تصوير ابو عبد الرحمن الكردي
منتدى إقرأ الثقافي
www.iqra.ahlamontada.com
بەرگی یەکەم
أ * بـ * تـ * ثـ * ج * ح
نووسینی:
مەلا مەحموودی کەلالەیی
١
١٤٢٩ ك
٢٠٠٨ ز
www.iqra.ahlamontada.com

بسم الله الرحمن الرحيم

* ناوی کتێب: «قامووسی رستە»

* دانراوی: مەلا مەحموودی گەلاڵەیی

* تیراژ: ۲۰۰۰ دانە

* لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانەکان ژمارەی سپاردنی (٦٢٨) ساڵی (۲۰۰۸)ی دراوەتێ.

* تایپ و دیزاینی: (ڕوبار حسین / کۆمپیوتەری شانیا)

* ساڵی چاپ: ۱٤۲۹ ك - ۲۰۰۸ ز

پێشەکی

بەناوی خودای بەخشندەو میهرەبان

کاری لەبەرچاوو ئاشکرایە کە گرنگی فەرهەنگ بۆ نەمریی گەل و نەتەوە، بۆ پێشکەوتنی وڵات، لەپلەی یەکەم دایە، زمانە زیندووەکانی جیهان وەك عەرەبیو ئینگلیزیو فارسیو فەرەنسیو .... تاد، مانو نەمانیان بەسراوە بە فەرهەنگو قاموسەوە، فەرهەنگ پاراستونی لەفەوتانو پەرتبوونو لەتلەت بوون هەرچۆن (نەحو) زمان دەپارێزێ لەهەڵەی زمانەوانیی، فەرهەنگیش زمان دەپارێزێ لەفەوتانو پاشا گەردانی.

جا لەم روانگەیەوە رۆشنبیرانی هەموو میللەتێك لەپلەی یەکەم دا هەوڵیان داوە کە فەرهەنگی شایان بۆ زمانی نەتەوەکەیان بەقەڵەمێکی پاراو بنووسن، لەم رێگەوە گەورەترین خزمەتیان بەگەل و نیشتمانی خۆیان کردووە. بەوێنە شێخ مارفی نۆدێو مەلا عەبدوڵڵای زێوەر سەردەقشکێنی فەرهەنگی عەرەبی - کوردینو شێخی خاڵو زەبیحیو هەژارو جگەرخوێن رەچەشکێنی فەرهەنگی کورد - کوردینو خزمەتێکی شایانیان بەگەلی کوردی خۆیان کردووە.

بەڵام رەورەوەی پێشکەوتنو بزاڤی گەشەکردن کاری وایان کردووە دەڵێی هەمیشە مرۆڤ لەگەڵ رۆژگاردا لە موسابەقەو کێ برکێو پێشبرکێ دایە.

لەلایەکی ترەوە بواری فەرهەنگ فرەلقو پۆپە، گەلە خودا پێداوەکان لەهەموو بوارەکان دا ئەسپی خۆیان تاوداوەو قۆناغی باشیان بریوەو پێشکەوتنی بەرچاویان بەدەست هێناوە.

جا لەگەڵ رەچاوکردنی ئەم خاڵانەو تێڕوانینێکی سەرپێیی بەناو رۆشنبیری کوردی دا بۆمان دەردەکەوێ کە کتێبخانەی کوردی لەبواری فەرهەنگ دا زۆر هەژارە چ لەڕوی چەندییەتەوە، چ لە ڕوی چۆنیەتەوە! چونکە وێڕای ئەوەی نوسەرانمان کەمیان خۆیان لەم بوارەدا خەریك کردوەو بەرهەمیان کەمە، ئەوەی نووسیویشمانە زۆرکەمو کوڕی تێدایە! ئەوەی من بزانم تائێستا بەشێوەی لێبڕانو خۆتەرخانکردن کەسانێکی پسپۆڕو شارەزا خۆیان بەدانانی قاموسی (عەرەبی – کوردی)یەوە خەریك نەکردووە، ئەو بەرهەمانەی لەبەردەست دان تا بڵێی کاڵو کرچنو کەمو کورتییان تێدایە، ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆئەوەی کە دانانی قاموسو فەرهەنگ کاری تاکەکەسی نییەو پێویستە

لیژنـەی پسـپۆڕ بـەم جـۆرە کارانـە هەڵسـێو چـەند جـارێکیش لەلایـەن پسـپۆڕانەوە بەرهەمەکە لەکەوو بێـژنگ بـدرێ. هەڵبەتـە تـا ئێسـتا ئـەم هـەڵو مەرجـە بـۆ قاموسـی (عەرەبی – کوردی) نەڕەخساوە، هەتا ئەم بوارەش نەڕەخسێو بیرێك لەوکەلەبەرە زەقە نەکرێتـەوەو هـەوڵی جیـددی بـۆ نـەدرێ، ئەوکەلێنـەی کتێبخانـەی کـوردی پڕنابێتـەوە. وەکـی تـریش رونو ئاشکرایە کـە زمـانی عـەرەبی لەبـەر چـەند هۆیـەك کـەلای هـەموان زانـراون، دادەنـرێ بەباشـترین کـەناڵی پاریـدەدەری کاریگـەر، بـۆ زمـانی شـیرینی کـوردی، کەلەڕێگـەی تەرجەمـەو وەرگێڕانـەوە بیکـەین بـەبوارو پـردێ بـۆ چـوونە نـاو زۆرینـەی زانیارییەکانی جیهانو بۆ گەڕان بـەناو هـەموو کتێبخانـەکانی جیهـان دا، چونکە زانینـی زمـانی هەرگەلـێ، کلیلـە بـۆ فێربـوونی هـەموو بەرهەمـە جـۆراو جۆرەکـانی ئـەو گەلـە، لەئەدەبیو پیشەییو، زانستیو فەرهەنگیو، ....تاد.

جا بەنـدە پاش ئەوەی بەچاوی رەخنەی دۆستانەوە ئـەو فەرهەنگانـەم هەڵسـەنگاند کەلەم بوارەی من دا دانراون هاتم وەك تەواو کردنی کاری پیرۆزی ئـەوان لـەپاش هـەوڵو تێکۆشانی بێ وچان تـوانیم دەسـتە سـواڵەی خـۆم بخەمـە سـەر شاراو خـەرمانی هـەژاری بواری فەرهەنگی (عەرەبی – کوردی)، ئەم بەرهەمەم ئامادەکردو نـاوم لـێ نـا (قاموسـی ڕسـتە) لـەم روەوە کـە زوربـەی کـات وشـەکان خراونەتـە نـاو رسـتەوە هیـوادارم سـودم لەهەڵەو کەمو کورتی قاموسـە دانراوەکـانی پێش خـۆم وەرگرتبـێ، بەقـەدەر توانـا خـۆم لەهەنـدێ هەڵـەو کـەمو کـوڕی پاراسـتبێ! خـۆ هەڵنانـەوە نییـە گـەر بڵـێم: هـەوڵم داوە کـوردی رۆشـنبیر شـارەزا بکـەم بـەزمانی عـەرەبی، بەشـێوەی گشـتی، بەشـێوەیەکی وا کەلەهەر بوارێك دا پێویستی بەزانینی زمـانی عـەرەبی هـەبێ ئـەم فەرهەنگە بـۆی ببـێ بەفێرکارو مامۆستا.

ئەوەشمان لەبیر نەچێ ئێمەی کورد، پێویسـتی زۆرمـان بـەزمانی عـەرەبیو فارسـیو تورکی هەیە کە گەلی کورد دابەشکراوە بەسەر ئەم سێ نەتەوەیەدا.

هەڵبەتە زمانی عەرەبی زمانێکی (اشتقاقی)یە، ئەمەش کاری رێك خستنی وشـەکان لەناو قاموس دا بەشێوەی ئەلف بێ ئەستەم دەکا، هەر لەکۆنەوە زانایانی عەرەب لەبواری قاموس دا زۆر خۆیان ماندو کردووە زۆر رێبازیـان پـەیڕەو کـردون بـۆ تـەرتیب کردنـی وشە گەلی ناو قاموسەکانیان، بەناو بانگترینی ئەو رێبازانە دوو رێبازن:

(۱) رێبازی یەکـەم: ئەوەیـە موجـەڕەدو مەزیـد بەرچـاو نـەگیرێو وشـەگەلەکە بـەگوێرەی (تلفظ)و دەنگ ریزبەند بکرێن ئەوکاتە ئیسمو فیعل بە موجـەڕەدو مەزیـدەوە تێکـەڵاو دەکرێنو ڕیز بەند دەکرێن.

(٢) رێبازی دووەم: ئەوەیە کە پیتی زیادە بەرچاو نەگیرێ‌و بەگوێرەی پیتە ئەصلییەکان وشە گەلەکە ریز بەند بکرێ‌و وشە زیادەکان ناواخن بکرێن.

من بۆ خۆم رێبازی دووەمم پەسەند کردوەو بەوگوێرەیە وشەکانم رێك خستون لەبەر چەند هۆیەك کە لێرەدا جێگای ئاماژە بۆ کردنیانم نیە.

- شایەنی باسە من لەم نووسینەدا هاتوم کتێبی (المعجم الوسیط) لە دانانی کۆمەڵێ لە زاناو پایەبەرزانی وەکوو دوکتۆر (أحمد حسن الزیاد)و دکتۆر (إبراهیم مصطفی)و (حامد عبد القادر)و (محمد علی النجار)م کردوە بەسەر چاوەی سەرەکی‌و زۆربەی قاموسەکەم لەو راگواستووە، وە سودیشم لە کتێبی (قاموس المحیط)ی (فەیروز ئابادی)و کتێبی (المنجد)و کتێبی (المنجد في اللغة العربیة المعاصرة)و (قامووسی دەریا) بینیوە.
- هەوڵم داوە زۆربەی وشەکان بخەمە رستەوە بۆ ئەوەی خوێنەر بتوانێ مانای مەبەست لەو وشەیەی گەرەکیەتی بەئاسانی بدۆزێتەوە.
- ئەو وشەیەی زیاد لەیەك مانای هەیە، ماناکان ریزکراون‌و نێوان ماناکانیش بەهێمای (٥) دیاری کراوە، هەر کاتێ ئەو هێمایە دانرا ئەوە یەکێك لەماناکانی وشەکە تەواو بووە.
- زوربەی جار بەدوا وشەکەدا چاوگی ئەو وشەیە یەك بێ یا زیاتر دیاریم کردوە بەبێ ئەوەی مانام کردبێ، ئەوەم هێشتۆتەوە بۆ خوێنەر خۆی بەگوێرەی شوێن مانای چاوگەکە بزانێ.
- زۆرجار صیغەی (افعل فعلی)و (فعلان فعلاء)م بۆ وشەکان لەکەوانەدا دیاری کردووە، وەکوو (اهیف هیفاء)و (ندمان ندماء).
- هەروەها بەگوێرەی پێویست کۆی ئیسمەکانم دیاری کردوە بەم جۆرە لەدوا مانا کردنی ئیسمەکە پیتی (ك) دانراوە لەجیاتی کۆ ئەمجار دوخاڵ دانراوە لەسەریەك‌و صیغەی جەمعەکەم نووسیوە.

هیوادارم خودا پشتیوانم بێ بۆ تەواوکردنی کارەکەم‌و بەرهەمەکە جێگای خۆی لەدڵی‌خوێنەران دا بکاتەوەو لە کتێبخانەی کوردی دا شوێنی خۆی بگرێ.

محمود أحمد

٢٠٠٨/٣/١

أ: یەکەم پیتی (ئەلفو بێ یە) پێی دەگوترێ: (هەمزە)و بۆ چەند مانایەك بەكار دێ.

- بۆ پرسیار کردن (أتسافر غداً؟) بەیانی سەفەر دەکەی؟
- بۆ بانگکردن (أ محمدُ انظر) ئەی موحەممەد بڕوانە.
- بۆ چونیەکی و یەکسانی ﴿وَسَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ﴾ چونیەکە لای ئەو بێ بڕوایانە بیانترسێنێ یان نەیانترسێنێ ٥ (لا یهمني أقرأت أم لم تقرأ) بخوێنیو نەخوێنی بەلامەوە گرنگ نییە.

آبَ: بڕوانە مادەی (أوَبَ).

آب: مانگی یانزەی سالی سوڕە یانیو مانگی هەشتی زایینی یە.

الأب: نوقنومی یەکەمە لای مەسیحییەکان.

الأَبَنُوس: درەختێکە لە ولاتی حەبەشەو هیندوستان دەڕوێ دارەکەی رەشو پتەوە، هەندێ پێویستیاتی ناو مالی لێ دروست دەکرێ، بە کوردی پێی دەگوترێ ئەبەنوس، عەبەنوس.

الآبَنُوسِيَة: مادەیەکی رەشی رەقە، پێکدێ لەخاڵتەی کۆگردو مەطاط، پالفتە کراو، کارەبا ناگەیەنێ.

الآجُر: خشتی سورکراوە بۆ کاری بیناسازی.

آدم: بڕوانە مادەی (أدَمَ).

آذار: مانگی شەشەمی سالی سوڕەیانیو مانگی سێیەمی سالی زایینی یە.

الآذريون: رووەکێکی گولە پایزەیە، گولەکانی زەردو سورو ئالتونی یە لە ناوەڕاستی دا خالێکی ڕەش هەیە.

الآس: درەختێکە هەمیشە سەوزە گەلاکەی هێلکەیییەو گولەکەی سپی یە، بۆنی خۆشە، بەرەکەی ڕەشە، بە تەڕی دەخورێو وشکیش دەکرێتەوە دەخورێ.

آمين: وشەیەکە دوای دوعاو پاڕانەوە دەگوترێ، واتە: خودایە داواکەم جێ بەجێ بکە.

الآنِسُون: رووەکێکە وەرزییە گولەکەی سپیو بچوکە.

الآنُك: رەصاصی ڕەشە.

الآيِنُ: دابو نەریتی کۆمەلێك یان هی دەقەرێك.

أبَاَّهُ: (أبَأهُ بسهم) تیرێکی تێگرت.

الأبَاءُ: قەصەب.

الأبَاءَةُ: بێشەلانی قەصەب، (ك: الأبَاءُ)ە.

أَبَّ: (أَبَّ للسير أَبّاً، أباباً): خۆی بۆ سەفەر ئامادە کرد، (أَبَّ الیە) حەزی لێ کرد، (أَبَّ علی أعدائە) هەڵمەتی مەردانەی بردەسەر دوژمنەکانی ٥ دەگوترێ:(أَبّتْ أَبَابَةُ الشيء) ڕێگای خۆی کردەوە دامەزرا ٥ (أَبَّ الشَيْءَ) قەصدی کرد، دەگوترێ: (ابَّ أَبَّهُ) هەڵوێستی ئەوی نواند ٥ (إستَأَبَّ فلاناً) فلانکەسی کردە باوکی خۆی ٥ (تَأَبَّبَ بە) شانازی پێوەکرد.

الأُبَابُ: ئاوی زۆر

الأَبَابَة: دەردێکە توشی ئادەمیزادی دوورە وڵات دەبێ.. واتە: کورکاندن و ناڵین بۆ نیشتمان ٥ (جۆرە نەخۆشییەکی دەروونییە).

الأَبُّ: گژوگیا، لە قورئان دا دەفەرموێ: ﴿وَفَاكِهَةً وَأَبًّا﴾.

أَبِتَ (أَبِتَ اليوم أَبْتاً): ڕۆژەکە گەرم بوو.

أَبْجَدُ: یەکەم وشەی ئەو شەش وشانەیە کە پیتەکانی هیجای تێدا کۆکراوەتەوە لای سامییەکان، کە ئەمانەن (أبجد، هوز، حطي، كلمن، سَعْفَص، قرشت) پیتەکانی هەردوو وشەی (ثخذ، ضظغ) کە خراونە پاڵ ئەو شەش وشانە هی زمانی عەرەبین ٥ پیتەکانی (أبجد) لە حیسابی (جُمَلْ) دا بەم شێوە بەکاردێن، یەکان، دەیان، سەدان، هەزاران.

أ	ب	ج	د	هـ	و	ز
١	٢	٣	٤	٥	٦	٧
ح	ط	ي	ك	ل	م	ن
٨	٩	١٠	٢٠	٣٠	٤٠	٥٠
س	ع	ف	ص	ق	ر	ش
٦٠	٧٠	٨٠	٩٠	١٠٠	٢٠٠	٣٠٠
ت	ث	خ	ذ	ض	ظ	غ
٤٠٠	٥٠٠	٦٠٠	٧٠٠	٨٠٠	٩٠٠	١٠٠٠

أَبَدَ: (أَبَدَ أُبوداً) لە ئادەمیزادان دابڕا، گۆشەگیر بوو (أَبَدَ الشَاعِرُ) مانای قوڵی خستە نێو شیعرەکانی ٥ (أَبَدَ فلانٌ بالمكان) فلانکەس لەوشوێنە مایەوەو بەجێی نەهێشت.

أَبِدَ (أَبِدَ أَبَداً): لە خەڵکی دابڕا، گۆشە گیر بوو (أَبِدَ علیە) ڕقی لێ هەڵسا.

أَبَّدَ: (أَبَّدَ الشيء) شتەکەی نەمرکرد (تَأَبَّدَ) بەمانا (أَبَدَ) یە ٥ (تأبد المكانُ) ئەو شوێنە بوو بەچۆڵەوانی کەسی تێدانەما ٥ (تَأَبَّدَ الرَّجُلُ) پیاوەکە کوڕێتییەتەکەی درێژەی کێشاو ژنی نەهێنا.

الآبِدَة: کاری سەرنج ڕاکێش و سەیرو سەمەرە ٥ بەڵای گەورەو لەبیر نەچووەوە! وەکوو ئەنفالکردنی کورد، کیمیابارانی هەڵەبجە، (ك: أَوَابِدُ).. دەگوترێ:(أوابد الكلام) قسەی سەرنج ڕاکێش ٥ (أوابدُ الطير) ئەو باڵندانەی زستان و هاوین لەیەك شوێن بمێننەوە گەرمین و کوێستان و جێ گۆڕکێ نەکەن.

أَوَابِدُ الْوَحْشِ: گیانلەبەری کێوی، ئەو حەیوانانەی لەگەڵ ئادەمیزاد هەڵئەکەن ٥ماڵی کردنیان ئاسان نەبێ.

الأَبَدُ: زەمانە، رۆژگار، (ك: آباد وأُبُودَ)ە دەگوترێ: (لا أفعلُ ذلِك أَبَدَ الآبَادِ) یان (ابَدَ الآبدین) هەرگیزاو هەرگیزو هەتا هەتایە ئەو کارە ناکەم.

أَبداً: زەرفی زەمانی داهاتووە، بۆ کردن و نەکردن بەکار دەهێنرێ، هەمیشەیی دەگەیەنێ، بەهۆی نیشانێکەوە مانای هەمیشەیی لێ دادەڕندرێ، وەکوو لەقورئان دا دەفەرموێ: ﴿إِنَّا لَن نَّدْخُلَهَا أَبَدًا مَّا دَامُواْ فِيهَا﴾.

الأَبَدِيّ: ئەوەیە کۆتایی نەبێ.

الأَبَدِيَّة: چاوگێکی دروست کراوە (مصدر صناعي) لەوشەی (الأَبَدَ) دەردەهێندرێ.

المؤبد: (الحکم المؤبد) سەپاندنی سزا بەسەر تاوانباردا بە درێژایی ژیانی.. وادەبێ ئەو سزایە سوك دەکرێ بۆ بیست ساڵ.

أَبَرَ: (أَبَرَ النَّخْلَ) دار خورماکەی تەلقیح کرد، موتوربەی کرد تۆوی نێرەکەی بەسەردا پرژاندن ٥ (أَبَرَ الزَّرْعَ) کشتو کاڵەکەی پێك هێنا، چاکی کرد (أَبَرَ العَقْرَبُ والنحلة فلاناً) دووپشك پێوەی دا، هەنگ پێوەی دا ٥ (أَبَرَ الحَيَوَانَ) لەگەڵ خۆراکدا دەرزی دەرخواردی ئاژەڵەکان دا بۆ ئەوەی بمرن (أَبَرَ فُلَاناً) زیانی بەفلان گەیاند پاشە ملە غەیبەتی کرد.

أَبَرَ الزَّرْعُ: کشتو کاڵەکە باش بوو پێگەیی.

أَبَّرَ النَّخْلَ – الزَّرْعَ: باخە خورماکە، یان کشتوکاڵەکەی باش بەخێو کردو رەدامی هێنا.

إِئْتَبَرَ فلاناً: داوای لە فلان کرد خورماکانی بۆ تەلقیحو موتوربە بکا ٥ بۆی بەخێو بکا.

تَأَبَّرَ: کارلێکراو (مطاوع)ی (أَبَّرَ)ە یە واتە بەخێو کردنەکەی پێکەوت ٥ (تَأَبَّرَ صغار النخل) واتە: نەمامە خورماکان گەورە بوونو پێگەیینو کاتی موتوربەکردنیان هات.

الإِبَارَة: وەستایی کارامایی موتوربەکردنی خورمایە، یان وەستاییو لێزانی کشتیاری یە.

الإِبَارَة: وەستاییو کارامایی موتوربەکردنی خورمایە، یان وەستاییو لێزانی کشتیاری یە.

الأَبَّارُ: دروستکەری دەرزی یە.

الإِبْرَةُ: دەرزی یە، ئامێرێکە سەرێکی تیژەو سەرێکی کونە، دوورمانی پێ دەکرێت، (إِبْرَةُ العقرب) چزوی دووپشك، (إِبْرَةُ النحلة) چزوی هەنگ ٥ (إِبْرَةُ المرفق) سەری ئێسقانی ئەنیشك ٥ (بیت الإِبْرَةِ): عولبەیەکی بچکۆلەیە دەرزییەکی موغناتیسی

پێومیه سەرەکەی هەمیشە ڕووەو شیماله جیهانەکانی پێ دەزاندرێ.

الأُبور: ئەو تۆومیە خورمای پێ موتوربە دەکرێ.

المأبَر: تویکلی تۆوێ موتوربەکردنی خورمایە.

المِئبَرُ: دەرزی ئەستوران، دەرزی گەورە، هەروا نێرکی ڕوەکی نێر، (ك: مآبِر).

المِئبَرةُ: فیتنەیی‌و دوو زمانی، (ك: مآبِر)، دەگوترێ: (فشت بينهم المآبِرُ) فیتنەیی‌و ئاشوب لەناویان دا بلاو بۆتەوە.

الأُبرا: شانۆنامەیەکی شیعرییە لەگەلْ مۆسیقادا ئەنجام دەدرێ (ئۆپیرا).

الأَبْرَشية: ناوچەیەکە لەولات کە پابەندی دەسەلاتی ئاپینی ئوسقوفێکە.

الإبريزُ: زێڕی ساغلەم‌و بێ غەل‌و غەش.

الإبْرِيسيمُ: باشترین جۆری حەریر (ئاوریشم).

الإبْريقُ: مەسینە ٥ حەوجۆش، حاجەتێکە قلفەو لولەیەکی هەیە شلەمەنی لێوە دەکرێتە درەوە، (ك: أباريقَ)ە.

إبريل: مانگی چواری زایینی (نیسان).

أبَزَ أبْزاً، و أُبُوزاً: قەلەمبازی بوو، لەڕاکردن دا بازی دا.

الأبْزَنُ: حەوزێکی مەعدەنییە خۆی تێدا دەشۆرێت، وەکوو سوێنە وایە، (ك: أبازِن)ە.

الإبْزيمُ: قولفەی قاییش پشتێنە (قولفەیەکی مەعدەنی یە سەرێکی زمانەیەکی هەیە سەرەکەی تری قایشەکە پێکەوە دەبەستێتەوە بۆئەوەی سەرەکەی لەسەر ناوك بوەستێ).

أبَسَهُ: ڕقی لێ هەلگرت ٥ ڕەخنەی لێ‌گرت.

أبِيسُ: گۆلکێکی تایبەتی‌و خاوەن ڕەوشتی تایبەتی بووە، میسرییە کۆنەکان کردویانە بە ڕەمزی هێزی ئاژەڵ‌و ڕێزیان بۆداناوە.

أبَشَ: (أبَشَ لأهله) تێکۆشا بۆ دابینکردنی بژێوی ماڵ‌و خێزانی، (أبَشَ كلاماً) قسەی بێ سەرو بەری کرد ٥ (تَأَبَّشَ) کۆبوونەوە.

الأُباشَةُ: خەلکی تێکەل‌و هەمەجۆر (کۆمەلگای هەمە جۆر).

أبَصَ أبْصاً: گورج‌وگۆلْ بوو، نیشاتی پەیداکرد.

أبَضَ أبْضاً: وەزع‌و حالْ شێوا، باری ژیانی تێکچوو، (أبَض البَعِيرُ) قاچی پێشەوەی حوشترەکەی نوشتاندەوە و بەگوریس بەستی (قاچی هەلبەست) بۆ ئەوەی نەڕوا، (أبَض الإنْسَانُ) ئەژنۆی نوشتاندەوە، قاچی بەڕانیەوە جوت کرد، بەلەکە قاچی

نوساند بەرەفیسکیەوە.

الأُبَاضِيَّة: تاقمێکی خەواریجن، لەئاخرو ئـــۆخری خەلافـــەی ئەمـــەوی دا سەریان هەڵدا، دامەزرێنەرەکەیان عەبدوڵڵای کوڕی ئوباضی تەمیمی بوو.

الأَبْـــوض: ئەســـپی تیـــز ڕەو، وڵاخەبەرزەی خۆش ڕۆ، (ك: أُبُض)ە ٥ (اَلمأبِض) ڕەفیسك، دیوی ناوەوەی کەژکەنەژنۆو ئانیشك.

الإِبِط: بـن هـەنگڵ، دیـوی ناوەوەی شان‌و باڵ ٥ لمبەلاَنی نەرم ٥ دامێنی چیا ٥ (تَأَبَّط الشيء): شتەکەی خستە بـن باڵیـەوە (تـأبَّطَ الثـوْبَ) کراسـەکەی لـــەژێر بـــاڵی ڕاســـتیەوە هێنـــاو بەسەرشانی چەپی دا دا ٥ (تأبَّطَـتِ المرأة الطفل) ئافرەتەکە منداڵەکەی لـــەخۆگرت‌و سەرپەرشـــتی کـــرد ٥ (تَأَبّط شراً) نازناوی (ثابت)ی کوڕی جـــابیرە کـــە پیـــاوێکی عـــەرەبی ســـەردەمی نـــەزانی بـــووە، ئەگـــەر (ئیســـمی منســـوب)ی لـــێ دروســـت بکەین دەڵێین: (تَأَبَطِيٌّ).

إِبط الزَّهْرَةِ: ئەو تۆوە وردەیە کە لـەنێوان لاسکی ڕوەکەکەو پەلکە گـەڵاکانی دا دەردەکـەوێ ٥ لەپەنـدی پێشـینانـدا دەگـوترێ:(ضـرب آبـاط الأُمـوُرِ) نهێنی کارەکانی زانی‌و مەبەستەکان حاڵی بوو.

أَبَقَ أَبْقاً، إِبَاقاً: هەڵات، یـاخی بـوو، (تَـأَبَّقَ) هـــەر بـــەمانا (أَبَـــقَ) هـــاتووە، (....الشـيءَ) دزی وەستا، ڕقـی لـێ بووەوە، خۆی لـێ بێ بەری کرد.

أَبَلَتِ الإِبلُ أَبْلاً وأُبولاً: حوشترەکان زۆر بـون، کێـوی بـوون، بـەهۆی خـواردنی گیـاو گـژی تـەڕو تـازەوە، پێویسـتی بـەئاو نـەبوو، (أَبَـلَ فـلان) فلاّنکـەس حوشتری زۆری بـوو (أَبَـلَ فـلان إِبالَـةِ) فلاّنکـــەس جـــوان سەرپەرشـــتی حوشـترەکانی کـرد ٥ (أَبَلَ فلاناً أَبْلاً) حوشـتری دا بـە فـلاّن کـەس کـردی بەخاوەن حوشتر ٥ (أَبَلَت الرجـل أَبْـلاً وأبالة) کابرا چاودێری کرد.

آبَلَ إيبالاً: حوشترەکانی زۆر بوو.

أَبَـــلَ الإِبْـلَ: حوشـتری ڕاگـرت (إِتَبَـلَ) حوشـــتری بـــەخێو کـــردو قەڵـــەوی کردن ٥ (تأبلت الإِبلُ) بە مانـا (أَبَلَت الابـــلُ)وە ٥ (الْمأبَلَـــة) زەوییـــەك حوشتری زۆر بێ.

الإِبَالَـةُ: کۆمـەڵ‌و تـاقم ٥ بـاش بـەڕێوە بردنی ماڵ‌و سسیاسەت.

الأَبابِيـلُ: دەسـتەو کۆمـەڵی زۆرو یـەك لـەدوای یـەك ٥ بـۆ کۆمـەڵی زۆرو سەرنج ڕاکێش بەکار دەهێندرێ، لە قورئانـدا هـاتووە ﴿وَأَرْسَـلَ عَلَـيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ﴾.

الإِبَّالَةُ: باوەشێك چیلکەو چەوێڵ ٥ لـە پەنـــدی پێشـــینانی عـــەرەب دا

هاتووه (ضغث على إبالة) چیلكەو
چەوێڵ لەسەر چیلكەو چەوێڵ.

الأُبْلَةُ: هۆزو خێڵ ◦ (أُبْلَةُ الرَّجُلِ)
دۆستو هاوەڵانی پیاو، (الأُبُلَّةُ)
شارۆچكەیەكە نزیك بەصرە.

الأبيلُ: گۆچان، دار عەصا ◦ بە
كەشیشی مەسیحانیش دەگوترێ ◦
(أَلْأَبِيلَةُ): باوەشە دارو چیلكە.

الإِبْلِيزُ: ئەو قورو لیتەیەی چۆمی نیل
لەدوای خۆی جێی دێڵێ.

إبْلِيسُ: مامۆستاو ڕابەری شەیاتینی،
(ك: أبالس وأبالسة)یە.

أَبَنَ: (أبن الدمُ في الجرح): خوێنەكە لە
برینەكە دا ڕەش بووە ◦ (أَبَنَ فلاناً)
ڕەخنەی لە فلانكەس گرت.
ڕەوشتی ناشیرینی پاڵ دا ◦
گوتراویشە (أَبَنَهُ بخير) واتە: ڕەوشتی
چاكو باشی پاڵ فلانكەس دا ◦ (أَبَنَ
الشَّيءَ) شوێنی فلان شت كەوت
(أَبَنَ الميت) مردووەكەی لاواندەوە ◦
(تَأَبَّنَ الأثرَ) شوێن پێی هەڵگرت.

إِبَانُ الشَّيْءِ: كاتو وەرزی شت ◦
سەرەتای شت ◦ (إِبَانَةُ الرجل):
هاوەڵانی پیاو.

الإِبْنُ: كوڕ

الإِبْنَةُ: كچ.

الأُبْنَةُ: گرێی قامكی قاچ، گرێی دارو
شتی تر، پێشی دەگوترێ بزمارە
گۆشتینە ◦ عەیبو عار ◦ كینەو ڕق.

اَلْمَأْبُونُ: تۆمەتبار

أَبَهَ: (أَبَهَ لە و بە): لێی حاڵی بوو بۆی
دەركەوت، دەگوترێ: (هذا شيء لا
يؤبَهُ به أو له) واتە: ئەوە شتێكە
گرنگی پێ نادرێ، هەوڵی بۆنادرێ
لەبەرئەوەی هیچو پوچە.

أَبَّهَ فلاناً لكذا: فلانكەسی ئاگادار كردو
سەرنجی ڕاكێشا بۆ ئەوشتە ◦ (تَأَبَّهَ
عليه) خۆی بەسەردا ڕانواند.

الأُبَهَةُ: شكۆمەندیو نرخداری.

أَبَا وابارة و أَبْوَةً: بوو بەباوك

أَبَاهُ: پێی گوت بە باوك و دایكەوە
بەقوربانت بم.

تَأَبَّى: باوكی بۆخۆی پەیدا كرد ◦
(إِستَأْبى) بەمانا (تَأَبَّى) یە.

الأَبُ: باوك، باپیر، جاری وا دەبێ بە
مامیش دەگوترێ ◦ بۆ خاوەنی
ئیشو پرۆژەو بەدیهێنانی شتیش
بەكاردەهێنرێت، وشەی (أَلْأَب)
بەلای مەسیحییەكانەوە ئوقنومی
یەكەمە لەسێ ئەقنومەكانی (ثالوث
المقدس).

أبى إباءً و اباءةً: دژی ئەو شتە وەستا
پێی ڕازی نەبوو.

أبى الشيء: شتەكەی لێ قەدەغەكرد.

أَلْأَبِيُّ: جوانمەردو دلێر، بەو كەسە
دەگوترێ خۆی لەشتی پڕو پوچ و
شەرم ئاوەڕ دوور بخاتەوە،
دەگوترێ: (نفسٌ أبيَّةٌ) نەفسێكی
بەرزو شكۆمەند خواز، ژێر
دەستەیی و چەوسانەوە قبوڵ ناكا.

أَتَبَ، ئَأَتَبَ، وَأَلتَتَبَ: كراسى بێ قۆڵى لەبەركرد.

الأَتَابِكُ: فەرمانڕەوا، گەورە، لەبنەڕەتدا بەو كەسە گوتراوە كە سەرپەرشتى بەخێو كردنى منداڵى پاشاو خەلیفەی كردوە، وشەیەكى توركى یە.

أتَدَ: مانگاكەی بەستەوە بۆ دوشین (الإِتَادُ) بەو گوریسە دەگوترێ كە قاچى مانگاى پێ دەبەسترێتەوە لەكاتى دۆشینى دا.

الأُتْرُجُّ: لیمۆ، (الأُتْرُنْجُ، الأترجة) هەر بەمانا لیمۆیە.

أتَلَ: چاوگەكەی (أَتْلاً و إِتْلاناً و إِتْلاَلاً) بەمانا هەنگاو هەڵێنانەوەى خێرا خێرایە بەڕق هەڵساوى، هەروا بەمانا ڕۆیشتنى تەمبەڵانەیە كە بەهۆی زۆر خواردنو زۆر خواردنەوەوە نەتوانێ بەخێرایى بڕوا.

أتَمَ أتْماً: كردنى دو مادە بەیەك، كۆكردنەوەى دوو شت تاوایان لێ بێ ببنە یەك، (أَتَمَ فلان بالمكان) فلانكەس لەو شوێنە مایەوەو جێگیر بوو، (أَتِمَ في سيره أتْماً) بەهێواشى ڕۆیشت.

الأُتْمُ: درەختێكە لە توێژى درەختى زەیتون، لەكێوو كەژ دەڕوێ پێى دەگوترێ زەیتونە كێویلكە، زۆر خۆڕاگرو تەمەن درێژە، (المَأْتَمُ) كۆبونەوەى كۆمەڵێك ئادەمیزاد بەبۆنەى ناخۆشیو بۆ تازیەبارى ٥ بۆ شایىو گۆوەندیش بەكاردەهێندرێ، بەڵام بەزۆرى بۆ بۆنەى ناخۆش بەكاردەهێندرێ.

أَتَنَ بالمكان أتناً وأتوناً: بە مانا (أَتَمَ بالمكان) هاتووە.

أتَنَ فلان أتاناً: بەمانا (أَتِمَ) هاتووە واتە: تەمبەڵانە جوڵایەوە ٥ (آتَنَتِ الوالدةُ) دایكەكە منداڵەكەی بە شێوەی ئاسایى نەبوو، لەپێش دا قاچى هاتن ئەمجار دەستو سەرو ملى هاتنە دەر (إِسْتَأْتَنَ) فلانكەس ماكەرى ڕاگرت.

الأَتَانُ: دێڵەكەر، ماكەر، (ك: أُتُنٌ) و (أُتْنٌ)٥.

الأُتُونُ: ئاگردانى گەورە، جەهەندەمى حەمام، جەهەندەمى كورەی قسڵو گەچ.

أَتَا، أَتَا الشجر أتواً أتاءً و إتاءً: درەختەكە میوەكەی دەركەوت، بەرەكەی زۆر بوو قورسایى خستە سەر قەدو لقو پۆپى درەختەكە ٥ (أتا الماشيةُ) ئاژەڵەكە گەشەی كرد زاوزێیان كرد زۆر بون. (أتَا الحيوانُ أتواً) حەیوانەكان خۆشڕەوبونو خێرا ڕۆیشتن (أتَا فلاناً أتواً) بەرتیلى دایە.

آتى الشجرُ إيتاءً: درەختەكە میوەكەی دەركەوتو بەرەكەی زۆر بوو.

الإيتاء: بەروبوم و دانەوێڵە ◊ (لَبَنٌ ذو إتاءٍ) شیری چەور.
الإتَـاوَةُ: سـەرانەو مەڕانـە، خـەرجیو بـاج، بـەرتیل ◊ دەگـوترێ: (فـلان ضـرب علـی فـلان إتـاوة) فلاّنكەس سـەرانەی خسـتە سـەر فلاّنكـەس ◊ (شَكَمَ فاه بالإتَاوَة) بە بەرتیل دەمـی ها خنی، بەرتیلی دایەو بـێ دەنگی كرد، (ك: أتاوی) یە.
الأتْـوُ: یارمـەتیو بەخشش، ڕێبـازو بـیرو بۆچون.
أتی أتْیاً و إتْیانـاً و مَـأْتیً و مأتـاةً: واتـە: هات بە هاتن، دەگوترێ:(أتیتُ الأمْـرَ من مأتاه و مَأْتَاتِهِ) لە ڕێگـای خۆیـەوە بـۆ ئـەوكارە چـوّم، بارەكـەیم دۆزییـەوەو كارەكـەم ئـەنجام دا ◊ (أتـی) نزیـك بـووە ◊ (أتـی علیـە) بەسـەری دا ڕۆیشـت ◊ كارەكـەی ئەنجام دا ◊ (أتی علیە الدهر) زەمانـە تێكیـەوە پێچـاو فەوتانـدی ◊ (أتـی المكان) هاتە ئەو شوێنە (أتَی الرَّجُلَ) هاتـە لای پیاوەكـە (أتَـی الأمْـرَ) كارەكـەی ئـەنجام دا ◊ (أتَـی المـرأة) چووە لای ئافرەتەكە لاقـەی كـرد ◊ (أتَـی القَـوْمَ) خـۆی پـاڵ ئـەو هـۆزو خێڵە داو لەوانیش نیە ◊ غەوارەیە.
آتی فلانٌ الشَیْیءَ: فلاّنكەس ئەو شتەی هێنـا ئامـادەی كـرد ◊ لـە قورئانـدا دەفەرموێ: ﴿قَالَ لِفَتَاهُ آتِنَا غَدَاءنَا﴾ بەمانای تریش هاتووە یەكێ لەوانـە بەخشـینە (آتـی المـال) ماڵەكـەی بەخشی، (آتـی الزكـاة) زەكـاتی دا ◊ (آتی فلانا علی كذا) رایان یەكدیگیر بوو لەسەر فلاّن شت.
آتـی الشَـیْیءَ: ئـەو شـتەی ئاسـان كـرد، (آتی الماءَ و للماءِ) دەراوی بۆ ئاوەكە ئاسان كردو ڕێی بۆ كردەوە بڕوا.
آتـی الیـە الأمْـرُ: ئـەو كـارەی بـەبیردا هاتو وای بـەباش زانـی بـەوجۆرەی بكا ◊ (تَأَتی للأمْرِ) لەڕێی خۆیەوە بۆ ئیشەكە چوو (آتِیَةُ الجُرْحِ) پاشماوەی برینەكـەو ئـەو خـوێنو زوخـاوەی لێی دێ.
الإتَاءُ: ئەو دارو چیلكەو چەوێڵەیە كە لـە دەراوی كانیـاوو جۆگـای ئـاودا دەبێتـە بەربەسـتو ناهێڵێ ئاوەكە باش بڕوا.
الأتِـــيُّ: كـاری جـێ بـەجێ كـراوو ئەنجامدراو.
الأتِـــيُّ: بێگانـەی خـۆ هەڵواسـەرو بـێ ئەصـڵو بنیچـە ◊ لافـاوی هـاتوو لەدوور.
الأثْأبُ: درەختی گەورەی توت كە زۆر لقو پۆپی هەبن ◊ (الأثـبُ) بـەمانا (الأثْأبَ)دێ.
أثَّ، أثّاً وأثاثاً وأثاثةً: زۆر بوو، گـەورە بـوو (أثَّ النَّبَاتُ) گژوگیا كە تێك چڕژاو گەشـەی كـرد (أثَّ الشَـعْرُ) قـژەكانی

پڕ بون‌و درێژ بوون. (الشَعْرُ أث و أثيث) قژه‌كان پڕو درێژن.

أثَّثهُ: نه‌رمی كردو ڕێی بۆخۆش كرد، (أثث البيت) خانوه‌كه‌ی به‌ناوماڵ ڕازانده‌وه.

تَأَثَّث فلان: فلانكه‌س خێرو خۆشی توش هات ٥ (تَأَثث البَيْتَ): خانوه‌كه‌ی به‌فه‌رش‌و قاڵی ڕاخست.

الأثاث: كه‌ل‌و په‌لی ناو ماڵ وه‌كوو قاڵی‌و قه‌نه‌فه‌و شتومه‌كی تر، (ك: أُثث)ه.

أثرَهُ أثراً وإثارَةً وأثرَةً: شوێن پێی هه‌ڵگرت ٥ (أثرَ الحديث) فه‌رموده‌كه‌ی گێڕایه‌وه، له‌هی تره‌وه ڕیوایه‌تی كرد ٥ (أثرَ السَّيْفَ) نیشانه‌یه‌كی له شمشێره‌كه داكرد بۆ ئه‌وه‌ی له‌گه‌ڵ شمشێری تر لێی نه‌گۆڕێ.

أثرَ عليه أثراً و أثرَةً و أثرى: به‌رژه‌وه‌ندی خۆی پێش خست، له دابه‌شكردن دا زۆرینه‌ی بۆ خۆی دانا.

آثرَهُ إيثاراً: هه‌ڵی بژاردو ڕێزی دایه ٥ ده‌گوترێ: (آثرَهُ على نفسه) به‌رژه‌وه‌ندییه‌كانی پێش به‌رژه‌وه‌ندییه‌كانی خۆی خست.

تَأثرَ الشَّيءُ: شته‌كه نیشانه‌ی تێدا ده‌ركه‌وت ٥ (تَأثرَ بالشيء) ئه‌وشته‌كاری تێكرد (إئتَثرَهُ) شوێن پێی هه‌ڵگرت.

اسْتَأثرَ به: ئه‌و شته‌ی تایبه‌ت به خۆی كرد (استأثرَ الله فلاناً) خودا فلانكه‌سی مراند.

الآثارُ: زانیاری ده‌رباره‌ی شوێنه‌وار، زاراوه‌یه‌كه به‌مانا زانین ده‌رباره‌ی كۆن‌و ڕابردوی له‌مێژینه‌یه.

الإثار: توره‌كه‌ی مه‌مك (مه‌مكدان) جۆره توره‌كه‌یه‌كه ئافره‌ت له‌مه‌مكی ده‌كا بۆئه‌وه‌ی شوڕ نه‌بنه‌وه‌و قیت بنوێنن ٥ هه‌روا به‌و توره‌كه‌یه‌ش ده‌گوترێ كه ده‌كرێته هێشووی ترێ‌و میوه‌ی له‌و جۆره بۆ پارێزگاری كردنی.

الأثارةُ: نیشانه، پاشماوه‌ی شت.

الإثْرُ: بریسكه‌و بریقه‌ی شمشێر، ته‌ڕو تازه‌یی ده‌م‌و چاو ٥ شوێن پێ‌و به‌دوا دا هاتن، ده‌گوترێ:(جاء في إثرِهِ) به‌شوێن ئه‌وداهات.

الأثْرُ، الأثُرُ: بریسكه‌ی شمشێر (أثرُ الشيء) پاشماوه‌ی شت ٥ شوێنه‌وار و نیشانه‌ی شت ٥ له‌په‌ندی پێشینان دا هاتووه ده‌ڵێ: (لا تطلب أثراً بعد عين) ئه‌م په‌نده ده‌هێندرێته‌وه بۆ كه‌سێك بگه‌ڕێ بۆ شوێنه‌واری شتی فه‌وتاو ٥ به‌جێماوی ڕابردوان ٥ فه‌رموده‌ی ڕیوایه‌تكراو، حه‌دیثی پێغه‌مبه‌ر (د.خ)، (ك: آثار، أثور)ه.

الأثر الرجعي: ئاڕاسته بوونی قانونی تازه ده‌رچوو به‌سه‌ر ماوه‌ی پێش ده‌رچوونی قانوونه‌كه‌.

الأثَرُ: ئەو پیاوەی خۆی پێش کەسانی تر دەخا ٥ لەفەرمودەی پێغەمبەردا هاتووە (ستَرون بعدی أثرَةً) لەوە بەولاوە دەبینن فەرمانڕەوا ستەمکارەکان شت بۆ خۆیان قۆرغ دەکەن.

الأثرَة: پلەو پایە ٥ دەگوترێ: (لفلان عندي أثرةٌ) فلانکەس لای من پلەو پایەی تایبەتی هەیە ٥ ئەوکەسە ی خۆی پێ لەکەسانی دیکە باشترە.

الأُثْرَةُ: شوێنەوارو شوێندەست لەسەر زەوی، ڕەوشتی بەرزو بۆماوە لەبنەماڵەکەی دا ٥ دەگوترێ: (هو ذو أُثْرَةٍ عندي) ئەو ئادەمیزادە جێگای ڕێزو نرخە لام.

الأثريُّ: شتی کۆنینە ٥ توێژەرو لێکۆڵەرەوە لەبواری شوێنەوار دا.

الأثير: بریسکەی شمشێر ٥ بەلای زانایانی سروشتەوە (أثیر) ناوە بۆ شلەمەنی یەك كە بۆشایی پڕدەکاتەوە ٥ لەلای کیمیا گەران شلەمەنی یەکی بێ ڕەنگە ٥ مادە چەورایی یەکان دەتوێنێتەوە، لەبواری پزیشکی دا بەکار دێ.

الإيثار: ئەوەیە ئادەمیزاد بەرژەوەندی کەسانی دیکە پێش هی خۆی بخا.

الايثارية: لەلای زانایانی ڕەوشتو ئەخلاق ڕێبازو بیروکەیەکە دژی خۆپەرستیو پێش خستنی بەرژەوەندی خۆت بەسەر هی کەسانی دیکەدا ٥ بانگەوازی بۆ ئەوە دەکا کە بەرژەوەندی کەسانی دیکە پێش بەرژەوەندی و دەستکەوتی خۆی بخا ٥ بەلای زانایانی دەروون ناسییەوە گرنگی پێدانی ئادەمیزادە بە کەسانی دیکە، بەرژەوەندی ئەوان پێش هی خۆی بخا جا ئەم ڕەوشتە سروشتی بێ یان بەکەسبو خۆڕام کردن بێ.

التأثرية: لە ڕەخنەدا ڕێبازو بیرو بۆچونێکە پێی وایە ڕەخنەی ئەدەبی ئەوەندەی پابەندی زەوقو کارتێکردنی کەسایەتی دەبێ ئەوەندە پابەندی بنەما کارپێکراوەکانو قاعیدە عەقلییەکان نابێ.

المأثور: میراتو جێماوی رابوردوان بۆکەسانی سەردەم ٥ فەرمودەی ریوایەتکراو، ئەو فەرمودانەی لە پێغەمبەری ئیسلامەوە گێڕدراونەوە.

أثفَ أثفاً: جێگیر بوو، سەقامگیر بوو، (أثفَ فلاناً) شوێنی کەوت، بۆی گەڕاو شوێن پێی هەڵگرت.

آثفَ القِدْرَ ايثافاً: مەنجەڵەکەی خستە سەر سێ کوچکە.

أثّفَ القدر: بەمانا (أثفَ القِدرَ)ە یە ٥ (تأثّفَتِ القِدرُ): مەنجەڵەکە خرایە سەر سێ کوچکە.(تأثّفَتِ القومُ) خەڵکەکە هاریکاری یەکتربون ٥

(تَأثفَتِ القومُ المكانَ) ئەو هۆزە لەوشوێنە جێگیربوون و تێیدا مانەوە، بەجێیان نەهێشت.

الأُثْفِيَّةُ: یەکێك لەوسێ کوچکە ئاگردانەیە کە مەنجەڵی دەخرێتەسەر، (ك: أثافي)یە (ثالثة الأثافی) سێیەمی سێ کوچکە ٥ بەمانا بەڵای گەورەش هاتووە ٥ دەگوترێ: (رماه بثالثة الأثافي) واتە: بەڵایەکی گەورەی توشکرد.

أثَلَ أثولاً: جێگیر بوو چەسپا (أثلَ أثالةً) شەرەفمەند بوو، وەجاخزادە بوو، شکۆمەندیی بەدەست هێنا.

أثَّلَ: دەوڵەمەند بوو ٥ (أثَّلَ الشیءَ) رەسەنایەتی ئەو شتەی چەسپاند، (أثَّلَ مالاً) ماڵ و سامانی پەزمەندە کرد بۆ ئەوەی بەرهەمی بێنێ.

أثَّلَ مالاً: گەشەی بەماڵ و سامانەکە کرد (أثَّلَ أهلَهُ) پۆشاکی بۆ ماڵ و خێزانی کردو رێزی لێ گرتن، (أثَّلَ فلاناً بمال أو برجالٍ) پشتگیری فلانکەسی کرد بەماڵ و سامان یان بە پیاوو دارو دەستە بە هێزی کرد.

تأثَّلَ: چەسپا، جێگیربوو، شکۆمەندی بەدەست هێنا.

الأثالُ: ماڵ و سامان ٥ شەرەف و پیاوەتی ٥ وەجاخزادەیی و کەسایەتی.

الأثْلُ: درەختێکە لە پێری (طەرفاوی) بەرزو راست هەڵچوە بەتەمەنە، دارەکەی داری چاك و بەسودە، لق و پۆپی زۆرن، گەڵاکانی باریکن.

الأثْلَةُ: ئەصڵ و رەسەن ٥ دەگوترێ:(لفلان أثلةُ مالٍ) فلانکەس ماڵی چاك و باشی هەیە.

الأثَلَةُ: کەل و پەلی ناوماڵ.

الأثیلُ: لە کیمیادا بەچەند تاکێکی هاوکێشەیی دەگوترێ کە پێك هاتوون لە دوو گەردیلەی کاربۆن و پێنج گەردیلەی ئیدرۆجین.

أثِمَ: تاوانی کرد چەند چاوگێکی هەیە: (أثماً، إثماً، آثاماً، مَأثَماً، آثَمَةً) إيثاماً): خستیە ناو تاوانەوە ٥ تاوانی پێ کرد ٥ (أثمَهُ) بە تاوانباری دانا ٥ (فلان يَتَأثَّمُ من الصغائر) فلانکەس خۆی لەتاوانی بچکۆلە دەپارێزێ ٥ (تَأثَّمَ) تۆبەی لەتاوان کردو پاڕایەوە خودا لێی خۆشبێ.

الآثام: سزای تاوان، بەمانا تاوانیش هاتووە.

الإثْمُ: گوناهو تاوان ٥ کە بکەرەکەی شیاوی سزادان بێ لەسەری، (ك: آثام).

الإثْمِدُ: کل ٥ مادەیەکی مەعدەنییە شێوەی بلوری و رەنگی قصدیرییە رەقە ورد دەکرێ و چاوی پێ دەرێژرێ.

أثا: فیتنەیی کرد ٥ (آثاه مراثاة) دژایەتی لەگەڵ کرد، (تآثوا) کێشەیان لەناو

خۆیان بەرپاکرد، کێشەیان تێکەوت.

اجَّتْ، اجَّتِ النـارُ اجّـاً واجيجـاً واجَّـةً: بلێسـەی کـرد کڵپـەی کـرد لرفـەی هات. دەگوترێ: (مَـرَّ يَـؤُجُّ في سـيره) رۆیشـت لـە رۆیشـتنەکەی دا لرفـەو ورشەی هات ٥ (و سمعت اجَّـةَ القـوم) گوێم لە خشەی رۆیشتنەکەیان بـوو ٥ (أجَّتِ الشيءُ) ئەوشـتە بریسکەی دا ٥ (أجَّتِ النهار) رۆژەکە گەرم بـوو ٥ (أجَّتِ الأمرُ) کارەکە چەواشـە بـوو ٥ (أجَّـتِ المـاءُ) ئاوەکـە تـاڵو سـوێر بوو.

أجَّجَ النار: ئاگرەکەی داگیرساند، (أجَّـجَ بيـنهم الشـَّرَ) شـەڕو ئـاژاوەی خستـە ناویانـەوە ٥ (أجَّـجَ المـاءَ) ئاوەکـەی سـوێرو تـاڵو تفـت کـرد ٥ (إئتَجَّـتِ النـارُ) ئاگرەکـە داگیرسا ٥ (إئتجـتِ النهارُ) رۆژەکـە گـەرم بـوو (تأجَجَّـتْ النـــــار) بـــــەمانا (إئتجـــــــت)ە دەگوترێ:(تأجَّجَ فلان غضبـاً وذكـاءً) فلانکـەس رقـی هەڵسـا ٥ تورەبـوو هەڵچو.

الأجَـاجُ: ئـەو ئـاوە یـە لەبـەر تـاڵیو سوێری دەمو زوبان دەگەزێ.

الأجُوْجُ: چرای زۆر روناكو شوعلەدار.

أجَدَ البِنَـاءَ أجـداً: دیوارەکەی پتـەو کـرد قـــــایمو مەحکـــــەمی کـــــرد ٥ دەگوترێ:(الحمد لله الذي أجدني بعـد ضـعف) سـوپاس بـۆ ئـەو خودایـەی جەسـتـەی بـێـهێزو لاوازی سـاغو پتەو کـردم ٥ (آجَـدَهُ إيجـاداً) بـەمانا (أجَدَه) دێ ٥ دەگوترێ: (إنه لَمُؤجَـدُ الانياب و الاظـافر) ئـەوە پتەوکـەری کەڵبەو نینۆکە.

الأُجُـدُ: حوشتری مێینـەی تێـك سمـڕاوی جەستە داڕژاو.

أجَـرَ العظـمُ: أجـراً وأجـوراً، وإجـاراً: ئێسـقانەکە یـەکتری گرتـەوە بـەنارێکی ٥ (أجَـرَ فلانـاً) فلانکەسی بەکرێ گرت ٥ (أجَرَ العامـلُ صـاحبَ العَمَل) کرێکارەکە ڕازی بوو ئیش بۆ خـاوەن کارەکـە بکـا بـەکرێ ٥ (أجَـرَ اللهُ عَبْـدَهُ) خـودا پاداشـی بەنـدەی خۆی دا یەوە.

أجِرَ فلان في ولده: کابرا منداڵەکەی مردو خودا پاداشی دایەوە.

آجَرَهُ ايجاراً: بەمانا (أجَـرَهُ) یـە ٥ (آجـره مـن فـلان الـدارَ): خانوەکـەی لـێ بـەکرێ گـرت ٥ (آجَـرَهُ مُـؤاجَرَةً) شتەکەی لێ بەکرێ گرت.

إئـتَجَرَ: لـەئاکامی خێـرو بەخشینی دا بەهیوای پاداش بـوو ٥ (إئتَجَـرَ علـى فـلان بكـذا): بـەکرێ ئیشـی بـۆ فلانکەس کرد.

اِستَأجَرَهُ: کردی بەکرێکاری خۆی.

الإجَـارَةُ: کرێـی ئـیش، کـرێ بەسـتێکە بەمەبەستی سود وەرگـرتن لـەپێناو عیوەزێکی تایبەتی دا.

الأَجْرُ: بەهای کارو کردەوە. (أجْرُ المهرِ) حەقی مارەیی، (ك: أجور)ە ٥ لەقورئاندا دەفەرموێ: ﴿فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً﴾ مارەیی ئافرەتەکانتان بدەن کە مافێکی خۆیانە ٥ (الأجْرُ) لە زاراوەی ئابوری ناسان دا ئەو موچەو کرێیە یە بەشی بژێوی کرێکارەکە بکا ٥ (الأجر الحقيقي) بەو پارەیە دەگوترێ کە دەست کرێکارەکە دەکەوێو نرخو بەهای خۆی هەیە.

الأَجِيرُ: بەو کەسە دەگوترێ بە کرێ کار دەکا، (ك: أُجَرَاءُ)ە.

إِسْتَأْجَرَ علی الوسادة و نحوها: سنگی خستە سەر سەرینو ڕەپەورو کەوت ٥ (إسْتَأجز عن الوسادة) لە پشتییەکە دوور کەوتەوە.

الإِجَازُ: ئەوەیە ئادەمیزاد سنگ بخاتە سەر سەرین ڕەپەورو بکەوێ ٥ واتە: لەسەر تەنیشتی چەپو ڕاست ڕانەکشێ.

الأَجْزَخَانَةُ: دوکانی دەرمانخانە (صەیدەلی).

الإِجَّاصُ: درەختێکە لە پێری درەختە گوڵدارەکانە، میوەکەی شیرینو خۆشە ٥ لەوڵاتی سوریاو فەلەستین ناوە بۆ سێو.

أَجَلَ الشَيْءَ أجْلاً: ئەو شتەی قەدەغە کردو مەنعی کرد.

أَجَلَ فُلَانَاً: تیماری مل وەرگەڕانی بۆکرد، ملی چاك کردەوە.

أَجِلَ فُلانٌ: فلانکەس ئازاری مل وەرگەڕانی بوو.

آجَلَهُ: مەنعی کرد نەیهێشت ٥ (أَجَّلَ الشَّيْءَ) ئەو شتەی دواخست، کاتی بۆ دیاری کرد ٥ (أجَّلَ الماءَ) ئاوەکەی کۆکردەوە.

تَأَجَّلَ الشَيْءَ: بەمانا (أجَّلَهُ)دێ ٥ (تَأجَّلَ فلاناً) داوای لێ کرد کاتی بۆدیاری بکا.

إِسْتَأْجَلَ فلاناً: داوای لەفلانکەس کرد کاتی بۆدیاری بکا ٥ (الآجِلَةُ) قەرز.

الأَجْلُ: هۆکار. دەگوترێ: (من أجْلِكَ فعلت كذا) لەبەر خاتری تۆ ئەوەم کرد، بەهۆی تۆوە بوو هاتم.

الإِجْلُ: جەڵەبە گاکێوی و جەڵەبە ئاسك، (ك: آجال)ە.

الأَجِيلُ: کاری دواخراو بۆکاتی دیاریکراو ٥ (الأَجِيلَ مِنَ الماءِ) شوێنی کۆبونەوەی ئاو، ئەستێراو، ئەو ئاوەی کۆدەکرێتەوە بۆ ئاودانی درەختو باغچە.

المَأْجَلُ: ئەستێراوی گەورە ئاوی تێدا کۆدەکرێتەوە و پاشان بەرەڵلا دەکرێ بۆ ئاودانی دێبەرو باخ، (ك: مَآجِلُ).

أَجَمَ اَجَمَاً واجوماً: بەرق هەڵساوی بێدەنگ بوو (أجَمَ الماءُ) ئاوەکە بۆنی

كردو گۆڕا ◦ (أَجَمَ الطعَامَ وغيره): لەخواردنی ئەو خواردنە وەڕز بوو ◦ (أَجَمَ النارُ أجْماً و أجيماً): ئاگرەكە بڵێسەی سەندو نێڵە نێڵەی كرد ◦ (أَجَمَ فلاناً): زۆرە ملێی لێ كرد تا بە ناچاری كارێكی بەنابەدڵی پێ ئەنجام دا.

أجِمَهُ أجَماً أجَمَهُ: دەگوترێ: (داوم على طعام واحد حتى أجِمَهُ) بەردەوام بوو لەسەر یەك جۆر خواردن تاڵێی وەڕز بوو ◦ (أَجَمَ النارَ) ئاگرەكەی هەڵگیرساندو خۆشی كرد.

تَاجَمَ النارُ: ئاگرەكە بڵێسەی سەند ◦ (تَأجَّمَ عليه) ڕقی لێ هەڵسا، لێی توڕەبوو.

الأُجُمُ: قەصرو باڵەخانە، (ك: آجَامٌ)ە.

الأَجَمَةُ: درەختی گەورەو پڕگەڵاو لق‌و پۆپ، (ك: أَجَمٌ، إجَامٌ، آجَامٌ)ە.

الأجوم: خەفەتبارو مەلول ◦ كەسێك زۆر ڕقی لە شتێك بێ.

أَجَنَ الماء أجْناً وأجوناً: ئاوەكە تام و ڕەنگ و بۆنی گۆڕا ◦ دەگوترێ: (يُفْسِدُ الرَّجُلَ المجونُ كَما يُفْسِدُ الماءَ الأجونُ) لەهو لەعب‌و بێ ڕەوشتی پیاو دەفەوتێنێ وەكوو چۆن گۆڕان ئاو بێ كەڵك دەكاو سودی سەرەكی لێ نابیندرێ ◦ (أَجَنَ القَصارُ الثوْبَ) جل شۆرەكە كراسەكەی تەڕكردو بەدار كوتای بۆئەوەی پاك بێتەوە.

أَجِنَ الماء: ئاوەكە تام‌و بۆن‌و ڕەنگی گۆڕا ◦ (أَجِنَ اجْناً) بەمانا (أَجِنَ) یە، (أَجُنَ أُجُونَةً و أَجَانَةً) هەر بەمانا (أَجَنَ)دێ.

الإجَانَةُ: سوێنە یان گلێنە تەشتێكە پانكەڵەیە لەگەڵ یان لە ماددەی تر دروست دەكرێ جلی تێدا دەشورێ، (ك: أجَاجِينَ).

الأَجَنَّةُ: ئامێرێكە لە ئاسنی زۆر ڕەق بۆ شكاندنی ماددەی ڕەق بەكاردێ.

المِنْجَنَةُ: ئەو دارە تایبەتیەیە كەجل شۆر بەكاری دێنێ بۆ كوتانی جلە تەڕەكانی كە دەیانشوا ◦ (المِيجَنَةُ) هەر بەمانا (المِنْجَنَة)یە.

أَحْ: لاسایی كردنەوەی دەنگی كۆكەو كەسێك سینگی بێشێ.

أَحَّ احّاً وأَحَاحاً واحيحاً: كۆكەی گرت كۆكە كۆكی هات ◦ ئازاری پەیدا بوو ◦ زۆری تینو بوو.

أَحّی: بەمانا (أَحَّ) دێ ◦ (الأَحَاحُ) تینوایەتی ◦ ڕق‌و كینە.

الأحِيحُ: ڕق‌و كینە.

أَحَّدَ الشيىء: بەتاك‌و تەنهای ئاسی تەوحیدی ئەنجام دا ◦ (أحَّدَ العَشرةَ) دەیەكەی كردە یازدە.

إستأحَدَ: تاك بووە.

أُحَادَ: یەك یەك ◦ دەگوترێ: (جاءوا أحادَ، و جاءوا أُحَادَ أُحَادَ) هاتن یەك بەدوایەك دا.

أحَدٌ: بەشێوەی نەکیرەیی ناوە بۆ هەموو ئەوانەی دەکرێ خیطابیان ئاڕاستە بکرێ دەگوترێ:(لیس في الغرفة أحَدٌ) کەس لە ژورەکەدا نیە ٥ لەقورئان دا دەفەرموێ: ﴿مَّا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ﴾ محمد باوکی هیچ کام لەئێوەنیە.

الأحدُ: یەك ٥ هەوەڵ ژمارەیە لە ریزی ژمارەکان ٥ دەگوترێ: یەك، دوو، سێ، چوار.... هەروا ناوێکە بۆ رۆژێکی هەفتە کە یەکشەممەیە، (ك: آحاد، أُحدان، احَدُون) ٥ دەگوترێ: (فلان أحد الأحَدِينَ) فلانکەس یەکێکی ئەو کۆمەڵەیە ٥ بۆ مێینە دەگوترێ: (إِحْدى) (إحدى عشرة) یانزە (إحدى و عشرون) بیستو یەك... هەروا (إحْدى) بەمانا کاری گەورەیە، کاری دزێوە ٥ دەگوترێ: (أتى بإحْدَى الأحَدِ) کارێکی گەورەی ئەنجام دا.

أحِنَ علیه أحَناً وإحْناً: رقی لێ بووەوە، دژایەتی کرد ٥ دەگوترێ: (بینهما مضاغنة عظیمة و مؤاحنة قدیمة) لە نێوانیان دا دوژمنایەتیەکی گەورەو رقو کینەیەکی کۆن هەیە.

الإحْنَة: کینەو رقو بوغض، (ك: إحَن)ە دەگوترێ: (إن الإحَنَ تجر المِحَنَ) رقو کینە بەڵاو ناخۆشی دێنێ.

أخْ: دەنگێکە ئازارو ناڕەحەتی دەگەیەنێ.

إخْ: دەنگێکە حوشتری پێ بیخ دەدرێ.

الأخُ: برا، (الأخُ الشقیق) برای باوكو دایکی (الأخ لأب) برای باوکی ٥ (الأخ لأم) برای دایکی.

الأخُ والإخُّ: چڵکنو قێزلێکراو بەکوردی (قخ)ی پێ دەگوترێ ٥ بەزۆری ئاڕاستەی منداڵ دەکرێ.

الأخِيخَةُ: خۆراکێکە لەئارد دروست دەکرێ ٥ کەمێك ئاوو زەیتی یا رۆنی بەسەردا دەکرێو دەخورێتەوە.

أخَذَ الشيء أخذاً وتأخاذاً ومأخذاً: ئەو شتەی وەرگرت پێی خەنی بوو ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِم بِهَا﴾ ئەی موحەممەد لەماڵو سامانی موسوڵمانان زەکات وەربگرە، لە چڵکی چروکیو دەست قوچاوی پاکیان بکەرەوە بامالّو سامانەکەیان گەشە بکا.

أخَذَ: قبوڵی کرد ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَأَخَذْتُمْ عَلَى ذَٰلِكُمْ إِصْرِي﴾.

أخَذَ فلاناً: فلانکەسی بەند کرد، قورئان دەفەرموێ: ﴿فَخُذْ أَحَدَنَا مَكَانَهُ﴾ لەجیاتی ئەو یەکێك لەئێمە بەند بکە.

أخَذَ: سزای دا ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَكَذَٰلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ﴾ سزای خودا

ئـاوا بـەو جۆرەیـە ٥ بـەمانای کوشـتنیش هـاتووە قورئـان دەفـەرموێ: ﴿وَهَمَّـتْ كُـلُّ أُمَّـةٍ بِرَسُـولِهِمْ لِيَأْخُـذُوهُ﴾ هەریـەك لەوگەلانە هەوڵی دا پێغەمبەرەکەی خۆیان بکوژن.

أخَـذَ: بـەمانا دیلـی کـرد ﴿فَاقْـتُلُوا الْمُشْـرِكِينَ حَيْـثُ وَجَـدتُّمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ﴾.

أخَـذَ: بەمانا زاڵبوو ﴿لاَ تَأْخُـذُهُ سِنَةٌ وَلاَ نَوْمٌ﴾.

أخَـذَ: بەهـەر دو دەسـتی گرتـی، (و أخَـذ براس اخیه يجره اليه).

أخَذَ فلاناً: پاداشتی فلانی دایەوە، سزای دا.

أخَذَ اللهُ فلاناً: خودا فلانکەسی لەناوبرد.

أخَذَ علـى يـد فـلان: نەیهێشت فلانکـەس ئەوکارە بکا.

أخَذَ علـى فَمِـهِ: قسـەکردنی لـێ قەدەغـە کرد، نەیهێشت دەم بکاتەوە.

أخَـذَ مَأخَـذَ فـلان: ڕێبـازی فلانکەسـی گرتەبەر، ڕەوشتی ئەوی وەرگرت.

أخَـذَت فيـه الخمرُ: مـەی وشـەرابەکە کاری تێ کرد.

أخَذَ الشيءُ حَدَّهُ: ئـەو شـتە بـاری خـۆی گرتو جێی خۆی کردەوە.

أخَذَ اللَّبَنَ: شیرەکەی ترش کرد.

أُخِـذَ في الأمـرِ: دەسـتی بەکارەکـە کـرد.

(آخِذ) وەرگـر ٥ (مَـأخوذ:) وەرگیراو (أخيذ) بەمانا (مَأخوذ) دێ ٥ (أخاذ ر نَبَّاز) بەکەسێك دەگوترێ: هەڵپە بکا بۆ بەدەستهێنانی شتێكو هـەر کـە دەستی کەوت خێرا وازی لـێ بێنێ.

أخِذَ الرضيعُ أخْذاً: شیرەخۆرەکە بـەهۆی شیر زۆری دایکییەوە قەڵەو بوو.

أخِـذَتِ العَـيْنُ: چاوەکە هێشـا، توشـی تراخوما بوو.

أخِذَ الحيوان: ئاژەڵەکە شێت بوو هار بوو.

أخُذَ اللَّبَنُ أخوذةً: شیرەکە ترشا.

آخَذَتـه السـاحرة: جادوبازەکـە فێڵـی لێکردو داوی بۆنایەوە.

آخَذَهُ بِذَنْبِهِ: لەسەر تاوانەکەی سزای دا.

أخَّذَ الجَمَلَ: حوشترەکەی بەستەوە.

أخَّـذَت السـاحرة: بـەمانا (آخَذَتـه) دەگوترێ: (هـو مُؤَخَّـذ عـن النسـاء) ئـەوپیاوە بەسـتراوە، جادویـان لـێ کردوە نابێ بەزاوا.

إئْتَخَـذَ القـوم في القتـال: خەڵـکەکە هەنـدێکیان هەنـدێکیانیان گـرت (إئْتَخَـذَ في المصـارعة:) هەریەکـەو هاوشـانی زۆرانبـازی خـۆی گـرتو پاشقولی لـێ گـرتو داوی بۆنایـەوە ویستی بیخاتە داوەکەیەوە.

إئْتَخَـذَ فـلان لمرضـه: فلانکـەس گەردنکەچـی نەخۆشـییەکەی بـوو نـەیتوانی بەسـەری دا زاڵ ببـێ ٥ بـاری بەنەخۆشـییەکەوە گـرت ٥ (إتَّخَذَه) بەمانا (أخَذَهُ)دێ.

إسْتَأخَذَ فلانٌ: فلانکەس گەردنکەچ بوو، لەبەرچـاو ئێشـەی سـەری خـۆی

رادەوەشێنێ (إستَأخَذَ الشعرُ) مووی ریشی، موی سەری درێژ بوون ناچار بوو کورتی کردنەوە.

الإخاذة: زەوی یەکە ئادەمیزاد بۆخۆی دیاری دەکاو دەستی بەسەردا دەگرێ ٥ گۆماوی بچوك ئاوی پاشماوەی لافاو کەلە شوێنێك دا بمێنێتەوە ٥ دەسکی مەتاڵ، دەسکی دێو جامە.

الأخــذُ والإخـذ: ڕێو شوێنو ڕێبازو پەیڕەوو پرۆگرام ٥ ئەو چاڵەیە ئادەمیزاد لەشێوەی حەوزدا هەڵی کەنێ، (ك: أخذان)ە.

الأُخُذُ والأَخَذ: چاو ئێشە، (ك: إخاذ)ە.

الأُخـذة: ئەو فێڵو پاشقولگرتنەیە زۆرانباز بەکاری دەهێنێ دژی بەرامبەرەکەی ٥ ئەو فێڵو چاو بەستەکییە یەکە لەجادودا دەکرێ.

الأخِيـذُ: دیل، گیراو لەشەڕدا ٥ دەگوترێ:(هو أخِيذ في يد العدو) ئەو پیاوە دیلە لەژێر دەستی دوژمن دایە.

الأخِيذة: ئافرەتی ڕفێندراو، گیراو داگیر کراو لەشەڕدا ٥ هەرشتێکی تر داگیر کرابێ‌و دەستی بەسەر دا گیرابێ.

المَأخَـذُ: پەیڕەو مەنهەج ٥ هەروەها ئەو ڕەخنەو عەیبو عارانەی لەکاری ئەنجامدراو دەگیرێ، (ك: مآخِذ) ٥ (مآخِذ الطيرِ) شوێنە ڕاوی باڵندە ٥ (مآخِذ الشيء) سەرچاوەو کانی ئەو شتە.

أخَّرَ: دواکەوت (أخَّرَ الشيء) شتەکەی خستە دواکاتو شوێنی خۆی ٥ (أخَّرَ الميعادَ) وادەکەی دواخست.

تَأخَّرَ عنه: دوانەو هات.

إستَأخَرَ: بەمانا دوا ئەوهات.

الآخَـرُ: یەکێك لە دوشت بەمەرجێ لەیەك بنەماو ڕەگەزبن.

الآخِـرُ: دوایین: پێچەوانەی یەکەمە ٥ ناوێکیشە لەناوە جوانە کانی پەروەردگار.

الآخِرَة: ڕۆژی دوایی، بەرامبەر دونیا ٥ ژیانی پاش مردنو زیندو بونەوە (الآخـرة) قولینچکی چاو بەلای زوڵف دا ٥ فرۆشتنی شت بەقەرز (الآخَـرَة و الأَخـرَة) کۆتایی شت دواجار.

الأُخـرى: مێینەی (الآخَـرَ)ە ٥ ڕۆژی قیامەتە ٥ بەمانا هەرگیزاو هەرگیز ٥ دەگوترێ:(لا أفعَلَهُ أخرى الليالي) واتە قەت ئەو شتە ناکەم، (ك: أُخَر، أُخرَيَات)ە.

الأَخِيرُ: دوایین ٥ دەگوترێ: (لَقِيتُهُ أخيراً) دوایین کەس توشی بووم ٥ (المِئخَـارُ) ئەو کەسەی زۆر دوا دەکەوێ لەکارو وادەی دا ٥ (المِئخَار من الشجر) ئەو درەختەیە میوەکەی دەکەوێتە دوای وەرزی خۆی، (ك: مآخير).

المؤخِرُ من العين: تیلەی چاو بەلای زوڵف دا ٥ (المؤخَرَةُ من العين) بەمانا (المؤخّرُ)ە.

اَلْمؤَخـــرُ: كۆتـــایی شـت لـه دواوه ◊ دەگوترێ: (مُـؤَخَّرُ السـفينة) پاشينی کەشتی (مُؤَخَّرُ البناء) پاشی خانوو ◊ (مُؤَخَّرُ المهر) مارەیی قەرز.

اَلْمُؤَخِّـرُ: ناوێکـه لـەناوە جوانـەکانی خودا.

مُؤَخـــرَةُ الجَـيْشِ: هێڵـی دواوەی سـوپا ئەرکەکـەی ئـەوە دەبـێ نـەهێڵێ دوژمـن بێتـە پێشـەوە تـا هێڵـی پێشەوە پاشە کشە دەکا.

الإِخْـشِيدُ: نـــاز نـاوی پاشـاکانی فەرغانەیـە ◊ بـەمانا شـای شـایان، شاهنشـا ◊ نازنـاوی موحەممـەدی کوڕی طوغجە کە لەساڵی (٣٢٦ هـ - ٩٣٧ز) فـەرمانڕەوای میصـر بـووە، ئەم نازناوە بۆ ئەو لەم ڕووەوە بووە کـە نـاوبراو لەنـەوەی پاشـاکانی فەرغانە بووە.

الأُخْـطُبُوط: گیانلەبـەرێکی ناودەریایـە جەسـتەی بازنـەیی هەیـە هەشـت قاچـی هەیـە هەرشـتێکی گـرت هـەموو قاچـەکانی تێوەردێنـێ و بەری نادا.

أخا فلاناً أخوة، وإخاوةً: فلانکەسـی کـردە برای خۆی.

آخـی فلانـاً مؤاخـاةً وإخـاءً: فلانکەسـی کردە برای خۆی.

آخی بینهما: وەکوو دوبرای لـێ کـردن، هـــاوکوفیو هاوشـــانی خســـتە ناویانەوە.

آخی في فلانٍ آخِیَةً: چاکە یـەکی لەگـەڵ فلانکەس کـرد ◊ شـتێکی باشـی لـەلا ئەنجام دا.

أخّی فلانـاً: پـێی گـوت براگیانەکـەم ◊ (أخّی الدابة) قوڵفەی بەستنەوەی بۆ چوار پێیەکە دابین کرد.

تَأخّی فلاناً: فلانکەسی کـرد بـە بـرای خـۆی ◊ (تـأخّی الشـیء) پشکنینی ئەو شتەی کرد.

الآخِیَّةُ: قوڵفەیەکە لـەدیوار دەکوترێ یـان بـە زەوی دا دادە کـوترێ بـۆ ئەوەی وڵاغ، ئاژەڵ هەرچوار پێیـەك بـێ پێـی دەبەسـتنەوە ◊ (الآخِیَّـة) چـــاکەو پیـــاوەتی، (ك: أواخ)ە ◊ (الآخِیَـةُ) عەهـدو پـەیمانو بـەڵێن ◊ دەگوترێ: (له عندهُ آخِیَةً ترعـی) لای فلان وادەو بەڵێنو پـەیمانێك هەیـە کاری پێ دەکرێ.

الأخ: برا ئەوکەسـەیە تـۆو ئـەو سکێك یـــان پشـــتێك یـــان ســـكو پشـــت هەردوکیان ئێوەی کۆکردبێتەوە.

الأخ مـــن الرضـــاعة: بـــرای شـیری ئـەو کەسـەیە تـۆو ئـەو هاوبـەش بـوبن لەشیر خـواردنی مـەمکی ئافرەتێـك دا.

الأخ: دۆسـتو هـاوەڵی بـاش ◊ بـرا ئـەو کەسـەیە لـە تەنگانـەو ناخۆشـی دا فریـات بکـەوێ ◊ یارمـەتیت بـدا ◊ هـەر لـە پەنـددا هـاتووە دەڵـێ (رب أخ لم تلـــده أمـــك) زۆر بـــرا هەیـــه

دایکت بەوەلەدی نەهێناوە.

الأخ: هاوشانو هاوەڵ و هاوبەش، خاوەنی شت.

الأُخْتُ: خوشکی باوكو دایکی، خوشکی باوکی، خوشکی دایکی، خوشکی شیری.

الأُخْتُ: هاوشانو هاو وێنە ٥ دەگوترێ: (رماه الله بليلة لا أخت لها) خودا بەلایەکی بێ وێنەی بەسەردا دان.

أخت يوشع: کینایە یە لەخۆر.

أَدَبَ أدْباً: خواردەمەنی دروست کرد و خەڵکی داوەت کرد.

أَدَبَ القوم: بانگی خزمو دۆست ناسیاوەکانی کرد بۆ میوانداریو نانخواردن ٥ خواردنی بۆ دروست کردن.

أَدَبَ فلاناً: فلانکەسی راهێنا لەسەر رەوشتی جوانو دابو نەریتی پەسەند ٥ بانگەوازی کرد بۆ رەوشتی جوان (أَدَبَ القَوْمَ على الأمر) قەومەکەی لەسەر فلان کار کۆکردەوە، هەڵینان بۆ کردنی.

أَدَبَ فلانٌ أدباً: فلانکەس خۆی راهێنا لەسەر رەوشتی جوان.

أَدُب فلانٌ: فلانکەس لەبوارەکانی ئەدەب دا پێشکەوتو شارەزابوو.

آدَبَ إيداباً: خواردەمەنی ئامادە کرد، دەعوەتی خزمو ناسیاوەکانی کرد ٥ بانگی کردن بۆ نانخواردن.

أدَّبَهُ: راپهێنا لەسەر رەوشتی جوانو بەرز، فێری بوارەکانی ئەدەبی کرد ٥ تەمبی خواردوی کرد لەسەر خراپەکانی ٥ دەگوترێ: (أَدَّبَ الدابَّةَ): چوار پێیەکەی راهێناو ژێرباری کرد، ژێر نیری خست، نیری خستە سەرمل، کورتانی کرد.

تأدَّبَ: فێری ئادابو رەوشت بوو، لەبوارەکانی ئەدەب دا شارەزابوو ٥ (تأدَّب بأدب القرآن) فێری ئەدەبی قورئان بوو، بەگوێرەی قورئان هەڵسو کەوتی کرد ٥ (تأدَّبَ بأدب الرسول): بەگوێرەی رەوشتی پێغەمبەر هەڵسو کەوتی کرد.

الآدِبُ: خاوەنی دەعوەتو نانو خوانەکە ٥ ئەوکەسەی میوانداری میوانەکانی کرد.

الأدَبُ: رێازە پێ کردنی نەفسو دەروونە بەفێرکردن و پاڵفتە کردنو راهێنان لەسەر ئەو رەوشتانەی پێویستن ٥ کۆمەڵێك ئاکارو رەفتارن دەبێ پابەندیان بێ ٥ شیعرو پەخشانی جوانو سەرنج راکێش ٥ هەموو ئەوشتانەی عەقڵی ئادەمیزاد بەرهەمی هێناون ٥ (علوم الأدب) زانیارییەکانی ئەدەب (زمانەوانی، صەرفو نەحوو مەعانیو بەیانو بەدیع عوروضو قافیەو خۆشنوسو دارشتنو موحاضەرەدان)، (ك:آداب)ە. لەم رۆژگارەدا (آداب) ناوە بۆ زانیاری

مێــــزوو جوغرافیــــاو زانیــــاری زمانەوانیو فەلسەفە.

الآداب العامـة: دابو نەریتـە گشتییە پەسەند کراوەکان.

آداب البحــــث والمنــــاظرة: یاســــا ســــەرەکییەکانی گفــــتو گــــۆو راگۆڕینەوەو چەلەحانێ.

الأدبـي: هەرشـتێك پـاڵ ئـەدەب بـدرێ (قیمـة أدبیـة)، (شـجاعة أدبیة،کسـب أدبي، موت أدبي...الخ).

الأدیـب: ئـەو کەسـەی خـاوەنی ئـەدەب بێ، رەوشتی ئـەدەب زانـی تێدابێ ٥ رەوشتی جوان پەیڕەو بکا.

التأدیـب: پاڵفتـە کـردن، ئـەدەب دادان، تـەمبێ کـردن ٥ (مجلـس التأدیــب) ئەنجومەنێکــە دەشــوبهێتە هــۆڵی دادگا ٥ بەرژەوەندییـە گشتییەکانی تێدا بەرچاو دەگیرێ.

المَأدُبَة، المَأدَبـة: ئـەو خـواردنو سفرەو خوانەیـە کـە ئامـادە دەکـرێ بـۆ دەعوەتکراوەکان.

أدَّ في سَیْرِهِ: پەلەی کـرد لـە رۆیشتنەکەی دا.

أدَّ الإبــــل: حوشــترەکە بــارە بارەکــەی کێڕایەوە ٥ دەنگی خۆی خواردەوە.

أدَّ الأمْــرُ فلانــاً أدّاً: فلانکــەس بەلاکـەی لەســەر قــورس بــوو، ئیشـەکەی لــێ ئاڵۆزا ٥ (أدَّ الحَبْلَ) حەبلەکـەی تونـد کرد.

تَأدَّدَ: توند ڕەو بوو.

الأدَدُ: درێژایی رێگەو راستی رێگە.

الإدُّ: کاری خراپو نەگلەوەت ٥ لـەقورئان دا دەفەرموێ: ﴿لَقَدْ جِئْتُمْ شَیْئًا إِدًّا﴾ بەڕاسـتی کـارێکی دزێـوو خراپتـان ئەنجام دا.

أدِرَ أدْراً وأدِرة: قۆڕ بـوو، (فهـو آدِرٌ) ئـەو پیاوە قۆڕە.

الأدرة: گــون هەڵاوســان ٥ گــون قــۆڕ بوون.

الإدْرُجین الأیدروجین: غازێکە بێ ڕەنگو تــامو بۆنــە لەگــەڵ ئۆکســجین بەئەندازەیــەکی تایبــەتی تێکــەڵ دەبێ ئاوی لـێ پێك دێ..

أدَلَ الجُــرْحُ أدْلاً: برینەکـە سـاڕێژ بـوو قەتماغەکـەی سـەری لاچـوو (أدَلَ اللَّبَنُ) شیرەکە ترشا، زۆر مزر بوو.

أدَلَ الحِمْـلُ: کۆڵەکە، بارەکـە زۆر قـورس بوو بارە بەرەکەی بەتـەواوی مانـدو کرد.

أدَمَ بینهم أدْمـاً: نێوانیـانی رێـك خستو ئاشتی کردنەوە.

أدَمَ الصَّــانِعُ الجِلْـدَ: وەسـتاکە پێستـەکەی خارانـدو هـەموو زیـادەو پیتکـەو پڵەکانی لـێ لابردن ٥ دەباغی کرد.

أدَمَ الطعــــامَ: خواردنەکــەی تێکــەڵاوی پێخۆرەکە کرد.

أدَمَ فلانــاً بأهلـە: فلانکەسـی تێکـەڵ بـە خاوو خێزانی خۆی کردەوە.

أدِمَ أدْماً وأدَمَةً: ئەسمەرییەکە زۆر تۆخە

دەگوترێ: (محمد أدَمُ): موحەممەد زۆر ئەسمەرە ٥ (کویستان أدَماءُ) کوێستان زۆر سەوزەیە.

أدُمَ أدامة وأدومة: بەمانا (أدِم)یە.

آدَمَ بینَهُمَا: ڕێکی خستنەوە، ناوبژی کردن ٥ (آدَمَ الخبز و الجِلدَ) پرژو پاڵو سوتوو پوشکەو شتی لەوجۆرەی لەنانەکە کردەوە، شتە زیادەو پلۆ پرژەکانی لەپێستەکە لابردو سفتی کرد.

آدَمَ الشمس فلاناً: خۆر رەنگی پێستی فلانکەسی رەش هەڵگێڕا زۆر ئەسمەری کرد.

أدَّمَ الخبز: نانەکەی زۆر لەپێخۆرەکە گوشی ٥ زۆری تێك هەڵدا ٥ (إئتَدَمَ العُودُ): ئاو بەناو بۆرییەکەدا ڕۆیی ٥ (إئتَدَمَ فلان) فلانکەس نانەکەی بە پێخۆرەکەوە خوارد.

استأدَمَ فلاناً: داوای پێخۆری لەفلانکەس کرد.

آدَمُ: باوکی ئادەمیزاد ٥ (الآدَمِيّ) ئادەمیزاد، وەچەی ئادەم.

الإدامُ: پێخۆر ئەو شلەمەنیو پێخۆرەی نانەکە والێدەکا بەخۆشی قوت بچێ.

الأُدْمَةُ: تێکەڵاویو پێکەوە ژیان ٥ دەگوترێ: (بینهم أُدْمَةٌ) لەنێوانیان دا پەیوەندیو تێکەڵاوی هەیە.

الأدیم: پێست ٥ خۆراکی بەپێخۆرەوە ٥ (أدیم کل شيئ ظاهره) پێستی هەموو شتێك ڕووە دەرەکییەکەیەتی ٥ (أدیم اللیل) تاریکایی شەو ٥ (أدیم الأرض) توێی زەوی ٥ (أدیم النهار) سپیایەتی ڕۆژ ٥ (لیس تحت أدیم السماء أکرم منه) لەژێر خێمەی ئاسمان دا لەو بەڕێز تر نیە.

أدا أدْواً: بەهێواشی ڕۆیی ٥ ڕۆیشتنەکەی مام ناوەندی بوو.

أدَا اللَّبَنُ: شیرەکە بزڕکا ٥ (أدَا اللَّبَنَ أدْواً و أدْیاً) ماستەکەی هەژاندو کردی بەدۆ ٥ (أدَا الظَّبْيَ): فێڵی لە ئاسکەکە کرد بۆئەوەی نێچیری بکا.

أدا فلاناً: فێڵی لەفلان کرد، فێڵی بۆ کرد.

أدی اللبنُ أدْیاً وأدْواً: شیرەکە بزڕکا.

آدی فلانٌ إیداءً: فلان بەهێز بوو (أدی للأمر) ئامادەباشی بۆکارەکە کردو هۆکارەکانی ڕەخساندن ٥ (آدی فلاناً علی کذا) یارمەتی داو هاوکاری کرد بۆ ئەنجامدانی ئەوشتە.

أدّی الشَّیئَ: ئەوکارەی ئەنجامدا (أدّی الدینَ) قەرزەکەی دایەوە، (أدّی الصلاة) نوێژەکەی لەکاتی خۆی دا بەجێ هێنا.

أدی الشهادة: شایەتیەکەی دا (أدّی الیه الشَیئَ) ئەو شتەی پێگەیاند.

تَأدّی للأمر: ئامادە باشی بۆکارەکە کردو خۆی بۆ حازر کرد.

تَـأَدى إلى فـلانٍ: بەفلآنكـەس گەيشـت (تَأَدّى لـه الأمْرَ) كارەكەی بۆئاسان كـرد ٥ (تَـأَدّى الـدينُ) قەرزەكـه درايـەوە ٥ (تَـأَدّى الرجـلُ) كـابرا قەرزەكەی دايەوە.

إستأداه عليـه: فلآنكەسی بەسەردا زاڵ كـرد ٥ (إستأدى فلاناً مـالاً) ماڵەكـەی لەفلآنكەس داگیر كرد.

الأداءُ: جێبەجێ كردن ٥ خوێندنەوە.

الأداةُ: ئـامێرێكی بچـوكە ٥ لـەزاراوەی نەحوييـــەكان دا وشـــەيەكە دەهێنـــدرێ بـــۆ دروســـتكردنی پەيوەنـــدی نێـوان دوو وشـه يـان مانايەك لەوشەيەكی تـردا بگەيـەنێ وەكـوو (س، سـوف) كـه دەڵـێن: ئـەداتی استقبالن يـان (أل) ئـەداتی تەعريفه.

الإدَاوَةُ: جاميلكـــه، پـــەرداخ، كـوپ ٥ كەبەكاردێن بۆ ئاو خواردنەوە.

أذِنَ الحَبُ أذنـاً: دانەوێڵەكـه چروزەكەی يان گڵۆكەكەی دەركەوت.

أذِنَ فلاناً: گوێچكەی فلآنی ئەنگاوت.

أذِنَ أذناً: گوێچكەی گەورەن، گوێچكەكانی مەيلەو درێژ بوون.

أذِنَ له، واليه: گوێی بۆ ڕاگرت، قسەكانی بيستن.

أذِنَ لرائحة الطعـام: حـەزی لەخواردنەكه كرد.

أذِنَ لـه فيـه: ڕێگـەی پـێدا (أَذِنَ لـه علـی فلان) ئيزنی بۆ وەرگرت.

آذَنَ العُشْبُ إيـذاناً: گيـاو گژەكـه وردە وردە خەريكە وشـك بێتـەوە ٥ (آذَنَ به) بانگەوازی بەوەكردو ڕايگەيانـد، (آذَنَ المُؤَذِّنُ للصلاة) بانگدەر بـانگی نوێــژی دا (آذَنَ فلانـــاً) گوێچــكەی فلآنكـەس هەڵـكۆڵی ٥ (آذَنَ الشـيئ فلانـــاً) ئەوشـتە فلآنكەســی توشـی سەرسوڕمان كرد.

أذّنَ فلانٌ تأذيناً وأذاناً: زۆر بانگـەوازی بـۆ ئەو شتە كـردو پڕوپاگەنـدەی زۆری بـۆكرد ٥ (أذَّنَ بالصـــلاة) بـــانگی نوێژی دا ٥ (أذَّنَ بالحج) كاتی چونە حەجی ڕاگەياند.

تَـأذَّنَ فـلانٌ: فـلآن ئـەو هەواڵـەی بڵاوكـردەوە ٥ (تَـأذَّنَ في النـاس) هەڕەشەی لەخەڵـكەكە كـرد ٥ نـەی لـێ كردن، ترسـاندنی، (إستَأذَنَ علی فـلان) داوای لـێ كـرد بچـێتە لایو قسەی لەگەڵ بكا.

الآذَنُ: گوێ گەورە، گوێی مەيلەو درێژ.

الآذِن: بڕۆ.

الأذانُ: بانگ، بـانگی نوێـژ ٥ (الأذانـان) بانگو قامەت.

الأُذُنُ: گوێچـــكە، ئـــامێری بيســـتن لـەئادەميزادو گيانلەبـەری تـردا ٥ هـەروا ئـاوەی بـۆ قڵفــەو دەسـكی مەسينەو گۆزەو سوراحی.

الأُذُنُ: (بطانـة الرجل) دەستەو دايـەرەی پياو.

أذنُ الحمارِ: گوێ کەرە، گیایەکە لە باشوری ئەوروپاو دەڕوێ چڵاوییە گوڵەکانی زەردە، ڕەگەکانی مادەیەکی سوری تێدایە.

آذانُ الأرنب: گوێ کەروێشکە، گیایەکە پەلکەکانی دەشوبهێتە گوێچکەی کەروێشك چڵی زۆری هەیە ٥ گوڵەکانی شینی سپی واشەن ٥ بەروبومەکەی زبرە دەنووسێ بەپۆشاکەوە.

آذانُ الجَدْي: گوێ کاریلە ٥ گەڵاکانی چروپرن لەناوەڕاستی دا خەڵفی درێژ دەردێن گوڵەکانی وردیلەن، بەرەکەی وشکە، تۆوی وردە.

آذانُ الدبّ: گیا ورچە: لەوڵاتی شامو وڵاتی سینا دەڕوێ نزیکەی دوو مەتر بەرز دەبێتەوە ٥ ریشاڵو پەڕو پۆڵێکی زەردی بەسەرەوەیە، بەکۆتایی لاسکەکەیەوە گوڵێکی مەیلەو درێژی زەردی عادەتی هەیە، بەرەکەی پێچراوەیە.

آذانُ الشاة: گوێ مەڕە گیایەکە لەئەوروپاو حەوزی دەریای ناوەڕاست دەڕوێ، بۆ چارەسەری کوانو دۆمەڵو زیپکە بەکاردەهێندرێ.

آذانُ العنز: گوێ بزنە گیایەکی ئاوی یە، پێشی دەگوترێ بلوێری شوان.

آذانُ الفیل: گوێ فیلە رومکێکە بنەکەی وەکوو کەنگرە دەخورێ.

آذانُ الحیطان: فیتنەو قسە هێنو قسەبەر.

الإذْنُ: لابردنی حیجرو رێگەپێدانی بۆ ئەنجامدانی مامەڵەو گرێ بەستو شتی لەوجۆرە.

الأذَنة: چروزەی دانەوێڵە لەسەرەتای دەرکەوتنی دا.

الأُذُنَةُ: خۆش باوەڕ، ئەوکەسەی گوێ بۆقسەی هەموو کەس دەگرێو پێ ی باوەڕ دەکا.

الأذِینُ: کە فیل، بەرعۆدە بوو، بانگ.

الأُذَیْنُ: گوێچکەڵە ٥ لەزانیاری تەشریح دا بریتی یە لەیەکێك لەو دوو بۆریەی سەروی دڵ کەخوێن لەدەمارەکان وەردەگرن ٥ گوێچکەڵەی لای ڕاستو گوێچکەڵەی لای چەپ.

الأُذَیْنَةُ: ئامێری بیستن، بەشی خواروی گوێچکە.

المئذنة: منارە، شوێنی بەرز بۆ بانگدان.

المَأذُونُ: ئەوکەسەی رێگەی پێ دەدرێ گرێ بەستی مارەیی و تەلاق بنووسێو جێبەجێیان بکا.

اذِيَ فلانٌ: توشی ئەزیەت بوو ٥ زیانی پێ گەیی.

آذاه، ایذاءً: ئەزیەتی پێگەیاند (ئـأ ذی بە) لەوشتەوە زیانی پێگەیی.

أَرِبَهُ ارِبَهُ أرَباً: گرێی دا قایمی کرد توندو تۆڵی کرد.

أرِبَ العضوُ: ئەندامەکە بڕا، لێ بووەوە،

ڕزی، کەوتە خواریێ بەهۆی گولی‌و نەخۆشی لەو جۆرە ○ (أرِبَ بالشَّيءِ) یان (أرِبَ في الشَّيءِ) شارەزابوو لەو شتەدا ماهیرو لێزان بوو.

أرِبَ علیە بكذا: بەسەریا زاڵ بوو ○ موحتاج بوو.

أرُبَ آرابة وإرْباً: لە لێزانی‌و سیاسەت‌و فەندو فێڵ دا سەرکەوتنی بەدەست هێنا.

أرَبَ علیە إیراباً: سەرکەوت ○ بەمرازگەیشت ○ (آرَابَ فلاناً مُؤآرَبَةً) بەربەرەکانی فلانی کردو بەسەری دا زاڵ بوو (أرَّبَ الشَّيءَ) بەمانا (أرَبَهُ) دێ ○ هەروەها بەمانا بەیدەستی کردو زۆری کرد، تەواوی کرد ○ (أرَّبَ الذَّبیحةَ إرْباً إرْباً): کوشتییەکەی پارچە پارچە کرد (أرَّبَ العضو) ئەندامەکەی لێکردەوە.

تَأرَّبَ: توندو تۆڵ بوو پتەو بوو، (تَأرَّبَ فُلانٌ) فلانکەس خۆی بەلێزان‌و سیاسەتمەدار نیشان دا ○ بەتەکەللوف لێزانی‌و زیرەکی خۆی نواند ○ (تَأرَّبَ في حاجتە) لەکارەکەی دا لەداخوازی یەکەی دا توندڕەوی کرد (تَأرَّبَ علیە) بەرەنگاری بووەوە توند ڕەوی کرد نیشەکەی گران کرد.

إسْتَأرَبَ: پتەوی کرد توند ڕەوی کرد ○ (إستَأرَبَ فلانٌ) فلان کەس لەهەمووو لایەکەوە دەردو بەڵا دەوریان داوە ○ قەرزو قۆڵە لەهەمولایەکەوە ڕویان تێ کردووە بڕستیان لێ بڕیوە.

الأرْبُ: زیرەکی‌و لێزانی‌و شارەزا لەکاروبار دا.

الإرْبُ: پێویستی، عەقڵ‌و ئاوەز، زیرەکی‌و لێهاتوویی، ئەندامی تەواو ○ دەگوترێ: (قطعە إرْباً إرْباً) ئەندام دوانەندامی لێ کردەوە پەلپەلی کرد.

الأُرْبُ: بێچولەی ئاژەڵ لەوساتەی لەدایك دەبێ.

الأرَبُ: پێویستی، یان پێویستییەکی زۆر ○ هیواو ئاوات.

الأرِيبُ: پیاوی شارەزاو لێزان لەکاروباردا ○ بەلای گەورەو کارەسات.

الأُرْبَانُ: عەرەبون، پێشەکی ئەو بڕە پارەیەی لەکاتی مامەڵەدا کڕیار دەیدا بە فرۆشیار وەکوو بڕێك لەو ئەندازەیەی لەسەری پێك دێن.

الأُربَةُ الأُرَبُ: گرێیەکە کە بەئاسانی ناکرێتەوە ○ قوڵفەیەکە یان سینگێکە لەدیوار دا قایم دەکرێ ولاغی پێ دەبەستنەوە ○ ئەو گلادەو ملەوانکە گوێرەکە یە کە ئاژەڵی پێ ڕادەکێشرێ.

الإرْبَةُ: مەبەست‌و هیواو ئاوات ○ ئارەزۆ لەمئافرەت ○ لە قورئان دا دەفەرموێ: ﴿غَيْرِ أُوْلِي الْإِرْبَةِ﴾.

الأُرْبُونُ: عەرەبون.

الأَرِبِيَّة: ئەستورایی ڕان نزیك بەورگ ٥ ئەوبەشـــــەی لـــــەکاتی خۆنوشـــتاندنەوەدا بەورگـــەوە دەنوسێ.

أُرَيْبَـةٌ: (أهـل بيـت الرجـل): ئـامۆزاو خزمەنزیکـەکانی ٥ (الفتـق الأربـيّ) بـەلای پزیشـکانەوە دڕانـی ورگـە تادەگاتە دەزوی (دەماری) مەنەوی.

مَـأرِب: شـارێکی وڵاتـی یەمەنـە، کـاتی خـــۆی بەربەســـتی بـــەناوبانگی مەئریب لەوێ کراوە.

الْمَأرَب: (ك: مآرب) بە مانا پێویستی یان پێویستییەکی زۆر.

الْمَارَبَـــةُ: هەربـــەمانا (مَـــأرَبَ)ە، (ك: مآرب)ە.

آرثـــوذکس: وشـەیەکی یۆنانییـە بـەمانا قسـەی ڕاسـتو بـێ غـەلو غـەش ٥ ئێسـتا بـەو مەسـیحیانە دەگـوترێ کەڕایان وایە: مەسیح یەك تەبیعەتو یەك ویستو خواستی هەیە.

أَرَّث النـارَ: ئاگرەکـەی هەڵـگیرساند ٥ دەگـوترێ: (أرَّث بين القوم) پێکیـەوە نانو بەشەڕی دانو دژایەتی خستە ناویانـــەوە ٥ (أرَّث بـــين الأرضـــين) نـاوانو سـنووری خستە نێـوان ئـەو دوو زەوییەوە.

تَأرَّثــتِ النـــارُ: ئاگرەکـە هەڵـگیرسا ٥ (الإراث) ئـەو شـتەیە ئـاگری پـێ هەڵدەبێ ٥ فیتنەیی‌و دوو زمانی.

الإرْث: میرات ٥ باقی مانـدەی شت ٥ گڵ‌و خۆڵ ٥ کارو کـردەوەی کـۆن ٥ دابو نەریتو شتی کۆنینە کە پاشینە لـە پێشینەی وەرگرتبێ.

الأُرْثَـةُ: سـوتەمەنی ٥ سنوورو نێـوانی دووپارچە زەوی.

أَرَجَ أرجاً: درۆی کرد (أَرَجَ الحق بالباطـل) حەقو بەتاڵی تێکەڵاو کرد.

أَرَجَ بَيْنَ الناس أرجاً و أرجاناً: خەڵـکەکەی لێك تونـدکردن هـانی دان بۆئـەوەی پەلاماری یەکتری بدەن.

أرِجَ الطيب: بۆ نەخۆشـەکە بـڵاو بـۆوە ٥ (أَرِجَ المكـــانُ) ئـەو شـوێنە بـۆنی خۆشـی تێـدا بـڵاو بـۆوە ٥ (أرِجَ النـــاسُ) خەڵـــکەکە پشـــێوییان تێکەوتو دەستیان کرد بەگریان.

أَرَّجَ النـارَ: ئاگرەکـەی هەڵـگیرساند ٥ (أَرَّجَ الطيـــبُ) بـــۆ نەخۆشـــەکە بڵاوبۆوە ٥ (أَرَّجَ المكـانُ) ئەوشوێنە بۆنی خۆشی تێدا بڵاو بۆوە.

الأرِيجَةُ: بۆنی خۆش، (ك: أرائِجَ)ە.

الأرجُونُ: عونصورێکی گازە بـێ ڕەنـگو بۆنە بەئەندازەیـەکی کـەم لەهـەوادا هەیـــە ٥ بەکاردەهێنـــدرێ بـــۆ پڕکردنـــەوەی گڵـــۆپو چـــرای کارەبایی.

الأُرْجُـــوانُ: درەختێکـــە گـــوڵێکی زۆر سـوری هەیـە بـێ بۆنـە، دیمـەنی تـا بڵـێی جوانـە ٥ هـەروا بـە بۆیـەی سوریش دەگـوترێ ٥ کراسـی ڕەنـگ کراو بەگوڵە ئورجوانی.

إبرة
مئبر
إبريق
آجرّة
إبزيم
أتون
إجانة
مئجنة
أربة
مئذنة
إتب
أرغن
الأرض
مئزاب
أثفيّة
أخية
أخيون
إجاص برّي
أرضي شوكي
آذريون
أرجوان
أرطماسيا
آذان الجدي
آذان الفأر
أبنوس
أرزبّة
أترج
أرزّ
أخيليا
أروكاريا
أثلة
إجاص
أرز
آذان الدب
أرطنسيا
إبط
الأذين الأيسر
الأذين الأيمن
أذن
أبنة
إتاد
أخطبوط
أرضة
أرق
أرنب داجن
إربيان
أرنب برّي
أروية

أَرَّخَ الى مكانه: ئارەزوی شوێنی خۆی کرد، کورکاندی بۆ جێو ڕێی خۆیو یادی زێدی خۆی کردەوە ٥ (أَرَّخَ الكِتابَ) کاتی نوسینی کتێبەکەی دیاری کرد ٥ مێژوەکەی دیاری کرد.

أَرَّخَ الحادِثَ: ڕوداوەکەی دیاری کرد کاتی ڕوداوەکەی ڕون کردەوە.

التَأْريخ: کۆمەڵێك ڕوداوو ڕۆژگارن تاكو کۆمەڵ پێیدا تێپەڕ دەبن دیاردەکانی سروشتو کۆمەڵایەتی دیاری دەکا.

التَأْريخ: تۆمارکردنی ئەو ڕوداوو دیاردانە یە.

المؤرخ: مێژوو نووسو زانا بەو ڕوداوو دیاردانە.

الأَرْخَبِيلُ: کۆمەڵێك دورگەی لێکەوە نزیك.

الإِرْدَبُّ: پێوەرێکە بیستو چوار ربە دەگرێ، لە کوردستان دا تەغارو حەربەی پێ دەڵێن ٥ قەناتێکە ئاوی پێدا دەڕوا بۆ ئاودانی زەویو زار.

الإِرْدَبَّة: بەلوعەیەکی گەورەیە لە سواڵەت دروست دەکرێ ٥ لەکوردستان پێی دەگوترێ گلێنە یان کونج.

الإِرْدِواز: بەردەسواڵەت یان سواڵەتە بەردێکی تاریکی مەیلەو شین یان سەوزە، بۆ هەڵاشی خانوو بەکاردێ ٥ وادەبێ تەختە لەوحی نوسینی لێ دروست دەکرێ، جاری وایش دەبێ بۆری ئاوی لێ دروست دەکرێ.

أَزَّ – أَزيزاً: دەنگی لێ هات ٥ (أَزَّ الحيوانُ أَزَّاً): گیانلەبەرەکە سکی چوو گوفێرەی توشبوو ٥ (أَزَّ النارَ) ئاگرەکەی هەڵگیرساند ٥ (أَزَّ الحيوانُ): ئاژەڵەکەی دەرکرد، ڕاوی نا.

الإِزَّةُ: ئاگر.

ألأزِيزُ: دەنگ ٥ زڕەی تەلەفۆن دەنگی تەلەفۆن لەکاتی بەرز کردنەوەی بیستەك دا.

أَرَزَ (أَرِزَ) أَرْزاً و أُرُوزاً: وێك هاتەوەو کۆبۆوە ٥ کۆمە کۆمەو گاگۆڵکێی کرد لەبەر ماندویی ٥ دەگوترێ:(ما بلغ أعلى الجَبَلِ الا آرِزاً) نەگەیشتە تۆپەڵاکی کێوەکە مەگەر بەگرمۆڵەیی و لەسەر چنگان.

أرَزَ الحيوانُ: ئاژەڵەکە بەهێز بوو خۆی داڕشت ٥ (أرَزَ الى المكانِ) پەنای بەو شوێنە برد، گەڕایەوە بۆ نەوێ ٥ لەفەرمودەی پێغەمبەردا (د.خ) هاتووە (إن الأسلام لَيارِزُ الى المدينة كما تأرِزُ الحيةُ الى جُحْرِهَا) بێگومان ئیسلام دەگەڕێتەوە بۆ مەدینە وەکوو چۆن مار دەگەڕێتەوە بۆ کونی خۆی.

أرَزَت الشجرة: درەختەکە لەزەوی دا ڕەگی داکوتان پتەو بوو.

أرَزَ الأصابعُ مِن البرد: پەنجەکان لەسەرمان گرژ بون.

أرَزَت الليلةُ أرْزاً وأروُزاً وأريزاً: شەوەکە سەرماکەی بەهێز بوو.

الأرْزُ: درەختێکی گەورەی ڕەقە لە توخمی دار سنەوبەرە، هەمیشە سەوزە، زۆر بەرز دەبێتەوە، دارەکەی بۆ کەشتی دروستکردن بەکاردێنن ٥ بەناوبانگترین درەختی ئەرز درەختی ئەرزی لوبنانی یە.

الأُرْزُ: مەرمزە ٥ گیایەکی وەرزییە بێ ئاو نابێ زۆر حەزی لە ئاوە، گوڵەکانی چەند دەنکە چەڵتوکێك لەخۆ دەگرن مەیلەو زەردن کەپاك دەکرێ‌و بەکرە دەکرێ دنکە برنجی بچوکی سپی لێ پەیدا دەبێ ٥ خواردنێکی جیهانییە لەزۆر وڵات دا خۆراکی سەرەکییە ٥ دەکوڵێندرێ‌و دەکرێ بە چێشت.

الأريزُ: سەهۆڵ، ڕۆژی سەرماو سۆڵ‌و زۆر سارد.

أرَسَ (أرِسَ): بوو بە فەلاو وەرزێر، کشتیار ٥ (آرَس) بەمانا (آرَس)یە ٥ (الإرْسُ) بنەچە، ئەصڵ، بنەما.

أرَّسَ: فلانکەسی کرد بە فەلاو وەرزێر.

الإرّيسُ: فەلاو وەرزێر، (ك: أراريس، أرارسة، أراسِيُّ).

الأرِيسُ: بەمانا فەلاو وەرزێرە.

الأرِسْتُقْرَاطية: حکومەت یان چین‌و توێژێکی کۆمەڵ کە خۆیان بەخانەدان بزانن‌و ژیانێکی خۆش‌و تایبەتییان هەبێ.

أرَشَ بينهم أرشاً: بەشەڕی دان‌و پێکیەوەنان ٥ لەیەکتری هان دان.

أرَشَ فلاناً: فلانکەسی بریندار کرد ٥ خوێنی برینداریەکەی دا.

أرَّشَ بينهم الحرب: شەڕی نێوانیانی خۆش کرد.

إئتَرَشَ جُرْحَهُ: خوێنی برینەکەی وەرگرت.

الأرْشُ: برین‌و عەیب ٥ وەرگرتنی خوێنی برین ٥ ئەو برە پارەیەی کە کڕیار لەجیاتی دەرکەوتنی عەیبی فرۆشراوەکە لەفرۆشیاری دەستێنێتەوە، (ك: أُرُش)ە.

أرِضَتِ الأرْض والرَّوْضَةُ أرَضاً: زەوییەکە ٥ باغەکە گیاو گژی زۆربوو ٥ دیمەنی ڕازاوەو جوان بوو، (أرِضَتِ القُرْحَةُ) برینەکە داوەشا، دەمی کردەوە، بوو بەخۆرەو چارە.

أرِضَت الخشَبَةُ: دارەکە مۆرانە خواردی ٥ خمخۆرکە لێی دا.

أرُضَتِ الأرْض: بەمانا (أرِضَت)ە ٥ (و أرُض فلانٌ) فلانکەس بوو بە پیاوێکی خێر خوازو بێ فیز.

أُرِضَ فلان: فلانکەس توشی نەخۆشی بەمك بووە بەبێ ئیرادە سەری دەلەرزێ‌و هەمیشە بەملاو بەولادا دەکەوێ.

أرُضَ الأرْض: فێری ئەو خاکە بووە

هەمیشە هاتوو چۆی دەکا.
أَرَّض الشَّيئ: ئەو شتەی چاك كردەوە، چاكسازی تێدا كرد.
أَرَّض السِّقاءَ: مەشكە یان كوندەكەی چاك كردەوە نەرمی كردەوە چەوری كرد.
تَأَرَّضتِ النَبْتُ: گژو گیاكە خۆی گرت لەخۆكەوت، راسا، جوانو پەرداخ بوو رەگی داكوتان.
تَأَرَّض فلانٌ: فلانكەس لەو شوێنە جێگیر بوو مایەوە، (تَأَرَّض المنزلَ) ئەو مەنزڵەی هەڵبژاردو تێیدا مایەوە.
إستَأرَضتِ الأرض والقرحة: بەمانا (مجردەكەیەتی).
استَأرَضتِ الفَسِيلُ: نەمامەكە ڕەگو ریشەی بەزەوی دا رۆچونو بڵاو بونەوە.
إسْتَأرَض السحابُ: هەور قورس بوو، بەری ئاسمانی داگیر كردو وادەبیندرێ دەڵێی وەستاوە.
إسْتَأرَض بالمكان: لەوشوێنە مایەوە.
الإرَض: فەرشو راخەرێكی پانو پۆڕە لەتوكی حوشترو موو خوری دروست دەكرێ.
الأرض: زەوی، یەكێكە لەهەسارەكانی كۆمەڵەی خوری ٥ پلەی سێیەمی هەیە لەفەلەكی خۆی دا بەدەوری خۆردا، ئەو هەسارەیە ئێمەی ئادەمیزاد لەسەری دەژین.

أرض الشيئ: لای خواروی شت ٥ (علم الأرض) زانیاری زەوی ناسی زانیارییەكە لەزەوی دەكۆڵێتەوە، لەبارەی چینەكانیو پێكهاتەكانیو گۆڕانكارییەكانی بەسەری داهاتوون.
الأرَضَةُ: دەعبایەكە سپییەو وەكوو مێرو وایە لەوەرزی بەهاردا دەردەكەوێ ٥ هەروا كرمێكە یان پیرۆیەكە داردەخوا بەكوردی پێی دەگوترێ مۆرانە، خمخۆركە ٥ دەگوترێ:(خشبة مأروضة) دارێكی مۆرانە لێ دراوە ٥ (فلان أَفْسَدُ من الأرَضةِ) فلان لەمۆرانە وێرانكەر ترە.
الأرَضِيَّةُ: كرێی گرتنی پارچە زەوییەكە بۆماوەیەكی دیاریكراو.
أرَطتِ الأبلُ أرطا: حوشترەكە ئەرەطای خوارد، (أرَط الأديم) پێستەكەی بەئەرەطا دەباغ كرد.
أرِطتِ الإبل: بەخواردنی ئەرەطا حوشترەكەی ژانە سكی گرت ٥ (آرَطتِ الأرض ايراطا) ئەو زەوییە ڕوەكی ئەرەطای لێ ڕوا.
الأرَطى: ڕوەكێكی درەخت ئاسایە لە پێری پەتاتەیە ٥ لە لمبەلان دا دەڕوێ و یەك ڕەگی هەیە ٥ گەڵاكەی باریكە میوەكەی وەكوو عوناب دەچێ.
الأرْغُنُ: ئامێرێكی مۆسیقایە فوی پێدا

دەكرێ، كۆمەڵێك بۆری‌و شوێنی فوتێكردنی تێدان، لەبنەڕەت دا وشەیەكی یۆنانی یە.

الأُرْغُولُ: ئامێرێكی دووفاقی مۆسیقایە دوو بۆری كونكونی تێدان یەكیان لەوی تریان كورت ترە.

آرَفَهُ مُؤَارَفَةً: هاوسێیەتی كرد، كەوتە پەنایەوە.

أَرَّفَ الأرْضَ: زەوییەكەی ئیفراز كرد و دابەشی كرد، نیشانداری كرد.

الأُرْفَةُ: نیشانەیەكە دادەنرێ سنووری پارچە زەوییەكانی نزیك یەكتری پێ دیاری دەكرێ.

أَرِقَ أَرَقاً: خەوی لێ زڕا، بەشەو خەوی لێ ناكەوێ.

آرَقَهُ إیراقاً: وای لێ كرد خەوی لێ بزڕێ ◦ (أَرَّقَهُ) بەمانا (آرَقَه).

إئْتَرَقَ: بەمانا (أَرِقَ)یە (تَأَرَّقَ) بەمانا (أَرِقَ)یە.

الأَرَقُ: خەو لێ زڕان ◦ (الأُرُقُ) خەولێزڕانی لێ بوو بە عادەت.

الأَرَقَانُ: یەرەقان، نەخۆشی یەكە تووشی زەرعات دەبێ‌و زەرد هەڵدەگەڕێ.

أَرَكَتِ الأَبلُ أروكاً وأَرْكاً: حوشترەكە گەڵای درەختی ئەراكی خواردو گەدەی ژانی لێ هات بەهۆی خواردنی ئەو گەڵایەوە.

أَرَكَ الرجلُ بالمكان: پیاوەكە لەوشوێنەدا جێگیر بوو بەجێی نەهێشت.

أَرَكَ الجُرْحُ: خەریكە برینەكە چاك بێتەوە توێ بینێتەوە.

أَرَكَ الأمْرَ في عنقه: ئەوكارەی لە ئەستۆ گرت‌و پێوەی پابەند بوو.

أَرَكَ الإبِلَ: گەڵای درەختی ئەڕاكی دەرخواردی حوشترەكە دا.

أَرِكَتِ الإبِلُ: گەدەی حوشترەكە توشی نەخۆشی بوو بەهۆی خواردنی گەڵای درەختی ئەراك.

أَرِكَتِ الأَراكُ: درەختی ئەراك لقەكانی تێك چرژان‌و گەورە بوو.

الأَراك: درەختی ئەراك یان درەختی سیواك روەكێكی شێوە درەختییەو لەپیری ئەراك ◦ لقەكانی زۆرو پەلكەگەڵاكانی دوو دوو بەرامبەر یەكن ◦ میوەیەكی سوری مەیلەو ڕەشی هەیە دەخورێ ◦ لەوڵاتی گەرم دا دەڕوێ، بۆ نموونە لەسارای باشووری خۆرهەڵاتی میصردا دەڕوێ.

الأَرِیكَةُ: قەنەفە، كورسی، (ك: أرائك) ◦ (أریكَةُ الجُرْحِ) گۆشتە ساغەكەی برین: كە گۆشتە سورەكەی دیاربێ‌و كێم‌و زوخەكەی نەمابێ.

الأَرْكُونُ: سەرۆكی گوند، ریش سپی گوند.

أَرَمَ علیه أَرْماً: گەستی ◦ (أَرَمَ الشَّیْءَ) شتەكەی لە بێخ دەرهێنا ◦ دەگوترێ:(أَرَمَتِ السائمة المرعی) ئاژەڵەكە لەوەڕەكەی ژێر پێ‌دا،

بەسەریا هاتوو لەناوی برد (أَرَمَ الجَدْبُ الماشية) گرانی و بێ بارانی ئاژەڵەکەی لەناوبرد ٥ (أَرَمَ الخَيْلَ) ئەسپەکەی کوشت.

أَرِمَ أَرَماً: فەوتاو لەناوچوو.

أَرِمَ الأرض: زەوییەکە هیچی لێ نەڕوا بووە سوتەمەرۆ.

الأُرُمُ: ددان ٥ دەگوترێ: (فلان يحرق عليك الأُرُمَ) فلانکەس ددانت لێ دەسوێ ئەوەندەی ڕق لێتە.

الإِرَمُ: ئەو بەردانەن کەلەڕێگادا دەکرێنە نیشانەی ڕێگاکەو بەزۆری لەمبەرو ئەوبەری کوێرە ڕێدا دادەنرێن بۆئەوەی ڕێبوارەکان بزانن لەکوێوە بڕۆن.

إِرَمُ: نەتەوەیەك بووە لەکۆن دا گەڵی عاد لقێکی ئەوانن ٥ دەشڵێن: شارێکی گەورەی گەڵی عادبووە.

الأَرُومُ والأَرُومَةُ: بنکی درەخت بەزۆری بۆ ریشەو نژاد بەکار دەهێندرێ ٥ دەگوترێ: (هو طيب الأرومة) ئەو ریشە و نژادی رەسەن و وەچاخزادەیە.

الأرمادا: ئوسطولی ئیسپانیا بوو لەسەدەی هەژدەدا ئینگلیز تێکی شکاند.

أَرَّنَهُ: گەستی (أَرِنَ، أَرَناً و إِيراناً و أَرِيناً): گەشەی کرد، کەیفخۆش بوو، باکی لەهیچ نییە.

آرَنَهُ مؤارَنَةً و إِراناً: شانازیی بەسەردا کردو خۆی بەسەردا ڕانواند.

الإِرَانُ: کەڵەگا کێوی ٥ ڕەشە وڵاخی نێری کێوی گیا خۆرو کاوێژ کەر.

الأُرنَةُ: پەنیری تەڕ یان تۆوێکە دەکرێتە ناو شیرەوە دەیکاتە پەنیر.

الأَرْنَبُ: کەروێشك ٥ گیانلەبەرێکی زۆر و بەربڵاوە لەزۆر شوێنی جیهان دا هەیە ٥ فەروەیەکی نەرم جەستەی داپۆشیوە، کێوی و ماڵی هەیە.

الأَرْنَباني: ڕەنگی مەیلەو تاریك ٥ دەگوترێ: (کساء أرنباني).

أَرْنَبَةُ الأنف: سەری لوت ٥ دەگوترێ: (جَدَعَ أَرْنَبَتَهُ) سوکایەتی پێکرد ٥ (قوم شُمَّ الأَرَانِبِ) گەلێکی شکۆمەندن.

الأَرَنْدَجُ: چەرمێکی ڕەشە پێڵاوی لێ دروست دەکرێ ٥ ڕۆنێکی ڕەشە پێڵاوی پێ ڕەش دەکرێ.

أرا النَّارَ أَرواً: قوڵکە ئاگردانی بۆ ئاگرەکە دروست دەکرد.

أَرى النحلُ: هەنگەکە هەنگوینی کرد.

أرى القِدْرُ: دیزەکە، مەنجەڵەکە بەهۆی ئاگرەکەوە شتی بەبنەکەیەوە نووسا.

أرى فلانٌ: فلانکەس ڕقی هەڵسا، تورە بوو.

أرى الدابة الى الدابة: ئاژەڵەکە، حەیوانەکە یەکیان گرتو پێکەوە لەسەر ئاخورێك لەوەڕان.

أرَى الريحُ السحابَ: با هەورەكەی رادا ٥ (أرى فـلانٌ المـاءَ) فلانكـەس وردە وردە ئاوەكەی پێداكرد.

أرِيَ اللبنُ ونحوه بالاناءِ أرْياً: شیرەكە سوتاو هێندێكی بە دیزەكەوە نووسا.

أرَّى الدابـــةَ الى الدابـــةَ: ئاژەڵـــەكانی تێكـەڵاو كـردن یـەك ئـاخوڕی بـۆ بنیات نان.

أرَّى الشـیْءَ: ئـەو شـتەی جێگیركـردو لەشوێنی خـۆی چەسپاندی ٥ (أرّى الدابـــةَ) ئـاخوڕی بـۆ حەیوانەكـە دروست كرد ٥ (أرّى فلاناً) فلانكەس فێڵـی لـەفلان كـرد ئـەو داوای رێ نیشـاندانی لـێ كردبـوو بـەڵام ئـەو خیانـــەتی لـــێ كـــرد ئامۆژگـــاری كردنەكەی بەفێڵ بوو.

أرَّى عـن الشـیْء: قسـەی پێچ و پـەنای دەربـارەی ئەوشـتەكرد بەتەوریـیـە دەربارەی دوا، ئـەوی مەبەسـت بـوو شتێكی تری دركاند.

إئْتَرى النَحْلُ: هەنگەكە هەنگوینی كرد.

إئْتَرى فلان بالمكان: فلانكەس لەوشوێنە مایەوەو جێگیر بوو.

إئْتـَرى الأرْيُ بالخليـــة: هەنگوینەكـــە بەكوڵەسەكەوە نووسا.

الآرِيُّ: ئەوسینگە داكوتراوەیە یـان ئـەو قوڵفەیە كەلە دیوار قایم دەكرێ كە ئاژەڵی پێوە دەبەسترێتەوە.

الآريّ: رەگـــەزی ئـــاری ئـــەو گـــەل و نەتەوەیەیە كۆمەڵێك تایبەتمەندی زمانـەوانی و رەگـەزو دیـاردە كـۆیـان دەكەنەوە.

الآريَّـةُ: تایبەتمەندییـەكانی رەگـەزی ئاری.

الإرَةُ: قوڵكە ئاگردان ٥ گۆشـتێك وشـك بكرێتـەوە بـۆ ئـەوەی لەسـەفەردا كەڵكی لـێ وەربگیرێ.

الأرْوِيَّةُ: حەیوانەكێوی نێربێ یـان مـێ، (ك: أراوى، أروى).

الأرْيُ: هـەنگوین ٥ شـەونم كەدەكەوێتـە سـەر گـەڵای درەخـت ٥ ئـەو بەشـە خواردەمەنییـەی بـەبنك و ئـەملاو ئەولای دیزەو مەنجەڵەوە دەنووسێ.

الأرْيَحِـيُّ: رەوشـــت بـــەرزو ســـەخی سروشت و نانبدە.

أزَبَ الماءُ أزبـاً: ئاوەكـە جاری بـوو، رەوان بوو.

أزَبَتِ الماشية: ئاژەڵەكە كاوێژی نەكرد.

تَـــأزّبوا المـــال بيـــنهم: ماڵەكـــەیان بەسەرخۆیان دابەشكرد.

الإزبُ: كورتە باڵای وركنی سمت گـەورە ٥ ناكەس بەچەو خـوێڕی ٥ فـێڵ زان و چاوو راوكەر.

المِئْزابُ: ئەو بۆریەیـە كەلەسەربانەوە یان لەشوێنێكی بەرزەوە ئـاوی پێـدا دەهێنرێتە خوار، (ك: مَآزِيبَ).

أزَجَ في مشـيته أزواجـاً: بـەخێرایی رۆیـی تیژ تێپـەڕی. (أزَجَ عنـه) تەمبـەڵی كرد دواكەوت.

أزِجَ أزجاً: بەمانا (أزَجَ)دێ.

أزِجَ العشبُ: گیاو گژەکە لەخۆکەوت‌و بەرز بۆوە.

أزَّجَ البناءَ: دیوارەکەی بەرز کردەوە، باڵەخانەکەی بەرز کردەوە.

الـأزَجُ: بینایەکی لاکێشەیی بە کەسەقفەکەی قەوس بێ.

أزَجَ أزوجاً: وێك هاتەوە ٥ تەمبەڵی کرد، دواکەوت.

أزِجَ العِرْقُ: دەمارەکە پەلەپەلی پێکەوت کەوتە هەڵپەڕین.

أزِحَ القدمُ أو النَّعلُ: قاچەکە خلیسکا ٥ نەعلەکە لەژێر قاچی دا سوڕاو خلیسکی برد.

الأزُوحُ: دوا کەوتو لە ڕەوشتی جوان ٥ ئەو ولاخەی لە کاتی باری گران دا دەنرکێنێ، دەناڵێنێ.

الأزاذ: جۆرێکە لە خورمای باش.

أزَرَ الزرع: کشتوکاڵەکە تێکچڕژاو لە خۆکەوت‌و هەندێکی هەندێکی هەڵگرت.

أزَرَ فلاناً: ئیزاری لەبەر فلانەکەس کرد ٥ (أزَرَ الشيَ) پشتگیری لەو شتە کردو بەهێزی کرد.

أزِرَ الحِصَانُ أزراً: ئەسپەکە سمت‌و کەفەڵ‌و دو قاچی دواوەی سپی بوو قاچی پێشەوەشی ڕەنگێکی ترە.

آزَرَ الـزَّرعُ مـؤازَرَةً: بەمانا (أزَرَ) یە ٥ (آزَرَ فلاناً) یارمەتی فلانی دا.

آزَرَ الشيءَ: هاوشانی ئەو شتەبوو بەرامبەری کرد.

أزَّرَه: بەمانا (أزَرَه)دێ (أزَّرَ النَّبتُ الأرض) گژو گیا کە زەوی یەکەی داپۆشی ٥ (أزَّرَ الحائط:) دیوارەکەی بە دیوارێکی تر بەهێز کرد (أزَّرَ الكِتابَ) بەرای خۆی پەراوێزی لەسەر کتێبەکە نووسی ٥ دەگوترێ: (نصره نصراً مؤزراً) یارمەتیەکی بە هێزی فلانکەسی دا.

إئتَزَر واتَّزَرَ: ئیزاری لەبەر کرد (تأزَّر) بەمانا (إتَّزَرَ) یە (تأزَّر الزرعُ): بەمانا (أزَرَ)ە یە.

الإزارُ: پۆشاکێکە نیوەی لای خواروی جەستەی ئادەمیزاد دادەپۆشێ ٥ پیاوانی موسوڵمان لەکاتی ئیحرام بەستن دا ئیزار دەپۆشن ٥ دەگوترێ: (فلانٌ عفيفُ الإزارِ) فلانکەس داوێنپاکە ٥ (إزارُ الحائِط) ئەو چینە دیوارو خشتەیە لە لای خواروی دیوارەکەوە پێوەی دەنوسێنرێ بۆ پتەوبوونی یان بۆ پارێزگاری یان بۆ جوانی.

الأزْرُ: هێزو توانا ٥ دەگوترێ: (شدَّ أزْرَه) بەهێزی کرد پشتی قایم کرد لە قورئان دا دەفەرموێ: (أشْدُدْ به أزري)

الإزْرُ: بنەماو ئەصل ٥ (المِئزَرُ:) بە مانا (الأزار)ە ٥ دەگوترێ: (شدَّ للأمر مِئزَرَه) خۆی بۆ ئەو کارە ئامادە

كردو پشتێنی بۆ بەست (وشَدَّ مِئْزَرَه دون النساءِ) خۆی لە ئافرەت دور خستەوە ٥ (فلانٌ عفيف المِئْزَر) فلان داوێنپاکە ٥ توخنی کاری حەرام ناکەوێ.

أزَّ أزيزاً، و أزازاً: جمو جۆڵی کرد کەوتە هەڵپەرکە ٥ لەبەر تیژڕەوی یان کوڵان دەنگی لێ هات ٥ دەگوترێ: (أزَّ الرعدُ والقِدر والطائِرُ) هەورەکە گۆلاندی ٥ دیزەکە گیزەی هات ٥ باڵندەکە ورشەی هات.

أزَّ النارَ أزّاً وأزيزاً: ئاگرەکەی داگیرساند (أزَّ القدرَ) دیزەکەی بەویزە ویز خست (أزَّ الشيءَ) ئەو شتەی بە جمو جۆڵ خست

أزَّ الشّيءَ: شتەکەی راتەکاندو بەتوندی جولاندی.

أزَّ فلاناً: فلانکەسی هەڵناو سووری کرد لەسەر کردن یان نەکردنی شتێك.

أزَّ بينهما: نێوانی شێواندن لێکی کردن بە دوژمن، یان بەپێچەوانەوە.

إئتزَّ: بەمانا (أزَّ) یە ٥ (إئتزَّ منه) لێی تۆرا ٥ رقی لێ هەڵسا.

تأزَّزَ: بەمانا (أزَّ) یە (تأزَّزَ المكانُ:) ئەوشوێنە دانیشتوانەکەی کەوتنە راپەرینو بگرەو بەردە، پشێوی کەوتە ناویانەوە.

الأزُّ: لێدانی بەئێش لە کوانو دۆمەڵ.

الأزَزُ: کۆمەڵی زۆرو قەرەباڵغ.

الأزَّة: دەنگ

الأزيزُ: رۆیشتنی بەپەلە ٥ خێرا رۆیشتن.

أزِفَ الوقتُ: کاتەکە نزیك بووە ٥ دەگوترێ: (أزِفَ التّرحُّلُ) سەفەرەکە نزیك بۆتەوە ٥ لە قورئان دا هاتووە (أزِفَتِ الآزفة) رۆژی قیامەت نزیك بۆوە ٥ (أزِفَ الرجلُ) پیاوەکە پەلەی کرد.

آزَفَهُ إيزافاً: پەلەی لێ کردو وای لێ کرد پەلە بکا.

تآزَفَ الخطوُ: هەنگاوەکانی لێك نزیك بوونەوە (تآزَفَ القومُ) خەڵکەکە لێك نزیك بونەوە

الآزِفةُ: رۆژی قیامەت.

الأزَفُ: دەستکورتیو ژیانی کولە مەرگی ٥ ژینتاڵی.

أزِقَ أزقاً: تەنگە بەربوو ٥ (أزَقَ الشّيءَ) ئەو شتەی تەنگ کردەوە (تأزّق) بە مانا (أزَقَ) یە.

المأزِقُ: تەنگو چەڵەمە، تەنگزە، تەنگەبەرو شوێنی بەرتەسك، (ك: مَآزِق)ە.

أزَلَ المكانُ ازلاً: شوێنەکە تەنگ بوو ٥ (أزلَ الرجلُ) پیاوەکە کەوتە ژینتاڵیو چەرمەسەرییەوە ٥ توشی دەسکورتیو تەنگزە بوو ٥ (أزَلَ فلاناً) ٥ فلانکەسی حەبس کرد ٥ خستیە ناو چورتمو تەنگزەوە ٥

(أزَلَ الدابـة) ئاژەڵەكەی بەنـد كـرد، گوريســی بەســتنەوەكەی كــورت كــردەوە، لــەناو لــەوەڕگا بــەجێی هێشت.
أُزِلَ الناسُ: خەڵكەكە توشی گرانـیو كـەم دەرامەتی بـوون ٥ دەگـوترێ: (أُزِلـوا حتـى هزلـوا) گرانـیو نـەبوونی وای لـێ كردن كزو كۆڵەوار بوون.
آزَلَـتِ السـنَةُ: سـاڵەكەی گرانـیو قـاتو قڕی بوو.
تَـأَزَّلَ: تـەنگ بـوو، كەوتـە نارەحـەتیو نەبونيـەوە ٥ (تَـأَزَّلَ صَـدْرُهُ) سـنگی تەنگ بوو هەناسەی سوار بوو.
الآزِلُ: ئەو كەسەیە لەترسان یان لەبـەر نەخۆشی نەتوانێ دەركەوێ.
الأَزْلُ: رۆژگــــاری ســــەخت، ژيــــانی كولەمەرگیو نارەحەتی.
الأَزَلُ: كـۆنی بـێ سـەرەتا، ئـەو شـتەی كۆنەو سەرەتای نییە.
اَلْــأَزَلِيُّ: كــۆنی رۆچــوو لــەكۆنی دا كەسەرەتای نەبێ.
المأزِلُ: تەنگەبەر ٥ تەنگ ٥ تـەنگل، (ك: مآزِلَ)ە.
أَزَمَ على الشَيءِ أزماً: بـەدەم گەسـتی زۆر بەتونـدی گەسـتی ٥ دەگـوترێ: (أزَمَ الفــرسُ علــى اللجــام) ئەسـپەكە لغاوەكـە دەجـوێ دەيگـەزێ ٥ (و أَزَمَ فلان على كـذا) فلاّنكـەس پابەنـدی فلاّن شت بوو، بەردەوام بوو لەسـەر ئەنجامدانی ٥ (وأزَمَت عليهم السَّنَةُ) ساڵەكە زۆر قاتوقڕیو پڕ تەنگژەو چورتم بوو.
أَزَمَ الشـيءَ: شـتەكەی بڕيـەوە (أزَمَ عليـه) بەمانا (أزم)ە يە.
تَأَزَّمَ: توشی ئەزمەو چورتم بوو (الآزمُ) كەڵبە.
الآزِمَةُ: قاتوقڕیو نەبوونیو تەنگژەو چورتم.
الأَزْمَــةُ، الأَزَمَــةُ: تــەنگو چــەڵەمەو قــاتوقڕیو نــەبوونی ٥ دەگــوترێ ئەزمەی ئابوری ٥ ئەزمەی سياسی ٥ ئەزمــەی تەندروســتی ٥ لــەزانياری پزيشـكی دا بـەئاكامێكی چاوەڕوان نــەكراوی كتــوپڕ پەيــدابوو كەلــە نەخۆشــييەكی تونــدا دێتــە دی ٥ وەكوو ئيلتيهابی ريخۆڵە.
المأزِمُ: رێگەی تەنگەبەری نێوان دوكێو، (ك: مآزم)ە.
آزَا الظـلُّ أزواً: سـێبەرەكەی كـەم بـووە، هەڵكشايەوە (أَزَا اليومُ) رۆژەكـە زۆر گەرم بوو.
أزى ازيـاً و أُزِيّـاً: وێـك هاتـەوە ٥ (أزَى الظــــلُ) ســـێبەرە هەڵـــكشايەوە دەگـوترێ: (أزَى الثـوبُ): كراسـەكە تـێ چـوو، دواشـتن تەسـكو كـورت بــووە ٥ (أزَى لــە أزيــاً) ٥ لــەرێگای ئەمينــەوە بــۆی هــات بۆئــەوەی بەخۆی نەزانێ هەڵی خەڵەتێنی.

أزِيَ أزيّ: وێك هاتەوە، چووە ناو یەكەوە تێوەچو ◊ (أزِيَ اليومُ) رۆژەكەی زۆر گەرم بوو.

آزى الشَّيْءَ إيزاءً: ئەوشتەی خستە پاڵ فلآن شت.

آزَى الحَوْض: سەرقاپی خستە سەر تەنكی ئاوەكە ◊ یان شتێكی خستە سەر زاركی حەوزەكە بۆ ئەوەی ئاوەكەی تێدا بمێنێ.

تآزيا: بەرامبەر بوون.

تَأَزَّى عنه: لێی زێوان بووەوە، پاشگەز بۆوە ◊ (تأزّى السهمُ) تیرەكە لەنیشانەكەی داو تێیدا لەریەوە.

الإزَاءُ: بەرامبەر ◊ هاوشان ◊ بەمانا لێزان‌و شارەزاش هاتووە ◊ دەگوترێ: (هو إزاءَ الأمرِ) ئەو لەوكارەدا شارەزاو پسپۆڕە ◊ هەروا بەمانا سەرقاپی تەنكی‌و بەرمیل‌و سەرقاپی حەوزی ئاو هاتووە.

الاسباناخ: گیایەكی سەوزی زستانەیە دەكوڵێندرێ و دەخورێ.

الاسبيداج: كاربۆنی رصاص ◊ مادەیەكی سپی یە بۆ بۆیاخكردن‌و طەلایی بەكاردەهێندرێ.

الاسبيرين: مادەیەكە بەكار دەهێندرێ بۆ چارەسەری سەرئێشەو رۆماتیزم.

الاستاج: ئەو خولخلۆكە یان ئەو دارەیە كە بەدەست ریسی لەسەر هەڵدەكرێ ◊ بۆ جوڵایی كردنی بۆ تەنین و چنینی.

الاستاذية: مەصدەرێكی صەناعییە واتە: مامۆستایەتی.

الإسْتَبْرَق: دێباجی ئەستور.

استراليا: بچوكترین كیشوەرە لەناو پێنج كیشوەرەكان دا كەو تۆتە نێوان دەریا لوشی هیندی‌و دەریا لوشی هادی یەوە ◊ باشوری مەیلەو خۆرهەڵاتی ئاسیایە ◊ نێوان دوهێڵی (١٠ - ٣٩) باشورین ◊ مەداری (جەدیی) روبەرەكەی دابەش دەكا بۆ دووبەشی وەكوو یەك ◊ زۆربەی وڵاتەكە ئاووهەوای مام ناوەندی یە.

أسِدَ: رەوشتی شێری گرت ◊ شێری چاوپێكەوت و لێی ترسا.

آسَدَ بين الكلاب مؤاسدةً: سەگەكانی تێك بەردان، وای لێكردن پەلاماری یەكتری بدەن، (آسَدَ بينهم) نێوانی تێكدان‌و فەسادو ئاشوبی خستە نێوانیانەوە.

أسَّدَ الكَلْبَ: سەگەكەی تێبەردا.

تَأَسَّدَ: دەگوترێ: (تأسَّدَ الكلبُ) واتە: سەگەكە پابەندی فەرمانی خاوەنەكەی بوو كە گیڤیان كردەوە بۆ شەڕ ئەویش ئامادەباش بوو.

إستأسَدَ: خۆی بردە ریزی شیرو وەكوو ئەو ئازایەتی نواند.

الأسَدُ: شێر ج نێرو ج مێ ◊ بێچو یان گەورە ◊ درندەیەكی ئازاو چاونەترسە لەزمانی عەرەبی دا زۆر ناوی هەن، (ك: آساد، أسود، أسد).

الأَسَدُ: بورجێکە لەبورجەکانی ئاسمان.
(داء الأسد): جۆرێکە لەنەخۆشی گولی ٥ ئەو ناوەیان لێ ناوە چونکە دەمو چاوی توشبوو بەونەخۆشە وەکوو دەمو چاوی شێروایە.
المَأسَدَةُ: ئەوشوێنەیە شێری زۆر لێ بێو پێیان خۆشبێو وەگری بەن، (ك: مَأسِدَ)ەیە.
أَسَرَهُ أَسْراً و إساراً: بەدیل گرتی
أَسِرَ اسَراً: میزی گیرا ٥ (إستَأسره) بەدیل گرتی ٥ (استَأسَرَ لە) پابەندی فەرمانەکەی بوو، بەقسەی کرد.
الإِسَارُ: پێوەند، ئەوشتەی دیلی پێ قوڵبەست دەکرێ.
الأَسْرُ: جەستە تەواوی و لە شساغی، رێكو پێکی ئەندام ٥ دەگوترێ: (شَدَّ اللهُ أَسْرَهُ) خوا جەستەیەکی پتەوو رێكو پێکی پێداوە ٥ هەروا بەمانا هەموو، گشت هاتووە دەگوترێ:(جاء الأقرباء بأَسْرِهم).
الأُسُرُ والأُسْرُ: میزگیران.
الأُسْرَةُ: زرێی قایمو پتەو، خزمو کەسی پیاو، کۆمەڵێك ئادەمیزاد کە کارێکی هاوبەش کۆیان بکاتەوە، (ك: أُسَرُ).
الأَسِيرُ: بەدیل گیراوی جەنگ، (ك: أسَراء، أَسَارى، أُسارى).
الأُسْرُبُ: رەصاص.
أَسَّ بينهم أَسّاً: نێوانی تێکدان ٥ لێکی درۆزم کردن ٥ (أَسَّ البناءُ) وەستاکە بناغەی دانا ٥ (أَسَّ فلاناً) رقی فلانکەسی هەڵساند.
أَسَّسَ: بەمانا (أسَّ)یە.
الأَسَاسُ: بناغەی دیوارو خانوو ٥ ئەوشتەی دەیکەیە بنچینە بۆ شتێکی تر ٥ بنەمای هەموو شتێكو سەرەتاکەی ٥ دەگوترێ:(أساس الفکرة)، (أساس البحث) (التعليم الاساسي) ٥ (النظام الأساسي): دەستوری وڵات.
الأُسُّ الإِسُّ الأَسُّ: بەمانا (الأساس) دێن ٥ ئەگەر لەگەڵ زەمان دا بەکار بێندرێ بەمانا کۆنو دێرینە دەگوترێ: (الأكراد يعيشون على أرضهم من أُسِّ الدَهْرِ) ٥ وشەی (أسّ) ئەگەر لە حیساب دا بەکار هات، مەبەست ئەو ژمارەیە هێزی چەندییەت دەست نیشان دەکات ٥ هێزی دووەم (أس ٢) هێزی سێیەم (أس ٣)و بەوجۆرە.
التَأسِيسُ: لە قافیەو سەرەوادا بریتیە لە (ئەلفێك) بە سەرەواوە دەنووسێ لەنێوان ئەوو پیتی رەوی یەکەدا پیتێکی تر هەبێ ٥ (الاطال هذا الليل و اخضلّ جانبهُ) ئەلفی (جانبە) ئەلفی تەئسیسە.
المؤسسة: دامو دەزگایە کە مەبەستی بەرهەمهێنان یان بازرگانیو کالا

گۆڕینەوە بێ بەمەبەستی سودو قازانج.

الأُسْطُبَّةَ: پاشەڕۆك و خلتەو پلتەی دروستکردنی کالآکەتانی و لۆکەییەکان.

الأَسْطُرْلَابُ: ئامێرێکە لەکۆن دا زاناکان بەکاریان هێناوە بۆ زانینی بەرزی قەبارە ئاسمانی یەکان و زانینی کات و شەش لایەنەکان (جهات الست).

الأسطبل: تەویلەی ئەسپ و ولاغی بارەبەر.

الأُسْطورة: ئەفسانەو چیرۆکی بێ سەرو بەرو بێبناغە.

الأسطول: کۆمەڵێك کەشتی جەنگی یان کەشتی بار هەڵگرو گواستنەوە.

الأسطول الجوي: کۆمەڵێك تەیارە و باڵەفڕە، جەنگی یان هی گواستنەوە.

الأسطوانة: کۆڵەکە ٥ ئەو قورصەیە کەدەنگ و مۆسیقای لەسەر تۆمار دەکرێ، (ك: أساطين)ە.

أساطين العلم والأدب: ئەوزاناو زیرەك و لێهاتوانەن کەلەزانیاری دا ناویان دەرکردوەو خەڵکی بتمانەیان پێ دەکەن.

أَسِفَ عليه أسفاً: پەرۆشی بوو ٥ غەمی بۆ خوارد (أَسِفَ له) دڵ نارەحەت بوو. پەشیمانی دەربڕی ٥ (آسَفَهُ) وای لێ کرد غەمباربێ ٥ (تَأَسَّفَ عليه) بەمانا (أَسِفَ)یە.

الأَسِيفُ: کرێکار ٥ ئەوکەسەی بەهیچ شتێك فەڵەو نابێ ٥ داڵگۆشت، دڵنەرم و گرینۆك ٥ خاتۆ عائیشە دەربارەی باوکی بە پێغەمبەری گوت: (إن أبا بكر رجل أسيفٌ فمتى مايقم مقامك يغلبه البكاء) ئەبوبەکر پیاوێکی دڵنەرم و سۆزاوی یە هەرکاتێ بچێتە شوێنی جەنابت کوڵی گریانی هەڵدەستێ.

الأسفاناخ: بەمانا (الأسباناخ)ە ٥ واتە (السبانخ) بەکوردی سپیناخ.

الأَسْـفَلْتُ: قیر؛ خلتە پاشەڕۆکی بەرهەمی نەوتی خامە لەکاتی پالاوتن دا بەرهەم دێ و بەکاردەهێندرێ بۆ جادەو بان..

الإِسْفَنْجُ: گیانلەبەرێکی دەریایی روەکی یە، جەستەی نەرمە کونی ورد وردی تێدان ٥ بەزۆری لەدەریاکانی میصردا هەیە ٥ هەروەها جەستەیەکی نەرم و نیانە کونکونە لەگیانلەبەری دەریا وەردەگیرێ زۆر ئاو هەڵدەمژێ.

الإِسْفِيداج: کاربۆنی رەصاص.

الأسفين: هۆرە ٥ سینگێکە بۆ زۆر شت بەکاردێ یەکێ لەوانە پەیوەستکردنی قەبارەیەك بەقەبارەیەکی ترەوە ٥ یان مانەوەی دوو قەبارە یان زیاتر لەسەر حاڵی

خۆیان و نەگۆڕانی بۆشایی نێوانیان.

الإِسْقَالَةُ: ئەو دارو حەبلانەیە کە ئەندازیارەکان لێکیان دەبەستن بۆئەوەی دەستیان بگاتە شوێنی بەرزی بینا، (ك: أساقيلَ). ئێستا کورد پێی دەڵێن: ئەسکەلە.

الأُسْقَرْبُوط: نەخۆشی یەکە توشی جەستە دەبێ بەهۆی گەندە خۆری یەوە ٥ یەکێ لەدیاردەکانی زیعفی گشتیو ئازاری دەستو قاچە.

الأُسْقُفُ: پلەو پایەیەکی ئایینی یە بۆ کەشیشو پیاوە ئایینی یەکانی مەسیحی یە لە ژوور قەسیسو لەخوار مەترانەوەیە.

الأُسْكُرُجَة: قاپێکی بچوکە لەسەر سفرە دادەنرێ زەڵاتە و ئەو جۆرە شتانەی تێدەکرێ.

الإِسْكِيم: کراسی رەبەنەکانە.

الإِسْكِيمو: چینێکی ئادەمیزادن لەناوچەی قوتبی باکور ژیان بەسەردەبەن.

أَسُلَ إِسَالَةً: لووس بوو، راستو رێکو پێك بوو ٥ دەگوترێ: (خَدٌّ أَسِيلٌ) کوڵمی رێکو جوان (كَفٌّ أَسِيلَةُ الأَصابع) دەستێکە پەنجەکانی رێکو پێکن ٥ (أَسَّلَهُ) رێکو پێکی کرد ٥ ئاسنەکەی تیژ کرد، شمشێرەکەی تیژ کرد.

تَأَسَّلَ أَبَاهُ: لەباوکی چوو ئەخلاقو رەوشتی باوکی پەیڕەوکرد.

الأَسَلُ: رووەکێکە لقو پۆپی زۆرن چڵاوییە لەپێری (أَسَلِيَة) لەناو ئاوو زەوی تەڕدا دەڕوێ، حەصیرو حەبلی لێ دروست دەکرێ ٥ هەروا ناوە بۆ چڵی درێژ ٥ بۆ رمب بۆ تیر بۆ هەرشتێك لەئاسن بێو تیژ بکرێ، شمشێربێ یان کێرد بێ یان سەر رمب بێ.

الأَسَلَةُ: هەموو قەبارەیەك درێژو راست بێ ٥ هەروا ناوە بۆ سەروبنی قەبارەی باریك، جا تیرۆك بێ، سوژن بێ، شیشی توتن بێ.

الإِسْمَنْتُ: چیمەنتۆ.

إسمنجوني: رەنگی شینی کاڵ.

أَسَنَ الماءُ أَسناً وأُسوناً: ئاوەکە گۆڕاو بۆگەنی کردو بەکەڵکی خواردنەوە نایەت.

أَسِنَ الماءُ والهواءُ: هەربەمانا (أَسَنَ)یە (أَسِنَ فلان) فلانکەس بەهۆی پیسی هەواوە بێ هۆش بوو.

آسَنَتْهُ الرائحة المنتنة ايساناً: هەوای بۆگەن ئاوەکەی گۆڕی (تَأَسَّنَ الماءُ) بەمانا (أَسَنَ)یە (تَأَسَّنَ عهد فلان) پەیوەندیو دۆستایەتی فلانکەس گۆڕا.

أَسَا بينهما أَسواً وأَسواً: چاکسازی نێوانی کردن ٥ (أَسَا الجرحَ) برینەکەی چاك کردەوە ٥ (أَسا فلاناً) چاکسازییەکانی لابردن ٥ (أَسَا فُلاناً

بفُلان) وایكرد فلان شوێن پێی فلان هەڵبگرێ.

الأَسْوَارُ: سەركردە، پاڵەوان، سوارچاك لەبنەڕەت دا وشەكە (فارسی)یە.

أَسي الجُرْحَ أو المرض أو المريض: چاكی كردەوە.

أَسِيَ عليه: پەرۆشی بوو، خەمی بۆخوارد.

آساه: غەمباری كرد ٥ (تآسوا) خەڵكەكە هەندێكیان هەندێكیانی خەفەتبار كرد.

آسى فلاناً بمصيبته: تەعزییەی لەفلان كرد بەهۆی كارەساتەكەیەوە دڵخۆشی دایەوە دڵنەوایی كرد.

إئتسى به: كردی بە پێشەنگو رابەری خۆیو شوێنی كەوت.

تأسّى به: بەمانا (إئتسى به)یە.

الآسِيُ: پزیشك، دكتۆر.

الآسِيَة: كۆڵەكە ٥ بینای پتەو بناغەدامەزراو.

الأُسْوَة: پێشەواو رابەر ٥ هاوشانو هاو وێنە.

المأساة: ترازیدیا، شانۆیەكی توندو تیژو كاریگەرە، بەزۆری لەمێژوو چیرۆكو ئەفسانە وەردەگیرێو كۆتایی یەكەشی خەماوییە.

آسیا: گەورەترین كیشوەرە لەپانو پۆڕیو فراوانی دا كەوتۆتە نێوان دوو هێڵی پانی باكوری (١,٥- ٧٨,٥) جگە لە دوورگە خۆرهەڵاتیە هیندییەكان ٥ ئەم كیشوەرە لەناوچەی گەرمەڵانە وە تاناوچەی بەستەڵەكی باكور دەڕوا ٥ نیوەی دانیشتوانی سەرزەوی تێدا دەژی.

الأسيتون: شلەمەنی یەكی گازاوی بۆ رەنگە بۆنێكی تایبەتی هەیە.

أشَبَ الأشياءَ أشباً: شتەكانی كۆكردنەوەو تێكەڵاوی كردن ٥ أشَبَ فلاناً بكذا: فلانكەسی بەوشتە بەوتاوانە لەكەدار كرد.

أشِبَ الشَجَرُ أشَباً: درەختەكە لقو پۆپەكانی تێك چرژانو لێك هاڵان ٥ (أشِبَ الأمر بينهم) خەڵكەكە نێوانیان تێكچوو ئاشوبو فەساد كەوتە بەینیانەوە ٥ دەگوترێ: (أشِبَ مابيني و بينه) دۆستایەتی نێوان منو ئەوی تێك دا.

إئتشبوا: كۆبونەوەو تێكەڵاوبوون ٥ (تأشَّبَ) بە مانا (أشِبَ)یە (تأشّبَ القومُ) كۆبونەوەو تێكەڵ بوون ٥ لە حەدیثی پێغەمبەردا دەڵێ كاتێك پێغەمبەر (د.خ) ئایەتی ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ﴾ی دەخوێندەوە (فتأشّبَ أصحابه اليه) واتە هاوەڵانی لەدەوری كۆبونەوەو تێكەڵاو بون ٥ لە فەرمودەی عەباس دا هاتووە دەڵێ: رۆژی غەزای حونەین عەباس بانگی تێكشكاوو هەڵاتوەكانی كرد

(حتى تأشَّبُو حول الرسول) هەتا هەموویان لەدەوری پێغەمبەر گردبونەوە.

الأشابة من الناس: خەڵكی تێكەڵو هەمەجۆر ٥ (الإشابة من الكسب) ئەو ماڵو سامانەیە حەرامی تێكەڵ بوو بێ، (ك: أشائبَ)ە.

الإشَابَةُ: لەزانیاری كیمیادا بریتییە لەبەیەك گەیشتنی دوو (مەعدەن) كانزا یان بەیەكگەیشتنی كانزایەك بەشتی تر.

أشَرَ الخشبة أشراً: درەختەكەی بریەوە (أشَرَ الأسنان) ددانەكانی برینەوە، ئەم لاو ئەولاكانیانی تاشیو تەنكی كردن.

أشِرَ أشراً: كەیفخۆش بوو نیشاتی پەیدا كرد ٥ خۆی بەزلزانیو لەخۆی بایی بوو ٥ لەقورئان دا دەفەرموێ: ﴿بَلْ هُوَ كَذَّابٌ أَشِرٌ﴾، (ك: أشاری و أشری)، (أشِرَ البرقُ) هەورە بریسكەكە، روناكایی گڵۆپەكە لایتەكە لەمەعانی كردو لەشوێنێك نەوەستا هاتوچۆی كرد ٥ (أشِرَ النباتُ) زەرعاتەكە گەشەی كرد ٥ (أشَرَةُ) بەمانا (أشَرَةُ) دێ ٥ دەگوترێ: (ثغرٌ مؤشَّرٌ) ددانەكانی رندراون راستەو پاستەكراون شاش و پاشییان نەماوە.

الإشارة: ئامازە بۆكردنو دەست بۆراكێشان.

الأُشُرُ: تیژی ددان بەسروشتی یان بەدەستكاریكردنی پزیشك.

الأُشْرَةُ: گرێیەكە بەسەری كلكی كوللەوەیە وەكوو گاز وایە پێ دەگەزێ.

المِنْشَارُ: مشار.

الإشْرَاسُ: سریش ٥ گیایەكە تۆوێكی درێژكۆڵەی هەیە، ورد دەكرێو دەكرێتە ناو ئاوەوە وەكوو غەرەو سیكوتینو كەتیرە دومادەی پێ لێك دەدرێن ٥ بەزۆری بۆ جزوبەندو تەجلیدی كتێب بەكاردەهێندرێ.

اشَّ اشاً وأشاشاً وأشاشة: بۆشو بێناوك بوو گەشەی كردو حەسایەوە ٥ (أشَّ ورق الشَّجَرِ) بەعاصاو گۆچان لەدرەختەكەی دا بۆ ئەوەی گەڵاكانی هەڵوەرن.

الأشُّ: نانی وشك.

الإشْفى: دەرزی پینەچی.

تَأشَّنَ: دەستی یان شتی تری بە ئەسپۆن شت.

الأُشْنَانُ: روەكێكە یان درەختێكە لەلبەلان دا دەروێ گەڵاكەی وشك دەكرێو وەكوو صابون دەستو دەمو چاوو پۆشاكی پێ دەشۆرێ.

الأُشْنَةُ: روەكێكە بێ گوڵ لەدو نەبات پێك دێ ٥ یەكیان قەوزو ئەوی تریان فیطریاتە ٥ پێكەوە گونجاون لەسەر شێوەی توێكڵو لقو پۆپی

باريك و وردیله لەسەر بەردو درکە شاخ يان لقی دار دەروێ بەپرچە پیرێژن ناوزەد دەکرێ.

أصَدَ الباب أصْداً واصاداً: دەرگاکەی داخست ٥ گاڵی دا.

آصده إيصاداً: بەمانا (أصَدَهُ) هاتووەو لۆغەتێکە لە (أوْصَدَهُ) لە قورئان دا دەفەرموێ: ﴿إنَّهَا عَلَيْهِم مُّؤْصَدَةٌ﴾.

أصَّدَ الثوْب: کراسەکەی بێ قۆڵ کرد ٥ (أصَّدَ الجارِيَةَ) کراسی بێ قۆڵی لەبەر چەتیوەکە کرد.

الأُصْدَةُ: کراسی بچوکی بێ قۆڵە.

الإصْدَةُ: شوێنی کۆبونەوەی خەڵك، (ك: إصَدٌ)ە.

الأصِيدُ: حەوشەی ماڵ.

أصَرَهُ أصْراً: گرێی داو قایمی کرد ٥ بای داو خواری کرد، حەبسی کرد.

إئْتَصَرَت الأرض: گژوگیاکەی بەردەوام بوو گیاکەی باڵای کردو تێك هاڵاو چڕو پڕ بوو (إئْتَصَرَ القومُ) زۆربون، ژمارەی ئەو هۆزو گەلە زیادیان کرد.

الآصرة: ئەو پاڵنەرەیە کەوات لێ دەکا هەندێ خزمو کەسو کارت خۆش بۆی ٥ جانەو پاڵنەرە خزمایەتی بێ یان زاوابەندی یان چاکەو پیاوەتی بێ.

الإصَارُ: قەدوباڵای پیاو.

الإصْرُ: پەیمانی جەخت لەسەر کراو، لە قورئان دا دەفەرموێ: ﴿قَالَ أأقْرَرْتُمْ وَأخَذْتُمْ عَلَى ذٰلِكُمْ إصْرِي﴾ هەروەها بەمانا کۆڵی قورس هاتووە قورئان دەفەرموێ: ﴿وَلاَ تَحْمِلْ عَلَيْنَا إصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِنَا﴾.

الأصير: روەکی ئەصیر گیایەکی درێژەوە بوو لێك هاڵاوە ٥ دەگوترێ: (شعر أصير) قژێکی درێژ.

المَأصِرُ: زنجیرێکە بەسەر روباردا رایەڵ دەکرێ بۆ لەمپەڕ دانان لەبەردەم کەشتییەکان دا ٥ لەمپەرێکە دادەنرێ لەسەر رێگە لەبەردەم رێبواران، (ك: مآصِرٌ)ە.

أصَّتَ النَّاقَةُ، أصًّا وأصيصاً: حوشترەکە گۆشتەکەی توندو پندر بوو خۆی دارشتو تێك سمرا، (ك: أصُص)و (أصائص).

أصَّ القَوْمُ بعضهم بعضاً أصّاً: کۆبوونەوە و قەرەباڵغیان کردو شانیان لێك داو کردیانە کەڵەکە ترە ٥ (إئْتَصُّوا) کۆبونەوەو ئیزدیحامیان کرد.

الأصّاصُ: مەرکانە دروستکەر.

الأصِيصُ: قەبارەیەکی ناو بەتاڵە لەشێوەی جەرەدا دوو قولفەی بەم لاو ئەولایەوە هەن، قوڕی تێدا دەگوێزرێتەوە ٥ مەرکانەیەکە (زەرفێکە) لەشێوەی جەرەدا لە

سوالّەت دروست دەكرىّ بەزۆرى گولّو رەوەكى تايبەتى تيّدا دەروێندرێن.

الأصَصَة: خانووى لەيەك نزيكو بەپەنايەكەوە.

الأسْطبَّة: بنشەو خلتەو پلتەو پاشماوەى پيشەسازى كەتانو لۆكەيە ماناى وشەى (الأسطبة) دەگەيەنىّ.

الإصْطَبْلُ (الإسطبل): تەويلەى ولاّغ.

الأصطفْلِينُ: گيزەر، رووەكيكە دەخورىّ.

الإصْطيْلُ: كويّر ◊ شەريفى مورتەضا بەم نازناوە خيطابى ناڕاستەى ئەبوعەلاى مەعەرى كرد.

الأصَفُ: گيايەكە چقلّدارە گەلاّكەى سەوزو ناسكە، چرۆكەى بەكولاّوى و بەكالّى دەخورىّ ◊ ترشى پىّ دەكرىّ يان خوىّ.

أصَّلَ الشَّيئَ أصْلاً: شويّن ئەوشتە كەوت تا گەيشتە بنجو بناوانى.

أصِلَ اللحمُ أصَلاً: گۆشتەكە گۆڕاو بۆنى كرد.

أصُلَ آصالةً: جىّ گيربوو دامەزرا بەهيّز بوو ◊ (أصُلَ الرأيُ) رايەكەى پەسەند بوو بەهيّز بوو.

أصُلَ الأسلوبُ: ئوسلوبەكەى تازەو تازەگەرى تيّدا بوو (أصُلَ النسبُ) بنەچەو بنەماڵەكەى ريّزدارو وەجاغزادەن.

آصَلَ إيصَالاً: لەكاتى دەمەوئيّوارە (زەردەپەڕ)دا داخلّى ئەو شويّنە بوو.

أصَّلَ الشَّيئَ: بناغەى ئەوشتەى چەسپاندو شويّنى خۆى گرتو پتەو بوو.

إسْتَأصَلَ الشَّيئَ: لەبناغەوە ئەوشتەى دەرهيّنا.

الأصَالَةُ في الرأي: راى جوانو پەسەند (الإصَالَة في الأسلوب) راهيّنانى ريّبازو شيّواز (الأصالة في النسب) وەجاغزادەيىو خانەدانى لەبنەچەو خيّزان دا.

أصْلُ الشيءِ: ئەو بناغەو بنەمايەى شتەكەى لەسەر بنيات دەنرىّ ◊ سەرچاوەى ئەوشتە لەچييەوە هاتووە لەكويّوە هاتووە.

الأصْلُ: حەصلّزادەو خانەدان ◊ دەشگوترىّ (ما فعلته أصلاً) قەت ئەو شتەم نەكردوە ◊ (ولا أفْعَلُهُ أصلاً) هەرگيز شتى واناكەم.

الأصْلِيُّ: ئەوەتا بناغەو بنەماى شت بىّ ◊ بەرامبەرەكەى پىّى دەگوترىّ: (الفرعى، الأحتياطي، المقلد).

الأصَلَةُ: مارى قولّە هۆيباب ◊ مارى ژەهراوى پيس پيردەبىّو دەتۆپىّ.

الأُصُولُ: بنەماى زانيارييەكان ئەو قاعيدە پاسايانەيە كە زانستەكەيان لەسەر بنيات دەنرىّ، ئەحكامەكانى لەسەر دادەمەزرىّ.

الأصِيلُ: کاتی دەمەو ئێوارە زەردەپەڕ ◦ کاتی خۆرئاوابوون، (ك: أُصُل، أُصْلان، آصال، أصائل).

الأصِيلَةُ: شتی چەسپاو ثابت (أصيلة الرجل) دەست مایەی پیاو ماڵە سەرەکییەکەی ◦ بەمانا (هەموو)ش هاتووە.

أضَّتْ إضاضاً: ئافرەتە دوگیانەکە لەئازاری منداڵبوون دا تلاو تلی کرد ◦ (أضّ الأمرُ فلاناً) فلاَنکەسی غەمبارکرد ناڕەحەتی کرد.

أضّ الشيءَ: شتەکەی شکاند.

آض فلان مؤاضة: فلاَنکەس دەست پێشخەری بۆ ئەو شتە کرد.

إئتَضَّ فلان: فلاَنکەس توشی ناڕەحەتی بوو، ناچاربوو (إئتضّ الشيءَ) داوای ئەوشتەی کرد ◦ (إئتضّ فلاناً) لەفلاَنکەسی دا.

الإضُّ: بناغەو بنەما.

أضِمَ عليه أضماً: رقو قاری خۆی خواردەوە، دانی بەخۆیا گرت.

أضِمَ به: ئەزیەتی دا چونکە رقی لێ بوو.

الإضاءُ: درەختی لقو پۆپداری پڕ گەڵا.

الأضاةُ: زەلکاو، زۆنگاو شوێنێك چاڵ بێو ئاوی تێدا کۆبێتەوە.

أطَرَ الشيءَ أطراً: چوارچێوەی بۆ ئەوشتە دروست کرد ◦ (أطَرَ العودَ) شورکەکەی خوار کردەوە.

إنأطَرَت المرأةُ: ئافرەتەکە لە رۆیشتن دا لارو لەنجەی کرد ◦ (إنأطرَ بالمكان) لەو شوێنەدا حەوق بوو، گیری خوارد.

الآطِرَةُ: بەمانا (الآصرة)ە.

الإطارُ: هەرشتێك لەدەرەوە دەورەی شتێکی تربدا ◦ وەکوو چوارچێوەی وێنە، چوارچێوەی دەرگاو پەنجەرە ◦ چوارچێوەی دەف.

الأطِيرُ: تاوان ◦ دەگوترێ: (أخذني بأطير غيري) بەهۆی تاوانی کەسانی دیکەوە منی سزادا.

المَأطُورَةُ: قەوسی کەوان.

أطّ أطا وأطيطا: دەنگی لێ هات، ناڵەی کرد، دەگوترێ:(شجاني أطيط الركاب) دەنگو عەلبەغەلبی قەتار چیەکان ناڕەحەتی کردم (أطّ البطن من الجوع) سکی قوڕەی دێ لەبرسان ◦ یان لەبەر زۆرئاو خواردنەوە.

أطّ الظهرُ: پشتی قرچەقرچی لێ هات لەبەر کۆڵگرانی ◦ (أطّت الأبل) حوشترەکە لەبەر باری گرانی سەرپشتی نرکەو ناڵەی لێ هات، نرکاندی ناڵاندی.

الإطلُ: کەلەکە، (ك: آطال)ە.

الأيْطَلُ: کەلەکە، (ك: أياطل)ە.

الأطلَسُ: کۆمەڵێك وێنەی جوغرافین لەشێوەی کتێب دا کۆدەکرێتەوە.

أطمَ أطوماً: ئەوەی لەدڵیدا بوو شاردیەوە دەری نەخست.

أطمَ بيده: دەستی خۆی گەست ٥ بەدەستی خۆی ڕۆگەزی.

أطـمَ علـى البيـت: پـەردەی ماڵەکـەی دادایەوە.

أطمَ أطماً: میزی گیرا، یان قەبز بوو (أطمَ فلانٌ) فلانکەس ئەوەی لەدڵی دا بوو دەری نەبڕی.

آطـمَ البَـابَ: دەرگاکـەی داخست (آطـمَ فلانـاً) ڕقـی فلانکەسـی هەڵسـاند، توڕەی کرد.

أطمَ الهَـوْدَجَ: کەژاوەکـەی داپۆشی، (أطـمَ الأطمَ) باڵەخانە، یان قەلاکەی بـەرز کردەوە.

تَـأطمَ: ئـەوەی لـەدڵی دا بـوو دەری نەبڕی (تَـأطمَ عَلَيَّ) زۆر تـوڕە بـوو، بەرامبەرم سنووری بەزاند.

تـأطمَ الليـلُ: شـەوەکە زۆر تاریـك بـوو (تَـأطَّمَ السَّـيلُ) شـەپۆلی لافاوەکـە بەرزبوونـەوە ٥ هەنـدێکیان بەسـەر هەنـدێکیان دا شـکانەوە (تأطَّمَـتِ النـارُ) بلێسـە ئاگرەکـە بـەرزبۆوە ٥ (تأطمَ البولُ أو البزارُ) میزی گیرا یان قەبز بوو.

الأطامُ: گیرانی میز بەتەواوەتی.

الأُطمُ – الأُطمُ: قەلاو شورا، خانووی بەرز، (ك: آطام، أطوم)ە.

الأطوم: سولەحفاتی دەریایی ٥ قرژاڵ ٥ ژیشك، گیانلەبەری ئاویی کەئێسقان لە لەشی دا نەبێ، (ك: أطمٌ).

أغسطس: مـانگی آب مـانگی هەشـتەمی ساڵ.

أَفَخَـهُ أَفْخـاً: مسـتەکۆڵەی لـەلوتی دا ٥ بەتونـدی لـەیافوخی دا ٥ (اليَـافُوخُ) بۆشـایی یەکـە بەپەردەیـەك داپۆشراوە ٥ بەوشوێنە دەگوترێ کە ئێسـقانەکانی جومجومەیـەك دەکەون.

أفِـدَ أفـداً: نزیـك بـۆوە، دەگـوترێ: (أَفِـدَ موسمُ الحج) کاتی حـەج نزیـك بـووە ٥ پەلەی کردو بەتاو هات ٥ (إستأفَدَ) بەمانا (أفِدَ)یە.

أفَـرَ أَفْـراً وأفـوراً: نیشـاتی پەیـداکرد ٥ لەرۆیشتنی دا بازی دا.

أفَرَ القِدْرُ: مەنجەڵەکە دیزەکە بەتونـدی دەکولـێ ٥ (أفَـرَ الحيـوان) ئاژەڵەکـە دوای لەڕی قەڵەو بوو.

أفَرَ الخـادمُ: خزمەتکارەکە کەمتـەر خـەم بوو لە ئەرکی خۆی دا.

أفِرَ: نیشاتی پەیداکرد، دوای لەڕی قەڵەو بوو.

الأَفِـرَةُ: تێکـەڵاوی و گـوریس کێشـەکە، توندو تیژی و چورتم.

الأفّارُ: ئەوکەسەی لەڕاکردن دا ئازابێ و بازی چاك بدا.

المِئْفَرُ: خزمەتکارو شاگردو بەردەست.

الإفرِنْـجُ والأفرنْـجَةُ: توێـژێکی ئادەمیزادن لەئـەوروپا دا دەنیشن ٥ کورد پێیان دەڵێ فەرەنگ.

الإفْرِيزُ: دیکۆری خانوو ئەو زیادەو بەرزیو نزمیانەن کەلەدیوار دەردەچن.

إفْرِيقِيُّةُ: یەکێکە لەحەوت کیشوەرەکانی جیهان زۆربەی روبەرەکەی دەکەوێتە ناوچەی گەرمەڵانەوە ○ لەنێوان هێڵی پانی (٣٧)ی نیمچە باکورو (٣٥) نیمچە باشور ○ دەریای سپی ناوەڕاستو دەریالوشی ئەتڵەسیو دەریالووشی هیندیو دەریای سور دەویان داوە ○ عەرەب ناوی ئەفریقایان تایبەت کردبوو بۆ وڵاتی تونس.

أفَّ أفّاً: لەناڕەحەتیو خەمو خەفەت ئاخو ئۆفی کرد ○ (أُفّاف، أفُوف) بەوکەسە دەگوترێ کە زۆر ئاخو ئۆف بکا.

أفَّفَ: بەمانا (أفَّ)یە ○ (أفَّفَ فلاناً) لەفلانکەس وڕز بوو جاڕز بوو یەخەی خۆی لەبەردادڕی.

أفٌّ: هەمزەکەی بەسەروژێر دەخوێندرێتەوە (ف)کەشی بەهەموو دووسەر دوژێر دوو بۆر یان بەتاك بزوێن دەخوێندرێتەوە.

الأفَّةُ: ترسنۆك، فێزەونو پیسو پۆخەڵ.

اليَأفُوفُ: ترسنۆکی لەخۆڕازیو فشەکەر ○ خواردەمەنی تاڵ ○ بێچوە دوراج.

أفَقَ أفْقاً: بەدونیادا گەڕا ○ (أفَقَ فلاناً) بەسەر فلانکەس دا زاڵ بوو.

أفِقَ أفَقاً: لەسەخاوەتیو زانیاری دا گەیشتە پلەیەکی بەرز زۆر زاناو سەخی سروشتە.

تَأَفَّقَ فلان بالقوم: فلانکەس چووە ناو قەومەکەوەو هیچ گرنگی پێ نەدان.

الأفَقَةُ: کەلەکە ○ (الأُفَاقُ): ئەوکەسەی زۆر بەدونیادا دەگەڕێ ○ کەسێك کەزێدی دیاری کراوی نەبێو کەس نەزانێ خەڵکی کوێیە.

الأُفُقُ: ئاسۆ ○ هێڵێکی کەوانەیی یە بینەر وائاسمان دەبینی کەبەزەویەوە نوسابێ، لەسەر وشکانی هێڵەکە خوارو خێچ خۆدەنوێنێ ○ لەناو دەریادا هێڵەکە بەکەوانەیی تەواو دێتە بەرچاو.

الأُفُقِي: ئەوکەسەی زێدی دیاریکراوی نەبێ ○ هێڵێکی راست بەرامبەر بەسەطحی زەوی ○ (الأفقي من الصحيفة) لەراستەوە بۆ چەپ.

الأَفِيقُ: پیاوی ئازاو بەجەرگ.

أفَكَ فلانٌ أفكاً وإفْكاً وأفُوكاً: فلانکەس درۆی کردو شتی هەڵبەست.

أفَكَ فلاناً: درۆی بەدەم فلانکەسەوە هەڵبەست ○ فێڵی لێ کرد.

أفَكَ فلاناً عن الشيءِ أفْكاً: فلانکەسی زێوان کردەوە، لەوهەڵوێستەی لای

دا، (أَفَكَ الأَمْرَ عن وَجْهِهِ) کارەکەی هەڵگێڕایەوە لەڕوی خۆی لای دا.

أَفِكَ أَفْكاً وإفكاً: درۆی کرد، (أُفِكَ عنه) لێی گوم بوو.

آفَكَهُ ایفاکاً: هەڵینا بۆ بوختانکردن ◦ (أُفِكَ) درۆی کرد.

أفَّكَ فلاناً: فلانکەسی بەدرۆ خستەوە.

إئْتَفَكَتِ الأرض: زەوی بەهەموو سەرنشینەکانیەوە هەڵگەڕایەوە وەرگەڕا ◦ (إئْتَفَكَتِ الرياحُ) لەهەموو لایەکەوە با هەڵی کرد.

إئْتَفَكَتِ القومُ: ئەو قەومە باری ژیانیان گۆڕا توشی چورتمو ناخۆشی بوون، لەحاڵەتی خۆشیو هەرزانیو ئاسایشەوە کەوتنە ناوژیانی تەنگو چەڵەمەو گرانیو ترسو لەرزەوە.

تأفَّكَ: درۆی هەڵبەست.

المُؤْتَفِکاتُ: بای هەمەلایەن کەلە هەرچوارلاوە روبکاتە شوێنێك ◦ ئەوشارو گوندانەی قەومی لوط کەخودا غەزەبی لێ گرتنو ژێرو زەبەری کردن.

أَفَلَ النجم أَفْلاً وأُفُولاً: ئەستێرەکە ئاوا بوو، لەپێش چاو گوم بوو، (ك: أُفَّل)ە ◦ (أفضلَ المرضعُ) شیردەرەکە شیرەکەی نەما، وشکی کرد.

أفِلَ: بەمانا (أَفَلَ)ەیە.

الأفیلُ: بێچووە حوشتر یان کاریلەو بەرخۆلە.

أَفَنَ الرجلُ أَفِناً: پیاوەکە عەقڵی سوك بوو بێ عەقڵ بوو.

أَفَنَ اللهُ فلاناً: خودا عەقڵی فلانکەسی کەم کرد ◦ لەپەندندا گوتراوە (البِطْنَةُ تأفِنُ الفِطنةِ) زۆر خۆریو ورگ زلی عەقڵ کەم دەکا ◦ (أَفَنَ الناقةَ) لەکاتێك دا حوشترەکەی دۆشی کە وەختی دۆشینی نەبوو.

أفِنَ أَفْناً وأَفَناً: بێ عەقڵ بوو ◦ حوشترەکە شیری کەم بوو.

أَفِنَ الطعامُ: خواردنەکە بەڕواڵەت جوانو ڕازاوە بوو وەلێ بێ کەڵك بوو تامی نەبوو.

تَأَفَّنَ: ڕەوشتێکی دەرخست کە تێیدا نەبوو.

أَفَنْدي: وشەیەکی تورکی نەژادە بۆ ڕێزلێنانە بەمانا گەورەو ڕێزدارە.

الأفیون: تلیاك؛ گوشراوی روەکی خەشخاشە بۆ بێهۆشکردنو خەولێ خستن بەکاردێ.

أقَّتَهُ: کاتی بۆدیاری کرد.

الأقحوانُ: گوڵە ئوقحوان ◦ گوڵێکی زەرد یان سپی یە گەڵاکانی کەلکەلو چین چینە وەکوو ددانی مشار، لەئەدەبی عەرەبی دا زۆرجار تەشبیهی ددان کراوە بەگەڵای گوڵە ئوقحوانی سپی، (ك: أقاحِ و أقاحِيّ) فەلا میسرییەکان پێی دەڵێن: (خوان).

الأقِط: کەشك ٥ دۆی ترشاو دۆیەکە دەکوڵێندرێو ناوەکەی لێ دەگیرێ ئەمجار رەق دەکرێو دەکرێ بەچێشتو لێ دەنرێ دەکرێتە دۆکوڵیو دۆو رۆنو چەم سوتەکە.

الأقَّةُ: حوقە؛ ئامێرێکی کێشانە وەزنەکەی چوار سەد دیرهەمە، یان هەزارو دووسەدو چلو هەشت گرامە.

الإقْلِيدُ: کلیلە، (ك: أقالید).

الإقْلِيمُ: بەشێکە لەزەوی چەند تایبەتمەندی سروشتیو کۆمەڵایەتیو نەتەوایەتی تێدا بەدی دەکرێن ئەم تایبەتمەندیانە ئەو بەشە زەوییە دەکەنە یەکەیەکی تایبەتی وەکوو ئیقلیمی کوردستان، ئیقلیمی باسك.

الأُقْنُوم: جەوهەر، کەسایەتی ٥ بنەماکان ٥ مەسیحییە عەرەبەکان بەکاری دێنن بۆ ئامازەکردنی ئالوثی ئەقدەس.

الأُقْيَانوس: دەریالووش، دەریای گەورە کەدەورەی کیشوەرەکانی دابێ.

أكتوبر: مانگی دەیەمی ساڵی زایین تشرینی یەکەمی سورەیانی.

أكَّدَ الشَّيْءَ: جەختی لەسەر شتەکە کردەوە ٥ پتەوی کرد ٥ بنەوانی شێلا.

آكَدَهُ إيكاداً: چەسپاندی، تەئکیدی لەسەر کردەوە.

أكَّدَهُ تأكيداً: بەمانا (أكَدَهُ)دێ.

تَأكَّدَ: چەسپا، توندو تۆڵ بوو.

الإكادُ: پشتێنێکە شتی پێ دەبەسترێو قایم دەکرێ.

أكَرَ الأرْض: زەوی کێڵا و چاندی، کشتو کاڵی تێدا کرد ٥ (أكَرَ النَهْرَ) شوێنی روبارەکەی هەڵکەندو قوڵی کرد، (أكَرَ البِئْرَ) بیرەکەی هەڵکەند.

آكَرَهُ مؤاكرةً: زەوییەکەی کرد بەکشتو کاڵ بەومەرجەی نیوەی یان سێیەکی (بەشێکی دیاریکراو) لەبەرو بوومەکە بۆ ئەوبێ.

الأُكْرَةُ: چاڵێکە، بیرێکە قوڵ دەکرێ بۆئەوەی ئاوی ژێرزەوی دزەی بۆ بکاو تێیدا کۆببێتەوە.

الأكَّارُ: فەلا، وەرزێر، (ك: أكَرَة)ە.

الأكَّارَةُ: ئامێرێکە جۆمو جۆگاو جۆباری پێ هەڵدەکەندرێن.

الأُكْسِجِينُ: عونصرێکی گازییە لەپێکهاتەکانی هەوا ٥ بێ رەنگو تامو بۆنە، بەئەندازەیەکی کەم لەئاودا دەتوێتەوە بۆ هەناسەدان و هەڵمژینی گیانلەبەرو رووەكو درەخت پێویستە ٥ بێ ئەو ژیانیان نابێ.

الأُكْسِيدُ: ژەنگ لەسەر قەبارە دیاری دەدا هەرکاتێك لەگەڵ ئۆکسجین دا یەکی گرت ٥ سەیری مادەی (صَدَأ)بکە.

الإِكْسِيرُ: مادەیەكی تێكەڵە، پێشینان پێیان وابوو بەهۆی ئەووەوە مادەی هەرزان بەها دەگۆڕدرێ بۆ زێڕ، هەروا بەمانا شەرابێكە هەركەسێك بیخواتەوە تەمەنی درێژ دەبێ، واتە: (ئاوی حەیات).

أَكَفَ الحِمَارَ و البَغْلَ: كورتان یان سەرجلەكەی لێ قایم كرد ٥ (أَكَّفَ الإِكَافَ) كورتانی دروستكرد یان سەرجلی بۆ دروستكرد.

الإِكافُ: كورتانی ولاخ یان سەرجل.

الأَكَّافُ: كورتاندرو.

أَكَّ اليومُ أَكّاً وأَكَّةً: رۆژەكەی زۆر گەرمو شێدارو بێهەوا بوو (أُكَّ فلان) فلان كەس تەنگەتاو بوو، بێ چیكلدانە بوو، تورەبوو، رەوشتی خراپ بوو ٥ (إِئْتَكَ اليوم)بەمانا (أَكَّ)یە ٥ (إِئْتَكَّ فلان من الأمر) فلانكەس ئیشەكەی لێ گەورە بوو بۆی هەڵناسوڕێ ٥ هەرناخو ئۆفیەتی و تەواو جارس بووە (إِئْتَكَّ الجَمْعُ) قەرەبالغ بونو كردیانە ئیزدیحام.

أَكَلَ الطعامَ أَكْلاً: خواردەمەنییەكەی جوو قوتی دا ٥ (أكلته النار) ئاگر لەناوی بردو سوتاندی ٥ (أَكَلَهُ السُّوسُ) مۆرانە كرمۆڵی كرد بێ كەڵكی كرد.

أَكَلَ عليه الدهر وشرب: لەشێوەی پەنددا دەگوترێ واتە: تەمەنی درێژ بوو ٥ (أَكَلَ مالَهُ أو حَقَّهُ) بەرەوای زانی ماڵەكەی بۆخۆی بەرێ مافەكەی زەوت بكا.

أَكَلَ لَحْمَ فلان: پاشملە باسی فلانكەسی كرد، غەیبەتی كرد ٥ (أَكَلَ عُمْرَهُ): پیر بوو ددانی لەدەمی دانەما ٥ (أَكَلَهُ رأسُهُ، أو جِلْدُهُ) خروێیەكی زۆر كەوتە سەریەوە یان لەشی خروی تێكەوت ٥ هەردەیخوریێ و خروی ناشكێ.

أكِلَ أكْلاً: هەندێكی خوارد (أَكِلَ أسنانُهُ) ددانەكانی كەوتن هەڵوەرین.

آكَلَ الشجرُ إيكالاً: درەختەكە بەروبوومەكەی پێگەیاند ٥ (آكَلَ بين القوم) فیتنەیی و دوزمانی لەنێوان خەڵكەكەدا كردنو لێكی دڕ دۆم كردن ٥ (آكَلَهُ مؤاكلةً) خواردەمەنی لەگەڵ خوارد.

أَكَّلَ بين القوم: بەمانا (آكَلَ)یە ٥ (أَكَّلَ فلاناً الشيءَ) شتەكەی خستەبەر دەستی فلان، وای كرد بتوانێ ئەوشتە بخوا.

أَكَلَ الماشِيَةَ: ئاژەڵەكەی بەرەڵڵای ناو لەوەڕگاكە كردن بەئارەزوی خۆیان بلەوەڕێن.

إِتَّكَلَ الشيءُ: ئەوشتە هەندێكی هەندەكەی تری خوارد (إِتَّكَلَتْ النارُ) ئاگرەكە بڵێسەی بەرز بۆوە ٥ دەڵێی هەندێكی هەندێكی دەخوا ٥

(تَأَكَّلَ الشيْءُ) بەمانا (إتَكَلَ)ەیە ٥ (تَأَكَّلَ راسُهُ) سەری گرویّ بوو خروی تیّکەوت.

إسْتَأكَلَ فلان غيره: فلانکەس ماڵەکەی خوارد (استأكَلَ فلاناً الشَيْءَ) داوای لەفلانکەس کرد خواردنی بۆ دابنیّ.

الإتكال: لەزاراوەی زانستی دا بریتیە لەو گۆرانکاریانەی دیّنەدی لەناکامی تیّچوونو یەکتر خواردنەی مادەکان لەناوخۆیان دا جا یەکتر خواردنو تیّچوونەکە سروشتی بیّ یان کیمیاوی بیّ یان شتی تر بیّ.

الآكِلَةُ: خوراندن.

الأكّالُ: هەرشتیّك بخوریّ.

الأُكال: خوراندن، گرویّ بیّ.

الأكّالُ: زۆر خۆر ٥ قورئان دەفەرمویّ: ﴿أَكَّالُونَ لِلسُّحْتِ ..﴾.

الأُكْلُ والأُكُلُ: میوەو بەروبوم، رزقو رۆزی زۆرو زەبەندە، (ك: آكَالٌ)ە.

الأَكْلَةُ: ژەمە خواردنیّك ٥ (الأُكْلَةُ) زۆر خۆر مانای (الأكّال) دەگەیەنیّ.

الآكِلَةُ: خرو خۆو لەش خوران.

الأكولَةُ: ئەو ئاژەڵەی قەڵەودەکریّ بۆسەر برین ٥ (دابەستە)، (ك: اكائل).

الأكِيلُ: زۆر خۆر ٥ (الأكِيلَةُ) بەرماوەی شیر لەنیّچیر ٥ کەهەندیّکی خواردبیّو هەندیّکی مابیّتەوە.

المِئْكَالُ: کەوچکی چیّشت خواردن ٥ کەسبو بژیّوی.

المَأْكَلَةُ: هەرشتیّك بەکەڵکی خواردن بیّ.

إسْتَأكَمَ الموضعُ: شویّنەکە بەرزبووە بوو بەتەپۆڵکە.

الأكَمَةُ: تەپۆڵکە، (ك: أكَمٌ، إكامٌ، آكام).

المَأكِمُ المَأكَمُ، المَأكَمَةُ: کەفەڵ سەرسمت، (ك: مآكم)ە.

الأُكْنَةُ: هیّلانەی باڵندە ٥ خلانە، (ك: أُكَنَ).

أكونتين: مادەیەکی سرکەرو بیّهۆشکەرە لەرووەکی گورگ خنکیّنە بەرهەم دەهیّندریّ.

ألْ: حەرفی تەعریفە ٥ هەمزەکە هەمزەی وەصڵەو وایش دەبیّ دەچیّتە سەر فیعلی موضاریع و ئامادەباشی دەگەیەنیّ، وەکوو (اليُؤْكَلُ): ئامادە باشی خواردنە، (أليُذابُ): ئامادەباشی توانەوەی هەیە.

ألا: ئامرازیّکی ئاگادار کردنەوەیە.

إلى: حەرفی جەرە.

اولى، أولاءِ، اولئك: ئیسمی ئیشارەن بۆ کۆبەکاردیّن بۆ نیّرو بۆ میّ.

الأُولى: کۆیەو تاکی لەوشەی خۆی نیە بەمانا (ألّذين)ەیە.

أولاتِ: بەمانا (ذوات)ە ٥ دەبێ ئیزافە کرابێ ٥ وەکوو لە قورئان دا هاتووە: ﴿و إن كنَّ أولاتِ حمل﴾.
أولــو: بــەمانا (ذو)ە ئــەویش دەبــێ ئیزافە کرابێ.
أَلَـبَ القـومُ أَلْبـاً: خەڵـکەکە کۆبونـەوە ٥ (أَلَبَ السَّمَاءُ) ئاسمـان بـەردەوام بـوو لـەباران بـارین دا ٥ (أَلَـبَ الـزرعُ) زەرعاتەکـە چـروزەی کـرد ٥ (أَلَـبَ الجُـرْحُ)برینەکـە دیـوی دەرەوەی قەتماغـەی کـردوە بـەڵام نـاوەوەی چاك نەبۆتـەوە ٥ (أَلَـبَ القـومُ اليـه) لەهەمو لایەکەوە خزمو کەسو کار هاتن بـۆلای (أَلَبَ فلانٌ القـومَ) فـلان خەڵکەکەی کۆ کردنـەوە (أَلَبَ عليـه الناسَ) خەڵکی هەڵنا بۆسەری.
ألِبَ الجُرْحُ أَلَباً: بـەمانا (أَلَبَ)يـە (أَلَّـبَ القَوْمَ) خزمو کەسو کاری کۆکردەوە (أُلِّـبَ بينهم) نێـوانی تێکـدان (أَلَّـبَ عليـه النـاسَ) خەڵـکی هانـدا کەلـە کۆمەکی لێ بکەن (تَأَلَّبُوا) خەڵکەکە کۆبونـەوە (أُلِّبُـوا عليـه) خەڵـکەکە دژی ئەو یەکیان گـرت هەوڵەکانیان یەك خست.
الأُلْـبُ: بەکۆمـەڵێك دەگـوترێ یـەکیان گرتبـێ لەسـەر دژایـەتی کردنـی ئادەمیزادێك ٥ هـەروا بەمانا مـەیل کردنـی نەفسـە بـۆ هەوەسـبازی ٥ بـەمانا گـەرمای زۆرو تینوایـەتی کوشـندەش دی ٥ هـەروا تـای بەشیدەت.
الإِلْـبُ: برسـیەتی، برسـیایەتی تونـدو زۆر ٥ (المِئْلَبُ) گورجو گوڵ، تیـژڕەو، (ك: مَآلِبَ).
أَلَتَ الشَّيْئَ أَلْتاً: ئەوشتـەی کـەم کـردەوە ٥ (أَلَـتَ فلانـاً) لـەرێزی فلانکەسـی داشـکاند ٥ فلانکەسـی لەمەبەسـتی خۆی دا لادا ٥ (أَلَتَ فلاناً يميناً) داوای لەفلانکەس کـرد سوێندی بـۆ بخـوا، یان شایەتی بۆ بدا.
الأُلْتَةُ: بەخشینی کەم، بەخشراوی کەم ٥ سوێندێك بەئەنقەست درۆی تێـدا بکا.
أَلَسَهُ أَلْسـاً: غەشـی لـێ کـرد، دزی لـێ کرد ٥ (أُلِسَ فـلان أَلْسـاً): فلانکـەس عەقڵی تێك چـوو ٥ (آلَسَـهُ مُؤَالَسَـةً) بەمانا (أَلَسَ)ە یە ٥ دەگـوترێ: (فلان لا يُؤَالِسُ ولا يُـدالِسُ) فلانکـەس نـە غەش دەکاو نەدزی دەکا.
تَـأَلَّسَ: ئـازاری لــێ پەیـدا بــوو ٥ (....المَـدِينُ) قـەرز دارەکـە دانـەوەی قەرزەکـەی دواخسـت ٥ (الأَلُـوسُ) خۆراکی کەم.
أَلِفَهُ: هـەزاری پێـدا ٥ (أَلِفَـهُ إِلْفـاً و ألفـاً والافاً) ٥ هۆگری بوو خۆشی ویست ٥ دەگـوترێ:(هو آلِفٌ) ئـەو گونجاوو

هۆگره لهگهڵ ئادهمیزاد دا، (ك: أُلاَّفٌ)٥ ٥ هەروەها دەگوترێ: (هو أَلِيفٌ) ئەو گونجاوو ماڵی یە وەگری ئادەمیزاد دەبێ، (ك: أَلَفَاءُ وآلائف) ٥ لەپەندو مەتەڵی پێشینان دا هاتووە دەڵێ: (هو آلَفُ من الكلب) فلان دەعبا لەسەگ باشتر وەگری ئادەمیزاد دەبێ.

آلَفَ الجَمْعُ ايلافاً: هەمووی بوو بە هەزار (آلَفَ الجَمْعَ) کۆیەکەی کرد بەهەزار (آلَفَ فلاناً)وای کرد فلان وەگری ببێ.

آلَفَهُ مؤالَفَةً: مامەڵەی لەگەڵ کرد لەسەر هەزار (أُلِفَ فلان) ماڵو سامانی فلان بوو بەهەزار دەگوترێ:(فلان من المؤَلَّفين) فلان هەزار لێرە، ملیۆنێرە (آلَفَ بينهما) بەیەکی گەیاندن کۆی کردنەوە ٥ (أَلَّفَ الكتاب) مادەی کتێبەکەی کۆکردەوەو ڕێکی خستو داینا (أَلَّفَ العدد): ژمارەکەی گەیاندە هەزار.

أَلَّفَ قَلْبَهُ: دڵی کێش کردو وەگری خۆی کرد.

إِئتَلَفَ فلاناً: فلانکەسی وەگری خۆی کرد لەگەڵی گونجا.

الإلافُ: پەیمانو بەڵێن ٥ جۆرێکە لەعەهدو پەیمان وەردەگیرێ لەبازرگان کە لەوڵاتێکەوە دەچن بۆ وڵاتێکی تر.

الأَلْفُ: هەزار (دەجار سەد).

الأَلِفُ: یەکەم پیتی هیجایە (الإِلْفُ) ڕەگێکە لەناو قۆڵی ئادەمیزاد دایە تادەگاتە باسکی.

الأُلْفَةُ: گردبوونەوەو پێکەوە گونجانو خۆشەویستی بۆ یەکتری ٥ لەزاراوەی دەروونناسی دا (الأُلفَةُ) بریتیە لە تایبەتمەندییەك کەدیاردە دەروونیەکان لەبواری هەست دا بۆلای یەکتری کێش دەکاو پێکیانەوە دەگونجێنێ ٥ لەزاراوەی ئەخلاق دا (الأُلفَةُ) بریتیە لە پەیوەندی نێوان دوو کەس یان زیاتر کەبەهۆی کێشکردنی ئارەزوە دەروونیەکان بۆلای یەکتری پەیدا دەبێ ٥ وەکوو صیلەی ڕەحمی دۆستایەتی و خزمایەتی.

الأَلُوفُ: ئەوکەسەی زۆر دیاردەی ئولفەتکردنو گونجانی تێدابێ.

المُؤَلِّفُ: دانەری کتێب ٥ (المُؤَلَّفُ) ئەوکتێبەی زانیاری تێدا کۆدەکرێتەوەو تۆماردەکرێ.

أَلَقَ البرقُ أليقاً: بریسکەی داو ڕوناکی دایەوە ٥ (أَلَقَ أَلْقاً وإلاقاً) هەورەکە بریسکەی داو بارانی بەدوانەبوو.

أَلَقَ فلان أَلْقاً: فلانکەس درۆی کرد.

أَلِقَ فلان أَلَقاً وأُلاقاً: فلانکەس شێت بوو ٥ (إِئتَلَقَ البَرْقُ) بریسکەی داو ڕوناکایی دایەوە.

تَأَلَّقَ البرقُ: بەمانا (إِئتلَقَ)یە ٥ (تَألقت المرأة) ئافرەتەکە خۆی ئارایش داو درەوشایەوە ٥ یان خۆی ئامادەکرد بۆ شەڕو جەنگو کێشەو دوبەرەکی.

الإِلاَقُ: هەورەبروسکەی درۆزنە ئەوەی بارانی بەدواوە نەبێ ٥ هەروەها پیاوی درۆزنو بێ بارو فێڵاوی.

الأُلاَقُ: شێتی

الإِلْـقُ: پیاوی درۆزنی بێ رەوشت ٥ گورگە نێرە.

الإِلْقَةُ: ئافرەتی درۆزنی بێ ڕەوشت ٥ دێڵە گورگ ٥ ئافرەتی ئازا.

الأُلَقَةُ: هەورە بریسکەو درەوشانەوە.

الأُلق: هەورە بریسکەی بێ باران.

الأَوْلَقُ: شێت، ئەحمەق و نەزانو گێل.

الْمِئْلَقُ: شێتو ئەحمەق، (ك: مَآلِقُ)ە.

أَلَـكَ بين القومِ أَلْـكاً وأُلوكـاً: بوو بە نێردراو، پەیامبەر لەناو گەلەکەدا (ألـك فلانـاً أَلْـكاً) پەیامی خۆی گەیاند بەفلانکەس ٥ دەگوترێ: (أَلِكْنِـي برسـالة الى فـلان) ببە بە نوێنەرو پەیامێکم بۆ بگەیەنە بەفلانکەس.

أَلَكَ الفرسُ اللجامَ: ئەسپەکە لغاوەکەی خۆی جوو ٥ (إِستألَـكَ الى فـلان مَألَـكَةً): نامەیەکی بۆ فلانکەس برد.

الأَلُـوكُ: نامە، پەیامبەر ٥ هەرشتێك بەکەڵکی جوونو خواردن بێ ٥ (المَألَـك والمَألَـكَةُ) نامە، (ك: مآلِكَ).

الْمَلَـكُ: تاکی فریشتە، (ك: ملائـك، ملائكة).

الإِلِكْتُرُونُ: شتێکی زۆر وردە، هێزێکی کارەبایی (سالب)ی تێدایە ئەو (شحنة) کارەباییە جوزئێکە لەبەربچوکی کەرت ناکرێ وەکوو دەگوترێ: جوزئی (لایتجزی)یە.

ألَّ في سيره ألاًّ: لەرۆیشتندا پەلەیکرد، تیژرەو بوو ٥ (ألَّ اللون): بریسکەی داو روناکی خستەوە (ألَّ فـلان ألاًّ وألَـلاً): بەدەنگی بەرز دوعاو پاڕانەوەی کرد ٥ لەبەر ئازار هاواری کرد.

ألَّ الفرسُ: ئەسپەکە هەردو گوێی قوت کردن (ألّ الصقر) بازەکە راوی نەکردو نێچیری نەگرت ٥ (ألَّ عليه): هەڵیکوتایە سەر، (ألَّ فلاناً): فلانکەسی دەرکرد ٥ کێردێکی لێدا ٥ (ألّ الثوبَ) کراسەکەی دوری.

ألِلَ السقاءُ ألَلاً: بۆنی دۆڵچە ئاوەکە گۆڕا (أَلِلَ أسنانُه) ددانەکانی کرمۆڵ بون.

ألَّلَهُ: قەراخەکەی تیژ کرد.

إِئتلَّ: بەکاڵەخۆ کارەکەی ئەنجام دا ٥ (تَألَّلَ) قەراخەکەی تیژ بوو.

الإِلُّ: وادەو بەڵێنو پەیمان ٥

خزمايــــەتی، قـــارو دوژمنايـــەتی، بنەماو بنەچەی باش ٥ كانی چاك.

الأَلَلُ: دەمی كێرد، هەموو پانی يەك ٥ (الأَلَّـــةُ) حەربـــەی دەم پـــان، يـــان بريسكەدار، هەر ئامێرێكی شەڕ.

الإِلَّةُ: خزمايەتی، (ك: إِلَلّ).

الأَلِيـلُ: زرينگەی بـەردە ورد ٥ هـاوارو ڕۆڕۆ ٥ دڵە ڕاوكێی تادار، ناڵين.

أَلِمَ أَلَماً: ئازاری بوو، دەگوترێ: (أَلِمَ بطنُهُ) سكی هێشا.

آلَمَهُ إِيلاماً: ئازاری پێ گەياند.

الأَلَمُ: لەزاراوەی فەلسەفەدا هەستكردن بەشـــتێك دژی لـــەزەت بـــێ ٥ جاهەستكردنەكە دەروونـی بـێ يـان جەستەيی بێ، (ك: آلاَمّ).

الأُلومَةُ: خوێڕيەتیو هيچو پوچی.

الأَلْمَـاسُ: بـەردێكی بـەنرخی شـەفافە، بريسكەدارە، چەند ڕەنگێكی هەيـە ٥ لەهـــەموو بـــەردێك بـــەنرخترە، لەهەمووشـــتێك ڕەقـــترە، كـــار لـــە هەموو شتێك دەكاو هيچ شتێك كار لەو ناكا.

الأَلَمينـيُـمُ: كانزايـەكی وەزن سـوكە ٥ سپیو زيـوی هەيـە ژەنـگ ناكـات ٥ بەكەڵـــكی توانـــەوە دێ، تێكـــەڵ بـەمس دەكـرێ قـاڵبی لـێ دروسـت دەكـرێ دەشـوبهێتە ئـاڵتون بـۆ زۆر شت بەكار دەهێندرێ.

أَلَهَ فلان إلاَهة وأُلوُهَة وأولوهية: فلانكەس بەندايەتی كرد.

أَلَـهَ فُلاَنـاً: پـەنای فلانكەسـی داو لـەخۆی گرتو پارێزگاری لـێكرد.

أَلِهَ: بەمانا (أَلَـهَ)ەيـە ٥ سەرسـام بـوو (أَلِـهَ اليه) پەنای بۆبرد.

أَلِهَ عليه: زۆر هاوارو دادو فيغانی بـۆ كـرد (أَلِهَ بالمكـان) لەوشـوێنە جێگير بـوو مايەوە.

أَلَّهَهُ: كردی بەخوداو پەرستشی بۆكرد، بـەخودای دانـاو بەندايـەتی بـۆكرد (تَأَلَّهَ) خەڵوەی گرتو خودا پەرستی كرد، لافی خودايـەتی لـێ دا، خـۆی بەخودا زانی.

الإِلـــهُ: هەرشـــتێك بـــەخودا بزانـــرێو بەندايەتی بۆ بكرێ، (ك: آلِهَةٌ)ە ٥ (الحقُ الإِلهـــی) بنەمايـــەك بـــوو لەســـەدەكانی ناوراست دا مـەليكو پاشاكانی ئـەوروپا پـەنايان بـۆدەبرد ئـەو بنەمايـە بريتـی بـــوو لـــەوە كـــە دەســـەڵاتی پاشـــا لەخوداوەيەو خـودا ئـەو مافـەی پێداوە، بەهۆشـــيار بوونـــەوەی ئـــەورۆپا ئـــەو دياردەيە نەما.

الإِلاهيـــات: هەرشـــتێك پەيوەنـــدی بەزاتو صيفاتی خوداوە بێ.

الإِلاَهَةُ: خۆر ٥ ماری گەورە، هـەژديها ٥ (الأُليهة) خۆر.

التأليهُ: دان نان بە هەبوونی خودايەك كەبەديهێنـــــەرو هەڵســـــوڕێنەری بونەوەرە.

أللّه: ناوی خودای حەق و تاك و تەنهاو پەرستش بۆكراوو بەدیهێنەرە.

اللّـهمّ: وشەیەكە بەكاردەهێنـدرێ بـۆ پاڕانەوەو هاوار كردنە خودا.

ألاَ ألْواً وأُلُـوّاً وإليّـاً: كۆششی كـرد ٥ لاواز بوو، كەمتـەر خـەمی كـرد، تەمبـەڵ بوو (ألا الشّـئَ ألـوّاً) تـوانی شـتەكە ئـەنجام بـدا ٥ (ألا فلانـاً الشّـئَ) ئەوشتەی دا بەفلاّن.

ألِـيَ ألَيـاً والى: سمتـی گـەورە بـوون دەگوترێ: (هو ألْيَانٌ وهي ألْيَا).

آلى إيـلاءً: سـوێندی خـوارد (إئتَلَـى) سوێندی خوارد.

تَـألّى: هـەوڵی دا ٥ تێكۆشا، سـوێندی خوارد.

الإلى — الألى: نــازو نيعمـــەت، (ك: آلاءُ)ە.

الألاَ: درەختێكە لەلمبەلان دا دەڕوێ ٥ دیمەنی جوانەو تامی تاڵە هەمیشـە سـەوزە، بەتـەڕی دەخـورێ كەوشـك بوو پێستەی پێ خۆش دەكرێ.

الألْـوُ: نیعمـەت ٥ (الإلْـوَةُ — الأُلْـوَةُ) سـوێند ٥ (الأَلْـوّةُ) داری بخـورد ٥ قـاوەڵتی، كـاتی نێـوان بەرەبـەیان و خۆرهەلاتن.

الألْيَةُ: سمت، یان هـەموو گۆشـت و بـەز كە كۆدەبێتـەوە لەكەفـەڵ دا هـەروا (ألْيَـةُ القـدمِ) و(ألْيَـةُ السـاق) ئـەو گۆشـتەی لێیـان بـەرز بۆتـەوە ٥ بەكوردی پاژنە پێ، سینگە پێ، (ك: آلايا)یە.

الألِيُّ: ئەوكەسەی زۆر سوێند دەخوا.

الألِيَّةُ: سوێند ٥ كەمتەر خەمی.

المِئلاَةُ: دەسـرۆكەیەكە ئـافرەت لـەكاتی شـــین و واوەیــلادا بەدەســـتیەوە دەگـرێ و ئامـاژەی پـێ دەكـا ٥ ئـەو پارچە قوماشەیە كە ئافرەت لەكاتی بێنوێژیدا لەخۆی قایم دەكات.

الأمْبِيرُ: یەكەی هێزی سەیالی كارەبایە.

أمَتَــهُ أمْتـــاً: مەزەنـسـدەی كــردو خەرساندی، ئەندازەكەی دیاری كرد ٥ (أمَــتَ فلانــاً بِشَــرّ): فلاّنكەسـی عەیبدار كرد، تۆمەتباری كرد.

الأمْـتُ: شـوێنی بـەرز، سەرتەپۆڵـكە، بەرزو نزمی گردۆڵكەو تەپۆڵـكە ٥ رەقی و پتەویی ٥ بێ هێـزی و لاوازی ٥ گومان ٥ عەیب ٥ خوارو خێچی.

أمِـجَ أمْجـاً: تیـژ تێپـەڕی (أمِـجَ) أمَجـاً: گـەرماو تینـوەتی تینـی بـۆ هێنـا ٥ (أمِـجَ الصـيف) هـاوین گەرماكـەی تینی پەیداكرد.

أمَـجَ الجُـرْحُ أمَجَانـاً: برینەكـە دەسـتی بەئازار كرد.

أمِدَ أمَداً: رقـی هەڵسا ٥ دەگوترێ: (أمِـدَ عليه) رقی لـێ هەڵسا.

أمَـدُهُ: رق و قینـی خـۆی بـۆ دەربـڕی ٥ (أمَــدَ السـقاءَ) ئـاوی لەكونەكـەدا

نەهێشت ٥ (تَأَمَّدَ) نارازی بوونی دەرکەوت.

الآمِدُ: کەشتی پڕ لە کالا ٥ هەروا هەرشتێك پڕ ببێ لەچاكو لە خراپ، لەخێرو لەشەڕ.

الآمِدَةُ: کەشتی پڕ لەکالا، (ك: أوَامِدُ).

الأَمَدُ: ئامانجو کۆتایی ٥ دواکاتو دوا شوێن ٥ دەگوترێ: (ضرب لە أمداً) کاتێکی دیاری کراوی بۆ دانا، (ك: آمَادٌ).

أَمَرَ علیهم أمْراً وإمَارَةً: بوو بە فەرمانڕەواو کاربەدەستیان.

أَمَرَ اللهُ القومَ: خودا وەچەو نەوەی زۆرکردن، ئاژەڵی بۆ زۆر کردن ٥ دەگوترێ: (مُهْرَةٌ مأمورة) حوشترێکی بەزاوو زێیە زۆری بێچوو لێ کەوتونەوە.

أمِرَ علیهم امراً: بوو بە فەرمانڕەوایان (أُمِّرَ علیهم) بوو بە فەرمانڕەوایان.

آمَرَ اللهُ القَومَ ایماراً: خودا وەچەو نەوەی قەومەکەی زۆر کردن، ئاژەڵیان بەزاوو زێ بوو.

آمَرَ فلاناً في الأمر: راوێژی بەفلانکەس کرد لەکارەکەدا.

أمَّرَ فلاناً أمَارَةً: نیشانەی دانان، فلانکەسی کرد بە فەرمانڕەوا.

أمَّرَ السِّنَانَ: سەرە رمبەکەی تیژ کرد.

أمَّرَ القَنَاةَ: سەرە رمبەکەی لەرمبەکە بەستو قایمی کرد.

إئْتَمَرَ: فەرمانەکەی ئەنجام دا ٥ (إئْتَمَرَ القوم) قەومەکە لەناو خۆیان دا راوێژیان کرد، هەندێکیان فەرمانیان بەهەندێکیان کرد.

إئْتَمَروا بفلان: راوێژیان کرد بۆئەوەی زیان بەفلان بگەیەنن.

إئْتَمَرَ فلان برأیه: فلانکەس سوربوو لەسەر رای خۆی.

تَآمَرُوا: راوێژیان کردو بیرو بۆچونی خۆیان ئاڵو گۆڕکرد ٥ پیلانیان دانا بۆ کودەتاو زیان گەیاندن بەکەسانی دی.

استَأمَرَهُ: داوای فەرمانی ئەوی کرد. راوێژی پێکرد.

الأَمَارَةُ: نیشانە ٥ وادەو کات ٥ (الإمارة) مەنصەبی فەرمانڕەوا ٥ بەشێك لەولات فەرمانڕەوایەك بەسەری رادەگا.

الأَمْرُ: شەئنو حاڵ، ئیش. قورئان دەفەرموێ: ﴿لَیْسَ لَكَ مِنَ الأَمْرِ شَيْءٌ﴾ ئەوە ئیشی تۆ نیە، تۆلەوە بەرپرسیار نیت.

الأَمْرُ: داواو طەلەب یان کاری پێویست، قورئان دەفەرموێ: ﴿وقضي الأَمْرُ﴾ کاری پێویست ئەنجام درا، ئەوەی داواکرابوو جێبەجێ بوو ٥ (أولوالأمر) پیاو ماقوڵو ریش سپی، زاناو سەرکردە.

الإِمْرَةُ: فەرمانڕەوایی.

الأمَرَة: زێدە بون و گەشەکردن، نیشانەو گەواهیدەر.
الإِمَّرُ، الأمَّرُ: ئادەمیزادی بێ هەڵوێست، هاوڕای هەموو کەس بێ و لەبەر لاوازی خۆی هیچ رایەکی نەبێ.
الإمَّرَة: ئافرەتی بێ هەڵوێست کەبۆ خۆی هیچ رایەکی نەبێ.
الأميرُ: فەرمانڕەوا، کاربەدەست لێپرسراو.
أمير المؤمنين: نازناوی خەلیفەکانی ئیسلامە.
التَّامورُ التَّأمورُ: کەنیشتە، خەڵوەتخانە، لانەی شێر ٥ وەزیری مەلیك. نەفس، دڵ، خوێن، مەی.
التّامورة والتّأمورة: کەنیشتە، خەڵوەتخانە، پەرستگا ٥ لانەی شێر، شەراب، (التُؤمُرِيُّ) ئادەمیزاد.
التُّأمُورُ: نیشانەدانان بۆ شارەزایی کردنی نەشارەزایان، (ك: تـآمير). هەروا دەگوترێ: (مابالدار تؤموراً) واتە لەو خانوەدا کەسی تێدانیە.
المؤتمر: کۆنفراس: کۆبونەوەی چەند کەسانێکی تایبەتی بۆ راوێژو لێکۆڵینەوە دەربارەی کارێك، روداوێك وەرگرتنی هەڵوێست، پلاندانان...هتد.
المِئْمَرُ: راوێژو پرس و را.
المأمور: فرمان پێ کراو، راسپێردراو فەرمانبەر.

الأمريكية الجنوبية: بەشێکە لەحەوت کیشوەرەکانی جیهان، لەکۆتایی چەرخی پانزەی زایینی دا ئەم کیشوەرە دۆزرایەوە، کەوتۆتە نێوان دەریا لووشی ئەتڵەسی و دەریالووشی ئارامەوە، لەنێوان دوو هێڵی پانی (٨)ی باکوری و (٥٥)ی باشوری دایە. روبەرەکەی شێوە سێ گۆشەیەکی گەورەی لەخۆگرتووە لایەکی بۆ باشور دەڕوا بەشە باکورییەکە دەکەوێتە ناوچەی گەرمەوە.
الأمريكية الشمالية: ئەمەریکای باکوری یەکێکە لەحەوت کیشوەرەکانی جیهان، ئەمیش وەکوو ئەمریکای جنوبی لەکۆتایی سەدەی پانزەهەمی زایینی دا دۆزرایەوە ٥ ئەم کیشوەرە کەوتۆتە نێوان دوو دەریا لووشی ئەتڵەسی و ئارامەوە. لەشیمالیشیەوە دەریالووشی بەستەڵەکی شیمالی هەیە ٥ روبەرەکەی نیمچە سێگۆشەیە دەکەوێتە نێوان دوو هێڵی پانی (١٠)و (٨٣) شیمالی لەناوچەی گەرمەوە دەست پێدەکا تا دەگاتە ناوچەی بەستەڵەکی شیمالی.
أمْس: دوێنێ، رۆژی پێش رۆژی کەتێیدای ٥ واش دەبێ بۆ رابردو بەرەهایی بەکاردەهێنردێ، (ك: أموسُ، آمُس، آماس)ە.

أمِض أَمَضاً: سوربوو لەسەر کارەکەی‌و گوێی بەرخنەی کەسانی دیکەنەدا ٥ قسەی لەدەم دەرپەڕی وتەیەکی وت بەدڵ مەبەستی نەبوو بەسەر زاری دا هات.

الإمَّعُ: ئەوکەسەی بە هەموو کەس دەڵێ من لەگەڵ تۆم و لەسەر هیچ شتێك بەردەوام نابێ‌و بۆخۆی هەڵوێستی نیە ٥ چاولێکەرو لاسایی کەرەوە لەئایین دا ٥کەسێکی راراو دوو دڵ کەلەسەر هیچ شتێك بەردەوام نەبێ ٥ جاری وا دەبێ بۆ موبالەغە تایەکی خڕی پێوە دەلکێنن، دەگوترێ: (إمَّعَة).

أمْقُ العين: قولینچکی چاو بەلای لوتەوە، (ك: آمَاقٌ).

أمَلَهُ أمْلاً وأمَلاً وإمْلاً: چاوەڕوانی لێ کرد بەتەمای بوو.

تأمَّلَ: تێی فکری‌و هەڵوێستەی لەسەر کرد، لێی ورد بووەو سەرو ناوی کردو پێیدا چۆوە ٥ بۆئەوەی راستی بۆدەربکەوێ.

الآمِلُ: یارمەتیدەری پیاوو بەردەستی، (ك: أمَلَة).

الأمَلُ: هیواو ئاوات، (ك: آمالٌ) بەزۆری بۆ شتێك بەکاردەهێندرێ کەهاتنەدی دوور بێ.

أمَّتِ المرأةُ: ئەوئافرەتە بوو بەدایك، منداڵی بوو، وەکوو دایکی لێ هات (أمّ فلاناً أماً) لەتۆقەسەری فلانکەسی راکێشا ٥ (أم الیه) بەمانا بۆلای چوو قەصدی لای ئەوی کرد ٥ دەگوترێ:(خَرَجوا یؤمّون البلدَ) رۆیشتنە دەرەوە بۆ شارچوون.

أمَّ القَومَ، أمَّ بهم: بوو بە ئیمام‌و پێش نوێژیان ٥ پێشیان کەوت‌و نوێژی بۆ کردن.

أمَّمَهُ: قەصدی کردو چو بۆلای ٥ (أمَّمَ الشركة أو المشروع) کۆمپانیەکە یان پڕۆژەکەی کرد بەموڵکی گەل‌و هاوبەش.

إئْتَمَّ بالرجل: شوێنی کەوت، لەپاشیەوە نوێژی کرد (إئتَمَّ الشيءَ) قەصدی کرد.

تأمَّمَ بە: کردی بەپێش نوێژی خۆی، نوێژی لەدواوە کرد.

تأمَّمَ بالتراب: تەیەمومی کرد ٥ (تأمَّمَ إمْرأة) ئافرەتێکی کردە دایکی خۆی ٥ (تأمَّمَ الشيءَ) قەصدی ئەوشتەی کرد (إستَأمَّ إمْرَأةً) ئافرەتێکی کردە دایکی خۆی.

الآمَّةُ: برینی تۆقە سەر کە قوڵ بێ.

الإمام: ئەوکەسەی خەڵك لەپاشیەوە نوێژ دەکەن ٥ هەرکەسێك خەڵك شوێنی کەوێ ٥ خەلیفەی موسوڵمانان، قورئان، سەرکردەی سوپا ٥ مەلای مزگەوت ٥ شارەزایی کەری رێبواران، حودیە خوێنی حوشتران ٥ ئەوبەشە زانیاریەی

قوتابی رۆژانە لە قوتابخانە فێری دەبێ ٥ دەگوترێ: (حفظ الصبي إمَامَهُ) قوتابیەکە وانەکەی لەبەرکرد ٥ رێگای پان و پۆڕو ئاشکرا.

الإمَامَةُ: سەرکردایەتی موسوڵمانان، پلەو پایەی خەلیفە.

الإمَامِيَّةُ: تاقمێکی شیعەن پێیان وایە ئیمامی عەلی کوڕو نەوەکانی شیاوی خەلافەتن و کەسی تر ڕایەی ناکەوێ ئەوپلەو پایە بگرێتە ئەستۆ.

الأمُّ: ئاڵای پێشەنگی سوپا (الأُمُّ) بنەمای هەموو شتێك ٥ دایك، بەنەنکیش دەگوترێ دایك، دەگوترێ: (حواء ام البشرِ) حەوا دایکی ئادەمیزادە.

أُمُّ الشيِ: ئەوەی دەورو بەری شتەکە ٥ ئەوەی سەر بەئەون.

أُمَّات: بەمانا (أُمَّهَات)ە، دەگوترێ: (هو من أُمَّهَاتِ الخير) ئەو بنەماو کانی خێرە، دەگوترێ: (لا أُمَّ لك) خێرت تێدا نیە، ئەصل زادەنی ٥ جاری وادەبێ ئەو رستە بۆ مەدح بەکاردێ، یان بۆسەر سوڕمان.

أُمُّ القرآن: سورەتی فاتیحەیە ٥ (أُمّ الكتاب) لەوحولەحفوظە.

أُمُّ النجوم: مەجەرەی ئەستێرەیە ٥ (أم الطريق) رێگەی گەورەو شەقامەڕێی وەها کەلەم لاو لەولای رێگای تر هەبن.

أُمُّ المثوى: رێکخەری ناوماڵ، ئافرەتی ناوماڵ ٥ دەگوترێ: (من أمّ مثواك؟) کێ ناوماڵت بۆ رێك دەخا؟ ٥ (أم القرى) مەککە هەموو شارێکی گەورە دەتواندرێ بڵێی (أُمُّ ماحولها من المدن).

أُمُّ الرأس: دەماغ ٥ مێشك.

أُمُّ الدماغ: پێستی دەماغ ئەوپێستە تەنکەی دەماغەکەی کۆکردۆتەوە ٥ (أُمُّ الخبائث) مەی، عەرەق ٥ (الأُمُّ الحنون) لەزاراوەی تەشریح دا بریتییە لەو پەردە تەنکەی بەدەوری مێخ و دەزوو نوخاعی شەوکی دایە.

أُمُّ قَشْعَم: مردن.

الأمَمُ: بەرامبەری شت، نزیك، شتی کەم ٥ دەگوترێ: (ماطلبت الأشيئاً أمَمَا) شتێکی کەم و بەیدەستم داواکردووە.

الأُمَّةُ: دایك ٥ کۆمەڵێك ئادەمیزاد زوربەیان لەیەك نەژاد بن چەند رەوشتێکی بۆماوەو بەرژەوەندیی و هیواو ئاوات کۆی کردبنەوە ٥ یان شوێن، یان ئایین، یان رۆژگار کۆی کردبنەوە ٥ دەگوترێ: (الأُمَّة المصرية، الأمّة العربية، الأمّة الكردية) ٥ یان پیاوێك کە هەموو رەوشتە باشەکانی تێدابن وەکوو قورئان

دەفەرموێ: ﴿إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا﴾.

الأُمَّةُ: ڕێبازو پرۆگرام وەکوو قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَى أُمَّةٍ﴾ بەمانا کاتو ماوەش دێ ٥ وەکوو قورئان دەفەرموێ: ﴿وَلَئِنْ أَخَّرْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ إِلَى أُمَّةٍ مَعْدُودَةٍ﴾....

الأُمَّةُ: پیاو ماقوڵانی وڵات ٥ دەگوترێ: (مجلس الأمة) پەرلەمان.

الأُمُومَةُ: پاسای دایك سالاری ٥ بەپێچەوانەی باوك سالارییەوە.

الأُمِّيُّ: نەخوێندەوار (الأمية) چاوگێکی (صەناعی)یە بەمانا بێ ئاگاو نەفامە.

الأَمِيمُ: کەسێك لەسەری درابێو تێك چوبێ ورێنە بکا ٥ هەروا بەمانا بەژنو باڵا ڕێكو پێك دێ.

الأُمَيْمَةُ: دایکۆکە، دایکیلە، باجیلە ٥ چاکوچی ئاسنگەر.

المِئَمُّ: شارەزایی کار، ڕێ نیشاندەر، وشتری پێشەنگ.

أَمِنَ أَمْناً وأمانةً وأمناً: دڵنیابوو نەترسا، خۆفی نەما.

أَمِنَ البلدُ: دانیشتوانی وڵات لەئارامی دان ترسیان لێ ڕەویوەتەوە.

أَمِنَ الشَّرَّ: لەشەڕو نەگبەتی دڵنیابوو (أَمِنَ فلاناً علی کذا) فلانکەسی دڵنیاکرد لەوکارە، لەداهاتووی خۆی.

أَمُنَ أمانةً: ئەمیندار بوو.

آمَنَ إيماناً: بوو بە خاوەنی ئەمنو ئاسایش (آمَنَ بِهِ) بڕوای پێ کرد بەڕاستی زانی ٥ (آمَنَ فلاناً) وای کرد فلان دڵنیا بێ.

أَمَّنَ علی دُعائه: کە ئەو دوعای کرد ئەمیش ئامینی لەسەرکرد.

أَمَّنَ علی الشيئ: تەئمیمی دانا بڕێکی ماڵ پێشەکی لەصندوقی فەرمانگەیەکی دیاریکراودا دانا بۆئەوەی لەدوا ڕۆژدا خۆی یان ماڵو خێزانی بەشێوەیەکی ترو ئەندازەیەکی تر وەری بگرنەوە بەمەبەستی قەرەبووکردنەوەی ئەو زیانەی لێی کەوتووە ٥ دەگوترێ: (أَمَّنَ علی حیاته)، (....علی دارە)، (....علی سیارته ... الخ).

إِئْتَمَنَ فلاناً: بەمانا (أَمِنَهُ)ە ٥ (إِئْتَمَنَ فلاناً علی الشَّيْءِ) فلانکەسی کردە ئەمینداری ئەوشتە.

إِسْتَأْمَنَ اليه: پەنای بۆ بردو داوای پارێزگاریو پارمەتیدانی لێ کرد.

إِسْتَأْمَنَ الحربيُّ: کابرای دوژمن و حەربی لەوڵاتی کوفرەوە هاتە ناو وڵاتی ئیسلامەتیو داوای پارێزگاریو ئەمانی کرد.

إِسْتَأْمَنَ فلاناً: داوای ئەمانی لەفلانکەس کرد.

الأَمَانَةُ: سپاردە، ئەمەكو وەفا.

الأَمَنَـةُ، والأُمَنَـةُ: ئەوكەسـەی بڕوا بـە هـەموو شـتێك دەكـاو هەرچـی دیبیسـی بەڕاستی دەزانـێ خـۆش باوەڕە، لەهەموو كەس ئەمینە.

الأُمْنَـةُ: ئەوكەسـەیە هـەموو كـەس دەتوانێ قەناعەتی پێ بكا.

الأَمُونُ: وڵاغی سواری مەندو خۆشڕەو.

الأَمِـينُ: پارێزگـارو چـاودێر (المـأمون) ئەوكەسـەی چـاودێری شـتێك لەئەستۆ دەگرێو پارێزگاری دەكا، (ك: أُمَنَاء)ە.

الایمان: بڕوا كردن لەناخەوە ە لەشەرع دا بریتییە لـە بـڕوا كـردن بـەدڵو دان پێدانانو ئیعتیراف بەزوبان.

التأمینُ: گرێ بەستێكە لەنێوان تەئمین كـارو تـەئمین كـراو یـان خـاوەنی تـەئمین كـراودا، تـەئمین كـار بـەرعودەی ئـەوە دەبـێ هـەركاتێ مـەرجو مـاوەی ئـاوگرێ بەسـتەكە هاتنـەدی ئـەو مەبلەغـەی بڕیـار دراوە، بێدا بەلایەنەكەی تر.

أَمَّ الیه: پێی سپارد.

أَمِهَ أَمْهاً: لەبیری چو، عەقڵی لەدەست دا.

أَمِهَ الغَنَمُ: مـەڕو بزنەكـە توشی گرونیـی بوون، ئاوڵەیان تێكەوت.

تَأَمَّـهَ إمْـرَأةً: ئـافرەتێكی كـردە دایكـی خـۆی ە وەكـوو دایكـی مامەڵـەی لەگەڵ كرد.

الأَمَهُ: ئاوەڵە، گرونیی.

الأُمِیهَةُ: ئاوڵەی ئاژەڵ.

أَمَـتِ المَـرْأةُ أُمُـوَّةً: ئافرەتەكـە بـوو بـە ئەمەتە، جارییە.

أَمَتِ الهِرَّةُ: پشیلەكە میاوە میاوی كرد.

تَأَمَّتِ المرأة: ئافرەتە ئازادەكە بـوو بـوو بە كۆیلە، بوو بە ئەمەتە.

بنو أُمَـیَّةَ: لقێكن لـە هـۆزی قـوڕەیش دەچنەوە سەر (أمیە)ی كوڕی عەبدو شەمس.

اناضـول (أنـاطول): واتـە خۆرهـەڵات ە ئێستا بـەو زەویو خاكـە دەگـوترێ كـە كەوتۆتـە خۆرهـەڵاتی دەریـای سـپی ناوەڕاسـتەوە بەشـێكە لـە حكومەتی توركیا.

الأنـام: هەرچی ئـادەمیزادی سـەرزەوی هەیە.

الأنانـاسُ: گیایـەكی هەمیشـەكاتە بەئەندازەی مەترێك بەرز دەبێتەوە گـەڵاكانی درێـژن، بەرەكـەی دەشوبهێتە ترێ تـامو بۆنی خۆشە، لەهـەموو وڵاتـە ئیسـتیوائیەكان بەرهـەم دەهێنـدرێ ە بەتایبـەتی لەدورگەكانی نۆهایوی ئەسپانی.

أنَّبَهُ: سەرزەنشـتی كـرد، تونـد رەوی كرد لە لۆمەكردنی دا.

الأناب: میسك یان عـەترێك بشوبهێتە میسك.

الأنَبُ: بازنجان.

الأنْبَجُ: درەختـی مـانجۆ (مەنجـە) ئـەم

درهخته زێدی سهرهکی وڵاتی هیندوستانه ٥ ئێستا لهزۆر وڵاتی تریش ههیه، زۆرجار بهبهرو بومهکهی‌و ئهو شتانهی لێی دروست دهکرێ دهگوترێ ئهنبهج واته ئهو وشهیه دهمێك ناوه بۆخۆدی دارهکهو دهمێکیش بۆ بهرو بومهکهی.

الإنبق: ئامێرێکه شلهمهنی پێ دهپاڵێورێ.

أَنَتَ أنيتاً: ناڵاندی (أَنَتَ فلاناً ألتاً) حهسودی پێ برد، (أَنَتَ الشَّيْءَ) ئهندازهی گرت.

أنتاركتكا: كيشوهرێکه لهحهوت كيشوهرهکانی جيهان كيشوهری بهستهڵهکی باشوره ٥ لهسهردهمی تازهدا دۆزراوهتهوه، دورگهيهکی پانو گهورهيه، روبهرهکهی لهروبهری ههموو ئهوروپا گهورهتره ٥ دهورهی جهمسهری بهستهڵهکی باشوری داوه، بڕێ لق‌و شێوو دۆڵی درێژ دهبنهوه بهرهو باکور تا دهگاته هێڵی پانی (٦٣)ی باشورو لهئهمهريکای جنوبی نزيك دهبێتهوه ٥ تێکڕا دهڵێی بانوێکی گهورهيه، ههميشه بهستهڵهك دايپۆشيوه ٥ جگه لهقهراغ‌و بيجاخهکانی کهلههاوين دا ههندێ لهخاکهکهی دهردهکهوێ.

الأنْتيمون: كله سوبحانی.

أنُث آلولةً وأناثةً: پياوێکی ژنانی يه، کوڕێکی کچانی يه، نهرمه.

أنَّث الحامِلُ إيناثاً: ئافرهته دووگيانهکه کچی بوو.

أنَّث في الأمْرِ: لهکارهکهدا نهرمی نواند (أَنَّث الكلمة) نيشانهی مێينهی بهوشهکهوهنا ٥ (تأنَّث) قبولی کچايهتی کرد، ئاماده باشی تێدا بوو نهرمی بنوێنێ ٥ بهعهرهبی دهگوترێ فيعلهکه مهعنای (مطاوعهی تێدايه) ٥ ههروا بهمانا (أنَّث) هاتووه ههروا بهمانا ئهوه هاتووه که خۆی شوبهاندوه بهئافرهت.

الأنثى: مێينه پێچهوانهی نێرينه لهههموو شتێك دا.

إمرأة أُنثى: ئافرهتێکی تهواو مێينهيه ههموو رهوشتێکی ئافرهتانه يه، (ك: إناث وأناثى)يه ٥ (الأنثيان) دوگون، دوو گوێ.

الأنيث: ئاسنی نهرم، ئاسنی نارهق ٥ دهگوترێ:(سيف أنيث) شمشێرێکی نهرمه ليقه، شمشێرێك ئاسنهکهی رهق نهبێ ٥ (مكان أنيث) شوێنێکه گيای چاك لی دهڕوێ ٥ (رجل أنيث) پياوێکی قسه نهرم‌و ژنانی يه، وهکوو ئافرهت لارو لهنجه دهکا.

أكارينا
أكورديون
إزرة
أوتوبوس
أسطوانة
إطار
إنبيق
ألماس
إصار
ماسورة
أنجر
أسطرلاب
أسطوانة
الأفق
خط أفقي
أفسنتين
أكيدنيا
أقحوان الحدائق
أسطر الصين
أصطرك
أشنان أصفر
أسلة
أناناس
أسطراغالس
أشنة
أقنثا
أفوكاتو
أزدرخت
إسقمري
أنيس
أقحوان
أقاقيا
أمانيت
أطوم
إسقنقور
أم أربع وأربعين
ابن آوى
ألية
آكل النمل
أسد
إوزة
ألبكة
أيل
إسفنجة
أنثى الأيل

المِئْناث: ئافرەتێکە زۆر کچی دەبێ، هەرکچی دەبێن هەروا پیاوێك کە خێزانەکەی کچی زۆر ببن پێی دەگوترێ:(رجل مِئناث) پیاوێکە کچی زۆرن ٥ (أرض مِئناث) زەوییەکی بەپیتو بەرەکەتە گیاو گژی زۆری لێ دەروێ ٥ (سیف مئناث) شمشێرێکی نەرمە، (ك: مآنیث)ە.

المُؤَنَّث: مێینە (رجل مؤنث) پیاوێکە دەشوبهێتە ئافرەت ٥ (عطر مؤنث) بۆنی خۆشی تایبەت بە ئافرەت کەلەخۆی دەدەن رەنگی ئەو شوێنەی رێی دەکەوێ دەیگۆڕێ بەزەعفەرانی.

الإِنْجَاصُ: قۆخ، یان میوەێکە لەشێوەی سێودا.

الأَنْجَرُ: شوێنی راگرتنی کەشتی لەبەندەر.

الإنجیل: نامەی ئاسمانی کەنێردراوە بۆسەر حەزرەتی عیسا ٥ وشەیەکی یۆنانییە بەمانا موژدەیە.

أَنَحَ أَنْحاً وأنیحاً وأُنُوحاً: بەنالە نالّو نوزە نوزەو هەناسەی دا، بەهانکە هانك بەهۆی نەخۆشیو ماندو بونەوە هەناسەی دا.

الأَنْزِیمُ: دەرهاتەیەکە لەخانە زیندوەکان دەردێو گۆڕانکارییەکی کیمیاوی لەتێکەڵاوەکان دا پەیدا دەکا.

أَنَسَ بە وإلیه أُنساً: ئارامی پێ گرتو دڵی پێوە نووساو وەگری بوو، بەهاوڕێیەتی ئەو دڵ خۆش بوو (أَنُسَ) بەمانا (أَنَسَ)دێ.

أَنِسَ بە والیە أُنساً وأَنَسَةً: کەیف خۆش بوو.

آنَسَ فلاناً ایناساً: دڵنەوایی فلانکەسی کردو غەمو خەفەتی لەدڵی رەواندن هەروا بەمانا هەستکردنە ٥ وەکوو قورئان دەفەرموێ: ﴿آنست ناراً﴾ ئاگرێکم بەدی کرد، هەستم بەئاگرێك کرد ٥ (آنسَ صوتاً) دەنگێکی بیست.

آنَسَ الأمْرَ: کارەکەی زانی لەمەسەلەکە حاڵی بوو.

أنَّسَهُ: دڵنەوایی کرد وەحشەتی لەسەر لابرد، چاوی پێکەوت لەدوورەوە بینی.

آنَسَهُ: دڵنەوایی کردو وەحشەتگەرییەکەی لابرد ٥ دیتیو هەستی پێ کرد ٥ (تآنسا) ئەو دووە وەگری بەکتری بوونو پێکەوە گونجان ٥ (تَأَنَّسَ بە) بەمانا (أَنِسَ)یە.

تَأَنَّسَ البازيُّ: هەڵۆکە چاوی گێڕاو دەوروبەری خۆی بەتاقی کردەوە.

إسْتَأْنَسَ: بەمانا (أَنِسَ)یە (استأنس الوحشيُّ) گیانلەبەرە کێوییەکە هەستی بەهەبوونی ئادەمیزاد کرد ٥ لەپەندو مەتەڵدا هاتووە دەڵێ:

(اذا جاء الليلُ استأنس كل وحشي واستوحش كل إنسي).

إسْتَأنَسَ الزائرُ: ديدەنى كەر داواى روخسەتى كرد بچێتە ژور ٥ (إسْتَأنَسَ الشيء) چاوى بەو شتە كەوت.

الآنِسَةُ: پێچەوانەى (الآنِسَ)ە بەمانا كچۆڵەى خۆشەويستو عاقڵو رەزان ٥ كەرەوشت جوانو قسە خۆشو رەزا شيرين بێ.

الآنِسَةُ: ئافرەتێك شوى نەكردبێو هێشتا گەنج بێ، (ك: أوَانِسَ)ە.

الأُنْسُ: گفتو گۆ لەگەڵ ئافرەت داو دڵدارى كردن لەگەڵى دا.

الإِنْسُ: ئادەميزاد ٥ دۆستى گيانى خاوەن وەفاو ئەمەك، (ك: آناسَ)ە.

الإِنْسَانُ: بونەوەرێكى زيندوو بيركەرەوە، (ك: أَنَاسِيُّ) (انسان الْعَيْن) بيلبيلەى چاو (انسان السيف والسهم) تيژيەكانيان ٥ (الانسان) ئادەميزادى تەواوو نمونەيىو بێ عەيب كەلە ئادەميزادى ئاسايى جيابێ بەهۆى ئەوەى خاوەنى رەوشتى بەرزو نمونەيى يە.

الإِنْسَانِيةُ: پێچەوانەى ئاژەڵىيە چەند رەوشتێكى تێدان ئادەميزاد لەرەگەزەكانى كە جيا دەكاتەوە ٥ مرۆڤايەتى.

الإِنْسِيُّ: نيسبەتە بۆلاى (إنس) ٥ لاى چەپى هەموو شتێك.

الأَنُوسُ: بەمانا (آنسة)يە (الْكَلْبُ الأَنُوسُ) سەگى بەوەفاو ماڵى، زێنە خرۆنەبێ.

الأنيسُ: هەرشتێك ئادەميزاد ئولفەتى پێوەبگرێ ٥ دەگوترێ: (هو أنيس وجليس) فلانكەس يان فلان شت غەمرەوێنو هاونشين مە ٥ يان دەگوترێ: (مابالدَّارِ انيس) لەخانوەكە كەسى تێدا نيە غەمرەوێنم بێ، هەروا بەمانا كەڵەشێر دێ.

الأنيسة: بۆ مێينە بەكاردەهێندرێ بەزۆرى بۆ ئافرەت.

المؤنسات: چەكو سيلاح.

الأَنْسُولِين: هۆرمۆنێكە، دەرمانێكە بۆ نەخۆشى شەكرە بەكاردێ.

الأنيسون: روەكێكە بۆنێكى خۆشى هەيە، دەنكو بەرەكەى بەكاردەهێندرێ بۆ دروستكردنى مەشروباتو شيرنى ٥ زوربەى خەڵك بە (يانيسون) ناوى دەهێنن.

الأَنْشوجة: رەگەزى ماسى بچوكە لە پێرى (صابونيات) هەڵدەگيرێو بەعولبەكراوى دەفروشرێ.

أَنُض اللَّحمُ أنيضاً: گۆشتەكە گۆڕاو بۆگەنى كرد بەكەڵكى خواردن نەما.

أَنُضَ اللحمُ أَناضةً: گۆشتەکە نەکوڵیو پێ نەگەیی.

آنَضَ اللَّحْمَ إيناضاً: گۆشتەکەی نەکوڵاندو پێی نەگەیاند.

أَنِفَتِ الماشِيَةُ أَنَفاً: ئاژەڵەکە چووە ناو لەوەڕی تازەو زۆرپێیدا.

أَنَفَ فلاناً: لەلوتی دا ٥ (أَنِفَ الماءُ فلاناً) ئاوەکە گەیشتە لوتی فلانکەس.

أَنِفَ البعيرُ: حوشترەکە بەهۆی لغاوو ریشمەیەوە لوتی هێشا.

أَنِفَ أَنَفاً وَأَنَفَةً: لوتبەرزی نواندو تەکەببوری کرد ٥ (أَنِفَ الحاملُ): خواردەمەنی لەوەپێشی حەز لێنەبوو، ئەو ژنە دوگیانە ئەوخوردەمەنییەی لەوەپێش حەزی لێبوو پێش چاوی کەوتووە ٥ بەکوردی (بێزو دەکا) ٥ (أَنِفَ المسافرُ): کاتی بەیانی رێبوارەکە بەرێکەوت ٥ یان سەرەتای شەو کەوتە رێ ٥ (أَنِفَ الشيءَ): خۆی لەوشتە دوورگرتو لای ناخۆش بوو ٥ (أَنِفَ) لوتی هێشا.

آنَفَهُ: وای لێکرد لوتی ژان بکا ٥ (آنَفَ أَمْرَهُ) پەلەی پێکرد ٥ (آنَفَ الماشيةَ) ئاژەڵەکانی برد بۆ لەوەڕی تازە.

أَنَّفَ الشيءَ: فەراخەکانی شتەکەی تیژ کردن، دەگوترێ:(نصلٌ مؤنَّفٌ) تیرێکی سەر تیژە ٥ (سكين مؤنَّفٌ) کێردێکی تیژە ٥ (أَنَّفَ الماشيةَ) وای لەئاژەڵەکە کرد لوتی ژان بکا.

إئْتَنَفَهُ: دەستی پێکرد، پێشوازیی لێ کرد.

تَأَنَّفَ الكلأَ ونحوه: هیچی لە لەوەڕەکە نەخوارد بۆژوی کرد ٥ حەزی لێنەبوو پێش چاوی کەوت ٥ دەگوترێ: (هو يَتَأَنَّفُ الإخوان) دەگەرێ برادەری وا پەیداکا کەلەوەوپێش برادەری کەسیان نەکردووە.

تَأَنَّفَتِ المرأةُ الشهواتِ: ئەو ئافرەتە جار دواجار حەزی لەو شتەیە چونکە بێزو دەکا ٥ (إسْتَأْنَفَ) بەمانا (إئْتَنَفَ)میە.

إسْتَأْنَفَ الحُكمَ: داوای کرد جارێکی تر چاو بەبڕیارەکەدا بخشێننەوە داوای پێداچوونەوەی حوکمەکەی کرد.

الإِسْتِئْنافُ: رەخنەگرتنە لەبڕیاری دادوەرو داوای چاوپێداخشانەوە کردنە لەلایەن دادگایەکی بەرزتر لەودادگایەی حوکمەکەی دەرکردووە ٥ بە پوچکردنەوەی یان تەعدیل کردنی.

الآنِفُ: رابردوی نزیک ٥ یان سەرەتای ئەوساتەی تێیدای.

الآنِفَةُ: بۆ مێینەی بەرامبەر (آنِف) بەکار دەهێندرێ ٥ سەرەتای هەموو شتێکە دەگوترێ: (مَضَتْ آنِفَةُ

الشـباب) سـەرەتای گـەنجی بەسـەر چوو.
الأُثانِيُّ: لوتزل، لوتکەورە.
الأَنْفُ: ئەندامێکي دەمو چاوە ٥ ئەرکی سـەرەکی هەناسـەدانو بۆنکردنـە، هێنـدە ئاشـکرایە پێناسـەی نـاوێ ٥ دەگـوترێ: (حَمِي أَنْفُهُ) رقـی هەڵساو خـۆی گیـف کـردەوە، (رجـل حمـي أنـف): پیاوێکە قبولّ ناکا ستەمی لـێ بکرێ ٥ (رَغِـمَ أَنْفُـهُ): ژێردەستە بوو، چەوسایەوە، (مات حَتْـفَ أنفِـهِ) بـەمردنی خـۆی مـرد، نـەکوژرا ٥ (أَنْــفُ القَـومِ) گـەورەی نەتـەوە، سەرەك خێڵ ٥ ریش سپی بنەماڵە ٥ (أَنْــفُ الجَبَــلِ) لوتکــە بــەرزەکانی تۆپەڵاکی کێو.
الأُنُفُ: بەشتی تازە دەگوترێ: دەکرێتـە ئاوەڵنـاوی نێـرو مـێ ٥ دەگـوترێ: (کـلأٌ أُنُـفٌ) لەوەڕگایـەکی تازەیـە (روضة أُنُفٌ) باخێکی تازەیە.
الأَنَفَـةُ: شـکۆمەندیو خـاوەن شـکۆو شەهامەت.
الأَنـوفُ: ئـافرەتی بۆنخۆشـی سروشـتی، خـۆی لـەخۆی دا بـۆنی خـۆش بـێ ٥ یان پیاوی ئازاو شکۆمەند.
الأَنيـفُ: ئاسـنی نـەرم ٥ شـوێنێك تـازە گژوگیای تێدا رسکابێ.
الأَنِيفَةُ: بۆ مێینە بـەکاردێ: دەگـوترێ: (أَرْض أَنِيفَةٌ) زەوییەکە تازە گژوگیای تێدا رسکاوە.
أَلمِئْنَـافُ: بەکەسـێك دەگـوترێ لـەوەڕی تـازە بـدا بـە ئاژەڵـەکانی ٥ هـەروا بەکەسـێك دەگـوترێ سـەرەتای رۆژ یان سەرەتای شەو سەفەر بکات.
الإِنْــفُلُوَنْزَا: پەتایەکــە دەتەنێتــەوە، بـەهۆی ڤایرۆسـەوە پەیـدا دەبـێ ٥ کۆئەنــدامی هەناســەدان یــان هەزمکردن، یان جیهازی (العصبـي) تێـك دەچـێ، وادەبـێ کۆکـەو خـەو زڕاندنیشی پێوە دەبێ.
أَنِــقَ أَنَقــاً: هەنــدامی ریــكو پــێکن، جەستەیەکی جوانی هەیە ٥ کـەیف خۆشو دڵتـەڕە ٥ (أَنِقَ به و له) پـێی موعجـەب بـوو سـەرنجی راکێشـا ٥ (أَنِقَ الشَّيءَ) ئەوشتەی خۆشویست ٥ (روضـة أنيـقَ) بـاغێکی رێكو پێکـە (وروضة أنيقةٌ).
آنَقَـهُ الشـيءُ إيناقـاً: ئەوشـتە سـەرنجی راکێشاو تووشی رامانی کرد.
أَنَّقَ الشَّيْءَ: شـتەکەی والـێکرد رێـكو پێك بێ ٥ (أَنَّقَ الشيءُ فلانـاً) شـتەکە سەرنجی فلاّنی راکێشا.
أَنـَّقَ الروضـة: باغەکـەی هەڵپـەرداوتو رێکـی خسـت ٥ (آنَــقَ في الروضــة) لەززەتو خۆشی وەرگـرت بـەجوانی باغەکە.
الأَنوقُ: باز، هەڵۆ.

الانقليس: جۆره ماسىيەكە شێوەى لەمار دەچێ لەناوى چۆم‌و دەرياكانى سەر بەدەرياى ناوەراست دا دەژيا ٥ (الانكليس) بەمانا (الانقليسە).

الأنموذج: نموونە ٥ نموونەى شت.

أنّ المريض: نەخۆشەكە نالاندى.

أنَّنَهُ: رازى كرد.

الأُنَـنُ: بالندەيەكە وەكوو كۆتر وايە وەلێ شێوەى رەشە قاچ‌و دەنوكى سورن دەنگى وەكوو نالين وايە.

الأنـّانُ: ئەوكەسەى زۆر دەنالێنێ ٥ زێدەرۆيى دەكا لە نالين دا.

الأنـَّةُ: ئاسنێكى سەرگۆچانى‌و چەماوەيە بۆ دەرهێنانى دۆلچە لەبير بەكاردەهێندرێ.

الأُنَنَةُ: بەمانا (الأنان)ە.

الْمَئِنَّةُ: شوێنى شت‌و جێگاى هەرشتێك پالى بدرێ ٥ دەگوترێ: (هوَ مَئِنَّةُ الخير) ئەوجێگاى خێرو بێرە.

أنَـى أَنْياً إنىً: نزيك بووە، كاتى ئەوە هاتووە تۆ ئەوە بكەى... مۆلەتى دا، لەگەلێيا لەسەرەخۆ بوو،

أنَـى السـائلُ: شلەمەنييەكە گەيشتە ئەوپەرى پلەى گەرمى.

أنَـى الشَـىْءُ أَنِيـاً: شتەكە دواكەوت‌و تەمبەلى كرد.

أَنِيَ أَنْياً وإنىً: مۆلەتى پێدا، لەگەلى دا لەسەرە خۆ بوو، دواكەوت، تەمبەلى كرد.

آنـاه إينـاءً: لەكاتى خۆى دواكەوت، دەگوترێ: (لاتُـؤْنِ فُرْصَـتَكَ) هەلى هەلكەوتوى خۆت دوامەخە هەلت لەكيس مەدە.

أنـّى: دواكەوت، تەمبەلى كرد (أَنَّـى الشَّـيْءَ) شتەكەى دوا خست، نەيهێشت لەكاتى خۆى دا ئامادەبێ.

تَأنَّى: بەمانا (أَنِيَ)يە دێ ٥ (تَأَنَّى فلاناً) مۆلەتى فلانكەسى دا ٥ لەگەلى دا هێدى‌و لەسەرە خۆ بوو.

إستأنى: بەمانا (تَأَنّى)يە ٥ دەگوترێ: (إِسْتَأْنَى به حولاً) سالێك مۆلەتى دا ٥ هەروەها دەگوترێ: (هو يَسْتَأْني بالجراحة) ٥ چاوەروانى سەرەنجامى نەشتەرگەرييەكەى دەكا.

الآنـاءُ: ساتەكانى شەو ٥ دەگوترێ: (فلان يقوم آناء الليل).

الإنـاءُ: قاپ‌و قاچاغى كە خواردن‌و خواردنەوەيان تێ دەكرێ، (ك: آنية)ە، كۆى (ك: أواني)يە.

الأَنـاةُ: لەسەرە خۆيى‌و عاقلمەندى‌و دامەزراوى ٥ دەگوترێ: (فلان لـذو أناة ورفـق) فلانكەس لەسەرە خۆو هێدى‌و هێمنە ئەگەر بۆ ئافرەت بەكار هێندرا مەبەست ئافرەتى بەناز پەروەردەو خاوەن ئەدەب‌و رێزە، (ك: أَنَوَات).

الأنـيلين: شلەمەنييەكى زەيتى

هەڵچووە، ڕەنگی نیە، بۆنی کەسکونی هەیە، تامی سوتێنەرە وەکوو بیبەر ٥ هەرکاتێ بەر هەواو روناکی بدرێ رەق دەبێ لەگەڵو بەنزین دا دەتوێتەوە صبغێکی کیمیاوییە لەگوشراوی رووەکی نیلی کە لە میصر زۆرەو پێی دەڵێن (نیلیة) لەگەڵ (بۆتا ساکاویە) وەردەگیرێ.

الأنيميا: نەخۆشییەکە دەبێتە هۆی کەمخوێنی، یان رێژەی پێکهاتەکانی تێك دەچێ، لەرِیو لاوازی لێ پەیدا دەبێ.

أَهَبَّ للأمر: خۆی بۆ کارەکە ئامادەکرد.

تَأَهب لە: خۆی بۆ ئامادە کرد ٥ دەگوترێ: (تَأَهَبَّ للسفر والأمر) خۆی بۆسەفەر ئامادەکرد، یان بۆ فلانکار خۆی حازرکرد.

الإهاب: پێستی گیانلەبەر پێش ئەوەی دەباغ بکرێ ٥ دەگوترێ: (كاد الفرس يخرج من اهابِهِ) ئەسپەکە ئەوەندە بەنیشاتو خۆشرۆ بوو خەریك بوو لە پێستی خۆی بچێتە دەر ٥ هەروا دەگوترێ: (جاع القوم حتى أكلوا الأُهُبَ) خەڵکەکە ئەوەندەیان برسی بوو پێستەیان خوارد.

الأُهْبَةُ: تویشوو پێداویستی کار.

أَهَلَ أهْلاً وأهولاً: ژنی هێنا، هاوسەر گیری ئەنجام دا.

أهَلَ المكانُ أهولاً: ئەوشوێنە بەخەڵکی خۆوەڵاتی ئاوەدان بۆوە ٥ (أهَلَ فلانةَ): فلان ئافرەتی مارەکرد ٥ (أهل بە) وەگری بوو.

أَهِلَ المكانُ: شوێنەکە ئاوەدانی تێ کەوت، قەربالغ بوو.

أَهِلَ الطعامُ: خواردەمەنییەکە (چێشتەکە) بەزی تێکرا ٥ دەگوترێ: (ثريدة مَأهولةٌ) تشریبێکی بەزتێکراوە.

آهَلَهُ ايهالاً: کردی بەهاوسەری خۆی ٥ (آهَلَ فلاناً للأمرِ) فلانکەسی والێ کرد بە کەڵکی ئەوکارە بێ ٥ یان پێی وا بوو بەکەڵکی ئەو نیشە دێ ٥ (أَهَّلَ بە) پێشوازی لی کرد.

أَهَّلَ فلاناً: ژنی لەفلانکەس مارەکرد.

إئتَهَلَ: ئافرەتی مارەکرد، بوو بەخاوەن خێزان.

تَأَهَّلَ: بەمانا (إستَهَلَ)ەیە ٥ (تَأَهَلَ للأمر) شیاوی ئەوکارەیە.

استأهَلَ: بەزەکەی بردو کردی بە پێخۆر.

استأهل الاهالة: پیوەکەی خوارد.

استأهل الشَّيْءَ: شیاوی ئەوکارەیە.

الآهِلُ: گیانلەبەری ماڵی ٥ (الاهالة) بەزو پیو، زەیت، هەر شتێك بکرێتە پێخۆر.

الأَهْلُ: خزمو کەسو کارو هۆزو خێڵ ٥ (أَهْلُ الشيئ) شیاوی شت، خاوەنی گونجاو بۆی ٥ (أهلاً وسهلاً) واتە هاتێتە شوێنێکی ئاوەدانو خۆشو دڵگیرو پڕ دۆستو خزمو کەسو کار.

الأَهْلِيّ: پاڵدراو بۆلای ئەهل، گیانلەبەری خانەکیو ماڵی.

الأَهْلِيَّةُ: بۆ مێینە بەکار دەهێندرێ بەرامبەر (الأهلي)

الأَهْلِيَّة للأمر: گونجاو بۆئەو کارە.

الإِهْلِيجُ: درەختێکە لەولاتی هیندو ئەفغانستانو صین رواوە، بەرەکەی لەشێوەی، صنەوبەری گەورە دا یە.

الإِهيلَجِيّ: پاڵدراو بۆلای ئیهلیج، یان ئەو درەختەی بەرەکەی وەکوو بەری ئیهلیج وایە.

أَهٌ أَهَاً وَأَهَّةً: ئازاری هەبوو هاواری کرد وتی: (ئاە).

آبَ اليه أوباً وأوبةً واياباً ومآباً: گەڕایەوە، (آبَ الى الله) تۆبەی کرد لەتاوانەکانیو وازی هێنا، ملی لەخودا پەرستی نا.

آئب، آيب، أوّاب: بەمانا گەڕاوەو پەشیمان بوو.

آبَتِ الشمسُ: خۆرناوا بوو (آب بيده الى السيف) شمشێرەکەی بۆ گەڕاندەوە بۆئەوەی لێی بدا بە شمشێر لێی راسا.

آبَ الماءَ: بەشەو چووە سەر ئاوەکە ٥ دەگوترێ: (أُبتُ بني فلان) بەشەو چوومە لای فلان بنەماڵەو دیدەنیم کردن.

آوَبَهَ في السير: پێشبڕکێی لەگەڵ کرد لەرۆیشتن دا.

أَوَّبَ: گەڕایەوە، یان گەڕانەوەی دەنگە ٥ سەرانسەر رۆژ بەرێگادا رۆیشت تا شەو داهات ٥ (أَوَّب القومُ) ئەو کۆمەڵە لەرۆیشتن دا پێشبڕکێیان کرد ٥ (تآوَبَا في السير) ئەو دوکەسە لەرۆیشتن دا پێشبڕکێیان کرد.

تَأَوَّبَ: گەڕایەوە، یان سەرەتای شەو گەڕایەوە یان بەشەو بۆ ئەو جێگایە چوو، دەگوترێ: (تأوَّبتُ بني فلان) بەشەو چوومەلایان.

تَأَوَّبَ الشيئُ فلاناً: ئەوشتە بۆ فلانکەس گەڕایەوە.

الأَوْبُ: پەلەکردن، با، هەور، کۆمەڵێك هەنگ ٥ قەصد کردنو بەردەوام بوون لەسەر کار، رێبازو عادەت، ئەملاو ئەولا ٥ دەگوترێ: (جاءوا من كل أَوْبٍ) لەهەموو لایەکەوە هاتن.

الأَوَّابُ: ئەوکەسەی زێدە رۆیی بکا لە پەشیمان بوونەوە ٥ ئاودەر، ئاوگێڕ.

الأَوْجُ: بەرزی ٥ دوورترین خاڵ لەمەداری مانگ لەزەوی را ٥ لەحنێکی مۆسیقایە.

آدَ – أَوْداً واوروداً وإياداً: دوولا هاتەوەو

خواربوو (آدَعَلَيه) بۆی گەڕایەوە ٥ (آدَ العودَ) خۆی بەسەردارەکەدا دا.
آدَ الشَّيئَ: شتەکەی لەکوڵ کرد ٥ قورسایی کەوتە سەرو ماندو بوو.
أوِدَ أوَداً: خوارو خێچ بوو، دەگوترێ: (أقام أوَدَهُ) خوارو خێچی یەکەی راست کردەوە، (أوَّدَهُ) خواری کردەوە، دولای هێنایەوە.
تَأوَّدَ: خوارو خێچ بوو (تأوَّدَ الشَّيئُ) شتەکە خوار بوو.
الأريد: هەستو شعور (أرِيدُ الناس) هەستی خەڵك.
اسْتَأوَرَ: ترسا، هەڵسلەمییەوە، تەرەبوو، (استَاوَرَ البَعِيرُ) حوشترەکە خەریکی هەڵسان بوو (اسْتاوَرَ القوم غضباً) جەماوەرەکە رقیان هەڵسا زۆر تورە بوون.
الآرُ: عەیبو عار.
الأُوَارُ: گەرمایی خۆر، گەرمایی ئاگر ٥ دەگوترێ: (لَفَحَني أوَارُ النار)گەرمای ئاگر داخی کردم، (لَفَحَني أوَرُ الشمس) تیشکی خۆر گەستمی ٥ هەروا (الأوار) بەمانا تینوێتی دێ ٥ دەگوترێ: (كاد يغشي عليه من الأوَار) نزیك بوو لەتینوان بێ هۆش ببێ ٥ هەروا بەمانا دوكەڵو بڵێسەی ئاگر دێ.
الأوَارِيّ: ئادەمیزادێك زۆری تینوبێ.

أورانس: یەکێکە لە نۆ ئەستێرەکانی کۆمەڵەی خۆریی ٥ یەکەم ئەستێرەیە کە لەسەردەمی تازەدا دۆزرایەوە هەموو هەشتاو چوار ساڵ جارێك بەدەوری خۆردا دەسورێتەوە.
أوروبة: یەکێکە لەحەوت کیشوەرەکانی جیهان، جگە لە کیشوەری ئوستراليا لە هەموو کیشوەرەکان بچوکترە ٥ کەوتۆتە نێوان دوو هێڵی پانی (٣٧-٧١)وە ٥ کێوەکانی ئۆراڵو قەوقازو دەریای ڕەش لە ئاسیای جیادەکاتەوە لەنێوان کیشوەری ئەوروپاو ئەفەریقادا دەریای سپی ناوەراست هەیە ٥ لەخۆرئاواوەیە وە دەریالوشی ئەتڵەسی هەیە ٥ لەباکوریەوە دەریالوشی بەستەڵەك هەیە ٥ زۆربەی خاکەکەی ئاوو هەوای مام ناوەندییە بڕێ بەشی باکوری دەچێتە ناوچەی بەستەڵەکەوە.
الأُورطي: شادەماری سەرەکی لەجەستەی ئادەمیزاد کە بەوخوێنەی لەدڵەوە دەردی جەستە پاراو دەکا.
الإوَزُّ: جۆرە باڵندەیەکە دەشوبهێتە مراوی وەلێ لەو گەورە ترو مل درێژ ترە ٥ کورتو تۆکمەو تووندو تۆڵ ترە.

الإِرْزِي: زەوییەکـــە زۆری باڵنـــدەی ئیومزە تێدابێ، (ك: مَأرِزَ)ە.

أوزوريـــس: پەرســـتراوێکی میصـــرییە کۆنەکانە، پێیان وایە مردووەکانیان دەپارێزێ.

آسَـــهُ أوســاً وإياســاً: پێـــی بەخشـــی، قـــەرەبووی ئـــەوەی بـــۆ کـــردەوە کەلەکیسی چوبوو، یارمەتی دا.

إستَآسَهُ: داوای بەخششی لێ کرد.

الأَوسُ: گورگ ٥ هۆزێکی قەحطانیشە کـــە بەشـــێکن لەیارمەتیـــدەرانی پێغەمبەر لەسەرەتای هاتنی ئیسلام ٥ ئەنصـــارەکانی پێغەمبـــەر بریتـــی بـــوون لـــە هـــۆزی ئـــەوس و هـــۆزی خەزرەج.

الأويس: هەربـە مانـا گورگـە ٥ هـەروا بچووککرنەوەی (أرس)یشە.

آفـت الـبلاد أوفـاً وآفـةً: ولات توشـی ئافـەتی گرانـیو نەخۆشـی بـوو ٥ (آفـت الطعـام) خۆراکەکـە لەکەڵـك کەوت.

إِيفَ الزرع: کشتو کاڵەکە توشی ئافـەت بوو.

الآفَةُ: ئەوشتەیە توشی هەرشتێك بێ لەکەڵـکی بخـا، جـا نـە خۆشـی بـێ قاتو قڕی بێ هەرشتێ: فەوتێنەری سـودبێ ٥ دەگـوترێ: (آفـة العلـم النســـيان) بـــەڵای زانیـــاری لـــەبیر چونەوەیە.

آقَ أوقاً: بەهۆی قورسایی خۆیەوە خـوار بۆتـەوە، (آق عليــه) خـوار بـۆوە بەسەریا کۆمبۆوە.

أَوَّقَـهُ: زۆر بەنارەحـەتی هـەڵی گـرت ٥ زەلیلی کرد، خواردنی کەمکردەوە.

الأَوَاقــي: قەصـــەبی جـــۆلا کـــە داوە رایەڵەکانی پێدا رۆیشتون.

الأَوْقُ: قورسایی، نەگبەتی.

الأوْقَةُ: پێڕو کۆمەڵ.

الأُوْقَةُ: چاڵایی یە کە وەکوو بەلوعـە ئـاوی پێـدا دەڕوا، هـەروا شـوێنی حەوانەوەی باڵندەیە لەسەر کێوان.

الأُوقِيَة: بەشێکە لەدوازدە بەشی ریطلی میصری، کێشێکە شتی پێ مەزەنـدە دەکرێ.

آلَ اليه أولاً وإيالةً وأيلولة ومآلاً: گەڕایـەوە بـۆلای ٥ (آلَ عنــه) پاشـگەز بـووە ٥ (آلَـتِ الماشـية) ئاژەڵەکـە لـەڕو لاواز بوو (آلَ اللَّبَنُ) شیرەکە خەست بـوو بوو بە فـرۆ ٥ (آلَ اللَّـبَنَ) شیرەکەی خەسـت کـردەوە ٥ (آلَ علـى القـوم) بـوو بەگـەورەو ریـش سـپیان ٥ (آلَ الرعيـــةَ) بـــوو بەفـــەرمانڕەوای جەماوەر (آلَ المـالَ)ماڵەکەی چـاك کردەوە، رێکی خست.

أَوِلَ أولاً: پێش کەوت ٥ (أوَّلَ الشيءَ اليـه) شـــتەکەی بـــۆلای خـــۆی گێڕایـــەوە لەدوعا کـردن دا دەگوترێ: (أوَّلَ اللهُ

عليــك ضـــالتك) خـــودا شــته هونبوەکەت بۆ بگێڕێتەوە.

أوَّلَ الكـلامَ: قسـەکانی شـی کردنـەوە، مەبەسـتی سـەرەکی لـە دەقەکـە دیـاری کـرد ٥ خەونەکـەی لێـك دایەوە.

إئتـالَ المـالَ والرعيـةَ: سەروکاری مـاڵو داروەدسـتەکەی خـۆی کـردو پێکـی هێنان.

تـأوَّلَ الكــلامُ: مانـا راسـتەقینە شێراوەکەی لەدەقەکە دەرخست.

تأوَّلَ في فـلان الأمـرَ: وای مەزنـدە کـرد کە فلان ئەو ڕەوشتەی تێدایە.

الآلُ: تراويلکـە، یـان سـەرەتای ڕۆژو کۆتایی ٥ (آلُ كلُ شيئ شخصه) ئـالی هەموو شتێك کەسایەتی ئەوشتەیە ٥ (آلُ الرجلِ) خاوو خێزانو کـەسو کاری.

الآلـةُ: ئـامێری خۆشـیو هەڵپـەڕکێ ٥ کۆڵەکەی خێوەت ٥ تەنگو چەڵەمە ٥ (الآلة الحدباء) دارە مـەیت (الآلـة) ئامێری ئیش یـا ئـامێری هەرشـتێك بێ.

الآلاتــيُّ: مۆســیقا ژەن ٥ دانـــەری لەحنەکانی مۆسیقا.

الآليّ: یان (الذاتي) ئەو جمو جوڵەیە کە لەجەسـتەکە پەیـدا دەبـێ بـەبێ ئاڕاستەکردنی هەستێك یان بـەپیرەوە چونی کاریگەرییەکی دەرەکی.

الإيالُ: قاپێکە شیری تێدا دەمەیەنـدرێ دەکرێ بە ماست.

الإيالـةُ: شیو ٥ یـان بەشێك لـەولاتێك فەرمانڕەوایـەك بەسـەری رابگـا کـە سوڵتان (خەلیفە) دایناب‌ێ.

آمَ أومـاً: تینوایـەتی تینـی بۆهێنـا ٥ (آمَ فلاناً) روخساری شێواند، ناشیرینی کرد ٥ (آم النحلَ) هەنگەکەی قـانگ دا ٥ (آمَ على النحلِ) دوکەڵی بەسـەر هەنگەکـەدا کـرد بـۆ ئـەوەی کۆڵەسـەکە چـۆڵ بکـەنو هەنگوینەکـە دەربێنـێ٥ (أوَّمـهُ) تینـووی کـرد روخسـاری شـێواند، قەڵەوی کرد.

الآمةُ: هەرزانیو ساڵی هاتو باراناویو بەپیت.

الأوامُ: گـەرمایی تینوایـەتی، دەگـوترێ: (في جوفـه أوام وأوَّار) لـەناو سـکی دا گەرمایی تینوایەتی هەیـە ٥ دوکـەڵ ٥ ژیی کەوان.

آنَ أوناً: ژیانی خۆش بوو، گوزەرانی باش بوو حەسایەوە.

أوَّنـتِ الحامـلُ: ژنـە دوگیانەکـە ورگـی بـەرز بـووە لەمنـداڵبون نزیـك بۆتەوە.

أوَّنَ الرجلُ والدابـةُ: ئاژەڵەکە ئەومنـدەی خـواردو خـواردەوە تـا هەلاوسـا کەلەکەی بەرز بوونەوە، دەڵێی دوتای لەخۆی بارکردون ٥ مۆڵەتی دا.

تَأَوّن: بەمانا (أَوّن)ـە ٥ (تَـأوّن في الأمـر) هەڵوێسـتـەی لەکارەکـەی دا کـردو کەمێك راوەستاو بیری لـێ کردەوە.

الأَوَان: وەرزو کات ٥ دەگـوترێ: (جاء أوان البرد) کاتو وەرزی سەرما هات ٥ لاتاو هاوسـەنگ، کۆڵەکـە، لاکەلەکـە ٥ لایەکی تێرەو خورجی.

آهَ ارهـاً وآهـا وآهـةً: ئـاهو ناڵـەی کـرد ٥ (تَـأوّهَ) لـە ترسی خـودا ناڵـەو ئـاخو ئۆفی کـرد ٥ دەگـوترێ: (فـلان مُتـأوِّهٌ) فلانکەس زۆر ئاهو ئۆی کرد لەترسی خودا.

آه آه: وشـەیەکە لـەکاتی هـەبوونی ئـازارو ئێش‌و ناخۆشی دا دەگوترێ.

الآهَةُ: نەخۆشی ئاوڵەو سورێژە.

الأَوّاه: ئەوکەسـەی زۆر لـەخودا دەپاڕێتـەوە ٥ بـەرەحم‌و خـاوەن بەزەیی‌و دڵنەرم.

أَوَى الجرحُ: برینەکە نزیکە چاك بێتـەوە.

أَوِيَ له والیـه أویـاً ومأویـةً ومـأواة: دڵـی بـۆ سـوتا بـەزەیی پێـدا هاتـەوە (أوِيَ المکانُ) لەشوێنەکەدا نیشته جێ بـوو ٥ دەگوترێ: (أنا آوی الی ظـلال لـك): من خۆ دەخەمە ژێر سێبەری تـۆوە ٥ پەنا بۆ لای تۆ دێنم، (أوی فلاناً الیـه) فلانکەسی لای خۆی جێکـردەوە، یـان جێگای لای فلان کەس بۆ کردەوە.

آوَى الجرح: برینەکە نزیکـە چاك بێتـەوە ٥ (آوی الی المکـان) خـۆی خسـتە ئـەو شوێنەوەو تێیدا نیشتە جێ بوو.

إِئْتوى الیـه: گەڕایـەوە بـۆلای، پـەنای بـۆ بـرد، (إئتـوی لفـلان) بـەزەیی بەفلانکەس دا هاتەوە (إئتوی المکـان) لەوێ داینا لەوێ مایەوە.

تَـأَوَّوْا: خەڵـکەکە هەنـدێکیان پـەنایان بردە بەرهەندێکیان ٥ (تَـأَوَّى الجـرح) برینەکە خەریکە چاك بێتـەوە (تَأَوَّى النـاسُ او الطـيرُ) ئادەمیزادەکـان یـان باڵنـدەکان کۆبونـەوە، گردبونـەوە، (تَأَوَّى المکان) بەمانا (أَوَى)یە.

اسـتَأوى فلانـاً: داوای رەحـم‌و بـەزەیی هاتنەوەی لـە فلانکەس کرد.

المأوى: پەناو شوێنی داڵدە دان دەگـوترێ: (فلان ماوی المحاريج) فلانکـەس پـەنای ئاتاجانە.

ابـن آوى: گیانلەبەرێکـە لـەپێڕی سـەگ لەگورگ بچوکترە.

أَی: پیتـی بانگکردنـە (أی محمـدُ، أی علـيُ) حـەرفی تەفسـیرو شـیکردنەوەیە ٥ دەگوترێ: (رأیت غضنفراً أی أسداً).

إِي: حەرفی وەڵامە بەمانا (بەڵێ) یـە ٥ (قل إی وربی...).

أيا: حەرفی نیدایە بۆ دوور، دەگـوترێ: (أیا صاعِدَ الجبل).

آبَ أیباً وإیاباً وأیبةً وإیبـة: گەڕایـەوە، تۆبـەی کرد.

الأَیّـابُ: ئـاوگێڕ ئەوکەسـەی زۆر ئـاودەدا بەخەڵك.

الأَحُ: سپێنی هێلکە ٥ ئەوەی دەخورێ.

آدَ أیـداً وآداً: بـەهێز بـوو پتـەو بـوو

دەگوترێ: (هو ایدٌ) ئەو خاوەن هێزو توانایە قورئان دەفەرموێ: ﴿والسماءَ بنيناهَا بأيدٍ﴾ ئاسمانمان بەهێزو دەسەڵات دروستکردوە لەپەندی پێشیناندا هەیە دەڵێ: (الكيدُ ابلغ من الأيدِ) فێڵو پیلان لەهێزو توانا کاریگەرترە.

آيَدَ: بەمانا (آدَ)یە ٥ (آيدَ فلاناً) بەهێزی کرد پشتگیری کرد ٥ (آيَدَهُ مؤايدة) بەپشتگیری کردن بەهێزی کرد.

أيَّدَهُ: پشتگیری کرد (تَأيَّدَ) بەهێز بوو.

الإيادُ: هەرشتێك پشتگیری پێ بکرێ ٥ پەردە ٥ پەنا ٥ بەستەرەوە ٥ لای راستو چەپی سوپا.

الأيِّدُ: خاوەن هێزو توانا.

المُؤْيِدُ: کاری گەورەو گرنگ، بەڵاو کارەساتی سامناك.

الأيْرُ: ئەندامی نێرایەتی لەئادەمیزاددا ٥ (الأيَارُ): مسی زەرد.

أيّار أو أيَارُ: مانگی هەشتەمی سورەیانی یە مانگی پێنجەمی رۆمی یە ٥ (الأيَارُ): هەوا.

ایزیس: پەرستراوێکی میصرییە کۆنەکانە، مێردی (أوزوريس)ە.

آسَ أيساً: گەردنکەچ بوو ملی دا ٥ (أسَ فلاناً) بەسەر فلانکەس دا زاڵ بوو.

أيِسَ منه: لێی هیوا براو بوو هیچ هومێدی پێ نەما.

آيَسَهُ: هیوا براوی کرد.

أيَّسَ فيه: کاری تێکرد ٥ (أيَّسَ فلاناً) ملکەچی کردو خستیە ژێر کۆنترۆڵی خۆیەوە ٥ (تَأيَّسَ) نەرم بوو خۆی بە بچوك نیشان دا.

الآيِسَةُ: ئەوئافرەتەیە کە نەکەوێتە عادەی مانگانەی خۆیەوە.

الإيَاسُ: سیل ٥ هەروا کاتو رۆژگارێکی حەریجە لەژیانی ئادەمیزاددا، بۆ ئافرەت لەتەمەنی چل بۆ پەنجا ساڵی رودەدا ٥ بۆ پیاو دوا ئەو تەمەنە، هۆکارەکەشی کەمبونی ئیفرازاتی گەرایە.

أيْسَ: ماناکەی پێچەوانەی منای (لیس)یە ٥ دەگوترێ: (إئتِ به من حيث أيْسَ ولَيْسَ) بەبونو بە نەبوون ئەو شتەم بۆ بێنە.

أيْشٍ: لەرستەی (أی شیئ) وەرگیراوەو هەمان ماناشی هەیە.

آضَ أيضاً: گەڕایەوە دەگوترێ: (آض الثلجُ ماءً) بەفرەکە بووە بەئاو.

أيِكَ: درەخت ٥ (أيِكَ أيكاً) درەختەکە لقو پۆپو گەڵای زۆر بونو تێك چڕژان.

إسْتأيَكَ الشجرُ: درەختەکە لقو پۆپو گەڵای زۆر بوو.

الأيْكَةُ: درەختێکی لقو پۆپ زۆر تێك چڕژاوە ٥ جۆرە درەختێکیشە.

ایل: لەزمانی عیبریدا ناوی خودایە.

إيليا: بەیتولەقدیسە.

الأيْلُ: کەڵەکێوی، (ك: أيايل، أيائل)ە.

أيلول: مانگی دوانزەی سورەیانیو مانگی نۆی رۆمی یە.

آمَتِ المرأةُ أيماً وأيوماً وأيمةً: ئەو ئافرەتە لەو وڵاتە جێ گیربوو مایەوە بێ ئەوەی مێرد بکا جالەوەپێش کچ بوو بێ یان بێوەژن ٥ هەروا بەمانا ئەوەش دێ: ئەو ئافرەتە مێردەکەی مردو بێوەژن بوو.

آمَ المرأة: ئافرەتەکەی بە بێوەژنی مارەکرد (أيم النَخْلَ) و (أيَّمَ علَى النحلِ) هەنگەی قانگ دا دوکەڵی بەسەردا کردن بۆئەوەی لەهەنگەڵانەکە دوور بکەونەوەو هەنگوینەکە دەربێنێ.

أيَّمَ المرأةَ: ئافرەتەکەی بێوەژن کرد.

إئتامَتِ المرأةُ: بەمانا (آمَتِ المراة)ە ٥ (إئتام فلانٌ المرأةَ) فلانکەس ئافرەتەکەی مارەکرد بەبێوەژنی.

الآمَةُ: عەیبو لەکە.

الأيْمُ: نێرەمار.

أيْمُ الله: وشەیەکە بۆ سوێند بەکاردەهێندرێ.

الأيِّمُ: عازەب چ کوربێ چ کچ بێ، دەگوترێ: (ترکوا النساء أيامى والأولاد يتامى).

ألمَأيَمَةُ: ئافرەت بەبێوەژن کردن ٥ دەگوترێ: (الحَرْبُ مَأيَمَةٌ للنساء) جەنگ بێوەژن کردنی ئافرەتانە چونکە مێردەکانیان دەکوژرێن.

ألمُؤيِمَةُ: ئافرەتی ساماندارى بێ مێرد.

آنَ: کاتی هات ٥ ماندوو بوو شەکەت بوو.

الآنُ: ئەوکاتەی تێیدا ژیان بەسەر دەبەی و قسەکە دەکەی ٥ دەگوترێ: (حضرت الآنَ) یان (الآن أنك ان فعلت) کات کاتی خۆتە ئەگەر ئەوئیشە بکەی.

الأيْنُ: بەمانا (الأيْمَ) کەبەمانا مارە.

أيْهَ بِهِ: بانگی کرد، لێی تورە بوو (إيهِ) وشەیەکە بەکار دەهێندرێ بۆ درێژەدان بەقسە لەلایەن قسەکەرەوە یان بۆ ئەنجامدانی کرداری زیاتر.

أيْهَاتَ أيْهاتِ: بەمانا (هیهات)یە واتە: دوورە.

الأيوان: باڵەخانە، کۆشك.

آيَا بالمكانِ: مایەوە، گیری خوارد لەوشوێنە.

الآيَةُ: نیشانەو پەندو عیبرەت ٥ موعجیزەی سەر ئاسا.

إيَا: خۆر، روناکی یەکەی، تیشکەکەی، جوانی یەکەی.

الأيونُ: گەردیلە یان کۆمەڵە گەردیلەیەك پێکەوە نووسا بن شوحنەیەکی موجەب یان سالبی هەبێ ٥ بەئەلکترۆنیش دەگوترێ: (أيون).

أيُّ: حەرفی شەرتە، حەرفی ئیستیفهامە، حەرفی مەوصولە.

أيَّانَ: زەرفی زەمانی داهاتووە وەکوو قورئان دەفەرموێ: ﴿أيان يبعثون﴾ ٥ جاری وا دەبێ بەمانا شەرت بەکاردەهێندرێ.

ب: پیتی دووەمە لە زنجیرەی پیتەکانی هیجا ○ حەرفی ماناداره ئیسمی دوای خۆی مەجرور دەکا.

البابـا: سەرکردەی کەنیشتەی کاثولیکی، وەلێ ئێستا بەسەرۆکی کەنیشتەی ئارثوذکسیەش دەگوترێ.

البابوية: پلەو پایەی ئایینی پاپا.

بابـة: مانگی دووی قیبتییەکانە دەکەوێتە وەرزی پایزەوە.

البـابوج: پاپوچ (بە فارسی پێی دەگوترێ پاپوش).

البـابونج: رەگەزو پێری ئەو گیاو گژانەیە کە تێکەڵ دەکرێن و بۆ رەنگ و چارەسەری نەخۆشی بەکاردەهێنرێت.

البـاذق: گوشراوی تری کەکەمێك بکوڵێنرێ و بێتە سرکەو سەر خۆشکەر بێت.

الباذنجان: باینجان (رەش و سپی درێژو خڕی هەیە).

البارود: تێکەڵێەکە لە خوێی بارودو کبریت خەڵوز بۆ گوللە تۆپ و قومبولە بەکار دەهێنرێت ○ هەروەها بۆ تەقاندنەوەی شاخ وباڵەخانەو شتی تر.

البازلت: جۆرە بەردێکە زادەی بورکان و تەقینەوەکانی ناو زەوییە رەنگەکەی رەشە لە پانوی حەبەشە و ناوچەی ئەبوزەعبەلی ولاتی میصردا هەیە ○ بۆ رەصیف کردنی رێگاوبان بەکاردەهێنرێت چونکە پتەوو قایمە.

الباسليف: رەگێکە لە قۆڵدا بەسەر ماسولکەوەیە.

الباسور: مایەسیری، نەخۆشیەکە لە کۆمدا پەیدا دەبێت.

الباشا: پاشا نازناوێکە تورك دایان هێنا و لەو ولاتانەی لەژێر دەسەڵاتیاندا بوون بلاو بووە.

الباليـة: جۆرە رانواندنێکی شانۆییە، بەزۆری بە کۆمەڵێ ئەنجام دەدرێ و سەمای تێدایە لەسەر شێوەی مۆسیقایەکی تایبەتی و جۆرە لیباسێکی تایبەتی تێدا لەبەردەکرێ، روداوێك دەگێڕێتەوە یان فکرەیەك دەردەبڕێ.

بَأْبَأَ: لە قسەکردندا پیتی(ب)ی دوبارەو سێ بارە کردەوە.

بَأْبَأَ الصبيُ: منداڵەکە وتی بابا ○ (بَأْبَـا فلانـا): بەفلانکەسی گوت: باوك و دایکم بەقوربانت بن.

البُؤْبُؤُ: ئەصل و رەسەن، ناوەراستی شت، بیلبیلەی چاو.

البأجُ: شتی یەککرتو و یەکسان ٥ ڕێگای ڕاست و تەختکراو ٥ منداڵی قەڵەو ٥ جۆرێك خواردن.

بَأْدَلَ: بەهێواشی رۆیشت و لەنجەی کردو سمتی لەرییەوە.

البَأْدَلَةُ: گۆشتێکە لە نێوان گردن و چوڵەمەدایە یان لەژوور گوێ مەمکەوەیە یان لە ناوڕان دا بەزۆری لەئادەمیزادی قەڵەودا دیاری دەدا.

بَأرَ بَأراً: چاڵی هەڵکەند، بیری هەڵکەند، بَأرَ الشيءَ: شتەکەی شاردەوە، پەزمەندەی کرد،(بَأرَ الخَيرَ): بەنهێنی خێری کرد، نەیویست کەس بزانێ.

ابتَأرَ الشيءَ: شتەکەی شاردەوە.

البأرُ: ئەو کەسەی زۆر بیر لێ دەدا

البُؤرَةُ: چاڵ ٥ قوڵکە ئاگردان ٥ ئەو شتەی پەزمەندە دەکرێ و هەڵدەگیرێ.

البئر: بیر ٥ چاڵێکی قوڵە ئاو یان نەوتی لێ دەردەهێنرێ، (ك: أبؤُرُ، أبآر، آبار، بِئار)

بِئرُ السُّلم: کونی مەصعەد ٥ بۆشاییەکە لەناو بینادا قاڵدرمەی پێدا سەردەکەون.

البِئرُ الإرتوازیة: بیری ئیرتیوازی.

البِئرَةُ بـ البَئِيرَةُ: شتی هەڵگیراوو پەزمەندە کراو.

البَأزُ: بەمانا بازە، (ك: أبْؤُز، بئوز، بئزان).

بَئِسَ بَأساً: هەژاربوو، پێویستیاتی زۆربون خۆی پێ بەرێوە ناچێ.

بَؤُسَ بَأساً: بەهێزبوو ئازابوو دەگوترێ(هو بَئِيس) قورئان دەفەرموێ: ﴿بِعَذابٍ بَئِيسٍ﴾.

بِئسَ: خراپ ٥ فیعلی ذەممە ٥ (بِئسَ الشرابُ) شەرابێکی خراپ.

أبْأسَ: خراپەی توش بوو، توشی بەڵاو کارەسات بوو.

إبتَأسَ: غەمناك بوو، خەفەتبار بوو.

البَأسُ: زەبرو زەنگی جەنگ، سزای بەشیدەت، ترس وبیم.

البَأساء: ماندوبوون و نارەحەتی ٥ البۆسی بەمانای(البؤس)ە.

بَأشَ فلاناً باشاً: فلانکەسی بەغافلگیری کوشت.

تباطَ: ڕاکشا، لەسەر تەنیشت خۆی درێژکرد، کە شەوی لێ داهات خەم وخەفەتی وەلانان و بێ خەم لێی ڕاکشا.

بَؤُلَ بالَةً وَبَؤُلَةً: زەعیفو بێ هێزبوو و دەسەڵاتی نەما.

بأتِ الدابةُ بَأواً: لەرۆیشتندا پەلەی کرد بازی باشی هاویشتن خۆشرۆ بوو.

بَأي فلان: فلانکەس شانازی کرد بەخۆی نازی و خۆی بەزل زانی ٥ دەگوترێ: (بَأيَ علیه)شانازی بەسەردا کرد (بأيَ

نَفسَهُ) خۆی بەسەردا هەڵنایەوە.

البَـبُ: منـداڵی قەڵـەو، گـەنجی بـەناز پەروەردەو شۆخ‌وشەنگ.

البَبّانُ: شتی یەکگرتوو، ڕێگای ڕاست‌و تەختکراو، جۆرێك خواردن

البَبَّـةُ: ئەحمـەق‌و تەمبـەڵ‌و قـونگ گران.

البَبرُ: بـەور، درندەیـەکی گوانـدارو گۆشـت خۆرە لـە پێـری پشـیلەیە ٥ قـەبارە گەورەو درندەو بەسام‌و هەیبەتە

البَبَغـــاء: باڵندەیەکـــە لـــە پێـــری بەبەغاوییـەکان بـەنێرو مێیانـەوە، دەنـــوکێکی ئەســـتوری کەوانـــەیی هەیــە، هــەموو قاچــێکی چــوار پەنجـەی پێـوەن، زمـانێکی گۆشـتی ئەستورو خەپەلۆسەی هەیە لاسایی قسەی ئادەمیزاد دەکاتەوە.

بَتَأَ بالمكانِ بَتْئاً وبتوءً: مایـەوە ٥ جێگیر بـو لەو شوێنە

بتَّ الشـئُ بتوتـاً: ئـەو شـتە پچـڕا ٥ (بَـتَّ فلانٌ): فلان کزو لاواز بوو، ئەحمەق بـوو ٥ (بَـتَّ الـيمينُ): سـوێندەکە پێویست بوو.

بـتَّ الشـئُ بتـاً وبتـةً: لـە ڕەگ‌و ڕیشـەوە بڕییـەوە ٥ (بـتَّ الســفرُ فلانـاً): سەفەرەکە فلانە کەسی مانـدو کـرد بڕستی لێ بـڕی ٥ (بتَّ طلاقُ إمرأته): ژنەکـەی وا تـەلاق دا گەڕانـەوەو ژێوان بوونەوەو مارەکردنەوەی تێدا نەبێ ٥ (بتَّ الحکم): بـەبێ چەندو چـون بڕیارەکـەی دەرکـرد ٥ (بـتَّ الأمـر): بڕیـاری ئـەو کـارەی داو سوربوو لەسەر کردنی ٥ (بتَّ الصِّیَامَ مـن الليـل): لەشـەودا بڕیـاری بەڕۆژوبونی دا، نییەتی هێنـا ٥ (بتَّ الـيمين): سـوێندەکەی ڕۆیانـدو ئیمزای لەسەر کرد.

أبـتَّ: دابـڕا، دواکـەوت.(أبـتَّ الشَّـيْئَ) شتەکەی بڕیـەوە پچڕاندی ٥ (بَتّـتَ فلانـاً): بەسـور بـوون‌و جەختـەوە پێی بەخشی، بەدڵنیایی بەشی دا.

إنبَتَّ: دابڕا، دواکەوت ٥ (إنبـتَّ الرجـل في السير) قەتار چییەکە زەختـی لـە وڵاغەکەی کرد تا ماندو بـوو وەسـتا نــەیتوانی ڕێ بکــات ٥ پێغەمبـــەر (د.خ) فەرموویەتی: (إن هـذا الـدين متين فأوغل فيـهِ برفـق فـإن المنبـتَّ لا أرضا قطع ولا ظهرا أبقى) ئەم ئایینە قایم‌و پتەوە بەهێدی‌و لەسـەرەخۆو شـارەزایانە بچـۆرە نـاوی چـونکە کاروانچـــی دابـــڕاوو وڵاغ وەســـتاو ئەگەر هەرزەخت لەوڵاغەکە بکا نـە قۆناغەکــە دەبــڕێ‌و نــە پشــتی وڵاغەشی بەساغی دەمێنێتەوە.

تَبَتُّت: کەل‌و پەلی ناوماڵی پێکەوە نـا ٥ (البَتّات) پێداویستی موسافیر، کـەل‌و پەلی پێویست بۆ سەفەر، دەگوترێ: (لا افعله بتاتاً) هەرگیز شتی وا ناکەم ٥ (البـــتُّ): پۆشــاکێکی ئەســتورە

لەخوریو کوڵك دروستدەکریٚ، (ك: بتات وبتوت) ◊ (البَتّات): ئەوکەسەی زۆر پۆشاکی بەت دروستبکا یان زۆر بەت بفرۆشیٚ.

البَتَّةَ: شتێك بە جەختەوە ئەنجام بدریٚ ◊ دەگوتریٚ: (لا أفعلە بتةً): هەرگیزاو هەرگیز ئەو شتە ناکەم ◊ ئەوە شتێکە سورم لەسەریو ژێوان بوونەوەی تێدا نییە.

البتی: واتە (بتّات).

بَتَرە بتراً: لەرەگو ریشەوە بریەوە(بَتر العمل) پێش تەواو کردنی کارەکەی ڕاگرت.

بَتِرَ بتراً: دابڕا.

أبتَرَ: ناتەواو و پڕ کەمو کوڕیی بوو ◊ وەجاخ کوێر ◊ (أبتَرَ الله فلاناً): خودا فلانکەسی وەجاخ کوێرکرد ◊ (إنبَتَرَ): دابڕا ◊ وەستا درێژەی نەکێشا.

الأبتَرُ: کلك بڕراو، ماری کوڵە هۆیباب کلك کورتی ژەهراوی ◊ ئادەمیزادی وەجاخ کوێر ◊ پیاوی بیٚ خێرو بیٚ کەڵك ◊ ئادەمی هیچو پوچو زەلیل.

الأبتران: کۆیلەو گوێدرێژ.

الباتر: (سیف باتر): شمشێری بڕندە، (ك: بَوَاتِرَ، بتّار) ◊ (صیغة مبالغة)ی بڕندەیی یە.

البَتْرُ: لە نەشتەرگەریدا بریتیە لە بڕینی ئەندامێك یان بەشێك لە جەستە.

البتراء: بۆ مێینە بەکاردەهێنرێت لە شوێنی (الأبتر) بۆ نێرینە ◊ (الحجج البتراءُ) بەڵگەو دەلیلی بەهێزو جودا کەرەوە ◊ (الخطبة البتراء) ئەو وتارەیە کە حەمدو سەنای خودای تێدا نەکریٚ.

البتور: بەمانای (البتّار)ە.

البترولُ: زەیت بۆ سوتەمەنیو روناکی لە قوڵایی زەوی لە هەندیٚ وڵات دەردەهێنریٚ، لە هەموو شوێنێك ئەو مادەیە دەست ناکەوێت ◊ بەشێك لەپێکهاتەکانی نەوتە ◊ واتە: زەیتی بەرد.

بَتَعَ في الأرض بتوعاً: دورکەوتەوە.(بتع من الأرض) لەزەویەکە دابڕا.

بَتَعَ العسل بتعاً: هەنگینەکەی کرد بە سرکە.

بَتَعَ الخمر والنبیذ: لە هەنگوین خەمرو سرکەی دروستکرد.

بَتِعَ الأنسان بتعاً: ئادەمیزادەکە درێژ بوو(بتع الحیوان) جومگەکانی بەهێزو پتەو بوون ◊ (بتِع عنقە) ئەستۆی دامەزراو ملی درێژ بوو ◊ دەگوتریٚ: (هو بتِعٌ وهي بتِعةٌ)، (هو أبتع وهي بتعاء).

بَتِعَ فلان عَلَیهِ بأمر: بەبیٚ راوێژکردن لەگەڵیدا ئیشەکەی براندەوە.

أبتَعُ: دەگوتریٚ: (رسغ أبتعُ): قوڵی ئەستورو پتەور ماسولکەی بەهێز.

أبتعَ: وشەیەکە بۆ جەختکردنەوەی کۆ دەهێنرێ، دەخرێتە دوای وشەی(أجمع)ەوە ◊ دەگوترێ: (جاء القوم أجمع أبتع).

البتّاعُ: فرۆشیاری سرکەی هەنگوین.

بتَکَهُ بتکاً: بڕیەوە ◊ (بتك الشَّعرَ) مووەکانی لە ریشەوە هەڵکەند.

بتْکە: بڕی دوولەتی کرد لە قورئاندا دەفەرموێ: ﴿فَلَیُبَتِّکُنَّ آذانَ الأنعام﴾

إنبَتَكَ: برایەوە ◊ دوو کەرت بوو، (تبتَّكَ) بەمانا (تَقَطَّعَ)یە.

الباتِكُ: بڕندە، (السیف الباتكِ): شمشێری بڕندە ◊ (البتاكُ): (صیغة مبالغة)ی بڕندەیی یە.

البِتکةُ: بەشێك لەشتی بڕراو و کەرتبوو ◊ (البتکة من اللیل): بەشێك لە کۆتایی شەو.

بَتَلَهُ بتلاً: بڕییەوە، کەرتی کردو لێکی جیاکردنەوە.

بَتِلَ بتلاً: ناوشانی پان بوون، دەگوترێ: (هو أبتل وهي بتلاء).

بتَّل الشيءُ: شتەکە بڕدرایەوە. (بتَّل لله) بۆ لای خودا گەڕایەوە، سەرگەرمی خودا پەرستی بوو ،لێبڕا بۆ خودا پەرستی.

بتَّل الشيءَ: شتەکەی بڕیەوە ◊ (بتَّل عمله لله): بەبێ ریا بازی راستاڵانە بۆ خودا کارەکەی ئەنجام دا.

إنبتَل (إنقطع): لێبڕا، دابڕا، گۆشەگیر بوو.

أبتلَتِ الفسیلة من أمها: بێچووەکە لە دایکی دابڕا.

تبتَّلَ (إنقطع): دابڕا، لێبڕا ◊ (تَبتَّلَ عَنْ الزواج) خۆی کرد بە رەبەن و ژنی نەهێنا، (تبتَّلَ إلی الله) بۆ لای خودا گەڕایەوە و خۆی تەرخانکرد بۆ خودا پەرستی.

البَتلُ: شتی دەگمەن و کەموێنە، زۆر و سەرنج راکێش، دەگوترێ(عطاء بَتلٌ) بەخششێکی بێ وێنەیە.

البتلاءُ: عەزیمەت و سووربوون ◊ دەگوترێ: (هذا عَلی بتلاء من رأیه) ئەوە سوورە لەسەر رای خۆی هەڵوێستی نەگۆڕە.

البتلةُ: یەکالاکەرەوە ◊ دەگوترێ: (یمینٌ بتلةٌ): سوێندێکی قاطیع و یەکالاکەرەوەیە ◊ (وصدقة بَتلَةُ) بەخششێکە لەبەر خاتری خودا ئەنجام دراوە ◊ (البتلةُ): بەمانا پورە هەنگ هاتووە کە هەنگ پورە دەداو لەهەنگە سەرەکییەکە جیا دەبێتەوە.

البتول: ئافرەتێك کچ بێ و شوی نەکاو روبکاتە خودا پەرستی.

البتیلُ: ئەگەر بۆ ئافرەت بەکارهێنرا بەمانای (بتول)ە ◊ ئەگەر بۆ خورما بەکارهات بەمانا ئەو نەمامە خورمایەیە کە لەدرەختە سەرەکیەکە جیا دەبێتەوەو بۆ

خۆی پێ دەگات ◦ ئەگەر بۆ درەختی تر بەکارهات بەمانای ئەو درەختانەیە کە میوەکانیان شۆڕ دەبێتەوە ◦ هەروەها(البتیل) بەمانا کەلەکەی باریك‌و زەعیفە ◦ بەمانا پاشماوەی لافاوە کە لە خوار شیوەکانەوە دەمێنێتەوە.

البَتِيلَةُ: بۆ خورما بەمانا(البتلة)یە ◦ لە جەستەدا بەو ئەندامانە دەگوترێ کە لە جەستەکە بەرزببنەوەو جیاببنەوە.

بَثَّه بثاً: بلاوی کردەوە (بثّ التراب) خۆڵەکەی بلاوکردەوە تەپ‌وتۆزی کرد ◦ (بثّ المتاع) ناومالەکەی ڕێکخست‌و نوێن‌و شتەکانی بلاو کردەوە ◦ (بثّ الله الخلق) خوداوەند دروستکراوانی خۆی بەناو زەویدا بلاو کردەوە ◦ (بثّ السِرَّ) نهێنیەکەی ئاشکرا کرد ◦ (بثّ حاجتهُ): پێویستیاتی خۆی راگەیاندو درکاندنی.

أَبثّهُ: بەمانا (بَثّهُ) ◦ هاتووە ◦ (أَبثّ فلاناً سرّهُ) فلانە کەس خەلکانی تری بەسەر نهێنیەکانیدا ئاگادار کرد (باثّهُ)بەمانا (أبثّهُ)یە.

إنبَثَّ: بلاوبۆوە، بەحەوادا چوو ◦ (مُنبَثٌّ) تەپو تۆزی بلاوە بوو، قورئان دەفەرموێ: ﴿فكانت هَباءً مُنبَثاً﴾.

إستَبَثّهُ السِرَّ: داوای لێکرد کە نهێنیەکەی بۆ ئاشکرا بکات.

البَثُّ: حاڵ‌و بارو دۆخ، خەم‌و خەفەتی گران کەنەتوانرێ تەحەمولی بکرێ، کابرا نەتوانێ بیشارێتەوە ناچار سکالای خۆی بکا، نەخۆشییەکە نەتوانرێ خۆی بۆ ڕابگرێ.

بَثِرَ جلدَهُ بَثراً: بلۆق‌و دومەڵی تەڕو ئاودار لەپێستی پەیدا بوون

الباثِر: ئاوێك هەڵقوڵێ بێ ئەوەی بیری بۆ لێبدرێ.

البَثْرُ: زیبکەو بلوقی ورد ورد ◦ هەروا زەوی ئەرمەلان‌و دەشت، (ك: بثور).

بَثِعَت الشَفَةُ بثعاً وبثوعاً: گۆشتی لێوی ئەستوربوو رەنگی خوێنەکەی دەرکەوت ◦ لەکاتی پێکەنیندا لێوی هەڵگەڕانەوە.

بَثِعَ الدَمُ: ڕەنگی خوێنەکەی لە پێستەوە دیاربوو.

بَثِعَتِ اللثةُ: پوکی ئەستووربوو بەرز بووە دەڵێی هاوساوە.

بَثِعَ الجرحُ: برینەکە پارچە گۆشتی بەرزو نزمی تێدا پەیدا بوون کەلکەل‌و پیتکە پیتکە بوو خەریکە گۆشتەوەزون بینێتەوە.

بَثَّعَ الجرحُ: بەمانای (بثِعَ)یە.

تبَثَّعتِ الشفةُ: بەمانا(بَثعت)ە.

البَثَعَةُ: گۆشتێکی سوورە قەبارەی لەشێوەی ددان لەسەر لێوو پوك‌و لەناو برینندا بەرز دەبێتەوە بەئەندازەی دەنکە نیسکو گەورەتر، وەکو زیبکە وەهایە.

بَثَقَ الماء بثوقاً: لەناكاو ئاوەكە هەڵقوڵیو سەر ڕێژی كرد.

بَثَقَ البئرُ: بیرەكە پەیدا بوو ئاوەكەی سەر ڕێژی كرد.

بَثَقَ العينُ: چاوەكە خێرا فرمێسكی ڕشتن.

بَثَقَ السَّدَ بَثقاً: بەربەستی ئاوەكەی كونكردو قەڵشی پێ بردو ئاوەكەی بەتەوژم لێ هاتە دەرەوە ٥ دەگوترێ: (بَثَقَ النهرُ) قەراغی چۆمەكەی دادڕیو شكاندی ئاوی لێ ڕابەست ٥ (بَثْقَهُ) بەمانا (بَثق)یە.

إنبَثَقَ أنثقَبَ وإنشَقَ: كونی تێ بوو شەقی برد.

إنبثَقَ السيلُ عليهم: لافاو لەنكاو سەریان گەڕا.

إنبثق الأرض: زەویەكە بەپیتو بەرەكەت بوو.

إنبَثق فلان عليهم: فلانكەس بەقسە دایگرتن، زۆری چەنە بازی لەگەڵ كردن.

البَثَقُ: شوێنی ئاو لێ ڕابەستن، شوێنی ئاو لێ وەرگرتن لەچەمو جۆگا، (ك: بثوق)ە.

البَثنَةُ: زەوی نەرمەلاَن و بەپیتو باش بۆ شت تێدا ڕواندن.هەروەها بەمانا باغو ڕۆنەكەرەو ئافرەتی جوانو پێست ناسك دێت.بۆ تەصغیرەكەی دەوترێ: (بُثینة)

البِثنَةُ: زەوی نەرمەلاَنو گونجاو بۆ كشتوكاڵ، بەبرشتو پیتوبەرەكەت، (ك: بِثَن)

البَثْاءُ: زەوی دەشتو نەرمەلاَن.

البَثِيُّ: شایەرو ماستاوكەر كەسێك زۆر وەصفو ئەنای كەسانی تر بكات.

بَجبجَ الصبيُّ: منداڵەكەی ژیركردەوە بەگۆرانیو هەیتوهوت.یاری لەگەڵدا كردو قەنەی داو بخەبخەی لەگەڵدا كرد.

تَبَجْبَجَ لَحمُهُ: گۆشتی جەستەی زۆربوو شۆڕبۆوە ئەستوربوو هەلاَوسا.

البَجباجُ: كۆمەڵە لبی زۆرو گەورە، پیاوی قەڵەوی ناڕێكو پێك ئادەمیزادی نەحمەق، زۆربلێو چەقەچەناو ، ئادەمیزادی لەڕو لاوازی وا عەرەق زۆر بكا، زوو ئارەق بكا.

البجباجةُ: پیاوی قەڵەوی ناڕێكو پێك، زۆربلێو خوێڕی.

بَجَهُ بجاً: قەلاَشتی شەقی كرد ٥ (بَجَّ القرحةَ) برینەكەی دەركرد نەشتەرگەری كرد ٥ (بجَّ فلاناً بالرمح) بەرمب لە فلانكەسی دا ٥ (بجَّ بمكروه): بوختانی بۆ كرد،تەقەی لێ كرد،پێیەوە نا.

بَجَّهُ في المبارزة: لە كێبڕكێدا بەسەریدا زاڵ بوو.

باجَّهُ: بەرامبەری كردو كێ بڕكێی لەگەڵدا كرد.

تباجا: ئەو دوانە كێبڕكێیان كرد شانازیان بەسەر یەكتریدا كرد.

البِجّـةُ: پەڵـەی ناوچـاو، خـاڵی سـوری ناوچاو.

البِجّةُ: خوێن، مەبەست ڕەگی حەیوانە کە خوێنی لێ دەمژرێ

بَجِحَ بِهِ بَجحاً: شـادمان بـوو پێـی، شـانازی پێوەکرد.

بَجّحَ الشيءَ: ئەو شتەی بەگەورە زانـی بـە پیرۆزی راگرت.

بَجحَ بِهِ بجحاً: بەمانا (بَجَحَ)دێ.

أبجَحَهُ: کەیف خۆشی کرد.

إبـتَجَحَ: کـەیف خـۆش بـوو، شـانازی کرد(تباجحوا)شانازیان کردو خۆیـان هەڵنایەوە.

تبَجَّحَ: بەمانا (ابتَجَحَ)دێ.

بَجدَ بالمكـانِ بجـوداً: لـەو شـوێنە مایـەوەو جێی نەهێشت ٥ دەگوتری: (بجـدت الماشـــية بـــالمرتع) ئاژەڵەکــە لــە پاوانەکەدا مایەوە.

البِجـادُ: قوماشـێکی خـەت خەتـە، (ك: بُجُد).

ذو البِجادين: نازناوی عەبدوڵلای کوڕی عەبدنوهمــە کــە لــە غەزایــەك چاوساغی پێغەمبەر(د.خ)بوو.

البَجْدُ من الناس: کۆمەڵە خـەڵکێك(البجـد من الخيـل) جەڵەبـە ئەسپێك سـەدو زیاتر واتە لە سەد کەمتر نەبن.

البَجْـدةُ: ساراو چۆڵەوانی، حەقیقـەتی شتو نهێنیو ناوەرۆکی ٥ دەگوتـرێ: (عنـدهُ بُجـدَةُ ذلـك)زانیاری ڕاستەقینە دەربارەی ئەو شتە لای ئەوە ٥ هەروەها دەگـوترێ: (هــو ابــن بُجــدَتها): ئــەو ئاگــاداری ئــەو شــتەیەو دەیزانـــێو دەیناسـێ ٥ لـە بنـەمادا (بُجـدة)بـە چاوســاغو شــارەزایی کــەری ســارا دەگوترێ. هەروا بەکەسێکیش دەگوترێ گەلو وڵاتی خۆی جێ نەهێڵێ.

بَجِرَ بَجراً: گـەدەی زل بـوو، سـکی هاوسـا، هەربۆیــە دەگــوترێ(بَجِــرَت الحَقيبةُ)جانتاکە هەڵاخندرا.

بَجِرَ: لمبناوبوو کەچی تێـری نـەخواردەوە، ناوکی دەرپەڕیو بەرز بووەوە.

بَجِرَ عَنِ الأمـر: تەمبـەڵی لەکارەکە کـرد، (هو باجر وهي باجرة).

أبْجَـرَ: دوای هەژارییـەکی کوشـندە زۆر دەوڵەمەند بوو.

تَبَجَّــرَ الشــرابَ: زۆری لەشــەرابەکە دروستکرد، زۆری لێ خواردەوە.

الأبجَرُ: حەبلی کەشتی، (ك: أباجر)ە.

البجُرُ: شـەڕو نەگبـەتی، سەرسوڕمان ٥ کاری گەورە، (ك: أباجر).

البَجراء: بۆ مێینە بەکاردەهێنرێ واتـە ئافرەتێـك ئـاوی زۆر خواردبێتـەوە لمبنـاو بووبـێ، سـکی هەڵئاوسـابێ ٥ هـــەروەها بـــەمانا زەوی بـــەرزو ڕەقــــەنیش دێ ٥ واتــــە ئــــاخی تورکەتورکـــــەو تـــــەپۆڵکاوی ٥ دەشـگوترێ: (حقيبـة بجـراءُ) جانتـای هەڵخندراو بە شتومەك.

البجرَةُ: ناوك ٥ گرێی هەناو ٥ یان گرێی دەموچاو و مل ٥ لەپەندی پێشینانیدا هاتووەدەڵێ: (أفضیت الیه بجری وبجری): هەرچی کەمو کوڕی و نهێنی خۆم هەیە پێم گوتو بۆم درکاند چونکە متمانەم پێیەتی.

البجیُ: ماڵو سامانی زۆر، کەسوکاری زۆر، شوێنکەوتوی زۆر.

بَجَسَ الماء بجوساً: هەڵقولا ٥ (بَجَسَ السّد والجرح): بەربەستی ئاوەکە یان دومەڵو برینەکە شەق بوو و ئاوی لێ ڕژا ٥ ئاوی لێ چوو، کیمو خوێن لە برینەکە هات.

بَجَّسَ الْمَاءَ: ئاوەکەی هەڵقولاند ٥ (بجّس فلاناً) جوێنی بەفلانکەس دا ٥ (بَجَّسَ) بەمانا (بَجَسَ)یش هاتووە.

إنبَجَسَ: ئاو هەڵقولا، قورئان دەفەرموێ: ﴿فانبجست منه اثنتا عشرة عیناً﴾.

تَبَجَّسَ: هەڵقولا ٥ (البجاسُ)خلتەو پلتەی قسەبە دوای گوشینی.

البجیسُ: ئاوی زۆر ٥ بیر ئاوی زۆری تێدابێ.

البَجَقَةُ: باڵندەیەکی ئاوییە لە کەنار دەریاکاندا دەژی قاچ درێژو ملدرێژو دەنوك درێژە، توانای هەیە زۆر بفڕێ و بەحەواوە بمێنێتەوە، چەند جۆرێکی هەیە، بەناوبانگو باویان جۆرە سپییەکەیەتی.

بَجَلَ بجلاً وبجولاً: جەستەی گەورەو زەبەلاح بوو، وەزعی ژیانو باری گوزەرانی باش بوو،کەیف خۆش بوو، (هو باجل).

بَجُلَ بجالة وبجولاً: ڕێزو حورمەتی زیادی کرد، ناوداربوو بوو بەپیاو ماقوڵو کاربەدەست.

أبجَلَهُ: کەیف خۆشی کرد، چاکەی دایەوە.

بَجَّلَهُ: بەگەورەی داناو ڕێزی لێگرت ٥ پێی گوت: (بَجَلْ) واتە: تەواو چیتر پێوە مەڕۆو شوێی لێ هەڵمەکێشە.

الأبجَلُ: ڕەگێکە لەقاچی حوشترو ئەسپدایە.

البَجال: ڕێز لێ گیراو کەتەو قەبارە گەورە.پیری بەساڵا چووی ڕەنگوڕوو جوانو شێوە ماقوڵ.

بَجَلْ: بەمانا بەڵێ ٥ بەسە.

البَجلَةُ: شێوەو روخسار جوانو ماقوڵ ٥ وەجاغ زادەو ڕەنگ پیاو ٥ درەختی بچوك.

البَجیلُ: بەمانا (البجال)ە ٥ هەروەها ئەستورو گەورە ٥ کاری ناشیرین ٥ ئیشی زۆر.

بَجَمَ بجماً وبجوماً: بەهۆی زمانگیرانەوە بێدەنگ بووبزمانی گیرا یان لە ترسو هەیبەتدا واقی وڕماو قسەی پێ نەکرا ٥ بەخۆی دا شکایەوەو تەریق بووەوەو بێدەنگ بوو ٥ تەمبەڵی کرد، چاوی تێبڕیو زۆری سەیرکرد.

البَجَامَةُ: پۆشاكێكە لەدوو پارچە پێك دێ لەسەر شێوەی پۆشاكی فەرەنگی لەماڵەوە لەبەردەكرێ.

البَجْمُ: كۆمەڵ‌و دارو دەستەی زۆر، بەری درەختی نەبق.

بَجْبَجَ فلان: فلانكەس گوزەرانی خۆش بوو ٥ (بَجْبَجَ في الشيئ): ئەوشتەی فراوان كرد پەرەی پێدا (بَجْبَجَ الدارَ) توانی لەخانوەكەدا نیشتەجێ بێ‌و بمێنێتەوە، لەناوەراستی خانوەكەدا دایكوتا.

تَبَجْبَجَ: بەمانا (بَجْبَجَ)یە دەگوترێ: (تَبَجْبَجَ في المجد) لەپیاوەتی‌و شكۆمەندی دایەو رۆژ بەرۆژ لی‌ی زیاددەكا.

بَجْبَاجٌ: وشەیەكە مانای تەواوبونی شت‌و نەمانی دەگەیەنێ.

البَجْبَاجُ: شتێكە پانی‌و درێژی وەكوو یەك وابێ ٥ بەمانا چاوپۆش‌و لێبۆردوش دێ.

البَجْبَجِيُّ: كەسێكە مەسرەف‌و خەرجی زۆربێ‌و ماڵ‌و حاڵی بەرفراوان بێ ٥ خان‌و بەرەی گوشادبێ.

البحبوحة: لەهەموو شتێك دا مەبەست ناوەراست‌و چاك‌و هەڵبژێردراوە، (ك: بَحَابِيحَ)ە.

بَحُتَ الشيئ بحوتةً وبَحْتاً: پاڵفتە بوو هیچ شتێكی تێكەڵاو نەبوو.

باحـت فلانٌ الـودَّ: فلانكەس خۆشەویستی دڵسۆزانەی بۆئاشكرا كردو بەراستی خۆشی ویست.

باحت فلاناً بما عنده: چی لابوو بۆ فلانكەسی دەرخست‌و ئاشكرای كرد.

اَلْبَحْتُ: پاڵفتەو بێ غەل‌و غەش ٥ شتێك شتی تری تێكەڵاو نەبێ ٥ دەگوترێ: (شراب بُحْتٌ) شەرابی خالیصەو هیچی تری تێكەڵاو نەبووە ٥ (خبز بُحْتٌ) نانی بێ پێخۆر (عربي بحت) عەرەبێكی رەسەن (ظلم بحت) ستەمێكی ئاشكراو بێ بیانوو پاساوە ٥ (أكَلَ اللَحْمَ بحتاً) گۆشتی بێ نان خوارد.

البُحْتُرُ: كورتە باڵای تێكسمڕاو.

بَحَثَ الأرض وفيها بحثاً: زەوی هەڵكۆڵی‌و پشكنینی ئەنجام دا لەشت گەڕا هەوڵی دا شتی شێردراوە بدۆزێتەوە.

بَحَثَ الشيئ: لەناو گڵ‌و خۆڵ دا لەشت گەڕا هەوڵی دۆزینەوەی شتی دا ٥ (بحث الأمر) لەشتەكەی كۆڵیەوە هەوڵی دا حەقیقەتی شتەكە بزانێ.

باحثه في الشيئ: لێكۆڵینەوەی لەگەڵ دا كرد هاوكاری كرد بۆ دۆزینەوەی راستی‌و واقیع.

اِبْتَحَثَه وعنه: بەمانا (بَحَثَ عنه) دێ.

البُحَاثَةُ: ئەوگڵەیە پشكنینی تێدا دەكرێ بۆشتە مەبەستەكە.

البَحْثُ: هەوڵدان‌و تێكۆشانە لەبوارێكی تایبەتی داو كۆكردنەوەی هەموو

زانیاری‌و مەعلوماتێکی پەیوەست بەو بوارەیە کە تێکۆشانەکەی تێدا ئەنجام دەدرێ ٥ هەروا بەو ئاکام‌و دەرئەنجامەش دەگوترێ کە بەحثە کە لەکۆتایی هەوڵدانەکە دەیهێنێتە کایەوە ٥ بەوکاتەش دەگوترێ: (بحث) کەدەتەوێ مەعدەنی تێدا بدۆزیەوە ٥ بەماری گەورەش دەگوترێ: (بحث).

البُحْثَةُ: یارییەکی منداڵانە ٥ شتێك لەناو گڵدا دەشێرنەوە ئەمجار کۆمەڵێکیان دەست دەکەن بەهەوڵدان‌و پشکنین بۆ دۆزینەوەی.

البحوثُ: لە پێرۆیان دا بەو دەعبایانە دەگوترێ کەبەقاچیان گڵ هەڵدەدرن‌و بۆ دواخۆیان هەڵیدەدەن.

البحوث: ناوە بۆ سورەتی (البراءة) بۆیە ئەم ناوەی بۆ دانراوە چونکە لێکۆڵینەوەی دەربارەی دوو ڕووەکان هەیەو نهێنی‌یەکانیان دەردەخا.

البَحِیثُ: نهێنی ٥ دەگوترێ: (بدا بَحِیثُهُمْ) نهێنی یەکەیان ئاشکرابوو.

بَحْثَرَ الشيءَ: شتەکەی پەرت‌و بڵاو کردەوە.

تَبَحْثَرَ: پەرت‌و بڵاو بووەو بەهەوادا چوو.

بَحَّ بَحَحاً وبُحَاحَةً وَبحوحَةً وبُحاحاً: دەنگی گرو ناخۆش بوو.

أَبَحَّهُ الصیاحُ: هاوارو قیڕە قیڕ دەنگی گڕ کردوە دەگوترێ: (مازلت أصیحُ حتی أبحنی ذلك) هێندەم قیڕاند دەنگم گڕبووە.

الأَبَحُّ: قەڵەوو بەخۆوە ٥ ژێی دەنگ گەورە (عظمٌ أَبَحُّ) واتە ئێسقانێك مۆخی زۆربێ.

البُحَاحُ: دەنگ گڕی‌و دەنگ زڕی بەهۆی نەخۆشی‌یەوە یان بەهۆی زۆر قیڕاندنەوە ٥ یان بەئەنقەست وابکا دەنگی زڕبێ.

بَحْدَلَ: شانی باداو بەگورجی کەوتە ڕێ ٥ بەتیژی ڕۆیی.

بَحَرَ الأرضَ: زەوییەکەی هەڵدڕی (بَحَرَ الحُفْرَةَ) چاڵەکەی فراوان کرد ٥ (بَحَرَ الناقةَ أو الشاةَ) گوێی حوشترەکە یان مەڕەکەی قەڵاشت.

بَحِرَ بَحَراً: دەریای بینی‌و لێی ترسا ٥ (بَحِرَ) لەترسان سەرسام بوو ٥ بەهۆی نەخۆشییەوە زۆری تینوو بوو تینوایەتی نەشکا ٥ زۆری ئاو خواردەوە توشی نەخۆشی دەریا بوو ٥ هەوڵی دا هەنگاوی گورج‌و گۆڵ بهاوێ نەیتوانی هێزی لێ بڕاو وەستا.

أَبْحَرَ الماءُ: ئاوەکە وەکوو دەریا سوێر بوو بەکەڵکی خواردنەوە نەهات.

أَبْحَرَ الأرضُ: زەویەکە زەلکاوی زۆری تێدا پەیدا بوون.

أبْحَرَ فلانٌ: فلانكەس لوتی سوربووە، سورایی لوتی زۆر بوو ٥ فلانكەس بەناو دەریادا سەفەری كرد.
تَبَحَّرَ المكانُ: شوێنەكە بەرفراوان بوو، تەخت بوو چاڵو كەندی تێدا نەما.
تَبَحَّرَ فلان في العلم والمال وغيرهما: فلانكەس زانیاری زۆری پەیدا كرد، ماڵو سامانی زۆر بوو (تَبَحَّرَ الخبرَ) بەدوا هەواڵەكەدا رۆیی و لێی كۆڵیەوە.
اسْتَبحَرَ المكانُ: شوێنەكە بەرفراوان بوو تەخت بوو كەندی تێدا نەما.
إسْتَبْحَرَ الشاعرُ أو الخطيب: قسەی جوانو باشی بۆهاتنو درێژەی بەقسەكانی دا.
البَاحِرُ: ئەحمەقو بێ عەقڵ هەركاتێك قسەبكا واقی ورپمێنێ ٥ خۆرەپێشكەرو زمانلوسو درۆزن ٥ سورە شلەیەكی ناشیرین.
الباحِرة: مێینەی (الباحِرَ) هەروا بەمانا وشترێكە شیری زۆربێ.
الباحور: مانگ ٥ گەرمای بەتینی تەموز (الباحوراء) شیدەتی گەرمای مانگی تەموز.
البَحَارَةُ: میهنەی كەشتیەوانی.
البَحّارُ: كەشتییەوان بەتاقمی كەشتییەكەش، دەگوترێ: (البَحّارَة).
البحرُ: ئاوی زۆر (دەریا) بەزۆری ئاوەكەشی سوێرە.
البَحْرُ من الرجال: پیاوی بەخشندەو سەخی سروشت ٥ هەروا خاوەنی زانیاری زۆرو بەفراوان.
البَحْرُ من الخيل: ئەسپی خۆشڕەوو بەهەڵمەتو بازهاوێژ، (ك: أبْحر وبحور وبحارة).
البَحرُ: سیل ٥ هەروەها دەردێكیشە كەدەبێتە هۆی تینوایەتی زۆرو ئاوخواردنەوەی زۆر.
البُحْرانُ: گۆڕانكارییەكە لەنكاو بۆ نەخۆش پەیدا دەبێ بەتایبەتی لەنەخۆشی لەرزو تادا ٥ وادەبێ نەخۆشەكە ئارەقی زۆر دەكاو رێژەی گەرمی لەشی دادەبەزێو لەرزی دێتێ.
البَحْرَةُ من الأرض: زەوی پانو پۆڕ زەوی چاڵو زەلكاو، گوندی گوێ چەم، باخو حەدیقەی پانو پۆڕ.
البَحْرِيُّ: كەشتیەوانو هەرشتێك پەیوەندی بەدەریاوە هەبێ ٥ (درەختی بەحری ٥ گیانلەبەری بەحری،...هتد).
البَحْرِيَّةُ: كەلو پەلی حكوومەت لەناودەریادا (كەشتی، غەواصە، باڵەفڕە، سوپا، ...هتد).
البُحَيْرَة: دەریاچە ئاوی كۆبووە كەلە هەموولایەكەوە زەوی دەورەی دابێ.
البَحِيرَةُ: حوشتر، لەسەردەمی نەزانی دا ئەگەر حوشتر پێنج سكی بكردنایە، گوێچكەیان دەقەڵاشتو بەرەڵلایان دەكردو ئیشیان پێ نەدەكرد، لەهیچ

لەوەرگایەك نەیان دەگێڕایەوە، لەهەرشوێنێك ئاوی بخواردایەوە كەس مەنعی نەدەكرد، ئایینی ئیسلام ئەم داب‌و نەریتەی پوچ كردەوە ٥ هەروانواوە بۆ حوشترێك شیری زۆربێ.

بَحشَلَ: سەمای كرد وەكوو سەمای زنج.

البَحْشَلُ: پیاوی رەش پێستی كەتەو ناشیرین.

بَخْ: وشەیەكە لەكاتی دیتنی شتی سەرنج راكێش‌و بەدی هاتنی مەرام‌و خوازیار دا دەگوترێ ٥ نیشانەی رەزامەندی‌و پێخۆشبوونە، هەروا لەكاتی مەدح‌و شانازی كردنیش دا ئەو وشەیە بەكاردێ ٥ بەدووبارەكراویش دەگوترێ ٥ بەم دووو شێوە بەكاردەهێندرێ ٥ (بَخ بَخْ، بخ بخ).

بَخْبَخ بَخْبَخَةً: خۆی لەگەرما پاراست‌و لەكاتی گەرمای نیوەڕۆدا سەفەری نەكرد (بَخْبَخَ لحمهُ) دوای لاوازی قەڵەو بوو گۆشتی لەشی داچۆڕا.

تَبَخْبَخَ الحرُّ: گەرما تینی كەمبووە ٥ (تَبَخْبَخَ الغنمُ): ئاژەڵەكان لەشوێنی خۆیان دا مانەوە.

تَبَخْبَخَ لحمه: گۆشتی زۆر بوو داچۆڕا.

البَخْبَاخُ: ئەوكەسەیە وركی داچۆڕابێ‌و پێستی گەورە بوو بێ.

البَخْتُ: شانس، (ك: بخوت)، (البُخْتُ)

جۆرە حوشترێكە پێی دەگوترێ حوشتری خوراسانی.

البُخْتَاتُ: بەخێوكەری حوشتری خۆراسانی، ئەوكەسەی چێوداری ئەو جۆرە حوشترە دەكا ٥ شوان‌و سەرپەرشتیاریان دەبێ.

البَخِيتُ: بەختەوەر (المبخوت) بەختەوەر.

بَخْتَرَ في مَشْيِهِ: بەفیزەوە رۆیشت‌و بەدەعیەو شانازییەوە پیاسەی كرد ٥ لارو لەنجەی كرد.

تَبَخْتَرَ: بەمانا (بَخْتَرَ)یە ٥ (البَخْتَرِيّ) لەخۆرازی‌و بەفیز.

الْبَخْتَرِيَّةُ: مێینەی (البختری)یە ٥ رۆیشتنی بەلارو لەنجەو لەخۆرازی یە.

بَخْدَجَ في مشيته: لەرۆیشتن دا قاچەكانی یان هاویشتن‌و هەنگاوی گەورە گەورەی هەڵێنان.

البَخْدَجُ: قەڵەوو گۆشتن.

بَخَرَ الماءُ: ئاوەكە هەڵمی كردو بەرز بووە، بوو بەهەڵم‌و بەحەوا دا چوو.

بَخِرَ الْفَمُ: دەمی بۆنی ناخۆشی لێهات، بۆگەنی كرد ٥ دەگوترێ: (هو أَبْخَرُ وهي بَخْرَاء): ئەوپیاوە یان ئەو ئافرەتە دەمی بۆنی لێ دێ.

أَبْخَرَهُ: وای لێ كرد دەمی بۆنی لێ بێ، (أَبْخَرَ الماءَ) ئاوەكەی كرد بەهەڵم.

بَخَّرَ له: بۆنی خۆش كرد (بَخَّرَ عليه) بۆگەناوی كرد.

بَخَّرَ الشَّيْئَ: بوخارەکەی دەرهێنا ٥ بەبخۆر بۆگەنەکەی لابرد ٥ (بَخَّرَ ثِيابَ المريض والأشجار ونحوها) بەکتریاو پیس‌و پۆخەڵی لەجل‌و پۆشاکی نەخۆشەکەو درەختەکان کردەوەو پاکی کردنەوە.

بَخَّرَ السائلَ: شلەمەنیەکەی بەکوڵاندن کرد بەهەڵم.

تَبَخَّرَ السائلُ: شلەمەنییەکە بوو بەهەڵم.

الباخِرة: کەشتی گەورەو زەبەلاح کە بەبوخار بڕوا.

البُخارُ: هەرشتێك لەشێوەی دوکەڵ دا بەرز بێتەوە لە شلەمەنی گەرم.

البَخَرُ: هەوری تەنکە تەنکەی سپی کەپێش وەرزی هاوین دەردەکەون.

البَخَرُ: بۆگەنی ناخۆشی دەم.

البُخورُ: داری بوخورد یان هەر شتێك وەکوو بخور بسوتێندرێ‌و بۆنی خۆشی لێ بێ.

بخور مريم: روەکێکی بەتەمەنە بەزۆری لەئەورووپاو خۆرئاوای ئاسیاو باکوری ئەفریقادا هەیە، قەدەکەی کورت‌و گەڵاکەی گەورەیە لەشێوەی دڵ دایە، گوڵەکەی سورە هەموو گوڵەکانی ملێکی درێژی هەیە، دیمەنێکی جوان دەبەخشێتە باغچەو مەزراکان.

المَبْخَرَة: هەرشتێك ببێتە هۆی دەم بۆگەن بوون ٥ شوێنی بوخورد سوتاندن.

بَخَسَ الكيلَ والميزانَ: تەرازوو بازی‌و گەزمەدزی کرد ٥ لەنرخ‌و بەهای کەم کردەوە، مافی خۆی نەدا ٥ (بَخَسَ فلاناً) ستەمی لەفلانکەس کرد ٥ رەخنەی لێ گرت ٥ (بَخَسَ عينَهُ) چاوی هەڵکۆڵین.

بَخَسَ فلاناً حقه: مافی فلانکەسی نەدا لەحەقەکەی کەم کردەوە.

بَخَّسَ مخ العظم: مۆخی ئێسقانی بەهۆی کزی‌و لاوازیەوە کەمی کرد.

تباخَسَ القومُ: خەڵکەکە هەرکەسە لەعاست خۆیەوە مافی ئەوی تری خواردو بەتەواوەتی مافی یەکتریان نەدا ٥ فێڵیان لەیەکدی کرد.

الأباخسُ: پەنجە، بنەمای پەنجەکان، دەماری پەنجەکان.

البَخْسُ: کەم‌و داشکاندن لەنرخ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ﴾ فرۆشتیان بەنرخی کەم.

المَبيعُ البخيسُ: فرۆشراوێك کڕیارەکە تێیدا زەرەرمەند بووبێ.

البخسُ من الزروع: ئەوکشت‌و کاڵەیە بەباران ئاوبدرێ، (ك: بُخُوسَ).

بَخَصَ عينَهُ: چاوی هەڵکۆڵی‌و کوێری کرد.

بَخِصَ بَخَصاً: لەسەر چاو یان لەژێر چاوی گۆشتی زیادە دروست بوو ٥ دەگوترێ: (هو أبخص وهي بخصاء)، (ك: بُخصٌ).

البَخَصُ: گۆشتی قاچ ٥ بنی پەنجە لای

لەپەدەست ٥ هەروا ئەوگۆشتە زیادەی لەسەرچاو یان لەژێر چاو دا پەیدا دەبێ ٥ گۆشتی رزیوی برین کەسپی هەڵگەڕابێ ٥ گۆشتی دوو باسك، گۆشتی چاو.

بَخَعَ له بَخَعاً وبُخُوعاً وبَخاعةً: گەردنکەچی بوو ٥ بەگوێی کرد دانی پیانا، دەگوترێ: (بَخَعَ له بالحق) مافەکەی بۆ سەلماندا دانی بۆ پیانا ٥ (بَخَعَ الذبيحة وبها) قۆرتەمەی کوشتییەکەی هەڵبڕی و بڕینەکەی گەیاندە پشتە ملی ٥ (بَخَع نفسه) بەخەم و خەفەت خۆی کوشت قورئان دەفەرموێ: ﴿فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَّفْسَكَ عَلَى آثَارِهِمْ ....﴾.

بَخَعَ الوجدُ فلاناً: عەشق و خۆشەویستی فلانکەسی نەخۆش خست.

بَخَعَ الأرضَ بالزراعة: هەموو زەوی یەکەی بەکار هێنا بۆ کشت و کاڵ و ساڵ بوێری نەکرد (بخع البئر) بیرەکەی هەڵکەند هەتا ئاوەکەی دەرکەوت ٥ (بَخَعَ له نُصْحَهُ) بەراستاڵی و دڵسۆزی ئامۆژگاری کرد.

بَخِقَتْ عينهُ بَخَقاً و بَخَقاً: چاوی کوێر بوو (بَخِقَ عَيْنُهُ) چاوی کوێر کرد پێغەمبەر (د.خ) دەفەرموێ: (في العين القائمة اذا بُخقت مائة دينار) چاوی ساغ ئەگەر کوێر کرا خوێنەکەی سەد دیناری زێڕە.

بَخَقَتْ: چاوی زۆر خراپ کوێرکرا کەڵکی لێ بڕا (هو أبخق وهي بخقاء)، (ك: بُخُقٌ)ە.

أَبْخَقَ عَيْنَهُ: چاوی کوێرکرد (انْبَخَقَتْ عَيْنُهُ) چاوی کوێر بوو.

بَخِلَ بَخَلاً وبُخْلاً: رژدو چروك بوو، لەو ماڵەی هەیبوو نەیبەخشی.

بَخُلَ بَخَلاً وبُخْلاً وبُخُولاً: رژدو چروك بوو.

أَبْخَلَهُ: بەئادەمیزادێکی رژدی بینی، واهاتە بەرچاوی کەزۆر چرۆك بێ، خێری لێ هەڵنەوەرێ ٥ فێری رژدی کرد.

بَخَّلَهُ: تۆمەتباری کرد بەوە کەرژدو چروکە (تَبَخَّلَ) بەمانا (بَخِلَ)یە ٥ اسْتَبْخَلَهُ: بەرژدی لەقەڵەم دا (البَخَالُ) ئادەمیزادی زۆر رژد ٥ (الْبَخَّالُ) دوبارە بەمانا ئادەمیزادی زۆر رژدە.

البَخَلُ: رژدو چروك (چاوگەو دەکرێتە ئاوەڵناو)، دەگوترێ: (رجُلٌ بَخَلٌ).

الْمَبْخَلَةُ: ئەوشتەی ئادەمیزاد هەڵدەنێ بۆ چروکی و رژدی ٥ دەگوترێ: (الوَلَدُ مَبْخَلَةٌ) منداڵ باوك و دایك والێ دەکا رژدو چروك بن.

بَخْنَقَ المرأة: روبەندی بەئافرەتەکە دادایەوە وای لێ کرد دەم و چاوی خۆی بەروبەند دابپۆشێ.

تَبَخْنَقَتْ: بەروبەند دەم و چاوی خۆی داپۆشی.

الْبُخْنُقُ: پارچە قوماشێکە ئافرەت دەمو چاوی خۆی پێ دادەپۆشێ.

الْمُبَخْنَقُ مِنَ الخيل: بەو ئەسپە دەگوترێ کە سپیاتی ناوچاوانی درێژ بووبێتەوە بۆ بناگوێی.

بَخَا غضَبُهُ بَخواً: رقو قاری نیشتەوە هاتەوە سەر حاڵەتی ئاسایی خۆی ٥ (أَبْخى غَضَبَهُ) رقو تورەبوونی هێدی کردەوە.

البَخْوُ: شلبوونەوەو نەرمی نواندن، خورمای تەڕی خراپ.

بَدَأَ بدءاً و بداءةً: پەیدابوو، دەستی پێکرد، دروست بوو.

بَدَأَ من مكان الى آخر: لەشوێنێکەوە گواستیەوە بۆ شوێنێکی تر ٥ دەستی بەکارەکە کرد، جارێکی تر قسەی تێدا کردەوە.

بَدَأَ البئرَ: بیرەکەی هەڵکەند ٥ (بدأ الشيئ) شتەکەی هێنایە دی، دروستی کرد ٥ (بدأ الشَيئَ وبه) پێش کەسانی دی ئیشەکەی کرد، یان ئیشەکەی پێش ئیشی تر خست ٥ (بُدِئَ) ئاوڵەی توش بوو، سورێژەی لێ هات ٥ نەخۆش کەوت.

أَبْدَأَ: شتی سەیرو سەمەرەی هێنایە پێشێ ٥ منداڵەکە دوای کەوتنی ددانی حەوتساڵە ددانی هاتنەوە ٥ لەشوێنێکەوە گواستی یەوە بۆ شوێنێکی تر.

بَدَّأَ الشيئ: شتەکەی پێش خستو شتەکەی بەسەر شتی تردا پاساودا.

إبْتَدَءَ الشيئَ وبه: بەمانا (بَدَأَ)یە.

البادِئُ: راو بۆ چونی سەرتایی ٥ بیرو بۆچونی ئادەمیزادی هەڵە شەو بەعەجەلە پێش ئەوەی تێ فکرێو ورد بێتەوە ٥ دەگوترێ: (فعلته بادئ الرأي) ئەونیشەم بەهەڵەشەیی‌و پێ لێ ورد بوونەوە ئەنجام دا.

البَدْأُ: سەرەتای هەموو شتێك ٥ دەگوترێ: (فعلته بدءاً وبدأً بَدْءٍ وأوَّلَ بدءٍ).

البَدْأُ: پیاوی یەکەمی وڵات، قسە رۆیشتوی سەرەکی هۆزو بنەماڵە ٥ گەنجی عاقڵی راپەسند ٥ بەشەگۆشتی باشی ئاژەڵی سەربڕاو.

البُدَائي: ئەوەی نیسبەت دەدرێ بۆ سەرەتایی‌و هەوەڵی.

البُدَائي: قۆناغی یەکەمی دروست بون‌و بەدی هاتن ٥ لە قۆناغەکانی (نشوء)دا.

البُدائية: لە زانستی کۆمەڵناسی دا بریتییە لە قۆناغی یەکەم لە قۆناغەکانی دروستبون و وەدی هاتن.

اَلْبَدِيءُ: بیری تازە، تازە هەڵکەندراو ئەو بیرەی تازە هەڵکەندراوە ٥ سەرەتای هەموو شتێك ٥ دەگوترێ: (فعله بادئَ بدئ) ٥ دروستکراو بەدی هاتوو ٥ شتی سەیرو عەجیب ٥ کەسی یەکەم لەناو گەل دا.

المبدأ: سەرەتای شت، ئەومادەیەی

شتەکەی لێ پێك دێ ٥ وەکوو دەنکە خورما کە بەرواڵەت ئەوشتەیە کە دارخورمای لێ پەیدا دەبێ ٥ یان ئەوشتانەی شتەکەی لێ پێك دێ ٥ وەکوو پیتووشە کە رستەیان لێ پێك دێ، (ك: مبادئ)ە مبادئ العلم، مبادئ الفن، مبادئ الدستور، مبادئ القانون ٥ ئەو قەواعیدو یاسا بنەڕەتیانەن کە ئەوشتانەی لەسەردا دەمەزرێ.

بدحت المرأةُ بدوحاً: ئافرەتەکە بەلەنجەو لار رۆیی، بەشێوەیەك رۆیشت سەرنجی بینەرانی راکێشا.

بدح بالسِّرِ: نهێنییەکەی ئاشکرا کرد (بدح الشيئَ بَدْحاً): ئەوشتەی هاویشت، (بدح فلاناً): بەشتێکی نەرم لەفلانکەسی دا، (بدح بالعصا): بەگۆچان لەفلانکەسی دا ٥ (تبادحوا): شەڕەکاڵەك یان شەرەتەماتەیان کرد، واتە: ئەوکۆمەڵە بە شتێکی نەرمو شلی وەکوو تەماتەو کاڵەك شەڕیان کرد ٥ لەفەرمودەی پێغەمبەردا هاتووە دەڵێ: (كان أصحاب محمد صلى الله عليه وسلم يتمازحون ويتبادحون بالطبيخ فاذا جاء الحق كانوا هم الرجال).

بدَّه بدّاً: پەرتو بڵاوی کردەوە، دووری خستەوە ٥ (بَدَّ فلاناً) فلانکەسی دوورخستەوە لەوشوێنەو نەیهێشت ویستی خۆی بهێنێتەدی ٥ (بدّ الشَّرْجَ او القِتبَ) لەژێر زینەکە یان کورتانەکە پارچە قوماشێکی نەرمی بەکارهێنا بۆئەوەی پشتی ئەسپەکە یان حوشترەکە بریندار نەبێ.

بَدَّ بدَدَاً: لەبەر قەڵەوی و گۆشتنی دورانی لێك دوور کەوتنەوە ٥ جەستەی زەبەلاح بوو.

أَبَدَّ بينهم بالعطاء: هەریەکەو بەشی خۆی پێ بەخشی و بۆی جیاکردنەوە ٥ هەرلەم مانایەدایە کەلە حەدیثی (أم سلمة)دا هاتووە دەفەرموێ: (يا جارية أَبْديهم تمرة تمرة).

أَبَدَّ يَدَهُ اليه: دەستی یارمەتی بۆ درێژ کرد ٥ (أَبَدَّ بصره نحو الشيئ): چاوی لەوشتە بڕی و چاوی لێ لانەدا.

بَادَّ القومُ في السفر مبادَّةً: هەریەکە لەگەشتیارەکان بەشی خۆی دەرهێناو تێکەڵاویان کردو پاشان لەناوخۆیان دا دابەشیان کردەوە ٥ (بادَّ الشيئ) ئەوشتەی فرۆشت بەشتێکی تر بەگۆڕینەوە کاڵا بەکاڵا ٥ (بدّد الشيئ) شتەکەی بڵاوە پێ کردو دابەشی کرد.

إِبْتَدَّ التومان أمُّهُما: ئەو دوانکە هەریەکەیان لەمەمکێکی دایکیان شیریان خوارد ٥ (ابْتَدَّ الرجلان فلاناً) دووپیاوەکە کەوتنە وێزەی

فلانكـــەس هەريەكـــەيان لـــەلاى خۆيەوە تىَى سرەواند.

تبادَّ القومُ: ئەوقەومە دو دو بـەرێگادا رۆيشـــتن، يـــان هەريەكـــەيان بۆهاوشانى خۆى چووە مەيدان.

تَبَدَّدَ: بلاوەيان لـىَ كـرد ٥ تَبَـدَّد القـوم الشَـيْءَ) ئـەو شـتەيان بـەش بـەش كردو هەرەيەكەيان بەشى خۆى برد ٥ (تبدَّ الحليُ صدرَ الجارية) خشلّەكە سەرســينگى ئافرەتەكــەى هــەموو داپۆشى.

استَبَدَّ بە: بۆخۆى قۆرغ كرد، تاكرِەوانە هەلّس‌وكەوتى كرد.

استَبَدَّ الأمر بفلان: فلاّنكەس نـەيتوانى كـۆنترۆلّى ئيشـەكە بكـاو لەدەسـتى چـوو ٥ (إسـتَبَدَّ بـأمرهِ) كـارو بـارى نـەميرى خـۆى لەدەسـت گـرت‌و راى خۆى بەسەر راى فەرمانرەواكـەى دا فەرز كرد ٥ پاشا تـەنها قسەى ئـەو دەبيستىَ.

أباد يدُ: كۆمەلّ كۆمەلّ‌و جيا جيا.

الأبَدُّ: تەونكەر.

البادّ: ناوران نەوبەشەى ران كەلـەكاتى سوارى دا لەزينەكە دەكەوىَ.

بَدَادِ: فەرمانكردنە بەروبـەرو بونـەوەو بەرامبەريكردن ٥ دەگـوترىَ: (يـاقوم بَـــدَادِ بَـــدَادِ) ئـــەى خەلّكينـــە هەريەكەتان پەلامارى يەكێك لەوان بداو تێى سرەوێنىَ.

البِدَادُ: بەش‌و بار لەهەموو شتێك.

البَدَدُ: پێويستى‌و ئاتاجى ٥ هێزو توانا.

البُـدُّ: بـەش لەهـەر شـتێك بـىَ ٥ قـەرەبو، بـت يـان بتخانـە ٥ جـودا بونـەوە، دەگوترىَ: (لابُدَّ منه) هـيچ چارنيە هەردەبىَ وابىَ.

البَـــدُّ: مانـــدوبوون ٥ بـــەش‌و بـــار لەهەرشتێك.

البِدُّ: بەش‌و بـار لەهـەر شـتێك، هاوشـان‌و بەرامبەر.

البَدَّةُ: هێزو توانا.

البُدَّةُ: بـەش‌و بـار لەهـەر شـتێك بـىَ ٥ ئەوسـەرى شـوێن‌و كـات، مـاوە، (ك: بُدَدَ)ە.

البَديـدُ: هاوشـان‌و بەرامبـەر ٥ تێـرە، خـورج، جەوالّێكە دوو دەمـىَ هەيـە بـۆ سـەرەوە كراوەتـەوەو دەخرێتـە سەر پشتى ولاّغى بارەبەرو شتى تىَ دەكرىَ.

البديدةُ: بەمانا (بَديـد) هـاتووە، هـەروا ناوە بۆ سارايەك كەسى تێدانەبىَ.

التَبْدِيـدُ في القـانون: بەودەسـتكارى‌و تەصـەروفانە دەگـوترىَ كـە كـابراى مـالّ بەنـدكراو ئـەنجامى دا لەمالّـە بەندكراوەكـــەدا پـــێش فرۆشـــتنى مالّەكـە بۆئـەوەى خـاوەن مافـەكان هيچيان دەست نەكـەوىَ‌و بـەمرادى خۆيان نەگەن.

بَدَرَ القَمَرُ بدراً: مـانگ تـەواو بـوو، خشت بوو، گەيشتە شەوى چواردە.

بَـدَرَ الى الشـيءِ بـدوراً: پەلـەى كـرد بـۆ

شتەکە ٥ دەگوترێ: (بَدَرَ الى الزرع) بەیانی زوو دەرکەوت لەماڵو رۆیی بۆسەر کشتوکاڵەکەی.

بَـدَرَ الأمـر فلانـاً: فلان کار زوو پەخـەی فلانکەسی گرت.

أبْـدَرَ: مـانگی لـی هـەڵهات ٥ بەمانگـە شەو سەفەری کرد (أبْدَرَ الْوَصِيُّ في مـال اليتـيم) سەرپەرشـتیار مـاڵی هەتیوەکـەی خـوارد پـێش ئـەوەی رەسیدە بێو باڵغ بێ.

بادر الیه مبـادرۃ وبِداراً: پەلـەی کـرد ٥ (بادر فلاناً الغایـةَ) فلانکـەس پەلـەی کـردو پـێش فلانکـەس گەیشـتە ئەومەبەستو ئامانجە.

ابتـدرت عینـاه: چاوەکانی فرمێسکیان رشتن.

ابتدر فلانـاً: پەلـەی لەفلانکـەس کـردو بۆی چوو.

ابتدر القومُ الشیئَ: خەڵکەکە پەلـەیان کـرد بۆئـەوەی بگەنـە ئـەو شـتە ئەومەبەستە.

تبـادر القـومُ: خەڵکەکـە بەپەلـە رۆیشتنو دەست پێشخەرییان کرد.

البادر: مانگی شەوی چواردە.

البـادرة: بـۆ مێینـە بەکاردەهێنـدرێ ٥ ئەوهـەڵسو کەوتەیـە لـەکاتی رق هەڵسان دا لە پیاو دیاری دەدا ٥ رق هەڵسانی خێراو زوو هەڵچون، وتنـی وشـەی ناشایسـتەو بـێ سـەروبەر، بۆیـە لەوەصـفی عـاقڵ مەنـددا

دەگـوترێ: (فـلان لاتخشـی بـوادرە) فلانکەس ترسی ئـەوەی لـێ نـاکرێ قسەی ناشیرینی لەدەم بێتـەدەرەوە ٥ هەروا (البادرة) بـۆ روەك و گژوگیا بـەو قۆناغـەی دەگـوترێ کەسـەرەتا چـەکەرە دەکـاو سـەردەر دێنـێ ٥ بـۆتیرو کـەوان بەلایـەکی تیرەکـە دەگـــوترێ کەدەکەوێتـــە لای قونداخەکـەی ٥ گێـزەرەی مـل، ئـەو پارچە گۆشتەی نێوان ملو ناوشان.

البـدّارة: ئـامێرێکی ئاسنینی گەورەیـە ژێرەکـەی کـونی تێـدان گـەنمی تـێ دەکرێ بۆ تۆو کردن.

بـدر: کێـوو دۆڵێکـە لـەنێوان مەککـەو مەدینـەدا بـە شـەڕی (بـەدر) کەلەنێوان قورەیشو موسوڵمانەکان دا روی دا لەوشوێنە کراوە.

البـدرُ: مـانگی شەوی چواردە، لاوی رەسیدەو پێگەیشتوو، (ك: بدور وأبدار).

البَدْرَى: دەست پێشخەر.

البـدرة: کیسـە باخـەڵ، کیسـە پـارە، کیسەیەکە هەندێ پارەی تێدەکرێ بۆمامەڵە پێوەکردن ٥ لەسـەردەمی هەنـدێ لەخەلیفـە موسـوڵمانەکاندا پـارە خراوەتـە نـاو ئـەو جـۆرە کیسـانەوەو بەخشـراوە، بـەگوێرەی رۆژگـــار ئەوکیســـانە گۆرانیـــان بەسەردا هاتووە.

البُدْرَة: کـوتراوو وردکراوێکە لەپێست دەدرێ بۆسـارد بوونـەوەو پنـدر

بوونەوەو جوانکردنو ئارایش دان ٥ هەموو وردکراوێك پـێی دەگوترێ: بودرە.

البَـدْرِيُّ: کەسـێکە لەخزمـەت پێغەمبەردا درودی خوای لەسەربێ هاوبەشی غـەزای بـەدری کردبـێ ٥ هـەروا بـەبارانی پـێش وەرزی زستانیش دەگوترێ ٥ بەئاژەڵێکیش دەگوترێ کەسەرەتای وەرزی زاوزێ لـەدایك بووبـێ، بەکشـتوکاڵیش دەگـوترێ سـەرەتای وەرز پەیـدا بووبێ.

المُبْتَدِرُ: شێر.

البَـدْرُونُ: ژێـرزەمین، خانوێکە لـەژێر زەوی بۆتێداحەوانـەوەو گەنجینـە بەفارسی پـێی دەگوترێ: (بیـدون) بەعەرەبی (السَّرَب)ی پێ دەڵێن.

البَیْدَرُ: خەرمان

بدعَـهُ بـدعاً: ئەوشـتەی بـەدی هێنـا بەشـێوەیەك کەلـەوەپێش نمونـەی نەبووە.

بَـدَعَ البئـرَ: بیرەکەی هەڵکەنـدو تـەواوی کرد.

بَدُعَ بداعة وبدوعاً: لەورەوشتەدا گەیاندیە ئەوپەڕی جاباش یان خراپ.

أبْدَعَ: شـتێکی نایابو سەرنج ڕاکێشی هێنایە کایەوە، یان بیدعەتی داهێنا ٥ ولاغـی سـواریو تێشـو هەڵـگری وەستاو ماندو بوو نەیتوانی ڕێ بکا ٥ دەگـوترێ: (أبـدع الراکـبُ) سـوارەکە ولاغەکـەی مانـدوو بـوو وەستا ٥ بەڵگەکەی پوچ بووە، (أبدع بره بشکره) چاکە لەسوپاسی زۆرتـر بـوو(أبـدع فـلان بفـلان) فلانکـەس فلانی ڕیسوا کردو بـەپیر داخـوازی یەکەیـەوە نەچـوو ئەوهومێـدەی پـێی بوو نەهاتـە دی (بـەگۆڵی گوێ بڕیو بەدڵ دەرچوو).

أبْـدعت حجّتُـهُ: بەڵـگەکەی پـوچ بـووە (أبْدِعَ بفـلانٍ) فلانکـەس ولاغەکـەی مانـدو کـراو وەسـتاو لـەهاوەڵانی دابڕا.

اِبْتَـدَعَ: بیدعـەتی داهێنـا ٥ (اِبْتَـدَعَ الشَیئَ) شتێکی ناوازەی داهێنا.

تَبَـدَّعَ: بیدعـەی داهێنـا، بـوو بـە بیدعەچیو تازە قەڵڵا خواز.

استَبْدَعَهُ: بـە شتی نـاوازەو بـێ وێنـەی لەقەڵەم دا.

الابـداع: بـەلای فەیلەسـوفەکانەوە بەدیهێنانی شتە لەنەبوو.

الابتداعیـة: بریتیـە لەگەڕانـەوە بـۆ سروشـتو پاسـاودانەوەی هەسـتو سـۆز بەعـەقڵو مـەنطیـق دا تایبەتمەنـدی ئـەم ڕێـڕەوە ئەوەیـە خۆلەشێوازی پێشینان ڕزگار بکەیو شێوازی تازە بێ نیە کایەوە.

البادعُ: کاری جوانو عەنتیکە.

البِدْعُ: ئەوکارەی یەکەمجار ئەنجام دەدرێ ٥ لـەقورئان دا هـاتووە دەفـەرموێ:

﴿قُلْ مَا كُنتُ بِدْعًا مِّنَ الرُّسُلِ﴾ هەروا غایەو تۆپەڵاكو ئەوپەڕی هەموو شتێك.

البِدْعُ: پیاوی پیاوانەو ناودار بەهۆی زانستو زانیاری یان مەردایەتیو قارەمانیو سەخاوەت ... (ك: أبداع، بُدَع).

البِدْعَةُ: بریتییە لە داهێنانی شتی تازە بابەت لەناپین دا یان لەشتی تردا، (ك: بِدَع).

البدیعُ: بەدیهێنەری دەست ڕەنگین كەهیچ عەیبو لەككەیەك لەكارەكانی دا نەبێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ﴾ خودا بەدیهێنەری ئاسمانو زەوییە بەوپەڕی دەست ڕەنگینی و تواناوە هیچ عەیبو عارێك، كەمو كورییەكیان تێدا بەدی ناكرێ، (ك: بدائع)ە ٥ دەگوترێ: (هذا من البدائع) ئەم كارە لەوپەڕی دەست ڕەنگینی دا ئەنجام دراوەو هیچ كەمو كورییەكی پێوە نیە.

البدیع: جۆرە زانیارییەكە لەعیلمی بەلاغەو ڕەوانبێژی دا لایەنە جوانكاریو شێوازە پەسەندەكانی ڕستەی پێ دەزاندرێ.

بَدِلَ بَدَلاً: جوموژگەكانی ئازاریان دا، یان ئێسقانو دەستو قاچی ئازاریان بوو ٥ دەگوترێ: (بَدِلت مفاصلُهُ) جومژكەكانیٚ ئازاریان پەیدا كرد.

أبْدَلَهُ: گۆڕی ٥ (أبْدَلَ الشَّيْءَ بغيره) ئەوشتەی گۆڕی بەشتێكی تر ٥ لەجیاتی ئەوشتە فلان شتی وەرگرت.

بادَلَ الشَّيْءَ بغيره مبادلة وبدالاً: فلان شتی گۆڕییەوە بەفلان شت ٥ لەجیاتی ئەوە ئەمەی هەڵگرت.

بادَلَ فلاناً: فلان شتی دا بەفلانكەس لەجیاتی ئەوە.

بَدَّلَ الشَّيْءَ: شێوەی شتەكەی گۆڕی، شێوەو دیمەنی گۆڕین ٥ دەگوترێ: (بَدَّلَ الكلامَ) گۆڕانكاری لەقسەو باسەكەدا كرد، ڕستەكانی گۆڕین.

بَدَّلَ الشَّيْءَ شيئاً آخرَ: ئەوشتەی خستە شوێنی شتێكی تر وەكوو لەقورئان دا هاتووە دەفەرموێ: ﴿وَإِذَا بَدَّلْنَا آيَةً مَّكَانَ آيَةٍ﴾.

تبادلا: هەریەكە لەدوو مامەڵەكارەكان كالای خۆی وەرگرت.

تبدَّلَ: گۆڕا، گۆڕانی بەسەردا هات ٥ (تبدّل الشَّيْءُ بالشيء) ئەوشتەی لەجیاتی ئەوشتە وەرگرت.

الأبْدالُ: دونیا نەویستو سۆفیو ڕەبەن ٥ لەزاراوەی صۆفیان دا نازناوێكە بۆ ئەو كەسانە دەگوترێ كەچەند قۆناغێكی سۆفیانەیان بڕیبێ.

البِدالُ: بەرزكەرەوەیەكە بەقاچ مامەڵەی لەگەڵ دل دەكرێ بۆ جوولاندنی بەرداشی ئاش یان

پایەدەری بایسكیلو ماتۆڕو ئەوجۆرە شتانە ٥ بەوئامێرەش دەگوترێ كە ئاوازی مۆسیقای پێ دەگۆڕدرێ.

البَدّالُ: ئەوكەسەیە هەرئەوەندەی ماڵو سامان هەیە كەشتێكی بەسیتی پێ بكڕێ بۆ پێداویستی خۆی ٥ یان بۆ مامەڵەكردن ئەگەر ئەوشتەی فرۆشت دەبێ بیكڕێتەوەو بیخاتە شوێنی ٥ فرۆشیاری خۆراكو شتی هەڵگیراوی وەكوو صابونو شەكرو چا، بەكوردی (بەقاڵ).

البَدَلُ من الشيء: جێنشینو بارمتەو بارتەقاو بەهاو نرخ ٥ پیاوی خانەدانو شكۆدار، (ك: أبدال)ە ٥ لەزاراوەی نەحوییان دا ناوێكە بەشوێن ناوێكی تردا دێو ئەومەبەستە ٥ وەكوو سەرۆكی هەرێمی كوردستان، مسعود بارزانی.

البَدْلَةُ: ئەو پۆشاكەیە بەرواڵەت بۆدەرەوەی ماڵ دەپۆشرێ.

البديلة: جێنشینو بەرامبەرو نرخ، (ك: أبدال)ە لای صوفیەكان ٥ لەزاراوەو زانستی سینەمادا ٥ بەوكەسە دەگوترێ كەبەزمانی خۆی قسەی شانۆكارێكی بێگانە دەردەبڕێ لەریوایەتێكی سینەمانی دا.

البديلة: كەرەستەی سپێرو بەدیل، ئەوشتانەی دروست دەكرێن بۆئەوەی جێگەی كەرەسە سروشتییەكان بگرنەوە.

التَبَدُّلُ: لەزاراوەی زانایانی گیانداریو پزیشكی دا گۆڕانی ماددەیەكە بۆ ماددەیەكی تر بەگۆڕانێكی كیمیانیو سروشتی وەكوو گۆڕانی سوكەری قەصەب بۆ سوكەری ترێ.

بَدَنَ بَدْناً وبُدْناً وبدوناً: قەڵەوبوو، زەبەلاح بوو، دەگوترێ: (هو بادِنٌ) و(هي بادنة)، (ك: بُدَّن).

بَدَّنَ: بەمانا (بَدَنَ) هاتووە، هەروا بەمانا (كەوتە ساڵەوەو پیر بوو لاواز بوو) ٥ (بَدَّنَ الحیوانُ) ئاژەڵەكەی قەڵەو كردو گەورەی كرد ٥ (بَدَّنَ فلاناً) زرێی لەبەر فلانكەس كرد.

البَدَنُ: ناوە بۆ جەستە جگە لەسەرو دەستو قاچ ٥ هەروا ناوە بۆ زرێ یان بۆ زرێی كورت، لەپۆشاكیش دا بەفانیلەی عەلاگە دەگوترێ، یان هەركراسو چاكەتێك كەقۆڵو یەخەی نەبێ.

البَدَنَةُ: حوشتری قوربانی، حوشترێكە قەڵەو بكرێ بۆئەوەی لەمەككە سەر ببڕدرێو بكرێتە قوربانی ٥ پۆشاكێكە یەخەی بۆ خوارەوە دادراپێ بەبێ ئەوەی قۆڵی هەبن.

المِبْدانُ: ئەوكەسەیە زوو بەرەو قەڵەوی بچێ بەبێ ئەوەی خواردنی زۆر بخوا.

بَدَهَهُ بَدْهاً وبداهةً: لەناكاو گۆزو گوممەتو دەست بەجێ ئەوشتەی ئەنجام دا.

بادَهَهُ مبادهة وبداهاً: بەمانا (بَدَهَهُ)دێ.

بَدَّهُ: قسەی جوانو رێكو پێكی كردن بەسەلیقەو بێ خۆ بۆ ئامادەكردن

اِبْتَدَهَ الخُطبةَ: یەكەندەردو وتارێكی داو مەبەستەكانی خۆی ئاراستە كردن.

تباده القوم الخطبَ والاشعارَ: هەریەكە وتاری ئیرتیجالی خۆی ئاراستەی بەرامبەر كرد.

البداهةُ: سەرەتای شت ٥ هەرشتێك كەیەكەمجارو سەرەتا دەبیندرێ یان ئەنجام دەدرێ ٥ لەهزارەوەی فەلسەفەدا بەو بیرو بۆچونانە دەگوترێ كەئاشكراو نمایانن زوو خۆیان لەزیهن دا دەچەسپێنن.

البدیهة: بەمانا (البداهة)یە، بەمانا سەرەتاو یەكەمجار ٥ بیرو بۆچونی راستو دروست لەكاتی روداوی چاوەروان نەكراودا ٥ زانیاریو بیرو بۆچونێك كە لەدروونی ئادەمیزاددا سەر هەڵدەدا بەبێ تێفكرینو لێ وردبونەوە.

البدیهیة: شتی سەلمێنراوو چەسپاو كەپێویست بەبەڵگە نەكا.

اَلْمِدَه: ولام لەمشتو حازر جواب بەبێ تێفكرینو بیركردنەوە.

بدأ بدوّاً وبداءً: دەركەوت ٥ (بداله في الأمر [illegible]

جێگیر بوو ٥ لەپەندی پێشیناندا هاتووە دەڵێ: (ماعدا مما بدا) لەرای خۆی نەهاتە خوار.

بدا فلان بَدْواً وبداوةً: لەشار چووە دەرو بوو بەسارا نشین ٥ دەگوترێ: (بدا الی البادیة) لەسارادا نیشتەجێ بوو مایەوە.

أبدی الشيْئَ و به: شتەكەی ئاشكرا كرد ٥ (أبْدَی صَفْحَتَهُ) نارەزایی خۆی دەربڕی ٥ (أبْدی الرجلَ) پیاوەكەی لەشار دەرپەڕاندو بەرەو چۆڵەوانیو سارا رەوانەی كرد.

أبدی في منطقِهِ: قسەی رەقو ناخۆشی كردنو لەسنوردەرچوو.

بادی بینهما: پێكی گرتنو بەرامبەری یەكی كردن (بادی فلاناً) زۆرانبازی مەیدانبازی لەگەڵ دا كرد ٥ (بادی فلاناً بأمر) كارەكەی بۆ فلان ئاشكرا كردو بۆی رونكردەوە.

ابْتَدَی: چوو بۆ لادێ بەرەو سارا كەوتە رێ ٥ (تبادی القوم بالعداوة) هەندێكیان بەئاشكرا دوژمنایەتی هەندێكیان راگەیاند.

تبدی: ئاشكرابوو، لەساراو چۆڵەوانیو لادێ دا مایەوە.

البادي: نیشتەجێی لادێ و سارا ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿بَادُونَ فِي الْأَعْرَابِ﴾.

بادي الرأي: رای سەرەكیو بێ لێ ورد

بوونـەوە، رای هەڵەشـەو بـێ سـەرو بـەرە ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿إلاَّ الَّذِينَ هُمْ أَرَاذِلُنَا بَادِيَ الرَّأْيِ﴾.

بادي بداً، بادي بَدِ، بادي بدِيْ: سـەرەتای شت.

البادیـــة: مێینـــەی (البـــادي)یـــە چـۆڵەوانیەکی پـان و پـۆرە ئـاوو لـەوەڕی تێدایـە بـۆ ئـاژەڵ بـەخێو کردن.

البـداة: قاچـك ٥ رای پەسـندو بـاش، دەگـوترێ: (فـلانٌ بـدوات) و (أبـو البـدوات) ئەگـەر بـیرو رایـەکانی پەسەندو باش بوون.

البـــداءُ: دەرکـــەوتنی راو بۆچـــوونە، کەلـــەوە پـــێش ئـــەوراو بۆچـــوونە نـــەبووە ٥ پەســـەندکردنی شـــتێکە زانراوی پاش نەزانی یە.

البَدائية: کۆمەڵ و تـاقمێکن بەلایانـەوە وایـــە کـــە دەشـــێ خـــودای مـــەزن لەهەندێبواردا زانیاری نەبێ دوایی زانیـــاری بـــۆ دەســـتە بـــەر ببـــێ ٥ (أســـتغفرالله)؟ یـــان ســـەرەتا جـــۆرە زانیارییەکی هـەبێ و دوایی زانیـاری راست و پەسەندی لادروست ببێ؟

البداوة: ژیانی سارانشینی و گوندنشینی بـــە زۆری بـــۆ کۆچـــەری و دەوار نیشینەکان بەکاردێ.

البـدو: سـاراو لادێ ٥ دانیشـتوانی سـاراو لادێ کان.

بَـذَأَ بَـذْءاً: قسـەی ناشـیرینی گـوتن ٥ پێغەمبـــەر (د.خ) فەرموویـــەتی: ﴿البذاء من الجفاء﴾ قسەی ناشیرین جۆرێکە لەستەم و زۆر.

بَـذَأَ الأرْض: رەخنـەی لەزەوییەکـە گـرت (بَـذَأَ فلانـاً) گلـەیی لـەفلان کـرد ٥ هەڵس و کەوتێکی لـێ بینی نارەزایی خۆی بەرامبەر دەربڕی ٥ دەگوترێ: (بَذَأَتْـهُ عینـی) لـەپێش چاوم هـیچ و پوچ و خوێڕی دیارە ٥ (بَذِيَ) بـەمانا (بَذَأَ)دێ.

بَذُوَ بذاءة: بەمانا (بَذِي)یە.

أبْذَأ: قسـەی ناشـیرین و جـوێن ئـامێزی گێڕایەوە.

بَاذَاهُ بِذاءً ومباذاةً: جوێنی پێداو قسەی ناشیرینی ئاڕاستە کرد.

البَذَجُ: کۆڵ و بار، (ك: بِذجان).

بَذَحـه: هـەڵی دڕێ ٥ دەگـوترێ: (بـذح لســـــان الفصـــــیل) زوبـــــانی بێچوەئاژەڵەکەی قەڵاشت بۆئـەوەی شیری بۆنەخورێ.

بَذَحَ الجلد عـن اللحـم: پێستەکەی کـەوڵ کرد.

بَـــذَحَ الـــرأيَ: رایەکـەی پەسـەند کـردو بڕیـاری لەسـەردا ٥ دەگـوترێ: (لـو سَـأَلْتَهُمْ مـا بـذحُوا بشـيء) ئەگـەر پرسـیار یـان لـێ بکـەی رای خۆیـان یەکالا ناکەنەوە.

تَبَـذَّحَ الـرأيَ: رایەکـەی پەسـەند کـردو بڕیاری لەسەردا ٥ دەگوترێ: (تَبَـذَّح

السحابُ): هەورەکە بارانی باراند (البَذْح) هەڵدڕین.

بَذَخ الجبلُ ونحوه بذوخاً: کێوەکە بەرز بوو ٥ بەرزایی یەکەی دەرکەوت ٥ دەگوترێ: (هو باذخ)، (ك: بواذخ و بُذَّخ) دەگوترێ: (شرف باذخ).

بَذَخَ الرجلُ: ئەوپیاوە گەورەو ڕێزدار بوو ٥ بەخۆی نازیو شانازی کرد، خۆی هەڵنایەوە و لوتبەرزی نواند.

باذَخَهُ: شانازی بەسەر دا کرد.

تَبَذَّخ: بەمانا (بَذَخَ)دێ.

بَذَّهُ بَذّاً: بەسەری دا زاڵ بوو، پێشی کەوت ٥ تێی پەڕاند، تەواو بوو پێکەیی، حاڵو وەزعی خراپ بوو، شێوەو شێوازی ناشیرین بوو تێك چوو دەگوترێ: (هو بَاذ وَبَذّ).

بَاذَّهُ: زاڵ بوو بەسەریا، پێشی کەوت ٥ دەگوترێ: (باذاه الشَّيْ‌ءَ) بۆ گەیشتن بەوشتە پێشبڕکێی لەگەڵ دا کردو پێشی کەوت ٥ (إبتَذَّهُ منه) بەزۆر ئەوشتەی لێ ستاند.

بَذَرَ الحَبَّ بذراً: تۆوەکەی وەشاند بۆ کشتو کاڵ ٥ دەگوترێ: (بَذَرَ الأرْض) زەوییەکەی بۆکشتو کاڵ بەکارهێنا.

بَذَرَ الشَّيْ‌ءَ: شتەکەی پەرتو بڵاو کردەوە ٥ (بَذَّر مالَهُ) بەدەست بڵاوی ماڵەکەی خەرج کرد (بَذَّر الحديث) قسەکەی بڵاوکردەوە.

بَذِرَ الزرعُ بَذَراً: گەشەی کردو راسا ٥ (بَذِرَ فلان في النفقة) فلانکەس لەخەرجیو نەفەقەکێشان دا زێدە رەوی کرد.

بَذِرَ فلان: فلانکەس زۆری قسەکردو زیاد لەپێویست چەنەی دا ٥ نهێنی یەکانی ئاشکرا کرد ٥ هەر لەم مانایەدا یە کە عائیشە داوای لە فاتیمە کرد ئەونهێنی یەی لایەتی بۆی بدرکێنێ ٥ فاتیمە وتی: (انی اذاً لَبَذِرَةٌ).

بَذَّر المالَ: بەدەست بڵاوی پارەکەی خەرج کرد ٥ زێدە رۆیی کرد لەسەرفکردنی ماڵەکەی دا ٥ لەم مانایەدا قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُواْ إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا﴾.

بذّرَ فلاناً: فلانکەسی بەتاقی کردەوە ٥ دەگوترێ: (لو بَذَّرت فلاناً لوجدته رجلاً) ئەگەر فلانکەس بەتاقی بکەیتەوە دەزانی چ پیاوێکی پیاوانەیە.

تَبَذَّر الشيْ‌ءَ: ئەوشتە پەرتو بڵاو بۆوە.

استَبْذَرَ السحابُ: هەورەکە زوو بارانەکەی باراند.

البَذارة: وەچەو نەوە، گەشەونماکردنو راسان ٥ زەنوێربون.

البَذْرُ: هەر دەنکە تۆوێك لەزەوی دا بچێندرێ ٥ روەك لەکاتی سەرهەڵدانو چەکەرەکردنی دا ٥

وەچەو نەوەو گەرا ٥ دەگوترێ: (ان هـؤلاء لَبَذْرُ سوءٍ) ئەوانـە وەچـەی خـراپو خـوێڕیو بـێ نـرخن، (ك: بذور، بذار).

البَذُورُ: فیتنەو ئاشوبگێڕ، (ك: بُذُرٌ).

البُذَيْرَةُ: لەزانستی روەكناسی دا بریتیە لـەو دەنكـە تۆمـەی هێشـتا كـامڵ نـەبوەو پـێ نەگەیشتوە لەروەكێكی وادا گوڵەكـــــەی دیاربــــێ ٥ ئەوجەسـتەیەی خانـەی جـڕشـومـی پێش موتوربەكردنی لەخۆ گرتووە، جاكە موتوربە كرا دەبێتە تۆو.

البَیْذارُ: زۆر بڵێو چەقە چەناو.

التِّبْذارةُ: ئەوكەسـەیە بەنـەزانی ماڵو سامانی خۆی خەرج دەكا.

بَذْرَق: حەرەسیاتی گرتو پارێزگاری لـێ كــرد ٥ موتەنـــــەبی لـــەكاتی ســـەفەركردنی دا پێیـــان گــوت: خەفەرو پارێزەر لەگەڵ خۆت بـەرە وتـی (أَبَذْرَقُ ومعي سيفي؟) شمشـێری خـۆمم پێیـەو حەرەسـیات لەگـەڵ خۆم بەرم؟؟.

البَذْرَقَــةُ: ئەوحــەرەس و پارێزەرانـەن كەبەچەكەوە پێش كاروان دەكەون، كرێـی حەرەسـیو پارێزگاری كـردن وەردەگــرن، حــەقی دڵنیــا بــونی گەشتیارو پارێزگاری كردنی.

اِبْذَعَرَّتِ الخَيْلُ: ئەسپەكە كەوتە غـاردان بەرەو ئەو شتەی دەیەویست بیگاتێ ٥ (اِبْذَعَرَّ القـومُ) ئەوقەومـە پـەرتو بڵاو بونەوەو هەڵاتن.

ابْـذَقَرَّ القـومُ: ئەوقەومـە پـەرش و بـڵاو بونەوە هەریەكەیان بەرەو شـوێنێك هەڵاتن ٥ دەگـوترێ: (ما ابـذقرّ الـدم في المـاء) خوێنەكـە لـەناو ئاوەكـەدا بڵاو نەبووەو هەربەتۆپەڵی مایەوە.

بَذَلَـــــهُ بـــــذلاً: بـــــەدڵ ئـــــەوكارە خۆبەخشـیـیەی ئـەنجام دا.. ئیسمی فاعیلەكـەی (بـاذِل، بـذّال، بَـذُول، مبذال).

بَـــذَلَ الثــوبَ: لــەكاتی ئیشـكـردن و خزمــەتكردن دا ئــەو پۆشـــاكەی پۆشی.

ابْتَـذَلَ الرجـلُ: پیاوەكـە بەدڵـەی كـار كردنی لەبەركرد ٥ دەگوترێ: (كلام مُبْتَذَلٌ) قسەیەكی سواوو بـازاڕی یـە (سـیف مبتـذلٌ) شمشـێرێكی تیـژو بڕندەیە.

تبـــــذَّلَ الرجــــلُ: پیاوەكــــە وازی لەخۆشـاردنەوەو خۆپـەنادان هێنـا ٥ دەســـــتبەرداری خۆقـــــۆزكردن و خۆنارایش دان بـوو ٥ پۆشاكی شـڕو كۆنەی پۆشی.

استَبْذَلَهُ: داوای بەخشینی لـێ كـرد ٥ (إسْتَبْذَلَ فلانـاً شـیئاً) داوای لـەفلان كرد شتێكی پێ ببەخشێ.

البَــذْلُ: بەخشـین بـەگوێرەی توانــا ٥ دەگـوترێ: (سألتهُ فاعطاني بذل يمينه)

داوام لی کرد ئەوەندەی لەتوانای دا بوو پـێی بەخشیم ٥ هەروا دەگوترێ: (صونه خیر من بذله) ناوەڕۆکی باشترە لەڕواڵەتی.

اَلْبِذْلَةُ مِنَ الثیاب: ئەو پۆشاکەیە بۆ ئیش لەبەردەکرێ خەڵکی هەرەمەکی پێی دەڵێن: بەدلەی ئیش.

المِبْذَلُ: بەمانا (بِذْلَة)یە پۆشاکی کۆن و جلی ئیش، (ك: مباذل) دەگوترێ: (خَرَجَ علینا في مَبَاذِلِهِ) بەجلی ئیشەوە یان بە پۆشاکی ناوماڵەوە هاتە دەرەوە بۆ لامان.

اَلْمِبْذَلَةُ: بەمانا (المِبْذَلَ)دێ، (ك: مَباذل)ە.

بَـذَمَ بَذامةً وبذماً: پتەوو قایم بوو، دەگوترێ: (لـرب بـذم) پۆشاکێکی پتەوو ڕەختەیە، ڕیسەکەی باش ڕێسراوە سفت و سافە.

بَذَمَ فلان: فلاّنکەس خۆ گربوو، رایەکەی پەسەند بوو دەگوترێ: (فلان ذو بذم) واتە: فلاّنکەس خاوەن راو بۆچوونی خۆیەتی و پابەندە پێیانەوە.

بـذا بَذْواً وبذاءً: ڕەوشتی خراپ بوو، لەقسەکردن دا وشەو رستەی ناشیرینی بەدەم دا هات.

بَذُوَ بَذاوةً وبذاءً وبذاءةً: بەمانا (بذا)یە ٥ دەگوترێ: (هو بَذِيٌّ) ئەوپیاوە ڕەوشتی ناشیرینە ٥ (أبذی) بەمانا (بَذَا)یە.

بَرَأَ اللهُ الخلق بَراءً وبَرءً: خودا بونەوەری دروست کردوە.

بَـرِئَ المریضُ بَرءاً وبراءة: نەخۆشەکە چاکبۆوەو نەخۆشی یەکەی نەما ٥ (هو بارئٌ).

بَرِئَ من فلان براءةً: لەفلاّنکەس دوور کەوتەوەو وازی لێ هێنا ٥ (بَرِئَ من الدین والعیب والتُّهْمَةِ) لەقەرز لەعەیب و لەککە لەتاوان رزگاری بوو، هیچی لەسەری نەچەسپا (هو بارئٌ)، (ك: براءٌ).

بَـرُءَ بُرْءاً وبروءاً: بەمانا (بَرِئَ) یە دەگوترێ: (بَرُءَ فلان) فلاّنکەس دڵی پاک و نیازی خاوێن بوو (هو بَريئٌ) هەروا دەگوترێ: (عملٌ بريئٌ) کردارێکە بێ خەوش و عەیب غەل و غەشە ٥ (فلان بريئ الساحة) فلاّنکەس لەوتاوانەی پاڵی درابوو بێ تاوان دەرچوو ٥ هیچی لەسەر نەچەسپا (بَريئ الذمة) ئەستۆی خاڵی یە لەقەرز، قەرزدار نیە، (ك: براء، بُراء، بُرَآء، أبْراء، أبرياء)ە.

اَبْـرَأَ فـلان: فلاّنکەس کەوتە یەکەم ڕۆژی مانگەوە.

اَبْرَأَ الله فلاناً: خودا شیفای نەخۆشی فلاّنکەسی دا.

اَبْـرَأَ فـلان فلاناً: فلاّنکەس گەردنی فلاّنی لەقەرزەکەی ئازاد کرد.

بارَأَ شریکه مباراةً براءً: لەهاوبەشەکەی جیابووە.

بَـارَ الرجـلُ زوجتــه: پیاوەكـە لەگـەڵ ژنەكـــەی ڕێـــك كـــەوت لێـــك جیاببنەوە.

بَرَّأه من كذا: بەمانا (أبْرَأهُ)دێ (بَرَّأهُ مـن العیب أو الذنب او التهمة) بڕیاری دا بـەبێ عـەیبی ئەوكابرایـە یـان بـە بێتـاوانی یـان ناراسـتی تۆمـەتی ناڕاســـتە كراوبـــۆی ٥ قورئـــان دەفـەرموێ: ﴿فَبَرَّأَهُ اللَّهُ مِمَّا قَالُوا﴾ ٥ (تبارأ الشـریكان) ئـەو دوو شـەریكە لێك جیابونەوە.

تَبَرَّأ من كذا: خۆی لـێ رزگار كردو لێی دووركەوتـەوە قورئـان دەفـەرموێ: ﴿إِذْ تَبَـرَّأَ الَّـذِينَ اتُّبِعُـواْ مِـنَ الَّـذِينَ اتَّبَعُواْ﴾.

اسـتَبْرَأ مـن الـنجس والبـول: خـۆی لەپیسـایی‌و میـز پـاك كـردەوە، (اسْـتَبْرَأ مـن الـدين والـذنب): داوای كـرد قەرزەكـە، تاوانەكـەی لەسـەر لابەرن.

استَبْرَأ الشَّيْئَ: توێژینـەوەی لەوشتەدا كـردو ویسـتی بگاتـە ئاكام‌و راسـتی بۆدەربكەوێ.

البَرَاءُ: چاوگە واتە: (مصدر)ەو دەكرێتـە خەبـــەرو صـــیفەت بـــەمانا دوورە پـــەرێزی‌و خۆپاراســـتن دێ وەكـــوو لـــەقورئان دا دەفـــەرموێ: ﴿وَإِذْ قَـالَ إِبْـرَاهِيمُ لِأَبِيـهِ وَقَوْمِـهِ إِنَّنِـي بَـرَاءٌ مِّمَّـا تَعْبُـدُونَ﴾ ٥ هـەروا وشـەی (البـراء) بـۆ ئـەم مانایانـەش دێ: شـەوی یەكـەمی مانگ ٥ شەوی كۆتایی مـانگ ٥ یەكەم رۆژی مانگ دوا رۆژی.

البَرَاءَةُ: بیانوو نەهێشتن‌و هەرەشە لـێ كـردن ٥ وەكوو قورئـان دەفـەرموێ: ﴿بَرَاءةٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ .....﴾.

بـــراءة الاعتمـــاد: ئـــەو فەرمانـــە رەسمییەیە كەدەوڵەت دەری دەكا بۆ سـەفارەت‌و قونصـولییە بیانیـەكان بۆئـــەوەی لەولاتەكـــەی دا دەســـت بـــەكارەكانیان بكـــەن هەریەكـــەو لەبواری تایبەتی خۆی دا.

بـــراءة الأخـــتراع: شـــەهادەیەكە دەدرێ بەوانـــەی داهێنـــان ئـــەنجام دەدەن‌و بەرهەمـــــــە داهێنراوەكانیـــــــان لەفەرمانگەی تایبەت تۆمار دەكەن.

البُـــرْأةُ: كۆختـــە ٥ ئەوشـــوێنەی نێچیرەوان خـۆی تێـدا حەشـار دەدا بۆئـــەوەی نێچـــیرەكەی نـــەیبینێ تادەستی لـێ دەوەشێنێ.

البریئـــــة، البَرِیَّـــةُ: مـــــەخلووقات دروستكراوەكان.

بَـرْأَلَ الـديكُ: كەڵەشێرە كـەخۆی گـیف كـردەوەو پـەڕی ملـی فـش كـردن وەكـوو ئـەوە خـۆی ئامادەبكـا بـۆ شەڕە كەڵەشێر.

بَـرْأَلَ الرجـلُ: پیاوەكـە خۆپـارێزی كـرد لەشەڕو سورنەبوو لەسەر تێوەگلان.

أبْرَأَلَ: بـەمانا (بَرْأَلَ)یـە هـەروا (تَبَـرْأَلَ) بەمانا (بَرْأَلَ)یە.

اَلْبُرائِلُ: پەڕو پۆڵی ملی کەڵەشێر ٥ ئەوپەڕانەی بەدەوری ملی یەوەن.

بُرائِلُ الأرض: گیاو گژی زەوی ٥ (أبو برائل) کونیەو نازناوی کەڵەشێرە.

اَلْبَرْبَخُ: دەراوی ئاوو ڕێڕەوی، بەلوعەی ئاو لەسواڵەت‌و شتی تر، (ك: بَرَابِخَ)ە بەعەرەبی (الإِرْدَبَّة) شی پێ دەگوترێ.

بَرْبَرَتِ الدلُو: دۆڵچەکە لەئاوەکەدا دەنگی لێوەهات.

بَرْبَرَ التيسُ أو الأسدُ: نێرییەکە یان شێرەکە لەکاتی رق هەڵسان دا دەنگی لێ بەرزبووە.

بَرْبَرَ فلان: کابرا بەدەنگی بەرزو نەڕەورق هەڵساوی قسەی کرد.

البَرْبَارُ: شێر.

بِرْبِرْ: ئاوە بۆنەو دەنگەی بانگی ئاژەڵی پێ دەکرێ بۆسەر ئالیك.

البَرْبَرُ: نەتەوەیەکە لەناو چیاکانی باکوری ئەفریقادا دەژین زوربەیان خێڵ‌و هۆزن زۆریشیان تواونەتەوەو بوونە عەرەب، (ك: برابر، برابرة) یە (البربريُّ) تاکی بەربەر.

البَرْبَطُ: ئامێرێکی مۆسیقایە، (ك: بَرابِطَ)ە.

البُرْت: شەکری سپی.

البَرْت – البُرْتُ: چاوساغی شارەزاو گورج‌و گۆڵ ٥ بیوری داربڕینەوە.

البُرْتُقَالُ: درەختێکی بچوکی هەمیشە سەوزە لەپێری درەختە سوێرییەکانە، گوڵەکەی سپی یە بۆنێکی خۆشی هەیە بەرەکەشی زۆر بەسودەو زۆرجۆریشی هەیە.

البُرْثُن: چنگ‌و نینۆکی دڕندە یان باڵندەی خاوەن دەنوك‌و نینۆکی شەڕانی لەجۆری بازو هەڵۆ، (ك: بَرَاثِن)ە.

بَرَجَ بُرُوجاً: بەرز بووەو دەرکەوت.

بَرِجَت العينُ: سپێنییەکەی چاو بەرەشایی داپۆشرا ٥ دەورەدرا.

بَرِجَ فلان: نێوان برۆکانی فراوان بوو، زێدەرەوی کرد لەخواردن‌و خواردنەوەدا ٥ (هو أبْرَجُ)، (هي برجاءُ)، (ك: بُرْجٌ).

أبْرَجَ: بورجی بنیات نا.

أبْرَجَ الله السماءَ: خودا ئاسمانی کردوە بەخاوەن بورج.

تَبَرَّجَتِ السماءُ: ئاسمان بەئەستێرەکان رازایەوە.

تبرجتِ المرأة: ئافرەتەکە جوانی‌و مەحاسینی خۆی بۆ بێگانە دەرخست ٥ (جوانی خۆی نیشانی غەیری مێردەکەی دا).

الإِبْرِيجُ: مەشکەی دۆ (لەپێستی ئاژەڵ‌و لەتەنەکەو لەنایلۆن دروست دەکرێ)، (ك: أباريج).

البارجة: کەشتی شەڕ کەشتییەکی زۆر گەورەو زەبەللاحە، جۆرەها چەك‌و

تەفەمەنی تێدایە ٥ (بەئوسطولی جەنگی بەناوبانگە).

البُرجُ: قوللەو قەلا ٥ خانوێك لەسەر شورای شار دروست بكرێ.

بُرج المدينة: روكنو سەنتەری شار ٥ یەكێكە لە دوازدە بورجەكانی ئاسمان ٥ باڵەخانەی بەرزی بەحەوادا چوو ٥ (بُرجُ الحمام) باڵەخانەیەكی تایبە تییە.

البَرَجُ: جوانخاص روخساری جوان، (ك: أبراج)ە.

التباريج: (تباريج النبات): گوڵو گوڵزاری رووەك.

البُرجُدُ: پۆشاكێكی خەتخەتی ئەستورە وەكوو جاجم وایە بە كەڵكی ئەوەدێ بكرێ بەچادر، (ك: براجِدُ).

البُرجاسُ: هەدەفێكە بەسەری رمبەوە یان بەسەرداری ئالاوە دەچەسپێندرێ (گۆیەكە لەزێرپان لەزیو) سوارچاكەكە لەسەر پشتی ئەسپەكەوە دیهاوێژێتە هەدەفەكەی.

البِرجَاسُ: جۆرێكە لەزین (زینێك كەناو داربێ وەكو لێفە) دەكرێتە سەرپشتی ئەو ولاغانەی رێشمەو لغاویان دەكرێتە سەر.

البَرجَلُ: پرگار ئامێرێكە دوقاچی هەن یەكێكیان دەچەقێندرێو ئەویتریان بەدەوری دا دەسوڕێتەوە بۆئەوەی هێڵی كەوانەیی دروست بكا ٥ پێشی دەگوترێ: (بَرْكار).

بَرجَمَ الكلامُ: قسەكە رەقو زبر بوو.

البُرجُمَةُ: چومژگەی قامكەكان، (ك: براجم) (اَلْبَراجِمُ) تیرەیەكن لەهۆزی تەمیم ٥ لەپەندی پێشیناندا هاتووە (إنَّ الشَّقِيَّ وافد البراجم) بەدبەخت كەسێكە دەبێتە شاندی بەراجیمەكان بناغەی ئەم پەندە لەوەوە هاتووە: كەعەمری كوڕی هیند ئەوەدو نۆكەسی لەتیرەی (دارم) كوشتو ئاگری تێبەردان، لەوەپێش سوێندی خواردبوو دەبێ لەتۆڵەی ئەسعەدی برای دا سەد كەس لەوهۆزە بكوژێ، جالەو كاتەدا كابرایەك لەبەراجیمەكان بۆنی گۆشتی برژاوی ئەو كوژراوانەی كرد رۆیی تا گەیشتە شوێنی روداوەكە، عەمر لێی پرسی ئەتۆ لەچ تیرەیەكی وتی لەبەراجیمە، ئیتر عەمر ئەویشی گرتو كوشتی، سەدەكەی تەواو كرد، ئەوروداوە بۆتە پەند بۆهەركەسێك خۆبخاتە خەتەرەوە بەهۆی تەماعەوە.

البرجوازيّة: چینو توێژێكی كۆمەڵگایە لەسەردەمی راپەڕینی ئەوروپادا سەری هەڵدا، ئەندامەكانی پیاو ماقوڵو وەرزێرەكان بوون، دوایی ئەم توێژە بوونە پاڵپشتو دامەزرێنەری یاسای پەرلەمانی ٥

پاشـــان لەســـەدەی نۆزدەیـــەم دا ئەوچـینو توێـژە بوونـە خـاوەنی کارگـەو ئـامێری بەرهـەمهێنانو لەبەرامبـەریان چـینی کرێکـاریش پەیـدا بـوو بـەم جـۆرە کۆمـەڵگای ئەوروپاو خۆرئاوا بوو بەدووچینو دوو کـــەمپی دژ بەیـــەك چـینی سەرمایەدارو چینی کرێکار.

بَرِحَ بروحاً وبَرْحاً: لەشوێنی خۆی لاچو، نەما، (بَرِحَ فلان) رقی هەڵسا.

بَـرِحَ الظبـي والطـائرُ: ئاسـکەکە یـان باڵندەکـە لـەلای راسـتی بینـەرەوە رۆیـی بـۆلای چـەپی ٥ (عـەرەب بـــەبینینی ئـــەم دیاردەیـــە رەشبینییان لەلای دروست دەبێ).

بَرِحَ بَرَحاً وبراحاً وبروحاً: لەشوێنی خۆی لاچوو ٥ بـۆ بـەردەوامی لەشتێکیش دا دەگـوترێ: (مـا بَـرِحَ یفعـل کـذا) هەمیشـەو ئێستاشـی لەگـەڵ دابـێ خەریکی ئەوئیشەیە.

بَـرَحَ الخفـاءُ: ئیشـەکە رون بـووەو تـەمو مژی لەسەر رەوییەوە.

بَرِحَ مکانهُ: لەشوێنی خۆی لاچوو بەجێی هێشت.

أبْرَحَ بهِ: زۆری ئەزیەت دا، جارِسی کـرد ٥ هەرکاتێ یەکێك زێدەرەوی بکا لـە سەرزەنشـت کـردنو سـەخاوەت دادەگـوترێ: (أبْرَحْـــتَ لومـــاً) و (أبْرَحْتَ کرماً).

أبْـرَحَ الشَّـیئَ: رێـزی لـێ گـرتو بەگەورەی زانی.

بارَحَ براحاً: پەردەی لەسەر هەڵدایەوە ٥ (بارَحَ المکـانَ مبارحـةً)، ئەوشـوێنەی جێ هێشت.

بَـرَّحَ الله عنـه: خـودا چـورتەمو تـەنگو چەڵەمەو ناخۆشی لەسەر لابرد.

بَـرَّحَ بـه: بـەمانا (أبْـرَحَ)دێ، (بَـرَّحَ بـه الضَّـــرْبُ): بەتونـــدی لـــێی دا.. دەگوترێ: (ضربه ضرباً مبرحـةً) (بَـرَّحَ بفـلان الأمـر) ئـەوکارە فلانکەسـی زۆر مانـدوکردو ئەزیـەتی دا ٥ هەرلـەم بارەیە کەدەگوترێ: (بَرَّحَتْ به الحمی) لەرزوتاکە زۆر ئـازاری فلانکەسی دا ٥ هاڵاوی گەرمی تا لێی دا.

تَبَرَّحَ: لاچوو، وازی لـێ هێنا.

البـــارحُ: گـــرەی گـــەرمای هـــاوین ٥ رەشەبای گەرمی هاوین.

البارِحَـــةُ: بـــۆ مێینـــەی (البـــارح)ە نـزیکترین شـەوی رابـردو ٥ هەرلـەو بـوارەدا پەنـدێکی پێشـینان هەیـە دەڵێ: (ما أشبه اللیلة بالبارحة).

بَـــرَاحِ، بـــراحَ: نـــاوە بـــۆ خـــۆر ٥ کـــە دەگوترێ: (لابَـراحَ ولابُـراحَ) واتـە: هیچ گومانو گۆڕانکاری نیە.

البَـرَاحُ: پانتـایی یەکـە لـەزەوی روتـەن نـەدرەختی تێـدابێ نـە گیـاو گـژو سـەوزایی ٥ (البَراحُ من الأمـر) کـاری رونو ئاشکرا ٥ راوو بـیرو بۆچـونی ناپەسەند.

البَرَحُ: تەنگانەو سزای بەئێش‌و ئازار، دەگوترێ: (لقي منه بَرَحاً بارحاً وبَرَحاً مبرحاً) لەوەوە زۆری ئازارو ناخۆشی پێ گەیی (ولقي منه بناتِ بَرَح) جورتم‌و ناخۆشی لەوەوە توش هات.

بَرَحى: وشەیەکە ئاراستە دەکرێ نامازەی نارەزامەندی دەکا بەپێچەوانەی (مَرَحى) کە بۆ پەسەندی‌و پشتگیری دی.

البُرَحاءُ: جورتم‌و تەنگانەو ئازار (بُرَحاء الحُمى) ئازاری تاو نەخۆشی.

البُرْحَةُ: سەرپشکی کردن لە هەموو شتێك دا.

التَبريحُ: ماندوبون (التباريحُ) ناخۆشی جۆراو جۆر.

تباريح الهوى: ئازاری عەشق‌و ئەوین.

بَرَدَ بَرداً وبروداً: پلەی گەرمی دابەزی دەگوترێ: (هو بارد وبَروداً)

بَرَدَ حقّهُ على فلان: مافی خۆی لەسەر فلان چەسپاند ٥ هەر لەم مانایەدا یە ئیمامی عومەر دەفەرموێ: (وددت أنه بَرَدَ لنا عملُنا).

بَرَدَ فلانٌ: کەمتەر خەمی کرد، لێی سارد بۆوە ٥ دەگوترێ: (جدَّ في الأمر ثم بَرَدَ): لەسەرەتاوە بەجیدی دەستی دایە بەڵام پاشان لێی سارد بۆوە.

بَرَدَ: مرد، ساردبووە، گیانی تێدانەما، (بَرَدَ الأمر) کارەکە ئاسان بوو گیروگرفتی نەهاتە پێش.

بَرَدَ السيف: شمشێرەکە کول بوو، نەیبڕی.

بَرَدَ الشَيْئَ: ساردی کرد، یان بەفری تێکەڵ کرد.

بَرَدَ الخُبزَ بالماء: نانەکەی بەئاو تەڕکرد، رشاندی.

بَرَدَ اللَّيلُ القوم وعليهم: خەڵکەکە سەرمای شەویان توش هات.

بَرَدَ العينَ: چاوی رشت ٥ (بَرَدَ بريداً) رەوانەی کرد.

بَرُدَ برودة: سارد بوو ٥ (بَرُدَ الأرضُ) زەوی ساردو سەرمای بەسەردا هات، وەرزەکەی سارد کرد.

بُرِدَ القومُ: خەڵکەکە سەرمایان بوو، سەرما لێی دان.

أبْرَدَ: چووە کاتی فێنکی‌و سەرما ٥ کەوتە دەمەو ئێوارە ٥ لەئێوارە دا چووە ناوەوە.

أبْرَدَ لَهُ: ساردی دەرخواردا (أبْرَدَ برسالة) نامەکەی لەرێگەی بەریدەوە بۆنارد.

أبْرَدَ الشَيْئَ: شتەکەی بەساردی هێنا ٥ ساردی کردەوە.

أبْرَدَ خُبْزَهُ: نانەکەی بەئاو تەڕکرد (أبْرَدَ الشَيئَ فلاناً) ئەوشتە برستی لەفلانکەس بڕی بێ هێزی کرد ماندوی کرد.

بَرَّدَلَه: بەمانا (أبرد)دێ ٥ (بَرَّدَ عنه) بارەکەی لێ سوك کرد ٥ لەفەرمودەی پێغەمبەردا هاتووە دەفەرموێ:

(لاتُبَرِّدوا عن الظالم) سزای تاوانی ستەمکار سوك مەکەن بەوە جنێوی پێ بدەن یان دوعای لێ بکەن.

بَرَّدَ الشَّيْئَ: شتەکەی سارد کرد ٥ (بَرَّد طعامه وشرابه) خواردن‌و خواردنەوەکەی خستە ناو سەلاجەوە بۆئەوەی ساردبێ ٥ (بَرَّدَ الشَّيئَ فلاناً) بەمانا (أبْرَدَهُ)دێ.

اِبْتَرَدَ: بەئاوی سارد خۆی شت ٥ ئاوی ساردی خواردەوە بۆئەوەی ناوسکی فێنکی بێتەوە.

اِستَبْرَدَ عليه لسانه: زمانی لێ بەرەڵاکرد وەکوو برمەند.

الأبردان: ئێوارەو بەیانی.

الإبْرِدةُ: سەرمایێ کە لەناوسك دا پەیدا دەبێ.

البارِدُ: ژیانی خۆشی‌و بێ‌مەینەت.

البارِدةُ: مێینەی (البارد)ە هەروەها قازانجی بازرگانی دەستەو پەخەیە، خێرا بیکڕی‌و بیفرۆشی‌و خێر بکا ٥ دەگوترێ: (غنیمة باردة) دەستکەوتی بێ ماندوو بوون ٥ بۆیە پێغەمبەر فەرموویەتی: (الصوم في الشتاء الغنیمة الباردة) بەرۆژووبون لەوەرزی زستان دا دەستکەوتێکی بێ ماندوبوونە.

الحرب الباردة: جەنگی سارد، شەڕی پڕوپاگەندەو چاوو راو بەبێ بەکارهێنانی چەك‌و تەقەمەنی.

البُرادةُ: وردە ئاسن ئەو خشت‌و خاك‌و وردە ئاسنەی لەکاتی بڕینەوەی ئاسن دا دەکەوێتە خوار.

البِرادةُ: میهنەی ئاسن بڕینەوە.

البَرْدُ: پەسیوی‌و پەتایەکە توشی داپۆشەری (أغشیة)ی کۆئەندامی هەناسەدان دەبێ.

البُرْدُ: پۆشاکێکی خەتخەتە وەکوو جاجم ولێفە بەخۆدادەدرێ یان وەکوو عەبا لەبەردەکرێ، (ك: أبْراد، أبْرُد، بُرود).

البَرَدُ: تەرزە ٥ ئاوی بەستو کەلەهەورەوە دێتەخوارەوە ٥ دەنکە دەنکە لەبیچمی دەنکە نۆك‌و نیسك دا ٥ پێشی دەگوترێ دەنکی هەور.

البَرِدُ: هەوری تەرزاوی، هەوری خاوەن تەرزە.

بَرَدَی: چۆمێکە سەرچاوەکەی لەگوندی (الزَبداني) هەڵدەقوڵێ، گەورە چەمی دیمەشقە پێنج فرسەخ لە دیمەشقەوە بۆلای بەعلەبەك دوورە.

البُرَداءُ: لەرزو تای زۆر سەرما ئاوەر.

البَرْدان: بەمانا (الأبردان)ە.

البُرْدَةُ: پۆشاکێکی خەتخەتە وەکوو عەبا لەبەردەکرێ یان وەکوو جاجم بەخۆ دا دەدرێ، (ك: بُرْد، بُرَد).

البَرْدةُ: قەڵەوی.

البَرْدِيُّ: روەکێکی ئاوی یە لاسکەکەی

مەترێك و زیاتر بەرز دەبێتەوە، زوو پێ دەگاو گەشە دەكات... بەزۆری لەزەلكاوەكانی لای سەروی چۆمی نیل دا دەڕسكێ، میصرییە كۆنەكان لەو ڕوەكە كاتی خۆی وەرەقی بەرەدایان دروست كردوە.

الْبُرْدِيُّ: جۆرە خورمایەكی پەسەندە.

الْبَرَّادُ: صیغە موبالەغەیە ٥ كەسێكە جەڕەو گۆزە دروست دەكا بۆئەوەی مەی تێدا سارد بكات.

الْبَرَّادَة: مێینەی (اَلْبَرَّادَ)ە ٥ مەكینەی ئاو سارد كردن (ثلاجة).

الْبَرُودُ: هەرشتێك فێنك كەرەوە بێ ٥ وەكوو شەراب كە دەرونی پێ سارد دەكەیەوە، كل كەچاو فێنك دەكاتەوە ٥ بەقوماشێكیش دەگوترێ نەنەرم بێ نەتەنك.

البريدُ: لەبناغەدا بەو ولاغە دەوترێ كەنامەكانی لێ باردەكرێ ٥ نامەبەرو نێردراوی دەست ڕۆیشتو یەك بۆلای یەكێكی تر ٥ مەسافەی نێوان دوو قۆناغە ڕێ لەقۆناغە ڕێگاكانی كاروان كەقۆناغ بریتییە لەچەند میلێك راجیایی هەیە لە چەندییەتەكەدا ٥ نامەو پەیام.

التَّبْرِيدُ: لەزانیاری سروشت ناسی دا بریتییە لەڕێگا چارەیەك بۆبەدەستهێنانی جۆرە گەرمییەك بەهۆی شلەمەنیەكەوە.

المِبْرَدُ: برمەند؛ ئامێرێكە گرن گرنە بۆ ڕێكخستن و ڕاستەو پاستەكردنی قەبارەیەك.

الْبَرْدَعَةُ: كورتانی گوێدرێژ یان هێستر كەلەپشتی دەكرێ بۆ ئەوەی باری لێ بندرێ یان سواربوونی خۆش بێ، (ك: براذع)ە.

اَلْبَرْذَعَةُ: بەمانا (البردعه)یە، (ك: براذع)ە.

بَرْذَنَ الفَرَسُ: ئەسپەكەڕۆیشت بەشێوەی ڕۆیشتنی بارگیر.

بَرْذَن الرجلُ: ئەو پیاوە سواری بارگیر بوو یان بوو بە خاوەنی بارگیر ٥ زمانی گیراو نەیتوانی وەڵام بداتەوە.

البِرْذَونُ: ولاغە بەرزەیەكە جیا لە هێسترو ئەسپی عەرەبی بەكوردی پێی دەگوترێ بارگیر، جەستەیەكی گەورەی هەیە قاچ ئەستورو سم گەورەیە، (ك: برازین)ە.

بَرَّ حَجُّهُ بِرّاً: حەجەكەی وەرگیراو قبوڵ بوو.

بَرَّ اليَمِينُ: سوێندەكە ڕاست بوو ٥ (بَرَّ السلعةُ) كاڵاكە ڕەواجی بوو.

بَرَّ البَيْعُ: مامەڵەیەكی بێ غەل و غەش بوو، درۆو خیانەتی تێدا نەكرا.

بَرَّ اللهُ حَجَّهُ: خودا حەجەكەی لێ قبوڵ كرد ٥ (بَرَّ اللهُ قَسَمَهُ) خودا نیازەكەی بۆ هێنایەدی.

بَرَّ فلانٌ رَبَّهُ: فلانكەس زۆر جۆر خودا

پەرستی ئەنجام دا (بَرَّ فلان والديه) فلان زۆر چاکەی لەگەڵ باوك و دایکی داکرد ٥ دەگوترێ: (هو بار)، (ك: بَرَرَة)ە ٥ (هوبَرٌّ)، (ك: أبرار)ە.

بَرَّ فلاناً: بەقسەیان بەکردەوە بەسەر فلان دا زاڵ بوو.

بَرَّ فلانٌ: فلانکەس راستاڵ و بەخۆ چاراو بوو (دژی خراپەکار).

أبَـرَّ: بەوشکانی دا سەفەری کرد ٥ دەگوترێ: (أبَرَّ وأبْحَرَ) زۆر سەفەر دەکا ٥ هەمیشە بەوشکانی و بەدەریادا لەهاتوو چۆ دایە.

أبَرَّ الرجلُ: پیاوەکە منداڵی زۆر بون ٥ (أبَرَّ القومُ) ئەونەتەوە زۆر بون.

أبَرَّ القومَ: بەسەر خەڵکەکەدا زاڵ بوو (أبَرَّ العملَ) مەبەستی بە کردەوکانی بەدەستهێنانی رەزامەندی خودایە، کاری کرد بۆئەوەی لەخودا نزیك بێتەوە.

أبَـرَّ اللهُ: بەراستی و راستگۆیی سوێندەکەی ئەنجام دا.

أبَـرَّ اللهُ يَمينِـه: خودا ئاواتەکانی دوعاکانی بۆهێنایەدی ٥ پێغەمبەر (د.خ) فەرمویەتی: (ربّ اشعثَ أغْبَرَ ذی طمرین لا يؤبَهُ له لو أقسم على الله لأبَرَّهُ) زۆر ئادەمیزادی قژ ژاکاوو تەپوتۆزاوی پۆشاك دڕاوو پینەکراو کەکەس گرنگی پێناداو لای خودا زۆر رێزدارە ئەگەر داوا لەخودا بکا ئاواتی بێتەدی خودا داواکەی رەت ناکاتەوە.

بَرَّر عَمَلَـهُ: پاساوی بۆکارەکەی هێنایەوە، پاکانەی بۆخۆی کرد.

اِبْتَـرَّ: لەهاوەلانی جیابووە، گۆشەگیر بوو.

تَبَـارّوا: ئەوانە هەندێکیان لەگەڵ هەندێکیان پێشبڕکێیان کرد.

الأبَـرّ: (اسم تفضيل)ە گوتراوە: (اصلحُ العرب أبَرُّهم أصلحهم في الفصاحة أبعدهم في البَـرّ): بەخۆچاراوترین عەرەب ئەوانەیانن زۆر چاکە کارو چاك خوازو خوداپەرستن رەوانبێژترینیان ئەوانەن لەقوڵایی سارادا نیشتە جێن و ژیان بەسەردەبەن.

البَرُّ: ئەو وشکانی بە ئاو داینەپۆشیبێ، (ك: برور)ە ٥ هەروا ناوێکە لەناوە جوانەکانی خودا.

البِـرُّ: خێرو چاکە ٥ دڵ و دەرون ٥ دەگوترێ: (فلان لايعرف هرّاً من بِرّ) ٥ فلانکەس گێل و نەفامە فەرقی دۆست و دوژمنی خۆی ناکات ٥ نازانێ کێ ی خۆش دەوێ و کێی دەدزێ.

البُـرُّ: گەنم (ابن بُرَّة) نانە (البَرّانی) دەرەکی.

بَـرَّة: ناوە بۆچاکەو ئیسمێکی غەیرە مونصەریفە.

البَرِّيَّة: سارا، (ك: براراي)یە.

البرير: بەروبوومی داری ئەراك.

المَبرّة: شوێنی چاکە کردنو بەهاناوە چونی لێقەوماوان وەکوو پەناگەو خەستەخانە.

بَرَزَ بروزاً: دەرکەوتو ئاشکرابوو پاش ئەوەی چ دیار بونێکی نەبوو.

بَرَزَ لە: بۆی تاق بووە بۆئەوەی زۆرانبازیو بەرامبەری لەگەڵ بکا.

بَرَزَ فلان: دوای گێلیو نەفامی تێگەییشتو عاقڵ بوو.

بَرَزَ: چوو بۆ دەست بەئاو گەیاندن.

بَرَزَ الأرضُ: زەوییەکە بوو بەشوێنی دەست بەئاو گەیاندن.

بَرَزَ الی المکان: چوو بۆ ئەوشوێنە.

بَرُزَ برازةً: عەقڵی تەواو رای پەسندی هەبوو، رەوشت جوانو داوێنپاك بوو.

بَرُزت المرأة: ئافرەتەکە پۆشاکی بالآپۆشی وەلا ناو خۆی سفور کردو تێکەڵاوی پیاوانی بێگانە بوو.

أبْرَزَ: بریاری سەفەرکردنی دا ٥ (أبرَزَ الشیئَ) ئەوشتەی دەرخستو ئاشکرای کرد ٥ رونی کردەوە.

أبْرَزَ الکتابَ: کتێبەکەی بلاو کردەوە، کتێبەکەی لەچاپ داو بلاوی کردەوە.

بارَزَهُ مبارزة: بەشمشێرو شتی وا بەرامبەری کرد.

بَرَّزَ: چوو بۆسەر ئاو (بَرَّزَ الفرسُ علی الخیلِ) ئەسپەکە لەراکردن دا پێش ولاغەبەرزەکان کەوت.

بَرَّزَ الرجلُ: پیاوەکە بەسەر هاوەڵانی دا بالآدەست بوو دەگوترێ: (بَرَّزَ علیهم) بەسەریان دا زاڵ بوو.

بَرَّزَ الشیئَ: بەمانا (أبرَزَهُ)دێ ٥ (بَرَّز الفرسُ راکبَهُ) ئەسپەکە سوارەکەی رزگار کرد.

تبارَزا: هەریەکە لەو دوو کەسە لەگۆڕەپان دا کەوتنە بەرامبەری کردن لەگەڵ یەکترداو هەریەکەیان هەوڵی دا دەستی خۆی لەبەرامبەری بوەشێنێ.

تَبَرَّزَ: چوو بۆسەر ئاودەست ٥ بۆشوێنی دەست بەئاو گەیاندن.

الإبْرازُ: لەزانستی ئاژەڵداری دا بریتییە لەهاتنەدەرەوەی هەندێ ماددەی تایبەتی لەناو لەشی ئاژەڵ بەبێ ئەوەی کارلێکی یاسایی لەگەڵ جەستەکەدا بکا وەکوو هاتنە دەرەوەی میزو عەرەقو فرمێسك.

البَرازُ: دەشتو سارایەکی بەرافراوانی بێدارو درەختو گژوگیا ٥ هەروا ئەو ماددانەی لەریخۆڵە دێنە خوار لەکاتی چونە سەر ئاودەست دا.

البَرزةُ: لوتکە شاخو دوندی کەژ ٥ ئافرەتی بێ چاوو رو کەلەگەڵ پیاوی بێگانەدا دانیشێو بکەوێتە گفتو گۆ.

البَریزةُ: ئەوشوێنەی کارەبای لێ وەردەگیرێ ٥ لەهێڵی سەرەکییەوە.

المُبارَزَةُ: جۆرێکە لەیاری وەرزش‌و جۆرە چەکێکی تێدا بەکاردەهێندرێ.

البَرْزَخ: لەمپەرو پەردەی نێوان دووشت ٥ ئەوماوەیەی نێوان مردن‌و زیندو بوونەوە ٥ هەرکەسێ دەمرێ دەچێتە ژیانی بەرزەخەوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَمِن وَرَائِهِم بَرْزَخٌ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ﴾ ٥ لەزانیاری جوگرافی دا بەرزەخ بریتییە لەپارچە زەوییەك تەنگەبەری نێوان دووئاوی وا کە دوو زەوی لێك جیادەکەنەوە ٥ لەزانیاری پزیشکی دا بەرزەخ بریتییە لەپارچەیەکی گرژبوی غودەی دەرەقی.

بَرِس الأرض: زەوییەکەی کێڵاو شەندی کردەوە.

البُرْسُ: لۆکە.

البُرُستانَةُ: غودەیەکە دەوری ملی کیسەی میزەڵدانی داوە.

بُرْسِمَ: نەخۆشی بیرسامی توش بوو، کە بریتییە لە (التهاب) هەوکردنی پێستی سیەکان یان پەردەی نێوان جەرگ‌و دڵ.

البِرْسِمُ: گیایەکی ساڵانەیە بەزۆری لەولاتی میصردا بەرهەم دەهێندرێ گەڵاکانی سێ پەلکەیەو گوڵەکانی سپی‌و تۆوەکەی زەردێکی مەیلەو سوورە، دەکرێتە ئالفی ئاژەڵ بەتەری‌و بەوشکی.

بَرِشَ بَرَشاً وبُرْشَةً: رەنگی جۆراو جۆرو خاڵخاڵە هەندێ خاڵی سورو هەندێکی رەش یان بۆرو خۆڵاوی‌و بەو جۆرە ٥ دەگوترێ: (جلد أبرش)و (فرسٌ أبْرَشٌ وروضٌ أبْرَشُ).

أبْرَشٌ: بەمانا (بَرِش)دێ.

البُرْشُ: حەصیرێکی بچکۆلەیە لەپرژی دارخوما دروست دەکرێ بۆ لەسەر دانیشتن.

بَرْشَقَ اللحمَ: گۆشتەکەی کەرت کەرت کرد.

إبْرَنْشَقَ: کەیف خۆش‌و تەڕدەماخ بوو.

بَرْشَمَ برشمَةً وبِرْشاماً: دەم‌و چاوی گرژ کردو خەمباری خۆی دەرخست ٥ چاوی تێبڕی‌و زۆری سەیرکرد ٥ لەحەدیس دا هاتووە، دەفەرموێ: (کان الناسُ یسألون رسولَ الله صلی الله علیه وسلم عن الخیر وکنت أسأله عن الشرّ فبرشموا له) واتە: چاویان تێ بڕی.

بَرْشَمَ في الشَّيْءِ: ئەو شتەی خاڵخاڵ کردو وای لێ کرد رەنگاو رەنگ بنوێنێ.

بَرْشَمَ المِسْمَارَ: بزمارەکەی داکوتا پاش رۆچونی بۆئەوەی سەرەکەی پان بێتەوە.

البُراشِمُ: ئەوکەسەیە چاوی تیژ بێ.

البِرْشامُ: بەرگێکە دەرمانی تێوە دەپێچرێ.

البُرْشُمُ: سەرپۆش، لەچکە.

بَرِصَ بَرَصاً: بەڵەکی لەجەستەی پەیدا بو، مارێکی بەڵەك کە خاڵخاڵی سپی تێدابن.
بَرِصَ الأرضُ: زەوییەکە هەندی شوێنی گیاوگژەکەی خوراوەو پەڵە پەڵەبووە.
أبْرَصَ الله فلاناً: خودا فلانی توشی نەخۆشی بەڵەکی کرد.
بَرَصَ المطر الأرْض: زەوییەکە پێش ئەوەی بکێڵدرێ بارانی لی باری.
بَرَصَ الرأسَ: سەری تاشی.
تَبَرَّصَ الأرْض: هەرچی گیاوگژی ناوزەوییەکەیە ئاژەڵەکانی خواردی‌و هیچی تێدانەهێشت.
الأبْرَصُ: دەعبایەکی ناوی ژەهراوییە، وەکوو مارمێلکە وایە جەستەی بەڵەکە بەکوردی پێی دەگوترێ بوکە خاتونکە ٥ سەرمازەڵە ٥ قۆڕی.
البَرَصُ: سپیایەتیەکە لەپێست دا پەیدادەبێ لەبەر نەخۆشی پەك.
البُرْصَةُ: دەلاقەو کەلێنێکە لەهەوردا پەیدادەبێ لێوەی ئاسمان دەبیندرێ ٥ پەڵە زەوییەکی لمبەلانە کە هیچی تێدانەروێ.
البَريصُ: بریسکەو بریقە.
البُرَيصُ، أبو بريص: نازناوی سەرمازەڵەیە.
البُرْصُومُ: ئەوپەڕۆو قوماشەیە کە دەمی دیزەی پێ دەبەسترێ ٥ دەمی سەتڵەو مەنجەڵی پێ دەگیرێ.
بَرَضَ الماءُ بَرْضاً وبروضاً: ئاوەکە کەم بوو، هاتە دەرەوە بەکەمی.
بَرَضَ النبات: گژوگیاکە چەکەرەی کردو سەری لەزەوی دەرهێناو بەدەرکەوت.
بَرَضَ له من ماله بَرْضاً: کەمێکی لەماڵی خۆی پێدا.
بُرِضَ: ئەوسامانەی لای بوو تەواوبوو لەبەر ئەوەی زۆری لێ بەخشی.
أبْرَضَتِ الأرض: زەوییەکە گژوگیاکانی بەزۆری سەریان دەرهێناو لەخۆکەوتن.
بَرَّضَتِ الأرضُ: بەمانا (أبْرَضَ)یە.
بَرَّض الرجلُ: پیاوەکە هەموو سامانی خۆی لەبەخشین دا خەرج کردو هیچی نەهێشتەوە.
اِبْتَرَضَ الماءُ: ئاوەکە کەم بوو، بەکەمی هاتەدەرەوە.
اِبْتَرَضَ فلان في عيشه: فلانکەس بۆدەستەبەر کردنی بژێوو پێداویستی ژیانی هەموو ئەم لاو ئەولایەك دەکاو هەمیشە خەریکە.
تَبَرَّضَتِ الأرضُ: بەمانا (أبْرَضت)ە.
تَبَرَّضَ فلانٌ: فلانکەس کەمێکی پێداویستی ژیان بۆدابین بوو.
تَبَرَّضَ صاحبه اوماله: وردەوردە ماڵو سامانەکەی لی کێشایەوە ٥ کەم کەم لێی ستاندەوە.
تَبَرَّضَ الماءَ: کەم کەم ئاوەکەی هەڵێنجا

٥ هەر کەتۆزێك لەبنکی بیرەکەدا ئاوەکە کۆبووەوە ئەو هەڵی هێنجا.

تَبَرَّضَ الشرابَ: شەرابەکەی هەڵقوڕاند، خواردیەوە.

تَبَرَّضَتِ الماشیةُ النباتَ: ئاژەڵەکە گژوگیاکەی بەناسکی خوارد، پێش ئەوەی بەرزبێتەوەو لەخۆیکەوێ خواردی.

البارِضُ: گژوگیایەکە تازە دەرپسکێ‌و سەر دەردەهێنێ‌و هێشتا جۆرەکانی بەباشی لێك جیاناکرێنەوە.

البُراضُ: شتی کەم ٥ (البُراضَةُ) بەمانا (البُرَاضَ)دێ.

البَرْضُ: بەمانا (البُراضُ)دێ.

البَرْضُ من الآبار: ئەو بیرانەی ئاویان کەمە، (ك: بُرُضُ، براض، أبراض)ە.

البُرْضة: ئەوشتە کەمەیە کەوردە وردە بەهەوڵدان دەستت دەکەوێ ٥ بەزەوییەکیش دەگوترێ گیای لێ نەڕوێ.

بَرْطَلَ: لەبەرامبەر حەوزەکەی بەردێکی گەورەی چوار گۆشەی دانا.

بَرْطَلَ رأسُهُ: سەری درێژ بوو دەڵێی بیرطیله.

بَرْطَلَ فلاناً: مێزەری لەسەر کرد، فێس‌و عەمامەی خستەسەری یان بەرتیلی پێدا.

تَبَرْطَلَ: فێسی لەسەر کرد، بەرتیلی وەرگرت.

البُرْطُلُ: شتێکە سەری پێ دادەپۆشرێ وەکوو مێزەرو جامانەو فێسو گوترەو عەگاڵ.

البُرْطُلَةُ: چادری هاوینە.

البِرطِیلُ: ئاسنێکی درێژە یان بەردێکی درێژی رەقە بەرداشی ئاشی پێ بیراز دەگرێ، یان بەردێکی چوار گۆشەی گەورەیە بەئەندازەی نیومەترێك، خانووی پێ دروست دەکرێ، یان بەمانا بەرتیلە، (ك: براطیل)ە.

بَرْطَمَ اللیلُ: شەو داهات‌و جیهان زۆر تاریك بوو ٥ (بَرْطَمَ فلان) فلانکەس رقی هەڵسا ٥ سووربووەو هەڵچوو ٥ لەخەم‌و خەفەتباری لیچی دا ژەنین.

بَرْطَمَ فلاناً: فلانکەس توڕەی کردو رقی هەڵساند.

تَبَرْطَمَ: لەقسەکە توڕەبوو.

البُراطِمُ من الرجال: پیاوی لچ‌و لێو ئەستور.

البَرْطَمُ: ئەوکەسەیە لاڵ بێ، زمانی بگیرێ، قسەی بۆنەکرێ.

البَرْطمانُ: قاپێکی گەورەیە لەشوشە یان لە سواڵەت مورەباو شتی لەوجۆرەی تێدا هەڵدەگیرێ.

البُرطُومُ: دینگە، پاڵو، دارێکی گەورەی ئەستور وپتەوە دەکرێتە دینگەو سەقفی خانووی دەخرێتە سەر، (ك: براطیم)ە.

بَـرَعَ بُروعــاً: بەســەر هاوەڵــەكانی دا بالادەست بـوو، لەكارەكـەی دا پـێش ئەوان كەوت.

بَرَعَ الجَبَلَ: چووە سـەر لوتكـەی كەژەكـە (بَرَعَ صاحبَهُ) بەسـەر هاوەڵەكـەی دا بالا دەست بوو.

بَـرُعَ براعـةً: بەسـەر هاوەڵـەكانی دا بـالا دەست بوو پێشیان كەوت.

تَبَـرَّعَ بالعطــاء: بێئـەوەی داوای لــێ بكـرێ مــاڵی بەخشــی، بەخشــین‌و پیاوەتیــەك كەلەســەری پێویســت نــەبوو خۆبەخشــانە ئــەنجامی داو داوای قەرەبوو كردنەوەشی نەكرد ٥ بەتــەما هــیچ نــەبوو لەبەرامبــەر پیاوەتیەكەی دا.

البارع (سعد البارع): ئەستێرەیەكە.

البَرَاعةُ: پیاوەتی‌و مەردایەتی‌و رەوشت جـوانی تــەواو زمــانرەوانی‌و قســە شیرینی وەها كە لەهاوەڵەكانی جیا بكرێتەوە.

بَرْعَمَ الشجرُ: درەختەكە چرۆی كـرد ٥ (تَبَرْعَمَ الشجر) بەمانا (بَرْعَمَ)یە.

البُــرْعُمُ: میــوەی درەخــت لــەناو توێكلەكــەی دا ٥ گــوڵی درەخــت (خونچـە) پـێش ئـەوەی بپشـكوێ ٥ لەزانستی روەكناسـی دا بریتییـە لـە پرژێك كەلە چەند پەلكە گەڵایەكی كـەم هێـزو سـیس دا پەیـدا دەبـن ٥ یـان بریتییـە لەچـەند پـەرەگوڵێكی كەوتبنە سەر یەك.

البُرْعُمة والبُعْوم والبرعُومَة: هـەمویان بەمانا (البرعُمُ)ن.

البُرعُومــة: بــەمانا تۆپــەڵاكی كێــو هاتووە.

بَرَغَ بَرْغـاً: نازپـەروەر بـوو ژیـانی خـۆش بوو.

البَرْغ: تف، لیك.

البَرْغَثَـةُ: رەنگێكـە لـەنێوان خـاكی‌و رەش دا كەمێك سپی تێدایە.

البُرْغُـوثُ: مێشـووله، جـۆرە مێشـێكی بچوكی گەزندەی گورج‌و گۆڵە.

اِبْرَغَشَّ: لەنەخۆشینەكەی چاك بـووەو هەڵسا رۆیی.

البَرْغَشُ: مێشوولەی گەزندە.

بَرْغَلَ: لـەزەوی نزیـك ئـاو دانیشتەجێ بوو.

البُرْغُـلُ: سـاوار، گـەنمی هـاڕاو، گـەنمی كرەكراو.

البِرْغیــلُ: زەوی نزیــك ئــاو، زەوی دەم چــەم ٥ شارۆچـكەی نێـوان سـاراو گوندو هۆبە، (ك: براغیل).

بَـرَقَ البَـرْقُ بَرْقـاً: چـەخماخەو بریسـكە دیاری دا.

بَرَقَ السحابَةُ أو السماءُ: هـەورە بریسكەی لـێ دا.

بَرَقَ الشَّيْءُ: درەوشایەوە، دەگوترێ: (بَـرَقَ الصـبحُ) بـەیانی گزنگـی دا (بَـرَقَ أساريرُ وجهِهِ) دەم‌و چاوی گەشایەوە ٥ (بَــرَقَ الســیفُ) شمشــێرەكە

بریسکەی دا ◦ (بَرَقَ فلان) فلانکەس
هەڕەشەی کرد ◦ (بَرَقَ البَصَرُ) چاوی
تاساو لەترسان نەیتروکاندن ◦
(بَرَقَتِ المرأة) ئافرەتەکە خۆی جوان
کردو خۆی ئارایش دا (بَرَقَت
بوَجهِها) روخساری خۆی
بەئەنقەست دەرخست ◦ (بَرَقَ الطعامَ
بزيت أو سمن) کەمێك زەیت و رۆنی
کردە ناو خۆراکەکەوە.

بَرِقَ بَرَقاً: ترساو واقی وڕماو لە ترسان
هیچی نەبینی.

بَرِقَ البَصَرُ: بەمانا (بَرَق)یە.

بَرِقَ الشَّيءَ: دوو رەنگی تێدا کۆبونەوە
رەش و سپی ◦ دەگوترێ: (هو أبرق
وهي برقاء)، (ك: بُرْق).

أَبْرَقَت السماءُ: بەمانا (بَرَق)یە.

أَبْرَقَ: تیشکی بەرق لێیدا ◦ بەرقیەی
بۆنارد ◦ هەڕەشەی کرد (أَبْرَق
السحابُ) هەورەکە بارانی باراند
بەسەر ولات دا.

أَبْرَق فلانٌ البرقَ: فلانکەس بەرقی بینی
(أَبْرَق بالسيف) شمشێرەکەی
هەڵسوڕاند بۆئەوەی بریسکەی
ببیندرێ.

أَبْرَقَ بالشيئ: بریسکەو ورشەی
لەوشتەدا دەرخست.

أَبْرَقَتِ المرأة بوَجهِها وبعينها: ئافرەتەکە
بەروخسارو چاوی جوانی و
بریسکەی لێ دەرکەوت.

بَرَّق بصره وبِبَصَرِهِ: چاوی تیبڕی و
زۆری سەیرکرد.

بَرَّق فلانٌ: فلانکەس هەڕەشەی کردو
وادەی شەڕی بەبەرامبەرەکەیدا
لەپەندی پێشینانندا هاتووە دەڵێ:
(بَرَّق لمن لايعرفك) هەڕەشە لەوانە
بکە کەناتناسن.

بَرَّقَ: سەفەری دورو درێژی ئەنجام دا
(بَرَّقَ في المعاصي) چووە زەلکاوی
تاوانەوەو نوغرۆبوو ◦ (بَرَّقت المرأة
برجهها) بەمانا (بَرَقَت)ە (بَرَّق منزلَهُ)
مەنزڵ و شوێن و جێگای خۆی جوان
کرد.

الأَبْرَق: شوێنێکی بەرداوی و رەقەن و
بێ گژوگیا ◦ خاکەکەی پێك هاتووە
لەخڕکەبەردو لم و گڵ، (ك:
أباريق).

الإِبْرِيقُ: شمشێری بریسکەو ورشە دار،
ئافرەتی جوان و روخسار تەڕو تازە
کەجوانی خۆی بە ئەنقەست بۆ
پیاوی بێگانە دەربخا ◦ مەسینەو
لوولێنە.

البارِقةُ: مێینەی (الابارق)ە ◦ هەروەها
بریسکەی چەك و شمشێرە ◦
لەحەدیثی پێغەمبەردا هاتووە دەڵێ:
(كفى ببارقة السيف على رأسه فتنة).

البَرْقُ: روناکییەکە لەئاسمان دیاری دەدا
بەهۆی تەقینەوەی کارەبایی لە
هەوردا ◦ ئامێرێکە نامە

دەگوێزێتەوە لەشوێنێکەوە بۆ شوێنێکی تری دوور بەهۆی چەند نیشاراتو جمووجوولێکی تایبەتی‌یەوە، (ك: بُرُوق)ە.

البَرَقُ: کاوڕ، بێچوی مەڕ، (ك: أبراق، بُرْقان)ە.

البَرْقاءُ: زەوییەکی توندو پتەوە کەپێك هاتبێ لەبەردو لمو گڵی جیاجیا، (ك: براقي).

البُرْقَةُ: بەمانا (الأبراق)ە هەروەها بەمنا کەمێك لە چەوری (ك: بُرَق، براق).

البَرْقِيَّةُ: نامەیەکە لەشوێنێکەوە دەنێردرێ بۆشوێنێکی تر بەهۆی نامێری تەلغورافەوە.

البَيْرَقُ: ئاڵاو عەلەم، (ك: بيارِق).

البيرقدار: هەڵگری ئاڵا.

بَرْقَشَ الشَّيْءَ: ئەوشتەی بەجۆرەها رەنگ نەخشاند ٥ جوانی کرد، رازندیەوە.

بَرْقَشَ الكلام وفيه: قسەکانی تێکەلاو کرد.

تَبَرْقَشَ: بەجۆرە هارەنگ رازاندرایەوە ٥ (تَبَرْقش النبتُ) گژوگیاکە بەجۆرەها شێوە خۆی ئارایش دا.

إبْرَنْقَشَتِ الأرض: زەوی سەوز بوو سەوز هەڵگەڕا.

بَرقِش (أبو بَراقش): باڵندەیەکە بەجۆرە هارەنگ رەنگی دەگۆڕی کەسێك زۆر ئەمبەرو ئەوبەربکاو هەر رۆژە راو بۆچونێکی هەبێ پێی دەگوترێ: (أبو براقش) هەروا بۆسەگیش بەکاردەهێندرێ.

البِرْقِشُ: باڵندەیەکی بچوکە وەکوو چۆلەکەوایە پەڕەکانی سەرەوەیان خاکی‌و ناوەراستیان سورو خوارەوەیان رەشە.

بَرْقَطَ فلان: فلانکەس لەسەر قاچی دانیشت‌و ئەژنۆی بلاو کردنەوە.

بَرْقَطَ الشَّيْءَ: شتەکەی بلاو کردەوە.

بَرْقَطَ الكلامَ: قسەکانی بەبێ سەروبەر گوتن.

تبَرْقَطَ: بەسەر پشتە ملی دا کەوت.

تَبَرْقَطَ الماشيةُ: ئاژەڵەکان لەکاتی لەوەڕان لەپاوان دا هەریەکەیان روی لەشوێنێکە.

بَرْقَعت وَجْهَهَا: بەقیناع دەم‌و چاوی خۆی داپۆشی.

بَرْقَعَ الرجُلَ بالعصا: بەگۆچان لەنێوان دوگوێی پیاوەکەی دا.

البُرْقُعُ: قیناعی ئافرەت یان هی ئاژەڵ ٥ پارچە قوماشێکە یان چەرمێکە خوارەوەی ریشاڵ ریشاڵ کراوەئافرەت لەهەندێ ولاتی دواکەوتوو دەم‌و چاوی خۆی پێ دادەپۆشێ ٥ هەروا لەناوچاوانی ولاغیش قایم دەکرێ بۆئەوەی بە راوەشاندنی مێش‌و مەگەز لەدەم‌و چاوی خۆی دووربخاتەوە ٥ هەروەها

نیشـــانەیەکە لـــەسمتی ئـــاژەڵ دا دەکرێ.

البرقوع: بەمانا (البرقُع)ە، (ك: براقيعَ).

المُبَرْقـعُ: ئەسـپێکە هـەموو دەمو چاوی سپی بێ ٥ جۆریکیشە لە مۆسیقا.

المُبَرْقَعَـةُ: مێینـەی (المُبرقَـعَ) هـەروا مەڕێکە سەری سپی بێ.

البَرْقُـــوقُ: درەختێکـــە لـــەپێڕی گوڵدارەکانە، لەوناو چانە دەڕوێ کە ئـــاوو هـــەوای مامناوەنـــدی بـــێ ٥ گوڵەکەی سپی یە، میوەکەی رەنگی جۆراو جۆرە، (کۆخ، قۆخ).

بَرْقَلَ: درۆی کـرد، قسـەی کـردو کـردەوەی لەگەڵ نەبوو.

البِرقيلُ: ئەوکەوانەیـە کـە گوللـەی پـێ دەهاوێژرێ.

بَرَكَ البَعيرُ بروكاً وتَبْراكاً: وشترەکە بەسەر سینگی دا کەوت ٥ لەشوێنێك ییخی خـواردو نـەجولا ٥ (بَـرَكَ فـلان) فلانکـەس جـێگیر بـوو مایـەوە، تێکۆشاو هـەوڵی دا، (بَرَكَ على الأمر) لەسەر ئەوکارە بەردەوام بوو.

بَرَكَ السماءُ: ئاسمان بارانەکەی بـەردەوام بوو.

بَرَكَ للقتـال: چوکی دا دا بۆشـەڕ، لەسـەر ئەژنۆ هەڵتروشکا بۆ شەڕ.

بَرَكَتِ المرأة: ئافرەتەکە کوڕی گـەورەی هەیـەو شـوی کـردەوە.! دەگـوترێ: (هي بروك).

أَبْرَكَ في عَدْوِهِ: لەرۆیشـتن دا بـەگورجی هەنگاوی هەڵێنا.

أَبْرَكَ البَعيرَ: حوشترەکەی ییخ دا.

بارك على الشَّيْءِ: بەردەوام بوو لەسـەر ئەوکارە.

بَـارَكَ اللهُ الشَّـيْءَ وفيـه وعليـه: خـودا خێرو بەرەکەتی خستە نەو شتەوە.

بَرَّكَ البَعيرُ: بەمانا (بَرَكَ)یە.

بَرَّكَ السحابُ: بـارانی هەورەکە هێنـدە زۆرو تونـد بـوو هـەموو روی زەوی پەستاوت.

بَرَّكَ فيه وعليه: دوعـای خێـرو بەرەکـەتی بۆکرد ٥ لەحەدیثی (أم سـليم)دا هـاتووە دەفەرموێ: (فحنكه وبرَّك عليه).

اِبْتَرَكَ البَعيرُ: بەمانا (برك)یە.

اِبْتَرَكَ القوم في القتال وله: لەسەر چوك دانیشـتن بـۆ شـەڕ لەشـەڕدا لەسـەر ئەژنۆ دانیشتن.

اِبْتَـــرَكَ الدّابـــةُ: ولاغەکـــە لەرۆیشـتن وراکردن دا خـۆی بەسـەر لایەك دا دا، بەلاسەنگی غاری دا.

اِبْتَرَكَ الصَّيقَلُ: شمشێرەکە بەلایـەکی دا خواربوو.

اِبْتَرَكَ في العَدْوِ: بەمانا (أَبْرَكَ)یە.

ابْتَرَكَ السماءُ: ئاسمان بەرەکـەتی رشـت ٥ رژاند.

إِبْتَـرَ مُصـارِعَهُ: زۆرانبـازی بەرامبـەری خستە سەر زەوی و خۆی بەسەردادا، خستیە ژێر سنگیەوە.

برغي
إبريج
بارجة
بردعة
بئر ارتوازيّة
بارودة
بابوج
بؤبؤ
بالطو
برّاد
بانطلون
مبرد
بالون
برطاش
باخرة
مرسلة البرقيات
بادرة
مبخرة
برزخ
برسكوب
بابور
بؤرة
باوباب
بان
بتولا
بربريس
بابونج
بَرْديّ
برواق
باميا
باذنجان
برعم
برتقال
بيدر
بنّ
بجعة
برقش
بخور مريم
برغشة
برغوث
برغوث البحر
ببر
سامّ أبرص
باشق
ببغاء
باز

ابتَرَكَ الرَّجُلَ في عرضه وعليه: پياوەكەی سەرزەنشت كردو زێدەڕۆیی كرد لەزەمكردنیو شكاندنی دا.

تبارَكَ: بەرز بووە پیرۆز بوو، (تبارك الله) خودا پاكو خاوێنو بەرزو پیرۆزە لەوەی كەمو كوڕی هەبێ.

تبارَكَ بـه: خێرو بەرەكەتی لێ چاوەڕوان كرد بەپیرۆزی زانی.

بَراكِ: (اسم فعل أمر) بەمانا جێگیر بە بوەستە بسەكنە.

البراكاء: گۆڕەپانی شەڕ، خۆڕاگریو ورەبەرزی لەشەڕدا.

اَلبَرْكُ: سینگ، ئەوشوێنەیە حوشتر لەكاتی پاڵكەوتن دا دەیخاتە سەرزەوی ◊ كۆمەڵە حوشتری زۆر.

البُرْكُ من الرجالِ: پیاوی بەردەوامو كۆڵنەدەر لەسەر شت ◊ ترسنۆك ◊ مۆتەكەو كابوس ◊ دێوەزمە.

البَرَكَةُ: خێرو فەڕو گەشەو نەشو نما ◊ خۆشبەختیو بەختەوەری.

حَبَّةُ البَرَكَة: گیایەكی ساڵانەی دەنك ڕەشە، لەوڵاتی میصرو ولاتانی حەوزی دەریای ناوەڕاستو وڵاتی هیند دەڕوێ پەلكە گەڵاكانی وردو گوڵەكانی شینو بەروبومەكەی لەتوێكڵ دایە دەنكو تۆوەكەی بچوكو بەكوردی پێی دەگوترێ ڕەشكە، بۆچارەسەری نەخۆشی بەكاردەهێندرێ، زۆرجار تێكەڵ بەهەویر دەكرێ بۆتام خۆشكردنی نانو كولێرەو بۆن خۆشكردنی، دەشگوشرێو ڕۆنی ڕەشكەی لێ دەردەهێندرێ بەعەرەبی پێی دەگوترێ: (الحبة المباركة، الشونيز، حبة الشونيز، الحبة السوداء).

البِرْكَةُ: زەلكاو، ئەستیر، ئەستێڵ.

البُرْكَة: باڵندەیەكی ئاوی بە شێوە مراوی یە.

بُرَك: كرێی ئاشەوانو فڕنچی.

البُرُوكُ: حەڵوا ◊ دۆشاوو ئارد تێكەڵاو دەكرێو دەخورێ.

البَرِيك: پیرۆزو بەفەر ◊ خورمای تەڕو تازە لەگەڵ ڕۆنەكەرەدا تێكەڵ دەكرێو دەخورێ.

اَلْبَرِيكةُ: حەڵوا.

المَبْرَك: شوێنی ییخ دانی حوشتر.

البَرْكارُ: پەرگاڵ ◊ سەیری وشەی (برجل) بكە.

البُرْكانُ: بریتیە لەشەقبونی توێكڵی زەویو دەرپەڕینی ماددە تواوە غازو بوخارەكان لێیەوە ◊ هەروا بەوكێوەش دەگوترێ كەلەو ماددانە پێك دێ.

بَرْكَعَ: بەسەر ئەژنۆدا كەوت ◊ بەگاگۆڵكی ڕۆیشت.

بَرْكَعَ الشَّيْءَ: شتەكەی بڕیەوەو پارچە پارچەی كرد.

تَبَرْكَعَ الشَّيْءُ: شتەكەی بڕایەوەو پارچە پارچە بوو.

اَلْبُرْكُعُ: كورتە باڵا (حوشتری كورتە

بالا، ئادەمیزادی کورتەبالا).

اَلْبِرْلَنْتُ: بەرزترینو بەنرخترین جۆری ئەڵماس لەورشەداریو سفتو لووسی دا.

بَرَمَ الحَبْلَ: لەهەردو سەرەوە حەبلەکەی گرێدا.

بَرَمَ الشَّيْءَ: شتەکەی قایمو پتەوی کرد دەگوترێ: (برم الأمر والْعَقْدَ).

بَرِمَ بالشيءِ بَرَماً: بەوشتە جاڕزبوو، پێی نارەحەت بوو.

بَرِمَ بِمَنْطِقِهِ: زمانی گیراو قسەی پی نەکرا ٥ دەگوترێ: (بَرِمَ بالحجة والجواب).

أبْرَم: برمەی دروست کرد ٥ (أبْرَمَ الكَرْمُ) میوەی میوەکە بەئەندازەی برمەکەبوو.

اَبْرَمَ الحَبْلَ والشيءَ: حەبلەکەو شتەکەی پتەوو قایم کرد.

أبْرَمَ الثوبَ: ریسەکەی دوقات بادا، بەکرەکەی گشت بادا.

اَبْرَمَ الحكمَ: بڕیارەکەی پشت راستکردەوە ٥ (أبْرَمَ الأمر) کارەکەی بنج پتەو کردو بنەوانی شیلا.

تَبَرَّمَ بالشَّيْءِ: بەمانا (بَرِمَ)یە.

اَلْبَرّامَةُ: ئامێرێکی لەولەبی یە بۆ کونکردنی شتو بۆدەرهێنانی سەدادەو شتی وا بەکاردێ بەکوردی (برێنەی پی دەڵێن).

البَرِّيمَةُ: بەمانا (ألبَرّامَة)دێ.

البَرَمُ: بەوکەسە دەڵێن: کەلەگەڵ خەڵکو هاوەڵانی دا ناچێتە قومارخانەو مەیخانەوە لەبەر رژدی ٥ کلی تواوە ٥ بۆڵە بەرسیلە لەسەرەتای دەرکەوتنی دا.

البُرْمَة: دیزەی بەردین، (ك: بُرَمٌ، بُرْمٌ، برام).

اَلْبَرِيمُ: هەرشتێك لەدەزووشتی تر دروست بکرێ کەدوو رەنگی تێکەڵاوی تێدابن ٥ هەروا بەحەبلێك دەگوترێ دورەنگی تێدابن، بەجەوهەر رازێندرابێتەوە، ئافرەتان لەقۆڵی دەکەن یان لە پشتێنی دەبەستن ٥ هەروا بەنوشتەیەك دەگوترێ بەمناڵ دا دەکرێ بۆ چاوەزار ٥ هەروا بەحەبلێك دەگوترێ: دوو حەبل تێك باهەڵدرابن وپاشان لەگەڵ حەبلێکی تر واتە هەرسێك حەبلەکە بەیەکەوە بادرابن ٥ کۆمەڵێك لەخەڵك ٥ سوپای پێکهاتولەچەند نەتەوەو چین توێژێك ٥ کۆمەڵێك ئاژەڵ تێکەلاو لەمەڕو بزن ٥ فرمێسکی تێکەڵاو بەکل ٥ روناکی خۆر لەبەیانی دا ٥ تاوانبار.

اَلْبَيْرَمُ: پارچە ئاسنێکە دارتاش دەمی برینی مشارەکەی پێ فراوان دەکا.

المِبْرَمُ: تەشی، (ك: مبارم).

المُبْرِمُ: قورس ٥ کەسێك قسەی پڕوپوچ بکا.

البَرْمـائي: گیانلبـەر یـان روەك كەلـەناو وشكانیو ئاودا بژیا.

البرمیـل: زەرفێكـە لـەدار دروسـت دەكرێ ترشـیاتو مـەیو سـركەی تێـدا هەڵدەگیرێ، ئێستا لـەنایلۆنو شـتی تر دروست دەكرێ.

بَرْمَهَـاتُ: مـانگی حەوتـەمی مـانگی قیبطیە، لەو مانگەدا وەرزی بـەهار دەست پێدەكا.

بَرْمودة: مانگی هەشتەمی مانگی قیبطیـە دەكەوێتـە ناوەڕاسـتی وەرزی بەهارەوە.

البَرْنـِـيُّ: جـۆرێكی باشـی خورمایـە، دەنكـەكانی خـڕو سـوورەو مەیلەو زەردە، دەگـوترێ: (نخـلٌ بَرْنـيٌّ ونخلـة برنية).

اَلْبَرْنِيَـةُ: زەرفێكـی دەم پانـە (سـوێنە یەكـە) لەسـواڵەت یـان لـە شوشـەی ئەسـتور دروسـت دەكـرێ ٥ كەڵەشـێرێكی بچوكی گـەنجو تـازە پێگەیشتووە.

البَرْنامجُ: دەفتـەری حیسـاب، یـان تۆمـاری ئەوكاڵایەی لەوڵاتێكەوە بۆ وڵاتێكی تـر دەنێـردرێ (مەنـەفێس) ٥ یـان ئـەو دەفتـەرەی حـەدیس گێـڕەوە، ناوی راویو رشتەی كتێبەكانی تێدا تۆمـار كـردوە ٥ پلانێكـی نەخشـە كێشـراوە بـۆ نیشـی رۆژانـە یـان سـەعاتی، وەكـوو بەرنامـەی رادیـۆو تەلـەفزیۆنو وانـە گوتنـەوە ٥ بـەكوردی پـێی دەگـوترێ بەرنامـە، (ك: برامج)ە.

البُرْنُزُ: تێكەڵەیەكە لـەمسو قەصدیر، جاری وادەبێ ماددەی تریشی تێكەڵ دەكـرێ، وەكـوو مـادەی زەنـكو فسفۆر.

تَبَـرْنَسَ: كـراس یـان رۆبـی خـاولی سـەر بەكڵاوی لەبەركرد.

البُرْنُسُ: هەرلیباسێك سەر كلاوی پێـوە لكێنـدرابێ ٥ فـێسو كـڵاوی قـوچ ٥ پۆشـاكێكە دووقـۆڵی هەیـە دوای خۆشـتنو حـەمام كـردن لەبـەر دەكرێ، (ك: برانس).

البَرْنـوفُ: روەكێكـە لـەپێری (الفصـيلة المركبـة) تەمـەنی درێـژە لەكـەنار چـۆمو روبارەكـانی میصـر دەڕوێ، بـۆنێكی كەسـكونی قورسـی هەیـە دەعباو حەشەراتی پێ راودەنرێ.

البُرْنيطـــة: پۆشـــاكی ســـەر لای فەرنگییەكان، (ك: بَرانِطَ).

بَرْنَقَ الشَّيْءَ: شـتەكەی بـەرەنگی بەرنـەقی بۆیەی كرد.

اَلْبَرْنِيقـی: رەنگێكـە لـەتۆوی كـەتان دروست دەكرێ رەسمو شتی وای پی چەور دەكرێ ٥ ئەم ماددەیە نسبەت دەدرێ بۆ وڵاتی برنیقا لەئیسپانیا.

بَـرِهَ الرَّجُـلَ بَرَهـاً: پیاوەكـە جەسـتەی پڕكـردوە دوای ئـەوەی كـەلاواز بـوو بەنەخۆشی، لاشەی وەكوو خۆی لـێ هاتەوە.

اَبْرَهَ: بەڵگەی سەرسوڕهێنەری خستە بەرچاو و بەسەر جەماوەردا باڵادەست بوو.

اَلْبُرْهَةُ: ماوەیەکە لەزەمان (البَرْهة) بەمانا (البُرْهة)دێ.

بَرْهَمَ: چاوی تێ بڕی بەبێ ئەوەی چاوی بتروکێنێ ٥ دەشتگوترێ (بَرْهَمَ الیه).

اَلْبَراهِمَةُ: پێڕو تایەفەیەکی هێندین پێیان وایە دروست نییە بۆ خودا پێغەمبەر بنێرێ بۆسەر ئادەمیزاد ٥ خواردنی گۆشتیشیان بەلاوە حەرامە ٥ بەتاکەکانی ئەم تایەفە دەگوترێ: (برهمی).

اَلْبَرْهَمَةُ والبُرْهمةَ: چرۆی درەخت.

بَرْهَنَ: بەڵگەی هێنایەوە لەسەرداواکەی ٥ دەشگوترێ (برهن علیه).

اَلْبُرْهانُ: بەڵگەی یەکالاکەرەوە ٥ لەزانستی مەنطیق دا بریتیە لە قاعیدەو قیاسێك کەلەچەند پێشەکی (مقدمات) پێك دێ ٥ بەلای ڕیاضییەکانەوە بورهان ئەومیە (قەضییە یەك) بچەسپێنێ کەپێك هاتووە لەچەند پێشەکی یەکی سەلمێندراو.

بَرا البُرَةَ بَرْواً: لوتەوانەکەی دروست کرد.

بَرا الجملَ وغَیرَهُ: لوتەوانەی لەلوتی حوشترەکە کرد.

بَرا القَلَمَ أو السَّهْمَ: قەڵەمەکە یان سەرەتیرەکەی تاشی.

برا اللّه الشَّیْئَ: خودا ئەوشتەی بەدی هێنا، دروستی کرد.

أبری الجَمَلَ وغیهِ: لوتەوانەی لەلوتی حوشترەکە کرد.

اَلْبُرَةُ: ئەڵقەیەکی بچوکە لەزەرد یان لەشتێکی تر دروست دەکرێ لەلایەکی لوتی حوشتر دەکرێ بۆ ئەوەی ژێرباربێ، یان ئافرەت لەلوتی خۆی دەکا بۆ جوانی وەکوو چۆن گوارە لەگوێ دەکا ٥ هەروا (البُرَةُ) ناوە بۆ هەموو ئەڵقەیەکی وەکوو بازنەو خرخاڵو گوارەو ئەوجۆرە شتانە.

اَلْبَرْوَةُ: لۆغەتێکە لە (البُرَة) هەروا ناوە بۆدادراوی قەڵەم و دارو صابونو ئەو جۆرە شتانە ٥ بەو بلیسکە صابونەش دەگوترێ: کەدوای بەکارهێنان دەمێنێتەوە.

اَلْبَرِیَّةُ: بونەوەر، خەڵك.

البروتیستنتیة: ڕێبازێکی مەسیحی یە لەئاکامی جمو جۆڵو هەوڵدان بۆ چاکسازی لەئایینی مەسیحی دا سەری هەڵدا ئەم ڕاپەڕینو جمو جۆڵە بەرابەرایەتی (لوثر) ئەنجام درا بانگەوازیی ئەوەی دەکرد کەتاك لەدەسەلاتی کەنیسە ڕزگاری بیو بەرامبەر بەخودا بەرپرسیار بێ هەرکەسەو خودای خۆی ٥ لەبەرامبەر ئەمەدا ڕێبازو بیرو بۆچونی (کاثۆلیك) یش هەبوو کە (ئەرثۆذکسیە) شی پێدەگوترێ.

بروتستو: بەلگەنامەیەکی رەسمی یە لەسەر داوای خاوەن مەبەست دەنوسریٚ بۆ سەلماندنو چەسپاندنی ئەوەی کابرای بەرامبەر پابەندی کۆمپیالەی نێوانیان نیەو وەفا بەوەعدو بەلێنی خۆی ناکا ٥ بروتون بەشێکە لە پێکهاتەی ئەو قەبارە هەرە بچکۆلەیەی پێی دەگوترێ زەرە.

بَرْوَزَ الصورة ونحوها: چوار چێوەی بۆ رەسمەکە دانا ٥ چوارچێوەی بۆئەو شتە دروست کرد.

البُرُوْفَةُ: پراوە پێکردنی شتێك پێش ئەوەی بۆجەماوەر نمایش بکرێ بۆدڵنیایی بوون لەگونجاوی.

البَرْوَقُ: ئەو سەوزایی یە کە لەسەرەتادا زەوی دادەپۆشێ ٥ بەهەموو ئەو روەکانەش دەگوترێ کەبالاّ ناکاو بەسەر زەوی دا پەل دەهاوێو پان دەبێتەوە.

بَرَيَ العودَ أو الحَجَرَ ونحوهما: دارەکە یان بەردەکەی تاشی، دەگوترێ: (هوبارٍ) ئەوە سەنگتراشە، دارتاشە ٥ لەپەندی پێشینان دا هاتووە دەڵێ: (أعط القوس باریها) کارەکە بخەرە ئەستۆی خاوەن کار.

بَرَى القَلَمَ: لایەکی قەلەمەکەی دادا بۆ پێنووسین.

بَرَى السفرُ والجوعُ الانسانَ والجَمَلَ: سەفەرو برسایەتی ئادەمیزادو حوشتری لاواز کرد.

انْبَرَى الشَّيْءَ: ئەوشتە توشی لاوازی بوو.

باراه في الأمر: بەربەرەکانی کرد چاوی لەئەوکرد چی کرد ئەویش هەمان شتی رەچاو کرد.

بَارَى إمرأتَه: لەگەڵ ژنەکەی رێك کەوتن کەلێك جیاببنەوە.

إنْبَرَى العودَ والحجر: بەمانا (بَرَاه)دێ.

تبارى الرجلان: دووپیاوەکە پێشبڕکێی یەکتریان کرد، هەریەکە یان هەڵسو کەوتی وەکوو ئەوی تری کرد.

تَبَرَّى لـه: خۆی بۆتەرخان کردو بەدڵسۆزی هەوڵی دا کارەکەی بۆ ئەنجام بدا.

اَلْبَرَى: گڵو خۆڵ ٥ مەخلووقات.

البُراء: هەموو ئەو وردەو خشتو خۆڵەی لەئاکامی تاشینو بڕینەوەی شت دەکەوێتە خوار.

البُرَايَةُ: بەمانا (البُراءُ)دێ ٥ پرپوچی ناوکۆمەڵ ٥ حوشتری لوتەوانە لەلوت کراو ٥ حوشتری قەڵەو، حوشترێك بەردەوام بێ لەسەر رۆیشتن.

البِرايَةُ: دارتاشی، سەنگتراشی.

البَرّاءُ: ئەوکەسەی کارەکەی بڕیتییە لەدارتاشی یان سەنگتراشی.

البَرّاءَةُ، اَلْبَرّايَةُ: قەڵەم دادەر، هەرشتێك قەڵەمی پێ دابدرێ یان داروشتی وای پی داتاشرێ وەکوو تەشوێ.

البِرِي بِرى: ئەخۆشى یەکە بەهۆی کەمبوونی (ڤیتامین ب)وە پەیدا دەبێ دڵ لاواز دەکاو ئیلتیهابی ئەعصاب دەخاتەوە.

المباراة: کێ بڕکێی وەرزشی یە لەنێوان دوو تاقم دا یان لەنێوان دوکەس دا، (ك: مباريات)ە.

المِبْـراةُ: بەمانا (البَـرّاءة) واتە قەڵەم تاش.

بَزْبَزَ: لەڕۆیشتندا پەلەی کرد ٥ تێشکاو هەڵهات ٥ زۆری جمو جۆڵ کرد.

بَزْبَزَ الرَّجُلَ: پیاوەکەی بەهێز ڕاپسکاوت.

بَزْبَزَ الدابَّةَ: ولاغەکەی بەتوندی ڕاکێشاو لیێ خوڕی.

بَزْبَـزَ الشَّـيْئَ: ئەوشتەی چارەسەرکردو ڕێکی خستەوە ٥ لیێ ستاندو لیێ داماڵی ٥ فڕێی داو نەیدایەوە.

البُزابِـزُ: تیـزرەو، ئەوکەسەی بەپەلە بەڕێگادا دەڕوا ٥ کەسێك گورج و گۆڵ و هەمیشە لەجمو جۆڵ دابێ ٥ منداڵی تازە پێ گەیشتوو سوکەڵە لەسەفەردا.

اَلْبَزْبَـازُ: بەمانا (البُزابِـزُ) وە (البُزْبُـزُ) بەمانا (البُزابِزُ) وە.

بَـزَجَ بَزْجـاً: خۆی هەڵکێشا، خۆی هەڵنایەوە.

بَزَجَ عليه: گێچەڵی پێ کرد.

بَـزَجَ الشَّـيْئَ: شتەکەی جوانکردو ڕازاندیەوە.

بَازَجَ فِي الشَّيْئَ: شانازی پێوەکردو خۆی پێوە هەڵکێشا.

بَزَّجَ الشيئ: بەمانا (بَزَجه)دێ.

تبـازج الـرجلان: ئەو دووپیاوە خۆیان بۆیەکتر هەڵکێشا.

البَزِيجُ: پاداشدەرەوەی چاکە.

بَزَخَـه بَزْخـاً: لەسێبەندەی دا ٥ سێ بەندەی چاڵ کردو ناوکی دەرپەڕاند ٥ بەگۆچان کەوتە وێزەی ٥ لیێدا تا گرمۆڵەی کرد.

بَزَخَ القَوْسَ: کەوانەکەی چەماندەوە.

بَـزَخَ الرَّجُـلَ: ئابڕوی پیاوەکەی برد فەزحی کرد.

بَـزِخَ بَزَخـاً: پشتی چووە ناوەوەو سنگی دەرپەڕی.

بَزِخَ الفـرسُ: پشتی چاڵ بوو دەگوترێ: (هو اَبْزَخ وهي بَزْخاءُ)، (ك: بُزْخ).

بَزَّخَ: ملکەچ بوو.

إنْبَزَخَ ظهرُ الفرس: بەمانا (بَزَخَ)يە.

تبازَخَ: ڕۆیشت بەشێوەی ڕۆیشتنی کەسێك پشتی چاڵ بوو بێو ناوکی دەرپەڕی بێ ٥ وەکوو دانیشتنی ئەو دانیشت.

تبازخـت المـرأةُ: ئافرەتەکە سمتی دەرپەڕاندن ٥ (تَبازَخَ الفَرَسُ) ئەسپەکە دەستەکانی بۆلای ورگی چۆماندنەوە بۆنەوەی دەمی بگاتە ئاو.

تبازَخَ عن الأمر: دواکەوت لەکارەکە.

البِـزْخُ: لمبەلانی نـزم، شوێنی چاڵ و ئەوی لەلمبەلان.

اَلبَزْدَرَةُ: میهنەی وەرزێری‌و جوتیاری.

بَـزَرَ الحَـبَّ: تۆوەکـەی وەشـاند، بـەناوی زەوی‌یەکـــە دا بـــڵاوی کـــردەوە بۆئەوەی بڕوێ.

بَزَرَ القِدْرَ: دەنکە تۆمـەکانی فڕێدایـە نـاو دیزەکەوە.

بَزَرَ فلانـاً بالعصـا: بەگۆچان لەفلانکەسـی دا.

بَزَرَ القصارُ الثوبَ: جل شۆرو جل کوتەکە بەگۆچان لەکراسەکەی دا بۆ ئـەوەی پاك بێتـەوە ٥ جـل دەبرێتـە سـەر ئـاوو تـەڕ دەکـرێ‌و ئـەمجار لەسـەر تاتەبـەردێك بـەدار پـێ‌ی دەکێشـرێ بۆئەوەی پاك بێتەوە.

بَزَّرَ القِدْرَ: بەمانا (بَزَرَها)دێ.

بَزَّرَ الطعـامَ: خۆراکەکـەی رازانـدەوەو وای لـێ کرد هەوەسی بچێتێ.

اَلبـازور مـن الرجـال: پیـاوی گومانـاوی، دڵ پیس.

اَلبَـــزْرُ: ئـــەوتۆوە کەبـــەزەوی دەکـــرێ بۆئـەوەی بـڕوێ ٥ منـداڵ‌و وەچـەو نەوە ٥ زڕوێت، (ك: بُزُورَ).

البِزْرُ: ئـەو تـۆوەی بـەزەوی دا دەچێنـرێ بۆئـــەوەی بـــڕوێ، (ك: بُـــزورَ) ٥ ئـــــەومیوەو دەنکـــــە زەیتـــــون‌و ئەوشـــتانەیە لەگـــەڵ خـــواردن دادەنرێ.

بِـزْرُ قطونـا: تـۆوی گیایـەکی سـاڵانەیە لەپێڕی (لسان الحمل)ە ٥ لە لمبەلانی وڵاتـی میصـرو وڵاتـانی حـەوزی دەریای ناوەڕاست دەڕوێ ٥ کەسێك زۆر قـەبز بـێ‌و پیسـایی بۆئـەکرێ لەبـەروبوومی ئەوگیایـە دەخـوا بۆرەوان بوون.

اَلبُزْراءُ: ئافرەتێك زۆری منداڵ بووبن.

اَلبِزْرَةُ: هەرتۆوێك لەزەوی دا بچێندرێ بـۆ زەراعــەت ٥ لــەوڵاتی میصــر تایبـەتیان کـردوە بـەتۆوی پـەمبۆ ٥ لـــــەزانیاری زەراعــــــەت دا بەودانەوێڵەیە دەگوترێ کە تایبەت دەکرێ‌و هەڵدەگیرێ بۆ تـۆو کـردن‌و داچاندن.

اَلبَزّارُ: تۆو فرۆش.

اَلبَیْـزارُ: جوتیـار ٥ هەڵـگری بـازی راو، (ك: بیازِرة).

اَلبَیْـزارَةُ: ئـەوداره ئەسـتورەیە کـەجل شـۆر پۆشـاکەکانی پـێ دەکوتـێ بـۆ پاکبونەوە.

اَلبَیْزَرُ: بەمانا (اَلبَیْزارة).

اَلبَیْزَرَةُ: زانیارییەکە لەحاڵ‌و چۆنیەتی ئـەو دڕندانـە دەکۆڵێتـەوە کـە بـۆ ڕاوکردن بەکاردەهێندرێن.

المِبْزَرَةُ: بەمانا (البَیْزارَةُ)دێ.

اَلمَبْزُورُ: پیاوێکە منداڵی زۆر هەبن.

بَـزَّ فرینـە بَـزَّةً وبِزِّیـزی: بەسـەر بەرامبەرەکـەی دا زاڵ بـوو روتـی کردەوە، لەپەندی پێشینان داهاتووە (مـن عَزَّ بَزَّ) هەرکەسێك باڵادەست بـێ‌و سەربکەوێ چـەك‌و سـیلاحی زێرکەوتوەکە وەردەگرێ.

بَزَّ الشَّيْءَ: شتەکەی دەرکێشا، بەتوندو تیژی رای پسکاندو کێشی کرد.

اِبْتَزَّ قرینه: بەمانا (بَزَّهُ)دێ.

اَلْبِزازَة: کۆتاڵفرۆشی ٥ میهنەی کوتاڵفرۆشی.

اَلْبَزُّ: جۆرێکە لە پۆشاك ٥ جۆرێکە لەچەك.

البِزُّ: گۆی مەمك.

البَزَزُ: چەك.

البَزّازُ: کوتاڵ فرۆش.

اَلْبِزَّةُ: چەكو سیلاح ٥ شێوەو روخسار ٥ نیشانە.

بَزَغَ الصَبِيُّ بَزاغة: منالەکە قسەخۆش بوو عاقڵو زیر بوو ٥ ئازایە بۆ قسە کردنو لەکەس ناخواتەوە ٥ ئەوپەڕی شۆخو شەنگی بەدەست هێنا.

بَزَغَ الرجلُ: ئەوپیاوە بوو بە گەورەو دەمڕاستی نەتەوەکەی ٥ دەگوترێ: (هو بَزيغٌ، وبُزاغ).

تَبَزَّغَ الصَّبِيُّ: بەمانا (بَزَغَ) هاتووە.

تَبَزَّغَ الشَّرُّ: شەڕ بەرپا بوو تا ئێستا دانەمرکاوەتەوە.

بَزَغَتْ السِّنُّ بَزْغاً وبزوغاً: ددانەکە گۆشتی پوکەکەی قەڵاشتو دەرکەوت.

بَزَغَتِ الشمسُ أو القمرُ أو النجم: خۆر یان مانگ یان ئەستێرە لەئاسۆ دەرکەوت ٥ لە قورئان دا دەفەرموێ: ﴿فَلَمَّا رَأَى الْقَمَرَ بَازِغًا﴾.

بَزَغَ الطبيبُ الجلدَ بَزْغاً: پزیشکەکە پێستەکەی هەڵدڕیو خوێنەکەی رەوان بوو.

بَزْغَهُ: بەمانا (بَزَغَهُ) دێ.

بَزَغَ البيطارُ الدابَّةَ: بەیتارەکە بەمەبەستی چارەسەرکردن دەرزی یەکی سوکی لەژور سمتی ئاژەڵەکە دانەیگەیاندە دەماری.

ابْتَزَغَ الربيعُ: سەرەتای بەهار پەیدابوو.

البازغة: ددان.

المِبْزَغُ: کێردی پزیشك تێغی عەمەلیاتکردن.

بَزَقَ بَزْقاً وبُزاقاً: تفی لێ کرد (بَزَقَ الشمسُ) بەمانا (بزغ) یە.

البُزَقُ: ئامێرێکی مۆسیقایە، جۆرێکی بچوکە لەتەنبور دەشوبهێتە عود.

البُزاقُ: بەمانا (البُصَاق) واتە: تف.

بَزَلَ النابُ بزلاً وبزولاً: کەڵبەکە دەرکەوت ٥ دەگوترێ: (هو بازِلٌ).

بَزَلَ البعيرُ: حوشترەکە کەڵبەی دەرهاتن، ئەمەش کاتێکە تەمەنی دەگاتە هەشت نۆ ساڵی.

بَزَلَ الرجلُ: پیاوەکە ئەزموونی تەواو بوو، بەنێو زۆر ئەزمونو چورتم دا تێپەڕی.

بَزَلَ الرأيُ والأمر: ئیشەکە جێگیر بوو کارەکە سەقامگیر بوو.

بَزَلَ الشَّيْءَ: شتەکەی هەڵدڕی.

بَزَلَ الشرابَ: کوبە شەرابەکەی کون کرد

بۆئـەوەی شـەرابەکە بێتـە دەرو برژێ ٥ شەرابەکەی پاڵاوت‌و صافی کرد.

بَزَلَ الأمر والرأيَ: بڕیاری لەسـەر کارەکە داو بڕاندیەوە.

بَزَلَ الرأي: بیرو بۆچونی تازەی داهێناو بیدعەتی خستە وڵاتەوە.

بَزَلَ الحاجَة: ئیشەکەی جێبەجێ کرد.

بَزَلَ الرأيُ والأمـر: کارەکە سەری گـرت‌و سەقامگیر بوو.

بَزَّلَ الشَّيْءَ: بەمانا (بَزَلَهُ)دێ.

انـْبَزَلَ: شـەق بـوو، قەڵشـا، دڕا، درزی برد ٥ دەگوترێ: (تَبَـزَّلَ الجِلْـدُ بالـدَّمِ والسـقاء بالمـاءِ): پێستەکە هەڵدڕاو خوێنی لـی هاتەدەر، کوندەکە دڕاو ئاوی لـێ چو.

تَبَـزَّلَ الشـرابُ: کوپەکـە قەڵشـاو درزی برد مەیەکەی لـێ ڕژا.

البـازِلُ: ددان کـاتی ڕوانـی کەلـەپوک دەردەکەوێ.

البازِلـةُ: برینێـك لەپێسـت دەکـرێ‌و خوێنی لـێ دێ ٥ هـەر کەل‌و پەل‌و مـاڵ‌و سـامانێك پێداویسـتی دەستەبەربکا.

البُـزالُ: ئەوشـوێنەیە قەڵشـاوە یـان دڕاوەو شلەمەنیەکەی لـی دێتەدەر.

البِـزالُ: ئامێرێکـە کوپـەو بـەرمیل‌و بـۆری‌و شـتی لـەوجۆرەی پـێ کـون دەکرێ.

المِبْـزالُ: ئالەتێکە شـەرابی پـێ

دەپـاڵێوری، شـەراب پاڵێوێـك، (ك: مَبَازِلُ).

المِبْزَلَـةُ: شـەراب پاڵێوێـك وەكـوو (چاپاڵێوك).

بَزَمَ القولَ: قسەکە ڕەق‌و زبر بوو.

بَـزَمَ علیـه: بـەددانی پێشـەوە (کەڵبـە)ی گەستی.

بَـزَمَ علـی الأمـر: لەسـەرکارەکە بـەردەوام بوو سوور بوو لەسەرکردنی.

بَزَمَ بالعِبْءِ: بەوئەرکە قورسە هەڵسا.

بَزَمَ الرَجُلَ بازمة: ڕۆژگار ئەوپیاوەی توشی چـورتم‌و نەهامـەتی کـردوە هـەزار دەردی سەری بینیوە.

بَزَمَ الشَّيْءَ: شتەکەی شکاند.

بَـزَمَ الناقـةَ: بـەدو پەنجـە (پەنجـەی شـایەتومان‌و قامکـە گـەورە) حوشترەکەی دۆشی.

بَزَمَ الوَتَرَ: بەپەنجەی شایەتومان‌و قامکە گـەورەی وەتـەری ئـامێری مۆسیقاکەی گرت.

بَـزَمَ فلانـاً الشَّيْءَ: شـتەکەی لەفلانکەس ستاند.

الإبْزِيمُ: بروانە وشـەی (إبـزیم) لـەپیتی (ألف)دا.

البازِمَةُ: تەنگانەو چورتم‌و ناخۆشی.

البَزْمَـةُ: تەنگانـەو ناخۆشـی ٥ یەکـژەم نـان خـواردن لەشـەوو ڕۆژێـك دا ٥ کێشی سی دیرهەم.

الْبَزِيمُ: لقی شلکی دارخوما کەشتی پـێ

ببەستریّ یان پاقلەی پیّ گورزە بکریّ ٥ گورزە پاقلە ٥ تێشوی زێدە، پاشماوەی تێشوو، (ك: بُزَم)ە.

البَزِيمَةُ: بەمانا (البَزِيمَ)، (ك: بَزَائِم).

بَـزا بَـزْواً: گوێی هەڵخستو سەرنجی دا بۆئەوەی قسەکە ببیستیّ یان شتەکە ببینی.

بَـزا الرجـلُ: پیاوەکە سنگی دەرپەڕیوەو پشتی چاڵ بووە.

بَزا بَزَواناً: بازی دا، گوڕی بەست.

بَزا الرجُـلَ بَـزْواً: پیاوەکەی ملکەچ کردو هەڵمەتی بۆ برد.

بَزِيَ بَزاً وبَـزاءً: سنگی دەرپەڕیوە سکی بەناودا چووە.

أبْـزى بـه: زێربـاری کـرد، هەڵمـەتی بۆبرد.

أبْزى بالأمر: بەسەرکارەکەدا بالادەست بوو کۆنترۆڵی کرد.

تبازى: سنگی دەرپەڕاندو پشتی چاڵ کرد.

تَبـازَى الرجُـلُ: پیاوەکە هەنگاوەکانی فـراوان کـردن، شـەقاوی درێـژی هاویشتن، خۆی هەڵکێشا بەشتێك کەلای نەبوو، لافی هەبوونی شتی زۆر لیّ دەداو هیچی نیە.

البـازي: پێڕی بازی بچوکە یان بازی مامناوەنـدی کـەباڵیان مەیلـەو کـورتن، قاچـیو کلکـی مەیلـەو درێژن، لە جۆرەکانی باشوو بەیدەق هەیە.

الْبَـزْوُ: هاوتـا هاوشـان ٥ (بَـزْو الشَّـيْءِ) هاوشانو هاوتایەتی.

بَـسْ: واتـە بەسـە لەبنـەڕەت دا وشـەکە فارسییە.

بِسْ: دەنگێکە پشیلەی پیّ دەردەکریّ.

بِسْ بِسْ: دەنگێکە حوشتری پیّ بانگ دەکریّ بۆ دۆشین هەروا مەرو بزنی پیّ بانگ دەکریّ بۆ دۆشین ٥ دەنگێکە بانگی پشیلەی پیّ دەکریّ بۆئەوەی دەستەمۆبیّ.

بَسَأَ بە بَسْئاً وبُسُوءاً: وەگری بوو، خوی پێوە گرت.

بَسَأَ بالأمر: بەوکارە راهاتو فێری بوو ٥ بەهیچو پوچی لەقەڵەم دا ٥ سوکایەتی پیّ کرد.

بَسِيءَ بَسْئاً وبَسَاءً: بەمانا (بَسَأَ)یە.

أبْسَأَ: نولفەتی پێوەگرت وەگری بوو.

بَسْبَسَ: خێرا رۆیی ٥ (بَسْبَسَ بالناقة أو الشاة) بانگی کرد بۆ دۆشین.

بَسْبسَ بينهم: هەوڵی دا دوبەرەکی بخاتە نێوانیان.

تَبَسْبَسَ الماءُ: ئاوەکە بەسەرزەوییەکەدا بلاو بووە.

البَسْبَاسَةُ: درەختێکە لەپێڕی گوێزی (الطيب) تۆو توێکڵە تۆوی بۆنخۆشی هۆشیارکەرەوەی هەیە.

البَسْبَسُ: سارای چۆڵو هۆڵ، (ك: بَسَابِسَ) ٥ (ترهـات البَسَـابِسِ): قسـەی پڕوپوچ و بیّ سەروبەر.

بسبوسة: حەڵوایە کەلەئاردی گەنمو شەکرو رۆن دروست دەکریَ.

بَسْتَرَ اللبَنَ: شیرەکەی لەسەر رێبازی زانای فەرەنسی باستۆر تەعقیم کرد.

البَسْتَرَة: تەعقیم کردنی شیرە لەسەر رێبازی باستۆر.

البُسْتَانُ: باغچەیەکە درەختە خورمای پەرت بلاوی تێدان کەدەکریَ لەنێوان دارخورماکان دا کشتوکاڵ بکریَ.

البُسْتَانِي: باخەوان.

البَسْتَنَة: زانیاری بەخێوکردنی باغو باغچەکانو چۆنیەتی وەبەرهێنانیان.

بَسَرَ بَسْراً وبُسُوراً: پەلەی کرد، روگرژی نیشان دا.

بَسَرَ بالشيء: بەوشتە دەستی پێکرد.

بَسَرَ فلان النَخْلَةَ بُسْراً: فلانکەس تەلقیحی دارخورماکەی کرد پێش ئەوەی کاتی بیَ (پێش وەخت موتوربەی دارخورماکەی کرد).

بَسَرَ النَبَاتَ: گژوگیاکەی شین خواردو کرد، هەربەناسکی مەڕی تێدا لەوەڕاند.

بَسَرَ القَرْحَةَ: برینەکەی هەڵاشتەوە پێش ئەوەی چاك بێتەوەو گۆشتەوەزون بێنێتەوە.

بَسَرَ الدَّيْنَ: قەرزەکەی وەرگرتەوە پێش ئەوەی کاتی بیَ.

بَسَرَ السِّقَاءَ: شیرەکەی خواردەوە پێش ئەوەی ببێتە فرۆ یا بمەیێ.

بَسَرَ البُسْرَ: خورما کاڵەکەی تێکەڵ کرد بەخورمای تەڕو سرکە.

بُسِرَ: توشی نەخۆشی مایەسیری بوو.

أَبْسَرَ النَّخْلُ: دارخورماکە خورماکانی بوونە بەرسیلە ٥ خورماکاڵەکانی خۆش بوون.

أَبْسَرَ المركبُ في البحر: کەشتیەکە لەدەریادا وەستا.

بَاسَرَتِ الدابةُ: ئاژەڵەکە پێش وەخت بەکەڵ هات.

إِبْتَسَرت الرَّجُلُ: قاچی تەزیو ئاڵ بووە، قاچەکە لەکارکەوت.

إِبْتَسَرَ بالشَّيْءِ: بەوشتە دەستی پێکرد لەحەدیثی پێغەمبەردا هاتووە دەڵێ هەرکاتێ پێغەمبەر لەسەفەردا هەڵبستایە دەیفەرموو: (اللهُمَّ بكَ ابْتَسَرْتُ).

إِبْتَسَرَ النخلةَ والحاجةَ: پێش وەخت تەلقیحی خورماکانی کردن پێش وەخت کارەکەی ئەنجام دا.

اِبْتَسَرَ الفاكهةَ: بەتەڕو ناسکی میوەکەی لی کردەوە، دەگوتریَ: (ابْتَسَرَ الرأيَ) رای خۆی دەربڕی پێش ئەوەی جوان بیری لی بکاتەوە.

اِبْتَسرَ لونُهُ: رەنگی گۆڕا، رەنگی بزڕکاو روی ترش بوو.

تَبَسَّرَ: داوای خورمای نەگەیوی کرد.

تَبَسَّرَ الرجلُ: قاچی تەزی.

تَبَسَّـرَ النبـاتُ: زەوی هـەڵكۆڵی بۆدەرهێنانی روەكەكە پێش ئەوەی بەئاسـایی سـەردەربێنێ ٥ وەكـوو ئـەوەی كەخاكـە لێـوەی بـەهار كەنگركـەر بـەپێی لێزانـی خۆیـان زەوی هەڵـدەكۆڵن كەنگرەكـە دەدۆزنـەوە هێشـتا سـەری دەرنەهێناوە.

الباسور: مایەسیری.

البَسْرُ: روگرژی ٥ دەگوترێ: (وجه بسر وباسِر) ٥ هەروەهاوە بۆ ئاو كەتازە بەتازە لەئاسمانەوە دێتە خوار.

البُسْرُ: خورمـا پـێش ئـەوەی پێبگـاو شـیرین ببـێ ٥ میـوەی تـەڕو تـازە لەهەرجۆرێك بێ ٥ هەرشتێك تازە پێبگاو سـەرەتای بـێ ٥ هـەروا ئـاو كـەتازە لەهـەورەوە دەبارێتـە سەرزەوی.

البُسْرَةُ: تـاكی (البُسْرَ) هـەروا ئـاوە بـۆ هـەموو روەكێـك كـە تـازە سەردەردێنێ.

المِبْسَارُ: ئەودرەختـە خورمایەیـە كـە خورما بەرسیلەكانی نابنـە روتـاب و شیرین نابن.

المُبْسِـرَةُ: بـای وادە، بایەكـە دەبێتـە نیشانەی ئەوە كەباران بارین نزیكە ٥ (المُبَشِّرَة) بەمانا (المُبْسِرَةُ)دێ.

بَـسَّ الرَّجُـلُ بَسّـاً: پیاوەكـە داوای كـردو هەوڵی داو تێكۆشا ٥ قاوتی دروست كرد ٥ قاوتی پەیدا كرد.

بَسَّ الشَّيْءَ: شتەكەی وردو خاش كـرد، قورئان دەفـەرموێ: ﴿وَبُسَّتِ الْجِبَالُ بَسًّا﴾.

بَسَّ الشَّيْءَ وفيه: ئەوشتەی بڵاوە پێكردو زۆری لـی رۆیـی زۆری لـێ فـەوتا ٥ دەگوترێ: (بَسَّتْ منه الأيـامُ) رۆژگار كاریگـەریی خـۆی تێـدا كـرد، پـیرو لاوازی كـرد، كـۆنی كردبـوو ٥ لەحـەدیثی موتعـەدا هاتووە دەڵێ: (ومعي بردة قدبُسَّ منهـا) بوردەیـەكم پێ بوو كۆن بو بوو.

بَـسَّ عليـه عَقارِبَـهُ: دوژمنـەكانی ناردنـە سـەر، نۆكـەرو پاسـاوڵەكانی ناردنـە سەر بۆئـەوەی زیـانی پـێ بگەیـەنن، ئەزیەتیان دا.

بَسَّ له من يَتَخَبَّرُ بِخَبَرِهِ: كەسێكی كـردە جاسـوس بەسـەریەوە بـۆ ئـەوەی هەواڵـەكانی پـێ بگەیـەنیو لەهەڵس و كەوتی ئاگاداری بكا.

بَسَّ الابلَ وبها: بەهێواشـی حوشـترەكانی ئـاژوتن ٥ یـان لـەكاتی رۆیشـتنی بەپەلەدا هێواشی كردنەوە بەوشەی (بس بس).

بَسَّ بالناقة: بەوشەی (بِسْ بَسْ) حوشـترە شـیردەرەكەی هێـواش كـردەوە بۆئەوەی رابوەستێو بیدۆشێ.

بَـسَّ الرَّجُـلَ: پیاوەكـەی دەركـرد دوری خستەوە ٥ (أبَسَّ الابل) بـەمانا (بَسَّ) دێ ٥ لەپەنـدی پێشـیناندا هـاتووە

دەڵێ: (الايناس قبل الابساس) نەرم‌و نیانی کردن پێش داواکردن‌و پرکێشی کردن.

اِنْبَسَّ: رۆیی رابورد ٥ دەگوترێ: (اِنْبَسَّتِ الحَيّة علی وجه الأرض) ٥ مارەکە بەسەر زەوی دا رۆیی کشا ٥ بەمانا بلاو بونەوە دێ، دەگوترێ: (اِنْبَسَّ الماء علی وجه الأرض) ئاوەکە بەسەر زەوی دا بلاو بووە.

اَلْبَاسَّةُ: مێینەی (اَلْبَاسُّ)ە ٥ ناوێکە لەناوەکانی شاری مەککە.

اَلْبَسُّ: پشیلەی خۆماڵی.

البَسّاسَةُ: ناوێکە لەناوەکانی شاری مەککە.

البَسُوسُ: شوان ٥ حوشترێ شیرنەدا مەگەر بەلاواندنەوەو هەوڵ لەگەڵدان‌و پشی پشی بۆکردن، (ك: بُسُس)ە ٥ هەروا ناوی ئافرەتێکە بووەتە هۆی هەڵگیرسانی شەڕی بەسوس کە لە نێوان دوو هۆزی گەورەی عەرەب دا زیاد لەسی ساڵ بەردەوام بوو، لەدەست رەشی‌و خراپەکاری دا بووەتە نمونە ٥ لەپەندی پێشینان دا هاتووە دەڵێ: (أشأمُ من البسوس).

البَسِيسُ: خۆراکی کەم.

البَسِيسَةُ: قاوەت، یان ئارد تێکەڵ بەزەیت یان رۆن یان شتی ترکرابێ‌و دوای کولاندن بخورێ ٥ نان وشك بکرێتەوەو ورد بکرێ‌و تێکەڵ بەئاو بکرێ‌و بخورێتەوە.

بَسَطَ الشَّيْءَ بَسْطا: شتەکەی بلاو کردەوە ٥ (بَسَطَ يده او ذراعه) دەستی خۆی راخست باسکی راخست ٥ هەروا دەگوترێ: (بسط كفه ونشر أصابعه) لەپی دەستی کردەوە، پەنجەکانی بلاو کردنەوە.

بَسَطَ يَدَهُ في الانفاق: دەست بلاوی کرد، زیاد لەپێویست ماڵ‌و سامانی خەرج کرد.

بَسَطَ يده اليه: دەستی پارمەتی یان خراپکاریی بۆ درێژ کرد.

بَسَطَ لِسانَه اليه: بەخراپە یان بەچاکە باسی کرد.

بَسَطَ اللهُ الرزق: خودا رزق‌و رۆزی بۆبەندەکانی زۆرکرد.

بَسَطَ فلاناً: فلانکەسی کەیف خۆش کرد ٥ پێغەمبەر (د.خ) دەربارەی فاتیمەی کچی دەفەرموێ: (يُبْسِطُني مايُبْسِطُها) ئەوشتەی فاتیمە دڵخۆش بکا منیش پێی دڵخۆش دەبم.

بَسَطَ المكانُ القَوْمَ أو الفِراشُ النائمَ: شوێنەکە یان جێگەی نوستنە کە بەرفراوان بوو بۆیان زیادەی هەبوو.

بَسَطَ فلاناً علی فلان: فلانکەسی بەسەر فلانکەس دا بالا دەست کرد، رێزو شکۆمەندیی پێدا.

بَسَطَ العُذْرَ: پاساوو بیانوەکەی لێ قبوڵ کرد.

بَسَطَ مِن فُلان: شەرمو حەیای لێ هەڵگرت.

بَسَطَ لسانُهُ: زمانی کرایەوەو بەرەوانی کەوتە ئاخاوتن.

بَسَطَ یدهُ: دەستی یارمەتی‌و بەخشندەیی بۆ ئاتاجان درێژکرد.

بَسُطَ وَجْهُهُ بساطة: دەمو چاوی درەوشایەوە.

بَاسَطَهُ: دڵنەوایی کرد

بَسَّطَ الشَّیْئَ: شتەکەی بڵاو کردەوە، ئاسانی کردو گرێ گوێرکەی تێدا نەما.

اِنْبَسَطَ الشَّیْئَ: شتەکە بڵاو بۆوە، (انبسطت یَدُهُ) دەستی پیاوەتی‌و یارمەتیدانی درێژکرد.

اِنْبَسَطَ لِسانُه: زمانی کرایەوە کەوتە قسەکردن.

اِنْبَسَطَ فلان: فلانکەس کەیف خۆش بووە شەرمو حەیای وەلانا.

اِنْبَسَطَ النهار: رۆژگار درێژبوون.

تَبَسَّطَ: بڵاوبووە، دەگوترێ: (تَبَسَّطَ فِي كلامه) قسەکانی رونکردنەوەو گوزارشی لەبیرو راکانی خۆی دا ٥ خۆی پاراست.

تَبَسَّطَ فِي البلاد: بەهەموو وڵات دا گەڕاو هەموو شوێنێکی پشکنی.

البَاسِطُ: ناوێکە لەناوە جوانەکانی پەروەردگار.

الباسِطَة: قامەتی پیاو بەجۆرێك دەست هەڵبڕێ بۆ حەوا.

اَلْبَسَاطُ: زەوی پان‌و پۆڕ.

البِسَاط: هەرشتێك رابخرێ‌و بڵاو بکرێتەوە ٥ هەروا بەمانا زەوی پان دێ ٥ دیزەو مەنجەڵی گەورە ٥ جۆرێکە لەراخەر لەخوری‌و دەزو دروست دەکرێ.. بەکوردی پێی دەگوترێ: قاڵی، فەرش، (ك: بُسُط).

البَسْطُ: لەزانیاری حیساب دا ژمارەی هەرمبەرزی کەرتی ئاسایی یە.

اَلْبَسْطاءُ من الآذان: گوێچکەی پانی گەورە، (ك: بُسْطٌ).

البَسْطَةُ: زێدەو بەشی زۆر ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَزَادَهُ بَسْطَةً فِي الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ﴾.

البَسْطَة من النساء: ئافرەتی جوان‌و نەرمو ناسك ٥ نان کەلەئاردو شیرو هێلکەو شەکر دروستکرابێ.

البَسِیطُ: پێچەوانەی مورەکەبە ٥ شتێك ئاسان بێ‌و گرێ‌و گۆڵی تێدانەبێ ٥ یەکێکە لەبەحرەکانی عەروز ٥ زەوی پان‌و بەرفراوان.

اَلْمُتَبَسِّطُ: روبەری تەخت‌و پان‌و پۆڕ.

بَسْطِرْمة: گۆشتی ران تەوابیل‌و سیری تێکەڵ دەکرێ پاشان دەهەنجندرێ.

بَسَقَ الشَّیْئُ بسوقاً: شتەکە بەرزبووەو گەیشتە شوێنی خۆی.

بَسَقَ الرجلُ: پیاوەکە ناوو شۆرەتی بڵاوبووە، دەگوترێ: (بَسَقَ اَصْحَابَهُ)

(وبَسَقَ على اصحابه) بەسەر هاوەڵانی دا لەناو هاوەڵانی دا بەرز بووەو ناوو شۆرەتی پیاوەتی ئەو دەنگی دایەوە ٥ لەحەدیثی (ابن الحنیفة) دا هاتووە دەفەرموێ: (کیف بَسَقَ ابوبکر اصحاب رسول الله).

بَسَقَ في الشَّيْءِ: لەوشتەدا کارا مابوو لێزان‌و کار دروست بوو ٥ (أبْسَقَتِ النّاقَةُ والجاريةُ ونحوهما) شیر لەگوانی حوشترەکە یان لەمەمکی ئافرەتە کە هاتە دەرەوە بەبێ ئەوەی بێچوی بووبێ، منداڵی بووبێ.

بَسَقَ علیە: بەسەریدا بەرزبووە گەورەو شکۆمەند بوو.

بَسَقَ فلان: ناوو شۆرەتی پیاوەتی بەرز بووە.

الباسِقَةُ: هەوری سپی‌و بێ خەوش‌و رەنگ رون ٥ پێغەمبەر لەوەصفی هەوردا دەفەرموێ: (کیف ترون بواسقها).

بَسَاقَةُ القمر: بەردێکی سپی صافە هەمیشە دە درەوشێتەوە بەکوردی پێی دەگوترێ بەردە سیخرۆ.

البَسْقَةُ: زەوی یەك کەبەردی رەشی تێدابێ.

بسکویت: بسکیت، لەئاردو شەکرو هێلکەو رۆن دروست دەکرێ.

بَسُلَ بسولاً: لەناکامی رق هەڵسانی روی گرژ بوو یان لەروی ئازایەتییەوە ٥ (هو باسِلٌ)، (ك: بُسْلٌ وبواسل)ە ٥ (هوبَسِيلٌ)، (ك: بُسَلاَء)ە.

بَسَلَ الطعامُ أو الشرابُ: خواردنەکە یان شەرابەکە گۆڕانی بەسەردا هات‌و بەکەڵکی خواردن‌و خواردنەوە نەهات، تێکچوو گۆڕا.

بَسَلَ اليومُ والقولُ: رۆژەکە توندو تیژ بوو قسەکە زبرو ناخۆش بوو.

بَسَلَ فلاناً: سەرزەنشتی فلانی کرد ٥ (بسل عن حاجته) پەلەی لەئیشەکەی کرد.

بَسَلَ الشَّيْءَ: کەم کەم لێی وەرگرت (بَسَلَ الدقيق) ئاردەکەی لە هێڵەك دا.

بَسُلَ بسالاً وبَسَالَةً: ئازاو بەهەڵمەت بوو چاونەترس‌و بێ منەت بوو ٥ لەکاتی شەڕدا گرژو مۆن بوو (هو باسل).

أبْسَلَ الشَّيْءَ: شتەکەی قەدەغە کرد.

أبْسَلَ نَفْسَه للموت والضرب: ملی دا بۆمردن‌و لێدان‌و هیچ پەلە قاژەی نەکرد، خۆی راهێنا لەسەر ئازارەکانی‌وچاوەڕوانی ئاکام بوو.

أبْسَلَ الشَّيْءَ وفلاناً: شتەکە یان فلانکەسی کردە بارمتە.

أبْسَلَ فلاناً للهلكة: فلانکەسی تەسلیمی تێداچون‌و هیلاکەت کرد ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿أن تُبْسَلَ نَفْسٌ بِمَا كَسَبَتْ﴾.

أبْسَلَ فلاناً لعمله: ئیشەکەی بەفلانکەس سپاردو خستیە ئەستۆی.

باسَلَهُ: لەشەڕدا بەربەرەکانی کرد.

بَسَّلَ وَجْهَهُ: دەمو چاوی خۆی زۆرگرژو مۆن کرد.

بَسَّلَ الطعامَ او الشرابَ: خواردەمەنییەکە یان شەرابەکەی ترشاندو لەکەڵکی خست.

اِبْتَسَلَ فلان للموت: فلانکەس خۆی تەسلیمی مردن کرد.

تَبَسَّلَ الرجلُ: پیاوەکە ڕوی گرژ کرد لەناکامی رق هەڵسانیو ئازایەتی خۆی ئازاکردو ورەی بەخۆی دا.

تَبَسَّلَ الوجهُ: دیمەنی ناشیرین بوو، گرژو مۆن بوو.

اسْتَبْسَلَ فلانٌ: فلانکەس پرکێشی شەڕی کردو خۆی خستە ناویو گیانی خۆی بۆمردن داناو لەگیانی خۆی بورد.

اِسْتَبْسَلَ للموت أو الضرب: بەمانا (أَبْسَلَ) هاتووە.

الباسِلُ: شێر ٥ شیری ترشاو ٥ سرکەی تام گۆڕاو ٥ قسەی توندو زبری ناخۆش.

بَسَلْ: بەڵێ.

اَلْبَسْلُ: شتی حەرامو نەشیاو، قەدەغەکراو، گوشراوی روەکی عوصفورو خەنە ٥ پیاوی دەمو چاوناشیرین، نەکڵەوەتو رەزا گران.

بَسْلاً لَهُ: هاوار بۆئەو (بسلاً بسلاً) ئامین ئامین.

اَلْبِسِلَّةُ: روەکێکی پاقلە ئاسایەو ساڵانەیە لەپێری قەرنیاتی پەپولە شێوەیەو جۆرەکانی زۆرن گەڵاکەیو تۆوەکەی دەکوڵێندرێو دەخورێ.

اَلْبِسِلِّی: بەمانا (اَلْبِسِلَّة)یە.

اَلْبَسُولُ: صیغة موبالەغەیە ٥ ناوێکیشە بۆ شێر.

اَلْبَسِیلُ: پاشماوەی شەراب کەلەبنکی پەرداخ دا بمێنێتەوەو شەوی بەسەردا تێپەڕێ.

اَلْبَسِیلَةُ: بەمانا (اَلْبَسِیلُ)دێ ٥ تاڵی تامی هەندێ خۆراك ٥ ترمس.

اَلْمُتَبَسِّلُ: شێر.

بَسَمَ بَسْماً: دولێوی لێك کردنەوەو ددانی بەباشی دەرکەوتن ٥ واتە پێکەنینی بێدەنگ، ئەوەش سوکترین جۆری پێکەنینەو جوانترین شێوەیەتی، زەردەخەنە.

تَبَسَّمَ: بەمانا (اِبْتَسَمَ)دێ ٥ چرۆو غونچە کە بکرێتەوە.

اَلْبَسِیمَةُ: جۆرێکە لەحەڵوا کەلە گوێزی هیندیو شەکرو کەمێك ئاردو رۆن دروست دەکرێ.

اَلْمَبْسِمُ: پوك ٥ هەروا لولەیەکە لە دار یان لەمەعدەن یان لەوجۆرە ئاگردان (دەمەقەلەی) نێرگەلەی دەخرێتە سەر (ك: مَبَاسِمَ)ە.

بَسْمَلَ: (بسم الله الرحمن الرحیم)ی کرد ٥ یان نوسی.

اَبْسَنَ: شێوەو روخساری جوان بوو، پێستی جەستەی نەرم بوو.

الباسِنَةُ: جەواڵێکی ئەستورە کەلە (بن شەی) کەتان دروست دەکرێ ٥ زەمبیلەیەکە بەرچنەیەکە بەبێ دەسك لە لقی دارخورما دروست دەکرێ ٥ گاسنی جوت، (ك: بواسن).

بَسَنٌ: بەمانا جوان دێ ٥ دەگوترێ: (حسنٌ بَسَنٌ) جوانو شۆخ.

البشْتُ: کوڵە باڵ پەستەك ٥ پۆشاکێکە لەخوری دروست دەکرێ ئەستورە قۆڵی نین ٥ لادێییەکان زستان لەبەری دەکەن.

بَشَرَ به بُشراً: کەیف خۆش بوو (بَشَرَ فلاناً بالأمر) فلانکەسی بەکارەکە دڵخۆش کرد (بشر فلاناً بوجه طلقٍ) بەرویەکی خۆشەوە فلانکەس بەرەو روی بووە.

بَشَرَ الأديم وغيره بشراً: پێستەکەی کەوڵ کرد ٥ قەلاشتییەوە.

بَشَرَ الشاربَ: سمێڵی کورتکردنەوە هەتا وای لێ هات پێستی ژێرەوی سمێڵەکانی دەرکەوتن ٥ لەحەدیثی پێغەمبەردا هاتووە (أمر ان نبشُرَ الشوارب بَشراً).

بَشَرَ الجَرادُ الأرضَ: کولە چی رووەك لەزەوی دا هەبوو خواردی.

بَشَرَ بالشيء: هیوای موژدەی لێ کرد.

بَشِرَ بالخبر بشراً: بەهەواڵەکە دڵی خۆش بوو.

بَشَرَ بَشارَةً: جوانو شۆخ بوو (هو بشیر)، (ك: بُشَراء)ە، (هي بشيرة)، (ك: بشائر).

أبْشَرَت الأرضُ: زەوی سەرەتای رووەکی لی هاتەدەرەوە.

أبْشَرَ الرَجلُ: پیاوەکە کەیفخۆش بوو دەگوترێ: (أبشر به) پێی دڵخۆش بوو ٥ لەقورئان دا هاتووە: ﴿وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ﴾.

أبْشَرَ الناقة: حوشترەکەی بەکەڵ دا ٥ یان حوشترەکە کەڵی گرت.

أبْشَرَ فلاناً: فلانکەسی کەیف خۆش کرد.

أبْشَرَ الفَرَحُ وَجْهَهُ: کەیفو شادی دەمو چاوی گەش کردەوە.

أبْشَرَ الأديمَ: پیستەکەی جوان کرد.

أُبْشِرَ الرجلُ: ئەزمونەکەی تەواو بوو (هو مُبْشَرٌ).

باشَرَ زَوْجَهُ مباشرة وبشاراً: پێستی لەپێستی ژنەکەی کەوت ٥ لەگەڵی جوت بوو ٥ لەقورئان دا هاتووە دەفەرموێ: ﴿وَلاَ تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ﴾.

باشَرَ الأمرَ: بۆخۆی سەروکاری ئیشەکەی کرد ٥ (باشَرَ الفعلَ) بەبێ ناوەندو واسیتە، خودی خۆی کارەکەی ئەنجام دا.

باشَرَ النعيمُ فلاناً: کاریگەریی نازو نیعمەت لەسەر فلانکەس دەرکەوت.

باشَرَ الشَّيْءَ بالشيئ: دوشتەکەی خستنە پەنایەکـەوەو بەیەکیـەوە نوسـاندن ٥ پێغەمبـەر (د.خ) لەپاڕانـەوەو دوعـای دا فەرموویـەتی: (اللـهُمَّ إنـي أسـأَلُك ايمانـاً تباشر به قلبـي).

بَشَّرَت الناقة او النخلة: حوشترەکە یـان دارخوماکە نۆبەرەکەی دەرکەوت.

بَشَّـرَتِ الـريحُ بالغيـث: بایەکـە لەگـەڵ خـۆی دا هـەورێکی بارانـاوی هێنـا ٥ قورئان دەفـەرموێ: ﴿وَمِـنْ آيَاتِـهِ أَن يُرْسِلَ الرِّيَاحَ مُبَشِّرَاتٍ﴾.

بَشَّـرَ فلانـاً: هـەواڵێکی دڵخۆشـکەرەی بەفلانکـەس راگەیانـد ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿يَا زَكَرِيَّا إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ يَحْيَى﴾.

بَشَّـرَ صـاحب الـدِّيْنِ النـاسَ: خـاوەنی شەریعەتو بـانگخوازی ئـایین وادەی پاداشـتی خودایـان دا بەخـەڵك ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿وَبَشِّـرِ الَّذِين آمَنُـواْ وَعَمِلُـواْ الصَّـالِحَاتِ أَنَّ لَهُـمْ جَنَّاتٍ﴾.

اِبْتَشَـرَ الشـيئ: تـوێکڵی لەشـتەکە کردەوە، کەوڵی کرد، پێستەکەی لـێ دارنی.

تَباشَـرَ القَـومُ: خەڵکەکـە مـژدەی خۆشییان دەدا بەیەکتری.

تَبَشَّـرَ: کـەیف خـۆش بـوو هەڵهەڵـەی کێشا.

اِسْتَبْشَرَ: کەیف خۆش بوو ٥ دەگـوترێ: (اسْتَبْشَرَ بالشيئ) مـژدەی خۆشی بـە وەدیهـاتنی شـتەکەدا ٥ قورئـان دەفەرموێ: ﴿يَسْتَبْشِـرُونَ بِنِعْمَـةٍ مِّـنَ اللّهِ وَفَضْلٍ﴾.

استَبْشَرَ فلاناً: بەمانا (بَشَّرَهُ)دێ.

البُشَارُ: (البُشـارُ مِنَ النـاس) ئـادەمیزادی هیچو پوچو خوێڕی.

البِشَـارَةُ: هـەواڵی دڵخۆشـکەر کەلـەوە پێش موژدە پێدراو ئاگای لـێ نەبوە ٥ هـەروا ئەوخـەڵاتو موژدانەیـە کەموژدەپێدراو دەیداتـە مـوژدەدەر، (ك: بشائر) ٥ (بشـائر) بـەمانا دەفـو تەپڵو ئەوجۆرە شتانەیە.

بَشَـائِرُ الصـبحُ: بەرەبـەیانو سـەرەتای رۆژبوونەوە.

بَشَـائِرُ الوجـه: دیـاردە جوانـەکانی روخسار.

بَشَائِرُ الفاكهة والزرع: نۆبەرەو باکورەی میوەو بەروبوومی کشتوکاڵ.

البِشْرُ: گەشانەوەی روخسار.

البَشَرُ: ئادەمیزاد.

البَشَـرَةُ: روی دەرەکـی پێست ٥ (بَشَـرَة الأرض) ئەو گژوگیایەی یەکەم جار دەردەکەوێ.

البُشرى: موژدە، موژدانە.

البِشْـرِيَةُ: کۆمـەڵێکن لـە موعتەزیلـە لەسـەر رێبـازی بیشـری کـوڕی موعتەمیرن.

البَشُـورُ مِـن الريـاح: ئـەو بایەیـە کـە موژدەی بارانی پێیە.

التباشير: تەباشیری هەموو شتێك سەرەتاو نۆبەرەكەیەتی ٥ وەكوو سەرەتاو دیاردەی بەرەبەیان، نۆبەرەی میوەو گوڵ ٥ نۆبەرەی خۆرماو میوەی تر ٥ ئەو ڕێگەو دیاردانەی بەهۆی ڕەشەباوە لەسەر زەوی دیاردەكەون.

التَبْشِيرُ: بانگەوزایی بۆ ئایین.

المِبْشَرَةُ: ئامێری ڕازاندنەوە.

المُبَشَّرَةُ مِنَ النساءِ: ئافرەتێك كەلەهەموو ڕویەكەوە جوانو بێ عەیب بێ.

اَلْمَبْشُورةُ من النساءِ: بەمانا (اَلْمُبَشَّرَة)دێ.

اَلبَشْرَفُ: پێشەكی ئاوازی مۆسیقا.

بَشَّ وجهُهُ بشاً وبَشَاشَةً: دەمو چاوی جوانو گەشو ڕوناك بوو، ڕوخۆش بوو ٥ (بَشَّ فلان بفلان) فلانكەس بەپێكەنین ڕوی گەشەوە بەرەو ڕوی فلان بووە.

بَشَّ له بخير: بەشی دا، خێری پێكرد.

اَبْشَتِ الأرضُ: زەوی یەكەم ڕوەكی خۆی ڕواند، سەرەتای گژوگیای دەرخست ٥ گژوگیاكەی ڕاساو تێك هاڵا.

تَبَشَّشَ به: بەمانا (بَشَّ)دێ.

اَلْبَشِيشُ: دەمو چاو، ڕوخسار.

بَشِعَ الطعامُ بشعاً وبَشَاعة: خۆراكەكە تامەكەی ناخۆش بوو، دەگوترێ: (بَشِعَ بالطعام) خواردنەكەی بۆ قوت نەچوو.

بَشِعَ الطعامُ والكلامُ: خواردنەكە ناخۆش بوو قسەكە زبرو ڕەق بوو.

بَشِعَ حَلْقُهُ: لەبەر وشكیو ناخۆشی خواردنەكە قورگی تەسك بووە خواردنەكەی پێدا ناچێ.

بَشِعَ الرجُلُ: بۆنی دەمی گۆڕا، دەگوترێ: (بَشِعَ فَمُهُ).

بَشِعَ خُلُقُهُ: ڕەوشتی ناشیرین بوو، دڵو دەرونی پیس بوو.

بَشِعَ وجْهُهُ: ڕوخسارو دیمەنی ناشیرین بوون.

بَشِعَ الوادي: دوڵەكە بە ئادەمیزاد یان بەئاو تەنگەبەر بوو.

بَشِعَتِ الخَشَبَةُ أو العودُ: دارەكە گرێی زۆر بون.

بَشِعَ بالأمر: بەكارەكە تەنگەتاوو جاڕس بوو.

بَشِعَ بعدوه: هەڵمەتی بۆ دوژمنەكەی برد، بەتوندی پەلاماری دایە.

اَبْشَعَهُ الطعامُ او الشرابُ: خۆراكەكە یان شەرابەكە هێندە ناخۆش بوو لێی تۆراو بۆی نەخورا.

اسْتَبْشَعَ الشَّيْئَ: شتەكەی بەناشیرین دایە قەڵەمو لێی ناڕازی بوو.

بَشَقَ بَشْقاً: چاوی تێبڕیو زۆری سەیركرد.

بَشَقَ الشَّيْئَ: شتەكەی هەڵگرت.

بَشَقَ الثوبَ: بەهێواشی كراسەكەی بڕی.

بَشَقَ فلاناً بالعصا: بەگۆچان لەفلانكەسی دا.

الباشِقُ: باشوو، جۆرێکە لەبازو هەڵۆ گورج و گۆڵەو باڵندەیەکی بەتواناو بەزەبرە گۆشت خۆرە جەستەی درێژەو دەندوکی کورت و چەماوەیە، (ك: بواشق).

البَشِقُ من الرجال: ئەوکەسەیە خۆدەخاتەکاری وەهاوە لێی رزگار نابێ.

بَشَكتِ الدابَّةُ بَشْكاً: وڵاخەکە بەخێرایی لەغاردان دا هەنگاوی هەڵێنا.

بَشَكَ فلان: فلان درۆی کرد (هو باشك وبشّاك).

بَشَكَ الشَّيْءَ: شتەکەی بڕی، لێکی کردەوە، پارچە پارچەی کرد.

بَشَكَ الدابَّةَ: بەخێرایی وڵاخەکەی لێی خوڕی، ئاژوی.

بَشَكَ الثوبَ: قوماشەکەی درو بە دروانێکی خراپ، تەقەڵەکانی لێك دووربوو.

بَشَكَ العَقَالَ: عەگاڵەکەی کردەوە، شلی کردەوە.

بَشَكَ الكلامَ: قسەکانی تێکەڵ بە درۆ کردن، (بَشَكَ العملَ) کارەکەی خراپ ئەنجامدا.

بَشَكَ الشَّيْءَ: شتەکەی تێکەڵ بە شتی ترکرد.

أبْشَكَ الكلام: بەمانا (بَشَكه)دێ.

إبْتَشَكَ الخيطَ ونحوه: دەزوەکە پچڕا، دوولەت بوو.

إبْتَشَكَ فلانٌ: فلانکەس درۆی کرد.

إبْتَشَكَ الكلامَ: درۆی تێکەڵ قسەکانی کرد ٥ بەسەر دەستەکی و سەفەری قسەی کرد ٥ (إبْتَشَكَ عرض فلان) ناموسی فلان کەسی شکاند.

البَشَكى: گورج و گۆڵ و جەستە سووك: دەگوترێ: (ناقةٌ بَشَكى وإمرأة بَشَكى) خێرا رۆو جەستە سوکە.

البَشْكُورُ: ئاسنێکی درێژی سەر گۆچانییە نان و صەموونی پێ لە تەندوورو فڕن دەردەهێندرێ.

بشكور العسل: ئەو قەڵانگەیە شانە هەنگوینی پێ لەهەنگەڵان دەردەهێندرێ.

البَشْكيرُ: خاولییەکی گەورەیە لەگەرماودا بەکار دەهێندرێ.

بَشِمَ من الطعام بَشَماً: زۆری لەو خواردنە خوارد تالێی وەڕز بوو ئینتەلای کرد.

أبْشَمَهُ الطعامُ: زۆر خۆری کۆنەندامی هزری تێك داو تەبیاتی گۆڕی.

البشامةُ: درەختێکی بۆنخۆش و تام خۆشە، سیواکی پێ دەکرێ، گەڵاکەی وردە، بێبەرە، کە گەڵاکەی ببڕی یان لقێکی ببڕی شیری سپی لێ دێ.

البشمَلَةُ: درەختێکی بەردارە، لەپێڕی دار گوڵەکانە ٥ لە وڵاتی میصرو قەراخەکانی وڵاتی شام دەڕوێ.

بَشَنس: ناوی مانگی نۆیەمی سالّی قیبطیەو دەکەوێتە وەرزی بەهار.

البَشْنِينُ: روەکێکی ئاوییە لەپێری نیلۆفەرە، بەروالّەت لە چۆمو زەلکاودا دەروێ، لەناو حەوزی ئاودا دەروێندرێ.

بَصْبَصَ الكلبُ: سەگەکە کلکی لەقاند بەتەمای ئەوەبوو شتێکی بەلوتەوە بچێ، یان بۆ خۆبردنە پێشەوەو رازی کردنی خاوەنی.

بَصْبَصَ الابلُ: حوشترەکە لەکاتی حودیە بۆ خوێندن کلکی باداو بەپەلە رۆیی.

بَصْبَصَ في دعائه: لەکاتی دوعاو پاڕانەوەدا ئەنگوشتی شایەتومانی بەرز کردنەوەو رای وەشاندن.

بَصْبَصَ بسيفِهِ: شمشێرەکەی راوەشاند.

بَصْبَصَ الجِرْوُ: بێچووەکە چاوی هەلّێنان.

بَصْبَصَ الأرضُ: یەکەم روەکی رواوی زەوی دەرکەوت.

بَصْبَصَ الرجلُ للمرأة: پیاوەکە فشەی بۆ ئافرەتەکە کردو دلّداری لەگەلّ دا ئەنجام دا.

تَبَصْبَصَ: بەمانا (بَصْبصَ)یە.

البُصَابِصُ: ئەسپێکی شێیە، شینایی زۆر پێوە دیاربێ.

البَصْبَاصُ: حوشتری قەد باریکی گزو لاواز. لەوەڕو گەلّایەك بەپێوە مابێ ٥ ئاوی کەم ٥ رۆژی گەرم ٥ شیر ٥ نان.

بَصِرَ بَصَراً: [illegible]

بَصُرَ بَصَراً وبصارةً: زانی، ئاگاداربوو، ناسی.

بَصُرَ بە: پێی زانی، دیتی، تێی روانی بۆئەوەی ئاخۆ دەیناسێ.

أبْصَرَ فلان: فلانکەس بەچاو سەیریکردو بینی ٥ بەچاوی دلّو عەقلّ شتەکەی زانیو رێگای راستی دۆزییەوە ٥ هاتە شاری بەصرە.

أبْصَرَ النهارُ: رۆژی روناك پەیدابوو شەو نەما وای لێهات هەموو شتێکی تێیدا دەبیندرا ٥ (أبْصَرَ الطريقُ) رێگاکە ئاشکراو دیاربوو، نیشانەکانی بەباشی دەبیندران.

أبْصَرَ اليه: روی تێکرد (أبْصَرَ الشَّيْءَ:) شتەکەی بینی ٥ بۆی روانی ئاخۆ دەیبینێ.

تباصَرَ القومُ: جەماوەرەکە یەکتریان بینی ٥ هەندێکیان هەندێکیانی دی.

تَبَصَّرَ: تێفکریو لێی وردبۆوە، (تَبَصَّرَ الشَّيْءَ:) لەشتەکەی کۆلّیەوە بزانێ چییەو چی بۆدەردەکەوێ ٥ سەیری کرد بزانێ ئاخۆ دەیبینێ.

إستَبْصَرَ: بەمانا (أبْصَرَ)یە (إستَبْصَرَ الطريقُ والأمر) رێبازەکە ئاشکرابوو دەرکەوت، زاندرا ٥ (إستَبْصَرَ من أمره ودينه) بوو بەخاوەن عەقلّو فامو لەئایینی خۆی حالّی بوو تێگەیی ٥ (إستَبْصَرَ الشَّيْءَ) شتەکەی رون کردەوە.

الباصِرُ: چاوی تیژو بینا ٥ (الباصرة) بۆ مێینه بەکاردێ.

البِصَارةُ: توێکڵی فول‌و گیای (ملوخی) یان پنگه بکوڵێ‌و ببێته گیا برژانه بۆ خواردن.

البَصَرُ: چاو، هێزی دیتن لەکاتی تێکەڵبوونی تاریکی‌و رووناکیدا لەسەرەتای شەوو کۆتایدا.

صلاة البَصَر: نوێژی شێوان یان نوێژی بەیانی ٥ دەگوترێ: (فعلته بين سمع الأرض وبصرها) لەشوێنێکی چۆڵەوانی ئەوەم کرد، کەس نەیبینیم.

البَصْرُ: بەردی سپی نەرم ٥ قوڕی لینج‌و بەرداوی.

البِصْرُ: بەردی سپی نەرم.

البُصْرُ: زەوی باشی گڵە سوور ٥ توێکڵ ٥ بەرزی‌و ئەستووری هەموو شتێك ئەملاو ئەولای.

البَصْرةُ: زەوی رەق‌و بەست ٥ بەردی نەرم کە سپی تێدابێ ٥ قوڕی لینج کە بەردە وردەی تێدابن ٥ شارێکی گەورەیە لە عێراق لەسەر کەنداوی فارس ٥ (البصرتان): بەصرەو کوفە.

البُصْرَةَ: زەوی باشی گڵە سوور ٥ تارمایی‌و پاشماوەی شیر.

البصريون: ئەوانەی پاڵ شاری بەصرە دەدرێن ٥ نەحوییەکانی بەصرە.

البصيرُ: ناوێکە لەناوەکانی خودا ٥ کوێرو نابینا.

البَصيرةُ: هێزی هەست پێکردن ٥ زانیاری‌و ئەزموون ٥ بەڵگە ٥ چاودێری‌و جاسوس ٥ پەند وەرگرتن‌و تەمێ بوون ٥ پەردەیەك هەموو دەرگا دابگرێ ٥ هەرشتێك بکرێتە مەتاڵ‌و پارێزەر ٥ کەمێك لە خوێن کە نیشانەبێ لەسەر بریندابوونی نێچیر، (ك: بَصائِر، وبِصارٌ).

المُبْصِرُ: چاودێری‌و سەرپەرشتیاری‌و پارێزەری شت.

بَصَّ بَصيصاً وبَصّاً: درەوشاوەیە.

بَصَّ العينُ: بەتیلەی چاوروانی ٥ (بصَّ الماء) ئاوەکە پرژا.

بصَّصت الأرضُ: زەوی سەرەتای گژو گیاکەی دەرکەوت.

بَصَّصَ الجَرْوُ: بێچووەکە چاوی کردەوە.

تَبَصَّصَ الرجل: پیاوەکە مەرایی کردن (ماستاوی کرد).

بَصَعَ الماءُ بَصْعاً: کەم کەم ئاوەکە پرژا.

بَصَعَ العرق بصاعةً: عارەقەکە لەبن مووی جەستەی هاتە دەر.

تَبَصَّعَ العرقُ: بەمانا (بَصَعَ)دێ.

البَصْعُ: کونی پچووك پچووك کەناوی پیا نەیە.

البَصيعُ: عەرەقی چۆڕاو، عەرەقی زەنگوڵ زەنگوڵ.

بَصَقَ بَصْقاً: ئەوەی لەناو دەمیدابوو تفی کردەوە.

بَصَقَ الشاةَ: مەڕەکەی دۆشیو بێچوو لەسکیدا بوو.

البُصَاقُ: تف کەڕۆبکرێ ٥ هەروا ئەو خلتەو پڵتە کە کۆئەندامی هەناسە لەکاتی نەخۆشیدا دەری دەدا.

البُصَاقَةُ: (بصاقة القمر) بەردە سیخرو بەردێکی سپییە دەدرەوشێتەوە.

بَصَّلَهُ مِن ثيابه: روتی کردەوە ٥ پۆشاکەکەی لەبەردا رنی.

تَبَصَّلَ الشيئُ: توێکلەکەی وەکوو توێکلە پیاز سواری یەکتر بوون.

تَبَصَّلَ فلاناً: فلانکەسی لەپۆشاک رووت کردەوە ٥ دەگوترێ: (تَبصَّلُوهُ) زۆریان پرسیار لێکرد تا هیچی پێنەما.

البَصَلَةُ: قەبارە روەکێکە بنکەکەی کەوانەییە لەژێر گڵدا پێدەگا، رەگی ورد وردی هەن لەژێریەوە بە گڵەکەدا رۆدەچن، لق و پۆپیشی هەن، کەمێك لەزەوی بەرز دەبنەوە ٥ هەیە پێچراوەیەو دەخورێ، هەیە پێچراوە نییە ناخورێ وەکوو بنکی سەوسەن ٥ خراپی سەر، هێلکەی سەر، (ك: بَصَل).

البُوصَلَة: ئامێرێکە: دەوروبەری پێ دیاری دەکرێ.

بَصَمَ بَصْماً: بە سەرە پەنجەی مۆری کرد.

البَصْمُ: چاوە قامك.

البُصْمُ: ئەستورایی پۆشاك ٥ جلی زۆر.

الْبَصْمَةُ: شوێنەواری مۆر بە چاوە قامکەوە.

بَصَّ بصواً: زێدەڕەوی کرد لە لێکۆڵینەوەی ئەوەی لای دوژمنەکەی یان قەرزدارەکەی هەیە.

بَصَا الحيوان بصواً: زۆر هەوڵیدا گونی ئاژەڵەکە سەرەو ناوبکا.

البَصْوَةُ: پشکۆ ئاگر.

تَبَضْبَضَ فلاناً: هەموو مافێکی بۆ فلان وەرگرت.

الْبَضَابِضُ: من الناس والحيوان: خاوەن هێزو توانا.

البَضْبَاضَةُ: ئەوکەسەی جەستەی تێرو پڕو رەنگی پێستی صافو بێگەرد بێ ٥ پێستی تەڕو ناسك بێ.

بَضَّ البَدَنُ: بضاضة وبضوضة: جەستەی تێروپڕ بوو تەڕو ناسكو گەش بوو ٥ دەگوترێ: (بَشَرَةٌ بَضَّةٌ وبضيضة:) پێستی تەنكو تەڕو تازە.

بَضَّ الماءُ بضاً وبضوضاً: ئاوەکە پرژا، لە جەرەکەوە دڵۆپ دڵۆپ تکەی کرد.

بضّض الحجرُ: بەردەکە ئاوی لێ رەوان بوو ئاوی لێ هاتە دەر وەکو عەرەق.

بَضَّ عينُه: فرمێسکی باراند.

بَضَضَ: تەڕو تازەبوو، پێستی ناسكو تێرو پڕ بوو.

ابْتَضَّ الشَيئَ: شتەکەی لە ریشە دەرکێشا.

تَبَضْبَضَ حَقَّهُ: مافی خۆی ورده ورده وەرگرت، کەم کەم قەرزەکەی وەرگرتەوە.

البُضَاضَةُ: پاشماوەی کەم لە ئاو کەلە پیاڵەو حاجەتدا دەمێنێتەوە ٥ دەگوترێ: (مافی السقا بضاضة) لە کوندەکەدا چوڕ ئاوی تێدا نەماوە.

بَضَعَ الدمع بضعاً: فرمێسکەکە لەچاو تزاو قەتیس مان، هەڵنەوەرین، نەڕژان.

بَضَعَ من الماء وبه: تێر ئاو بوو، گەدەی پڕبوو لە ئاو.

بَضَعَ من فلان: لەفلان چاڕز بوو لە دوبارەو سێبارە کردنەوەی ئامۆژگاری بۆیە ئامۆژگارییەکانی پێ بڕین.

بَضَعَ فلان: بازرگانی کرد.

بَضَعَ اللحْمَ: گۆشتەکەی پارچە پارچە کرد.

بَضَّعَ الجِلْدَ: پێستەکەی هەڵدڕی و شەقی کرد.

أَبْضَعَ الشيئ: شتەکەی کرد بە کاڵای بازرگانی.

باضَعَ الزوجة: سەر جێی ژنەکەی خۆی کرد، لەگەڵی جووت بوو.

بَضَعَ الجلد واللحم وغيرهما: بەمانا (بَضَعَهُ)دێ.

إنبَضَعَ الشيئُ: شتەکە کەرت بوو، لێبووەوە، هەڵدرا.

تَبَضَّعَ العرقُ: عارەق لەبنکی مووەکانی لەشیەوە کەم کەم هاتەدەر ٥ دەگوترێ: (تَبَضَّعَت الجبهةُ) ناوچەوانی عارەقی کرد.

استَبْضَعَ الشَيْئَ: شتەکەی کردە کاڵای بازرگانی ٥ هەر لەم بارەوە پەندێك هەیە دەڵێ: (كمُستَبْضِعِ التَمْرَ الى هجر) خورمای برد بۆ هەجەر بۆ فرۆشتن ٥ (دۆشاوی برد بۆ شینکایەتی).

الباضِعَةُ: برینێك پێستەکەی بڕابێ خوێنی لێنەیە.

البِضاعةُ: ئەو کاڵاو سامانەیە کە بازرگانی تێدا بکرێ، (ك: بَضَائع).

البِضْعُ: لە ژمارەدا (لە سێوە تا نۆ) دەکا، دەگوترێ: (بضعة رجال وبضع نساء) لە قورئاندا دەفەرموێ: ﴿فلبث في السجن بِضْعَ سنين﴾.

البُضْعُ: هاوسەر گیری ٥ گرێبەستی مارەبڕین ٥ مارەیی ٥ بیلامانەی ئافرەت، (فەرج)، (ك: بضوع وأبضاع).

البِضْعَةُ من اللحم: پارچە گۆشت ٥ دەگوترێ: (هو بِضعةٌ منى).

البَضِيعَةُ: ئەوشتەیە کاڵای دەخرێتە سەر.

المِبْضَعُ: مقەست.

بَطُؤَ بُطئاً: بە سستی رۆیی، تەمبەڵ بوو (أبطأ) دواکەوت.

بَطاه: زێوانی کردەوە لە کارێك کە سوربوو لەسەر نەنجامدانی.

تباطا: بەمانا (بَطُؤَ)دێ.

تَبَطا: بەمانا (تَبَاطا)یە ٥ (اسْتَبْطاه): داوای لێکرد خۆی دوا بخا، تەمبەڵی بکا ٥ بە تەمبەڵی لەقەڵەم دا.

بُطْآنَ: دەگوترێ: (بُطْآن ما فعل كذا بُطْآن ما كان كذا): تەمبەڵی نەكرد، دوانەكەوت.

بَطْبَطَ البَطُّ: مراوییەكە دەستی كرد بە قیڕەو قاژە ٥ لەناو ئاوەكەدا خۆی نقوم كردو مەلەی كرد.

بَطْبَطَ رأيُ فلان: بیرو بۆچوونی فلان لاوازبوو.

بَطَحَ الشيءَ بَطْحاً: شتەكەی بڵاو كردەوە، رای خست ٥ (بَطَحَ المكانَ) شوێنەكەی تەخت كرد، رێكی خست.

إنْبَطَحَ: فراوان بوو ٥ (إنْبَطَحَ فلان) بەرەو دەم راكشا، لەسەر سكی پاڵكەوت ٥ (تَبَطَّحَ) بەمانا (إنْبَطَحَ)یە.

تَبَطَّحَ السيلُ: لافاوەكە بە پانتایی دۆڵەكە هات ٥ (تبطح فلان) فلان كەس دابەزی بۆ لبەلاَنی خوار مەككە.

اسْتَبْطَحَ المكانُ: شوێنەكە بەرفراوان بوو، تەخت بوو.

الأبْطَحُ: شیوی پان‌و پۆڕ كە لافاوی پێدا بڕواو هەندی زیخ‌و لم‌و بەردە وردە بەجێ بێڵێ ٥ شوێنێكە لەخوار مەككە چونكە هەمان دیاردەی پێوە دیارە، (ك: أباطح)ە.

البُطَاحُ: بزركاندن‌و وریێنەیەكە لەناكامی لەرزو تاوە لە نەخۆش دیاری دەدا.

البَطْحاءُ: بەمانا (الأبْطَحَ)ە.

البَطْحَةُ: مەسافەیەكە بە ئەندازەی قامەتی ئادەمیزادی راكشاو.

البَطِيحَةُ: بەمانا (الأبطح)ە.

أبْطَخَ: كاڵەكی لەلا زۆر بوون ٥ كاڵەكی خوارد.

تَبَطَّخَ: كاڵەكی خوارد ٥ لەخوارەزم دابەزی‌و نیشتە جێبوو ٥ دەگوترێ: (التبطّخ خير من التبطّخ) نیشتە جێبوون لە مەككە باشترە لە نیشتە جێبوون لە خوارە زم.

البطِّيخ: كاڵەك ٥ روەكێكی ساڵانەیە بەسەر زەویدا بڵاو دەبێتەوە لەپێری كولەكەیە ٥ بەرەكەی خڕ یان درێژ یان مەیلەو درێژە ٥ جۆری زۆرن ٥ حیجازییەكان پێی دەڵێن: (الطِّبيخ).

المَبْطَخَةُ: شوێنێ زۆری كاڵەك لێ بڕوێ، (ك: مباطخ)ە.

بَطَرَ الشيءَ: شتەكەی دڕاند، شەقی كرد (هو مبطور) (هو بطير).

بَطِرَ فلان بَطَراً: فلانكەس چوست‌و چالاك بوو، زێدە رەویكرد لە كەیف‌و شادیدا (بَطِرَ بالأمر) بەوشتە بارگران بوو، لەسەر شانی قورس بوو ٥ سەری سوڕماو حەیران بوو ٥ (هو بَطِرٌ).

بَطِرَ النعمةَ: نازو نيعمەتەكانی بەكەم‌و بێ نرخ زانی‌و كوفرانی نیعمەتی كرد ٥ لە قورئاندا هاتووە دەفەرموێ: ﴿وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِن قَرْيَةٍ بَطِرَتْ مَعِيشَتَهَا﴾.

بَطِرَ الحَقَّ: حەق‌و راستییەكانی پاش گوێ خستن‌و پەسەندی نەكردن بە ناحەقی لەقەڵەم دان.

بَطِرَ الشيءَ: ئەوشتەی دزاو رقی لێی هەڵسا بەبێ ئەوەی شیاوی ئەو رق لێبوونە بێ.

أَبْطَرَه: كەیف خۆشی كرد ٥ (أَبْطَرَ فلاناً ذرعَهُ) ئەركێكی خستە سەر شانی فلان كەنەتوانێ ئەنجامی بدا.

البطرير: چەقە چەناوی دەمدرێژی بێ حەیاو رۆچوو لە گومراییدا.

اَلْبَيْطِر: پزیشكی ئاژەڵ.

اَلْبَطاريـة: پیل، باتری ٥ خەزانێكی بچووكەو چەن شتێكی تێ هاخندراوە كیمیا ئاسا كاری خۆیان دەكەن تەیاری كارەبائی وەبەر دەهێنن‌و لەكاتی پێویستدا هەڵدەگرێ ٥ چەند جۆرێكی هەیە.

تَبَطْرَقَ: بە لارو لەنجەو مراوی ئاسا رۆیشت.

البُطارق: پیاوی درێژ داوەڵ.

البطريق: لوت بەرزو لەخۆ رازی‌و بەفیز ٥ باڵندەی قەڵەو گۆشتن ٥ سەركردەیەكی رۆمانەكان بووە ٥ لێزان‌و كارامە لەشەڕدا ٥ سەرۆكی سەرەك ئوسقوفەكانی مەسیحی ٥ زانای جولەكە ٥ جۆرە باڵندەیەك باڵی كورتن‌و گۆشتنە، لە دەشتەكانی باشورو لەدەم دەریاكان زۆرە.

البَطْـرَكُ: پێشەوای نەصرانییەكان ٥ سەرۆكی سەرانی ئوسقوفەكان ٥ زانای جولەكە، (ك: بطارك، بطاركة).

بَطَشَ بە بَطْشاً: بەشێوەی توندو تیژ پركێشی كردێ. قورئان دەفەرموێ: ﴿وَإِذَا بَطَشْتُم بَطَشْتُمْ جَبَّارِينَ﴾.

بَطَشَ بالشيء: بە توندو تۆڵی گرتی ٥ لە ریوایەتدا هاتووە (فاذا موسى باطش بجانب العرش).

بَطَشَ عليه: هەڵمەتی بردە سەر.

بَطَشَ في العلم بباع بسيط: بوو بە دەریای زانیاری‌و زانست (هو باطِشٌ وبطاش وبطيش).

باطَشَ فلان فلاناً مباطشة وبطاشاً: فلانكەس‌و فلان هەریەكەیان پەلاماری ئەوی تری دا، هەریەكەیان لە عاست خۆیەوە دەستی درێژكرد بۆئەوەی پەلاماری ئەوی تر بدات.

بَطَّ الدمل ونحوه: كوانەكەی دڕی، دومەڵەكەی دەركرد.

بَطْطَ: بازرگانی بە مراوی كرد، مراوی كردنە كاڵای كڕین‌و فرۆشتن ٥ ئەوەندە ماندوو بوو بڕستی لێبڕا.

بَطَّطَ العَجينَ: هەویرەكەی پان كردەوە، درێژی كردەوە.

البَطّاطُ: ئەو كەسەی مەنجەڵی رون تێدا هەڵگرتن دروست دەكا ٥ ئەوكەسەی بازرگانی بەوجۆرە قاپو قاچاغەوە دەكا.

البَطّةُ: جۆرێكە لە پەلەوەر دەشوبهێتە مراوی وەلێ لەو باڵو ملی درێژترە ٥ كورتەو تۆكمەیە.

البَطيطُ: درۆزن، سەرسوڕمان ٥ پێڵاو بەبێ مل.

المِبَطُّ: ئەو كێردو چەقۆیە كە دومەڵی پێ شەق دەكرێ، (ك: مباط).

المِبَطَّةُ: بەمانا (المِبَطُّ)دێ.

البطاقة: پارچە وەرەقەیەكی بچووكە لە كاغەز یان لە شتی تر هەندێ شتی تایبەتمەندی لەسەر دەنووسرێ.

البطاقة الشخصية: پەڕەیەكە یان (پەڕاویلكەیەكە) ناوی تاكەكانی خێزانی تێدا دەنووسرێ یان هی هەندێكیانو بەگوێرەی پێویستو بەڵگە نامەیەكی رەسمی بڕوا پێكراوە، (ك: بطائق، بطاقات.)ە.

بَطَلَ الشّيءُ بُطْلاً وبُطولاً وبُطلاناً: شتەكە بەفیڕۆ چوو، فەوتاو وەرنەگیرایەوە، دەگوترێ: (بَطَلَ دمُ القتيل) خوێنی كوژراوەكە بەفیڕۆ چوو هەركاتێ تۆڵە لەبكوژەكەی نەكرایەوە بە كوشتنەوە یان بەخوێن وەرگرتن ٥ ئەوشتە فاسید بوو، بڕیارەكەی هەڵوەشایەوە حوكمەكەی پوچ بووە

٥ دەگوترێ: (بَطَلَ البيعُ) (بطل الدليلُ) (هو باطل).

بَطَلَ العاملُ: كرێكارەكە بێ كار مایەوە ئیشی دەست نەكەوت.

بَطِلَ حديثه بطالةً: قسەكانی قەشمەریو گاڵتە بوون.

بَطُلَ بَطولةً: ئازابوو، پاڵەوانییەتی نواند ٥ (هو بَطَلٌ)، (ك: أبطالٌ)ە.

أبْطَلَ: شتی بەتاڵو بێ بناغەی هێنایە ئاراوە.

أبْطَلَ في حديثه: بەمانا (بَطِلَ)ەیە.

أبْطَلَ الشّيئَ: شتەكەی پوچ كردەوە، هەڵیوەشاندەوە ٥ دەگوترێ: (أبْطَلَ البيعَ، والحكمَ والدليلَ والعملَ) لە قورئاندا دەفەرموێ: ﴿ولا تُبطلوا أعمالَكم﴾.

بَطَّلَ العاملَ: كرێكارەكەی لەكار خست ٥ (بَطَّلَ العملَ) وازی لێ هێنا.

تَبَطَّلَ: خۆی ئازاكرد، خۆی بە ئازاو ورە بەرز نیشان دا ٥ شوێن ڕێبازی پوچو سەرگەردانی كەوت.

تَبَطَّلَ القومُ: شتی بەتاڵو پوچیان خستە ئاراوەو كاریان پێكرد.

الأُبْطولَةُ: ئەوشتەیە لە پشكنینو فەحص كردندا دەرنەچێت (ك: أباطيلَ).

الباطلُ: بەمانا (الأبطولة)دێ ٥ لەزاراوەی شەرع زانو یاسا ناساندا شتێكە بناغەی نەبێو لەبنەڕەتدا

پوچ بێ بە پێچەوانەی (فاسِد) کە بناغەی هەیەو هەندێ مەرجی پێویستی تێدانین.

الـبُطْمُ: قەزوان ٥ دەنکە سەوزە ٥ لە پێڕی فستەقە ٥ درەختەکەی لە چوار مەتر بۆ هەشت مەتر بەرزدەبێتەوە ٥ لە کێوو کەژ دەڕوێ، قەزوانەکەی بەناسکیو بەرەقی دەخورێ درەختەکەی بەکوردی پێی دەگوترێ: دارەبەن، بنێشتیشی لێ دەکرێ، لە کوردستانو ولاتی شامو گەلێ شوێنی تر دەڕوێ.

بَطَنَ الشَّئ بطوناً: شتەکە نهێنی بوو ٥ (بَطَنَ من فلان وبه) بوو بە پێڕی ئەوو پشتگیری لەو کرد، (بَطَنَ الوادی وَالْبَیْتَ بَطْناً): کەوتە ناو قەدی دۆڵەکە یان ناوەڕاستی ماڵەکەوەو هاتوچۆی تێدا کرد ٥ (بَطَنَ الأمر والرجلَ) لەکارەکەی کۆڵییەوە پیاوەکەی پشکنیو ناوەڕۆکی زانی، کابرای ناسیو نهێنییەکەی زانی ٥ لە ورگی کابرای دا ٥ دەگوترێ: (بَطَنَهُ الداءُ) ورگی تووشی نەخۆشی بوو.

بَطَنَ بَطَناً: سك ئێشەی تووش بوو.

بَطِنَ: کەیفخۆش بوو، تەڕ دەماخ بوو، ماڵو سامانی زۆر بوو دەوڵەمەند بوو.

بَطُنَ: ورگی گەورە بوو ٥ (بطُنَ المکانُ) شوێنەکە دوور بوو.

بُطِنَ: سکی نەخۆش کەوت، سك ئێشەی گرت، (هو مبطون).

أَبْطَنَ الثوبَ: گیرفانی بۆ کراسەکە کرد ٥ دەگوترێ: (أَبْطَنَ فلاناً): فلان کەسی بەسەر نهێنییەکانی دا ئاگادار کردەوە.

بَطَّنَهُ: لەورگی دا، (بَطَّنَ الثوبَ) گیرفانی بۆ کراسەکە کرد.

تبَطَّنَ الوادیَ والکلأَ: چووە ناو شیوەکە ناو پاوانەکەو پێیدا گەڕا ٥ (تَبَطَّنَ الأمر وفلاناً) لە شتەکەی کۆڵییەوەو ناوەڕۆکی زانی، ئاگاداربوو بەسەریدا.

اسْتَبْطَنَ الوادی ونحوه: چووە ناو شیوەکە.

اسْتَبْطَنَ أمره: نهێنی ئیشی خۆی زانی.

اسْتَبْطَنَ الأمر: کارەکەی لە دڵی خۆیدا شاردەوە.

الأَبْطَنُ: دەمارێکە لە قاچی پێشەوەی ئەسپدا.

الباطِنُ: ناوێکە لەناوە جوانەکانی خودا، واتە زاناو ئاگادار بەسەر هەموو نهێنیو شاردراوەکاندا.

الباطن من کل شیئ: ناوەڕۆکی ئەوشتە (الباطن من الأرض) شوێنی نەویو چاڵ، (ك: أبطنة وبواطن)٥.

الباطنة من الرجل: نهێنییەکانی پیاو.

الباطنیة: گروپێکن لە شیعە پێیان وایە شەریعەت روی ئاشکراو دیوی نهێنی هەیە، بەتەئویلو راستەو پاستەکردن دەزاندرێ.

البِطانُ: پشتێنێکه لەسەر گۆشتی سك دەبەسترێ ◦ دەگوترێ: (فلان عريض البطان رخي البال) فلان كەس پشتێنی پانەو دڵی ئارامه.

البِطانَة: دیوی ناوەوەی پۆشاك، پێچەوانەی دیوەكەی دەرەوەی ◦ نهێنی ◦ دۆستو نزیكی پیاو كه نهێنیو پەنا مەكییەكانی ئاشكرا بكا ◦ له زانیاری پزیشكیدا (البطانة) بریتییه لەو پەردە (طلائية): كه هەموو (أوعيه) خوێنییەكانو لەمفاوییەكانی داپۆشیوه له ناوەوە، (ك: بطائن)ە.

اَلْبَطْنُ من كل شيء: دیوی ناوەوەی شت ◦ سك ◦ یەكجار مندالبوون، هێلكەكردن، بەروبووم دەركردن ◦ دەگوترێ: (نشرت المرأة بطنها) ئافرەتەكه مندالی زۆر بوون.

اَلْبَطَنُ: سك ئێشه.

البِطْنَان من اَلشَّيْءِ: ناوەڕاستی شت.

البِطْنَةُ: زۆر خواردنو گەدە پڕبوون له خۆراك.

البَطِينُ: پڕبوو، دەگوترێ: (كيس بَطِينٌ).

البُطَيْنُ: مەنزڵێكه له مەنزڵەكانی مانگ ◦ سێ كوچكەی سێ ئەستێرەی بچووك: كه سێ گۆیەك پێك دێنن ◦ كلۆرایی بچوك ◦ ئەو دوو كلۆراییه بچووكەی لای خوارووی دڵ كه خوێنیان تێدا كۆدەبێتەوەو لەوێوه پالی پێوه دەنرێ بۆ ناو دەمارەكان.

المِبْطان: ورگ زل ◦ زۆر خۆر.

اَلْمُبَطَّنُ: ئەوەی گەدەی بچووك بێ ◦ سك بچكۆله ◦ قەد باریك ◦ ئەسپێك سكو پشتی سپی بێ باقی جەستەی هەر رەنگێك بێ.

الباطية: كوپەی گەورە له شوشه یان شتی تر كه بۆ مەیو شەراب بەكاربێ، (ك: بواطِ).

بَظِرَ بَظَراً: له ناوەڕاستی لێوی سەروی لویەكی لێ هاتبێ ◦ دەگوترێ: (هو أبْظَرُ وهي بَظْراءُ).

البُظَارةُ: ئەو لوومیه كەله گوانی مەڕدایه ◦ میتكه، قیتكه له شەرمگای ئاژەڵدا هەروا لەهی ئافرەتیش دا.

اَلْبَظْرُ: بەمانا (البُظارة)دێ.

تَبَظْرَمَ: لێوی سەروی بەرزكردەوەو له رقا چرچاندی.

تَبَظْرَمَ: بەمانا (بَظَرمَ)دێ ◦ هەروا بەمانا ئەحمەقیو نەفامییه.

بَظَّ العازفُ العودَ بظاً: كەمانچه ژەنەكه دەستی دایه كەمانچەكەی بۆئەوەی بیژەنێ.

أَبَظَّ فلانٌ: فلان قەڵەو بوو، (بظالَحْمُهُ بَظْواً وبُظُواً) گۆشتی گرت گۆشتن بوو.

بَعْبَعَ الماءُ: ئاوەكه قلپه قلپی كرد لەكاتی هاتنه دەرەوەی له گۆزەو تەنەكەو

شتی وا ٥ (بَعْبَعَ الرجل) پیاوەکە خێرا قسەکانی کردن و پێوەرۆیی.

البَعْبَعُ: لاسایی کردنەوەی ناوە کەلە زەرفەکەی دێتەدەرەوە.

بَعَثَهُ بَعْثاً وبِعْثَةً: بەتەنیایی ناردی ٥ دەگوترێ: (بَعَثَ الیه لە) ناردی، ڕەوانەی کرد.

بَعَثَ فلاناً من نومه: فلانکەسی بەخەبەر هێنا، لەخەو راستی کردەوە.

بَعَثَ الله الخلق بعد موتهم: پەروەردگار دوای مردن ئادەمیزادەکانی زیندوو کردنەوەو بڵاوەی پێکردن بۆ بەهەشت و دۆزەخ.

بَعَثَ البعیرَ: گوریسی پێ بەستنەوەکەی کردەوەو حوشترەکەی بەرەڵا کرد.

بَعَثَ فلاناً علی الشَّیْءَ: فلانکەسی هەڵنا بۆکردنی ئەوشتە.

بَعَثَ علیهم البلاءَ: بەڵای بەسەردا دان.

ابْتَعَثَهُ: بەمانا: (بعثه)دێ ٥ لە حەدیث دا هاتووە دەفەرموێ: (أتاني اللیلةَ أتیان فابتعثاني) لەخەو راستیان کردمەوە.

انْبَعَثَ: هەڵساو راپسکوت ٥ (انبعثَ في السیر) بەخێرایی رۆیی.

انْبَعَثَ لحاجته: بۆی راپسکوت.

تباعث القومُ علی کذا: خەڵکەکە هەندێکیان داوایان لە هەندێکیان کرد بۆ کردنی فلان شت. یەکتریان هەڵنا بۆکردنی.

تَبَعَّثَ: راپسکوت، سور بوو لەسەر ئەنجامدانی فلان کار.

الباعث: ناوێکە لە ناوە جوانەکانی خودا.

بُعَاثُ: شوێنێکە لە نزیک شاری مەدینە، دوا شەڕی نێوان ئەوس و خەزرەج لەو شوێنە کرا لەسەردەمی جاهیلیدا.

البَعْثُ: بوژانەوە، زیندو بوونەوە، رۆژی قیامەت و ژیانەوە.

البَعْثُ: نێردراو، شاندو رەوانەکراو چ تاك بێ چ کۆ.

البَعْثَةُ: کۆمەڵێکی پێکهێنراوە بۆ ئەنجامدانی کارێکی تایبەتی کاتێ رەوانە دەکرێن، هەیە بیعثەکەی سیاسییە، هەیە بۆ مەبەستی خوێندنە... هتد.

بَعْثَرَ الشَّیْءَ: شتەکەی پەرت و بڵاوە پێکرد (بعثر المتاعَ) هەندێکی هەڵدانەوە بەسەر ئەوانی کەی دا دان.

بَعْثَرَ المخبوءَ: شتە شاردراوەکەی دەرهێنا ٥ لە قورئاندا دەفەرموێ: ﴿اذا بعثر مافی القبور﴾.

بَعَجَ البَطْنَ بعجاً: سکی هەڵدڕی و ریخۆڵەکانی دەرکەوت.

بَعَجَ الأرض: زەوی هەڵدڕی ٥ دەگوترێ: (بَعَجَ الأرض أباراً) بیری زۆری لە زەوییەکەدا لێدا (بَعَجَ المکانَ) لە ناوەڕاستی زەوییەکەدا رۆنیشت، وەستا ٥ (هو باعج وبعیج).

بَعَّجَ البطنَ: بۆ موبالەغەیە واتە زۆری هەڵدڕی یان زۆری هەڵدڕین ٥ (بَعَّجَ المطـرُ الأرضَ) باران زەوی هەڵدڕی، چونکە زۆر بە لێزمە باری.

إنْبَعَجَ: بەرفراوان بوو، ئەملاو ئەولای ئاوەڵا بوون ٥ شەق و پەق بوو.

إنْبَعَجَ السحابُ: هەور بارانێکی زۆری باراند ٥ (انْبَعَجَ فلان بالحديث): فلان کەس کەوتە قسەو درێژەی بە قسەکانی دا.

تَبَعَّجَ: بەمانا (إنْبَعَجَ)دێ.

بَعِدَ بَعَداً: پێچەوانەی نزیکە ٥ لەناو چوو ٥ لە لاوانەوەدا زۆری گوت دوور مەکەوەرەوە.

بَعُدَ بُعْداً: بەمانا (بَعِدَ) هاتووە ٥ (هو بعيد) ٥ (بَعُدَ بە) دووری خستەوە ٥ بەهیلاکی برد، تێداچوو.

أبعَدَ فلانٌ: زۆر دوور کەوتەوە ٥ لەسنوور دەرچوو، زێدە رەویکرد.

أبعَدَ في الأمر: لەکارەکەدا رۆچوونی ئەنجامدا.

أبعَدَ الشَّيْءَ: شتەکەی دوور خستەوە.

باعده مباعدة وبعاداً: بەمانا (أبْعَدَهُ)دێ، هەروەها بەمانا خوای لێ دوورخستەوەو ستەمی لێکرد.

باعد بين الشيئين: دوو شتەکەی لێک دور خستنەوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فقالوا ربنا باعد بين أسفارنا﴾.

بَعَّدَه: بەمانا (أبْعَدَهُ)دێ.

ابْتَعَدَ: بەمانا (بَعُدَ)دێ.

تباعد: بەمانا (أبْعَدَ) هاتووە دەگوترێ: (تَباعَدَ عنه ومنه).

تَبَعَّدَ: بەمانا (تباعَدَ) دێ ٥ دەگوترێ: (تَبَعَّدَ منه وعنه).

استَبْعَدَ: دوور کەوتەوە، (إستَبْعَدَ الشَيْءَ) شتەکەی بە دوور لەقەڵەم دا ٥ دووری خستەوە.

اَلْأبْعَدُ: وشەیەکە لەجیاتی ناوە لەکاتی زەم کردندا دەگوترێ: (أهلك الله الأبْعَدَ) لە حەدیث دا هاتووە دەفەرموێ: پیاوێك هاتە خزمەت پێغەمبەر (د.خ) وتی: (ان الأبْعَدَ قد زنى) مەبەستی خۆی بوو.

بَعْدُ: پێچەوانە (قَبْلُ)یە ٥ زەرفێکی ناسنوور دارەو موبهەمە تائیضافە نەکرێ ماناکەی دیاری نادا.

اما بَعْدُ: وشەیەکە بەزۆری لە وتاردا بەکار دەهێنرێ ٥ نیشانەی ئەوەیە وتاربێژ لە باسێکەوە دەچێتە سەر باسێکی تر، هەر بۆیە بەم وشەیە دەگوترێ: (فصل الخطاب) ٥ (وبَعْدُ) بەمانا (أمَّا بَعْدُ)وە ٥ وەلێ بەئەندازەی (أما بعد) بەهێز نییە.

البُعْدُ: نێوان دووری شتێك لە شتێکی دیکە ٥ دەگوترێ: (بُعْداً لە:) دووری لە رەحمەت بۆی و هیلاك و تێدا چوون بەشی ئەوبێ ٥ دەگوترێ: (إنه لـذو بُعْدٍ) واتە خاوەن راوو

بۆچونێکی قوڵو حەزمو خۆگرییە.
بَعْدَكَ: وشەیەکە بۆ ئاگادار کردنەوە، واتە: ئاگاداری دواوەت بە.
البعید: دوور: دەگوترێ: (أقام غیر بعید) کەمێك مایەوە.
بَعَرَت الشاة والناقة بَعْراً: کشپلی کرد ٥ مەڕەکەیان حوشترەکە کشپلی کرد.
بَعَرَ الشَيْءَ: کشپلی پێدادا، بۆی هاویشت.
أبْعَرَ الأمعاءَ: چی لەریخۆڵەیدا بوو دەری هێنا.
باعَرَت الدابةُ حَالِبَها مباعرة: ئاژەڵەکە کشپلی بە دۆشەرەکەدا کرد.
البُعَارُ: نەبقی گەورە.
البَعَرُ: کاوێژ کراوەی ئاژەڵ ٥ قشپلی ئاژەڵی کاوێژکەرەوە، جگە لە رەشە وڵاخی ماڵی.
البعیر: هەر حوشترێك بەکەڵکی سواری بێ، بەکەڵکی ئاوسبوون بێ، ئەمەش کاتێکە تەمەنی بگاتە چوار ساڵ.
المِبْعَرُ، المِبْعَرَة: شوێنی هاتنە دەرەوەی کشپل.
بَعْزَقَهُ بعزقةً: لەشوێنی نەگونجاو لێکی بڵاوکردەوە، وردو هاڕی کرد.
تَبَعْزَقَ: پەرتو بڵاوبۆوە.
بَعَصَ الشَيْءَ بعصاً: شتەکە تێکچوو، پەلەقاژەی کرد.
تَبَعْصَصَ: لەناو باوەشو دەستدا پەلەقاژەی کردو ویستی خۆقوتار بکا وەکوو ئەوە کەروێشك کە دەیگری دەیەوێ خۆرزگار بکا.
البُعْصُوصُ: لە ئادەمیزاددا ئێسقانێکی پچوکە لەنێوان دوو سمتیدا.
بَعَضَهُ البَعُوضُ بعضاً: مێشوولە گەستی.
بَعَضَ الشَيْءَ: شتەکەی پارچە پارچە کرد.
بَعِضَ المکانُ بَعَضاً: شوێنەکە مێشوولەی زۆر بوو.
ابْعَضَتِ الأرضُ: زەوییەکە مێشوولەی زۆر بوو.
بَعَّضَ الشَيْءَ: شتەکەی پارچە پارچە کرد.
تَبَعَّضَ الشَيْءُ: شتەکە کەرت کەرت بوو.
بَعْضَ الشَيْءِ: بەشێك لە شتەکە جا زۆربێ یان کەم.
البعوضُ: مێشولەو مێشو مەگەزی تری زیانبەخش.
بَعَطَ: زێدەڕۆیی کرد لە نەفامیو کاری خراپەو هەڵسو کەوتی ناشیرین.
بعَطَ الحیوانَ: گیانلەبەرەکەی سەر بڕی.
أبْعَطَهُ: ئەرکێکی خستە سەر شانی کە ناتوانێ ئەنجامی بدا.
بَعَّ المطر والسحابُ بعّاً: ئاوی بارانو هەورەکە بە ڕێژنەو لنگێزە ڕژایە سەر زەوی.
بَعَّ الماءَ بَعّاً: زۆری ئاو پێداکرد (البُعَاعُ) زۆرینەی ئاو لە هەورا ٥ کاڵاو کەرەسە.
بَعَقَ الوابلُ بعقاً وبُعاقاً: ڕێژنەبارانی دڵۆپە

گەورە لەناكاوێك كرايەوە ◊ (بعق الحيوان والإنسان بُعاقاً): گيانلەبەرەكە يان ئادەميزادەكە دەمى كردەوە، تا هێزى تێدا بوو نەڕاندى.

بَعَقَ عن الشَّيْءِ: پەردەى لەسەر هەڵماڵى ◊ (بَعَقَ المطرُ الشديد الأرضَ) بارانەكە بە خوڕەمو لێزمەكە زەوييەكەى دڕى.

بَعَقَ البِئرَ: بيرەكەى هەڵكەند ◊ (بَعَقَ الجَمَلَ) حوشترەكەى سەربڕى.

بَعَّقَ: بۆ موبالەغەيە.

ابتَعَقَ في الكلام: لە قسەكانيدا توڕەو سەر كێش بوو.

إنبعَقَ: شەق بوو (البعَقَ السحاب بالمطر) هەورەكە بە بارينى باران شەق بوو ◊ (انبعَقَ في الكلام) بەمانا (إبْتَعَقَ) هاتووە.

تَبَعَّقَ المطرُ: بە خوڕەم بارانەكە بارى، (تَبعَّقَ في الكلام) بەمانا (انْبَعَقَ) هاتووە.

الباعِقُ: بارانى ناوەختو چاوەڕوان نەكراو كەبە ڕێژنەو دڵۆپەى گەورە ببارێ ◊ هەروا بەمانا لافاوى هەرەسهێن دێ.

بَعَكَهُ بالسَّيْفِ بَعْكاً: بەشمشێر لەملاو لەولاى دا ◊ (بَعِكَ جسمه بَعْكاً): جەستەى ئەستوورو نەكلەوەت بوو.

البعكوكاء: يەكتر هێنانو بردنو شەڕو هەرا.

البَعْكُوكَة: كۆمەڵێك لە ئادەميزاد يان جەڵەبێك حوشتر لە قەرەباڵغىو تێكرژاندا بێنو بچن ◊ شوێنەوارى خێڵو هۆز لە هۆبەو گوندو هەوارەكانياندا ◊ ناوەڕاستى خانوو كەپرو ساباتو ڕەشماڵ ◊ (بعكوكة الصيفَ والشتاء) گەرمەى گەرماى هاوين يان كاتى سەهۆڵ بەندانو جەرگەى سەرماى زستان، (ك: بعاكيك)ە.

بَعَلَ بعلاً وبعولةً: هاوسەرگيرى كرد، ژنى هێنا يان شوى كرد، دەگوترێ: (بَعَلَ الرجل وبَعَلَتْ المرأة).

بَعَلَ عليه: فەرمانى پێكرد، لێى توڕەبوو خۆى بەسەرەوە بادەدا.

بَعِلَ بامره بَعَلاً: بە كارەكەى واقى وڕما توشى سەر سوڕمان بوو.

باعَلَ مباعلة وبعالاً: ژنى هێنا، هاوسەرى پەيداكرد ◊ يارىو دەستبازى لەگەڵ ژنەكەيدا كرد.

باعَلَ القومُ قوماً أخرين: هەندێك لەو هۆزو قەومە ژنيان لە هەندێكيان خواست.

ابتعلت المرأة: ئافرەتەكە گوێڕايەڵى مێردەكەى بوو.

تباعل الزوجان: ژنو مێردەكە يارىو دەستبازيان كرد.

تبعلت المرأة: ئافرەتەكە ئەركى سەرشانى بەرامبەر مێردەكەى

بـەجێهێنا ٥ دەگـوترێ: (لبعلـت زوجَها).

اسْتَبْعَلَ: ژنی هێنا.

اسْتَبْعَلَ النباتُ: ڕوەکەکە بەبێ نەرك‌و ماندوو بوون لـە ڕەگەکانیـەوە ئـاوی خـواردەوە پێویسـتی بـە ئـاودانی خاوەنی نەکرد.

البَعْلُ: مێـرد ٥ ژن ٥ تەپۆلکەو بـەرزایی زەوی کە ئـاوی جۆگا نەیگرێتـەوە، تـەنیا بە ئاوی باران ئاوبدرێ ٥ کشتوکاڵێك بـەبێ ئـاودێریکردنی لـە ڕەگەکانیـەوە ئـاو بخواتـەوە ٥ خـاوەن شـت‌و لێپرسـراوی، (ك: بِعَالٌ وبُعولٌ وبعولة).

بَعْل: ناوی بتێکە عەرەبەکان لەپێش هاتنی ئیسـلامدا پەرستشـیان بـۆکردوە ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿أَتَـدْعُونَ بَعْـلاً وَتَذَرُونَ أَحْسَنَ الْخَالِقِينَ﴾.

البَعْلَةُ: ژن ٥ خێزان.

البَعِيمُ: پەیکەری لەدار تاشراو، پیاوێك زمـانی تێکـەڵ‌و پێکـەڵ بـێ‌و لـە دەمەدەمێ‌و چەلەحانێ دا تێبشکێ، نەتوانێ بەجوانی وەڵام بداتەوە.

بَعَـا الشَّـيْئَ: بـە ئەمانـەت‌و خـوازراو ئەوشتەی وەرگرت.

أَبْعَاهُ: بە ئەمانەت پێیدا.

استبعاه: بە ئەمانەت وەریگرت.

بَغْـبَغَ النـائمُ: نوسـتووەکە پرخـە پرخـی هات، هەناسەی لە لوتیەوە دا.

بَغْبَـغَ في الكـلام: لـە قسـەکردندا ڕەوان نـەبوو قسـەکانی تێکـەڵ‌و پێکـەڵ‌و بێ سەرو بەربوون.

بَغْبَغَ في السير: لەڕۆیشتن دا پەلەی کرد (بَغْبَغَ الشَّيْئَ) شتەکەی ژێر پێیدا.

البَغْباغ: لاسایی کردنەوەو گێڕانـەوەی دەنگە.

البُغْـبُغُ: بیرێـك ئاوەکـەی نزیـك بـێ لـە لێوارەکەی.

بَغَتَـهُ بَغْـتاً وبَغْـتَةً: لـەنکاو ڕووبـەڕوی بووەو تەریقی کردەوە.

باغَتَـهُ مباغَتَـةً وبغاتـاً: موفاجەئـەی کردو لەنکاو ڕووبەڕوی بووە.

بَغِثَ لونه بَغَثاً وبُغْثَةً: پەڵەی سپی‌و ڕەشی تێدا بوون ٥ (هو أبْغَثَ وهي بَغْثاء).

البُغَـاثُ: باڵندەیەکـە ڕەنگـی بەڵەکـە قـەبارەی بچـوکە لـەپێری بـازو هەڵۆیە بەڵام لە فڕیندا تەمبەڵە.

البَغْـثاء: ڕەشـە خـەڵك‌و کۆمەڵـگای ئادەمیزادو هەمەجۆر.

البَغيثُ: گەنمی خراپ.

تَبَغْدَدَ: خۆی کرد بـە بەغـدایی، خـۆی پاڵ بەغداد دا ٥ خۆی وەکوو ئـەهلی بەغدا لێکرد.

تَبَغْدَدَ عليـه: خـۆی بەسـەردا ڕانوانـد، خۆی بەسەردا ڕاوەشاند.

بغداد: پایتـەختی حکومـەتی عێراقـەو پێشی دەگوترێ: (مدينة السلام) لەسـەر شـەتی دیجلـە هەڵکـەوتووە، ئـەبو جەعفـەری مەنصوری عەباسی بنیاتی ناوە.

بَغَرَ الريحُ بغوراً: رەشەبا هەڵیکردو باران باری.

بَغَـرَ الماءُ الأرضَ بَغْـراً: ئاوەکە کەمێك زەوییەکەی پاراو کرد ٥ بورەی کرد بۆئەوەی نەرم بێتەوەو بیکێڵێ.

بَغِـرَ بَغَـراً: تینـووی بـوو ئاوەکە تێراوی نەکرد.

البَغَـرُ: دەردێکە تینوایەتی زیاد دەکاو بەئاو تینوایەتییەکەی کەم نابێتەوە ٥ ئاوی پیس بوو.

البَغْـرَةُ: کشتو کاڵ کەدوا باران بارین بکرێ، گڵەکەی بەتەڕیو شێداری دەمێنێتەوە هەتا لەزەوی دەردێ.

بَغَـزَت الدابـةُ بغـزاً: وڵاغەکە سمکۆڵی کردو لە ڕۆیشتندا گورج بوو.

بَغَـزَ فـلان الدابـةَ: فلانکەس ئاوزەنگی لەوڵاخەکەدا ٥ بەقاچ لێیدا بۆئەوەی خێرا بڕوا ٥ (بَغَزَ الشيءَ بالسكين) شتەکەی بەکێرد هەڵدڕی.

بَغَشَتْ السماءُ بَغْشاً: ئاسمان بارانێکی کەمی باراند ٥ دەگوترێ: (بَغَشَت السماءُ القومَ والأرضَ) ئاسمان ڕیشنە بارانێکی بەسەر خەڵكو زەویدا باراند.

بَغَش الماءُ ونحوه في الكرة: تەپو تۆزو شتی وەها لە کولانەکەوە هاتە ژوورەوە.

بَغَشَ الصبي إلى أمه: منداڵەکە گریا بۆلای دایکیو هانای بۆ برد.

البُغَاشَة: حەڵوایەکە لە ئاردو ڕۆنو پەنیر یان قەشدە دروست دەکرێ.

البَغْشَةُ: بارانی کەمو نم نم.

بَغَضَ الشيءُ بُغضاً: شتەکەی بوغزاندو رقی لێبووەوە ٥ (هو باغض وبغوض).

بَغِضَ الشيءَ بُغضاً: شتەکە بوو بە بوغزێندراو رق لێ هەڵساو.

بَغُضَ الشيءَ بغاضةً وبغضةً: بەمانا (بَغِضَ)یە.

أبْغَضَهُ: رقی لێ هەڵسا، ناخۆشی ویست.

باغَضَهُ: پاداشی دایەوە بە رق لێبوونو بوغزاندن لە تۆڵەی بوغز.

بَغَّضَهُ اليه: وای لێکرد ناخۆشی بوێو زۆری رق لێبێ.

تباغَضَ القومُ: خەڵکەکە هەندێکیان هەندێکیانی ناخۆش ویست.

تَبَغَّضَ اليه: رقو قاری خۆی بۆ دەربڕی.

البَغْضاءُ: ئەوپەڕی رقو قینو قاڕ.

بَغَضَ الدم: خوێن وروژاو سەر ڕێژی کرد.

بَغُلَ بُغُولَةً: بێ عەقڵ بوو.

بَغَّلَ القَومَ: ژنی لەوقەومە هێناو زیانی بە نەژادو نەوەیان گەیاند.

البَغَّالُ: ئەو کەسەی سەرپەرشتی وڵاغ بکا.

البَغْـلُ: هێستر، دایکی ماینەو باوکی گوێدرێژە، (ك: أبْغَالُ).

بَغَمَت الظبيةُ بُغاماً وبُغوماً: ئاسکەکە بە دەنگێکی نەرم بۆ بێچووەکەی

باراندی، بەهەموو خاوەن دەنگێك دەگوترێ: (بَغَمَ صَوْتَه) ە دەنگی نەرم و لەسەرخۆ بوو.

بَغَمَ الحدیث لفلان: قسەکەی بۆ فلان کەس روون نەکردەوە (هو باغم)، (ك: بواغم).

البُغَامُ: دەنگی ئاسك ە باراندنی ئاسك، کارمامز.

البَغوُ: میوە پێش گەیشتنی ە گوڵی درەختی چقڵاوی وەکوو زیو شیلان و درِو درەختی تری لەوجۆرە.

بغی فلان بغیاً: فلانکەس لە سنوور دەرچوو ە لە قورئاندا دەفەرموێ: ﴿فَإن بَغَتْ إحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَى فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّى تَفِيءَ﴾ فیتنەو ئاژاوەی نایەوە، پابەندی یاساو قانوون نەبوو ە بە ئافرەتی داوێن پیس دەگوترێ: (بغت المرأة) ئافرەتەکە بەد رەوشت بوو.

بغی الشَيْءَ بُغیةً: داوای ئەوشتەی کرد، خواستی ە دەگوترێ: (بَغَیْتُ لك الأمر) و (بغیتك الأمر) بەزۆری کەبۆ داواکردن و خواستن بەکاربێ دەگوترێ: (إبتغی) واتە: دەبرێتە بابی (افتعال) و فەرمانی لێ دروست دەکرێ.

أبْغاهُ الشَيْءَ: یارمەتیدا لەسەر داواکەی ە دەشگوترێ: (أبْغِنِي ضَالتي): یارمەتیم بدە بۆ دۆزینەوەی گومبوەکەم.

باغت المرأة مباغاةً وبغاءً: بەمانا (بَغَتْ) دێ.

اِبْتَغی الشَیْءَ: داوای شتەکەی کردو هەوڵی دەستەبەر کردنی دا ە قورئان دەفەرموێ: ﴿یبتغون فضلاً من الله ورضواناً﴾.

إنْبَغی: وا پێویست بوو، وا باش بوو ە دەگوترێ: (ینبغی لفلان ان یفعل کذا) واباشە فلانکەس ئەو کارەبکا ە (ما ینبغي لفلان أن یفعل کذا): پێویست ناکا فلان کەس ئەوە بکا ە جوان نییە وابکا ە نابێ بیکا وەکوو قورئان دەفەرموێ: ﴿ماکان ینبغی لنا أن نتخذ من دونك من أولیاء﴾.

تباغی القومُ: خەڵکەکە هەندێکیان بەسەر هەندێکیاندا دەست درێژی کرد.

تَبَغَّی الشَیْءَ: زێدەرِەوی کرد لە داواکردنی شتەکە دا.

الباغة: مادەیەکی صەناعییە لە وردەی سلیلۆزی کافور دروست دەکرێ، لە دروستکردنی فلیمی فوتوغرافیدا بەکاردێ ئامادە باشی لەرادە بەدەری تێدایە بۆ سوتان.

الباغی: ستەمکاری بەفیزو لوتبەرز، سنور شکێن و یاخی بوو، (ك: بغاة) دەگوترێ: (فئة باغیة) لە حەدیثی پێغەمبەردا دەفەرموێ: (وَیْلَ عمار، تقتله الفئة الباغیة).

البَغيُ: ستەم ە دەرچوون لەیاسا ە

لوتبەرزیو خۆ بەزلزانی ٥ زێدەرۆیی سنور شکاندن ٥ رزینی برینو هەوکردنو تێکچوونی ٥ دەگوترێ: (بدىء الجرحُ على بغى) برینەکە لەسەرەوە گۆشتەوەزونی هێنایەوەو لەناوەوە پیس بووە کێمی کردووە.

البَغِيُّ: ئافرەتی داوێن پیس کە لەشفرۆشی بکا.

البُغْيَةُ والبِغْيَةُ: داخوازیو ئاوات ٥ دەگوترێ: (لِيَكُنْ بغيَتُكَ ثوابَ الآخرة) یان (لِيَكُنْ بُغْيَتُكَ الحق) ٥ هەروا دەشگوترێ: (هو ابن بُغيَةٍ) ئەوە لە تۆوی حەرام وەدی هاتووە.

بَقْبَقَتِ القِدرُ بقبقةً: دیزەکە قلْپە قلْپی کرد، دەنگی قلْپە قلْپی کوڵینی دیزەکە هات.

بَقْبَقَ الماءُ عند نزوله في القلة ونحوه: ئاوەکە لەکاتی هاتنە دەرەوەی لە جەرەکە قلْپە قلْپی کرد.

بَقْبَقَ الرجلُ: پیاوەکە زۆری قسە کرد ٥ (بقبق علينا الكلامَ) قسەی پڕو پوچو بێماناى بەسەردا فڕێ داین.

البَقْبَاقُ: دەمو لێو.

بَقَرَ البطنَ ونحوه: ورگی هەڵدڕی.

بَقَرَت الفتنة القومَ: فیتنەو ئاشووب ئەو هۆزەی پەرتو بڵاو کرد ٥ لە حەدیثی پێغەمبەردا هاتووە دەفەرموێ: (ستاتي على الناس فتنةً باقرةٌ تدع الحليم حيرانَ).

بَقَرَ الأرضَ: زەوییەکەی پشکنیو شوێنی ئاوەکەی دۆزییەوە.

بَقَرَ المسألةَ: لە مەسەلەکەی کۆڵیەوە ٥ دەگوترێ: (بقر في بني فلان) لەکارو باریانی کۆڵیەوەو حاڵو وەزعی ئەوانی زانی.

بَقِرَ البطنُ: سکی هەڵدڕا ٥ هەروا دەگوترێ: (بَقِرَ الرجلُ) پیاوەکە گا کێوی بینینو لەنکاو چاوی پێکەوتنو واقی وڕماو عەقڵی تێك چوو.

انْبَقَرَ: هەڵدڕا (تَبَقَّرَ) هەڵدڕا.

تَبَقَّرَ في الكلام: زۆری قسە کردنو زۆری درێژە پێدا.

تَبَقَّرَ في العلم والمال: زانیاریوماڵو سامانی خۆی پەرەپێدا، زۆری کرد.

الأُبَيْقِرُ: پیاوێکە نە خێری هەیە نە شەڕ نە پیاوەتی پێ دەکرێ نە شەڕی لێ چاوەڕوان دەکرێ ٥ رەگێکە لە مۆقی چاودا ٥ کۆمەڵی حوشترو شوانەکانیان.

البَقَرُ: رەشە وڵاخ بەهەموو جۆرەکانیەوە بە ماڵیو کێوییەوە.

بَقَرُ الماءِ: ماسییەکە دەشوبهێتە رەشە وڵاخ.

البَقَّار: بەخێوکاری رەشە وڵاخ (شوانی گاران).

البَقِيرُ: حوشتری ئاوسی وەها سکی هەڵبدڕیو بێچووەکەی دەربکەوێ ٥

بێچوەکە بێتەدەر بەپز دانەوە ٥ کراسێکە پەخەکەی سەرانسەر دەکرێتەوە، قۆڵی نییە.

البَقْسُ: درەختێکە دەشوبهێتە درەختی ئاس دارەکەی رەقو سەختە برێ ئامێری جۆراو جۆری لێ دروست دەکرێ.

بُقْسُمَاط: ناوە بۆ جۆرێك نان.

بَقَطَ متاعَهُ بَقْطاً: کەلو پەلەکانی کۆکردنەوەو بەستنی.

بَقَطَ الرَجُلَ: باغێکی دا بە پیاوەکە بۆئەوەی بە سێیەك یان بە چوار یەك بەخێوی بکا.

بَقَّطَ: پەلەی کرد ٥ (بَقَّطَ الجبل) چووە سەر کێوەکە.

تَبَقَّطَ الخَبَرَ: وردە وردە هەواڵەکەی وەرگرت.

الْبَقَطُ: کەلو پەلی ناومالْ ٥ کۆمەڵێك لە خەڵك.

البَقَطُ: ئەو میوەیەیە لەکاتی رنینو چنینی درەختەکەدا هەڵدەوەریو دەکەوێتە سەر زەوی.

بَقِعَ الجلدُ بَقَعاً: پێستی جەستەی پەڵە پەڵە بوو، رەنگێکی تری تێکەڵاو بوو ٥ دەگوترێ: (هو أبْقَعُ وهي بقعاء).

بَقِعَ المُسْتَقِي: ناوی بەسەر جەستەی خۆیدا کرد ٥ چەند شوێنێکی لە جەستە تەڕبوو.

بَقَّعَهُ: جەستەی پەڵە پەڵە کرد ٥ دەگوترێ: (بَقَّعَ المطرُ الأرضَ) بارانەکە هەموو وڵاتی نەگرتەوە پەڵە پەڵە لێی باری.

بَقَّعَ الصبغُ الثوبَ: بۆیەکە هەموو کراسەکەی رەنگ نەکرد.

تَبَقَّعَ: پەڵە پەڵاوی بوو.

الْأَبْقَعُ: بەڵەك ٥ بەردە سیخرۆ.

الباقِعَةُ: بەڵای گەورە، زۆرزانو وریا ٥ دەگوترێ: (رجل باقِعَة) پیاوێکی وریاو فێڵزانو هەمیشە بەئاگاو حەزەرە. (طائر باقِعَة) باڵندەیەکی وریا کە ئاو دەخواتەوە خێرا خێرا بۆئەم لاو ئەولای خۆی دەڕوانێ.

البَقْعَاء: زەوی کە بەردی پچوك پچوکی تێدا بن ٥ دەگوترێ: (سنة بَقْعَاءُ): ساڵێکە هەندێ بەروبوومی باشەو هەندێکی خراپە ٥ هەم هەرزانییە هەم گرانی.

البُقْعَةُ: پارچە زەوییەکە بەهەندێ تایبەتمەندی لە زەوییەکانی دەوروبەری جیابکرێتەوە ٥ پارچەیەك لە رەنگ پێچەوانەی رەنگەکانی دەوروبەری بێ.

البقيع: وڵاتێکی مەزراو بەر فراوانو درەختی جۆراو جۆری تێدا بێ ٥ گۆڕستانێکە لە مەدینە نزیك مزگەوتی پێغەمبەر (د.خ).

بَقَّ الرجل بقّاً: پیاوەکە زۆری قسەکردن بە چاكو بەخراپ.

بَقَّ المرأة: ئافرەتەکە منداڵی زۆر بوون ٥ (بَقَّتِ السماءُ): ئاسمان بارانی باراند بە خوڕەو لێزمە.

بَقَّ المكان: شوێنەکە مێشوولەی زۆربوو.
بَقَّ الجرابَ: کوندەکەی دڕی، چی تێدابوو دەری هێنا.
بَقَّ الکلامَ: بە دەنگی بەرز قسەی کرد ٥ (بَقَّ الخبرَ) هەواڵەکەی بلاو کردەوە.
بَقَّ المالَ: ماڵو سامانەکەی بلاوە پێکردو لەدەستی دا.
أبَقَّ الرجلُ والمرأةُ والسماءُ والمکان: بەمانا (بَقَّ)یە.
بَقَّ خیراً أو شراً: زۆری خێر یان شەڕ.
بَقَّقَ المکانُ: بەمانا (بَقَّ)یە.
البَقَاقُ: کاڵای خراپی ناو ماڵ.
البَقُّ: پان و پۆڕو بەرفراوان ٥ ئاشکراو عەیان ٥ مێشولەو هەر باڵندەیەکی لەو جۆرەبێ.
البَقَّاق: زۆر بلێ.
المِبَقُّ من الرجال: پیاوی زۆر بلێ و چەقە چەناو.
المِبَقَّةُ: ژنی زۆر بلێو چەقە چەناو.
بَقَلَ الشیءُ بقلاً: دەرکەوت (بقلت الأرضُ): زەوی گژو گیای خۆی رواند ٥ (بقل المرعی) پاوان و لەوەڕگاکە سەوز بوو.
بَقَلَ وجه الغلام: دەمو چاوی ئەو کوڕە مووی لێ دەرکەوتن، ریشی هات.
بَقَلَ الماشِیَةَ: گژوگیای بۆ ئاژەڵەکان کۆکردەوە.
أبْقَلَ: بەمانا (بَقَلَ) هاتووە.
أبْقَلَ القومُ: خەڵکەکە گژوگیایان دەست کەوت ٥ ئاژەڵەکانیان لەناو گژوگیادا لەوەڕاند.
بَقَّلَ الشجرُ: لە ئەملاو ئەولای درەختەکەدا گەڵای سەوزی بەهار دەرکەوت کە دەشوبهێتە نینۆکی باڵندە ٥ (بَقَّلَ الماشیةَ) گژوگیای دەرخواردی ئاژەڵەکانیدا ٥ (بَقَّل النباتَ) ئەو روەکەی بە بەقل حیساب کرد.
ابتَقَلَتِ الماشیةُ: لە گژوگیادا ئاژەڵەکانی لەوەڕان.
ابْتَقَلَ القومُ: ئەو هۆزە بەقلیان دا بە ئاژەڵەکانیان، ئاژەڵەکانیان لەناو گیای بەقلدا لە وەڕاند.
تَبَقَّلَتِ الماشیةُ: ئاژەڵەکان بەقلیان خواردو قەڵەو بوون.
تَبَقَّلَ الرجلُ: پیاوەکە چووە دەر بۆ بەدەستهێنانی بەقل.
الباقلاء: پاقلە (گیایەکە بەرەکەی دەکوڵێندرێو دەخورێ)
الباقلی: بەمانا (الباقلاء)ە.
الباقول: گۆزەیەکە بێ دەسک، (ك: بواقیل)ە.
البَقْلُ: روەکێکە ئادەمیزاد دەیکاتە بژێوی خۆی یان بەشێکی لێ هەڵدەبژێرێو خواردەمەنی لێ دروست دەکا، (ك: بقول)ە.
البَقَّالُ: بەقاڵ، سەوزەو میوە فرۆش.
المَبْقَلَةُ: شوێنی بەقل.
بقلاوة: پاقلاوە.

تَبَقَّمَتْ الغَنَمُ: مەڕوبزنەکان بێچووەکانیان لە سکیانا زل بوون‌و قورس بوون‌و نەیانتوانی لە ئاغەڵ‌و شوێنی خۆیان هەڵسن.

البَقَّمُ: گیایەکی دەرمانییە پزیشك سوودی لێوەردەگرن، لە بنەڕەتدا گیایەکی هیندییە.

بقي الشَّيْءُ بقاءً: بەردەوام بوو جێگیربوو (بَقِيَ من الشَّيْءِ) زیادەبوو لێی ٥ لێی مایەوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وذروا مابقي من الربا﴾ ٥ ئەو سوودەی وەرتان نەگرتووە وازی لێ بێنن.

أبْقى على الشَّيْءِ: پارێزگاری شتەکەی کرد ٥ دەگوترێ: (أبْقى على فلان) بەزەیی بە فلان کەسدا هاتەوەو سۆزی بۆ دەربڕی ٥ هەروا دەگوترێ: (أبْقَتِ الخيلُ): ئەسپەکەی هەندێ توانای ڕۆیشتنی خۆی هێشتەوە هەموو هێزو توانای خۆی بەکارنەهێنا ٥ (أبقت الأرضُ) زەوییەکە هەموو ئاوەکەی هەڵنەمژی (أبْقى الشَّيْءَ) شتەکەی وەکوو خۆی هێشتەوە.

بَقَّاه: وازی لێ هێناو تەرکی کرد.

تَبَقَّى منه: لێی مایەوە، لێی زیادبوو ٥ (تَبَقّى الشَّيْءَ) هەوڵیدا ئەوشتە بهێڵێتەوە.

استبقاه: ویستی بیهێڵێتەوە ٥ دەگوترێ: (استبقى أخاه) چاوپۆشی لە هەڵەی براکەی کرد بۆئەوەی برایەتی‌و خۆشەویستییان بەردەوام بێ.

الأبقى: بەردەوام‌و بەردەوام تر: لە قورئان دەفەرموێ: ﴿والآخرة خير وأبقى﴾.

الباقي: بەردەوام‌و نەگۆڕاو ٥ ناوێکە لەناوە جوانەکانی خودا.

الباقية: ماوەو پەزمەندە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَهَلْ تَرَى لَهُم مِّن بَاقِيَةٍ﴾ ٥ (الحياة الباقية) ژیانی دوارۆژ.

البُقْيا: هێشتنەوە.

البَقِيَّة: پاشماوەی شت ٥ ماوەو پەزمەندە کراو.

بَكَأتِ البئرُ بَكْئاً: بیرەکە ئاوەکەی کەم بوو ٥ (بكأ الحيوان الحلوب): ئاژەڵەشیردەرەکە شیری کەمبوو.

بَكُؤَ الرجُلُ بكاءةً وبُكْئاً: پیاوەکە قسەی کەم بوو، قسەی کەمی کرد ٥ (هو بكيٌ)، (ك: بكاءٌ) ٥ (هي بَكيءٌ وبكيئة).

أبْكأ فلانٌ: فلان کەس خێرو بێری کەم بوو.

بَكْبَكَ الشَّيْءَ: شتەکە هەژاندی ٥ هەندێ لەشتەکانی بەسەریەك دا دا.

البَكْبَكَة: هاتن‌و ڕۆیشتن‌و قەرەباڵغی.

بَكَتَهُ بَكْتاً: لێیدا، بە هەڵس‌و کەوتێکی ناجوان بەرەنگاری بووە ٥ بەبەڵگە بۆڕی دا، سەری کوتایەوەو سەرزەنشتی کرد.

بَكْتَهُ: بۆ موبالەغەیە لە (بَكَتَهُ).

بَكَّرَ بكوراً: بەیانی زوو لەماڵ دەرچوو ٥ پەلەی كرد زوو ڕۆیی.

بكرت الشجرةُ: درەختەكە زوو بەری پێگەیاند.

بَكِرَ بَكَراً: پەلەی كرد ٥ (أبْكَرَ) بەمانا (بَكَرَ)مە.

باكَرَهُ: دەست پێشخەری بۆكردو بەیانی زوو چوو بۆی.

إبْتَكَرَ: زۆری لەخۆی كرد بەیانی زوو دەرچوو.

إبْتَكَرَت المرأةُ: ئافرەتەكە یەكەم منداڵی كوڕ بوو.

ابتكر الفاكهة: نۆ نوخشەی میوەكەی وەرگرت ٥ (إبتكر الشَّيْءَ) شتەكەی داهێنا.

الابكار: سەرەتای بەیانی تاكاتی ڕۆژهەڵاتن.

الباكور، الباكورة: نۆ نوخشەی میوە ٥ عەجەلەكاری لە هەموو شتێكدا.

البكارة: پەردەی كچێنی ئافرەت پێش ئەوەی شوبكا.

الْبَكْرُ: حوشتری تازە پێگەیشتوو جوانوە حوشتر، (ك: أبكر)ە ٥ بۆ مێینە دەگوترێ: (البَكْرَةَ) لەپەندی پێشیناندا هاتووە دەڵێ: (جاءوا على بَكرةِ أبيهم) واتە: هەموویان هاتن.

الْبِكْرُ: نۆبەرەی هەموو شتێك ٥ یەكەم منداڵ بۆ باوك‌و دایك چ نێر چ مێ ٥ كچوڵە ٥ كوڕ كەژنی نەهێنابێ ٥ هەر كردەوەیەك كە لەوەپێش نەكرابێ‌و نموونەی نەبێ ٥ دەگوترێ: (نار بكر) ئاگرێك لە ئاگری تر وەرنەگیرابێ ٥ (وطعنة بكر) برینێكی بێ وێنە ٥ (خل بكر) سركەیەكی بەهێزو كەسكون.

البكرة: غەرغەرە ٥ پارچە دارێكی خڕی ناو كلۆرە كندرو دەزوی لەسەر هەڵدەكرێ.

البُكرةُ: سەرەتای ڕۆژ ٥ بەیانی تا ڕۆژهەڵات ٥ ڕەشە خەڵكی عەرەب بە سبحەینێ هەمووی دەڵێن: (بكرة) (باچر).

المِبْكارُ: كەسێك خوی بەوە گرتبێ هەموو ڕۆژێ بەیانی زوو لە ماڵ دەربچێ یان كارێك ئەنجام بدا.

بَكَسَ خصمَهُ: دوژمنەكەی خۆی بۆڕدا بەسەریدا زاڵ بوو.

بَكَشَ العقدة: گرێكەی كردەوە ٥ دەگوترێ: (بكش عقال بعيره) گرێی گوریسی حوشتر بەستنەوەكەی كردەوە.

البَكّاشُ: چاو بەستكارو فێڵەزان‌و دەستبڕ.

بَكَعَهُ بَكْعاً: بە توندی لێیدا، بەهەڵس‌و كەوت‌و قسەی ناشیرین ڕوبەڕوی بۆوە.

بَكَّ الشَّيْءَ بَكّاً وبَكّةً: كوتایی‌و ونجڕ ونجڕی كرد، دەگوترێ: (بَكَّ عنقه)

ملى شكاند، (بك الرجلَ) پياوەكەى چەماندو زێرباری كرد لەپۆتى داو شكاندى، كەسايەتى روشاند ٥ (بَكَّ الدابةَ) بارى قورسى لەولاخەكە باركردو بەزەخت لێى خوڕى.

تَبَاكَ الجمعُ: هەندێكيان پاڵە پەستۆى هەندێكياندا.

اَلْبَاكُّ: ئەحمەق و زۆر بلێ و چەقە چەناو كەسێك جوداوازى نێوان چاك و خراپ و راست و ناراست نەكا.

بَكَّةُ: مەككە، (شارى مەككەى پيرۆز).

بَكَلَ الشئَ بَكْلاً: شتەكەى تێكەڵ و پێكەڵ كرد، قسەكەى بە پێچەوانەوە گێڕايەوە.

بَكَّلَ: بۆ موبالەغەى (بَكَلَ)ە ٥ دەشگوترێ: (بَكَّلَ علينا حديثه) قسەكانى لێ چەواشە كردين و تێكەڵ و پێكەڵى كردن.

تَبَكَّلَ في الكلام: قسەكانى تێكەڵ و پێكەڵ كردن (تَبَكَّلَ في مشيه) لەرۆيشتن دا خۆى راوەشاندو فيزى كرد.

اَلبَكَّالَةُ: خواردەمەنييەكە لە ئاردو قاوت و ئاوو رۆن دروست دەكرێ.

اَلْبَكْلُ: دەسكەوتى شەڕ.

اَلْبِكْلَةُ: شێوەو روخسارو سەرو شكڵ.

البكيلة: بەمانا (البكالة) هاتووە.

بَكِمَ الرجل بَكَماً: پياوەكە نەيتوانى قسە بكا، لاڵە، بە سروشت زمانى ئاخاوتنى نيە ٥ وادەبێ بە كەسێك دەگوترێ: (بَكِمَ) كە ناتوانێ بەجوانى راى خۆى دەربڕێ ٥ (هو أبكم وهي بكماء).

بَكُمَ بَكَامَةً: لە قسەكانى بڕييەوە جا بەنەنقەست يان نەيتوانى درێژە بە وتارەكەى بدا.

بَكَى بَكْيَ وبُكَاءً: دوو چاوى بەهۆى خەمەوە فرمێسكيان باراند ٥ دەگوترێ: (بَكى الميتَ وعليه وله.) بۆ مردووەكە گريا، لاوانديەوە ٥ كەسێكيش زۆر بگرى پێى دەگوترێ: (بَكِيٌّ) و (بَكَّاء).

أَبْكاه: واى لێكرد گريا (بَكَّاه) گرياندى.

تَباكي: خۆى گرياند.

إِسْتَبْكاهُ: وەكوڵى گريانى هێنا.

اَلتَّبْكَاءُ: زۆر گريان.

البلاتين: مادەيەكە فلزى بەنرخەو رەنگى زيوى هەيە.

البلازما: بەشێك لەخوێنى رۆيشتوو.

بَلْبَلَ المتاعَ بلبلةً وبلبالاً: كالاكەى پەرت و بلاو كردەوەو تەفرو توناى كرد.

بَلْبَلَ القومَ: هۆزو خێڵەكەى خستۆتە نێو تێگرو تێكوشيوەوە هەريەكەيان رايەكى هەيەو لە ئاوازێك لێدەدا.

بَلْبَلَ فلاناً: فلان كەسى خستە ناو خەفەت و دڵە راوكێ و پەژارەوە.

بَلْبَلَ اللهُ اَلْسِنةَ اَلْخَلْقِ: خودا زوبانى خەڵكى جودا جودا كردووە.

بوقال
مبضع
برنيطة
برواز
مبشرة
برميل
برمائيّة
برنيّة
بركان
مبراة
بارومتر
البطين الأيسر
البطين الأيمن
بطّة
برنس
بزرة
مبرومة
بطّاريّة كهربائيّة
بكرة
بريمة
بزال
بكرة
بركار
بكلة
بقس
بطاطا
بطباط
بركيّة
بقدونس
بطاطا صينيّة
بسلّ
بغونيا
بصل الفأر
بطّيخ
بطاطا حلوة
بقّم
بصلة
بطّيخ اصفر
بعوضة
بطّة
باشق
بزّاقة
بقر الماء
بطريق
بقّة
بقرة
بقر هندي

تَبَلْبَلَ: بۆ موطاوەعەیە.
اَلْبَلْبَـالُ والْبَلْبَالَـةُ: ئەوپەڕی غـەم‌و ناڕەحەتی‌و دڵە ڕاوکێ.
اَلْبُلْبُلُ: بولبول باڵندەیەکی پچوک‌و دەنگ خۆشە دەنگ خۆشییەکەی بە نموونە دەهێندرێتەوە ٥ بە لولەی مەسینەش دەگوترێ: بولبول، (ك: بَلابِل).
اَلْبُلْبُـولُ: باڵندەیـەکی ئاوییـە لـەبرێ وەرزی سـاڵدا لەشـاری (دمیـاط)ی میصر زۆر دەبێ.
بَلَتَ بَلْتاً: دابڕا.
بَلَت الرجلُ: پیاوەکە لە قسەکردن کەوت ٥ (بَلَـتَ الشَّـيْئَ) شـتەکەی بڕیـەوە، پچڕاندی، دایبڕی.
بَلِتَ: بەمانا (بَلَتَ) دێ.
بَلُتَ بَلاتَةً: فەصیح بوو (هـو بلیـت وهـي بليتة).
اَبْلَـتَ الرجـلُ: پیاوەکـە بەبەڵگـە دەم کوتی کردو نەیهێشت قسە بکا.
اَبْلَتَ فلاناً يميناً: فلانکەسی سوێنددا.
تَبَلْتَـعَ: خـۆی بـە لێـزان‌و نـەجیب‌و وەجاخزادەو قسە ماقوڵ زانی‌و لافی هۆشیاری عاقڵمەندی لێدا.
بَلَـجَ الصـبح بلوجـاً: بەیانیـدا، گزنگـی بـەیانی دەرکـەوت ٥ (بَلَـجَ الحـقُّ) حـەق‌و ڕاسـتی دەرکـەوت ٥ (بَلَـجَ البابَ) دەرگاکەی کردەوە.
بَلِجَ وَجْهُهُ بَلَجاً: لە خۆشیاندا دەم‌و چاوی گەشایەوە.
بَلِجَ صدرُهُ: سنگی فراوان بـوو ٥ (هو أبلـج وهي بلجاء).
اَبْلَجَ: بـوو بـەخاوەنی ڕونـاکی ٥ (أبلـج الصبح) بەیانی دەرکەوت.
اَبْلَجَ الحقُّ: حەق ئاشکرا بوو.
اَبْلَجت الشمسُ: خۆر دەرکەوت ٥ (اَبْلَـجَ الأمر): ئیشەکەی ڕون کردەوە.
ابْتَلَجَ، إِنْبَلَجَ، تَبَلَّجَ: بەمانا (بَلَجَ)ەیە.
اَلْبُلْجَـةُ: ڕونـاکی خـۆر لـەکاتی گزنگـی بەیاندا ٥ سپیایەتی نێوان دوو بـرۆ، سپیایی نێوان زوڵف‌و گوێچکە.
بَلَحَ بَلْحاً وبلوحاً: ماندوو بوو عاجزبوو.
بَلَحَ البئرُ: ئاوەکەی نەما ٥ (بَلَحَ بشـهادته:) شایەتییەکەی شاردەوە.
اَبْلَحَت النخلة: دارخورماکە خورماکانی پێوەینی مزربوو.
اَبْلَحَ الأمر فلاناً: فلانکەسی مانـدوکرد، دەسەوەسانی کرد.
بـالَحَ القَـوْمَ: بەربـەرەکانی کـردن بەناحەق بەسەریاندا زاڵ بوو.
بَلَّحَ: ماندوو بوو لەکارەکە دابڕا.
تبالَحَا: ئینکاری یەکتریان کرد.
اَلـبَلْحُ: بـەروبوومی خورمـا هـەتا سـەوز بێ‌و پێنەگەیشتبێ.
بَلِخَ بَلَخاً: فیـزی نوانـد، خـۆی بـەزلزانی، شـانازی کـرد بـە خراپـەکاری‌و بێدینی ٥ (هو اَبْلَخُ وهي بَلْخَاءُ).
تَبَلَّخَ: تەکەببوری کرد.
تَبَلَّخَ: قەبە بوو، گۆشتی زۆر بوو.

بَلَدَ بالمكان بَلوداً: ئەو شوێنەی کردە نیشتمانو وڵاتی خۆی.

بَلِدَ بَلَداً: تێگەیشتنی کەم بوو، نیشاتو هێزی لاوازبوو ٥ گەردن کەچ بوو ستەمی قبوڵ کرد.

أبْلَدَ: پاڵی لێدایەوە کارێکی بۆخۆی ئەنجام نەدا ٥ بێ عەقڵو کاڵفام بوو ٥ (أبْلَدَ بالمكان) ئەو شوێنەی کردە وڵاتی خۆی.

أبْلَدَ فلاناً البَلَدَ: ئەو وڵاتەی خستە ئەستۆی فلان کەس ٥ بە تۆپزی لەوێندەرێی نیشتەجێی کرد.

بَلَّدَ: لەکارەکەیدا کەمتەرخەم بوو وازی لێ هێنا ٥ لەبەر لاوازی کەوتە سەر زەوی ٥ (بَلَّدَ الفرسُ) ئەسپەکە لە غاردانیدا پێش نەکەوت.

بَلَّدَ السحابُ: هەورەکە بارانی نەباراند ٥ (بَلَّدَ فلان) فلان کەس نەجولا.

تَبَلَّدَ: گێلو کاڵفام بوو ٥ خۆی بەگێل خستە ناوەوە.

البَلَدُ والبَلْدَةُ: شوێنێکی سنوردار (شارەوانی دیاریی) شوێنی بەرفراوان پێی دەگوترێ: (البَلَد) لە قورئان دەفەرموێ: ﴿وَالْبَلَدُ الطيب يخرجُ نباته باذن ربه﴾.

البَلَديّ: ئەوکەسەی پاڵ شار دەدرێ، واتە: شارەستانی.

البلدية: شارەوانی (دەزگایەکی رەسمی دەسەلات پێدراوە کارو باری شارو سنورەکانی لەئەستۆ دەگرێ).

البليد: کەسێکە لە زیرەکی بێ بەش بێو کارو باری خۆی پێ هەڵنەسوڕێ.

بَلْدَحَ: ماندو کول بوو نەیزانی رێبازی راستی خۆی بگرێتە بەر ٥ وادەی داو نەیبردە سەر، خۆی تەمبەڵی هەڵبژاردو پاڵی لێ دایەوە.

تَبَلْدَحَ: وادەی داو نەیبردە سەر.

البَلْدَحُ: ئافرەتی قەڵەو زەبەللاح.

بَلْدَمَ: لەترسان خوستی لەخۆی بڕی.

البَلْدَمُ: گەروو هەرچی پەیوەندی بە گەرووەوە هەیە لە بۆری هەناسەو ئەوشتانە ٥ شمشێری کولو نەبڕ.

بَلْوَرَهُ: کردی بە بلورات ٥ مەسەلەکە یان فکرەو بۆچوونەکەی پاڵفتە کردو گرێ کوێرەکەی تێدا نەهێشت.

تَبَلْوَرَ: بۆ موطاوعەی (بَلْوَرَ) هاتووە.

البَلُّورُ، البِلَّوْرُ: بەردێکی سپی شەففافە ٥ جۆرێکە لە شوشە.

البَلاَسُ: پەلاس؛ جۆرە پۆشاکێکی زبری ئەستوورە.

أبْلَسَ: لەبەر شەرم کردنو واق ورمان یان بێ بەڵگەیی زمانی گیراو قسەی پێنەکرا.

البَلَسُ: جۆرە هەنجیرێکە.

البُلُسُ: نیسك.

البَلَسَانُ: درەختێکە گوڵێکی سپی پچوکی لە شێوەی هێشوو هەیە ٥ لە

پێری درەختە بخورییەکانە، لەبرێ جۆرەکانی ئەو درەختە رۆنێکی بۆنخۆش دەردەهێندرێ لەناوچەی (عین شمس)ی قاهیرە دەروێ.

بَلْسَمَ: سەری داخست، دەمو چاوی گرژو مۆن بوو.

تَبَلْسَمَ: بەمانا (بَلْسَمَ)ەیە.

اَلْبَلْسَمُ: جۆرە درەختێکە (یان بلێ پێری ئەو درەختانەیە) کە لەلقو قەدەکانیان برینداربکرێ بنێشتو لینجاییەك دەردەدەن بۆ بواری پزیشکی سودی لێ وەردەگیرێ، ئەم جۆرە درەختە بە زۆری لە ولاتە گەرمە سێرەکاندا دەروێ ٥ درەختی دارە بەن دار قەزوان لەو پێرەیە.

اَلْبُلْسُنُ: نیسك.

اَلْبَلْشَفیة: رێبازێکی شیوعییە پێی وایە محالە کۆمەلگا یەکسەر لە یاسای سەرمایەدارییەوە بازبدا بۆ یاسای شیوعی، بەلکو پێویستە قۆناغێکی گواستنەوەو (إنتقالی) هەبێ تێیدا یاسای هەرەوەزی پەیرەو بکرێ.

بَلَصَهُ من المال: هیچی ماڵو سامان بۆ نەهێشتەوە هەمووی بۆخۆی برد.

بَالَصَهُ: هەلمەتی بۆ برد.

بَلَّصَهُ: بەمانا (بَلَصَهُ)دێ.

تَبَلَّصَ الشَّيْءَ وله: بەنهێنی داوای لێکرد بە نهێنی بەدوایدا گەڕا بۆنەوەی بیدۆزێتەوە.

البَلاَّصِيُّ: جەڕڕەیەکە دوو قولفەی هەیە بۆنەوەی ئاوو شلەمەنی تری پێ بگوێزرێتەوە ٥ وا دەبێ وشەکە سوك دەکرێ (یا)کەی لێ دەکرێتەوە دەگوترێ: (اَلْبَلاَّصُ).

بَلَطَ الدارَ بَلْطا: خانووەکەی رەصیف کرد (بەردی لە تەختی خانووەکەدا ریزبەند کردوو رایخست).

بَلَطَ الأرضَ أو الحائِط: تەختی زەوییەکە یان دیوارەکەی رێك خست، راستەو پاستەی کرد.

اَبْلَطَ الرجلُ: پیاوەکە پالی لێ دایەوەو تەمبەلو تەوەزەل بوو دەستی بۆ کارێك نەبرد ٥ مایە پوچ بوو ئیفلاسی کرد هیچی نەما.

اَبْلَطَ الدارَ: بەمانا (بَلَطَ)دێ.

اَبْلَطَ المَطَرُ الأرضَ: بارانەکە زەوییەکەی شتەوە تەپو تۆزی پێوە نەهێشت گەیاندییە سەر ساخیو رەقایی.

اَبْلَطَ اللصُّ فلاناً: دزەکە هیچی بۆ فلان کەس نەهێشتەوە هەمووی برد.

بَالَطَ في أمرِهِ: لەکارو باری خۆیدا زێدە رۆیی کردو زۆر تێکۆشا.

بَالَطَ فلاناً: وازی لەفلانکەس هێناو هەلات ٥ زۆرانبازی لەگەڵ کردو چەمبەرەیان تێك وەرهێنا ٥ شەڕی لەگەڵ کرد.

بَلَّطَ: لە رۆیشتندا ماندوو بوو.

بَلَّطَ الدار والأرضَ والحائِطَ: رەصیفی کرد، رێکی خست.

بَلَّطَ أُذُنَهُ: پەلە پیتكەی لە گوێچكەیدا ئازاری پێگەیاند.

تَبَالطوا بالسیوف: بەپێوە شەڕە شمشێریان كردو بەرەنگاری یەكتر بونەوە.

السَّبَلاَطُ: جۆرە بەردێكە زەوی پێ دادەپۆشرێ دیواری پێ ڕێك دەخرێ دیكۆری پێ دەكرێ ٥ (بەردی حەلان بەردی مەڕ مەڕ) جۆرێكە لەو بەردە.

السَّبَلاَطُ من الأرض: زەوییەكی ساغو رەق كە بارانو لافاو تەپو تۆزی پێوە نەهێشتبێ.

السَّبَلاَطُ: بالەخانەی پاشاو دارو دەستەكەی.

البَلْطُ: برمەند، ئاسنێكە، كارتیخێكە كاری تیژكردنەوەو خرِكردنو راستەو پاستەكردنی پێ ئەنجام دەدرێ.

اَلْبَلْطَةُ: جۆرە پاچێكە داروشتی لەوجۆرەی پێ دەبڕدرێ.

اَلْبُلْطِيُّ: ماسییەكە لە پێڕی (بولتیەكان) بە توێكلێكی برژانگی یان شانەیی جەستەی داپۆشراوە ٥ لە روباری نیلو هەندێ دەریاچەی میصرداو ئاوە شیرینەكانی شامدا هەیە.

البلوط: دار بەڕو دار وێل، (وێول) درەختێكی گەورەیە قەد ئەستورە لە پێڕی درەختی بەڕوابیە، لەكوێستانی گەلاڵەی شینكایەتی زۆرە.

بَلْطَحَ: لەسەر پشت لەسەر زەوی راكشا.

بَلَعَ الماءَ والريقَ بَلْعاً: ئاوەكەی

خواردەوە، تفی قوت دا.

بَلِعَ: بەمانا (بَلَعَ)ەیە.

اَبْلَعَهُ الشَّيْءَ: وایكرد پیاوەكە شتەكە قوت بدات، تینی بۆ هێنا بەزۆر خواردنە تاڵەكەی پێ قوتدا.

اَبْلِعْنِي رِيقِي: كەمێك مۆڵەتم بدەرێ.

بَلَّعَ الشيبُ في رأسه: پیری لەسەرو ریشیدا دەركەوت.

اِبْتَلَعَهُ: بەمانا (بَلَعَهُ)دێ.

تَبَلَّعَهُ: بەمانا (بَلَعَهُ)دێ.

تَبَلَّعَهُ الشيب في رأسه: پیری لەسەریدا دەركەوت.

البالوعە: بەلوعەی ئاو، (ك: بواليع وبلاليع).

اَلْبُلَعُ من الناس: زۆر خۆر ٥ (وسعدُ بُلَعٍ) مەنزڵێكە لە مەنزڵەكانی مانگ.

البُلْعَةُ: قومە ئاو ٥ وەجبە دەرمان.

البَلاَّعَةُ: بەلوعەی ئاو.

البَلُوعُ: حەبو دەرمانێك قوت بدرێ ٥ زەرفو حاجەتی پانو پۆڕ هەرچی تێی بهاوی قوتی دەدا.

اَلْبُلْعُمُ والبُلْعُومُ: ڕێڕەوی خۆراك لە گەروودا ٥ ڕێڕەوی ئاو لەناو زەویدا، (ك: بلاعم وبلاعيم).

بَلَغَ الشجرُ بُلوغاً وبلاغاً: وەختی رنینو چنینی بەروبوومی درەختەكە هات ٥ (بَلَغَ الغلام) كوڕەكە باڵغ بوو، پێگەیی.

بَلَغَ الأمر: كارەكە بە كۆتا گەیی.

بَلُغَ بلاغةً: زمانی رەوان بوو قسەو وتاری

شیرین‌و خۆش بوو دەگوترێ: (هو بلیغ وهي بليغة)، (ك: بُلغاء) ٥ وادەبێ دەگوترێ: (بَلُغَ الكلامُ) قسەکەی بەلیغ‌و رەوانە.

أبْلَغَهُ الشَيْئَ: ئەوە شتەی گەیاندە شوێنی خۆی.

بَالَغَ فيه مبالغةً وبِلاغاً: هەوڵی تێکۆشانی تێدا کردو زێدەڕۆیی لەهەوڵ‌و تەقەللاکانیدا کرد.

بَلَّغَ الشيب في رأسه: پیری لەسەر دەرکەوت.

بَلَّغَ الفارسُ: سوارەکە دەستی جڵەوی درێژکرد بۆئەوەی ئەسپەکە زیاتر غاربدا.

تَبَالَغَ فيه الهمُ والمرضُ: غەم‌و نەخۆشی ئەو گەیشتە ئەوپەڕی.

تَبَالَغَ في كلامِهِ: بەزۆر ویستی زمان رەوان بێ‌و وتەکانی بەلیغ بن.

تَبَلَّغَ بكذا: ئیکتیفای پێکرد ٥ (تبلّغَ الشّيئَ) بەزۆر نارەحەتی‌و هەوڵدان بۆی پێگەیی ٥ کۆڵی نەدا تا بەدەستی هێنا.

البلاغ: پێ راگەیاندن وەکوو: (هذا بلاغ للناس) یان ئەوشتەیە کە بەهۆیەوە دەگەیە مەبەست ٥ دەگوترێ: (في هذا الأمر بلاغ) لەم کارەدا کیفایەتە چیدی پێویست نییە ٥ هەروا وشەی (البلاغ) بریتییە لە بڵاوکراوەیەك بەیانێك کە دەخوێندرێتەوەو خەڵك پێی دەزانن.

البلاغة: ئەوەیە مەبەستەکە جوان رابنوێنێ‌و قسەکانیش کاریگەربن ٥ لەلای زانایانی بەلاغە ٥ ئەوەیە وتارەکە لەگەڵ داخوازی حاڵ‌و مەقام یەك بگرێتەوەو رستەکانیشی فەصیح‌و رەوان بن.

البُلْغَةُ: ئەوەیە پێداویستی جێبەجێ بکاو لێی زیاد نەبێ ٥ جۆرە پێڵاوێکە لە وڵاتی مەغریب.

التَبْلِغَةُ: حەبلێکە لە دۆڵچە دەبەسترێ تا دەگاتە ئاوی ناوبیرەکە.

البلوغ: باڵقی ٥ پێگەیشتنی کۆئەندامی زاوزێ لە پیاوو ئافرەتدا.

الْمَبْلَغُ: سەرەنجام‌و کۆتایی، دەگوترێ: (بَلَغَ مَبْلَغَ فلان، بلغ مبلغ الرجال) ئەندازەیەك لە ماڵ‌و سامان.

السبَلْغَمُ: بەڵغەم، تێکەڵەیەکە لە تێکەڵەکانی جەستە، ئیفرازاتێکە لە رێگەی قورگەوە دێتە ناو دەم.

بَلَقَ السيلُ الأحجار بَلْقاً وبلوقاً: لافاوەکە بەردەکانی رادان.

بَلَقَ البابَ: دەرگاکەی هەموو کردەوە.

بَلِقَ الفرسُ ونحوه بَلَقاً وَبُلْقة: ئەسپەکە بەڵەك بوو توکی جەستەی پەڵەی رەش‌و سپی تێدان دەگوترێ: (هو أَبْلَقُ وهي بلقاء).

الْبَلَقَ: خێمە، رەشماڵی دروستکراو لە موو.

بَلِقَ الرجلُ: سەرسام بوو نەیزانی چی بکا.

بَلُقَ الفرسُ، بُلَقاً وبُلْقَةً: بەمانا (بَلِقَ) دێ.

أَبْلَقَ الفحْلُ: ئەسپەکە وەچەو نەوەکانی بەڵەك بوون.
بَلِّقَ ظهره بالسوط: پشتی بە گورزو شورك دابڕی.
إنْبَلَقَ البابُ: دەرگاکە کرایەوە.
إبْلَوْلَقَ لَوْنُهُ: رەنگی بەڵەك بوو.
الْبَلَقُ: رەش‌و سپی لە رەنگدا.
بَلْقَعَ البَلَدُ: وڵات چۆڵ بوو هیچی تێدا نەما لە دیاردەی ئاوەدانی.
الْبَلْقَعُ: وڵات‌و زەوی خاڵی لە هەموو شتێکی دیاردەی ژیان ٥ دەگوترێ: (مكان بلقع) و (طريق بلقع)، (ك: بلاقع).
بَلَّ من مرضه بلاً وبَلَلاً وبلولاً: لەنەخۆشییەکەی چاك بۆوە تەندروستی هاتەوە باری جارانی.
بَلَّ الريحُ بلولاً: بایەکە شەونمی لەگەڵ خۆی هێنا.
بَلَّ الشَّيْءَ بالماء ونحوه بلاً وبَلَلاً وبلالاً: شتەکە شەونمی لێدا شەونماوی کرد.
بَلَّ الرجل بلَلاً: پیاوەکە لە کێشەو ململانێدا زمان پیس‌و جنێو فرۆش بوو.
أبَلَّ العودُ: چڵە دارەکە ئاوی لێ هاتە خوار (أبَلَّ المريضُ) نەخۆشەکە چاك بوو.
أبَلَّ فلاناً: رێکەوتی فلانی کرد بەشێوەی زمان پیس‌و جنێو فرۆش.
بَلَّلَهُ بالماء: شەونماوی کرد.

ابْتَلَّ: تەڕ بوو، فلان کەس لە نەخۆشییەکەی رەها بوو ٥ وەزع‌و حاڵی باش بوو.
تَبَلَّلَ: بەمانا (إبْتَلَّ)یە.
البالَّةُ: شەونم‌و خێرو فەڕ.
البالول: ناو (الْبِلالُ) بەمانا ئاوە ٥ هەرشتێك گەرووی پێ تەڕبکرێ.
البُلالَةُ: شەونم (الْبِلَّةُ) بەمانا (البلالة)یە ٥ تەڕو تازەیی روخساری گەنجی ٥ دەوڵەمەندی دوا هەژاری ٥ دەگوترێ: (ريح بلّة) واتە: بایەکە شێدارە، تەڕی پێوەیە.
الْبُلَّةُ: خێرو فەڕ ٥ تەندروستی خۆشگوزەرانی ٥ زمانڕەوانی‌و قسە شیرینی.
الْبَلِيلَةُ: گەنمە کوتاو (گەنم یان زورات دەکرێتە ئاوەوەو دەکوڵێندرێ‌و دەخورێ.)
بَلِمَ بَلَمَةً: لێوی ئەستوور بوو.
أبْلَمَ الرجلُ: پیاوەکە بێ دەنگ بوو ٥ لچی ئەستوور بوو.
بَلَّمَ: بەمانا (أبْلَمَ)یە ٥ (الْأبْلَمُ) لیچ ئەستوور.
البِلامُ: لغاو، (ئاسنێکە دەکرێتە دەمی ئەسپەوە بۆ ژێر بارکردنی.)
الْبَلَمُ: بەلەم ٥ (البَلاّن): حەمام، گەرماو، ناتری گەرماو.
الْبَلاّنَةُ: ئەوکەسەی لە گەرماودا خزمەت دەکا (ناتری گەرماو).

اَلْبَلَنطُ: بەردێکی روخامییە وەڵێ ئەوەندە قورس و پتەو نییە.
بَلِهَ بَلَهاً وبَلاهةً: عەقڵی زەعیف و کەمە ○ بێ ئاگای و کەم هۆشی بەسەریدا زاڵە ○ دەگوترێ: (هو أبله وهي بلهاء).
تَبَالَهَ: خۆی بەبێ عەقڵ و گێل نیشاندا.
تَبَلَّهَ: بەمانا (بَلِهَ)یە ○ رێگای لێ گووم بوو توشی ناخۆشی بوو.
الأَبْلَه: دەگوترێ: (عیش أبْلَه) ژیانی خۆش و ناز پەروەردەیی، (شباب أبله) گەنجی نەفامی ناز پەروەردە.
بَلْهَ: (اسم فعل) فەرمان دەگەیەنێ، واتە: وازی لێ بێنە.
البلهارسیا: نەخۆشییەکە تووشی ئادەمیزادو ئاژەڵ دەبێ لە کیسە خوێنییەکاندا دەژی و دەچێتە میزەڵدانەوە، زانایەکی ئەڵمانی کەناوی (بلهارس) ئەو فایرۆسەی دۆزیوەتەوە.
بلاه بلواً وبلاءً: بەتاقی کردەوە ○ (بلاه السفرُ) سەفەرەکە ماندووی کرد، برستی لێ بڕی.
بَلِيَ الثوبُ وبلاءً: کراسەکەی (پۆشاکەکەی) رزی ○ (بلي الدارُ) خانوەکە فەوتاو شوێنەواری نەما.
أبْلى في الأمر: هەوڵ و تەقەلای تێدا داو زۆری زێدە رۆیی لەکارەکەی دا کرد.
أبْلى فلاناً: فلانکەسی بەتاقی کردەوە ○ دەگوترێ: (أبلاه عذراً) زۆری عوزروبیانووی بۆهێنایەوە هەتارازی کرد○ (أبلى الثوبُ)کراسەکەی کۆن کرد.
بالی فلاناً وبه: زۆر گرنگی دایە فلانکەس.
بَلَّى الثوبَ: کراسەکەی کۆن کرد ○ (بَلّى السفرُ فلاناً) سەفەرەکە فلانکەسی ماندوکرد.
اِبْتَلاهُ: بەتاقی کردەوەو ناسی.
البلاءُ: ناخۆشی و جۆرتمێکە تووشی ئادەمیزاد دەبێ بۆنەوەی دەربکەوێ تاچەند خۆراگرو پشوو درێژە ○ هەوڵ و تێکۆشانی زۆرو لەرادەبەردەر لەکارێك دا.
البلوى: بەمانا (البلاء) هاتووە.
البَلِيُّ: کەسێکە بەڵای گەورەی بەسەردا هاتبێ.
اَلْبَلِيَّةَ: بەڵا ○ لەسەردەمی پێش ئیسلام دا بەوحوشترەش گوتراوە (اَلْبَلِيَّة) کەخاوەنەکەی مردبێ و بردبێتیان لەسەر قەبرەکەی بەسبیتیانەوە تامندار بۆتەوە.
اَلْبَمُّ: ژێی ئەستوری عودو کەمان.
بَنَّجَهُ: بەنجی کرد.
اَلْبَنْجُ: گیایەکە لەپێڕی گیاو گژی دەرمانە خواردنی ئادەمیزاد گێژدەکات، لەپێڕی بازنجانەکانە.
اَلْبَنَدُ: ئاڵای گەورە ○ لەزاراوەی پاساناسان دا خاڵێکی تەواوو سەر بەخۆیە لەقانون.

اَلْبَنْدَرُ: شوێنی راوەستانی گەمیَ لەمینادا بۆئەوەی باری لیَ دابگیرێ یان لیَی باربکرێ ٥ بەشارێکی گەورەش دەگوترێ کەهەندێ گوندو شارۆچکەی پێوە بەسترابنەوە.

بَنْدَقَ الشَّيْءَ: ئەوشتەی کردە بوندوقیە.

الْبُنْدُقُ: جۆرە درەختێکە لەپێری درەختە بتولییەکانە، هەندێ جۆری دەروێندرێن بۆبەرەکەی، هەندێکی دەروێندرێ بۆ جوانکردنی باخو رێگاو بان ٥ هەروا (الْبُنْدق) ناوە بۆگوللەو ساچمە لەقەبارەی دەنکە بوندق دا لەشەڕو راوەشکاردا دەهاوێژرێ.

الْبُنْدقِيّ: زێری ولاتی بوندەقە ٥ (جۆرە ئالتونێکە لەولاتی بوندوقەی ئیتالْیا دەردەهێندرێ).

الْبُنْدقِيةُ: لولەیەکی ناو کلۆرە وەکوو لوولە تاپرو ساچمە زەن بوندقی پیَ دەهاوێژرێ بۆراوە پەلەوەرو ئەو جۆرە شتانە ٥ ئامێرێکی ئاسنینە گولەی رەصاصی پیَ دەهاوێژرێ.

البندولُ: بەندۆڵ (بەندۆڵی سەعات).

بنزهیر: لەولاتی میصر بەلیمۆی ترش دەگوترێ.

الْبِنْزِينَ: بەنزین (شلەمەنییەکی گڕگرتووە بەهۆی پالاوتنی نەوتەوە پەیدا دەبیَ، بەزۆری بۆکارپیَکردنی ئەو مەکینانە بەکاردێ کەلەناوەوە ئاگرەکەیان گەشەبکەن بۆ زۆر نەخۆشی کیمو زوخاوی سودی هەیە).

البنسلينُ: دەرمانێکە ناهێڵیَ جەراثیم گەشەبکەن بۆ زۆر نەخۆشی کێمو زوخاویی سودی هەیە.

اَلْبِنْصَرُ: قامکی نێوان قامکی ناوەراستو قامکە بچکۆلە.

اَلْبَنْطُ: یەکەیەکی دیاریکراوە لەزارەوەی چاپو چامەنی دا ئەندازەی حەرفەکانی پیَ دیاری دەکرێ ٥ لەزاراوەی بازارو بازرگانەکانی ولاتی میصردا بەشێکە لەسەد بەشی پارەی ریال.

اَلْبَنَفْسَجُ: رووەکێکی گوڵاوی یە لەپێری (فیولا) بۆجوانیو بۆگوڵەکانی دەچێندرێ، بۆنی خۆشو عەتراوی یە.

بَنَّقَ عَمَلَهُ بَنْقاً: ئیشو کاری خۆی بەشێوەی رێکو پێکو پلان بەرێوەبرد، دەگوترێ: (بَنَّقَ الغَرْسَ) بەریز نەمامەکانی چەقاند.

بَنَّكَ الخدمُ: خزمەتچی یەکە نهێنی یەکانی ناومالی بلاو کردنەوە بۆخەڵکانی دەرەوەی خێزانی باس کردن.

تَبَنَّكَ بالمكان: لەوشوێنە نیشتەجیَ بوو جێگیر بوو، دەگوترێ: (تَبَنَّكَ فِي عِزِّه) لەعیززو شکۆمەندی خۆی دا راوەستا.

البَنكُ: بانق؛ فەرمانگەیەكە هەڵدەستێ بەپارەوەرگرتن‌و پارەدان بەچەند شێواز مامەڵە لەگەڵ خەڵك دەكا.

بنكنوت: بریتییە لەوپارچە كاغەزانەی خەڵك مامەڵەیان پێدەكەن لەشوێنی زێرو زیو ٥ وەكوو ئێستا باوە خەڵك‌و حكوومەت زێرو زیو پەزمەندە دەكەن‌و دایدەنێن لەجیاتی ئەوان دینارو لیرەو ریاڵ‌و تمەن‌و دۆلار ..هتد بەشێوەیەكی تایبەتی‌و نموونەیی چاپ دەكەن‌و مامەڵەی پێ دەكەن.

البنكامُ: سەعاتی رەمل.

بَنَّ بالمكان بَنّاً: لەوشوێنە مایەوە وەگری بوو.

أبَنّت الدابةُ: كارو باركێشی حوشترەكەی ماندو كردو لەشوێنی خۆی كەوت.

أبَنّتِ السحابة: هەورەكە چەند رۆژێك بارانەكەی بەردەوام بوو.

بَنَّنَ الماشیة: ئاژەڵەكەی بەستەوە دایبەست بۆئەوەی قەڵەوبێ.

البنان: چاوە قامك ٥ ناوی باخێكە لە (الزُّهر).

البِنُّ: چینی بەزو پیو ٥ هەركاتێ ئاژەڵێك قەڵەو بوو دەگوترێ: (تراكبَ جسمها بِناً علی بِنّ): تەبەقە لەسەر تەبەقە بەزو پیو لەجەستەیدا سواری یەك بووە.

البُنُّ: دەنكی درەختێكە كەلەحەبەشەو چەند شوێنێكی تر دەڕوێ، ئەو دەنكانە دەبرژێن‌و دوایی دەهاڕدرێن‌و شەرابی بەئاگا كەرەوەیان لێ دروست دەكرێ، پێی دەگوترێ: (قاوە).

البُنِّيُّ: جۆرێكە لەماسی سپی بەزۆری لەروباری نیل دا هەیە ٥ پشتی زەردی مەیلەو زەیتونی یە، سكی رەنگی زیوی یە، باڵەكانی رەنگ پرتەقاڵی مەیلەو سوورە، پێشەوەی خڕو دەمی بچكۆلەیە لەهەردو تەنیشتی زەیدەیی یەك هەیە بۆزێدە هەست كردن ٥ جەستەی زۆری چقڵ تێدان.

بَنَى الشَّيْءَ بَنْياً وبناءً وبنیاناً: دیوارەكانی بەرز كردنەوە.

بنى مَجْدَهُ: شكۆمەندی‌و پیاوەتی خۆی بنیات نا.

بنى السفینة: كەشتی یەكەی دروست كرد.

بنى بزوجته: ژنەكەی گواستەوە لەگەڵیا چووە پەردەی زاواو بوكێنییەوە.

بنى علی كلامه: پشتی بەقسەكەی بەست‌و شوێنی كەوت.

أبنى فلاناً: دەسەڵاتی پێدا بۆئەوەی خانووەكەی دروست بكا.

أبنى بزوجته: ژنەكەی گواستەوەو لەگەڵی دا چووە پەردەی زاواو بوكێیەوە.

اِبْتَنى: بەمانا (بنى) یە.

إبْتَنى الرجلُ: ئەوپیاوە کوڕی بوون، چەند کوڕێکی هەیە.

إنْبَنَى: خانوەکە دروست بوو ◊ (بۆ مطاوعەی (بنى) هاتووە).

تَبَنِّيْ الجسمُ: جەستەی تێکسمراو گۆشتن بوو (لبنى فلاناً) فلانکەس فلانی کردە کوڕی خۆی.

اسْتَبْنَتِ الدارُ: خانوەکە روخاو پێویستی بەتازە کردنەوە هەیە.

الإبن: منداڵی نێرینە.

إبن الحرب: پیاوی ئازا ◊ (ابن الليل وابن الطريق): دزو جەردە ◊ (ابن السبيل): رێبوارو کاروانچی ◊ (ابن آوى) چەقەڵ ◊ هەروا (ابن عرس)و (ابن لبون)و (ابن مخاض) ... هتد.

الأبناءُ: کوڕەکان، کوڕگەل ◊ وەچەو نەوەی هۆزێکی فارس کەلەیەمەن دا ژیاوە و لەگەڵ عەرەب دا ژنو ژنخوازییان کردوە.

إبْنُمُ: لۆغەتێکە لە (ابن) پیتی نونەکە بەسەرو ژێرو بۆر دەخوێندرێتەوە.

البانية: پەراسویەکە لەپەراسوی سنگ ◊ بناغەی خانوو ◊ یەك قاچی ئاژەڵ ◊ دەگوترێ: (ألقى فلان بوانيه) لەو شوێنە مایەوەو جێگیر بوو، داسکناو چەسپا ◊ (ألقى البَلَدُ بوانِيَهُ) ولاتەکە خێرو بێری خۆی بەسەر دانیشتوانەکان دا رشت.

البِنَاءُ: خانوو باڵەخانە، (ك: أبنية) یە ◊ بەلای نەحوییەکانەوە بریتیە لەوە کۆتایی وشە یەك جۆر سەرو ژێرو بۆری هەبێو گۆڕانی بەسەر دانەیە، هەرچەندە هۆکاری گۆڕانیش هەبن.

البِنَايَةُ: وەستایی دیوار دانان ◊ خودی باڵەخانەو دیوارەکە.

البنتُ: کچ، منداڵی مێینە، (ك: بنات).

بنات الصدر: غەمو نارەحەتی ◊ (بنات الدهر) بەڵاو چورتم ◊ (بنات النعش) دوو کۆمەڵە ئەستێرەن کۆمەڵێکیان گەورەو کۆمەڵێك بچوك.

اَلْبَنَّاءُ: کەسێکە پیشەکەی وەستایی دیوارکردن بێ.

البَنَّاءون الأحرار: رێکخراوو کۆمەڵێکی نهێنی بوون، پەیرەوو پرۆگرامێکی وردی ناوخۆیی خۆیان هەبوو، ئەندامەکانیان زۆر هاوکاری یەکتریان دەکردو بەتەنگ یەکەوە بوون هەرچەندە گەلو نەتەوەو زێدو بنەماڵەیان جیاواز بوو، ئەمانە لەسەدەی چواردەهەم دا رێکخراوێکی توندو تۆڵیان پێکەوە ناو بەجیهان دا بیرو باوەڕی خۆیان بڵاو کردەوە، رێکخراوەکەیان ناو نا (الماسون)و پرۆگرامەکەیان بریتی بوو لە (ماسونیەت).

البنوة: چاوگی (ابن)ە واتە کوڕیەتی، کوڕبوون.

البُنْيانُ: دیوار، بناغەی دیوار.

البُنْيَـةُ: ديـوار، بناغـەی ديـوار، پێكهاتـەی ديوار، ئەو پەيكەرەی خراوەتە سەريەك ٥ (البِنْية) هەمان مانای هەيە.

البَنِيَّـــةُ: هەرچـــی ديـــوار بـــێ، هەركەرەسـەيەك بكـرێ بـەديوار ٥ كەعبەی پيرۆز.

البُنَيَّـــةُ: رێچـكەو لارێ كەلەرێگـەی گەورە دەبنەوە.

اَلْمَبْنَاةُ: بـەمانا (البناءَ)ە ٥ حەصير يـان پارچە خێمەو لبادێكە كە بازرگان كالآكـانی خـۆی پـێ دادەپۆشـێ ٥ (حروف المبـاني) ئەوپيتانـەی وشـەی لـێ پێك دێ.

بَهَأَ بـه **بَهْئـاً وبُهُـوءاً**: وەگـری بـوو پێـوەی راهـات، ئـارەزوی نزيكبوونـەوە بـوو لـێی.

بَهِئَ به **بهئاً وبهـاءً**: وەگـری بـوو بـەديتنی گەشايەوە.

البهائيـــة: تـــاقمێكن درێـــژە پێـــدەری رێبازی (البابيه)ن لەسەردەستی ميرزا حسـێن كـەنازناوی (بهـــاء الله)يـە، دروسـت بـوون ٥ لافـی جيهانگـەری لـێ دەدەن لـەبيرو بـاوەڕو ديـنداری دا، ئارمـــــابی يـــــەكی ئـــــاييني مەسيحييان پێوە دیارە.

بَهَتَـهُ الشَّـيْئُ بَهْتـاً: شـتەكە سەرسـامی كرد توشی سەرسوڕمانی كرد.

بَهِتَ فلاناً بهتاً وبَهْتَةً وبُهتاناً: بوختـانی بـۆ فلآنكەس هەڵبەست.

بَهِـتَ الرجـلُ بَهتـاً: پياوەكـە بـە بەڵـگە بۆڕدراو رەنگـی گـۆڕا، رەنگـی سيس بوو.

بُهِـتَ الرجـلُ: بـۆڕ دراو بەبەڵگـە سـەری سوڕماو هيچی بۆنـەگوترا ٥ قورئـان دەفەرموێ: ﴿فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ﴾.

بَاهَـــتَ فلانـــاً: بـــەبوختان پـــێكردن روبـــەڕوی فلآنكـــەس بـــووە ٥ دەگـوترێ: (فـلان يباحـث فَيُبَاهـتُ) فلآنكـــەس قســـەدەكا هـــەمووی بوختانە.

تباهت القومُ: خەڵكەكە هەنـدێكيان بـۆ هەندێكيان بوختانی هەڵبەست.

البَهْتُ والبُهتانُ: درۆی هەڵبەستراو.

اَلْبَهِيتَةُ: بەمانا (اَلْبُهتان)ە.

بَهْتَرَ بَهْتَرَةً: درۆی كرد.

بَهَتَ إليـه بهتـاً: بـەرو گوشاديیەوە بـەرەو پيری چوو.

اَلْبُهْتَـــةُ: روخۆشـــیو جـوان بـەپيرەوە چون ٥ گای كێوی.

بَهَجَـهُ الشَّـيْئُ بَهْجـاً: شـتەكە كـەيف خۆشی بەسەردا رژاند.

بَهِجَ الشَّيْئَ بَهَجاً وبَهَجَةً: جوانو قەشـەنگ بـوو، كـەيفخۆشو تـەڕدەماخ بـوو (بَهِجَ فلانٌ) كەيف خۆش بـوو، خـۆی رازاندەوە ٥ گەشاوەو جوان بوو.

أَبْهَجَتِ الأرضُ: گژوگياكەی جوان خـۆی نوانـدو رازايـەوە ٥ (وأَبْهَـجَ فلانـا) بەمانا (بَهَجَهُ)يە.

بَاهَجَـهُ: قسـەی خۆشـی لەگـەڵ كـردو

شادمانی بێبەخشی ◊ لەجوانیو رازاوەیی دا بەرامبەری کرد دەگوترێ: (باهجت المرأة تِرْبَها) ئافرەتەکە لەجوانیو رازاوەیی دا هاوشانی هاوەڵەکەیەتی.

بَهُجَ الشَّيْئُ: شتەکەی جوان کردو رازاندییەوە.

إبْتَهَجَ بالشيئ ولَهُ: بەوشتە تەواو دڵخۆش بوو کەیفی هاتێ.

تَبَاهَجَ بفلان: بەروخۆشیو پێکەنینەوە پێشوازیی لەفلان کرد.

استَبْهَجَ به: بەدیتنی کەیف خۆش بوو گەشایەوە.

المِبْهاجُ: دڵخۆشکەرە ◊ ڤێنکایی هێنەر بۆ دڵو دەرون، ئافرەتی تازەپێگەییشتوی جوانو رازاوە.

بَهْدَلَ في مشيته: بەگورجی رۆیی، گۆشتی سەر سنگی وەلەرزەکەوت.

البَهْدَلُ: بێچوی کەمتیار ◊ باڵندەیەکی سەوزە.

البَهْدَلَةُ: بناغەی مەمك ◊ پارچە گۆشتێکە لەمل دا لەژور بینەقاقا.

بَهَرَهُ بهراً وبهوراً: ماندوی کرد تاتوشی هەناسە برکێ کرد.

بَهَرَ الاناءَ: پری کرد (بَهَرَ الشَّيْئُ فلاناً) ئەوشتە فلانکەسی سەرسام کرد.

بَهَرَ القمر النجومَ: مانگ بەروناکی خۆی ئەستێرەکانی داپۆشین.

بَهَرَتِ الشمسُ الأرضَ: روناکی خۆر هەموو زەوی داگرت.

بَهَرت فلانةُ النساءَ: فلان ئافرەت لەجوانی دا باڵا دەست بوو بەسەر هەموو ئافرەتەکان دا.

بَهَرَ فلان نظراءَهُ: فلانکەس هاوەڵەکانی خۆی سەرسام کردو بەسەریان دا زاڵ بوو.

بُهِرَ: هەناسە برکێ پێکەوت بەهۆی ماندو بوونەوە.

أبْهَرَ: کەوتە نیوەڕۆ ◊ ژنێکی جوانو نەجیب زادەی مارەکرد ◊ شتێکی سەیری خستە ناراوە ◊ رەوشتو ئەخلاقی گۆڕا ◊ هەر رۆژەو جۆرە هەڵسو کەوتێکی هەیە ◊ دوای هەژاری دەوڵەمەند بوو.

باهَرَهُ مباهرة وبهاراً: شانازی بەسەراکرد.

إبْتَهَرَ: هەناسە برکێ پێکەوت ◊ بەدرۆ لافی شتێکی لێ دا.

إبْتَهَرَ في الشَّيْئِ: زێدەڕەوی لەشتەکەدا کرد ◊ هەموو توانای خۆی تێدا بەتاقی کردەوە.

إبْتَهَرَ: بۆ موطاوەعەی (بَهَرَه) هاتووە.

تَبَهَّرَ: روناکی کرد (تَبَهَّرَ الإناءُ) زەرفەکە پڕ بوو.

إبْهارَ النهارُ أو الليلُ: کات بوو بەنیوەڕۆ یان نیوەشەو.

ابهارَ علينا الليلُ: شەومان درێژ بوون.

الأبْهَرُ: جۆرێکە لەپەڕی باڵندە ◊ پارچە زەوییەك لافاو نەیگرێتەوە.

الأبهران: دوشا ڕەگە دەماری سەرەکی

خوێن کەخوێن دەبەن بۆ (أذين)ی لای راستی دڵ.

الْبَهَارُ: هەرشتێك کەجوان و درەوشاوەبێ ٥ پەڵەی سپی لەنەسپ دا ٥ گوڵە بەهارە کەلەوەرزی بەهاردا دەڕوێ.

الْبُهَارُ: کوڵ و بار ٥ زەرفێکە وەکوو مەسینە ٥ چۆلەکە بەهەشتی ٥ جۆرە ماسییەکە لەپێری (القرضية) درێژە جەستەی بە توێکڵی شانە ناسایی بچوك داپۆشراوە.

الْبَهْرُ: فەوتان ٥ سەرسوڕمان ٥ دەگوترێ: (بَهْراً له) واتە: داوەشان و تێداچون بۆ ئەو ٥ سەر سوڕمان بۆ ئەو.

الْبُهْرُ: هەناسە برکێ لەبەر ماندوبون ٥ پارچە زەوی پان و پۆڕ (ليلة البُهر) شەوێکە روناکی مانگ ئەستێرەکانی داپۆشیبێ.

الْبَهْرَةُ: ئاشکرا ٥ دەگوترێ: (فعل ذلك بَهْرَة) بەئاشکرا ئەوەی کرد.

الْبُهْرَةُ: ناوەڕاستی شت ٥ پێڕێك لەشیعەی ئیسماعیلین لەخۆرئاوای هیندوستان و خواروی پاکستانی خۆرهەڵات دا دەژین.

الْبَهِيرَةُ: ئافرەتی رەسەن و خانەدان ٥ دەگوترێ: (فلانة بَهيرَة فهيرَة).

بَهْرَجَ الشَّيْءَ: شتەکەی والێ کرد هەموو کەس بتوانێ سودی لێ وەرگرێ، دەگوترێ: (ماء مُبَهْرَج) ئاوێکە هەموو کەس دەتوانێ بچێتە سەری و بەشی خۆی لێ هەڵێنجێ ٥ (مكان مُبَهْرَج) شوێنی گشتی و هەموانی ٥ هەرکەسێ بیەوێ دەتوانێ بچێتە ناوی، (واتە پاوان نیە).

بَهْرَج فلاناً: تاوانی خراپەکاری لەسەر فلانکەس لابرد.

بَهْرَجَ الكَلامَ وغَيْرَهُ: قسەکەی بەهەڵبەستراو لەقەڵەم دا.

تَبَهْرَجَ: بوو بە موباح بۆ هەموو کەس.

الْبَهْرَجُ: شوێنی گشتی یان شتی بەرەڵا بۆ هەموو کەس ٥ شتی بەتاڵ و بێ بناغەو ناشەرعی.

بَهْرَمَ الشَّيْءَ: بەرەنگی گوڵە عوصفور (کە رەنگێکی سورە) رەنگی کرد.

تَبَهْرَمَ: رەنگی گوڵە عوصفوری گرت.

بَهْرامُ: مەریخ.

الْبَهْرَمُ: روەکی گوڵە عوصفور ٥ کەنیسبەتی بۆلادەدەن دەڵێن (لون بهرماني).

بَهَزَهُ بَهْزاً: مستە کۆڵەی لەسنگی دا ٥ بەهێزو زەخت پاڵی پێوەنا پاشەو پاش کشاندیەوە.

أَبْهَزَهُ: بەمانا (بَهَزَه) یە.

باهَزَهُ الشَّيْءَ: پێشبڕکێی بۆلاشتەکە کرد.

تَبَهَّزَتْ أشياءَ كثيرة: زۆرشتم بەدی هێناون.

بَهِسَ بَهْساً: ئازابوو، ورەی بەرزبووە.

تَبَيْهَسَ: لەرۆیشتن دا لارو لەنجەی کرد.

البَهْسُ: دەومی تەڕو تازە؛ دەوم میوەیەکە بەئەندازەی سێوێکی گەورە، پێستێکی ئەستوری سوری هەیە درەختەکەی لەپێڕی درەختی خورمایە پێی دەگوترێ: (شجرة الدوم).

البَيْهَسُ: شێر ◊ پیاوی ئازا ◊ ئادەمیزادی لارو لەنجەکەر ◊ دەگوترێ: (رجل بَيْهَسٌ وإمرأة بَيْهَسٌ)، (ك: بياهِسُ).

اَلْبَيْهَسِيَّةُ: تاقمێکن لەخواریجەکان شوێن ڕێبازو بیرو بۆچونی ئەبوبەیهەسی کوڕی هەیضەمی کوڕی جابیر کەوتون.. وتویانە ئیمان بریتیە لەدان پیانانی زانیاری دەربارەی خوداو پەیامی پێغەمبەر (د.خ) وەلێ لەگەڵ تاقمی (قەدەری) یەکان یەکدەگرنەوە لەوەدا کەدەڵێن: ئادەمیزاد بۆخۆی کردەوەی خۆی بەدی دێنێ.

بَهَشَ بَهْشاً: خۆی ئامادەکر بۆپێکەنین، خەریکە پێبکەنێ.

بَهَشَ الى الشَّيْءَ وبه: شتەکەی پێ خۆش بوو، بەویستی ئەوبوو.

بَهَشَ عنه: لێی کۆڵیەوە.

ابْتَهَشَ: کەیف خۆش بوو دەمو چاوی گەشایەوە.

تباهَشَ الرجلان: هەریەکە لەو دوپیاوە کاکۆڵی یەکتریان گرت.

تباهَشَ الرجلان بعصا ونحوه: ئەو دوو پیاوە خۆیان ئامادەکرد بۆ شەڕو بەرامبەری بەقەڵانگو گۆچان.

اَلْبَهْشُ: روخساری گەشاوە ◊ دەومی تەڕو تازە ◊ (دەوم: جۆرە میوەیەکە لەوڵاتی میصرو هەندێ وڵاتی تر هەیە) سەیری وشەی (الدوم) بکە.

بَهِصَ بَهصاً: تینوی بوو (أبْهَصَهُ عن كذا) لەوشتە گێڕایەوە.

بَهْصَلَ الرجلَ: پیاوەکەی روت کرد، ماڵو سامانەکەی لێ ستاند.

تَبَهْصَلَ: روت بوو پۆشاکی لەبەر دا نەما ◊ جلەکانی داکەندن کردنی بەقومار.

بَهَضَهُ الحملُ بَهْضاً: بارەکەی قورس بوو برستی لێ بری.

اَبْهَضَهُ الحملُ: بەمانا (بَهَضَهُ)یە.

اَلْمَبْهُوضُ: کەسێکە زیاد لەتوانای خۆی ئەرکی خرابێتە سەر.

بَهَظَ: قورسو گرانو ناخۆش بوو.

بَهَظَهُ بَهْظاً: بارەکەی گران بوو برستی لێ بڕی (بَهَظَ قِرْنَهُ) بەسەر بەرامبەرەکەی دا زاڵ بوو.

اَبْهَظَهُ الحِملُ: بارەکە قورس بوو برستی لێ بڕی.

اَبْهَضَ حوضَهُ: حەوزەکەی پڕکرد.

الباهظ من الأمور: کاری گرانو ناخۆشو لەتوانادا نەبوو.

بَهِقَ بَهَقاً: نەخۆشی بەڵەکی توشی پێستی بوو دەگوترێ: (هو أبْهَقُ وهي بَهْقاءُ)، (ك: بُهْقٌ).

اَلْبُهَاقُ: نەخۆشییەکە رەنگی سروشتی پێست لادەباو پەڵەپەڵەی سپی تێدا دەردەکەون.

اَلْبَهَقُ: بەمانا (البهاق)ە.

تَبَهْكَنَتِ المرأة في مِشيتها: ئافرەتەکە بەئەسپایی‌و لەسەرەخۆ رۆیی، بەنازو فیزەوە هەنگاوی هەڵێنا.

اَلْبَهْكَنُ: لاوی تازەپێگەیشتوی جەستە نەرم‌و نیان ٥ (إمرأة بَهْكَنَةٌ) ئافرەتی نەرم‌و شل‌و تازە پێگەیشتوو.

بَهَلَهُ بَهْلاً: ئیهمالی کرد، وازی لێ هێنا ٥ دەگوترێ: (بَهَلَ الناقة) وازی لەسەرپەرشتی کردنی لەوەڕانی حوشترەکە هێنا ٥ بەرەڵای کرد بۆخۆی بلەوەڕێ.

بَهَلَهُ: نەفرینی لێ کرد ٥ لەحەدیثی پێغەمبەردا (د.خ) هاتووە دەفەرموێ: (من ولي من أمور الناس شيئاً فلم يعطهم كتاب الله فعليه بهلة الله).

بَهِلَ بَهلاً: بەبێکارو ئیش رۆییشت، بێ چەك بوو چەکی نەما ٥ (بَهِلَتِ المرأة) ئافرەتەکە بێوەژن بوو مێردی نەماو منداڵیشی نییە.

اَبْهَلَهُ: بەمانا (بَهَلَهُ)یە ٥ دەگوترێ: (أبهَلَ الراعي رعيته) شوانەکە ئاژەڵەکانی ئیهمال کردن لێیان گەڕا بۆخۆیان چۆن دەلەوەڕین‌و لەکوێ دەلەوەڕین کاری بەسەریانەوە نەبوو ٥ یان فەرمانڕەواکە وازی لەجەماوەرەکە هێناو گوێی نەدانێ هیچ رێنومایی‌و لێ پێچینەوەی لەگەڵ نەکردن.

بَهَلَ الأرض: دوای ئەوەی زەوییەکەی تۆو کرد ئاوی تێکرت.

باهَلَ بعضهم بَعْضاً: خەڵکەکە کۆبووەوە بۆ موباهەلەکردن‌و داواکردنی ئەوە کە خودا نەفرینی بکا لەوانەیان کەستەمکارن لەحەدیثی پێغەمبەردا هاتووە دەفەرموێ: (من شاء باهلته، ان الحق معي).ئەوەی دەیەوێ‌و ئامادەیە، شەڕەنەفرینی لەگەڵ دەکەم، بێگومان حەق لەگەڵ منە.

اِبْتَهَلَ الى الله: لەخودا پاڕایەوە، زۆری دوعا کردن ونوزایەوە.

اِبْتَهَلَ القومُ: خەڵکەکە شەڕەنەفرینیان کرد.

تباهَلَ القومُ: بەمانا (ابتهلوا)دێ.

تَبَهَّلَ القوم: بەمانا (تَباهَلُوا)دێ.

اِسْتَبْهَلَهُ: بەمانا (بَهَلَهُ)دێ.

اَبْهَل: درەختێکی بچوکی هەمیشە سەوزە دەشوبهێتە درەختی عەرعەر.

اَلْبَهْلُ: شتی بەرەڵاکراو بێ شوان‌و سەرپەرشتیار ٥ کوژراوی بێ رێز ٥ دەشگوترێ (سارَتْ على البَهْلِ) واتە: پەردەی حەیاو حورمەتی دڕاند، ئەوئافرەتە سنوور شکێنی کردو تەواو خۆی بەرەڵا کرد.

اَلبَهْلُولُ: پیاوماقوڵی رێزدار کە هەموو

رەوشتی جوانی تێدان ◊ پیاوی قسە خۆش و دەم بە پێكەنین و قسە نەستەق.

البهلوان: پاڵەوان و یاریزان لەجۆرە یارییەك دا وەكوو رۆیشتن بەسەر حەبلی رایەڵكراودا.

أبْهَمَ الأمر: كارەكە لێڵ و نادیار بوو، رون و ئاشكرا نییە.

أبهمَ الأمر: كارەكەی چەواشەكردو شێواندی راستییەكانی شاردنەوە.

أبْهَمَ القفلَ ونحوه: قفڵەكەی داخست و ناتواندرێ بكرێتەوە كەس نازانێ بیكاتەوە.

أبْهَمَ فلاناً من الأمر: فلانكەسی لەسەركار لابردو لەوئیشە دووری خستەوە.

تَبَهَّمَ علیه الأمر: ئیشەكەی لێ شێواو ئاڵۆز بوو.

اسْتَبْهَمَ فلانٌ: فلانكەس كارەكەی لەسەر تێكەڵ و پێكەڵ بوو.

اسْتَبْهَمَ الأمر: كارەكەی لێ شێواو لێی عاصی بوو.

اسْتَبْهَمَ علیه الكلامُ: قسەكردنی لێ عاصی بوو زمانی گیراو هیچی بۆنەهات.

الإبهامُ: قامكە گەورەی دەست و قاچ.

الأبْهَمُ: ئادەمیزادی بێدەنگ و كەم دوێ ◊ بێزمان، ئاژەڵ، گیانلەبەر جگە لەئادەمیزاد.

البَهْمَةُ: بەرخۆلە چ نێر چ مێ، (ك: بِهَامٌ).

البُهْمَةُ: بەردی رەقی لوس و پتەو ◊ كاری ئاڵۆزو تەم و مژاوی ◊ پیاوی ئازاو سەركەوتو كەوا بكا دوژمنەكەی هۆی سەركەوتنەكانی نەزانێ ◊ ئەو شەوانەی مانگیان تێدا دەرناكەوێ، (ك: بُهَمٌ).

الْبَهِیمُ: رەش ◊ (لیل بهیم) ئەوشەوانەیە لەئێوارێوە تابەیانی مانگیان تێدا دەرناكەوێ ◊ (لون بهیم) رەنگێكە رەنگی تری لەگەڵ نەبێ (یەكڕەنگی سادەبێ) (صوت بهیم) دەنگێكە رەجعەو لەرانەوەی تێدانەبێ.

البَهِیمَةُ: هەموو گیانلەبەرێكی چوار پێ لەوشكانی و دەریادا جگە لەدڕندە، (ك: بَهَائِم).

المُبْهَمُ: ئەوشتەیە بەهەستەكان هەستی پێ نەكرێ ئەگەر لەهەست پێكراوان بێ، بیروهۆش نەیدۆزێتەوە ئەگەر لەبواری عەقڵكاری دا بێ.

المُبْهَمُ من الأشیاء: ئەوشتەیە نیشانەیەكی پێوە نەبێ پێی جیا بكەینەوە لەشتی تر.

المُبْهَمُ من الأجسام: بێدەنگ و بێ قسە.

المُبْهَمُ من الكلام: قسەو رستەیەك ماناكەی رون و ئاشكرا نەبێ.

المُبْهَمة من الأسماء: بەلای نەحوییەكانەوە ئەو ئیسمانەن بەتەنیا بۆخۆیان ماناكەیان دیارنیە وەكوو ئیسمی ئیشارەو ئیسمی مەوصول و ضەمیرەكان.

البَهْنَانـة: ئـافرەتی قالـب سـووكی قسـه خۆش‌و لەسەرەخۆ.

بَهْنَسَ فِي مشـيه: لارو لەنجەی كـرد، خـۆی بادا.

تَبَهْنَسَ: بەمانا (بَهْنَسَ)یە.

اَلْبَهْنَسُ: شێر، (ك: بهانس)ە.

بها الشَّيْءُ بهاءً وبهاءةً: شـتەكە جـوان بـوو قـۆز بوو (بها فلانـاً) بـالاّ دەسـت بـوو بەسەر فلان دا.

بَهِيَ بهاً وبهاءة: بەمانا (بَهَا)یە.

بَهِيَ البَيْتُ: ماڵەكـه خـاڵی بـوو، خانووەكـه كەسی تێدا نەما.

بَهُوَ بَهاءةً وبَهَاءً: شوێنەكه بەرفراوان بوو.

أَبْهى: جـوان‌و قـۆز بـوو (أَبْهـى الشَّيْءَ) شتەكەی چۆڵ كرد دەگـوترێ: (اَبْهى البَيْتَ) خانووەكەی چـۆڵ كـرد (أَبْهـى الخيل) پشتی ئەسپەكەی چۆڵ كرد.

باهاه: شانازی بەسەردا كرد.

بَهى البَهْوَ: ئیشەكەی بەرفراوان كرد.

اِبْتَهى: شانازی كرد.

تبـاهى القـومُ: خەڵكەكـه شـانازییان كردن هەریەكەیان بەجۆرێك خـۆی هەڵدەنایەوەو خۆی هەڵدەكێشا.

البَهْوُ: گوشادی‌و ویسعەت لەهـەر شـتێ دا بـێ ٥ دەگـوترێ: (هـو مـن بهـو مـن العَيْش) لەگوزەرانی خۆش دایە.

بَهْوَ البيت: پێش ماڵ ٥ بەردەرگا ٥ شوێنی تایبـەتی بـەپیرەوە چـوونی میـوان، (ك: اَبْهَاءٌ).

البها والبهاءُ: جوانی‌و شۆخی‌و شەنگی ٥ دیمەنی جـوان ٥ بریسكەی بۆیـەو بۆیاخ.

بـاءَ بالشـيء واليـه بـوءً وبـواءً: شـتەكەی گێڕایەوە، گەڕانەوە، بۆ لای گەڕایـەوە ٥ قورئان دەفـەرموێ: ﴿وَبَآؤُوا بِغَضَبٍ مِّنَ اللَّهِ﴾ دەگوترێ: (باءَ به واليـه وبمـا عليـه) هـەڵی گـرت، دانـی پێـدا نـا ٥ دركانـدی، (باءَ فلان بفلان): فلانكـەس لە شوێن فلاّن كوژرایەوە.

أبـاءَ الشَّـيءَ: گێڕایـەوە، شـتەكەی گەڕاندەوە بۆ شوێنی خۆی

أبـاءَ فلانـاً منـزلاً: شـوێن‌و جێگـای بـۆ فلاّن ئامادە كردو دایمەزراند.

أباءَ فلاناً: فلاّنكەسی هەڵنا بـۆ ئـەوەی دان بەڕاستی یەكان دابنێ.

أباءَ فلاناً بفلانٍ: لـه تۆڵەی فلاّنەكەس دا فلاّن كوژرایەوە

بـاوَأه: خوێنەكـەی فـلاّن هاوشـانی خوێنی فلاّن بوو

بَوَّأ الرجـلُ: پیاوەكه هاوسـەری بـۆ خـۆی پەیدا كرد

بوَّأ فلانـاً منـزلاً: فلاّنكەسـی لـه مـەنزڵ دا نیشتەجێ كرد.

بوَّأ المنزلَ: مـەنزڵ و شـوێنی حەوانـەوەی بۆ ئامادەكرد

بَـاوَأَ القتـيلان في القصـاص: ئـەو دوو كوژراوه لە تۆڵەدا هاوشان بون.

تبـوَّأ المكـانَ وبـه: ئـەو شوێنەی كـردە

نیشتمانی خۆی، تێیدا دابەزیو جێگیر بوو.

استباءَ المکانَ: بە مانا (تَبوّأ) هاتووە.

استباءَ فلاناً بفلان: فلان لە شوێنی فلان کوژرایەوە.

اَلْبَاءُ: مارەبڕین، گرێبەستی مارەبڕین ٥ جوتبوون ٥ (جماع).

الباءَةُ: گرێبەستی مارە بڕین ٥ جوتبون (جماع) ٥ لە حەدیث دا هاتووە ٥ دەفەرموێ: (من استطاع منکم الباءة فَلْیَتَزَوَّج) هەرکەسێ لە ئێوە توانای ژنهێنانی هەیە بازن بێنێ.

البَوَاءُ: هاوشان، دەگوترێ: (فلان بواء فلانٍ) فلان هاوشانی فلانە لە تۆڵە ستاندنەوەدا ٥ وەلام، دەگوترێ: (بواء واحد) یەك وەلام، تەنها وەلامێك.

البیئة: شوێنو دەوروبەر، حاڵو وەزع دەگوترێ: (بیئة طبیعیة، بیئة اجتماعیة، بیئة سیاسیة).

المُبَاءَةُ: مەنزڵو شوێنی حەوانەوە ٥ دەگوترێ: (هو رحیب المباءة) دەستو دڵ فراوانو چاکە کارو ناسراوە.

بَابَ لە بَوَبَ: بوو بەدەرکەوانی.

بَوَّبَ البَابَ: دەرگای بۆ دروست کرد (بَوَّبَ الکِتَابَ) کتێبەکەی باب باب کرد.

تَبوَّبَ الباب: بەمانا (بَوَّبَهُ)دێ.

البَابُ: دەرگا، ئەو شوێنەی لێوەی دەچیە ناوماڵ.

البابُ من الکتاب: بەشێك لە کتێبەکە، کۆمەڵێك مەسئەلەوباس کە پەیوەندییان بەیەکترەوە هەبێ.

البابي: پاڵدانو نیسبەتدانە بۆ لای (باب) هەروا ناوە بۆ (الورید البابی) کە شادەمارێکی گەورەیە لە هەموو قەناتە هەزمییەکانەوە خوێنی بۆ دێو تێیدا کۆدەبێتەوەو دەچێتە ناو جەرگەوە ئەمجار لەوێوە دابەش دەبێتەوە.

البابیة: سەیرو سەمەرە ٥ گروپێکی بەناو موسوڵمانن زۆر شتی تازە قەلاو بیدعەتیان خستۆتە ناو ئایینەکەیانەوە ٥ لەسەدەی سیانزەهەمی زایینی دا لە وڵاتی فارس گروپەکەیان دامەزراوەو پاڵ میرزا علی محمد دەدرێن.

البواب: پیشەی دەرگاکردن.

البَوَّاب: دەرگەوان، پارێزەرو چاودێری دەرگا ٥ ئەو کونەی لە نێوان ڕیخۆڵە گەورەو ڕیخۆڵەی دوانزە گرێ دا هەیە.

البَوَّابَةُ: دەرگای سەرەکی باڵەخانەو مزگەوتو ئەو جۆرە شتانە.

البوتاسیوم: بوتاسیوم، (عونصورێکی فلزی نەرمە).

البُوتَقَةُ: بۆتە، ئەو ئامێرەیەی ئالتونی تێدا دەتوێننەوە.

باثَ بوثاً: لێ ی کۆڵیەوە ٥ دەگوترێ: (باثَ عَنْهُ) وردوهارو تەفرو تونای کرد (باثَ التُرابَ) گڵو خۆڵەکەی دەرهێنا ٥ (باثَ المکانَ) زەوییەکەی

هەڵکەندو گڵی تری تێکرد.

أباثَـهُ: لێـی کۆڵییـەوە: (أبـاثَ عنـه) بەهەمان مانا.

ابتاثَـهُ: بـەمانا (أباثَـه)یـە دەشـگوترێ (ابتاث عنه).

اسـتباثه: دەریهێنـا، خسـتیه ڕو ٥ دەگـوترێ: (استباث فلاناً) ئـەوەی لەدەرونی فلان دا بوو وروژاندی.

باجَ البرقُ بَوْجاً وبَوَجاناً: بروسکه ڕونـاکی دا یـان جـار دواجـار روناکیەکـەی دوبارە بۆوە.

بـاجَ فـلانٌ: دەمو چـاوی گەشـایەوە، پـاش ئەوەی روخساری چرچو چرژا بـوو سـەر لـەنوێ تـەڕو تـازەیی لێـوە دەرکەوتەوە ٥ هاواری کردو قیژاندی ٥ دەگوترێ: (هو بائج وبَوّاج): ماندو بوو برستی لێ برا.

باجَ فلاناً بائجة: فلانکەس بروسکه لێی دا ٥ بەلای توش بوو دەگـوترێ: (باجت علیه بائجة) بەلای بەسەر هات.

باجَ الشرُّ النـاسَ: شـەڕو نەگبـەتی هـەموو خەڵکی گرتەوە.

بَـوَّجَ الـبرقُ: بـەمانا (بـاجَ)دێ ٥ (بَـوَّجَ فلان): هاواری کرد.

انباجَ البَرْقُ: بەمانا (باجَ)دێ ٥ (انباجت البائجـة) بـەلانازڵ بـوو ٥ دەگـوترێ: (انباجـت علـیهم البـوائجُ) بـەلایان بەسەردا باری.

تبَوَّجَ البرق: بەمانا (باج البرق)دێ.

البائج: ئارەقی ناوەوەی ران و رەفیسکە یان ئارەقی هەموو جەستەیە.

البائجـة: بـۆ مێینـه بـەکاردێ ٥ هـەروا بـەمانا پانتـایی لمبەلانـه ٥ بـەلاو ناخۆشیو چورتم، (ك: بوائج).

الباجُ: ڕێگای ڕاست ٥ دەگوترێ: (جعـل الکلامُ باجاً واحـداً) یـەك مانـای بـۆ رستەکە دیاری کـرد ٥ (النـاس بـاج واحـد) ئـادەمیزاد یەکسـانن، جوداوازییان تێدانیه، (ك: أبواج).

بَاحَ بوحاً: دەرکەوت ٥ (بَـاحَ فـلانٌ بالسِـرِّ) فلانکەس نهێنییەکەی ئاشکرا کرد ٥ دەگوترێ: (هو بائح وبئوح).

بـاحَ خصْمَهُ: بەرامبەرەکـەی بـۆڕداو بەسەری دا زاڵ بوو.

أبَاحَـهُ: دەری خسـت ٥ حـەلاڵی کـردو رەهـای کـرد ٥ دەگـوترێ: (أباحَـهُ الشـیءَ) بڕیـاری دا ئەوشتە ڕەوایـە بکرێ بخورێ.

اسـتباحَهُ: بـەلای زانایـانی ئوصـولی فیقهەوە حوکمێکە داخوازی ئەوەیە ئادەمیزاد سەرپشکە لەنێوان کردن و نەکردنی دا.

الإباحیـة: رەهـابوون لەسنووری یاساو رەوشـت ٥ گـروپێکن ئـەوەرەت دەکەنـەوە کـە ئـادەمیزاد توانـای ئەوەی هەبێ خۆی بپارێزێ لەشتە نـەی لـێ کراوەکـان و ئەنجامـدانی فـەرمان پێکراوەکـان ٥ ملکایـەتی

تاكه كەس رەت دەكەنەوەو داخوازی ئەوەن ملكایەتیو ئافرەت هەموانی بێ ژنو مێردایەتی نەمێنێ.

الباحة: گۆڕەپان، پانتایی ٥ خورمای زۆر ٥ (باحة الماء): زۆرینەی ئاو، ئەستورایی ئاو.

باخَ بَوْخاً وبُؤوخاً وبَوَخاناً: هێدی بۆوه داسكنا.

باخت النار، وباخ الحَرُّ والغضب والحمى والحرب: دامركایەوە.

باخ فلان: فلان ماندو بوو برستی لێ برا، رقو قینی نیشتەوە.

باخ اللحمُ: گۆشتەكە بۆنی كرد، بەكەڵكی خواردن نەما.

أباخ النارَ: ئاگرەكەی كوژاندەوە ٥ (أباخَ الفتنة والحر) فیتنەو شەڕو ئاشوبەكەی كوژاندەوە.

أباخ عن نفسه من الظهيرة: مایەوە تاگەرما كز بوو، سێبەر داهات.

البُخُ: تێكەڵ بونو بەسەریەكدا ترشان.

البودقة: بۆتەی لەقاڵب دانی ئاڵتون.

البوذية: ئاینێكی بەربڵاوە لەهیندوستانو خۆرهەڵاتی دووردا (بوذای هیندی) ساڵی (٥٦٤ پ.ز– ٤٨٣ پ.ز) دایهێناوە.

بَارَ الشَّيْءُ بَوْراً وبواراً: شتەكە تێداچوو فەوتا ٥ بێ نرخ بوو لەكاركەوت ٥

بارتِ الأرضُ: زەوییەكە ئاوەدان نەبوو ٥ یان بەبەیاری مایەوە، بۆئەوەی لەساڵی داهاتوودا زەرع بكرێ.

بار العملُ: كارەكە جێی خۆی نەگرت، مەبەستەكەی نەپێكا، دەگوترێ: (هو بائر)، (ك: بَوْر وبُور).

بَارَ الشَّيْءُ: بەتاقی كردەوە.

أبارہ: فەوتاندی لەناوی برد ٥ (ابتارہ) بەمانا (بَارَہ)دێ.

الباریاء: حەصیر (الباريّ) بەمانا (البارياء)دێ.

الباريّة: بەمانا (البارياءُ)دێ.

البَوارُ: زەوی بەیار نەكێڵدرابێو زەرع نەكرابێ ٥ یان زەوییەك بە بەیاری هێڵدرابێتەوە بۆئەوەی لەساڵی داهاتوودا زەرع بكرێ.

البُورُ: زەوییەك بەكەڵكی هیچ نەیە.

البوريّ: حەصیر ٥ جۆرە ماسییەكە بەزۆری لەنزیك گوندی بورەی ولاتی میصر هەیە.

البُورقُ: خوێنیەكە زۆر بەئاسانی لەناوی گەرمدا دەتوێتەوە بەڵام لەناوی ساردا درەنگ دەتوێتەوە.

باز بَوْزاً: لەشوێنێكەوە گواستیەوە بۆ شوێنێكی تر.

الباز: جۆرێكە لەهەڵۆ بۆ راوكردن بەكاردەهێندرێ، دوای ئەوەی لەسەر ئەوكارە رادەهێندرێ، (ك: أبواز، وبیزان)ە.

البُوز: دەمو دەورو بەری دەم (ك: أبواز).

باسَهُ بَوْساً: ماچی كرد.

بَـاشَ الرجـلُ بَوْشـاً: پیاوەکـە هاوکـاری دەنگە دەنگو هاتو هاواری کرد.
بَـاشَ القـومُ: جەماوەرەکـە زۆر بـوو تێکیانـەوە هاویشتو دەستیان کـرد بەهاتو هاوارو قیرەو هەرا.
بـاشَ الشـيئُ: شـتەکەی تێکـەڵاوی شـتی ترکرد.
باوشَهُ: بەشتێك ئاماژەی بۆکرد.
بَوَّشُوا: زۆربونو تێکەڵ بەیەکتر بون.
إنبـاشَ مـن کـذا: قێـزی لـەوجۆرە شتانەکردەوە.
تبارشا: بەردو تیریان لەیەکتر گرتن.
تَبَوَّشُوا: بەمانا (بَوَّشوا)دێ.
اَلْبَـوْشُ: کۆمـەڵێك خـەڵك تێکـەوەبهاونو بێنو بچن ٥ غـەوغاو قیرەو هـاتو هاواربکەن، (ك: أبْواش)ە.
البَوْشيُّ البُوشيُّ: هەژاری خێزان زۆر.
بَـاصَ بَوْصـاً: دورکەوتـەوەو بەناخۆشـی پێ گەیشت.
بـاصَ فـلان: فلانکـەس هـەڵاتو خـۆی حەشاردا.
بَـاصَ في السَّـيْرِ: زێـدەرۆیی کـردو زۆری هەوڵدا زوو بگاتە جێ.
باصَ فلاناً: پێش فلانکەس کەوتو بۆی دەرچوو ٥ پەلەی لێ کرد نەیهێشت لەکارەکە وردبێتەوە بزانێ چۆنە.
بَـوَّصَ: رەنگـی رون بـووە ٥ (بَـوَّصَ الفَـرَسُ) ئەسـپەکە لەمەیـدانی غارکردن پێشکەوت.
اِنْبَاصَ: وێك هاتەوەو قەبارەی بچوك بووە.
اِسْتَبَاصَهُ: پێشی کەوت.
البَوْصُ: رەنگو روخسار، (ك: أبواص).
البُـوْصُ: بـەمانا (البَـوْصُ)دێ ٥ روەکێکـە لەروەکـەکانی زەلکاوەکـان قـەرەباڵغ موعەممـەر لەشـێوەی قەفـەزاژو جەنگەڵ دا، (ك: أبواص).
البُوصيّ: جۆرێکە لەکەشتی.
باضَ بَوْضاً: دەمو چاوی جوانو رازایەوە دوای ئـەوەی پەڵـە پەڵـەی رەشـی پێوەبوون.
باضَ بالمکـان: لەوشـوێنە مایـەوەو جێگیر بوو.
بَـاطَ بَوْطـا: دوای دەسـەڵاتداریو شـکۆمەندیی زەلیـلو دامـاو بـوو، دوای دەوڵەمەندیی هەژار بوو.
بـوط: روەکێکـە لـەزەلکاوە قـەرەباڵغو ئاوەدانکراوەکان دا هەیە ٥
بَاعَ الرجـلُ بَوْعـاً: پیاوەکە دەستی بـڵاو کـردەوە ٥ دەگـوترێ: (بـاعَ بمالـهِ) لـەماڵو سـامانی خـۆی بەخشـیو دەستبڵاویی کرد.
بَـاعَ في سـيره: لـە رۆیشـتنەکەی دا هەنگاوەکانی درێژ کردنەوە.
بَـاعَ الشـيئَ: شـتەکەی بـەباڵ پێـواو مەزنـدەی کـرد ٥ هـەروا دەگـوترێ: (بـاعَ الطريـقَ) بەهـەنگاوی درێـژ رێگاکەی بری.

بَوَّعَ في سيره: هەنگاوی درێژو خێرای هاویشتن.

اِنْباعَ: درێژ بووە، دەگوترێ: (انباعت الحَيَّةُ) مارەکە دوای ئەوەی پاپۆکەی بەستبوو خۆی راست کردو خۆی درێژ کرد بۆئەوەی هێرش بەرێ.

اِنْبَاعَ الرجلُ: پیاوەکە بازی هاویشت (انْباعَ المُقاتِلُ مِنَ الصفِ) پێشمەرگەکە هێرشی برد ٥ (اِنْبَاعَ لَهُ في السلعة) لەمامەڵەکردن و فرۆشتن دا چاو پۆشی کرد.

اِنْبَاعَ الماءُ: ئاوەکە بوو بەپرژو تکەو بڵاوبووە.

تَبَوَّعَ: درێژ بووە ٥ (تَبَوَّعَ الرجلُ) پیاوەکە دەستی یارمەتی درێژ کرد ٥ (تَبَوَّعَ للخير) بۆخێرکردن و بەخشین بەدڵسۆزی یەوە لێ برا.

البائع: کار ئاسک، بێچوە ئاسک ٥ فرۆشیار.

الباعُ: مەسافەی نێوان هەردو بەرەدەستەکە رایان دێری بۆراست و چەپ ٥ دەگوترێ: (فلان طويل الباع) واتە بالای بەرزە ٥ (وطويل الباع في كذا) لەوشتەدا دەست رۆیشتوو بالادەستەو گەیشتۆتە ئەوپەڕی سنوور.

الباعة: بەردەم دەرگا، بەردەرگا ٥ (البَوْع)و (البُوع) بەمانا (الباعَ)دێ ٥ ئێسقانێکە لەدواقامکە گەورەی دەستەوە دەست پێ دەکا.

البَوّاعُ: صیغە موبالەغەیە.

أباعَ على فلان: هێرشی ناڕەوای کردە سەر فلان.

تَبَوَّعَ: وروژاو هەڵچوو، تورەبوو دەگوترێ: (تَبَوَّعَ بە الدمُ) خوێنی راساو زەختی بەرزبووەو مرد.

تَبَوَّعَ الشرُّ: شەڕو ئاژاوە کە بەربڵاو بوو زۆر شوێنی گرتەوە.

تَبَوَّعَ بخصمه: بەسەردوژمنەکەی دا زاڵ بوو.

البَوْغاءُ: گڵ و خۆڵ بەگشتی ٥ گڵێکی هێندە ورد کە دەستی بۆبەری وە حەواکەوێ ٥ ئادەمیزادی خوێڕی و هەتیو مچەو ئەحمەق ٥ بۆنی خۆش.

بَاقَ بَوْقاً وبُوقاً: فاسید بوو فەوتا ٥ گوم بوو.

باقَتِ السفينةُ: کەشتی یەکە نقوم بوو.

باقَ الرجلُ: پیاوەکە درۆی کرد، فیتنەو ئاشوبی هێنایە ولاتەوە، کێشەو نیزاعی خستەوە.

باقَ بفلان: بەنهێنی سەرەتاتکەی لەفلانکەس کردو لەشوێنێکی نادیارەوە چاودێری کرد.

باقت الداهيةُ فلاناً: فلانکەس بەلاو کارەساتی توش بوو.

باق فلاناً وعليه: غەدری لەفلانکەس کرد ٥ دەگوترێ: (باقوا عليه) واتە گەلەکۆمەکییان لێ کردو بەناحەق

كوشتيان ٥ (باق الشَّيْءَ) شتەكەی دزی.
بَوَّقَ فِي البوق: فوی بەكەڕەنا (زوڕنـا)دا كرد.
بَوَّقَ الكلامَ: قسەكانی ڕازاندنەوە.
انباق: بەتەوژم هەڵقولا ٥ (انباق عليهم الدهرُ) زەمانە ستەمی لـێ كردن.
تَبَوَّقَ الوبـاء فِي الماشـية: نەخۆشييەكە بەناو ئاژەڵەكان دا بلاو بووە.
تَبَـوَّق الرجــلُ: پياوەكــە درۆی كــرد، بوختانی هەڵبەست.
البـائق مــن المتــاع: كـالای خـراپ‌و بـێ نرخ.
البائقة: بـەڵاو كارەسـات ٥ شـەڕو هـەرا، (ك: بوائق).
البـاقـة: دەسـكێك لـەگياو گـژ، سـواڵێك لەگەنمەو وێنجەو گوڵەگەنم‌و جۆ.
التبوقُ من كـل شـيئ: بـەهێزو تـەوژم، دەگوترێ: (هذا بَوْقٌ من المطر) ئەمـە تاوەبـارانێكی بەلێزمـەو خـوڕەم‌و بەهێزە.
البُوق: ئـامێرێكی كلۆرە فـوی پێدادەكرێ‌و دەنگی لـێ دی وەكوو سمشاڵ‌و بلوێرو زوڕنا .. ٥ هتد ٥ دەگوترێ: (هذا بُـوق فـلان) ئـەوە پڕوپاگەندەكەری فلانـە، بەناڕەوا مەدحی چاكەو پيـاوەتی ئـەو دەكـا، بووەتـە زوڕنـا ژەنـی خـەڵك ٥ شتی بەتاڵ‌و بـێ بناغـەو هەڵبەسـتراو، شـايەتی بـــەدرۆ ٥ كەســێك نهێنـــی نەپارێزێ، (ك: أبواق، وبيقان).

البُوقـةُ: تاوەبـارانی بـەخوڕم‌و لێزمـە، (ك: بُوَق، بوقات).
البَوَّاقُ: زوڕنا ژەن، كەرەناڵێدەر.
بَاكَ البَعِيرُ بَوْكاً وبؤوكاً: حوشترەكە قەڵەو بوو ٥ (بـاك الأمـر) كارەكـە تێكـەڵ‌و چەواشە بوو.
بَــاكَ فلانــاً بَوْكــاً: خـۆی تێهەڵخوشـاندو پاڵەپەستۆی لەگەڵ كرد.
بَــاكَ القــومُ رأيهــم: ئـەو كۆمەڵـە بـيرو بۆچوونەكانيان بەبنبەست گەيشت‌و ڕێگـــــە چـــــارەی كێشــــــەكەيان بۆنەدۆزرايەوە.
بَاكَ الشَّيْءَ: نەخشكاری لەشتەكەدا كـردو هەڵيكۆڵی.
بَاكَ المتاعَ: كالاكەی كڕی.
بَاكَ عَيْنَ الماءِ: ئاوی كانيەكەی بەداروشـتی وا شڵەقاند بۆنەوەی بێتەدەر.
بَــاكَ بُنْدَقَــةَ المِسْـكِ: پارچـە ميسـكەكەی لــەناو دەســتەكانی دا هــەڵگلۆفت بۆئــەوەی بۆنەكـەی بلاوبێتــەوە ٥ دەگـوترێ: (هـو بائِـك)، (ك: بُـوَّك، وَبُيَّكٌ) (وهي بائكة)، (ك: بَوائك).
بَاوَكَهُمْ: بەهۆی هاوسێیەتی‌و هـاوڕێتی يەوە تێكەلاويان بوو.
انباك الأمر عليه: كارەكەی لـێ چەواشە بـوو نـەيتوانی ڕێگـا چـارەی بـۆ بدۆزێتەوە.
البائكـة: دارخورمـای گـەورەو رەگـە داكوتراوی بەهێز.

البَوْكاء: تێکەڵ بون.

البوكة: ئادەمیزادی قسەخۆش، قۆز ٥ لارو لەنجەکەرو بەفێر.

بـال بَـوْلاً: میـزی کـرد، هەرچـی میـزی ناومیزەڵـدانی هەیـە دەری کـرد ٥ (هو بائل، وبَوّالٌ).

بالَ فلان: فـلأن گـەرای خستەوە، منداڵی بوون.

بَالَ الشَحْمُ: بەزەکەتوایەوە.

أبَالَـهُ: میـزی پـێکرد ٥ میـزی پـێ بەخودا کرد.

بَـوّلَ: بـەمانا (بـالَ)هـاتووە ٥ (تَبَـوّلَ) بەمانا (بَالَ)دێ.

استبالَهُ: میزی پێکرد، وای لـێ کـرد میز بکا ٥ دەگوترێ: (استبالَ الطبیب المـریض) پزیشـکەکە داوای میـزی نەخۆشەکەی کرد بۆ پشکنین.

البـالُ: حـاڵو وەزع ٥ شـتی گـرنگ‌و بـەنرخ ٥ دەگـوترێ: (أمـر ذوبـال): کارێکی گرنگەو بەهەند وەردەگیرێ ٥ هەروا دەگوترێ: (فلان رخي البال، نـــاعم البـــــال): فلأنکـــەس گوزەرانخۆش‌و دڵ ئارامە.

البـالُ: هیـواو ئـاوات ٥ پـاچ ٥ ماسـی سەرگەورە.

البالة: شریف یان گوێنییەکی گەورەیە بەپەستان لۆکەو پۆشاك‌و شتی وای تـێ دەهـاخنن‌و بەتـەل‌و قەیـد دەپێچرێتەوە.

البُوّال: نەخۆشییەکە نەخۆشەکە زۆر میزدەکا ٥ میزەچرکە.

البَوْلُ: میز، شلەمەنییەکە گورچیلە دەری دەداو لەمیزەڵـــدان کۆدەبێتـــــەوە تادەیکاتە دەرەوە.

البُوَلَةُ: کەسێك زۆر میز بکا ٥ (المبـال) ئەوشـــوێنەی میزەکــــەی لێـــوە دەردەچێ.

الْمَبْوَلَــةُ: هەرشـتێك ببێتـە هۆکـاری میزکردنی زۆر وەکوو خواردنـەوەی بیرەو خواردنی شوتی ...هتد.

المِبْوَلَةُ: ئەوشتەی میزی تـێ دەکرێ ٥ ئاودەست.

البُومَةُ: کوندەبەبو، باڵندەیەکە زۆرتـر بەشـەو دەردەکـەوێ، بەنیشـانەی نەگبـەتی‌و شوم دادەنـرێ، بـەزۆری حـەزی لەوێرانـەو چـۆڵەوانی یـە ٥ روخسارو رەنگـی ناشیرین‌و دەنگـی ناخۆشە.

بَانَــهُ بَوْنــاً: لـەپیاوەتی مەردایـەتی دا بەسەری دا باڵا دەست بوو.

البانُ: جۆرە درەختێکە قەدەکەی مـام ناوەندیـیە نـەرمو شـلکە ئـافرەتی قیت‌و قۆزو جوانی پێ دەشوبهێنرێ لەبالأبەرزی‌و شلکی دا.

الْبِـوان: کۆڵەکـەی رەشمـاڵ، سـتونی خێمە، (ك: أبونة، بون بُوَن)

البَـوْن والبُـونُ: نێـوانی دوشـت دەگـوترێ: (بینهما بون بعید) مەسافەی نیوانیـان دورو درێژە.

باهَ فلان بَراهاً: فلان جارز بوو (باه الحيوان) ئاژەڵەکە کزبوو.

باهَ لَهُ بَرْهاً: وەهۆش خۆهاتەوەو تێی گەیی.

باه فلاناً: نەفرینی لەفلانکەس کرد.

استبان السيلُ الشجرة: لافاوەکە درەختەکەی لەشوێنی خۆی جولاند.

أستُبيهَ الرجلُ: پیاوەکە شێت بوو.

اَلْبَاهُ: مارەبڕین ٥ جوتبون ٥ (الباهة) بەمانا (اَلْبَاهَ)دێ.

اَلْبُوهُ: باڵندەیەکە لەکوندە بەبو بچوکترەو لەو دەچێ، هەروا بە (باز) دەگوترێ کەپەری باڵەکانی هەڵوەرن.

البوهة من الرجال: پیاوی لاوازی بەتەماع وترزل ٥ (البوهة) ئەوپەڕویە یان ئەو خوریەی بەشەدەکرێ بۆئەوەی بکرێتە لیقەی ناو شوشە مەرەکەب ٥ هەروەها ئەو پەڕۆو پوش‌و پەڵاش‌و خۆڵەوردەی با ڕای‌دەدا.

البَوُّ: بێچوە حوشتر ٥ پێستی بێچوە حوشتر پڕدەکرێ لەکاو پوش‌و پەڵاش لەحوشترەکە نزیك دەکرێتەوە بۆئەوەی شیر بداو بدۆشرێ.

البَرِية: بۆیە، مادەیەکە خانوو دەرگاو پەنجەرەو شتی وای پێ بۆیە دەکرێ.

بَابَ فلان بَيْباً: فلانکەس جۆگای هەڵکەند.

البيبُ: جۆگای ئاو تا دەگاتە ئەستێرو حەوزەکە ٥ هەروەها ناوە بۆ ئەو کونەی لەلای خواروی حەوزەکە دروست دەکرێ بۆئەوەی ئاوەکەی لێوە بڕوا بۆدەرەوە.

اَلْبِيبَةُ: بەمانا (اَلْبِيبَ) هەروا ئامێرێکە گیا طیباقی تێدا ڤانگ دەدرێ بۆئەوەی بەدوکەڵەکەی مێشولە بتەکنەوە.

بات فلانٌ بَيْتاً وبياتاً ومبيتاً ومباتاً وبَيْتوتة: فلانکەس شەوی بەسەرداهات‌و مایەوە، جانوستبێ یان نەنوستبێ.

بات الشيءُ: شەوی بەسەردا تێپەڕی ٥ دەگوترێ: (خبز بائت وشراب بائت).

بات فلانٌ: فلانکەس ژنی هێنا ٥ (بات في مكان كذا) شەو لەوشوێنە مایەوە.

بات يفعل كذا: بەشەو ئەوکارە دەکا.

أباته: شەو هێشتیەوە ئیزنی نەدا.

بَيَّتَ البَيْتَ: خانووی دروست کرد ٥ (بَيَّتَ الشيءَ) شەو هێشتیەوە ٥ بەشەو دروستی کرد، شەوپیلانی بۆ دارشت ٥ شەو نیازی کردنی کرد ٥ پێغەمبەر (د.خ) دەفەرموێ: (لاصيام لمن لم يبيت الصيام).

بَيَّتَ رأيَهُ: بیرو بۆچونەکەی لەکەوو بێژنگ دا.

بَيَّتَ القَوْمَ: شەو لەناکاو هێرشی بۆ بردن‌و چووە سەریان زیانی پێگەیاندن.

بَيَّتَ النخلةَ: لق و پۆپ و چڵ و هەژگەڵی لەدارخورماکە لێ کردەوە.

تَبَيَّتَ: بۆ موطاوعەی (بَيَّتَ) هاتووە.

تَبَيَّتَ الطعامَ: خواردنەکەی بەشەو پێش نوستن خوارد.

تَبَيَّت الرَجُلَ عن حاجته: نەیهێشت پیاوەکە بەشەو پێداویستی خۆی جێبەجێ بکا، بووە لەمپەڕ لەبەردەمی دا.

البَيَاتُ: نیوەشەو، دەگوترێ: (أتاهم الأمر بياتاً) لەناکاو لە کاتی نیوەشەودا بەڵایەخەی گرتن.

البَيَاتُ الشتوي: حاڵەتێکە یارمەتی روەك و گیانلەبەر دەدا بۆئەوەی لەوەرزی ساردی زستان دا بتوانن بەهێدی و ئارامی هەڵبکەن.

البَيْتُ: خانوو ماڵ، شوێنی تێدا حەوانەوە ◦ تەختی ماڵ ◦ کەعبەی پیرۆز، (بيت الله) : مزگەوت (بيت الرجل) خێزانەکەی (بيت الشعر) شیعری خاوەن وەزن و قافیە کەپێك هاتبێ لەصەدرو عەجز (بيت القصيد) جوانترین دێڕی قەصیدە ◦ مەبەستی سەرەکی لەقسەو گفتوگۆ ◦ دەگوترێ: (جاری بيت بيت) جیرانەکەم ماڵم بەماڵیەوەیەتی، (ك: أبيات وبيوت).

البيتُ: بژێو (البيتَةُ) شێوەی مانەوە، خانوو.

البُيُوتُ: ئەوکارەی خاوەنەکەی گرنگی پێ دەداو شەونخونی بۆدەکا.

البُيُوتَةُ: ئەوددانەن کەناکەون.

بَيَّحَ بالأمر: بەنهێنی هەواڵی پێ گەیاند.

البيحانُ: ئەوکەسەی نهێنی خۆی دەدرکێنێ.

باد بيداً وبياداً وبيوداً وبيدودة: تێداچوو کۆتایی پێ هات.

بادت الشمس: خۆرئاوابوو.

أباده: لەناوی برد، فەوتاندی.

البَيْدُ من الطعام: خواردنی خراپ.

البيداء: ساراو چۆڵەوانی، (ك: بيد).

البَيْدانَةُ: کەرەکێوی.

بَيْدَ: ئیسمە بەمانا (غير) هاتووە بەمانا (من أجل)یش هاتووە ◦ پێغەمبەر فەرمویەتی: (أنا افصح العرب بيداني من قريش ونشأت في بني سعد).

المُبيدُ: فەوتێنەری جڕو جانەوەر ◦ مادەیەکە جڕو جانەوەر دەکوژێ و بەکتریاو جەراثیمەکان لەناودەبا.

بَيْدَرَ الحنطة ونحوها: گەنمەکەی لەسەر خەرمان دا کۆکردەوە.

البَيْدَرُ: خەرمان، کۆمەڵە گەنمی سوورکراو دوای گێرەکردن، (ك: بيادر).

البيدق: شارەزاو چاوساغی رێبواران ◦ سەربازی پیادە.

البَيْدَقُ: بەمانا (البيدق)دێ.

البَيْرَقُ: ئالأى گەورە، (ك: بيارق).
البروقراطيـــة: فـــەرمانڕەوايى كـــردن لەرێگـەى فەرمانبـەرە پلـەو پايـە بەرزەكانەوە.
باز بيزاً وبيوزاً: لەناوچوو فەوتا ٥ (باز عنه) لـێى لادا.
البَيْزارُ: راهێنەرى باڵندە گۆشت خۆرو بەچنك‌و دنوكە درندەكان لەسەر راوكردنى نێچير ٥ وەرزێرو جوتيار، (ك: بيازرة).
البيزارة: بۆمبينـە بەكاردێ ٥ عەصاى ئەستور.
البَيْزَرُ: عەصاى ئەستور ٥ داركوتى جل شتن.
البيزرةُ: پێشەى راهێنانى بازو هەڵۆو ئـەو جـۆرە باڵندانـە بـۆ كـارى نێچيرى.
بَاسَ بَيْساً: تەكە ببورى بەسەر خەڵك دا كردو ئەزيەتى دان.
باضـت الدجاجـة وغيرهـا بيضـاً: مريشـكەكە هێلكـەى كـرد ٥ يـان هەرباڵنـدە هێلكەكـەرێكى تـر ٥ دەگوترێ: (هي بائض)، (ك: بوائض).
باضـت يـده أورجلـهُ: دەستى يا قاچى هاوسا، لـيرى وەكـوو هێلكـەى لـێ پەيدا بوو.
بَاضت الأرضُ: زەوى هەرچى روەكى تێدا بوو هەمووى وەدەرناو شين بوو.
بَاضَ السحاب: هەورەكە بارانى باراند، (باض الحرّ) گەرما تاوى سەند.
بَاضَ العـودُ: شوڕكە دارەكە وشك بوو ٥ (باض فـلان بالمكـان) فلأنكەس لـەو شـوێنە جـێگير بـوو (بـاض منـه) لەبەرى هەڵات.
بَاضَ القَوْمَ: چووە پـەناى ئـەو قەومـەوە ٥ ئەوگەلەى لەبێخ دەرهێنا.
بَاضَ فلاناً: لەسپيەتى رەنـگ و روخساردا بەسـەرفلأنكەس دا بـالأ دەست بـوو ئەو لەفلأن سپى پێست تر بوو.
أَبَاضَ الشَّيْئُ: شتەكە سپى بوو، (أَبَاضَ الرجلُ والمرأةُ): ژن‌و پياوەكە مندالَى سپى پێستيان بوون ٥ (أَبَاضَ الكَلَأُ): گياو گژو لەوەڕەكە وشك بوو پەڕى.
أَبْيَضَ الرجل والمرأةُ: ژن‌و مێردەكە سپى پێست بوون.
بَايَضَـهُ: لەسـپى پێسـتى دا شـانازى بەسـەردا كـرد ٥ بـەدەنگى بـەرز روبەروى بووە.
بَيَّضَ: پۆشاكى سپى لەبەركرد (بَيَّضَ العَيْنُ) چاو بينايى نەما.
بَـيَّضَ الشَّـيْئُ: سـپى كـرد، شـتەكەى بەرەنگى سپى بۆيەكرد ٥ دەگوترێ: (بَـيَّض النحـاسُ) بـەمادەى قصـدير مسـەكەى روكـەش كـرد ٥ (بَـيَّضَ الرسـالة ونحوهـا) نامەكـەى (كتێبـە دەستنووسەكە)ى پاكنووس كـردەوە ٥ جـارێكى تـر سـەرلەنوێ رەشنووسەكەى نووسيەوە.

ابتـاضَ: كـلاو خـودەی ئاسـنی لەسـەر کرد.

ابْيَضَّ: سـپی بـوو ٥ دەگـوترێ: (ابْـيَضَّ الوجـْـهُ) دەمو چـاوی گـەش بـووە، نیشـانەی کـەیفخۆش‌و شـادی لـێ بەدەرکەوت.

ابْيَاضَّ: وردە وردە سپی بوو.

الأبْيَضُ: ئەوشتەی رەنگی سپی تێدا بێ هەمووی سپی بێ ٥ زیـو ٥ شمشێر ٥ دەگـوترێ: (وجــه أبْــيَضّ) رەنگـی روخساری جوان‌و بێگـەردە پەڵـەو رەشـایی پێـوە دیارنیـە ٥ (فـــلان أبْيَضُ): فلانکەس داوێنپاك‌و ناموس پـارێزە ٥ (مـــوتٌ ابْـيَضّ) مـەرگی موفاجـــات ٥ مردنـــی لـــەنکاو کەلەوەپێش نەخۆش نەبووبێ.

الأبيضـــان: ئاووشـیر، ئاوونـان بـەزو گەنجی.

البيـــاضُ: رەنگـــی ســـپی ٥ شـیر ٥ ماسـییەکە لـەرووباری نیـل دا هەیـە، جەستەی هیچ توێکڵی پێوە دیارنیە دوو شتی شێوە بـاڵی بەپشتی یـەوە هـەن ٥ کاغـەز ٥ دەگـوترێ: (آتـيني دواةً وبَيَاضاً) قەڵەم‌و کاغەزم بۆبێنە ٥ پێسـتی بـێ مـوو ٥ زەوی یـەك ئـاوەدانی تێـدا نـەبێ ٥ دەگـوترێ: (لايزايل سـوادي بياضَه) قـەت مـن‌و ئەو لێك جیانابینەوە.

البيضاءُ: مێینـەی (الأبـيض)ە ٥ خـۆر ٥ گەنم ٥ دیزە ٥ داوی نێچیر ٥ شەوی مانگـە شـەو ٥ واتـە ئەوشـەوانەی لــەنێوارەوە تابـــەیانی مـــانگ بەدەرەوەیـە ٥ کەلـەمانگێك دا سـێ شەو وادەبێ ٥ (الكتيبة البيضـاء) بـەو پۆلـە سـەربازەی دەگـوترێ کـەکلاو خودەیـان لەسـەر کـردوە ٥ (الأرض البيضاء) زەویەك گیای تێدانـەبێ ٥ (الحجـة البيضـاء) بەڵـگەی بـەهێز ٥ (اليد البيضاء) نیعمەتی گـەورەی بـێ مانـــدووبون‌و منـــەت ٥ دەگـــوترێ: (كلمتُهُ لمارِدٌ علي سوداء ولا بيضاء) قسەم لەگەڵ دا کرد نە بەخراپ نـە بەچـاك وەڵامـی نەدامـەوە ٥ (أبـــو البيضـاء) کونیـەی ئـادەمیزادی رەش پێستە ٥ (ام البيضاء): دیزەیە.

البَيْضَةُ: هێلکەی باڵنـدە ٥ کلاو خـودە ٥ هاوسـان‌و پەیـدابوونی لـو لـەناو جەسـتەدا ٥ بەمـەرجێ (لــو)ەکـە بشـوبهێتە هێلکـە، وادەبـێ عـەرەب ئـــافرەت دەشـــوبهێنن بەهێلکــە لەسپییەتی جەستەیی‌و پارێزراوی دا.

بَيْضَةُ الشيئ: بنەماو بناغەی شت.

بَيْضَـــةُ القـــوم: پـــەناو لـــەخۆگرتن‌و یارمەتیـدانیان بۆئەوانـەی هانایـان بۆدەبەن.

بَيْضَـــةُ الـــدار: ناوەراســتی خـــانوو ٥ دەگـــوترێ: (أفرخَـــتْ بَيْضَـــتُهُ) نهێنییەکەی ئاشکرا بـوو (فلان بيضة البلد): فلانکەس پیاوماقوڵی شارە.

بَيْضَةُ الديك: ئەوشتەیە تەنها یەك جار روبدا.
بَيْضَةَ النهار: روناكايى رۆژ.
بَيْضَةَ السنام: دوگى حوشتر.
بَيْضَةَ الصيف: گەرماى هاوين.
البَيّاضُ: وەستاى سپيكارى ٥ كەچ فرۆش ٥ هێلكە فرۆش.
المبيِّضُ: تاقمێكن له (الثنويّة) شوێنكەوتووى هاوەڵانى (المقنع)ن ٥ ئەم ناوەيان لەوە وەرگرتووە كە جلى سپى لەبەردەكەن ٥ بەپێچەوانەى ئەوانەى لە عەباسيەكان كە پۆشاكى رەشيان دەپۆشى ٥ هەروا هەرتاقمو گروپێك ملكەچى خەلافەى عەباسى نەبووبن ئەوناوەيان بەسەردا دابڕيون.
بيطرَ الدابَّةَ: سمى ئاژەڵەكەى قەڵاشتەوە بۆئەوەى تيمارى بكا.
تَبَيْطَرَ: بەزۆرە ملێ خۆى كردوە بە پزيشكى ئاژەڵ.
البيطار: پزيشكى ئاژەڵ ٥ دەگوترێ: (هو عالم بيطار) زاناو شارەزايە لەچارەسەركردنى نەخۆشيەكانى ئاژەڵدا، (ك: بياطير).
البَيْطَرُ: بەمانا (البيطار)دێ، (ك: بياطرة)يە.
البَيْطرة: پيشەى بەيتەركارى ميهنەى پزيشكى ئاژەڵ.
باظ بَيْظاً: دواى كزىو لاوازى قەڵەو بوو.
البيظ: بەتايبەتى ناوە بۆ هێلكەو گەراى مێرو.
باعَهُ الشيئ وباعه منه وله بَيْعاً ومبيعاً: شتەكەى پێ فرۆشت.
باع عليه القاضي ضيعتَهُ: دادوەر ماڵى كابراى فرۆشت بەبێ ئەوەى رازى بێ.
باع على بيع أخيه: خۆى خزاندە ناو مامەڵەى فرۆشيارو كڕيارەوە بۆئەوەى مامەڵەكەيان تێك بداو بۆخۆى ببێتە فرۆشيار يان كڕيار.
أبَاعَه: شتەكەى رانواند بۆ فرۆشتن.
بايَعَهُ مبايعة وبياعاً: گرێ بەستى كڕينو فرۆشتنى لەگەڵدا كرد ٥
بايَعَ فلاناً على كذا: وادەى دايەو گرێبەستى لەگەڵ دا مۆر كرد بۆ ئەوكارە.
ابتاعَهُ: ماڵەكەى كڕى ٥ (ابتاعَ له) ماڵەكەى بۆ كڕى.
انباعَ: بەمانا (بيع) فرۆشرا، رەواجى بوو.
تبايعَا: گرێبەستى فرۆشتنەكەيان مۆر كرد.
استباعَهُ: داواى لێ كرد كە ماڵەكەى لێ بكڕێ.
البَياعَةُ: كاڵاو شتو مەك.
البَيعُ: گۆڕينەوەى ماڵى نرخدارە بەماڵى نرخدار.
البَيْعَةُ: سەرپەرشتى كردنى مامەڵە يان گرێبەستەكەى.

البِيْعَةُ: عیبادەتخانەی مەسیحیەکان (کەنیسە).

البَيُوعُ: ئەوکەسەی باش بزانێ شت بفرۆشێ ٥ دەلاڵی فرۆشتن.

ألبَيِّعُ: فرۆشیار، مامەڵەچی، لێزان لە فرۆشتنی شت دا.

باغَ الدمُ بَيْغاً: هەڵچوو هروزمی هێنا ٥ (باغ فلان) فلانکەس تێداچوو.

تبيَّغَ الدمُ بفلان: زەختی بەرز بووە تا بەسەری دا زاڵ بوو چاری بۆ نەکرا.

تَبَيَّغَ الماءُ: ئاوەکە بەتەوژم لەشوێنی هاتنەدەرەوەی فیچقەی کرد، هەڵقولا.

تَبَيَّغَ اللبنُ: شیرەکەی زۆر بوو ٥ (تبيَّغَ عليه الأمر) کارەکەی لێ شێوا.

ألبَيْغُ: سورایی لێو بەهۆی هەڵچون و بەرزبونەوەی خوێن.

بَيْقَرَ: لەشوێنێکەوە گواستی یەوە بۆ شوێنێکی تر ٥ لەلادێ و ساراوە گواستیەوە بۆ شار ٥ ماندو بوو برستی لێ برا ٥ فەوتاو تێداچوو ٥ فاسید بوو کەڵکی نەما ٥ دەگوترێ: (بَيْقَرَ في ماله) بەزویی ماڵ و سامانی خۆی لەناوبرد ٥ زۆربەتەنگەوە بوو بۆ ماڵ کۆکردنەوە ٥ گومانی لەوشتە پەیداکردو سەرسام بوو ٥ (بَيْقَرَ الفرسُ) ئەسپەکە قاچی پێشەوەی هەڵنا نووکی سمی لەزەوی چەقاند (بَيْقَرَ الفرس في العدو) ئەسپەکە لەغاردان دا تیژڕۆ بوو، سەری بەرزو نەوی دەکردەوە.

بَيْقَرَ المكانَ: ئەوشوێنەی کردە مەنزڵ و شوێنی حەوانەوەی خۆی.

تَبَيْقَرَ: جۆلا، (ك: بياقر).

البَيْقَرَةُ: دێزەی گەورەو بەرفراوان، کۆلینە.

البَيْلَمُ: وردەگیاو گژی ناو قەفەزاژو بیشەلان و زۆنگاو ٥ کارتیخی دارتاش.

البيمارستان: خەستەخانە.

بان منه وعنه بَيْناً وبينونةً: دورکەوتەوە، لێی جیا بووە ٥ دەگوترێ: (بانت المرأة عن زوجها) ژنەکە لەمێردەکەی جیابووە لێی دورکەوتەوە (بَانت المرأة من زوجها) ژنەکە لەرێگەی تەلاقەوە لەمێردەکەی جیابووە ٥ (هي بائن).

بانت الفتاةُ: کچەکە شوی کرد ٥ (بان فلان): فلانکەس سەفەری کرد.

بانت النخلةُ ونحوها: دارخورماکە زربەرزو قوچ بۆوە.

بان الولدُ بالبائنةِ بيوناً: منداڵەکە خرایە ژێر سەرپەرشتی ئافرەتە تەلاقدراوەکەوە، بەتەنها بەخێوی دەکا.

بان الشيءُ بياناً: شتەکە ئاشکرابووە رون بووە.

بان الشيء: شتەکەی ئاشکرا کردو رونی کردەوە.

بان الشيء بيناً: جیای کردەوە لیێ دابڕی ٥ دەگوترێ: (بـان صـاحِبَهُ) لەهاوەڵەکەی جیابۆوەو لیێ دابڕا.

أَبَانَ: ئاشکرابوو رون بووە ٥ (أبان فلانٌ) هەستی خۆی دەربڕی ئەوەی ویستی بیڵێ گوتی.

أَبَانَ اِبْنَتَهُ: کچەکەی خۆی بەشوودا.

أَبَانَ وَلَدَهُ مالَ: ماڵەکەی (هەندێ لەماڵەکەی) لەقەبەڵی کوڕەکەی کرد.

بَايَنَهُ: لیێ جیابووەوەو جیێ هێشت ٥ دژایەتی کردو پێچەوانەی ئەوجوڵایەوە.

بَيَّنَ: ئاشکرابوو رون بووە ٥ دەگوترێ: (بَيَّنَ الشجرُ) درەختەکە چرۆی کرد سەرەتای گەڵاکەی دەرکەوت.

بَيَّنَ القرنُ: شاخی ئاژەڵەکە دیاری داو دەرکەوت.

بَيَّنَ الشيءَ تبيناً وتبياناً: شتەکەی ئاشکرا کردو رونی کردەوە.

بَيَّنَ البِنتَ: کچەکەی بەمێردا.

تباينا: ئەودوکەسە هەریەکەیان بەلایەك دا رۆیی و لێك دورکەوتنەوە ٥ دەگوترێ: (تباین مابینهما) لێك جیابوونەوەو لێك دوورکەوتنەوە.

تبیاینَ اللفظان: ئەو دوو وشەیە هەریەکەیان مانایەك دەبەخشێ وەکوو دوو لەفظی (الانسان)و (الفرس).

تَبَيَّنَ: بۆ موطاوعەی (بَيَّنَ) هاتووە.

تَبَيَّنَ الشيءُ: ئاشکرا بوو رون بوو.

تَبَيَّنَ الشيءَ: لەشتەکە وردبووە تابەتەواوی مەسەلەکەی بۆ رون بووە دەگوترێ: (تَبَيَّنَ في أمره) دڵنیایی لەکارەکەی خۆی دا پەیدا کرد.

استبان: دەرکەوت و رون بووە ٥ (اِسْتَبَانَ الشیء): شتەکەی رون کردەوە ٥ ناسی، زانی.

البائن: جۆرە تەڵاقدانێکە کەپیاوەکە ناتوانێ ژنەکەی بخاتەوە ژێر نیکاحی خۆی مەگەر بەگرێ بەستێکی تازەو دوای برینی چەند قۆناغ و هەبوونی چەند مەرجێ.

البائنة: ماڵ و سامانێکە تایبەت دەکرێ بەیەکێ لەکوڕی ئەوماڵە ٥ لەهەندێ وڵات و لای هەندێ نەتەوە بریتیە لەوماڵ و سامانەی تایبەت دەکرێ بەکچ لەکاتی بەشودانی دا.

البَيَانُ: بەڵگە ٥ دەم و قسەی رەوان و شیرین ٥ قسەو باسێ: کەحەقیقەتی وەزع رون بکاتەوە ٥ یان لەدوتوێی خۆی دا پەیامێك بگەیەنێ ٥ عیلم و زانستێکە بەهۆی زانین و کارپێکردنی ئەو عیلمەوە دەتوانرێ یەك مانا بەچەند شێوازی جیاجیا دەربڕێ بەشێوەی تەشبیهو مەجازو ئیستیعارەو کینایە.

البَيَانُ: ئامێرێکی مۆسیقایە چاوە

قامكی سپیو رەشی هەن بەپەنجە لـێ دەدرێ ٥ پـێی دەگـوترێ: (پیانۆ).

البيانلا: ئامێرێكی مۆسیقایە گۆرانی بێژی گەرپیدە لەكۆڵی خۆی دەنێو بەدەست هەڵیدەسورێنێ.

البيانيـة: گـروپێكن لەشـیعە توند رەوەكان شوێن رێبازو بیرو باوەڕی بـەیانی كـوری سـەمعانی تـەمیمی كـەوتون لـە كۆتـایی سـەردەمی خەلافـەی ئەمەوییـەكان دا پەیـدا بوون ئەوەیان پاڵ دەدرێ كەدەڵێن: گیـانی خـودا نـازڵ دەبێتـە سەرجەسـتەی هەنـدێ ئـادەمیزادو بەخودایان لەقەڵەم دەدەن.

بَيْنَ بَيْنَ: حاڵەتێكە لەنێوان دووشت دا ٥ دەگوترێ: (هذا الشيء ليس بجيد ولا رديء ولكنه بَيْنَ بَيْنَ).

البَـيْنُ: بـۆ دركانـدنی وێرانـیو تەفرەقـە خـوازیو شـومو نەگبـەتی بەكاردەهێندرێ.

البِـيْنُ: بۆشـایی نێـوان زەویو ئەستێرەكان ٥ مەسافەی دوور تاچاو هەتەربكا.

البَيُّونُ من الآبار: بیری پانو قوڵ.

البَـيِّنُ: رونو ئاشـكرا ٥ زەمـانرەوانو قسەجوان، (ك: أَبْيِناء وبُيَناءُ وأبيان).

البَيِّنَةُ: بەڵگەی رونو ئاشكرا.

بَاهَ له بَيْهاً: تێگەییو سەرنجی راكێشا.

بَيَّاه تبْيِياً: رونی كردەوە، ئاشكرای كـرد ٥ كـەیفخۆش بـوو پەلـەی كـرد بۆبەدەسـتهێنانی ئەوشـتەی حـەزی لـێ بـوو شـوێنی جـوانو لـەباری بـۆ ئامادەكرد.

الَبَـيُّ: كەسـێكە هـەتیو مچـەبێو بـێ ئەصـڵو فەصـڵ بـێ ٥ كەسـێك نەناسـراو بـێ پـێی دەگـوترێ: (هـو بن بيٍّ) ٥ هـەروا كەسێك نەناسـراو بێ پێی دەڵێن: (هو هيَّان بن بيَّان).

بليار
بوق
بيانو
بيرق
بوان
البوع
بيضة
بندير
بيدق الشطرنج
بنكرياس
بلبل الابريق
بلوصي
الأبهران
بلطة
بوط
الكبرى
الصغرى
بنات نعش
بنج
مبيض
بنفسج
ابهام اليد
بنت القنصل
باهرة
بهشية
بوت
بلسان
بيلسان
بيش
بندق
بن
بيقة
بلانة
بلوط
بوري
باز
بواء
بنت وردان
بلشون
بوم
بلبل
بلطي

ت: پیتی سێیەمە لە پیتەکانی هیجاء ٥ دەبێتە نیشانەی مێینە وەکوو (کاتب – کاتبة، کتب – کتَبَتْ) ٥ لەگەڵ فعلدا بە کراوەیی بە تێی درێژ دەنووسرێ. لەگەڵ ئیسمدا بە خڕی دەنووسرێ ٥ پێیشی دەگوترێ: (هاء التأنیث) چونکە کە لەسەری هەڵوێستە دەکرێ وەکوو پیتی (ه) دێتە گوتن. جاری وا دەبێ ئەو جۆرە (ت) خڕانە بۆ موبالەغە بەکاردەهێنرێن (علاّمة) و (فهّامة). وا دەبێ (ت)ی خڕ دەکرێتە نیشانەو جیاکردنەوەی تاك و کۆ ٥ وەکوو (شجر) و (شجرة). (ت) دەکرێتە پیتی سوێند خواردن لەگەڵ دوو ناوی پەروەردگاردا (تالله) (تَرَب الکعبة).

تَاتَأَ تَأْتَأةً: (پیتی) تێی لە قسەکانیدا زۆر دوبارە کردەوە بەهۆی هەبوونی عەیبێك لە زمانیدا ٥ خۆی باداو فیزی نواند خۆی بە ئازاو نەبەرد لە قەڵەم دا.

تاتا الطفلُ: منداڵەکە کەوتە گاگۆڵکە کردن.

التأتاءُ: کەسێکە لە قسەکردنیدا زۆر پیتی (ت) دوبارە بکاتەوە.

تَأّرَ علی العمل تَأراً: بەردەوام بوو لەسەر ئیش کردن پاش ئەوەی ماوەیەك لێی دابڕا.

أَتْأَرَهُ البَصَرَ: چاوی بە دودا گێڕا (أَتْأَرَ الیه البصرَ) چاوی تێبڕیو لێی ورد بووەوە (أتْأرَ فلاناً بالعصا) بە گۆچان لەفلاّنکەسی دا.

التَّأرَةُ: جارێك، ماوەیەك، (ك: تِئَرٌ و تِئار)

تَأزَ الجرحُ تأزاً: برینەکە گۆشتەوزونی هێنایەوە.

تَأزَ القومُ فی الحرب و غیرها: لێك نزیك بوونەوە.

تَئِقَ الوِعاءُ تَأَقاً: زەرفەکە پڕبوو ٥ دەگوترێ: (تَئِقَ فلان) هەرکاتێ تێر خۆراك بێ، تێر ئاوبێ، یان زۆر کەیف خۆشبێ یان خەفەتبار بێ، یان رقی هەڵسێ.

تَئِقَ الصَّبِیُّ: منداڵەکە لەکاتی گریانیدا جار جار مەمکی دایکی دەگرت.

تَئِقَ الفرسُ: ئەسپەکە نیشاتی پەیداکردو تیژرەو بوو ٥ لە پەندی پێشینانداُ هاتووە دەڵێ: (أنت تَئِقٌ وأنا مَئِقٌ فکیف نتفق)؟ ئەتۆ زوو رقت هەڵسێو من زوو بگریم ئیتر چۆن پێکەوە هەڵبکەین؟

أَتْأَقَ الوعاءَ ونحوه: زەرفەکەی پڕکرد ٥ (أَتْأَقَ القوسَ): ژێی کەوانەکەی زۆر توند کرد.

الْمِتْـأَقُ: ئـادەمیزادی تـووڕەو زوو هەڵچوو ئامادە بۆ شەڕ.

اتأمَتِ الحامل: ئافرەتە سك پڕەکە بە سـکێك زیـاد لـە منـداڵێکی بـوو. دەگوترێ: (هي مُتْئِم)

تـاءَمَ الفـرسُ ونحـوه: ئەسـپەکە لێکـدان لێکدان بازی هاویشت.

تاءَمَ أخاه: لەگەڵ براکەیدا لـەدایك بـوو (دوو لانەیە).

تاءَمَ الشربَ و نحوه: قوماشـەکە بـە دوو دەزو چنی (رایـەڵ و پۆپەکـەی لیـك جودا بوو).

التُّوامُ: مرواری، صەدەف.

التُّؤاميه: دڕو مەرجان.

التَّوْءَمُ: دوو لانە، منداڵێك لەگەڵ برای یا خوشکی لەدایك بووبێ.

التَّئيم: بەمانا (التَّوْءَمُ)ە (أَلتَّوْءَمُ) بـەمانا (التُّوْءَمُ)دێ ٥ دەگوترێ: (همـا تـوْءم) (وهما توءمان)، (ك توائِم).

تـوائم النجـوم و الـلآلي: ئـەو ئەسـتێرە مرواریانەن کە تێك چڕ ژابن.

التُّوْءَمـة: شـتێکە لـە کـەژاوە پچوکترە سەقفی نیە ئافرەت سواری دەبێ.

الْمِتئامُ من النساء: ئـەو ئافرەتەیـە کـە هەموو جارێ بەسـکێك دوو منـداڵی ببن، (ك: متائم).

تَثَاءَنَ الصَّيْدَ، وله: داوی بـۆ نێچیرەکە نایەوە فێڵی لێکرد بۆئەوەی نێچیری بکـا دەگـوترێ: (تـاءَنَ فلانـاً) فێڵـی لەفلانکەس کرد.

تَثَأَّنَ: بەمانا (تَثَاءَنَ)دێ.

تَبَّ الشَّيْءُ تَبّـاً وتَبَبـاً وتبابـاً وتبيبـاً: شـتەکە بڕایەوە، ئەما کۆتایی هات.

تَبَّ فلانٌ: تێدا چوو بە کوشت چوو فـەوتا خەسـارەو مەنـد بـوو ٥ دەگـوترێ: (تَبَّتْ يده تَبّا له).

تَبَّ: لاوازبوو پیربوو داهێزا.

تـبَّ الحمـارُ ونحـوه: گوێدرێژەکـە پشـتی جدەو بوو، برینداربوو.

تَبَّ الشيءَ: شتەکەی بڕییەوە کۆتـایی پـێ هێنا.

أتـب الله قوتَـهُ: خـودا هێـزو توانـای کەمکردەوە زەعیفی کرد.

تَبَّبَهُ: فەوتانـدی ٥ مـافی خـۆی نەدایـە، زیـانی پێگەیانـد ٥ دوعـای لێکـرد گوتی یاخودا بە کوشت چێ.

تَبَّـبَ المشـاةُ الطريـقَ: ڕێبوارەکـان ڕێگەکەیان تەخت کـرد بـەهۆی زۆر پێدا هاتو چۆکردنەوە.

استتبَّ الطريقُ: ڕێگاکە ئاشکراو دیـارە بۆ کەسێك پێیدا بڕوا.

اسْـتَتَبَّ الأمـرُ: ئیشـەکە بـاری خـۆی گـرتو ڕێـك کـەوتو دامـەزراو جێگیربـوو ٥ دەگـوترێ: (اسـتتبَّ الأمـن والنظـام) ئاسایش و یاسا بـالا

دەستن ٥ كاروبارى هاولاتيان بەشێوەى ئاسايى دەڕۆن.

تَبْتَبَ: پيربوو ئادەميزادەكە كەوتە سالەوە.

التَّابُوتُ: ئەو يەغدان و سندوقەيە كە كەل وپەلى تێدا هەلدەگيرێ ٥ بەمانا سينگيش دێ دەگوترێ: (ماأودعتَ تابوتي شيئاً ففقدته) هەر شتێكى خستبێتمە سينگمەوە نەفەوتاوە هەر لەبەرمەو لەيادم نەچۆتەوە ٥ لە ئامێرى ئاعوريشدا (تابوت) ئەو پارچە ئاسنە يا دارەيە كە لەبيرەكە ئاوى پێ هەلدەهێنجن ٥ لەلاى ميصرييە كۆنەكان (تابوت) بريتى بووە لە سندوقێك لە بەرد يا لەدار دروستكراو لاشەى مردووى تێخراوە زۆر وێنەو نەخشى تێدا كراوە كە رەنگدانەوەى بيرو باوەڕى ميصرييەكان بووە دەربارەى ژيانى قيامەت.

التَّبُوت: بەمانا (التابوت)ە.

تَبَرَ الشَّئُ تَبراً: شتەكە تێدا چوو فەوتا (تَبَرَ الشَّئَ) شتەكەى فەوتاند شكاندى لەناوى برد.

تَبِرَ تَبْراً و تباراً: فەوتا لەناوچوو.

تَبَّرَ الشيئُ: بەمانا (تَبَرَ)دێ.

التِّبْرُ: وردە ئالتون و زيو پێش ئەوەى بتوێنرێتەوەو بكرێ بە قالب يان خشل.

التِّبرِيرُ: شت: دەگوترێ: (ما أصَبْتُ منه تِبرِيراً) هيچ شتێكم لەو دەست نەكەوتووە ٥ (هەر لە نەفيدا بەكاردەهێندرێ).

تَبِعَ الشئَ تبعاً وتبوعاً وتباعاً وتباعة: شوێن شتەكە كەوت بەدو ئەودا هات ٥ دەگوترێ: (تَبِعَ فلاناً حقه) داواى مافى خۆى لێكرد ٥ (تَبِعَ المصلي الامامَ) نوێژ خوێنەكان شوێن پێش نوێژەكەيان كەوتن و ئيقتيدايان پێكرد ٥ (وتَبِعَتِ الأغصانَ الريحَ) لقە دارەكان لەگەڵ بايەكەدا شكانەوەيان كرد.

أتْبَعَتِ الماشيةُ ونحوها: ئاژەلەكە بووبە خاوەن بێچوو ٥ بێچووەكەى دواى كەوت.

أتْبَعَ فلان في كلامه: فلان كەس لە قسەكانيدا دوو وشەى هێنان يەك كێشيان هەبوو وشەى دووەميان ماناى يەكەميانى جەخت دەكردەوە ٥ جا وشە دووەمەكە هەمان ماناى وشەى يەكەم ببەخشێ يان بێ مانا بێ ٥ وەكوو (قسيم وسيم) (حسن بسن).

أتبَعَ الدائنَ على فلان: خاوەن قەرزەكەى حەوالەكرد بۆسەر كابرايەكى تر.

أتبَعَ الشَّئَ: شتەكەى كردە تابيع و پەيوەست بە ئەوەوە، لەوى بەست و بە ئەويەوە هەلواسى.

تابَعَهُ مُتَابَعَةً وتباعاً: بەدویدا گەڕاو لێی کۆڵییەوە.
تابَعَ فلان العَمَلَ أو الكلامَ: فلانکەس سەرپەرشتی کارەکەی کرد، باشی جێبەجێ کرد، جوانی ئەنجامدا.
تابَعَ بين الأمور: بە بەردەوامی شوێن کارەکانی کەوتو بە ڕێك و پێکی هەوڵی ئەنجامدانیانیدا.
تابَعَ فلان بمال له عليه: فلان داوای ماڵەکەی خۆی لێ کردەوە.
تابَعَ فلاناً على كذا: ڕەزامەندی دەربڕی بۆ فلان کەس لەسەر فیسار شت.
تابَعَ فلاناً على الأمر: یارمەتی فلان کەسی دا لەسەر کارەکە.
اتَّبَعَ الشَّيْءَ: بە دوی شتەکەدا ڕۆیشت و شوێن پێی هەڵگرت ٥ دەگوترێ: (اتَّبَعَ الامام) شوێن ئیمامەکە کەوت وەکوو ئەوی کرد.
اتَّبَعَ القرآن والحديث: بە گوێرەی فەرموودەی قورئان و حەدیث هەڵس و کەوتی کرد.
اتَّبَعَ فلاناً بالدين: داوای قەرزەکەی لە فلان کردەوە.
تَتَابَعتِ الأشياءُ: شتەکان بە زنجیرە بەدووی یەکدا هاتن ٥ دەگوترێ: (تتابَعَ الفرسُ): ئەسپەکە ڕەوتی کرد بە شێوەیەکی وا سوارەکەی نەشەمزێنێ هیچ هەڵبەزو دابەزی نەکرد.

تتَبَّعَهُ: بەهێدی و لەسەرخۆ بەشوێنیدا گەڕاو هەوڵی گەیشتن بە حەقیقەت و واقیعی دا.
إستَتبَعَهُ: داوای لێکرد شوێنی کەوێ.
الاتِّبَاعِية في الأدب: ڕێبازێکە لاسایی ڕێبازی شاعیرە پێشووەکان دەکەنەوە.
التابِعُ: شوێنکەوتوو، خزمەتکار، هەر کەسێك شوێن یەکێکی تر بکەوێ، (ك: تَبَعُ، تُبَّاع، تَبَعَة، تَبَع)ە لە زاراوەی نەحوییەکاندا تابیع بریتییە لە وشەیەك ئیعرابی وشەی پێشووی وەربگرێ.
التابعة: بۆ مێینەی (التابع) بەکار دەهێندرێ، (ك: توابع)ە دەگوترێ: (دولة تابعة لدولة أخرى) ئەو وڵاتە سەربەخۆ نیە شوێنکەوتووی دەوڵەتێکی ترە.
التَّابِعِيّ: ئەو کەسانەن بە موسوڵمانی هاوەڵانی پێغەمبەریان دیتبن و بە موسوڵمانیش مردبن.
التَّبَاعَةُ: (تباعة الأمر) سەرەنجامی کارو ئەو دەر ئەنجامەی لێی دەکەوێتەوە دەگوترێ: (لي قِبَلَ فلان تِبَاعَة) لەلایەن فلانەوە ستەمێکم لێی کراوە.
التِّبْعُ: شوێن کەوتوو لاسایی کەرەوە دەگوترێ: (هو تِبْعُ نساء) ئەو پیاوە ژنانییە لاسایی ئافرەت دەکاتەوە یان زۆر شوێن ڕاو بۆچوونی ئافرەت

دەگــەوێ ە بیچــووی ئــاژەڵ، (ك: أتباع)ە.

التُّبَعُ: بەمانا (التابع)ە بۆ تاك و بۆ كۆ بەكاردێ، (ك أتباع).

التُّبْعُ: سێبەر ە شاژنی هەنگ، (ك: تبابع وتبابيع وتُبَّعُ) ە نازناوی پاشاكانی یەمەنە، (ك: تبابعة)یە.

التَّبَعِيَّةُ: ئەومیە شتێك شوێن كەوتووی شتێكی تربێ.

التبيع: بەمانا (التابع)ە ە خوێنگرو تۆڵە وەستێن ە خزمەتچی داواكاری ماف ە گوێرەكە، (ك: تِباع، وتبائع وأتبعة).

التَّبْغُ: توتن، لە ڕێگەی جگەرە كێشان و هەڵمژینەوە بەكاردێ.

التُّبْغِيْنُ: دەرمانێكە بۆ قەلاچۆكردنی جڕو جانەوەر بەكاردێ.

تَبَلَ فلاناً تبلاً: تۆڵەی لە فلان كەس كردەوە.

تَبَلَ الدهرُ القومَ: زەمانە بەلاو كارەساتەكانی خۆی ئاڕاستەی ئەو گەل و نەتەوەیە كرد.

تَبَلَ الحبُّ فلاناً: سۆزو خۆشەویستی فلان كەسی نەخۆش خستووە عەقڵ و هۆشی لێستاندووە ە دەگوترێ: (هو متبول وتبيل).

تَبَلَ الطعامَ: بەهارات و زەردە چەوەو ئەو جۆرە شتانەی لە چێشتەكە كرد ە دەگوترێ: (تَبَلَ كلامَهُ) قسەی خـۆش و نوكتـەی تێكـەڵ بـە وتارەكەی كردو تام و خوێی تێكردو وەڕزی و ماندویەتی لەسـەر گوێگرەكانی لابرد ە

اتْبَلَهُ: بەمانا (تَبَلَهُ)دێ ە (تَوَبَّلَ الطعامَ) بەمانا (تَبَلَهُ)دێ. دەگوترێ: (تَوَبَّلَ كلامَهُ).

التابِلُ: ئەو دەرمان و هاڕاوەو تامانەی تێكەڵ بە چێشت دەكرێ، (ك: توابل).

التَّبّالُ: فرۆشیاری دەرمانی كێشت و زەردە چەوەو بەهارات.

التَّبْلُ: دوژمنایەتی ە تۆڵە ستاندنەوە، (ك: تُبولَ).

التوبال: ئەو تەپ و تۆزو وردەو خڵتەو ژەنگ و چڵكەیە كە لەمەعدەن هەڵدەوەرێ لەكاتی كوتان و سوركردنەوەیدا.

التَّوْبَلُ: بەمانا (التّابِلُ)دێ، (ك: توابل)ە.

تَبِنَ تَبَناً وتبانةً: تێگەیی و جوان لە كارەكانی وردبۆوە.

تَبَنَ الماشيةَ تَبْناً: كای كردە ئالفی ئاژەڵەكان.

تَبَّنَ: بەمانا (تَبِنَ)دێ.

تَبَّنَ فلاناً: دەرپێی كورتی لەپێی فلان كەس كرد.

اتَّبَنَ: دەرپێی كورتی لەپێ كرد.

التَّبّانُ: كا فرۆش، (ك تَبّانَةٌ:)

التُّبّان: دەرپێیەكی كورتە دەگاتە سەر ئەژنۆو شەرمگا دادەپۆشێ.

التُّبْنُ: كا ٥ وردكراوی لاسكی گەنم‌و جۆ، كە گێرە دەكرێ‌و ورد دەبێ ٥ بە سوراحی یان قاپە ئاوێك دەگوترێ كە نزیكەی (٢٠) كەس تێر ئاوبكا، (ك: أتبان).

التِّبِنُ: كەسێكە دەست نەگریس بێ‌و دەست لەهەموو شتێك بدا.

التِّبْنِيُّ: كایی، رەنگ كایی ٥ دەگوترێ: (ثوبٌ تِبْنِيٌّ) واتە: رەنگەكەی رەنگی كاییە.

اَلْمَتْبَنُ: كادێن، (ك: متابن) ٥ (اَلْمَتْبَنَةُ) كادێن.

التِّجَابُ: ئەوەی دەتوێتەوە لە بەردە زیو ئەو خڵتەو پلتەی لێی دەمێنێتەوە.

التِّجْبَابُ: عەرەقی زیو كە دەتكێ لە بەردی مەعدەن.

تَجَرَ تَجْراً وتِجارةً: خەریكی كاری بازرگانی‌و ئاڵ‌و وێرە ٥ كڕین‌و فرۆشتنی ئەنجامدا.

تاجَرَ فلان فلاناً: بازرگانی لەگەڵ دا كرد.

إتَّجَرَ: بەمانا (تَجَرَ)دێ.

التاجر: ئەو كەسەیە خەریكی كاری بازرگانی‌و كڕین‌و فرۆشتن‌و شارەزایی باشی لەو بوارەدا هەبێ ٥ عەرەب بە مەیفرۆش دەڵێن: (تاجر)، (ك تَجْرٌ، تِجار، تُجّارٌ).

التاجِرَة: بۆ مێینە بەكاردێ ٥ دەشگوترێ (سَلْعَةٌ تاجرة) كالایەكی رەواجدارە.

التِجارة: ئەو كالاو شت‌و مەكانەیە كە ئاڵ‌و گۆڕیان پێ دەكرێ بە مەبەستی قازانج.

اَلْمَتْجَرُ: شوێنی بازاڕو بازرگانیكردن ٥ دوكان ٥ دەگوترێ: (بلد مَتْجَرٌ) ولاتێكە شوێنی بازرگانی كردنە، شارێكە بازرگانی تێدا زۆرو رەواجە.

أرض مَتْجَرَةٌ: خاكێكە بازرگانی زۆری تێدا دەكرێ، كالای زۆرو بێ شماری بۆ دەگوێزرێتەوە، (ك: تاجر)ە.

تحتُ: ژێر، پێچەوانەی (فوق) سەرو ئەگەر نیسبەتی بۆ لابدەی دەگوترێ: (تحتيّ)و (تحتانيّ).

التُّحُتُ: گەنجی شێر دراوە، (ك: تحوت).

تَحْتَحَهُ: جولاندی، رای وەشاند.

تَتَحْتَحَ: جولا، بزوت، كەوتە جم‌و جوڵ.

التَّحْتَحَةُ: دەنگی جمو جوڵی رۆییشتن ٥ تەقە تەق‌و خرمە خرمی رۆیشتنی كاروان‌و كاڕان‌و ئاژەڵ ٥ خشەو خشبەی پێخواس.

التَّحْتُرِبَةُ: چینی زەوی كە كاسنی جوتیار نایگاتێ، چینی خوار كێڵدراوەكە.

أتحَفَهُ: دیاری پێدا، دیاری بۆ نارد.

إتَّحَفَهُ: بەمانا (أتحَفَهُ)دێ.

التُّحْفَةُ: عەنتیکەو نایاب ◦ هەر شتێ نرخــی فــەنیو شــوێنەواری کۆنینەبێت پێی دەگوترێ: (تحفة).

المتحـف: مۆزەخانــە، شــوێنی تێــدا هەڵگرتنی شتی عەنتیکەو کۆن.

التَّختُ: کانتوری جل تێدا هەڵگرتن، سیسەمی لەسەر نووستن ◦ جۆقـەی مۆسیقارو گۆرانی بێژەکان.

التُّختـة: سـبورەی قوتابخانـە ◦ کورسـی لەسەر دانیشتنی قوتابی.

تَخْتَخَ تَختخـةً: قسەکانی بێ مانابوون لەبەر لاڵـە پەتـەیی لێـی حـاڵی نــەدەبووی، وشەکانی وەکوو پێویست بۆ دەرنەبڕان.

التَخْتَـــروانُ: کەژاوەیەکــە دوو دەســکی لەپێشــەوەو دوو دەســك لــە دواوە لەشێوەی دارە مەیتـدا بـەڵام پانترە دوو ولاخ هەڵی دەگرن.

تَخَّ العجین ونحوه: هەویرەکە هەڵات ◦ شل بووە چونکە ئاوی زۆر بوو.

تَخَّ فلان: ئارەزووی خواردنی نەما.

أتـــخَّ العجــین ونحـــوه: ئــاوی زۆر لەهەویرەکـەدا تـا نـەرم بـۆوە شـل بۆوە.

التَّخُّ: هەویری ترشاو، هەویری شل.

تَخِذَ المالَ: ماڵو سامانی پێکەوە نـا (تَخِذَ فلاناً صدیقاً) فلانی کردە هاوڕێی خۆی.

تاخَمَ الموضعُ الموضعَ: شـوێنەکە جیرانـی ئەو شوێنەیە.

التَّخمُ: سنورو پەرژینی نێوان دوو ملك دوو ولات ◦ نیشـانەی ڕێگاوبـان بـۆ ئــەوەی ڕێبــوار ڕێگاکــەی لێ تێـك نەچێ، (ك: تخوم)ە.

تُـدْرُجُ: باڵندەیەکـە لـە پێـڕی پەلـەوەری مریشـك ئاسـا لــە ولاتــی فـارس دا هەیە.

التُّدْرَةُ: بەرگریکردن ◦ دەگـوترێ: (هـو ذوتُدْرَةٍ) هێـرش بـەرو بـە دەسـەڵاتە بەسەر دوژمنەکانیدا.

تراجیدیا: تراژیدیا.

تراخوما: چاو هێشە.

تَـرِبَ الشّـیْئُ تَرَبـاً: گڵـی خسـتە سـەر، دەگوترێ: (تَرِب الجلـد) گڵـی خستە سەر پێستەکە بۆنەوەی دەباغ ببێ.

تَرِبَ تَرَباً: گڵو خـۆڵی ڕێکـەوت ◦ (تَـرِب المكان) گڵو خۆڵی زۆر بوو.

تَرِبَ الریحُ: بایەکە گڵو خۆڵی هێنا.

تَرِبَ فلان تَرَباً ومَتْرَبَةً: فلان کەس هەژار کـەوت ◦ لـە دوعـا کردنـدا دەگـوترێ: (تَرِبَـت یداه) توشی خەسارەتمەندی بێ.

أتـــرَبَ: مـــاڵو ســـامانی زۆربـــوو، دەوڵەمەنـدبوو ◦ (أتـربَ الشّـیْئَ) گڵـی بەسەردا کرد، (تاربَهُ) هاوڕێیەتی کرد.

تَرَّبَ: بـەمانا (أتْرَبَ)دێ ◦ (تَرَّب الشّیْئَ) گڵی خستە سەر شتەکە ◦ دەگوترێ: (تَرَّبَ الکتـاب): گـڵو خـۆڵی خستە سەر کتێبەکە.

تَتَـرَّبَ: خـۆی لـە قـوڕو خـۆڵدا وەردا، قوڕو چڵپاوی پێوە نووسا.

التَرَائبُ: ئێسقانی سینگ، له خوار قوڵکەی گەردندا.

التُرَابُ: زەوی نەرمەڵان ◊ هەر جێیەك له زەوی گڵاوی‌و نەرمەڵان بێ.

التُربُ: گڵ‌و خۆڵ ◊ لاسکی تەشی، ئەو شوێنەی ڕێسراوەکەی لەسەر هەڵدەکرێ.

التَربُ: هاوتەمەن (بەزۆری بۆ مێیینە بەکاردێ)، (ك: أتراب)ە.

التَرْباءُ: گڵ‌و خۆڵ ◊ زەوی.

التُرْبَةُ: گڵ ◊ سروشتی زەوی ◊ دەگوترێ: (أرض جيدة التربة): زەوییەکە سروشتی خاکەکەی باشە. گۆڕ ◊ بەشێك لە رووی سەرەوەی زەوی ئەوەی گاسنی جوتیار دەیگاتێ، (ك: تُرَبٌ).

التُّرَبيُّ: ئەو کەسەی کاروباری گۆرستان بەڕێوە ببا.

التُّرْبِيَّةُ: گەنمی سوور، گوڵە گەنم.

تَرْبَسَ البَابَ: دەرگاکەی داخست.

التِرْبَاسُ: جۆرە ئاسنێکە لە ناوەوە دەرگای پێ دادەخرێ ◊ جا سورگی بێ پاشکۆڵ بێ، کیلۆن بێ، (ك: ترابيس)ە.

التُّرِبْسُ: جۆرێکە لە جرو جانەوەرو حەشەراتی زۆر وردیلەن کە گژوگیاو رووەك دادەوەشێنن.

التُّرِبِينُ: تۆربین، ئامێرێکە هەڵدەخوڵ بۆئەوەی هێزی هەوا یان بوخار یان ئاوی بە تەوژم بگۆڕێ بۆ هێزێکی میکانیکی.

تَرْتَرَ: جەستەی شل بووە ◊ یان قسەکانی نەرم‌و نیان بوو.

تَرَجَ تَرَجاً: خۆی پەنهان کرد.

تَرِجَ تَرَجاً: کارەکەی لێ ئاڵۆزبوو، ئیشەکەی لێ شێوا.

تَرَّجَ الثَوْبَ: قوماشەکەی بە رەنگی سوور رەنگ کرد.

التُرُجُ: نارنج.

التَّرِيجُ: کەسێك ئەعصابی بەهێزی هەبێ.

تَرْجَمَ الكَلامَ: کەلامەکەی رونکردەوەو ئاشکرای کرد.

تَرْجَمَ كلامَ غيره: له زمانێکەوە ئاخاوتنی یەکێکی تری وەرگێڕا بۆسەر زمانێکی تر.

ترجَمَ لفلان: ژینامەی فلان کەسی نووسی، باسکرد.

التُرْجُمَانُ: وەرگێڕ، (ك: تراجم، وتراجمة).

الترجَمَةُ: ژینامە، مێژووی ژیان‌و هەڵس‌و کەوتی ئادەمیزادێك.

تَرِحَ تَرَحاً: خەفەتبار بوو، خێرو خۆشی کەم بوو.

أتْرَحَهُ: خەفەتباری کرد.

تَرَّحَهُ: بەمانا (أتْرَحَهُ)دێ ◊ (تَتَرَّحَ) بەمانا (تَرِحَ)هاتووە.

المتارح: هۆکاری خەم‌و خەفەت ◊ دەگوترێ: (ترحته المَتارِحُ).

المُتَرَّحُ: ژیانی کولە مەرگی ◊ لافاوی کەم‌و پچڕ پچڕ.

التَـرَحُ: لـەبرین پێچـیدا بریتییـە لـە هەڵدڕینو کردنـەوەی برینێـك کـە زۆر قوڵ نەبێ.

تَرَّ العضوُ ونحوه تـرّاً وتـروراً: ئەنـدامێکی جەستەی لێ بووە بڕایەوە.

تَـرَّ فـلان عـن بـلاده: دوور کەوتـەوە، دەگـوترێ: (تَـرَّ عـن قومـه) لەنەتەوەکەی دابڕاو گۆشەگیر بوو.

تَرَّ الرجلُ: پیاوەکە خۆی دارِشتو جەستەی پڕبووە، ئێسقانی تێراو بوو ٥ لەبرسا لەشی داهێـزاو برسـتی لێ بـڕا ٥ (تَـرَّ الحیـوانُ): ئاژەڵەکـە هەرچـی لـە گەدەیـدابوو فڕێی دایە دەرەوە ٥ (تَرَّ العُضْوَ): ئەندامەکەی بڕییەوە.

تَـرَّ تـرارةً: جەسـتەی خـۆی دارِشـتو تێکسمراو پتەو بوو.

أتَرَّ العُضْوَ: ئەندامەکـەی بڕیـەوە (أتَـرَّ الشَیْءَ) شتەکەی دوور خستەوە.

الأترور: کوڕی پچکۆلە، (ك: أتارِیرَ).

التُرُّ: بەنی تەناف، کەرادە هێڵدرێو بە ئاستی ئەو چینی دیوار رادەبەسترێ ٥ دەگـوترێ: (لأقِمنَـك علـی التـرِ) دەتخەمـە سـەر رێگـای راسـتو بـێ کۆسپو تەگەرە.

تَرَزَ تَرْزاً وترووزاً: وشك بـووە چـرچ بـوو ٥ دەگـوترێ: (تَـرَزَ لَحْمُـهُ) گۆشـتی جەستەی وشکەڵ بوو رەق بوو.

تَـرَزَ فـلان: فـلان برسی بـوو ٥ مرد ٥ (تـرز أذنـاب الابـل) بـەهۆی نەخۆشـییەوە گوێچکەی حوشترەکان توکی پێوە نەما.

تَـرَزَ فلانـاً تـرزاً: فلانکەسـی خسـت، بـە زەویدا دا.

تَرِزَ اللحمَ تَـرْزاً: گۆشـتەکەی وشـکەڵ بـوو بەزی تێدا نەما.

تَرِزَ الماءُ ترزاً: ئاوەکە بوو بە سەهۆڵ.

أترزه: وشکی کردەوە.

التُراز والتُراز: مردنی کتوپڕ، مـەرگی ناگەهان موفاجات.

التُرْزِیُّ: خەیات، جل دروو.

تَـرَّسَ: بـەتیر وێکـەوتن مـرد (إتَّـرَسَ) بـەمانا (تَـرَّس)دێ ٥ (تَتَـرَّسَ) بـەمانا (تَرَّس)هاتووە.

التَّارِسُ: خاوەن تیر، تیر فرۆش.

التَـرَّسُ: تیرکـەر ئـەو کەسـەی پیشـەی دروستکردنی تیرە.

التِّراسُ: خاوەن تیر، تیر دروسکەر.

التُـرْسُ: تـیر ئـەوەی لەشـەڕدا خـۆی لێ دەپـارێزرێ بـە مـەتاڵو زرێو سـەنگەرو ئـەوجۆرە شـتانە، (ك: أتراس، تِراس وتِرَسة وتُرُس).

التُّـرْس: (دووبـارە) ئـاوە بـۆ سـورگی، پاشکۆڵ کەلە دواوە دەرگای پێ قایم دەکرێو داخستنەکەی پـێ پتـەوتر دەبێ جالە ئاسن بێ یان لە داربـێ ٥ لە ئامێردا ئاوە بۆ پارچە ئاسنێکی کەوانـەیی ددانـدار وەکـوو مشـار لەشـێوەی قورسـی سـەعات یـان ئاعوروو ئەو شتانە.

التِّرسَةُ: سولەحفاتی دەریا، کیسەڵی ناو ئاو.

المِتْراسُ: ئەو کۆسپو تەگەرانەن کە لەبەردەم پێشڕەوی دوژمن دادەنرێن بۆئەوەی نەتوانێ بەئامانج بگا ◊ (ك: متاریس)ە بە کوردی مەتەرێز.

المِتْرَسُ: ئەو شتەی لە ناوەوە دەرگای پێ دادەخرێ وەکوو سورگیو پاشکۆڵ، (ك متاریس)ە.

تَرُصَ الشَّيْءُ تراصةً: شتەکە قایم کراو زەبت کرا ◊ (هو تارص وتريص) دەگوترێ: (میزان تريص) تەرازوویەکی زەبت کراوو ورد خوێنەوەیە دزیو فزی تێدا ناکرێ ◊ لە حەدیثی پێغەمبەردا هاتووە دەفەرموێ: (لو وزن رجاء المؤمن وخوفه بميزان تريص مازاد أحدهما على الآخر) واتە: موسوڵمان ئەومیە ترسو هیوای لەخودا بەرامبەربن.

أَتْرَصَهُ: قایمی کردو رێکی خست (ترّصَهُ) بەمانا (أترصَهُ)دێ.

المُتَرَّصات: رمی راستو تەعدیل کراو.

تَرَعَهُ عن قصده تَرْعاً: لە ویست مەبەستی خۆی لایداو روی پێ لەشتێکی ترکرد.

تَرِعَ الإِنَاءَ: قاپەکەی پڕکرد (تَرِع إلى كذا) پەلەی کرد بۆئەوە.

أَتْرَعَ الاناءَ: قاپەکەی پڕکرد بەرمیلەکە، گۆزەکە، مەنجەڵەکەی پڕکرد.

تَرَعَ البابَ: دەرگاکەی داخست.

إِتْرَعَ الاناءُ: زەرفەکە پڕ بوو.

تَتَرَّعَ: پەلەی کرد ◊ دەگوترێ: (تَتَرَّع اليه بالشَّرِّ) پەلەی کرد بۆ شەڕ لەگەڵ کردنی.

الأَتْرَعُ من السيول: لافاوێك پڕاوپڕی شیوەکە بێ ◊ (سير أترَعُ) رۆیشتنی بەپەلە.

التُّرَعُ من الآنية: قاپی پڕ لە ئاوو شتی وا.

التُرْعَةُ: دەمی جۆگا، لێواری جۆگەی ئاو، قەناتی پانو بەرفراوانی ئاو بۆ ئاودێری یان بۆ هاتوچۆکردنی بەلەم ◊ دەرگای خانوو ◊ پلیکانەی پەیژەو قادرمە ◊ باغچە لە شوێنێکی بەرزایی.

التُّراعُ من السيول: ئەو لافاوەی شیوەکە پڕ بکا.

تَرِفَ النبات: گیاو گژو رووەکە تەڕو تازە ناسك بوو، ئاودارو بەرەونەق بوو.

تَرِفَ فلان: فلانکەس بەناز پەروەردەو گوزەران خۆش بوو (هو تَرِفٌ) ◊ فلان کەس لەسەر لێوی پیتکەو زێدە گۆشتێکی سروشتی هەیە ◊ (هو أترف وهي ترفاء)، (ك: ترف).

أَتْرَفَ فلانٌ: فلان سوربوو لەسەر بەغیو گومڕابوونو خراپەکاری.

أتْرَفَ فلاناً: نازو نیعمەتی بەسەر فلان دا رشت‌و بەناز پەروەردەیکرد.
أتْرَفَ النعمةُ فلاناً: نازو نیعمەت وای لە فلان کەس کردووە لەخۆی بایی بێ.
تَرِّفَـهُ: بەمانا (أترفـه)دێ ٥ خـۆراك‌و بژێوی باشی بۆ دەستەبەر کرد.
تَتَرَّفَ: کەوتە ناو نازو نیعمەتەوە.
اسْتَتْرَفَ: لەخۆی بایی بوو طوغیانی کرد لەبەر دەوڵەمەندی خۆی لە خۆگۆڕا.
التُرفَـةُ: نازو نیعمەت ٥ شتی جوان‌و ناسك کە پێشکەشی هاوەڵەکەتی دەکەی ٥ خواردنی خۆش‌و بەتام ٥ زێدە گۆشتێك کەبە سروشت لەناوەڕاستی لێوی سەروو پەیدا بووبێ ٥ پەرداخ‌و گلاسێك ئاوی پێ بخورێتەوە، (ك: تُرَفٌ).
التُرفاسُ: زوربەی جۆرەکانی کارگ.
تَرْقاً فلاناً ترقاةً: لەگەردنی فلانی دا ٥ بەلاملی کێشا.
التَرْقُوَةُ: بینە قاقا، ئێسقانێکە لەنێوان قورقوراگەو سنگدا ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ﴾.
تَرَكَ الشَّيْءَ تركاً وتركاناً: شتەکەی وەلاناو وازی لێ هێنا ٥ دەشگوترێ: (ترك الميتُ مالاً): مردوەکە ماڵ‌و سامانی جێهێشت.
تركه يفعل كذا: وای کرد ئەوە بکا ٥ (هو تارك ومتراك).
ترك فلانٌ تُركاً: فلان کەس ئافرەتێکی کەس نەویستی مارەکرد ٥ ئافرەتێکی مارە کرد کەس داخوازی نەکردبوو.
تاركه البَيْعَ وغيره وفيه: صوڵحی لەگەڵ کرد لەسەر ئەوەی وازلە معامەلەکە بێنێ ٥ (اِتَّرَكَ الشَّيْءَ) بەمانا (تركه)دێ.
تتاركوا الأمر بينهم: وازیان لە ئیشەکە هێنا.
الترك: تاقمێکن لە مەغۆلەکان ٥ بە تاکەکەیان دەگوترێ: (ترکی)، (ك: أتراك)ە.
التَرْكة: هێلکە دوای ئەوەی بێچووەکەی لێ دێتە دەر.
التِرْكـة: میرات ٥ ئەو ماڵ‌و سامانەی ئادەمیزاد دوای مردنی لێی جێ دەمێنێ (التَرِكة) بەمانا (التِرْكة)دێ.
التَرِيكُ: هێشووە خورما ٥ هێشووە ترێ پاش ئەوەی میوەکەیان لێ چنرا.
التَرِيكة: گەورە کچی قەیرەو خوازبێنی نەکراو ٥ کچە عازەب کەلە ماڵی باوکیدا بمێنێتەوەو شوی بۆ نەکرێ ٥ پاشماوەی لافاو ٥ ئەو داشکاندن‌و باج کەمکردنەوەیەیە کە ساڵانە فەرمانگەی باج‌و دەرامەت بۆ ئەو کەسانەی تووشی زەرەرو زیان بوون بڕێ لە باجەکە کەم دەکاتەوە، (ك: ترائك، تريك، تُرُك)ە.

التَّرام: شەمەندەفەر.
تَـرِمَسَ: خـۆی لەشـەڕو ئـاژاوە شـاردەوە، خۆی پەنادا.
التَـرمُسُ: درەختێکـە دەنکـە بـەرێکی زۆر تـاڵی هەیـە ٥ جـۆرە ترمزێکـە شـتی سـارد یـان گـەرم بۆماوەیـەك تێیدا هەڵدەگیرێو ساردییەکەی یان گەرمییەکەی لەدەست نادات.
التُرمُسَةُ: ژێر زەمین، سەرداب.
ترمـوجراف: لاپەڕەیەکـە روبەرێکـە بـە رەسمی بەیانی پلەی گـەرمی لەسـەر دیاری دەکرێو تۆمار دەکرێ.
ترمومتر: ئامێرێکە پلەی گـەرمیو ساردی هەوای پێ تۆمار دەکرێ.
تَرِهَ ترهاً: کەوتە ناو تورەهاتەوە.
التُرَهُ: شتی بەتاڵو پوچ.
التُرَهَـةُ: سـاراو چـۆڵەوانی، رێبـازی پچوكو لاڕێ کەلـە رێگای سـەرەکی دەبنـەوە ٥ شـتی پـوچو بـێ بناغـە ٥ قسەی بێ سوودو بێ کەڵك.
تَرِيَ تَرْياً: لە کارکردندا تەمبەڵو لەسـەرە خۆبوو، تەمبەڵی کرد.
أتـری: کـاری یـەك لـەدوای یـەکی ئەنجامـدان، لـەنێوان کارەکانیـدا پشوویەکی دا.
التِریـاقُ: ئەومیـە بەشـێوەیەکی میکـانیکی ئاهێڵێ زەهـر لـە گـەدەو ریخۆڵەوە هەڵبمزرێ.
تَسَعَ القَـوْمَ: بـەهۆی خۆیـەوە خەڵکەکەی کرد بە نۆکەس، واتە ئـەوان هەشـت بـوون بەخۆیـەوە بـون بـە نـۆ ٥ دەگـوترێ: ئـەو نۆیـەمی هەشـت کەسەکانە.
تَسَعَ الشَّیْ: نۆیەکی هەڵگرت ٥ دەگوترێ: (تَسَـعَ القَـوْمَ) نۆیـەکی ماڵەکـەی لێ سـتاندن (تَسَـعَ الحَبْـلَ) حەبلەکـەی کرد بە نۆ بەش ٥ نۆلا.
أتْسَعَ القومُ: قەومەکە بـوون بـە نـۆ ٥ نۆ رۆژ حوشترەکانیان چوونە سـەر حەوزەکە بۆ ئاو خواردنـەوە (أتْسَـعَ العدد) ژمارەکەی کرد بە نۆ.
التاســوعاء: رۆژی نۆیــەمی مــانگی موحەرەم.
التُسْـــعُ: بەشـــێك لـــەنۆ بـــەش، (ك أتساع)ە.
التِسْـعَةُ: ژمـارەی دوا ژمـارە هەشـتو پێش ژمارە (دە).
التَّسِیعُ: بەمانا (التسعة).
تشرین: ناوە بۆ دوو مـانگ لـە مانگەکانی ساڵ (تشـرین)ی یەکـەمو (تشـرین)ی دووەم، (ك: تشارین).
تَعِـبَ تَعَبـاً: مانـدوو بـوو، برسـتی لێ بـڕا، توشی چورتمو ناڕەحەتی بوو.
أتـعَبَ القَـوْمُ: خەڵکەکـە ئاژەڵـەکانیان ماندوو بوون.
أتـعَبَ الانســان والحیــوانَ: وای کـرد ئادەمیزادەکان، ئاژەڵەکان مانـدوبن ٥ دەگوترێ: (أتْعَبَ رِکابَهُ) پەلـەی لێ کردن لە رۆیشتندا خێرا برۆن.

تَعْتَعَتِ الدابَّةُ في الرَّمْلِ: ولاغەکە، پیرۆکە فاچی لە لمبەلانەکە چەقین‌و حەوق بوون.
تَعْتَعَ فلان في کلامه: فلان کەس لە قسەکردندا زمانی گیراو هەرچی کردی قسەکەی بۆ نەهات.
تَعْتَعَ الشَّيْءَ: شتەکەی راتەکاندو بەتوندی خستییە جوڵە.
تَتَعْتَعَ في کلامه: (تعتع في کلامه).
تَعَسَ تَعْساً: هەڵەنگوت‌و رەپەورو کەوتە سەر زەوی.
تَعَسَ اللهُ فلاناً: خودا فلان کەسی لەناوبردو فەوتاندی ◦ دەگوترێ: (هو تاعس وهي متعوس) ◦ پێغەمبەر (د.خ) فەرموویەتی: (تَعِسَ عبدالدينار والدرهم) فەوتاوەو بە هیلاك چووە ◦ ئەو کەسەی بەندەی دینارو دیرهەم بێ ◦ لەپەندی پێشیناندا هاتووە دەڵێ: (تَعِسَت العجلة) پەلەکردن فەوتێنەرە ◦ پەلەکردن لەناوی برد.
أتْعَسَهُ: فەوتاندی.
التَّعْسُ: شەڕو نەگبەتی ◦ دەشگوترێ (تَعْساً له) خودا لەناوی بەرێ.
التَّعَلُّ: گەرمی قورگی هێڵنجاوی.
تَعِبَ الشَّيْءَ تَغَباً: شتەکە عەیب‌و خەوشی تێدا پەیدا بوو، گوراو بۆگەنی کرد، چڵکن بوو، بەهیلاك چوو.
تَغِبَ الحيوانُ: ئاژەڵەکە بۆ زمانەکە برسی بوو.
أتْغَبَهُ: عەیبداری کرد.
تَغتَغَ المتكلمُ: قسەکەرەکە چونکە ددانی کەوتبوون قسەکانی نەبیسران.
تَغتَغَ کلامَهُ: قسەکانی دووبارە کردنەوەو رونی نەکردنەوە.
تَغَستَغَ الضَّحْكَ: ویستی پێکەنینەکەی بشارێتەوە بۆی نەکراو لە پرمەی پێکەنینی دا.
تَغَرَ تُغُوراً: هەڵقولا، هەڵڕژا، دەگوترێ: (تَغَرَ السحابُ والعرقُ) هەورەکە بارانی زۆری هەڵڕژاند، دەمارەکە خوێنی زۆری لێ هات ◦ (تَغَرَ القِدْرُ) دیزەکە مەنجەڵەکە هەڵچوو ◦ (تَغَرَ الجرحُ) برینەکە خوێنی لێ هات.
تَفِئَ تَفَأً: رقی هەڵساو سوور بۆوە.
التفِئَةُ تَفِئَةُ الشيءِ: وەرزو کاتی شت.
تَفْتَفَ: چڵکن بوو دوای ئەوەی خاوێن بوو.
تَفْتَفَ الرجلُ: پیاوەکە قسەی ژنانی وەرگرتن‌و حیکایەتی ژنانی کۆکردنەوە.
التفتافُ: کەسێك قسەو رووداوی ئافرەتان کۆبکاتەوەو گرنگیان پێبدا.
تَفِثَ تَفَثاً: ریش تاشین‌و رۆن لەخۆدان‌و خۆ ئارایشدانی واز لێ هێنا چڵکن بوو دەگوترێ: (هو تَفِثٌ).
تَفَثَ الدم المكانَ: خوێنەکەی لەو شوێنە هەڵسوا.
التَّفَثُ: ئەو حاڵ‌و وەزعەیە توشی ئیحرام بەستوی حەج دەبێ وەکوو

ئـەوەی وازلـە ریـش تاشـین‌و رۆن لەخۆدان‌و خۆ ششتن دێنێ.
أتـفَحَهُ: سـێوێکی دایـە ٥ دەگـوترێ: (أتحَفَك من أتفحَكَ).
التّفاحُ: سێو (جۆرەکانی سێو زۆرن).
التفاحـة: واتـە سـێوێك ٥ لـە زانیـاری تەشریحدا بـە سـەری ران دەگوترێ، واتـە ئـەو ئێسـقانە خـڕەی نـاو حـەوزی سمت ٥ دەگـوترێ: (ضـرب علي تفاحتيه) لە هەردوو تۆپی سمتی دا.
الْمَتْفَحَةُ: باغی سێو، (ك: متافح)ە.
أتـفَرَ الطلـعُ: سـەرەتای چـرووزەی خورماکە دەرکەوت.
التُّفـرَةُ: سـەرەتای پەیـدابوونی رووەك، ئەو گیاوگژو گارك‌و شتانەی لـەژێر درەختدا دەڕوێ.
التَّفْرَةُ: ناوەراستی لێوی سەرو.
تفَّ تفّاً: تفی کرد، تفی لێکرد: (أَفَّفَهُ) پێی گوت: تف.
التُّـفُ: چـڵکی ژێـر نینـۆك ٥ لـەکاتێکا ئـادەمیزاد شـتێکی زیـنـە خـرۆ یـان قێزەون دەبینـێ دەڵـێ: (تـف)، (ك: تِفَفَة)ە.
التّفّـافُ: جـۆری ئـەو رووەکـە گـوڵ لوسـەینیانەن کەلـە زەلکـاودا دەرسـکێن ٥ لـە میصـر پێـی دەڵـێن (أُجْعْضِيض).
التِّفافَةُ: تف.

التّفّاف: پیاوی خوێڕی‌و ناکەس بەچە.
التّفّانُ تِفّان الشّيئِ: کات‌و وەرزی شت ٥ دەگوترێ: أتيتك بتفّانه وعلى تفّانِهِ.
التُّفَّـةُ: گیانلەبەرێکـە بـە ئەنـدازەی پشـیلەو لـە پێـری پشـیلەیە هـەر گیانلەبەرێکی بۆ هەڵبکەوێ نێچیری دەکاو دەیخوا جگـە لـە گۆشـت هـیچ شتێکی تر ناخوا.
تَفَلَ تفلاً: تفی کـرد (تَفَـلَ فـي أذنـه) بـە گوێیـدا چـرپاند سـرکاندی بـە گوێچکەیدا ٥ (تَفَـلَ المـاءَ) ئاوەکـەی لەناو دەمیدا هێناو بـرد بـۆی قـوت نەچوو.
تَفِـلَ تَفَـلاً: بـۆنی جەسـتەی گـۆڕا ٥ دەگـوترێ: (تَفِلَ فلان) بۆنی خۆشی لەخۆ نەداو جەستەی بۆگەنی کـرد ٥ دەگوترێ: (هو تَفِلٌ، هي متفال).
اتْفَلَهُ: بۆنی جەستەی گۆڕی.
التَّتْفُـلُ والتُّتْفُـلُ: ڕێـوی یـان بێچـووە ڕێوی.
التُّفَالُ: تف ٥ کەف.
التُّفْلُ: بەمانا (التّفال) دێ.
التِّفْلُ: کەم ٥ دەگـوترێ: (ما أصاب منه الا تِفْـلاً) شـتێکی کـەم نـەبێ لـەو دەستی نەکەوتووە.
الْمَتْفَلَةُ: قاپێکە تفی تێدەکرێ ٥ وەکوو ئـەوەی بـۆ نـەخۆش دادەنـرێ تـف‌و بەلغەمی تێ فڕێ بدا، (ك متافل)ە.
تَفَنَهُ تَفْناً: دەری کرد.

التّفّان: (تِفّان الشّيْءِ): كاتو وەرزی شت.

التّفْنُ: چڵكو دژوێنی.

تَفِهَ تَفَهاً وتفوهاً وتفاهةً: كەم بوو بێ نرخ بوو ریسوا بوو.

تَفِهَ الرّجُلُ: پیاوەكە هیچو پوچو ئەحمەق دەرچوو، بێ نرخ بوو.

تَفِهَ الطعامُ: خواردنەكە بێ تامو لەززەت بوو.

أتــفَهَ في العطــاءِ: لـە بەخشش دا كـەم بەخش بوو.

أتـْقَنَهُ: قایمو پتەویكرد.

تَقّــنَ أرضَــهُ: ئـاوی لـە زەوییەكـەی گـرت بۆئەوەی بەپیت بێو خێرو فەڕبدا.

تَتَقّنَتَ البِئرُ: بیرەكە قوڕێكی لینجی بێ بەردی لێ هاتەدەر.

الــتّقْنُ: پیــاوی عــاقڵو زیــرەك ٥ تەبیعــەتو سروشــت ٥ قــوڕی بــێ بەردو چەوو تێكەڵ بە قورە شین كەلــە بنكــی بــیر دەردەهێنــرێ ٥ پاشماوەی ئـاوو تەرەسوبات، كلسو ژەنگی قورە لیتەو گلێك ئاوەكەی ســەری نــەمابێو شــەقار شــەقار بووبێ.

التّقْنَةُ: كلسو تەڕەسوباتی ئاو.

تكتَكَ الفرسُ: ئەسپەكە رۆیشت وەكوو ئەوەی بەسەر ئاگرو چڤڵو دڕكا پێ هەڵێنێ.

تكتَــك البطــيخَ: پێـی لـە كاڵەكەكـە نـاو پڵیشاندیەوە.

التكتيــك: شارەزایی لـە دانانی پلانــی شـەڕ لەمەیـدانی شـەڕدا بـۆ سـوپاو هێزی چەكدار.

تَــكَّ الرجـلُ تكوكــاً: پیاوەكـە ئەحمـەقو ناپیاو بوو، بوو بە گاڵتەچـی خـەڵك لەناوچوو، (هو تاكّ)، (ك: تُكّاك)ە.

تَــكَّ الشّــيْءَ: شـتەكەی بڕیــەوە، لێكـی جیاكردەوە ٥ (تكّ البطيخَ ونحوه): پێی لێناو پڵیشاندیەوە.

اســتَتَكّ التكّــةَ وبهــا: دوخێنــی لــە دەرپێكە هەڵكێشا.

استَتَكّ بـالحرير: دوخێنـی لـە قوماشـی حەریر دروست كرد.

التّكّ: ئەقرەیەكی مۆسیقایە.

التّكّةُ: دوخێنی دەرپێ، (ك: تِكَكٌ).

التّكيّـــــك: ئەوكەســــەی هـــیچ راو بۆچونێكی نەبێ.

المِتَكّ: ئەوشتەیە دوخێنێ پێ لـەدەرپێ هەڵدەكێشرێ، (ك: متاك).

التّكِيّةُ: خانوویەكە تایبەت دەكرێ بـۆ كۆبوونەوەو زیكری دەرویشان.

التّلْــبُ: خەسـاربوونو فـەوتانو تێـدا چوون ٥ دەگوترێ: (تبّاً له وتلباً).

التولَبُ: بێچووی ماكەری كێوی ئەگـەر تەمـەنی سـاڵێك بـێ ٥ جاشـە كـەر، (ك: توالب).

التِّلْبِســـانیّ: رابـــوونی دوو فكـــرەو وێچونیانە كە بەسەر دڵی دووكەسی لەیـــەك جیـــاو لەیـــەك دووردا رادەبووری لەیەك كاتدا.

تَلْتَلَ: بەگورجی رۆیی، بە زەختو تۆپزی جەڵە بە ئاژەڵەکەی لێخوڕی.

تَلْتَلَ الشَّيْءَ: بە توونـدی شتەکەی راپسکاوت.

تَلْتَلَ فلاناً: فلان کەسی خستە قەلەقو نارەحەتیەوە.

التلاتل من الرجال: پیاوی کەتەو گۆشتنو دەستو قاچ ئەستوور.

التُّلْتُلَةُ: هێزو توانا، توێکڵی دار دەکرێ بە قاپی ئاو خواردنەوە، (ك: تَلاتِل).

تَلَدَ الشَّيْءَ تلوداً: شتەکە کۆن بوو ە (تَلَدَتْ ماشية فلان) ئاژەڵی فلان لەلای خۆی زاوزێیان کرد ە بە میرات بۆی مانەوە.

تَلَدَ الرجلُ بالمكان وفي القوم تلوداً: پیاوەکە مایەوە، جێگیر بوو، نیشتەجێ بوو.

تَلِدَ: بەمانا (تَلَدَ)دێ.

أتْلَدَ الرجلُ: پیاوەکە بوو بەخاوەن ماڵو سامانێکی باشو رەسەن ە دەگوترێ: (مال تالِدٌ ومال متلد وخلق متلد) واتە کۆنو لە مێژینە.

تَلَّدَ الرجلُ: پیاوەکە ماڵو سامانی کۆکردەوەو لێی نەبەخشی.

التِّلادُ: ماڵو سامانی کۆنینەو رەسەنو ساغو بێ عەیب.

التُّلْدُ: بەمانا (التِّلاد)دێ، (ك: تلود وتِلاد)ە.

التُّلْدُ: بێچووی هەڵۆ، (ك: أتلاد وتِلاد.)

التَّليدُ: بەمانا (التِّلاد)دێ ە دەگوترێ: (امرأة تليد) ئافرەتی خاوەن رەوشتی بەرز.

التِّلِسكوب: ئامێرێکە شتی دوور نزیك دەخاتەوە بەکاردەهێندرێ بۆ دیاریکردنو زانینی چۆنیەتی ئەستێرەکان.

تَلَعَ الانسان والحيوان تَلْعاً وتلوعاً: ئادەمیزادەکە سەری دەرهێنا لەپەنا شتێکەوە کە خۆی لەپەنایا مەڵاس دابوو ە دەگوترێ: (تَلَعَ رأسَهُ وتَلَعَ رأسُه).

تَلِعَ الرجلُ تَلعاً: پیاوەکە ملی درێژبوو، باڵای بەرزبوو ە دەگوترێ: (تَلِع عنقه)، (هو أتلع وهي تلعاء).

تَلُعَ الرجلُ: بەمانا (تَلَعَ)ە هاتووە دەگوترێ: (تَلُعَ عُنُقُهُ).

أتْلَعَ الحيوانُ والانسانُ: بەمانا (تَلَعَ) هاتووە.

أتْلَعَ الرجلُ: پیاوەکە ملی درێژکرد (أتْلَعَتْ المرأة الحسناء): ئافرەتە جوانەکە سەری بەرزکردەوە بۆئەوەی تەماشاکەران چاویان پێ بکەوێ دەگوترێ: (هي مُتلِعٌ).

تَتالَعَ في مَشْيِهِ: لەرۆیشتن دا ملی درێژکردو سەری بەرزکردەوە.

تَتَلَّعَ في مشيه: بەمانا (تتالَعَ) هاتووە

تَتَلَّعَ السبعُ: ملی درێژکرد بۆ راستبوونەوەو هەستان.
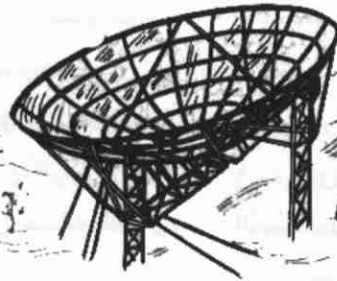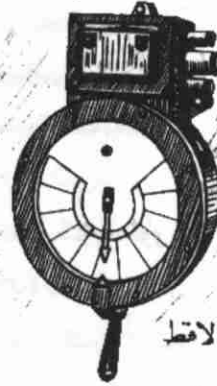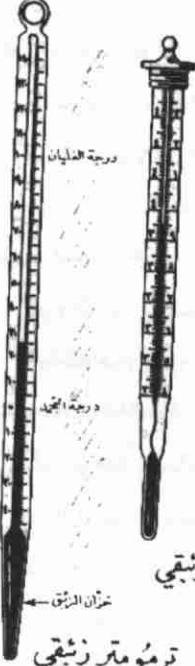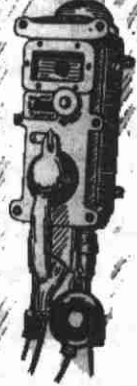
راديو تلسكوب
تلسكوب
ترمومتر كحولي
درجة سنتيغراد
جهاز تلغراف لاقط
درجة الغليان
درجة التجمد
خزان الزئبق
ترمومتر زئبقي
ترمومتر زئبقي
تلفون
تلفون يستعمل في السفن
جهاز تلغراف مرسل
تليفزيون

تَتَلَّعَ فلان: سەری بەرز کردەوە بۆ هەڵسان ◦ پێشکەوت.

تَتَلَّعَ للأمر: کارەکەی دیاریکردو چووە بنج و بناوانی.

اسْتَتْلَعَ لِلْخَبَرِ: چووە بنج و بناوانی هەواڵەکە.

التَّلْعَةُ: تەپۆڵکە، ئەوەی لەزەوی بەرز بووبێتەوە، شوێنی هەڵڕژانی ئاو لە بەرزاییەوە بۆ نزمایی ◦ دەراوی دۆڵ و شیو.

التلغراف: بروسکە.

تَلِفَ تَلَفاً: فەوتا، تێکچوو، لەکارکەوت ◦ دەگوترێ: (هو تَلِفٌ وتالفٌ).

أتْلَفَهُ: فەوتاندی، لەکاری خست ◦ دەگوترێ: (أتْلَفَ مالَهُ) بە دەستبڵاوی ماڵ و سامانی خۆی لەناوبرد ◦ دەگوترێ: (فلان مخلف متلف) فلان کاسبکاری چاکەو دەست و دڵ فراوانە.

التُّلْفَةُ: گردو بانوی قایم و دژ.

المِتْلافُ: فەوتێنەرو ماڵ و سامان سەرفکەر، (ك: متالف) دەگوترێ: (فلان مخلاف متلاف: مخلف متلف).

المَتْلَفُ: چاوگی میمییە ◦ سارایەکی کاکی بەکاکی کە زۆرجار ئادەمیزادی تێدا تووشی مەرگ ببێ، (ك: متلف)ە.

المِتْلَفُ: بەمانا (المتلاف) دێ، (ك: متالف).

المِتْلَفَةُ: بەمانا (المَتْلَف) دێ، (ك: متالف).

تِلِفِزيون: ئامێرێکە دەنگ و رەنگ دەگوێزێتەوە بەهۆی مەوجەکانی کارەبایی.

التِّلِفون: تەلەفون ◦ ئامێرێکە دەنگ دەگوێزێتەوە لە شوێنێکەوە بۆ شوێنێکی تر.

تلك: ئیسمی ئیشارەیە بۆ تاکی مێینەی دوور.

تَلَّ فلان تلاً: فلانکەس کەوتە خوار.

تَلَّ الماءُ العَرَقُ ونحوهما: ئاوەکە دڵۆپە دڵۆپە هاتە خوارەوە داچۆڕا.

تَلَّ فلاناً تلاً: فلانکەس بە عەرزیداداو خستی، کوشتی ◦ رەپەو روو بەسەر دەمدا خستی ◦ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَلَمَّا أَسْلَمَا وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ﴾.

تَلَّ الناقَةَ: حوشترەکەی پیخدا، بەسەر ئەژنۆدا خستی.

تَلَّ الماءَ: ئاوەکەی دڵۆپە دڵۆپە پالاوت ◦ ئاوەکەی بەسەردا هەڵڕشت.

تَلَّ الشَيْءَ في يد فلان: شتەکەی خستە دەستی فلان کەسەوە ◦ شتەکەی دایە دەست فلان ◦ دەگوترێ: (هو متلول وتليل).

أتَلَّ الماءَ ونحوه: بەمانا (تَلّه) دێ.

تَلَّلَهُ: خستی، کوشتی.

التلالُ: گومڕا، دەگوترێ: (الضلال ابن التلال) لەکاتێکا بتەوێ زێدەڕۆیی بکەی لە دەربڕینی گومڕایی یەکێکدا.

التَّلاَلَـةُ: گـومڕایی: دەگـوترێ: (جـاء بالضلالة والتلالة).

أَلتَّـلُّ: ئـەو گـردو گردۆڵکانـەن کـە لەئاسـتی روبـەری زەوی دەوروبـەریان بـەرزتربن ٥ لـەکێو نزمتربن، (ك: تلال وتلول وأتلال)ە.

التُّـلُّ: چـنراوێکە تێـوەی را ئـەودیوی ببینرێ.

التَّلَلُ: تەڕی ٥ تەڕوبڕی، شێدار.

التَّلَـةُ: چـاوگەو یـەکجار دەگەیـەنێ ٥ راکشـان‌و تلاوتـل کـردن ٥ تـوێکڵی درەختـی خورمـا کـەدەکرێ بـە ئامێری ئاوخواردنەوە.

التُّلَّـةُ: چـاوگەو شـێوە دیـاری دەکـا ٥ تەمبەڵی ٥ حاڵ‌و وەزعێکی ناڵەبار.

التُّلِّی: مەڕی سەربڕاو.

التلـول: هەرشـتێك بەئاسـانی کۆنتڕۆڵ نەکرێ.

التَّلِيـلُ: گـەردن، مـل، (ك: اَتِلَّـة وتُلَـلٌ وتلائِل).

المِتَلُّ: بەهێزو توانا ٥ رمبی چەقێندراو ٥ ئادەمیزادی خاوەن برسـت‌و هێـز، یان ئاژەڵی بەهێزو توانا.

المتلـول: ئەوکەسـەی بـە سروشـت تێکسمڕاوو پتەوبێ.

التَّلِيسَـةُ: تێلـیس، تێـرە، شـریف، جەوال‌و خەرارى گەورە.

الـتِّلام: هـەر درزو هەڵـدڕینێك لەزەویـدا بکرێ وەکوو خەتی جوت‌و گا، (ك: تُلُمْ)ە.

التِّلْمُ: بەمانا (التلام) دێ، (ك: أتلام).

الـتِّلْمُ: جوتیـار، سـەپان‌و وەرزێـر ٥ ئاڵتون چی، موشە دەمەی درێژ کە ئاڵتونچی بەکاری دەهێنێ ٥ شاگردی ئاڵتونچی.

التلمـود: کۆمـەڵێك تـەعلیمات‌و داب‌و نەریتی ئایینی جولەکەیە کە دەمـاو دەم لە ماڵەکانیانەوە گێڕدراوەتەوە.

تَلْمَذَ لفلان وعنده: لای فلأن کەس بووەتـە شاگرد.

التِّلْميذُ: خزمەتکاری مامۆستای ئایینی یان پیـاوی گـەورەو شـارەزا لەفـەن‌و زانستدا ٥ قوتابی زانست ٥ وەلێ لـەم رۆژگـارەدا تایبـەتکراوە بـە قوتـابی پچـوك کەلـە قوتابخانەکانـدا دەرس دەخوێنن، (ك: تلاميذ وتلاميذة).

تَلِهَ تَلَهـاً: فـەوتا، لەناوچـوو ٥ (تَلِـهَ فـلان) سەرگەردان بوو، کەوتـە دڵەڕاوکێوە ٥ عـەقڵ‌و هۆشـی لەدەسـتدا بـەهۆی تـرس یـان غـەم‌و پـەژارەوە یـان بەهۆی عیشق‌و سۆزەوە ٥ دەگوترێ: (رجـل تالِـه العقـلِ) پیاوێکـە عـەقڵی نیە، (ك: تُلَّهُ)ە ٥ (رجل تالِـه الشـيءِ) پیـاوی شـت لێگـوم بـوو یـان شـت لەبیرچۆوە.

تُلِهَ: عەقڵی نەماوە ٥ دەگوترێ: (هو متلوه ومتلوه العقل).

أتْلَهَ الشَّيْءَ: شتەکەی فەوتاند، (أَتْلَهَ فلاناً) فلأنکەسی سەرگەردان کرد ٥ عەقڵ‌و هۆشی برد.

أتْلَهَ فلاناً الشَّيْءَ: شتەکەی لەبیر فلان کەس بردەوە لێی گوومکرد.
تَلَهَـهُ الهـمُّ أو الخـوف أو العِشـقُ: غـەم‌و پەژارە یان ترس‌و بیم یـان عەشق‌و خۆشەویستی سەرگەردانی کردوەو عەقڵ‌و هۆشی بردوە.
إتـلَّهَ: سـەرگەردان بـوو دڵـە راوکێـی تووش بوو.
تَتَلَّهَ: بەمانا (إتْلَهَ) دێ.
الْمَتْلَـهُ: بیابـانی سامناک‌و فەوتێنـەر، (ك: مَتَالِهُ).
تـلا تُلُـوّاً: شـوێنی کـەوت ٥ دواکـەوت ٥ بێچووە ئاژەڵێکی کرێ.
تلا فلاناً: شوێن فلان کەس کەوت لەئیش‌و کاردا.
تـلا الابـلَ وغيرهـا: حوشـترەکەی ڕاونـا، دەریکـرد (تـلا فلانـاً) وازی لێهێنـا، دەنگی لێ دابڕی، ڕیسوایکرد.
تلا الكتاب وغيره تلاوة: خوێندییەوە (تـلا الكتاب والسُّنَّة) پابەنـدی نـاوەرۆکی قورئـان‌و حـەدیث بـوو بـەگوێرەی ئەوان ڕەفتاریکرد.
تـلا الخَبَـرَ: هـەواڵی دا، ئـەو هەواڵـەی ڕاگەیاند.
تلاه تَلْياً: شوێنی کەوت.
تَلِـيَ تَلـيً: دواکـەوت ٥ (تَلِـيَ مـن الشـهر والـدَّيْنِ وغيرهمـا) بەشـێك لـەمانگ یان لە قەرزەکە ماوە.
أتـلَّتِ المرضـعُ: ژنـە شـیردەرەکە منداڵەکـەی لـەکاتی لەشـیر بڕینەوەیدا شوێنی کەوت دەگوترێ: (هي متل ومُتْلِية)، (ك: مَتَالٍ).
أتلـی فلانـاً: پـێش فـلان کـەوت‌و پـاش خۆی دا.
أتْلَى الشَّـيْءَ شَـيْئاً: ئـەو شـتەی شـوێن ئەو شتە خست.
أتلـى الشَّـيْءَ: شـوێنی شـتەکە کـەوت‌و لەئەستۆی خۆی گرت.
أتلى فلاناً على فلان بحق: فـلان کەسی حەواڵـەی سـەر فـلان کـرد بـۆ وەرگرتنی حەقەکەی.
أتـلَى الشَّـيْءَ ومـن الشَّـيْءِ: هەنـدێکی لەوشتە هێشتەوە.
تـالاه فـی عَمَلِـهِ: شـوێن فـلان کـەوت لـەکارو کـردەوەدا، هاوبەشـی کـرد، بوو بە شەریکی.
تـالى فـلانٌ الْمُغَنِّـيَ: گـۆرانی لەگـەڵ گۆرانی بێژەکـەدا گـوت بـەدەنگێکی نزمتر، یان بەدەنگێکی جوداواز.
تَلَّى: ڕاست بووە بۆ ئەنجامدانی نوێژ ٥ نەزرەکـەی خـۆی بـەجێ هێنـا ٥ کەوتە گیانەڵاوەوە ٥ مرد.
تَلَّى الشَّيْءَ: شوێن ئەوشتە کەوت.
تلَّى الشَّيْءَ شَيْئاً: ئەوشتـەی خستە دوا ئەوشتە ٥ دەگوترێ: (تَلّـى الفريضـة نافلةً) بەشوێن ئەنجامـدانی فـەرزدا سـوننەتی کـرد ٥ لـەدوا بـەجێ هێنانی فەرز سوننەتی ئەنجامدا.

تتالَتِ الأمور والأشياء: روداوەکان بەشوێن یەکدا هاتن، شتەکان ریزبوون.

تَتَلّی: شوێنی کەوت ٥ ماڵو سامانێکی زۆری پێکەوەنا.

تتلّی حَقّهُ حتی استوفاه: بەشوێن مافی خۆی دا گەڕاو وازی لێنەهێنا تا وەریگرت.

تَتَلّی الشَّیْئَ: هەندێکی لەشتەکە هێشتەوە ٥ دەگوترێ: (تَتَلّی حقه عند فلان) بڕێکی لە هەقەکەی لای فلان هێشتەوە.

إسْتَتْلی: داوای دڵنیاییو زەمانەتی کرد.

استَتْلَی فلاناً: داوای لە فلان کەس کرد شوێنی بکەوێ ٥ قورئانی بۆ بخوێنێ ٥ مۆڵەتی داو وای لێکرد شوێنی بکەوێ. داوای لە فلان کەس کرد کارتی زەمانی بداتێ، مۆڵەتی داو وای لێکرد کارتی زەمانی پێبدا.

استَتْلَی فلاناً شیئاً: فلان کەسی بەدوو شتەکەدا نارد.

التّالی: بەشی دووەم لە (قضیه شرطیه) بەلای مەنطیقییەکانەوە.

التُّلَی: باقی ماندەی قەرز یان شتی تر.

التُّلاءُ: بریتییە لە ضەمانەتێك لەشتێك دەنووسراو دەدرا بە رێبوار بۆئەوەی کەس رێگیری نەکا.

حەواڵەکردنی قەرز یان شتی تر.

التُّلاَءُ: بەمانا (التُّلَی) دێ ٥ بەمانا حەواڵە کردنیش دێ.

التِّلْوُ: هەرشتێك دوا شتێك بکەوێ ٥ بێچووی ئاژەڵ کاتێك لەشیر دەبڕێتەوەو بەشوێن دایکەکەیەوەیە.

التُّلُوُّ: هەر کەسێك شوێنکەوتوو بێو بۆخۆی سەربەخۆ نەبێ.

التَّلِیُّ: کەسێك زۆر سوێند بخوا ٥ زۆر دەوڵەمەندبێ.

التَّلِیَّةُ: بەمانا (التَّلی) دێ ٥ دەگوترێ: (وقع کذا تلِیَّةَ کذا) ئەوە کەوتە پاش ئەوەوە.

التَّوالی: سمتو پاشوو ٥ بۆهی ئەسپو حوشتر قاچی دواوەو کلك ٥ (کلكو پاشوو) ٥ لەکەژاوەو ئەستێرە بەشی دواوە ٥ یان بەشی دواوەی خێڵی کۆچبەر ٥ تاکەکەی (تالٍ) و (تالیّة).

تُمْباك: توتنێکە دەکرێتە نێرگەلەوە بۆ کێشان.

تَمَّمَ الکلامُ: قسەکانی بەپیتی (ت)ی یان (میم) کۆتایی پێ هێنا.

تَمَرَهُ تَمْراً: خورمای دەرخوارددا.

تَمِرَت نفسه بکذا تَمْراً: ئەوشتەی بەلاوە خۆشبوو.

اتْمَرَ الرطبُ: بەرسیلەکە بووبە خورمای گەییوو پێگەیشتوو.

أتمرت النخلةُ: دارخورماکە خورمای پێوەبوو.

اتْمَرَ فلانٌ: فلان کەس خورمای زۆر بوو.

أَتْـمَرَ فلاناً: خورمای دەرخواردی فلان کەس دا.

تَمَّرَ الرطبَ والنخلَ: بەمانا (أتمر) دێ.

تَمَّـر الرطـب: خورمـا تەڕەکـەی وشـك کردەوە، مشتاخی نایەوە.

تَمَّرَ اللحمَ: گۆشتەکەی پارچە پارچە کردوو وشکی کردەوە.

تَتَمَّرَ: خورمـای خـوارد (تتمّـرَ الرُّطـبُ) روتابەکەی وشك کردەوە.

تَتَمَّرَ اللحمَ: گۆشتـەکەی پارچە پارچە کرد.

التَّامِرُ: خاوەن خورما.

التِّماريّ: درەختێکە لـە درەختـی نـەبع دەچێ.

التَّمْــــرُ: بـــەری دارخورمـــا بـــە وشکەوەبوویی.

تُمور وتُمران: جۆرەکانی خورما.

التَّمـر الهنـديّ: بـەری درەختێکـە لـە پێـــڕی (القرنيـــة) لـــە ولاتـــی گەرمەســـێردا دەڕوێ ٥ بەرەکـــەی بەکـەڵکی خـواردن دێو بـزێوە، بـۆ حاڵـەتی قـەبزبوونو گیرانـی گـەدە نەرمکەرەوەیە ٥ شەرابی لێ دروست دەکرێو مـزرو خـۆش‌و بەسوودە ٥ پێی دەگوترێ: (الحُمَّرُ).

تمر الحناء: گوڵە خەنە.

التَّمَّارُ: خورما فرۆش.

التُّمَّـرُ: باڵندەیـەکی جـوان‌و شـیرین روخسـارە لـە چـۆلەکە بچـوکترە، زۆری حەز لەخواردنی خورمایە.

التِّمْسَــاحُ: گیانلەبـەرێکی (بـەرمائی)یـە لــەپێری خشــۆکەکانە لەشــێوەی کەمتیاردایە جەستەو قەبارەی زل‌و زەبەللاحە، کلك درێژو قـاچ کورتـە، لەسەر پشتی‌و سەری‌و کلکی چقڵی تیـژوو پتـەوی پێـوەن وەکـوو هـی کیسەڵ.

تَمَـكَ الســنامُ تَمْكــاً وتُمُوكــاً: دوگـی حوشــترەکە بــەرزبووە درێــژبووە دەگوترێ: (تَمَكَتِ الناقة) حوشترەکە دووگەکەی بەرزبووە ٥ (تَمَكَ البناءُ) باڵەخانەکـــە بـــەرزبووە بڵنـــدبوو هەروا دەگوترێ: (تَمَكَ شرفُ فـلان) کەسـایەتی‌و شـەرەفی فـلان نـاوی کـردوو بـەرزبووە ٥ (تَمَـكَ الحُسـنُ) جوانییەکەی تـەواوبوو گەیشتە دوا پلەی شۆخ‌و شەنگی.

التامِـكُ: قەپوچـکی دوگـی حوشـتر: حوشـترێك دوگەکـەی زل بـێ، (ك: توامِك).

التَّامُولُ: روەکێکە وەکوو کولەکە، یان روەکێکە بۆنی خۆشە، وەکوو روەکی لۆبیـا دەڕوێ، تـامی وەکـوو تـامی قـەرەنفول وایـە دەجـورێ‌و بـۆنی هەناسـە خـۆش دەکـا ٥ لـە ولاتـی عوممان زۆرە.

تَمَّ تَمّاً وتَمَاماً: تەواوبوو، پتـەوو بەهێزبوو ٥ دەگـــوترێ: (تَمَّ خَلْقُـــهُ) خـــۆی دارِشت‌و کامڵ بوو.

تَمَّ على الأمر تَمّاً: بەردەوام بوو لەسەر کارەکە ◊ (تَمَّ العَيْنَ عنه) بە نوشتە چاوەزاری لەسەر لابرد.

أتَمَّتِ الحَامِلُ: ئافرەتە سك پڕەکە کاتی منداڵبوونی نزیك بووە ◊ مانگو ڕۆژی سکپڕی تەواوکرد (هي متِمٌّ).

أتَمَّ النَبْتُ: ڕووەکەکە بەرزبووە گوڵەکانی دەرکەوتن.

أتَمَّ القمرُ: مانگ بوو بەمانگی شەوی چواردەو خشت بوو خۆی ڕازاندەوە.

أتَمَّ الى موضع كذا: بۆلای فلان شوێن چوو کردی بەئامانجی خۆی.

أتَمَّ الشَيْئَ: شتەکەی تەواوکرد.

أتَمَّ فلاناً: پاچی دابە فلان بێڵی دابە فلان.

تَمَّمَ على الجريح: برینداره‌کەی کوشت.

تَمَّمَ على الجند والطلاب: سەربازو قوتابیەکانی سەرژمێر کردن بۆئەوەی بزانێ ژمارەیان چەندەو کێ ئامادەیەو کێ نادیارە.

تَمَّمَ الصبيَّ: نوشتەو جادووی بەسەر منداڵەکەوە کرد.

تتامَّ القومُ: خەڵکەکە هەموویان هاتنو تەواو بوون.

إستَتَمَّ الشَيْئَ: شتەکەی تەواوکرد.

استَتَمَّ النعمة بالشكر: داوای کرد بەشوکرو سوپاس نیعمەتەکانی تەواوبکا.

التَّتِمَةُ: تەواوکەر، هەر شتێك شتێکی تری پێ تەواوبێ.

التَّمَامُ: تەواوی شت ◊ (ليلة التمام) شەوی چواردە لەمانگی قەمەریدا کە مانگ خشت دەبێو کاملْ خۆی دەنوێنێو دەبێتە (بدر) دەگوترێ: (بدر تَمامٌ).

ليل التمام: درێژترین شەو لەساڵدا کەشەوی یەڵدایە.

التَّمَامَةُ: باقی ماندەی شت ◊ (تِمَامَة الشَيْءِ) تەواوکەری شت.

التُّمُّ: شتی تەواو ◊ پاچ ◊ بیلو پێمەڕە، (ك: تِمَمٌ تِمَمَةٌ).

التِّمَمُ: ئەوشتەی کاملْو تەواوبێ.

تميم: خێڵێکی عەرەبن لە خێڵەکانی ولاتی نەجد.

التَّميمَةُ: نوشتەو دوعایە دەکرێتە مل بۆ بەرگری لە چاوەزار، (ك: تَمائم).

اَلْمُتُّمُ: کۆتایی دەماری ناوك.

تموز: مانگی دەی حیسابی سوریانیو مانگی حەوتی ڕۆمی.

تَمِهَ اللَّحْمُ واللبنُ ونحوهما تَمَهاً وتَمَاهةً: گۆشتەکە یان شیرەکە بۆگەنی کرد، کەڵکی نەما.

المِتْمَاهُ من الماشية: ئەو ئاژەڵەیە کە دوای دۆشین شیرەکەی دەبزرکێ.

تَنَأ بالمكان تنوءً اوتناءةً: لەو شوێنە مایەوە ◊ دەگوترێ: (تنأ على الأمر وفيه) بەردەوام بوو لەسەر کارەکەیو تێیدا کارابوو.

التانُبُولُ: ڕوەکێکە لەپێری فولفول،

گەڵاکەی دەجورێ پێی دەگوترێ: کولەکە هیندی.

التِّنبالُ: کورت، (ك: تنابيل وتنابلە)مه.

التِّنبالةُ: بەمانا (التِّنبال) دێ.

اَلتِّنْبَلُ: تەمبەڵو تەوەزەل.

التُّنْبُولُ: بەمانا (التِّنبال) دێ.

تَنْتَلَتِ البيضـةُ: هێلکەکە پیس بوو، کەڵکی نەما خوێنی تێکەوت.

تَنْتَلَ الرجلُ: پیاوەکە چلکن بوو دوای ئەوەی خاوێن بوو. دوای ئەوەی بە عاقڵو زیر دەهاتە پێش چاوو خۆی نەحمەق کرد.

التُّنتالُ: کورت، (ك: تنابيل)ه ٥ (التنتالة) بەمانا (التِّنتال) دێ.

التُّنْتَلُ والتُّنْتِيلُ: بەمانا (التِّنتال) دێ.

تَنْتَن: وازی لە دۆستەکانی هێناو کەوتە گەڵ خەڵکانی تر.

التُّنْتَنَةُ: ئاشقبەندێکە چەند جۆرێکی هەیە ئافرەتان بۆ جوانی بەسەر جلەکانیاندا دەیدورون.

التُّنُوبُ: درەختێکە لە پێری درەختی سنەوبەر.

التُّنُّـوج: جۆرە درەختێکە لە پێری سنەوبەرەکان.

تَنَخَ بالمكـان تنوخـاً: لەو شوێنە مایەوە، دەگوترێ: (تَنَخَ علـى الأمـرِ وفيـه) لەسەر ئەو کارە بەردەوام بوو تێیدا قاڵ بوو.

تَنِخَ تَنَخاً: تووشی بەدخۆراکی بوو گەدەی ترشاو تەبیعەتی تێکچوو خەریك بوو بڕشێتەوە.

أتـنَخَهُ الطعـامُ: زۆرخـۆری تووشـی توخمەو ئینتەلای کرد.

تانَخَـهُ في الحـرب ونحوهـا: ورەی بەرزکردەوەو لەشەڕدا دامەزراوی کرد.

تَنَّخَ بالمكان: بەمانا (تَنَخَ) دێ.

التنانير: تەنوور دروستکەر.

التنـور: فرنـی نـان تێـدا برژانـدن تەندووری نانکردن، (ك: تنانير).

التُّنْسُ: یاری تێنس، یارییەکە لەنێوان دووکەسـدا دەکـرێ لـە نێوانیانـدا شەبەکەیەك هەیەو تۆپە ریشەکە لەنێوان هەردووکیانـدا دەهاوێـژرێ بەشتێکی تایبەتی.

التُّنُوفَةُ: ساراو بیابانێك کە بێ ئاوو بێ هاو دەنگ بێ، (ك: تنالف).

التُّنوفيَّةُ: بەمانا (التَّنوفة) دێ.

التُّنكةُ: تەنەکە، زەرفێکە لە صەفیح ٥ جۆرێکی تری حەوجوشێکە قاوەی تێدا دەکوڵێندرێ.

التُّنـومُ: درەختێکـە بـەرداره بەرەکـەی بەزۆری ئاسك و نوماعە دەیخۆن.

أتَنَّ: دورکەوتەوە، (أتَنَ المرضُ الصبيَّ) نەخۆشی نەیهێشت منداڵەکە گەشە بکا.

تـانَّ بَيْنَهُمَـا: بـەراوردی کـرد لەنێوانیانـدا، بەیەکی گـرتن و بەرامبەری کردن.

التِّنُّ: هاوشانو بەرامبەر، کەس، (ك: أتنان)ە.

التِّنِّينُ: گیانلەبەرێکی ئەفسانەییە هەم پیرۆو خشۆکە هەم باڵدارە، چنگی گیانلەبەری شێریی هەیە، باڵی هەڵۆی هەیە، کلکی ماری هەیە ٥ لەهەندێ لە وڵاتان دەکرێتە رەمزێکی نەتەوەیی لە قاچو دەستیدا چوار نینۆکی تیژو رێك هەیە نینۆکی پێنجەم لە لەپی دەستیدایە ٥ سەری توکنە ٥ ماری گەورە، ئەژدیها.

تَهْ تَهْ: لاسای کردنەوەی دەنگێکە ٥ تێرا خورینی حوشترە، بانگکردنی سەگە.

تَهْتَهَ: لەقسەکانیدا (تَهْ تَهْ)ی دووبارە کردەوە بەهۆی زمان توریپەوە ٥ لەچوار چێوەی شتی بەتاڵو پوچدا سوڕایەوە.

التَّهَاتِهُ: هەرشتێك بێبناغەوتوڕەهات بێ.

اَلتَّهْتَهَةُ: تاکەکەی (تَهاتِهَ) ٥ یان زمانی تور بێو کەم لەقسەی حاڵی بێ.

التَّيْهُورُ: شەپۆلی بەرزبووەوەی دەریا ٥ نێوان سەرانسەری کێوو دۆڵو لای خواروویان ٥ هەر شوێنێك بێ دەشت بێ ٥ هەر شوێنێك بەهۆی گێژەڵوکەو زریانەوە لافاوە زیخو لی تێدا پەیدا ببێ ٥ پیاوی سەرگەردانی خاوەن ترو فیز، (ك: تیاهیر، تیاهر).

تَهِمَ اللَّبَنُ واللحمُ تَهَماً: گۆشتەکە بۆگەنی کرد، شیرەکە بزڕکاو بۆنی کرد، (تَهِمَ الرجلُ): پیاوەکە بۆنی ناخۆشی لێهات ٥ نەتوانایی‌و تەمبەڵی لێ دیاریدا.

تَهِمَ البعيرُ: حوشترەکە لەوەڕی پاوانەکەی بەلاوە خۆش نەبوو بۆزۆ بوو ٥ تووشی نەخۆشی (حەرور) بوو کزو لاوازبوو.

تَهِمَ الحرُّ: گەرما تاوی ساندو هەوای شەماڵ کەم بوو.

أتْهَمَ: هاتە وڵاتی تیهامە (أَتْهَمَ البَلَدَ) شارەکەی پێ ناخۆش بوو ئاوو هەواکەی پێ نەکەوت.

تاهَمَ: هاتە وڵاتی تیهامە.

تَتَهَّمَ: بەمانا (تاهَمَ) دێ.

تِهَامَةُ: زەوی وڵاتێکی نزماییە، کەوتۆتە نێوان کەناری دەریاو کێوەکانی حیجاز بەلای یەمەندا، (ك: تهائم)ە.

التُّهَمُ: ئەو زەوییەی رووی لەدەریایە.

التُّهْمَةُ: شاری تیهامە ٥ گومان.

المِتْهَامُ: ئەو کەسەیە زۆر هاتووچۆی شارو وڵاتی تیهامە بکا.

تَابَ توبَةً ومتاباً وتابةً: لەتاوان پەشیمان بۆوە.

تَابَ اللهُ على عبده: خودا یارمەتی بەندەکەی خۆی دا بۆ تۆبەکردنو وازهێنان لە گوناه، (العبد تائب) (والله توّاب).

استتابَهُ: داوای تۆبەکردنی لێکرد.

التَّوبَةُ: دان پیانان‌و پەشیمان بوونەوەو وازهێنان لەتاوان‌و سوربوونە لەسەر ئەوە کەلە داهاتوودا ناگەڕێتەوە بۆسەری.

توت: یەکەم مانگی ساڵی قیبطیەکانە.

التّوتَ: جینسی درەختێکە کەلەپێڕی (القراصیة)یە بۆ مەبەستی سوود وەرگرتن لەبەرەکەی دەروێندرێ‌و بەخێو دەکرێ، بەرەکەی خۆراکی ئادەمیزادە، سوود لەگەڵاکەشی وەردەگیرێ ٥ کرمی ئاوریشمی پێ بەخێو دەکرێ ٥ جۆرەکانی زۆرن.

التوتیاءُ: بەردێکە دەهاڕدرێ‌و دەکرێ بەکل‌و چاوی پێ دەرێژرێ.

المَتْوَثَةُ: زەوییەکە درەختی تووتی زۆر لێ هەبێت.

تَوَّجَهُ: تاجی لەسەرکرد ٥ رەشی کردەوە، (تَتَوَّج) بۆ موطاوەعەی (تَوَّجَهُ) دێ.

التائج: خاوەن تاج ٥ دەگوترێ: (إمام تائج) واتە پێشەوایەکی خاوەن تاج.

التّاجُ: جۆرە کڵاوێکە دەخرێتە سەری پاشاو مەلیکەکان بەرواڵەت لە زێڕو جەواهیرات‌و شتی بەنرخی تر دروست دەکرێ، (ك: تیجان) و (أتواج)ە.

التّاجيّ: شاڕەگ‌و دەماری تاجی ٥ کە دەمارێکە لەشێوەی تاجدا تەغزییەی دڵ دەکا.

التَّوبیح: لە زانیاری رووەك دا توێکڵی ناوەوەی گوڵە.

التوبیة: پارچەیەکە لە توێکڵی ناوەوەی گوڵ.

تَاحَ له الشّيءُ تَوْحاً: بۆی دەستەبەر بوو بۆی هەڵسوڕا.

تارَ الماءُ توراً: ئاوەکە رەوان بوو، جاری بوو.

تير الرَّجُلُ: تار لێیدا.

أتار اليه الرَّمي: چەند جارێك تیرەکەی بۆ ئاراستە کردەوە دەگوترێ: (أتار اليه النظر) دوبارە سەیری کردەوە.

تارةً: جار لەدواجار بۆی گەڕایەوەو سەیری کردەوە.

التارة: کات‌و زەمان.

التَّورُ: سەفیرو نماینده لەنێو گەل‌و نەتەوەدا ٥ قاپێکە ئاوی تێدا دەخورێتەوە، (ك: أتوار)ە.

التوراة: نامەی ئاسمانی کەبۆ حەزرەتی موسا نێردراوەو تایبەتە بە بەنو ئیسرائیلییەوە.

التورة: ئافرەتی خزمەتچی‌و کارەکەر کەبەناو شەیدا یان دابگەڕێ.

تاف بَصَرَهُ توفاً: هەمیشە سەیری ئەوشتەی کرد.

تاف بصره عنه: چاوی لێلاداو چیدی سەیری نەکرد.

التافة: عەیب ٥ زێدە ٥ پێویستی ٥ دواکەوتن.

التَّوفَـةُ: بـەمانا (التافـة) دێ ٥ بـەمانا تاوانو هەڵە دێ.

تـاقَ تَوْقـاً وتوقاناً وتَوَقـاً وتياقـةً: حـەزی لێکرد، سۆزی بۆیبوو.

تـاق الى الشـيئ توقانـاً: ویستی ئەوشـتە بکات.

تـاق عليـه: سـوربوو لەسـەر ڕێـكو پێـك کردنـی ئـەوکارەو چاکسـازی لـە ئیشەکەیدا.

تاق منه: لێی ترسا ٥ (تاق مـن المـرض) لـە نەخۆشییەکە چاك بووە.

تتوّق الى الشيئ: حەزی لەوشتە کرد.

تَالَ تَوْلاً: چارەسەری سیحرو جادووەکـەی کرد.

تَــالَ بـــه: تێشـكا، ئـازارو مەینـەتی پێگەیەندرا.

التّالُ: بێچووە هەنگ، پورە هەنگ.

التُّولَـةُ: سـيحرو جـادو، موروێکـە ئـافرەت بـەکاری دەهێنـێ بۆئـەوەی لای مێردەکەی خۆشەویست ببێ.

التُّولـة: بـەمانا (التّوْلـةُ) دێ ٥ بـەلاو کارەساتی سامناك.

التِّويلَـةُ: کۆمـەڵێك ئـادەمیزاد بـەماڵو خانوو منداڵەکانیانەوە.

تَوَّمَ الصَّبِيَّ: گوارەی لەگوێی منداڵەکـە کرد.

التّوَمَـةُ: گـوارەی گـوڵ گـەورە ٥ دانـەی لونلویی بچکۆلە کەلە زیو دروست بکرێ ٥ هێلکەی نوعامە، (ك: تُوَم وتوم)ە.

أُمُّ تُومَةَ: بە صەدەف دەگوترێ.

تـاَرَنَ الصَّـيدَ ولَــه: چاوبەسـتی لـە نێچیرەکە کرد، جارێك لەم لاوە بۆی چوو جارێکیتر لەولاوە بۆی هات.

التُّونـة: ماسـییەکی گەورەیـە، وادەبـێ شـەش مـەتر درێـژدەبێ گۆشتەکەی بەتازەیی‌و بەخوێ کراوی دەخـورێ ٥ وادەبێ لـەناو ڕۆن زەیت دا سـوور دەکرێتەوە.

تَاهَ في المفازة تَوْهاً وتوهـاً: ڕێگای لێ گـووم بوو.

تــــاهَ في الأرض: بـــەناو زەوی دا ڕۆیـــی بەسەر گەردانی ٥ لەناوچوو ٥ خـۆی بـــەزل زانـــی ٥ عـــەقڵ‌و هۆشـــی تێکچوو.

تَوَّهَهُ: ڕێگای لێ گووم کـرد ٥ فەوتانـدی ٥ سەرگەردانی کرد.

التَّــوّهُ: سـەر لێ تێکـدەر ٥ دەگـوترێ: (فلاةٌ تَوْهٌ)، (ك: أتواه).

التُّوُ: تاك، تەنیا ٥ دەگوترێ: (وجَّهَ مـن خيله بألف تَوٍّ) واتـە بەهەزار کـەس: بەهەزار تاك ٥ دەگوترێ: (جاء تـوّاً) ڕاستەوخۆ هاتو هیچ پێچو پـەنای نـــەکردن ٥ گوریســـێك کـــە پتەوییەکەی دوو چەندانە ببێتەوە.

التُّوُّ: ساتێك لەشەو یان لە ڕۆژ.

تَوِيَ البَعِيرَ تَياً: بەداخ حوشترەکەی نیشـانە کرد.

تَوِيَ المالُ تَوىً: ماڵەکە بەفیڕۆچوو هیوای گەڕانەوەی لێ ناکرێ.

تَـوِيَ الانســان: ئادەمیزادەکـە لەناوچـوو فەوتا.

أتــْوى مَالَــهُ: مــاڵو ســامانەکەی بەفیڕۆداو فەوتاندی.

التَّـوِي: داخێکـە سور دەکرێتـەوە بـە رانی ئاژەڵەکـە یان بـەملی یان بـە گوێچکەیدا دەنرێ ، لەسـەر شێوەی صەلیبە.

التِّواءُ: بەمانا (التِّوى) دێ.

المَتْوَاةُ: شوێنی بەهیلاکچوون و فـەوتان ، هۆکـاری فـەوتان هـەر بۆیـە دەگـوترێ: (الشُحُ متـواة) بـەخیلی فەوتێنەرە.

تي: ئیسمی ئیشارەیە بۆ تاکی مێینە.

تـــاح لـــه الشَّـــئُ يُحـــاً: شـتەکە بـۆی دەستەبەربوو.

تاح له الأمرُ: بەسەر کارەکەی بالا دەست بوو ، (تاح في مِشيته) لارو لەنجەی کرد.

أتَاحَـهُ: ئەنـدازەی گـرتو خـۆی بـۆ ئامادەکرد.

التَّيحانُ والتَّيحّان من الرجال: پیاوێکی وایـە خـۆ لەشـت هەڵـدەقورتێنێو لـەناکاما تووشـی بـەڵاو کارەسـات دەبێ ، کەسـێکە تووشـی زۆر کـاری گەورەو سامناك دەبێ ، بـە ئەسـپی خۆشڕەویش دەگوترێ.

التَّياحُ من الخيل: ئەسپێکە لە ڕۆیشتنندا سـەر کـەش و خـاوەن نیشـاتە خـۆ بەملاو بەولادا دەدا.

المِتْياحُ: پیاوێ کـە زۆر عـەجول و جـم و جولکـەربێ، خـۆ تێهـەڵقووتێن بـێ خۆ لەو کارانە هەڵقورتێنێ کە هیچ پەیوەنـدییان بـەوەوە نییـە ، هـەر وابەکاری مەزندەکراویش دەگوترێ.

المِتْيَحُ: کەسێك خۆ لەکاری لابەلاو شتی وا هـــەڵقورتێنێ کـــە پەیوەنـــدی بـــەوەوە نیـــە ئـــیتر دەکەوێتـــە ناوکێشەو سـەر ئێشەو چورتمەوە ، هـــەروا بـــە ئەســـپی ســـەرکەش و تەپاحیش دەگوترێ.

أَلتَّيـدُ: هێـدیو هـێمن ، دەگـوترێ: (تَيْدَكَ يـا هـذا) لەسـەر خۆبـە پەلـە پەل مەکە ، دەگوترێ: (تَيْدَ ك فلاناً) لەگەڵ فلان کەس هێدیو هێمن بە.

أَلتَّيـرُ: ئیرگـە ، ئـەو دارە ئەستوورەیە کـە ئەمسـەرو ئەوسـەری دەخرێتـە سەر دیوارو ئەمجار لایـەکی دارەکان دەخرێتە سەرئەو.

التَّيَارُ: جمو جوڵێکی سەرانسەرییە لـە ئـاوی دەریـا لوشـەکاندا بـە ڕێـڕەوی هەڵکردنی جۆرەکانی (با) کاریگەری تێدەکـەوێ ئـاوی گـەرم دەبـا بـۆلای ئاوە ساردەکان و بە پێچەوانەوەش ، تـــەوژمی هـــەڵڕژانی ئـــاو لـــە بەرزاییەوە بەرەو خوار ، دەگوترێ: (فرس تَيَّارٌ) ئەسـپێکە لـە ڕۆیشـتنندا وەکـوو شـەپۆلی ئـاو دەڕوا ، هـەروا سـەرگەردانی بـە فیـزو تـڕ زل ، لـە زانســـتی سروشـــتدا: ســـەیالێکی

کەهرەبایيە لە قەبارەی کارەبا گەیەنەردا دێوو دەچێ.

تاز تَیْزاً وتَیزاناً: توندو پتەو بوو (تاز السهمُ فی الرمیة) تیرەکە لە کەوانەکەدا وەلەرزەو جمەو جوڵ کەوت.

تاز فلاناً تیزاً: بەسەر فلان کەسدا بالا دەست بوو.

تایزه: بەسەریدا بالا دەست بوو.

تَتَیزَ فی مشیته: لە رۆیشتندا هەڵبەزو دابەزی کرد.

تِیسْ تِیسْ: دەرکردنی نێریە فەرمیەو تێراخوڕینیەتی.

تاس الجَدْیُ تَیْساً: بێچوه بزنەکە بوو بە نێرییە فەرە.

تیستِ العنز تَیْساً: بزنەکە شاخەکانی وەکوو شاخی نێریە کێوی لێهات لە درێژیدا.

تایَسَهُ: پاڵە پەستۆی دا.

تَیَّسَ فَرَسَهُ: جوانو ئەسپەکەی راهێناو ژێرباری کرد، (تَیَّسَ فلاناً عن کذا) رەدی دایەوەو قسەکانی پوچ کردنەوە.

تتایَسَ الماء: شەپۆلی دەریا کە شەرە قۆچیان کرد.

استَتْیَسَتِ العنز: بزنەکە وەکوو نێریە فەرەی لێهات.

التَّیْسُ: نێرینەی بزنو ئاسکو حەیوانە کێوی ئەگەر تەمەنی لە ساڵێك تێپەڕی، (ك: تیوس وأتیاس وأتْیس وتیسة) ٥ (لحیة التیس) ریشە نێری: گیایەکە رەگەکانی دەکوڵێندرێو دەخورێ.

المَتْیوساءُ: کۆمەڵی نێریە فەرەکان.

تـاعَ الجَمَدُ ونحوه تَیْعاً وتَیَعاً وتَیَعاناً: بەستەڵەکو سەهۆڵەکە توایەوەو رۆیی.

تـاعَ الماءُ ونحوه: ئاوەکە بەسەر زەویدا بڵاوبۆوە.

تَاعَ الدمُ والقیء: خوێنەکە یان رشانەوەکە هاتە دەر.

تاع السنبل: سونبولەکە هەندێکی وشك بووەو هەندێکی بەتەڕی مایەوە.

تـاع بالشَّیءِ: ئەوشتەی بەدەستی خۆی گرت.

تاع الی الشَّیءِ: حەزی لەوشتە کرد (تاع الی فلان): پەلە لە فلان کەس کراو بەردرا ٥ (تـاع السمنَ ونحوه) رۆنەکەی بە پارچە نانێك هەڵگرت.

تاع الطریق: رێگاکەی بڕی.

أتـاعَ فـلان: فلانکەس رشایەوە، (أتـاع قَیْئَهُ ودَمَهُ): خوێنەکە یان رەشوەکەی هێنایە دەرێ ٥ (أتـاع القیء): خواردنەکەی هێنایەوە.

تایع علی السرّ: پڕی بەشەڕدا کردوو بەپەلە بوو بۆ هەڵگیرسانی.

تَیَّعَ بالشَیْءِ: شتەکەی بەدەست گرت.

تَیَّعَ السَّمنَ: رۆنەکەی تواندەوەو رەوان بوو.

تتايَعَ الجملُ في مشيته: حوشترەکە لە رۆیشـتن دا شـانەکانی خـۆی جوڵاندن.

تتايَعَ السكرانُ: سەرخۆشەکە خۆی تێ فڕێدا.

تتـايَعَ فـلان: بـە سـوربوونەوە بـەرەو پیری شەڕچوو حەزی لێ بوو.

تتـايَعَ في الأمـر: لەکارەکـەدا رۆچـوو، ئیلحاحی زۆری کرد.

تتـايَعَ للقيـام: خـۆی ئامـادەکرد بـۆ هەڵسان.

الأتـيَعُ: ئـەو کەسـەی پەلـەبکا بـۆ ئەحمـەقیو نـەفامی ◦ (الأتيع مـن الأمـاكن) ئـەو شـوێنەیە تراویلکـە بەسەریا رابورێ.

التَاعةُ: کلۆ فرۆ (کلۆ فرۆی گەورە).

التَّيْـعُ: ئـەو شلەمەنییەیە کەبەسـەر زەویدا ڕەوان ببێ.

التَّيعَةُ: چل سەر بزنو مەڕ، ئەنـدازەی زەکات (نیصابی زەکات).

التَّيَعُ: ئەوکەسەی پەلـە بکا بـۆ شـەڕو ئاژاوە.

التَّيَّعانُ: بەمانا (التيع) دێ.

التَّيْفُـودُ: گرانـەتا نەخۆشـییەکی گواستراوەیە، واتە نـەخۆشییەکە لەم نەخۆشـەوە دەگوێزرێتـەوە بـۆ یەکێکی تر.

التيفـوس: تایەکـە (نەخۆشـییەکە) پلـەی گـەرمی جەسـتە بـەرز دەبێتـەوە، جارجـار نەخۆشـەکە بـێ هۆشـی بەسەردا دێ ◦ هەنـدێ پەڵە لەسـەر پێست دروست دەکا.

تيـل: ڕوەکێکـە لـەپێری (الخبازيـة)یـە لـە لاسکەکەی حـەبلو گوێنی دروست دەکرێ.

تـام ئيمـاً: گۆشـە گیربـوو وازی لەخـەڵك هێنا.

تام الهوى والحبيـب فلانـاً: عەشقو سۆزو خۆشەویسـتی دڵو دەروونـی فلانکەسی داگرتو کردی بەبەندەی خۆیو عەقڵو هۆشی برد.

أتامَ: مەڕێکی سەربڕی.

تَيَّمَـهُ الهـوى والحبيـب: عەشـقو خۆشەویسـتیو دڵـداری، عـەقڵو هۆشی بردووە ◦ (أتامَ) بەمانا (أتـام) دێ.

التَّيْمُ: کۆیلـە ◦ بۆیـە عـەرەب دەڵـێن: (تيم الله، تيم اللات).

التَّيْمَـاءُ: سارای پـانو پـۆڕ، دەگـوترێ: (أرض تيماء): ساراو چۆڵەوانییەکی کوشندەو بەهیلاکبەرە ◦ ناوێکیشە بۆ ئەستێرەی (الجوزاء).

التَّيْمَـةُ: مـەڕێك لەماڵـەوە بـەخێو بکرێو شیرەکەی لەماڵەوە بدۆشـرێ ◦ نوشتـەو مـیروی شـین بـۆ دەفعـی چـاوەزار ◦ مـەڕێك لـەکاتی برسـیایەتیدا سـەر بـبڕدرێ ◦ هـەر مەڕێك لە چل سەر زیاتر بێ.

التين: هەنجیر.

الـــتين الشـــوكي: هــەنجیری دڕكــاوی (شەوكی).

التيّان: هەنجیر فرۆش.

المتانة: زەوییەك هەنجیری زۆربێ.

اَلْمَتْيَنَةُ: بەمانا (المتانة) دێ.

تاه تَيْهاً وتيهاناً: فیزو لوتبەرزی نواند.

تـــاه في الأرض: ڕێگـــای لێ گوومبـــوو، بەسەرگەردانی ڕۆیشت.

تـاه بَصَـرُهُ: بـەردەوام سـەیری ئەوشـتەی كرد.

تاهَ بَصَرُهُ عنه: چاوی لێ هەڵبوارد.

أتاهَهُ: ڕێگای لێ گووم كرد.

تيّهَهُ: بەمانا (أتاهه) دێ.

تيّهه الشيئ: شتەكەی لێ گووم بوو.

تيّهه نفسه: خۆی سەرگەردان كرد.

الأتيه (بلد أتيه): وڵاتێكی نەدۆزراوەیە كەس شارەزای نابێ.

التّيــهُ: سـاراو بیابانێـك نیشـانەی تێـدا نـــەبن ە دەگـــوترێ: (ارض تیـــه) زەوییەكی سەر گەردانكەرە.

التيهاء: بەمانا (التيه) دێ.

التّيهان: من الرجال: پیاوی ئـازاو چـاو نەترس.

التيهان من الجمال: وشتری سەر رەق كە لغاو نەدا.

التّيهّان: پیاوی ئازا واتە بەمانا (تیهان) دێ.

المتاهة من الأرض: بەمانا (التيه) دێ.

المَتْيَةُ من الأرض: بەمانا (التيه) دێ.

المتيـه مـن الرجـال: پیـاوی زۆر گـومڕاو سەر لێ شێواو.

التيوقراطيـــة: جۆرێكـە لەیاسـای بـەڕێوە بـــردن كـــە فـــەرمانڕەوا دەســـەڵاتی ئایینیو دونیایی هەبێ.

تخت
تميمة
ثغرة
تِرمس
تنجرة
توتياء
تاج
تاج العمود
تبّان
تنّورة
تابوت
متراس
ترفاس
تنّور
تويج
ترس
منكٌ
ترنجان
تنّوب
تنبل
تين
تين البنغال
تويجيّة
توت الارض
تفّاح
تنبل
ترنج
نيل
تفاف
تمر هنديّ
تُرمس
توت
توت العلّيق
تبغيّة
تبغ
تمساح
تنبك
ترغلّة
تِمّ
تدرج
تنّ
تابير

الثـــاء: پیتـــی چـــوارەمە لـــە ریزبەنـــدی پیتەکانی هیجاء.

تَثاءَبَ: باوێشکی دا.

تَثــأَبَ: بـــە ئەنقەســـت باوێشـــکی دا ٥ لێکۆڵینەوەی لە هەواڵەکەدا ئەنجام دا.

الثُؤبـــــاءُ: باوێشـــک، جـــم‌و جـــوڵێکی دەموچـــاوە بـــەبێ ئیختیـــار لـــەکاتی لـــــەش داهێـــــزان‌و تەمبـــــەڵی‌و خەوهاتندا توشی ئادەمیزاد دێ.

الأَثأَبُ: درەختێکە لە شێوەی درەختـی هەنجیردا، لەشیوو دۆڵەکانی بادیـەدا دەڕوێ.

ثــأثــا الغضــبُ: رق‌و کینەکـەی نیشتەوە (ثأثأ عن الشــيء) هەوڵیدا ئـەو شتە دەستەبەربکا دوایی بۆی دەرکـەوت‌و وازی لێ هێنـــا ٥ (تَثأثـــأَ) بـــۆ موطاوعەی (ثأثأ) هاتووە.

ثأثأ مِنهُ: لێی ترسا.

ثَئِـدَ النَبــتُ وَالمَکـانُ ثَـأداً: روەکەکـە یـان شوێنەکە شەوداوی بوو.

ثَئِدَت اللیلَةُ: شەوەکەی سارد بوو (ثَئِدَ الإنسَـــــان) ئادەمیزادەکـــە ســـەرما خوردەبوو (ثَئِـدَ الفَخِـذُ)، سمتـی خـڕ کردن‌و بەگۆشت پڕ بوونەوە.

الثَأدُ: سەرما ٥ شەونم ٥ خاك ٥ روەکی تەڕو تازەو ناسك.

الثَأداءُ: ئافرەتی گێل‌و ئەحمەق.

الثَأدَةُ: ئافرەتی گۆشتن‌و قەڵەو.

ثَأَرَ القَتِیلَ وبِهِ ثأراً: تۆڵەی کوژراوەکەی ستاند ٥ دەگـــوترێ: (ثَـــأَرَ الثَـــأرَ): فریـــای تۆڵەســـتاندنەکە کـەوت ٥ (ثَـأرَ القَاتِـلَ) تۆڵەی لە بکوژەکە کردەوە ٥ (ثأرَ بِفـلان) رازی بـوو تۆڵـە لـە فلان بسێنێتەوە ٥ دەگوترێ: (ثَأرَ حَمِیمَهُ وبِحَمِیمِهِ) بکوژی خزمەکـەی کوشتەوە ٥ (مَثـورَ وَمَثـور مِنهُ): تۆڵە لێسەندراوەیە ٥ (مَثُور وَمَثُور بِهِ) تۆڵە بۆکراوەیە.

أَثأَرَ: فریای تۆڵە ساندنەوەکە کەوت.

إثَّأرَ: بەمانا (أثأر) دێ.

استَثأرَ: هانای بـردو داوای کـرد تۆڵـەی خزمە کوژراوەکەی بۆ بسێننەوە.

الثَائـــرُ: کەســـێکە هـــەموو هـــەوڵ‌و تەقەلایـەکی بخاتـە گـەڕ بـۆ تۆڵـە ستاندنەوە لە بکوژ.

الثـــأرُ: خـــودی ئـــەو خوێنـــەی کـــە وەردەگیرێ ٥ بکوژی خزم.

الثَـأر المُنِـیمُ: ئـەو تۆڵەیەیـە یـان ئـەو خوێنەیە کە بۆ خوێنگرەکە دەستە بـــەر بـــوو پێـــی رازی دەبـــێ‌و دادەســـەکنێ‌و وازدێنـــێ، (ك: أثـــأرَ وثـأرات) وا دەبـێ هەمزەکـە سـوك دەکرێ دەبێتە (ثارات).

ثَأَلَ لَهُ المرضُ: نەخۆشی بالوکەی تووش بوو.

تَثَأَّلَ جَسَدُهُ: بالوکە لەسەر جەستەی دەرکەوت.

الثُؤلُولُ: بالوکە، بلۆقی بچوکی رەق و خڕەخڕەن لەسەر پێست پەیدا دەبن بە ئەندازەی نۆك و بچوکتر، (ك: ثآليلُ)ە.

ثَأَيَ الخرزَ ثأياً: میروەکەی کون کرد، دەگوترێ: (ثَأَيَ الأَدِيمَ) پێستەکەی کون کرد.

ثَئِيَ الخرز ثَأْي: نێوان کونی میروەکان هەڵوەشاو ئاوەڵا بوو، کوونەکە فراوانتربوو.

الثَأْيُ والثَأي: پێوە چوون لێك هەڵوەشان ە زەعیف بوون، شوێنەواری برین، دەگوترێ: (رَأَبَ الثَأْيَ ورَتقهُ) شوێنی برینەکەی سارێژکردو گۆشتە رزیوەکەی لێ بووە.

إثبَأَجَّ السقاء ونحوه: گۆزەکە ، کوندەکە ، تەنەکەکە پڕ بوو

إثبَأَجَّ الرَجُلُ: پیاوەکە قەڵەوو کەتە بوو گۆشتەکەی داچۆڕا.

ثَبَّ ثَبّاً: لە سەرئەژنۆ دانیشت وەکوو چۆن بۆ تەحیات دادەنیشێ.

ثَبَتَ ثَبَاتاً وَثُبُوتاً: جێگیر بوو، دەگوترێ: (ثبت بالمكان) تێیدا جێگیربوو.

ثَبَتَ الأمرُ: کارەکە راست دەرچوو چەسپا.

ثَبُتَ ثباتةً وَثُبُولةً: دامەزراو خۆڕاگربوو ە دەگوترێ: (فلان ثابت القلب) فلانەکەس دڵ دامەزراوو ورە بەرزە (فلان ثابت القدم).

أَثْبَتَ الجرادُ: کوللەکە کلکی لە زەوی چەقاند

أَثْبَتَ الأمْرَ: کارەکەی چەسپاندو رێکی خست.

أَثْبَتَ الكِتَابَ: کتێبەکەی تۆمارکرد (أَثْبَتَ الْحَق) بەڵگەی راستی خستەڕو.

أَثْبَتَ الشَيْئَ: ئەو شتەی بەتەواوەتی زانی راستییەکەی پێکا.

أَثْبَتَ فلاناً: فلانەکەسی بەندکرد، قورئان دەفەرموێ: ﴿وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُواْ لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ ..﴾ ە لە چیرۆکی وتوێژی قورەیشدا دەربارەی پێغەمبەر هاتووە (اذا أصبَحَ فَأثبتوه بالوثاق).

ثَبَّتَ الشَيْئَ: بەمانا (أثبته) دێ.

ثَبَّتَ فلاناً: لەکاتی تەنگانەدا ورەی فلانکەسی بەرز کردەوە لەسەر مەبەستو ئامانجی خۆی جێگیری کرد ە قورئان دەفەرموێ: ﴿يُثَبِّتُ اللهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ﴾.

تَثَبَّتَ في الأمر والرأي: لەسەرەخۆ بۆ کارەکە چوو پەلەی لە ئەنجامدانی دا نەکرد.

استَثْبَتَ في الأمر والرأي: بەمانا (تَثَبَّتَ) دێ.

الثُبَات: لەگڵو گۆکەوتن، دەگوترێ: (داء ثبات) دەردێکە ئادەمیزاد لەگڵو گۆدەخا.

الثِّبَاتُ: ئەو حەبلو پەتەیە بارو بارگەنەی پێ دەبەسترێ زینو کورتانی ولاغی پێ قایم دەکرێ.

الثَّبْتُ: پیاوی ئازای وره بەرزو خۆڕاگرو چاونەترس ٥ ئاقڵمەندی راستگۆو خاوەن وادەو پەیمان ٥ دەگوترێ: (فلان ثبت الخصومة) واتە لەکاتی کێشەو شەڕیش زمانی هەڵەناکاو قسەی ناشیرینی لێ نابیسترێ.

الثَّبَتُ: بەڵگەو دەلیل ٥ پەڕەیەك بەڵگەی تێدا تۆماربکرێ.

ثَبَتُ الحَدَث: ئەو دەفتەرو پەڕاوەیە کە ریوایەتو مەتنی ئەو حەدیثانەی تێدا تۆمار کراوە کە حەدیث گێرەوەکە ریوایەتی کردوون، هەروا ناوی مامۆستاکانیشی تێدا تۆمار کراوە ٥ پێرستی کتێب ٥ (رجل ثَبْتٌ): پیاوێکە بڕواپێکراوە، قسەکانی وەردەگیرێن، (ك: أثبات)٥.

المُثْبَتُ: کەلامێکی موثبەتە نەفی نییە.

رجل مُثَبَّتٌ: پیاوێکە نەخۆشی لەقاچی خستووە لەسەرجێ کەوتووە.

ثَبَجَ الرَّجُلُ ثبوجاً وَثَبْجاً: پیاوەکە لەسەر نوکە پەنجەی قاچەکانی هەڵتروشکا.

ثَبَجَ السَّلاَمَ وَالخَطَّ: قسەو نووسینەکانی تێکەڵو پێکەڵ کردو رونی نەکردنەوە.

ثَبِجَ ثَبَجَاً: ناوقەدی ئەستور بوو، دەگوترێ: (هُوَ أثْبَجُ، هي ثَبْجَاءُ)

ثَبَّجَ الرَّاعِي بالعَصَا: شوانەکە گۆچانەکەی خستە دوا خۆیەوەو هەردوو دەستی خستنە سەری.

الثَّبَجُ: ناوقەدی شت کە ئەستور بێو بەرز بێتەوە، (ك: أثباج)٥ ٥ هەر لەم بارەوەیە دەگوترێ: (ثَبَجُ البَحر وثَبَجُ الصَدر وثَبَجَ الظهر) ٥ هەروا ناوە بۆ باڵندەیەك کە شەوانە دەناڵێنێ.

الثَّبَجَةُ: مام ناوەندی لە نێوان باشو خراپدا.

إثْبَجَرَ الرَّجُلَ: پیاوەکە هەڵسڵەمێیەوەو بەشۆکا لەکاتی ترسانیدا.

ثَبَرَ فلان ثَبْراً وَثُبُوراً: فلانکەس فەوتاو لەناو چوو ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿لَا تَدْعُوا الْيَوْمَ ثُبُورًا وَاحِدًا وَادْعُوا ثُبُورًا كَثِيرًا﴾.

ثَبَرَ الشَيْئَ: شتەکەی لەناو برد (ثَبَرَ فلاناً): ناهومێدی کردو دەری کرد.

ثَبَرَ عَنِ الشَيْئ: لەو شتە حەبسی کردو نەیهێشت دەستی بیگاتێ ٥ دەگوترێ: (هو مثبور) ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَإِنِّي لَأَظُنُّكَ يَا فِرْعَوْنُ مَثْبُورًا﴾.

ثَبَرَ البَحرُ: دەریا شەپۆلی هاویشت.

ثَبِرَت على الأمر: بەردەوام بوو لەسەر کارەکەو وازی لێ نەهێنا.

ثَبَّرَه عَنْ الأمر: لەو کارەی مەنع کرد و نەیهێشت خەریکی بێ.
تثابروا في الحرب: تێکرا هێرشیان بردو شان بەشانی یەکتر جەنگان.
الثِبَّارُ: دەگوترێ: (هو علی ثبار أمر) ئەو لەسەر چاودێری فەرمان‌و حوکمەکانیەتی.
الثُبْرَةُ: جۆرە گڵێکە وەکوو قسڵ وایە، لە نێوان دوو توێی چینەکانی زەوی دایە ٥ هەرکاتێ رەگی دار خورما گەیشە ئەو توێژە دەوەستێ‌و چی دی رۆناچێ. ٥ هەروا ناوە بۆ عەمباراوێك لە کێودا ئاوی زۆری تێدا کۆدەبێتەوە.
ثَبِطَ علی الأمر ثَبَطا: لەسەری وەستاو نەیتوانی چیدی هەنگاوبنێ ٥ دەگوترێ: (ثَبَطَهُ علی الأمر) لەسەر ئەو کارە وەستاندی.
ثَبَّطَ فلاناً عَنْ الشَيئ: فلانەکەسی دەستەوەسان کردو هێواشی کردەوە، تەمبەڵ‌و تەوەزلی کرد، لاوازو قونگرانی کرد نەیتوانی کارەکە ئەنجام بدا ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَلَكِن كَرِهَ اللَّهُ انبِعَاثَهُمْ فَثَبَّطَهُمْ﴾.
تَثَبَّطَ: مۆڵەتی داو چاوەڕوانی کردو گیرو گرفت هاتنە پێشی.
ثَبَقَتِ الْعَيْنُ ثَبْقاً: چاوەکە فرمێسکی هاتنە خوار (ثَبِقَ النَهرُ) چەمەکە لێوان لێو بوو لە ئاوو ئاوەکەی بەخێرایی پێدا رۆی.
ثَبَّنَ الثَوْبَ: قەراغی کراسەکەی نوشتاندەوەو دوری.
ثَبَنَ في الثوبِ: هەندێکی لە کراسەکەی هەڵدایەوە بەدەستی گرتی‌و کردی بە بەرکۆش‌و هەندێ شتی تێکرد.
ثَبَنَ الشَيئَ: شتەکەی کردە بەرکۆشەکەیەوەو هەڵی گرت.
اَثْبَنَ في ثوبِهِ: لە کراسەکەی بەرکۆشی دروست کرد.
الثِبَانُ: ئەو بەشەی لە کراسەکە دەکرێ بە بەرکۆش‌و شتی تێدا هەڵدەگیرێ.
الثُبْنَةُ: ئەو سوزگی‌و سەلەو بەچنەیەیە کە میوەی تێدا هەڵدەگیرێ.
الثَبَنُ: بە مانا (الثِبان) دێ.
الْمَثْبَنَةُ: کیسەیەکە ئافرەت ئاوێنەو ئامێری ئارایشی خۆی تێدا هەڵدەگرێ.
ثَبِی الشَيئَ ثَبْياً: شتەکەی کۆکردەوە.
ثَبی المرأُ: پیاوەکە پابەندی پلانی باوکی بوو شوێن پێی ئەوی هەڵگرت.
ثَبّی الجمعَ أو الجيشَ: خەڵکەکە یان جەیشەکەی پۆل پۆل کرد.
ثَبّی المالَ: پارێزگاری ماڵ‌و سامانەکەی کردو کۆی کردەوە، گەشەی پێ کرد.
ثَبّی الشَخصَ: چەند جار وەصف‌و ئەنای ئەو شەخصەی لە ژیانی دا دوبارە کردەوە.
ثَبّی الله النعمَ للشخص: پەروەردگار نازو نیعمەتی خۆی بەسەر ئەو شەخصەدا رشت.

الثُّبَـةُ: کۆمـەڵو پێرێـك ە بەتایبـەتی کۆمـەڵێك سوارچـاك، (ك: ثُبُـون، ثُبـات) ە لـە قورئانـدا دەفـەرموێ: ﴿فَانفِرُواْ ثُبَاتٍ أَوِ انفِرُواْ جَمِيعًا﴾.

ثَتَمَ بما في بطنه ثَتماً: ئەوەی لـە سکیدا بـوو دەری هاویشت.

ثَتَمَ الخَرْزَ: مورووەکـەی شـکاندن لەکـەڵکی خستن.

اِنْثَتَمَ: بۆ موطاوەعەی (ثَتَمَ) هاتووە.

إنثَتَمَ الرجلُ: پیاوەکە بە وتەی ناشیرین دەمی کرایەوە.

تَـثَـتَّمَ: بەمانا (انثَتَمَ)دێ.

تَثَـتَّمَ الثـوبُ: کراسـەکەی دڕا شـیتاڵ شیتاڵ بوو.

تَثَتَّمَ اللحمُ: گۆشتەکە داڕزاو هەڵوەری.

الثَّتی: تویکڵەخورماو خورمای خراپ، وردەکـاو خشـتو خـۆڵو خاشـاك ە هـەموو شـتێك کـە دەکـوترێو ورد دەکرێ.

الثَّـتاةُ: تـوێکڵی خورمـاو خورمـای خراپ.

ثَجْثَجَ الماءُ: ئاوەکە ڕەوان بـوو هەڵڕژایـە خوارێ.

ثَجَّ المَاءُ ثَجُوجاً: ئاوەکە ڕەوان بوو هەڵڕژا.

ثَـجَّ المَـاءَ ثَجّـاً: ئاوەکـەی ڕۆیانـدو ڕەهای کرد.

الثَّجـاجُ: ئـاوی بـەخوڕەمو هـەڵڕژاو لەبەرزاییـەوە، قورئـان دەفـەرموێ: ﴿وَأَنزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَاء ثَجَّاجًا﴾.

الثَّجَّةُ: باغو باخچەیەك حـەوزی ئـاوی تێدابێو شوێنی وای تێدابێ ئاویـان تێـدا پەزمەنـدە بکـرێ ە چـاڵو چوێڵییەك بـارینی بـاران بـەخوڕەم دروستی بکا.

الثَّجُـوجُ: بـەمانا (الثَّجـاج) دێ ە دەگوترێ: (عين ثجوج).

الثجـيج: لافـاو ە دەگـوترێ: (اکـتظ الوادی بثجیجه).

المِثَجّ مِنْ المطر: بەمانا (الثجـاج) دێ ە وتـار بێـژی دەمو گفـت جـوانو شـیرینو قسـە ڕەوان ە (الحسن دەربارەی ئیبنو عـەباس دەڵێ: (انه کان مِثَجّاً).

ثَجَرَ التمرَ ثَجْراً: خورماکـەی تێکـەڵاو بـە تلپـە دۆشـاوی خورمـای کـاڵو نەگەییو کرد.

ثَجِرَ الشيءُ ثَجَراً: شتەکە ئەستوورو پـان بوو ە دەگوترێ: (هوثجر وأثجرُ).

ثَجَّـرَ الشَّـيءَ: شـتەکەی پـان کـردەوە، بـەرفراوانی کـرد ە دەگـوترێ: (لي لحمـه ثجير): لە گۆشتەکەیدا نەرمییەك هەیە.

الأثْجَرُ: تیری ئەستوری بنك کورت، (ك: ثُجْر).

الثَّجْرُ: شتی ئەستورو پان (خەبەلۆسە).

الثُّجْرَةُ: ناوەڕاستی شـت ە دەشـتاییەکی نزم لـە زەوی (چالایی) دەوروبـەری قوڵکـەی گـەردن ە پەڵـە پەڵـە گیای لێرەو لەوێ.

الثَّجِيرُ: تلپەی هەرشتێك كە بگوشرێ وەكوو تلپەشوكی ترێ.

المُثَجَّرُ: لە خەیزەران ئەو جۆرە خەیزەرانەیە كە ناوەكەی كلۆربێ.

ثَجِلَ ثَجْلاً: گەدەی گەورە بوو، ورگی داچۆڕاو شوڕ بۆوە.

ثَجَلَتِ المزادة: كوندەكە كشاو بەرفراوان بوو (هو أثجلُ وهي ثجلاء).

ثَجَّلَ الشَّيْءَ: شتەكەی گەورە كرد قەبارەی پێ دا.

الأثْجَلُ مِنَ الليل والوادي: ناوەڕاست، بەشی زۆری شەوەكە، بەشی زۆری دۆڵەكە.

ثَجَمَهُ ثَجْماً: خێرا سەرفی كردو پاڵی پێوە نا ٥ گەڕاندییەوە.

ثَجِمَ ثجماً: بەگورجی گەڕایەوە.

أَثْجَمَ: (أثجمت السماءُ) ئاسمان بەخوڕەم بارانی باراندو بەردەوام بارانی باراند.

ثَجَّمَتِ السماء: بەمانا (أثجمت) دێ.

ثَخْثَخَ: دەنگی گڕبوو قرخەقرخی هات.

الثَخْثَخَةُ: دەنگێكە گڕو ناخۆشە.

ثَخُنَ ثُخُونَةً وثخانة: ئەستوورو رەقو نەكلەوەت بوو دەگوترێ: (هو ثخينٌ).

أثْخَنَ في الأمر: زێدەڕەوی لە كارەكەدا كرد، دەگوترێ: (أثخنَ في العَدُوّ) زێدەڕەوی كرد لەشەڕكردنو زیانگەیاندن بە دوژمن.

أثْخَنَ في الأرض: زێدەڕۆیی كرد لەشەڕكردن لەگەڵ دوژمنەكانی دا.

أثْخَنَ فلاناً الأمْرُ: گەلەكۆمەكی لە فلانە كەس كردو بەسەریدا زاڵ بوو ٥ دەگوترێ: (أثْخَنَهُ الهم والمرض والجراحُ).

أثخَنَ الشيءَ معرفةً: ئەو شتەی بەتەواوی زانیو بەباشی بۆی ئاشكرا بوو.

اسْتَثْخَنَ مِنْهُ الشَيْءُ: بەمانا (أثْخَنَ) دێ ٥ دەگوترێ: (استَثْخَنَ مِنهُ النَوم والمرضُ والاعياءُ).

الـثَخَنُ: لەش داهێزران و تەمبەڵیو قونگرانی بەهۆی نوستنەوە یان ماندوبوونەوە یان نەخۆشی.

الثَخَنَةُ: بەمانا (الثَخَنُ) دێ

ثَدَقَ المطرُ ثَدْقاً: بارانەكە بە خوڕەم هەڵڕژاو باری ٥ دەشگوترێ: (ثَدَقَ السَّحَابُ): هەورەكە بارانی بەخوڕەمی باراند.

ثَدَقَ الوادی: شیوەكە ئاوی پێدا جاڕی بوو. (ثَدَقَ بَطْنَ الشاة): ورگی مەڕەكەی هەڵدڕی.

ثَدَقَ الخَيْلَ: ئەسپەكەی بەرەڵا كرد.

إنْثَدَقَ بَطْنُهُ: ورگی داكەوت، شۆڕ بۆوە.

ثَدَّمَ الابريقَ: چاپاڵێوی لەسەر مەسینەكە (قۆریەكە) دانا.

الثِدامُ: چاپاڵێو (پاڵێوەر).

ثَدِنَ اللَّحْمُ ثَدَناً: گۆشتەكە بۆنی گۆڕا.

ثَدِنَ فلان: فلانكەس گۆشتی زۆر بوو قەڵەو بوو، قورس بوو.

ثَدِنَ الرَّجلُ: پیاوەکە گۆشتی زۆر بوو، قەڵەو بوو ٥ گۆشتەکەی داچۆڕا (هو مُثدَّنٌ).

ثَـدِنَت المـرأة: ئافرەتەکە گۆشتن بوو قەڵەو بوو بەشێوەیەکی ناقۆلا.

ثَدا ثَدْواً، ثدواً: تەڕی کرد ئاورشێنی کرد.

ثَـدِيَ ثَـدَىً: تەڕ بوو ٥ (ثـديت المـرأة) ئافرەتەکە مەمکی گەورە بوو، دەگوترێ: (هي ثدياءُ).

ثَـدَّاه: خۆراکی پێدا، شیری مەمکی دەرخوارد دا.

الثَّـدْيُ: بەرز بوونەوەی دو مەمکە لەسەر سینگی پیاو یان ژن ٥ بە سروشت مەمکی ئافرەت شیری تێدا کۆ دەبێتەوە وەکوو چۆن گوانی ئاژەڵو هەندی گیانلەبەری تری شیردەر شیر لەگوانیان دا کۆ دەبێتەوە، (ك: أثدٍ وَثُدِيّ).

ثَرِبَـهُ ثَرْبـاً: سەرزەنشتی کردو بەتاوانەکانی لەکەداری کرد.

ثَـرِبَ المـريضَ: کراسو پۆشاکی لەبەر نەخۆشەکە داکەند.

أثـْرَبَ الكـبشُ: بەرانەکە پیوو بەزی زۆر بوو

اثـرَبَ فـلان: فلانکەس بەخششو عەطای کەم بوو ٥ بەشوێن بەخشینەکەیدا منەتی کرد.

اثـرَبَ فلانـاً: لۆمەی فلانکەسی کرد بەهۆی تاوانەکانیەوە لەکەداری کرد.

ثَرَّبَ: شتەکەی لە کەڵك خستو تێکەڵ بەشتی تری کرد

ثَـرَّب فلانـاً، وعليـه: لۆمەی فلانکەسی کرد بە تاوانەکانی لەکەداری کرد ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿لاَ تَثْرِيبَ عَلَيْكُمُ﴾

الثَّـرْبُ: بەزو پیوێکی تەنکە گەدەو ریخۆڵەکان دادەپۆشێ، (ك: أثـرب وثروب).

ثَرْثَرَ فِي الشَّيْ: شتەکەی زۆر تێك هەڵداو تێکەڵاوی کرد ٥ دەگوترێ: (ثَرْثَرَ فِي الأكل والكلام وهو ثرثار).

ثَرْثَرَ الشَّيْءَ: شتەکەی تەفرو تونا کرد.

الثرثار: زۆر بڵێ، کەسێکە زۆر قسەبکا بەبێ پێویست

ثَـرَدَ الخُبْزَ ثـرداً: نانەکەی کەرت کەرت کردو بەشورباو تەڕی کرد (نانەکەی تێکوشی) ئاشپەزەکە پێی دەگوترێ: (ثارد) نانەکە (مثرود) یان (ثريـد) بە کوردی (تێکۆشاو یان تریت).

ثَـرَدَ الذبيحـةَ: ئاژەڵەکەی بە بەرد یان ئێسقان یان شتێکی کول سەربڕی، گیانی دەرچواند بەبێ ئەوەی قورگی هەڵبڕێ.

ثَـرَدَ الثـوبَ: کراسەکەی لەخم هەڵکێشا رەنگی کرد (عائشە (خ) دەگێڕێتەوە، دەڵێ: (فَاخَذت خِماراً لها قد ثردته بزعفران).

ثَـرد المطـرُ الأرض: بارانەکە کەم باری

کەمێك زەوی ڕشاندو وەستایەوە.
ثردت شفتُه: لێوی قەڵشت قەڵشت بوو.
ثـرد الرجـل مـن المعركـة: پیاوەکـە بـە برینـداری لەشـەڕەکە هاتـەدەرو گیانی تێدا مابوو.
اثرد الخبز: بەمانا (ثرده) دێ.
الثرد: بارانی کەم نمە باران.
الثَّريدُ: تێكوشاو (نانی وردكراو بكرێتە ناو شورباوە) کەفی مەیو شەراب.
المِثـراد: ئامێرێکـە ئـازەڵی پـێ دەكوژرێتەوە..
المثردة: كاسەو قاپی تێكوشاو (تشريب).
ثَرَّ السائل ثـرّاً وثـروراً: شلەمەنییەكەی زۆر بوو لێشاوی هێنا ٥ دەگوترێ: (ثرّت البئرُ والسَّحَابَة والعين) ئاوی بیرەکە زۆر بوو، هەورەكە بەخوڕەم بارانی باراند، چاو فرمێسكی زۆری هەڵڕشتن.
ثَرّت الشاة والناقة: مەڕەکە حوشترەكە شیری زۆر بوو.
ثـرَّ الطِعنـة: برینەكـە خـوێنی زۆر لێ هات.
ثَرَّ الشَّيْءَ: شتەكەی وردكـردو لـەناوی بـرد دەشـگوترێ: (ثَرّتِ السـحابة ماءَهـا): هەورەكە بارانەكەی ڕژاند.
ثَرَّرَ المكان: شوێنەكەی ئاو ڕشـین كـردو شێ دار بوو
الثَّرُّ من الخيل: ئەسپی خۆشڕو بەراپەڕ.
الثُرعُلَةُ: پەرو پۆڵی ملی كەڵەشێر
الثرعَامَةُ: کەپرو كۆخیلكەی ڕەزەوانو باخەوان.

ثَرَمَـهُ ثَرْمـاً: بـەدەمی كێشـاو ددانـی شكاند، لەڕیشەوە ددانی دەرهێنا.
ثَرِمَ ثرماً: ددانی شكا ٥ لەبنەوە دەرهـات ٥ (هـو أثـرم): ئـەو پیـاوە ددان كەلـە ددان شكاوە (هـي ثرمـاء) بـۆ ژن. لـە حـەدیـثـدا هـاتووە دەڵـێ: (نهـى أن يضـحى بالثرمـاء)، پێغەمبـەر (د.خ) نەهی كردووە كە ئاژەڵی ددان كەلو ددان دەرهاتوو بكرێتە قوربانی.
أثْرَمَهُ: بەمانا (ثرمه) هاتووە.
إنْثَرَمَ: بوو بە ددان كەل.
إنْثَـرَمَ ثَنِيتـهُ: هەنـدێ لـە ددانـی شـكاو كەل بوو.
الأثـرم: لـە عیلمـی (عـروض)دا ئەوەیـە قەبض‌و خەرمی تێدا كۆبێتەوە.
الأثْرَمَانُ: شەوو ڕۆژ، زەمانەو مردن.
ثَرْمَـدَ الطعـامَ: خواردنەكـەی بـەخراپی ئامادەكرد نەیزانی چاكی لێنێ.
ثَرْمَـلَ الطعـامَ: خواردنەكـەی بـەجوانیو ڕێـكو پێكـی نـەخوارد دەسـتو پەنجەی خۆی تێ هەڵكێشان.
ثَرمَلَ عَمَلَـهُ: كارەكـەی بەخراپی ئـەنجام دا دڵسوزیو دەست ڕەنگینی تێدا نەكرد.
الثُرمَلَةُ: دێڵەڕێوی ٥ چاڵایی ناوەڕاستی لێوی سەرەوە.
ثريـوم: عونصـوریكی فلزییـە ڕەنگـی سەنجابییە.
ثَـروا المـالُ ثـراءً: ماڵەكـە گەشـەی كـرد زیادبوو.

ثرا القومُ نظراءهم: ئەو کۆمەڵو تاقمە بەسەر هاوشانەکانیاندا سەرکەوتن لە ژمارەو دەوڵەمەندیدا بالادەست بوون.

ثرى المطرُ الترابَ ثرياً: باران زەوییەکەی تەڕو شێدارکرد.

ثرى الأمرُ فلاناً: ئەو کارە فلانەنکەسی تەمبێ خواردو کرد لەسەر رەقی خۆی وازی هێنا.

ثَرِيَ ثراءً: ماڵو سامانی زۆر بوو (هو ثر وثريّ وثروان).

ثَرِيَ بكذا: ماڵو سامانی بەو شتە زۆر بوو، لە خەڵکی بێ ئاتاج بوو.

ثَرِيَ الأرض ثرىً: زەوییەکە شێی هێنایەوەو نەرم بوو، (هي ثرية وثرياء).

ثَرِيَ بالشَّيءِ: بەشتەکە کەیف خۆش بوو.

أثرى: دەوڵەمەند بوو.

أثرى الأرض: زەوییەکە گڵی زۆر بوو.

أثرى المطرُ: بارانەکە زەوییەکەی شێدار کردو شەونمی لێ پەیدا بوو.

أثرى ما بين الرجلين: ئەو دوو پیاوە پەیوەندی دۆستایەتییان بەردەوام بوو.

ثرّى الرجلُ: پیاوەکە دەستی لەسەر گڵ دانا.

ثرّى فلاناً: فلانکەسی ئاوپرژێن کرد.

ثرّى الله القوم: پەروەردگار ئەو قەومەی زۆرکرد

ثرّى الرجلُ المالَ: پیاوەکە ماڵو سامانەکەی زۆر کرد.

الثَّرَى: زەوی ○ شەونم ○ گڵ ○ بەخشش.

الثراء: زۆر بوونی ماڵو سامان.

الثروة: زۆری ماڵو سامانو زۆری ئادەمیزاد ○ پێغەمبەر (د.خ) فەرموویەتی (ما بعث الله نبيا بعد لوط الا في ثروة في قومه).

الثروة (في علم الاقتصاد): هەر ماڵو سامانێك بکرێتە مڵكو نرخدار بێو چەندییەتی دیاربێ.

الثروة القومية: کۆمەڵی هێزە بەرهەم هێنەرەکانی دەوڵەت.

الثريا: کۆمەڵێك ئەستێرە لە شکڵی کەڵەگادا خۆ دەنوێنن وشەی النجم بومتە ناو بۆیان ○ جۆرە گڵۆپێکی کارەباش هەیە پێی دەگوترێ: (ثريا).

المثراة: زۆرکەر، دەگوترێ: (هذا مثراة للمال) ئەوە ماڵو سامان زۆر دەکا.

ثَطَّ ثطا وثطوطا: موی ریشی یان موی برۆی تەنك بوو ○ ورگی گەورە بوو، جەو جوڵی کەم بوو (هوثطّ).

ثطا الصَّبِيّ ثطا وثطاءً: منداڵەکە بەئەسپایی یەکەم هەنگاوی هەڵێنا ○ دەگوترێ: (هو يمشي الثطا) ئەوە وەکوو منداڵ دەڕوا.

ثَعَبَ الماءَ والدمُ ونحوهما ثعباً: فیچقەی بە ئاوەکەیان بەخوێنەکە کردو جاریی بوو ○ پێغەمبەر دەفەرموێ: (يجي الشهيد يوم القيامة وجرحه يثعب دماً).

إنْثَعَبَ الماءُ والدَّمُ ونحوهما: ئاوەكە رۆیی، فیچقەی كرد ٥ خوێنەكە هەڵڕژا.
إنْثَعَبَ المطرُ: باران بەخوڕەم باری.
الأثعُوبُ: هەرشلەمەنییەك بە تەوژم بڕوا بەسەر زەویدا.
الثَّعْبُ: شوێنی پێدا ڕۆیشتنی ئاو لەناو شیودا، ڕێڕەوی ئاو، (ك: ثعبان).
الثعبان: ناوێكی گشتی یە بۆ هەموو گیانلەبەرێكی خشۆك درێژ بێ و بێ قاچ بێ.
ثعبان السمك: جۆرێكە لەپێری خشۆكەكان.
الثُّعْبَةُ: جۆرێكە لەسەر مازەڵە یان قۆری پێیدەگوترێ (سام أبرص) سەرو ملی سەوزە، چاوی دەرپەڕیون، توشی هەركەسێك بێ دەم دەكاتەوە ٥ لە گازندە ژەهراوییە پیسەكانە ٥ هەر شوێنێك بگەزێ زۆر بەزەحمەت چاك دەبێتەوە، (ك: ثُعَبٌ)٥
الثعوب: سفرا ، تێكەڵەیەكە جەستە دەری دەدا، جۆرەكانی زۆرن.
المَثْعَبُ: پلوسك، شوێنی ئاوپێدا ڕۆیشتن لە حەوزو عەمباراو، (ك: مثاعب).
ثَعْثَعَ الرجلُ: پیاوەكە لە قسەكانیدا پیتی (ث)ی زۆر بەكارهێنا، زمان فسك بوو ٥ چەند جارێك یەك لەدوای یەك ڕشایەوە.
الثَّعْثَعُ: لوئلوو ٥ صەدەف ٥ خوری سوور.

ثَعْجَرَ الماءَ ونحوه: ئاوەكەی بەسەردا ڕشت ٥ ئاوی ڕشت.
اِثْعَنْجَرَ الماءُ والمطر والدمعُ: ئاو هەڵڕژا، باران هەڵڕژا فرمێسك دابارین ٥ دەگوترێ: (اِثْعَنْجَرَتِ العين دمعاً والسحابة قطراً).
اِثْعَنْجَرَتِ الجُفْنَةُ: مەنجەڵەكە پڕبوو لە ترێت ٥ مەنجەڵەكە ڕۆناوەكەی لەسەرەوە ڕژاوە ٥ بیرەكە پڕبوو ئاوەكەی سەرڕێژی كرد.
المُثْعَنْجِرُ: لافاوی گەورە ٥ ناوەڕاستی دەریا ٥ پێغەمبەر لە حەدیثێكدا دەفەرموێ: (یحملها الأخضر المثعنجر).
الثَّعْدُ: خورمای تازەپێگەیشتوو ، ئەو هێشوە خورمایەی سەرانسەری پێگەیشتبێ و زێڕەوەی بەرسیلەبێ ٥ پاقلەی تەڕو تازە ٥ كەفو ڕۆن ٥ دەگوترێ: (ثری ثعدٌ)، هەروا دەگوترێ: (ماله ثَعْدٌ ولا معدٌ) نەكەم نە زۆر هیچی نیە.
ثَعِرَ ثَعَراً: پێستی بالوكەی زۆر لێ پەیدا بوو ٥ شوێن هەواڵەكان كەوت و لەگێڕانەوەكەیاندا درۆی كرد.
الثَّعَرُ: بە دوو هەواڵەكان داچوو لەگێڕانەوەیان دا درۆی كردن.
الثَّعْرُ: ئەو شلەمەنیەیە كە لە درەختی (السَّمر) دەچۆڕێ وەكوو بنێشت، كەلە دارەبەن دەچۆڕێ، ئەو شلەمەنیە داچوڕاوە ژەهرێكی كوشندەیە، ئەگەر بكرێتە چاوەوە

ئـــازارێکی وای لێ پەیـــدا دەکـــا دەیکوژێ، (ك: أثعار).

ثَغَرَ الأَلفُ: لـوت شەقار شەقار بـوو ٥ لـە لـوتی دا پیتکـە پیتکـەی سـپی لێ پەیدا بوو.

الثعارِيرُ: قەڵشان‌و شەقار بونێکە لەناو لوتدا پەیدا دەبێ ٥ رەوکێکە وەکوو هیلیون دەچێ.

الثُعْـرُورُ: پیـاوی کورتـە بـاڵای ئەسـتور (کوڵەبنە) ٥ دەنکی سپی کە لەلوتـدا پەیدا دەبن ٥ جۆرە کاڵەکێکی مەیلەو درێـژە، (ك: ثعـارير)ە ٥ لـە حـەدیثـی پێغەمبەردا هاتووە دەڵێ: (يخـرج قـوم من النار فينبتون كما تنبت الثعارير).

ثَعِطَ الماء واللحم ثَـعْطا: ئاوەکە ، گۆشـتەکە تام‌و بونیان گۆڕا.

ثَعِطَ الجلدُ: پێستەکە بۆگەنی کردو شـەقار شەقار بوو.

ثَعِطَ الشفة: لێوەکە هەڵاوساو قەڵشا (هـو ثعِـطٌ وهـي ثَعِطـة) ٥ هێلکەکە پیس بوو پێی دەگوترێ: (ثَعِطَةٌ).

ثَعَطَهُ: شکاندی‌و وردی کرد.

الثَعِـيطُ: وردە لمبو وردە گڵ کە (با) دەیهێنـێ‌و لـە پـەناو پاسـاردا کـۆ دەبێتەوە.

ثَعَّ ثَعّاً: رشایەوە.

انثَعَّ القَيْـئُ مـن فيـه: رشوله دەمی بـە تەوژم دەرچوو

انثَعَّ الدمُ مـن الأنـف والجُـرْح: خـوێن لـە لوتی یان لە برینەکە دەرچوو.

ثَعِلَـتْ اسـنانُه ثَعْـلاً: ددانـی سـواری یـەکبوون‌و کەوتنـە سـەریەك ٥ دەگوترێ: (هي ثعلاء)، (ك: ثُعَلٌ).

ثَعِلَ السِنُّ: ددانی نارێك‌و پێك بوون.

ثَعِلَ ذات الضرع: ژمارەی گوانەکانی زیاد لە ئاسایی بوون.

أثعَلَ القوم علينا: خەڵکەکە پێچەوانەی مەبەست‌و ویستی ئێمە جوڵانەوە.

اثعَلَ الأمرُ: کارەکە ئاڵۆز بوو وای لێهات نازانرێ چۆن چارەسەری بکرێ.

الأثعَـلُ: کەسێکە ددانـی سـواری یـەك بووبن‌و ددانی رێك نەبن ٥ پیاوێکی گـەورەو نـاودار کـە زۆر پیـاوەتی لێ بووەشێتەوە، (ك: أثاعل).

ثُعَالَةُ: عەلـەمی جنسە بۆرێوی ٥ تـری رێویلە ٥ لەوەڕی وشك.

الثَعْـلُ: ددانـی زێـدە کـە لـە پشت ددانـە ئاساییەکەوە هاتبـێ. گوانی زێـدە لـە گوانـدێنی حوشـترو ئـاژەڵی شیر دەری تـر ٥ ئـادەمیزادی بـەخیل‌و چـروکی هەتیومچە ٥ گیانلەبەرێکی بچکۆلەیە کرمێـك لـە حـەوزو بـەرمیلی ئـاودا پەیـدا دەبـێ کـە بۆگـەن دەکـاو پـیس دەبێ، (ك: ثعلول)ە.

الثُعلـولُ: ددانـی زێـدە ٥ گوانـدارێك گوانی زێدەی هـەبێ ٥ پیـاوی تـوڕەو تەوسن، (ك: ثعاليل)ە.

الثُعـولُ مـن الجيـوش: کـە ژمـارەی ئـاڵـەکانی زۆر بـێ ٥ گیانلەبـەری

گواندار كه گوانی زێدەی هەبێ.
اَلْمَثْعَلَةُ: خاكو وڵاتێك ڕێوی زۆربێ، (ك: مثاعل).
ثَعْلَبَ المكانُ ثَعْلَبَةً: ئەو شوێنە ڕێوی زۆر بووە.
ثَعْلَبَ الرجلُ: ئەو پیاوە ترسنۆك بوو وەكوو ڕێوی ڕفتاری كرد هەر خۆهەڵكێشانو فرتو فێڵی هەبوو
تَثَعْلَبَ الرجلُ: بەمانا (ثَعْلَبَ) دێ.
الثَّعْلَبُ: پێری گیانلەبەری ڕێوی ئاسایە، وەكوو نموونە دیاری دەكرێ بۆ فرتو فێڵ ٥ قەراخی ڕمب خوار تیژایی نووكەی ٥ بەچكە كە لەدایكی دابڕێ ٥ پلوسكو شوێنی دەرچوونی ئاو لەحەوزو عەمباراو، (ك: ثعالب)٥.
الثَّعْلَبَةُ: دێڵە ڕێوی ٥ نەخۆشییەك كە تووكی جەستەو قژی سەر بڕوتێنێتەوە.
الثُّعْلُبَانُ: نێرە ڕێوی ٥ پیاوی ئازاو زیرەكو لێهاتوو.
الثَّعْلَبِيَّةُ: باز هاویشتنی ئەسپە بەشێوەی ڕێوی.
ثَعَبَ الشاةَ ونحوها ثَعْباً: مەڕەكەی سەربڕی ٥ حوشترەكەی سەربڕی.
ثَعَبَ الرجل بالرمح: بەرمب لەپیاوەكەی داو برینداری كرد.
تثعّبتِ اللثةُ بالدم: پوكەكە خوێنی لێ هات، خوێنی بەربوو.
الثَّعْبُ: هەر شتێك توندبێو بتوێتەوە وەكوو سەهۆڵ، ڕۆن، ئاسن، زیو ٥
ئاوی پاشماوەی لافاو كە لەچاڵو چۆێڵدا دەمێنێتەوە لە سێبەری كێودا بێ، (ك: أثغاب وثغبان)٥
ثَغْثَغَ الطفل في الشيئ: منداڵەكە پێش ئەوەی ددانی بڕوێن بە پوكەكانی ئەو شتەی گەست، پێی ڕۆگەزی.
ثَغْثَغَ المتكلم كلامه وفي كلامه: قسەكەرەكە قسەكانی بەڕەوانی نەكرد ٥ زمانی تێكەڵ پێكەڵ بوو، پاسای قسەكردنی ڕێكو پێك نەبوو.
ثَغَرَ الجِدارَ ونحوه ثَغْراً: كەلێنێكی لەدیوارەكەدا كرد.
ثَغَرَ فلاناً: ددانەكانی فلانی شكاندن (ثَغَرَ سِنَّهُ) ددانی كێشا.
ثُغِرَ الغُلام ثِغْراً: ددانی پێشەوەی منداڵەكە كەوتن
اَثْغَرَ الغلامُ: منداڵەكە ددانی حەوت ساڵەی كەوتن ٥ ئبراهیمی نەخەعی دەڵێ: موسوڵمانانی پێشوو وایان پێ باش بوو (أن يعلموا الصبي الصلاةَ إذا إثَّغَرَ): منداڵەكانیان فێری نوێژبكەن كاتێ ددانی حەوت ساڵەیان دەكەوت.
الثَّغْرُ: كەلێنێكە لەسەرانسەری كێوەكاندا بەدی دێ ٥ شوێنێكە ترسی ئەوە هەبێ دوژمن لێیەوە هێرش بێنێ ٥ بۆیە بەوشارەی دەكەوێتە سەردەریا دەگوترێ: (ثَغر)، (ك: ثغور)٥
الثُّغْرَةُ: كەلێن، كەل، بەندەن ٥

کەلەبەری کێو ە قوڵکەی گەردن.

ثَغِمَ اللَّون ثَغَماً: رەنگەکە سپی بوو وەکوو گوڵی درەختی ثوغام.

ثَغِــمَ الكلــبُ: ســەگەکە هــاربوو زیانــە خرۆبوو.

أَثْغَمَ الوادي: دۆڵەکە درەختی ثـوغـامی لێ ڕوا.

أثغَـمَ الـرأسُ: مـوی سـەری وەکووگـوڵی درەختی ثوغام سپی بوو.

أثْغَمَ الطعامُ الأكِلَ: خۆراکەکە بخۆرەکەی توشی قەڵەوی‌و تەمبەڵی کرد.

ثاغَمَهَا: سەرزەنشتی کرد.

الثُّغامــــةُ: درەختێکـــە بەرەکــــەی‌و گوڵەکەی سپین لەبەرزایی کێوەکان دەڕوێ ە کەوشك دەبێ زیاتر سپی دەبێ، (ك: ثَغام)ە.

ثَغَتِ الشاةُ ونَحوها ثُغاءً: مەڕەکە باڕاندی.

أثغى الشاةَ ونَحوها: مەرەکـەی واڵێ کـرد بارە بار بکا.

الثَّاغی: مەڕ ە دەگـوترێ: (ماله ثاغ ولا راغ) نەمـەڕی هەیـە نـە حوشـتر ە هیچی نییە.

الثَّاغیة: مەڕ، دەگـوترێ: (ماله ثاغية ولا راغية) نە مەڕی هەیە نە حوشتر.

ثَفــا القِـدْرَ ثَفْـأً: هەڵچونی مەنجەڵەکـەی دامرکاندەوە، کوڵەکەی شکاندەوە.

الثُّفَّاءُ: دەنکە خەردەل.

ثَفَدَ الثَّوْبَ وغیره: نـاواخنی لـە پۆشاکەکە کرد.

الثَّفائِیــدُ: نــاواخنی کــەواو چــاکەت ە هـــەوری ســـپی کـــە هەنـــدێکیان دەکەونە سەر هەندێکیان.

أثْفَرَ الدابّةَ: وڵاغەکـەی بـە پاڵوەکـەی بەســتەوە، لــە دواوە لێــی خــوڕی، دەگوترێ: (أثْفَرَهُ بَیْعَةً سوءٍ).

ثَفَــرَ الدابــةَ: لـەدواوە وڵاخەکـەی لــێ خوڕی.

إسْتَثْفَرَ ثوبَهُ، وبه: داوێنی کراسەکەی کۆ کـردەوەو لەناوڕاسـتی خـۆی قـایمی کـردو بـە پشـتێنەکەیەوە بەسـتی خۆی ئامادەکرد بۆ زۆرانبازی.

إسْـتَثْفَرَتِ الحـائض: پەڕۆیــەکی پــانی لـــەنێو ڕانـــی خـــۆی رابـــردوە بەپشـتێنەکەیەوە بەسـتیەوە، لــە حــەدیــث دا هــاتووە: (أنــه أمــر المستحاضــة أن تســتثفر) پێغەمبــەر فـەرمانی بـە ئـافرەتی بـێ نوێـژکرد کـە پەڕۆیـەك بـە نـاوڕانی خۆیـان بـەرن‌و بەپشـتینەکەیانەوە قـایمی بکەن وەکوو دایبی.

الثَّفْــرُ: قایشــێکە لــەلای دواوەی زیــن شـــەتەك دەدرێ‌و بـــەبن کلکـــی وڵاغەکــەدا دەبــرێ‌و لــە هــەردوو ســـــەرەوە بەزینەکـــــەوە بـــــە کورتانەکەوە قایم دەکرێ، بەکوردی پێی دەگوترێ پاڵو.

الثُّفْــرُ: بـۆ دڕنــدەو خـاوەن چـنگ‌و نینـۆك: زێیــە (فەرجییــەتی)، (ك: الفرو ثُفار).

الثُّفْـروقُ: قونچكی دەنكـە خورمـا، ئەوشـتەی پەیوەنـدی ناوكـە خورماكـەو قونچـكەكە دەسـتەبەردەكات ٥ ئـەو لقـە دارخورمایەیـە كـە دوای رنـین چنینی هێشوە خورماكان هەندێ دەنكـە خورمـا وەكـوو پاشـەڕۆك بەسـەر درەختەكـەوە دەمێننـەوە، (ك: ثفاریق)٥.

ثَفَلَ الماءُ ونحوه ثَفْلاً: قوراوو خەستایی ناوەكـە ژێركـەوتو ئـاوە صـافەكە سەركەوت.

ثَفَـلَ الرحـی: كەوڵـە ئـاردی بـۆ ئاشـەكە راخسـت لـەخوار بەرداشـەكەوە كەوڵەكـەی راخسـت بـۆ ئـەوەی ئاردەكە بچێتەسەرێ.

ثَفَـلَ الشَّـیْءَ: یـەكجار ئـەو شـتەی بڵاو كردەوە، پەرتەوازەی كرد.

أَثْفَلَ الماءُ ونحوه: بەمانا (ثَفَلَ) دێ.

ثافَـلَ القـومُ: خەڵكەكـە گەیشـتن بـە خواردەمەنیەكە.

ثَفَّلَ الرحـی: لـەخوار بەرداشـەكەوە كەوڵە ئاردەكەی راخست.

تَثَفَّلَ الشَّیْءَ: شتەكەی وەكوو كەوڵـە ئارد لەخوار خۆیەوە راخست.

تَثَفَّلَ فلانـاً عـرق سـوء وبـه عـرق سـوء: دەمارێكی خراپی تێدا بـوو بـەهۆی ئـەو دەمـارە خراپییـەوە ئـەخلاقی جـوانو سـەخاوەتو بەخشـندەیی لەدەستدا.

تَثَفَّلَ فلانـاً: سەر فلانـە كەس كەوتو بەسەریدا زاڵ بوو

تَثَفَّـلَ المصـارعُ قِرنَـهُ: پاڵەوانەكـە هاوشـانەكەی خـۆی بـۆڕ داو ژێـر خۆیدا.

الثّافِـلُ: ئـەو كەوڵەیـە ئـەو پارچـە قوماشـەیە لـەژێر بەرداشـی ئاشـدا لەكاتی باراش هاڕیندا رادەخرێ بـۆ ئەوەی ئاردەكەی لەسەر كۆ ببێتەوە ٥ لەحـەدیـثدا هـاتووە دەفـەرموێ: (وتـدقهم الفـتنُ دق الرحـی بثفالهـا): فیتنەو ئاشوب بەسەریاندا دەبارێو دەیانكوتێ وەكوو چۆن ئاش هـاڕاوی خـۆی دەكوتـێو بەسـەر كەوڵەئاشـەكەدا دایدەبارێنـێ ٥ بـەرداشو دەسـتاڕی ژێـروی ئـاش، (ك: ثُفُل).

الثِّفَـالُ مـن الـدواب وغیرهـا: پـیرۆی تەمبـەڵ ولاغـی گرانـڕۆ ٥ كـە بەزەبرو زەنگ نەبێ رانەپەڕێ.

الثُّفُـلُ: ئـەو كـەوڵو قوماشـەیە لـەژێر دەستاڕو بەرداشدا رادەخرێ لەكاتی هاڕینی گەنمو جۆدا ٥ ئـەو خشتو خۆڵەیـە لـەژێر ئـاودا كۆدەبێتـەوە ٥ تڵپـە شـوكو تڵپـی هەرشـتێك بگوشـرێ ٥ لـەلای عەرەبـە سارانشـینەكان بـەخواردنێك دەگـوترێ: شـیرو ماسـت نـەبێ ٥ وەكـوو دانەوێڵـەو نـانو خورمـا ٥ پێغەمبەر فەرمووی: (من كـان معه

ثُفْــلٌ فَلْيَصْــطَنِعْ) هــەر کەســێك دانەوێڵەی هەیە یان نانی هەیە یان خورما با خواردن ئامادە بکا.

ثَفُنَتْ يَدُهُ ثَفَناً: دەستی هاوسانو وازی لە کارکردن هێنا.

ثَفُنَتْ الدابةُ: وڵاغەکە بندەستیو ئەو شوێنەی دەکەوێتە سەرزەوی لەکاتی پاڵکەوتنو بیخدانی دا ئەستور بوو خاراو رەق بوو.

أثْفَــنَ العمــلُ يَــدَهُ: کــارکردن دەســتی خارانــدنو پێســتی بــەری دەســتی ئەستورکردو وشکی کردەوە.

ثــافَنَ الرَّجُـلَ: خۆی لـە پیاوەکـە نزیـك کردەوەو هاورێیـەتی کـرد تـا نهێنـی ئیشــو کارەکــانی زانــیو لــەنیازو مەبەستەکانی حاڵی بوو.

الثَّفِنَـةُ: ئـەژنۆ، ئـەو بەشـەی لـە جەسـتەی وڵاغ لــەکاتی پاڵکــەوتنو بیخــدانی دا دەکەوێتـــە ســـەر زەویو دەخـــاریو ئەستور دەبێ ٥ بە عەلی کوڕی حوسەین دەگـــوترێ: (ذو الثَّفِنـــات) چـــونکە ناوچەوانی بەهۆی سوژدەبردنی زۆرەوە خارابوو رەق بوبوو.

ثَفَاه ثَفْياً: بەشوێنی داهات، شوێنی کەوت (ثَفَا القومَ) خەڵکەکەی دەرکرد.

أثْفَــی القِــدْرَ: ســێ کوچــکەی بــۆ مەنجەڵەکە ئامادەکرد.

ثَقَبَــتِ النــارُ ثقوبــاً وثِقَابــةً: ئاگرەکــە هەڵگیرسا، کڵپەی کرد.

ثَقَبَ الزندُ ... [illegible]

بریسکەی لێ دەرکەوت.

ثَقَبَ الکوکبُ ونحوه: ئەستێرەکە روناکی دا، تاریکی شەوی کونکرد.

ثَقَــبَ الــذِکرُ: باســەکە دەنگــی دایــەوەو مەشهوربوو

ثَقَبَــتِ الرائحــةُ: بۆنەکــە بــڵاو بــووەوە مونجی دایەوە

ثَقَـــبَ رأيُـــهُ: رایەکــەی پەســەند بــوو، مەبەستەکەی پێکا.

ثَقَبَ العودُ: پەلە دارەکە ناوی تێچوو نەرم بوو.

ثَقَبَ الناقةُ: حوشترەکە شیری زۆر بوو.

ثَقَبَ الشَّيئَ ثَقْباً: شتەکەی کونکرد دڕاندی.

ثَقُبَ الشَّيئُ واللونُ: ئەو شتەی درەوشایەوە سورایی زۆر بوو سورهەڵگەڕا.

أثْقَــبَ النــارَ: ئاگرەکـەی هەڵـگیرساند (أثقــب الزنــدَ) چـەخماخەی لێ داو پریشکی دەرکەوت.

ثَقَبَ العُودُ: دارەکە ئاوی هەڵمژی ئاوی تـێ زیبیا.

ثَقَــبَ الطــائرُ: باڵندەکـە لـە هـەوادا بـەرز بووەوە بۆ حەوا.

ثَقَبَ النار: ئاگرەکەی هەڵگیرساندو خۆشی کرد.

ثَقَبَ الشیبُ فلاناً وفیه: فلانەکەس پیری لێ دەرکەوت ٥ دەگوترێ: (ثَقَبَ الشیبُ الشَّــعْرَ): پــیری لــە مووەکــانی جەستەی دیاری دا.

انْثَقَبَ: بەمانا (إنخَرَقَ)دێ ٥ کـونی کـرد دڕاندی.

تَثَقَّبَ: بەهۆی رزین و بێ کەڵك بوونی دڕاو هەڵوەری.

تَثَقَّبَ النار: ئاگرەکەی هەڵگیرساند.

الأثقوب: بەو کەسە دەگوترێ: خۆ لەهەموو شتێك هەڵقورتێنێ

الثَّاقِبُ: دەنکە شقارتە کە ئاگری پێ دەکرێتەوە.

الثَّقْبُ: کونی نەمدیواودیو، (ك: أثقب وثقوب وأثقاب).

الثُّقْبَةُ: بەمانا (الثقب)دێ، (ك: ثُقَبٌ)ە.

الثُّقَابَةُ: ئامێرێکە بۆ کونکردنی شت بەشێوەی کونی کەوانەیی (دڕێل).

الثَّقوب: بەمانا (الثَّقاب) دێ.

الْمُثْقَبُ: رێبازی گەورە کە خەڵکی بەهۆی پێداڕۆیشتنی زۆر بە پیادەڕەویی دروستی دەکەن.

المِثْقَاب: ئامێرێکە ددانی تیژی پێچاو پێچی بەقەراغەکانیەوە هەن بۆ ئەنجامدنی کونی کەوانەیی.

الْمِثْقَبُ: ئامێری کونکردن ◦ رێبازی نێوان کوفەو مەککە، (ك: مثاقب).

ثَقِفَ ثَقْفاً: زیرەك و وریا بوو.

ثَقِفَ الخَلّ: سرکە کە تیژی و ترشییەکەی زیاد لەئەندازە بوو زمان دەسوتێنێ ◦ (ثَقِفَ العلمَ والصناعةَ) زانیاری و پیشەسازی چاك فێربووەو بەجوانی ئەنجامیان دەدا.

ثَقِفَ الرجلَ في الحرب: لەشەڕا فریای پیاوەکە کەوت.

ثَقِفَ الشيءَ: فرسەتی لەوشتە هێنا ◦ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ﴾

ثَقُفَ الخَلّ ثقافةً: بەمانا (ثَقِفَ) دێ.

ثَقُفَ فلان: فلانەکەس لێهاتوو کاراما دەرچوو.

ثاقَفَهُ مثاقفة وثِقافاً: کێشەی لەگەڵدا کردو بەچەك بەرامبەریی کرد ◦ بەگاڵتەو سوحبەت بەربەرەکانی کرد بۆ ئەوەی دەری بخا کە لێهاتوو کارامایە.

ثَقَّفَ الشَّيْءَ: خوارایی و ناڕاستییەکانی لەو شتە ڕاست کردەوەو رێکی خست.

ثَقَّفَ الانسان: ئادەمیزادەکەی پەروەردە کردو تەربیەی داداو فێری زانستی کرد.

تَثَاقَفُوا: ئەو کۆمەڵە یەکتریان فێری زانین و دەست رەنگینی کرد.

تَثَقَّفَ: بۆ موطاوعەی (ثَقَّفَهُ) هاتووە دەگوترێ: (ثَقَّفَ علی فلان وفي مدرسة كذا).

الثَّقَافَةُ: زانین و زانیاری و کارامایی لەفەننەکاندا.

الثُّقَافَةُ: ئامێرێکە لە دار یان لە ئاسن رمبی پێ ڕاستەوپاستە دەکرێن، چالایی کەڵکەکانی پێ ڕاست دەکرێنەوە، (ك: اثقِفَة وثُقُف)ە.

الثِّقَافة: یاریکردن بە شمشێر.

ثَقَلَ الشيءَ بيده ثَقْلاً: شتەکەی بە دەست هەڵسەنگاندو کێشەکەی دیاری کرد

٥ (ثَقُلَ غيره في الوزن) له كێشدا لەكەسانی دی قورس تربوو، ئەوشته لەشتی تر قورس تربوو.

ثَقُلَ ثِقلاً وثقالةً: پارسەنگی درایەوە، قورساییەکەی لەوی تر زیاتر بوو.

ثَقُلَ الأمرُ: کارەکە زۆر گران و ناخۆش بوو.

ثَقُلَ الرجلُ: پیاوەکە عاقڵ و دامەزراو بوو.

ثَقُلَ المریض: نەخۆشەکە نەخۆشییەکەی تینی بۆ هێناو کوشندەبوو.

ثَقُلَ یده، ثَقُلَ سمعه، ثَقُلَ لسانه: دەستی، گوێچکەی، زوبانی کزو لاواز بوو وەکوو پێویست کاریان نەکرد.

ثَقُلَ عن حاجتي: لەکارەکەی مندا تەمبەڵی کرد.

ثَقُلَ الشيئ أو الأمر علی النفس: نەفسی ئەوشتە یان ئەوکارەی بەلاوە ناخۆش بوو.

ثَقُلَ الحاملُ: ئافرەتەکە سکپڕیەکەی دیاریداو دەرکەوت.

ثَقُلَت النبات: ڕوەکەکە لاسکەکانی تێراوبوون.

أثقَلَتِ الحامل: ئافرەتەکە سکپڕیەکەی دیاریداو دەرکەوت ٥ (هي مثقلٌ) ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَلَمَّا أَثقَلَت دَّعَوَا اللَّهَ رَبَّهُمَا﴾.

أثقَلَ فلاناً: کۆڵێکی گرانی لەکوڵی فلانەکەس نا ٥ دەگوترێ: (أثقَلَهُ الغُرْمُ) و(أثقَلَهُ الوزر) و(أثقَلَهُ النوم) و(أثقَلَهُ المرضُ فلاناً): سواری شانی بوو بەسەری دا زاڵ بوو.

ثَقَّلَهُ: قورسی کرد (ثَقَّلَ الحرف في الکلمة): پیتەکەی قورس کرد لە وشەکەداو تەشدیدی خستەسەر.

ثَقَّلَ علی فلان: لەسەر فلانەکەس گران و ناخۆش بوو.

تثاقَلَ علیه: بەقورسایی خۆی خۆی خستەسەر

تَثاقَلَ عن الأمر: لەکارەکەدا تەمبەڵی نواندو قونگران بوو زوو ئەنجامی نەدا.

تثاقَلَ الی المکان: لەو شوێنە پاڵی لێدایەوەو پێی ڕاهات و تێیدامایەوە.

اثّاقَلَ: بەمانا (تثاقَلَ) دێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿ اثَّاقَلْتُمْ إِلَی الأرض﴾.

اسْتَثْقَلَ الشَّيْئُ: شتەکە قورس بوو

اسْتَثْقَلَ في نومه: خەوی لێ کەوتوو خەوی خۆش بوو

اسْتَثقَلَ فلاناً: فلانکەسی بەرەزا قورس لەقەڵەم دا.

الثاقل: قورس ٥ کەسێك نەخۆشی لەجێی خستبێ.

الثقال: قورس، (ك: ثَقَلٌ)٥.

الثَّقالة: ئەو شتە قورسەیە دەخرێتە سەر کۆمەڵێ پەڕەو کاغەزی سەرمێز لە فەرمانگەکاندا بۆ ئەوەی پەرت و بلاو نەبنەوە.

الثِقْلُ: ثقلُ الشيئ: قورسایی شت و کێشی ٥ بارێ قورس ٥ هەرشتێك لەسەر دڵ

گران بێ وەکوو قەرزو تاوانو ئەو جۆرە شتانە، (ك: أثقال)ە ٥ (أثقال الأرض) ئەوەی لەناو سکیدا حەشاردراوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَأَخْرَجَتِ الأرض أَثْقَالَهَا﴾.

الثَّقَلُ: کالاو شتو مەك ٥ شتی بەنرخو عەنتیکەو گرنگ: پێغەمبەر دەفەرموێ: (أني تارك فيكم الثَّقَلَين كتاب الله وعترتي).

الثَّقَلاَنُ: بەرەی ئادەمیزادو جندۆکە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿سَنَفْرُغُ لَكُمْ أَيُّهَا الثَّقَلاَنِ﴾.

الثَّقَلَةُ: قورسایی ٥ ئالۆشیو ناڕێكو پێکی تەندروستی جەستە ٥ کالاو شتو مەك.

الثَّقِيلُ: قورسو گران، (ك: ثقلاء وثقال) ٥ جۆرێکیشە لە دەنگو ئاوازی گۆرانی.

المثقالُ: ئەندازەیەکی زۆر بچووك (مثقال الشيء) ئەوەندەی شتەکە لەکێشدا ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّ اللّهَ لاَ يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ﴾ لە زاراوەی کێشو تەرازودا کێشو چەندییەتی میثقاڵ درهەمێكو سێ بەش لە حەوت بەشی دیرهەمێکە (٧/٣)، (ك: مثقيل)ە.

مثاقیل: ئەركو خەمو خەفەت ٥ دەگوترێ: (ألقى عليه مثاقيله) ئەركو خەمو خەفەتی خستە سەرشانی.

المُثْكِلَةُ: ئەو ئامێرەی زەوی پێ دەکوترێتەوەو دەپەسێورێتەوە.

ثَكِلَ الوَلَدَ أو الحَبيبَ ثَكِلاً وثُكْلاً: مندالەکەی یان خۆشەویستەکەی لەدەست داو بۆی گریا (بەزۆری بۆ ئافرەت دەگوترێ) ٥ لە رستەدا بەم جۆرە فەرقی نێرینەو مێینە دەکرێ ٥ بۆ پیاو دەڵێی (هو ثكل وثكلان)، بۆ ئافرەتیش: (هي ثاكلة وثكلى) ٥ لە میانەی دوعاکردن لە یەکێك دەگوترێ: (ثكلته أمُّهُ).

أثكلتِ المرأةُ: ئافرەتەکە بەردەوام بوو لە گریانو شینو رۆرۆدا.

أثكلها الله: خودا مندالەکەی لێ ستاندەوە.

الثُّكلُ: لەدەستدانی خۆشەویستە.

الثَّكولُ: ئەو ئافرەتەیە شین بۆ مندالە مردووەکەی بکا.

الثُّكْنَةُ: لیواو سوپای جەنگاوەران ٥ شوێن حەوانەوەی سوپا، (ك: ثُكَن وثكنات).

ثَلَبَ الشيءَ ثَلْباً: دەلاقەی لەشتەکە کرد کونی تێکرد.

ثَلَبَ فلاناً: ڕەخنەی لە فلانەکەس گرت بە کەم بایەخی دانا.

ثَلَبَ المَتاعَ: کالاکانی هەڵەوگێڕکرد

ثَلَبَ جلدُهُ ثَلباً: پێستی وێك هاتەوە تێچوو

ثَلَبَ القدمُ: قاچەکە قلیشی تێکەوت

ثَلَبَ الثوبُ: پۆشاکەکە چڵکن بوو.

ثَلَبَ الرجلُ: پیاوەکە بەعەیبو لەکە تۆمەتبارکرا، ژینامەی خۆی پێ ناشیرین کرا ٥ (الثَّلْبُ والثَّلِبُ) عەیبدار.
المِثْلَبُ: رەخنەگر، عەیبگر.
المَثْلَبَةُ: عەیبو لەکە، (ك: مثالب).
ثَلَّثَ الحَبْلَ ونحوه: حەبلەکەی سی لۆ کردەوەو بای داو کردی بە حەبلێکی ئەستوری پتەو.
ثَلَّثَ العَمَلَ: سێ جار کارەکەی ئەنجام دا.
ثَلَّثَ الشَّيْءَ: سێیەکی شتەکەی وەرگرت ٥ دەگوترێ: (هو مثلوث).
ثَلَّثَ الأثنين ثلثاً: سێیەکەی تەواو کردو بوو بەسێی راست.
أثْلَثَ الشَّيْءَ: شتەکە سێیەکی مایەوەو دوبەش لەسێ بەشی رۆیی.
أثْلَثَ القومُ: قەومەکە بوون بەسێ پێرو تاقم.
أثْلَثت الحاملُ: ئافرەتە سکپڕەکە منداڵی سێیەمی هێنا، سێیەم زارۆکی بوو (هي مثلث).
أثْلَثَ الشَّيْءَ: شتەکەی کرد بەسێ بەش.
ثَلَّثَ: سێیەمجار هات.
ثَلَّثَ البُسْرُ: هێشوە خورماکە سێیەکی بوو بە خورمای روطابو شیرین.
ثَلَّثَ الشَّيْءَ: شتەکەی کردە سێ بەش ٥ سێ جار دابەشی کرد.

ثَلَّثَ الشَّرابَ: شەرابەکەی کوڵاند تا دوبەش لە سێ بەشی رۆیی.
الثالوث: ئەو شتەی لەسێ پێك هاتبێ.
الثالوث الأقدس: سێ ئوقنومی سەرەکی مەسحییەکانە (بـاوكو كوڕو مەریەم).
ثُلاثَ: سێ سێ، دەگوترێ: (جاء القوم ثُلاثَ) واتە سێ سێ هاتن ٥ (الثلاثاء): سێ شەممە.
الثلاثة: سێ ٥ بۆ نێرینە دەگوترێ: (ثلاثةَ) بۆ مێینە (ثَلاثَ).. (ثلاثة رجال وثلاث نساء).
الثلاثون: سی، (سێ جار دە).
الثلاثيّ: ئەو شتەی نیسبەت بدرێ بۆلای (ثلاثة) ٥ هەرشتێك لەسێ بەش پێك هاتبێ ٥ دەگوترێ: (رسم ثلاثي، تقسيم ثلاثي، كلمة ثلاثية).
الثُّلُثُ والثُّلْثُ: بەشێك لەسێ بەش، (ك: أثلاث).
خط الثلث: جۆرێکە لەخەتی عەرەبی، قاعیدەو یاسای خۆی هەیە.
الثِّلْثُ: جاری سێیەم ٥ لەو شتانەی دوبارە دەبێتەوە، (ك: أثلاث) ٥ دەگوترێ: (حمّى الثلث) ئەگەر ئەخۆشەکە عادەتی وابوو ئەخۆشییەکەی بۆ دەگەڕایەوە لە رۆژی سێیەم.
مَثْلَثَ: سێ سێ، دەگوترێ: (جاءوا مَثْلَثَ) سێ سێ هاتن.

المُثلَّثُ: روبەرێکە سێ هێڵی راست دەوری دەدەن ٥ شەرابێکە ئەوەندە کولابێ تا دوبەشی رۆیشتبێ

ثَلَجَ الماءُ ونحوه ثلوجا: ئاوەکە سارد بوو.

ثَلَجَ صدرُهُ: رازی بوو دڵنیابوو.

ثَلَجَ الماءَ وغيرَهُ ثَلْجاً: بەفرو سەهۆڵی خستە ناو ئاوەکەوە.

ثَلَجَ السماءُ القومَ: ئاسمان بەفری بەسەر ئەو قەومەدا باراند.

ثَلِجَ الماءُ ثَلْجاً: ئاوەکە سارد بوو.

ثَلِجَ نفسُهُ بالشَّيْءِ: نەفسی بە شتەکە رازی بوو (ثَلِجَ قَلْبُهُ) دڵی رازی بوو چونکە یەقینی پەیداکرد.

أثْلَجَتِ السَّماءُ: ئاسمان بەفری باراند.

أثْلَجَ الرجلُ: پیاوەکە بەناو بەفردا رۆیشت.

أثْلَجَ فلاناً: فلانکەسی دڵنیاکردو متمانەی تەواوی پێ داو کەیف خۆشی کرد.

الثلاجي: شتی زۆر سپی رەنگ ٥ دەگوترێ: (نصل ثلاجي) ئاسنێکی سپی رەنگە.

الثَّلْجُ: سەهۆڵ (ئاوی بەستوو)، (ك: ثلوج).

الثلاج: سەهۆڵ فرۆش.

الثلاجة: ئامێری ئاوساردکردن و شوێنی تێیدا هەڵگرتنی خۆراك و پارێزیکردنی لە خراپبوون.

المَثْلَجَة: شوێنی سەهۆڵ.

ثَلَغَ الحيوانُ ثَلْغاً: ئاژەڵەکە توراندی.

ثلغَ ثَلْغاً: جەستەی ریخاویی بوو پیس بوو.

ثَلَّغَهُ: پیسی کرد، ریخاوی کرد بەپیسایی ئاژەڵ پیسی کرد.

ثَلَطَ الحيوانُ والصَّبِيُّ: ئاژەڵەکە، منداڵەکە پیسایی شلی کرد توراندی.

ثَلَطَ الشَّيْءَ: شتەکەی بەریخ و پیسایی پیس کرد، ریخی تێهەڵسوو.

الثَّلْطُ: ریخ و پیسایی شل، چ هی ئادەمیزاد بێ چ هی گیانلەبەری تر.

ثَلَغَ الرأس ونحوه ثَلْغاً: سەری بریندار کرد قرنجاندی.

ثَلَغَ المطرُ والريحُ الرُّطَبَ والبُسْرَ: باران و بای بەهێز لە خورما گەییوەو لە خورما نەگەییوەکانی دا وەراندی بریینداری کردن.

ثَلَّ الكثيبَ ثَلاًّ: گڵی تەپۆلکەکەی داڕوخاند.

ثَلَّ الدارَ: خانوەکەی روخاند

ثَلَّ عَرشَهُ: دەسەڵاتی لێ ستاند، لەفەرمانرەوایی خست.

ثَلَّ الوعاءَ: هەرچی لە قاپەکەدا بوو لە زەرفەکەدا بوو بردی.

ثَلَّ ثَلَلاً: فەوتا لەناو چوو.

ثَلَّ أسنانُهُ: ددانەکانی کەوتن ٥ ددانی هەڵوەرین.

أثَلَّ الرجلُ: پیاوەکە مەڕو ماڵاتی زۆر بوو، خوری زۆر بوو.

أثلَّ فَمُهُ: ددانی کەوتن.
أثلَّ الشّيَ: شتەکەی روخاند.
انثلّ البناءُ: بیناکە روخا.
انثلّ الناسُ عليه: خەڵك لەسەری کۆ بوونەوە.
تَثلّلَ البناءُ: باڵەخانەکە روخا.
تَثلّلَ التُّرابُ: تەپو تۆز هەڵساو لەگەڵ رەشەبا رۆیی.
الثُّلّةُ: خوری ٥ دەگوترێ: (فلان كثير الثُّلّةِ) فلانکەس جەستە توکنە ٥ جەڵبە مەرویزن ٥ ئەو گلەی دەردێ لەبیرو کۆمەڵ دەکرێ، (ك: ثِلال)ە.
الثُّلّةُ: کۆمەڵێك ئادەمیزاد ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿ثُلّةٌ مِّنَ الْأَوَّلِينَ، وَثُلّةٌ مِّنَ الْآخِرِينَ﴾.
الثُّلّة: بەهیلاکچون.
ثَلَمَ الجِدارَ ثَلْماً: درزێك شەبەقێکی لەدیوارەکە کرد.
ثَلَمَ الإناءَ: قاپەکەی شکاند، قەراخی قاپەکەی شکاند ٥ دەگوترێ: (ثَلِمَ في ماله ولي عرضه) ماڵو ناموسی لەکەدار بوو.
ثَلَمَ السَّيفَ: شمشێرەکەی کول کرد وای لێکرد شت نەبڕێ.
ثَلِمَ الشّيءُ ثَلْماً: ئەو شتە درزی تێ بوو کونی تێ بوو ٥ دەگوترێ: (ثَلِمَ الوادي) واتە قەراغەکانی روخانە ناو شیوەکەوە.
ثَلِمَ الطريقةُ: رێگاکە هەڵکەندرا ٥ (ثَلِمَ السكينُ): کێردەکە تیژایی نەماو کول بوو ٥ (ثَلِمَ الرجلُ): پیاوەکە بێ عەقڵو گەوج بوو سروشتی ناشیرین‌و نەفام بوو.
ثَلَّمَهُ: بەمانا (ثَلَمَهُ)دێ ٥ (إنثَلَمَ) بەمان (ثَلِمَ) دێ.
إنثَلَمَ القومُ على فلان: لە هەموو لایەکەوە خەڵکەکە بۆ فلانکەس هاتن‌و لێی خڕبوونەوە.
تَثَلَّمَ: بومطاوعەی (ثَلَّمَ) هاتووە.
الـثَّلْمُ: بەلای زانایانی عەروزەوە فرتاندنی (ف)ییە لە (فَعُولن).
الثُّلْمَةُ: ئەو شوێنەیە درزی تێ بووەو شەقی بردووە.
ثَمَأَ الخُبزَ ثَمْأً: نانەکەی وردکرد ٥ (ثَمَأَ راسهُ) سەری فرنجاند.
ثَمَأَ الطعامَ: خواردەمەنییەکەی فرێدایە ناو رۆنەکەوە.
ثَمَأَ فلاناً: چەوری دەرخواردی فلانەکەس دا.
ثَمْثَمَ فلان: فلانکەس لە قسەکردندا زمانی گیراو نەیتوانی قسە بکا.
ثَمْثَمَ الشّيءَ: شتەکەی جەڕاندو بەتەوژم رایتەکاند
ثَمْثَمَ قِرنَهُ: قاری لەهاوشانەکەی گرت‌و بەسەریدا زاڵ بوو
ثَمْثَمَ نصلَ السيفِ ونحوه: تیرەکەی دولاهێنایەوە.
ثَمْثَمَ الاناءَ: قاپەکەی داپۆشی.
ثَمْثَمَ العملَ: کارەکەی چەواشەکرد بەباشی ئەنجامی نەدا.

ثَمْثَمَ فلاناً: فلانەکەسی راگرت لەئیش بۆ ئەوەی پشوبداو بحەوێتەوە ٥ دەگوترێ: (ثَمْثِمُوا بنا ساعةً): سەعاتێك وازیان پێ لەئیش هێنابن بۆئەوەی بحەوێینەوە.

ثَمْثَمَ عن الشَّيْئ: لە ئەنجامدا ئیشەکەی راوەستاو وازی لێ هێنا.

الثَّمْثَامُ: کەسێکە دوژمنەکەی بۆرپبداو بیشکێنێ.

الثَّمْثَمُ: سەگ، سەگی راو (سەگ جۆرو رەنگو قەبارەی زۆر هەیە).

ثَمَجَ الأشياء ثَمْجاً: شتەکانی تێکەڵاو کردن.

أَثْمَجَ الثيابَ وغيرها: پۆشاکەکەی نەخشاند گوڵو نەخشی تێدا کردنو رەنگاو رەنگی کرد.

أَلْثَمِجُ: ئەو کەسەیە دەست رەنگین بێ لە پەراوێز دروستکردن بۆ کراسو عەباو نەخشاندنیان.

ثَمَدَ الماءُ: ئاوەکە کەم بوو.

ثَمَدَ المكانَ: شوێنەکەی ئامادەکرد وەکوو حەوزو عەمباراو بۆ ئەوەی ئاوی تێدا کۆببێتەوە.

ثَمَدَ الماءَ: ئاوی لەزەوی پەیداکرد ٥ زۆربەی ئاوەکە بەفیرۆ چوو.

ثَمَدَ النَّاقَةَ: حوشترەکەی دۆشی.

ثَمَدَ فلاناً: هەرچی ماڵو سامان هەبوو لەفلانکەسی ستاندو هیچی بۆ نەهێشتەوە.

ثَمِدَ الماءُ: ئاوەکە کەم بوو، دەگوترێ: (ثَمِدَ فلان): فلانکەس نیشاتو جمو جوڵی کەم بوو.

أَثْمَدَهُ: بەمان (ثَمَدَه)دێ.

أَثْمَدَ العَيْنَ: چاوی رشت بەکلە سوبحانی.

إِثَّمَدَ: چووە سەر گۆلاوەکە ٥ (إِثَّمَدَ الماءَ) بەمانا (ثَمَدَهُ).

إِسْتَثْمَدَ الماءَ: بەمانا (ثَمَدَهُ) دێ.

اسْتَثْمَدَ فلاناً: داوای خێرو چاکەی فلانەکەسی کرد.

الإِثْمِدُ: جۆرە کانێکە مادەیەکی بلوری رەنگ قصدیری هەیە رەقو ناو هەڵۆڵە ٥ ورد دەکرێو دەکوترێو چاوی پێ دەرێژرێ.

الثَّمْدُ: ئاوی کەمو راوەستاو کە ئاوی تری نەیەتەسەرو ئاویشی لێ نەڕوا ٥ شوێنێك ئاوی تێدا کۆببێتەوەو وەکو حەوزو عەمباراو.

الثَّمَدُ: بەمانا (الثَّمْدُ) دێ.

ثَمُود: هۆزێکن لە عەرەبە دوابڕاوەکان کە حەزرەتی صالح پێغەمبەریان بوو، بەهۆی تاوانو سەرپێچییان خودا سەرلەبەر لەناوی بردن.

ثَمَرَ الشَّجَرُ ثَمُوراً: درەختەکە میوەکەی دەرکەوت.

ثَمَرَ الشَّيْئ: شتەکەی پێگەیی‌و کامڵ بوو ٥ دەگوترێ: (ثَمَرَ مالُهُ) ماڵەکەی زۆر بوو.

ثَمَرَ لە: میوەی بۆ کۆ کردەوە

أَثْمَرَ الشَّجَرُ: درەختەکەی گەیشتە کاتی بەرگرتن.

أَثمَرَ المالُ: ماڵو سامانەکە زۆر بوو.
أثمَرَ القَومَ: میوەی دەرخواردی قەومەکەی دا.
ثمَّرَ الشّجرُ: بەمانا (ثَمَرَ) دێ.
ثمَّرَ اللبنُ: ماستەکە رۆنەکەی لێ دەرکەوت.
ثمَّرَ مالَهُ: ماڵو سامانەکەی گەشەپێدا.
الاستثمار: بەکارهێنانی ماڵو پارەو پول لە پرۆژەی بەرهەمهێنان دا بەیەکێك لەبوارەکانی بەرهەمهێنان.
الثّامِرُ: لۆبیا.
الثّمرة: بەری دەرەخت.
الثّمرةُ من الشّيئ: سودو قازانجی ئەوشتە ٥ دەگوترێ: (خَصَّني فلان بثمرة قلبه) خۆشەویستی خۆی بۆتەرخان کرد، (ك: ثَمَرٌ وثُمُر وثِمار وأثمار)٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَكَانَ لَهُ ثَمَرٌ﴾.
ثمارُ المال: ئەو بەرو بومەیە لەکاتی وەرزەکاندا دێتە بەرهەم.
الثّميرُ: بەمانا درەختی بەردار دێ ٥ (إبن ثمير) شەوی مانگە شەوە.
ثَمَغَ الألوانَ ثَمْغاً: رەنگەکانی تێکەڵ کرد.
ثَمَغَ الثّوبَ ونحوه: بە تێرو تەسەلی کراسەکەی رەنگ کرد.
الثّميغةُ: برینداربوونی پێستی سەر، قرنجاندنی گۆشتی سەر تاسەر ئێسقان.
ثَمَلَ ثَملاً وثُمولاً: مایەوە جێگیر بوو ٥ دەگوترێ: (ثَمَلَ في داره) لە خانووەکەدا مایەوە (ثَمَلَ الماءُ في الحوض) ئاوەکە لە حەوزەکە مایەوە.
ثَمَلَ الشّيئَ ثَمْلاً: شتەکەی هێشتەوە دایپۆشی، شاردییەوە.
ثَمَلَ الطّعَامَ: خۆراکەکەی رێكو پێك کرد.
ثَمَلَ فلاناً: هەڵسا بەئیشوکاری فلانکەسو سەرپەرشتی کرد.
ثَمَلَ الإناءَ: بنکرِی قاپەکەیشی خواردەوە.
ثَمِلَ ثَمَلاً: شەراب کاری تێکردو سەرخۆش بوو.
ثَمِلَ الى كذا: مەیلی بۆ ئەوشتە کردو خۆشی ویست (هو ثَمِلٌ).
أثمَلَ المكانُ: شوێنەکە خۆشو سازگار بوو، دڵگربوو ئادەمیزاد زوو وەگرێ دەبێو دڵی لێ دەکرێتەوە بۆتێدامانەوە پەسەندی دەکا.
أثمَلَ اللبنُ ونحوه: شیرەکە توێکەی زۆر بوو.
أثمَلَ الشرابُ فلاناً: شەرابەکە فلانەکەسی سەرخۆش کرد ٥ دەگوترێ: (أثمَلَهُ النُعَاسُ): هەنەوز لاڵو پاڵی کرد.
أثمَلَ الاناءَ: بنکرِەکەی هێنایە دەرێو خواردیەوە.
ثمّلَ الشرابَ: شەرابەکەی هەڵقوڕاند هەتا سەرخۆش بوو.
اثمَلَ الشرابُ فلاناً: شەرابەکە فلانکەسی سەرخۆش کرد.
تثمّلَ: بۆ مطاوعەی (ثمّل)یە.
تَثمّلَ الشرابَ: شەرابەکەی هەڵقوڕاند، هەڵی لوشی.

الثِمَــالُ: پــەناو بــەهاوار هــاتوو ٥ ئــەبوتاليب لــە مــەدحی پێغەمبــەرا دەڵێ: (وأبيض يَستَسقي الغمام بوجهه - ثِمال اليتامى عصمةٌ للأرامل).

الثُمَالُ: ژەهری پاڵێوراو

الثُمالَةُ: بەرماوەی بنكی پیاڵە شەراب‌و شلەمەنی تـر ٥ بـەڵغ‌و قـەوز ٥ (ك: ثمال)٥.

الثَمَلَةُ: بەمانا (الثمالة) دێ ٥ خوری یان پارچە قوماش لـەرۆن هەڵكێشرێ‌و شتی پێ چەور بكرێ، (ك: ثَمَلٌ).

الثُمْلَةُ: بەمانا (الثَمَلِةُ) دێ.

الثَمِلَــةُ: بــەمانا (الثَمَالَــةُ) دێ ٥ باڵــە خانەیـەك فەرشـی تێـدا راخرابـی‌و هـەموو هۆكـاری تێـدا حەوانـەوەو خۆشی ژیانی تێدا دەستەبەر بووبێ ٥ بەربەسـتی ئـاو، بەنـداو ئاوەكـە بەندبكا، (ك: ثمائِل وثُمل).

المَثْلَةُ: شوێنێكە ئامادەدەكرێ بۆ ئـاو تێـدا كۆكردنەوە (عەمباراو)، (ك: مَثَامِلٌ).

المِثمَلَةُ: شـیر پاڵێوێـك قاپێكە بـەكاردێ بۆ پاڵاوتنی شیر.

ثَمَّ الشَيئَ ثَمَّاً: بە ڕووەكی ئەمام پاراستی.

ثَمَّ يدَهَ: بە ڕووەكی ئـەمـام دەستی مەسح كرد.

ثَمَّ الشَيئَ: شتەكەی ریك خست

ثَــمَّ الطَعَـامَ: خواردەمەنییەكـەی خـوارد بەچاك‌و خراپیەوە.

ثَمَّـتِ الدابـةُ النبـاتَ: پێرۆكـە بـەدەم ڕوەكەكەی هەڵكێشا.

ثَمَّ العَظْمَ: ئێسقانەكەی دەرخست.

اِثْثَمَّ: كزو لاواز بوو (إثْثَمَّ عليه) لەسەری كۆ بونەوە

الثَمَـامُ: ڕوەكێكـە لـەپێڕی (نـەرجیلی) مـــەترو نیوێـــك بەرزدەبێتـــەوە لقــەكانی پڕوچــڕن، خونچــەكانی گوڵی شـۆڕەوە بـوون‌و بەپدەسـتن ٥ بۆیە دەگوترێ: (هو منك على طرف الثُمــام) واتــە: نزیـك‌و بەپدەســتە بەئاســـانی دەســـتت دەیگاتـــێ ٥ هەروەها دەگوترێ: (الغريـق يتشبث بالثمام) ئەو كەسەی خەریكە بخنكێ ئەگـــەر دەســـتی بگاتـــە ڕوەكـــی ثومامەش دەستی پێ دەگرێ.

ثُمَّ: حەرفی عەطفە بۆ تەرتیب بەكاردێ، وا دەبـــێ (تێـــی خـــڕ) بـــە كۆتاییەكەیـــــەوە دەلكێنـــــدرێ دەگوترێ: (ثُمَّةَ ثُمَّتَ).

ثَمَّ: ناوە بۆ شوێنی دوری ئاماژە بۆكراو بـەمانا (هنـاك) دێ ٥ وەكوو قورئـان دەفەرموێ: ﴿وَأَزْلَفْنَا ثَمَّ الْآخَرِينَ﴾.

الثُمَّــةُ: چــەپكێك باوەشــێك لــەگیای ثومام، (ك: ثُمَمٌ).

الثِمَّةُ: پیری كە نەفت، دەگوترێ: شێخ ثِمَّةٌ، (ك: ثُمَمٌ).

المَــثَمُّ: ســەری نــاوك (ئــەو شــوێنەی بڕدراوە لەناوك)، (ك: مَثَامٌ).

المَثَمَّةُ: بەمانا (المَثَم) دێ.

ثَمَنَ الشَّيْءَ ثَمْناً: هەشت یەکی شتەکەی برد.

ثَمَنَ القومَ وغيرهم ثَمْناً: هەشتەم کەسی قەومەکەی بوو.

ثَمُنَ الشَّيْءَ ثَمانةً: شتەکە نرخی بەرز بووە، گران بوو (هو ثَمين)

اَثْمَنَ القومُ: قەومەکە بوون بە هەشت.

اَثْمَنَ السلعةُ: کالاکە نرخی بەرز بۆوە.

اَثْمَنَ الشيْءَ: نرخی بۆ شتەکەی دانا.

اَثْمَنَ فلاناً، ولفلان سِلْعَتَهُ: نرخی کالاکەی دابە فلان.

ثَمَّنَ السِلْعَةَ: مەزندەی نرخی کالاکەی کرد.

ثَمِن الشَّيْءَ: بۆ ئەو شتە هەشت کۆڵەکەو پایەی بۆ دانا.

اَلثَّمَنُ: نرخ و بەهایەك کە کڕیارو فرۆشیار بەرەزامەندی وەری دەگرن ٥ جانرخ بێ یان کالابێ، (ك: أثمان)٥.

ثامَنَهُ في السلعة: لەنرخی کالاکەدا مامەڵەی لەگەڵ کردو موناقەشەی کرد.

الثَّمِينُ: بەنرخ ٥ بەمانا (اَلثُّمْنُ)دێ، دەگوترێ: (هذا ثُمْنُ ذاك وَثَمِينُهُ)، (ك: أثمان)٥.

الثُّنْدوَةُ: گۆمەمکی پیاو ٥ قەراخ لوت ٥ پێشی لوت، (ك: ثناد)٥.

الثُّنْطُبُ: شیشە ئاسنێکە لقە دارخورماو شتی وای پێ کون دەکرێ بۆ دوستکردنی قەفەس و کورسی چەپەر.

اَثْنَتِ الأرض: زەوییەکە گیامردەڵەو گەنەگیای زۆر بوو.

اَثْنَتِ الهَرِمُ: لادیوارەکە هەرەمەکە لاواز بوو تێك روخا.

ثُنِّنَ: گەندەگیای خوارد لەناو پوش و گیا مردەڵەدا لەوەڕا.

ثُنِّنَ الفرسُ: وڵاخەکە باری قورس بوو خەریك بوو ورگی بگاتە زەوی.

الثُّنُ: گیاوشکەڵەی کەم هێزو گەندە گیا کە نەش و نمای نەبێ، (ك: ثِنان).

الثُّنَّةُ: لای خواروی گەدەی وڵاخ ٥ تاڵتاڵە موی پاژنە قاچی وڵاخ کە خەریکە لەزەوی بدا، (ك: ثُنَنٌ).

ثَنى الشَّيْءَ: شتەکەی دوو لوّ هێنایەوە هەندێکی بەسەر هەندێکی دادایەوە (ثَنى صدرَه على كذا) سنگی خۆی بەسەرداداو داپۆشی ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿ألا أنهم يثنون صدورهم ليستخفوا منه﴾.

ثَمِن فلاناً عن كذا: فلانەکەسی والێکرد واز لە فلان شت بێنێ.

ثَمِن عنانَ فَرَسِهِ: لغاوی ئەسپەکەی باداوە، جڵەوی توندکرد بۆ ئەوەی نەهێڵێ ئەسپەکە خێرا بڕوا.

ثَنى عنانَهُ عنّي: ڕوی لێ وەرگێڕام.

ثَنّى فلاناً على وجهه: فلانکەسی بەڕێی خۆیدا ناردەوە هیچی بۆ نەکرد.

ثَنّى عِطْفَهُ: لوتبەرزی نواندو خۆی بەزل زانی ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿ثَانِيَ عِطْفِهِ لِيُضِلَّ عَن سَبِيلِ اللَّهِ﴾.

ثَنىٌ فلاناً: بووە دووەم کەسی فلانکەس.

اثنَى الحيوانُ: ئاژەڵەکە ددانی کەوت و بوو بە دوو ساڵە.

اثنَى على فلان: باسی فلانکەسی کرد بە باشەو پیاوەتییەکانی خستنەڕو.

ثَنَّى الشَّيْءَ: شتەکەی کرد بە دوو.

ثَنَّى فلاناً: بەمانا (ثَنَى) هاتووە.

ثَنَّى بالأمرِ: کارەکەی خستە دوا کارێکی تر.

ثنَّى الكلمةَ: نیشانەی تەثنیەی بە وشەکەوە نا.

ثنَّى الحرفَ: دوو خاڵی خستە سەرپیتەکە.

انثنَى الشَّيْءُ: شتەکە بەسەر یەکدا هەڵدرایەوە هەندێکی کەوتەر سەر هەندێکی.

اثّنَى الشَّيْءُ: بەمانا (انثنى) دێ.

انْثَنَى في مِشْيَتِهِ: لە رۆیشتنندا لارو لەنجەی کردو خۆی بادا.

تثاثوا عليه: باسی پیاوەتیو مەردایەتییان کرد.

تَثَنَّى: بەمانا (انثنَى) دێ.

تثنىَ في صدره كذا: دڵە راوکێی کردو دوو دڵ بوو لە ئەنجامدانی کارەکەدا.

إسْتَثناء: لەیاسا گشتییەکە چەرتی کردو بڕیارە گشتییەکە نەیگرتەوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿إِذْ أَقْسَمُوا لَيَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحِينَ. وَلَا يَسْتَثْنُونَ﴾.

الاثنان: ناوی ژمارەی دووە بۆ نێرینە.

يوم الأثنين: رۆژی دوو شەممە.

الاثنتان: ناوی ژمارەی دووە بۆ مێینە.

اثناعشر: دوو ژمارەی تێکەڵکراون (٢+ ١٠)، دەگوترێ: (جاء اثناعشر رجلاً).

إثنتاعشرة: دوو ژمارەی لێکدراون (اثنتا + عشرة) بۆ مێینە بەکاردێ دەگوترێ: (جاءت اثنتاعشرة امرأة).

الاثناعشري: ریخۆڵەی دوانزە گرێ ٥ ریخۆڵە بەگشتی.

الثانوي: شتێك کە لە دوا شتی پلەیەکەوە بێ ٥ دەگوترێ: (أمر ثانوي) واتە ئەوە کارێکی پلە دووە زۆر گرنگ نیە.

التعليم الثانوي: قۆناغێکە بۆ خۆئامادەکردن بۆ چوونەناو زانکۆوە.

الثانية: چرکە، بەشێکە لە شەصت بەشی دەقیقە، (ك: ثوان).

الثنائي من الاشياء: ئەو شتەیە دوولایەنەبێ.

الحكم الثنائي من الأشياء: بڕیارێك دوو کۆمەڵ دەریان کردبێ.

المعاهدة الثنائية: پەیمانێکە لە نێوان دوو گەلدا بەسترابێ.

الثِني: بەمانا (الثّنى) هاتووە ٥ کارێك دوجار ئەنجام بدرێ

الثِّناءُ: پێوەندی ولاخ؛ زنجیرێکە هەر سەرەی دەکرێتە قاچێکی ولاغەکەوە، (ك: أثنية)٥.

ثناءَ: دوو دوو، دەگوترێ: (جاؤوا ثناءَ) دوو دوو هاتن.

الثنويــة: مانەوییــەکانن پــەیڕەوکاری مانی کە بڕوایان وابووە دوو خـودا هەن (خـودای خێـرو خـودای شەڕ) بـەروناکیو تـاریکی ئاماژەیـان بـۆ دەکەن.

الثَّنيُّ مـن النسـاء: ئافرەتێك دووجار منداڵی ببێ ٥ منداڵی دووەم.

الثنيُ من الجبل والَحَيَّةُ ونحوهما: کە خـوارو خێچ بێو دولاو سێ لاببێتەوە.

الثَّنيُ من الجبل والـوادی: نزمـاییو چاڵو چوێڵەکانی کێوو دۆڵ.

الثنيُ من الثوب: ئەوەیە دوولۆ بکرێتـەوە لە قەراخەکانییـەوە هەڵبدرێتـەوە ٥ دەگـوترێ: (مضــی ثِنــيٌ مــن الليــل) سەعاتێك لەشەو ڕۆیی، (ك: أثنـاء)٥ ٥ دەگـوترێ: (جــاء في أثنــاء الأمــر) واتە: لەناوەندی کارەکەدا هات.

الثَّنِــيُّ: هــەر حــەیوانێك کەڵبــەی کەوتبن، (ك: ثناء وثُنيان).

الثَّنِيَّةُ: دادنێك لەچوار کەڵبەی پێشەوە (دوو ددانی خـوارو دوو ددانـی سـەرو) ٥ ڕێبـازی نـاوکێوو کـەژ ٥ دەگـوترێ: (فـلان طـلاع الثَّنايـا) فلاَنکـەس ئـازاو بەجــەرگو چاونەترســە، خــۆ بــۆ ناخۆشـیو چـورتم رادەگـرێ ٥ هـەوڵ دەدا پیــاوەتی بکــاو کــاری مەردانــە ئـەنجام بـداو نـاوو شـۆرەت بـۆ خـۆی دەستەبەر بکا.

الاستثناء: شتی چەرتکراو ٥ دەگـوترێ: (هـو ثَنيَّـي) واتـە: دڵسـۆزی مـنو دۆستی پەسەندکراوم.

الثُّنيَانُ: ئادەمیزادی بێ هەڵوێستو بێ راوبۆچـون ٥ شـوێنکەوتەی کەسـانی دیکەو ماستاوچی.

الْمَثَـانِي: ئـەو ئایەتـە قورئانییانـەی دەخوێندرێنو دووبارە دەکرێنەوە.

المثنَى من الأوتـار: ئـەو ژییـەی دوازێی یەکەمـە ٥ دەگـوترێ: (جــاء القــوم مثنی) قەومەکە دوو دوو هاتن.

المثنــوي مــن الشــعر: ئەوەیــە هــەردو شـیعرەکە قافییەکـەیان سـەرەواکەیان یەك پیت بێ ٥ هەروا ناوە بـۆ دیوانی مەولانا جەلال الـدین رۆمـی بـەزمانی فارسی لەبواری (تصوف)دا.

ثَابَ ثوباً وثوبانـاً: گەڕایـەوە (ثـاب الی الله) تۆبەی کردو بۆلای خودا گەڕایەوە.

ثابَ الماءُ: ئاوەکە لە حەوزدا کۆ بووە.

ثابَ مالُهُ: ماڵەکەی زۆر بوو، کۆمەڵ بوو

ثـاب القـومُ: قەومەکـە بەشـوێن یـەکتردا هاتن.

اثابَهُ: گەڕاندییەوە، گێڕایەوە.

أثـابَ فلانـاً: ڕێـزی لـە فلاَنکـەس نـاو ڕێزلێنـانـی بـۆ دیـاریکرد ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿فَأَثَابَهُمُ اللَّـهُ بِمَـا قَـالُواْ جَنَّاتٍ تَجْرِي...﴾ ٥

ثاوبَهُ: بۆی گەڕایەوە ٥ لەرزو تاکەی بۆ هاتەوە ٥ دەگوترێ: ﴿ثاوبته الصحةُ وثاوبه المرض﴾.

ثَوَّبَ: گەڕایەوە ٥ بانگی کرد، بانگ لێ کردنەکەی دووبارە کردەوە.
ثَوَّبَ الصلاة: بانگەوازی کرد بۆ بەجێهێنانی نوێژ ٥ دوای ئەنجامدانی فەرزەکان نوێژی سوننەتی کرد.
ثَوَّبَ: بە کراسەکەی ئاماژەی کرد بۆ ئەوەی ببیندرێ.
ثَوَّبَ فلاناً: رێزی لە فلانکەس ناو موکافەئەی دایەوە
ثَوَّبَهُ عَمَلَهُ: لەسەر کردەوەکەی پاداشی دایەوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿هَلْ ثُوِّبَ الْكُفَّارُ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ﴾.
ثُيِّبَتِ المرأةُ: ئافرەتەکە بێوەژن بوو، بێ مێرد مایەوە.
تَثَوَّبَ: خۆی تەرخان کرد بۆ خێرو چاکە.
تَثَيَّبَت المرأة: ئافرەتەکە بێوەژن بوو.
استثابَهُ: داوای پاداشی لێ کرد.
الثائِبُ: ئەو بایە بەهێزمیە پێش بارینی باران هەڵدەکا.
ماء ثائب: ئەو ئاوەیە کە شەپۆلی دەریا دەیهاوێ بۆ قەراغو لەچاڵو چۆڵدا دەمێنێتەوە.
الثَوابُ: پاداش ٥ بەخشش ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَاللَّهُ عِندَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ﴾.
الثَّوْبُ: پۆشاك ٥ هەر شتێك ئادەمیزاد بیکاتە پۆشاکی خۆی ٥ دەگوترێ: (رجل طاهر الثوب) پیاوێکە داوێنپاكو بێ عەیبو خەوشە).
ثوب الماء: ئەو پێستەیە کۆرپەڵە لە منداڵدانی دایکی دا تێیدا دەمێنێتەوە تا لەدایك دەبێ ٥ تۆپە قوماشێکە بەئەندازەی جودا جودا.
الثَّوَّاب: کراس فرۆش.
الثيب: ئافرەتێکە کچ نەبێ ٥ کچێنی نەمابێ.
المَثابُ والمثابة: خانوو مالو پەناو شوێنی حەوانەوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنًا﴾ ٥ کۆمەڵگای ئادەمیزاد ٥ پاداش.
المَثوُبَةُ والمَثْوَبَةُ: پاداش ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿لَمَثُوبَةٌ مِّنْ عِندِ اللَّهِ خَيْرٌ﴾.
ثارَ ثَوَراناً وثَوْراً وثَورةً: راپەڕیو وروژا، پەرتو بڵاو بۆوە ٥ دەگوترێ: (ثار الدخانُ والغُبارُ وثار الدم بفلان وثار به الحصبة وثار به الشرّ والغَضَبُ وثار الماء من بين كذا): بە تەوژمی ئاوەکە هەڵقولا ٥ (وثار به الناسُ) خەڵکەکە هێرشیان بۆ کردو لە دەوری گرد بوونەوە.
أثاره إثارةً وإثاراً: وروژاندی، بڵاوی کردەوە، پەرتەوازەی کرد، قورئان دەفەرموێ: ﴿فَأَثَرْنَ بِهِ نَقْعًا﴾.
اثارَ الأمرَ: کارەکەی خستە بەرباسو

لێکۆڵینەوەو گرنگی پێ دا ◦ بۆیە لە ئەثەردا هاتووە: (أثيروا القرآن فان فيه خير الأولين والآخرين): لە قورئان تێفکرن‌و ورد ببنەوە بیخەنە بەرباس‌و لێکۆڵینەوە بێگومان خێرو چاکەی پێشینان‌و ئەوانەی لەوەدوا دێنە کۆڕی ژیانەوەی تێدایە.

ثاورهُ مثاورةً وثواراً: قەڵەمبازی بۆیەو پەلاماری دا.

ثوَّره: بەمانا (أثارَه) هاتووە.

تثوَّر: بەمانا (ثار) هاتووە.

تثاوروا: قەڵەمبازی یەکتر بوون‌و پەلاماری یەکیان دا.

استثارَهُ: بەمانا (أثارهُ) هاتووە.

الثَّوْرُ: کەڵەگا، (ك: ثيران)ە ◦ بورجێکە لە بورجەکانی ئاسمان.

الثورة: شۆڕش‌و راپەڕین دژی دەسەڵات ◦ راپەڕین‌و بەرخودانە لەلایەن جەماوەرەوە بۆ بەدیهێنانی گۆڕانکاری بنەڕەتی لە بارودۆخی سیاسی‌و کۆمەڵایەتیدا.

المَثْوَرَة: زەوییەك زۆری کەڵەگا لێ هەبن، (ك: مثاور)ە.

ثالَ ثولاً: شێتی لێ دەرکەوت وەلێ زۆر بەزەقی نا ◦ گێل‌و نەفام بوو.

ثالَ الشَّيءَ: شتەکەی هەڵڕژاندو ترساندی.

ثوِلَ ثولاً: چەواشە بوو، شێتییەکەی تێدا بەرجەستە بوو ◦ دەگوترێ: (هو أثول وهي ثولاء)، (ك: ثول).

انثالَ: هەڵڕژاو پاڵی پێوەنرا، رادرا.

انثال عليه الناسُ: خەڵك لێی کۆبووەوەو لە هەموو لایەکەوە هاتنە سەری.

انثالت عليه الأفكار: زۆر بیرو بۆچونی جیاجیای بۆپەیدابوو نەیزانی بەکامەیان کاربکا (وانثالت عليه العبارات) وشەو رستەی جۆراو جۆری بۆ هاتن نەیزانی کامەیان بڵێ‌و کامەیان بنووسێ.

تثوَّلَ: بەمانا (انثال) دێ.

الأثْوَلُ: گێل‌و خێر تێدا نەبوو، تەمبەڵ‌و خوێڕی‌و هیچ لەدەست نەهاتوو ◦ دەگوترێ: (شَيخ أثوَلُ من شيوخ أثارله).

الثَّوْلُ: کۆمەڵی هەنگ (پورە هەنگ).

الثُّومُ: سیر، گیاییەکە لەپێڕی (زەنبەقییەیە) نزیکەی دوو سێ بست بەرز دەبێتەوە، بنکەکەی لەزەوی دا ڕەگ‌و ڕیشەی باریکی هەیە ◦ بۆنێکی کەسکونی ناخۆشی هەیە، لەئامادەکردنی خواردەمەنیدا بەکاردەهێنرێ، هەروا لەبواری پزیشکیشدا بەکار دەهێنرێ.

الثُّومِيّ: ئاردە کە دەکرێتە زۆر

گونتکەهەویر بۆ ئەوەی بکرێ بەنان.

ثوی بالمكان وفيه ثواءً: لەو شوێنە جێگیر بوو مایەوە قورئان دەفەرموێ: ﴿وَمَا كُنتَ ثَاوِيًا فِي أَهْلِ مَدْيَنَ...﴾.

أثویَ بالمكان: لەو شوێنە مایەوەو تێیدا نیشتەجێ بوو.

أثوى فلاناً بالمكان: فلانکەسی لەو شوێنە جێگیر کرد.

ثواه بالمكان: بەمانا (أثواه) دێ.

تَثَوَّاه: داوای لێکرد کە لەخانوێکدا نیشتەجێی بکا.

الثَّايَة: شوێنی تێدا کردبوونەوە ٥ چەند بەردێك دەخرێنە سەریەك بۆ نیشانەی کوێرە ڕێگا لەکێوو کەژدا ٥ بۆ ئەوەی ڕێبوار شارەزا بێ ٥ خێمەیەکە لە چەند چڵە دارو کراس‌و پەڕۆ دروست دەکرێ.

الثُّوَّة: تەپۆڵکەو گردۆڵکە ٥ جاری وا دەبێ لەسەر ئەم جۆرە تەپۆڵکانە چەند بەردێك دەخرێنە سەر یەك بۆ نیشانەی تولەرێی شوێنی چۆڵ

الثُّوِيُّ: نیشتەجێی جێگیربوو ٥ میوان، (ك: أثوِيَاء)ە ٥ هۆدەوماڵێك ئامادەکرابێ بۆ میوان، (ك: أثوية)ە.

الثَّوِيَّة: بۆ مێینە بەکار دێ، (ك: ثوايا)یە.

المثوى: مەنزل‌و شوێنی حەوانەوەو تێدا مانەوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكَافِرِينَ﴾.

أبو مثوى: خاوەن ماڵ.

أم مثوى: ئافرەتی خاوەن ماڵ‌و لێپرساوی ناوماڵ (ربة البيت).

ثُيِبت المرأة: ئافرەتەکە بێوەژن بوو.

ثَيَّبَتِ المرأة: ئافرەتەکە بێوەژن بوو.

الثيب: ئافرەتێك کچێنی نەمابێ.

الثَّيل: گیایەکی تەمەن درێژە، بەسەر زەویدا بڵاو دەبێتەوە هەندێ شوێن پێی دەڵێن (زمیج).
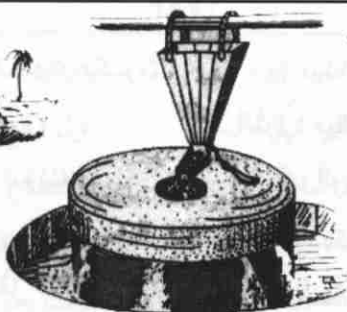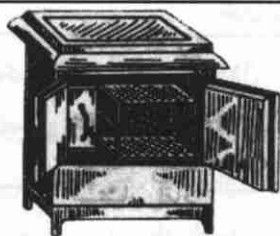
مثاب البئر
ثقال
مثلجة
ثغرة
مثلث متساوي الأضلاع
مثلث متساوي الساقين
مثلث قائم الزاوية
ثقوب
مثلث منحرف
طريقة رسم مثلث
متساوي الأضلاع
اثني عشري
ثناء
ثقاب
ثفر
مثقب
ثدام
طريقة رسم مثمّن
مثمّن
ثريا
عشب الثعلب
الثمرة وأقسامها
ثيل
ثعلب
ثوم
ثور
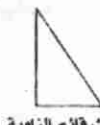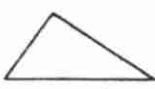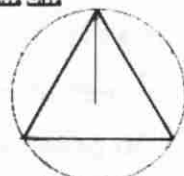
جيم: پێنجەم پیتی ڕیزبەندی پیتەکانی هیجایە.

الجازولين: جۆرێکە لە بەرهەمەکانی نەوت.

جِئْ جِئْ: بانگکردنی حوشترە بۆ سەر ئاو.

جَأْ جَأَ الابلَ: بەوتنی (جئ جئ)ە بانگی حوشترەکەی کرد بۆ ئاو خواردنەوە.

الجؤجؤ: شوێنی بەیەکگەیشتنی سەرە ئێسقانی سینگە ە پێشی کەشتی، لەفەرمایشتێکی ئیمامی عەلیدا هاتووە دەڵێ: (كأني أنظر الى مسجد كجؤجوء سفينة أو نعامة جاثمة)، (ك: جآجئ).

جَأَبَ جَأْباً: گڵە سورەکەی فرۆشت ە ماڵو سامانی پێکەوەنا.

الْجأبُ: گڵە سورێکە ڕەنگی پێ دەکرێ ە ناوك ە ئادەمیزادی دەمو چاو گرژ ە کەرە کێوی ە شێر.

الَجأبَةُ: بۆ مێینە بەکاردێ.

جَأبَة البطن: نێوان ناوكو بەر.

جأثَ بِحَمْلِهِ: بەقورسی بەکۆڵەکەیەوە توانی بڕوا.

جَأَثَ الرجلُ: پیاوەکە هەواڵەکانی گواستەوە ە (هو جَأْثٌ وجَائِثٌ).

جَئِثَ جأثاً: بە تەمبەڵی هەڵسایە سەرپێ ە کە شتە قورسەکەی هەڵگرت زۆر بەزەحمەت هەڵسایە سەرپێ.

جُئِثَ جُئُوثاً: ترسا، (هو مجئوث)، پێغەمبەر (د.خ) دەربارەی جارێك بینینی جوبرائیل دەفەرموێ: (فجُئِثْتُ منه فرقاً).

أجائَهُ الحِمْلُ: كۆڵەکە ماندووی کردو بڕستی لێ بڕی.

إنجَأَثَ النخلُ: درەختە خورماکە کەوتە سەر زەوی.

الجُؤذُرُ: کۆلکەڵەی مانگای کێوی، (ك: جآذر).

جَأَرَ جأراً وجُؤاراً: دەنگی بەرز کردەوە ە دەگوترێ: (جَأَرَ الْبَقَرُ) مانگاکە بۆڕاندی ە (جَأَرَ الى الله) هاوارو دادو فیغانی بۆلای خودا کرد لالایەوەو پاڕایەوە ە لە قورئاندا دەفەرموێ: ﴿إِذَا هُمْ يَجْأَرُونَ﴾ ە پێغەمبەر (د.خ) دەفەرموێ: (كأني أنظر الى موسى له جُؤَارٌ الى ربّه بالتلبية).

جَأَرَ النبت جَأراً: ڕووەکەکە درێژ بوو، بەرز بووە.

جَأَرَ الأرض: زەوییەکە گژوگیاکەی بالای کردو بەرزبووەوە.

جَئِرَ جَأراً: لەسنگی دا گیرا، پاروەکە، ئاوەکە لە سنگی دا گیرا.

الجُوارُ: ڕشانەوەو سکچون کە توشی ئادەمیزاد دەبێ.

الجَارُ: لەپیاوان مەبەست پیاوی کەتەو چوارشانەیە ٥ لە باران: بارانی زۆرو بەخوڕەو لێزمەیە ٥ لە گژوگیا: ڕوەکی تەڕو تازەو ناسكو تێر ئاوە.

الجَائِرُ: شت لەبین گیرانو بەناخۆشی قوتدانی خواردەمەنییە ٥ جوزانەوەو خورانو پەیدابوونی ترشاییە لە قورگدا.

جَئِزَ بالماءِ جَأَزاً وَجَأْزاً: قورگی بەئاو گیرا، ئاوی لەبینی گیرا، (هو جئِزٌ وَجَئِيزٌ).

أَجْأَزَهُ: لەبینی گیراند، وای لێ کرد خۆراکەکە لەقورگی بگیرێ.

جَأَشَتْ نفسُهُ: خەمو نارەحەتی، ترسو بیمی ڕولەزیادی بوو.

جَأَشَ اليه: ڕوی تێکرد.

الجَأْشُ: نەفس یان دڵ، دەگوترێ: (هو رابِطُ الجَأْش): دڵ قایمو ورە بەرزە، لەتەنگانەدا خۆڕاگرو پشو درێژە.

الجُؤشُوشُ: سینگ ٥ پیاوی کەتەو چوارشانەیە ٥ بەشێکی شەو یان کۆمەڵێك خەڵکە.

جَأَفَهُ جَأْفاً: بەعەرزی دادا، خستی، ترساندی.

جَأَفَ الشجرةَ: لە ڕەگو ڕیشەوە درەختەکەی هەڵکەند.

جُئِفَ الرجلُ جَأْفاً وجُؤافاً: پیاوەکە ترسا ٥ برسی بوو.

جَأَفَهُ: ترساندی، (هو مُجْأَف)، دەگوترێ: (رجل مُجْأَفٌ): پیاوێکی ترسنوکە.

اجْتَأَفَهُ: خستی، بەزەوی دا دا.

إنْجَأَفَتِ الشجرةُ: درەختەکە لەرەگەوە هەڵکەندرا.

جَيْئَلُ: کەمتیار ٥ ئەم وشەیە واباوە (الـ)ی ناخرێتە سەر ناگوترێ: (الْجَيْئَلُ).

جَيْئَلة: کەمتیار.

الجَيْئَلُ: هەرشتێك کەتەو زەبەلاح بێ.

جَأَى عليه جَأْياً: گەستی.

جَأَى الشيءَ جأواً وجأياً: بەندی کرد ٥ گلیدایەوە ٥ بەستییەوە ٥ لە پەندی پێشیناندا هاتووە دەڵێ: (أحمق لايجأى مَرْغَهُ): گێلو نەفامێکە تف لەدەمی دا ناوەستێ، واتە: ناتوانێ نهێنی لەدڵی خۆیدا بهێڵێتەوە.

جَأَى الثوبَ: کراسەکەی دوریو ڕێكو پێکی کرد.

جَأَى السِّقاءَ والنَّعْلَ: کوندەکەو نەعلەکەی پینەکرد.

جَأَى القِدْرَ: سەکۆلکەی بۆ مەنجەڵەکە دانا.

جَأَي الْغَنَمَ: پارێزگاری مەڕو ماڵاتەکەی کرد.

جَئِيَ الفرسُ ونحوه جأًى وجُؤْوَةً: سوراییەکەی مەیلەو لێڵ بوو، دەگوترێ: (كتيبة جَأْواءُ): کەتیبە یەك ڕەنگ لێڵو ژەنگاوییە.

أجْأَى القِدرَ: سەکولکەی بۆ مەنجەڵەکە دانا پارچە پێستێك یان شتێکی لەو جۆرە دەخرێتە ژێرمەنجەڵەوە.

الجِثَاوَةُ: پارچە پێستێکە یان پارچە قوماشێك یان دارێکی تەخت دەخرێتە ژێر مەنجەڵەوە، (ك: جناءٌ).

الجُثوَةُ: پینە.

جَبَأَ السيف والبصر جَبْئاً وجبوءاً: شمشێرەکە کول بوو نەیبڕی، چاو کزبوو نەیبینی.

جَبَأَ عن الشيءِ: لێی ترساو خۆی شاردەوە.

جَبَأَ علیه: گۆزو گومبەت لێی دەرکەوت ٥ لەحەدیثی ئوسامەدا هاتووە دەڵێ: (فَلَما رأونا جبَئوا من أخبيتهم).

جَبَأَت الحيّة: مارەکە بەئەسپایی کشاو خۆی شاردەوە.

جَبَأت الأرض: زەوییەکە قاچکی زۆر بوو.

أجْبَأَ عَلَيهم: لە بەرزاییەوە بەسەریدا روانین

أجْبَأَ الزرعَ: بەروبوومی کشتوکاڵەکەی شیندرو کرد، پێش ئەوەی بەرەکەی پێ بگا فرۆشتی، خواردی.

أجْبَأَ الشيءَ: شتەکەی شاردەوە، دەگوترێ: (أجْبَأَ مالَهُ): ماڵو سامانەکەی لە لێپرسراوانی زەکات کۆ کردنەوە شاردەوە.

الجَبْءُ: عەمباراوێکە لەکێودا ئاوی تێدا کۆ دەبێتەوە، (ك: أجْبُؤ، جِبَأة).

الجَبْأةُ: قارچك، کارگ ٥ تەختەداری قاپقاپ ٥ تەختەیەکە دەکرێتە بنکی نەعل.

الجَبأى: ئافرەتێ مەمکی قیت بووبن.

الجُبَأُ: ترسنۆك (الجُبَاءُ) بەمانا (الجُبَأ) دێ.

جَبَّهُ جَبّاً وجِبَاباً: بڕی، کۆتایی پێ دێنێ ٥ هەر لەم مانایەوەیە کە پێغەمبەر (د.خ) دەفەرموێ: (الإسلام يجب ماقبله) واتە: ئیسلام هەموو داب و نەریتێکی پێش خۆی لەکوفرو بیدینی قەڵاچۆدەکاو نایانهێڵێ.

جَبَّ الخصية: گونی دەرهێنا ٥ (جَبَّ فلاناً) بەسەریدا زاڵ بوو.

جَبَّ النَخلَ: درەختی خورماکەی موتوربەکرد تۆوەکەی بەسەردا ڕشت.

جَبَّ البعيرُ جَبَباً: حوشتر دوگەکەی پوکایەوە بڕایەوە (هو أجَبُّ، هي جَبّاءُ)، (ك: جُبٌّ) ٥ دەگوترێ: (إمرأة جَبّاء) ئافرەتێکە سمتی نین، گۆشت بەرانییەوە نیە، یان سنگو مەمکی گەورە نین.

أجَبَّ اللَّبَنُ: ماستەکە رۆنی لێ وەدی هات، رۆنی هەبوو.

جَابَهَ مجابَةً وجباباً: بەسەری دا زاڵ بوو، دەگوترێ: (جابَهُ في القِرى) لەمیوانداری و سەخاوەت دا لەو باشتر بوو ٥ (جابت المرأة صاحبتها): ئافرەتەکە لەجوانییدا زاڵ بوو بەسەر دەستە خۆشکەکەیدا.

جَبَّبَ: بەگورجی رۆیی قاچاندی ٥

لەحەدیثێك دا كە (مسورّق) ریوایەتی كردووە دەڵێ: (المتمسك بطاعة الله اذاجَبَّبَ الناسُ عنها كالكار بعد الفار).

جَبَّبَ الفرسُ: بەڵەكی قاچی ئەسپەكە تائەژنوی بوو.

إجْتَبَّ: جبەی لەبەركرد ٥ (إجْتَبَّ الشَّيءَ) شتەكەی بڕیەوە.

اِنْجَبَّ: بۆ موطاوعە هاتووە، دەگوترێ: (جَبَبْتُهُ فانجبَّ).

تَجابَّ الرجلان: ئەو دوو پیاوە ژن بەژنیان كرد هەریەكەیان خوشكی ئەوی تریانی مارەكرد.

الجَبابُ: گرانی كوشندەو قاتو قڕی (الجُبّاب) بەمانا (الجَباب) دێ ٥ شتی بێ نرخو بێ بایەخ ٥ شتێكە دەكەوێتە سەرماستاوی شیری حوشتر وەكوو ڕۆنە كەرە دەچێ.

الجُبُّ: بیری ئاوكە پانو پۆڕ بێ، (ك: أجباب ، وجباب وجِبَبَة).

الجُبّائیة: پێڕێكن لە موعتەزیلەكانی بەصرە، كە ڕێبەرەكەیان ئەبو عەلی موحەممەدی كوڕی (عبد الوهاب)ی جوبائییە ساڵی ٣٠٢ ك مردووە نیسبەتی ئەبو عەلی بۆلای كوندی جوبەیە كە هەرێمێكە لە خوزستان.

الجبة: كەوایەكی ئاو دامانی قۆڵ فشو فۆڵە، یەخەكەی سەرلەبەر لەسەرەوە بۆ خوارەوە كراوەیە، لەسەر پۆشاكەوە لەبەردەكرێ.

الجُبَّةُ: زرێ ٥ ئەملاو ئەولای چاوە یان برۆكانیەتی ٥ بۆ خانوو: ناوەڕاستی یەتی بۆ شیرو ڕمب: كالانەكەیەتی ٥ هەروا ناوە بۆ ئەو شوێنەی قاچو ران پێك دەگەیەنێ، (ك: جُبَبٌ وجباب)٥.

الجَبُوب: زەوی ڕەقو پتەو ٥ گڵو خۆڵ.

المَجَبَّةُ: ناوەڕاستی ڕێگە.

الْجِبْتُ: هەرشتێك جگە لەخودا پەرستشی بۆ بكرێ ٥ كاهینو كوڵەومنانی ساحیرو جادوباز، خودی سیحرەكە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطاغُوتِ﴾.

جَبْجَبَ: قەڵەوبوو (جَبْجَبَ الرجلُ): پیاوەكە بەمەبەستی خوداپەرستی بە جیهان دا گەڕا.

تَجَبْجَبَ: دۆڵچەی ئاوتێدا خواردنەوەی حوشتری پەیداكرد.

الْجَبْجَبَةُ: قاپێكە دیزەیەكە: گۆشتی كوتكوتكراوی تێ دەكرێو تێیدا دەكوڵێندرێو دەكرێتە قاورمەو لەسەفەرو كاروان كردندا دەكرێتە تێشوو، (ك: جباجب).

الْجُبْجُبَةُ: بەمانا (الْجَبْجَبَة) دێ ٥ زەرفێكی چەرمینە (دۆڵچەیەكە) حوشتری تێدا ئاو دەدرێ ٥ زەنبیلەیەكی چەرمینە گڵی تێدا دەگوێزرێتەوە، (ك: جباجب) لە حەدیثی عوروەدا هاتووە دەڵێ: (ان

مات شيء من الابل فخذ جلده فاجعله
جباجب يُنقَلُ فيها).
الجُبَخَانَة: ئەو شوێنەیە چەك و تەقەمەنی تێدا هەڵدەگیرێ.
جَبَذَ العِنَبُ جَبْذاً: ترێکە بۆڵەکانی بچوك بوون و وشکەڵ بوو.
جَبَذَ الشَّيْءَ: شتەکەی بۆلای خۆی راتەکاندو کێشی کرد ٥ لە حەدیثی پێغەمبەردا هاتووە دەفەرموێ: (فَجَبَذَني رجل من خلفي): لەدواوە پیاوێك پۆشاکەکەمی راتەکاندو بۆلای خۆی کێشی کردم.
اجتَبَذَهُ: بەمانا (اجتذبه) دێ.
انجَبَذَ: بەمانا (إنجذب) دێ.
جَبَرَ جَبْراً وجبوراً: چاك بۆوە چاکی کردەوە، رێکی خست، وای لێ کرد بچێتەوە شوێنی خۆی یەك بگرێتەوە، دەگوترێ: (جَبَرَ العَظْمُ الكسيرُ).
جَبَرَ جبراً وجبوراً وجبارة: چاکی کردەوە، شەبکەو موشەممای لێ بەست.
جَبَرَ الفقيرَ وَالْيَتِيمَ: پێویستیاتی خۆی بۆ هەژارەکە یان بۆ هەتیوەکە دابین کرد.
جَبَرَ عَظْمَهُ: ئیسقانەکەی بردەوە شوێنی خۆی و لەفاف و شەپکەی پێویستی لێ پێچا.
جبَرَ مافقده: بارتەقای ئەو شتەی لە دەستی داوە (لەکیسی چوو)، پێی بەخشی.
جَبَرَ الأمر جَبراً: کارەکەی رێك خستەوەو هەڵی سەنگاند.
جَبَرَ فلاناً على الأمر: فلانکەسی ناچارکرد ئەوکارە ئەنجام بدا.
أَجْبَرَهُ على الأمر: بەمانا (جَبَرَهُ) دێ.
اجْتَبَرَ العَظْمُ: بەمانا (جَبَرَ)دێ.
اجْتَبَرَ فلان: دوای هەژاریی دەوڵەمەند بوو دارایيەکەی گەشەی کرد.
إنْجَبَرَ العَظْمُ: بەمانا (جَبَرَ) دێ.
تَجَبَّرَ: فیزی کردو خۆی بەزلزانی.
تَجَبَّرَ العظمُ الكسيرُ والفقير واليتيمُ: بەمانا (جَبَرَ) هاتووە.
تَجَبَّرَ الشَّيْءَ: شتەکە خەریکە باری خۆی بگرێ و رێك بکەوێ ٥ دەگوترێ: (تَجَبَّرَ النبتُ والشجَرُ): روەکەکە درەختەکە دوای سیس بون و لاوازی ئاهێکیان تێکەڕایەوە سەرلەنوێ سەوز بوونەوە ٥ (تَجَبَّرَ الكَلَأُ): لەوەڕەکە گژوگیاکە دوای ئەوەی مەڕو ماڵات خواردو بویان سەرلەنوێ هەڵێدایەوە شین بووە.
تَجَبَّرَ المريضُ: نەخۆشەکە بارو دۆخی تەندروستی بەرەو باشی دەڕوا خەریکە چاك ببێتەوە.
تَجَبَّرَ فلان: فلانکەس هەندێ لەو ماڵ و سامانەی لەدەست دابوو دەستی کەوتەوە ٥ (تَجَبَّرَ الرجلُ مالاً): پیاوەکە ماڵی دەست کەوت.
اسْتَجْبَرَ الفقيرُ: هەژارەکە بەهۆی باربوکردنی خێرخوازان وەزعی ئابوری باش بوو.

جرّارة
جراب
جبين أو جبهة
جعبة
جارور أو جرّار
جرس
جزدان
مجرد
جبّة
جبّة
جسر
مجدار
جرموق
جحش
مجداف
جرّة
جزع
مجزّ
جرن
مجرفة
جديلة
جزمة
مجثّة
جراب
جرجير
جربّان
جبّارة
جاروش
مجسّ
جريس
جربيّة
جذر
جذل
جزر
جدّة
جرّي
جدجد
جؤجؤ

استجبَرَ فلاناً: زێده ڕەوی کرد لەچاکەکردن و یارمەتیدانی فلانکەس و زۆر هەوڵی دا کەمەو کوڕی هەژارەکە چارەسەربکا.

التَّجْبَارُ: تەکەببورکردن و خۆبەزلزانین

الجُبَارُ: بەفیڕۆچوون، خوێن و برینێکە تۆڵەستاندنەوەی تێدا نیە، قەرەبوو ناکرێتەوە، دەگوترێ: (حرب جبار) خوێن وەرگرتن و تۆڵە ستاندنەوەی تێدا نییە ٥ بەمانا (بێ تاوانی) هاتووە، دەگوترێ: (أنا منه جُبَارٌ) ٥ هەروا لەپێش ئیسلامدا ناو بوو بۆ ڕۆژی سێ شەممە.

الجِبَارَةُ: کاری هەڵبەستنەوەی ئێسقانی شکاو، وەستایی و دەست ڕەنگینی لەو بوارەدا ٥ هەرواناوە بۆ ئەو شەپکەو لەفاف و موشەممایەی دەخرێتە سەر برینەکەو شوێنە شکاوەکەوە، (ك: جبائر).

الجَبَّارُ: ناوێکە لەناوە جوانەکانی خودا ٥ بەمانا خۆبەزلزان و فیزکەر هاتووە ٥ بالادەستی چەوسێنەرەوەی بێ بەزەیی، دەگوترێ: (قلب جبار) دڵێکی بێ ڕەحم و بێ بەزەییە، پەندو ئامۆژگاری هەڵناگرێ، (ك: جبابرة) هەروا ناوە بۆ درەختی خورما کە بەرز دەبێتەوەو لەوەدا نامێنێ دەستی بگاتێ.

الجبير: ئەو کەسەیە زۆر بێ بەزەیی و بێ و سەر ڕەق و خود پەسەندبێ.

الجَبرُ: پیاوی ئازاو بەجەرگ، ئەو شەپکەی ئێسقانە شکاوەکەی پێ هەڵدەبەسترێنەوە، (ك: جبار)ە.

ومذهب الجَبْرِ: ئەو ڕێبازو بیرو بۆچوونەیە پەیڕەوکارانی پێیان وایە بەندەکان ناچارن لەسەر کردنی کارەکانیان و بۆ خۆیان هیچ دەسەڵاتێکیان تێدا نیە.

علم الجبر: بەشێکە لە بەشەکانی زانستی ریاضە (ماتماتیك).

الجَبْرِيّ: نرخ دانانی تەوزمی، دیاریکردنی بەهای کالا لەلایەن دەسەڵاتی فەرمانڕەواو نابێ بەهیچ جۆرێك لەونرخە لابدەین.

الجبرياء: شکۆمەندی و کیبریاء.

الجَبْرِيَّة: تەکەبورو خۆبەزلزانی ٥ ڕێبازی ئەوانەیە پێیان وایە کە هەرچی دێتە سەر ڕێی ئادەمیزاد لەژیانیدا لە ئەزەلدا بۆی دیاری کراوەو بەندە هیچ دەسەڵاتێکی نیە لە ئەنجامدانی کارەکانیدا.

الجبروت: قارو قەهر.

الجَبِيرَةُ: ئەو شەپکەو لەفاف و موشەممایەیە کە لەسەر ئێسقە شکاوەیە.

جيبريل: فریشتەی نیگا هێنان، هەروا، دەگوترێ: (جوبرئیل): جیبرین.

جَبْسَ العظمَ الكسيرَ: ئەندامە ئێسق شکاوەکەی گرتە گەچ.

تَجَبَّسَ في مشيته: لەرۆیشتن دا خۆی باداو فیزو نازی کرد.

الأُجْبَسُ: پیاوی لاوازو ترسنۆك.

الجَبّاس: ئەو کەسەی جیبس دروست دەکا ۵ لەفاقو گەچەکە ئامادە دەکا بۆ تێگرتنی لەشۆێنە شکاوەکە ۵ گەچ فرۆش ۵ سروشتو شكو تەبیات توندو رەوشت ناشیرین.

الجِبْسُ: گەچ، کەرستەی بیناو بیناسازی ۵ ماددەیەکە لەکیبریتاتی (کالیسیوم)ی هاڕاو وردکراو ۵ پیاوی وشكو رەزا گران، پیاوی لەئیمو گێلو فشەکەر ۵ بێچووە ورچ، (ك: أجباس وجبوس).

جَبَلَ الله الخلق جبلاً: خوداوەند دروستکراوانی بەدیهێناون.

جَبَلَهُ على كذا: لەسەر ئەوە رای هێنا، دەگوترێ: (جبلت القلوب على حبّ من أحسن اليها).

جَبَلَ الشَّيْئَ: شتەکەی توندو پتەوکرد ۵ (جبل فلاناً على الشَّيْئ والأمر): فلانکەسی لەسەر فلان شتو فلان کار راهێناو وای لێ کرد پابەندی بێو لێی لانەدا.

جَبِلَ جَبَلاً: کە تەو زەبەللاح بوو، ناقولاو نەکلەوت بوو (هو جَبِلٌ وجَبْلٌ).

أَجْبَلَ: بەرەو کێو رۆیی ۵ کێوێکی توش هات ۵ بیری هەلکەندو گەیشتە دەمارە خاکی پتەو ۵ دەگوترێ: (أجْبَلَ الشاعِرُ): شاعیرەکە قسەی بۆ نەکراو نەیتوانی هەستی خۆی دەربڕێ.

أَجْبَلَ فلان: فلانکەس لەکارەکەیدا تێ شکاو سەرکەوتونەبوو ۵ چروكو دەست قوچاو بوو بەخشش و عەطای نەبوو.

أَجْبَلَ فلاناً: فلانکەسی بە چروكو بەخیل بینی.

أَجْبَلَ فلاناً على الشيئ والأمر: فلانکەسی لەسەر فلان شتو فلانکار راهێنا.

جَابَلَ: لە کێوەکە نەهاتە خوار، کەوتە کێوو لەوێ نیشتەجێ بوو.

جَبَّلَهُ: بڕییەوە دولەتی کرد.

تَجَبَّلَ: چووە کێو ۵ (تَجَبَّلَ فلان مال فلان): فلانکەس هەموو مالی فلانکەسی بۆخۆی برد.

الْجَبْلُ: نەتەوە، کۆمەلێك لە ئادەمیزاد، گۆڕەپان، (ك: أجْبُلَ: وجبول).

الْجِبْلُ: گەلو نەتەوە، کۆمەلێك ئادەمیزادی زۆرو زەبەندە.

الْجُبُلُ: بەمانا (جِبْلُ) دێ ۵ درەختی وشکەوە بوو.

الْجَبَلُ: هەر شتێك لەروبەری زەوی بەرز بێتەوەو لە بەرزایی گردۆلکەو تەپۆلکە تێپەڕبکا، (ك: أجبل وجبال وأجبال) ۵ دەگوترێ: (فلان جبل) فلان خۆگرو چەسپاوە هیچ شتێك نای لەرزێنێ ۵ ریش سپی نەتەوەو پیاو ماقوڵ ۵ زاناو لێهاتوو.

أبْنَةُ الجَبَلِ: مار ۵ بەلاو کارەسات،

دەنگدانەوە، دەگوترێ: (ما أنت الا كابنة الجَبَلِ مهما يُقَلْ تُقُلْ): تۆ وەکوو دەنگدانەوەی شاخ وەهای هەرچی بگوترێ دەیلێیتەوە، ئەمە بەکەسێك دەگوترێ کە شوێنکەوتەی خەڵك بێ‌و هیچ راو بۆچوونی نەبێ‌و جەماعەتی (ئەشەدو بیلا) بێ!!.

اَلْجَبْلَـةُ: زەوی قایم‌و پتەو کە پاچ‌و قولینك کاری تێ نەکەن ◦ هێزو توانا ◦ سروشت ◦ عەیب‌و عار ◦ دەم‌و چاو ◦ پێستی دەم‌و چاو.

الجِبْلَـةُ: بەمانا (اَلْجَبْلَـةُ)دێ ◦ گەل‌و نەتەوە ◦ کۆمەڵێك ئادەمیزاد ◦ لە زانستی ژیانداری دا مادەیەکی لینجی پێکهاتەیەکی موعەقەدی کیمیاوییە ئەم ماددەیە بنەماو ئەساسێکی سروشتییە بۆ گیانلەبەرو دەرخت‌و رووەك.

الجُبْلَةُ: پێکهاتەی شت‌و سروشتی شت ◦ گەل‌و نەتەوە ◦ کۆمەڵێك ئادەمی.

الجَبِـلُ: نەتەوە ◦ کومەڵێك ئادەمیزاد ◦ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَلَقَدْ أَضَلَّ مِنكُمْ جِبِلًّا كَثِيرًا﴾.

الجُبُلُ: بەمانا (الجِبِلُ) دێ.

الجِبِلَّةُ: دروستکردن‌و پێکهاتە ◦ نەتەوە ◦ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَاتَّقُوا الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالْجِبِلَّةَ الْأَوَّلِينَ﴾.

الجِبِلِّيَّةُ: جم‌و جوڵی سروشتی ◦ ئەم جم‌و جوڵەی بەهێزی سروشتی خودی شتەکە دێتە کایەوە، هیچ هێزێکی دەرەکی کاری تێ نەکا.

الجِبِّيلُ: کۆمەڵێك ئادەمیزاد ◦ پیاوی دەم‌و چاو ناشیرین‌و رەزاگران.

الجَبِيلَةُ: هۆزو خێڵ‌و سروشت.

المِجْبَـالُ: نەکلەومت ◦ دەگوترێ: (إمرأة مجبالٌ) ئافرەتی جەستە زەبەلاح‌و ناقۆلاّ.

جَبَنَ جُبْناً: ترسا لە شتێك کە شیاوی لێ ترسان نییە.

جَبُنَ جُبْناً وجُبُناً وجبانة: بەمانا (جَبَنَ) دێ ◦ (هو جبين وجبان وهي جبين وجبان) ◦ دەشگوترێ: (هي جَبَانَةٌ).

أجْبَنَهُ: بەترسنۆکی لەقەڵەمدا ◦ وای لێ کرد بترسێ.

جَبَّنَهُ: بەترسنۆکی حیساب کرد، وای لێ کرد بترسێ.

اِجْتَبَنَهُ: بەمانا (أجْبَنَهُ) دێ ◦ شیرەکەی کرد بە پەنیر.

تَجَبَّنَ اللَّبَنُ: شیرەکە وەکوو پەنیری لێهات.

اَلتَّجَبُّنُ: لە زاراوەی پزیشکاندا گۆڕانی ئەنسیجەی داهێزاوو کرموڵ بۆ پارچەیەکی هەویر ئاسای رەنگ گەنمی، یان رەنگ زەردێکی کاڵ لە پەنیر بچێ.

الجبان: ترسنۆك پێچەوانەی ئازاو نەبەرد.

جبان الوجه: روتەنك، بەحەیاو شەرم

جبان الکلب: میواندارو سەخی سروشت، (ك: جبناء).

الجَبَّانُ: ساراو بیابان ٥ گۆڕستان.

الجَبَّانَةُ: بەمانا (الجبّانُ) دێ، (ك: جباین).

الجُبْنُ: شیریك توند بووبێ بوبێتە پەنیر بەتێکەولێکەیەکی تایبەتی.

الجَبین: بەشێك لە ناوچەوان پشتی زولف لای راستو لای چەپی ناوچەوان هەرچەندە لە کتێبی ئەحمەدیدا دەڵێ: (جەبینو جەبهە) تەوێڵە.

المُجْبِنَةُ: هەرشتێك پیاو هەڵبنێ بۆ رژدیو چرۆکی، دەگوترێ: (الولد مَجْبَنَةٌ): منداڵ وادەکا باوكو دایك رژدی لەژیانی خۆیاندا بکەن.

جَبَهَهُ جَبْهاً: بەناوچەوانی خۆی کێشا ٥ بەشتێك روبەروی بووەوە کە پێی ناخۆش بوو ٥ پێویستیاتی بۆ جێبەجێ نەکرد بە نائومێدی گێڕایەوە.

جَبَهَ الشَّيْءَ فلاناً: شتەکە بە شێوەیەکی چاوەڕوان نەکراو توشی فلانکەس بوو بەبێ ئەوەی خۆی بۆ ئامادەبکا.

جَبَهَ المَاءَ: چووە سەر ئاوەکە بۆ ئاوخواردنەوە وەڵێ جامی ئاوی ئاو خواردنەوەی لێ نەبوو.

جَبِهَ جَبَهاً: ناوچەوانی پان بوو روخساری شیرین بوو (هو أجبه وهي جبهاء).

جَبَّهَهُ: ریسوای کردو سەری پێ شۆڕکرد.

اِجْتَبَهَ المَاءَ وغيَّهُ: تامی ئاوەکەی پێ ناخۆش بوو بۆی قوت نەچوو.

الأَجْبَه: شێر: بۆیە ئەم ناوەی لێ نراوە چونکە ناوچەوانی پانە.

الجابه: باڵندە یان ئاژەڵی کێوی کەتوشی ئادەمیزاد دێو روبەروی دەبێتەوە ئەویش رەشبینی لێ بەدی دەکا.

الجُبُّهُ: ترسنۆك.

الجَبْهَةُ: ناوچەوان (نێوان دو ئەبرۆو قژی پێشەسەر)، (ك: جباه) ٥ بەکۆمەڵێك ئادەمیزاد دەگوترێ رێکخراوو تاقمو پێڕێك پێکهاتبێ بۆ دەستەبەرکردنی خێر یان رەواندنەوەی شەڕ لەگەلەکەیان.

جَبْهَةُ اللوم: ریش سپیو رابەری نەتەوە ٥ (جَبْهَةُ القبيلة أو المدينة): پیاو ماقوڵی هۆز یان هی شار ٥ (جَبْهَةُ الأسد): چوار ئەستێرەن وێنەی شێر یان لێ دێتە بەرچاوو دەیەم مەنزڵی مانگە ٥ لەزاراوەی مۆسیقادا: بەشی لای ژوروی کەمانچەیە کەبەشکڵێکی حەلەزۆنی خۆی دەنوێنێ.

جَبَا الخراجَ والمالَ جَبْواً وجباوة: خەراجی کۆکردەوە.

جبا المَاء: ئاوەکەی لە حەوزدا لە عەمباراودا کۆ کردەوە.

جبی جبياً وجباية: بەمانا (جَبَا) دێ.

جَبَّى: بەسەردەمدا رەپەو ڕو کەوتە سوجدە ٥ هەردوو دەستی خستە سەر ئەژنۆیو چووە روکوع.

اجتباه: هەڵی بژاردو کردی بەدۆستو خۆشەویستی خۆی ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَكَذَلِكَ يَجْتَبِيكَ

رَبُّـــكَ﴾ ٥ بــەمانا هەڵبەســتن دێ وەكوو لە قورئاندا هاتووە: ﴿وَإِذَا لَمْ تَأْتِهِم بِآيَةٍ قَالُواْ لَوْلاَ اجْتَبَيْتَهَا﴾.

الجـابي: ئـەو كەسـەی پـارەی خـەراج‌و فەرمانگـــەو ئـــەو جـۆرە شـــتانە كۆدەكاتـــەوە، (ك: جبـــاة) ٥ بـــەمانا كوللەش دێ.

الجابية: بۆ مێینە بەكاردێ ٥ حـەوزێك عـەمباراوێك ئـاوی تـێ بكـرێ، (ك: جـــواب) ٥ قورئـــان دەفـــەرموێ: ﴿وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ﴾.

الجبـــا: نـاوی كـۆكراوەی نـاو حـــەوزو عـــەمباراو ٥ قـــەراخی گلێنـــی بـیرو حەوزی ئاو، (ك: أجباءُ).

اجثأل الشَعْرُ والريش: قژەكە فش بـووە، قژ بوو.

اجْثألَ الطائِرُ: باڵندەكە پەڕو باڵی خۆی فش كردنەوە.

اجْثـألَ النبـاتُ: روەكەكـە بـەرز بـووەو لێك هاڵا.

اجثـألَ فـلان: فلاَنكـەس رقـی هەڵساو خۆی ئامادە كرد بۆ شەڕ.

اجْثألَ الشَّيئَ: شتەكە رانوێندرا.

جَثَّ النحلُ جَثّـاً: هەنگەكە ویـزەی هـات‌و دەنگی دایەوە.

جَثَّ الشَّيئَ: شتەكەی هەڵكەند ٥ بڕیەوە.

جَثَّ العَسَلَ: هەنگوێنەكەی بەكەڕەشانەوە دەرهێنــــا، شــــانە هەنگوێنەكـــــەی هەمووی بڕی‌و دەری هێنا.

جُثَّ: ترسا.

اِجْتَثَّ: دابڕا، لەریشەوە هەڵكەندرا ٥ (اِجْتَثَّ الشَّيئَ) شتەكەی بڕی هەڵی كەند.

إنْجَـــثَّ: دابــــڕا، كۆتــــایی هــــات ٥ هەڵكەندرا.

الْجَــثُّ: كەڕەشــان ٥ شــانە هــەنگوین ٥ هەرشـــتێك تێكـــەڵ هەنگوینەكـــە بووبێ لە باڵەهەنگ‌و هەنگی مردو.

الْجُثُّ: هەر بەرزاییەك لە زەوی جیابووبێتەوە كـەمێك لەروبەرەكـەی بـەرز بوبێتـەوە وەكوو تەپۆڵكە.

الجُثَّةُ: لاشە، (ك: جُثَث واجثاث).

الْجَثِيثَةُ: پورە هەنگ، (ك: جَثَثٌ).

الْمُجْتَـــثُّ: یەكێكـــە لـــە بـــەحرەكانی عـــــەروز، هـــــەر لەســـــەردەمی عەباســییەكانەوە شــاعیران بــەوە راهــاتون شــیعرەكانیان بــە زۆری لەسەر ئەم كێشە وتووە.

المجثاث: ئاسنێكە نەمامە خورمای پێ هەڵدەكەندرێ، (ك: مجاثيث).

المِجَثَّةُ: بەمانا (المجثاث) دێ.

جَثجَثَ البَرْقُ: بروسكە كە درێژەی كێشا.

تَجَثْجَـثَ الشـعرُ والنبــاتُ: مووەكــان روەكەكان زۆرو پڕ بون.

تَجَثْجَثَ الطائر: باڵندەكە خۆی راوەشاند.

الجُثاجِثُ: قژو موو ٥ گژوگیای پڕوچڕ.

الجَثْجَــاثُ: بــەمانا (الجثاجــث) دێ ٥ گیایەكـە لەدەشـتا دەڕوێ گوڵەكـەی زەردو بـــــــۆنی خۆشــــــــە.

جَثْلَتْهُ الريح جَثْلاً: رەشەبایەکە بردیو فڕاندی.

جَثُلَ الشجرَ والنباتُ والشَّعْرُ جثالةً وجثولة: درەختەکە رووەکەکە قژەکە درێژ بوو تێك هاڵا.

الجُثالَةُ: گەڵای هەڵوەریوی درەخت.

الْجَثْلَـةَ: مێروە رەشەی گەورە، (ك: جَثَلٌ).

الجاثليق: بەلای هەندێ تاقمو پیری مەسیحییە خۆرهەڵاتییەکانەوە پێشەوای ئوسقوفو کەشیشەکانە، (ك: جثاليقة).

جَـثَمَ الحيوانُ والانسانُ جثوماً: گیانلەبەرەکە یان ئادەمیزادەکە وەگری شوێنەکەی خۆی بوو بەجێی نەهێشت، بەزەوییەکەوە نووساو دڵی بڕوای نەدا جێی بێڵێ ٥ (فأصبحوا في دراهم جاثمين).

جَـثَمَ صدره بالأرض: سنگی بەزەوییەکە نووسا.

جَثَمَ الطعام على المعدة: خواردەمەنییەکە لەسەر مەعیدە قورس بوو.

جَثَمَ اللَّيلُ: شەو بوو بەنیوە شەو.

جَـثَمَ العِذقُ: بەرسیلە خورماکە گەورە بوو.

جَـثَمَ الزرعُ: گژو گیاکە لەزەوی بەرز بوەوە وەستا.

جَثَمَ فلان التراب ونحوه جثماً: فلانکەس گڵەکەی گرد کردەوە.

جَثَمَـةُ: بەندی گرد هەتا مرد ٥ نیشانەیەکی داکردو تیری تێگرت ٥ لە حەدیثی پێغەمبەردا هاتووە دەفەرموێ: (نهى عن الْمجَثَمةِ) پێغەمبەر (د.خ) نەهی کردووە لەوەی مەڕێك بزنێك مریشکێك. ٥ بکرێ بەنیشانەو بەردی تێ بگیرێ.

تَجَـثَّمَ الطائر أنثاه: باڵندە نێرەکە سواری مێینەکە بوو.

الجاثوم: موتەکەو کابوس.

الجُثَامَ: بەمانا (الجاثوم) دێ.

الجُثامـة: گیلی گەوج کە هەرگیز پیاوەتی لێ نەوەشێتەوە ٥ تەمبەڵی تەوەزەلێکی وەها کە هەرگیز نایەوێ جوڵەبکا ٥ مۆتەکە

الجُثَمُ: موتەکە.

الْجُثْمانُ: لاشەو جەستە، شەخصو کەسایەتی

الْجَثْمَةُ: تەپۆڵکە، گردۆڵکە.

الْجُثَمَةُ: تەمبەڵو تەوەزەل کەهەرگیز مەیلی جمو جوڵی نیە ٥ مۆتەکە.

جثا جثواً وجُثُواً: لەسەر ئەژنۆی دانیشت ٥ یا لەسەر سەرەپەنجەی راوەستا ٥ دەگوترێ: (هو جاث) ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَتَرَى كُلَّ أُمَّةٍ جَاثِيَةً﴾، (ك: جِثِيّ وَجُثِيّ) ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثِيًّا﴾ بە قیرائەتێك (جُثِياً) خوێندراوەتەوە.

جثـا الإبـلَ ونحوهـا جثـواً: حوشـترەکانی
کۆکردەوە.
جاثی فلان فلاناً: فلانەکەس بەتەنیشت
فلانەوە دانیشت.
جـاثی رکبتـه الی رکبتـه: ئـەژنۆی بـە
ئەژنۆیەوە نوساند.
جَثَاهُ: بەمانا (أجثاه) دێ.
تَجَـاثوا مُجَاثـاةً وجثـاءً: لـەکاتی کێشـەو
دەمەدەمێ دا بۆیەکتر هەڵسانە سەرپێ،
یان هەڵسانە سەرچۆك بۆیەکتری.
الجَثـاء: پاداشـت، ئەنـدازە، هێنـدە ٥
دەگوترێ: (عددهم جثاء مئة).
الجُثَاء: بەمانا (الجَثَاءُ).
الجُثْوَةُ: کۆمەڵە گڵ، گۆڕ، جەستە، پشکۆ
ئاگر، (ك: جِثىً وَجُثى).
جَخجَـخَ: پەلـەی کـردو بـەگورجی بـۆ
کارەکـە چـوو ٥ شـانازی بـەپیاو
مـاقوڵو گـەورە پیـاوانی
نەتەوەکەیەوە کرد.
جَخْجَخَـتْ فلانـةُ: فـلان ئـافرەت پیـاو
ماقوڵێکی کەم وێنەی لێ بووە.
جَخجَخَ فـلان: فلانکـەس سـەروەرییەکانی
خۆیـانی هـەژمارکردن ٥ گەڕانـەوەو
پاشەکشـەکردن ٥ دەگـوترێ: (حملـوا
ثـمّ جَخجَخُـوا): هەڵمـەتیان بـردو
پاشان گەڕانەوە.
جَخجَخَ عن الشَّيْئِ: وازی لەشتەکە هێنـاو
دواکەوت.
الجَخْجَـاحُ: گـەورە پیـاوو سـەروەرو
بەخشندەو خاوەن کەرەم.
الجُخجُخُ: بەران.
جَحَّهُ جَحّاً: رایکێشایەوە، رای خست
أجَحَّتِ السَّبُعَةُ والكلبـة: دڕندەکـە یـان
سـەگەکە ئـاوس بـوو سـکی زل بـوو
نزیـك بـوو بـزێو بێچـۆی ببـێ ٥
دەگوترێ: (أجَحَّتِ المَرْأةُ) ئافرەتەکە
دوگیان بوو، سکی گەورە بـوو نزیـك
بـوو منـداڵی ببـێ ٥ لـە حـەدیثـی
پێغەمبەردا هاتووە ٥ کە تەشریفی
(مَرَّ بامرأة مُجحّ فَسَألَ عنهـا) بـەلای
ئـافرەتێکی دووگیـانی نزیـك منـداڵ
بووندا تێپەڕی پرسیاری کرد ئەمـە
کێیـــە؟ عـــەرزیان کـــرد ئەمـــە
کەنیزەکی فلانکەسە.
اِلجَحـعُ النَّبـات علـى الأرض: گیاوگـزە
کەبـەپاش داچـۆوە، بـەرز نـەبووەوە،
بەسـەر زەویدا بلاو بووە.
الجُحَّـةُ: درەختێـك کـە بەسـەر زەویـدا
بلاو بێتەوەو بەرز نەبێتەوە.
جَحَدَ الأمْرَ وبـه جحـداً وجحـوداً: وێـڕای
زانیـاری بەشـتەکە رەتـی بکاتـەوەو
بـڕوای پـێ نـەکا ٥ لـە قورئانـدا
دەفـەرموێ: (وجحـــدوا بهـــا
وَاسْتَيْقَنَتْهَا).
جَحَـدَ فلانـاً حَقَّـهُ وَبِحَقِّـهِ: نینکاری مـافی
فلانکەسی کردو دانی پیانەنا.
جَحِـدَ جَحَـداً: خێـرو بـیری کـەم بـوو لەبـەر
نەبوونی یان بەهۆی چروکیو رژدییەوە
٥ (هو جَحِدٌ، أجْحَدُ وهي جحداء).

جَحِدَ العامُ: ساڵێکی کەم باران بوو (جَحِدَ الأرض) زەوی وشك هەڵاتو بێ خێرو بێر بوو ◊ (جَحِدَ النبات) گژو گیاکە کەم بوو بەردەوام نەبوو (جَحِدَ العیشُ): ژیانی تەنگو کولەمەرگی بوو.

اجْحَدَ: ماڵو سامانەکەی بەفیڕۆ رۆیی ◊ خێرو بێری کەم بوو.

أجْحَدَ فلاناً: فلانکەسی بەڕژدو چرۆك لەقەڵەمدا.

الجحود: ئینکاری کردن ◊ (لامُ الجُحود) لەزاراوەی نەحوییاندا بەو (لام)ە، دەگوترێ بچێتەسەر فیعلی موضاریعی نەفی کراو وەکوو دەفەرموێ: (وماكان الله لِيَعذبهم وانت فيهم) و (لم يكن الله لِيَغفِرَ).

جَحْدَرَهُ: خستیە سەرزەویو تێکیەوە گلاند.

تَجَحْدَرَ: تڕپێڵ بوو تێکەوە گلا ◊ (تَجَحْدَر الطائر) باڵندەکە کەوتە جمو جوڵو فڕی.

الْجَحْدَرُ: پیاوی کورتە باڵا، (ك: جحادر)ە.

جَحْدَلَ فلان: فلانکەس دوای هەژاریی دەوڵەمەند بوو.

جَحْدَلَ المالَ وغيره: ماڵو سامانی کۆکردەوە ◊ (جَحْدَلَ الوعاءَ) زەرفەکەی پڕ کرد.

جَحْدَلَ فلاناً: فلانکەسی خستە سەر زەوی، یان کە لەبچەی کرد.

جَحْدَلَ الدابةَ: وڵاغەکەی بەکرێ گرت.

الجَحْدَلُ والْجُحْدُلُ: منداڵی قەڵەوو تێکسمراو.

جَحَرَ الضبُّ ونحوه: سوسەمار، بزن مژەکە چووە کونەوە.

جَحَرَ الحیوانُ: ئاژەڵەکە دواکەوت (جَحَرَ الخیر) خێر دواکەوت.

جَحَرَ العامُ: ساڵەکە بێ باران بوو ◊ (جَحَر عينهُ) چاوی بە قوڵاچون.

جَحَرَ الحیوانُ: ئاژەڵەکەی کردە ناو کونەکەیەوە.

أجْحَرَ القومُ: نەتەوەکە کەوتنە گرانیو نەبوونیەوە.

أجْحَرَ العامُ: ساڵەکە بارانی نەبوو.

أجْحَرَ الضّبُّ: سوسەمارەکەی خستە کونەکەوە ◊ دەگوترێ: (اجْحَرَتِ السنةُ النّاسَ): ساڵەکە خەڵکەکەی خستە ژیانێکی کولەمەرگیو نەبوونی بژیوییەوە.

اجْحَرَهُ الیه: ناچاری کردو پەنای پێ بردە بەر فلان....

اجْتَحَرَ جُحْراً: ژوری بنیاتنا، کردی بەشوێنی تێدا حەوانەوە

إنْحَجَرَ: چووە ناو کونەوە، چووە کولانەوە.

تَحَجَّرَ: بەمانا (انْجَحَرَ) دێ.

الْجُحْرُ: چاڵێکە، کولانەیەکە، کونێکە دەعباو گیانلەبەری بچوك دەیکەنە شوێنی تێدا حەوانەوەی خۆیان، (ك: جُحور، أجحار، جِحْرَة).

الجَحْـرَةُ: سـالی بـێ بـارانی‌و گرانـی‌و ژیانتاڵی.

المَجْحَـرُ: پـەناو پاسـارو شـوێنی تێـدا حەوانە، (ك: مجاحر).

جَحَـشَ عنـهِ: لێـی گۆشـەگیربوو، تـەنها کەوت (هو جاحِش وجحيش).

جَحَشَ الجِلْدَ: پێستەکەی روشاند، برینـداری کرد، لە حەدیثدا هاتووە دەڵێ: (سقط مـن فـرس فجَحِشَ شِـقّهُ) لـە ئەسپەکە کەوتە خوارەوە لایەکی روشا.

جـاحَشَ عـن نفسـه وغـيره مجاحشـةً وجحاشاً: بـەرگری لـەخۆی‌و غـەیری خـۆی کـرد شـەڕی کـرد، دەگـوترێ: (فـلان يجـاحش عـن خـيط رقبتـه) فلانکـەس بـەرگری لـەگیانی خـۆی دەکـا ٥ لـە حـەدیثـی پێغەمبـەردا دەربـــارەی شـــایەتیدانی ئەندامانـەکانی جەسـتە لـە رۆژی قیامەتدا هـاتووە دەڵێ: (بعـداً لكـنَّ وسُحْقاً فعَنكنَّ كنت أُجاحش).

جـاحش القـومَ: پاڵەپەسـتۆی کۆمەڵەکەی داو فەرەباڵغی کردن.

جـاحش الأمْـرَ: دەسـتی لەکارەکـە وەرداو رێك‌وپێکی کرد.

الجَحْـشُ: جاشـەکەر، (ك: جحـاش)ە ٥ کەسێك لەراو بۆچوونی خۆی لانەدا پێی دەگوترێ (هو جُحَيْشُ وحده).

الجَحْشَـةُ: جاشـولکەکەری مـێ ٥ گورزەیـەك خوری یـان مـو لەباسـك دەرهاڵێنـدرێ‌و دەرێسـرێ، (ك: جِحاش)ە.

جَحَظَتْ عينه وجحوظاً: چاوی زەق بـوو، چاوی دەرپـەڕی (هـي جاحظـة وهـو جاحظ)، (ك: جحظ)ە.

جَحَـظَ اليـه عملـه جحظـاً: سـەبری کـردو خراپەکانی پێ نیشان دان.

جَحَّـظَ: چـاوی تـێ بـڕی (جَحَّـظَ اليـه بصره) چاوی تێ بڕی.

تجـاحَظَ في كلامـه: لەقسـەکردنی دا لاسایی جاحیظی کـردەوە (جـاحظ) زانایەکی عەرەبە خەڵکی بەصرایە ناوی عـەمری کوڕی بەحرەو سـاڵی (٢٥٥ی ﻫ) مردووە.

الجاحِظة: گلێنەی چاو.

الجاحِظِيّـة: تـاقمێکن لـەزانایانی عیلمـی کـەلام‌و بەموعتەزیلـە بـەناوبانگن جـاری واهەیـە پاڵیـان دەدەن بـە جاحیظەوە.

الْجَحَـاظُ: دەرپـەڕینی گلێنـەی چـاو: دەوروبـەری گلێنەی‌کـە ٥ گلێنـە چاوی زەق.

جَحَفَ فلان مع فلان جَحْفـاً: فـلان لەگـەڵ فـلان مـەیلی یـەکتریان کـرد، روی تێکرد.

جَحَفَ الشَيْئَ: تـوێکڵی لەشتەکە دامـاڵی ٥ شتەکەی هەڵگرت‌و بردی.

جَحَفَ الكرة من وجه الأرض: بـە نـامێری سەولەجان تۆپەکەی فڕاند.

جحف الشَيْءَ برجله: شتەکەی بەقاچ هێناو برد بۆ ئەوەی بیهاوێ

جُحِفَ الرجلُ: پیاوەکە سکی چو، تووشی نەخۆشی سکچون بوو.

جَحَفَ الشَيْءَ: شتەکەی هەڵگرتو رای دا.

جـاحف الرَّجـلَ وبـه: پاڵـە پەسـتۆی داو وەگیری هێنا.

جاحف عنه: بەرگری لێ کرد.

اجحف به: بردی ٥ زۆری هەوڵدا زیانی پێ بگەیەنێ.

اجحـف بهـم الفقـر: هـەژاری هیچی پـێ نەهێشـتن هـەموو مـاڵو سـامانی فەوتاندن ٥ ئیمامی عومەر لەبارەی زەکاتەوە بەعەدی گوت (انما فَرَضْـتُ لقَـوْمٍ اجحفـت بهـم الفاقـة) زەکاتم داناوە بۆ کەسانێك هەژاریی بڕستی لێ بڕیبن

اجحف بهم فلان: فلانکەس زیاد لەتوانا ئەرکی خستە سەرشانیان

اجحـف مـاء البِئْـرِ: ئـاوی بیرەکـەی هەڵێنجا.

اجتحف الكرة من وجه الأرض: تۆپەکەی فڕاند.

اجحّف الشَيْءَ: شتەکەی لێ ستاند.

تجـاحفوا الكـرة بيـنهم: تۆپەکـەيان لـەنێوان خۆيانـدا هێنـاو بـرد، بـە صەولەجان لەیەکتریان فڕانـد ٥ لە حەدیثدا هاتووە دڵێ: (خذوا العطاء ما كان عطاءً فاذاتجاحفت قريش الملك بينم فارفضوه).

تجاحفوا في القتـال: بەگۆچـانو عەصـاو شمشێر پەلاماری یەکترییاندا.

الجُحَافُ: سکچون بـەهۆی زۆر خـواردنی شتێکەوە ٥

موت جحاف: نـەمانی هـەموو شـتێك ٥ (سـيل جحـاف): لافاوێـك هـەموو شتێك رادا.

الجحفـة: پارچـەیەك لـە رۆن ٥ جۆرێـك لـە سکچـوون پاشمـاوەی ئـاو بـە قەراخی حەوزەکەوە ٥ پـڕ بەمستی ئـادەمیزاد لـەخۆراكو شـتی تـر ٥ جێگایەکـە لـە نێـوان مەککـەو مەدینەدا.

جحفَلَهُ: خستیو تیری تێگرت

تجحفَلَ القومُ: خەڵکەکە کۆبونەوە

الجحفـل: سـوپای زۆرو قـەرەباڵغ، (ك: جَحَافِل)

الجحْفلَة: بەگیانلەبەری سمداری وەکوو گوێدرێژو ئەسپو هێستر دەگوترێ، (ك: جحافل).

جَحَلَهُ جَحْلاً: بەزەویدا داو خستی.

جَحَّلَهُ: زێدەرەوی کرد لە بەزەویـدادانی دا زۆر بەتوندی خستی.

الجحالُ: ژەهری کوشندە.

الجَحَلُ: هەرشتێك کەتەو زەبەللاح بێ ٥ باڵـدەی حیربـاء یـان جۆرێـك لـە حیربـاء ٥ شـای هـەنگ، (ك: جحـول جحلان).

جَحَمَ النار جَحْماً: ئاگرەکەی کردەوە.

جَحَمَ الرجل عينه: چاوی کردنەوەو ناقوچێنەوە ◊ دەگوترێ: (عين جاحِمة).

جحمت النار جَحْماً وَجُحْماً، وجُحوماً: ئاگرەکە زۆر بوو پەرەی سەندوە بڵێسەیدا.

جَحَمتِ العينان: وێڕای گەورەیی چاوەکان سوراییان زۆر بوو ◊ (هو أجْحَمُ وهي جَحماء)، (ك: جحم).

أجْحَمَ عنه: وازی لێ هێنا ◊ (أجحم الرَّجُلَ وغيرَهُ): خەریك بوو پیاوەکە بفەوتێنێ.

جَحَّمَهُ بعينه: چاوی تێ بڕین‌و زۆری سەیر کردو چاوی لێ لانەدا.

تَجاحَمَ: تەنگی پێ هەڵچنراو کەوتە تەنگانەوە ◊ بەخەم‌و خەفەت‌و رژدی‌و چروکی خۆی خواردەوەو ناوسکی هەڵقرچا.

تَجحَّمَ: بەمانا (تَجاحم) دێ.

الجاحمُ: پشکۆ ئاگری زۆر گەش‌و زوو هەڵگیرساو ◊ شوێنی زۆر گەرم (جاحم الحرب) ناو جەرگەی شەڕ ◊ گەرمەی جەنگ لەپەندی پێشینانندا هاتووە (بين الرَّغيف وجاحم التنور).

الجحام: نەخۆشییەکە توشی چاوی ئادەمیزاد دەبێ چاوی دەهاوسێ ◊ هەروا دەردێکە سەگ دەیگرێ دەردە سەگی پێ دەگوترێ، چارەسەری ئەوەیە ناو چەوانی سەگەکە داخ دەکەن.

الجَحْمَةُ: ئاگری بڵێسەدار قرچەقرچ کەرو سامناك (الجُحْمَةُ) بەمانا (الجَحْمَة) دێ.

الجَحِيمُ: بەمانا (الجَحمَة) دێ ◊ ناوێکە لەناوەکانی دۆزەخ ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿قَالُوا ابْنُوا لَهُ بُنْيَانًا فَأَلْقُوهُ فِي الْجَحِيمِ﴾.

الجَحْمَرِشُ من النساء: ئافرەتی کەتەو زەلام ◊ پیرەژنی بەساڵاچو ◊ وشتری بەساڵاچو، (ك: جحامر)◊.

جَحَنَ جَحْناً: پێداویستی ماڵ‌و منداڵەکانی دەستەبەر نەکرد جا یان لەبەر هەژاریی یان لەبەر رژدی.

جَحِنَ جَحَناً وجحانةً: خوراکەکەی خراپ بوو، توشی بەدخۆراکی بووە، گەشەکردنی زۆر سستە ◊ (هو جَحِنٌ) ئەو کورتە باڵایە ◊ لە پەندی پێشینانندا هاتووە دەڵێ: (عجب من ان يَجِيءَ من جَحَنٍ خَيْرٌ) زۆر سەیرەو جێگای سەرسوڕمانە کە خێر لەکورتە باڵا دەست بکەوێ.

أجْحَنَ على عياله: بەمانا (جَحَنَ) دێ.

جَحَّنَ: بەمانا (جَحَنَ) دێ.

الجَحِنُ: شەتڵەگیای تینوی لاواز.

جحا بالمكان جَحْواً: لەو شوێنە مایەوە (جَحَا الشيءَ): لە بێخ شتەکەی دەرهێنا.

اجْتَحى الشَّيْئَ: شتەکەی لە بێخ دەرهێنا.

جُحَا: پیاوێکە زۆر روداوی سەیری پاڵ دەدرێن و بۆ پێکەنین دەیانگێڕنەوە ناوەکەی (أبو الغُصْن دجَین بن ثابت)ە.

جَخَّ برِجْلِهِ جَخاً: بەقاچی تەپو تۆزی بەرپاکرد.

جَخَّ في صلاته: لەسوژدەدا گەدەی لە رانی جیاکردەوە دوو باڵی لەکەلەکەی خۆی دوور خستنەوە ە لە حەدیثدا هاتووە دەڵێ: (أنه كان اذا سجد جَخَّ).

جَخَّ برجله جَخْواً: بەقاچی تەپو تۆزی بەرپاکرد

جخا الكوزَ: گۆزەکەی قلب کردەوە.

جَخَّى الشَّيْخ: پیرەمێردەکە پشتی کۆم بوو.

جخَّى الرجل في سجوده: پیاوەکە لەسوورژدەکەیدا هەردوباڵی لەکەلەکەی دوور خستنەوە.

جَخَّى على المِجْمَرَ: لەسەر ئاگردانەکە بوخاری پەیداکرد ە لەبەردەوامبوون لەسەرکارەکەی وازی هێناو لای دا.

جَخَّى الليلُ: شەوەکە رۆیی ە (جَخَّى النجوم) ئەستێرەکان بەرەو ئاوابوون رۆییشتن.

جَخَّى الكوزَ: گۆزەکەی لارکردەوە.

تَجَخَّى الكوزُ: گۆزەکە لاربووە ە (تَجَخَّى الرجل على المِجْمَر): پیاوەکە لەسەر ئاگردانەکە بوخاری دروست کرد.

جَدَبَ المكانُ جدباً: شوێنەکە وشك بووە چونکە ئاوەکەی لێ لادرا ە ئەو ئاوەی لەوەپێش دەهاتە سەری لێی برا.

جَدَبَ الشَّيْئَ: رەخنەی لە شتەکە گرت و زەمی کرد.

جَدِبَ المكانُ جَدَباً: بەمانا (جَدَبَ) دێ ە (هو جدب وجدبة وجَدُوبٌ).

اجْدَبَ المكانُ: شوێنەکە وشك بوو ە دەگوترێ: (اجْدبت السنة) ساڵەکە قات و قڕی بوو (أجْدَبَ القومُ): نەتەوەکە توشی بەڵای گرانی و قات و قڕی هاتن ە لەپەندی پێشینانداهاتووە دەڵێ: (من أجْدَب إنْتَجَعَ).

أجْدَبَ الأرض: زەوییەکەی بەوشکی و بێ ئاوی بینی.

أجْدَبَ فلاناً: فلانکەسی لەو شوێنە دانا بەڵام دڵی نەیگرت و پێی خۆش نەبوو هەرچەندە زەوییەکە بەپیت و بەرەکەت بوو.

جادبت الأبلُ العامَ: ساڵ ساڵی گاڕانە حوشتر نەبوو، وشك بوو لەوەڕنەبوو وای لێهات حوشترەکان چیلکەو چەوێڵی لەوەڕی کۆنیان دەخواردو پوش و پەڵاشی پەناو پاساریان دەخوارد.

تَجدَّبَهُ: بەناخۆشی زانی و پێی ناخۆش بوو.

الأجْدَبُ من الأمكنة: زەوی وشك کە ئاوی بۆ نەیە و بارانی لێ نەبارێ، (ج: أجَادِبُ).

المِجْدابُ: زەوییەك كە چاوەڕوانی ئەوەی لێناكرێ بەروبوومو دانەوێڵەی لێ بەرهەم بهێنرێ، (ك: مَجَاديب).

اجْتَدَثَ: گۆڕی دیاریكرد، هەڵی كەند

الجَدَثُ: گۆڕ، (ك: أجداث) ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَإِذَا هُم مِّنَ الْأَجْدَاثِ إِلَى رَبِّهِمْ يَنسِلُونَ﴾.

الجَدْجَدُ: زەوی تەختی سەخت.

الجُدْجُدُ: گیانلەبەرێكە وەكوو كوللە بەشەو دەجریوێنێ ٥ بالوكەیەك لەچاو بێتەدەر، (ك: جَداجد).

جَدَحَ السَّويقَ وغيره في الماء ونحوه جَدْحاً: قاوەتەكەی تێكەلاوی ئاو كردو تێكی هەڵدا بە كەوچكی دوفاقە.

جَدَحَ الشرابَ: شەرابەكەی بە كەوگیر تێك هەڵدا.

جَدَّحَهُ: بەمانا (جَدَحَهُ) دێ.

المِجْدَحُ: تەختە دارێكە بەسەرەكەیەوە دوو پارچە داری تێككگیراو پێوەی پەیوەست كراوە ٥ ماستاوو شەرابو ئەو جۆرە شتانەی پێ تێك هەڵدەدرێ، (ك: مجاديح)ە.

جَدَّ جَدّاً: گەورەو شكۆمەندە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَأَنَّهُ تَعَالَى جَدُّ رَبِّنَا مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَلَا وَلَدًا﴾.

جَدَّ في الأمر: كۆششی كرد هەوڵی دا.

جَدَّ الشيئَ جَداً وجداداً: شتەكەی بڕیەوە ٥ دەگوترێ: جَدَّ النَّخلَ: بەری دار خورماكەی لێ كردەوە، هێشوەكانی بڕین.

جَدَّ بالشيئَ جداً: پێی گەیی.

جَدَّ الثديُ والضرع جدداً: مەمكەكە یان گوانەكە وشكی كرد شیری تێدانەما ٥ دەگوترێ: (جَدَّت الشاةُ ونحوها: مەڕەكە شیری كەم بو گوانەكانی وشك بوون، (هي جَدَّاءُ)، (ك: جُدٌّ).

جُدَّ: بەختو شانسی هەبوو (هو مجدود).

أَجَدَّ فلان: فلانكەس كەوتە هەوڵدانو تێكۆشانو گرنگی دان بە كارەكانی ٥ ڕێگای دەشتو راستی گرتەبەر ٥ (أجَدَّ في الأمر) لەكارەكەدا دڵسۆزی نواندو كۆششی كرد.

أَجَدَّ الطريقُ: ڕێگاكە تەخت بوو، كۆسپو تەگەرەی تێدانەمان.

أَجَدَّ النخلُ: خورماكە كاتی رنینی هات.

أَجَدَّ الشيئَ: شتەكەی هێنایە دیو بەرهەمی هێنا.

أَجَدَّ ثوباً: كراسی تازەی لەبەركرد ٥ لە پەندی پێشینانداهاتووە: (أَبْلِ وأجدَّ وأحمد الكاسي) پۆشاك كۆن دەكەمو تازە لەبەر دەكەمو سوپاسی خودا دەكەم.

أَجَدَّ السَّيْرَ: پەلەی كرد لە رۆیشتندا.

أَجَدَّ أمره: كێشەو نیزاعی لەگەڵدا كرد.

جَدَّدَ الشيئَ: شتەكەی تازە كردەوە دەگوترێ: (جَدَّدَ العهدَ) پەیمانو بەڵێنی تازە كردەوە.

جَدَّدَ ثوباً: كراسەكەی بە تازەیی لەبەر كرد.

تَجَدَّدَ الضرعُ: گوانەکە شیری لەبەر رۆیی، شیری تێدانەما.
إستَجَدَّ الشَّيْئُ: شتەکە تازە بووەوە.
إستَجدَّ الشَّيْئَ: شتەکەی پەیدا کردو تازەی کردەوە.
الأجدُّ من الأعوام: وشکەساڵ، ساڵی بێ بارانی.
الأجدَّان: شەوو رۆژ.
الجادة: ناوەڕاستی ڕێگاو شەقامەڕێ، ڕێگای سەرەکی، ئەو ڕێگایەی تولەڕێی دێنەوەسەر، (ك: جَوَادّ).
الجَدَادَ: کاتی رنینی خورما.
الجُدَادة: تێك هاڵاَنو تێك چرژانی لقو پۆپی دارخورماو شتی تر.
الجَدُّ: باوکی باوك (باپیر) باوەگەورە ٥ باوکی دایك، (ك: أجداد وجدود وجدودة) ٥ رزقو رۆژی ٥ پلەو پایەو ڕێزی لای ئادەمیزاد ٥ قەراخی چەمو روبار ٥ شانسو بەخت ٥ لەپەندی پێشیناندا هاتووە (جدّك يرعى نَعَمَكَ) شانسو بەختت چاو دێری نیعمەتەکانت دەکا.
جدّ الحِنطة: رووەکێکە شکڵو شێوەی لەهی گەنم دەچێ ٥ دەڵێن: ئەم رووەکە لەبنەڕەتدا گەنم بووەو گۆڕانی بەسەردا هاتووە.
الجِدّ: روبەری زەوی ٥ کەناری روبار ئەوپەری شتە دەگوترێ: (فلان محسن جِدّاً)، (هذا خطر جد عظيم).
الجُدُّ: لایەکی شت ٥ قەراخی روبار.
الجُدُّ من الرجال: پیاوی خاوەن شانسو بەخت، (ك: جُدُون).
الجَدَدُ: زەوی تەختو بێ کەندو لەند.
الْجَدَاء من الأبل والغنم: ئەو حوشترو مەڕەیە گوێی بڕابێ.
الجداء من السنين: ئەو ساڵە یە کەم بارانبێ.
الجَدَادُ من المفاوز: ئەو دەشتو سارایەیە بێ ئاوبێ.
الجُدَّادُ: هەرشتێك تێکهاڵیو باوەش بەیەکدا کا لەلقو پۆپی دەرختو لەگوشو حەبل.
الجُدَّةُ: کەناری روبار ٥ بەشێك لەشت کە رەنگی جیا بێ لەبەشەکانی تر ٥ دەگوترێ: (جُدّة السماء) و (جدّة الجبل) ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بِيضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ﴾ ٥ هەروا دەگوترێ: (جَدّة الحمار): بەزۆری ئەو پەڵەی جەستەی گوێدرێژ کە رەنگی جیادەبێ دەکەوێتە پشتی.
الْجِدَّةُ: روبەری زەوی ٥ ملەوانکەیە کە دەکرێتە ملی سەگ، (ك: جِدَدْ).
الْجُدِّيُّ من الرجال: پیاوی بە بەختو شانس.
الْجَدِيدُ: روبەری زەوی، (ك: أجدّة وجُدُد وجُدَد).
الجديدان: شەوو رۆژ.

الجديدة: بۆ مێینەیە.
جديدتا السَّرج والرَّحل: ئەولبادو قوماشە نەرمەیە بەبەری زینەکە یان کورتانەکەوە دەلکێنرێ.
اَلْمُجَدَّدُ من الثياب: ئەو پۆشاکەیە خەتی جیا جیای تێدابن.
جَدَرَ الجُدريُ في البدن جَدْراً: ئاوڵەکە لەجەستەی دەرکەوت.
جَدَرَ النبتُ: روەکە کەسەری لەخاك دەرهێنا سەرەتای بەهار.
جَدَرَ عُنُق الحمار جدوراً: ملی گوێدرێژەکە هاوسا.
جَدَرَ الرَّجل: پیاوەکە خۆی پاڵ دیواردا، خۆی لەپەنادیوارەکە شاردەوە.
جَدَرَ الشَّيْءَ جَدْراً: دیوار (شورای) بۆ شتەکە کرد.
جَدِرَ جَدْراً: ئاوەڵەی توش بوو.
جَدِرَ ظَهْرُهُ: پشتی ئاوڵەی لێ دەرکەوت.
جَدِرَت يَدُهُ: بەهۆی کارکردنەوە دەستی بلۆقیان کرد.
جَدُرَ بكذا وله جدارةً: شیاوی ئەومیە، جێی خۆیەتی ئەوە بۆ ئەو بێ ٥ (هو جدير)، (ك: جدراء).
جَدَّرَ النبتُ: روەکەکە سەری دەرهێنا.
جُدِرَ: ئاوڵەی توش بوو (هو مجدور).
اَجْدَرَ النَّبتُ: بەمانا (جَدَرَ) دێ ٥ دەگوترێ: (أجْدَرَت الأرض) زەوییەکە گیای لێ روا.
أَجْدَرَ الشجرُ: درەختەکە بەرو بوومەکەی دەرکەوت بە ئەندازەی دەنکە نۆك دەبێ.
جَدَّرَ النَّبْتُ: بەمانا (جَدَرَ) دێ.
جَدَّرَ البناءَ: باڵەخانەکەی رابەست.
جُدِّرَ: ئاوڵەی لێ هات، توشی نەخۆشی ئاوڵە بوو ٥ (هُوَ مُجَدَّرٌ).
اِجْتَدَرَ الجِدار: دیوارەکەی هەڵچنی.
الجِدارُ: دیوار، (ك: جُدُرٌ)، لەقورئان دا هاتووە: ﴿أَوْ مِن وَرَاء جُدُرٍ﴾.
الجَدْر: دیوار، (ك: جدران) ٥ بناغەی دیوار ٥ لەحەدیثدا هاتووە دەڵێ: (اسقِ أرضَك حتى يبلغ الماء الجَدْرَ) زەوییەکەت ئاوبدە تا ئاوەکە دەگاتە دیواری سیاجەکە ٥ یان بناغەی دیوارەکە.
الجَدَرُ والجُدَرُ: هاوسانێکە لە قورگدا پەیدا دەبێ ٥ یان بەهۆی لێدان و بریندار بوونەوە پەیدا دەبێ.
الجَدَرَةُ: دەنکی ئەو مادەیەی کە خورمای پێ موتوربە دەکرێ ٥ تەویلەو ئاغەڵی مەڕو بزن.
الجُدَرِيُّ: نەخۆشییەکی پێستە لەم نەخۆشەوە دەگوێزرێتەوە بۆ هی تر، پێستەکە بلۆق بلۆق دەوستێ و کێم دەکاو دوایی تۆێکڵەکەی رەق هەڵدێ.
الجَدير: شوێنێك بە دەوریدا دیوار دەکرێ.

الجديرة: ئاغەڵو گەوڕ کە بە وشکە کەڵەك بکرێ ٥ سروشت.

المِجْدَارُ: دار ئاوەڵ، دانانی باڵتۆیەك یان هەرشتێکی تر لەناو کشتوکاڵدا هەڵدەدرێ بۆ ئەوەی درندەو گیانلەبەران سڵی لێ بکەنەوە.

الْمَجْدَرَةُ: زەوییەکی ئاوەڵاوی ٥ شیاوو لایەق ٥ دەگوترێ: (هذا الأمر مجدرة لذلك) و(مجدرة منه) شیاوی ئەوەیە.

المجدور: شیاو ٥ دەگوترێ: (انه لَمَجْدُورٌ ان يفعل كذا) ئەو شیاوی ئەوەیە فلان کاربکا.

جَدَسَ الأثرُ جدْوساً: لەئەو روداوە یان ئەو باسەی کۆڵیەوە.

جَدَسَ الشَّيءُ: شتەکە وشك بووەوە رەق هەڵهاتو پتەو بوو.

جَدَسَ الأرض: زەوییەکە بە بەیاری مایەوەو بەکشتوکاڵو ئەمام تێدا چەقاندن ئاوەدان نەکرایەوە (هو جادس وهي جادسة)، (ك: جوادیس).

جَدَعَهُ جَدْعاً: لوتی بڕی، یان لایەکی لوتی بڕی ٥ لە پەندی پێشینانادا هاتووە (لأمر ماجَدَعَ قصيرٌ أنفه) بەنموونە دەهێندرێتەوە بۆ کارێك هۆکارەکەی شاردراوەبێ.

جَدَعَهُ: بەندی کردو خستیە چوار چێوەی بەندیخانەوە.

جَدَع عيالَهُ: پێداویستی ژیانی ماڵو منداڵی کەم کردەوە، بەباشی بەخێوی نەکردن.

جَدَعَ الصَّبِيَّ: خۆراکی خراپی دا بە منداڵەکە.

جَدِعَ جَدْعاً: ئەندامێك لە ئەندامەکانی جەستەی بڕدرا (هو أجدع وهي جدعاء)، (ك: جُدْعٌ).

جَدِعَ الغلامُ: منداڵەکە خۆراکەکەی خراپ بوو.

أجْدَعَهُ: بەمانا (جَدَعَ) دێ ٥ (جَدَّعَ فلاناً): بەفلانکەسی گوت لوتت بەبڕین چێ.

جَدَّعَ النَّباتَ: رووەکەکەی هەڵپاچی ڕێکی خست، وەچەی کردو وشکەڵی کرد.

تجادعا: ئەو دوو کەسە دژایەتی یەکتریان کردو کەوتنە بەربەرەکانی یەکتری.

الجُدَاعُ مِنْ الكلأ: لەوەڕو ئالفی قورسو خراپ.

الجَدَعَةُ: شوێنی بڕینی ئەندامی جەستەکە، ئەو بەشەی ماوەتەوە لە ئەندامە بڕاوەکە.

جدف الطائر جدفاً وجدوفاً: باڵندەکە فڕی، باڵە کورتیلەکانی بۆ دواوە جولاند.

جَدَفَ الرجل في سيره جَدْفاً: پیاوەکە لەرۆیشتنەکەیدا باڵی هاویشتن، دەستی هێنانو بردن.

جَدفت المرأة: ئافرەتەکە هەنگاوی کورتی هەڵهێنا، لەرۆیشتنندا شەقاوی بانی نەهاویشتن.

جَدَفَ الظَّبْيُ: ئاسكەكە بازی كورتی دا.
جَدَفَ الحادی: گۆرانی بێژی حوشترەكان (حودیـــه خوینەكـــه) لـــەكاتی گۆرانییەكەدا دەنگی نووسا.
جَـدَفَ السـماءُ بـالثلج: ئاسمـان بـەفری باراند.
جـــدف المـــلاحُ الســـفينة وبالســـفينة: كەشـتییەوانەكە كەشـتییەكەی بـه سەوڵەكە لێخوڕی
جدف الشّيَ: شتەكەی بڕی، بڕییەوە لێـی كردەوە.
جُـدِفَتْ يـده: دەسـتی بڕایـەوە ٥ (فـلان مجدوف عليه عيشه): فلاّنكەس ژیانی كولەمەرگییە، ژیانی تەنگی هەیە.
أجدفوا: گرد بوونـەوە كردیانـە هـاوارو دەنگە دەنگ.
جَدَّف بالنعمة: كوفرانی نیعەمەتی كـرد ناشـكوری كـرد ٥ پێغەمبـەر (د.خ) فەرموویـەتی (لاتجـدفوا بنعمـة الله) بەرامبـــەر نیعمەتـــەكانی خـــودا ناشكوری مەكەن.
الأجدف: كورتە بالاّ.
الجداوف: ئاوهەڵكێش ئامێرێكـە ئـاوی پـێ بـەرز دەكرێتـەوە بـۆ زرعـاتو كشتوكاڵ (ناعور).
الْجَـــدَفُ: شـــەرابی دانەپۆشـــراو، یـــان هەرشتێك دەمـی زەرفەكەی قـەپات نـــەكرابێ ٥ خشـــتوخاڵو كـــەفو تلّپەی لەشەراب گیرابێو فڕێ درابێ ٥ گۆڕ ٥ كویەكەی (أجداف)ە.
الْجَدَفَـــةُ: جەڵـەب ٥ دەنـــگو خشـــبەو خرمەو تەپەی كاتی راكردن.
الْمِجْـــدافُ: بـــاڵی باڵنـــدە، ســـەوڵەی بەلەمـەوان (دارێكـی درێـژە، بـەلای سەریەوە شەپكە دارێكی پـان هەیـە، كەشتی پێ لێ دەخوڕدرێ.
جَدَلَ الغلام وولد الظبية وغيرها جـدولاً: منداڵەكـە هێـزی پەیـداكرد سـەرپێ كەوتو دوای دایكی كەوت.
جَدَلَ الشّيَ: شتەكە پتەو بوو.
جَدَلَ الحَبْلَ جدلاً: پەتەكەی باداو گشتی كرد زۆر تێـك باڵدرا ٥ دەگـوترێ: (رجـل مجـدول الخلـق): پیاوێكی تونـدو تۆڵە (جاريـة مجدولـة الخلـق) كـەنیزەكێكی ئەندام جوانو رێك پێكە.
جَدَلَ الرجلَ: پیاوەكـەی خستو بـە زەوی دادا ٥ لـــە دەمـــەدەمێو كێشـــەدا بەسەریدا زاڵ بوو ٥ دەگوترێ: (هـو جَدِل ومِجدلٌ ومِجْدال).
جَدِلَ الشّيَ: شتەكە باش بەسـتراو تونـدو قـایمو قـوڵ كـرا، پتـەوبوو ٥ (هـو أجْـدَلُ وهـي جـدلاء) ٥ دەگـوترێ: (ساعد أجدل) و(ساق جدلاء) و(درع جدلاء)، (ك: جدل).
أجْـدَلَت الظبيـة: ئاسكەكە بێچووەكەی لەتەكدا رۆیی.
جادلَـه مجادلـة وجـدالاً: كێشـەی لەگەڵدا كـردو موناقەشـەی كـرد ٥ قورئـان

دەفـەرموێ: ﴿وَجَـادِلْهُم بِـالَّتِي هِـيَ أَحْسَنُ﴾.

جَدَّلَهُ: کوشتی، خستی، شەهیدی کرد (المُجَدَّلُ) شەهیدکراو.

إجْتَدَلَ الغُلامُ: منداڵەکە گەورە بووەو لەگەڵ دایکیدا دەڕوا.

إنجـدَلَ: شـەهید بـوو کـوژرا ٥ (بـۆ مطاوعەیە).

تجـادلا في الأمـر: نیزاعیـان بـەرپاکرد کەوتنە کێشەو نیزاعەوە.

تجـدَّلَ: کـوژرا، شـەهید بـوو (بـۆ مطاوعەیە).

الأجْدَلُ: بـازو هـەڵۆ، (ك: أجـادلَ) ٥ لـە حەدیثدا هاتووە دەفەرموێ: (یهوی هـوی الأجـادل) وەکـوو هـەڵۆ دادێتەشت.

الأجدليّ: بەمانا (الأجدل) دێ.

الجَـدَالُ: خورمـا کـە دەنکـەکانی سەوزدەبن‌و خڕۆکەدەبن.

الجَدَالَةُ: زەوی، یان زەوییەکە لـی وردی تێدا بێ.

الجـدّالُ: ئـەو کەسـەی خورمـای کـاڵ‌و نەگـەیو دەفرۆشـێ ٥ ئـەو کەسـەی کۆتر لە قەفەسدا بەند دەکا.

الجَدَلُ: ڕێبازێکی موناقەشەو دەمە دەمێیـە لـە نێـوان دولایـەن‌و زیـاتردا هەریەکەیان بەڵگەی خۆی دێنێتەوەو دەیـەوێ بەڵـگەی بەرامبـەری پـوچ بکاتـەوە، لـەلای زانـا مـەنطیقیـە موسـوڵمانەکان بریتیـە لـە قیـاس‌و بەرامبەریکردنێك کە پێکدێ لەشتی سەلمێندراوو مەشهور.

الجَدْلُ: ئەندامی جەستە ٥ ئێسقانی ساغ، (ك: أجدال وجُدُول)ە ٥ لە حـەدیثی عائیشـەدا هـاتووە دەفـەرموێ: (العقیقـة تُقْطَـعُ جـدولاً لایکسـرلها عظمك).

الجِدْلُ: بەمانا (الجَدْل) دێ.

الْجَدْلَـةُ: دەسـکەوان ٥ ئـەو ئـامێرەی لەناو شتێکی قوڵدا لـەناو سندۆڵدا شتی پێ ورد دەکرێ.

الْجَـدَلي: ئـەو کەسـەی نیسـبەت بـە جیـدال‌و موناقەشـە بـدرێ ٥ لـەلای زانایـانی عیلمـی مـەنطیـق ئـەو کەسـەیە جـەدەل بـەکار دێنـێ ٥ هـەرواناوە بـۆ کوترێـك تـازە پـەرو باڵی لێ هاتبن نەتوانێ باش بفڕێ.

الجـدلیون: ئەوانـەی کـە لەجـەدەل‌و دەمـەدەمێدا بـەناوبانگن وەکـوو سـەوفەسـطائییـەکانی یۆنـان موعتەزیلەکانی موسوڵمانان.

الجدیل: هەوساری توندو پتەو لەچەرم یان لەموو ٥ ڕێشمەو مێش تەرێن.

الجدیلـة: قەفەزێکـە لـە دار دروسـت دەکـرێ بـۆ کـۆترو کـەو ٥ هـۆزو عەشیرەت ٥ ناوچە ٥ حـاڵ‌و ڕێبـازو بـیرو بۆچـون ٥ دەگـوترێ: (رکـب جدیلـة رأیـه): پـەیرەوی بۆچـون‌و عەزیمەتی خۆی کرد.

المجادلة: لەزانستی دانوسانو گوفتوگۆدا، موناقەشەو دەمەدەمێیە بۆ دەرخستنی راستیو بۆردانی بەرامبەر.

المِجْدَلُ: باڵەخانەی بەرز، (ك: مجادل)ە.

الجُدام: بنکی لقە دارخورما.

الجُدَامــــة: ئـــەو گوڵـــە گەنمـــەی ورد نەکرابێ.

الجُداميــةُ مــن النخــل: ئــەو دەرەختــە خورمایەیە کە لقو پۆپی زۆر بن.

الجَدَمــة: (الجَدَامَــةُ) ئـافرەتو پیـاوی کورتــە بـالا، (ك: جَـدَمٌ) ە تـوێکڵی سەرەوەی دەنکە دانەوێڵە.

الجَدْوَلُ: جۆگای ئاو (جۆگەو جۆبارێکی بچـوکە لـەزەوی هەڵدەکەنـدرێ بـۆ ئەوەی ئاوی پێدا ببرێ بۆ ئـاودێری زرعاتو باغ ە چەند هێڵێکی راست بکێشرێنو ئەوجا بەچەند هێڵێکی تــر بـبڕدرێن بــۆ ئــەوەی چــەند خانەیـەکی چـوار گۆشـە پێـك بـێ ئەمجار لەناو چوار گۆشەکاندا شتی مەبەســـت بنووســرێ دەگـــوترێ: جــەدوەلی زەرب، جــەودوەلی کــار، جەدوەلی حسیاب، جەدوەلی دەرس.

جدا فلاناً وعليه جدواً وجداً: بەشی فلاَنـی دا، داوای خێرو سوودی لێ کرد.

جداه جدياً: داوای سودو نەفعی لێ کرد.

أجدى الشَّيئُ: شتەکە سوودی هەبوو.

أجدى فلان: فلاَن باران لێی دا، بە باران تەڕ بوو.

أجدى الجرحُ: برینەکە خوێنی لێ هات.

أجـــدى عنـــه: بـــۆ ئاتـــاجی کـــرد ە پێداویستیەکانی بۆ دابین کرد

أجْدى فلان: بەشی فلاَنکەسی دا.

جــدّى الرَّحْـــلَ والسَّـــرْجَ: ژێـــر زیـــنو پەشـتەماڵی بـۆ وڵاغەکـەی دروسـت کرد، بە مەبەستی پارێزگاریکردنی پشـــتی وڵاغ قوماشـــێکی نـــەرم دەخرێتە ژێر زینو کورتانەوە.

اجتـــداه: داوای بـــارانی کـــرد ە داوای بەخشش و عەطای لێکرد.

استجداه: بەمانا (اجتداه) دێ.

الجادي: کوللە، کە هەوڵو کۆشش دەکا بـۆ دەسـتکەوتنی هـەموو شـتێك بـۆ ئەوەی بیخوا.

الجاديّ: زەعفەران.

الجادياءُ: بەمانا (الجادى) دێ.

الجدا: بەخشش و عەطا ە بارانی گشـتی ە لەکاتی دوعاکردنی پێغەمبەر (د.خ) بۆ بـارینی باران فـەرمووی: (اللـهم اســقناغيثاً غــدقاً وجــداً طبقــاً) ە دەگـوترێ: (خيرُ فـلان جَـدا) خێـری فلاَنکەس گشتییە بۆ هەموو کەسە.

الجَداءُ: دەوڵەمەندیو سوودو قازانج.

الجُـــداءُ: ئەنـــدازەی حیســـابی زەرب، دەگـوترێ ە (جداء ثلاثه في ثلاثة تسعة): ئاکامو ئەندازەی سێ جار سێ نۆیە.

الجَداية: نێرو مێ لـە بێچوی ئاسـك کـە گەیشتە شەش مـانگو بـەرەو ژوور، (ك: جدايا).

الجِدايَة: بەمانا (الجَدايه) دێ.

الجَـدْوي: بـارانی گشـتی ٥ بەخشـش ٥ دەگوترێ: (شغلتني النفقة على عيـالي عن الافضال على غيري).

الجَدْيُ: گیسکه نێر ٥ کار، بێچوی بزن، (ك: أجْدٍ، جِداء، جِدْيان) ٥ بورجێکی ئاسمانه لە تەنیشت بورجی دەلو.

الجَدْيَةُ: پارچە قوماشێك لەژێر زین و کورتان دەکرێتە پشتی ولاغ.

الجُـدَيُّ: ئەسـتێرێکه نزیـك قیبلـه بـه ئەستێرەی قیبله بەناوبانگه.

الجَدِيَّـةُ: خـوێنی رەوان ٥ رەنگـی دەم و چاو ٥ پارچە میسك ٥ ناوچە ٥ ژێر زین و ژێر کورتان.

إجْذَأرَّ النبتُ: رووەکەکە روا وەلێ بـالای نەکرد.

إجْذَأرَّ فـلان: فلانکەس هەڵسایە سـەر چۆکان بۆ جنێودان.

جَـذَبَ الشـهْر جـذباً: زوربـەی مانگەکـه رۆیی.

جَـذَبَ الشَّـيْءَ: شـتەکەی درێـژکردەوە ٥ لەشوێنی خۆی لایدا.

جَـذَبَ المـاءَ مـن الانـاء: بـەدەم ئاوەکـەی هەڵلوشی لەجامەکەوە.

جَذَبَ الرَّضيعَ: شیرەخۆرەکەی لەشیر بڕییەوە.

جَذَبَ فلان حبـل وَصْلِهِ: فلانکـەس پـەتی پەیوەنـدی نێـوان خـۆی و خـزم و دۆستی پچڕاند.

جَـذَبت المـرأة خاطِبَهَـا: ئافرەتەکـه خوازبێنی کەرەکەی خۆی جوابکرد داواکەی رەتکردەوە.

جَذَبت الناقةُ والاتانُ لبنها مـن ضـرعها جِذاباً: حوشـترەکه یـان دێڵەکەرەکه شیرەکەی هەڵگرتەوە، شیری نـەدا ٥ (هي جاذبة وجـاذب)، (ك: جـواذب) و (هي جذوب)، (ك: جذاب).

جاذَبَ الشَّيْءَ: لە شوێنی خۆی شتەکەی لادا.

جـاذب فلانـاً الشَّـيْءَ: لەسـەر شـتەکه کێشەی لەگەڵ فلانکەس دا کرد.

اجتذبَ الشَّيْءَ: کێشەی لەگەڵدا کرد.

اجتذبَ: درێژ بووە (بۆ مطاوعەیه).

إنجـذبَ القـوم في السـير: خەڵـکەکه پەلەیان کرد لە رۆیشتندا.

تجاذَبوا الشَّيْءَ: کێشەیان تێدا کرد.

تَجَذَّبُ الشَّيْءُ: شتەکه درێژ بووە.

تَجَذَّبَ اللبَن: شیرەکەی خواردەوە.

الجاذِبـــة: لەزانســـتی رووەکناســـیدا رووەکێکـــه رونێکـــی بۆنخۆشـــی لێ دەردێ، گەڵاکەشـــی دەجـــورێ ٥ لەزانستی ماتماتیـك دا بریتییـه لـه هێزێـــك کاردەکاتـــه قەبارەیـــەکی خـــاوەن جوڵـــه لەســـەر ئاستێك و خێراییەکی عەمودی پێ دەدا.

الجاذبیـــة: حاڵەتێکـــه بـــەهۆی هێـــزی کێشـــــــندییەوە قەبارەیـــــــەك قەبارەیەکی تر کێش دەکا.

الجَـذْبُ: لـه زاراوەی صوفیان دا دیـاردەو حاڵەتێکـــه بەســـەر نەفســـی

ئادەمیزاددا دێ بەو هۆیەوە دڵ ئاگای لە وەزعو حاڵی خەڵق نامێنێو پەیوەندی دەکا بە عالەمی باڵاوە ٥ بەلای ئەفلاتونەوە (جەزبە) خێرو بێری باڵایە ٥ هەندێ لە صوفیەکان دەڵێن: بریتیە لە سۆزو وەجد ٥ لە زانستی ریاضەدا (جەزب) بریتییە لە هێزێك بەهۆی ئەو هێزەوە قەبارەیەك کار دەکاتە سەر قەبارەیەکی تر بەبێ ئەوەی لە نێوانیاندا پەیوەندییەکی ئاشکرا هەبێ.

الْجَذَبَةُ: دڵی خورما، پیوی خورما، (ك: جَذَب وجِذاب).

الْجَذْبَةُ: پارچە، (ك: جَذَابٌ).

الْجُوذابُ: خواردەمەنییەکە لە گۆشتو برنجو شەکرو بونـدوق دروست دەکرێ.

ألمجذُوبُ: لە زاراوەی صۆفیاندا کەسێکە حەق کێشی کردبێ بۆ خزمەت خۆیو بەهرەو شکۆمەندی خۆی بەسەردا رشتبێ بەبێ ماندوبوونو خەڵوەکێشان ئەو بەهرەیەی دەست کەوتبێ.

جَذَّ جَذّاً: شکاندنی، برپەوە، دەگوترێ: (هو جذید ومجذوذ) ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿عَطاء غَيْرَ مَجْذُوذٍ﴾.

جَذَّ الحَبْلَ وجَذّا الشَيْئَ: حەبلەکەی بری لێکی جیاکردەوە.

جَـذَّ النخـلَ جَـذّا وجـذاذاً: هێشووە خورماکانی هەڵبڕینو چنینی.

جَذَّذ: بەمانا (جَذَّ) دێ.

جَذَّذ القومَ: داوای لە نەتەوەکەی کرد شوێنی بکەون بەڵام کەسیان بەگوێیان نەکردو بەپیر بانگەوازییەکەوە نەچوون.

إنْجَذَّ: برایەوە، شکا، دووکەرت بوو، کەرکەرت بوو ٥ (بۆ مطاوعەیە).

تَجَذَّذ: برایەوەو شکا (بۆ مطاوعەیە).

الجُذاذُ: براوە، شکێنراوو کەرتو پەرت کراو، قورئان دەفەرموێ: ﴿فَجَعَلَهُمْ جُذاذًا إِلَّا كَبِيرًا لَّهُمْ﴾.

الجَذاذ: بەمانا (الجُذاذ) دێ.

الجُذاذَةُ: وردە پارچە، ئەو پارچانەی لە برینو برینەوەی شتێك پەیدا دەبن وەکوو پارچە کاغەزو پارچە مقەباو پارچە قوماش. ٥ بەردە وردەی زێر، پارچە وردەی زیو ٥ ئەو پارچە وەرەقانەی کە وردە زانیاری کاتیان لەسەر تۆمارە تا دەخرێنە سەر حیساب یان دەخرێنە ناو دەفتەری سەرەکی نووسینەوەی باسەکە، (ك: جُذاذ).

الجِذّاءُ: ددانی شکاو ٥ دەگوترێ: (ید جذاء) و (رحم جَذّاءُ) دەستی برا.

الجُـذَّةُ: پۆشاکێك جەستەداپۆشێ ٥ دەگوترێ: (ما علیه جُذَّة) کراسێکی لەبەردا نییە لەشی داپۆشێ.

الجَذیـذ: پارچەیەك لە کەڵو پەلی بێ کەڵکی شکاوو فڕێ دراو، (ك: جُذاذ).

المِجَذُّ: لایەکی کلچێوك، (ك: مَجَاذ)ە.

جَذَرَ الشَّيْءَ جذراً: لە بێخ دەری هێنا.

أَجْذَرَ الشَّيْءُ: بەمانا (جَذَره) دێ.

إنْجَذَرَ: بڕایەوە، کۆتایی هات.

الجِذْرُ: بنەچەو بنەماو بناغەی هەموو شتێك.

جَذْرُ النبات: ئەو رەگو ریشەیە بەزەویدا ڕۆدەچێو خۆراك وەردەگرێ.

جَذْرُ العدد: لە ژمارەدا بەو ژمارەیە دەگوترێ: زەربێ خۆی یان زەربی هێزی دووەمی دەکرێ ٥ بۆ نموونە جەزری (١٠٠) سەد ژمارە (١٠)یە ٥ جەزری (٢٥) ژمارە پێنجە، جەزری ژمارە (٥) دوجار زەرب بکرێ (١٢٥) سەدو بیستو پێنجە.

الجُذَيرَ: لە گیانلەبەرو رووەکا، پێکهاتەیەکی (عضوی) زۆر وردو باریکە ٥ ریشاڵە کلۆرێکە کەڕەگە لەروەکدا پێوەی پەیوەستە یان دەمار لەگیانلەبەردا.

المجذور: لە زانستی ریاضەدا ئەو ئەندازەیەیە کە دەکەوێتە ژێر نیشانەی جەزرەوە.

جَذَعه جَذعاً: شێلای، دەستی پێدا هێنا، (جذع الدابَّةَ) ئاژەڵەکەی لە شوێنێکی بێ لەوەڕ بەندکرد.

جَذَعَ الرجُل عيالَهُ: پیاوەکە خێرو بێری خۆی لەماڵو منداڵەکەی گرتەوە.

جذع بين البعيرين: هەردوك حوشترەکەی بەپەتێك بەستەوە.

أَجْذَعَ الفصيلُ وغَيْرُهُ: حوشترەکە بوو بە جەزعە، واتە: لە چوارساڵییەوە پێی نایە پێنج ساڵییەوە.

تَجَاذَعَ: خۆی بەخەمبار نیشان دا.

الجَذَعُ من الرجال: گەنجێك تازە پێگەیشتبێ ٥ لە حوشتریشدا ئەوەیە چوار ساڵی تەواو کردبێو چوبێتە ساڵی پێنجەمەوە ٥ لە وڵاخەبەرزەو رەشە وڵاخدا ئەوەیە دوو ساڵی تەواو کردبێ، تەمەنی چوبێتە ساڵی پێنجەمەوە ٥ لە مەڕو بزندا ئەوەیە: هەشتو نۆ مانگی تەواو کردبێ ٥ دەگوترێ: (اَعَدْتَ الأَمَر جذعاً) کارەکەم گێڕایەوە بۆ سەر حاڵەتی پێشووی‌و سەر لەنوێ دەستم پێ کردەوە.

أم الجَذَع: بەڵاو کارەسات ٥ ڕۆژگارو زەمانە ٥ شێر.

الجِذْع: قەدی دار خورماو قەدی درەختی تر، (ك: أجذاع، جذوع).

الجِذَعُ: پەرتو بڵاو ٥ دەگوترێ: (ذَهَبَ القومُ جِذَعَ مِذِعَ) واتە: بەهەموو لایەکدا پەرتو بڵاوبوونەوە.

المُجَذَّعُ: هەر شتێك بناغەو بنەمای نەبێو جێگیر نەبێ.

جَذَفَ الانسان في مشيه والطائر في طيرانه جذفاً: واتە: پەلەی کرد ٥ (جَذَفَتِ المرأة): ئافرەتەکە لە ڕۆیشتندا هەنگاوی کورتی هەڵێنا.

جَذَفَت السماء: ئاسمان بەفری باراند.

جَذَفَ الشّيءَ: شتەكەی بڕییەوە.

أجْذَفَ: پەلەی كرد ٥ (أَجْدَفَ) بەمانا (اجذف) هاتووە.

المِجْذاف: (مجذاف السفينة): سەوڵەی لێخوڕینی كەشتی، (ك: مجاذيف).

جَذَلَ الشّيءُ جُذُولاً: شتەكە ڕاست بۆوەو خۆی گرت ٥ دەگوترێ: (جَذَلَ للقوم يحاربهم) لە قەومەكە ڕاست بۆوەو شەڕی دژكردن.

جَذِلَ جذلاً: كەیف خۆشبوو (فهو جَذِلٌ وجذلانُ وهي جَذْلَى)، (ك: جُذالَى، جُذْلانٌ).

أجْذَلَهُ: كەیف خۆشی كرد.

اجْتَذَلَ: كەیف خۆش بوو.

تجاذَلُوا: ئەو كۆمەڵە خەڵكە ڕقیان لێك هەڵگرتو دژایەتی یەكتریان كرد.

استَجْذَلَ: ڕاست بۆوەو خۆی گرت.

الجِذْلُ: قەدی درەخت بنكی شت دوای لێبونەوەی لقەكانی ٥ لە حەدیثدا هاتووە دەڵێ: (يبصر أحدكم القِذى في عين أخيه ولا يبصر الجِذْلَ في عينه) یەكێك لە ئێوە پوشكە لەچاوی براكەیدا دەبینێ وەڵێ بڕەدار لەچاوی خۆی دا بەدی ناكا ٥ هەروەها دەگوترێ: (عاد الشيء الى جِذْلِهِ) شتەكە هاتەوە سەر بنەمای خۆی ٥ هەروەها بەمانا سەری كێو هاتووە ٥ بەمانا ئەو دركە شاخو دوندانەی لێی بەرز بوونەوە هاتووە ٥ هەروەها ئاوە بۆ بڕە دارێك دەچەقێنرێ بۆ ئەوەی وشتری گروێ خۆی پێ بخورێنێ ٥ دەگوترێ: (انه لجِذْلُ حِكاكٍ) ئەوە بڕەداری خۆپێخوراندنە ٥ هەروا دەگوترێ: (فلان جذْلُ إبِلٍ أو غنم) فلانكەس بە باشی حوشتر یان مەڕو بزن بەخێو دەكا، (ك: أجذال، جذال، جُذول)٥.

جَذَمَهُ جَذْماً: بڕیەوە، (هو مَجْذوم وجذيم).

جُذِمَتْ يَدُهُ جَذْماً: دەستی بڕایەوە، یان پەنجەكانی نەماون ٥ (هو أجْذَمُ وهي جَذْماءُ)، (ك: جُذْم)٥.

جُذِمَ: نەخۆشی داڕزانی توش بووە واتە: گوولی، (هو مجذوم).

أجْذَمَ يَدَهُ: دەستی بڕیەوە.

أجْذَمَ عن الشيئ: وازی لەوشتە هێنا.

أجْذَمَ عليه: سور بوو لەسەر ئەو شتە.

اجْذَمَ السَّيْرَ: بەپەلە ڕۆیشت.

جَذَّمَهُ: بڕیەوە.

إنْجَذَمَ: بڕدرایەوە.

الجُذامُ: گولی، نەخۆشییەكە گۆشتو پێستی ئادەمیزاد دادەرزێو هەڵدەوەرێ.

الجُذامَةُ من الزرع: ئەو پنچكو پرزو پاڵەیە كە لە پاش دروێنە دەمێنێتەوە.

الجِذْمُ: بنەماو ئەصڵ، دەگوترێ: (جِذْمُ الشجرة وجِذْمُ القوم) بنکی درەخت، بنێچەی نەتەوە ٥ (جِذمُ الرجل) هۆزو عەشرەتی پیاو ٥ لە فەرموودەی پێغەمبەردا هاتووە (لم یکن رجل من قریش الا له جذم بمکة) هەموو پیاوێکی قورەیش بنیچەکەی لە مەککەوە بووە.

جِذْمُ الاسنان: بنکی ددان ٥ پوك ٥ (جِذْمُ الحائط) بناغەی دیوارو کەلاوە، (ك: أجذام، جذوم).

الْجَذَمَة: جومگەی دەست.

الْجِذْمَةُ من الشیئ: پارچەیەك بەشێك لەشت ببڕدرێو بنکەکەی بمێنێتەوە ٥ دەگوترێ: (رأیت من یده جِذمة حب).

المِجْذامُ: ئەو کەسەی کێشەکان یەکالا دەکاتەوە ٥ دەگوترێ: (رجل مجذام) پیاوێکە کێشەکان یەکالا دەکاتەوە ٥ زوو خزمایەتی تێك دەداو پەیوەندییەکان دەپچڕێنێ ٥ هەروا دەگوترێ: (رجل مجذام الرکض في الحرب) پیاوێکە لەشەڕدا گورجو گۆڵە.

المجذامة: بەمانا (مجذام) دێ.

الْمُجَذَّمُ: بەمانا (المجذوم) دێ.

جذا جَذْواً وجُذُوّاً: جێگیربوو راوەستا.

جذا الرجلُ: پیاوەکە لەسەر ئەژنۆی دانیشت ٥ لەسەر پەنجەی قاچی راوەستا.

أجْذیَ الفَصیلَ: بێچوەکە لە دوگەکەی دا زۆری چەوری هەڵگرتووە.

تَجاذَی القومُ الْحَجَرَ: ئەو کۆمەڵە دارەیان لەبن بەردەکە گیر کردوە بۆئەوەی لەشوێنی خۆی لایبەرن.

إجْذَوْذَی: راست بووەوە، راوەستا ٥ لەماڵەوە مایەوە دەرنەچوو ٥ لەگەڵ خێڵ کەوتو لەخێزانەکەی دابڕا ٥ گەردن کەچ بوو.

الْجاذی: دەست کورت ٥ (الجاذیة): بۆ مێینە بەکاردێ ٥ هەروەها حوشترێکە کە بێچوی دەبێ شیری کەم بێ.

الْجَذَاةُ: بنکی درەختی گەورە.

الجِذْوَةُ: پشکۆی ئاگری بڵێسەدار، (ك: جِذاء وَجُذًا) ٥ لە قورئان دا هاتووە: ﴿لعلّي آتیکُم مِّنها بِخَبَرٍ أَوْ جَذْوَةٍ مِنَ النَّارِ لَعَلَّکُمْ تَصْطَلُونَ﴾ ٥ هەروەها دەگوترێ: (جِذْوة شرٍّ): فلانکەس ئاگری شەڕە (ئاگری بن کایە).

الجِذِيُّ: بنەما ٥ بناغە.

المِجْذَاءُ: (مِجْذاء الطائر): دەندوکی باڵندە.

جَرُؤَ علی الشیئ جُرْأةً وجراءةً: پەلاماری ئەوشتەی دا ٥ (هو جريئ)، (ك: جُرَآءُ وأجْرِئاءُ).

جَرَّأَهُ: هەڵینا.

إجْتَرَأ علیه: بوێربوو.

تَجَرَّأ: بوێر بوو.

الجُرَّیئَةُ: گەرو ٥ چۆلەکە گر ٥ تەڵەو داو بۆ گرتنی باڵندە.

الجَرِيَّةُ: کەرو.

الجَرِيئَةُ: ئافرەتی بوێر ٥ تەڵەو داو بۆ درندە (ژورێکە لەبەرد دروست دەکرێ، بەردێك دەخرێتە سەر دیواری دەرگاکەی‌و پارچە گۆشتێك لە ژوورەکەدا دادەنرێ کە درندەکە دەچێتە ژوورەوە دەم دەکاتە گۆشتەکە بەردەکە بەرد دەبێتەوە دەرگاکە دەگرێ.

إجْرَأشَّ: جەستەی بەرەو تەندروستی گەڕایەوە دوای ئەوەی بێ هێزو لاواز بوو.

إجْرَأشَّ الابلُ: حوشترەکە سکی پڕ بوو قەڵەو بوو.

الجُرائِضُ: شێر ٥ ئەگەر بۆ حوشتر بەکار هێندرا مەبەست حوشتری گەورەو بەهێزە، (ك: جرالض).

جرافیت: کانێکی خەڵوزی ئاسنینە مادەی قەڵەم رەصاصی لێ بەرهەم دەهێندرێ.

الجَرَانیتُ: بەردێکی رەق‌و رەنگاو رەنگە، عەمودو کۆڵەکەی لێ دروست دەکرێ ٥ گرانیت، کاشی گرانیت.

جَرِبَ جرباً: توشی گەڕو گولی بوو خروخۆی تێکەوت، (هو أجرب رهي جرباء)، (ك: جراب وجربى)

جَرِبَ السیف: شمشێرەکە ژەنگی هێنا.

جَرَّبَه تَجریباً وتجربة: چەند جارێك یەك لەدوایەك بەتاقی کردەوە خستیە ژێر ئەزمونەوە.

رجل مُجَرِّب: پیاوێکی بەتاقی کراوە لەکارەکانیدا (رجل مُجَرَّب) پیاوێکی بەتاقی کەرەوەیە، رووداوەکانی بینیوەو پێیان دا تێپەڕیوە دەزانێ کارەکان چۆنن.

التجربة في العلم: بریتییە لە ئەزمونگەرییەکی رێك‌و پێك شێوەیەکی تایبەتی‌و لەرێگەی نەخشەو پلانێکی داڕێژراوە وە بۆ دەرخستنی ئاکام‌و گەیشتن بە ئامانجێکی دیاریکراو.

الجِرابُ: هەمبانە ئەو شتەی تێشووی تێ دەکرێ، (ك: أجربة و جُرُب)٥.

الجَرَبُ: نەخۆشییەکی پێستە پێی دەگوترێ گەڕی.

الجُراب: کەشتی بەتاڵ.

الجَرْبَاءُ: مێیینەی (أجرب)٥ ٥ زەوییەکە هیچ سەوزایی تێدا نەڕوێ، بەروبومێکی تێدا نەبێ.

الجِرِبّانُ: گیرفانی کراس ٥ کالانی شمشێر، تیزی شمشێر.

الجِرْبة: شوێنی کشتوکاڵ ٥ چەرمێکە لەسەر لێواری بیر دادەنرێ بۆ ئەوەی ئاوەکەی سەرڕێژنەکا، یان دەخرێتە ناو جۆگاوە بۆ ئەوەی ئاوەکە بەرزو نزمی تێدابێ.

الجربیاء: بای شەماڵی سارد.

الجَرِیبُ: شوێنی کشتوکاڵ ٥ پێوەرێکە بە ئەندازەی چوار قەفیز بەکوردی پێی دەگوترێ: تەغار ٥ چەوو بەرد گڵی تێکەڵ بێ، (ك: أجْرِبة وجُرْبان).

الجُرَيْبُ: لە زانستی ئەحیادا توێکڵێکە لەسەر شێوەی قوڵکە قوڵکە لە پێستی ئاژەڵدا.

تَجَرثَمَ الرجلُ: پیاوەکە وێك هاتەوە، لە شوێنی خۆی دانیشت ◊ لە بەرزاییەوە بەربۆوە.

تَجرثَمَ الشَّیْئَ: زوربەی زۆری شتەکەی برد.

اجْرَنْثَمَ القومُ: خەڵکەکە کۆبوونەوەو لەشوێنێکا جێگیربون.

إجْرَنْثَمَ الرجلُ: پیاوەکە لە بەرزاییەوە کەوتە خوار

الجرثومة: بنەما ◊ ئەو پەردەیەی لەلای بنی زمانەوەیە لەکاتی شت قوتداندا ناهێڵی خواردنەکە بچێتە بۆری هەناسەوە ◊ ئەوگڵو خۆڵەیە کەلە دەوروبەری بنکی دەرختە ◊ گوندەمێرو ◊ جورثومە لە زانستی ئەحیادا بەشێکە لە ژیاندار یان روەك کەبگونجێ ژیاندارێکی تریان روەکێکی تری لێ بەرهەم بێ ◊ وەکوو هێلکوکەی زیندەوەر دەنکە تۆمی روەك.

جَرَجَت الابِلُ الْمَرعَى: حوشترەکە پاوانەکەی خوارد.

جَرِجَ جرجاً: دڵەڕاوکێو پەلە پەلی پێ کەوت ◊ هاتوچۆی کرد هەڵسوڕا.

جَرِجَتِ الأرض: زەوییەکە رەق بوو.

جَرَّجَهُ: توشی قەلەقیو دڵەراوکێی کرد.

الجُرْجَةُ: [illegible]

دەگرێ لای خواروی پانو پۆرە دەمی تەسکە تێشووی تێ دەکرێ، (ك: جُرَج)ە.

جَرْجَرَ البعیرُ: حوشترەکە لەگەروی خۆیدا دەنگی دووبارە کردەوە ئامازەی بەنارەحەتی خۆی کرد ◊ (هو جرجار وجرجر وجراجر)

جَرْجَرَ الماءُ: ئاوەکە قلپە قلپی کرد ◊ دەگوترێ: (جرجر الشراب في الحَلْقِ).

جَرْجَرَت النار: ئاگرەکە لرفەلرفی هات ◊ دەنگی لێوە هات.

جَرْجَرَ الشرابَ: شەرابەکەی قوم قوم خواردەوە یەك لەدوایەك.

جَرْجَرَ فلاناً الشرابَ: قوم قوم ئاوی بەقورگی فلانکەسدا کرد یەك لەدوا یەك ئاوەکە قوڵتە قوڵتی هات.

الجُراجِرُ: کلۆر، (ماء جراجر): ئاوێك زۆر خورە خوری بێ.

الجرجارُ: دەنگی هەورە تریشقەو گۆڵە گۆڵی هەور.

الجَرْجَرُ: جەنجەر؛ ئامێرێکە دوای دروێنە دانەوێڵەی پێ لەپۆشو پەلاشەکەی جیا دەکرێتەوە ◊ کرشەکەی پێ ورد دەکرێ.

الجِرْجِرُ: دانەوێڵەیەکە لە پێری رەقەکانە وەرزانە لە شوێنی ئاوو هەوای مام ناوەندیدا دەڕوێ.

جَرْجَمَ الطعام: خواردەمەنییەکەی هەموو خوارد، (جَرجَمَ الشراب) هەموو شەرابەکەی خواردەوە.

جَرْجَمَ الرجلَ: پیاوەکەی خست بە زەویدا
جَـرْجَمَ البَيْــتَ: خانووەکـەی هەڵوەشـاند، روخاندی.
تَجَـرْجَمَ: بـۆ مـوطـاوەعـەی (جـرجم) هاتووە.
تجرجم الشَّيْئُ: شـتەکە کەوتـە خـوارەوە (تجرجم في الأكل والشـرب) زۆری لێ خواردو خواردەوە
تَجَرْجَمَ في مكانه: لەشـوێنی خـۆی وێـك هاتەوەو دانیشت.
جَرَحَهُ جَرْحاً: بریندارى كرد ٥ (هو وهي جريح) بۆ نێرو مێ، (ك: جرحى).
جَرَحَهُ بلسانه: جنێوی پێ دا دژی دوا.
جـرح الشـاهِدَ: شـایەتەکەی رەدکـردەوە پێی رازی نەبوو.
جرح الشَّيئ: شتەکەی بەدەست هێناو کەسبی کرد ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَهُـوَ الَّـذِي يَتَوَفَّاكُم بِاللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُم بِالنَّهَـارِ﴾ ئەوەی بەرۆژ کردوتانە ٥ (فـلان يَجْـرَحُ لعيالــه) فلانکـەس کاسـبی بـۆ مـاڵو منداڵی دەکا.
جَرَّح جرحاً: جیراحـەی تـوش بـوو شـایەتیو ریوایەتەکەی رەت کرایەوە.
جَرَّحه: زۆری بریندار کرد.
جَرَّحوه بأنيـاب وأضـراس: جنێویـان پـێ داو رەخنەیان لـێگرت.
اجترح الشَّيئ: شـتی خراپـی ئـەنجام دا ٥ تـاوانی کـرد ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ﴾
استجرحَ الشاهدُ: شـایەتەکە شـیاوی ئـەوە بـوو تانـەی لێ بـدرێو شـایەتییەکەی رەت بکرێتـەوە ٥ دەگـوترێ: (کثـرت هــذه الاحاديـــث واســـتجرحت): حـەدیثـەکانی رەخنـەیان لێ دەگیرێو راستەکانی کەمن.
الجـارح: کاسـبکار: دەگـوترێ: (فــلان جــارح أهلــه) فلانکـەس کاسـبکاری ماڵو منداڵی خۆیەتی
الجارحة: دەست، قاچ ٥ سەگو تاژیو باز کــە بــۆ راوکــردن راهێنـــدرابن ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَمَا عَلَّمْتُم مِّنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ﴾.
الجراحــةُ: بــڕین ٥ میهنــەی ئێســك رابەسـتنەوە ٥ بەشـێکە لـە زانیـاری تەندروستی کـە پزیشك عەمـەلیات دەکا.
الجُـرْح: برینـــداری جەســتە، هەڵــدڕانی پێست، (ك: جروح).
جَـرَدَه جـرداً: روتـی کـردەوە، تـوێکڵی سـەرەوەی لابـرد، سـپی کــرد دەگــوترێ: (جـــرده مـــن ثوبـــهِ) پۆشاکەکەی لێ داڕنی.
جَـرَدَ الْجلْـدَ: مـوو تـوکی پێسـتەکەی لێ کردەوە پێستەکەی سپی کرد.
جَرَدَ الجرادُ الأرض: کولله بێتـان هەرچـی لەســـەر ڕوی زەوی هــــەبوو لـــە شـــیناوەردو دەغــڵو دان هــەمووی خوارد هیچی نەهێشتەوە.

جرد السيفَ من غمده: شمشێری لەکالان دەرکێشا.

جَـرَدَ القُطـنَ: پەمۆکـەی هەڵـەجکرد، پاکیکرد.

جَرَدَ القومَ: داوای لەخەڵکەکە کرد سواڵی لێ کـردن بەشـیان نـەدا یـان بەناڕەزایی شتێکیان پێدا.

جرد ما في الخزن أو الحانوت: سەرژمێری شـتومەکی ناوگەنجینـەو حانووتەکـەی کـردو نرخەکـەی دیاری کرد.

جَـرِدَ جَـرْداً: تـوك بەجەستەیەوە نـەما هـەمووی هـەڵوەری دەگـوترێ: (هـو أجـرد)، (ك: جَـرْدَ)ە ٥ لـە حەدیسدا هـاتووە: ئـەهلی بەهەشـت (جـرد مردمكحلون).

جـرِدَ المكـانُ: ئـەو شـوێنە شینایی تێـدا نـەما، دەگـوترێ: (سمـاء جـرداء): ئاسمانێکی بێ هەورە.

جَرِدَ شعر الفرس: توکی ئەسپەکە کورتـەو تەنکـە ٥ (فرس أجـرد) ئەسپی تـوك کورت.

جَـرِدَ الرجـلُ: ئـەو پیـاوە بـەهۆی زۆر خـواردنی کوللـە پێسـتی لـیری لێ پەیدابوو.

جَرِدَ الثوبُ: کراسەکەی کۆن بوو.

جَرَدَ الشهرُ أو اليومُ: مانگ تەواو بـوو رۆژ کۆتایی هات ٥ (هو اجرد وجريد).

جُرِدَ: بەهۆی کوللە خواردنەوە سکی ژانی کرد.

جَرِدَ الزرعُ: کشتوکاڵەکە کوللەی پێوەبـوو (هو مجـرود) (أرض مجـرودة): زەوی‌و زاری کولاوی ٥ کوللەی زۆرە.

جَرَّدَهُ: روتی کردو توێکڵی لەسەر لابـرد ٥ دەگوترێ: (جرَّد فلان الثـوبَ ومـن الثوب): کراسەکەی لەبەر داکەند.

جَـرَّدَ الكتـابَ: ئامـاژەو نیشـانەکانی لەکتێبەکە کردەوە.

جَرَّد الجِلْدَ: پێستەکەی کەندو مووەکانی لێ کردنەوە.

جَرَّد السَّيْفَ مِنْ غمده: شمشێرەکەی لـە کالان دەرهێنا.

جَرَّدَ القَحْطُ الأرض: بـێ بـارانی‌و قـات‌و قڕی زەوی روت رەقەن کرد.

إنجردَ من ثوبه: پۆشـاکی لەبـەردا نـەما روت‌و قوت بوو.

إنجـردَ الابـلُ مـن اوبارهـا: حوشـترەکە کوڵـکی پێوەنـەما هـەمووی لێ هەڵوەری.

إنجـردت السـنبلة: گوڵەگـەنم لەقـەف دەرچوو.

إنجرد الثوبُ: کراسەکەی کۆن بوو.

إنجـرد شـعر الفـرس: تـوکی ئەسـپەکە کورت بوو.

إنجرد في سيره: لە رۆیینەکەیدا پەلەی کرد.

إنجرد به السـير: رۆیشـتنەکەی درێـژەی کێشاو پەرەی پێدا.

انجـرد الفـرس: ئەسـپەکە لەحەلەبـە دەرچوو.

تجرد من ثوبِهِ وعنه: روت بوو پۆشاكی لەبەر نەما.

الأجردُ: (فرس أجرد) ئەسپی خۆشڕەو پێشڕەو ٥ (لبن أجرد) ماستەكە توێژی لەسەرنیە ٥ (قلب أجرد) دڵو دەرونی بێ غەڵو غەش.

التجريد: روتكردنەوە ٥ لێ وەرگرتنەوەی دەسەڵات.

الجارود: ساڵی گرانیو قاتو قڕی.

الجارودية: تاقمێكی شیعە مەزهەبی زەیدیو توند ڕەون، خۆیان پاڵ (أبو الجارود زیادی كوڕی المنزری هەمەدانی) دەدەن.

الجرادُ: كوللە، (جرادة) بۆ تاكی نێرو مێیان بەكاردێ.

الجُرادةُ: توێكڵی لێ كراوە.

الجرداء: مێینەی (الأجرد) ٥ (صخرة جرداء) بەردی لوسو سواوە ٥ (ناقة جرداء) حوشتری زۆرخۆر.

الْجَرَدُ من الأرض: سارایەكی پانو پۆڕی بێ گیاوو گژ.

الْجَرْدُ: مەتاڵ ئەو شتەیە لەشەڕداخۆی پێ لەچەكی دوژمن دەپارێزرێ ٥ پاشماوەی ماڵو سامان.

الْجَرْدَةُ: بوردەی كۆن (عەباكۆن) ٥ پەڕوی رزیو.

الْجَرَدُ: چەتە، ڕێگرێك كە رێبواران روت بكاتەوە ٥ مزگەر، سپیكەرەوەی حاجەتی مس.

الجَرُودُ: حوشتری زۆر خۆر

الجريدة: لقی دارخورماكە توێكڵەكەی لێ بكرێتەوە ٥ باقی ماندەی ماڵو سامان، دەفتەرو تۆمارگەی خۆراكو بژێوی سوپا كە لە دیواندا هەڵدەگیرێ ٥ رۆژنامەیەكی رۆژانەیە هەواڵو رووداوەكانی ناوەوەو دەروەی وڵاتی تێدا تۆماردەكرێ، (ك: جرائد)ە.

الْمَجَرَدَةُ: شوێنی لۆكە پاككردن.

الْمُجَرَّدُ: ئەوشتەی بەزەین هەستی پێدەكرێ نەك بەحەواسەكان.

جَرْدَبَ الطعام وعليه: خۆراكەكەی هەموو خوارد ٥ بەدەستی راستی خواردیو بەدەستی چەپی خەڵكی لێ دور خستەوە ٥ (هو جردبان) لەپەندی پێشینانداهاتووە (لا تجعل شمالك جردباناً) بەكەسێك دەگوترێ كە خۆپەرست بێو هەر بەرژەوەندی خۆی مەبەست بێ.

الْجَرْدَقُ: نانی ئەستور (خەپلە) ٥ كولێرە.

الجردلُ: سەتڵ، (ك: جرادل)ە.

جَرْدَمَ فلان: فلانكەس پەلەی كرد ٥ زۆری قسەكردن.

جرْدَمَ في الطعام: بەمانا (جردب) هاتووە.

جردم الستين: لەتەمەنی شەصت ساڵی تێپەڕی.

جردم ما في الاناء: هەرچی لە قاپەکەدا هەبوو خواردی.

اَلْجَـرْدَمُ: کوللەیەکـە سـەری سـەوزو رەشە.

جَـرْدَت القرحـةُ جَـرْداً: برینەکـەی شـێوا هەوی کرد.

جَرَدَ الفرسُ: ئەسپەکە توشی نەخۆشی هاوسانی شارەگی پاشوی بوو.

اَجْرَدَهُ الی الشَّيْئِ: ناچاری کرد پـەنا بـۆ ئەو شتە بەرێ.

اجْــرَدَ فلانــاً: فلانکەسـی دەرهێنــاو ناچـاری کـرد پـەنا بـۆ شـوێنی تـر بەرێ.

جَرَدَ الشجرةَ: لق‌و پـۆپی درەختەکـەی کـرد ٥ هەڵپاچـی ٥ دەگــوترێ: (جَـــرَدَهُ الدهرُ) زەمانە لە بۆتەی داوە.

الأجْـرَدُ: فـەیزەن، قاچـی خـوارو خـێچ پێششەوەیان تەسك‌و دوایان پان.

الجَرَدُ: هاوسان‌و ئەستور بوونی شادەماری پاشوی ئاژەڵ.

الجُرَذُ: جرج (مشکی گەورە)، (ك: جُرْذان).

الجَرِذةُ: زەوییەك مشکی زۆربێ.

جَرَّتَ الماشية جراً: ئاژەڵەکە بەرویشتنەوە لەوەڕی خوارد.

جَرَت الحاملُ: ئافرەتە دوو گیانەکە ماوەی سك پڕبوونەکەی درێژەی کێشا.

جَرَّ الناقة: سواری حوشترەکە بـوو لـەکاتی لەوەڕانی دا.

جَـرَّ الابـل: هێـدی هێـدی حوشـترەکەی لێ خوڕی.

جَـرَّ الفصـيل: سەری زمـانی بێچـووەکەی قەڵاشـتەوە بـۆ ئەوەی شیری دایکی نەخوا.

جَــرَّ الخيــلُ الأرض بســنابکها: ئەسپەکە بەقاچـی کـاری لەزەوییەکـە کـرد ٥ سمکۆڵی کرد. .

جَرَّ علی نفسه جريدة: تاوانی ئەنجامدا.

اَجَـرَّت البِئـرَ: بیرەکـە ناوەکـەی کـەمی کرد زۆر داچوو بۆ قولایی.

اَجَــرَّ البَعِــرَ: رێشـمەی حوشــترەکەی خســتە ســەر ملــی حوشــترەکەو بــەرەڵڵای کــرد ٥ (اَجَــرَّ الفصـــيل) بێچووەکەی راکێشا.

اَجَرَّ لسانَهُ: قسەکردنی لێ قەدەغە کرد.

اَجرَّ فلاناً الـرمحَ: رمبێکـی لەفلانکـەس دا رمبەکەی تێدا جێهێشت.

اَجرَّ فلاناً اَغانِيـهُ: گۆرانییـەکانی فێـری فلانکــەس کــرد، بــەدەنگێك بــۆی دەگــوت ئــەمجار بــەدەنگی تــرو شێوازی تر بۆی دەگوتەوە.

اَجــرَّ فلانــاً الــدين: قەرزەکـەی بـۆ فلانەکەس دوا خست.

جـارَّه: مـاتڵی کـرد، دەسـتی دەسـتی پـێ کرد.

جرّره (وبه): رایکێشا، کێشی کرد.

انجرَّ: راکێشرا.

اجترّ الـبعيرَ: حوشـترەکە کاوێـژی کـرد (اجترّ الشَّيئَ) شتەکەی راکێشا.

إسْتَجَرَّ الفصيلُ عن الرضاع: بێچووەکە قومێکی شیر مژیو راوەستا.
إسْتَجَرَّ لفلان: ژێرباری فلانکەس بوو.
استجرّ الشَّيْئَ: شتەکەی راکێشا
الأجـــرّان: ئـــادەمیزادو جندوکـــه ٥ دەگوترێ: (جاء بجیش الأجرَّين).
الجارَّةُ: رێگای سەر ئاو ٥ رێباز بۆ سەر کانیو بیر.
الابـل الجـارّة: حوشـتری بارهەڵگر ٥ لـه حەدیثدا هاتووه: (لا زكاة في الابـل الجـارة) حوشـتری بـار زەکـاتی لێ ناکەوێ ٥ دەگوترێ: (لا جـارّة لی في هـذا) هـیچ بەرژەوەندییـەکم لـەم نیشەدا نییە کێشم بکا بۆی.
الجارور: چەمێکە لافاو هەڵی درێ.
الجِرارة: میهنەی جەرە دروستکردن.
الجَرّ: (هلم جرًّا) قسەیەکە دەگوترێ: بۆ درێـژە پێـدانی شـتەکەو بـەردەوام بوونی دەڵێی ساڵی یەکەم ئەوە بوو ئـەوە رویدا هـەروا پێـدا بـڕۆ ٥ هـەروەها وشـەی (الجـرّ) نـاوە بـۆ حـەبلێك هـەوجارو مزانی پـێ لێـك قایم دەکرێن ٥ (حەبلی جەرەبابە).
الجَـرُّ: چـاڵاییەك لـەزەوی ٥ لـە زاراوەی نەحویانـــدا جـــۆرە ئیعرابێکـــه (بزوێنێکه).
الجـرّاء: خـاترو خـوێش ٥ دەگـوترێ: (فعلت هذا من جرّائك).
اَلْجَـــرَّارُ: ســوپای زۆر ٥ جەنجـــەر دروســـتکەر وەســـتای جەنجـــەر ٥ ئوتوموبێلێکه شتی تر رادەکێشێ.
الجـــرّارة: دوپشـــکێکی زەردی کاییـــه پیسترین ژاری هەیە.
الجَرَّةُ: جەرەی ئـاو لـەگڵ دروست دەکرێ سـەری تەسـكو بنـی پـان ٥ تەڵەیـەك بۆ گرتنی ئاسكو دەعبای لەو شێوە ٥ ئاوێکـه حوشـتر لەسـکی خـۆی دەری دێنێو جارێکی تر قوتی دەداتەوە.
الجِـرَّةُ: کۆمـەڵێك ئـادەمیزاد لـه شـوێنێك بـــار دەخـــەنو دوایـــی دەڕۆن. کیسەیەکە بـۆ ئـاژەڵی کاوێـژکار وەکو مەعیـدەی ئـادەمیزاد وەهایـه ٥ ئـەو خۆراکەیە که حوشتر لەگـەدەی خـۆی دەری دەهێنێتـــــەوەو کاوێـــــژی دەکاتەوەو ئـەمجار سـەر لـەنوێ قـوتی دەداتـــەوە ٥ لەپەنـــدی پێشـــیناندا هاتووە دەڵێ (هو لایکظم علـی جِرّتـه) واته نهێنی خۆی ناپارێزێ.
اَلْجُـــرَّةُ: دولـك: دارێکـه لای سـەرەوەی دوفاقێکی هەیە ئاسکی پێ دەگیرێ ٥ کڵـگیرێکی ئاسـنینە لای خـواروی کونکونـە، گـەنمو جـۆی تێـدەکرێو دەخرێتـه دوا ئـامێری زەوی کـێلان بـۆ ئـەوەی وردە وردە دانەوێڵەکـه بکەوێتە ناو زەوییە کێڵدراوەکەوە.
الجرور من الدواب: ئـەو وڵاغو ئاژەڵەیـه چـەموشو سـەرکەش بـێ ٥ هـەروا نـــاوە بـــۆ بیرێـــك ئاوەکـــەی زۆر رۆچوبێ ئاوەکەی داکەوتبێ.

الْجَرِيرُ: حەبلێکە شتی پێ ڕادەکێشرێ، (ك: اجِرَةٌ).

الْجَرِيرَةُ: تاوان و گوناه ٥ لەپەندی پێشینانندا هاتووە (الجريرة تشترك العشيرة) ئەم پەندە بەمەبەستی هەڵنان بۆ ئەمجامدانی هاریکاریکردنی یەکتری لێ دەدرێ ٥ بەمانا خاترو خۆیش هاتووە دەڵێ: (فعلت هذا من جريرتك) واتە: لەبەر خاتری تۆ ئەم کارەم ئەنجامدا.

المِجَرُّ: دیرەك ، دینگە.

الْمَجَرَّةُ: کۆمەڵە ئەستێرە.

جَرَزَ جَرْزاً: بەخێرایی خواردنەکەی خوارد.

جرز الشَّئَ: شتەکەی بڕییەوە، لەبێخی دەرهێنا.

جَرَزَ الشجرة وجَرَزَ العَدُوَّ: درەختەکەی لەبێخ دەرهێنا دوژمنی دوابڕاو کرد.

جرز الجرادُ الأرض: کوللە بێتان هەموو شیناوەردی سەرزەوی خوارد

جرَزَهم الزَّمانُ: زەمانە لەبێخی دەرهێنان.

جرَز فلاناً بالشتم: جنێوی پێدا.

جـرَزت الأرض: زەوییەکە بوو بەسوتەمەڕو شینایی پێوە نەما.

جَرُزَ جَرازَةً: زۆر خۆر بوو یان بەخێرایی نانی خوارد.

أجْـرزت الأرض: زەوییەکە بوو بەسوتەمرۆ.

جَرَّز القوم: ئەو قەومە کەوتنە وڵاتێکی روت و بێ کشت وکاڵ.

جَرُزَتِ الناقة: حوشترەکە لاواز بوو.

تجارزا: ئەو دوو کەسە خراپەکارییان لەگەڵ یەکتر کرد.

الجارز: ئافرەتی نەزۆك (سعال جارز) کۆکەی توند.

الجارِزَةُ: (أرض جارزة) زەوی وشك و سوتەمەرۆو رەقەن.

الجُرَزُ من السيوف: تیغی بڕندە ٥ شمشێری تیژ ٥ (الجرز من الأبل): حوشتری زۆر خۆر.

الجَرَزُ: ساڵی وشك و بێ باران.

الجِرَزُ: پۆشاکی ئافرەت لەخوری و موو پێستی مەڕ ٥ فەرو.

الجُرُزُ: زەوی روت و سوتەمەرۆو بێ شیناوەرد ٥ لەقورئاندا دەفەرموێ: ﴿أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَسُوقُ الْمَاءَ إِلَى الأرض الْجُرُزِ﴾ ٥ هەروەها ناوە بۆ کۆڵەکەی ئاسن (شێلمانی ئاسن).

جَرَسَ الطائر جَرْساً: باڵندەکە دەنگی لێوە هات.

جَرَسَ الكَلامَ: گۆرانی گوت و قسەی کرد.

جَرستِ البقرةُ وَلَدَهَا: مانگاکە بێچووەکەی لستەوە.

جَرَسَ النحلُ نور الشجرة: هەنگەکە گوڵی درەختەکەی لستەوە بۆ ئەوەی هەلالی لێ وەرگری.

جَرَسَ الثورُ البقرة: کەڵەگاکە بە شاخەکانی لە مانگاکەیەوە ژەنی.

جَرَّسَ الدهرُ فلاناً: زەمانە فلانکەسی لە بۆتەداوە.

ناقة مُجَرَّسَةٌ: حوشترێکی رام کراوە بۆ بارو بۆ سواری.

الجارسُ: زۆر خۆر.

الجَرْسُ: دەنگ یان نزمتر لە دەنگ واتە: سرتە.

الجَرَسُ: جوڵەو دەنگ: ئامێرێکە لەمس یان شتێکی لەو جۆرە، کلۆربێ کە بیجوڵێنێ، پارچەیەکی بچوکی تێدایە لێی دەدات دەنگی لێ دێ.

الجُرْسَةُ: هەڕەشەکردنو بەسەر دانەڕاندن بەکەسێك کارێکی خراپی کردبێ.

جَرَشَهُ جَرْشاً: سپی کرد، تویکڵەکەی لێ کردەوە ٥ خوراندی ٥ دەگوترێ: (جَرَش راسه بالمشط): سەری بەشانە خوراند تا هەموو چڵکو کرێژەکەی وروژاند.

جَرَش الجِلدَ: پێستەکەی سووەوە بۆ ئەوەی لوس ببێ.

اجترش لعیالە: کاسبی بۆ ماڵو منداڵەکەی کرد.

اجترش الشَّيْءَ: شتەکەی دزی.

الجُراشَةُ: ئەو خشتو خوڵەیە لەکاتی خواردن دا هەڵدەوەرێ.

الجَرْشُ: دەنگێکە لە ئاکامی خواردنی شتی ڕەقو زبردا پەیدا دەبێ.

الجِرشيّ: دەرون، دڵو دەروون.

الجریش: دانەوێڵەی کەرتو پەرت کراو، هاڕاو ٥ (رجل جریش): پیاوێکی ورە بەرزو کاراو لێ هاتووە.

جریشام: (قانون جریشام في الاقتصاد السیاسی) یاسایەکە ئەوە دەسەپێنێ: کە پارەی قەڵب پارەی باش لەبازاڕ وەدەر دەنێ.

جَرَضَهُ جرضاً: خنکاندی (جَرَضَ فلان بریقه جرضاً): قوتی دا.

جَرِضَ بریقه جَرضاً: بە نارەحەتیو خەفەتەوە قوتی دا ٥ لە قورگی گیرا.

جَرِضَ علیك ریقه: بەرقەوە تفەکەی قوتدا.

جَرِضَ بنفسه: خەریکبوو خۆی بخنکێنێ ٥ (هو جریض)، (ك: جَرْضی).

أجْرَضَهُ بریقه: لەخەمو نارەحەتی دا تف لەقورگی گیرا.

الجُراضُ: حوشتری گەورە ٥ یان دەم خواربوونی کاتی مردن کە مردووەکە دەمی دادەچەقێ ٥ لەپەندی پێشیناندا هاتووە: (حال الجریض دون القریض): لەکاتی ناخۆشیو تەنگانەدا نەك لەکاتی شاییو کەیفخۆشیدا.

جَرَعَ الماءَ جَرْعاً: ئاوەکەی قوت دا.

جَرِعَ الحَبْلُ جَرَعاً: لایەنێك لە هێزەکان زاڵ بوو بەسەر هێزەکانی تردا.

جَرِعَ الماء ونحوه جَرْعاً: ئاوەکەی خواردەوە ٥ (جَرَعَ الغَيْظَ): رقی خۆی خواردەوە.

أجْرَعَ الحَبْلَ والوتر: هەندێ لە هێزەکەی زیادکرد.

جَرْعَـــةُ المـــاءَ: ئـــاوی دەرخـــوارددا ٥ دەگوترێ: (جرْعَةُ غُصَصَ الغيظ): جار لە دواجار رقو کینی خۆی خواردەوە.

اجْتَرَعَ الماءَ: ئاوەکەی قوت دا بەناچاری قومقوم خواردییەوە ٥ لە قورئانـدا دەفـەرموێ: ﴿يَتَجَرَّعُــهُ وَلاَ يَكَــادُ يُسِيغُهُ﴾ ٥ دەگـوترێ: (تجـرَّعَ غُصَـصَ الغَـيْظِ): رقـی خـۆی جـار لـەدواجار خواردەوە.

الأجْرَعُ: زەوی رەقەڵانو درکاوی؛ واتـە: چەوو گڵ تێکەڵاوبێو سـەخت بێو شیناوەردی تێدانەبێ، (ك: أجارع)٥.

الرجعـاء: زەوی رەقـەڵانو سـوتەمەرۆ، (ك: جَرْعاوات)٥.

الْجَرَعَةُ: بەمانا (الأجرع) دێ، (ك: جَرَعٌ).

الجُرْعَــةَ مــن المــاء: قومــە ئاوێــك پــڕ بەدەم، (ك: جُرَعٌ).

جَرَفَ الإنسان جرفاً: ئـادەمیزاد خـواردنی زۆربوو.

جَـرَفَ الشَّـيْءَ: هـەموو شـتەکەی رادا یـان زوربەی راماڵی.

جَــرَفَ الســيلُ الــوادي: لافـاو قـەراغی شیوەکەی خوارد.

جَرَف الدهرُ القـومَ: زەمانـە ئـەو قەومـەی بەهیلاك برد.

جَرَفَ الطين: خۆڵەکەی ماڵی

جَـرَف الـبَعِيرَ: بـە داخکـردن حوشترەکەی نیشانە کرد.

أجْرَفَ المكانُ: ئەو شوێنە لافاوی بەهێز لێی داو شتەکانی راماڵی.

اجْـرَف الرجـل: پیاوەکـە حوشـترەکانی لەگیای زۆردا لەوەڕاند.

جَرَّفه، أجترفَهُ: هەموویان بەمانا (جَرَفُهُ) دێ.

إنْجَـــرَفَ: هـــەموو شـــتەکان رادران ٥ (الجـاروف): ئامێرێکـە کەناسـەکانی شـارەوانی بـەکاری دێـنن بـۆ مـاڵینی جادەو کۆڵان.

الجُراف: ئەو شتەیە هەموو شـتێك راداو لـەناوی بـەرێ ٥ دەگـوترێ: (سـيل جَرّاف)، (موت جَرّاف).

رجُلٌ جراف: پیاوی زۆر خۆر.

الجَــرْفُ: مـاڵو سـامانی زۆر لـە هـەموو جۆرێك ٥ پاوانی جەنگە لاوی.

الجُرْفُ: لاشیو کە لەخواریـەوە ئـاو هـەڵی کۆڵیبێ ٥ بن هەڵۆڵ بوبێ.

الجُــرُفُ: بـەمانا (الجُـرْف) دێ ٥ قورئـان دەفەرموێ: ﴿عَلَـىَ شَـفَا جُـرُفٍ هَـارٍ فَانْهَـارَ بِـهِ فِـي نَـارِ جَهَـنَّمَ﴾، (ك: أجراف، جروف)٥.

الجَرْفَــةُ: نیشـانەیەکە لـە جەسـتەی حوشترو ئاژەڵدا.

المِجْرَفَــةُ: ئـامێری داخکـردن ٥ (بنـان مجرف) دەستو پەنجەیەك خواردنی زۆر هەڵگرێ.

المِجْرَفَةُ: بەمانا (المِجْرَف) دێ.

جَرَمَ جَرْماً: تاوانی کرد ٥ دەگوترێ: (جَرَمَ

نَفْسَهُ وقَوْمَهُ، وجرم عليهم): تاوانی ئەنجامدا.
جَرَمَ فلان لأهله: کاسبی بۆ ماڵو منداڵی خۆی کرد.
جَرَمَ الرجلَ: پیاوەکەی هەڵنا بۆ..
جَرَمَ الشَّيْءَ: شتەکەی بڕیەوە.
جَرَمَ النخلَ ونحوه جَرْماً وجراماً: خورماکەی چنی، میوەکەی چنی.
جَرَمَ النخلُ والتمر: کاتی چنینی خورماکە هات.
جَرَّم السنة: ساڵی تەاو کرد.
اجترم لاهله: کاسبی بۆ ماڵو منداڵی کرد (إجترم الشَّيْءَ) بەمانا (جَرَمه) دێ (اجْتَرَمَ الذنبَ) تاوانی کرد.
تَجَرَّمَ: تەواو بوو، بەسەرچوو دەگوترێ: (تجرَّمت السنة) ساڵەکە تەواو بوو.
تَجَرَّم عليه: تاوانێکی پاڵدا کە نەی کردووە.
جَرَم: دەگوترێ: (لاجَرَمَ) هیچ شکی تێدا نیە، (لاجَرَمَ لآتِيَنَّ).
الجَرامُ: دەنکە میوە، ناوکی میوە، دەنکە خورمای وشك.
الجِرامُ: غرام، بەشێك لە هەزار بەشی کیلۆیەك.
الجُرامة: ئەو خورمایانەی لەکاتی لێکردنەوەی هێشوەکان دەکەونە خوار ◊ خورما وشکەڵو خورمای خراپ.
الجِرْم: جەستە، قەبارە، (ك: أجرام وجُرُومٌ وجُرُمٌ)◊.
جرم الصوت: بەرزی دەنگ.
الجُرْمُ: تاوان.
الجُرْمَةُ: خورمای نەگەییو کە لێ دەکرێتەوە ◊ ئەو کۆمەڵە خەڵکەی خورما دەچنن.
الجريم: خورمای چنراو، خورمای وشکەڵ ◊ ئەو شتەی دەنکە خورمای پێ دەکوترێ ◊ تاوانی گەورە.
الجريمة: بەشێوەی گشتی کارێکی ناشایستەی وەهایە کە سزای لەسەربێ ◊ بەمانا کاسبو تێکۆشەر هاتووە ◊ دەگوترێ: (فلان جريمة اهله) فلان کاسبکاری ماڵو منداڵی خۆیەتی.
جَرْمَزَ: وێك هاتەوەو بەسەریەکدا کەوتەوە ◊ روی لێ وەرگێراو خۆی لێ گیل کرد ◊ دەگوترێ: (جَرمَزَ عن الجواب) لە وەڵامدانەوە هەڵاتو خۆی لێ گیل کرد.
إجْرَمَّزَ: بەمانا (جرمز) دێ ◊ دەگوترێ: (أجْرَمَّزَ العامُ) ساڵەکە وەها بوو باران کەوتە ناوەڕاستییەوە ◊ لە ئەوەڵەوە نەباری.
تَجَرْمَزَ: کۆبووە، (تجرمَزَ الليلُ) شەو رابورد (تجرمَزَ عليهم) بەسەریاندا کەوتە خوار.
الجراميز: دەستو قاچی ئادەمیزاد ◊ دەگوترێ: (جمع جَرَامِيزَهُ) خۆی کۆکردەوەو گورى گرتو ویستی باز

بدا ٥ له حەدیثی عومەردا هاتووه: (أنه كان يجمع جراميزه ويثب على الفرس) ٥ هەروا دەگوترێ: (أخذ الشيئَ بجراميزه) شتەكەی هەموو وەرگرت.

الْجُرمُوزُ: حەوزێكه لەناو حەوشه یان لەناو باخو لەبەرزییەوەیه ئاوی لەبەر دەڕوا بەملاو بەولادا، (ك: جراميز)ه ٥ بیری هەڵچنراو ٥ خانووی بچووك ٥ بێچوه گورگی نێر.

الجرمقاني: تاكی (الجرامقه)یه نەتەوەیەكی غەیره عەرەبن لەسەرتای هاتنی ئیسلامدا دابەزیونه ناو موصڵەوه.

الجرموق: گۆرەوی ٥ (خوفف) كه لەسەر خوففی تر لەپێ كرابێ.

جَرَنَ جروناً: بەو كاره راهاتو باری پێوه گرت ٥ دەگوترێ: (جَرَنَ الكتابُ): كتێبەكه كۆن بوو.

جَرَنَ الحَبُّ: دانەوێڵەكەی هاڕی.

أجْرَنَ الحَبُّ أو التَمْرَ: دانەوێڵەكه یان خورماكەی خستنه سەر خەرمان.

جَرَّن السوط: شوڕكەكەی نەرم كردەوه.

اجْتَرَنَ: خەرمانی دروست كرد ٥ شوێنەكەی كرده خەرمان.

الجارِنُ: رێگای كوێر بووه ٥ ئامێرو كاڵای بەكار هاتوو پەككەوته.

الجِرانُ: دیوی ناوەوەی ملی حوشترو ئاژەڵی تر، (ك: أجرِنَةُ وجُرُن) هەروەها بەمانا دڵو دەرون دێ دەگوترێ: (ألقى فلان على هذا الأمر جِرانَهُ): دڵو دەرونی خۆی بەوكاره راهێناو باری پێوەگرت هەروا دەگوترێ (ضرب الإسلام بجرانه): ئیسلام جێگیر بوو چەسپا ٥ له حەدیثی عائیشەدا هاتووه: (حتى ضرب الحَقُّ بجِرانِهِ): هەتا حەق به قورسایی خۆی خۆی چەسپاند.

الجُرْنُ: ئەو شوێنەی دانەوێڵەی تێدا گێره دەكرێ واته: خەرمان یان شوێنی وشك كردنەوەی میوه واته: مشتاخ.

الجَرِينُ: خەرمان ٥ مشتاخ.

جَرَه، جَرْهَدَ، اجرهَدَ: بەپەله ڕۆیی.

الجَرهَدُ والجُرْهُدُ: بەپەله ڕۆیشتو.

جَرَى أجرى اجراءً:

أجْرَتِ الشجرة: میوەكەی خڕه كەبوو.

اجْرَت الْكَلْبَةُ: دێڵه سەگەكه بێچوی بوون، ترەكی.

الجِرْوُ: هەموو شتێك بەساوایی تەنانەت هەنارو هەنجیرو كاڵەكیش: وەلێ بەزۆری ناوه بۆ توتكه سەگ ٥ بێچووه شێر.

الجِرْوة: مێنەی (الجِرْو)یه ٥ حوشتری كورته ٥ هەروا بەمانا رامبونو خوپێوه گرتنه.

جري الفرسُ ونحوه جرياناً: ئەسپەكه له ڕۆیشتندا رەوتی خۆی وەرگرت.

جرت السفينة والشمس والنجوم جرياً: رۆيشت.

جرى الماءُ ونحوه جرياً وجرياناً: ئاوەكە هەڵڕژا، خێرا رۆیی، لوس رۆیی.

جرى الوادی فَطَمَّ على القرى: پەندێكە لێ دەدرێ بۆ روداوێك كە زۆر سامناك بێ، شتێك لەسنور تێپەڕی بێ.

جرى إلى كذا: بۆ لای فلاّنكەس، بۆ فلاّن شوێن، چوو.

جرى لە الشَّيْئَ جرياً: ئەو شتەی بۆ بەردەوام بوو.

جرى فلان مجرى فلان: حاڵو وەزعی فلاّنكەس وەكوو حاڵی فلاّنكەسی لێ هات.

أجْرَى الماءَ: ئاوەكەی بەردایەوە رۆیاندی.

أجْرى السُّفينةَ: كەشتییەكەی رۆیاند.

أجرى فلاناً في حاجته: فلاّنكەس ناردی بۆ ئیشی خۆی ٥ وتو وێژی لەگەڵ كرد.

تجاروا في الحديث: وتو وێـژیانكرد، چەلەحانێیان كرد.

تجاروا في أهوائهم: لەگـەڵ هـەواو ئارەزوی خۆیاندا یەكانگیر بوون.

استجراه: داوای رۆیینی لێ كرد.

الإجْرِيَّا: شێوەو سروشت ٥ دەگوترێ: (الكرم من جَرِيَّاه): دەستو دڵ فراوانی لە سروشتو رەوێتی دایە، بەشێكە لە رەوشتو پێكهاتەی.

الجَرِيُ: رۆیشتن ٥ دەگوترێ: (فرسٌ ذو أجاريّ): ئەسپێكە جۆرەها شێوە رۆییشتنی هەیە.

الاجريَاءُ: بەمانا (الإجريّا) دێ.

الاجْرِيَّةُ: رەوەشتو سروشت.

الجاري: بەهای وەخت، نرخی رۆژانە ٥ (الحساب الجاري) رێكەوتن نامەیەكە لەنێوان دوو لایەندا بۆ سنورداناان لەنێوان مافو ئەركی هەر دولایەن داو دیاریكردنی تەصفییەی حیساب لە كۆتاییدا.

الجارية: كەنیزەك، چەتیو، ئافرەتی كۆیلە با پیرێژنیش بێ ٥ با ٥ خۆر ٥ كەشتی ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَحَمَلْنَاكُمْ فِي الْجَارِيَةِ﴾.

الجرى: بای صەبا.

الجراءُ: خاترو خوایش؛ دەگوترێ: (من جرائِكَ فعلت كذا) لەبەر خاتری تۆ فلاّنكارم ئەنجامدا.

الجَرَايَةُ: منداڵی، تەمەنی پچوك، دەگوترێ: (جارية بَيِّنَةُ الجرَاية): كەنیزەكێكە دیارە منداڵە ٥ بەمانا (وەكالەت)یش دێ.

الجِرَايَةُ: وەكالەت، بریكاری ٥ حیسابی بەردەمی موچەی موچەخۆران، (ك: جرايات).

الجرايات: لەزانستی (اقتصادا) یاساو رێسایەكە ئەندازەی كاڵای سەرف بوو دیاریی دەكا بۆ هەموو كەسێك ٥ (بطاقات الجرايات) لەزانستی (اقتصاد)دا چەند كارتێكن ئەوە دیاری دەكا كە هەركەسە چەند كاڵا بكڕێ.

الجِرْياءُ: ڕەوشت‌و سروشت.

الجَرِيّ: وەكیل ٥ بۆ تاك‌و كۆو نێرو مێ بەكاردێ ٥ هەروا بەمانا (نێردراو) دێ ٥ بەمانا (كرێكار)یش دێ، (ك: أجْرِياء).

المجرى من النهر: دەراوی چەم‌و روبار ٥ لەشیعردا بریتییە لە بزوێنی پیتی (ڕەویی ڕەها) ٥ لە زاراوەی نەحوییاندا بریتییە لەحاڵات‌و چۆنیەتی كۆتایی وشەو ئەحكامی ئەو حاڵات‌و چونیەتیانە.

الجِرْيالُ: ڕەنگ‌و بۆیەی سور.

جَزَأت الابلُ جَزْءاً وجزوءاً: حوشترەكە لەجیاتی ئاو بەشێ‌و تەڕی قنیاتی كرد.

جَزأ بالشيءِ: بەو شتە قنیاتی كرد.

جَزَّأ الشَّيْءَ: ئەو شتەی دابەشكردو یەكسان پارچەپارچەی كرد.

أجْزأ القومُ: خەڵكەكە حوشترەكانیان دابەشكرد.

أجزأت المرأةُ: ئافرەتەكە منداڵی مێینەی بوون.

أجْزَأ الشَّيْءُ فلاناً: شتەكەی بەشی فلانكەسی كرد.

أجْرٌ مَجْزِيٌّ: كرێیەكی گونجاوە كیفایەتە.

أجْزأ الابلَ: لەجیاتی ئاو شتی شێدارو تەڕی دابە حوشترەكانی.

أجْزَأ السكينَ: دەسكی بۆ كێردەكە دروستكرد.

أجْزَأ من الشَّيْءَ جزءاً: بەشێكی لەو شتە بۆ خۆی برد.

أجزأ الخاتم في إصبعه: ئەڵقەكەی لەپەنجەی خۆی كرد.

جَزَّأهُ: بەشبەشی كرد.

جَزَّأ الابلَ: بەمانا (أجْزَأ الأبلَ) هاتووە.

جَزَّأ الشَّعرَ: بەمانا (أجْزَأه) دێ.

جزَّأ السكينَ: بەمانا (أجْزَأه) دێ.

إجْتَزَأ به: كیفایەتی بوو.

الجازئةُ من النَّخْلِ: ئەو درەختە خورمایەیە ئاودانی پێویست نەبێ

الجُزْءُ: بەشێك لەشت ٥ ئەو مادەیەیە شتەكەی لێ پێك دێ ٥ (جوزئی لایتجزّی): بەلای زانایانی موتەكەلیمینەوە ئەو كەرتەیە ئەوەندە بچوك بوتەوە قبووڵی كەرت كردن نەكا.

الجُزْأة: بنكی كلك ٥ دەسكی كێرد ٥ دارێكە تولەمێوی لەزەوی پێ بلند دەكرێتەوە.

الجُزْئي: شتێك نیسبەت بدرێ بۆلای جوزء ٥ جوزئی راستەقینە ئەوەیە تەصەور نەكرێ هاوبەشی هەبێ ٥ وەكوو عەلی، حەسەن.

جوزئی ئیضافی: ئەوەیە لەخۆی رەهاتر هەبێ وەكوو ئادەمیزاد كەبەشێكە لە مەفهوومی حەیوان وەلێ بۆ خۆشی ئەفرادی هەن.

جَزَحت الظباء جَزْحاً: ئاسكەكان چوونەوە ناو لانەی خۆیان.

جَزَحَ فلان: فلانكەس بەپیر ئیشی خۆیەوە چو چاوەڕوانی نەكرد.

جَزَخَ لـه: بەخششی باشی پێدا ٥ بەبێ پرس کردن بەکەس بەخششی دایە.

جَزَخَ الشجرةَ: درەختەکەی راوەشاند بۆ ئەوەی گەڵاکەی بوەرێ.

جَزَرَ الماءُ عن الأرض جَزْراً: ئاوەکە رۆچوو، حەوقی خواردەوە ٥ دەگوترێ: (جَزَرَ الْبَحْرُ والنهرُ): ئاوەکەی حەوق بوو.

جَزَر الشَّيْءَ: شتەکەی بڕیەوە.

جَزَر الجَزورَ: کوشتییەکەی سەربڕی (هو جازر، جزار، جزير) دەگوترێ: (جَزَر العَسَلَ) هەنگوینەکەی بڕی.

جَزَر النَّخْلَ جزراً وجِزَاراً: خورماکەی بڕییەوە.

أجْزَر البعيرُ: حوشترکە کاتی ئەوەی هات بڕدێتەوە واتە کوڵکەکەی ببڕدرێتەوە.

أجْزَرَ النخلُ: خورماکە کاتی لێ کردنەوەی هات ٥ دەگوترێ: (أجْزَر الشَّيْخُ): پیرەمێردەکە زۆر بەساڵاچوو کاتی مردنی هاتووە.

أجْزَرَ فلاناً: مەڕێکی دا بەفلانکەس بۆ سەربڕین ٥ لە حەدیسدا هاتووە: (بَعَثَ بعثاً فمروا بأعرابي له غنم فقالوا اجزرنا).

اجتَزَرَ الجزورَ: کوشتی یەکەی سەربڕی.

اجتَزَرَ القومَ جزوراً: کوشتی بۆ خەڵکەکە سەربڕی

إنجَزَرَ البَحرُ والنهرُ: شەپۆلەکەیان کشانەوە.

الجِزَارَةُ: میهنەی قەسابی، کاری حەیوان سەربڕین.

الجُزارة: سەروپێی حوشتری سەربڕاو کە دەدرێ بە کابرای قەساب لە جیاتی حوشتر سەربڕینەکە ٥ لە حەدیثی پێغەمبەردا هاتووە دەربارەی قوربانی دەفەرموێ: (لا أعطي منها شيئاً في جُزراتها) هەروا دەگوترێ (فرس ضَخْمُ الجُزارة) ئەسپێکی دەست و پەل قەوییە دەمار دەماراوییە).

الجَزْرُ: ئاژەڵ سەربڕین ٥ کشانەوەی شەپۆلی ئاوی دەریا بەهۆی کاریگەری فەراخەکانییەوە.

جزُر السباع: ئەو گۆشتەیە کە درەندەکە دەیخوا ٥ یان ئەو گۆشتەی لەبەری دەمێنێتەوە ٥ ئەو زەوی و شوێنانەیە کە نزیک دەریان و درندەی تێدا دەژی و شەپۆلی دەریاکە نایانگاتێ.

الجزور: ئەو حوشترەیە بەکەڵکی سەربڕین بێ.

الجزيرة: ئەو پارچە زەوییەیە ئاو دەورەی بداو ئاوەکە دای نەپۆشێ، (ك: جزائر، جُزُرٌ)٥.

المَجْزَر: شوێنی ئاژەڵ سەربڕین، (ك: مجازر).

المَجْزَرَةُ: بەمانا (المَجْزَر) دێ، (ك: مَجازِر)٥.

جَزَّ النحلُ ونحوه جزًّا: دارخورماکە کاتی ئەوەی هاتووە میوەکەی لێ بکرێتەوە.

جَزَّ النَّخْلَةَ جَزًّا وجزاراً: خورماکەی لێ کردەوە.

جَزَّ الصُّوفَ جَزّاً: خورییەکەی بڕییەوە.
أَجَزَّ التمرُ جزوزاً: خورماکە وشك بوو.
أَجَزَّ النخلُ ونحوه: بەمانا (جَزَّ) دێ.
أَجَزَّ القومُ: کاتی بڕینەوەی مەڕەکانیان هات.
أَجَزَّ التَّمْرُ: خورماکە وشك بوو.
إِجتَزَّ الصوفَ ونحوه: بەمانا (جَزَّهُ) دێ.
إِسْتَجَزَّ التمرُ والصوفُ: خورماکە، خورییەکە: کاتی بڕینەوەو لێکردنەوەیان هات.
الجِزَازُ: کاتی درۆێنەو بڕینەوەی خوری‌و لێکردنەوەی میوە.
الجُزَازُ من کل شيئ: ئەو شتەیە لێکراوەتەوە ٥ ئەوەی زیادەیەو لەکاتی بڕینەوەدا هەڵدەوەرێ.
الجُزَازَةُ: بەمانا (الْجُزاز) دێ.
الجَزَزُ: خوری بڕدراوەو لێکراوە.
الجِزَّةُ: بەرگن: بەرگی کاوڕ لەساڵێکدا ٥ لەپەنددا هاتووە (رب جِزَّة على شاة سوء).
الْجَــزُزُ: ئەو خوری‌و موو کوڵك‌و بەرگنەیە لە ئاژەڵ دەکرێتەوە.
الجَزُوزَةُ من الغنم: ئەو ئاژەڵەیە خورییەکەی لێ کرابێتەوە، (ك: جزائز).
الْمِجَزُّ: مقەست، بڕینگ ئامێری ئاژەڵ بڕینەوە، (ك: مَجَاز)٥.
جَزَعَ الحَبْلَ: گوریسەکەی لە ناوەڕاستەوە دوکەرت کرد.
جَــزَعَ الــوادي: دۆڵەکەی بڕی لەپاری پانییەوە.
جَــزَعَ لــه مــن مالــه جُزْعــةً: لەماڵی خۆی بەشێکی بۆ بڕدا.
جَــزِعَ جَزَعــاً وجُزُوعــاً: خــۆی بــۆ بەلاکە نــەگرت‌و هــاوارو دادو فیغــانی کــرد بەصەبرو خۆگر نەبوو.
أَجْزَعَهُ: هەڵێنا بۆ گریان‌و هاوارکردن‌و صەبر نەگرتن.
جَزَّعَ البُسْرَ والرُّطَبَ: خورماکە ئاڵ‌و بۆڵی تێکەوت ٥ هەندێکی گەیی.
جَزَّعَ الحَوْضُ: حەوزەکە چۆڕێکی ئاو تێدا ماوە.
جَزَّعَ النَّوى: دەنکەکانی پێك کێشان هەتا شــوێنی لێکدانەکــەیان ســپی بــوو دەنکــەکان خاڵخــاڵ بــوون‌و وازی لێ هێنان.
جَزَّعَ فلانــاً: غــەم‌و ناڕەحــەتی لەسەر دڵ لابرد.
اجتزعَهُ: پارچە پارچەی کرد.
انجزَعَ: لەناوەڕاستەوە کەرتی کرد دەگوترێ: (انجزع الحبْلُ وانجزعت العصا).
تَجزَّعَ الشَّيْئُ: شتەکە کەرت بوو.
تَجَزَّعَ البسرُ والرطب وغيرهما: خورماکە ئاڵ‌و بۆڵی تێکەوت هەندێکی گەیی.
تَجَــزَّعَ الســيف والســهم ونحوهمــا: شمشێرەکە شکا.
تَجَزَّعَ القومُ الشَّيْئَ: خەڵکەکە ئەو شتەیان بەشبەش کرد ٥ لە حەدیث دا هاتووە: (فتفرق الناسُ إلى غُنَيْمةٍ فَتجزَّعوها).

الجازِع: نیرگە.

الجُزّاعُ: گیاییەکە ئاژەڵ دەکوژێ.

الجَزْعُ: جۆرێکە لە عەقیق ٥ هێڵی بەرامبەرو کەوانەیی رەنگاو رەنگی تێدان ٥ قولاّیی شیو ٥ ناوەڕاستی شیو.

الجِزْعة والجُزَعَةُ: بەشێك لەشەو ٥ قەدە دار (بنکی درەخت).

المجَزّع من اللَّحْم: ئەوەیە رەش‌و سپی تێکەڵاو بێ.

المُجَزّع من اللحم: ئەوەیە بەزو گۆشت تێکەڵاو بێ ٥ ئەگەر وەتەری عود بێ، ئەوەیە هەندێ لەوەتەرەکان باریك‌و هەندێکیان ئەستوربن.

جَزَف له في الكيل ونحوه جَزْفاً: زۆری بۆ پێوا.

جازف: شتەکەی فرۆشت نازانێ پێوانەو کێشانی چۆنە.

جازف بنفسه: خۆی خستە خەتەرەوە.

جازف في كلامه: بەبێ تێفکرین قسەی کرد.

إجْتَزفَ الشَّيْئَ: بەگۆترەکاری شتەکەی کڕی.

الجُزاف: کالاّیەکە نە بزانرێ بە پێوان چەندە نەبە ئەژمارە.

الجُزافةُ: بەمانا (الجُزاف) دێ.

الجِزَفَةُ: پارچەیەك لەشت ٥ دەگوترێ: (جِزْفةٌ من النعم وجِزءفَة من الشَّعْرِ): جەڵەبە ئاژەڵێك ٥ پارچەیەك لە مو.

جَزَلَهُ جزلاً: بڕییەوە ٥ لە حەدیثەکەی خالیدی کوڕی وەلیددا هاتووە دەڵێ: خالید کە چو بۆ شکاندنی بتی (العزَى) ٥ (فَجَزَلَها باثنين) کردی بە دوو پارچە.

جَزَلَ البعيرَ: جدەوی حوشترەکە برینی لێ پەیدا بووە چاك نابێتەوە.

جَزِلَ الرأيُ: راو بۆچونەکە پوچ‌و بێ کەڵك بوو.

جَزُلَ جَزالة: گەورەو بەنرخ بوو.

جَزُلَ اللفظ: وشەکە کاریگەربوو.

جَزُلَ فلان: فلاّنکەس بوو بەخاوەن رەئی پەسندو جوان.

أجْزَلَهُ: بەمانا (جَزَلَهُ) دێ.

أجْزَلَ له العطاء: بەخششی چاك‌و باشی بۆ دیاری کرد.

استجزلَهُ: داوای بەخششی لێکرد.

الجَزالُ: لێکردنەوەی هێشووی خورما.

الجَزْلُ: شتی بەنرخ‌و زۆر لە هەرشتێك بێ ٥ داری گەورەی وشك ٥ لەحەدیثدا هاتووە: (اجمعوا له حَطَباً جزلاً) ٥ هەروەها بەمانا سەخت‌و بەخشندە هاتووە.

الجِزَلُ من الكلام: قسەی رەوان‌و فەصیح‌و پڕ مانا، (ك: جِزالَ).

الجَزْلَةُ: پارچەیەك ٥ دۆدان، مەشکە.

الجِزْلَةُ: پارچە، (ك: جِزَلَ) لە حەدیثدا هاتووە لەبارەی دەجالەوە دەڵێ: ﴿يضرب رجلاً بالسيف فيقطعه جزلتين﴾.

جَزَمَ جزماً: خواردنێکی خوارد تێر بوو، لە شەوو رۆژێکدا یەکجار نانی خوارد.

جَزَمَ عليه: لێی بێدەنگ بوو ٥ سوور بوو

لەســەر ئەنجامــدانی ٥ ترســا ٥ نەیتوانی ئیشەکە ئەنجام بدا.

جَزَمَ الامْرَ: بتمانەی تێدا پەیدا کرد.

جـزم الـيمينَ: سوێندی خواردو کارەکەی ڕۆیاندو گەڕانەوەی تێدا نیە.

جَزَم عليه بكـذا: لەسەر خۆی چەسپاند، بەرعودەی بوو.

جزم النخلَ: خورماکەی مەزندە کرد، هەر بەسەرنجدانی، ئەندازەکەی دیاریی کرد.

جزم الكلمةَ: کۆتایی فیعلەکەی زەنەدارکرد، پیتی لێ قرتاند.

جزم عليه وعنه: بەمانا (جَزَم) دێ.

إجْتَـزَمَ النَّخْـلَ: بـەروبوومی باخـە خورماکەی کڕی.

إجْتَزَمَ الشَّيْئَ: شتەکەی بڕییەوە.

إجْتَـزَمَ جِزْمَـةً مـن المـالِ: هەنـدێکی لەماڵەکە هەڵگرت.

الجَـزْمُ: لەزاراوەی نەحوییانـدا بریتییـە لـە زەنـەدارکردنی پیتـی کۆتـایی فیعلـی موضارع یان کرتاندنی پیتی کۆتایی.

الجِزْمُ: بەشێك لە خورما یان شتی تر.

الجَزْمة: ژەمە خواردن.

الجَزَمة: پارچـە ٥ (الجَزْمَـةُ مـن الحيـوان) جەڵە بە ئاژەڵ لە (دە) بەرەو ژوور.

الجَزْمِية: ڕێبازێکی فەلسەفییە پشت بـە هێزی عەقڵ دەبەستێ بـۆ گەیشتن بە مەبەست.

جَزِى الشَّيْئَ جَـزَاءً: شـتەکەی بـەس بـوو پێویسـتی بەهیچـی تـر نـەبوو ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَاتَّقُـواْ يَوْمـاً لاَّ تَجْـزِي نَفْـسٌ عَـن نَّفْـسٍ شَـيْئاً﴾ ٥ دەگـوترێ: (جـزى مجـزى فـلان): لەشوێنی فلانکەس جێگیر بوو.

جازاه: پاداشتی دایەوە ٥ سزای دا.

تجـازى الـدَّيْنَ: قەرزەکـەی دایـەوە، یـان قەرزەکەی وەرگرتەوە.

الجازية: پاداش ٥ سزا.

الجَزاءُ: بەمانا (الجازی) دێ ٥ لە پەنـدی پێشـینانـدا هـاتووە ٥ دەڵـێ: (جـزاء سـنمار) ئـەم پەنـدە بـۆ کەسـێك دەگـوترێ: لـەجیاتی خراپـەکاری چاکەی بەرامبەر بکا.

الجِزْيَةُ: سەرانە؛ بڕە پارەیەکە فەرمانڕەوای ئیسـلامی وەری دەگـرێ لـە هەنـدێ لەوانەی موسوڵمان نابن لەجیاتی ئەو خزمەتگوزارییەی پێشکەشیان دەکرێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿حَتَّى يُعْطُواْ الْجِزْيَةَ عَن يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ﴾، (ك: جِزْيٌ وجزى وجزاء).

جَسَأ جَسْأً وجسوءاً وجُسْأَةً: وشك بـووە ٥ ڕەق بوو، زبر بوو، دەگوترێ: (جَسَأَ النَّبتُ، جَسَأَتْ يده من العمل، جسأ الماءُ).

جَسَأ الشيخُ: پیاوە پیرەکە گەیشتە کۆتایی تەمەنی، (هو جاسي).

الجاســي في الرِّياضَــة: (جسـم جاسـيٌ): جەستەیەکە مەسافە گۆڕانکاری نەخاتـە نێـوان پارچـە جیاوازییەکانیـەوە.

الجاسياء: رەقبوون و پتەوی.
جَسَدَهُ جَسْداً: لە جەستەی دا.
جَسِدَ الدم: خوێنەکە وشك بوو.
أجْسَدَ الثوبَ ونحوه: بەرەنگی زەعفەران کراسەکەی بۆیەکرد ٥ لە حەدیثی ئەبو ذەڕدا هاتووە دەڵێ: (أن أمر أته ليسَ عليها أثر الجاسد).
جَسَّدَ الثَّوْبَ: بەمانا (أجْسَدَهُ) هاتووە.
تَجسَّدَ: بۆ موطاوەعەی (جَسَّدَ) هاتووە.
الجِسادُ: خوێنی پیس ٥ زەعفەران ٥ هەرشتێك رەنگی زۆر سور یان زەرد بێ.
الجُسادُ: ئازارێکە لە جەستەدا هەمووی، یان هەر لەسکدا.
الجَسَدُ: جەستە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَأَخْرَجَ لَهُمْ عِجْلًا جَسَدًا﴾: لەخوار.
المِجْسَدُ: پۆشاکێك زۆر بەجەستەوە بنووسێ.
المُجَسَّدُ: دەنگێکە لەسەر شێوەی ئاوازو گۆرانی قەبارەی خۆی وەردەگرێ.
جَسَرَ جُسُوراً وجَسَارَةً: ئازابوو، ئازایە ٥ چاونەترس، بێ پەروا ئەرکی سەرشانی ئەنجام دا.
جَسَرَ القومُ: ئەو قەومە پردیان رابەست.
جَسَرَ فلان على الشَّيْءَ: فلانکەس پرکێشی ئەو شتەی کرد.
جَسَرَ الركابُ المَفازَةَ: کاروانچییەکان ساراکەیان بڕی.
اجتَسَرَت الركابُ المفازةَ: بەمانا (جسرتها) دێ ٥ دەگوترێ: (اجتَسَرَت السفينة البحر): کەشتییەکە دەریاکەی بڕی.
تَجاسَرَ: بێ پەرواکارەکەی ئەنجامدا ٥ ملی خۆی بەرزکردەوەو خۆی هەڵبڕی بۆ ئەوەی چاوی لەشتەکە بێ.
تَجاسَرَ عليه: خۆی بەسەردا رانواندو لوتشکێنی کرد ٥ پەلاماری دا
تَجاسَرَ له العصا: بەگۆچان بۆی چوو.
الجِسْرُ: پرد، هەرشتێك بەسەریدا بپەڕیتەوە ٥ کەناری جۆگا ٥ هەرشتێك بکەوێتە نێوان دوو زەوییەوە، (ك: أجسر وجسور)ە.
الجَسْرُ: ئەندامی گەورەی جەستە.
الجَسْرَةُ: بۆ مێینەی (الْجَسْر) بەکاردێ ٥ کە نیزەکی دەستو پەل قەوی و گۆشتن.
جَسَّ الأرض جَسّاً: پێی لەزەوی نا.
جَسَّ الخَبَرَ: لەهەواڵەکەی کۆڵیەوەو تاووتوێی کرد.
جَسَّ الشَّيْءَ بيده: دەستی لە شتەکەدا بزانی چیەو چۆنە.
جَسَّ الشَّخصَ بعينه: زۆر بەوردی سەیری ئەو کابرایەی کرد بۆ ئەوەی بزانێ کێیەو خەریکی چییە.
اجْتَسَّهُ بيده: بەمانا (جَسَّهُ)دێ.
جَسَّ الابلُ الكلأَ: حوشترەکە دەمی بۆ لەوەڕەکە برد منەی کرد.
تَجَسَّسَ الخَبَرَ: بەمانا (جَسَّهُ) دێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَب﴾.

الْجَاسَّةُ: هەستێکە لە پێنج هەستەکان.

الجَاسُوسُ: کەسێکە بەدوا هەواڵو رووداودا بگەڕێ بۆ ئەوەی زانیاری بدا بەکەسانی دی، (ك: جواسیسُ).

الجَسَّاسُ: صیغە موبالەغەیە ٥ شێر چونکە بەچنگی کوشتی یەکەی شەتاڵ شەتاڵ دەکا.

الجَسِیسُ: بەمانا جاسوس.

الْمَجَسُّ: شوێنی دەست لێدان ٥ دەگوترێ: (فلان ضیق المَجَسِّ): فلانکەس تەنگە تیزمیە.

المِجَسُّ: ئالەتی پشکنین.

المجسَّة: بەمانا (المَجَسّ) دێ ٥ هەروا بەمانا (المِجَسّ)٥.

جَسُمَ جَسَامةً: گەورەو زەبەلاح بوو (جسیم) زلو کەتە.

جَسَّمَ الشَّيْءَ: قەبارەی پێدا.

تَجَسَّمَ: بۆ موطاوەعەی (جَسَّمَ)دێ.

تَجَسَّمَ الشَّيْءَ في العين: ئەو شتە لەبەر چاوەو وێنەی لەچاودا هەیە.

تَجسَّمَ الشَّيْءَ: شتەکەی قەبارە دارکرد ٥ روی تێکردو بۆی چوو هەڵی بژارد.

الجُسَامُ: جەستە گەورە دەستو پەل قەوی ٥ (الجُسَامة) بەهەمان مانا هاتووە بەڵکوو زوربەی کات بەم شێوە دەگوترێ کە (ت) پێوەیە.

الجِسْمُ: جەستە؛ هەرشتێك پانیو قوڵیو درێژی هەبێ ٥ هەرشتێك لە ئادەمیزادو ئاژەڵو رووەك هەستی پێ بکرێ ٥ هەر جەوهەرێکی مادی شوێنێ بگریو قورساییو درێژی هەبێ.

الجسمان: بەمانا (الجسم) دێ ٥ (الجسمانی) پاڵدراو بۆ لای جیسم.

الجُسْمُ: کاری گەورە روداوی سەرنج راکێش ٥ پیاوی عاقڵ

الْمُجَسَّمُ: شتێك پانیو درێژیو ئەستووری هەبێ.

الجُسَّانُ: دەف لێدەرەکان تاکەکەی (جَاسِن)٥.

الجُسْنَةُ: ماسی خرو کاڵەکی.

جَسَا جَسْواً وجُسُواً: وشك بوو، رەق بوو، ئەستور بوو، زبر بوو ٥ ئاوەکە بوو بەسەهۆڵ ٥ پیرەمێردەکە زۆر بەساڵا چوو گەیشتە کۆتایی تەمەنی.

جَسِيَ جسِیاً: بەمانا (جَسَا) دێ.

جَشَأت نَفْسُه جشراً وَجَشْئاً: یەقی هێناوە یەقی هاتەوە ٥ لەترسا یان لەغەمو نارەحەتیدا هەڵچوو ٥ یان راپەڕینو کەوتنە جمو جوڵو هاتوچو ٥ دەگوترێ: (جَشَأَت البِلاَدُ باهلها، جَشَأت البحارُ بأمواجها، والرياض برياها والليالي بظلماتها) دەری هاویشت، پاڵی پێوە نان، بڵاوی کردەوە.

جَشَأت المعدة: مەعیدەی لەتێریدا یەقی هاتەوە.

جَشَأت الغَنَمُ: ئاژەڵەکە قۆڕە قۆڕی لە قورگی هات.

جَشَأت الأرض: زەوی هەموو روەکی هە[illegible]ۆی دەرخست.

جَشَأَ البحر: دەريا ئاوەكەى بەرزبووە.
جَشَأَ اللَّيْلُ: شەو تاريك بوو.
جشأ الوَحْشُ: درندە كێوييەكە راپەڕىو بازى دا.
جشأ العدو: دوژمن راپەڕى بۆمان هات.
جشأ القوم: ئەو قەومە لەولاتێكەوە گواستيانەوە بۆ ولاتێكى تر.
جَشأ على نفسه: لەخۆيا دڵتەنگ بوو.
جشأ عن الطعام: تێرى لەخواردەمەنييەكە خواردو پێش چاوى كەوت.
جَشَأ علينا النِعَمُ: نازو نيعمەتمان بۆ پەيدا بوو.
جَشَأت المعدةُ: بەمانا (جَشَأت) دێ.
إجشَأته البلادُ: ئاوو هەواى ئەو ولاتەى پى نەكەوت.
تَجَشَّأت المعدةُ: بەمانا (جشأت) دێ ٥ دەگوترێ: (تَجَشَّأ الرجلُ): پياوەكە بەقى هێنايەوە ٥ لەپەندى پێشينانداهاتووە دەڵێ:
تَجَشَّأ لقمانُ من غير شبع: لوقمان بەبى ئەوەى تێربێ بەقى هێنايەوە ئەم پەندە بۆ كەسێك لێ دەدرێ لافى رەوشتێك لێ بداو تێيدا نەبێ.
تَجَشَّأ الفجرُ: لەكاتى بەرەبەياندا با هەڵى كرد.
الْجَشْءُ: زۆر ٥ كەوانەيەكى سوك كەزۆر بلەرێتەوە.
الْجُشَاءُ: دەنگێكە لەدەم دێتە دەرەوە لەكاتى تێر خواردندا، بەكورتى بەقدانەوە، قرقێنە.
الجُشَاءُ من البحر والليل وغيرها: پاڵ پێوەنان، راكشان.
الْجُشْأَةُ: بەمانا (الجُشاءُ) دێ ٥ هەڵكردنى با لەبەرەبەياندا.
الجُشَأَةُ وَالْجُشْأَةُ: كەسێك زۆر غەمو خەفەت بخواو ئاخو ئۆف بكا.
جَشَبَ جَشْباً: ئەستور بوو، زبر بوو.
جَشَبَ الطعامُ: خواردنەكە بێ پێخۆر بوو.
جَشَبَ الحَبُّ: دانەوێڵەكەى هاڕى كردى بە برۆێش.
جَشَبَ شبابَهُ: كەنجييەتى خۆى بەڕێ كرد.
جَشِبَ الشَّيْءُ والطعامُ ونحوه: بەمانا (جَشَبَ) دێ.
جَشِبَ الرَّجُلُ: خواردنو خۆراكى زبرو كەمو كورِ بوو ٥ لەحەديثدا هاتووە: كە پێغەمبەر (د.خ) (كان يأكل الجَشِبَ من الطعام).
جَشَبَ جَشوبَةً وجشابةً: بەمانا (جَشِبَ) دێ.
جَشَبَ الكلامُ: قسەكەى وشكو بى تامو زبر بوو.
الجَشُوبُ من النساء: ئافرەتى ناقۆڵاى كەتە.
المِجْشابُ: جەستە گەورەى ناقۆلا.
المِجْشَبُ: پياوى كەتەو ئازا.
الْمُجَشَّبُ: ئادەميزادى ژيان زبرو دەستكورت.
جَشَرَ الصُّبْحُ جُشوراً: بەيانى دەركەوت بەيانى گزنگى دا.
جَشَرَ الدوابُ جَشْراً: ئاژەڵەكە لە پاوانەكەدا مايەوە.

جَشَرَ عن أهله: لەخزمو خۆیشی خۆی دووركەوتەوە.

جَشَرَ الدوابَ: ئاژەڵەكەی بردن بۆ لەوەڕگا ٥ لەنزیك ماڵەوە لەوەڕاندنی.

جَشَرَ الشيَ: وازی لە شتەكە هێنا.

جَشِرَ الاناءُ جَشراً: قاپەكە، مەنجەڵەكە پیس بوو

جَشِرَ الساحِل جَشراً: قەراخ دەریاكە قوڕەكەی رەق هەڵهات وەكوو بەرد رەق بوو.

جَشَرَ الرجل والبعيرُ: پیاوەكە یان حوشترەكە توشی كۆكەیەكی وشك بوون.

جَشَّرَهُ: وازی لێ هێنا.

جَشَّرَ الاناءَ: قاپەكەی بەتاڵ كرد.

جَشَّرَ الدوابَ: بەمانا (جَشَرَ) دێ.

تَجَشَّرَ: بۆ مطاوعەی (جَشَّرَ) دێ.

تَجشَّرَ بَطْنُهُ: سكی هەڵاوسا.

الجاشِرُ: ئاژەڵی بەرەڵا بۆ كوێ دەچێ بچێ.

الجاشِريةُ: نیوەڕۆ ٥ بەرە بەیان ٥ خواردنەوە لەبەرەبەیاندا ٥ دەگوترێ: (شربة جاشرية، وشربت الجاشرية).

الجُشارُ: كۆكە، یان سینگ خوران و نیخە نیخ ٥ دەنگ گرێ.

الجَشَرُ: بەردێكی زبرە لە دەریادا لەچەوو صەدەف پێك دێ.

الجَشَرُ: بەمانا (الجَشرُ) دێ ٥ هەروەها ئاژەڵێكە لەپاوان دەلەوەڕێ و ناگەڕێتەوە بۆ ماڵەوە ٥ یان كۆمەڵێك ئادەمیزاد لە لەوەڕگادا بمێننەوە نەیەنەوە بۆ ماڵی خۆیان ٥ كۆمەڵێك ئادەمیزادی خوێڕی ناكەس پەچە ٥ دانەوێڵەی بەهار ٥ توێكڵی دەنكە گەنم ٥ سۆ.

الجُشْرَةُ: بەمانا (الجُشار) دێ ٥ كۆكەو هەلاەمەت.

الجَشّارُ: خاوەنی ئاژەڵی وەها كە لەكێوو كەژ دەلەوەڕێن.

الجَشيرُ: تیردان، كەشكۆڵ ٥ هەمبانە ٥ جەواڵ و هۆڕی گەورە.

المِجْشَرُ: حەوزێك كە ئاوەكەی بەكەڵكی خواردنەوە نەیە لەبەر پیس و پۆخەڵی، (ك: مجاشر)٥.

جَشَّ القومُ جَشّاً: خەڵكەكە رۆیشتن بە كۆمەڵ و بەپەلە.

جَشَّ الحَبَّ: دانەوێڵەكەی كردە بروێش ٥ (هو مجشوش وجشيش).

جشَّ الحيوان وغيرها بالعصا: لە ئاژەڵەكەی دا بەگۆچان.

جشَّ الباكي دمْعَهُ: گریاوەكە فرمێسكی هەڵوەران.

جَشَّ المكانَ: شوێنەكەی ماڵی و پاكی كردەوە.

جَشَّ البئرَ: بیرەكەی لە قوڕو لیتە پاككردەوە.

جَشَّ الصَوتُ جشّاً وجشةً: دەنگی گڕ بوو دەنگی زل بوو.

أَجَشَّت الأرض: گیاو گژەکەی لێك هاڵاو تێکچڕژا.

إجْتَشَّتِ الأرض: بەمانا (أجش) دێ.

الجَشَشُ: دەنگی گەورەو گڕ.

الجَشُّ: شوێنی رەقەڵاْنو بەرداوی.

الجَشُّ من الشَّيْءِ: ناوەڕاستی شت.

الجُشُّ: بەمانا (الْجَشُّ) دێ ٥ بەشێك لەشەو، (ك: جشاش).

الْجَشَّاءُ: زەوی دەشتو نەرمەڵان کە بەردە وردەی تێدابن بەکەڵکی ئەوەدێ درەختی خورمای تێدا بڕوێندرێ ٥ سپڵ، لەحەدیثی ئیبنو عەبباسدا هاتووە دەفەرموێ: (ما آكُلُ الجَشاء من شهوتها، لكن لِيَعْلَمَ أهل بيتي أنها حلال).

الجُشَّان: بەمانا (الجشُّ) دێ.

الجَشَّةُ: کۆمەڵێك ئادەمیزاد بەکۆمەڵ بەرەو شوێنێك دەڕۆن.

الجُشَّةُ: بەمانا (الجَشَّة) دێ ٥ دەنگی بەهێز ٥ دەنگێك لە لوتەوە بێتەدەر بەمەیلەو گنی.

الجَشيشَةُ: بەمانا (الجشيش) دێ ٥ شتێکە گۆشت یان خورمای دەخرێتە سەرو دەکوڵێندرێ لە حەدیثدا هاتووە کە پێغەمبەر (د.خ) (أوْلَمَ على بعض أزواجه بجشيشة).

المِجَشُّ: بەمانا (المِجَش) دێ، (ك: مجاشّ)٥.

جَشِعَ جَشَعاً: تەماعی زۆر بوو هەڵپەی کرد ٥ دادو فیغانی کرد لەئەنجامی لەدەستدانی خۆشەویستی دا ٥ ترسا ٥ لەحەدیثی (ابن الخصاصية) دا هاتووە دەفەرموێ: (أخاف إذا حضر قِتال جَشِعَتْ نفسي فكرهت الموتَ) ٥ کۆیەکەی (جشاعى، وجُشَعاء، وجشاع)٥.

تجاشعوا الشَّيْءَ: لەو شتە کۆبوونەوەو چەپاویان کرد.

تَجشَّعَ عليه: زۆر بەخەمیەوە بوو سور بوو لەسەر ئەنجامدانی.

الْجَشِعُ: ئەو کەسەیە ماڵو سامان کۆدەکاتەوە لیی نابەخشێ دڵی بڕوانادا شتێکی لێ زایە بکا ٥ بەمانا (شێر)یش هاتووە.

جَشِمَ جَشَماً: قەڵەو بوو، قورس بوو، (هو جَشْمٌ وجَشِيمٌ).

جَشِمَ الأمْرَ جَشماً: بەنابەدڵ ئەو کارەی لە ئەستۆ گرت ٥ (هو جاشم وجشوم).

اجْشَمَهُ أمراً: کارێکی خستە سەرشانی.

جَشَّمَهُ أمراً: بەمانا (أجْشَمَهُ) دێ.

تَجَشَّمَ الأمْرَ: بەمانا (جَشِمَهُ) دێ.

تَجَشَّمَ فلاناً بين القوم: لە نێوان ئەو گەلو تاقمەدا رێو شوێنی ئەویان گرتەبەر.

الْجُشَمُ: قورسایی، دیرهەمی تەزوێرو ساختەچی، (ك: جُشُوم)

الجُشَمُ: قورسایی ٥ دەگوترێ: (ألقى عليه جُشَمَهُ) ٥ هەروەها بەمانا سینگو پەراسوش دێ.

جَشِنَ جَشَناً: قەڵەو بوو، زمبەللاح بوو.

الْجُشْنَةُ: باڵندەی بچوك.
جَصَّ في الرباط جصاً جصيصاً: ئاخ و ئۆفی کرد لەبەر شەتەکدانی توندی پێی و پەیوەندی پێیەوە.
جَصَّصَ الجِروُ: بێچووە گورگەکە چاوەکانی کردنەوەو گێڕانی.
جَصَّصَ النبتُ والتمر والزهر: روەك، خورما، گوڵ سەرەتایان دەرکەوت گڵۆکیان کرد.
جَصَّصَ البناءَ: باڵەخانەکەی کەچکاری کرد.
جَصَّصَ الاناءَ: قاپەکەی پڕکرد.
اَلْجَصُّ: گەچ ٥ جۆرێکە لە کەرەسەی خانوو دروستکردن.
الجَصَّاصُ: گەچکار، ئەو کەسەی گەچەکە بەرهەم دێنێ ٥ فرۆشیاری گەچ.
المَجَصَّاصة: ئەو شوێنەی گەچی لێ بەکار دەهێندری.
الجصيصةُ: روەکێکە لە پێڕی قەرنفەل.
جَضَّ فلان جضّاً: فلانکەس بەشێوەی فێزەوە هاتوو چۆی کرد.
جَضْضَ عليه بكذا: ئەو شتەی خستەسەر.
جَضَضَ: بازێکی توندی هاویشت.
جَضْضَ عليه: بەمانا (جَضَّ) دێ.
الجِيَضّى: رۆیشتنێکە جۆرە لەنجەو لارو خۆ بادانێکی تێدایە.
جَعَبَ الجَعْبَةَ – جَعَبَ جَعْباً: تیردانی دروستکرد، برێسکەی دروستکرد

جَعَبَ الشَّيْءَ: شتەکەی کۆ کردەوە، هەڵی گێڕایەوە.
جَعَبَ فلاناً: فلانکەسی خستە سەر زەوی ٥ (جَعَّبَ) هەمان مانای هەیە
اِنْجَعَبَ: بۆ موطاوعەی (جَعَّبَ) دێ.
الجِعَابَةُ: دروستکردنی تیردان و فیشەکدان حیرفەو میهنەی جوعبە دروستکردن.
اَلْجَعْبَةُ: تیردان، فیشەکدان، (ك: جِعَاب)٥.
المِجْعَبُ: ئەو کەسەیە خەڵك بەزەویدا دەدا بەڵام کەس ناتوانێ ئەو بخاتە سەر زەوی.
اَلْجُعْبُوبُ: کورتە باڵای ناشیرین، لاوازی بێ هێزی بێ خێرو فەڕ، (ك: جعابیب)٥.
جَعْبَرَةُ: بەعەرزی دادا خستیە سەر زەوی ٥ پیاڵەی لێو ئەستوری کولەبنەی وەها کە هێشتا رێك و پێك نەکرابێ.
الجَعْبَرِي: کورتە باڵای ناشیرین و نەکلەوەت.
تَجَعْثَنَ: وێك هاتەوەو کۆ بووەوە.
الجِعْثِنُ: قەدی درەخت و رووەك، (ك: جعاثن)٥.
الجِعْثِنَةُ: ترسنۆکی تەمبەڵ، (ك: جَعَاثِن)٥ ٥ (جَعْجَعَ الجَمَلُ): حوشترەکە خرمە خرمی رۆیشتنی زیادی کرد.
جَعْجَعَ الرحي: ئاشەکە تەقە تەقی لێ هات ٥ چەقەنەی لێ دا ٥ لەپەنەدی

پێشینان‌دا هاتووه دەڵێ: (أسْمَعُ جَعجعةً ولاأری طحینا) بەکەسێك دەگوترێ بە قسە هیچی نەهێشتبێتەوە هیچ کردەوەشی نەبێ ○ (هو جعجاع).

جَعْجَعَ المکان: لەو شوێنە دانیشت بە شێوەیەکی دڵەڕاوکێ‌و نادڵنیایی.

جَعْجَعَ بە: نارەحەتی کرد، جاڕزی کرد، دەری کرد، پەندی پێ دا.

جَعْجَعَ الابل وبها: حوشترەکانی جوڵاندن بۆ ئەوەی پیخیان بدا یان بۆ ئەوەی بیانکا تە تەویلەوەو دایانبکا.

جَعْجَعَ الجذور: کوشتی یەکەی سەربڕی.

تَجَعْجَعَ: بۆ مطاوعەی (جَعجَع) هاتووە ○ خۆی بەئەرزدادا خۆی لە گڵ‌و خۆڵ وەردا تلاوتلی کرد لەبەر ئازار یان فێ لێهاتن یان لێدان.

الجعجاعُ: شوێنی تەنگەبەرو ناخۆش‌و رەقەن‌و بەردەڵان ○ بەندینخانە ○ ئاوو هەوا یەك کە ئادەمیزاد نەتوانێ خۆی تێدا بگرێ‌و ژیانی تێدا بەسەر بەرێ ○ شوێنی شەڕو هەرا.

اَلجَعْجَعُ: شوێنی تەنگەبەرو ناخۆش‌و بەردەڵان، شوێنێك لەزەوی چاڵ بووبێ.

جَعدَ الشَّعْرُ وغیره جعوداً وجعادةً: قژی کۆبۆوەو تێکباهەڵدرا ○ قژی کورت بووە ○ دەشگوترێ: (جعد الخدُّ) کوڵمی جرچی تێکەوتن.

جَعَّدَ الشَّعْرَ وغیره: مووەکانی کۆکردنەوە.

جَعَّدَ الشَّعْرَ وغیره: بەمانا (جَعُدَ) دێ.

الجُعَادَةُ: (أبو جَعادة): ناوی گورگە، کونیەی گورگە.

الجَعْدُ: خڕ، دەگوترێ: (وجه جَعْدٌ) دەم‌و چاوی خڕو کەم گۆشتە (بعیر جَعْدٌ) حوشترێکی کوڵکنە، هەروەها بەمانا پیاوی خراپ‌و دەست قوچاویش دێ ○ دەگوترێ: (فلان جعد الیدین) و (جَعْد الأنامل) ○ (رجل جعد القفا) هەتیو مچەو ناکەس بەچە.

الجَعْدَة: دانەوێڵەیەکی خۆرسکە (أبو جعدة) ناوی گورگە.

جَعَرَ جَعْراً: تەبیاتی وشك بووە ○ (هو مجعار): لە حەدیثی ئیمامی عومەردا هاتووە دەڵێ (إنی مجعار البطن).

جَعَرِ السَّبُعُ وکل ذي مِخْلَبٍ: درندەکە پیسایی کرد یان هەر درندەیەکی چنگو نینوکدار بێ.

تَجَعَّرَ: حەبلەکەی لەپشتی خۆی شەتەك داو چووە ناو بیرەکە.

الجاعرةُ: کونی پاشەوە (قنگ) گوو پیسایی هەموو درندەیەك ○ لاسمت کە بەسەر ڕاندا دەڕوانێ ○ (جاعرتان) لاسمتەکان، کلۆتەکان.

جَعَارِ: ناوی کەمتیارە ○ (أم جعار) کونیەی کەمتیارە.

الجِعَارُ: جەبلێکە کەسێك دەڕواتە ناو بیر لە پشتێنی خۆی شەتەکی دەداو

سەرەكەی تری بەدەست پیاوێكی ترەوەیە یان لە سینگێك بەستراوە بۆ ئەوەی كابرای بیرەوان نەكەوێتە خوار هەروا ناوە بۆ داخ و نیشانەكردنی ئاژەڵ لەكلۆتی دا.

الجَعْـرُ: قشپل ٥ گوو پیسایی درِندەی خاوەن چنگ.

الجعراء: كونی پاشەوە.

الجِعْـرانُ: (أبـو جعـران): قالۆنچە ٥ (ام جعـران): بازو هەلۆ ٥ لەلای میصرییە كۆنەكان پەیكەرێكە بۆ حەشەرەیەكی رەشكەڵە لەپیری خەنافیسەكان میصرییەكان بەپیرۆزیان داناوە، پاشان تەمیمەو نوشتەیان پێدا كردووە.

الجُعْـرةُ: ئەو دابرِین و نەخش و شوێنكارەیە كە حەبلەكە لەناو قەدی كابرای بیرەوانی دەكا كە دەچێتە ناو بیرەكەوە ٥ جۆیەك قەصەبەكەی ئەستوربی، گوڵەكەی گەورە بێ دەنكە جۆیەكە درێژو گەورەو سپی بێ.

الْجَعِـرّى: كونی پاشەوە ٥ جۆرە یارییەكی منداڵانە بەدوانیان منداڵێك هەڵدەگرن.

اَلْجَعَرُ: كونی پاشەوە.

الجُعرور: جۆرە خورمایەكی بچوكی بێ كەڵكە ٥ دەعبایەكی بچوكە.

جَعَسَ جَعْساً: دایهێنا، هێنایە كایەوە.

تَجعَّسَ: بەمانا (جَعَسَ) دێ ٥ قسەی ناشیرینی كردن و جوێنی دا.

الجَعَسُ: زبڵ و زاڵ سەرەنگیوێڵك.

الجَعیسُ: كەتەو زەلام

الجُعْسُوسُ: كوڵەبنەو ناشیرین ٥ بێ رەوشت و نەكڵەوەت ٥ (بۆ نێرو مێ بەكاردێ)، (ك: جعاسیس)٥.

اَلْجَعْشَمُ: مام ناوەند، (ك: جعاشِم)٥.

اَلْجُعْشُمُ: كورتە باڵای شان و مل قەوی گردەبرِ، (ك: جعاشیم).

الجُعْضیضُ: رووەكێكە ساڵانەیە، بەكاڵی دەخورێ. بروانە وشەی (التِفافُ).

جَعَظَ علیە جَعْظاً: لەژێر كۆنترۆڵی ئەودا نەماو یاخی بوو كارو باری خۆی بەشێوەیەكی تر دامەزراندەوە.

جَعَظَ فلاناً عن الشَّیْءَ: فلاّنكەسی لەو شتە گێرِایەوە پاڵی پێوەنا.

جَعِظَ جَعَظاً: رەوشتی ناشیرین بوو، رقی هەڵسا.

اجْعَـظَّ الرجـلُ: پیاوەكە هەڵات و بۆی دەرچوو.

اجْعَظَ فلاناً عن الشَّیْءَ: شتەكەی لەسەر فلاّنكەس لابرد.

جَعَّظَ علیە: بەمانا (جَعَظَ) دێ.

اَلْجَعَّـظُ: كەتەو زەلام، لوتبەرزو خۆبەزلزان لەخۆرازی و لەخۆبایی بوو ٥ لە حەدیثدا هاتووە: (ألا أنبئكم بأهل النار كل جَظٍ جَعَظٍ).

جَعَّ فلان جَعّاً: فلاّنكەس گڵی خوارد.

جَعَّ فلاناً: گڵی تێگرت گڵی پی دادا.

جَعَفَـهُ جَعْفـاً: هـەڵی گێڕایـەوە هـەڵی کەند.
جَعَفَ فلاناً: بە عەرزی دادا، ماڵی بەزەوی دا.
أجْعَفَهُ: خستی.
اجتَعَفَ الشجرةَ: درەختەکەی هەڵکەند.
إنْجَعَفَ: بۆ مطاوعەی (جَعَفَ) هاتووە.
الجعِف: راماڵەر دەگوترێ: (سیل جاعف) لافاوێکی وەهایـە هـەموو شـتێك رادەدا.
الجُعَـافُ: بـەمانا (جـاعف) دێ ە دەگوترێ: (سیل جعاف).
الجَعْفُ: کەم، دەگوترێ: (ماعنده من المتاع الاجَعْفٌ).
الجَعْفَـرُ: چـەم، روبار ە حوشـترێك شیری زۆر بێ، (ك: جعافِر).
الجَعْفَرِيـة: تـاقمێکن لەشیعەی ئیمامی، شـوێنکەتووی جەعفـەری صادقن ە هەروەها پێڕێکن لە موعتەزیلەکان.
الجَعْفِيلُ: جینسی گیایێکە لای خواروی بـەناو روەك‌و درەختـی تـردا بـڵاو دەبێتـەوەو تییانـدەهاڵێ تەراپیەکەیان دەمژێ لە میصر پێـی دەڵێن: (هالوك) بـە کوردی خۆمـان رەنگە ترترە بێ.
جَعَلَ: (جَعَلَ اللهُ الشّيْئَ): خودا ئەو شتەی دروسـتکرد ە لـە قورئانـدا هـاتووە دەفـەرموێ: ﴿وَجَعَـلَ الظُّلُمَـاتِ وَالنُّـورَ﴾: تـاریکی‌و رونـاکی بەدیهێناون، بـەمانا پاشکوێ خستن دێ ە دەگـوترێ: (لم أجْعَـل حاجتـك وراء ظهـري) ئیشـەکەتم پاشـکوێ نەخستووە.
جَعَـلَ القِـدرَ: مەنجەڵەکـەی بـە جیعـال لەسەر ئاگرەکە داگرت.
جعــل للعامــل: بـۆ کریکارەکـە کرێـی دیاریکرد.
جَعَـلَ: دەسـتی پێکـرد دەگـوترێ: (جَعَـلَ یفعل کذا).
جَعِلَ الماءُ جَعَـلاً: ئاوەکە قالۆنچەی زۆری تێکـەوت یـان زۆری قالۆنچـە تێـدا مردار بوونەوە.
جَعِلَ الغُلامُ: منداڵەکە کورتە باڵاو قەڵەو دەرچوو
أجْعَـلَ القِـدْر: مەنجەڵەکـەی بـەجیعال داگرت.
جَعَـلَ فلانـاً ولـه: کرێـی بـۆ فلانکـەس دیاریکرد.
جاعلـه مجاعلـة وجعـالاً: کرێـی بـۆ دیاریکرد.
اجْتَعَلَ الشّيْئَ: شتەکەی دروست کـرد، دەگـوترێ: (اجْتَعَلَ في الخشب سريراً) لـەدارو تەختـە قەرەوێڵـەی دروستکرد.
تجـاعلوا الشّـيْئَ: شـتەکەیان لـەناو خۆیاندا بەشکرد.
الجِعَـالُ: ئـەوکرێ‌و پاسـاومیە لـەبری کارومردەگیرێ یان بەرتیلە هـەروەها ئامێرێکە مەنجەڵی پێ لەسـەر ئـاگر دادەگیرێ، دەستگرە، (ك: جُعُل).

الجَعَالَةُ: ئەو كرێیەیە یان بەرتیلە کە لەجیاتی کارکردن دەدرێ، (ك: جَعَائِل).

الجِعَالَةُ: بەمانا (الجِعال) دێ، (ك: جَعَائِل)ە.

الجُعَلُ: بەمانا (الجعالة) دێ، (ك: جعول)ە.

الجُعَلُ: گیانلەبەرێکە وەکوو خونفوساء لە شوێنی شێدارو نماویدا دەژی.

الجُعَلُ من الناس: ئادەمیزادی کوڵەبنەی رەش و زۆر بڵێ و نیزاعکار.

الجَعْلَةُ: دارخورمای کورت کە دەست نەیگاتێ.

الجعيلة: بەمانا (الجُعَل) دێ.

جَعَمَ الرجلُ جَعْماً: پیاوەکە تەماعکاربوو زۆری هەڵپەکرد.

جَعَمَ الى الطعام: ئارەزۆی بۆ خۆراکەکە پەرەی سەندو زۆری حەز لێ کرد.

جَعَمَ البعيرَ: دەمبەستی لە دەمی حوشترەکە کرد قەپاڵی بۆ لەهیچ ناگیرێ.

جَعِمَ الرجلُ جَعَماً وجَعَامَةً: بەمانا (جَعَمَ) دێ.

جَعِمَت الإبلُ: حوشترەکە هیچی دەست نەکەوت بیخوا ئیسقانی کرۆشتن.

جَعِمَ: قسەی زبرو ناخۆش بوو، دەنگی گرو زڕ بوو.

أَجْعَمَ المكانُ: شوێنەکە گژوگیاکەی خوراو تەواو بوو.

اجْعَمَ القومُ: ئەو قەومە حوشترو ماڵاتیان توشی دەردبووە.

اجْعَمَ الشيئَ: ئەو شتەی لەبێخ دەرهێنا.

تَجَعَّمَ: تەماعی زۆر بوو، زۆری هەڵپەکرد.

الجُعامُ: دەردێکە تووشی حوشتر دەبێ.

الجِعَمُ: برسیەتی.

الجِعْمِيُّ: ئادەمیزادی بەتەماع و چاوبرسی و بەهەڵپە بۆ ماڵ پەیداکردن.

الجَعُومُ: تەماعکار لەشتێك کە تەماعی تێیا بەکار نایە ە ژنی برسی.

الجَيْعَمُ: برسی ە چاو چنوکێك هەرچی ببینێ حەزی لێ دەکا بیخوا.

الْمَجْعَمُ: پەناگا، (ك: مجاعم).

جعا الجِعَةَ جعْواً: بیرەی دروستکرد.

جَعَا البَعْرَ ونحوه: قشپلی کۆکردەوە تا بوو بە کۆمەڵێکی گەورە.

الجِعَةُ: بیرەی دروستکراو لەگەنم و جۆ.

الجَعْوُ: قوڕ ە ئەوەی کۆبکرێتە لە قشپل و تەپاڵە تا دەبێتە کۆمەڵێك.

الجعْوُ: بەمانای (ألجِعَةُ)دێ.

الْجَعْوَلُ: بێچوی نەعامە، (ك: جعاول)ە.

الجغرافية: زانیارییەکە تێیدا لێکۆڵینەوە دەکرێ دەربارەی دیاردە سروشتییەکانی روبەری زەوی، باسی کێوەکان دۆڵەکان دارەستانەکان دەشتاییەکان، گیانلەبەرانی ماڵی و کێوی ە باسی ئادەمیزدەکان، هەروەها باسی دیاردە ئادەمیزادییەکانیشی تێدا دەکرێ.

جَفَا الزَّبَدُ جَفْواً: كەفەكە بەرز بوو.
جَفَا القِدْرُ: مەنجەڵەكە لەكاتى كوڵين دا كەفەكەى فڕێ دا.
جَفَا الوادي غثاءَهُ جَفْئاً: شيوەكە خشتو خۆڵى خۆى فڕێداو هەموى راماڵى.
جَفَأَ القِدْرَ والوادِيَ: خشتو خۆڵو خاشاكى مەنجەڵەكە يان هى شيوەكەى لابرد.
جَفَأَ الرجلَ: پياوەكەى بەزەويدا دا تەراحى كرد.
جَفَأَ القِدْرَ: مەنجەڵەكەى سەرە نقون كردو بەتاڵى كرد ٥ لەحەديثدا هاتووە: (أنه حرم الحمر الأهليه فجفئوا القدور): پێغەمبەر (د.خ) گۆشتى كەرى ماڵى ياساغ كرد، ئيتر خەڵكەكە مەنجەڵەكانيان سەرەو نقون كردن.
جَفَأَ البَقْلَ والشَّجَرَ جَفْئاً: لە بێخەوە روەكەكانو درەختەكانى هەڵكەندنو فڕێى دان.
جَفَأَ البابَ: دەرگاكەى داخست.
أجْفَأَت الأرض: خێرو بێرى زەوى رۆيىو تێدا چوو.
اجْفَأَ الواديُ والقدرُ: خۆڵو خاشاكى شيوەكە يان مەنجەڵەكە سەركەوتو سەر ڕێژى كرد.
اَجْفَأَ القِدرُ الزبدَ وبه: مەنجەڵەكە كەفو چڵكى خۆى دەردا.
اجْفَأَ الرجُل: بەمانا (جَفَأَه) دێ.
اجْفَأَ ماشيَتَهُ: بە لێخوڕينو ڕێگا بڕينى زۆرو ئالف پێ نەدان، ئاژەڵەكانى خۆى ماندوكردن.
اجْتَفَأَ الباب: بەمانا (جَفَأَ) دێ.
إجْتَفَأَ البَقْلَ والشَّجَرَ: بەمانا (جفأهما) دێ.
الجُفَاءُ: ئەو كەفو خشتو خۆڵو خاشاكەيە لافاو يان مەنجەڵ دەرى دەدا ٥ قورئان دەفەموێ: ﴿فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً﴾ ٥ هەروا وشەى (جفاء) بەمانا كەشتى خاڵى دێ ٥ هەروەها پێڕێكى ڕەوى موعتەزيلەكانن ٥ دەگوترێ: (نبذه جُفَاءً) گۆشەگيرى كردو لەناو هاوڕێيانى خۆى وەدەرى نا.
الجِفْتُ: ئامێرێكى عەمەلياتى پزيشكييە دوو دەسكى هەيە.
جفجف الثوبَ الجديدُ ونحوه: كراسە تازەكە خڕىو خشەى هات ٥ كراسەكە وشك بۆتەوە هەندێ شەى تێدا ماوە.
جَفجف الموكبُ: كاروانەكە بەڕێ كەوت خرمەخرمى قاچەكانيان دەبيسترا.
جفجف النَّعَمَ: ئاژەڵەكانى بەتوندى لێخوڕين كەوتنە گورگە لوقە.
جفجف الماشيةَ: ئاژەڵەكانى كوكردنەوە ٥ حەوقى كردن.
تَجَفْجَفَ الطائر: باڵندەكە خۆى فش كردەوە ٥ بەسەر هيلكەكانى دا كڕكەوتو باڵى بەسەردا هێنان.
الجفاجِفُ: شێوەو پۆشاك.
الجفجف من الأرض: چاڵايى ناو زەوى چاڵى

قولی پان‌و پۆڕ ٥ ڕەشەبای بەهێز کەبەسەر هەرشتێکدا بڕوا وشکی بکا ٥ ئافرەتی زۆر بڵێ‌و چەقەچەناو.

جَفَخَ جَفْخاً: بەخۆی نازی‌و تەکەبوری کرد، (هو جفاخ).

جَانَخَهُ: خۆی بەسەردا بادا، شانازی بەسەردا کرد.

جَفَرَ جفوراً: وازی لەناو فرێدان هێناو جیماعی بۆ نەکرا.

جَفَرَ الجديُ: کاریلەکە یان بەرخۆلەکە زل بوو ورگی گەورە بوو.

جَفَرَ من المرض: لەنەخۆشییەکەی ڕزگاری بوو چاکبۆوە.

أَجْفَرَ: بەمانا (جَفَرَ) دێ ٥ گوم‌و بوو ٥ بۆنی جەستەی گۆڕا ٥ کەلەکەی پان بوون.

اجْفَرَ عنه: وازی لێ هێنا تەرکی کرد.

اجْفَرَ الركية وغيرها: بیر یان هەر شتێکی لەو جۆرە بێ پان‌و پۆڕی کرد.

اجْتَفَرَ: لە ناو فرێدان‌و جیماعکردن کەوت.

تَجَفَّرَ: بۆ مطاوعەی (جَفَرَ) هاتووە.

اجتَفَرَ الجَفْرُ: خۆی دارشت قەڵەو بوو واتە: کاریلەکە یان بەرخۆلەکە گۆشتی گرت قەڵەو بوو، توانای لەوەرخواردنی پەیدا کردو پێویستی بەخواردنی شیری دایکی نەما.

اسْتَجْفَرَ: بەمانا (تَجَفَّرَ) دێ.

الجَفْرُ: کاریلە یان بەرخۆلەکە پێ بگاو ورگی پان ببێ ٥ منداڵ کە گوشتن ببێ‌و ورگ پەیدا بکا ٥ بیری ئاو کە پان‌و پۆڕبێ‌و ئەم لاو ئەولای بەبەرد هەڵنەچنرابێ، (ك: أجفار، جِفار، جُفرَة)٥.

هەروەها ناوە بۆ کتێبێك کە ئیمامی عەلی یان جەعفەری صادق: ڕوداوی داهاتووی پێشبینی کردووەو لەو کتێبەدا تۆماری کردون.

علم الجَفْر: زانیارییەکە دەربارەی پیتەکان لەڕوی مانایانەوەو ئاماژەکردنیان بۆڕوداوی ڕۆژگار.

الجُفْرَة من كل شيئ: ناوەڕاستی شت یان زوربەی شت ٥ یان چاڵی کەوانەیی گەورە ٥ درزی دینگەو کۆڵەکە کە لەزەوی دا چەقێندرابن ٥ ناوەوەی سینگ، (ك: جفر، جفار).

الجفير: تیردان، یان کەشکۆڵێك لەتیردان گەورەتربێ لە پێست یان لە دار دروستکرابێ ٥ لەپەندی پێشینانا هاتووە (ليس في جفيره غير زندين) بە کەسێك دەگوترێ: خێروبێری بۆ کەس نەبێ.

الجَفِيرَة: بەمانا (الجفير) دێ.

الْمِجْفَرُ من الطعام: جۆرە خواردەمەنییەکە هێزی جیماعکردن لەو کەسەدا کەم بکاتەوە کە دەیخوا.

الْمُجْفَرُ: ئەسپ‌و حوشتری ورگ زل ٥ یان هەر گیانلەرێك کە کەلەکەی پان‌و گەورە بن.

جَفِسَ من الطعام جَفَساً وجفاسةً: خواردەمەنییەکەی پێش چاو کەوت ئارەزۆی ناکا.

الجِفسُ من الناس: پیاوی خراپو بەد لەگەڵ ئەوەشدا هیچی لەبارانەبیو خوێڕیو تەمبەڵ بێ ٥ پیاوی کەتەو زەبەلاحو وشك تەبیات.

جَفَشَهُ جَفشاً: کۆی کردەوەو کەمێك گوشی.

جَفَشَ الناقةَ: بەسەری پەنجەکانی حوشترەکەی دۆشی.

جَفَظَه جَفْظاً: پڕیکرد.

إجْفَأظَّ: بەهۆی نەخۆشی یان ئەو زەبرەی پێی کەوت خەریکە بمریو وا لەگیانەلاّودایە.

اجْفَأظَّ الجيفةُ: لاشەکە هاوسا.

الْجَفْظُ: حەبلی کەشتی.

الْجفيظُ: کوژراوی هەڵاوساو.

جَفَّ الشَّيءَ جفوفاً وجفافاً: وشك بووە.

جَفَّ الرَّجُلُ: پیاوەکە بێ دەنگ بوو ورتەی نەکرد.

جَفَّ الشَّيءَ جفاً: شتەکەی کۆکردەوە.

جَفَّفَ الشَّيءَ تجفيفاً وتجفافاً: شتەکەی وشك کردەوە.

جَفَّفَ الانسانَ أو الفرسَ: زرێی لەبەرکرد، یان شتێکی خستە سەرپشتی ئەسپەکەی بۆ ئەوەی بیپارێزی لە بریندار بوون.

اجْتَفَّ ما في الاناء: هەرچی لە قاپەکەدا بوو خواردییەوە.

تَجَفَّفَ: بۆ مطاوعەی (جَفَّفَ) هاتووە.

تَجَفَّفَ الطائر: باڵندەکە خۆی فش کردەوە ٥ بەسەر هێلکەکانی دا خۆی کڕکردو باڵەکانی بەسەردا دان.

التَّجْفَاف: ئەو شتەیە شەڕکەر لەبەری دەکاوەکوو زرێ، هەروا سەرجلو شێوە کورتانو زینێکە دەخرێتە سەرپشتی وڵاغە بەرزە بۆ ئەوەی لەبرینداربوون بپارێزرێ، (ك: تجافيف)٥.

الجُفَاف: ئەوەی وشك بێتەوە لەو شتانەی وشك دەکرێنەوە.

الجُفَافَةُ: ئەو گیاو گژەی وەکوو حەشیشە وایەو بڵاو دەبێتەوە.

الْجَفَفُ: زەوی وشکی رەقەلاّن ٥ پێداویستی.

الجَفُّ: کۆمەڵێك ئادەمیزاد.

الجُفُّ: شتی کلۆر ٥ ئەو پەردەیەی بەسەر جروزەی خورماوە هەیە ٥ دۆڵچەی بە ئەندازەی نیوە دیزە یێك بێ ٥ پیرەمێرد ٥ تەپۆڵکە زەوی نەزۆر رەق نەزۆر نەرمەلاّن بێ ٥ کۆمەڵێك ئادەمیزاد ٥ کەسایەتی هەموو شتێك.

الجُفَّةُ: کۆمەڵێك ئادەمیزاد ٥ دوڵچەی بچوك کە دیزەیەك پڕبکا.

الجَفيف: گیای وشکەوە بوو پوۆشو پەلاش.

الْمُجَفِّفَ: مادەیەکی زەیتی لینجە لە کەتان یان لەخەشخاش دەروست

دەكـــرێ ئـــەمجار كـــەمێك
لەخۆشــكراوی مەغنیســی تێكــەڵ
دەكرێ ئەمجار رەنگی زەیتی تێكەڵ
دەكرێ بۆ ئەوەی زوو وشك بێتەوە.
جَفَلَ جفولاً: هەڵات، هەڵسلەمییەوەو هەڵات ٥ بەگورجی رۆیی ٥ جاڕز بوو ترسا ٥ دەگوترێ: (فلان جافل القلب).
جَفِلَ الشَّعْرُ: قژەكە ژاكاو تێكچوون.
جَفَلَ الفيلُ: فیلەكە پیسایی خۆی توڕدا.
جَفَـلَ الشَّـيْءَ جفْـلاً: شـتەكەی رامـاڵیو رایدان دوری خستنەوە.
جَفَلَ البحـر السـمكَ: دەریـا ماسییەكانی هەڵدایە كەنار.
جَفَلَ الريحُ السحابَ: با هەورەكانی رادان.
جَفَلَ الشَّيْءَ عـن الشَّيْءَ: ئـەو شتەی لـەو شتە دور خستەوە.
جَفَلَ الطَّيْرَ وغيره: باڵندەكەی تەرەكرد.
جَفَلَ فلاناً: رۆیشتو پەلەی كرد.
جَفَّلَهُ: دەری كرد ٥ رای ماڵێ ٥ (إنْجَفَلَ) بۆ مطاوعەی (جَفَلَهُ) دێ.
تَجَفَّلَ: بۆ موطاوعەی (جَفَلَهُ) هاتووە.
تَجَفَّلَ الـديكُ: كەڵەشێرەكە خـۆی فـش كـردەوە پـەروتوكی گـەردنی راسـت بوونەوە.
الأجْفَـلُ: كۆمـەڵێك ئـادەمیزاد ٥ دەگـوترێ: (دعاهم الاجفل) هـەموو ئادەمیزادەكانی بانگ كردن بۆ نانخواردن.
الأجْفَلَةُ: بەمانا (الأجفل) دێ.
الإجْفيلُ: ئەو كەسەی لە هەموو شتێك دەترسێ.
الجُفَالُ: زۆرینە لە هەموو شتێك.
الجُفَالَةُ: بەمانا (الجفالُ) دێ.
الجَفْـلُ: ترسـنۆك: كەسـێكە لـە هـەموو شـتێك بترسـێ ٥ هـەوری بارانـاوی ٥ جۆرە مێرویەكە رەشو گەورەن.
الجِفْلُ: شیاكەی فیل.
الجَفَلُ: كۆمەڵێك ئادەمیزاد.
الجَفْلَـةُ مـن الشـجر: درەختێكـە گـەڵای زۆری بی ٥ خوری بڕاوە.
الجُفُولُ من النسـاء: پـیرەژنو ئـافرەتی بەساڵا چوو.
الجفيلُ: خوری زۆر ٥ ئەو سەرفرتاندنو هەڵپاچـینو قونارکردنەیــە کەلــە رووەكو زرعـات دەكرێتــەوە كاتــێ زۆر پڕو چڕ دەبێ.
جَفَنَ الطعامَ جَفْناً: خۆراكەكەی خستە نـاو تەشتەكەوە (ناو قصعەكەوە).
جَفَـنَ نَفْسَـهُ عـن الشَّـيْءَ: خـۆی لـە خراپەكاری گێڕایەوە.
جَفَّـنَ: تەشـت (سـوێنە)ی دروسـتكرد ٥ سـوێنەیەكی پێشكەشــكرد، خــۆراكی تێـدابوو ٥ دەگـوترێ: (إئتِنـا نَجْفِـنُ لـك) وەرە لامان سوێنەت بۆ دروست دەكەین.
تَجَفَّـنَ: خـۆی پاڵدایـە خێڵـی جوفنـە، خـۆی بەیەكێ لەو هۆزە حیساب كرد.
الْجَفْنُ: پێڵوی چاو ٥ لەپەنـدی پێشـینانـدا هـاتووە (انـە لشـديد جفـن العـين) بەكەسێك دەگوترێ: كە بـۆ شـەوبە

خەبەری ئازابێ‌و بەشەو کەم بنوێ ٥ کالانی خەنجەرو شمشێر، (ك: أجْفُن اجفان جُفون).

جَفْنُ الماء: هەور.

جفنا رغيف: هەردوو دیوی کولێرە.

الجَفْنَةُ: تەشت، سوێنە ٥ بیری پچوك، (ك: جِفان، جِفَن)٥ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ﴾ ٥ لە زانستی کیمیادا بە قاپێك دەگوترێ: لەسواڵەتی چینی دروست دەکرێ بۆ گەرمکردنی شت بەکاردێ.

جَفَا الشَّيْءَ جفاءً وَجَفْواً: تەرە بوو دوورکەوتەوە ٥ رەق بوو.

جفا فلان: فلاّنکەس تەبیاتی توندو تیژی بوو، رەوشتی ناشیرین بوو.

جفا الشَّيْءَ عليه: شتەکەی لەسەر قورس بوو.

جفا الشَّيْءُ: شتەکەی دوور خستەوە توڕی دا.

جفا فلاناً وعليه: روی لەفلاّنکەس وەرگێڕاو دەنگی لێ دابڕی.

جَفَا البَقْلَ: لە رەگ‌و ریشەوە روەکەی هەڵکەند.

جفي البَقْلَ: روەکەکەی دورخستەوە.

جفي فلاناً: خستی.

أجْفَتِ الأرض: زەوییەکە خێرو بێری نەما وەکوو کەف‌و خاشاکی سەر لافاو بێ سوودە.

أجفى الماشيةَ: ئاژەڵەکانی لێ خوڕین بێ رەحمانە راوی نان.

جافى الشَّيْءَ: شتەکەی دوور خستەوە.

اجتَفَاهُ: بەمانا (جفاه) دێ.

تجافى: بۆ مطاوعەی (جافاه) دێ ٥ (تجافى عنه) لێی دورکەوتەوە.

تجافى في سجوده: لەکاتی سوژدە بردندا قوڵەکانی لەکەلەکەو ورگی‌و لەڕانی دورخستەوە.

استَجْفَاهُ: بەوشك تەبیاتی لەقەڵەمدا.

الجافى في علم الرسم: نەوەیە وێنەکە بەپێچەوانەی سروشتی خۆی بخرێتە بەرچاو ٥ وەکوو ئەوە نمونەکە نەرم بێ وێنەکە وابێتە بەرچاو کە رەق‌و تەقە.

الجُفَاءُ: ئەو کەف‌و خشت‌و خاڵەیە مەنجەڵ یان لافاو بەملاو بەولای خۆیدا دەیهاوێ.

الجُفايَةُ: کەشتی بەتاڵ.

جَلَبَ جَلْباً وَجلَباً: هەراو هۆریای بەرپاکرد.

جَلَبَ الجُرحُ: برینەکە گۆشتە وەزونی هێنایەوەو قەتماغەی بەست.

جَلَبَ الدمُ: خوێنەکە وشك بۆوە.

جَلَبَ عليه: تاوانی کرد ٥ (جَلَبَ لأهله): کاسبی بۆ ماڵ‌و منداڵی خۆی کرد.

جَلَبَ الشَّيْءَ: شتەکەی لە شوێنێکەوە گواستەوەو بۆ شوێنێکی تر ٥ لەپەندی پێشینانذا هاتووە: (رب أمنية جلبت منية): زۆر هیواو ئاوات هەیە مردن دێنێ.

جَلَبَ فلاناً: هەرەشەی لەفلاّنکەس کرد بەسزادان‌و گەلە کۆمەکی لێکردن.

جَلَبَ علی الفرس: کەمێ ئەسپەکەی هێواش کردەوە بۆ ئەوەی بازبدا.

جَلِبَ الشَّیئُ جَلَباً: شتەکە کۆبووەوە.

أجْلَبَ القومُ: هۆزەکە کۆبونەوەو گەلەکۆمەکییان کرد.

اجْلَبَ الجرحُ: بەمانا (جَلَبَ) دێ.

أجْلَبَ الدمُ: خوێنەکە وشك بووە

أجْلَبَ فلان لاهله: کاسبی بۆ ماڵو منداڵی خۆی کرد.

أجْلَبَ علیه: کۆبۆوە لەسەری.

اجْلَبَ الرجلَ: هەڕەشەی لێکرد بەسزادانو گەلە کۆمەکی لێکرد.

أجْلَبَ: یارمەتی داو کۆمەکی پێ کرد.

أجْلَبَ الشَّیئَ: بەپەڕوی تەرشتەکەی داپۆشی.

أجْلَبَ علی الفرس: لە ئەسپەکەی تۆزێ هێواش کردەوە بۆ ئەوەی بازی پێ بدا.

جَلَّبَ القومُ والرعدُ والغَیثُ: خەڵکەکە، هەورەکە، بارانەکە: دەنگیان لێ هات.

جَلَّبَ علی الفرس: بەمانا (جَلَبَ) دێ.

انجلب: بۆ موطاوعەی (جلب) هاتووە.

تَجَلَّبَ: بەشوێن لەوەڕی خۆشدا گەڕا.

اسْتَجْلَبَ الشَّیئَ: داوای کرد ئەو شتەی بۆ بێنن.

الجالِبةُ: بەڵاو کارەسات، (ك: جوالب).

اَلجَلَب: جەڵەب: کۆمەڵە خوشتر یان رەشە وڵاخو مەڕو زن کە دەبرێن بۆ فرۆشتن هەروەها کاڵاو شتی تر کە بەکۆمەڵ بېرێ بۆ فرۆشتن، (ك: اجلاب)ە.

الجِلْبُ من کل شيئ: بەمانا پەردەی ئەو شتەیە کە لەگەڵیا دەگوترێ ە لەگەڵ شەودا بەمانا تاریکییەکەیەتی ە دەگوترێ: (جِلب اللیل) ە هەروەها بەمانا هەوری گەواڵ گەواڵو چڕو پڕە بابێ بارانیش بێ، (ك: أجلاب)ە.

الجُلْبَانُ: هەمبانەیەکە کیفێکە لە پێست دروست دەکرێ بۆ ئەوەی شمشێری ناو کالانی تێدا هەڵگیرێ ە یان سوار شمشێرو پێداویستییەکانی دەخاتە ناوی ە روەکێکی وەرزییە لە پێری (قورنییە) تۆوەکەی دەخورێ.

الجُلُبّان: بەمانا (الجُلْبان) دێ ە هەروەها بەمانا (جەڵەبچی) دێ.

الجُلْبَةُ: ئەو توێکڵەیە لەکاتی چاکبونەوەی برینەدا دەکەوێتە سەر برینەکە ە پێستێکی تەڕە دەخرێتە سەرشت بۆ ئەوەی ناوەکەی هەڵمژێو وشك بێتەوە ە پەڵە هەور ە پەڵەی لەوەڕگا ە رۆژگاری ناخۆشو کارەساتاوی (ك: جَلَب)ە.

الجُلاّبُ: ئاوی گوڵاو.

الجَلوبَةُ: هەرشتێك لە دەرەوەی وڵاتەوە بهێندرێ بۆ بازرگانی پێ کردن ە حوشتر ئەگەر باری لێ بنرێ، (ك: جلائب)ە.

الجَلیبُ: شتی هێنراو، بۆ (نێرو مێ) دەبێ.

الجَلیبةُ: شتی هێنراو.

جَلْبَبَهُ: جيلبابی لەبەرکرد.
تَجَلْبَبَ: بۆ مطاوعەی (جلبب) هاتووە.
الجِلْبَابُ: کراس ◦ کراسی ئاودامان، جزداشە ◦ سەرپۆش ◦ کەوا ◦ بالتۆ ◦ عەبای ئافرەت، (ك: جلابيب)ە.
جَلْجَلَ السحابُ وَالرَّعْدُ: هەورەکە گرمەو لەرەی کرد.
جَلْجَلَ الرجلُ: پیاوەکە زەنگەکەی جولاند.
جَلْجَلَ الفرسُ: ئەسپەکە حیلەی خۆش بوو گڕی تێدانەما.
جَلْجَلَ الشّيْءَ: شتەکەی جولاند لەئاکامی جولاندنەکەیدا دەنگێکی بەهێزی لێهات ◦ ئەو شتەی تێکەڵ بەشتێکی تر کرد لەئاکامی تێکەڵاو بوونەکەدا دەنگێکی گەورەی لێ پەیدا بوو ◦ زەنگی بەشتەکەوە بەست ◦ شتەکەی لەبێژنگدا.
تَجَلْجَلَ: بۆ مطاوعەی (جلجله) دێ ◦ دەگوترێ: (تَجَلْجَلَ القوم للسفر): خەڵکەکە کەوتنە جمو جوڵ بۆ سەفەر.
الجُلاَجِلُ: دەنگی بەهێزی بێ گڕێو گۆڵ ◦ منداڵی روح سوکی وریا لەئیشی خۆیدا.
الجَلْجَالُ: دەنگی بەهێز
الجُلْجُلاَنُ: کونجی کە لە توێکڵەکەی دایەپێش دروێنەکردنی◦ دانەوێڵەی گژنیزە ◦ ناخی دڵ.
الجُلْجُلُ: زەنگی بچوك ◦ کاری گەورەو بچوك.

المُجَلْجِلُ: پیاوی ئازاو رەکابەرو زیرەكو بەدەمو پل ◦ فەرمانڕەوای بەهێز ◦ پیاوی رێكو پێكو نەجیب زادە.
المُجَلْجَلُ: وە جاخزادەو نژاد پاكو خاوێنو پاڵفتە.
جَلَحَ الحيوانُ النّبتَ والشّجرَ جَلْحاً: ئاژەڵەکە روەکەکەی خوارد درەختەکەی خوارد ◦ سەرەتەرزەو سەرانسەرەکەی خوارد.
جَلِحَ جَلَحاً: ئەملاو ئەولای سەری توکی پێوە ماوە ◦ توکی سەری لەو دوجێگەیەدا کۆبۆتەوە.
جَلِحَ اليومُ: رۆژەکە سامناك بوو زۆر ناخۆشو پڕ کارەسات بوو.
جَالَحَهُ: بەر بەرەکانی کرد لێی هەڵگەڕایەوە ◦ (جَالَحَهُ بالعداوة): دژایەتی خۆی بۆ ئاشکرا کرد.
جَلّحَ الذئبُ: دێڵە گورگەکە بێچوی بوو.
جَلّحَتِ السَّنَةُ: ساڵەکە هەموو سامانەکەی برد.
جَلّحَ فلانٌ: فلانکەس رۆیشت بەخێرایی.
جَلّحَ في الأمرِ: لەوکارەدا هەرڕای خۆی پەسەند دەکاو بەقسەی کەسی تر ناکا ◦ لەسەر کارەکەی بەردەوام بوو.
جَلّحَ على القوم: هێرشی کردە سەر ئەو قەومەو پێشڕەوی کرد.
جَلّحَ الحيوانُ النبتَ والشّجرَ: بەمانا (جَلَحَهُ) دێ.

الْأَجْلَحُ: تاژەڵی کۆڵ؛ حەیوانێك شاخی نـەبێ ٥ بانێـك سـیاجی نـەبێ ٥ کەژاوەیـەك سـەری نـەبێ، (ك: أجلاح)٥.

الاِجْلِيحُ مِن النبت: ئەو گیاو گژەیە سەرەکەی خورابێ.

الجَالِحَةُ: ئەو پرژو پەرو گڵوك‌و تۆوەیە کە لە رووەك‌و درەخت هەڵدەوەرێ بەهۆی رەشەباوە.

الجُلاَحُ: لافاوی بەهێز کە هەموو شتێك رادەماڵێ.

الْجَلْحَاءُ: تـاژەڵی کـۆڵ (بـێ شـاخ) ٥ گونـدێك شـورەی نـەبێ زەوی بـێ درەخت، (ك: جُلْحٌ)٥.

الْجَلَحَةُ: شـوێنی کۆبونـەوەی قـژ لەسەردا.

الْجَالِحُ: شێر.

المِجْلاَحُ: ساڵێکی گرانـی کـە هـیچ ماڵ‌و سامانێك ناهێڵێ، (ك: مجالِح).

جَلَخَ بِفُلان جَلْخاً: فلانکەسی خست بەزەوی دا دا.

جَلَخَ السيلُ الوادي: لافاوەکە قەراخـەکانی شیوەکەی دابڕی‌و پڕی کرد.

جَلَخَ الشَّيْءَ: شـتەکەی درێـژکردەوە ٥ توێکڵەکەی لێ داماڵی.

جَلَخَ فلاناً بالسيف: بەشمشێر پارچەیەکی لەجەسـتەی فلانکـەس بـڕی‌و لێـی کردەوە.

جَلَّخَ الشَّيْءَ: بەمانا (جَلَخَهُ) دێ.

جَلَخَ الموسى ونحوها: تیژی کردەوە.

اجْلَخَّ: بێ هێز بوو، ئێسقانی جەستەی پۆڵکان توانای هەڵسانی نیە ٥ لەکاتی سوژدە بردندا قۆڵی بڵاوکردن.

الجُلاَخُ: لافاوی شت رادەر ٥ شیوی قوڵ.

الْجَلْخُ: بـەردە هەسان ٥ بـەردی چـەقۆ تیژکردنەوە.

الجِلِخُ: دەنگی ئاو خورەخوڕی ئاو.

جَلَدَ جَلْداً: لەپێستی دا ٥ بەپێست لێی دا.

جَلَـدَت الحيـة فلانـا: مارەکـە بەفلانکەسیەوە دا.

جَلَدَ به الأرض: پێستەکەی بەزەوی کێشا.

جَلَدَ فلاناً على الأمر: بـەزۆر ئـەو کارەی بەفلانکەس کرد.

جَلِدَت الأرض: زەوییەکە سەهۆڵبەندانی تێدا پەیدا بوو.

جَلُدَ جلادةً وجلودة وَجَلَداً: بـەهێز بـوو ٥ لەسـەر ناخۆشـی خـۆی گـرت ٥ (هـو جَلْدٌ) کۆیەکەی (أجلاد)٥.

أجْلَدَ: بەمانا (جَلَدَ) هاتووە.

اجْلَدَ فلاناً اليه: وایکرد فلان پەنابـەری بۆ فلانکەس‌و موحتاجی بێ.

أجْلِدَ: بەمانا (جُلِدَ) دێ.

جَلَـدَهُ بالسـيف ونحـوه مجالـدةً وجـلاداً: بەشمشـێر لێـی دا ٥ لەپەنـدی پێشیناندا هاتووە: (لولا جـلادی غنم تلادی) ئەگەر بەرگری نەبوایە خۆم‌و ماڵ‌و سامانەکەمیان لێ دەستاندم.

جَلَّدَ الشَّيْءَ: شتەکەی بەپێست داپۆشی

ە دەگوترێ: (هذا الكتاب في مجلدين وفي مجلدين).
جَلَّدَ الذبيحةَ: كوشتييەكەی كەوڵكرد ە پێستەكەی لێ داماڵی.
اجتلدوا بالسيوف ونحوها: بەشمشێر لێكیان راكێشا.
اجتلد ما في الاناء: هەرچی لەقاپەكەدا بوو خواردیەوە.
تجالدوا بالسيوف ونحوها: بەمانا (اجتلدوا) هاتووە.
تَجَلَّدَ: بۆ مطاوعەی (جَلَّدَه) هاتووە ە خۆراگریو ئازایەتی خۆی رانواند ە خۆی بەئازاو نەبەرد نیشاندا.
الأَجْلَدُ: زەوی رەقو سەخت.
التجاليد: (تجاليد الانسان): كۆئەندامی جەستەی ئادەمیزاد.
الجِلْدُ: پێست، (ك: اجلاد ، جلود)، دەگوترێ: (لَبِسَ فلان لفلان جلد النمر): فلانكەس دژایەتی خۆی بۆ فلان دەرخست.
الجَلَدُ: شتێكە لە پەرۆو پاڵ دروست دەكرێ لەسەر شێوەی بێچوە حوشتر حوشترەكەی پێ هەڵدەخەڵەتێنن بۆ ئەوەی شیر بدا.
الأَجْلَدُ من الإبل والغنم: ئەومیە نەبێچوی هەبێ نەشیر، (ك: أجلاد، جلاد).
الجِلْدَة: پارچەیەك لە پێست.
جِلْدَة الرجل: هۆزو عەشیرەتی پیاو.
الجَلَّاد: جەلاب؛ ئەو یاساوڵو دەستەو پێوەندانەن كە هەڵدەستن بەكاری لێدانو كوشتنی ئەوانەی دژی ئاغاكەیانن ە پێست فرۆشی.
الجليد: سیخوار.
المِجْلادُ: شورك، گورز ە پارچەیەك پێست یان پەڕو كە ئافرەتی شینو شەپۆڕكەر پێی لەخۆدەدا.
المِجْلَدُ: بەمانا (المِجْلاد) دێ، (ك: مجالد)ە.
المُجَلَّدُ: جەستەی بێ گۆشت ە جەستەیەك پێستی بە ئێسقانەوە نووساوە گۆشتی پێوە نەماوە.
المُجَلِّدُ: (حیوان مُجَلِّدٌ): ئاژەڵێكە لە لێدان ناترسێ.
الجُلاذِي: پتەو توندو سەخت ە بەردوشاخ ە وستا ە رەبەن.
الجلذاء: زەوی رەقو پتەو ە بەردو شاخ.
اجْلَوَّزَ: رۆیی‌و پەلەی كرد لە رۆیشتنەكەیدا.
اجلوَّز المطرُ: تێپەڕیو كاتی دواكەوتنی بارینی باران بەردەوام بوو.
اجْلَوَّز به السيرُ: رۆیشتنەكەی بەشێوەی خێرایی بەردەوام بوو.
جَلَزَ في الأرض جَلْزاً وجليزاً: بەخێرایی رۆیی.
جَلَزَ الشيْءَ جَلْزاً: شتەكەی پێچایەوەو توندی كرد.
جَلَزَ الشيْءَ الى الشيْءِ: خستیە پاڵی.
جَلَزَ الشيْءَ بالشيْءَ: ئەو شتەی بەم شتە بەست.
جَلَزَ على الأمر نفسه: لەسەر ئەنجامدانی كارەكە ورەی بەرخۆدا.

جَلَّزَ في الأرض: بەمانا (جَلَزَ) دێ ٥ (جَلَّزَ الشَّيئَ) بەمانا (جَلَزَ) دێ.
جَلْوَزَ الشرطيُ: پۆلیسەکە بەهێواشی هاتو چۆی کرد.
الجِلاَزُ: هەرشتێك بەسەر شتێکی تردا خوار بکرێتەوەو تێوەی بپێچرێ.
الجَلْـزُ: بازنەیەکە دەکرێتـە لای خـواروی دەسکی رمبو شمشێرەوە.
الجِلْـوَزُ: پیـاوی کەتـەو ئـازا: درەختـی بندوق ٥ پۆلیس.
الجِلْوازُ: پۆلیس، (ك: جلاوزة)٥.
الْمَجْلُـوزُ: پیـاوی گۆشـتنو شـانو مـل قەوی ٥ راپەسەندو ئاقڵ.
جَلَسَ جلوساً: دانیشت ٥ (جلس الطـائرُ): باڵندەکە هەڵنیشت.
جَلَسَ الشَّيئُ: شتەکە مایەوە.
جَلَـسَ فـلان جَلْسـاً: فلاّنکـەس هاتـە شـوێنێکی بـەرزایی‌و پتـەو ٥ دەگـوترێ: (جلـس الـسحابُ): هەورەکە بەرەو بەرزایی رۆییشتن.
أجْلَسَهُ: دای نیشاند.
جَالَسَـهُ: لەگـەڵی دانیشـت (هـو مجـالس، جليس) ٥ دەگوترێ: (هو جليس نفسـه) ئەگەر لەخەڵك گۆشەگیر بوو.
تجالَسُوا: خەڵـکەکە هەنـدێکیان لەگـەڵ هەندێکیان دانیشتن.
اسْتَجْلَسَهُ: داوای لێکرد دابنیشێ.
الْجَلْسُ: ئافرەتێـك دانیشێ لـە حەوشـەو بەردەرگاو جێی نـەهێڵێ ٥ ئافرەتی ڕەزانو خـاوەن رەوشـت ٥ شـتی ئەسـتورو درێـژو پتـەو ٥ شـەرابی کۆن، (ك: اجلاس، جلاس).
الجِلْسُ: هاونشین، گێلی تێنەگەیشتوو.
الْجَلْسَـةُ: یـەك دانیشـتن، کۆبوونـەوەی کۆمـەڵێك خەڵـك بـۆ قسەکردنو بریـاردان لەسـەر پرۆژەیـەك ٥ دانیشتنەکە بەکراوە دادەنرێ ئەگەر رێگا هـەبوو هـەموو کـەس ئامادەی بێ، بەداخراو حسێب دەکرێ ئەگـەر تایبـەت بـو بـۆ ئەندامـەکانی ئـەو کارەو سەربەو حیزبو لایەنە.
الْجَلَسَةُ: کەسێك زۆر دانیشتبێ
الجِلْسِيُ: دەوروبەری گلێنەی چاو.
الْجُلُسَّـانُ: گـوڵی سـپی، یـان گـوڵی هەڵوەریو.
الجِلِّيسُ: هاونیشین ٥ زۆر دانیشتو.
الْمَجلِس: شوێنی دانیشـتن ٥ کۆمـەڵێك ئادەمیزادی تایبـەتی بـۆ تێـڕوانینو لێکۆڵینـەوەو بریـاردان لەسـەر شتێك.
مجلس الشعب: یانەو ئەنجومەنی گەل.
مجلس العموم: یانەو ئەنجوومەنی گشتی.
مجلس الاعيان: ئەنجوومەنی پیران.
جِلسرين: شلەمەنییەکی لینجو لەزگەییە تامی شیرینەو بێ رەنگە.
جُلاّش: جۆرێکە لە خـۆراك، شیرینی لێ دروست دەکرێ.
جَلَـطَ الرجلُ جَلْطا: درۆی کرد ٥ سوێندی خوارد.

جَلَط الشَّيءَ عن الشَّيءِ: شتەکەی لەو شتە داماڵی، روتی کرد ٥ کوشتی پەکەی کەوڵ کرد ٥ سەری تاشی ٥ شمشێرەکەی روت کرد لە کالان دەری هێنا.

تَجلَّط الدمُ: خوێنەکە لەنێو دەمارەکاندا یان لە دەرەوە خەست بووە.

إجْتَلَطهُ: پاشقولی دا، دزی.

اجْتَلَط ما في الاناء: چی لەقاپەکەدا بوو خواردییەوە: دەگوترێ: (إجْتَلَط الاناء): قاپەکەی خواردەوە.

إنْجَلَط: بۆ موطاوعەی (جَلَط) هاتووە.

إنْجَلَط الشَّيْءَ عن الشَّيْءِ: ئەو شتە لەو شتە روت بووە.

الْجُلْطَةُ: باقی ماندەی ماست لەقاپدا ٥ پارچەیەك لەخوێن.

جَلَعَ جلوعاً: بێ شەرمو حەیابوو قسەی ناشیرینی کرد.

جلعت المرأةُ: ئافرەتەکە خۆی سفور کردو خۆی بۆ بێگانەو نامەحرەم دەرخست.

جَلَعَ الشَّيءَ: شتەکەی دەرخست، ئاشکرای کرد.

جَلَعَ الثوب: کراسەکەی داکەند.

جَلِعَ جَلْعاً وجلاعة: بەمانا (جَلَعَ) دێ ٥ بەمانا هەڵگەڕانەوەو دەرکەوتن دێ ٥ بەمانا دەم داپچڕین‌و کلبەتیژکردنەوە دێ.

جَلِعَت الشفتان: لێوەکان هەڵقرچان‌و یەکنەکەوتنەوە ٥ دەگوترێ: (جَلِعَ الفم – واللثة): لێوەکان هەڵگەڕانەوەو پوکەکەی دەرکەوت.

جَالَعَ: بەمانا (جَلَعَ) دێ ٥ (جالعت المرأة): بەمانا (جَعَلَت المرأة) دێ.

جَالَعَ فلاناً: کێشەی لەگەڵ فلانکەس کرد بەشێوەی ناشیرین ولامی دایەوە.

إنْجَلَعَ: بۆ مطاوعەی (جَلَعَة) هاتووە.

تجالَعُوا: بەمانا کێشەیان تێکەوت‌و یەکتریان بەجوێن داشت لەکاتی دابەشکردنی ماڵ‌و ساماندا یان لەکاتی خواردنەوەدا یان لەکاتی قورمارکردندا.

الجَلِيعُ من النساء: ئەو ژنەیە لەلای مێردەکەی خۆ دانەپۆشێ ٥ لە حەدیثی پێغەمبەردا هاتووە: (جليع على زوجها حصان من غيره).

جَلَفَهُ جَلْفاً: بەمانا رامالین‌و رادان دێ ٥ سپی کردو توێکلی لێ داماڵی گروی پێستەکەی لێ کردەوە ٥ لە بێخ دەری هێناو هەڵی کەند.

جَلَفَ الذبيحة: کوشتییەکەی گرو پێستەکەی کەند.

جَلَفَ الجُلاَفَ: سەری کۆڵینەو کۆپەکەی لابرد.

اجْلَفَ الرجلُ: پیاوەکە سەرقاپی کۆڵینەو کوپەکەی دوور خستەوە.

جَلَفَ الدهر فلاناً: زەمانە ماڵ‌و سامانی پێ نەهێشت.

اجْتَلَفَهُ: بەمانا (جَلَفَهُ) دێ.

تَجَلَّفَ: بۆ (مطاوعة)ی جلف دێ ٥ كزو لاواز بوو.

الجَالِفَة: ئەو سالەیە ماڵو سامان بفەوتێنێ ٥ برینێك گۆشتەكە بدڕێو نەگاتە ناوەوە.

الجُلاَّف: قوڕ ٥ (جلاف الدنّ): ئەو قوڕەیە دەمی كۆلینەو كوپەی پێ سواغ دەدرێ ٥ بەخیلو چروك، گێلو ئەحمەق ٥ كوپەی بەتاڵ ٥ جەستەی بێ سەر ٥ كوشتییەك ناوسكو سەروپێی پاككرابێ ٥ نانی ئەستوری بێ پێخۆر، خەپلەو كولێرە رەقە ٥ لە حەدیثی عوسماندا هاتووە: (كل شيء سوى جلف الطعام وظلّ ثوب وبيت يستر فضل)، (ك: أجلاف، أجلف جلوف).

الجَلْفَةُ: چاوگی وشەی (جَلَفَ)ەیە. ٥ یەكجار دەگەیەنێ.

الجُلْفَةُ: ئەو شتەیە سپی كرابێ كەوڵ كرابێ توێكڵی لێ كرابێتەوە.

جُلفُ القلم: ئەو شوێنەیە كە دادراوە لەقەڵەمەكە.

الجَليفُ من الرجال: پیاوی چروك، (ك: جلفاء)٥.

الجليفةُ: بەمانا (الجلوفة) دێ ٥ بەمانا (الجلوفة)ش دێ.

جَلْفَطَ السفينةَ: لەوحەی كەشتییەكەی لێك بەستنو درزەكانی بەقێروشتی واپڕكردەوە ٥ لە حەدیثی عومەردا هاتووە: (لا أحمل المسلمين على أعواد نجرها النجار وجلفظها الجلفاظ)

الجِلفاظ: ئەو كەسەیە نێوانو درزی تەختە دارەكان پڕ دەكاتەوە بە قیرو شتی وا كون بڕیان دەكا، (ك: جلالِفطة).

الجَلْفَقُ: ئەو ئاسنو دارەیە لەملاو لەولای پەیژەو قالدرمە دەچەسپێنرێن بۆ ئەوەی كەسیان لێ بەرنەبێتەوە (محەجەرە).

جَلَقَ الشيءَ جَلْقاً: پەردەی لەسەر لادا (جَلَقَ رأسه) سەری تاشی.

جَلَقَ الحصن: بەمەنجەنیق ئاگر بارانو بەردبارانی قەڵاكەی كرد.

جَلَّقَ الحصنَ: بەمانا (جَلَقَ) دێ.

تَجَلَّقَ: پێكەنی بەجۆرێك كە دوا خرێی ناودەمی دەركەوت.

الجُلاَّقة: تۆزقاڵێك، دەگوترێ: (ما عليه جُلاَّقة لحم): تۆزقاڵێك گۆشتی پێوە نەماوە.

الجَلَقَةُ: ئەو كۆئەندامانەی ئادەمیزاد پێكەنینیانی پێ ئەنجام دەدا.

جِلَّقُ: ناوێكی كۆنی شاری دیمشقە.

الجِلَقُ: دانەوێڵەیەكە وەكوو گەنم وایە لەولاتی یەمەن دەڕوێ.

الجَوَالِقُ: جەواڵ، (ك: جوالیق وجوالقات)٥.

الجِوَالِقُ: بەمانا (الجَوالِقَ).

المَنْجَليقُ: مەنجەنیق ئامرێكی شەڕە بەردی پێ هەڵدەدرێ بۆ شوێنی دوور، (ك: مَجَالِيقَ)٥.

جَلّ عن موطِنه جلالاً: دەرچوو لە وڵاتی خۆی.
جَلّ الشَّيْءَ جلاًّ: زۆربەی شتەکەی وەرگرت.
جَلّ الدابّةَ: جلی خستە سەرپشتی وڵاغەکە.
جَلّ الجِلّةَ: هەڵی گرتەوەو کۆی کردەوە.
جَلّ الدابّةُ الجِلّةَ: وڵاغەکە کشپلو شیاکەی خوارد.
جَلّ الشَّيْءَ عليه: رایکێشاو چنی.
جَلّ جلالاً وجَلالَةً: گەورەو شکۆ مەند بوو، (ك: أجلةٌ اجلاّء): هەروا بەمانا تەمەن درێژی دێ ٥ بەمانا (قالّ بوو ئەزموونو تەجرەبە لەبێژینگی داوە) ٥ بەمانا: (پاكو بێگەردو بەرزو پیرۆزە).
أجَلّ فلان: فلان گەورە بوو، هێزی پەیدا کرد.
أجَلّ فلاناً: فلانی بەگەورە داناو رێزی لێگرت ٥ بە پیاوێکی گەورەی بینی.
أجَلّ الشَّيْءَ: گشتگیری کرد ٥ هەموانی بوو ٥ لە دوعای نوێژە بارانەدا دەگوترێ: (وابلاً مُجَلِّلاً): بارانی دڵۆپە گەورەو گشتگیر.
جَلّلَ الدابّةَ: جلی لە وڵاغەکرد.
اجْتَلّ الجِلّةَ: بەمانا (جَلّها) دێ ٥ (اجتلّ الدابّة الجلة) جلی لە وڵاغەکە کرد.
تجالّ فلان: فلانکەس کەوتە ساڵەوە پیربوو.

تَجَالّ عنه وعليه: خۆی بە بەرز گرتو خۆی بەزل زانی.
تَجَالّ فلاناً: فلانکەسی بەگەورە داناو رێزی لێ گرت.
وتَجَالّ الشَّيْءَ: زوربەی زۆری شتەکەی ورگرت.
تَجَلّلَ بە: خۆی پێ داپۆشی ٥ (تَجَلّلَ الشَّيْءَ) زۆربەی شتەکەی وەرگرت ٥
إجلال: خاترو خوایش، دەگوترێ: (فعلت كذا من اجلالك)، (ومن أجل اجلالك): ئەو ئیشەم لەبەر خاتری تۆ ئەنجامدا.
التَّجِلّةُ: بەمانا (اجلال) دێ ٥ هەم بەمانا (الجلال) دێ ٥ دەگوترێ: (هم قوم ذوتَجِلّة) و(فعلت هذا من تجلتك).
الجالة: کۆمەڵە خەڵکێك کە تازە هاتبنە وڵاتێك ٥ ئێستا هەر بەوشە عەرەبیەکە ناوزەد دەکرێ، دەگوترێ: (جالیة كذا).
الجَلاَل: بەمانا خاترو خوایش دێ ٥ دەگوترێ: (فعلت كذا من جلالك): ئەوەم کرد لەبەرخاتری تۆ.
الجُلاَل: زۆرینەی هەموو شتێك.
الجلاَلُ: پەردە، کۆی (جُلّ)٥ (الجلائل) کۆی (جليلة)یە.
الْجَلُّ: سەرجلو پەشمەكو خێمەیە کە وڵاغی پێ دادەپۆشرێ، (ك: جلال، اجلال) ٥ هەروا بەشیراعی کەشتی دەگوترێ ٥ ئەوکاتە کۆیەکەی

(جُلُولٌ، أجلال)ە ٥ لاسکی روەك‌و قەدەکەیەتی کاتێ گوڵەکەی پێوە نەمێنێ ٥ گوڵی (عُرْفُ الدیك)ە.

الْجُلُّ: بەمانا (الجَلُّ) دێ ٥ لە هەموو شتێك زۆرینەو زۆری دەگەیەنێ ٥ لە خانوو: دیوارو هۆدەکانی دەگەیەنێ ٥ هەروا بەمانا خاترو خوایش دێ، دەگوترێ: (فعلت کذا من جُلِكَ).

الجِلُّ: گەورەو مەزن ٥ پێچەوانەی (الدِقّ) دێ ٥ لە حەدیثدا هاتووە: (اللهم إغفر لِي ذنبي كِلِهِ دِقِهِ وجِلِهِ) هەرواناوە بۆ قەدو لاسکی روەك کاتێ گوڵەکەی لێ دەکرێتەوە.

الْجَلَلُ: شتی گەورەو کاری مەزن‌و پیرۆز ٥ لە هەمان کاتدا بەمانای پێچەوانەش دێ ٥ واتە: شتی بچوك‌و بێ نرخ.

الْجِلَّةُ: ئامێرێکە بۆ خورما لێکردنەوە.

الْجُلَّى: کاری ناخۆش‌و چورتم‌و تەنگانەو بەڵای گەورە لە پەندی پێشیناندا هاتووە (لا يُدْعى لِلْجُلى الأخوها) کاری گەورەو ئەرکی گران دەخرێتە ئەستۆی پیاوی خۆی.

الْجَلاَءُ: بەمانا (الْجُلی) دێ.

الْجَلاَلَةُ من الماشية: ئەوەیە قشپل‌و شیاکە بخوا.

الجليل: ناوێکە لە ناوە جوانەکانی خودا ٥ لە زانیاری فەلسەفەدا بە شتێك دەگوترێ: لە سنوور تێپەڕی کردبێ لەروی رەوشت‌و فەنن‌و فیکرەوە ٥ دەگوترێ: (منظر جليل رائع).

الْمَجلَّة: پەڕاو، گۆڤار کە زۆر لایەنی زانستی تێدا تۆمار دەکرێ ٥ لە بوارێك لە بوارەکانی فەنن‌و ئەدەبدا کە مانگانەو وەرزانەو ساڵانە دەردەچن، نەك رۆژ نامەی رۆژانە، (ك: مِجال مجلات)ە

جَلَمَ الشَّيْءَ جَلْماً: شتەکەی بڕیەوە تاشی.

جَلَمَ الشعر والصوف: موو خورییەکە بە برینگ بڕییەوە.

جَلَمَ الحيوانَ: گۆشتی سەر ئێسقانی حەیوانە کوشتییەکەی داتاشی‌و لێی کردەوە.

اجْتَلَمَ الحيوانَ: کوڵك‌و مووەکەی بە برینگ لە ئاژەڵەکە کردەوە.

الْجُلاَمَةُ: ئەو خوری‌و موو کوڵك‌و بەرگنەیە لە حەیوان کرابێتەوە.

الجَلَمُ: برینگ، مانگی یەکشەوە.

الْجَلَمَانُ: لەسەر کێشی (فَعَلاَن)ە ئەو مقەست‌و برینگەیە خوری‌و مووەکەی پێ دەبردرێتەوە، (ك: جِلام)ە.

الجِلْمُ: بەزی ورگ‌و ریخۆڵە.

الْجَلْمَدُ: بەرد ٥ پیاوی ئازاو مەرد ٥ دەنگ گەورە ٥ جەڵەبە حەیوان ٥ ئاژەڵی بەتەمەن، (ك: جلامِد)ە.

الْجُلْمُدُ من الرجالِ: پیاوی ئازاو بەجەرگ‌و چاونەترس.

الجِلْمِدُ: بەردی گەورە لەناوی کەمدا.

اَلْجَلْمَدَةُ من الأرض: زەوی بەردەڵان ٥ کە بۆ پیاو بەکار هێنرا ٥ بەمانا ئازاو نەبەردە ٥ هەروا بەمانا (مانگا)ش دێ، (ك: جَلاَمِدُ).

اَلْجُلْمُودُ: بەمانا (اَلْجَلْمَدُ)دێ، (ك: جلامید)ە ٥ دەگوترێ: (اَلْقى عليه جلامیده) واتە قورسایی خۆی خستە سەر.

جَلْمَقَ القَوْسَ: کەوانەکەی بە تیلمە سیرم پێچا.

اَلْجِلْمَاقُ: ئەو سیرمەو چەرمەیە کەوانی پێ بپێچرێ، (ك: جلامیق)ە.

اَلْجَلْمَقُ: خێوەت، (ك: جلامیق)ە.

اَلْجُلَنَارُ: گوڵی درەختی هەنار.

جَلَهَ الرجُلَ جَلْهاً: پیاوەکەی لەکارێکی گرنگ و ترسناك گێڕایەوە

جَلَهَ الشَّيْءَ: شتەکەی ئاشکرا کرد.

جَلَهَ البَيْتَ: خانووەکەی واڵێ کرد بێ دەرگاو پەردەو پەنجەرە بوو (هو مجلوه).

جَلَهَ العَمَامَةَ: میزەرەکەی لە پێشە سەری بەرزکردەوە.

جَلِهَ جَلَهاً: ناوچەوانی پان و گەورە بوو موی پێشە سەری بەرەو دواوە هەڵدرانەوە ٥ یان هەر پێشەسەری موی لێ نەڕوا.

الأَجْلَهُ: کەڵەگای بێ شاخ.

اَلْجَلَهَةُ: بەردی گەورەی خڕ ٥ گەڕەك و هۆبەی قەوم ٥ کەنارێك لە دوو کەناری روبار ٥ خورمایەك دەنکەکەی دەرهاتبێ و بەماست یان بە رۆن تێکەڵ بکرێ.

اَلْجِلِيهَةُ: خورما ناوکەکەی دەرهاتبێ و بەماست یا بەرۆن تێکەڵ بکرێ ٥ شوێنێك لە خڕکە بەرد پاككرابێتەوە.

جَلْهَزَ: چاو پۆشی لەو شتە کردو شاردیەوە، دەیزانی لەکوێیەو چی دەکا خۆی لێ بێ ئاگاکرد.

الجُلاَهِقُ: قوڕی خڕی لوسکراوی سواوە، کەلاگڵینە، ئەو بوندوقەی پێی دەهاوێژرێ، (ك: الجَلاهق)ە.

اَلْجَلْهَمُ: روەکێکە لە پێڕی نەبگەکانە.

اَلْجُلْهُمُ: بەردی گەورە تاوێرە بەرد، (ك: جَلاهِم).

اَلْجَلْهَمَةُ: یەکێك لە لێوارەکانی روبارە، (ك: جَلاهِم).

اَلْجُلْهَمَةُ: بەمانا (اَلْجَلْهَمَةُ) دێ. توندو تیژی و چورتم ٥ پلان و نەخشە.

اَلْجُلْهُومُ: کۆمەڵی زۆر.

جلا القوم عن الوطن ومنه جَلاءً وجَلْواً: خەڵکەکە لە برسان یان لەترسان نیشتمانیان جێ هێشت ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَلَوْلَا أَن كَتَبَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ الْجَلَاءَ لَعَذَّبَهُمْ فِي الدُّنْيَا﴾.

جلا الأمر جلاءً: کارەکە ئاشکرا بوو دەرکەوت.

جلا فلان عینه: فلانکەس چاوی خۆی رشتن.

جلا بثوبه: پۆشاکەی خۆی فرێ دا.

جَلاَ العدو أو الجدبُ القومَ عن أوطانهم: دوژمن یان گرانیو قاتو قڕی ئەو قەومەی لەزێدو نیشتمانی خۆیان دەرپەڕاند.

جَلا النحلَ جلاءً: دوكەڵی بەسەر هەنگەلانەكەدا كرد قانگی دان بۆ ئەوەی هەنگوێنەكە ببڕێ.

جَلا السیفَ والفِضَّةَ والمرآة ونحوها جَلْواً وجلاءً: مشتو ماڵی كردن ژەنگو چڵكی لێ داماڵین ٥ دەگوترێ: (جلا بصره بالكحل): چاوی بەكل رشتن.

جَلَت الماشِطَةُ العروسَ علی بَعْلِها: ئافرەتە بوكڕازێنەرەوەكە بوكەكەی رانواند بۆ زاواكە، وای كرد چاوی پێ بكەوێ بە رازاوەییو جوانكراوی.

جلا الزوجُ عروسه: زاواكە سەیری بوكەكەی كرد بەرازاوەیی.

جلا الزوجُ عروسه وصیفةً أو غیرها جلواً: زاواكە كارەكەرێكی پێشكەش بە بوكەكەی كرد لەكاتی رازانەوەو خۆجوانكردندا.

جلا الأمْرَ جلاءً: شتەكەی ئاشكراكرد، پەردەی لەسەر كارەكە هەڵگرت.

جَلا فلاناً الأمْرَ جلواً: شتەكەی بۆ فلانكەس ئاشكرا كرد.

جلا فلاناً وعنه الْهَمَّ: غەمو خەفەتی لە دڵی فلانكەس دەركرد.

جَلَّى السیْفَ والفضة ونحوها جَلْیاً وجلاءً: ژەنگو چڵكەكەی لێ كردنەوەو مشتو ماڵی كرد.

جلیت السماءُ جَلَّى: ئاسمان هەساو بوو هەوری پێوە نەما.

جلیت اللیلةُ – والجبهةُ: شەو درێژ بوو ٥ ناوچاوانی پان بوو، موی پێشەسەری پاشەكشەیان كرد.

جَلِيَ الرجل: پیاوەكە قژی پێشەسەری بەرەو دوا هەڵدرانەوە گردبونەوە یان هەر قژی پێشە سەری نەڕوان ناوچەوانی باش دەركەوت دەگوترێ: (هو أجلی، وهي جَلواء)، (ك: جُلوٌ).

أجْلَی القومُ عن المكان ومنه: خەڵكەكە لەو شوێنە دەرپەڕین لە ترسان یا لە بەر قاتو قڕی.

أجْلَی الناسُ عن الشَّیْئِ: خەڵكەكە لەو كارەساتو چورتمە رزگاریان بوو.

أجْلَی یعدو: پەلەی كردو ڕۆیشت.

أجْلَی الجَدْبُ أو العَدُوُّ القومَ عن مكانهم: قاتو قڕی یان دوژمن ئەو گەلو نەتەوەیەی لە شوێنی خۆیان دەرپەڕاند.

أجْلَی عنه الْهَمَّ: خەمو خەفەتی لەدڵ دەرهاویشت ٥ لەكاتی پاڕانەوە بۆ نەخۆش دەگوترێ: (أجلی الله عنه) خودا ئەو نەخۆشییە لە جەستەی دەربهاوێ.

جَالَیْتُهُ بالأمر: كارەكەم ئاشكرا كرد.

جَلَّي الفرسُ تَجلیةً: لەرمبازیدا ئەسپەكە پێش كەوت.

جَلِيَ البازی: هەڵۆكە سەری بەرز كردەوە [illegible] روانی.

جَلِيَ ببصره: چاوی تیژبری و سەیری کرد وەکوو چۆن هەڵۆ بۆ نێچیری خۆی دەڕوانێ.

جَلَي عن نفسه: بیرو رای خۆی دەربڕی.

جلي النهارُ الظلمة: رۆژ تاریکی رادا، رەیماڵی.

جلى الأمرَ والهمَّ عنه: کارەکەی لەسەر لابرد ٥ خەفەتی لە دڵ دەرکرد.

جلى القَوْمَ عن أوطانهم: ئەو نەتەوەی لە نیشتمانی خۆیان وەدەرنا

جَلَى فلان عروسه وصيفةً أو غيرها: زاواکە کارەکەرێک یان دیاری تری پێشکەشی بوکەکەکرد لەکاتی خۆرازاندنەوەدا.

اجْتَلَى القومُ عن الموضع: ئەو نەتەوە لەو شوێنە دەرچوون و بلاوەیان لێکرد.

أجْتَلَى الجَدْبُ أوِ العَدُوُّ القوم عن موضعهم: گرانی یان دوژمن ئەو قەومەی لەشوێنی خۆیان دەرپەڕاند.

اجتلى العروسُ على بعلها: بوکەکەی بۆ زاواکە رانواند بە ئارایشکراوی نیشانی دا.

اجتلى الشَّيْئَ: سەیری شتەکەی کرد.

اجتلى العروسَ بَعْلُها: مێردەکە سەیری ژنەکەی خۆی کرد لەکاتێکا رازێندرابۆوە.

أجْتَلَى السَّيفَ: شمشێرەکەی مشت و ماڵ کرد.

اجتلى العمامة: مێزەرەکەی بەرزکردەوە لەسەر ناچەوانی لای برد.

اجتلى العمامةَ عن رأسه: مێزەرەکەی لەسەری کردەوە.

إنجلى: بۆ موطاوعەی (جلاه) هاتووە.

تجاليا: ئەو دووە بەنهێنی بەکتریان زانی و لێک ئاشکرا بوون.

تجلى الشَّيْئَ تَجلِياً: بۆ مطاوعەی (جلاّه) هاتووە.

تَجَلَّى الصقرُ: هەڵۆکە چاوی نوقاندن و پاشان کردنیەوە بۆ ئەوەی چاوەکانی باش ببینن.

اجْلَوْلَى: لەوڵاتێکەوە رۆیی بۆ وڵاتێکی تر.

الأجلى: روخسار جوان (ابن الأجلى) شێرە ٥ پیاو ماقوڵ و گەورە پیاو ٥ بەیانی ٥ کارو شتی ئاشکرا.

الجالية: ئەو کەسانەی لەوڵاتی خۆیان دەرچون و کەوتوونە وڵاتێکی تر ٥ کۆمەڵێک ئادەمیزاد کە لەوڵاتێکی تازەدا ژیان بەسەر دەبەن، ئەو وڵاتە تازەیە لەبنەڕەتدا زێدو نیشتمانی ئەوان نییە. هەروا وشەی (الجالية) بە ئەهلی زیممەش دەگوترێ ٥ هەروا بەهەموو کەسێک دەگوترێ کە سەرانەیان لێ بسەندرێ، با لەزێدو نیشتمانی خۆشیاندا مابنەوە.

الجلا: کل ٥ (ابن جلا): پیاو ماقوڵ: کەسێک ناسراوبێ و خەڵکی رێزی لێ بگرن، شوێن جێگەی دیاربێ بە پەنجە ئاماژەی بۆ بکرێ.

الجَلاءُ: کاری ئاشکرا ٥ شایەت و بەڵگە

لـەدادگادا ٥ كلـە سـوبحانی ٥ كـاتی رونـاكی رۆژ، دەگـوترێ: (مـا أقمـت عنده الا جلاء يوم).

الجِلاءُ: كل (كله سوبحانی) لـە حـەدیثـی ئوممو سـەلەمەدا هـاتووە: (كرهـتُ لِلْمُحِدِّ أن تكتحِلَ بالجلاء).

جلاء فلان: ئـەو كونیـەو نازناوەیـە كـە دەبێتە نیشانەی رێز لێگرتنی.

الجِلْـــوَةُ: رازاندنـــەوەی بـــوك ٥ ئەودیارییەیە زاوا دەیدا بەبوك.

الجَلِيَّةُ: هەواڵی راست، راستی رووداو.

المَجَـالي: شـوێنی روتانـەوەی سـەر ئـەو شوێنەی لەسەر تووكی پێوە نەمابێ، كە زوربەی كات پێشەسەر دەگرێتەوە.

الجلوكومـــا: نەخۆشـییەكە نیشـانەكەی ئەوەیـە فشاری خـوێن لـەناو چـاودا پەیدا دەبێ.

جَمِئَ على فـلان جَمَـأً: رقـی لەفلانكـەس هەڵسا ٥ (هو جمئٌ).

جَمِئَ الفَرَسُ: پەڵە سـپییەكەی جەسـتەی درێژ بووە (هو أجمأ)

تَجَمَّأَ القومُ: قەومو خوێش كۆبوونەوە.

تَجَمَّأَ فـلان في ثيابه: خـۆی كـۆكردەوە، خۆی گرمۆڵە كرد.

تَجمأ على الشَّيْئ: خۆی بەسەر شتەكە دا داو داپپۆشی.

الجَمَأ: كەس.

الجِماءَ: بەمانا (الجمأ) دێ.

المُجَمَّأ فرس مُجَمَّأ: ئەسپێكە پەڵەسپی ناوچاوانی درێژە.

الْجُمْبَازُ: جۆرە یارییەكی وەرزشە.

جَمجم فلان: فلانكـەس قسـەكەی خـۆی رون نەكردەوە هەرمینگە مینگی بوو.

جمجم كلامَهُ: قسەكانی بە تێكڵ كردن.

جمجم الشَّيْئَ في صـدره: شـتەكەی لـەدڵی خۆی داهێشتەوەو ئاشكرای نەكرد.

جمجم فلاناً: فلانكەسی بەهیلاك برد.

تَجَمْجَمَ فلان: بەمانا (جَمْجَمَ) دێ.

الجُمْجُمُ: شتی زۆر پێ دراو.

الجُمْجُمَـةَ: ئیسـقانی سـەر كـە مێشـكی لەخۆ گرتووە ٥ بـەمانا (سـەر) دێ ٥ ئـــادەمیزاد ٥ ســـەرۆك خـــیڵو فـەرمانرەوا ٥ وەجـاخزادە ٥ پیاڵـەی ئـاو خواردنـەوە كـە لـە دار دروست كرابـێ وەكـوو (كاســە) ٥ ئـامێری پێوانـە وەكـوو قسـناخ ٥ هـەوجارِ ٥ بیریك كە لـەزەوی هـەڵۆڵو خراپدا لێ بدرێ، (ك: جُمْجُمُ، جَمَاجِمُ)

جَمَـحَ الفَـرَسُ جَمحـاً وجموحـاً وجماحـاً: ئەسـپەكە سـەركەش بـوو بەویستی خاوەنەكـــەی رەوی نـــەكرد، (ك: جوامح وجُماح)٥.

جَمَحَ الرجلُ: پیاوەكە هەر بەقسەی خـۆی كـردو شـوێن هـەواو هەوەسـی خـۆی كەوت ٥ (هو جامح وجموح).

جَمَحَت السفينة: كەشتییەكە لـەرێرەوی خۆی لایداو كەشتییەوانەكان نەیان توانی كۆنترۆڵی بكەن.

جَمَحَتِ المفازَةُ بالقوم: بیابان‌و سارایه که بەهۆی دووری‌و بەرفراوانییەوە ئەو هۆزەی بەهیلاك برد.

جَمَحَ فلان إلى كذا: فلانکەس پەلەی کرد بۆ فلان شت.

جَمَحَت المرأة من زوجها: ژنەکە لەماڵەوە بەرق هەڵساوی هاتە دەرەوەو رۆیشتەوە بۆ ماڵی باوانی بەبێ رازی بوونی مێردەکەی.

الجُمَّاحُ: تیروکەوانی بێ سەرتیرە، شتێکی سەرخڕە پێی فێری تیرهاوێژی دەبێ ٥ تیرێکە قوڕی لەسەرەکەی دەدرێ دەهاوێژرێتە باڵندەو شتی وەها، (ك: جامیح).

الْجُمْحُلُ: گیانلەبەری ناو صەدەف.

جَمَخ جَمْخاً: لوتبەرزی نواندو خۆی بەزلزانی‌و شانازی کرد ٥ (هو جامخ وجموخ وجميخ وجُمّاخ، (ك: جُمَّخٌ).

جَمَخَ الصَّبِيَ: منداڵەکە بازی هاویشت.

جَمَخَ الصبيان بالكِعاب: منداڵەکان یاریان بە تۆپەڵەکرد.

جَمَخَ الخيلَ والكِعاب: ئەسپەکەی تاودا تۆپەکەی هاویشت.

جَمَخَهُ: شانازی بەسەردا کرد.

جَمَدَ الماءُ والسائلُ جَمْداً: ئاوەکە بەستی شلەمەنییەکە رەق بوو

جَمُدَت عينه: چاوی بێ فرمێسك بوو فرمێسکی کەم هەڵوەراند. (فهي جامدة وجمود.)

جَمَدت الناقةُ أوالشاةُ: حوشترەکە یان مەڕەکە شیری کەم بوو

جَمُدَتِ الأرض: زەوییەکە بارانی لێ نەباری.

جَمدت السَّنةُ: ساڵەکە بێ باران بوو وشکە ساڵ بوو بارانی تێدا نەباری.

جَمُدَ فلان: فلانکەس دەس قوچاو بوو ٥ دەگوترێ: (جَمُدَتْ كَفُّهُ): دەست قوچاو بوو، (فهو جامد وجماد الكف).

جَمُدَ حق فلان: مافی فلان چەسپا.

جَمَدَ الشَّيْءَ جَمْداً: شتەکەی بڕییەوە.

أجْمَدَ فلان: فلانکەس کەوتە مانگی (جُومادی)ییەوە ٥ بەخیلی‌و چروکییەکەی پەرەی ساند ٥ خێرو بیری کەم بوو ٥ مافی فلان چەسپا.

جَمَّدَ الماءَ والسائل: نزیك بوو ئاوەکە یان شلەمەنییەکە بی بەستێ.

الجامِدُ: سنووری نێوان دوو پارچە زەوی یان دوو خانوو، (ك: جوامد)٥.

الجَمَاد: بەشی سێیەم لە بونەوەردا.

جَمَادِ: بەدەست قوچاوو چروك دەگوترێ: بۆ زەمکردنی بەپێچەوانەی (حَمادِ) بۆ مەدحکردن بەکاردێ.

الْجَمْدُ: سەهۆڵ.

الْجَمَدُ: بەمانا (الْجَمْدُ) دێ ٥ گردۆلکەیەکی رەقەڵان‌و سەخت، بەردو شاخ، (ك: اجماد جِماد)٥.

الجَمْدُ: گردۆڵكەی ڕەق و سەخت لە زەوی، (ك: جِماد وأجماد)ە.

جُمَادِي: یەكێكە لەمانگە عەرەبییەكان دوو مانگ هەن ناویان (جُمادی)یە (جمادی یەكەم) و (جُمادی دووەم).

جُمَادی: بە ڕۆژانی زستان دەگوترێ: چونكە لەو ڕۆژانەدا ئاو دەبێتە سەهۆڵ و دەیبەستێ ە لەپەندی پێشینانـدا هاتووە دەڵێ: (شهرا ربیع كُجُمَادی البؤس) بەكەسێك دەگوترێ كە لە هەموو حاڵێكدا ئاخ و ئۆف بكا لە خۆشی و ناخۆشی دا ئەو هەر زاكەی بێ، دەگوترێ: (ظلت العینُ جمادی) چاوەكان بێ فرمێسكن.

الجَمَّادُ: (سیف جَمَّادٌ): شمشێرێكی بڕندەیە.

جَمَرَ القَرَسُ جَمْراً: بە پێومندەوە ئەسپەكە بازی دا.

جَمَرت الدابةُ: وڵاغەكە بازی هاویشت و بەگورجی ڕۆیی.

أَجْمَرَ القومُ: قەوم و خوێش كۆبونەوە.

أَجْمَرَ الفرسُ: بەمانا (جَمَرَ) دێ.

أجْمَرَتِ الليلةُ: شەوەكە بەردەوام مانگەشەو بوو.

أجْمَرَ ثوبَهُ: پۆشاكەكەی گوڵاو پڕژین كرد.

أجْمَرَت المرأةُ: ئافرەتەكە قژەكانی لەپاشە سەری داكۆكردەوەو لە دواوە توند بەستی و بەری نەدانەوە.

أجْمَرَ الرجلُ شعره: پیاوەكە قژەكانی كردنە گودلەو كاكۆڵ.

أجْمَرَ الأمرُ بنی فلان: ئەو كارە هەموو خێڵی فلانی گرتەوە.

أجْمَرَ الخَيْلَ: ئەسپەكەی لاوازكرد وای لێ كرد ورگی بچوك بووە.

اجْمَرَ الجِمَارُ الخفَّ والحافِرَ: كرۆكی دارخورما سمی وڵاغەكانی پتەو كرد.

جَمَّرَ القومُ: خزم و خوێش كۆبوونەوە.

جَمَّرَ الحاجُ: حاجی ڕەجمی شەیتانیان كرد.

جَمَّرَ الرجلُ: پیاوەكە كرۆكی دارخورماكەی بڕی ە دەگوترێ: (جَمَّرَ الرجلُ النخلَ): پیاوەكە درەختە خورماكەی بڕی.

جَمَّرَت المرأةُ: بەمانا (أَجْمَرَتَ) دێ ە دەگوترێ: (جَمَّرَت شعرها): قژی لەپاشە سەری بەست.

جَمَّرَ الشَّيْءَ: شتەكەی كۆ كردەوە.

جَمَّرَ الأميرُ الجَيْشَ: پاشا سوپاكەی كۆكردەوە لەبەرەكانی جەنگ دا دایمەزراندن و نەیهێشت بگەڕێنەوە بۆ ماڵەوە.

جَمَّرَ اللَحْمَ أو الخُبزَ: گۆشتەكە یان نانەكەی خستەسەر پشكۆ ئاگر.

جَمَّرَ الثوبَ: كراسەكەی بوخار پڕژێن كرد.

اجْتَمَرَ بالمِجْمَرَةِ: بە گوڵاوپڕژێن پۆشاكەكەی ڕشاند.

تَجَمَّرَ القومُ: خزم و قەوم كۆبونەوە.

تَجمَّرَ الجَيْشُ: سوپاكە لەبەرەی جەنگدا قەتیس ما.

استجْمَرَ القومُ: قەومەكە كۆبوونەوە.

استَجْمَرَ الرجلُ: پیاوەكە بە بەرد خۆی پاك كردەوە.

الجامور: كرۆكی دار خورما ناوەروكی ٥ تاكەكەی (جامورة)ە هەروا ناوە بۆ گۆڕ ٥ بۆ سەر.

الجَمَـارُ: كۆمـەڵو جەڵـەب جەڵـەب ٥ دەگوترێ: (عدّ فلان ابله جماراً).

الجَمَـارُ: بـەلای جولەكـەوە رافـەی (المِثْنی)یەو تەواوكەریەتی.

جُمَاری: هەموو: دەگوترێ: (جاء القوم جُمـاری): قەومەكـە هـەموویان بەكۆمەڵ هاتن.

الجَمْرَةُ: پشكۆ ئاگر ٥ لە پەندی پێشینانـدا هـاتووە (لوقلت تُمرَة لقال جَمْـرَة) بـۆ كەسـێك دەگـوترێ: هەرلایـەنی دژایەتی بگرێ ٥ هەروا ناوە بۆ بـەردە وردكە ٥ بەزوریش ناوە بۆ ئەو بەردە وردانەی حاجیەكەن رەجمی شەیتانی پـێ دەكـەن ٥ تـاریكی شـەو كەبكاتـە ئەوپـەڕی ٥ گـەلو نەتەوەیـەك یەككرتوو بنو كەسیان لێ تەرەنەبێو لەگـەڵ كەسـی تـر پەیمانبەسـتو سوێندخۆر نـەبن ٥ دەگـوترێ: (هـم جَمْـرَة) ئـازاو نەبـەردو داكۆكیكـەرن لەوڵاتو خێڵو نەتەوە ٥ بـەمانا رقو تـورەییش هـاتووە لـە پەنـدا دەڵـێ: (إهرق علی جمرِك ماءً) ئاو بكە بەسەر پشكۆی رقو تورەییتدا.

الجُمَـارُ: نـاوەرۆكی دارخورمـا تاكەكـەی (جمـارة)ە ٥ لـە پەنـدی پێشـینانـدا هـاتووە ٥ (جُمارَة نؤكل بـالهُلاس) بـۆ مـاڵو سـامان دەگـوترێ: یـەكێك بەنارەحـەتی كـۆی دەكاتـەوە دوایـی دەبێتە میرات بۆ ئەبلەو نەزان ٥ لـە زانسـتی روەكناسـی دا بـەناوەڕۆكی روەكەكە دەگوترێ.

الجَمْهُ: كۆمەڵگای گەلو نەتەوە ٥ لەقژ ئەوەی كراوە بە كاكۆڵو گودلە.

ابـن جمـیر: شـەوی زۆر تاریـك ٥ مـانگی یەكشەوەی ون.

ابنا جمـیـر: شەوو رۆژ.

الجمیة: زولف كە دهۆندرێتەوە.

المِجْمَـرُ: مقـەڵی، ئـاگردان ٥ ئـەو شـتەی پشـكۆ ئـاگری تێـدا دادەنـرێ ٥ ئـەو داره عـــودەی دەســـوتێ بـــۆن بڵاودەكاتەوە، (ك: مجامِرَ)ە.

المُجْمَرَ: بخور؛ بخورد.

الجَمرك: گومرگ وشەیەكی (توركی)یە بە عەرەبی پێی دەگوترێ: (مكس).

جَمَزَ الفرسُ ونحوه جَمَزاً وجَمَزی: ئەسپەكە بـە گورگـە لوقـە رۆیی، رۆیشتنەكەی نزیك بوو لەراكردن ٥ بازی دا.

جَمَزَ الانسانُ: بەپەلە رۆیی.

جَمَزَ فلان في الأرض: رۆیی بەناو زەویدا.

جَمَزَ فلان به: گاڵتەی پێكرد.

الجُمْـزُ: بـاقی مانـدەی لاسـكی هێشـوە خورما، (ك: اجماز وجموز).

الجُمْزةُ: ئەو لاسكو سەرە لقو پۆپە كە دانەوێڵەكەی پێوەیە.

الْجَمَّاز من الدواب: ولاغی خۆشڕۆو بەراپەڕ.

الجُمَّازَةُ: جبەیەكـە لـەخوری دروستكرابێ قۆڵەكانی تەسك بن ٥ لە حەدیثدا هاتووە كە پێغەمبەر (د.خ): (توضأ فضاق عن يديه كَما جمّازة كانت عليه).

اَلْجَمَّازَةُ: ئامێرێكە بۆ سواربوونو شت گواستنەوە لە شێوەی عەرەبانەدا ئەسپ رای دەكێشێ.

الْجُمَّيْزُ: جۆرە درەختێكە میوەكەی دەشوبهێتە هەنجیر.

الجُمَّيْزى: بەمانا (الجُمَّيْز) دێ.

جَمَسَ السمنُ ونحوه جمساً وجموساً: رۆنەكە رەق بوو، بەستی.

جَمَسَ النَّبتُ: رووەكەكە ناسكیو تازەییەكەی نەماو رەق بوو ٥ لە حەدیثدا هاتووە لە ئیمامی عومەریان پرسی دەربارەی مشكێك بكەوێتە ناو رۆنەوە، لەوەلامدا وتی: (ان كان جامساً أُلقِيَ ماحوله وأكل، وان كان مائعاً أُريق كله).

جَمُسَ السَّمنُ جُمُوسة: بەمانا (جَمَسَ) دێ.

الجاموس: گامێش ٥ رەشە ولاغێكە لەمانگا گەورەترە بەخێو دەكرێ بۆ جوتو بۆ شیردان.

الجُمَاسِية: دەگوترێ: (ليلة جماسية

شەوێكی ساردە ناو دەبەستێو دەبێ بە سەهۆڵ.

اَلْجَمْسَةُ: ئاگر.

الْجُمْسَةُ: خورمای وشك ٥ خورمای تازە پێگەیشتووی كەشیرین نەبووبێو نەرمیش نەبووبێ ٥ جەڵەبە حوشتر، (ك: جُمْسٌ)٥.

جَمَش نبات الأرض جَمْشاً: گیاو گژی زەوییەكەی دورییەوە.

جَمَشَ رأسَهُ: سەری خۆی تاشی ٥ دەگوترێ: (جَمَشَ شعْرَهُ).

جَمَشَتْ النورةُ الشَّعْرَ: داڕووەكە مووەكانی هەموو لێكردنەوە.

جَمَشَ الجِسْمَ: جەستەی سوتاند.

جَمَشَ الضرعَ: بەسەری پەنجە گوانەكەی دۆشی.

جَمَشَ المرأة: دڵداری لەگەڵ ئافرەتەكە كرد ٥ یان یاری لەگەڵ كرد ٥ (هو جامش وجَمَّاش) دەشگوترێ: (جَمَشته المرأةُ).

جَمَّشَ الْمرْأةَ: بەمانا (جَمَشَها) دێ.

الجُمُوشُ: داروی مولێكردنەوە ٥ دەگوترێ: (سنة جموش)ساڵێكە گیاو گژی هیچ نەهێشتەوە.

الجَميشُ: داڕوی روتێنەرەوە ٥ شوێنێك گیای لێ نەڕوێ.

جَمَعَ المتفرق جمعاً: شتەكانی كۆكردنەوە.

جمع الله القلوبَ: خودا دڵەكانی یەكدیگیركردن ٥ (هو جامع وجَمرع).

جَمَعَ القومُ لاعدائهم: ئەو قەومە خۆيان حازر كرد بۆ شەڕ لەگەڵ دوژمن ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُواْ لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ﴾.

جَمَعَ أمْرَهُ: بڕیاری لەسەر كاری خۆیدا.

جَمَعَ علیه ثِیابَهُ: پۆشاكەكەی لەبەركرد.

اجْمَعَ القومُ: خەڵكەكە یەكیان گرتو رای خۆیان كرد بەیەك.

اجْمَعَت الأرض: زەوییەكە روتایەوە بێ گیاوگژ بوو.

اجمع القدر: مەنجەڵەكە كوڵی هەڵچوو

اجمع المُتَفَرِقَ: شتە بڵاوبووەكانی كۆكردەوە.

اجمع الأمْرَ: كارەكەی توندو تۆڵو پتەو كرد ٥ لەقورئاندا هاتووە ﴿فَأَجْمِعُوا كَيْدَكُمْ ثُمَّ ائْتُوا صَفًّا﴾ ٥

اجْمَعَ الأمر وعلیه: بڕیاری لەسەردا نیازی خۆی یەكالا بكاتەوە ٥ لەحەدیسدا هاتووە (من لم يجمع الصيام من الليل فلا صيام لە) كەسێك شەو بڕیاری بە رۆژو بوون نەداو نییەت نەهێنێ رۆژوی دروست نییە.

اجْمَعَ الشَّيْئَ: شتەكەی حازر كرد ٥ وشكی كردەوەو كزر بووە.

اجْمَعَ فلاناً: فلانكەسی وەگری خۆی كرد.

اجْمَعَ الابلَ: بەكۆمەڵ حوشترەكانی لێ خوڕین.

اجْمَعَ المطر الأرض: بارانەكە بەسەر زەویدا باری و ئاو رەوان بوو زەوی رەق و نەرمی گرتەوە.

جَامَعَ المرأةَ: كاری سەرجێی لەگەڵ ژنەكەدا كرد.

جَمَعَ فلاناً على أمر كذا: لەگەڵ فلاندا رایان یەكی گرت.

جَمَّعَ الناسُ: خەڵكەكە ئامادەی ئەنجامدانی نوێژو مەراسیمی جومعە بوون.

جَمَّعَ الدجاجةُ: مریشكەكە هێلكەكانی لەسكی خۆیدا كۆكردەوە.

جَمَّعَ المتفَرِّقَ: شتە بڵاوەكانی كۆكردەوە.

اجْتَمَعَ: بۆ مطاوعەی (جَمَعَهُ) هاتووە.

اِجْتَمع الرجلُ: ریشی پڕبووە، گەیشتە تۆپەڵاكی گەنجییەتی.

اجتَمَعَ الماشي: پیادەكە پەلەی كرد لە رۆیشتندا ٥ لەرەوشتو وەصفی پێغەمبەردا هاتووە (كان اذا مشى مشى مجتمعاً).

تَجَمَّعَ: هەندێ لەشتەكان پاڵیان دایە پاڵ شتەكانی تر.

استجْمَعَ: بەمانا (تَجَمَّعَ) هاتووە ٥ دەگوترێ: (إستجمع القوم): لە هەمووە لایەكەوە خەڵكەكە كۆبوونەوە.

استجمعَ السیلُ: لافاوەكە لەهەموو لایەكەوە كۆ بووەوە ٥ دەگوترێ: (استجمع الوادي): لە هەموو لایەكەوە لافاو هەڵسا: هیچ شوێنێك نەما لافاوی لێ هەڵنەستێ.

استَجْمَعَ البَقْلُ ونحوه: دانەوێڵەکە وشك بووه.

استجمعَ للجري أو الوثوب: خۆی گیف داو خۆی ئامادەکرد بۆ ڕۆیشتن یان بۆ بازدان.

استجمع الرَّجُلُ: پیاوەکە گەیشتە پلەی کامڵیو هێزو توانا.

استجمع لـه أمره: هەموو کارە دڵخۆشکەرەکانی بۆ دەستەبەر بوو.

أجْمَعُ: ناوێکە بۆ تەئیدو جەختکردنەوەی هەموانی بەکاردێ ٥ دەگوترێ: (جاء القومُ أجمعهم) (بأجمعهم).

الاجماعُ: یەکدیگیربوونو ڕێککەوتنی کۆمەڵێکی تایبەتی یان هەموو کەس لەسەر کارێکی تایبەتی، ئەم یەکگرتنە دەبێتە بەڵگە لەسەر بڕیارو حوکمەکە ٥ فوقەهای موسوڵمانەکان وشەی (اجماع) کورت هەڵدێنن لە هاوڕایی موجتەهیدەکان لە چەرخێکدا، لەسەر کارێکی ئایینیو بەبنە مایەك لەبنەماکانی تەشریع دەژمێردرێ.

الاجتماع: زانستی کۆمەڵایەتی: زانیاری زانستێکە باس لە دروستبوونو گەشەکردنی کۆمەڵانی ئادەمیزاد دەکا ٥ سروشتو قانونو یاسای کۆمەڵایەتی باس دەکاو دیاردەکانی ... لێدەکۆڵێتەوە

توێژینەوەو لێکۆڵینەوە ٥ دەگوترێ: (رجل اجتماعي) پیاوێکە بەگوێرەی پێداویستییەکانی ژیانی کۆمەڵایەتی هەڵسو کەوت دەکاو زۆر تێکەڵ بە جەماوەر دەبێ.

الجامِعُ: ناوێکە لەناوە جوانەکانی خودا ٥ مزگەوتێك کەنوێژی هەینی تێدا ئەنجام بدرێ ٥ دەگوترێ: (مسجد الجامع) (أمرجامع): کارێکە گرنگەو خەڵك لەسەری کۆدەبێتەوە ٥ لەقورئان داهاتووە: ﴿وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَى أَمْرٍ جَامِعٍ لَمْ يَذْهَبُوا حَتَّى يَسْتَأْذِنُوهُ﴾.

كلام جامع: دەقو قسەیەکە وشەکانی کەمو ماناکانی جوانو زۆرن ٥ (قِدْرٌ جامع) مەنجەڵی گەورە.

الجامعة: زنجیرێکە دەستو مل پێکەوە دەبەستێ ٥ کۆمەڵێك کۆلێژو پەیمانگای خوێندنو زانستین ئادابو زانیارییان تێدا دەخوێندرێو دەگوترێتەوە.

قدر جامعة: مەنجەڵی گەورە ٥ (جمعتهم جامعة) کارێکی گەورە کۆی کردونەوە ٥ (كلمة جامعة) مانای زۆر هەڵدەگرێو وشەکە بۆ خۆی کورتە ٥ لە حەدیشدا هاتووە پێغەمبەر فەرموویەتی: (أوتيت جوامع الكلم) قسەی بەپێزو پڕ مانا فێر کراوم.

جامع
مجوز
مجهر
مجول
مجمرة
جفيف
جناح
جوانح
جعد
جيب
جفت
جلز السنان
منجنيق
جفنة
مجواب
جمجمة
جهاز مرسل
جام
مجلخ
جورب
جُل
جلهاق
جنك
مجنّ
جنطيان
جناحيّة
جعفيل
جلبة
جار النّهر
جفن
جاورس
جوز الهند
جعدة
جلبان
جوز
جوز الفوفل
جاموس
جعل
جندب
جمل البحر
جلم
جلكى
جمل
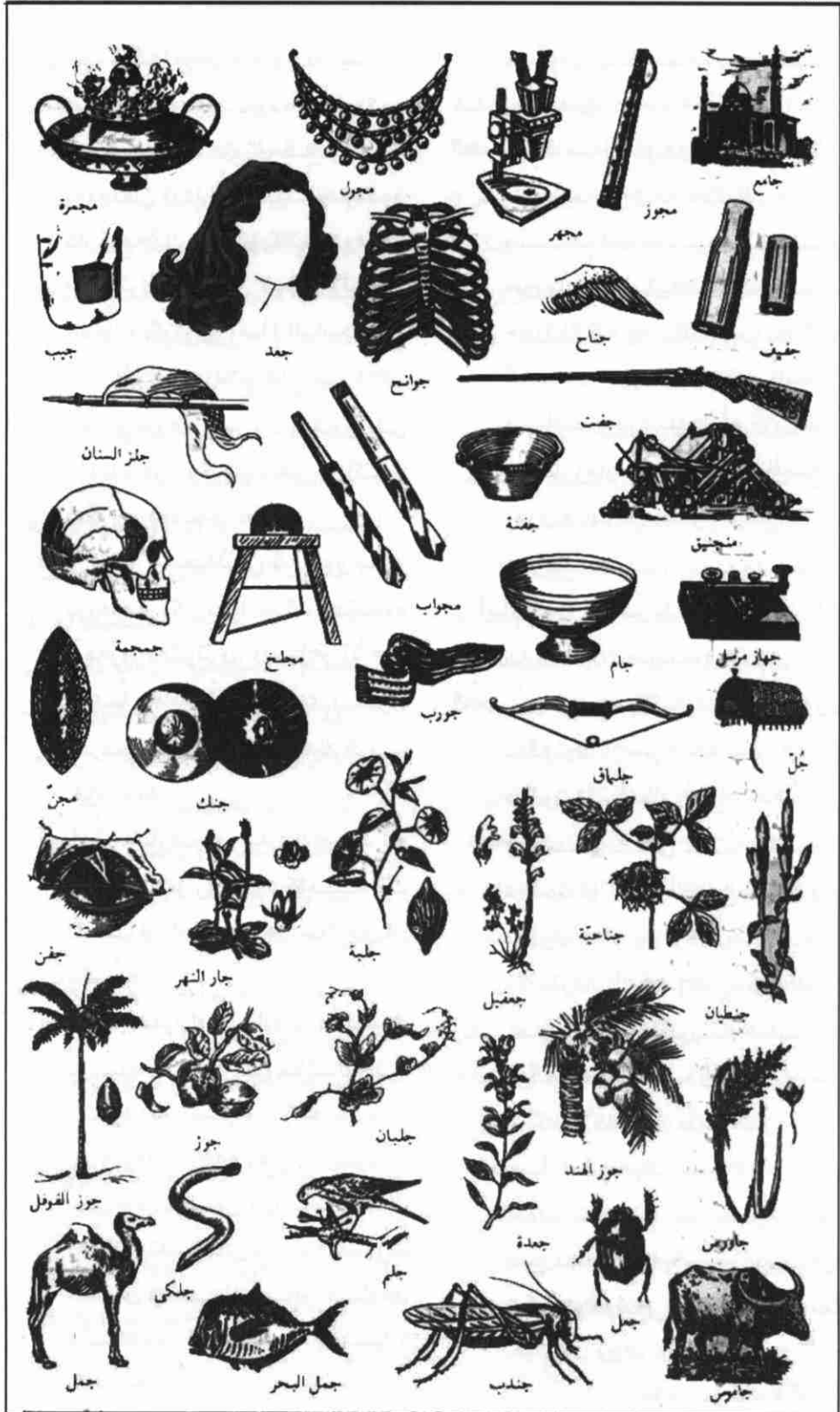
الجامع: کۆکەرەوەی هەموو شتێك کە لەبنەمایەك داکۆ دەبنەوە ٥ وەکوو قەدی دار کە هێزی هەموو لق‌و پۆپەکانی تێدا کۆ دەبێتەوە وەکوو کە کۆمەڵێك شت کۆبکاتەوە وەکوو دەگوترێ: (الخمر جماع الاثم) ٥ هەروا دەگوترێ: (هذا الباب جماع هذه الأبواب)، (فلان جماع لبنی فلان) هەموو خزم‌و کەس‌و کارەکانی لێی کۆدەبنەوەو، گوێ لەبیرو راکانی دەگرن‌و بەقسەی دەکەن.

قِدر جماع: مەنجەڵێکی گەورەو پان‌و پۆڕە، مەرێکی تێدا جێگە دەبێتەوە ٥ هەروا دەگوترێ: (استأجَرَ الأجيرَ جماعاً ومجامعةً) کرێکاری بەکرێ گرت‌و هەموو حەفتەیەك کرێی خۆی دایە.

الجَمَاعَةُ: ژمارەی زۆر لە ئادەمیزاد لە درەخت‌و رووەك ٥ کۆمەڵێك ئادەمیزاد کە یەك مەبەست کۆیان بکاتەوە.

الجماعيَّة: لەزاراوەی ئابوری سیاسیدا، بریتییە لە رێبازێکی سۆشیالیستی، ئەوە دەچەسپێنێ کە سودی بەروبوم‌و بەرهەم دەبێ بۆ دەوڵەت بێ ٥ مڵکایەتی تایبەت‌و تاك نەمێنێ تەنیا ماڵی دانراو بۆ سەرف کردن دەبێ لەچوار چێوەی مڵکایەتی تایبەتی دا بمێنێ ٥ (المعاهدة الجماعية): پەیماننامەی نێوان زیاد لە دوو دەوڵەت دەگەیەنێ.

الجَمْعُ: کۆمەڵ، کۆبووەکان ٥ سوپا ٥ دارخورما بڕوی لە دەنکێك نەزانرێ صنفەکەی چییە، وەجبە خورمایەکی تێکەڵە لەچەند جۆرێك کە پەسند نەبن، لەزگەو کەتیرەی سور ٥ لەزاراوەی زانستی ریاضی: بریتییە لە کۆکردنە چەند ژمارەیەك ٥ (يوم الجمع): رۆژی قیامەت (يوم جمع) رۆژی عەرەفە.

أيام جمع: رۆژانی کە حاجییەکان لە سارای مینا دەمێننەوە.

الجُمْعُ والجِمْعُ: پێکەوە بە هەمووی دەگوترێ: (ضَرَبَهُ بِجِمْعِ يده) یان دەگوترێ: (أعطاه جُمْعَ الكفِّ) پڕ بەمشتی شتی پێدا ٥ هەروا دەگوترێ: (أخذ بجُمْعِ ثيابه) پڕ بەکراسەکەی وەرگرت ٥ هەروا دەگوترێ: (أمرهم بجُمْعٍ) کارەکانیان هەمووی بەنهێنییە ٥ هەروا دەگوترێ: (ذهب الشهر بجُمْعٍ) مانگەکە هەمووی تێپەڕ بوو.

الجَمْعاءُ من البهائم: ئەو ماڵات‌و حەیوانانەیە کە جەستەیان ساغ بێ هیچ بەشێکی لەجستە نەبوبێتەوە ٥ کە بوحوشتر بەکاربێ مەبەست حوشتری پیرە.

جمعانُ: وشەیەکە بۆ گشتگیری‌و

هـــەموانی بـــەکاردێ دەگـــوترێ: (جـــاءت القبيلـــة جَمْعَـــاءَ) هۆزەکـــە هەموویان هاتن.

الجُمْعَـــةُ: کۆمـــەڵو دەســـتەو پێـــڕ ٥ دەشگوترێ: (جُمعة من تمر) چنگێك لـەخورما ٥ بـەمانا ئولفـەتو وەگـر بـوونی یـەکتر دێ: دەگـوترێ: (أدام اللهُ جُمْعَةَ مابينكما).

الجُمْعَـةُ والجُمُعَـةُ والجُمَعَـةُ: ڕۆژی هـەینی ئـەو ڕۆژەی نێـوان پێـنج شـەممەو شەممە لە ڕۆژانی حەفتەدا.

الجُمَـــاعُ مـــن کـــل شـــيئٍ: بنکـــەو سەرچەمســـــەری هـــــەموو لـــقو پۆپـــەکان ٥ هەرشـــتێك کۆببێتـــەوەو چەند شتێك پاڵ بدرێنـەلای چەند شـتێکی تـر ٥ کۆمەڵـگایەکی تێکـەڵ لەچەند هـۆزو بنەماڵەی جیاجیـا ٥ (جَمَّـــاعُ الجَسَـــدِ) بريتييـــە لەســـەر ٥(جُمَّــــاع الثريـــا)ئـــەو کۆمەڵـــە ئەستێرەیە کە پێی دەگوترێ: کۆ.

الْجَمعِيَّـــةَ: کۆمـــەڵێك یەکـــدەگرن بـــۆ مەبەستێکی تایبەتیو بیرو هزرێکی هاوبـــەش لـــە نێوانیانـــدا ٥ وەکـــوو (الجَمعِية الخيرية الاسلامية)، (الجمعيـة التشريعية) ، (الجمعية العلمية)

الجَميـــعُ: کۆبـــوەوە ٥ دەگـــوترێ: (حـــي جميع) خێڵێکی کۆبـووەوەن ٥ (وقـوم جميع) قەومێکی گردوکۆن ٥ (ورجـل جميع): پیاوێکە تێکسمڕاوو بەشانو شەوکەتە (هو جميع الرأى) ئەو پیاوە ڕاپەسـندو بـیرو بۆچـون ژیرانەیـە (جميع السلاح): کۆکەرەوەی چەك ٥ (ناقـة جميـع) حوشـترێکە لـە سـکیدا بێچوو هەیە، هەروەها وشەی (جميع) بـەمانا سوپایە ٥ هـەم بـۆ تەئکیـدو گشـــتگیری بـــەکاردێ دەگـــوترێ: (أخذت حقي جميعه).

المُجْتَمَـــعُ: شـــوێنی کۆبوونـــەوەی ٥ کۆمەڵگای ئادەمیزاد.

المَجْمَـــعُ: شـوێنی کۆبوونـــەوە ٥ ئـــەو خەڵـــکانەی کۆبوونـــەوە واتـــە: ئەوانـــەی کۆبوونەوەکـــەیان پێـــك هێنـاوە ٥ شـوێنی بەیـەك گەیشـتنی دوو شـت یـان زیـاتر وەکـوو (مجمـع البحرين) ٥ هەروا ناوە بۆ دەزگایـەك کە گرنگی بەلایەنی زمانـەوانی یـان فـەنو ئـەدەبو زانسـتو زانیـاری بدا، (ك: مجامع)٥.

المَجْمَعَة: شوێنی کۆبونەوە.

المُجْمَعَةُ: وتارێکی ڕێكو پێك کە کەمو کوڕی تێدا نەبێ.

المجموع: کۆ ٥ ئاکامی لێکدانی چەند ژمارەیەك.

جَمَلَ الشَيْئَ جَمْلاً: لەشتە بلاوە بووەکان ئەوەی کۆ کردۆتەوە.

جَمَلَ الشَحْمَ: بەزو پیوەکەی تواندەوە.

جَمَلَ جَمالاً: شێوەو ڕوخساری جوان بوو ٥ ڕەوشـتو ئـەخلاقی جـوان بـوو

(فهو جميل)، (ك: جملاء) (وهي جميلة)، (ك: جمائِل).

أَجْمَلَ: حوشترەکانی زۆر بون ٥ (أَجْمَلَ في الطلب) بەجوانی داخوازییەکەی خۆی گەیاند ٥ لە حەدیسدا هاتووە: (أجملوا في طلب الرزق فان كلاً ميسر لما خلق له).

أَجْمَلَ الشَّحْمَ: بەزوپیوەکەی تواندەوە.

أَجْمَلَ الشَّيْءَ: ئەو شتەی لەبلاوە بوەکان کۆ کردەوە.

أَجْمَلَ الحساب: ژمارەکانی حیسابی کۆکردەوە.

أَجْمَلَ الكلامَ: قسەکەی بەکورتی رانواندو شتەکەی دەربڕی،

أَجْمَلَ الصَّنيعةَ: کردارەکەی جوان ئەنجام داو رازاندییەوەو زۆری کرد.

جَامَلَهُ: بەجوانی هەڵس و کەوتی لەگەڵدا کردو بەپیر داخوازییەکانیەوە چوو.

جَمَّلَهُ: جوانی کردو ئارایشی دا ٥ لە دوعاو پارانەوەدا دەگوترێ: (جَمَّلَ الله عليك): خودا جوانخاصت بکاو لەدڵی خەڵکی دا شیرین ببی.

جَمَّلَ الأميرُ الجيشَ: فەرمانڕەوا سوپاکەی لەبەرەی شەرهێشتەوە ٥ مانەوەی سوپای درێژ کردەوە.

أَجْتَمَلَ: بەزوپیوی خوارد ٥ خۆی پێ چەورکرد.

اجتملَ الشحمَ: بەزەکەی تواندەوە.

تَجَمَّلَ: بۆ مطاوعەی (جَمَّلَهُ) هاتووە ٥ خۆی جوان کردو بەتەکەللوف جوانی بەسەر خۆیدا هێنا ٥ دەشگوترێ: (تَجَمَّلَ الفقيرُ): هەژارەکە پیوی خوارد.

اسْتَجْمَلَ الشيءَ: شتەکەی بەجوان لەقەڵەمدا.

الجامِلُ: جەڵە بە حوشتر لەگەڵ شوان و بارو بارگەنەکەیدا.

رجل جامل: پیاوێکی خاوەن حوشتر.

الجَمَالُ: بەلای فەیلەسوفەکانەوە صیفەتێکە لە شتەکاندا دەبیندرێ و دڵ خۆش دەکاو رەزامەندی وەدی دێنێ.

علم الجمال: بەشێکە لەبەشەکانی فەلسەفە باسی جوانی و ئەندازەکانی جوانی و بیرۆکەو تیوری جوانی دەکا.

الجُمَّالُ: کەسێك شتێك زۆر جوان بێ لە جوانی دا بێ وێنەبێ.

الجُمَّاليُّ من الابل والناس: کەتەو دەستەو پڵ قەوی و تێکسمڕاوو جەستە تەواو.

الجَمَلُ: حوشتری گەورە ٥ لەو حوشترە گەورانە هی وایان هەیە دوو دوگی هەیە ٥ لەپەندی پێشینان دا هاتووە: (ما استتر من قاد الجَمَلَ): کەسێك حوشتر لێ بخورێ خۆی بۆ ناشێردرێتەوە بەکەسێك دەگوترێ: کارێکی ئاشکرا بکاو نەشێردرێتەوە ٥ هەروا دەگوترێ: (رتخذ اللَّيلَ

جَمَلاً) شەوی کردووە بە حوشترو سواری بووە بەکەسێك دەگوترێ: هەر بەشەو ئیشەکانی بکاو بەشەو کەم بخەوێ (ك: جُمْلٌ وأجمالٌ وجِمال وأجْمَلٌ وجمالة و....)

الجَمَلُ: حەبلی ئەستور ٥ ماسی ٥ جۆرە ماسی یەکە.

الجُمَلُ: کۆمەڵێك ئادەمیزاد.

الجُمْلاَنَةُ: بولبول.

الجُمْلَةُ: کۆکەرەوەی هەر شتێك، کۆی شت، دەگوترێ: (أخذ الشيءَ جَمْلَة وباعه جَمْلَةً) واتە: بەکۆ نەك پارچە پارچە.

الْجُمْلَـــةُ: لـەلای زانایـانی بەلاغـەو نەحوییـەکان رستەیەکە موسـنەدو موسنەدو ئیلەیهی تێدابێ موبتـەداو خەبەری لەخۆگرتبێ.

الجَمَلُـونُ: هەڵاشـێکی کەوانەییـە لـە شێوەی دوگی حوشتردایە.

الجَمّالُ: خاوەنی حوشتر، شوانی حوشتر، (ك: جَمّالة)٥.

الجُمّالُ: زۆر زۆر جوانو قەشەنگ.

الْجُمَّلُ: حەبلی ئەستور.

حِسابُ الجُمَلْ: جۆرێکە لە حیسابو هەژمار لەبەرامبـەر هـەر پیتێـك ژمارەیـەك دادەنرێ بەشێوەی (أبجد هوز).

الجُمْيْلُ: بولبول.

الجَمُولُ: ئافرەتی قەڵەوو گۆشتن ٥ ئەو کەسەی بەز دەتوێنێتەوە.

الجَميْلُ: بەزی تواوەی کۆبوەوە.

الْجُمَيْلُ: بولبول.

الْمُجْمَلُ مِن الكلام: رستەی کورت ٥ لەزانیاری رەسمدا شێوەیەکە گرنگی دەدا بەلایەنی شێوەکە.

جَــمَّ جموماً: کۆبووەوە، زۆر بوو ٥ دەگوترێ: (جَمَّتِ البِئْرُ): بیرەکە ئاوەکەی داکەوت رۆچو بەتایبەتی دوای ئاوڵی هەڵگۆزتن.

جَمَّ الفرسُ وغيره جَمّاً وجَمَاماً: ئەسپەکە پشـوی داو حەسـایەوە هێـزی پەیداکردەوە.

جَمَّ العظمُ: گۆشتی زۆر بوو (جَمَّ الفرسُ جماماً): ئەسپەکە ئەپەڕێو تۆوەکەی تێدا کۆبوە.

جَـمَّ الأمـرُ: کارەکـە نزیـك بـووەو کـاتی هات.

جَـمَّ الانـاءَ والمكيـالَ ونحوهما: قاپەکـەی پڕکرد هەتا لەسەرییەوە رژا.

جَمَّ الرجلُ جَمَّتِ المرأة: گۆشتیان زۆر بوو قەڵەو بوون.

جَمَّ الكبشُ والنعجةُ ونحوهما: بەرانەکە یان نێریەکە کۆڵ بوون؛ شاخیان نـەبوو ٥ لە پەندی پێشینانـدا هاتووە دەڵێ: (عند النطاح يغلب الكبش الأجم) ئەم پەندە بۆ کەسێك لێ دەدرێ کـە هاوەڵەکـەی بەسـەردا زاڵ ببـێ بـەهۆی ئامادەباشـیو خۆحازرکردنەوە ٥ دەگوترێ: (جَم الرجـلُ): پیاوەکـە بـەبێ رمـب (بـێ چەك) چووە گۆڕەپانی جەنگەوە.

ج م م
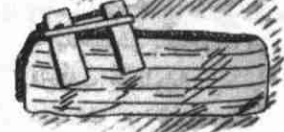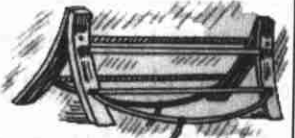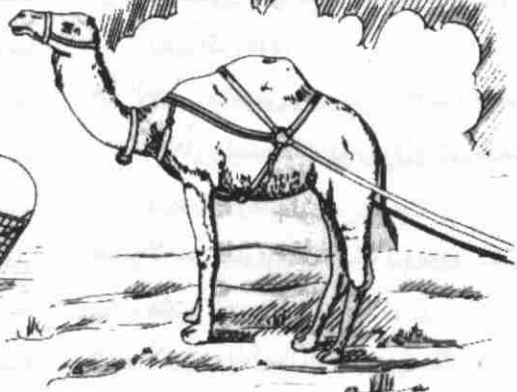
رحل (الطوارق ، الجزائر)
جمل ذو سنامين
رحل
رحل جزائري
هودج جزائري
محمل لنقل المرضى
جمل الحراثة (القطر التونسي)
شكال او عقال
رحل آسيوي
رحل آسيوي
هودج (اولاد سليمان)
رحل طارقي
هودج
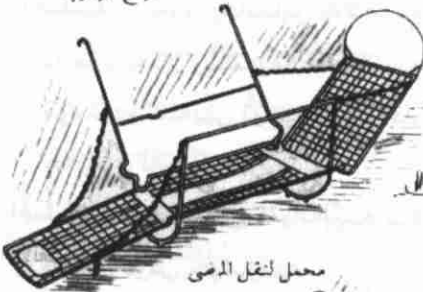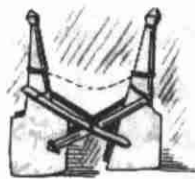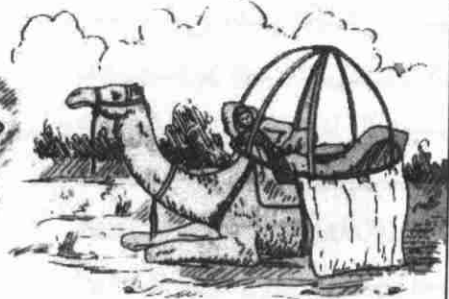
جَمَّ البناءُ: باڵەخانەکە بەبێ بارکۆن و سوێ بان بوو.

جَمَّ السَّطحُ: سەربانەکە بەبێ سیباج و شورا بوو

أجَمَّ الانسان والفرسُ ونحوهما: ئادەمیزادەکە یان ئەسپەکە پشوویان داو ماندوو بوونیان نەما.

أجَمَّ الأمرُ: کارەکە نزیك بووەو کاتی خۆی هات.

اجَمَّت الحاجةُ: پێویستییەکە هاتە پێشەوە.

أجَمَّ الفراق: کاتی لێك جیابوونەوە هات.

أجَمَّ الماء ونحوه: وازی لە ئاوەکە هێنا کۆبووەوە.

أجَمَّ الانسانَ والفرسَ وغيرهما: ئارامی پێدان ٥ دەگوترێ: (أجمّ نفسَك)، (أجَمَّ فلان لسانه من الكلام).

جَمَّمَ النباتُ: روەکەکە لەخۆکەوت و پەل و پۆی کردن.

جَمَّمَت المرأة: ئافرەتەکە قژەکانی کۆکردنەوەو کورتی کردنەوە بۆ ئەوەی وەکوو پیاو بچێ.

جَمم شعره: پیاوەکە قژەکانی کۆکردنەوەو کاکۆڵەکانی رێك خست لە حەدیثدا هاتووە: (لَعَنَ الله المجممات من النساء) پەروەردگار نەفرینی لەو ئافرەتانە کردووە کە قژیان کۆدەکەنەوەو لە پاشە سەریان دەیان بەستن.

جَمَّمَ الإناءَ والمِكيالَ: قاپەکەو پێوەرەکەی پڕ کرد.

تَجَمَّمَ النبتُ: روەکەکە لەخۆکەوت و پەل و پۆپی کردن.

استجمَّ: کۆبووە، زۆر بوو.

استجمّت الأرض: زەوی گیاو گژی روا.

استجم الانسان والفرس وغيرهما: بەمانا (أجمّ) دێ.

استجمَّ البئرَ واستجمَ الفرسَ واستجمَّ نفسه: پشوی دایەو ماوەیەك لێی وەستا تا وەگۆڕ بکەوێتەوە.

الْجَمَامُ: پشودان و ئستیراحەت.

الجُمَامُ: پڕکردنی قاپ و مەنجەڵ و شتی وا ٥ مەنجەڵێك یان تەنەکەو ڕبەو قسناغێك کە دوای تێکردنی شتەکە بەسەریەوە بڕ ژێ.

الجَمُّ: زۆرینە زۆر لە هەموو شتێك ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا﴾.

الجَمُّ من الشيئ: زۆرینە لەشت، (ك: جمام وجموم) دەگوترێ: (جَمَّ الغفير، الجمَّ الغفير) کۆمەڵی زۆر.

الجَمْمُ: زۆرو کۆبووەوە لە هەموو شتێك ٥ ئەگەر بۆ قاپ و ئامێری پێوانە بەکارهات بەمانا پڕو سەررێژە.

الجَمَّاءُ: هێلکەی سەر، کاسە سەر، کەللەی سەر.

الجُمَّانِي: کۆبووەوەی قژی پێشەسەر ٥ قژی زۆرو درێژ کە بەسەر شان دا پەخش بوبن.

اَلْجَمَّةُ: مێینەی (اَلْجَمّ)ە.

جَمَّةُ البئر: ئەوەیە ئاوەکەی داکەوتبێ دوای ئەوەی ئاوی لێ هەڵگوازرا.

جَمَّـــةُ السـفينة: ئـەو شـوێنەیە کـە لەشوێنی بزمارو رەباطەکانییەوە ئـاو دەتکێو تێیدا کۆ دەبێتەوە ٥ دەگـوترێ: (جــاءوا في جَمَّــةٍ): بەکۆمەڵ هاتن داوای خوێن دەکەن.

اَلْجَمُـومُ: زۆرو کۆبـووەوە لـە هـەموو شــتێك، گیـاو گـژی زۆر، روەكو دەرەختـی چڕو پڕی تـر کـە روی زەوییەکە داپۆشن ٥ دەگوترێ ٥ (بئر جَمُـوم)، (فـرس جَمُـومُ العـدو): ئەسـپێکە لـە ریشـتندا دەمـەبێو بەردەوام باز دەهاوێ.

اَلْجَمِــيمُ: زۆرو کۆبـووەوە لـە هـەموو شـتێك ٥ گیـاو گـژی زۆر ٥ ڕوەكو درەختــی چـڕو پـڕ کەزەوییەکــە داپۆشی.

اَلْجَمُّ: شـوێنی راوەسـتانی ئـاو ٥ سـنگ ٥ دەگـوترێ: (فـلان واسـع اَلْمَجَـمّ) فلانکـەس سـنگ فراوانـە بـەهیچ شــتێك رقــی هەڵناســتێ بــە پێچەوانەوە دەگوترێ: (فـلان ضَيِّق الْمَجَمّ) فلانکەس تەنگە تیژەیە زوو تورە دەبێ، (ك: مَجَامّ)ە.

الْمَجَمَّـــةُ: هەرشــتێك راحـــەتو کەیفخۆشی بێنێ.

الْجُمَّـانُ لولـو: دەنکـە مـورو لـەزیو دروسـت دەکـرێ لەسـەر شـێوەی لوئلوە ٥ هـەروا پێسـتێکی چنـدراوو پەراوێز بۆ کـراو بـە مـیروی رەنگـاو رەنـگ ئـافرەت دەیکاتـە ملـی خـۆی، نێوان گەردنو مەمکی دادەگرێ.

جَمْهَــرَ الشَّــيْئَ: شـتەکەی کـۆ کـردەوە ٥ لەسەر گۆڕەکە گلی کۆکردەوە.

جَمْهَرَ الكلامَ: قسەکەی کورت کردەوە.

جَمْهَــرَ لــە الخَبَـرَ واليـە وعليـە: هـەواڵی جەماوەرەکـەی پێدا ٥ یـان هـەواڵی هەنـــدێ لەجـــەماوەری پێـــداو راستییەکانی لێ شاردنەوە.

تَجَمْهَرَ عليه: دەستدرێژی کـردە سـەر ٥ (تَجَمْهَـرَ النـاس) جەماوەرەکـە گـرد بۆوەو.

اَلْجُمَاهِرُ: کەتەو زەبەلاح، (ك: جماهر)ە.

الْجُمْهُورُ مـن كـل شـيئ: زۆرینـە ٥ لمبو چــەوی کۆمـــەڵ بـــوو، زوربـــەی جــەماوەر، (ك: جَــامير)ە (جَــاهير الناس): پیاو ماقولان.

الجمهــوري: پاڵـدراو بـۆلای جـەماوەر (الحكــم الجمهــوری) ئەوەیـە کـارو باری دەوڵەت بەدەست کەسانێکەوە بێ گەل هەڵیان بژێرێ لەسەر داب‌و نـــەریتێکی تایبـــەتی ٥ گـــەل‌و نەتـەوەکان سـەرەك کۆمارێـك بـۆ ماوەیــەکی دیــاریکراو بــۆ خۆیــان هەڵدەبــژێرن ٥ هــەرواناوە بـــۆ شـەرابێك لـەترێ دروسـت دەکـرێ‌و سەرخۆشکەرە.

الجمهوريـــــة: دەوڵەتێکـــە حـــاکمێکی

هەڵبـزێراو لەلایـەن گەلـەوە یـان لەلایەن پەرلەمانەوە بەڕێوەی دەبا بۆ ماوەیەکی دیاریکراو.
اَلْمَجْمَهَـرُ: تونـدو تـۆڵو دامـەزراوو جەستەرێكو پێك.
مُجَمْهَـرات العـرب: حـەوت چـامەی عـەرەبین هـی شـاعیرانی چـینی دووەمن‌و لـەدوا (اَلْمُعَلَّقـات السبعة) لەسەری کۆبونەوە.
تَجَمَّـی مـن کـل شـیئ: کەسـایەتی‌و قـەبارەو چـەندییەت‌و چۆنیەت بـۆ هەموو شتێك ٥ لەتکە شاخ‌و درکە شـاخ ٥ گـری‌و لـوو هاوسـان لەجەستەی ئادەمیزاد.
الجُمـأَةُ: بـەمانا (الجِمَـا) دێ ٥ (الجُمـأَةُ) بەمانا (الجُماءُ) دێ.
جَنَا جُنـوءاً: خـۆی کـۆم کـردەوەو مـەیلان بوو ٥ خۆی بەسەردا کوشمەڵە کـرد ٥ دەگـوترێ: (جنـأ لي عَـدْوِهِ) خـۆی نەوی کردو بەگورجی ڕۆیی.
جَنِـئَ: (جَنَـأَ) شـانەکانی بەسەرسنگی دا دەڕوانن پشتی کۆم بۆتەوە.
جنـا الکـبش ونحـوه: بەرانەکـە شاخەکانی بەرەو پاش هەڵگەڕانەوە ٥ (هو اجنأ وهي جَنآء).
اجْنَأ علیه: بەمانا (جنأ علیه)دێ.
اجتنـأ علیـه: بـەمانا (جنـأ علیـه) دێ ٥ (جانأ علیه) بەمانا (جَنَأ علیه) دێ.
تجانأ علیه: بەمانا (جَنَأَ علیه) دێ.
الأَجْنَـأ: پشـت کـوڕ: کەسـێکە شـانی بەسەر سنگی دابڕوانن.
الُمجْنَأ: تیرو کەوان.
اَلْمُجْنَأَة: چاڵی گۆڕ، گۆڕیچە
جَنَبَ فلان في بني فـلان جنابةً: فلانکـەس لـەناو خێڵـی فلانـدا نیشتـەجێ بـوو بەغەریبی.
جَنَـبَ الـریحُ جنوبـاً: هـەوا لـە باشـورەوە هاتووە یان بەرەو باشوور دەچێ.
جَنَبَ الیه جنباً: ئـارەزووی کـردو حـەزی لێ بوو دیدەنی بکا.
جَنَبَ الشَّيْئَ: لێـی دوورکەوتـەوە ٥ دووری خستەوە ٥ پـاڵی پێوەنـا، لاتەنیشتی هـەنگاوت، خـاترو خوایشی نـەگرت ڕێزی لێنەنا.
جَنَبَ الـبعیرَ: لاتەنیشتی حوشـترەکەی داخ کرد.
جَنب البیتَ ونحوه جنبـاً: بەکـەرتو گڵـی بـۆ خانوەکـە هێنـاو داپۆشـی ٥ یـان خێرو بێری زۆری بەسەردا ڕشت.
جنـب الأرض: بـە کـەرتو یـان بـە ماڵمـاڵ زەوییەکـەی ڕێـك خسـت‌و تـەختی کرد.
جنب الفرسَ أو الأسیر جنبـاً: کێشایە لاوەو کەنارگیری کرد.
جَنَبَ فلاناً الشَّيْئَ جَنْباً وجنوباً وجنابـةً: دووری خسـتەوە ٥ قورئـان دەوفـەرموێ: ﴿وَاجْنُبْنِي وَبَنِيَّ أَن نَّعْبُدَ الأَصْنَامَ﴾.
جَنِـبَ جنبـاً: دوورکەوتـەوە ٥ هـاواری لاکەلەکـەی کـرد ٥ بـەلادا سـوڕا لـە

تینواندا دولاهاتەوە، گرمۆڵەبوو (جَنِب الیە): ئارەزووی لای ئەوی کردو کەوتە دڵەراوکێوە.

جَنِب الریح: بەمانا (جَنَبَ) دێ.

جَنَبَ فلان: فلانکەس لەشی پیس بوو.

جَنَبَ جنابة: دوورکەوتەوە ◦ نزیك بووە ◦ لەشی پیس بوو ◦ (جُنِبَ): هاواری لاکەلەکەی کرد ◦ رەشەبا لێی دا بای وەشت تێکیدا ◦ دەگوترێ: (جُنِبَ القومُ أو الزرعُ).

أجْنَبَ: دوورکەوتەوە.(أجنب عنه) لێی دورکەوتەوە ◦ لەشی پیس بوو.

أجْنَبَ فلاناً الشَّيْءَ: ئەو شتانەی لە فلانکەس دوور خستەوە.

جانَبَهُ: لایەنگیری ئەوی کرد، یان بۆ پشتگیری ئەوی رۆیی ◦ دوری خستەوە ◦ لەپەندی پێشینانداهاتووە (قد جانب الروضَ رأهوی الجرل) لە باخ و گوڵستان دوور کەوتۆتەوە ئارەزووی وڵاتی سوتەمەرۆیەتی.

جَنَّبَ القومُ: ئەو هۆزە شیریان برایەوەو کەم بوو.

جَنَّبَ العامُ: ساڵەکە نەهات بوو.

جَنَّبَ الفرسَ أو الشَّيْءَ: دووری خستەوە.

جَنَّبَ فلاناً الشَّيْءَ: شتەکەی لەفلانکەس دوور خستەوە.

اجتَنَبَ: لەشی پیس بوو.

اجتنبَ الشَّيْءَ: لەشتەکە دوور کەوتەوەو خۆی پاراست.

أجتنب الفَرَسَ ونحوه: ئەسپەکەی دوور خستەوە.

اجتنبَ الشَّيْءَ: لێی دوور کەوتەوە

تَجَنَّبَ: لەشی پیس بوو.

تَجَنَّبَ الشَّيْءَ: لە شتەکە دوور کەوتەوە دەگوترێ: (هو مُتَجَنِّبٌ له) ئەو خۆی لەو شتە دور دەگرێ.

اسْتَجْنَبَ: لەشی پیس بوو.

الأجْنَبُ: بێگانە لە خزمایەتی دا، یان لەزێدو نیشتماندا ◦ شتێك رام نەبێ.

الأجْنَبِي: بێگانە، دەرەکی ◦ دەگوترێ: (هو أجنبي في هذا الأمر) ئەو لەو کارە بێگانەیەو دوورە نایزانێ و ئاگای لێ نیە ◦ کەسێك مافی ئەوەی نەبێ رەگەزنامەی ئەو وڵاتە وەربگرێ، (ك: أجانب)ە.

الجانب: لاتەنیشتی ئادەمیزادو هی تریش ◦ ئەملا، ئەولا، ناوچە ◦ بەردەرگای ماڵ ◦ هۆبەو گەرەك، (ك: جوانب) ◦ هەندێکیان دەگوترێ: (إنه لَمُنتفِخُ الجَوانِب) فلان لوتبەرزو خۆبەزلزانە ◦ غەریب ◦ ئەو کەسەی گەردن کەچ نەبێ.

الْجَنَاب: دەوروبەر، دەگوترێ: (مَروا يسيرون جَنَابَيه) پێیان بڵێ: با بەدەوری فلاندا برۆن ◦ بەردەرگای ماڵ یان گەرەك و هۆبە، دەگوترێ:

(أنـا في جَنَـابِ فـلان) مـن لـەژێر چـاودێری فلاّنـدامو لەهۆبـەو دیوەخـانی ئـەودام ٥ هـەروا دەگـوترێ: (فـلان رحـب الجنـاب، خصیب الجناب) دەستو دڵ فراوانو سەخی سروشتە ٥ مـەردو نەبـەردو پیاوە، (ك: أجنبية)٥.

الجُنَـابُ: نەخۆشـی ٥ (ذات الجَنْـب) نەخۆشـییەکە توشـی پـەردەی سییەکان دەبێ.

الجِنَابُ: دژایەتیو ئاژاوەو دڵ ئازاردان ٥ دەگوترێ: (فلان لَجُّ في جِنَابٍ قبيح) فلان زۆر توندڕەو بوو لە ئازاردانی خەڵـكو کـاری ناشـیریندا ٥ هـەروا دەگـوترێ: (فـرس طـوع الجنـاب) ئەسپێکی سەرنەرمو جڵەو خۆشە.

الجَنَـاب: یارییـەکی مناڵانـە (دوو منـاڵ بەرامبەر بەیەك هەرەیەکە یان هەوڵی ئەوەدەدا بەرامبەرەکەی نەیگرێ).

الجنابا.: بەمانا (الجُنابی) دێ.

اَلْجَنَابَةُ: لەش پیسی، حاڵەتێکە بەسـەر پیـاوو ئـافرەت دا دێ لـەئاکامی جوتبـون یـان ئاوهاتنـەوە بـەبێ جوتبوون ٥ دەگوترێ: (اغتسـل مـن الجنابة) غوسڵی لـەش پیسـی لـەخۆی دەرکـرد ٥ بـەمانا (نزیـك، ئـەولاو ئەملا) دێ، دەگوترێ: (مرّوا يسيرون جنابتيه) پێیـان بڵێ بـەنزیکی ئـەودا بـڕۆن بـەلای ئـەودا تێپـەڕن ٥ لەئـەملای ئـەوەوە بـڕۆن ٥ (وقعـدوا جنابتيـه) لـەنزیك ئـەو دانیشـتن.اَلْجَنْـبُ مـن کـل شـيئ: ئەنیشتو ئـەملاو ئـەولای شتەکە ٥ لایـەنێك ٥ بەرامبـەر ٥ دەگـوترێ: (هذا قليـل في جنـب مودتـك) (مـاذا فعلت في جنب حاجتي) لە قورئانـدا هاتووە دەفـەرموێ: ﴿يَا حَسْرَتَى عَلَى مَـا فَرَّطـتُ فِـي جَنـبِ اللَّـهِ﴾، (ك: جنوب، أجناب)٥.

جار الجَنْب: ئەو جیرانـەی مـاڵی بـەماڵی تۆوە نووسـابێ ٥ (الصاحب بالجنب): ئـەو کەسـەی بەجەسـتە لێت نزیـك بێ، هاوڕێی سەفەرت بێ.

اَلْجَنْبُ في السـاق: ئەوەیە پێشبڕکێ کـەر لەتـەك ئەسپەکەیدا ئەسـپێکی تـر وەکوو یەدەگ ئامادە بکا، بۆ ئـەوەی ئەگـەر ئەسـپەکەی شکسـتی هێنـا خێرا ئەسپەکەی تـر بـەکار بێنـێ ٥ کورتو کوڵەبنە.

الجُنُـبُ: دوور ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿فَبَصُـرَتْ بِـهِ عَـن جُنُـبٍ وَهُـمْ لَـا يَشْعُرُونَ﴾ ٥ بەمانا (نزیکیش) دێ ٥ خزم ببێتە جیرانت.

جـار الجُنُـب: هـاوڕێی سـەفەرت ٥ ئـەو کەسەی پابەنـدی ویستەکانت نـەبێ ٥ ئەو کەسـەی توشی حاڵـەتی لـەش پیسی بێ.

الجَنْبَـةُ مـن الشَّـيئ: لایـەنی شـتەکە ٥ نزیـكو ئـەملاو ئـەولای شتەکە ٥

گۆشەگیری و خۆپارێزی ٥ لە حەدیثدا هاتووە: (علیکم بالجَنَبَةِ فانها عَفَافٌ) تابۆتان دەکرێ گۆشەگیری هەڵبژێرن چونکە دەبێتە مایەی دەستو داوێنپاکی ٥ هەروا بەدرەختێك دەگوترێ: گەڵادار بێو هاوینان سەوزبێ ٥ ئەو گیاو گژەی لەنێوان درەختو ڕەوەکدا دەڕوێ.

الْجَنَبَةُ: لای شتو نزیکی شت.

الْجُنَبَةُ: ئەو کەسەیە خۆی لەخەڵکی تر دەپارێزێ.

الْجُنَّابُ: هاوڕێی هەمئاهەنگو هاودەم.

الْجَنُوبُ: لای پێچەوانەی باکور واتە: باشور ٥ بایەك کە لەولایەوە بێ.

الْجَنِیبُ: ئەو ئەسپەی بۆ قەراغ ڕێ کێش دەکرێ.

الْجُنَّابُ: لغاو شلو سەرنەرم ٥ کەسێك یان وڵاغێك لە ڕۆیشتندا بلەنگێ ٥ بێگانەو غەریب ٥ جۆرێکە لە خورمای باش، (ك: جُنُب)٥.

الْجَنِیبَةُ: وڵاخی کێشکراو ٥ لابار بەتەنیشتی حوشترەوە ٥ بەهەردو تایەکان دەگوترێ: (جنیبتان)، (ك: جنائب)٥ ٥ دەگوترێ: (فلان لَقَاذُ الجنائب بین یدیه) فلانکەس بارو بارگەنە لە پێشیەوە دەڕوا.

الْمَجْنَبُ: خێرو شەڕی زۆر.

الْمِجْنَبُ: بەمانا (اَلْمَجْنَب) دێ ٥ کەرتو (دێراو هەڵدەر) ٥ ئامێرێکە وەکوو خاکەناز ددانی نیە لای خواروی زۆر تەنگو تیژە ٥ زەوی پێ تەخت دەکرێ، گڵی پی بەرز دەکرێتەوە بۆبەهێزکردنی دەورو بەری جۆگا ئاو ٥ کەوان ٥ پەردە ٥ سنووری نێوان دوو دەوڵەت.

اَلْجَنَبَةُ مِن الجیش: لایەکی سوپا (جا ڕاست یان چەپ) ٥ هەر دوولای سوپا پێیان دەگوترێ: (مَجْنَبَتَان) لە حەدیثدا هاتووە دەفەرموێ: (انه صلی الله علیه وسم بَعَث خالد بن الولید یوم الفتح علی الجنة الیمنی والزبیر علی المجنبة الیسری).

تَجَنَّثَ: خۆی پاڵ خێزانی تردا، خۆی کردە کوڕو نەوەی خەڵکی تر ٥ دەزووی لەسەر شت هەڵکرد بەجۆرێك شتەکەی شاردەوە باڵندەکە باڵی خۆی بڵاوکردنەوەو هەڵنیشت.

الجِنْث: لوغەتێکە لە وشەی (جِنْس) ٥ یان جۆرە زمان لالییەکە، (ك: جناث وجنوث).

الْجُنْثِيُّ: ئاسنگەر ٥ حوشتر خنکین٥ زری٥ شمشێر ٥ جۆرێکیشە لە ئاسنی باش، (ك: أجناث)٥.

اَلْجُنْجُنُ والجِنْجِنُ: ئێسقانی سنگ، (ك: جناجن)٥.

الْجُنْجُنَةُ والجِنْجِنَةُ: بەمانا (اَلْجُنجُنُ) دێ.

اَلْجُنبُجُون: بەمانا (الجُنجِنُ) دێ، (ك: جَنَاجِنُ)ە.

جَنَحَ جَنْحاً وجنوحاً: خواربۆوە دەگوترێ: (جنح اليه وجنح لـه) بەلای ئەوىدا تاشى، قسەی ئەوی پەسندكرد ٥ شوێن ئەو كەوت.

جَنَحَ الانسانُ والبعيرُ: بەسەر يەكدا كەوت ٥ مەيەلانی كرد .

جَنَحَت السفينةُ: گەشتييەكە گەيشتە تەنكاو شانى داداو بەزەوييەوە نووساو لەقورچەقىو ڕۆيشتنى بۆ نەكرا.

جَنَحَ الطائرُ: باڵندەكە باڵەكانى لێك دان.

جَنَحَ الرجلُ: پياوەكە پابەندی فەرمان بوو.

جَنح الليل: شەو راشكا بەرەو كۆتايى ڕۆيى.

جَنَحَ الحيوان في سيره: ئاژەڵەكە لەكاتى ڕۆيشتندا بەهۆی پەلەو خێرا ڕۆيشتنەوە ملى بۆ پێشەوە درێژكرد.

جَنَحَ فلان على مِرفَقَيهِ: فلانكەس خۆی خستە سەر هەردوو ئانيشكىو لەزەوی قايمی كرد ٥ يان خستنيە سەر سەرين.

جَنَحَ على الشَّيءَ: ڕوی لەشتەكە كرد بەهەردوو دەستى خەريكيەتىو خۆی بەسەردا شۆڕكردۆتەوە.

جَنَحَ أن يأكل كذا: بەلايەوە تاوان بوو ئەو شتە ئاوا بخوا.

جَنَحَ الطائر جَنحاً: لەشەقەی باڵی داو فڕی ٥ باڵی خۆی شكاندنەوەو لێكی دان.

جُنِحَ: باڵی شكا.

اَجْنَحَ الشَّيْءَ: شتەكەی خوار كردەوە.

جَنَّحَهُ: باڵی بۆ دروست كردن.

جَنَّحَ المخالفة: بڕیاری دا سەرپێچييەكەی شياوی سزادان بێ.

إجْتَنَحَ الانسان: پەراسوی شكان.

اجْتَنَحَ الرجل على رحله: پياوەكە لەسەر ولاغەكەی هەردوك ئانيشكی دادان ٥ خۆی خستە سەر هەدوو دەستی ٥ لە حەديثدا هاتووە كە پێغەمبەر (د.خ) نەخۆش كەوتووە پاشان تۆزێك ئازارەكەی لەسەر سوك بووە (فاجتنح على أسامة حتى دخل المسجد) قورسايی خۆی خستە سەر ئوسامە چووە ناومزگەوتەوە.

اجْتَنَحَ في السجود: قورسايی خۆی خستە سەر لەپی دەستىو ئانيشكی لەزەوی بەرزكردەوەو لەكەلەكەی خۆی دووری خستنەوە بەجۆرێك ئانيشكی وەكوو باڵ دەهاتنە بەرچاو.

اجْتَنَحَ الحيوان في سيره: حەيوانەكە لە ڕۆيشتندا شوێنی كەوت.

اجتَنَحَ الشَّيْءَ: شتەكەی خواركردەوە دوولای هێنايەوە.

تَجَنَّحَ: بۆ (مطاوعه)ی (جَنَّحَهُ) هاتووە.

تَجنَّحَ في السجود: بەمانا (اجتَنَحَ) هاتووە.

اسْتَجْنَحَ الليلُ: شەوداهات.

الجانِحَةُ: پەراسووە كورتەكان كە لەسنگەوە نزيكن.

الجَنَاحُ: باڵ (ئەو ئەندامەی باڵندە پێی دەفڕێ ◊ دوو باڵ ◊ قۆڵ ◊ بن هەنگڵ ◊ لاتەنیشت ◊ (جناح القصر وجناح البيت) لایەك لەباڵەخانە لایەك لەخانوو ◊ كۆمەڵێك لەشت ◊ (جناح الرحى) دوولای بەرداش ◊ (جناحا النصل) تیژاییەكانی ◊ (جناحا العسكر) دوولای سوپا (جناحا الوادي) ئەم بەرو ئەو بەری شیو ◊ دەگوترێ: (فلان في جَنَاحِ فلان) فلانكەس لەژێر چاودێریو سەرپەرشتیاری فلان دایە.

جناح السفر: لەسەر سەفەر ◊ دەگوترێ: (هو على جناح السفر) خەریكە سەفەربكا ◊ (ركب جناحي الطائر) ولاتی جێ هێشت ◊ (ركب جناحي نعامة) بە لێبڕانەوە خەریكی كارەكەیەو زۆر گرنگی پێ دەدا ◊ (هو في جناحي طائر) لەدڵەراوكێو رارایی دایە (خفض له جناحه) گوێ لە مستی بوو گوێ رادیریەتی ◊ لەقورئاندا هاتووە: ﴿وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ﴾ ◊ (فلان مقصوص الجناح) فلانكەس دەستەوەسانەو هیچی بۆ ئەنجام نادرێ ◊ یەكێكە لە لایەنەكانی یاری تۆپی پێ ◊ كە پێك دێ لە یانزە.

الجُنَاحُ: تاوان ◊ مەیل كردن بۆ تاوانو گوناه ◊ هەڵگرتنی خەمو خەفەت ◊ كۆمەڵێك لەشت ◊ هەروا دەگوترێ: (انا اليك جُناح) تامەزرۆم بۆ دیدارتان.

الجَناحِيةُ: پیرێكن لە شیعە توندڕەوەكان؛ شوێنكەوتەی عەبدوڵڵای كوڕی موعاوییەی كوڕی عەبدوڵڵای كوڕی جەعفەری (ذی الجناحين)ن.

الجِنحُ: لا ◊ ئەملاو ئەولا ◊ چاودێری ◊ بەشێك لەشەو ◊ تاریكی شەو ◊ دەورو بەری رێگا.

الجُنحُ: تاریكی شەو.

الجُنحَةُ: تاوانێكە شیاوی ئەوەیە ئەوەی ئەنجامی داوە سزا بدرێ.

المِجْنَحَةَ: پارچە پێستێكە لە پێشەوەی بار دادەنرێ كاروانچی لەسەر رادەكشێ، (ك: مجانح).

جَنَّدَ الجُنودَ: سەربازەكانی كۆكردەوە (جَنَّدَ فلاناً) فلانكەسی كرد بەسەرباز.

تَجَنَّدَ: سەربازی دامەزراندن ◊ سەربازی پەیداكردن.

الجُنَادِيّ: قوماشێك كە لە دیوار بدرێو دیواری پێ داپۆشرێ ◊ هەشتێك راخەربێ یان پێخەف بێ ◊ لەحەدیثی سالمدا هاتووە دەڵێ: (سترنا البيت بجُنادِيٍّ أخضر) دیواری ماڵەكەمان بە قوماشێكی سەوز داپۆشیبو ◊ ئەبو ئەیوب هاتە ژوورەوە بینیو بەپەلە رۆیە دەرەوە، چونكە پێی ناخۆش بوو كە ئەو قوماشە لە دیوار دراوە.
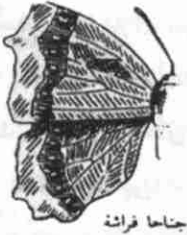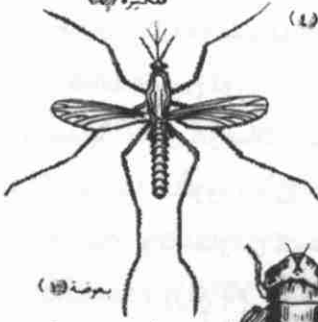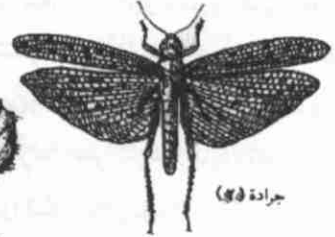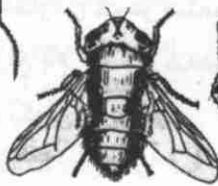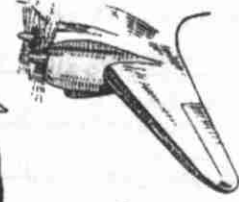
جناح ومجنحات : ١ ذوات الجناحين - ٢ مستقيمات الأجنحة - ٣ مغمدة الأجنحة - ٤ نصفية الأجنحة

اَلْجُنْدُ: سەربازی، یارمەتیدەرو دەستەو پێوەند، (ك: أجناد وجنود).

اَلْجَنَدُ: زەوی رەقەڵان‌و سەخت ٥ بەردێکە لەقوڕ دەچێ.

الْجُنْدِيُّ: یەك سەرباز.

الْجُنْدِية: یاسای سوپا.

اَلْجُنْدُبُ: جۆرە کوللەیەکە دەنگی (سیرە سیری) لێ دێ‌و باز دەهاوێ‌و دەفڕێ، (ك: جَنادِبَ)٥ ٥ لەپەندی پێشیناندا هاتووە دەڵێ: (وصَرَّ الجندبُ) کارەکە بەبنبەست گەیی‌و کێشەکە قورس بوو.

أم جُنْدُب: بەلاو کارەسات، ستەم‌و تاوان ٥ لەپەندا هاتووە دەڵێ ٥ (رکب امَّ جُندبٍ): واتە تاوانی کردو ستەمی ئەنجامدا ٥ (وقع بأم جندب) غەدری کردو غەیری بکوژی کوشتەوە.

جَنْدَرَ الثوبُ: پۆشاکەکە رەونەقی جارانی بۆ هاتەوە لە ئوتوی دا، مشت‌وماڵی کردەوە.

جَنْدَرَ الكتابَ: بەقەڵەم بەسەر وشەکاڵ‌و کوژاوەکاندا هاتەوە تۆخی کردنەوە بۆ ئەوەی بخوێندرێنەوە.

الْجَنْدَرَةُ: ئامێرێکی دارینەیە پۆشاکی پێ لەو توو دەدرێ‌و چرچ‌و لۆچی پێراست دەکرێتەوە.

الْجَنَادِلُ: شتی گەورەو پتەوو بەهێز، (ك: جَنادِلَ)٥.

اَلْجَنْدَلُ: شوێنێکە لە رێڕەوی روباردا بەهۆی زۆر بەسەرا رۆیشتنی ئاوەکە بەردو شاخەکە پتەو دەبن لەپەندی پێشیناندا هاتووە (جندلتان اِصْطَكَّتا) ٥ بەدوو هێزی پتەو دەگوترێ: کە بەگژیەکدا بچن، (ك: جَنادِلَ)٥.

جَنَزَ الشَّيْءَ جَنْزاً: شتەکەی شاردەوە ٥ کۆی کردەوە.

جَنَزَ الميتَ: مردووەکەی خستەسەر دارەمەیت.

الجِنازَةُ: دارەمەیت ٥ مردو ٥ یان دارەمەیت‌و مردووەکەو ئەوانەی لەگەڵی دا دەچن بۆ سەر قەبران‌و کفن‌و دفنی دەکەن ٥ شتێك لەسەرشانی جەماوەر ناخۆش بێ‌و خەفەتی پێ بخۆن ٥ دەگوترێ: (ضُرِبَ حتى تُرِكَ جنازَةً) ئەوەندەی لێ درا تا بەمردویان خست (طعن في جَنازته) واتە مرد.

الجَنَائِزِيّ: ئەو کەسەی لەپێش جەنازەکەوە دەڕواو قورئان یان ذیکرو تەهلیلە دەخوێنێ.

اَللَّحن الجنائزيّ: سودو ذیکرێکە لە پێش جەنازەکەوە دەخوێندرێ.

جَنَسَتِ الرُطَبَةُ جَنْساً: خورماکە هەمووی تێکرا گەیی.

جانَسَهُ: چووە پیری ئەوەوە، خۆی وەکوو ئەو لێ کرد.

جَنَّسَ الأشياءَ: هەموو تاکەکانی وەکوو یەك لێکردن کردنی بەیەك

جیـنس‌و پیـر پالـیـدان بەرەگـەزو جینسی خۆیانەوە.

تَجَنَّسَ: بۆ مطاوعەی (جَنَّسَهُ) هاتووە.

تَجَانَساً: لەرەگەزدا خۆیان وەکوو یەك لێکرد.

الجِنَاسُ: لـەزاراوەی بەلاغیانـدا ئەوەیـە دوو وشـەیان دوو رسـتە لەهـەموو پیتەکانیانـدا یـان لـە زۆربـەیان دا وەکوو یەك بچن‌و مانایان جوودابێ.

الجِنْسُ: بنـەماو رەگـەزو جـۆر ٥ لـە زاراوەی مەنتیقیەکانـدا ئەوەیـە دەلالـەت بکـا لەسەر زۆر شت کە جۆرەکانیان جوداواز بن وەکوو (حـەیوان) کـە رەگەزێکە زۆر جـۆری وەکـوو (ئـادەمیزاد)و (ئەسـپ)و (رەشـــە ولاخ)و زۆر جـــۆری تـــری گیانلەبەر دەگرێتەوە ٥ بەیەکگەیشتنی نێرو مێ لەبارەی سێکسەوە.

الجِنسِیُّ: پالـدراو بـۆلای (جیـنس) لـە زاراوەی یاساو قانوندا پەیوەندییەکی یاسـاییە تاکێـك دەبەسـتێتەوە بـە ولاتێکـەوە، وا دەبـێ پەیوەندییەکـە راسـتەقینەو بنەرەتییـە، وادەبـێ لاوەکییـەو بـەهۆی شـتی تـرەوە ئـەو هاولاتی بوونە بەدەست دەهێندرێ.

الجِنسِیةُ: صیفەتێکە بـە ئـادەمیزادەوە دەلکـێ لـە روی پەیوەنـدی‌و گەرانەوەی بۆ نەتەوەو گەلێك.

الجِنِّیسُ: ماسـییەکە لـەنێوان رەنگـی سپی‌و رەنگی زەردا.

الجَنِّیسُ: شتی رەسەن‌و ساغلەم.

جَنَفَ، جَنِفَ جُنُوفـاً: لا خواربـوو، سـتەمی کرد ٥ دەگوترێ: (جنف علیه، وعنـه) لایدا (جنف فیه) ستەمی کرد.

جَنِـفَ جَنَفـاً: بـەمانا (جَنَـفَ) دێ ٥ لەقورئاندا هاتووە دەفـەرموێ: (فَمَنْ خَافَ مِن مُّوصٍ جَنَفًا أَوْ إِثْمًا فَأَصْلَحَ بَيْنَهُمْ فَلاَ إِثْمَ عَلَيْهِ) ٥ پشتی کۆم بۆوە.

أَجْنَفَ: بەمانا (جَنِفَ) دێ.

أَجْنَفَ فلانـاً: لـە بڕیارەکـەی فـلان دا ستەمی بەدیکرد.

جانَفَ القَوْمَ: خـۆی لـە گەلەکـەی تـەرە کردو لێیان دوور کەوتەوە.

تَجانَفَ: لایدا، لە رێگای راست کلابـوو ٥ لەقورئاندا هاتووە دەفـەرموێ: (فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِّإِثْمٍ فَإِنَّ اللّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ).

تجانف عنه: لێی لادا، (تجـانف لـە والیـە) بۆی لادا.

تجـانف في مشـیته: لـە رۆیشـتندا خـۆی باداو فیزی کرد.

الأَجْنَفُ: کەتـەو زەبـەللاح ٥ دەگـوترێ: (قدح أجنف) پیالەیەکی ئەستور.

الجُنَافیّ: ئەوکەسەی لە رۆیشتندا خـۆی بادەدا فیزو لوتبەرزی دەنوێنێ.

المِجْنَـفُ: سـتەمکار (خصـم مجنـف) رکابەرێکی ستەمکارە.

جَنَقَهُ: بە قۆچـەقاینی بـە (مەنجـەنیق) بەردی تێگرت ئاگر بارانی کرد.

أجناس:

أسوجي
من سكّان أوروبا الوسطى
من سُكّان جزيرة كريت
شيخ لبناني
هندوستاني
شيخ درزي
يمني
يزيدي
شيخ عربي
مغربي
من الطّوارج
من سُكّان مَراكِش

أجناس:

تركي — صيني — من سُكان التيبت

يابـاني — من هنود أميركا — من سُكان الكونغو

من قبيلة مُوي (فيانتام) — من سُكان جُزُر فيليبين — رئيس قبيلة من حُمر الجلود

من سُكان أستراليا البدائيين — من سُكان صومالي — من سُكان غينه

جَنَقَةُ: بەمانا (جَنَقَةُ) دێ.

اَلْجُنُـقُ: ئەوانـەی سـەروکاری مەنجـەنیق دەکـەن ٥ ئـەو بەردانـەی بـە مەنجەنیق دەهاوێژرێن.

اَلْمِنْجَنِيقُ: (اَلْمَنْجَلِيق): مەنجـەنيق، (ك: منجنيقات، مجانق، مجانيق).

اَلْجُنْكُ: تەنبور، ئامێرێکی گۆرانیو مۆسیقایە.

جَنَّ جَنّاً: خۆی حەشاردا.

جَـنَّ اللیـلُ جِنّـاً وجنونـاً وجنانـاً: شـەو تـاریکیی هێنـا ٥ تـاریکی داهـات ٥ دەگـوترێ: (جَـنَّ الظـلامُ) تاریکـایی شەو چڕو پڕتر بوو.

جَنَّ علیه، جَنَّ الشَّيْءَ: شـتەکەی داپۆشـی ٥ لەقورئاندا هاتووە دەفـەرموێ: (فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَأَى كَوْكَبًا).

جَـنَّ المَیِّـتَ: مردوەکـەی کفـن کـرد ٥ مردوەکەی خستە ناو گۆڕەوە.

جُنَّ جَناً وجُنوناً وجِنَّةً ومَجَنَّـةً: شێت بـوو، عـەقڵی لەدەسـت دا، بـۆ زێـدەڕەوی لەو مانایەدا دەگوترێ: (جُنَّ جُنُونُهُ).

جُنَّ بِهِ ومنه: سەری لێی سوڕماو سـەرنجی راکێشا وای لێ هات بۆی شێت بوو.

أَجَنَّ: بەمانا (جُنَّ) دێ.

أَجَنَّ الشَّيْءَ عنه: شتەکە خۆی حەشاردا.

أَجَـنَّ المـرأةُ جَنیناً: ئافرەتەکـە منـداڵی کەوتە سکەوە.

أَجَنَّ الشَّيْءَ: شتەکەی حەشاردا، شتێکی بۆ دانا داپۆشی.

أَجَـنَّ المَیِّتَ: مردوەکەی داپۆشی ٥ لە حەدیثدا هاتووە: (وَلِیَ دفن رسـول الله وإجنانه علی والعباس).

أَجَـنَّ الله فلانـاً: خـودا عـەقڵو ئـاوەزی لەفلانکەس ستاندەوە.

أَجَنَّ الشَّيْءَ صَـدْرُهُ: شـتەکەی لـە سنگی خۆی دا شاردەوە.

جَنَّنَهُ: بەمانا (أَجَنَّهُ) دێ.

اِجْتَنَّ: خۆی حەشاردا.

تَجَانَّ وتجانَنَ: خۆی بـە شـێت نیشاندا ٥ دەگوترێ: (تجانَّ علیه).

تَجَـنَّنَ: بـۆ موطاوعـەی (جَنَّنَـهُ) دێ ٥ دەشگوترێ: (تَجَنَّنَ علیه).

اِسْتَجَنَّ: خۆی حەشاردا، ویستی خۆی حەشاربدا.

اَلتَّجْنِینُ: شێوە قسەی جندۆکە، ئەوەی جندۆکە دەیڵـێن ٥ دەگـوترێ: (هـو ینطـق بـالتجنین): بەشـێوەی قسـەی هەلەقو مەلەقو بێمانا قسە دەکا ٥ کەس تێی ناگا دەڵێ چی.

اَلْجَانُّ: جندۆکـە ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌّ﴾ ٥ جـۆرە مارێکـە چـاو رەشو رەنـگ زەردو قـەبارە گـەورە ٥ قورئـان دەفەرموێ: ﴿فَلَمَّا رَآهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَانٌّ وَلَّى مُدْبِرًا﴾، (ك: جِنَان وجَوَان) ٥ لـە حـەدیثدا هـاتووە دەڵـێ: (انَّ فیها جناناً كثیراً).

اَلْجَنَانُ: لە هەموو شتێکدا ناو سکیەتی ٥ [illegible] ٥ لە پەندی پێشینانـدا هاتووە

دەڵێ: (اذا فرحَ الجنانُ بكت العينان)
٥ هەروا بەمانا کاری نهێنی هاتووە
٥ شتی شێردراوە.
جَنَان الناس: کۆمەڵی ئادەمیزاد کە ئەوانەی دەکەونە ناوەو دادەپۆشرێن.
جنان الليل: تاریکی شەوی زۆر تاریك.
الجِنُّ: پێچەوانەی ئادەمیزاد کە رەگەزی جندۆکە دەگرێتەوە ٥ تاکەکەی (جِنّی)یە ٥ دەگوترێ: (بات فلان ضيف جن بمكان خال لا أنيس به).
الجنّ من كل شيء: سەرەتاو دەستە گوڵی شت ٥ نیشاتو هێزی شت.
جنّ الشباب: هەرەتی لاوەتیو گەنجییەتی.
جنّ النبات: گوڵو چرۆی رووەك.
جنّ الليل: بەمانا (جنانه) دێ.
الْجَنَنُ: پەردە، گۆڕ، کفن ٥ شێردراوە ٥ مردو، (ك: أجنان).
الْجَنَّةُ: باخو بێستان ٥ بەمەرجێ درەختی تێدا بێ ٥ بەتایبەتی درەختی خورماو داری مێو ٥ بەهەشت ٥ ئەو شوێنەی رۆژی قیامەت خودا پێداوان دەچنە ناوی، (ك: جِنان)ە.
الجِنَّةُ: شێتی ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿أَم بِهِ جِنَّةٌ﴾؟ ٥ هەروا بەمانا جندۆکەش هاتووە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿مِنَ الْجِنَّةِ وَ النَّاسِ﴾ ٥ کۆمەڵی جندۆکە ٥ لە هەموو شتێکدا جۆرە بەهێزو بە توانای کاملو بێ خەوشەکەی.
الجُنُون: نەمانی عەقڵو ئاوەز، یان نەخۆشیو شێوانی عەقڵ.
الْجَنِينُ: گۆڕ ٥ شتی حەشاردراوو داپۆشراو ٥ منداڵ لەو کاتەیدا کە لەسکی دایکیایەتی ٥ بەلای پزیشکەکانەوە بەو زارۆڵەیە دەگوترێ: کە لە منداڵدان دایە تا تەمەنی دەگاتە کۆتایی هەفتەی هەشتەم، لەوە بەولاوە پێی دەگوترێ: (حَمْل) ٥ لە زانیاری (أحياء)دا بەیەکەم رووەکی پەیدا بوو لە دەنکە تۆم دەگوترێ زیندو لەسەرەتای موتربە بوونی تادێتە ژیانی سەر زەوی، (ك: أجنّة، أجْنُنّ).
الجَنينةُ: پارچە قوماشێکە ئافرەت لە شانو ملی خۆی دەئاڵێنێ.
المِجَنُّ: مەتەڵ ٥ دەگوترێ: (قَلَبَ فلان مَجِنَّهُ): فلانکەس حەیاو شەرمی تکاو ئەوی ناشێ کردی ٥ یان دەگوترێ: دوژمنایەتی بگرێتە بەر لەگەڵ یەکێکدا یان لەگەڵ کۆمەڵێك ٥ هەروا بەمانا گەردن بەند دێ.
المِجنَّةُ: مەتەڵ، (ك: مَجان)ة.
الْمَجَنَّةُ: شێتی ٥ شوێنی خۆ حەشاردان ٥ زەوییەك جندۆکەی زۆری هەبێ، (ك: مجان).
المجنون: شێت، کەسێك عەقڵی لەدەست دابێ، (ك: مجانين).

اَلْمَجْنُونَةُ: دارخورمای زۆر بەرزو قوچ، (ك: مجانين).

جَنَى جناية: تاوانی ئەنجامدا ٥ دەگوترێ: (جنى على نفسه) و(جنى على قومه).

جنى الذنبَ على فلان: كێشی كرد بۆئەنجامدانی تاوان و خراپەكاری.

جَنَى الثَّمَرَةَ ونحوه: میوەكەی چنی.

جنى جَنياً: میوەكەی لە شوێنی خۆی لێكردەوە.

جَنَى الثمرة لفلان، وجنى الثمرة فلاناً جنى الذهبُ: كۆی كردەوە، (ك: جناة وجُنَاءٌ)ة.

جَنِيَ جَنىً: پشتی دەرپەڕی و سنگی چووە ناوەوە ٥ دەگوترێ: (هو أجنى وهي جَنْواءُ).

أجْنَى الثَّمَرُ: كاتی چنینی میوەكە هات.

أجْنَى الشجَرُ: درەختەكە میوەی پەیدابوو، میوە چن دەستی كرد بە میوە چنین.

أجْنَى الأرض: زەوییەكە شتی چندراوی زۆر بوو.

أجْنَى الله الماشية: پەروەردگار گیاو گژی بۆ ئاژەڵەكان رواند.

أجْنى الله فلاناً الثمرَ: خودا هێزی چنینی میوەی دا بە فلان.

جانى عليه: داوای كردنی تاوانێكی لەسەر تۆمار كرد كە نەیكردبوو.

اجتنى الثمرة ونحوها: میوەكەی چنی.

اجتنى العَسَلَ: هەنگوینەكەی كۆكردەوە.

اجتنى ماءَ المطرِ: چووە سەر ناوی بارانەكەو لێی خواردەوە.

تَجَنَّى عليه: دەست درێژی كردە سەر، دەگوترێ: (تجنى عليه جناية).

تجنى الثمرة ونحوها: میوەكەی چنی.

الجَانِي: ئەوكەسەیە خورما موتوربە دەكا ٥ كاسبكار.

الْجَنَى: هەر بەروبومێك لە درەخت لێبكرێتەوە ٥ لەپەندی پێشیناندا هاتووە (هذا جَنَايَ وخياره فيه) بە كەسێك دەگوترێ: بەرژەوەندی هاوەڵەكەی پێش بەرژەوەندی خۆی بخا ٥ هەروا بەمانا ڤارچك دێ ٥ ناوە بۆ لەوەڕ، بۆ ترێ، بۆ خورمای تەڕو گەییو كە پێی دەگوترێ: روتەب ٥ بۆ هەنگوین، بۆ زێڕ، (ك: أجنٍ وأجناء)ة.

الجِنَايَة: لە زاراوەی قانوندا بە تاوانێك دەگوترێ شیاوی سزادان بێ یان بە ئیعدام یان بەحەبس و زیندانی هەتا هەتایی یان ماوەیەكی دیاریكراو، (ك: جنايا).

الْجَنِيُّ: هەر میوەیەك كە تازە لە درەختەكە چنرابێ.

الجَاهِبُ: ئاشكرا ٥ دەگوترێ: (أتاه جاهباً) بە ئاشكرا هات بۆلای.

الجَهْبُ: دەم و چاوی گرژو ناشیرین و رەزا قورس.

الْمِجْهَبُ: بێ حەیاو ئابڕو تكاو، (ك: مَجَاهِبَ)ة.

الجِهْبَازُ: رەخنە گری شارەزاو لێزان بە نهێنی کارەکان، (ك: جهابذة).

الْجَهْبَلُ: سەر گەورە ٥ بە ساڵاچوو ٥ پیرەمێرد.

الجَهْبَلَةُ: ئافرەتی ناشیرینی رەزا گران.

جَهَثَ جَهْثاً: ترس‌و رق هەڵسان یان کەیفخۆشی‌و تەڕ دەماخی وای لێکرد سەنگینی خۆی لە دەستدا، (هو جاهث رهي جهثان).

جَهْجَهَ الأبطالُ: پاڵەوانەکان لە مەیدانی جەنگدا دەستیان کرد بە هەلهەلە کێشان چەهچەهە.

جَهْجَهَ بالسبع: چغەی لە دڕندەکە کرد بۆئەوەی وازبێنێ ٥ لە حەدیثدا هاتووە دەڵێ: پیاوێکی هۆزی ئەسلەم گورك پەلاماری رانە مەڕەکەی داو مەڕێکی برد (فَجَهْجَهَ الرجلُ).

جَهْجَهَ الرَّجُلَ: پیاوەکەی لە هەموو شتێك گێڕایەوە.

تَجَهْجَهَ الأبطالُ: پاڵەوانەکان لە مەیدانی جەنگدا هەلهەلەیان کێشا.

جَهَدَ جَهْداً: کرنگی جیدیەت ٥ لەقورئاندا هاتووە: ﴿وَأَقْسَمُواْ بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ﴾ ٥ بەمانا تێکۆشان‌و هەوڵدان بۆ گەیشتن بە مەبەست هاتووە ٥ توشی چورتم‌و نارەحەتی بوو.

جَهَدَ بفلان: فلانکەسی بە تاقی کردەوە.

جَهَدَ فلاناً: فلانکەس نارەحەتی تووش بوو ٥ بە جەختەوە داوای لێکردو ئیلحاحی لێکرد.

جَهَدَ الدابَّةَ: زیاد لە توانای ولاغەکە باری لێنا، یان رێگای پێ بڕی.

جَهَدَ المرضُ أو التعبُ أو الحبُ: نەخۆشی یان ماندو بوون یان دڵداری لاوازی کرد.

جَهَدَ اللَّبن: ماستەکەی کردە ماستاوو هەموو رۆن‌و چەوریەکەی لێگرت.

جَهَدَ الطعامَ: حەزی لە خواردنەکە کرد ٥ زۆری لێ خوارد.

جَهَدَت الماشيةُ المرعى: ئاژەڵەکان زۆریان لە لەوەڕی پاوانەکە خوارد.

جَهَدَ المالَ: ماڵەکەی دابەش کرد هەموی تەخشان‌و پەخشان کرد.

جُهِدَ الناسُ: خەڵکەکە توشی قات‌و قڕی بوون.

جَهَدَ العيشُ جهداً: ژیان ناخۆش‌و پڕ چورتم بوو.

أجْهَدَ: کەوتە نێو ناخۆشی‌و کارەساتەوە ٥ بوو بە خاوەنی ولاغێکی زەعیف‌و لاواز.

أجْهَدَت الأرض: زەویەکە فشەڵ بوو بەرز بۆوە.

أجْهَدَ لە الطريقُ والحقُ: رێگای راست‌و حەق دەرکەوت.

أجْهَدَ الشَّيْئُ: شتەکە تێکەڵاو بوو.

أجْهَدَ الشيبُ فيه: خێرا پیربوو، پیری بە خێرایی بە جەستەیدا بلاوبۆوە.

أجْهَدَ العَدُوُّ عليه: دوژمن بە تەواوەتی رق‌و قینی خۆی دەرخست.

أجْهَدَ فلان في الأمر: فلانکەس لە ئیشەکەدا ئیحتیاتی کرد.

أجْهَدَ له الشَّيْءُ والأمرُ: شتەكەی خستە ژێر دەستی ٥ كارەكەی پێ سپارد.

أجْهَدَ فلاناً: بەمانا (جَهَدَهُ) دێ.

أجْهَدَ الدابةَ: ماندوی كرد ٥ دەگوترێ: (أجْهَدَهُ على أن يفعل كذا): زەختی لێكرد بەتۆپزی ئەو كارەی پێكرد.

أجْهَدَ مالَهُ: ماڵو سامانەكەی دابەش كردو هەمووی سەرف كرد.

أجْهَدَ الطعامُ: ئارەزوی خواردنەكەی كرد.

جاهَدَ العدوَّ مجاهدةً وجهاداً: شەڕی لەگەڵ دوژمن كرد.

اجْتَهَدَ: ئەوی لە توانایدا بوو ئەنجامی داو درێغی نەكرد.

تجاهَدَ: بەمانا (اجتهد) هاتووە.

الاجتهاد: لە زاراوەی فوقەهاو شەرع زانانـدا هەوڵدانو توێژینەوەی شەرعزانە، لێكۆڵینەوەو بەراورد كردنی بەڵگەو دەقەكانە بۆئەوەی بگاتە ئەوەی رای بۆ دروست بێ لەسەر بڕیارێك دەربارەی قەضییەیەكی شەرعی.

الْجَهَادُ: زەوی دەشتایی‌و تەخت جا گیاو گژی لێ روابێ یان نا ٥ هەروا بەمانا ساراو چۆڵەوانی دێ ٥ بەمانا زەوی رەقەڵان‌و پتەویش دێ ٥ لەحەدیثدا هاتووە دەڵێ: پێغەمبەر (د.خ) دەفەرموێ: (نَزلَ بأرض جَهَادٍ) ٥ هەروا بەمانا بەری درەختی ئەراك دێ.

الجِهَاد: لە زاراوەی شەرع زانانـدا بریتییە لە شەڕكردن‌و بەگژا چوونەوەی ئەو ناموسوڵمانانەی كە لە ئەهلی زیممە نین.

الجُهادَى: بەمانا كورتەی شت‌و پوختەی شتە ٥ دەگوترێ: (جهادى الأمر) پوختەی كار.

الْجَهْدُ: ماندو بوون‌و ناخۆشی ٥ كۆتایی‌و مەبەست ٥ تواناو وزە ٥ دەگوترێ: (جَهْدُ جاهدٍ وجَهْدُ البلاء) ٥ خێزانی زۆرو هەژاری ٥ لە زاراوەی فەلسەفەدا: هەر هەوڵ‌و تێكۆشانێك زیندەوەرێكی عاقڵمەند ئەنجامی بدا بە جەستە یان بە تێفكرین‌و وردبوونەوە.

الْجُهَيْدى: بەمانا (الجُهْدُ) دێ ٥ دەگوترێ: (لَأَبْلُغَنَّ جهيدى من هذا الأمر).

الْمُجْتَهِدُ: ئەو شەرع زانەیە كە هەرچی توانای خۆی هەیە ئاراستەی مەسەلەیەكی دەكا بۆئەوەی بڕیارێكی لەسەر بدا لەگەڵ شەرعی خودادا بگونجێ ٥ پێویستە موجتەهید چەند مەرجێكی تێدابن ئەمجار دەتوانێ ئیجتهاد بكا.

المجهود: وزەو توانای بەكارهێنراو.

جَهَرَ الشَّيْءَ جهراً: شتەكە دەركەوت ٥ دەری خست، ئاشكرای كرد.

جَهَرَ بالكلام ونحوه: قسەكەی راگەیاند ٥ لەقورئانـدا دەفەرموێ: (وَإِن تَجْهَرْ

بِالْقَوْلِ فَإِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَأَخْفَى) ٥ دهشگوترێ: (جَهَرَ الكلامَ): قسەکەی راگەیاند بە دەنگی بەرز.

جَهَرَ الشَّيْءَ: بەبێ پەردە چاوی پێکەوت ٥ ئامادەی کردو مەزەندەی کرد.

جَهَرَت الشمسُ فلاناً: خۆر چاوی فلانی تێکداو نەیبینی.

جَهَرَ الأرض: بە نەشارەزایی رێگاکەی بڕی.

جَهَرَ الجَيْشَ والقومَ: لەپێش چاوی سوپاو خەڵکەکە زۆر بوون.

جَهَرَ الشَّيْءُ فلاناً: ئەوشتە لەپێش چاوی فلانکەس زۆر گەورەبوو ٥ روخسارو جوانی سەرنجی راکێشا ٥ لە وەصفی پێغەمبەردا گوتراوە: (مَن رآه جهده) هەرکەسێ چاوی پێ بکەوتایە سەرنجی رادەکێشاو لێی سەرسام دەبوو.

جَهَرَ فلان البِئْرَ: فلانکەس بیرەکەی لە قوڕو لیتە پاك کردەوە ٥ ئاوی لێ هەڵێنجا ٥ هەڵی کەند تا گەیشتە ئاو.

جَهَرَ السِّقاءَ: مەشکەکەی هەژاندو رۆنەکەی لێ دەرهێنا.

جَهَرَ القومَ: بەناکاو لە بەرەبەیاندا بەسەریدا دانو غافڵگیری کردن.

جَهِرَ الانسان وغيره جهراً: چاوی بە تیشکی خۆر تێك چوونو هیچی نەبینی.

جَهِرَت العينُ: چاوی زەق بوو ٥ چاوی دەرپەڕی، تۆزێك خێڵو قیچ بوو.

جَهِرَ الفرسُ: ئەسپەکە سپیاتییەکەی هەموو ناوچەوانی گرتەوە.

جَهِرَ الانسانُ جَهورةً وجهاراً: جەستەی پێ گەیی‌و خۆی قایم کردو روخساری جوان بوو ٥ (هو أجهر وهي جهراء).

جَهُرَ الصوتُ جَهورةً وجهارةً: دەنگی بەرز بۆوە.

جَهُرَ فلان: فلانکەس جەستەی رێك‌و پێك بوو خۆی دارشت ٥ روخساری جوان‌و شیرین بوو ٥ (هو جَهير).

أجْهَرَ: راپگەیاند، دەری خست.

أجْهَرَ بالكلام: قسەکەی دەرخست، ئاشکرای کرد.

أجْهَرَ فلان: فلانکەس بە دەنگ گەورە ناسراوە ٥ یان منداڵی جوانی بوون.

جَاهَرَهُ بالعداوة: دەست پێشخەری کرد لە دوژمنایەتیدا.

جاهره بالأمر: کارەکەی لە لا درکاند.

جَهْوَرَ فلان: فلانکەس دەنگی بەرزکردەوە.

جَهْوَرَ الحديث: قسەکەی ئاشکرا کرد.

تَجَاهَرَ فلان: فلانکەس دەری خست کە چاوی زەعیفە.

اجْتَهَرَ الشَّيْءَ: بەبێ پەردە شتەکەی بینی.

اجْتَهَرَ الجَيْشَ والقومَ: بەمانا (جَهَرَهم) دێ.

اجْتَهَرَ فلاناً: لە چاو فلانکەس دا زۆر گەورەبوو، جوانی روخساری سەرنجی راکێشا ٥ دەگوترێ: (اجْتَهَرَ

البِئْرَ): بیرەکەی لە قوڕو لیتە پاك کردەوە ٥ ئاوی لێ دەرهێنا.
الجِهَارُ: بە ئاشکراو عەلەنی ٥ دەگوترێ: (لَقِیه نهاراً جهاراً).
الجَهْـرُ: ماوەیێـك لـە رۆژگـار ٥ سـاڵێکی تەواو.
جُهْرُ الرجلِ: شێوەو روخساری پیاوەکە ٥ دەگوترێ: (ما احسن جُهرُهُ).
الجَهْـرَاءُ مـن الأرض: زەوییـەکی پـان‌و پـۆرو بـێ دارو درەخـت بـێ گـردو شـیوو درکـە شـاخ ٥ بـانووی سـەر دەشت‌و بان.
الجَهْـرَاءُ مـن القـوم: کۆمـەڵ‌و پێـرو تاقمیـان ٥ پیـاو مـاقوڵ‌و ریـش سپێیان.
الجَهْرَةُ: ئـەوەی ئاشکراو دیـار بـێ ٥ بـێ پـەردەو داپۆشـەر بـێ ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿لَـن نُّـؤْمِنَ لَـكَ حَتَّـى نَرَى اللَّهَ جَهْرَةً﴾.
الْجَهْوَرُ: پیاوی ئازاو چاو نەترس.
الجَهِـيرُ: درەوشـاوە ٥ دەگـوترێ: (وجـهٌ جَهِيرٌ) روناکایی روخساری دیارە.
الجَهِـيرُ مـن اللـبن: ئـەو ماستەی لەگـەڵ ئاوەکـە تێکـەڵ نـەبووبێ بـە کڵۆیی مابێتەوە.
الجَهِـيرَةُ: (جَهِـيرَةُ الانسـان): لایەنـە ئاشکراکانی ئادەمیزاد.
المِجْهارُ: ئەو کەسەی سروشتی وابێ بە دەنگی بەرز قسە بکا ٥ هـەروا نـاوە بۆ موکەبەرەو میکرۆفۆن.
المِجْهَرُ: میکرۆسکۆپ، (ك: مجاهر).
الْمَجْهُورُ من الأصوات: دەنگێکە زەبزەبـەی هەیـە لەگـەڵ ئـەو دەنگـە زەبزەبەییـە دوو وەتەری دەنگی لە گەرودا زەبزەبە بەرێك‌و پێك دێننە کایەوە.
جَهَـزَ علـى الجـريح جَهْـزاً: پەلـەی کـرد لـە کوشتنی بریندارەکەو زوو لەناوی برد.
أجْهَزَ على الجريح: بەمانا (جَهَـزَ) دێ ٥ لـە حـەدیثـی ئیبنـو مەسـعود دا هاتووە دەڵێ: (أنه أتى على ابي جهل وهو صريع فَاجْهَزَ عليه).
جَهَّـزَهُ: جیازییەکـەی بـۆ ئامـادەکرد ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿فَلَمَّـا جَهَّـزَهُم بِجَهَازِهِمْ﴾.
تَجَهَّزَ للأمر: خۆی بۆ کارەکە ئامادە کرد.
الْجَهَـازُ: پێداویسـتی کـاروان‌و بـارو بارگەنـەو ئـەو کاڵایـەی بـە کاروانەکەیە.
الجِهَاز: پێداویستی هـەموو کارێـك پێـی دەگوترێ: (جَهَاز). دەگـوترێ: (جهاز العروس، جهاز الجيش، جهاز الميت) ٥ لـە زینـدوا (جَهَـاز) یـان (جِهَـاز) ئەوەیە ئامێرێکی جەستە ئـەرکێکی تایبەتی‌و گرنگ ئـەنجام بـدا وەکوو (جهاز التنفس) (جهاز الهضم) ٥ هەروا بـە مەکینـەی ئامێرێـك دەڵـێن: کـە کـارێکی تایبـەتی پـێ ئـەنجام بـدرێ وەکـو (جهاز التقطير، جهاز التبخير) ٥

هـــەروا بـــە کۆمـــەڵێك خەڵـــك دەگوترێ: کارێکی تایبەتیو گرنگ ئەنجام بدەن وەکوو (جهاز الدعاية) (جهـــاز الاســـتخبارات، جهـــاز الجاسوسية).

اَلْجَهِيـزُ: دەگـوترێ: (صـوت جَهِيـزٌ): دەنگێکە پەلە پەلی تێدایە.

فـرس جَهِيـز: ئەسپێکی قاڵب سوکە ◊ (فرس جهيز الشدّ) ئەسپێکە گورجو گۆڵو بەراپەرە.

اَلْجَهِيزَةُ: گورگ ◊ ورج، بێچوە ورج.

جَهِيزَةُ: ناوی ئافرەتێکە هەموو قسەی وتـار بێـژو قسەکەرەکانی گەلەکەی بـڕیو کێشـەکەی یـەکالا کـردەوە؛ ئـەوە بـوو کۆمـەڵێك خەڵـك کـۆ بوبوونەوە بۆ صولحو کوژاندنـەوەی خوێنێك لە پڕێکا ئافرەتێك کەناوی (جهيـزة) بـوو هاتـە ژورەوەو وتـی بکوژەکە لەلایەن خزمـی کوژراوەکە کوژرایـــەوە! ئـیتر خەڵکەکـە بـە یەکتریان گوت (قطعت جهيـزة قـولَ كل خطيب).

جَهَشَتْ نَفْسُـهُ جَهْشَـاناً وجهشـاً وجهوشـاً: جوڵایەوەو خەریك بـوو لـە پرمـەی گریان بدا.

جَهَــشَ الصـبى الى أمـه: منالەکـە بـۆلای دایکی روانیو لە پرمـەی گریـانی دا ◊ لـە حـەدیـثدا هـاتووە دەڵـێ: پێغەمبـــەر (د.خ) لــە حودەیبییـــە دەڵێــت: (فَجَهَشْــنَا الى رســول الله) ســـەیری پێغەمبـــەرمان کـــردوو خـەریك بـوو لـە پرمـەی گریـان بدەین.

جَهَشَ للشـوق والحـزن والبكـاء: خـۆی بـۆ خۆشـی یـان ماتـەموگریان ئامـادە کرد.

جَهَشَ الى القوم: هات بۆلای قەومەکە.

جَهَــشَ فــلان مــن أرض الى أرض: فـلان بەپەلـە لـە فلان شوێنەوە هات بـۆ فلان شوێن.

جَهَشَ من الشَّيئِ: لەشتەکە هەڵات.

جَهَشَتْ اليه نفسه **جَهَوشاً**: ویستی خـۆی بڕشێنێتەوە.

جَهِـشَ الصـبىُّ الى أمـه: مندالەکـە دایکـی بینیو خەریك بوو بگری.

أجْهَــشَ: ویسـتی بگـری ◊ دەگـوترێ: (أجْهَـــشَ للبكـــاء و بالبكـــاء) لـــە حەدیثدا هاتووە: (فسأَنِي فأجهشت بالبُكاءِ).

أجْهَشَــتْ اليـه نفسُـهُ: هێڵنجـی هاتـیو رشایەوە.

أجْهَشَ فلاناً عن الأمر: پەلـەی لـە فـلان کرد.

اَلْجَهْشَـةُ: کۆمـەڵێك ئـادەمیزاد ◊ فرمێسك کە لەکاتی گریاندا هەڵدەومرن.

جَهَضَ فلاناً: بەسـەر فـلان دا سـەرکەوت ◊ دەگـوترێ: (جَهَضَـه عـن الأمـر) لـەو کارە دووری خستەوە.

جهاز الشم

اجهزة الجذع
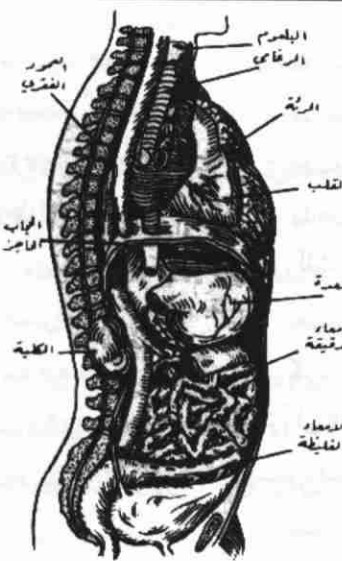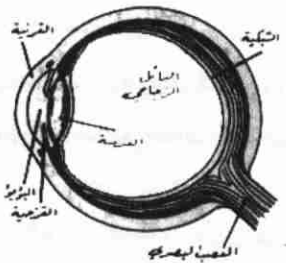
جهاز البصر

جهاز الذوق
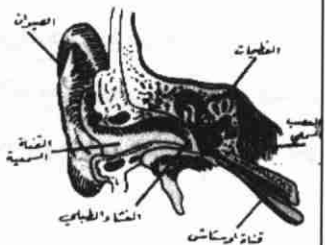
جهاز السمع
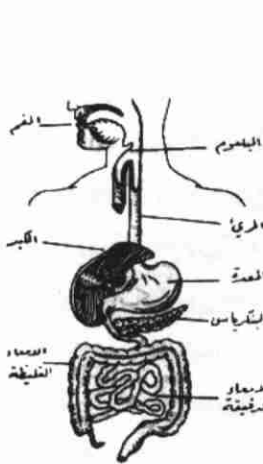
جهاز التنفس
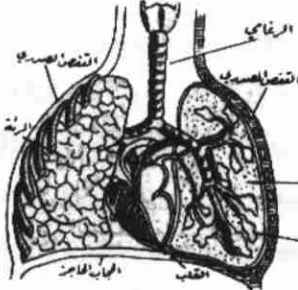
جهاز الهضم
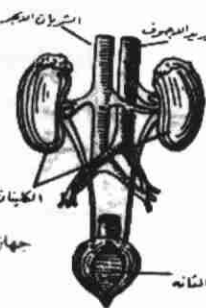
جهاز الدم

جهاز البول

جهاز التنفس عند السمك

اجهزة السمك الداخلية

جهاز الهضم عند الدجاجة
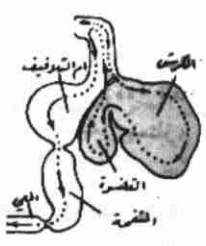
جهاز الهضم عند الحيوانات المجترة

أجهضت الحامـلُ: ئافرەتەکە منداڵەکەی بە ناکامی لەبار خۆی برد ٥ دەگوترێ: (أجْهَضَتْ جنيناً) کۆرپەکەی لەبار خۆی چواند ٥ لە حەدیشدا هاتووە: (فأجْهَضَتْ جنينها) (هي مجهض ومجهضةٌ)، (ك: مجاهض ومجاهيض) ٥ منداڵە لەبار چووەکە پێی دەگوترێ: (مُجْهَضٌ، جهيض).

اجْهَضَ الجارحَ عن صيده: تاژییەکەی لە نێچیرەکە دوور خستەوە.

اجْهَضَ عن مكانه: شتەکەی لە شوێنی خۆی جوڵاندو لای برد.

اجْهَضَ عن الأمر: پەلەی کرد لە کارەکە ٥ لە حەدیشدا هاتووە دەڵێ: (فأجْهَضوهم عن أثقالهم يوم أحد).

جاهَضَهُ عنه: داکۆکی لێکردو نەیهێشت بچێ بۆلای ٥ لە حەدیثی موحەممەدی کوڕی مەسلەمەدا هاتووە ٥ (قصد يوم أحد رجلاً، قال: فَجَاهَضَنِي عنه أبو سفيان).

الإجْهَاضُ: لەبارچوونی زارۆکە لە منداڵدان بێتە دەرەوە پێش ئەوەی تەمەنی زارۆکەکە بگاتە چوار مانگ.

الجـاهِضُ: ئەوەی لە دووگی حوشتر بەرزدەبێتەوە.

الجاهِضَةُ: جاشە کەری تەمەن یەك ساڵ.

الجَهَاض: میوەی درەختی ئیراك.

الْجِهْضُ: منداڵی لەبارچوو.

الجهَّاضَةُ: حوشتری پیر.

الجَهيضُ: بەمانا (الجِهْضُ) دێ.

المِجْهَاضُ: ئەو ئافرەتەی منداڵی بۆ رانەوەستێ هەرکە منداڵی لەسکی کەوت پاش ماوەیەك لەباری بچێ، (ك: مجاهيض)ە.

تَجَهْضَمَ: خۆی رانواندو تەکەببوری کردو خۆی بەزل زانی.

الْجَهْضَمُ: کەسێك دەمو چاو گەورەو خڕو قەد ئەستورو کەتەبێ ٥ ناوێکیشە بۆ شێر.

جَهِلَت القدْر: مەنجەڵەکە زۆر کوڵی، بە پێچەوانەی مانای (تَحَلَّمتَ)ە.

جَهِلَ فلان على غيره جهلاً وجهالةً: فلانکەس رەفتاری ناشیرینی لەگەڵ فلانکەس کرد ٥ لەقورئاندا هاتووە دەفەرموێ: (قَالُواْ أَتَتَّخِذُنَا هُزُواً قَالَ أَعُوذُ بِاللّهِ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ).

جَهِلَ الشَّيْءَ وبه: شتەکەی نەزانی، بەشتەکەی نەزانی ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿أَن تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْبِحُوا عَلَى مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ﴾.

جَهِلَ الحقَّ: حەقی بە زایەدا ٥ (هو جاهل)، (ك: جُهَّالٌ، جَهَلة جُهَلاَء....).

أجْهَلَهُ: وای لێکرد نەزان و نەفام بێ.

جَهَّلَهُ: بە نەفامی لەقەڵەم دا، نیسبەتی دا بۆ نەزانی ٥ خستییە ناو حاڵەتی نەفامی و سەر لێ شێوان و نەزانییەوە.

إجْتَهَلَهُ الغضبُ والأَنَفَةُ: رق هەڵسان و دەمارگیری وایان لێکرد راستی نەبینێ و جاهیل بێ.

تَجَاهَلَ: خۆی بە نەزان نیشان دا هەرچەندە نەزان نەبوو.

إسْتَجْهَلَهُ: بە نەفامی لە قەڵەم دا ٥ بە نەفامو کاڵ فامی هاتە بەرچاو ٥ هەڵی نا بۆ نەفامی ٥ لە حەدیثی ئیبنو عەبباسدا هاتووە دەفەرموێ: (من استَجْهَلَ مؤمناً فعليه إثمه) هەر کەسێك موسوڵمانێك هەڵنێ بۆ نەفامی ئەوە تاوانی ئەو کەسەی لە ئەستۆیە ٥ هەروا (استجهل) بەمانا سوکایەتی پێکردنیش هاتووە.

استَجْهَلَ الريحُ الغُصْنَ: بایەکە لق و پۆپی درەختەکەی جوڵاندەوە.

الْجَاهِلُ: شێر.

الجاهلية: ئەو سەردەمو رۆژگارەی عەرەبە پێش هاتنی ئیسلام ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الأُولَى﴾ ٥ هەروەها وشەی (الجاهلية) بەمانا ئەو رۆژگارانە دێ کە دەکەوێتە نێوان هاتنی دوو پێغەمبەرەوە کە پێی دەگوترێ: زەمانی (فیترەت).

الجَهْلُ: لە زاراوەی زانا کەلامییەکاندا ئەوەیە بڕوات بە شتێك بێ بە پێچەوانەی واقیعەکەی ٥ (جەهل دوو بەشە): (١) الجهل البسيط: نەبوونی زانیاری دەربارەی شتێك ٥ (٢) الجهل المركب: بریتییە لەوەی بڕواتوابێ فلان شت بەو جۆرەیە لە واقیعیشدا بە پێچەوانەوە بێ.

الْجَيْهَلُ: دارێکە (کۆڵەوەژێکە) پشکۆ ئاگری پێ تێکەڵ دەدرێن ٥ بەردی گەورە.

الْجَيْهَلَةُ: دارێکە پشکۆ ئاگری پێ تێك هەڵدەدرێن.

المِجْهَالُ: حوشترێکە بە هێواشی بڕوا.

الْمَجْهَلُ: سارایەك نیشانەی رێگاو بانی تێدا نەبێ ٥ دەگوترێ: (أَرْضٌ مَجْهَلٌ): زەوییەکە ئادەمیزاد سەری لێ دەرناکا ناتوانێ پێیدا بڕوا، (ك: مَجَاهِلَ).

الْمِجْهَلُ: بەمانا (الجيهلة) دێ.

الْمَجْهَلَةُ: ئەوەیە پاڵ بە ئادەمیزادەوە بنێ بۆ نەفامیو نەزانی ٥ لە حەدیثدا هاتووە دەفەرموێ: (الولد مَبْخَلَةٌ مَجْبَنَةٌ مجهلة).

المِجْهَلَةُ: بەمانا (الجَيْهَلَةُ) دێ.

المجهول من النوق: ئەو حوشترەیە سك نەکا ٥ زەوییەك نیشانەو کێوی تێدا نەبن.

جَهَمَهُ جَهْماً: بە دەمو چاوێکی ناشیرینەوە پێشوازی لێ کرد قسەی رەقی پێ گوت ٥ دەگوترێ: (جَهَمَني بما اكره) قسەی ناشیرینی پێ گوتم.

جَهِمَهُ جَهْماً: بە رویەکی ناشیرینەوە پێشوازی لێکرد.

جَهُمَ جَهَامَةً وجُهُومَةً: دەمو چاوی گرژ بوو، روی ترش کرد ٥ دەگوترێ: (جَهُمَ وجْهُهُ).

أَجْهَمَتِ السَّماءُ: ئاسمان هەورێکی بێ بارانی پێوەیە.

اِجْتَهَمَ: کەوتە ناو تاریکایی کۆتایی شەوەوە ٥ لە تاریکی کۆتای شەودا رۆیی.

تَجَهَّمَهُ: ولە: بەمانا (جَهَمَهُ) دێ ٥ لە حەدیثدا هاتووە دەڵێ: (الی من تکلنی؟ الی عدو یتجهمنی) بە کێم دەسپێری؟ بە دوژمنێك کە بەڕوی گرژەوە پێشوازیم لێ دەکا.

تَجَهَّمَ الأملُ فلاناً: هیواو ئاوات فلانی نەگرتەوە، ئاواتەکەی نەهاتە دی.

الجَهامُ: هەورێك بارانی پێوە نەبێ ٥ دەگوترێ: (جاءنی بهذا الأمر بجهامٍ) شتێکی بێ خێرو بێری بۆ هێنام.

الجَهْمَةُ: مەنجەڵی گەورە.

الجُهْمَةُ: تاریکایی کۆتایی شەو.

الجَهْمِيةُ: پێرێکن لە خەواریجەکان لە مورجیئەکان کە رێڕەوی جەهمی کوڕی صفوانن.

الجَهُومُ من الرجال: پیاوی لاوازی بێ دەسەڵات.

الْجَيْهُمَان: زەعفەران.

جَهَنَ جُهوناً: نزیك بووە ٥ پێی گەیشت.

الجُهانةُ: کەنیزەکی گەنجو تازە پێگەیشتوو.

الْجَهْنُ: روو گرژی.

الْجُهْنَةُ: تاریکی کۆتایی شەو.

جُهَيْنَةُ: هۆزێکن لە خێڵی قوضاعە ٥ دەگوترێ: (فلان جُهَيْنَةُ الأخبار): هەواڵی راست لای فلانە.

الْجِهْنَامُ: چاڵی قوڵ ٥ بیرێك زۆر قوڵ بێ.

جَهَنَّمُ: ناوێکە لە ناوی ئەو شوێنەی خودا تاوانبارانی تێدا سزا دەدا واتە: دۆزەخ.

جَهَنِّمِيةُ: گوڵە جەهەنەمی؛ گوڵێکە لە باغچەی ماڵانو باغچە گشتییەکاندا بۆ جوانی دەروێندرێ.

جَهِيَتِ السماءُ جَهىً: ئاسمان ساو بوو هەوری پێوە نەما.

جَهِي البَيْتُ: خانووەکە وێران بوو.

جَهِي فلان: فلان کەس سەری روتایەوەو توکی پێوە نەما.

أَجْهَت السماء: بەمانا (جَهِيَتْ) دێ.

أَجْهَى القومُ: ئاسمان بۆ ئەو ئەتەوە ساو بوو.

أَجْهَى الطريقُ: رێگەکە ئاشکرا بوو، دەرکەوت ٥ دەگوترێ: (أَجْهَى له الطريق والأمرُ): رێگاکەو کارەکە بۆ فلان کەس رون بووەوە.

أَجْهَى الخِبَاءُ: ماڵەکە ٥ خێمەکە، رەشماڵەکە، بێ پەردە بوو.

أَجْهَى فلان علیه: فلانکەس رژدو چروك بوو.

أَجْهَت المرأة علی زوجها: ئافرەتەکە نەزۆك بوو منداڵی لە سکی نەکەوت.

أجْهَى الطريقَ والبَيْتَ: ڕێگاكەی ڕون كردەوە ماڵەكەی بۆ دیاری كرد.

جاهاه: شانازی بەسەردا كرد.

جَهّیَ الشجَّةَ: برینەكەی گەورەكرد.

الجاهي: ئاشكرا، دەگوترێ: (أتاه جاهياً) بە ئاشكرا هات بۆ لای.

الجَهْوَةُ: تەپۆڵكە، گرد.

جَابَ الطيرُ جوباً: باڵندەكە كەوتە خوار.

جاب فلان ألشَّيْءَ: فلانكەس شتەكەی بڕییەوە ٥ ناوەڕاستەكەی بڕییەوە، كونی تێكرد.

جاب النَعْلَ: نەعلەكەی دارشت.

جاب الصخرةَ: بەردەكەی تاشی ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَثَمُودَ الَّذِينَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ﴾.

جاب الأرض والفلات والبلاد: بەناو زەوییەكەدا ڕۆیشت دەشتەكەی بڕی ولاتەكەی بڕی بە پێدا ڕۆیشتن.

جاب الخبرُ البلادَ: هەواڵەكە بەناو ولاتدا بلاوەی كرد.

جاب الظلامَ: چووە ناو تاریكاییەوە.

أجَابَتِ الأرضُ: زەوییەكە گیای رواند.

أجَابَ فلان فلاناً: فلان وەلامی پرسیارەكانی فلانی دایەوە ٥ دەگوترێ: (أجاب عن السؤال): وەلامی پرسیارەكەی دایەوە.

أجَابَ طَلَبَهُ: داواكەی قبوڵ كرد ٥ ئیشەكەی بۆ جێبەجێ كرد ٥ لەقورئاندا هاتووە دەفەرموێ: ﴿فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ﴾.

جَاوَبَهُ مُجاوبَةً وجواباً: هەریەكە لە بەرامبەرەكان وەلامی ئەوی تری دایەوە.

جَوَّبَ القمرُ: مانگ دونیای روناك كردەوە ٥ دەركەوت.

جَوَّبَ على فلان بترس: بە مەتەڵ فلانكەسی پاراست.

جَوَّبَ ألشَّيْءَ: شتەكەی ناو بۆش كرد ٥ ناوەڕاستەكەی بڕی كونی كرد ٥ لە حەدیشدا هاتووە دەڵێ: (أخذت اهاباً مطوناً فجوبت).

جَوَّبَ المطرُ الأرض: بارانەكە هەندێ لە زەوی گرتەوەو هەندێكی نەگرتەوە واتە لە هەندێ شوێن باریو لە هەندێ شوێنی تر نا.

اجتابَ ألشَّيْءَ: شتەكەی كون كرد، چووە ناوی.

اجتاب البئرَ: بیرەكەی هەڵكەند.

اجتاب البلاد والفلاة: ولاتو دەشتو سارای تەی كرد پێیاندا تێپەڕی.

اجتاب القميصَ: كراسەكەی لەبەر كرد لە حەدیشدا هاتووە دەفەرموێ: (أتاه مجتابي النمار).

اجتاب الظلامَ: چووە ناو تاریكییەوە.

انجاب: هەڵقڵیشا، دولەت بوو بڕایەوە.

انجاب السحابُ: هەورەكە لاچوو.

انجاب الظلام: تاریكی لاچوو نەما، دونیا روناك بوو.

تجاوب القومُ: ئەو قەومە هەندێكیان وەڵامی هەندێكیانی دایەوە داخوازی یەكتریان هێنایە دیو رێك كەوتن.

استجابَهُ: وەڵامی بۆ ناردەوە.

استجاب لە: گوێبیستی فەرمانەكەی بوو داواكەی جێبەجێ كرد ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَلْيَسْتَجِيبُواْ لِي﴾.

استجاب اللە فلاناً ولە رمنە: خودا دوعای فلانكەسی قبوڵ كردو داخوازییەكەی بۆ هێنایە دی.

استجوبَهُ: داوای وەڵامی لێكرد.

اَلْجَابَةُ: وەڵام، دەگوترێ: (أساءَ سمعاً فأساء جابةً).

الجواب: وەڵامی پرسیار، بە پیرەوە هاتنی داخـــوازی، رەدكردنـــــەوەی داوا، وەڵامدانەوەی نامە، وەڵامی رەخنە ٥ دەنگی باڵندە ٥ لە حەدیثدا هاتووە لـــە باســـی دروســـتكردنی كابـــەدا دەفەرموێ: (فسمعنا جَواباً من السماء فـاذا بطـائر أعظـم مـن النسـر) ٥ لە زانستی مۆسیقادا بە ئاوازی هەشتەم دەگوترێ لە پلەكانی مۆسیقادا.

اَلْجَوْبُ: كراسێكە نافرەت لەبەری دەكا ٥ مەتـەڵ ٥ دوڵچـەی گـەورە ٥ جـۆر، دەگـوترێ: (لي فلان جَوْبـان مـن خلـق) فلانكەس دوو جـۆر رەوشـتی تێدایـە لەسەر هیچ جۆرێكیان بەردەوام نابێ.

اَلْجَوْبَةُ: كەلو كەلێن لە هەوردا یان لە كێودا ٥ هەروا هەر چاڵو دۆڵێكی بەر فراوان ٥ دەشتایی روتەنی نێوان دوو كێـو ٥ كـۆڵانی نێـوان دوو خـانوو ٥ چاڵایی زەوی كەم درەخت ٥ مەتەڵ.

الجوّاب من الرجال: گەڕیدەو رەوتەنی هەمیشەیی.

المِجْوَابُ: ئاسنی برنـدە شتی تـری پـێ ببڕدرێتـەوە ٥ ئـامێری شـت كـون كردن ٥ بڕین.

المِجْوَبُ: ئاسنێك شتی پێ ببڕدرێتەوە ٥ مەتەڵ ٥ كراس ئافرەت لەبەری بكا.

الْمجَوِبَة: وەڵام.

جَوِثَ جَوَثاً: سكی لە سەرەوە گەورە بوو ٥ سكی لە خوارەوە داچۆڕا (هو أجوث وهي جَوْثاء)، (ك: جُوث).

جـاح فـلان: فلانكـەس مـاڵو سـامانی خزمەكانی فـەوتا ٥ وازی لـە بەڵـگە هێنانەوە هێنا شتی تری رەچاو كرد.

جاحـت الجائحـةُ المـالَ: بەڵاكـە مـاڵو سامانەكەی فەوتاندو لە بێخ دەری هێنـا دەگـوترێ: (أعـاذكم اللە مـن جوح الدهر): خودا لە بەڵای زەمانە بتانپارێزێ.

أجاحَـت الجائحـةُ المـالَ: بەڵاكـە مـاڵو سامانەكەی فەوتاند.

جَوَّحَ رجلَهُ: قاچی روت كرد پێخواس بوو.

الأجْوَحُ: پـانو پـۆڕ لـە هـەموو شـتێك، (هي جَوْحَاءُ)، (ك: جوح).

الجائحةُ: بـەڵاو كارەسات كە توشی ماڵو سامانی پیاو دەبێو لەناوی دەبا ٥ لە زاراوەی شـەرعزانانـدا بریتییـە لـە

بەڵاو ئافاتێك لە ئاسمانەوە هاتبێ

بەرو بوومو میوەی لەناو بردبێ

هەمووی لەناو بردبێ یان هەندێکی.

سنة جائحة: ساڵێکی قاتو قڕی.

الْجَوْحُ: کاڵەکە شامی.

الْجَوْحَةُ: کارەساتو بەڵای ئاسمانی.

الْمِجْوَحُ: ئەو کەسەی پێویستی بە

هەموو شتێك بێ، (ك: مجاوِح).

جاخ السیلُ الوادي جاخه: لافاوەکە

قەراخو بیجاغی شیوەکەی دادڕی.

جَوَّخ السیلُ فلاناً: لافاوەکە فلانکەسی

لەناو برد، کوشتی.

تجوخت البئرُ: بیرەکە تێك روخا.

تجوخت القرحةُ: دومەڵەکە بە چەقۆ

شەقی برد.

الجوخ: خوێدان، تورەکەیەکە لە خوری

رەنگ کراو دەچنرێ.

الجوخةُ: چاڵ.

جاد جودةً: باش بوو، (جاد العملُ) کردەوەکە

باش بوو، (ك: جیاد وجیائد).

جادَ الرجلُ: کاری باشی کرد قسەی چاکی

کردن، (هو مجواد).

جاد الفرسُ: ئەسپی چاك بوو.

جاد الفرسُ في عَدْوِهِ: ئەسپەکە تیژڕەو

بوو (فهو وهي جواد) ٥ لە پەندی

پێشینانیدا هاتووە دەڵێ: (ان الجواد

قد يَعْثِرُ) ئەسپی رەسەنیش

هەڵدەنگوێ ٥ بە کەسێك دەگوترێ:

زوربەی کردەوەکانی باش بێ‌و

جارێك هەڵە بکا، (ك: جیاد).

جاد فلان جوداً: فلانکەس سەخاوەتی

نواند، ماڵی بەخشی.

جاد بنفسه جَوْداً وجئوداً: نزیك بوو گیانی

دەرچێ، بمرێ.

جاد المطر: باران زۆر باری.

جاد العینُ: چاوەکە فرمێسکی زۆر ڕشت.

جاد المطرُ الأرض: باران لەو زەوییە باری،

گرتیەوە ٥ دەگوترێ: (جاد المطرُ

القومَ) بارانەکە ئەو خێڵەو زەوی‌و

وڵاتیانی گرتەوە ٥ لە حەدیثدا

هاتووە دەفەرموێ: (ترکت اهل مکة

وقد جیدوا).

جاد الهوی فلاناً: سۆزو دڵداری فلانکەسی

نەخۆش خست، بەسەریدا زاڵ بوو،

برستی لێ بری.

جاد النعاسُ فلاناً: وەنەوز بەسەر فلاندا

زاڵ بوو، (هو جائد).

جـادَ فلاناً: لە سەخاوەتدا بەسەر

فلانکەسدا زاڵ بوو.

جِیدَ فلان جواداً: فلانکەس تینووی بوو.

جیدَ من العطشِ: لە تینواندا بە هیلاك

چوو، خەریك بوو بمرێ ٥ دەگوترێ:

(انی لأُجَادُ الی لقائه): ئارەزووی دیتنی

دەکەم‌و دەبرێم بۆلای.

أَجَادَ: کاری باشی ئەنجامدا، قسەی

چاکی کرد، دەگوترێ: (أجاد الشيءَ

وفیه): وای لێکرد باش بێ ٥ لە

کارەکەدا ئیشی باشی کرد.

أجاد فلان: فلاّنكەس بوو بە خاوەنی ئەسپی چاك ٥ لە حەدیشدا هاتووە دەفەرموێ: (باعَدَهُ الله من النار سبعين خريفاً للمضمر المجيد).

أجادت فلانة: فلاّن ئافرەت منداڵێکی سەخی سروشتی بووە.

أجاد فلاناً: بە سەخی سروشتی لە قەڵەم دا.

أجاد فلاناً النقد والثياب: پارەی باش، قوماشی باشی دابە فلاّنكەس.

أجادَ الجَوْدُ الأرض: بارانەكە لە زەوییەكەی دا.

أجاد الجَوْدُ فلاناً: باران فلاّنكەسی كوشت.

أجْوَدَ: كاری باشی كرد، قسەی چاكی كرد ٥ بوو بە خاوەنی ئەسپی باشو رەسەن.

أجْوَدَ الشَّيْئَ وفيه: شتەكەی بە باشی ئەنجامدا.

جَاوَدَهُ: لە سەخاوەتیدا لەوی تێپەڕاند.

جَوَّدَ الفرسُ في عدوه: ئەسپەكە لە رۆیشتن دا زۆر باش بوو.

جَوَّد الشَّيْئَ: شتەكەی چاك كرد.

تجاودوا في الشَّيْئَ: سەیریان كرد ئاخۆ كامیان ئیشەكەی باشتر ئەنجامداوە.

تجاودوا في المحاورة: سەیریان كرد بزانن كامیان بەڵگەكەی بەهێزترە ٥ لە حەدیشدا هاتووە دەگوترێ: (نظروا أيهم أجود حديثاً).

تَجَوَّدَ في العمل: دەست رەنگینی لە كارەكەیدا كرد.

تَجَوَّد الشَّيْئَ: شتەكەی هەڵبژاردو داوای كرد شتێكی باش بێ.

استجاد الشَّيْئَ: بەمانا (تجوَّده) هاتووە ٥ بە باشی لە قەڵەم دا.

استجاد الفَرَسَ: هیوای خواست ئەسپەكەی ئەسپی رەسەن بێ ٥ بەدوای ئەسپی رەسەندا گەڕا ٥ ئەسپی چاكی پەیدا كرد.

استجاد فلاناً: داوای بەخششو دەسەندەی لێكرد.

التجاويد: بارانی زۆر.

الجاديّ: زەعفەران.

الجَوَادُ: ئەسپی رەسەن، (ك: جِيَاد)ە ٥ لەقورئاندا هاتووە دەفەرموێ: (إِذْ عُرِضَ عَلَيْهِ بِالْعَشِيِّ الصَّافِنَاتُ الْجِيَادُ).

الْجُوَادُ: هەنوز.

الجَوْد: بارانی زۆر ٥ لە حەدیشی نوێژە بارانەدا هاتووە دەفەرموێ: (ولم يأتِ أحد من ناحية الاحَدَثَ بالجَوْد).

الجـودُ: بەلای زانایانی ئەخلاقەوە رەوشتێكە خاوەنەكەی هەڵدەنێ بۆ بەخشینی ئەو شتەی پێویستە ببەخشرێ بەبێ بارتەقا.

الجَوْدَةُ: چاكو باش ٥ باش ماڵی بوون، لە زاراوەی ئەهلی فكرو وردبونەوەدا ئەوەیە بە رێكو پێكی لە شتێك شتێكی دی بەدی بكا، بە باشی لە مەلزومانەوە بڕوا بۆ لەوازیم.

جارَ جَوْراً: داوای ئەوەی کرد پەنا بدرێ، نەهێڵدرێ دەستی دوژمنی بگاتێ.

جار الطريقُ: رێگاکەی نەدییەوە.

جار الأرض: گژو گیاو رووەکی زەوییەکە زۆر بەرز بووەوە.

جار عن القصد والطريق: لە مەبەستو رێگا کلا بوو، لایدا.

جار في حكمه: لە بڕیارەکەی ستەمی کرد، ناحەقی کرد ٥ دەگوترێ: (جار عليه في حكمه): لە بڕیارەکەیدا ستەمی لێکرد ٥ (هو جائر)، (ك: جَوَرة).

أجَارَهُ: پەنای داو پاراستی، نەیهێشت دەستی دوژمنی بگاتێ ٥ دەشگوترێ: (أجاره من فلان): لە دەستی فلانکەس پاراستی ٥ لەقورئاندا هاتووە: ﴿وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ﴾.

أجار الله من عذابه: خودا لە سزای خۆی پاراستی.

أجارَ المتاعَ: کاڵاکەی پاراست.

أجارَ فلاناً عن الطريق: فلانکەسی لە ڕێبازەکە لادا.

أجارَ على القوم فلان: فلانکەس لادان لە ڕێبازی بەسەر قەومەکەدا سەپاند.

جاوره مُجاورة وجِواراً: لە پەنایدا نیشتەجێ بوو، بوو بە هاوسێی ٥ پەیمانی دایە یارمەتی بدا، بیپارێزێ لە دوژمن.

جاور المسجدَ: لە مزگەوتدا مایەوە بۆ خودا پەرستی بە مەبەستی (اعتكاف).

جاور المدينة أو مكة: لە مەدینەدا یا لە مەککە دا مایەوە.

جاورَ بني فلان وفيهم: بە هاوسێیەتی فلان بنەماڵە بەختەوەر بوو.

جَوَّرَهُ: ستەمی پاڵ دا، بە ستەمکاری لە قەڵەم دا.

جَوَّرَ البناءَ: بیناکەی روخاند.

جَوَّرَ فلاناً: فلانکەسی بە زەویدا دا، کوشتی.

اجتَوَرَ القومُ: ئەو خێڵە هەندێکیان بوونە هاوسێی هەندێکیان.

تَجَاوَرَ القومُ: بەمانا (اجتوروا) هاتووە.

تَجَوَّرَ: بۆ موطاوعەی (جَوَّرَهُ) هاتووە.

تَجَوَّرَ على فِراشِه: کابرا لەسەر نوێنی خۆی راکشا، پاڵ کەوت.

تَجَوَّرَ خِباءُ الليل: تاریکایی شەو لاچوو نەما.

استَجَارَ بفلان: پەنای بۆ فلانکەس برد، هاواری بۆ ئەو برد.

استَجَارَ فلاناً: داوای لە فلانکەس کرد کە پەنای بداو ترسی دوژمنی لێ بڕەوێنێتەوە ٥ لەقورئاندا هاتووە دەفەرموێ: ﴿وَإِنْ أَحَدٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ﴾ ٥ دەگوترێ: (استجاره من فلان): لە ستەمو دەست درێژی فلان رزگاری کرد.

الجار: هاوسێ؛ ئەوکەسەی ماڵی لەپەنا ماڵتەوە بێ یان دوکانی لە تەنیشت دوکانتەوە بێ، یان شەریکی تیجارتت بێ ٥ لە پەندی پیشیناندا

هاتووه دەگوترێ: (قد يؤخذ الجار بذنب الجار) ٥ هەروا وشەی (اَلْجَارُ) بەمانەش دەگوترێ: پەنا دەر، پەنا دراو، هاوسەر (مێرد یان ژن)، سوێند خۆرو پەیمانەدەرو یارمەتیدەر، (ك: جيرة، جيران، أجوار).

اَلْجِـوَارُ: ئاوی زۆرو قوڵ ٥ هەروا دەوروبەری خانوو.

الجِوارُ: عەهدو بەڵێن‌و ئەمان.

اَلْجَوْرُ: ستەم، (ك: جَوَرَةٌ وجُـوَرَةٌ) دەگوترێ: (عنده من المال الجَوْرُ) ماڵ‌و سامانێکی زۆرو لە ڕادە بەدەری هەیە.

الجِوَرُّ: شتی رەق‌و پتەو ٥ دەگوترێ: (بعير جِوَرٌّ): حوشتری کەتەو قەبارە گەورە ٥ (سَيْلٌ جِوَرٌّ): لافاوێکی زۆرو ترسناك ٥ (غيث جِـوَرٌّ): بارانێکی زۆرو هەورەکانی بەگرمە گرم.

اَلْجَـوَّارُ: زەوی کێڵ، جوتیار، ئەو کەسەی هەمیشە خەریکی باخ‌و بێستان بێ‌و نیشیان تێدا بکا.

جَوْرَبَهُ: گۆرەویی لەپێ کرد.

تَجَوْرَبَ: بۆ موطاوعەی (جَوْرَبَهُ) دێ.

الجَوْرَبُ: پۆشاکی پیاو، (ك: جواربة)ە.

جازَ القولُ جوزاً وجَـوازاً ومَجَـازاً: وتەکە پەسەندکرا، وتەکەی قبوڵ کردو تەنفیزیشی کرد.

جاز العقدُ وغيرُهُ: گرێبەستەکە پەسەند بوو، گرێ بەست‌و پەیمانەکەی جێبەجێ کرد، ڕۆیاندی، رەتی نەکردەوە.

جَازَ المَوْضِعَ وبه: ئەو شوێنەی بڕی‌و پێیدا ڕۆیی‌و تەی کرد.

جاز بفلان المَوْضِعَ: رابەرایەتی فلانی کرد تا ئەو مەودایەی بڕی ٥ دەست درێژی کردە سەرو خستیە دوا خۆی ٥ پاش خۆی دا.

أجازَ على اسمه: نیشانەی لەسەر ناوی خۆی دانا.

اجازَ الشَّيْئَ: ڕێگەی بە شتەکەی داو بە جائیزی دانا.

أجاز الموضِعَ: ئەو شوێنەی بڕی‌و پێیدا تێپەڕی.

أجاز فلاناً الموضع: رابەرایەتی فلانی کرد تا ئەو مەودایەی بڕی.

أجاز العَقْدَ: گرێ بەستەکەی مۆر کردو پێی رازی بوو.

أجاز الرأي والأمـرَ: رایەکەی پەسەند کردو کارەکەی ئەنجامدا.

أجاز المعلمُ تلميذَهُ: مامۆستاکە بڕوا نامەکەی دا بە قوتابییەکەی‌و ڕێگەی دا زانیاری لێ ریوایەت بکا.

جاوز عن ذنبه: چاوپۆشی لە تاوانەکەی کردو لێی خۆش بوو.

جاوز الطريق ونحوه: ڕێگاکەی خستە پاش خۆیەوە لێی تێپەڕی.

جَوَّزَ لهم دوابَّهُمْ: یەکە یەکە ئاژەڵەکانی بۆ پەڕاندنەوە.

جَـوَّزَ الـدراهِمَ: پارەکەی قبوڵ کرد هەرچەند کەم‌و کوڕیشیان تێدا بوو.

جَوَّزَ الرأيَ والأمرَ: رايەكەی پەسەند کرد، فەرمانەكەی جێبەجێ کرد.

جَوِّزْ لهم الدواب: ئاژەڵەكانی بۆ ئاودان.

اجتاز: تێپەڕی ٥ دەگوترێ: (اجتاز الموضعَ) لەو شوێنە تێپەڕی.

تجاوز عن الشَّیْئَ: چاو پۆشی لەشتەكە کرد.

تجاوَزَ عن الرجل: لە پیاوەكە خۆش بوو ٥ دەگوترێ: (تجاوز عن الذنب) لە تاوانەكە خۆش بوو.

تجاوز في الشَّیْئَ: زێدە ڕۆیی لەشتەكەدا کرد.

تجاوزَ الموضعَ: بەمانا (جازَهُ) دێ.

تجوَّزَ في الأمر: بە ناچاری تەحەممولی کردو چاوی لێ پۆشی.

تجوَّزَ عن الرجل: بەمانا (تجاوزَ) دێ.

تجوَّزَ في الصلاة: نوێژەكەی کەم کردەوەو درێژەی پێ نەدا، لە حەدیثی عەلی دا هاتووە دەفەرموێ: (تجوّزوا في الصلاة).

تجوَّزَ في الكلام: قسەكانی بە توێكڵەوە کردن.

تجوَّزَ الدراهمَ: دیرهەمەكانی قبوڵ کردن هەرچەندە تەزویریشیان تێدا بوو.

استجاز: داوای مۆڵەتی کرد.

استجاز المسافر فلاناً: ڕێبوارەكە داوای لە فلان کرد هەندێكی پارە بداتێ بۆئەوەی كاڵاكەی لە شوێنێكەوە بۆ شوێنێك پێ بگوێزێتەوە.

استجاز: داوای لێكرد ئاژەڵەكانی یان کشتوكاڵەكەی بۆ ئاوبدا.

استجاز فلاناً: داوای لە فلان کرد ڕێگەی پێ بدا ڕیوایەتی لێوە بگێڕێتەوە.

الجائز: ئەو كەسەیە بەلای هۆبەیەكدا تێپەڕێو تینووی بێ جا ئاوی بدەنێ یان ناموسوڵمانەكان ٥ هەروا ئاوە بۆ نێرگە؛ (دارێكی ئەستورە رادێڵدرێو ئەمسەرەو سەری دارەكانی تری دەخرێنە سەر)، (ك: أجوزة، جیزان جوزان).

الجائزة: ئەو بڕە ئاوەیە ڕێبوار لەگەڵ خۆی هەڵی دەگرێ لەم قۆناغ بۆ ئەو قۆناغ یان لەم بیرە ئاوەوە تا دەگاتە بیرە ئاوێكی تر ٥ جامە ئاوێك ٥ بەخششو ڕێز لێنان، (ك: جوائز)ە.

جوائز الأمثال والأشعار: ئەو شیعرو پەندانەن خەڵك لەم شارەوە دەیانباتە شارێكی تر واتە زوو بەناو خەڵكیدا بڵاو دەبنەوە.

الجَوازُ: ئەو ئاوەیە كشتوكاڵ یان ئاژەڵ دەیخواتەوە ٥ ئەو ئاوەیە ڕێبوار بۆ پێداویستی ڕێگا لەگەڵ خۆی دەیبات.

جواز السفر: پێناسەو بەڵگە نامەیەكە دەوڵەت دەیدا بە هاوڵاتیان بۆئەوەی بتوانن سەفەر بكەن بۆ دەرەوەی وڵات هەركاتێ حەزیان لێ بوو، (ك: أجوزە)ە.

الجَوْزُ من كل شيء: ناوەڕاستی ٥ لە حەدیثدا هاتووە دەفەرموێ: (أنه قام من جوز الليل يصلّي) ٥ هەروا بەمانا

زۆرینەی شت دێ ٥ بەروبومێك بە کەڵكی خواردن بێ ٥ دارێکی جوانە بۆ ئەساسی ناو ماڵ بەکاردێ.

جوز الهند: دەنکی نەرجیل.

الجوزاء: بورجێکە لە بورجەکانی ئاسمان.

الجوزة: تاکی گوێز ٥ جامێك ناو ٥ ئەو ئەندازە ناوەی ڕێبوار لەگەڵ خۆی هەڵی دەگرێ بۆ پێویستی ڕێگا لە کانییەکەوە بۆ کانیاوێکی تر ٥ جۆرێکە لە ترێ زەردە کە پێگەیی زۆر زەرد دەبێ.

الجیز: قەراخی شیو ٥ شوێنی قەوم و زێدو نیشتمانیان ٥ دەگوترێ: (نزلنا جیز بني فلان).

الجیزة: ئەو برە ئاوەیە ڕێبوار لە قۆناغێکەوە لەگەڵ خۆی دەیبا تا دەگاتە قۆناغێکی تر یان کانیاوو بیرە ئاوێکی تر، (ك: جِیزٌ وجِیَزٌ).

المجاز: شوێنی تێپەڕ بوون ٥ (المجاز في الکلام) ئەوەیە لە مانای خۆی لایدابێ وشەکە بۆ مانایەکی تر بەکار هێنرابێ.

مجازة النهر: پردی سەر ڕوبار.

أرض جازة: زەوییەك داری گوێزی زۆری لێ بێ.

المجیز: سەرپەرشتیار، وەکوو وەلی و وەصی ٥ مامۆستایەك ئیجازەبدا بە قوتابییەکەی.

جاسَ جوساً وجوساناً: ڕارا بوو، هاموشۆی بەناودا کرد، پێیدا بڵاو بوونەوە ٥ دەگوترێ: (جاسوا خلال الدیار) بەناو کۆڵان و هۆبەو خێڵەکاندا بڵاوبوونەوە بە مەبەستی تێکدان و شێواندنی وڵات و تاڵانکردنی.

جاس الحارسُ وغیره: حەرەسەکە بەشەو بەناو ماڵەکاندا گەڕا.

جاسَ الشَّیْئَ: ویستی وردە وردە شتەکە بە دەست بێنێ ٥ پێی لێنا.

اجْتَاسَ: هاتۆچۆی کرد.

الجوسق: باڵەخانەی بچوك ٥ قەڵاو شورا.

جَاشَ جَوْشاً: هەموو شەو نەوەستاو ڕۆیی.

تَجَوَّشَ اللیلُ: بەشێك لە شەو ڕۆیی.

تجوّش فلان: فلانکەس کەمێك لاواز بوو.

الجَوْشُ: سینگ ٥ ناوەڕاست ٥ بەشی زۆری شەو.

الْجُوْش: سینگ.

الْجَوْشَنُ: سینگ، زرێ، (ك: جواشن)ە.

جَاعَ جوعاً وجَوْعةً ومجاعةً: برسی بوو ٥ (تجوع الحرةُ ولا تأکل بثدیها) بە کەسێك دەگوترێ خۆ بپارێزێ لە کاری سوکانەو ئیشی نالەبار.

جاع الحيُّ: زیندەوەرەکە ناو سکی بەتاڵ بوو، لە پەندی پێشینانداهاتووە دەڵێ: (بطن جائع ووجه مدهون) سکی برسی و دەم و چاوی ئارایشکراو ٥ بەکەسێك دەگوترێ: بە درۆ خۆ بە تێرو تەسەل نیشان بدا، لە پەندی کوردی دا دەڵێ: (سك لە

برسا قـۆڕەی دێو کـراس لەبـەرا خشەی دێ).

جائع القِدر: برسیو هەژار، (ك: جیاع وجُوَّع وجُيَّعٌ) ◦ (هـو جَوْعـان وهـي جوعى)، (ك: جياع وجياعى).

أجاعَـهُ: خـۆراکی لێ قەدەغـە کـرد ◦ ناچاری برسیایەتی کرد.

جَوَّعه: بەمانا (أجاعَهُ) دێ ◦ لـە پەنـدی پێشینانـدا هـاتووە: (جَـوِّعْ كَلْبَـكَ يَتْبَعْـكَ): سـەگەکەت برسـی بکـە شوێنت دەکەوێ.

تَجَوَّعَ: بـە ئەنقەست خـۆی بـە برسـی کـردن دا یـان خـۆی برسـی کـرد ◦ دەگـوترێ: (تَجَـوَّع للـدواء): خـۆت برسی بکە بۆ دەرمان خواردن.

اسْـتَجَاعَ: سـات دوا سـات خـەریکی خواردن بوو هەمیشە دەمی دەجولا.

الجوعُ: برسییەتی ◦ خالّی بوونی گەدە لە خواردەمەنی.

الْمَجاعَةُ: سالّی بێ بارانیو قاتو قڕی، (ك: مجائع).

الْمَجْوَعَةُ: بەمانا (الَمجَاعَة) دێ.

الْمَجوُعَةُ: بەمانا (الَمجاعَةُ) دێ.

جافَـهُ جَوْفـاً: لـەناو سکی دا، نـاو سـکی هەنگاوت.

جاف الصيدَ: ناو سکی نێچیرەکەی هـەنگاوت گوللەکـە چـووە نـاو سـکییەوەو ئـەم دیواو دیوی نەکرد ◦ هەروا دەگـوترێ: (جـاف فلانـاً بطعنـةٍ، وجافـت الطعنـة فلاناً): سەرە رمبێکی بـەورگی فلانـدا کـرد ◦ لـە حـەدیـثدا هـاتووە: (في الجائفة ثلث الدية).

جاف الدواءُ فلانـاً: دەرمانەکە چووە نـاو سکی فلانکەسەوە.

جَوِفَ جَوَفاً: ناوسکی هەبوو ◦ ناوسکی خالّی بوو ◦ سکی گەورە بـوو ◦ (هـو أجْـوَفُ وهي جوفاء)، (ك: جوف، وجُوفان).

أجافَهُ الطَّعْنَةَ وبها: بە زەبرەکە ناوسکی پێ هەنگاوت.

أجَافَ البابَ: دەرگاکەی پێوە دایـەوە ◦ چووە نـاو خانووەکـەوەو دەرگاکـەی پێوە دایەوە.

جَوَّفَ الشَّيْئَ: شتەکەی ناو کلۆر کرد.

جَـوَّفَ الصَّيْدَ: تیرەکـەی لـەناو جـەرگی نێچیرەکە دا ناوسکی هەنگاوت.

إجْتافَهُ: چووە ناو بۆشایی جەستەیەوە.

تَجَوَّفَ: بۆ موطاوەعەی (جَوَّفَهُ) هاتووە.

تَجَـوَّفَ الشَّـيْئَ: چـووە نـاو کلـۆرایی جەستەیەوە.

اسْتَجَافَ: بەر فراوان بوو.

اسْتَجَافَ الشَّيْئَ: شتەکە هاتـە دەستی بە کلۆری.

استَجْوَفَ: بەمانا (اسْتَجَافَ) دێ.

الأجْوَفان: گەدەو شەرمگا.

التجويـف: ئـەو بۆشـاییەیە دەکەوێتـە ناو شتەوە.

التجويـف البريتـوني: بۆشایی نـاو سـکە، دەورە دراوە بـە پەردەیـەکی لووسـی

وەهــا کــە ڕیخۆڵــەکانی لــەناو خــۆ گرتــوون ٥ هــەروا نــاوە بــۆ دیــوی ناوەوەی دیواری گەدە، (ك: تجاويف)ە.

الجــائف: ڕەگێکــە بــە باســك‌و قــۆڵی ئــادەمیزاددا دەڕوا تــا دەگاتــە غوضروف شان.

الجائفة: عەیبی گەورە.

الْجُــوافُ: نەخۆشــی سکچــوونە کــە هۆکارەکــەی نەزانــدرێ، بــە زۆری توشی پیاوی بە ساڵاچوو دەبێ.

الجُوَافة: جۆرە ماسییەکە، گۆشتەکەی زۆر بـاش نییـە ٥ لـە حـەدیثـی مالیکـدا هـاتووە دەفـەرموێ: (أكلـت رغيفـاً ورأسَ جُوافـةٍ فعلـى الـدنيا العفـاء) ٥ جۆرێکیشـە لـە سێوە ئـەمریکی، یـان میوەیەکە لە سێوی ئەمریکی دەچێ.

الجَوْفُ من كل شيئ: کلۆرایی‌و ناوسکیەتی ٥ کە جاری وا هەیـە پـڕەو جاری وا هەیە خاڵییە، (ك: أجواف)ە.

الجَوْفُ من الليل: سێیەکی کۆتایی شەو.

الجوف مـن الأرض: ناوسکی زەوی، چاڵی قوڵ‌و پان، شیوو دۆڵ.

المجَـــوُفُ: زۆر کلــۆر ٥ بــە پیــاوی ترسـنۆکیش دەگـوترێ ٥ لـەم ڕووەوە کە دڵی نیە دڵی مردوە.

جَوِقَ جَوَقاً: ملی ئەستور بوو.

جَوِقَ الوجهُ: دەم‌و چاوی خـوار بـوو (هـو اجوق وهي جوقاء)، (ك: جوق).

جَـوَّق القـومُ عليـه: قـەومەکـە دەنگیـان بەسـەردا بـەرز کـردەوەو هەریەکـە لەلای خۆیەوە دەینەڕاند بەسەریا.

جَوَّقَ القومَ: قەومەکەی کۆکردەوە.

تَجَوَّقَ: بۆ موطاوعەی (جَوَّقَهُ) هاتووە.

تَجَــوَّق فــلان: کۆمــەڵێکی خەڵــك کۆکردەوە.

الْجَــوْقُ: کۆمـەڵێك لـە ئـادەمیزاد ٥ هـەر کۆمەڵـە خەڵـکێك کـۆ ببنـەوە بـۆ یەك مەبەست، (ك: أجواق)ە.

الجَوْقَةُ: بەمانا (الجوقُ) دێ.

الْمُجَـوَّق: ئەوەیـە کاکیلـەکانی خـواربن‌و لە ئاستی یەك نەبن.

جَالَ التراب جـولاً وجَوْلـةً وجولانـاً وجُـولاً: تەپ‌و تـۆز بـەرز بـووەوە ٥ لـە پەنـدی پێشیناندا هاتووە دەڵێ: (للباطل جَوْلَـةٌ ثم يضمحل).

جَــالَ النطــاقُ: پشــتێنەکەی دەجوڵــێ، دەخزێ لەبەر گەورەیی‌و پانی.

جَالَ في الأرض: بە زەویدا سوڕایەوە بەبێ ئەوەی لە شوێنێك نیشتەجێ بێ.

جال القومُ في الحرب جولـةً: قەومەکـە لـە شـەڕدا پاشـە کشـەیان کـردو پاشـان هێرشیان بردەوە.

جال بسيفه: شمشێرەکەی هەڵسوڕاندو بە دەوری خۆیدا خولی دا.

جــال الامــرُ في نفســه: کارەکـە سـەقامگیر نەبوو، لە دڵیا هاتو چوو.

جال الشيئَ من غيره: شتەکەی هەڵبژارد.

أجالَهُ و به: وای لێکرد بێ‌و بچێ.

أجالَ القومُ الرأي فيما بينهم: خەڵکەکە
لەناو خۆیاندا بۆچوونەکەیان لێك
دایەوەو چەندو چونیان تێدا کرد ٥
دەگوترێ: (أجِلْ جائِلَتَكَ): کاری خۆت
بکەو گوێ بەکەس مەدە، ڕاڕا مەبە.
جاولە: بەرەنگاری بووەو دەری کرد.
جَوَّلَ البلادَ وفيها تجويلاً: زۆر بەناو
وڵاتدا هاتۆ چۆی کرد.
اجتالَ في البلاد: بەمانا (جَوَّلَ) دێ.
اجتال من الشَّيْئِ: لەو شتە هەڵی بژارد.
اجْتَالَ القومَ: قەومەکەی لە ڕێبازی
خۆیان لادا، لەبیرو بۆچونەکەیان
هەڵی گێڕانەوە.
اجتال الشيطان فلاناً: شەیتان سوکایەتی
بە فلان کردو لە ڕێبازەکەی
هەڵیداشتو خستیە سەر ڕێبازی
گلاوی خۆی ٥ لە حەدیثدا هاتووە
دەفەرموێ: (اني خلقت عبادي حنفاءَ
فاجتالهم الشيطانُ).
إنْجَالَ التراب: گڵو خۆڵ بەرز بووەوە.
انجال في البلاد: بەمانا (جَوَّلَ) دێ.
تجاولوا في الحرب: لە شەڕدا یەکتریان
هێناو بردو لێکیان دا.
استجاله الشيطانُ: بەمانا (اجتاله) دێ.
استجال الريحُ السحابَ: بایەکە هەورەکەی
ڕاداو بردی بۆ شوێنێکی تر.
استجالَ فلان السحابَ: فلانکەس هەورەکەی
بینی با ڕایدەداو دەیهێناو دەیبرد.
الجـال: قەراخی بیر، قەراخی شیو ٥
عەزیمەتو سوربوون لەسەر شت.
جُوال: نەخۆشییەکە توشی ئادەمیزاد
دەبێ بریتییە لەوەی لەکاتی
نووستندا دەڕوا جمو جوڵ دەکا.
الْجَـوْلُ: ئەو شتەیە با هەڵی دەگرێ
لەسەر ڕووی زەوی لە گڵو خۆڵو
زیخو بەرد ٥ دەستە سەربازی زۆر ٥
جەڵەبە ئاژەڵی زۆر ٥ بەردی زل
بنکی بیر کە بناغەی دیواری
بیرەکەی لەسەر هەڵدەچندرێ ٥
عەقڵو ئاوەز، (ك: أجوال)ە.
الْجَـوْلانُ: ئەو پوشو پەلاشو زیخو
خشتو خۆڵەیە کە با هەڵیدەگرێ
بۆ حەوا.
الجَوْلاَني: (يوم جولاني): ڕۆژێکی زۆر
تەپو تۆزاوییە ٥ (رجل جولاني):
پیاوێکە خێرو بێری بۆ هەموو
کەسە بەخششو دەسەندەی نزیكو
دوری گرتەوە.
الْجَوَّالَـةُ: پێرێکی وەرزشکارن، بەپێ
بەناو وڵاتدا دەگەڕێن.
الْجَوِيـلُ: ئەو پوشو پەلاشو گەلاو
خشتو خۆڵەیە کە با هەڵی دەگرێ.
الْمَجَـالُ: شوێنی هاتوچۆ، شوێنێك
جێگای شتی تری تێدا بێتەوە.
المِجْوَلُ: کراسێکە لە ماڵەوە لەبەر دەکرێ،
وەکوو بیجامەو جزداشە ٥ لە
حەدیثی عائیشەدا هاتووە دەفەرموێ:
﴿كان النبي (ص) اذا دخل علينا لَبِسَ
مِجْوَلاً﴾ ٥ هەروا ئاوە بۆ پارچە

قوماشـێکی سـپی دەخرێتـە سـەر دەستی ئەو پیاوەی قومار چییەکان قوداحـەکانی دەدەنـێ لـەکاتی کۆبونـەوەدا ٥ مەتـەڵ ٥ دیرهـەمی ساغو بێ غەش ٥ زیو ٥ وێنـەی مانگ لـە زیـو دابڕێـژرێو بخرێتـە ریـزی ملوانکەوە ٥ کەرە کێوی، (ك: مَجَاوِلَ).

الْجُوالِيق: جەواڵ ٥ شتێکە لە خوری و موو دروسـت دەکـرێو شـتی تێـدەکرێ وەکـوو گـوێنیو خـەرار، (ك: جوالِـقُ وجواليق)ە.

جـامَ جَوْماً: داوای شـتێکی کـرد، خێربێ یان شەڕبێ.

الْجَامُ: پەرداخ بۆ شت تێدا خواردنەوە لە زیو دروست دەکرێ یان لەشتی تـر بـە زۆری بـۆ پیاڵـەی مەیخواردنـەوە بـەکاردێ ٥ دەگـوترێ: (صَـبَّ عليـه جـام غضـبه): رقـی خـۆی بەسـەردا رشت، (ك: جامات، أجوام، جوم)ە.

الجامة: بەمانا (الجامُ) دێ.

الجَـوْمُ: چـاودێری کـارو شـوانی شـت ٥ کەیەك شتیان هەبێ.

جَانَ جَوْناً وجونَةً: رەش داگیرسا ٥ تاریـك بوو.

الْجَـوْنُ: رەش، سپی، بـۆ هـەردوو ماناکـە بـەکاردێ ٥ هـەروا بـۆ مانـای رونـاکی، تاریکی یان بـۆ رەنگێکی رەش رەنگی سـوری تێکـەڵ بـێ ٥ قەراخـەکانی قەوس، کە پێیان دەگوترێ: (جَوْنان).

الْجَوْنَاءُ: خۆر، مەنجەڵ، حوشتری رەش.

الْجَوْنَةُ: خۆر.

الْجُونَـــــةَ: رەش ٥ گردۆڵـــــکە ٥ هەمبانچـوکەیەکی خـڕو کەوانەییـە چـەرمی تێـوە دەپێچرێ، عـەتار باشـی عەترەکانی تێدا هەڵدەگرێ ٥ دەربـارەی صـیفەتی پێغەمبـەر (د.خ) گـوتراوە: (فوجدت ليده بَرْداً وريحاً كأنّمَا أخرجها من جونة العطار)، (ك: جُوَن)ە.

الْجُـونِيُّ: رەش ٥ جۆرێکـە لـە باڵنـدەی قەتێ بەر ورگو باڵەکانیان رەشن.

جَاهَ فلاناً بمكـروه جوهـاً: بـە خراپـەکاری بەرەنگاری فڵان بووە.

تَجَوَّهَ فلان: هەوڵی پلەو پایەی دا.

الْجَاهُ: پلەو پایە ڕێزداری.

الجاهة: بەمانا (الجاه) دێ.

الْجَوْهَرُ: حەقیقەت، کرۆك، خودی شت.

الجَوْهَرُ مـن الأَحْجَـارِ: هەرشتێك شـتێکی بەسـوودی لـێ پەیـدا بـێ ٥ شـتی بـەنرخ کـە دەنکـە گەوهـەری لێ دروســت بکــرێ ٥ لــە زاراوەی فەلسـەفەدا جەوهـەر شـتێکە خـۆی خۆی رادەگرێ، بەرامبەرەکـەی پێـی دەگـــوترێ: (عـــەرەض) کـــە دیاردەیەکە بەشتی ترەوە دەوەستێ، تاکەکەی (جوهرة)، (ك: جواهر).

الجَوْهَرِيّ: ئەوکەسەی جەوهـەر دروست دەکا ٥ جەوهەر فرۆش.

جَوِيَ فلان جَوىً: فڵان سنگی نـەخۆش بـوو ٥ سنگی تـەنگ بـوو ٥ نەخۆشییەکەی

درێــژەی کێشــا ٥ خۆشەویـستییەکەی بەهێز بوو.

جَوِيَ الماءُ: ئاوەکە گۆڕاو بۆنی کرد ٥ لە حــەدیثــی یــەئجوج و مەئجوجــدا هــاتووە دەڵـێ: (فتجـوی الأرض مـن نتنهم): زەوی بە بۆگەنیان پڕبوو.

جَوِيَ البَلَـدَ ومنـه وعنـه: ئـاوو هـەوای وڵاتەکەی پێ نەکەوت، پێی ناخۆش بوو.

جـاوي الإبِـلَ وبهـا: حوشـترەکانی بـانگ کردن بۆ سەر ئاو.

جَوَّى السقاء ونحوه: کوندەکەی پینەکرد.

اجْتَـوىَ الطعـامَ: خۆراکەکـەی بـەلاوە ناخۆش بوو ڕەتی کردەوە.

إجْتَـوىَ البَلَـدَ: مانـەوەی لـەو وڵاتــەدا بـەلاوە نـاخۆش بـوو ٥ لە حـەدیثـی عورەینـەدا هـاتووە: (قـدموا المدینـة فاجْتَوَوْهــا) ٥ دەگــوترێ: (اجْتَــوی القومَ): ڕقی لە قەومەکە هەڵسا.

استجوی البَلَدَ: بەمانا (اجتواه) دێ.

الجِــواءُ: دۆڵ و شــیوی پــان و پــۆڕ ٥ پانتایی و بەتاڵایی نێوان خانوەکان ٥ ئــەو شــتەی دەخرێتــە ژێــر مەنجەڵــەوە دوای داگرتنــی لەســەر ئاگر بۆئەوەی ئەو گەرمییـەی زیـان بەژێر خۆیەوە نەگەیەنێ.

الجَــوُّ: بۆشـایی نێـوان ئاسمـان و زەوی ٥ نزمایی دەشتاییەکان.

جَوُّ کل شيئ: ناوەوەی شـتەکە، (ك: جـواء وأجواء).

الجُوَّةُ من کل شيئ: ناوەوەی شتەکەیە ٥ پارچە زەوییەك کـە دەمـاری پتـەوو بەردە زڕوێی تێدابن.

الجُوَّةُ: پینەی کوندەو مەشکە ٥ کون لـە کێوو شتی تر.

جَـوَّانی: نـاوەوە پێچـەوانەی (برّانـی) واتـە: دەرەکـی ٥ لـە حـەدیثـەکـەی سـەلماندا هـاتووە دەڵـێ: (ان لکـل امرئـی جوّانیـاً وبرّانیـاً فمـن أصـلح جوّانیه اصلح الله برّانیه).

جاء جیئاً وَمَجیئاً وجَیْئَةً: هات ٥ دەگوترێ: (جاءه وجاء الیه وجاء به) هاتە لای، هێنای.

جاء الغیث: باران باری.

جاء الأمرُ: کارەکە ڕوویدا، هات ٥ چەسپا.

جاء الأمْرَ: کارەکەی کرد.

جایَــأ فلانــاً فجــاءَهُ: لـە هاتنـدا پـێش فلاَنکەس کەوت.

أجَاءَ فلاناً الی کـذا: ناچاری کـرد فـلاَن هانا بۆ ئەوشتە بـەرێ ٥ لەقورئانـدا هــاتووە دەفــەرموێ: ﴿فَأَجَاءَهَــا الْمَخَـاضُ إِلَـى جِـذْعِ النَّخْلَـةِ﴾ ٥ لـە پەنــدی پێشــینانـدا هـاتووە دەڵـێ: (شـرّمّا أجـاءك الی مخـة عرقـوب): تەنگانەیـەك پـاڵی بـەتۆوە نـاوە بـۆ مۆخی دەماری پاژنەپێ ٥ بەکەسێك دەگوترێ: زۆر پێداویستی هەبێ.

أجـاءت المـرأة ثوبهـا علـی خـدیها: ئافرەتەکـە سەرپۆشـەکەی خسـتە سەر دوو کوڵمی.

أجَـاَ النَّعْـلَ: پێڵاوەکـەی بـە چـەرمی باریك بە (سیرمە) دوریبیەوە.

جايَأَهُ مجاياةً وجياءً: لە زۆر هاتندا پێشی کـەوت ٥ هاتنەکـەی لەگـەڵ هـاتنی ئەودابوو.

جايَأَ فلاناً: روبـەڕوی فلانکـەس بۆوەو بەلای دا تێپەڕی.

جَيَّأَ القِربَةَ: کوندەکە یـان مەشکەکەی بە سیرمە چەرم دوریبیەوە.

الجايئَةُ: ئەو کێم‌و زوخاوەیە لە برین دێ.

الجِيَـاءُ: ئەوشـتەیە تەختـە دار بـەردی تەخت‌و شتی وا کە مەنجەڵی لەسەر ئـاگر داگـیراوی دەخرێتەسـەر تـا ژێرخۆی نەسوتێنێ.

الجِيَاءَةُ: بەمانا (الجياءُ) دێ.

الجَيْئَـةُ: کـێم‌و زوخـاوی لـە بـرین دێ ٥ پارچـەیەکە لـە ژێـر پـێڵاو دەدرێ ٥ تیلمـــە چـــەرمێکە شـــتی پـــێ دەدورێتەوە.

جَيْئَةُ البطن: خوار ناوك، نێوان ناوك‌و بەر.

الْجِيئَةُ: شێوە هاتن ٥ دەگـوترێ: (جيئتنا جيئة مباركة).

جابَ القَميصَ ونحوه: گیرفانی بۆ کراسـەکە یان کەواو چاکەتەکە کرد.

جَيَّبَ القَميصَ: گیرفانی بۆ کراسەکە کرد.

جَيْبُ القميص: ئەو کونەیـە لـەکاتی لەبـەر کردنـی کراسـەکەدا سـەری تێـڕۆ دەکـەی، (ك: جـیـوب وأجـیـاب)ە ٥ لەقورئانـــدا هـــاتووە دەفـــەرموێ: ﴿وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ﴾.

ناصح الجَيْب: ئەمین‌و دەست پاك.

جيب الأرض: شوێنی چونە ناو زەوییەکە ٥ (جيب الثوب) گیرفان.

جَيِدَ يَجْيَدُ يَجَادُ جَيَداً: گـەردنی درێـژ بـوو جوان بوو (هو أجيد وهي جَيْداءُ).

الجِيـدُ: گـەردن، لای پێشـەوەی شـوێنی ملوانکە تێکردنی.

جَيِرَ يَجْيَـرُ جـيراً: کورتـە بـاڵابوو قـەمبور بوو.

جَيَّرَهُ: چەوری کرد بەمادەی جیر.

جَيَّرَ الحَوْضَ: حەوزەکەی قوڵ کرد.

الجائر: گەرمایيەکە لـە قـورگ‌و سنگدا پەیدا دەبـێ بـەهۆی رق هەڵسانەوە یان برسییەتی.

جَيْـرِ: پیتـی وەڵامـە بـەمانا بـەڵێ دێ ٥ سوێندەو بەمانا (حەقە) دێ.

الْجِيرُ: مادەیەکی سپییە لە بـەردی جیری بەرهـەم دەهێنـدرێ کـە بـە ئـاگر دەخرێتـە پلەیـەکی زۆر گەرمـەوە ٥ دوایی بەئاو سارد دەکرێتەوە.

الجَيَّارُ: بـەمانا (الجـائر) دێ ٥ دروسـتکەری جیری یان فرۆشیاری.

جَاشَ الماءُ جيشاً وجيوشاً وجيشاناً: ئاوەکـە هەڵقوڵاو فیچقەی کرد ڕەوان بوو.

جـاش البحـرُ: دەریـا کەوتـە شـەپۆلدان‌و کەس نەیوێرا سواری بێ.

جـاش بـالأمواج: بـە شـەپۆلەکانی کەوتـە جم‌و جوڵ.

جاش الوادي: ئاوی روبارەکە بەرز بووەوە.

جاش الميزابُ: پلوسکەکە ئاوی لێ هەڵڕژاو رەوان بوو.

جاش العين: چاو فرمێسکی هەڵوەراند.

جاشَ الفَرَسُ: ئەسپەکە کەوتە جەوەلان کاتێك ئاوزەنگی لێدرا.

جاشَ القِدرُ: مەنجەڵەکە کوڵیو کەوتە قلّپە قلّپ.

جاشت الحربُ بينهم: شەڕ لەنێوانیان دا بەرپا بوو ◦ لە حەدیثدا هاتووە دەفەرموێ: (ستكون فتنة لا يهدأ منها جانب الاجاش جانب).

جاش نَفْسُهُ: هێڵنجی هاتنیو خەریك بوو وەڕشێ ◦ دڵی کەوتە تربە ترب لە ترسان یا لە خەفەتان ◦ لە حەدیثدا هاتووە دەفەرموێ: (وكأنّ نفسي جاشت).

جاش نفس الجبان: دڵی ترسنۆك، راچڵەکاو ویستی هەڵبێ.

جاش الصدرُ: سنگی لە رقو تورە بووندا کوڵیو کەفی دەچاند.

جَاشَ الَهمُّ في صدره واليه نفسه: دڵی وای بۆ چوو داوای شتێکی لێ دەکاو کاری پێیەتی.

تَجَيَّشَتْ نفسه: هێڵنجی هاتنیو خەریك بوو وەڕشێ ◦ لە حەدیث دا هاتووە دەڵێ: (جاءوا بلحم فتجيّشت أنفس أصحابه).

استجاشت القدرُ: بەمانا (جاشت) دێ.

استجاش فلاناً: داوای سوپای لێکرد ◦ لە حەدیثی عامیری کوڕی فوهەیرەدا هاتووە دەڵێ: (فاستجاش عامر بن الطفيل).

الجَيْشُ: سوپا، کۆمەڵێك خەڵك لە شەڕدا.

الجَيْشان: هێزو گەنجیەتی.

جاضَ جيضاً: بە فیزو خۆبادانەوە رۆیشت ◦ دەگوترێ: (جاض في مشيته).

جاض عن الشَّيْئَ: لە شتەکە لایداو کلا بوو.

جاض في القتال: لە شەڕدا هەڵات ◦ (هو جائض وجيّاض).

جايَضَهُمْ: شانازی بەسەرەوە کردن.

جَيَّضَ عن الشَّيْئَ: بەمانا (جاضَ) دێ.

الْجِيَّضَى: رۆیشتنێکە خۆ بادانو فیزی پێوە دیارە.

جافت الميتةُ: مردووەکە بۆنی کرد.

جيفت الْمَيْتَةُ: بەمانا (جافت) دێ ◦ لە حەدیثی بەدردا هاتووە دەفەرموێ: (أتكَلِّمُ أناساً جيَّفُوا؟).

جاف فلان: فلاّنکەس ترسا.

جاف فلاناً: لە فلاّنکەسی دا.

اجتافت الْمَيْتَةُ: بەمانا (جافت) دێ.

انجافت الْمَيْتَةُ: بەمانا (جافت) دێ.

الجيفة: جەستەی مـردو کاتـێ بۆگـەن دەکا.

الجيـــل: نەتــەوە، رەگـەزی ئـادەمیزاد، چینێك لە ئادەمیزاد.

الجيـــلُ: چـەرخێکی رۆژگـار ٥ سـێیەکی چەرخێك کـە خەڵـکی تێـدا دەژیـا، (ك: أجيال).

الجيلاتين: مادەیـەکی شێوە لینجەو شـت بەیەکـەوە دەنووسـێنێ‌و لـە ئـاودا ناتوێتـەوە، لـە ئێسقانی زینـدەوەرو شتی تر دەردەهێندرێ پاش ئـەوەی ماوەیەکی زۆر لە ئاودا دەکوڵێندرێ.

جَيَّمَ جيماً: نووسی.

الجيمُ: پیتێکە لە پیتەکانی هیجا ٥ هەروا نـاوە بـۆ حوشـتری هـارو سـەرکەش، (ك: أجيام، جيمان).

الجيولوجيا: زانیارییەکە باسی زەوی دەکا لە روی دروستبونیەوەو ئەوشتانەی کاریـان تێکـردوەو ئـەو قۆناغانـەی پێیاندا تێپەڕیوە.

الحاءُ: پیتی شەشەمە لە ریزی هیجادا، شوێنی ناوەڕاستی قوڕگەو لەوێوە دێتەدەر.

حَاحَـاً بالحمـار: گوێدرێژەکەی هەڵنا بۆ خێرا ڕۆیشتن بە دەنگی (حەنحەء) بە زۆری سووکی تێدا دەکرێو دەگوترێ: (حاحا).

حَبَّ الإنسانُ والشَّيْئُ حُبّاً: ئادەمیزادەکە یان شتەکە خۆشەویست بوو.

حَبَّ فلانـاً: فلاّنکەسی خۆش ویست ٥ دەگوترێ: (حَبُبْتَ الَيّ): لای من خۆشەویست بووی ٥ دەگوترێ: (ماأَحَبَّهُ الَيّ): لە بواری مەدحو سەرسوڕماندا.

أَحَبَّ فلاناً: فلاّن کەسی خۆش ویست.

أَحَبَّ الزَّرْعُ والَّبُّ: کشتو کاڵەکە بوو بە خاوەن دانو توێکڵ.

حَابَّهُ مُحابَّةً وحِبَاباً: خۆشی ویستو دۆستایەتی لەگەڵ دا کرد.

حَبَّبَ الزرعُ: دانەوێڵەکەی دەرکەوت.

حَبَّبَ الشَّيْئَ اليه: شتەکەی وا لێکرد خۆشی بوێ لە قورئاندا هاتووە: ﴿وَلَكِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ﴾.

حَبَّبَ السِّقَاءَ ونحوه: کوندەکەی پڕکرد لە ئاوو تاوەکوو کوپەی لێ هات.

حَبَّبَ الدواءَ ونحوه: دەرمانەکەی وەکوو حەب لێکرد.

تَحَابُّوا: خەڵکەکە یەکتریان خۆش ویست ٥ لەحەدیثدا هاتووە: (تَهَادَوْا تَحَابُّوا).

تَحَبَّبَ اليه: خۆشی ویستو خۆشەویستی خۆی بۆ دەربڕی.

تَحَبَّبَ الماءُ ونحوه: لەسەر ئاوەکە بڵق پەیدابوو.

تَحَبَّبَ السِّقاءُ ونحوه: کوندەکە پڕبوو لە ئاو وەکوو کووپە ڕاوەستا.

الْحَابُّ: ئەو هاوێژراوەیە لە نزیك هەدەف دەکەوێو ناو هەنگێوێ ٥ دەگوترێ: (سهم حابُّ) و (كرة حابَّةٌ)، (ك: حَوَابٌّ.)ە

الْحَبَابُ: چەند ڕێگایەکن لەسەر ڕووبەری ئاو پەیدادەبن بەهۆی زەختی با ٥ دەگوترێ: (طفا الحَبَابُ على الشراب): بڵقەکان وەکوو دەنکە مرواری بەسەر شەرابەکەوە دەرکەوتن.

الحَبَابُ: شەونم کە دەکەوێتە سەر گوڵو گیا.

الْحَبُّ: دانەوێڵەکە لەناو گوڵو توێکڵەکەدایە، وەکوو دەنکە گەنمو دەنکە جۆ هەرشتێك لە شێوەی دەنکە دانەوێڵەدا بێ، وەکوو دەنکی تەسبیحو دڵۆپە بارانو دەنکە تەرزە.

الْحُبُّ: خۆشەویستی؛ بەلای

فەیلەسوفەکانەوە ئارەزوی ئادەمیزادە بۆ ئادەمیزادێکی تر یان بۆ شتی تری بەنرخو بە سوود ٥ هەروا ناوە بۆ مەرکانەو گۆزەو کوپەی ئاو، (ك: أحباب حِبَبَة وحباب)ە.

الحِبُّ: خۆشەویستو دڵسۆزو سۆزدار، (ك: أحباب وحِبان وحِبَبَةٌ) دەنکە تۆمی گیاو گژ ٥ پاقلەی کێوی کە بەکەڵکی بزیو دێ ٥ گوارەی یەك گۆ.

الحَبَبُ: بەمانا (الحباب) دێ ٥ ددانی وردو رێكو جوانی وەکوو دەنکە مرواری.

اَلْحَبَّةُ: تاکی کۆی (الحَبُّ)ە ٥ هەروا بەمانا بەشێك لە شت دێ ٥ کە بۆکێش بگوترێ: مەبەست کێشی دوو دەنکە جۆی مامناوەندییە.

حَبَّةُ القلب: ناخی دڵو دەروون.

الحِبَّةُ: دانەوێڵەی رووەکی کێوی ٥ لە حەدیسدا هاتووە دەفەرموێ: (فَيَخْرُجُونَ مِنَ النَّارِ فَيَنْبُتُونَ كَمَا تَنْبُتُ الْحِبَّةُ فِي حَمِيلِ السَّيْلِ).

اَلْمَحَبَّةَ: ئارەزۆی شتی دڵخۆشکەر.

اَلْمُسْتَحَبُّ: ئەو شتەی شەرع بە پەسەندی بزانێو واجبی نەکردبێ.

حَبَّذا: ئوسلوبێکە بۆ مەدح بەکار دەهێندرێ.

حَبَّذا فلاناً: بە فلان کەسی گوت: (حَبَّذا) (حَبَّذا الامر) مەدحی کرد.

حَبْتَرَ الجِسْمُ: جەستەکە لاوازبوو کێشی سووك بوو.

الحُباتِرُ والحَبْتَرُ: کورتە بالا، کوڵە بنە، (ك: حَبَاتِر)ە.

تَحَبْجَرَت الأمعاءُ: ریخۆڵەکان پێکدا نووسان.

حَبْحَبَ: بەهۆی بەد خۆراکییەوە لاوازو کزبوو.

حَبْحَبَ الماءُ: ئاوەکە کەم کەم هاتە خوارەوە.

الحُباحِبُ: مێشێکە بەشەو دەفڕێ کلکی دەدرەوشێتەوە.

نار الحُبَاحِب: ئەو پریشکە ئاگرانەن کە لە حەوادا بەهۆی لێك کەوتنی بەردو شتی واوە پەیدا دەبێ.

أم حُباحِب: دەعبایێکە وەکوو (کوللە بچکۆلە) رەنگاو رەنگە.

اَلْحَبْحَبُ: کورتە بالا کوڵە بنە ٥ رووەکێکە لە پێڕی کولەکە بەرەکەی لە وڵاتی میصر پێی دەگوترێ: (بطيخ) لە عێراق پێی دەڵێن: (الرقي) واتە: شوتی.

حَبَرَه حبوراً: کەیف خۆش کرد، نازو نیعمەتی بەسەردا رشت ٥ لە قورئاندا هاتووە: ﴿ادْخُلُوا الْجَنَّةَ أَنتُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ تُحْبَرُونَ﴾.

حَبَّرَ البُرْدَ: بووردەکەی پەراوێز چن کردو رازاندییەوە.

حَبِرَ حَبَراً: کەیف خۆش بوو، گەشایەوە.

حَبِرَ الأرض: زەوییەکە گیاو گژی زۆربوو، زەوییەکە بە گیا داپۆشرا.

حَبِرَ الجُرْحُ: برینەکە چاك بووەو ئازاری ماوە.

حَبِرَ الأسنانُ: ددانەکان زەرد بوون.
أَحْبَرَتِ الأرض: بەمانا (حَبِرَتْ) دێ.
أَحْبَرَ فلاناً: فلانکەس کەیف خۆش کرد.
أَحْبَرَتِ الضربَةُ جِلدَهُ: لێدانەکە شوێنەواری خۆی بە پێستییەوە هێشتەوە.
حَبَّرَهُ: بەمانا (حَبَرَهُ) دێ.
حَبَّرَ الشَّيْءَ: شتەکەی رازاندەوە، جوانی کرد ٥ دەگوترێ:
حَبَّـرَ الشـعر والكـلامَ والخـط: شـيعرو قسـەکانو خەتەکـەی رازانـدەوە وای لێـکرد گـوێ لەبیسـتنیو چـاو لەسەیرکردنی تێرنەبن.
حَبَّـرَ الـدَّوَاةَ: قوتووەکـەی پرکـرد لـە مەرەکەب.
حَبَّرَ الكتابَ: کتێبەکەی نووسیەوە.
حَبَّرَ الرسْمَ: بە مەرەکەب وێنەکەی دیاری کرد.
الحـابُورُ: کـۆڕو کۆبوونـەوەی خۆشـیو رابواردن (ئاپۆڕا).
الحِبَـارُ: وشـکەڵبوونی پێسـتی دەسـت بـــەهۆی ئـــیش پێـــکردنەوە ٥ شوێنەواری لێدانو داخ کردنو شتی وا بەسەر پێستەوە.
الحُبَـارى: باڵندەیـەکی مل درێـژە رەنگی خاکییـە وەکـوو قـاز دەچـێ دەنـدۆکی درێـــژە ٥ نێـــرو مـــێو تـــاكو کـــۆ هەموویان پێیان دەگوترێ: (حباری).
الْحَبْرُ: زاناو رۆشنبیر، (ك: أحْبار وحبور)ە.
الحِبْرُ: بەمانا (الحَبرُ) دێ ٥ مەرەکەبی شت پێ نووسین.

الحِبَرَةُ: قوماشێکە لە لۆکە یان لە کەتان بەرهـەم دەهێنـدرێ خەتخـەت بـوو کاتی خۆی لە وڵاتی یەمەن دروست کــراوە ٥ چــارەکەو سەرپۆشێـــکی دروستکراو لە حـەریر بـوو، ئافرەت کـە لـەماڵ دەچـوونە دەرەوە سـەرو ملی خۆیانیان پێ دادەپۆشی.
الحُبْرَة: زەردییەکە دەکەوێتە سەر ددان.
الحَبِيرُ: کراسی نەرمو نیانی گوڵگوڵاویو رەنگاو رەنگ.
المِحْبَرَةُ: شوشەی مەرەکەب، (ك: محابِر)ە.
الْحَبَرْكى: ئادەمیزادی پشت درێژی قاچ کورت.
حَبَسَهُ حَبْساً: بەندیکرد، نەیهێشت بڕوا بەل بهاوێ.
حَبَسَ الشَّيْءَ: ئەو ماڵەی ئـەو شتەی وەقف کـرد نـە دەفرۆشرێ نـە دەبێتـە ماڵی میراتی، تەنها سوود لە بەروبوومەکەی دەبیندرێ.
حَبَسَ الشَّيْءَ بالشَّيْءِ: ئەوشـتەی بـەو شـتە داپۆشی ٥ تێیەوە پێچا.
أَحْبَسَهُ وحَبَّسَهُ: بەمانا (حَبَسَهُ) دێن.
إحْتَـبَسَ: نەیهێشـت مـەنعی کـرد ٥ بـۆ مطاوعەی (حَبَسَهُ) دێ.
إحْتَبَسَ الانسانَ وغيره: بەمانا (حَبسَهُ) دێ.
إحْتَـبَسَ فـلان الشَّـيْءَ: فـلان کـەس ئەوشتەی تایبەت کرد بەخۆیەوە.
تَحَبَّسَ في الكلام: لـە قسـەکردن کـەوت، لە قسەکردن وەستا.
تَحَبَّسَ على كذا: خـۆی لەسـەر ئەوشتە

تایبەت کردو پێیەوە هەڵەو گیربوو.

الحابِسُ: شتێکە وەکوو حەوز ئاوی تێدا پەزمەندە دەکرێ ٥ دەگوترێ: (زق حابس): کوندەیەکە ئاوی تێدا هەڵدەگیرێ.

کَلأٌ حابِسٌ: لەوەڕگاو پاوانێکە ئاژەڵ تێیدا قەتیس دەمێنێو لێی دەرناچێ.

الحُبَاسَةُ: شتێکە لەشێوەی حەوزدا ئاوی تێدا پەزمەندە دەکرێ.

الْحُبُسُ: پیرۆی سوپا.

الحَبْسُ: بەندیخانە، شوێنی تێدا بەندکردنی تاوانبارو تۆمەتبار.

الْحِبْسُ: ئەوشتەیە دەخرێتە نێو ڕێڕەوی ئاوەوە بۆئەوەی بەربەستی بکا وەکوو قفڵ.

الماء الحِبْسُ: ئەو ئاوەیە ئاوی تری نەیەتە سەرو زیادنەکا.

الْحُبْسَةُ: قورسایی و گرێیەکە لەسەر زوبان خاوەنەکەی ناتوانێ ویستی خۆی دەربڕێ.

الحَبِيسُ: بەندکراو، (ك: حُبُس)ە ٥ (حَبيسَةُ) بۆ مێیینە بەکاردێ، (ك: حَبَائِسُ)ە.

الْمَحْبِسُ: شوێنی ئالفدانی ئاژەڵ ٥ پشتیری وڵاخ، ئاغەڵ.

المِحْبَسُ: بەمانا(الْمَحْبِسُ)دێ ٥ هەروا بەمانا چەرچەفی سەر دۆشەکی نوستن دێ.

مِحْبَسُ الماء: قفڵ و سەدادە کە

کۆنترۆڵی ڕەوانبوون و گیرانەوەی ئاو، غاز، ئەوت و ئەو جۆرە شتانە دەکا.

حَبَشَ لە حَبْشاً: بۆی کۆکردەوە ٥ دەگوترێ: (حَبَشَ لأهله) پێداویستی بۆ ماڵ و منداڵەکەی کۆکردەوە.

احْبَشَتِ المرأةُ بولدها: ئافرەتەکە منداڵێکی قولە ڕەشی بوو.

حَبَّشَ لە: بەمانا (حَبَشَ) دێ.

حَبَّشَ الأشياءَ ونحوها: شتەکانی کۆکردنەوە.

احْتَبَشَ الشَّيْءَ: شتەکەی کۆکردەوە.

تَحَبَّشَ القومُ: قەومەکە کۆبوونەوە ٥ دەگوترێ: (تَحَبَّشُوا علیه).

الأحْبَشُ: بەمانا (الحَبَشُ) دێ، (ك: الآحابِشُ)ە.

الأُحْبُوشُ والأُحْبُوشَةُ: کۆمەڵێك خەڵك کەلە هۆزو خێڵی جیا جیا بن، (ك: أحابيش)ە.

أحابيشُ قريش: کۆمەڵێك ئادەمیزادی قورەیش و کەنانەو خوزاعە کە لەلای کێوی حوبشی کۆبوونەوە لە خوار مەککەو پەیمانیان بەست دژی پێغەمبەرو موسوڵمانەکان بجەنگن.

الحُباشَةُ: هەرشتێك کۆکرابێتەوە ٥ کۆمەڵێکی تێکەڵ و هەمە جۆر لە ئادەمیزاد.

الحُبَاشِيَةُ: هەڵۆ.

الحَبَشُ: ڕەگەزێکن لە وڵاتی سۆدان ٥ دانیشتوانی وڵاتی حەبەشە ٥ تاکەکەی (حَبَشِيٌّ)، (ك: حُبْشانٌ).

الحَبَشَةُ: بەمانا (الحَبَشُ) دێ.

بلاد الحُبْشَان: وڵاتی ئەثیوبیایە لە ڕۆژهەڵاتی ئەفریقیا.

الحَبَشِيَّةُ: ئافرەتی حەبەشی، مێینەی (الحَبَشی)یە ٥ دەگوترێ: (روضة حَبَشِيةُ): باخێکی سەوزو چڕو پڕو بەدەماخ لە سەوزیانا ڕەش هەڵگەڕاوە.

حَبَضَ الوَتَرُ حَبْضاً: ژێیەکە بەتوندی دەرپەڕی ورشەی هات، گیزەی کرد.

حَبَضَ بالوَتَر: بە ژێ بۆلای خۆی کێشی کردو ئەمجار بەرەڵای کردەوە دەنگی لێوە هات.

حَبَضَ القلب والعرق: دڵ، یان دەمار بەپەلە لێیداو پاشان هێدی بووە.

حَبَضَ الشَّيْءَ حبوضاً:شتەکە کەمی کرد.

حَبَضَ السهمُ: تیرەکە سەری کردو هەدەفەکەی نەهەنگاوت.

حَبَضَ الأمْرُ: کارەکە پوچەڵ بووەو بەسەر چوو ٥ دەگوترێ: (حَبَضَ حَقُهُ): مافی پێشێل کرا.

حَبَضَ فلان: پێچەوانەی ئەوەی کە گومانی لێدەکرا هەڵس و کەوتی کرد هیچ خێرو بێرێکی لێ هەڵنەومری ٥ چروك بوو.

حَبِضَ الشَّيْءَ أو السهمُ أو العِرقُ حَبَضاً: بەمانا (حَبَضَ) دێ.

أحْبَضَ الرامي السَّهْمَ: تیر هاوێژەکە تیرەکەی بڵند هاویشت و سەری کرد.

أحْبَضَ البئرَ: هەموو ئاوی بیرەکەی هەڵێنجاو هیچی تێدا نەهێشت.

أحْبَضَ الحقَّ: حەقەکەی پوچاندەوە، حەقی بەفیڕۆدا.

الحُبَاضُ: زەعیفی و لاوازی.

الحَبْضُ: دەنگی کزو نزم ٥ باقی ماندەی ژیان ٥ دەگوترێ: (مابه حَبْضٌ ولانَبْضٌ) نە نوزەی دێ نە جوڵەی ماوە.

المِحْبَضُ: کەوچکە دارینەیەکی تایبەتییە هەنگوینی پێ دەردەهێندرێ ٥ یان بەدارێك دەگوترێ هەنگ و زەردەواڵەی پێ دەردەکرێ ٥ هەروا بەو دارە دەگوترێ کە بەهۆیەوە ژێیەکە لەلۆکەکە دەدرێ بۆ شیکردنەوەی لۆکەکە ٥ ژێی کەمانچە، (ك: مَحَابض)ە.

حَبَطَ عَمَلُهُ حَبْطا وحُبُوطا: کردەوەکەی بەتاڵ بووە.

حَبِطَتِ الدابةُ حَبَطا: گەدەی ئاژەڵەکە بای کرد بەهۆی زۆر خواردن یان بەهۆی خواردنی شتێك کە بۆی نەگونجاو بوو.

حَبِطَ البَطنُ أو الجِلْدُ: گەدەی ئەستوور بوو پێستی هاوسا.

حَبِطَ الجُرحُ: برینەکە دوا چاکبوونەوە شوێنەواری ما.

حَبِطَ ماء البئر: ئاوی بیرەکە ڕۆچوو دیارنەماو وشك بوو ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ﴾.

حَبِطَ دمُهُ: خوێنەکەی بەفیڕۆ چوو.
احْبَطَ ماءُ البئرِ: ئاوی بیرەکە ڕۆچوو نەژیایەوە.
احْبَطَ عملَهُ ودمَهُ: کارەکەی پوچ کردەوە خوێنەکەی بەفیڕۆدا ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَأَحْبَطَ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ﴾.
الحُبَاطُ: هێشانی سك و سك هاوسان بەهۆی زۆر خواردنەوە یان خواردنی شتێك کە لەگەڵ میزاجیدا نەگونجێ.
حَبَقَ فلان حباقاً: فلان بای لێبووە، تسی کەند.
حَبَقَ فلاناً حَبْقاً: لە فلان کەسی دا بەدار بە شورك بە قەمچی بە حەبل.
حَبَقَ المتاعَ: کاڵاکانی کۆکردنەوەو توند شەتەکی دان.
الحَبَقُ: گیایەکی بۆنخۆشە.
حَبَقُ الماء وحَبَقُ التمساح: پنگی ئاوی.
حَبَقَ الفتى وحَبَقَ الفيل: مەرزنجۆش، مەرد قوش ٥ گیایەکی بۆنخۆشە بۆ میزگیران و مەعیدە تێکچون و پێوەدانی دوپشك سودی هەیە، بەعەرەبی ناوە ئەصڵییەکەی (السَّمْسَقُ).
حَبَق البقر: گوڵە بەیبون، گوڵە فەقێلە.
الحِبِقَّى: ڕۆیشتنی گورج و خێرا.
الحِبِقَّةُ: کورتە باڵا.
حَبَكَ الشيءَ حَبْكاً: شتەکەی پتەو کرد ٥ دەگوترێ: (حَبَكَ الثوبَ): بەباشی قوماشەکەی چنی، شاڵەکەی بەباشی
جۆلاًیی کرد.
حَبَكَ الحَبلَ: گرێی حەبلەکەی زۆر توند کرد.
حَبَكَ العُقْدَةَ: گرێیەکەی توند کردو پتەوی کرد.
حَبَكَ الأمْرَ: کارەکەی باش تەگبیر کرد.
حَبَكَ الثوبَ: لکی کراسەکەی هەڵدایەوەو دووری.
حَبَّكَ الشَيْئَ: بەمانا (حَبَكَهُ) دێ.
حَبَّكَ الشَّعْرَ: مووەکەی، قژەکەی گرژکرد.
حَبَّكَ الثَّوبَ: بەشێوەی خەت خەت قوماشەکەی چنی.
حَبَّكَ الريحُ الرملَ والماء الساكنَ: بایەکە لە لمبەلانەکە یان لە ئاوە ڕاوەستاوەکەدا ڕێگەی دروست کردن.
احْتَبَكَ الشَيْئَ: بەمانا (حَبَكه) دێ.
تَحَبَّكَ: حەبلەکەی توند کردو شەتەکی دا.
الحِبَاكُ: ئەو ڕێگەو بانانەن کە بای بەهێز لە ئاوی ڕاوەستاوو لمبەلاندا دروستی دەکا ٥ گورزە قەفەزاژە کە بەیەکەوە دەبەسرێ.
حِبَاكُ الثَّوب: ئەوەیە کراسەکە لکەکانی هەڵبدرێنەوەو بدروێ.
حِبَاكُ الحَمَام: ئەو ڕەشاییەی لەسەر باڵی کۆترە، (ك: حُبُكَ)ە.
الحُبْكَةُ: حەبلێکە لە ناوقەد دەپێچرێ.
الحُبْكَةُ من السراويل: ئەوەیە دۆخینی

تێدابێ، (ك: حُبَك)ە.

الحَبيكةُ: چندراو، ڕێگەو شوێنێکە کە بای بەهێز لە ئاوو لمبەلآنی دەکاە ڕێــرەوی ئەســتێرە، (ك: حُبُــك)ە، قورئان دەفەرموێ: ﴿وَالسَّمَاء ذَاتِ الْحُبُكِ﴾.

المحبوك: ئازاو بەهێز دەگوترێ: (فرس محبوك) ئەسپێکی بەهێزە.

حَبَلَهُ: بە حەبل بەستییەوە.

حَبَلَ الصَّيدَ: داوی بـۆ نێچیرەکە نایـەوەو بــەو هۆیــەوە گرتــی ە دەگــوترێ: (حَبَلَتْ فلانةُ فلاناً): فـلآن ئـافرەت فـلآن کەســی خســتە داوی عیشــقی خۆیەوەو گیرۆدەی کرد.

حَبِلَتْ الأُنثى حَبَلاً: سکی بوو، منداڵی لە سکی کەوت ە (هي حابلة)، (ك: حَبَلَـةٌ وهي حُبْلى)، (ك: حَبَالى).

حَبِلَ الزرعُ: گوڵە گەنمو جـۆ کـە پڕبـوون لە دانەوێڵە ە دەگوترێ: (حَبِلَ فـلان من الشراب): فلآن گەدەی پڕبوو لـە شەراب.

احْبَلَهُ: بەمانا (حَبَلَهُ) دێ.

احْبَلَ الأُنثى: موتوربەی کرد.

حَبَّلَ الزرعُ: کشتوکاڵەکە گەشـەی کـردو تێـك چرژا.

حَبَّـلَ الشَّـعْرَ: مووەکـەی بـادا قـژەکانی کردن بە پرچ هۆنینیەوە.

احْتَبَلَ الصَّيْدَ: بـەمانا (حَبَلَـهُ) دێ واتـە: داوی بـۆ دانـا ە دەگـوترێ: (احتبلـه الموتُ بحبائلـه): مـردن جۆرەها داوی خۆی نایەوە بۆی.

احْتَبَلت فلانةُ فلاناً: فـلآن ئـافرەت فـلآن کەسی خستە داوی عیشقو دڵداری خۆیەوە.

تَحَبَّلَـت الدابّـةُ: ولآغەکـە قاچەکانی لـە حەبل ئاڵۆزانو گیرۆدەبوو.

تَحَبَّــلَ الصــيدَ: داوی بــۆ نێچــیرەکە نایەوە.

الأُحْبُــول والأُحْبولــة: داوو کــەپك، (ك: أحابيل)ە.

الحابـل: ئـەو نێچـیرەوانەیە کـە نێچـیر بەداو دەگرێ ە کەپکی بۆ دادەنـێ ە لە پەندی پێشیناندا هاتووە (اختلط الحابل بالنابل) (ثار الحابل بالنابل) (ثار الحابل على النابل) کاتێـك دەگـوترێ: کــە ئیشــەکان چەواشــە بــوبنو نەزاندرێ چۆن چارەسەر بکرێن.

الحابولُ: ئەو حەبلەیە کە خورمارن پێی ســەردەکەوێتە ســەر دارخورماکــە، (ك: حوابيل)ە.

الحِبَالَةُ: داوو کەپك، (ك: حَبَائل)ە.

حبائل الموت: هۆکارەکانی مردن.

الحَبَّـالُ: حـەبل دروستکەر یـان حـەبل فرۆش، (ك: حَبَّالة).

الحَبْــلُ: گــوریس، پــەتك، حــەبل ە ئــەو شــتەیە لــە گــۆشو لــەمۆو شــتی وا بادرابێ شتی پێ ببێچرێ یان شـتی پـێ ڕاکێشـرێ ە دەگـوترێ: (فـلان

يخطب في حبل فلان) فلان كەس كۆڵەدار بە گوریسی فلان دێنێ ٥ کینایەیە لەوەی یارمەتی دەداو کۆمەگی پێ دەکا.

حَبْلَ الوريد: رەگی بناگوێ، رەگی لامل ٥ شا دەماری لامل ٥ لە قورئان دا هاتووە ﴿وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ﴾.

حَبْل العاتق: رەگێکە لەنێوان شان و ملدا.

حَبل الذراع: رەگی دەست ٥ دەگوترێ: (هو على حبل ذراعك) واتە: ئەو کارە بەتۆ دەکرێ.

حَبْل الفقار: رەگێکە بە درێژایی پشت درێژبۆتەوە ٥ پەیمان و وادەو بەڵێن ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَاعْتَصِمُواْ بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا﴾.

الحَبْلان: شەوو رۆژ.

الْحَبَلُ: هەرشتێك شتێكی تر لەخۆی گرتبێ ٥ بێچو حەبەلە بۆ سك و منداڵدان ٥ لوئلوء حەبەلە بۆ صەدەف ٥ شەراب حەبەلە بۆ پەرداخ.

الْحَبَلَةُ: داری مێو ٥ تولە مێو، (ك: حَبَلٌ)ە.

الحُبْلَةُ: دانەوێڵەی وەکوو نیسك و فاسۆلیاو فول و شتی لەو جۆرە.

الْمَحْبِلُ: منداڵدان، رەحم، کۆئەندامی زاوزێی ئافرەت، (ك: محابل)ە.

الْمُحْتَبَل: زەنگی دەستی ولاخ ئەو شوێنەی حەبلی تێدەخرێ بۆ بەستنەوە زۆر سمی دەستی.

حَبِنَ حَبَناً: ورگی زلبوو بە سروشت یان بەنەخۆشی.

حَبِن القدم: قاچەکە گۆشتن بوو.

حَبِن عليه: رقی لێ هەڵساو لێی تورە بوو (هو أحْبَنُ وهى حَبْناء).

أحْبَنَهُ الطعام والدواءُ: خۆراکەکە یان دەرمانەکە وای لێکرد رقی هەڵسێ.

الْحَبَنُ: دەردێکە تووشی گەدە دەبێ، گەورەی دەکاو دەهاوسێ.

الحِبْنُ: دومەڵ، کوان، مەیمون، (ك: حَبون).

الحَبْنُ: درەختي (دفلی)یە.

الحَبَنَاء: ئەو کۆترەیە کە هێلکە ناکا، (ك: حُبْن)ە.

الحِبْنَةُ: دومەڵ، کوان، (ك: حِبَنٌ)ە.

الحَبِينُ: درەختی (دفلایە).

حَبَا الصَّبِيُّ حبواً: منداڵەکە بە گاگۆڵکی رۆیی ٥ دەگوترێ: (حبا البَعِيرُ): حوشترەکە پیخی کرد لەبەر ماندویەتی ٥ یان بەستراوەتەوەو زەحفی کرد.

حبا الشَّيءُ: شتەکە نزیك بووە ٥ دەگوترێ: (حبا السحابُ) هەورەکە سواری یەك بوو لە زەوی نزیك بووە.

حبا السهمُ: تیرەکە لە زەوی خشکاو ئەمجار هەڵبەزییەوە رێی مەبەست کەوت.

حبا فلان للخمسين: فلان كەس لەپەنجا نزيك بۆوە.

حبا فلاناً حباءً وحَبْوةً: بەخششى دا بەفلان ٥ دەگوترێ: (حباه العطاءُ).

أحبى الرامي: تيرهاوێژەكە تيرەكەى هاويشتى كورتى هێناو نيشانەكەى نەهەنگاوت.

حاباه مُحاباةً وحِباءً: تايبەتى كرد بەخۆيەوەو روى دايە.

حاباه في البيع: لە مامەڵەدا سەنگ و سووكى بۆ كردو لێى خۆش بوو.

إحْتَبى: كلۆتى سمتى خستە سەر زەوى و ران و قاچى بە گەدەى خۆيەوە نان بەهەردوو دەستى چەمبەرەى لە ئەژنۆكانيەوە دا.

إحْتَبى بالثوب: قوماشەكەى لە پشتى خۆى و هەردوو ئەژنۆى وەرهێناو كلۆتى سمتى خستە سەر زەوى ٥ واتە: بەشێوەى (ليحتباء) دانيشت.

الْحَبَا: هەورى پڕو گەواڵ گەواڵ و نزيك لەزەوى.

الحِباءُ: ئەو رێزو ئيكراميەيە پياو دەيبەخشێ بە هاوەڵەكەى.

حِباء المرأة: مارەيى ئافرەت، (ك: أحبية)،

الحُبْوَةُ: دەنكى ترێ، (ك: حباً).

الحِبْوَة: شێوە دانيشتنى ئيحتبا؛ كلۆت بخەيە سەر زەوى و ئەژنۆ هەڵنێى ٥ دەگوترێ: (حَلَّ فلان حُبْوَتَهُ) فلان كەس وازى لە دانيشتنى دەستەو ئەژنۆ هێنا ٥ ههستا بۆ كار،

قوماش و حەبلەى خۆى پێ كەمەنددەكا لە پشت و ئەژنۆى خۆى وەردەهێنێ، (ك: حُبِيّ)يە.

حَتَا حَتْباً: چاوى بڕيە شتەكەو زۆرى سەيركرد.

حَتَا الشَّيْئَ: شتەكەى قايم كرد ٥ دەگوترێ: (حَتأ الجدارَ): ديوارەكەى بە پتەوى دانا.

حَتَا العُقْدَةَ: گرێكەى زۆر توند كرد.

حَتَا الثوْبَ: قوماشەكەى سەر لەنوێ دوريەوە، بەسەر دورمانەكەدا چۆوە.

حَتَا الكِسَاءَ: پرژى قوماشەكەى بادانەوە ريشوى بۆ دروست كردن.

حَتَا الحِمْلَ عن الدابة: بارەكەى لە ولاغەكە داگرت.

أحتأ الشَّيْئَ: بەمانا (حَتَأهُ) دێ.

الحِتْءُ: ئەوەى لە قەراغ و بيجاغى كراسەوە هەڵپێچرابێ.

الْحَتِيُّ: قاوتى دروستكراو لە بەروبوومى درەختى دوم (ئەم درەختە لە ميصر هەيە).

حَتَّ الورقُ عن الشجر حتّاً: گەڵاكە لە درەختەكە هەڵوەرى.

حَتَّ الشَّيْئَ: دايگرت، هێنايە خوارێ.

حَتَّ الشَّجَرَ: دارەكەى سپى كرد توێكڵەكەى لێ كردەوە.

حَتَّ اللهُ مالَهُ: خودا ماڵ و سامانەكەى لێ ستاندەوە هەژار كەوت.

حَتَّ الشَّيْئَ عن الثوب: شتەكەى بە

كراسەكەوە هەڵپروانــدو ليــى كردەوە.

أَحَتَّ الشَّجَرُ: درەختەكە وشك بوو، گەڵاكەی هەڵوەری.

إنْحَتَّ الورقُ عن الشجر: گەڵاكە لە درەختەكە هەڵوەری.

انْحَتَّ شَعْرُهُ: قژی روتايەوە، تووكی سەری هەڵوەری.

تَحَاتَّ الشَّيْئُ: شتەكە لێك بووەو بڵاو بووە ٥ دەگوترێ: (تَحَاتَّتْ أسنانُهُ): ددانەكانی داخوران و هەڵوەرين.

تَحَاتَّ الورقُ عن الغُصْنِ: پەلكە گەڵاكان لە لقی درەختەكانەوە هەڵوەرين ٥ دەگوترێ: (تَحَاتَّت الشجرةُ): گەڵاكانی درەختەكە هەڵوەرين.

تَحَاتَّت عنه ذنوبُهُ: گوناهەكانی لێ هەڵوەرين لە تاوان پاك بووە.

الحُتَاتُ والحُتَاتَةُ: ئەوەيە هەڵوەرێ جا لەهەر شتێك هەڵوەرێ و هەرشتێك بێ ٥ دەگوترێ: (مافي يدی منه حتاتةٌ) هيچ شتێكم لە دەستدا نييە.

الحُتَاتُ: لەرێ و لاوازييەكە تووشی ئاژەڵ و وڵاخ دەبێ رەنگی دەگۆڕێ گۆشتەكەی لەڕ دەكاو تووكی دەڕوتێتەوە.

الحَتُّ: تيژڕەو ٥ دەگوترێ: (فَرَسٌ حَتٌّ وظليم).

الحتُّ من التمر: ئەوەيە بەيەكەوە نەنووسێن، دەنكە خورماكان وشكەڵ بن، (ك: أحتات) دەگوترێ: (مافي يدی منه حتٌّ) هيچ شتێكم لەدەستدا نييە ٥ لە پەندی پێشيناندا هاتووە دەڵێ: (تركوهم حتًّا بتًّا، او حتًّا فَتًّا) واتە: قەڵاچۆيان كردن لەناويان بردن.

الحُتَّةُ: توێكڵ ٥ بەشێك لەشت.

الحَتُوتُ والمِحْتَاتُ من النخل: ئەوەيە خورما بەرسيلەكانی هەڵوەرن.

حتى: پيتی جەڕرە ئيسم مەجرور دەكا.

حَتْحَتَ الورق عن الشجر: گەڵای درەختەكەی هەڵوەراند.

حَتْحَتَ الشَّيْئَ: شتەكەی ورد ورد كرد.

تَحَتْحَتَ: بۆ مطاوعەی (حتحتە) هاتووە.

حَتِدَ حَتَداً: بنەماكەی پاڵفتە بوو.

حَتَّدَهُ: هەڵی بژارد لەبەر چاكی و رەسەنی.

الحَتُودُ من العيون: ئەو چاوەيە ئاوی نەوەستێ هەميشە ئاويان لێ بێ ٥ دەگوترێ: (عين حُتُدٌ).

المُحْتِدُ: ئەصڵ و رەسەن ٥ تەبيعەت و سروشت ٥ دەگوترێ: (رجع الى مُحْتِدِهِ).

حَتَرَ فلاناً حَتْراً: بەخششی بۆ فلان كەس كەمكردەوە يان خۆراكی لێ كەمكردەوە.

حَتَرَ له شيئاً: كەمێكی پێ بەخشی.

حَتَرَ أهْلَهُ: ژيانی لەسەر ماڵ و منداڵ و خێزانی تەنگ كرد ٥ يان بەخێوی نەكردن.

حَتَرَ الشَّيْءَ: شتەکەی پتەوکردو بناغەکەی چاك دامەزراند.

حَتَرَ العُقْدَةَ: گرێیەکەی پتەوکرد توندی کرد.

حَتَرَ الحَبْلَ: حەبلەکەی باش بادا.

حَتَرَ الشَّيْءَ: چاوی لە شتەکە بڕی‌و زۆر تەماشای کرد.

أَحْتَرَ: خێرو بێری کەم بوو.

أَحْتَرَ على نفسه وأهله: مەسرەفی ماڵ‌و منداڵی کەمکردەوە، بەباشی بژێوی بۆ دابین نەکردن.

أَحْتَرَ فلاناً: خۆراك‌و دەسندەی لە فلان بڕی.

حَتَّرَ للنـاس: خواردەمەنی بۆ خەڵك دروست کرد بەبۆنەی دروستکردنی خانوو.

الْحَتْفُ: مردن، لەناوچوون ٥ دەگوترێ: (مات فلان حتف أنفه أو حتف أنفيه) واتە: لەسەر جێگاو نوێنی خۆی مرد، بەمردنی سروشتی خۆی گیانی سپارد ٥ دەشگوترێ: (مات فلان حتف فيه) ئەمەش لە رووی ئەوەوە هاتووە عەرەب پێیان وابوو ئادەمیزاد ئەگەر بکوژرێ روحەکەی لە شوێنی برینەکەیەوە دەردەچێ ٥ ئەگەر بە مردنی سروشتی خۆی بمرێ گیانەکەی لە لوتیەوە یان لەدەمیەوە دەردەچێ.

حَيَّةٌ حَتْفَةٌ: مارێکی کوشندەیە.

الْحُتْنُـلُ: [illegible]

گۆشتی بنکی مەنجەڵ ٥ دەشگوترێ: (فلان من حتفل الناس): فلان کەس لە پێری هەتیو مچەو ئادەمیزادە پەستەکانە.

حَتَكَ حتكاناً: هەنگاوەکانی بەهۆی خێرا رۆیشتنەوە لێك نزیکبوونەوە.

حَتَكَ الطائرُ الحصى والرمل: باڵندەکە بەردە وردەو لمبەکەی بە باڵەکانی پشکنی‌و چینی تێداکردن.

حَتَكَ الرجلُ الشَّيْءَ: پیاوەکە پشکنینی لە شتەکەدا ئەنجام دا.

تَحَتَّكَ في مشيه: لە رۆیشتندا هەنگاوەکانی لێك نزیك بوونەوە.

الْحَوَتْكُ: کورتە باڵای کزو کۆڵەوار.

حَتَمَ بكذا حَتْماً: بڕیاری داو حوکمی دەرکرد بەو جۆرە.

حَتَمَ الأَمْرَ: کارەکەی قایم کرد، بناوانەکەی شێلا.

حَتَمَ عليه الأَمْرَ: کارەکەی لەسەر پێویست کرد ٥ (هو حتم)، (ك: حُتُم)ە.

أَحْتَمَ من طعامه: هەندێکی لە خواردەمەنییەکە هێشتەوە نەیخوارد.

إِنْحَتَمَ الأمرُ: کارەکە پێویست بوو نابێ پاشگوێ بخرێ.

تَحَتَّمَ الأمرُ: بەمانا (إنحَتَمَ الأمر)دێ.

تَحَتَّمَ فلان: فلان کەس بەرماوەی خوارد.

تَحَتَّمَ الأمْرَ: ئیشەکەی لەسەر پێویست کرد.

الحاتِمُ: قازی، دادوەر ◊ قەلە رەشە، لەم ڕووەوە عەرەب لە کۆندا بڕوا باوەڕیان وابووە هەرکاتێ قەلە رەشە قیراندی نیشانەی ئەوەیە لێك جودا بوونەوەی دوو دڵدار ڕودەدا.

المُتَامَـةُ: بەرماوەی خۆراك لەسەر سفرەو خوان ◊ ئەو دەنكو وردەیەی لەکاتی خواردندا دەکەوێتە خوار.

الحتم: بڕیارو حوکمو قەزا ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَكَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا﴾ ◊ هەروا بەمانا برادەری ڕاستەقینەو دڵسۆز دێ ◊ دەگوترێ: (هو الأخ الحَتمُ).

الحَتمـةُ: وردو هاڕ، دەگوترێ: (قارورة حَتَمَةٌ) گۆزەیەکی کەرتو پەرت.

الحَتمِيـةُ: (حتمية الأمر): پێویستیو گرنگی ئیشەکەو واز لێ نەهێنانی.

حَتِنَتْ السهامُ حَتَنًا: بەشەکان بەشوێن یەکدا هاتنو دابەشکران چون یەكو بێ جیاوازی.

حَتِنَ الحَرُّ: گەرماکە پەرەی سەندو بەردەوام بوو.

حَتَنَ اليومُ: سەروبنی ڕۆژەکە وەکوو یەکی لێ هات لەگەرمیدا.

احْتَتَنَ في رميه: هەموو تیرەکانی هاویشتنی لەیەك شوێنیان دا.

حاتَنَ فلان فلاناً: فلان کەس وەکوو فلانی لێ هات چووە ڕیزی ئەوەوە.

إحْتَتَنَ الشَّيْئُ: شتەکە ڕێك بوو هیچی جوداوازی لەگەڵ ئەوی تری دانیە.

تحاتنت الرياحُ: بایەکە بەردەوام هەڵی کردو بروکەی نەدایە.

تحاتنت الأشياء: شتەکان یەك بەدوای یەکدا هاتنو چوون یەك بوون ◊ دەگوترێ: (تحاتنت السهامُ و تحاتنت الدموعُ).

تحاتن القومُ: قەومەکە ڕانواندنیان کردو کەوتنە پێشبڕکێ کردن لە تفەنگ هاویشتنو تیر هاویشتن داو وەك یەك دەرچوون.

الحاتِنُ: هاوشانو بەرامبەر.

الحَتْنُ: دەستاوەڵو هاوشان.

الْحَتْنى: هاوشانو لەیەکچوو کۆمەڵێك هەموویان لەیەك بچن ◊ دەگوترێ: (وقعت النَّبْلُ حتنى) گوللەو تیرەکان وەکوو یەك بوون.

حَتَا حَتْواً: خێرا خێرا هەنگاوی هەڵێنان، بازێکی گورجو گۆلانەی دا.

حَتَـا الثـوبَ: قوماشەکەی دوروو چاك قایمی کرد.

حَتَا هُدْب الكساء: پرژی تورەکەکەی وێك نانو نوساندنی پێیەوە.

حتـى الثوبَ وهُدْبَ الكسـاء: قەراخی قوماشەکە یان پرژی قەراخی تورەکەکەی وێك نان.

حَتَى الشرابَ: زۆری شەراب خواردەوە.

الحاتي: ئەو کەسەی زۆر شەراب بخواتەوە.

الحَتِـيُّ: ئەوەی لە درەختی (دۆم) هەڵوەرێ (دۆم: درەختێکە لە وڵاتی

میصـر هەیـە) ٥ خورمـا وشـکەڵەو
تویکڵە خورما.
حَثَّـهُ حثـاً: پـەیتا پـەیتا هـەڵینا بـۆ
ئەنجامدانی کارەکەی.
حثه علی الشَّیْئ: هەڵینا بۆ ئەنجامدانی
شتەکە.
احَثَّهُ: بەمانا (حَثَّهُ) دێ.
حَثَّثَ فلان: فـلان کـەس خـەو تینی بـۆ
هێناو خێرا بەسەریدا زاڵ بوو.
حَثَّثَ فلاناً علی الشَّیْئ: فـلان کەسـی
هەڵنا بۆ ئەنجامدانی ئیشەکە.
إحْتَثَّهُ: بەمانا (حَثَّهُ) دێ.
تَحَاثَّ القومُ علی الشَّیْئ: قەومەکە فلان
کەسیان هەڵنا بۆ ئەوکارە.
اسْتَحَثَّهُ: بەمانا (حَثَّهُ) دێ.
الحِثَاثُ: نوستنی سوك کە خێرا بۆ چاو دێ.
الحِثَاثَـةُ: گـەرمایی‌و گـرێ‌و گـۆڵ کـە
ئـادەمیزاد لەچـاوی خۆیـدا هەسـتی
پێ دەکا.
الحُـثُّ: وردکـراو کـوتراوو هـاڕاو لەهـەر
شتێـك بـێ ٥ وردەکـا ٥ لمـی زبـرو
رەق‌و وشـك ٥ نـانی بـێ پێخـۆر ٥
دەگوترێ: (سویقٌ حُثٌّ): قاوتێك کە
وردە هەویری لەگەڵ نەبێ.
الحِثِّیثَی: بەمانا (الحُثُّ) دێ.
الحَثُـوثُ وَالحَثِیـثُ: گـورج‌و گـۆڵ‌و
بەخەمـەوە بـوو بـۆ ئەنجامـدانی
ئەرکی سەر شانی ٥ خێراو کۆڵنەدەر
لەبەرنامـەی خۆیـدا ٥ قورئـان
دەفـەرموێ: ﴿يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ
يَـطْلُبُهُ حَثِيثَا﴾ دەگوترێ: (ولی حَثِیثاً):
بـە خێرایـی‌و تیـژڕۆ ڕۆیـی بـەرەو
ئامانجی خۆی.
الْمَحَثَّـةُ: ئەسپێـکی رەسـەن‌و خۆشـڕۆ
کەلە ڕۆیشتن زوو ماندوو نەبێ.
حَثْحَثَ البرقُ: هەورە بروسکە کە تێکیەوە
هاویشت.
حَثْحَثَ الأمرَ والشَّیْئَ : کارەکەی جوڵاند،
ئیشەکەی راپەڕاند.
حَثْحَثَ فلاناً علی الشَّیْئ: فلان کەسی هەڵنا
بۆ شتەکەو ڕێگای بۆ دۆزییەوە.
الْحَثْحَاثُ: مارێك کە هەمیشە لە جم‌و
جۆڵدا بێ ٥ ڕۆیشتنێـك کـە رێـك‌و
راست بێ‌و ئەملاو ئـەولای تێدا نـەبێ
٥ خەوێك خێرا لەچاو بکەوێ.
الْحُثْحُـوثُ: هـەڵنان ٥ گـورج‌و گـۆڵ لـە
ئەنجامـدانی کارەکانیـدا دەگـوترێ:
(کتیبة حُثْحُوث): تیپێکی گورج‌و گۆڵە
بە باشی ئەرکەکانی ئەنجام دەدا.
حَثِـرَ حَثَـراً: تونـد بـوو، مـەیی، رەق بـوو،
گرژبوو.
حَثِرَ الجلدُ وحَثِرَ الدواء، وحَثِرَ العسلُ:
پێستـەکە زیپکـەی دەرکـرد ٥
دەرمانەکەی کرد بە حەب‌و گولاج،
هەنگوینەکە رەق بوو.
حَثِرَتِ العینُ: چاوەکە تووشی تراخوما
بـوو پێڵوەکـانی ئەستوور بـوون لـە
پێڵوەکانیدا زیپکەی سور پەیدا بوون.
حَثِـرَ الـدقیقُ: ئاردەکـە تـەڕبوو بووبـە
[illegible]و یەکتری نەگرت.

حَثِرَ اللسانُ: زمانەکە تفت بوو تامی خواردەمەنییەکەی نەکرد.

حَثِرَت أذنُهُ: گوێچکەی بەباشی نەیبیست.

حَثِرَ فؤادُه: دڵی باش شتەکەی وەرنەگرت (هو أحْثَرُ هي حثراء).

أحْثَرَ النَّخلُ: میوەی دارخورماکە پێش ئەوەی بگا وردو رەق بوو.

حَثَّرَ الدواءَ: دەرمانەکەی کردە حەبو گولاچ.

الْحَثَرُ: گرێو گوڵو زبرییەك لە چاودا پەیدا دەبێ بەهۆی چاو ئێشەوە ٥ گوڵوکی تری پێش ئەوەی ببێتە بەرسیلە ٥ هێشوی ترێ.

الْحَثَرَةُ: دەنکی هێشوە ترێ سەرەتای پەیدابوونی ٥ نەخۆشییەکە تووشی چاو دەبێ.

الْحَثِيَّةُ: خواردنێکە دروست دەکرێ دوای تەواوبوونی خانوو.

الْمُحَثَّرُ: لوت زل، لوت کەشکۆڵ.

حَثْرَبَ الماءُ: ئاوەکە لێڵ بوو ٥ دەگوترێ: (حَثْرَبَت البئرُ:) ئاوی بیرەکە لێڵ بوو.

الحُثْرُبُ: ئاوی لێڵ ٥ چەوراییو بنکڕی بنکی مەنجەڵ ٥ کەدەمێنێتەوە.

الْحَثْرَفَةُ: خرۆو سورایی کەلەچاودا پەیدا دەبێ.

حَثْرَمَت الشَّفَةُ: لێوەکە ئەستور بوو، هاوسا.

الْحُثارِمُ: لێو ئەستور، لێو فشەوەبوو.

الحِثْرِمَةُ: کەوانەیەکە لەخوار لووتەوە لە ناوەڕاستی لێوی سەرەوەدا ٥ کەناری لوت.

الْحَثافِيرُ: هەموو ٥ دەگوترێ: (أخذه بحثافيره) واتە: (بحذافير) و (بمجوعه).

الحُثْفُرُ: خڵتەو پڵتەی رۆنی قاڵ کراو، دۆنگ ٥ منداڵی فرێ دراو هەتیومچە، (ك: حثافر).

الْحَثْفَرَةُ: خڵتەو پڵتە کەلە بنکی قاپو مەنجەڵو گۆزەو دیزەدا دەمێنێتەوە.

حَثِلَ حَثَلاً: وەزعو حاڵی خراپ بوو.

احْثَلَهُ: خراپەی لەگەڵ کرد ٥ دەگوترێ: (أحثَلَتِ الأم ولدها) دایکەکە بە نالەباریو خراپی شیری دا بە زاروکەکەی.

أحْثَلَ اللهُ فلاناً: خودا وەزعو حاڵی فلانی گۆڕی توشی ناخۆشی کرد.

الحُثالَةُ: شتی خراپ، شتی خراپو بێ کەڵك لەهەموو شتێك ٥ شتی بێ کەڵك لە دانەوێڵەو لە خورماو ئەو جۆرە شتانە ٥ کەسانی خراپو خوێڕیو هەتیومچە.

الْحَثَلُ: بارودۆخی نالەبار ٥ شیرپێدانی منداڵ بە نارێكو پێکی.

الحِثْلُ: کزو لەڕو لاواز، کەمو کوڕو بێ کەڵك.

الحِثْلَةُ: ئاوی کەم لە حەوزدا.

الْحَثْمَةُ: نەخۆشی رەبوە، هەناسەی توند، رێبازی کوتراوەو رەق ٥ نەرمایی لوت، (ك: حِثام)٥.

اَلْحُثْمَةُ: پلوسکی ئاو لە بەربەستی ئاودا ٥ شوێنی هەڵڕژانی ئاو لە حەوزەوە.

اَلْحَوْکَمُ: ئادەمیزادی مام ناوەندی لەبارەی بالاوە یان ئاژەڵی مام ناوەندی.

حَثَا التراب ونحوه حثواً: گڵی بەسەردا کرد ٥ دەگوترێ: (حَثَا التراب علیه ولـه) شتێکی کەمی پێدا.

حَثَا التراب ونَحْوَهُ: گڵی بەسەردا کرد ٥ دەگوترێ: (حثا علیه التراب) .

حثا في وجهه التراب: پێشی کەوت.

حثا في وجهه الرماد: تەریقی کردەوە ٥ بەسەر پاشوانیدا بردەوە.

حثا الماءَ: لوێچێکی ئاو هەڵگواز، بەلۆیچ بە مست ئاوی هەڵگرت.

حَثی التراب ونحوُهُ حثیاً: بەمانا (حثا) دێ.

حَثی الترابَ ونحوَه: بەمانا (حثاه) دێ.

أَحْثَاه: وای لێکرد گڵی بەسەرابدا.

إحْتَثی الترابَ: گڵی بەسەردا کرد.

استَحْثَوْا: ئەو کۆمەڵە یەکتریان گڵ باران کرد گڵیان بەیەکتردادا.

الحاثیاء: گڵی دەردراو لە کونی (یەربوع) گیانلەبەرێکە وەکوو جرج وایە کلکی درێژو دەستی کورتو پاشوی درێژن، (ك: حواث).

الحثا: گڵی بەسەرا کراو گڵە شەند ٥ کا یان وردەکل ٥ بنخۆڵی کا ٥ توێکڵی خورما.

الحثواء: زەوییەك گڵی زۆربێ.

اَلْحَثْوَةُ: مشتە خۆڵێك، چنگە خۆڵێك.

الحَثْیَةُ: بەمانا (الحثوة) دێ.

حَجَا به حَجْئاً: دەستی پێوە گرتو پێی کەیف خۆش بوو.

حَجَا الیه: پەنای بۆ برد.

حَجَأ عنه کذا: ئەو شتەی لێ قەدەغە کرد.

تَحَجّأ به: بەمانا (حجأبه) دێ.

حَجَبَ بینهما حَجْباً: بوو بە پەردەو ناوەند لە نێوانیاندا.

حَجَبَ الشَّيْءَ: دایپۆشی، شتەکەی شاردەوە.

حَجَبَ فلاناً: نەیهێشت فلان کەس بچێتە ژوورەوە یان نەیهێشت میرات بگرێ.

حَجَبَ الأمیرَ: بوو بە دەرگەوانی پاشا، بوو بە سکرتێری پاشا.

حَجَّبَ الشَّيْءَ: بەمانا (حَجَبَهُ) دێ.

احْتَجَبَ: خۆی شاردەوە.

انْحَجَبَ: بەمانا (احتجبَ) دێ.

استَحْجَبَهُ: کردی بە دەرگەوانی خۆی، کاری حیجابەی پێ سپارد.

الحاجِبُ: دەرگەوان (ك: حَجَبَةٌ حُجُبٌ وحُجاب) ئێسقانی پشت چاو لەگەڵ گۆشتەکەی ٥ برۆ ٥ ئەو موانەی لەبەرزایی پشت چاوەوە رواون ٥ (جوتە برۆ).

الحاجِبُ من کل شيئ: قەراخو ئەملاو ئەولای، (ك: حواجب).

حاجب الصبح: بەرەبەیانو سەرەتای گزنگ.

الحجابِ: پەردە، بالا پۆشی، (ك: حُجُبٌ)ە.

الحِجابَةُ: پیشەی دەرگەوانی.

الحَجْـبُ: مـەنع کـردن ◊ لـە شـەرعدا مـەنعکردنی ئـادەمیزادە بـەهۆی بـوونی یەکێـکی تـر لـە میراتگـرتن جایا ناهێڵێ هیچ بگری یان لێی کەم دەکاتەوە.

الحَجَبَةُ: سەری کلۆت ◊ کۆتایی رانە وەکوو جۆن شان کۆتایی قۆڵە، (ك: حَجَبٌ).

حَجَّ الیە: هات بۆلای.

حَجَّ المکانَ: قەصدی ئـەو شوێنەی کـرد ◊ چوو بۆی.

حَـجَّ البیـتَ الحـرامَ: چـوو بـۆ مـاڵی خـوا بەمەبەستی عیبادەت و حەجکردن ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْـتِ﴾ ◊ دەگـوترێ: (حَـجَّ بنـو فـلان فلانـاً): فـلان بنەماڵـە زۆر هاموشۆی فلان کەسیان کرد.

حَجَّ الجُـرْحَ: برینەکـەی پشـکنی بۆئـەوەی بزانێ چەند قوڵە تا چارەسەری بکا.

حَجَّ فلانـاً: لـە قـولایی چاویدا بـە بەڵـگە بۆڕی دا ◊ دەگوترێ: (حاجَّهُ فَحَجَّهُ).

أَحَجَّ فلاناً: فلان کەسی نارد بۆئـەوەی حەجی ماڵی خودا بکا.

حاجَّـهُ مُحَاجَّـةً وحِجاجـاً: دەمـە دەمێـی لەگـەڵ کــردو کەوتــە کێشــەو موجادەلــە لەگەڵیــدا ◊ قورئــان دەفەرموێ: ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّـذِي حَـآجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي رِبِّهِ﴾.

احْـتَجَّ علیـه: بەڵـگەی راسـت کـردەوە، رەدی دایـەوە بـەرەو روی وەسـتاو رەخنەی لە کارەکەی گرت.

تحاجّوا: موجادەلەیان لەگەڵ یەك کرد.

الحاج: ئەو کەسەیە دیدەنی کەعبە دەکا بەمەبەستی حـەجکردن، (ك: حُجّاج وحجـيـج)ە ◊ جـاری وا هەیـە دەگوترێ: (حاجٌ).

الحاجّة: ئـافرەت کـە چووبێ بـۆ حـەج ◊ نەرمەی گوێ.

الحَجّاجُ من کل شـيئ: قـەراخ و بیجاخی شـت ◊ ئێسـقانی بـرۆ، (ك: أحجـة وحجاج)ە.

الحَجُّ: حەج یەکێـکە لـە پێـنج فـەرزەکانی ئیسـلام کـە بریتییـە لـە دیـدەنی کردنی ماڵی خوداو راوەستان لەسـەر کێوی عەرەفە بە گوێرەی شەرع.

الحج الأکبر: ئەوەیە وێڕای تـەواف و ئیحـرام راوەستانی عەرەفەشی پێش بکەوێ.

الحـج الأصـغر: ئەوەیـە راوەسـتانی عەرەفەی تێدا نەبێ واتە: عومرە.

الْحَجَّةُ: یـەکجار حـەجکردن ◊ نـەرمایی گـوێ ◊ میرویـەك یـان لوئلوئێـك وەکوو گوارە بکرێتە گوێ.

الحُجَّـةُ: بەڵـگەو نیشانە ◊ چەکی کـڕین و فرۆشـتن ◊ زانـای زۆر زانـاو خـاوەن بتمانە ◊ لە زاراوەی عیلمی حەدیث دا (حُجَّة) بریتییە لە حەدیث زانێك سێ سـەد هـەزار حـەدیثی لەبـەر بـێ بـە سـەنەدو مەتنـەوە، هـەروەها ئاگاداری

حالْو وەزعی راوییەکان بێ لەرِوی جەرح و تەعدیلەوە لەرووی مێژوو ژینامەیانەوە، (ك: حجج حجاجَ).

الحِجَّةُ: چاوگی کرداری (حَجَّ) یە یان (مصدر مره)یە.

حَجَّة الوِداع: حەجی ماڵئاوایی: دوا حەجکردنی پێغەمبەرە ﷺ هەروا بەمانا (ساڵە) واتە دوانزە مانگ، (ك: حِجَج)ە ﷺ قورئان دەفەرموێ: ﴿عَلَى أَن تَأْجُرَنِي ثَمَانِيَ حِجَجٍ﴾.

ذوالحِجَّة: مانگی دوانزەی ساڵی قەمەرییە ﷺ کە دەبێتە مانگی حەجکردن.

الْمِحْجَاجُ: ئەو کەسەیە زۆر دەمە دەمێ و کێشە دەکا ﷺ ئامێرێکە پزیشك بەکاری دەهێنێ بۆئەوەی بزانێ برینەکە چەند قووڵە.

الْمَحَجَّةُ: رێبازی راستەقینە، (ك: مَحَاجّ).

حَجْحَجَ عن الشَّيْءِ: نەوێرایە شتەکەو وازی لێ هێنا.

حَجَرَ عليه حَجْراً: دەست بەسەری کردو مامەڵە کردن و دەست وەردانە ماڵ و سامانی خۆی لێ قەدەغە کرد.

حَجَرَ عليه الأمرَ: ئەوکارەی لێ قەدەغە کرد.

حَجَرَ الشَّيْءَ على نفسه: شتەکەی تایبەت کرد بەخۆیەوە.

حَجَّرَ الأرض عليها وحولها: لەسەر سنوورەکانی زەوی نیشانەی دانان، سنگی چەقاندن، بەردی دانان.

حَجَّرَ الشَّيْءَ: شتەکەی تەسك کردەوە.

احْتَجَرَ الحيوانُ: حەیوانەکە سکی توند بوو، گەدەی رەق بوو.

احتجر بفلان: پەنای بۆ فلانکەس بردو داوای یارمەتیدانی لێکرد.

احْتَجَرَ الأرض وعليها وحولها: سنووری بۆ زەوییەکە دانا.

احْتَجَرَ الشَّيْءَ: شتەکەی خستە کۆشی خۆیەوە.

احْتَجَرَ حُجْرَةً: ژوورێکی بۆخۆی دیاری کرد، کردی بە ژوور.

تَحَجَّرَ: وەکوو بەرد رەق بوو.

تَحَجَّرَ المكانُ: شوێنەکە بەردی زۆر بوو.

تَحَجَّرَ على فلان: تەنگی بە فلانکەس هەڵچنی.

تَحَجَّرَ الجرحُ: برینەکە هاتەوە یەك و گۆشتەوەزونی هێنایەوە.

تَحَجَّرَ الرجلُ: پیاوەکە ژوورێکی بۆخۆی بنیات نا.

تَحَجَّرَ الشَّيْءَ: شتەکەی تەنگ کردەوە ﷺ دەگوترێ: (تَحَجَّرَ واسعاً).

استحْجَرَ الطين: قورەکە رەق بوو بووبە بەرد بووبە سواڵەت.

استحْجَرَ الرجل: پیاوەکە ژورێکی بۆخۆی دانا.

استحْجَرَ عليه: گاڵتەی پێکردو سوکایەتی لەگەڵ دا نواند.

الحاجر: زەوییەك چوار دەوری بەرز

بكرێتەوە ناوەڕاستی چاڵ بێ ‌ە چاڵایەك ئاوی تێدا راوەستێ.

الحاجور: بەمانا (الحاجر) دێ ‌ە بەمانا بەستو (یاساغ)یش دێ.

الحاجورة: یارییەكە بەم جۆرە منداڵەكان دێن جوغزێك لە ناوەڕاستی گۆڕەپانەكەدا دەكێشن ئەمجار یەكێكیان لە ناوەڕاستی جوغزەكەدا رادەوەستێ ‌ە منداڵەكانی تر بە دەورییەوە دەیانەوێ بیگرنو ئەویش هەوڵ دەدا خۆ بەدەستەوە نەدا.

الحِجَارُ: پەرژینو شورا، سیاج ‌ە دیواری خانوو.

الْحَجَّارُ: ئەو كەسەی ئیشی بەرد دەكا بەرد دەشكێنێ ‌ە نەقاری دەكا.

الحَجْرُ: لە شەرعدا بریتییە لە مەنعكردنی شەخص لەوەی تەصەروف لە ماڵو سامانی خۆیدا بكا جا لەبەر منداڵی بێ یان بێ عەقڵ بێ یان شێت بێ.

الحَجْرُ: باوەشی ئادەمیزاد دەگوترێ: (هو في حِجْرِهِ) واتە: لەژێر چاودێریو حیمایەی ئەودایە.

حجر العين: دەوران دەوری چاو.

الحِجْرُ: بەمانا (الْحَجْر) دێ ‌ە جگە لەمانە شەرعییەكەی ‌ە هەروا وشەی (حِجْر) بەمانا عەقڵ دێ قورئان دەفەرموێ: ﴿هَلْ فِي ذَلِكَ قَسَمٌ لِّذِي حِجْرٍ﴾ ‌ە هەروا بەمانا مایین دێ، (ك: حُجُور وأحجار)ە ‌ە باكوری كەعبە كە ناوچەی (الحطيم) دەگرێتەوە ‌ە كۆشی ئادەمیزاد.

الْحَجَر: بەردی شكاو یان شاخو بەردی گەورەو رەقو پتەو كە پێك دێ لە كۆمەڵە بەردی زل ‌ە یان بەردی شكاوی یەكگرتوو پێكەوە نووساو جۆش خواردوو ‌ە هەروا ناوە بۆ بەردی بەنرخ وەكوو یاقوتو ئەو جۆرە شتانە.

الحجر الأسود: بەردە رەشە كەلە گۆشەیەكی دیواری كەعبەدایە، حاجییەكان لەكاتی تەواف كردنی كەعبەدا ماچی دەكەن یان بەدەست ئاماژەی بۆدەكەن.

حجر الطباعة: جۆرە بەردێكی جیرییە گرن گرنە لە رۆژگاری كۆندا بۆ چاپكردنو رەسم گرتن بەكاریان هێناوە.

الْحَجِرُ: بەردەڵان ‌ە دەگوترێ: (مكان حَجِرٌ) شوێنێكی بەردەڵانە.

الْحُجُرُ: ئەو گۆشتەی بە دەوری نینۆكەوەیە.

الْحَجْرَة: قەراخو لایەن، دەگوترێ: (قعد حَجْرَةً وحَجْرت الطريق) ئەملاو ئەولای رێگا.

الْحُجْرَة: ژوور لەژێر خانوودا ‌ە ژێرزەمین ‌ە تەویلەی ئاژەڵ.

حُجْرَتا العسكر: لای راستو لای چەپی سوپا.

الْمَحْجَرُ: كانەبەرد ‌ە ئەو شوێنەی لە كێو بەردی لێ دەردەهێندرێ.

اَلْمَحْجَرُ في العين: دەوران دەوری چاو.

اَلْمِحْجَرُ: بەمانا (اَلْمَحجِرُ) دێ ٥ شوێنی قورمتێنە نەو ناوچەیەی فەرمانگەی تەندروستی پاساغی دەکاو ناهێڵێ کەسی لێ بێتە دەرو کەسی بچێتە ناو.

حَجَزَ بينها حَجْزاً: نێوانی خستە ناویانەوە لێکی جیاکردنەوە.

حَجَزَ الشَّيْئَ: شتەکەی لەخۆی گرتو نەیهێشت بۆ کەسی تر بێ.

حَجَزَ فلاناً عن الأمر: فلانکەسی لەکارەکە گێڕایەوەو مەنعی کرد.

حَجَزَ القاضي على المال: قازیی خاوەن ماڵەکەی مەنع کرد لەوەی تەصەروف بە ماڵەکەوە بکا.

حُجِزَ: دەست بەسەر کرا.

حَجِزَ حَجَزاً: ڕیخۆڵەکانی قەبز بوون، تووشی گرفت بوون نەیتوانی خواردنو خواردنەوەی زۆر بخواو بخواتەوە.

أَحْجَزَ: هاتە وڵاتی حیجاز.

حَاجَزَهُ: داوای لێکرد واز لە دژایەتیکردن بێنێ.

احْتَجَزَ: سەرپێچی کرد ٥ پابەند نەبوو ٥ هاتە وڵاتی حیجاز.

احْتَجَزَ بالإزار: پشتێنی لەپشت بەست.

احْتَجَزَ بالحصن: بە قەڵاکە خۆی پاراست ٥ داکۆکی لەخۆی کرد.

احْتَجَزَ من كذا: خۆی لەوە پاراست.

احْتَجَزَ لَنَفْسُهُ: گۆشتی گرت گۆشتی لەو

احْتَجَزَ الشَّيْئَ: شتەکەی لەبەر پشتێنیدا.

إِنْحَجَزَ: لاساری کرد ٥ دەگوترێ: (انْحَجَزَ عنه) وازی لێ هێنا.

تَحَاجَزَ الْقَومُ: قەومەکە لێک ترازان هەندێکیان لە هەندێکیان دابڕان ٥ هەندێکیان پشتێنی هەندێکیان گرتو دەستەو دامانی یەکتر بوون ٥ دەگوترێ: (تحاجزت العبارات) رستەکان توکمەو پێکەوە گونجاو ڕێكو پێك بوون.

تَحَجَّزَ: پشتێنی توند کرد، ناوقەدی خۆی بە پشتێن توندکرد.

الحاجز: ناوانی دوو شت ٥ ناوەند ٥ ئەو کەسەی ناهێڵێ هەندێ کەس پەیوەندی بە هەندێکی تریانەوە بکەن ٥ بەحەقو راستی حوکمیان لەنێوانیاندا دەکا، (ك: حَجَزَة)ە.

الحِجَازُ: بەمانا (الحاجز) دێ ٥ پشتێنو قایش پشتێن کەلە پشت دەبەسرێو ئاتەكو داوێنی پێوە قایم بکرێ ٥ ئەو حەبلو گوریسەیە وڵاخی پێ دەبەسترێتەوە ٥ هەروا ناوە بۆ ئەو دەڤەرو وڵاتەی دەکەوێتە نێوان وڵاتی تیهامەو وڵاتی نەجدەوە ٥ جۆرێکیشە لە دەنگو ئاوازی مۆسیقا.

حَجَازَيْكَ: بەردەوام لە نێوانیان دا بە ٥ بکەوە نێوانیانەوە.

الحُجُزُ: ناحیەو ئەملاو ئەولا ٥ هۆزو خێڵو خزم کە دەبنە پارێزەرو

داكۆكیكەر لەو كەسەی سەر بەوانە.

اَلْحُجْزَةُ: ناوقەد، شوێنی بەستنی پشتێن لە سێبەندەو ناوك ○ شوێنی دۆخێنی شرواڵ دەگوترێ: (أخذ بحُجْزَتِهِ) پەنای بۆ بردوو پشتێنەكەی گرت داوای لێكرد یارمەتی بدا ○ (رجل طیب الحُجْزَة) پیاوێكی داوێنپاكە ○ (رجل شدید الحجزة) پیاوێكی خۆ راگرو پشوو درێژە ○ (هذا كلام أخذ بعضه بحجز بعض) ئەمە قسەیەكی رێك‌و پێكە رستەكانی پێكەوە گونجاون.

حُجِفَ: سك چوونی توش بوو.

الحُجَافُ: سكچوون بەهۆی زۆر خواردن یان خواردنی خراپ ○ سك هێشەو تێكچوونی كۆئەندامی هەزم.

الحجیف: قۆرەی سك ○ قورتە قورتی گەدەو ریخۆڵە.

حَجَلَ حَجْلاً وحجلاناً: قاچێكی هەڵبڕی‌و لەسەر قاچێك رۆیشت ○ لەسەر قاچێك حندەڵ حۆی كرد ○ هەنگڵە شەلەی كرد.

حَجِلَ المُقیّد: زنجیری لەپێدا بوو بازی دا.

حَجِلَتْ عینهُ: چاوی قوڵ بوون.

حَجِلَتْ الدابّةُ: ولاخەكە زەندەكانی سپی بوون جەستەی تری هەمووی رەشە.

أحْجَلَ الدابةَ: پەتەكەی لە قاچێكی ولاغەكە كردەوە كردییە قاچەكەی تری.

حَجَّلَ: بەمانا (حَجَلَ) دێ.

حَجَّلَ فِي وضوئه: لەگەڵ شتنی دەستیدا هەندێ لە قۆڵی شت‌و لەگەڵ شتنی قاچەكانیشی دا هەندێ لە بەلەكی شت.

حَجَّلَ العَرُوسَ: پاوانەی بۆ بوكەكە كرد.

حَجَّلَ الدابَّةَ: ولاغەكەی بە پێوەند بەستەوە.

حَجَّلَت المرأةُ بَنَانَها: ئافرەتەكە خەنەی سەر پەنجەكانی رەنگاو رەنگ كرد.

حَجَّلَ أمْرَهُ: كارەكەی خۆی مەشهور كرد.

یومٌ أغَرُّ مُحَجَّلٌ: رۆژێكی بەناوبانگە.

حَجَّلَ فِي مَشْیِهِ: لە رۆیشتندا خۆی لەنگاند.

التحجیلُ: سپیایەتی لە قاچی ولاغ دا لە ئەژنۆی تێپەڕنەكا.

الحِجْلُ: پاوانە، خرخاڵ ○ زنجیرو پێوەند.

اَلْحَجْلَةُ: یارییەكی منداڵانە، بەم جۆرە لەناو گۆڕەپانەكەدا چەند چوار گۆشەیەك دروست دەكەن، ئەمجار بە شێوەی (عیلۆكێ) لەم چوار گۆشەوە دەگوێزنەوە بۆ چوار گۆشەیەكی تر.

اَلْحَجَلَةُ: تارایەكە، سەرپۆشێكە، كەژاوەیەكە بە قوماشی رەنگاو رەنگ دەرازێندرێتەوە بۆ بوك ○ پەردەیەكە بۆ بوك لەناو ماڵدا دەگیرێتەوە ○ كەو؛ باڵندەیەكە لە كۆتر گەورەترە دەنوك‌و قاچەكانی سورن گۆشتەكەی بۆ خواردن زۆر خۆشە.

أَلْمُحَجَّلُ من الدواب: ئەو وڵاخەیە خوار ئەژنۆی سپی بێ ناوچەوان‌و شوێنی تریشی پەڵەی سپی تێدابن واتە بەڵەك بێ.

ثوب مُحَجَّلٌ: کراسێکی ئاو دامانە بگاتە پشت قوله قاپیەوە.

حَجَمَ فم الحیوان: لغاو یان (دەمبێن)ی لەدەمی حەیوانەکە کرد بۆئەوەی نەتوانێ شت بگەزێ یان بیجوێ.

حَجَمَ الْحَيْوانَ: حەیوانەکەی مەنع کرد.

حَجَمَ فلاناً عن الأمر: فلانکەسی لەوکارە لەو شوێنە مەنع کرد نەیهێشت بیگاتێ.

حَجَمَ الصَّبِيُّ ثدي أمه: منداڵەکە مەمکی دایکی مژی.

حَجَمَت الحيَّةُ فلاناً: مارەکە فلانکەسی گەست، پێیەوە دا.

حَجَمَ المريضَ: نەخۆشەکەی چارەسەر کرد بە کەڵە شاخ لێگرتن.

أَحْجَمَ الثَّديُ: مەمکی خڕکرد، (مەمکەکە خڕبوو).

احجم فلان عن الشَّيْئ: فلانکەس ئەوشتەی ئەنجام نەداو لێی پەشیمان بووە.

احجمت المرأةُ الصغير: ئافرەتەکە یەکەم جار شیری دا بەمنداڵەکە.

حَجَّمَ: زۆری تێ روانی‌و لێی وردبووە.

احْتَجَمَ: داوای کەڵەشاخ لێگرتنی لێ کرد.

الحِجامُ: لغاو، ئاسنێکە دەکرێتە دەمی وڵاخەوە بۆئەوەی شتی بۆ نەخورێ شت نەگەزێ.

الحِجَامَةُ: پیشەی کەڵەشاخ گرتن.

الحَجَّامُ: کەڵەشاخ گر.

الحَجْمُ من كل شيئ: قەبارەکەیەتی، ئەندازەی جەستەکەیەتی، (ك: حجوم)ە.

الْمَحْجَمُ: شوێنی کەڵەشاخ لێگرتن.

الْمِحْجَمُ: ئالەتی کەڵەشاخ گرتن، نامێرەکەی ە ئەو قاپ‌و کیسەیەی کە خوێنەکەی تێدا کۆدەکرێتەوە، (ك: مَحَاجِمَ).

المِحْجَمَةُ: بەمانا (المِحْجَمُ) دێ.

حَجَنَ العودَ: شورکە دارەکەی چەماندەوە.

حَجَنَ الشَّيْئَ: بە گۆچان ئەوشتەی بۆلای خۆی کێش کرد.

حَجَنَ الدابَّةَ: بەگۆچان وڵاغەکەی لاو نیوکرد.

حَجَنَ فلاناً عن الشَّيْئَ: فلانکەسی لەوشتە گێڕایەوە نەیهێشت ئەنجامی بدا.

حَجِنَ حَجَناً وحُجْنَةً: نوشتایەوە خواربوو ە دەگوترێ: (حَجِنَ أنفه): سەری لووتی خواربۆوە بۆلای دەمی، لوتی شێوە قەلانگی بوو.

حَجِنَتْ أذنه: نەرمەی لای سەروی گوێی بەرەو خوار شۆڕبووە.

حَجِنَ الشَّعْرُ: سەری تاڵە مووی قژەکانی گرژبوو هەڵگەڕانەوە.

حَجِنَ بالدار: لە ماڵ مایەوە دەرنەچوو.

حَجِنَ علیه وبه: دڵی پێوەبوو دەستی نەچوویە دەست بەرداری بێ ە (هەر

حَجِنَ، وأحْجَنَ وهي حَجِنةٌ وحجناء).
حَجُّنَهُ: بەمانا (حَجِنَهُ) دێ.
إحْـتَجَنَ عليـه: دەس بەسـەری کـرد، نەیهێشت.
إحْـتَجَنَ الشَّـيْءَ: بـەمانا (حَجَنَـهُ) دێ ٥ بۆلای خۆی برد بەخۆیەوە نوساند.
إحْــتَجَنَ المــالُ: مــاڵو ســامانەکەی کۆکردەوە.
إحْتَجَنَ مال غيره: ماڵی خەڵکی داگیرکرد، دزی، بۆ خۆی کۆنترۆڵ کرد.
تَحَجَّنَ: چەماندییەوە کردیە گۆچان.
الحُجْنَةُ: هەموو شتێکی چەماوەو خوار ٥ ســەلکە تەشــی ٥ هــەر شتێــك هەڵبژێریو تایبەتی بکەی بەخۆتەوە.
الْحَجَنَـةُ: روەکێـکی تەمـەن درێـژە لـە کەناری روبـارو ڤەراخ پـرد دەروێ ٥ زۆر دەشوبهێتە ڤەڤەزاز.
الْحَجُـونُ: تەمبـەڵ ٥ بتـەوێ ولاتێــك داگیربکــەیو بــە فــێڵو بــۆ چەواشـەکاری رو لـە شوێنێـکی تـر بکـەی ٥ نــاوی کێوێــکیشە لــە دەوروبەری مەککە.
الْمِحْجَــنُ: هەرشتێـــك سەرێــکی چــەمابێتەوە وەکــوو گۆچــانو دەندوکی باڵندە ٥ دەشگوترێ (فـلان محجــن مــال) فـلان بـاش دەزانــێ سەروکاری مـاڵو سامانی خـۆی بکا، (ك: محاجن)٥.
حَجَا حَجواً: راوەستا.
حَجَــا بالمکــان: لـەو شـوێنە مایـەوەو جێگیربوو.
حَجَا بالشَّيْءِ: دەستی پێـوە گرتو چروکی تێداکرد لێی نەبەخشی.
حَجَا فلاناً كذا: گومانی بـە فلانکـەس بـرد کە ئەوەیە.
حَجَـا الشَّـيْءَ: شتەکەی پاراستو لـەخۆی گرت، دەستی پێوە گرت.
حَجَا فلاناً: فلانکەسی مەنع کرد.
حَجَـا الأمْـرَ: وا گومـانی بـردو ئیـدیعای ئەوەی کرد وەلێ لێی یەقین نەبوو.
حَجَا بفلان خيراً: گومانی خێرو چاکەی لە فلان کرد پێی وابوو پیاوی چاکە.
حَجَـا الـريح السـفينة: بـا کەشـتییەکەی رۆیاند.
حَجَـا فلاناً: بـە بەڵـگە بەسەریدا زاڵ بـوو بۆری دا.
حَجِيَ بـه حجـاً: خۆشـی ویستو پێیـەوە نووساو لێی نەبووەوە.
حَجِيَ اليه: پەنای بۆ برد.
أحْجى بالشيئ: بەمانا (حَجى به) دێ.
حاجاه محاجاةً وحِجَاءً: دەمە دەمێی لەگـەڵ کردو بە بەڵگە بۆری دا.
احْتَجى: بەڵگەی بیرهاتەوە.
احْتَجى الشَّيْءَ: شتەکەی پاراست.
تَحـاجوا: هەریەکـە لـەلای خۆیــەوە بەڵـگەی هێنایـەوە رای خـۆی پـێ پەسەند بوو.
تَحَجـيَّ: لـە پەناگـەو مەلجـەئا مایـەوە خۆی دەرنەخست.

تَحَجيّ بالمكان: پێشكەوت چوو بۆ شوێنەكەو تێیدا مایەوە.

تَحَجيّ بالشَّيئ: عاشقی شتەكە بوو وەگری بوو نەیویست لێی جیابێتەوە ٥ دەستی پێوە گرت‌و نەیویست لە دەستی دەرچێ.

تَحَجيّ فلان بظَنِّهِ: گومانی بە شتێك بردو لێی یەقین نەبوو.

تَحَجيّ للشيئ: شتەكەی هاتەوە بیر.

إسْتَحْجى اللحمُ: بۆنی گۆشتەكە گۆڕا بەهۆی كاریگەرییەكی دەرەكییەوە كە تووشی حەیوانەكە بوو.

الأحْجُوَّة: وشەیەك ماناكەی پێچەوانەی لە فزەكەی بێ، (ك: أحَاجی).

الأحْجِيَةُ: بەمانا (الأحجوة) دێ ٥ لوغزو موعەممایەكە خەڵكی پێشبڕكێ دەكەن لە حەلكردنیدا.

حجا: شیاو بوو ٥ دەگوترێ: (هو حجًا بـه) ئەو شیاوی ئەوشتەیە.

الْحَجَـا: پەناگەو مەلجەء ٥ پەردە ٥ تەپۆڵكەو هەر شوێنێك بەرزبێ‌و بەسەر زەوییەكە بڕوانێ ٥ ئەملاو ئەولای شوێن ٥ قەراخ.

الحجا من الشَّيْئَ: قەراخی شت ٥ لایەكی شتەكە، (ك: أحجاء).

الحِجَـا: پەردە ٥ عەقڵ‌و ئاوەز، (ك: أحجاء).

الحَجْوى: ناوە بۆ حاڵەتی دەمە دەمێ.

الحُجَيّا: بەمانا (الأحجية) دێ.

حَدَاهُ حَدْواً: لایدا، گێڕایەوە.

حَدِيَ بالمكان حَدًى: لەو شوێنە مایەوەو تێیدا جێگیربوو.

حَدِيَ الى المكان: پەنای بۆ ئەو شوێنە برد.

حَدِيَ عليه: بەردەوام بوو لەسەر پارمەتیدان‌و لەخۆگرتنی‌و بەخێوكردنی.

حدِيَت المرأة على ولدها: ئافرەتەكە بەردەوام بوو لەسەر بەخێوكردنی كۆرپەكەی.

الحَدَأَةُ: پاچی دوو سەر ٥ تیری كەوان (سەرەتیر).

الحِدَأَة: واشە ٥ باڵندەیەكی گورج‌و گۆڵە لە حەوارا پەلاماری جرج‌و مریشك‌و شتی وادەداو زۆر بە پرتاوی دەیانگرێ ٥ دەگوترێ: (هو أخطف من الحِدَأَة).

حَدِبَتِ الأرض حَدَباً: هەندێ لە شتەكان بەرزبوونەوە.

حَدَب الرجلُ: پیاوەكە قەمبوور بوو.

حَدَب عليه: بەسەریدا كۆمایەوەو سۆزی خۆی بۆ نواند.

حَدِبَت المرأة على ولدها: ئافرەتەكە بەسەر منداڵەكەیەوە دانیشت‌و دوای مردنی مێردەكەی شوی نەكردەوە لەبەر خاتری بەردەوامبوونی نازی منداڵەكەی ٥ (هو حَدِبٌ وهي حدِبَةٌ).

أحْدَبَهُ اللهُ: خودا پشت كوڕی كرد.

حَدَّبَه الله: بەمانا (أحْدَبَهُ) دێ.

حَـدَّبَ الرسـامُ الخطَ: خۆشنووسـەکە نووسینەکەی زۆر قوڵ نەکرد.
تحـادَبَ: بـەمانا (حَـدَبَ) دێ ٥ بـە ئەنقەست پشتی خۆی کوڕ کرد.
تَحَدَّبَ علیه: بەمانا (حَدَبَ علیه) دێ.
تَحَـدَّبَتِ المـرأة علـى ولـدها: بـەمانا (حَدِبَتْ) دێ.
احدودب: بەمانا (حدب) دێ.
الْأَحْـدَبُ: نـاخۆش و ئـاڵۆزو قـورس: دەگـوترێ: (امـر أحـدَبُ) کارێـکە بەکەس نـاکرێ و دەستەبەر نابێ ٥ رەگێکە لە ئێسقانی باسکدا هەیە.
الْحَـدَبُ: ئەوەیـە لـە زەوی بەرزبێتـەوە تەپۆڵکە ٥ تیلمە دەمارە گڵی پتـەو، بانوێك بەسەر نزمایی دا بڕوانـێ، قورئان دەفەرموێ: ﴿وَهُم مِّن كُلِّ حَـدَبٍ يَنسِلُونَ﴾ ٥ زێـدە گۆشـت و بەرزاییەکە لەپشت پەیدا دەبێ ٥ (حدب المـاء) ئـەو شـەپۆلە ئاوانـەن بەرزدەبنەوە.
حدب الشتاء: جەنگەی سـەرمای زسـتان، (ك: أحدابٌ وحِدابٌ).
الحَـدْباء: دەگـوترێ: (دابـة حـدباءُ) وڵاغێـکە ئێسقانی پشتی دیـارە ٥ (سنة حدباء) ساڵێـکی قـات و قڕییـە ٥ (حالـة حـدباء) بـارو دۆخێـکی نالەبارە کەس لەخۆی دڵنیا نییە.
الآلـة الحـدباء: دارە مـەیت ٥ کـەعبی کوڕی زوهەیر دەڵێ:

وكـلّ ابـن أنثـى وان طالـت سـلامَتُهُ
يومـاً علـى آلـة حَـدباءَ مَحْمُـولُ

الحَدَبَةُ: تەپۆڵکـەی رەقـەڵان و پتـەو ٥ ئـەو بەرزاییانـەی لـە پشـت دەردەکەون.
حَـدَثَ الشَّـيْءُ حـدوثاً وحداثـةً: تـازە پەیدابوو (پێچەوانەی کۆن) ئەگەر وشەی (حدث) لەگەڵ وشەی (قَدُمَ) خرایە رستەوە ئەوە بۆ (مزاوجة)و بۆ گشتگیری دەگوترێ: ئوسلوبێکی بەلاغییـە دەڵێـی (أخـذه ماقـدُم وحَدث).
حـدَثَ الأمْـرُ حـدوثاً: شـتەکە رویـدا روداوەکە هاتە کایەوە.
احـدث الرجـلُ: پیاوەکـە بـێ دەسـت نوێژبوو دەستنوێژەکەی شکا.
أحْـدث الشَّـيْءَ: ئەوشـتەی داهێنـا ٥ دروستی کرد ٥ قورئان دەفـەرموێ: ﴿لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَٰلِكَ أَمْرًا﴾.
أحْـدَثَ السَّـيْفَ: شمشـێرەکەی مشـت و ماڵ کرد.
حَادَثَهُ: قسەی لەگەڵ کرد.
حادث السیف ونحوه: مشت و ماڵی کرد.
حَادَثَ قَلْبَهُ بذکرالله: دڵی خـۆی راهێنـا بەیادی خودا.
حَـدَّثَ: قسـەی کـرد، هـەواڵی دا، فەرمایشتی پێغەمبەری گێڕانەوە.
حَـدَّثَ بالنِّعْمـةِ: سوپاسـگوزاری نیعمەتـەکانی بـوو باسـی کـردن.

حَدَّثَ فلاناً الحديث وبه: هەواڵەکەی بە فلان گەیاند، حەدیثەکەی بۆ ریوایەت کرد.

تَحَدَّثَ: خەڵکەکە قسەی کرد، قسەی بۆکرد.

تَحادَثَ القومُ: قسەیان بۆ یەکتر کرد ٥ کەوتنە گفتو گۆ.

اسْتَحْدَثَهُ: بەدی هێنا، هێنایە کایەوە ٥ بە حەدیثی دانا.

الأَحْداثُ: بارانی پەڵە، بارانی سەرەتای ساڵ.

الأُحْدُوثَةُ: ئەوەیە بکەوێتە سەر زاری خەڵك ٥ دەگوترێ: (صار فلان أحدوثةً): فلانکەس بوبە چیرۆکی سەر زوبانی خەڵك ٥ قسەی نەستەق و گاڵتەو گەپ ٥ قسەی پڕو پوچ.

الحادث: ئەوەی تازە پەیدابێ و سەر هەڵبدا پێچەوانەی (القدیم)ە، (ك: حوادث).

الحادثة: مێینەی (الحادث)ە ٥ بەڵاو کارەسات، (ك: حوادث)ە.

الحداثة: ساڵانی گەنجی ٥ سەرەتاو هەوەڵ ٥ دەگوترێ: (أخذ الأمر بحداثته) لەسەرەتاوە کارەکەی خستە ئەستۆی خۆی.

الحَدَثُ: تەمەن بچوك ئەوەی تەمەنی لە خوار هەژدە ساڵەوە بێ ٥ کاری تازە پەیدابوو ٥ ئیشی خراپ کەلای خەڵك قێزەون بێ ٥ لەش پیسییەکی مەعنەوی کە بە دەستنوێژگرتن و غوسڵکردن تەیەموم کردن نامێنێ.

حَدَثُ الدهر: بەڵاو کارەساتی رۆژگار، (ك: أحداث)ە.

الحِدْثُ: ئەو کەسەیە زۆر قسەبکاو جوان شست رون بکاتەوە ٥ دەگوترێ: (فلان حِدْث فلان) فلانکەس وتەبێژی فلانە بە ناوی ئەوەوە قسە دەکا ٥ (حِدْث نساء) بە ناوی ژنانەوە قسە دەکا داکۆکییان لێ دەکا (حِدْثُ ملوك) وتەبێژی پاشایانە.

الْحَدَثان: شەوو رۆژ.

حَدَثان الدهر: بەڵاو کارەساتی رۆژگار.

الحِدثان: سەرەتا دەگوترێ: (حِدْثان الشباب) سەرەتای گەنجییەتی.

الحِدیث: زۆر بڵێ ٥ کەسێك زۆری حەدیث ریوایەت کردبێ.

الحَدیث: هەر قسەو باسێك بگێردرێتەوەو بگوترێ: دەڵێن: (الحدیث ذوشجون) قسەیەکە کەسانی تری پێ ئاگادار دەکرێتەوە ٥ هەروا ناوە بۆ گفتارو کردارو هەڵوێستی پێغەمبەر (د.خ) ٥ بەمانا تازە بابەت دێ دەگوترێ: (هو حدیث عهد بکذا) ئەو لەو بارەوە تازەیەو لێی شارەزانییە.

علم الحديث: زانیاریو زانستێکه لەبارەی گوفتارو کردارو هەڵوێستەکانی پێغەمبەر (د.خ) لە ژیانیدا چۆنیەتی ریوایەت کردنیانو حاڵو وەزعی ئەوانەی حەدیثەکەیان ریوایەت کردووەو ئەندازەی راستیو دروستی وەپاڵدانی ئەو حەدیثانە بۆ پێغەمبەر (د.خ)و گەلێ لایەنی تر.

اَلْمُحْدَثُ: شتێکە نەلە قورئانو نەلە حەدیثدا نەبە ئیجماع باسی کرابێ، (ك: محدثات) دەگوترێ: (مُحْدَثَاتُ الأمور).

اَلْمُحْدِثُ: تازە گەریکەر لە فەنو زانستدا.

اَلْمُحْدَثُون: زاناو رۆشنبیرەکانی دوا سەدەکانی ناوەڕاست.

اَلْمُحَدِّثُ: ئەو راویانەی حەدیثی پێغەمبەریان ریوایەت کردوە.

اَلْمُحَدَّثُ: ئەوەی گومانی راستو دروست بە خەڵك بەرێ.

حَدَجَهُ حَدْجاً: کاڵەکە مارانەی تێگرت.

حَدَجَ فلاناً بِسَهْمٍ ونحوه: تیری تێگرت.

حَدَجَ ببصره: چاوی تێ بڕی سەرنجی خۆی خستە سەر، لە حەدیثی ئیبنو مەسعوددا هاتووە دەفەرموێ: (حَدِّث الناسَ ما حَدَجوك بأبصارهم) هەروا بەمانای تێڕوانینی سوکایەتی پێکردنو رق لێبوونەوە سەیری کرد.

حَدَجَهُ بذنبِ غيره: تاوانی خەڵکی تری وەپاڵدا.

حَدَجَ البعيرَ: بارەکەی لە پشتی حوشترەکە بارکردو شەتەکی دا.

حَدَجَ فلاناً ببيع سوء أو متاع سوءٍ: فلانکەسی تووشی زیان کرد بەوە کە مامەڵەی خراپی لەگەڵیدا کرد یان کاڵای خراپی دایە.

احدجت شجرة اَلْحَنْظَل: درەختی گوژاڵك کاڵەکە مارانەکانی خۆی دەرکردن.

اَحْدَجَ البعيرَ: باری لە حوشترەکە بارکردو شەتەکی دا.

حَدَجَ ببصره: نیگای خستە سەرو چاوی تێبڕین.

حَدَجَ الشَّيْءَ: چاوی لە شتەکە بڕیو زۆری سەیر کرد.

الحِدْجُ: بار، هەر شتێك بە ولاخ بگوێزرێتەوە ٥ هەروا ناوە بۆ کەژاوەو بارگەنەی ئافرەتەکە، (ك: حدوج وحُدُج)ە.

الحُدْجُ: کاڵەکە مارانە ٥ کاڵەکی وردی نەگەیشتو (زرکە تاڵ).

اَلْحَدَجُ: بەمانا (الحُدْجُ) دێ ٥ هەروا ناوە بۆ باڵندەیەك لەشێوەی (قەتێ) دایە.

أبو حُدَيج: لەقلەق.

المِحْدَجُ: ئامێری داخکردنی حوشتر.

حَدَّ السيف ونحوه حِدَّةً: شمشێرەکە بڕندە بوو.

حَدَّت الرائحة: بۆنەکە زۆر کەسکون بوو.

حَدَّ الرجلُ: پیاوەکە زۆر بە نیشات بوو دڵی قایمو خۆراگر بوو.
حَدَّ علی غیره: رقی هەڵساو قسەی رەقی بەکابرا گوت.
حَدَّ في معاملاتە: لە مامەڵەو هەڵسو کەوتیدا زۆر بەلای خۆیدا داتاشی.
حَدَّت المرأة علی زوجها حداداً: ژنەکە بۆ مردنی مێردەکەی خۆی رەشپۆش کردو وازی لە خۆرازاندنەوەو خۆ ئارایشدان هەڵگرت.
حَدَّ السیفَ حداً: شمشێرەکەی مشتو ماڵ کرد.
حَدَّ بصره الیە: بە سەرنجەوە سەیری کرد.
حَدَّ الأرض: سنوری بۆ زەوییەکە دانا لە پارچەکانی تر جیای کردەوە.
حَدَّ الشَّیءَ من غیره: شتەکەی جیاکردەوە لە شتەکانی تر هەڵی هاوارد.
حَدَّ فلاناً عن الأمر: فلانکەسی لەوکارە لادا.
حَدَّ الجانیَ: حەدێی شەرعی بەسەر تاوانکاردا چەسپاند ◊ سزای شەرعی لە تاوانکار ستاند.
حُدَّ فلان حَدّاً: لە رزقو رۆزی فلانکەسی کەمکردەوە.
أَحَدَّت المرأةُ: ئافرەتەکە خۆی بۆ مردنی مێردەکەی لەخم گرت ◊ خۆی رەشپۆش کرد.
أَحَدَّت السَّیفَ والسکین: شمشێرەکە یان چەقۆکەی تیژکرد.
أَحَدَّ بصره الیە: چاوی تێ بری زۆری سەیرکرد.
حـادّت الأرض الأرض: ئەو پارچە زەوییە هاو سنووری فلان پارچە زەوییە.
حـاد فـلان فلانـاً: فلانکەس بووبە جیرانی فلانکەس ◊ رقی لێ هەڵساو لێی یاخی بوو، قورئان دەفەرموێ: ﴿أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّهُ مَن يُحَادِدِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَأَنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا﴾.
حَدَّدَ علی الشَّيْءَ: سنووری لەسەر شتەکە دانا.
حَدَّدَ علی فلان: فلانکەسی مەنع کرد لەوەی بە ویستی خۆی کاروباری خۆی بەڕێوەبەرێ.
حَدَّدَ الیە وله: قەصدی کرد.
حَدَّدَ السَّیْفَ ونحوه: تیژی کرد.
حَدَّدَ الشَّيْءَ: شتەکەی دیاری کرد ◊ دەگوترێ: (حدّد زمن المقابلة ومکانها) کاتی چاو پێکەوتنەکەو شوێنەکەی دیاری کرد.
حَدَّدَ السلطانُ اقامة فلان: پاشا مانەوەی فلانو شوێنی لێ مانەوەکەی دیاری کرد.
حَدَّدَ معنی اللفظ أو العبارة: مانای وشەو رستەکانی شی کردەوە.
احْتَدَّ: بەمانا (حَدّ) دێ.
تحادّوا: هەندێک لەوانە بوون بە جیرانی هەندێک لە ئەوان.

تَحَدَّدَ: دیاری کرد.

استَحَدَّ: کێردەکەی تیژکرد ٥ بە تیغی تیژ سەرو ریشی تاشی.

حُدادُكَ أن تَفْعَلَ كذا: هەموو توانـاو هێزی تۆ ئەوە بوو ئەوە بکەی.

الْحِدادُ: بەرگی تازیەو کۆتەڵ ٥ رەشپۆشی.

الحِدادَةُ: ئاسنگەریو پیشەی ئاسنگەری کردن.

الحَدُّ: پەردەو نێوان لە نێوان دوو شتدا.

الْحَدُّ من كل شيئ: لـە هـەر شتێـك لاتیژەکـەی، کۆتـایی ئـەم سـەرەو سەری شت ٥ دەگوتریٚ: (وضع حداً للأمر) سنورێکی بۆ شتەکە دانا.

الْحَدُّ من كل شيئ حدته: لەهەر شتێك تیژاییەکەی.

الْحَدُّ من الخمر والشراب: هەڵچوونی شەراب.

حدّ الرجل: زەبرو زەنگی پیاو، مەردایەتی لە بەهانا چوونی لیٚ قەوماوان ٥ لە زاراوەی شەرعدا سزایەکی دیاریکراوە پێویستە لە تاوانکار بسەنریٚ ٥ هەروا وشەی (الحدّ) لە زاراوەی مەنطیقیەکان دا بریتییە لە پێناسەی شت ٥ رستەیەکە قسەیەکە ئامـاژە بکـا بـۆ خـودی شتەکەو جەوهەرو کاکڵەکەی دەربخا، (ك: حُدُودَ)ە.

حدود الله: ئەوەیە خودا بە فەرمانو نەهیەکانی سنورداری کردبن.

الحَدَدُ: یاساغ ٥ دەگوتریٚ: (أمر حَدَدٌ) شتێکە نەگونجاوو پوچو یاساغە ٥ یان بەمانا (چارنیە) دەگوتریٚ: (مالی عن هذا الأمر حَدَدٌ) لە کردنی ئەم کارەدا ناچارم بەدەست خۆم نیە هەر دەبیٚ بیکەم.

الحداد: ئاسنگەر؛ ئاسن گەرم دەکاو بە چەکوچ دەیکوتیٚ بۆئەوەی شتێکی لیٚ دروست بکا بە ویستی خۆی ٥ هەروا بەمانا ئاسن فرۆشیش دیٚ ٥ کاربەدەستی بەندیخانە.

الحِدَّةُ: رق هەڵسانو دەمار گیریٚ ٥ دەگوتریٚ: (أخذته حِدَّة الغضب) رقی هەڵساو تورە بوو، هەروا دەگوتریٚ: (هو معروف بحدة التفكير) ئەو پیاوە بە بیرتیژو بیر قوڵو سیاسیو لێزان بەناوبانگە.

الحَدِيدُ: ئاسن، عونصورێکی فلزییە موغناتیس کێشی دەکا ٥ ژەنگ دەگریٚ، ئاسنی نەرمو ئاسنی زۆر رەق هەیە، (ك: حدائد)ە دەگوتریٚ: (فلان حديد فلان) فلانکەس جیرانی فلانکەسە هەرکاتیٚ خانوویان بە تەنیشت یەکترەوە هەبوو یان زەویو ملكو ماڵیان لە پەنایەکەوە هەبوو ٥ دەگوتریٚ: (داری حديدة دارك) ماڵم جیرانی ماڵی تۆیە.

المحدود: بیٚ بەختو کەم شانس ٥ دەگوتریٚ: (تفكيره محدود) بیرو بۆچوونی تەسكو کەم مەودایە.

حَدَرَ الشَّيْءُ حَدْراً: شتەکە پڕبوو ئەستوور بوو ە دەگوترێ:

حَدَرَ الرجلُ: پیاوەکە قەڵەو بوو خۆی داڕشت‌و تێك سمڕا.

حَدَرَ جلده: پێستی ئاوساو ئەستوور بوو.

حَدَرَت العينُ: چاوەکە ئەستوور بوو زەق بوو.

حَدَرَ الشَّيْءَ حُدوراً: لە بەرزاییەوە شتەکەی هێنایە نزمایی.

حَدَرَ الحجرَ: بەردەکەی جوڵاندو خولاندی.

حَدَرَت العينُ الدمعَ وبالدمع: چاو فرمێسکی باراند.

حَدَرَ اللثامَ عن فمِهِ: ئەوشتەی دەم‌و چاوی خۆی پێ داپۆشیبوو لایدا.

حَدَرَ الدواءُ البطنَ: دەرمانەکە کاری لە گەدەی کرد سکی چواند.

حَدَرَ السفينةَ: کەشتییەکەی لەسەرچاوەی روبارەکەوە پاڵ پێوەنا بەرەو خواری روبار.

حَدَرَ السفينة في الماء: کەشتییەکەی خستە ناو ئاوەکەوە.

حَدَرَ الثوبَ: درێژی قوماشەکەی کەم کردەوە بەوە کە قەراخەکەی هەڵپێچا.

حَدَرَ القراءةَ والاقامةَ: پەلەی کرد لە خوێندنەوەو بانگدان وقامەت کردندا.

حَدِرَت العينُ حَدَراً: چاوەکە خێل بوو دەگوترێ: (حَدِرَ الرجلُ) (هو احْدَرُ وهي حدراءُ).

أحْدَرَ: بەمانا (حَدَرَ) دێ.

إنْحَدَرَ: دابەزی داکەوت.

تَحادَرَ: بەربۆوە، دابەزی.

تَحَدَّرَ الشَّيْءُ: شتەکە بەرەو پیری هات.

الأُحْدُورُ: ئەو شوێنەیە شتی لێوە دێتە خوار.

الْحَادِرُ: رەوشت جوان، جەستە رێك‌و پێك‌و گۆشتن‌و دامەزراو ە دەگوترێ: (غلام حادِر) لاوێکی رەوشت بەرزە ە بەمانا بەرزو بڵند دێ دەگوترێ: (جبل حادر) کێوێکی بەرزە.

الحادرة: مێینەی (الحادر)ە.

الحادور: بەمانا (الأحدور) دێ ە گوارە لە گوێدا ە دەرمانێك سکی پێ بچێ، قەبز رەوان بکا.

الحَدْرُ: تەپۆلکەی پتەو لەسەر زەوی ە بەمانا (گورج‌و بەپەلە)ش دێ دەگوترێ: (رجل حَدْر) پیاوێکی گورج‌و گۆڵ بەپەلەیە.

الحَدَرُ: چاڵ‌و چوێڵی ناو زەوی.

الحدراء: بەمانا (الأُحْدور) دێ.

الحَدْرَةُ: زیپکەو کوان کەلە پێڵوی چاو دەربێ‌و چاو بهاوسێ.

الحُدُورُ: شوێنی چاڵ ە ئەندازەی ئەو ئاوەی لە بەرزاییەوە هەڵ دەڕژێ.

الْمُنْحَدِرُ: بەمانا (الأُحدُورُ) دێ.

حَدْرَجَ الشَّيْءَ: شتەکەی خولاندەوە ە لوسی کرد سفت‌و سۆڵی کرد.

حَدْرَجَ الحبلَ: گوریسەکەی باداو گشتی کرد، پتەوی کرد.

الحَدْرَجُ: بچوك ٥ کەس ٥ دەگوترێ: (مابالدار من حَدْرَجٍ) کەس لە خانووەکەدا نییە.

الحُدْرُجُ: سفتو لوس.

الحُدروجُ: بەمانا (الحُدْرُجُ) دێ.

المُحَدْرَجُ: قامچی، دارو شوڕکی فەلاقە کردن.

حَدَسَ في الأرض حَدْساً: بە نەشارەزایی بە زەوییەکەدا ڕۆیی.

حَدَسَ في السير: بە گورجی ڕۆیی زۆر قورتو پێچی کردن.

حَدَسَ في الأمر ونحوه: گومانی بردو مەزندەی کرد.

حَدَسَ الشَيْئَ: شتەکەی مەزندە کرد.

حَدَسَ على فلان ظَنَّهُ: ناواتەکەی لە فلانکەسدا نەهاتە دی.

حَدَسَ الكلام على عواهنه: قسەکانی کردن بەبێ ئەوەی بزانێ ئاخۆ ڕاستن یان نا.

حَدَسَ الشَيْئَ برجله: شتەی ژێرپێ داو بەسەریدا ڕۆیی.

حَدَسَ فلاناً بسهم ونحوه: تیری لە فلانکەس گرت.

حَدَسَ الناقةَ وبها: حوشترەکەی پیخ دا ٥ یخی داو کێردی لە گەردنی ناو سەری بڕی.

حَدَسَ الشاةَ: مەڕەکەی پاڵ خست بۆ سەربڕین ٥ سەری بڕی.

حَدَسَ الرجل: پیاوەکەی بە زەویدا دا ٥ دەگوترێ: (حدس بە الأرض) بە زەوی کێشا.

تَحَدَّسَ الأخبارَ ونحوها: هەواڵەکانی جوان گێڕانەوە.

الحَدْسُ: دەرك کردنی بەدەرکردنێکی ڕاستەوخۆ.

الحدسية: ڕێبازێکە دەڵێ دەبێ زانیاری بە شێوەیەکی ڕاستەوخۆو بە هەستەکان دەستەبەر بکرێ.

حَدَقَ المريضُ ونحوه حَدُوقاً: نەخۆشەکە چاوی کردنەوە ورد ورد پێی ڕوانینو چاوی بەدەوری خۆیدا گێڕا.

حَدَقَ بە: دەورەی دا چوارلای لێ گرت.

حَدَقَ فلاناً حَدْقاً: ڕەشایی هەنگاوت.

حَدَقَ الشَيْئَ بعينه: بەچاو تێبڕینەوە تەماشای ئەو شتەی کرد.

حَدَقَ اليه: بە سەرنجەوە بۆلای شتەکەی ڕوانی.

أحدقت الأرض: زەوی هەمووی بوو بە باخو باخات.

أحْدَقَ بە: بەمانا (حَدَقَ) دێ ٥ واتە دەورەی دا.

حَدَّقَ بە: بەمانا (حَدَق) دێ.

حَدَّقَ اليه: زۆری تێ ڕوانیو بەوردی سەیری کرد.

الحَدَقَةُ: ڕەشێنەی چاو، (ك: حَدَقٌ وحداقٌ)ە ٥ دەگوترێ: (هو من رماة

الحدق) بە کەسێك دەڵێن لێزان‌و دەست ڕەنگین بێ لە بەڕێوە بردنی ئیش‌و کاردا ٥ هەروا دەگوترێ: (تكلمت على حَدَق القوم) واتە: قسەم بۆ خەڵکەکە کرد هەموو چاویان تێ بڕیبووم.

الحديقة: باخ ٥ هەر زەوییەك درەختی بەردار یا دارخورمای تێدابێ‌و پەرژینی بۆ کرابێ.

حَدِلَ حدلاً: لە ڕێگای ڕاست لای دا، ستەمی نواند ٥ دەگوترێ: (حَدِلَ عليه): ستەمی لێکردو دوژمنایەتی نواند ٥ لاسەنگ ڕۆیی ٥ بە سروشت ملی خواربوو یان بەهۆی ئێش‌و ئازارەوە ملی خوار کردبوو ٥ دەگوترێ: (هو أحدل وهي حدلاء).

حَادَلَهُ: چاوو ڕاوی لێکرد هەڵی فریواند.

حادل الرامي: تفەنگ هاوێژەکە بەسەر تفەنگەکەیدا چۆمایەوە.

حادل في مشيته: لە ڕۆیشتندا خۆی بادا.

الأحدل: یەك دەست ٥ یەك گون.

الحَدَلُ: نا عادیل، حوکم ناڕەوا، ستەمکار.

الحدَلُ: ئازارێکە لە ملدا پەیدا دەبێ.

حَدَمَه حَدْماً: بە ئاگر گەرمی کرد، یان بە گەرمی خۆر گەرمی کرد.

حَدَمَ الدم: خوێنەکەی زۆر سور کرد تا بەلای ڕەشیدا ڕوانی.

حَدِمَت النار حَدَماً وحَدَمَةً: ئاگرەکە هەڵگیرساو بڵێسەی سەند.

أحْدَمَت النار والحرارة: بەمانا (حدمت) دێ.

أحْدَمَ فلاناً: ڕقی فلانکەسی هەڵساندو تووڕەی کرد.

احتدمت الحرارة والنار ونحوهما: گەرما یان ئاگرەکە پەرەی سەند.

تَحَدَّم: سوتا.

الحَدَمَةُ: دەنگی هەڵگیرسانی ئاگر (قرچە قرچی لرفە لرفی).

حَدا الابلَ وبها حُدءًا: حوشترەکەی لێ خوڕی حودیەی بۆ گوت بۆئەوەی باش بڕوا.

حدا فلاناً على كذا: فلانکەسی نارد بۆسەر فلان....

حَدا الشَّيْءَ حَدْواً: شوێن ئەوشتە کەوت ٥ بەمانا هەرگیزاو هەرگیزیش هاتووە ٥ دەڵێ (ما أفعل ذلك ماحدا الليل والنهار) هەروا بەمانا لێکۆڵینەوەو توێژینەوە لە شت هاتووە.

احتدى الشَّيْءَ: بەمانا (حداه) دێ.

تحدّى الشَّيْءَ: شوێن ئەوشتە کەوت.

تحدى فلاناً: داوای بەرامبەری‌و پێشبڕکێی لەگەڵ داکرد ٥ ڕەدی دایەوە تەحەدای کرد.

الأحْدُوَّةُ، والأُحْدِيَةُ: گۆرانییەکە بۆ حوشتر دەگوترێ: بۆئەوەی باش بڕوا، (ك: أحادي).

الحادي: ئەو کەسەیە بە گۆرانی گوتن حوشتر لێ دەخوڕێ، (ك: حداةٌ)ە.

حادي النجم: ناوه بۆ پێنج ئەستێره یان بە ئەستێرەیەك دەگوترێ: دەكەوێتە نێوان ئەستێرەی ثورەییاو جەوزاء.

الحداءُ: حودیە ٥ گۆرانییەكە بۆ حوشتر دەگوترێ.

الحَدَى: هەتا هەتایە، هەرگیزاو هەرگیز.

الحَـدْواءُ: بای شەماڵ، چونكە ئەویش هەور لێ دەخورێ.

الحُدَيَّا: كێشەو نیزاع ٥ تاقە بەرامبەرو هاوشان.

حَذَّه حَذّاً: خێرا بڕییەوە.

حَذَّ الشَّيْئُ حَـذَذاً: شتەكە دوایی هات دوا بڕاو بوو.

حَذَّ في سيره، حَذَّ في كلامه، حَذَّ في عمله: لە رۆیشتندا لە قسە كردندا لە ئیش كردندا گورج و گۆڵ بوو.

الأحَـذُّ: سفت و لوس بەجۆرێك هیچی پێوە نەنووسێ ٥ دەگوترێ: (سیف أحَـذُّ) شمشێری بڕندەو خێرا بڕ ٥ (أمر أحَذّ) دڵێكی زیرەك و هەست و بیر تیژ (فلان أحَـذُّ) فلانكەس بێ خێرەو هیچی لەدەست هەڵنایە ٥ یان هەژارو دڵنەرمە.

أَلحَذَّاءُ: (رحِمُ حَذّاء) خزمایەتی دابڕاو ٥ (عزيمة حَـذّاء) سوور بوون لەسەر ئەنجامدانی كار ٥ (قصيدة حَـذّاء) چامە شیعرێكە لەبەر باشی و رەوانی زوو بە ناو وڵات دا بڵاودەبێتەوە ٥ (حاجة حَـذّاء) كارێكە زوو ئەنجام دەدرێ.

الْحَذَذُ: بەلای زانایانی عوروزەوە كەوتنی وە تەدە لە بەحری كامل ٥ دەبێتە (مفاعلن مَعِلن).

الْحُذَّةُ: پارچە (كوت) دەگوترێ: (أعطاه حُذَّةً من اللحم) ٥ كوتە گۆشتێكی پێدا.

حَذِرَ حَـذَراً: بەخەبەر بوو خۆی ئامادە كرد.

حَذِرَ الشَّيْئَ ومنه: لێی ترساو خۆ پارێزی لێكرد.

حاذَرَهُ محاذَرةً وحِذاراً: هەریەك لەو دوانە یەكتریان ترساندو لەیەك ترسان.

حَذَّره الشَّيْئَ ومنه: لەو شتە ترساندی ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ﴾.

الحاذورة: كەسێك زۆر حەزەری هەبێ و شت لێك بداتەوە.

حَـذارِ: (اسم الفعل)ە بەمانا فیعلی ئەمرە واتە: بترسە.

الْحَـذَرُ: دەگوترێ: (حَـذَرَكَ زيداً) واتە لە زەید بترسە ٥ قورسایی و گرێیەكە لە چاودا پەیدا دەبێ بەهۆی زەختێك كە رێی دەكەوێ ٥ هەروا بەمانا حەزم و وره بەرزی دێ ٥ دەگوترێ: (لابْنُ حَـذَر وأحـذارِ) كورێكی خاوەن حەزم و خۆپارێزییە.

الْحَذُرُ: كەسێك زۆر شت لێك بداتەوەو بترسێ.

الحِذْرِيَّةُ: (حِذرِيَّة الديك) پەڕی ملی کەڵەشێر، (ك: حَذاری وحَذار)ە.

الحَذيرُ: ترسێنەر دەگوترێ: (أنا حذيرك منه) من ترسێنەری تۆم لەو شتە.

المحذور: شتێك خۆی لێ دەپارێزرێ قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا﴾.

المَحْذورَةُ: خودی ترسان‌و ترسەکە ٥ بەلاو کارەسات ٥ هاوارو دەنگی ترسێنەر، ئەسپ سواری هێرش بەر.

حَذَفَ الشَّيْءَ حَذْفاً: لەلایەکەوە فڕتاندی لێی فڕتاند ٥ دەگوترێ: (حَذَفَ الحجام الشَّعْرَ): کەڵەشاخ گرەکە مووەکانی هەڵپاچین.

حَذَفَ بالعصا ونحوه: بەگۆچان لێیدا دار عەصاکەی تێگرت.

حَذَفَهُ بجائزة: بەخششی پێدا بۆئەوەی خۆشەویستی خزمایەتی لە نێوانیاندا بەهێز ببێ.

حَذَّفَ الشَّيْءَ: شتەکەی ڕێك خست راستەو پاستەی کرد ٥ دەگوترێ: (حَذَّفَ الحجام الشَّعر) کەڵەشاخ گرەکە مووەکانی ڕێك خستن.

حَذَّفَ الخطيبُ الكلامَ: وتاربێژەکە قسەکانی ڕێك خستن‌و جوان رازاندنیەوە.

احْتَذَفَ الثوبَ ونحوه: هەندێکی لە قوماشەکە بڕی.

الحُذافَةُ: ئەوشتەی ببڕدرێ‌و فڕێ بدرێ ٥ شتی کەم ٥ دەگوترێ: (في رحله حُذافة) لە بارەکەی کەمێ لە خواردەمەنی هەیە.

الحَذَفُ: مەرو ماڵاتێکی رەشی روت‌و بێ توکە قەبارە پچوك‌و بێ کلك‌و گوێچکەن ٥ جۆرێکن لە مراوی پچوك ٥ گەلاو پرژی روەك.

الحَذْفاءُ: گوێی پچوك کەئەوەندە پچوك بێ بە ئاستەم دیاربێ.

الحِذْفَةُ: پارچەیەکی بڕدراو لە قوماش‌و شتی وەها.

المَحْذوفُ من الزقاق: کوندەو مەشکەی هەنگڵ بڕاو ٥ لەزاراوەی زانا عوروزییەکاندا بەوو بەشە کرتاوە دەگوترێ: کە لەکۆتایی سەبەبی خەفیف دەفرتێندرێ.

حَذْفَرَهُ حذفرةً وحذفاراً: شتەکەی پڕکرد.

الحذفار والحُذْفُورُ: لایەن‌و شوێن ٥ ناوچە، (ك: حذافير)ە دەگوترێ: (أخذ الشيئ بحذافيره) شتەکەی بەتەواوی وەرگرت هیچی نەهێشتەوە ٥ هەموو لایەن‌و ئەملاو ئەولای هەڵگرت.

حَذِقَ الخلُ ونحوه حُذوقاً: سرکەکە زۆر مزربوو گەستی.

حَذَقَ الخلُ ونحوه اللسانَ: سرکەکە زمانی بەست بە مزرایەتیەکەی.

حَذَقَ فلان الشَّيْءَ حِذقاً: فلانکەس شتەکەی بڕیەوە.

حَذَقَ العمل وفيه: لە کارەکەدا کارەمابوو باش چووە ناو نیشەکەوەو تێیدا دەست

رەنگین بوو دەگوترێ: (هو حاذق).
أَحْذَقَهُ: وای لێکرد کارامـا بـێ لێـزان‌و دەست رەنگین بێ.
إِنْحَذَقَ: دابڕا، بڕایەوە.
تَحَذَّقَ: بـوو بـە کارامـا ٥ لافـی لێزانـی‌و کارامایی لێدا.
الحُـذاقِيّ: کێـردی تیـژکراوی بڕنـدە ٥ دەگوترێ: (رجـل حـذاقی) پیاوێـکی قسەزان‌و بەڵگە دروستە ٥ قسەکانی وەکوو دوخ ڕاستن ٥ شتی زۆر مزرو ترش.
حذِلَتْ عَيْنُهُ حَذَلاً: چاوەکانی لەبەر زۆر گریـان سـوور بـوون ٥ برژانگـەکانی بـەهۆی زیپکـەو پرۆشـەوە کـە لـە پێڵۆی چاوەکان هاتوون هەڵوەرین ٥ (هي حَذِلَة وحَذْلاء).
أَحْذَلَ البكاءُ أو الحرُّ العَيْنَ: بە گریان یـان گــەرمایی، برژانگـــی چـــاوەکانی هەڵوەرین.
الحُذالُ: صەمغێـکی سـورە لـە درەختـی سـەموور دێتـە دەرەوە عـەرەب پێـی دەڵێن (حیض السَّمُر).
الحِذْلُ: ئەصڵ، بناغـە، دۆخێنـی دەرپـێ ٥ دامێنی دەرپـێ‌و کـراس ٥ دەگـوترێ: (هـو في حـذل أمـه) ئـەو لـە باوەشی دایکیدایە.
حَذْلَقَ: زیاد لە توانای خۆی لافی لێدا ٥ لافـی لێزانـی‌و عـاقڵ مەنـدی لێـداو واش نەبوو.
تَحَذْلَقَ: بەمانا (حَذْلَقَ) دێ ٥ دەگـوترێ: (هـو يتحـذلق في كلامـه) بـە قسـەی خـۆی هیچـی نەهێشـتۆتەوە لافـی لێزانی‌و کارامایی لێدەدا.
الْحِـذْلِقُ مـن الرجـال: پیـاوی زۆر بڵـێ‌و سەر ڕەق.
الْحَذْلَقَةُ: چاو گێڕان.
حَـذْلَمَ: پەلـەی کـرد دەتگـوت قلمبـاز دەهاوێ.
تَحَذْلَمَ: بەمانا (حَذْلَمَ) دێ.
الحـذلوم: پیـاوی قاڵـب سـووکی گـورج‌و گۆڵ.
حَـذَمَ في كـذا حـذماً وحَـذَماناً: پەلـەی کـرد دەگـوترێ: (حَـذَمَ في مشـيه، حَـذَمَ في قراءته وحذم في طيرانه) پەلـەی کـرد لـە رۆیشـتنیدا لـە خوێندنەوەیـدا لـە فڕیـندا ٥ ئیمـامی عومـەر دەفـەرموێ: (إذا أذنت فَتَرَسَّلْ وإذا أقمتْ فاحْذَم) کە بانگـت دا وشـەکان لەسـەرەخۆ بڵـێ‌و درێـژیان بکـەرەوە ٥ کـە قامـەتت کـرد خێرا خێرا وشەکان بڵێ‌و پەلەبکە.
حَذَمَ الشَّيْءَ حَـذْماً: شتەکەی بەخێرایی کـەرت کردو بڕیەوە ٥ (هو حاذم وحذيم).
الحَـذِمُ: بڕنـدەو تیـژ ٥ دەگـوترێ: (سـیف حاذم) شمشێرێکی بڕندەیە.
الحُـذَمُ: کەروێشـکی گـورج‌و گـۆڵ ٥ دزی کاراما.
الْحُذمُ: کورتە باڵای هەنگاو کورت.
الحِذِيمُ من السيوف: بڕندەو تیـژ ٥ (ومـن الرجال) کاراماو لێزان.

الحُذمُور: هەموو ○ دەگوترێ: (أخذ الشَّيْءَ بحذموره وبحذاميره) هەموو شتەکەی هەڵگرت هیچی نەهێشتەوە.

الحُذنُ: ناوقەدی کراس، شوێنی بەستنی پشتێن لە ناوقەدی کراس.

الحُذلَةُ من الرجال: کورتە بالاو گوێ بچوك.

حَذا النَّعلَ حَذواً: ئەندازەی نەعلەکەی گرتو لەسەر شێوەی ئەو نەعلەی تری تاشی، بڕی.

حَذا فلان حذو فلان: فلان شوێن پێی فلانی هەڵگرت ئەوچی کرد ئەویش کردی.

حَذا لفلان نعلاً: نەعلێکی بۆ فلانکەس دروست کرد.

حَذا فلاناً شَيْئاً: شتێکی دا بە فلانکەس.

حَذا الجِلْدَ ونحوه حَذياً: پێستەکەی بڕی هەڵی دڕی.

حَذا الشرابُ لسَانَهُ: شەرابەکە زوبانی تفت کرد.

حَذا فلاناً بلسانه: بە زوبان رەخنەی لە فلان گرت.

أحذاهُ: پێی بەخشی ○ لە حەدیث دا هاتووە: (مَثَلُ الْجَلِيسِ الصَّالِحِ مَثَلُ الدَّارِيِّ إِنْ لَمْ يُحْذِكَ مِنْ عِطْرِهِ عَلِقَ بِكَ مِنْ رِيحِهِ).

أحْذاهُ طَعْنَةً: زەبرێکی کوشندەی لێدا.

حاذاه محاذاةً وحِذاءً: کەوتە بەرامبەری و روبەڕوی.

احْتَذى: پێلاوی کردن.

احْتَذى الحِذاءَ: پێلاوی لەپێ کردن.

احْتَذى مثال فلان أو على مثاله: لەسەر شێوەی ئەو هەڵس و کەوتی کرد.

تحاذى القومُ الشَّيْءَ: قەومەکە شتەکەیان دابەش کرد.

اسْتَحْذاهُ: داوای پێلاوی لێکرد، داوای بەخشش و پاداشی لێکرد ○ دەگوترێ: (اسْتَحْذَيْتُهُ فحذاني).

الحاذي: پێلاو لەپێکەر.

الحِذاءُ: نەعل و پێلاو سمی حوشترو ئەسپ و رەشە وڵاخ.

حِذاء الشَّيْءَ: بەرامبەری شت ○ (داری بحذاء داره) ماڵم بەرامبەر ماڵیانە.

الحُذاوةُ: ئەوەی بەردەبێتەوە لە پێست و ئەوەی لێی دەکرێتەوە.

الحُذايَةُ: بەشە تاڵانی و بەشە دەسکەوتی شەڕ.

الحَذّاءُ: پێنەچی پێلاو دروستکەر ○ پێلاو فرۆش.

الحِذوةُ: بەمانا (الحَذاوةُ) دێ ○ توێیەك لە گۆشت ○ پارچە گۆشتێك.

الحُذيّا: بەمانا (الحذاية) دێ ○ دیاری دانە بەمزدە هێنەر ○ بەرامبەر ○ دەگوترێ: (هو حُذيّاك) ئەو بەرامبەری تۆیە.

الحَذِيَّةُ: عەطاو بەخشش.

المِحْذي: ئەو چەقۆوەی گۆشتی پێ کوت کوت دەکەی.

أَلْمِحْــــذاءُ: تانـــــەدەرو عــــەیبگرو لەکەدارکەری ناموسی خەڵك.
حَرَبَهُ بالحَرْبَةِ حَرْباً: بـە حەربە زەبرێـکی لێدا.
حَرَبَ حَرْباً: هەرچی هەیبوو لێی ستاند ○ دەگـوترێ: (حَـــرَبَ فلانـــا مَالَـــهُ) ماڵەکەی لە فلاّنکەس ستاند.
حَرِب حَرَبـاً: هـەموو مـاڵو سامانەکەی لێ زەوت کرا ○ زۆر رقی هەڵسا.
أَحْرَبَ النَخْلُ: خورماکە تۆوەکەی دەردا.
أَحْرَبَ الرجلُ النَّخْلَ: پیاوەکە خورماکەی موتوربە کرد بەتۆو.
أحْرَبَ الحَرْبَ: شەڕەکەی هەڵگیرساند.
أحْـرَبَ فلانـاً: شـارەزایی کـرد بۆئـەوەی دەستکەوتی شەڕی بەرکەوێ.
حَارَبَهُ محاربةً وحِراباً: شەڕی لەگەڵ کرد.
حـــارَبَ اللهَ: لـــە خـــودا یـــاخی بـــوو سەرپێچی فەرمانەکەی کرد.
حَـرَّب السِـنانَ ونحـوه: سـەرە رمبەکـەی تیژکرد.
حَرَّبَ فلاناً: رقی فلاّنکەسی هەڵساند.
حَرَّبَ فلانـاً علـى فـلان: فلاّنکەسـی هـەڵنا بۆسەری، دەنە دەنەی دا پەلاماری دا.
إحْتَرَبـوا: هەندێـکیان دژی هەندێـکیان جەنگان.
تحاربوا: بەمانا (احتربوا) دێ.
إحْرَنْبَـــــى: رقو کینــــەی خـــۆی لێ خواردەوەو خـۆی ئامـادەکرد بـۆ داخ پێ رشتنی.

إحْرَنْبى المكانُ: شوێنەکە بەرفراوان بوو.
الحَــرْبُ: شـەڕ لـەنێوان دوو کـەسو دوو تاقمدا.
الحَرْبُ الباردةُ: ئەومیـە هەریەکـە لـەو دوو لایەنــە دژی یــەکتر کاربکــەن بــەبێ ئــەوەی بگاتــە حاڵــەتی پــەلاماردانو لێکدان، (ك: حُـرُوب)ە ○ دەگـوترێ: (قامت الحـرب علـى سـاق) شـەڕەکە گـــــەرم بـــــوو، زۆر بەزەحمـــــەت دادەمرکێتــەوە ○ (رجـــل حَـــرْبٌ) پیاوێـکی ئازایەو چاو نەترسە.
حرب لي و عليّ: دوژمنمە.
الحَـــرَبُ: فـــەوتانو بـــەهیلاك چـــوون ○ دەگوترێ: (واحَرَبَاهُ) لەکاتی ناخۆشـیو تەنگانــەدا ○ هــەروا نــاوە بــۆ تــۆوی خورما کە لە توێکڵەکەی دابێ.
الحِرْبـاءُ: گیانلەبـەرە خشۆکێـکی بچـوکە وەکـوو (سـام)ی بەڵـەك وایــە چـوار قاچی هەن، سەری زۆر بچوکە رەنگاو رەنگـە لەهـەر جێیـەك بـێ بـەرەنگی ئـەو شـوێنە دەنوێنــێ ○ زۆری حــەز لەبەر خۆرە ○ بە رۆژ خۆی بـەر خـۆر دەداو لـە گـەڵیا دەگـەڕێو تـا ئاوادەبـێ روی تــێ دەکــا ○ نــالی لــە مــەدحی حوجرەکەی دا دەڵێ:

ئەبیری ئەعظەم وەها ئاوی دەدا وەک مەنجەنیق
بۆ دەوامی رۆژ پەرستی جینسی حەربای دێتە ناو

ألْحَرْبَةُ: ئامێرە ئاسنێـکی کورتە، سـەری تیژە لەشەڕدا بەکار دەهێندرێ، (ك: حِرَابٌ)ە.

الحَرَّابَـةُ: ئەوكەسـەی زۆر مـاڵو سـامان داگیربکـا ٥ دەسـتکەوتی زۆربـێ ٥ دەگوترێ: (كتيبةٌ حرّابةٌ) دەستەیەکی شەڕکەری چاکن دەستکەوتیان زۆرە ٥ (امرأة حَرّابـةٌ) ئافرەتێـکی فیتنـەو دوزمـانو ئـاژاوە گێـڕو شـەڕ هەڵگیرسێنەرە.

الحَرِيبـةُ: (حَرِيبـةُ الرجـل) ئـەو مـاڵو داهاتەیەتی پێی دەژیا ٥ هەروا ناوە بۆ دەستکەوتی شەڕ، (ك: حَرَائِبَ)ە.

المحرابُ: ژور، ژووری خودا پەرستیو تێفکـرین ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ مِنَ الْمِحْرَابِ﴾ ٥ هـەروا بـەمانا باڵـە خانـە هـاتووە قورئان دەفەرموێ: ﴿يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَـاء مِـن مَّحَارِيـبَ﴾ ٥ هـەروا بـە پێشـی خـانوو شـوێنی گرنگـی خـانووش دەگـوترێ: هـەروا بـە شـوێنی راوەسـتانو نوێـژکردنی ئیمامیش دەگوترێ: لـە مزگەوتـدا ٥ دەگـوترێ: (رجـل محـراب) پیاوێـکی ئازاو چاو نەترسە، (ك: محاريب)ە.

المِحْرَبُ: من الرجال: بەمانا (المحراب) دێ.

المحروبـــةُ: ئافرەتێـــکە منـــداڵی لێ سەندرابێ.

حَرَثَـهُ حَرْثـاً: دایکرۆشـتو خـواردی، کەوانە کەوانەی کرد کردی بەچەند پارچـەیەکی کەوانـەیی ٥ زۆر بـە توندی شێلای.

الحُرَثَةُ: زۆر خۆر.

حَرَثَ الأرض: بە گاسن زەوییەکەی کێڵا بۆئەوەی کشتو کاڵی تێدا بکا.

حَـرَثَ النّـارَ: ئاگرەکـەی بـە مقـاش تێـك وەردا.

حَـرَثَ الدابّـةَ: وڵاخەکـەی مانـدوکردو برستی لێ بڕی.

حَرَثَ الشَّيْءَ: هەڵی پشکنیو گرنگی پێ داو لێی کۆڵیەوە.

حَرَثَ القَوْسَ: شوێنی هاتوچۆی وەتەری بۆ قەوسەکە دروست کرد.

حَرَثَ المال: ماڵو سامانەکەی کۆکردەوە.

أحرثَ الدابّةَ أو نفسه: وڵاخەکـەی یـان خۆی ماندوو کرد.

احـترثَ الأرض: زەوییەکـەی کـێڵا ٥ (احترث المالَ) ماڵەکەی کۆکردەوە.

الحارِثُ (أبو الحارث): شێر، کونیەی شێر.

الحُراثُ: شوێنی هاتوچۆی وەتەر لە قەوسدا.

الحِرَاثُ: تـیر (سـەرە تـیر) پـێش ئـەوەی تیژ بکرێ ٥ مەجرای قەوس.

الحِراثة: پێشەی جوتیار، وەرزێر.

الحَـرْثُ: کشـتوکاڵ ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ﴾ ٥ زەوی کێڵدراو ٥ رێبـازی خۆڵـە پـەتاوی بەهۆی زۆر پێدا رۆیشتنەوە.

حرث الـدنيا: کـاڵاو شـتومەکی دونیـاییو ماڵو منداڵ.

حرث الآخرة: کردەوەی چاك بـۆ دوارۆژ ٥ پاداشو نازو نیعمەتی قیامەت.

الْحــرّاثُ: ئەوكەسـەی زەوی دەکێڵـێ ٥ وەرزێر، جوتیار.
المحراثُ والمِحْرَثُ: ئامێری زەوی کێڵان ٥ گاسن و هـەوجار ٥ مقاش و کۆڵـەوەژ کـە ئـاگری پـێ تێـك وەردەدرێ ٥ دەگوترێ: (هو محراث حرب).
حَرَجَ أنيابَـهُ حَرْجـاً: ددانـی جیرکردنـەوەو لێکی گیرکردن لە رق و قینا.
حَـرِجَ الصَّـدْرُ حَرَجـاً: سنگی تـەنگ بـوو، هەناسە برکەی پێ کەوت.
حَرِجَتِ العينُ: چاوی سەرسام بوو (حَـرِجَ الیـه) پـەنای بـۆ بـرد لـە ناچاری و تەنگە بەریدا.
حَرِجَ الشَّيْئ: لە شتەکە ترسا.
أَحْرَجَ في يمينه: سوێندەکەی لێ کەوت.
أَحْرَجَ فلاناً: فلانکەسی خستە حاڵـەتی حەرەجـەوە، یـان خسـتیە گێـژاوی تاوانەوە.
أَحْـرَجَ الشَّـيْئَ علـى فـلان: ئەوشـتەی لـە فلان قەدەغە کرد.
أَحْرَجَ فلاناً الى كذا: فلانکەسی ناچارکرد بۆئەوە.
حَرَّجَ الشَّيْئَ: ئەوشـتەی یاساغ کـرد ٥ لـە حەدیث دا هاتووە: دەفەرموێ: (أللّهـم إني أُحَرِّجُ حق الضعيفين: اليَتيمَ والمرأة).
حَرَّجَ عليه: تەنگی پێ هەڵچنی ٥ (حَـرَّجَ في الأمر) بەردەوام بوو لە کارەکـەداو سوور بوو لەسەر ئەنجامدانی.
حَـرَّجَ الحيـوانَ: پـەتی نێچیری لـە ملـی ئاژەڵەکە کرد.
تَحَـرَّجَ: خـۆی لـە شتێـك پاراسـت لـە تەریقبوونـەوەو کردنـی کارێـك کـە تووشـی شـۆکی بکـا ٥ خـۆی لـەوە پاراست ئەو کارە بکا.
تَحَرَّجَ مِنْهُ: خۆی پاراست لەو کارە لەو شتە، هەرچـەند وا چاوەڕوان دەکرا توشی چورتم و کێشە ببێ.
الحارِجُ: گوناهکار.
الحَرَجُ: لق و پۆپی درەختێکی چڕو پڕ کە ناتواندرێ بچیە نێویەوە.
الحَرَجُ مـن النـوق: حوشـتری لـەڕو لاواز ٥ یـان بـە پێچـەوانەوە حوشـتری گۆشتن و قەبارە گـەورە ٥ بارودۆخی نالـەبارو پـڕ تەنگـژە ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿يَجْعَـلْ صَـدْرَهُ ضَـيِّقًا حَرَجًا﴾ ٥ یان دەگوترێ: (حَدِثْ ولا حَـرَج) واتـە: هـیچ گوناهـت ناگاتـێ چی دەڵێی بیڵێ.
الحَـرِجُ: ئەوکەسـەی دەترسـێ لەگـژ نـیش رابچێ.
الحِرْجُ: داوی نێچیرەوان (تـەبك و داوو دان ٥ قلێدەی ملی حەیوان ٥ جەڵەبە مـەڕو بزن)، (ك: حِراجٌ وأحْراج وحِرَجة)ە.
الحَرَجـةُ: درەختێـکە هێنـدە چـڕوپڕە کـەس نـەتوانێ بچـێتە نێـو لـق و پۆپـەکانی ٥ درەختێـکی نـاو دارەسـتان کـە گـەلا خـۆر دەمـی نەیگاتێ، (ك: حرجٌ حِراج).
الحَـروجُ مـن النـوق: ئـەو حوشـترەیە

گۆشتن و قەڵەو بێ.

الحَرِيجُ: شوێنی تەنگەبەر.

المِحْـراجُ: شـەوی زۆر سـاردو تـوش و زریان و کرێوە.

أَلْمُحْرِجَـة مـن الأيمـان: ئـەو سوێندەیە ناچاری دەبێ بیخۆی.

الحُرْجُـوجُ مِـن النـوق: حوشـتری درێـژی گـەورە، حوشـتری بـەهێز ٥ ئـادەمیزادی زەیـن تیـژی دڵ وریـا ٥ بای ساردو بەهێز، (ك: حراجيج)ە.

الحَرْجَفُ من الرياح: بای ساردی بەهێز لە ساڵی وشکدا.

ليلة حَرْجَفٌ: شەوێکی ساردو سەرما.

حَرْجَلَ: بازی دا بە راست و بـە چەپدا ٥ ریـزی تـەواوکرد لـە نوێـژو غـەیری نوێژدا.

الْحَرْجَلَـةُ: رەوە ئەسـپ، (ك: حَراجِـلُ) دەگـوترێ: (جـاءوا حَراجلـة علـى خيولهم).

حَرْجَمَ الدوابَ: هەنـدێ لـە حەیوانـەکانی بەسـەر ئـەوانی تـردا شـکاندەوە پێشـەکەی گێڕانـەوە، پێشـە تـای جەڵەبەکەو پاشە تاکەی تێـك بـۆوە ٥ کۆی کردنەوە.

إحْرَنْجَمَ القوم والدوابُ: ئاژەڵ و خەڵکەکە کۆبونەوەو تێك بوونەوە.

إحْرَنْجَمَ فلان: فلانکەس کارێکی برپارداو دوایی لێی پەشیمان بۆوە.

حَرَدَه حَرْداً: قەصدی کرد.

حَرَدَ فلان عن قومه حـروداً: فلانکەس لـە قەومەکەی خۆی گۆشەگیربوو.

حَرِد عليه حَرَداً: رقـی لێ هەڵسا ٥ قینـی لێ هەڵـگرت گێچـەڵی پێـکرد ویسـتی پەلاماری بدا.

حَـرِدَتْ الدابـةُ: ولاغەکـە رەگێـکی جەستەی وشـك بـوو، کـە دەڕوا لـۆژ لۆژیەتی (فهي حَرداء).

حَـرِدَ فـلان: فـلان کۆڵەکـەی گـران بـوو نەیتوانی پێیەوە بڕوا.

أَحْرَدَ في السير: پەلـەی کـرد لـە رۆیینـدا بەخێرایی بە رێگادا رۆیی.

أَحْـرَدَ فلانـاً: فلانکەسـی جیـاکردەوەو گۆشەگیری کرد.

حـارَدَت الابـل: حوشـترەکە شـیرەکەی وشکی کرد یان کەم بوو.

حارَدَت السنةُ: ساڵەکە کەم باران بوو.

حـارد حـال فـلان: وەزع و حـاڵی فـلان خراپ بوو.

حـارَدَ الرجـل: ئـەو پیـاوە دوای سەخاوەت و دەست و دڵفراوانی رژدو چروك بوو.

حَرَّدَ فلان: خۆی خستە ناو کۆخیلکەیەکەوە جێگای خۆی تێدا کردەوە.

حَرَّدَ الشَّيْءَ: شتەکەی خوار کردەوە.

حَـرَّدَ الکـوخ: سـەربانی کۆخەکـەی بەرزکردەوە وەکوو پشتی حوشتر.

حَرَّد الشَّيْءَ: شتەکەی هەموو چەورکرد.

إنْحَرَدَ: تاق بۆوە کەسی لەگەڵ نەما.

إنْحَرَدَ النجمُ: ئەستێرەکە کشا.

تَحَرَّدَ: دوورکەوتەوە ٥ کلا بوو ٥ لا کەوت.

الأحْرَدُ: ئەو وڵاغەیە تووشی نەخۆشی (حەرەد) بوو کە نەخۆشییە لە رەگەی لەشی کاردەکا ٥ دەگوترێ: (رجل أحرَدُ) پیاوێکی چروك و خراپە.

الحارد: کەم شیر (ناژەڵی کەم شیر).

الْحَرْدُ: گۆشەگیر ٥ دەگوترێ: (رجل حَرْدٌ) پیاوێکە لە کۆمەڵ و لە قەوم و خوێش دورکەوتۆتەوە تێکەڵاویان نابێ.

الحَرَدُ: دەردێکە تووشی رەگی لەشی حوشتر دەبێ رۆیشتنەکەی دەشێوێنێ.

الحُرُودُ من النوق: حوشتری کەم شیر، یان هەر شیری نەبێ.

الحرِیدُ: پیاوی گۆشەگیر ٥ خانووی بەتاقەوەو دوور لە خانووی تر ٥ ماسی توێ توێ کراو.

حَرْدَبَ حَرْدَبَةً: سوك و کورج و گۆڵ بوو.

حَرَّ الماء والهواء وغیرهما: ئاوەکە، کەش و هەواکە گەرم بوو.

حَرَّ القَتْلُ: شەڕ گەرم بوو.

حَرَّ الشَّیْئَ حراً: شتەکەی گەرم کرد.

حَرَّ الرجلُ: پیاوەکە تینووی بوو.

حَرَّت كَبِدُهُ: جەرگی لە تینوانا یا بەخەفەت وشك بوو.

حَرَّ العَبْدُ حراراً: عەبدەکە لە کۆیلایەتی رزگاری بوو.

أحَرَّ: گەرم بوو ٥ (أحَرَّ الشَّیْئَ) وای لێکرد گەرم بێ.

حَرَّرَهُ: ئازادی کرد (حَرَّرَ الولَدَ) منداڵەکەی تایبەت کرد بۆ خزمەتکردنی مزگەوت و خودا پەرستی قورئان دەفەرموێ: ﴿رَبِّ إِنِّي نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا﴾.

حَرَّرَ الكتابَ وغیره: کتێبەکەی نووسیەوە، رێکی خست.

حَرَّرَ الوزنَ: وردەکاری لە کێشانەکەدا کرد.

حَرَّرَ الرمیَ: رەمیەکەی چاك ئەنجام دا ٥ هەنگاوتی.

إسْتَحَرَّ: چاك گەرم بوو.

إسْتَحَرَّ القَتْلُ: شەڕ گەرم بوو.

إسْتَحَرَّ فلانةَ: داوای لە فلان ئافرەت کرد پارچە حەریرێکی بۆ دروست بکا، بۆ تەون بکا، ئەویش بۆی کرد.

الاحَرُّ: (هو أحَرُّ منه حسناً) ئەو لەو قۆزترە.

الحارّ: گەرم ٥ (الحارّ من العمل) کاری قورس.

الحرارةُ: گەرمایی ٥ گەرمایی ناو دەم بەهۆی خواردنی شتێکەوە ٥ دڵ گەرمی بەهۆی خەم و خەفەتەوە.

الحَرَارِیّ: ئەو قاڵب و شتانەی وا دروستکراون بەرگەی گەرمی بگرن.

الحراریات: ئەو مەوادانەی بەکاردێن بۆ دروستکردنی ئەو شتانەی لە گەرمیدا بەکاردەهێندرێن و پێویستە خۆ بۆ گەرمی زۆر رابگرن.

الحَرُّ: گەرمایی، (ك: حُرُور)٥.

الحُرُّ: شتی پاڵفتەو بێ غەڵو غەش ٥ دەگوترێ: (ذهب حُرٌّ) زێڕی پاڵفتەو ساغ بێ ئەوەی مسی تێدابێ ٥ (فَرَسٌ حُرٌّ) ئەسپی رەسەن ٥ هەروا وشەی (الحُرّ): بەمانا بەندەی ئازاد، پیاوی مەردو سەخی هاتووە ٥ بەمانا شتی باش‌و بەنرخ ٥ خواردەمەنییەك بێ کوڵاندن بخورێ ٥ بەشێك لە دەم‌و چاو ٥ قسەی چاك‌و بەنرخ دێ.

الحرّار: حەریر فرۆش ٥ ئەوکەسەی حەریر دروست دەکا.

الحَرّة: زەوی بەردەڵان کە بەردەکانی رەش بن وەکوو ئەوەی سوتابن، (ك: حِرار) ٥ زیپکەی پچوك ٥ شوێنێکە لە دەرەوەی شاری مەدینە ٥ لەخوار (واقم)ەوەیە، شەڕی بەناوبانگی (الحرة) لەسەردەمی یەزیدی کوڕی معاویەدا لەوێ رویدا.

الْحُرَّةُ: ئافرەتی ئازاد پێچەوانەی کەنیزەك.

سحابة حُرَّةٌ: هەورێکی باراناوی زۆر.

الحُرِّيَّةُ: ئازادی بۆ گەل بۆ وڵات بۆ تاك ٥ پاڵفتەو رزگاربوو لە تانەو تەشەرو رەخنەو لۆمە ٥ لە بازرگانیدا بریتییە لە رێبازێکی ئابوری داوا دەکا بازرگانی نێودەوڵەتی لە رەسم‌و بەربەستی جۆراو جۆر رزگاری بێ.

الحَرُور: گەرمایی خۆر ٥ گەرمایی بەردەوام ٥ گەرمایی ئاگر.

الحَرُورِيَّة: پێرێکن لە خەواریج نیسبەت دەدرێن بۆ ناوچەی (حَرَوْراء) لە نزیك کوفە ٥ چونکە یەکەمجار لەوێ کۆبونەوەو بڕیاری (تەحکیمیان) داو دژایەتی ئیمامی عەلییان راگەیاند ٥ ئەو خەواریجانە ئەوەندەیان زێدەڕەوی کرد لە ئایین لێی دەرچوون.

الحرير: دەزوێکە کرمی (قەز) بەرهەمی دێنێ.

الحرير الصناعي: چەند لیفەو گلۆڵەیەکە لە هەویری دارو پاڵفتەی لۆکە بەرهەم دەهێندرێ.

الحريرة: پارچە حەریر ٥ ئاردێکە بەشیر یان بەرۆن دەکرێتە حەڵوا.

الحريريّ: ئەوکەسەی حەریر دروست دەکا یان دەیفرۆشێ.

المِحَرُّ: ماڵماڵ؛ ئامێرێکە دوو رەشە وڵاخ یان دوو ئێستر رای دەکێشن زەوی کێڵدراوی پێ تەخت دەکرێ، (ك: مَحَار)ە.

الْمَحْرُورُ: دزێو.

حَرُزَ حرزاً: پاراستی.

حَرِز حَرَزاً: وەرع‌و خودا پەرستی زۆر بوو.

حَرُز حَرَازَةً: سەرپێچی کردو خۆی خستە قەڵاو پەناگەی قایمەوە.

أحْرَزَهُ: بەمانا (حَرَزَهُ) دێ ٥ لەخۆی گرت‌و کردی بە ماڵی خۆی ٥ دەگوترێ: (أحْرَزَ قصَبَ السَّبْق) پێش کەسانی دی ئەو سەرکەوتنەی بەدەست هێنا.

أَحْرَزَ مَالَهُ: ماڵەکەی پەزمەندە کرد بۆکاتی پێویستی.

أَحْرَزَ المكانَ المتاعَ: کاڵاکەی خستە ئەو شوێنە.

حَرُزَ الشَّيْئُ: زێدەڕۆیی کرد لە پاراستنیدا.

احْتَرَزَ منه: خۆی لێ پاراست.

تَحَرَّزَ منه: خۆی لێ پاراست.

استَحْرَزَ: کەوتە شوێنی شیاوی خۆی‌و تێیدا هەڵگیرا.

الحارِزُ: پارێزەرێکی باشەو هیچی تێدا نافەوتێ.

الحِرْزُ: صندوق‌و قاصەی قایم‌و پتەو کە شتی تێدا هەڵدەگیرێ شوێنی قایم‌و پتەو کە پەنای بۆ دەبرێ.

الْحَرَزَةُ: ماڵی هەڵبژاردە.

الحريزُ: شوێنی قایم.

الحَرِيزَةُ: کاڵایەك کەلەبەر بەنرخی نەفرۆشرێ.

حَرَسَهُ حَرْساً وحِراسَةً: پاراستی.

حَرِسَ حَرْساً: تەمەنی درێژبوو (هو أحْرسُ وهي حَرْسَاءُ).

أحْرَسَ بالمكان: لەوشوێنەدا زۆر مایەوە.

احْتَرَسَ منه: خۆی لێ پاراست.

تَحَرَّسَ منه: خۆی لێ پاراست.

الإحْتِراسُ: لەزاراوەی عیلمی مەعانیدا ئەوەیە لە دەقێکدا کە پێچەوانەی مەبەست دەگەیەنێ شتێك دابنێی ئەو پێچەوانەیە لابەرێ.

الحِراسَةُ: دەس بەسەرکردن دەگوترێ: (وضع فلاناً تحت الحراسة) فلانکەسی خستە ژێر چاودێرییەوە بۆئەوەی نەتوانێ تەصەڕوف لە ماڵەکەیدا بکا.

الأَحْرَسُ من الأبنية: بینای قایم‌و پتەو ٥ یان بینای کۆن کە ڕۆژگارێکی زۆری بەسەردا تێپەڕ بووبێ.

الحَرْسُ: زەمانەو ڕۆژگار ٥ کاتی دورو درێژ ٥ دەگوترێ: (قضى عليه حَرْسٌ من الدهر)، (ك: أَحْرُس)ە.

الحَرَسُ: پارێزیکار قورئان دەفەرموێ: ﴿وَأَنَّا لَمَسْنَا السَّمَاءَ فَوَجَدْنَاهَا مُلِئَتْ حَرَسًا شَدِيدًا وَشُهُبًا﴾ ٥ هەروا بەو کەسانە دەگوترێ: کە موچە وەردەگرن‌و پارێزگاری بەرپرس‌و دەزگاو ماڵ‌و سامانی دەوڵەت‌و هاوڵاتیان دەکەن.

الْحَرَسِيُّ: تاکی (حەرەسە) واتە: پۆلیس‌و سەربازێ کە موچە وەردەگرن‌و فەرمانڕەوا دەپارێزن.

الحَرِيسةُ: پارێزراو ٥ کەڵەکە بەردێکە دەکرێتە شوراو بزن‌و مەڕی تێدەکرێ‌و تێیدا دەپارێزرێ.

المحروسة: وەصفێکە بۆ شاری قاهیرە بەکاردەهێندرێ.

حَرَشَهُ حَرْشاً: روشاندی (حَرَشَ الدابَّةَ) لە پشتی ولاغەکەیەوە ژەنی بۆئەوەی خێرا بڕوا.

حَرَشَ الصيدَ: نێچیرەکەی هەڵفراند دەرپەڕاند بۆئەوەی نێچیری بکا ٥ لە

پەندی پێشیناندا هاتووە (أتعلمني بضب أنا حرشته) شارەزایم دەکەی بۆ شوێنی سوسەمار لەکاتێکدا من لە هێلانەکەی دەرم پەڕاندوە ٥ بەکەسێك دەگوترێ کە ڕێنمایی کەسێکی لەخۆی زاناتر بکا.

حَرَشَ الانسانَ والحيوانَ: هەڵێنا بۆ فلان شت.

حَرَشَ بين القوم: ئاژاوەی خستە نێوان قەومەکەوە.

حَرِشَ الشَّيْءُ: شتەکە زبر بوو (هو أحرش وهي حرشاء).

حَرُشَ حُروشة: زبر بوو.

أَحْرَشَ الصيدَ: بەمانا (حَرَشَهُ) دێ.

حارَشَهُ: شەڕی لەگەڵ کرد.

حَرَّشَ بينهم: بەمانا (حَرَش بينهم) دێ.

احْتَرَش الصَّيْدَ: بەمانا (حَرَشه) دێ.

احترش فلاناً: فێڵی لێ کرد.

احْتَرَش الشَّيْءَ: شتەکەی کۆکردەوە.

احترش لعياله: کاسبی بۆ ماڵو منداڵی کردو بژێوی بۆ پەیداکردن.

تَحَرَّشَ بـه: جوڵاندی هەڵی هاژاند بۆئەوەی ڕقی هەڵبسێنێ.

الحـارِشُ: نەخۆشییەکە تووشی ڕەشە وڵاخ دەبێ بەتایبەتی توشی زوبانیو لاشەویلەی، بە کوردی پێی دەگوترێ: (قەڵداسو) زیپکەی ئەستورو کێماوی لێ پەیدا دەبێ.

الحَـرْش: ئەسەرو شوێن دەست ٥ جێ شوێنی برین کە چاك بووبێتەوەو توکی لێ نەیەتەوە ٥ فێڵو پیلان، (ك: حِرَاش).

الحرشاء: وشتری گرویێ ٥ ڕوەکێکی دەشتەکییە ئاژەڵ زۆری حەز لێ دەکا ٥ خەردەلە کێویلکە.

الحَرِيش: هەزارپێ، ڕەشە خەڵکی عەرەب پێی دەڵێن: (أم أربعة وأربعين).

الحَرِيشةُ: ئەوەی لەژێر دەستت دایە ٥ دەڵێ: (أخرجت له حريشتي).

المِحْراشُ: مەتەڵ، (ك: محاريش).

الحَرْشَفُ: پەڵە فلوسی پێستی ماسی ٥ ئەو پەڵەو گۆو شتە وردیلە زیویانەی کە جلی پێ جوان دەکرێ ٥ باڵندەو پێڕۆی پچوك ٥ کوللەی کە هێشتا باڵی لێ نەڕوابێ ٥ پیاوی پیرو بێ دەسەڵات ٥ سوپای پێڕۆ ٥ ڕوەکی زبر.

حَرَصَ حِرْصاً: هەڵپەی کردو زیاد لەپێویست هەوڵی ماڵ پەیداکردنی دا.

حَرَصَ علی الشَّيْءَ: زۆری حەز لێکردو هەوڵی وەدەستهێنانی دا.

حَرَصَ علی الرجل: بەزەیی بە پیاوەکەدا هاتەوەو هەوڵیدا شارەزای بکا فێری بکا.

حَرَصَ الشَّيْءَ: شتەکەی دڕاند قەڵاشتی درزی پێ برد ٥ دەگوترێ: (حَرَصَت الشَّجةُ الجِلْدَ): برینەکە پێستەکەی دڕی.

حَرَصَ القصار الثَّوْبَ: جل شۆرو جل کوتەکە کراسەکەی دڕاند.

حَـرَصَ الجِلـدَ ونَحـوه: پێستەکەی دادڕی هەڵدڕی ٥ دەگوترێ

حَرَصَ المطَرُ وجه الأرض: باران روی زەوی دادڕی.

حرصت الماشيةُ المرعى: ئاژەڵەکە هەموو لەوەڕی پاوانەکەی خوارد (هو حارص وهي حارصة)، (ك: حَوارص)ە.

حَرُصَهُ عليه: زۆری ئارەزو لێ بوو.

حَرَصَ الشَّيْءَ: شتەکەی روشاند.

احْتَـرَصَ الرجـلُ: پیاوەکـە زۆری هەوڵـدا شتێك وەدەست بێنێ.

تَحَـرَّصَ: زۆری هەوڵدا کاتێـکی گونجاو دیـاری بکـا بـۆ وەدەسـتهێنانی ٥ دەگـوترێ: (هـو يتحـرّص غَـداءهم وعشاءهم).

الحارصة: برینێك: کەپێست ببڕێ بگاتـە گۆشت یان ئێسقان.

الحَرْصَةُ: کونی کراس، دڕاوی پۆشاك.

الحِرْصِـيان: ژێـر پێسـت، پەردەیـەکی تەنکـە لـەنێوان پێسـتو گۆشـتدا، دوای کەوڵ کردن دەدرێندرێ.

الحريصة: بەمانا (الحارصة) دێ.

حَرَضَ حُرُضاً: مانـدو بـوو برستی لێ بـڕا، خـەریك بـوو تێدابچـێ ٥ رەوشـتی ناشـیرین بـوو ٥ عـەقڵی تێـکچوو ٥ رێبازی ناشیرینی پەیڕەو کرد.

حَرَضَ الثوبُ حَرَضـاً: نوشتاوەی کراسـەکە رزی.

حَـرَضَ فـلان: کـەدەی تێـك چـوو ٥ غـەمو نارەحـەتی تواندییـەوە ٥ گوڵـە زەعفەرانی کۆکردنەوە.

حَرُضَ: بەمانا (حَرَضَ) دێ.

أَحْرَضَ فـلان: فلانکـەس منـداڵی خراپـی بـوو (حَـرُضَ الحـب فلانـاً) دڵـداریی فلانکەسی بەدبەخت کرد.

حارَضَ على العمل: بەردەوام بوو لەسـەر کارەکەی.

حَرَّضَهُ على الشَّيْءِ: هـەڵینا بـۆ ئەوشـتە قورئـان دەفـەرموێ: ﴿يَـا أَيُّهَـا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ﴾.

حَـرَّض الثـوب: بـە رەنگـی زەرد قوماشەکەی بۆیەکرد.

تحارضـوا عليـه: هەریەکـەیان لەبـەر خۆیەوە ئەوی تری هەڵنا.

الأحْـرَضُ مـن الرجـال: ئـەو کەسـەیە برژانگی هەڵوەریبێ.

الإحريض: گیاو گوڵە زەعفەران.

الإحـريض مـن الرجـال: پیـاوی پۆلکـاوی پیرو پەککەوتە کەنەتوانێ هەڵسێ ٥ یـان ئەوکەسـەی هـیچ خێـرو بێـری تێدا نەبێ، (ك: أحاريض)ە.

الحارضـة مـن الرجـال: نەخۆشـی چـارە نەکراو.

الحُـرَّاض: ئـەو کەسـەی خـەریکی چـاککردنی جـۆرە صابونێـکە ٥ کـە لەگیا ئەسپۆن دروست دەکرێ.

الحُرَاضَةُ: مێینـەی (الحـراض)ە ٥ شوێنی سـوتاندنی ئەسپۆنو بـەردە قسڵە ٥ بازاڕی ئەسپۆن فرۆشتن.

الحَــرَضُ: پیـاوی زۆر نـەخۆش ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿تَاللَّهِ تَفْتَأُ تَـذْكُرُ يُوسُـفَ حَتَّـى تَكُـونَ حَرَضًـا أَوْ تَكُـونَ مِـنَ الْهَـالِكِينَ﴾ پیـاوی لـەرو لاوازو بـێ نمود کە نـەتوانێ شـەڕ بکا ٥ پیاوی هیچ‌و پـوچ نـە خێـری لەدەست بـێ نە بتوانێ شەڕ بۆ خەڵك بنێتـەوە ٥ نە بەهومێدی خێری بە نە لەشەڕی بترسە.

الحَرَضُ من الثوب: داوێنـی کـراس‌و شـوێنە نوشتاوەکانی، (ك: أحراض وحرضان، وحِرَضة).

الحَرِضُ من الرجـال: بـەمانا (الحَـرَض) دێ، (ك: أحراض)ە.

الحُرُضُ: ئەسپۆن ٥ خۆڵێـکە کـە سوتێنراو ئاوی لێ پرژێندرا رەق دەبێ‌و وەکـوو صابوونی لێ دێ ٥ جەسـتەو پۆشـاکی پێ پاك دەکرێتەوە ٥ هەروا نـاوە بـۆ بەردی جیری.

الحُرُضَـةُ مـن الرجـال: پیـاوی خـوێڕی‌و پڕوپوچ، (ك: حِرَض).

الحُرُضَـةُ: ئەوکەسـەی گۆشـت نـاکڕێ‌و نایخوا مەگەر لای خـەڵك بـەخۆڕایی دەستی بکەوێ.

المِحْرَضَةُ: قاڵب‌و قاپی ئەسپۆن.

حَـرَفَ عنـه حَرْفـاً: لێـی لای داو لاڕێ بـوو لێی.

حَرَفَ لعياله: لەهـەموو بوارێـکدا بـۆ مـاڵ‌و منداڵەکەی تێکۆشا.

حَرَفَ الشَّيْءَ عن وجهه حرفاً: شتەکەی لـە ڕێڕەوی خۆی لاداو گۆڕی.

حَرُفَ الشَّيْءُ حرافـةً: شـتەکە مـزرو تـرش بوو دەم‌و زمانی گەست.

حُرِفَ فـلان في مالـه: هەندێـك لـە مـاڵ‌و سامانەکەی لەکیس چوو.

أَحْرَفَ: دوای هـەژاری دەوڵەمەنـد بـوو، بۆ خێزانەکەی خۆی مانـدو کـرد ٥ پاداشـتی دایـەوە لەسـەر چـاکە یـان خراپـە ٥ حوشـترەکە یـان وڵاغەکـە کزبوو.

حـارف الجُـرْحَ: ئەنـدازەی برینەکـەی بـە ئامێری برین پشکن ئەندازە گرت.

حارف فلاناً: مامەڵەی لەگەڵ کرد دەربارەی نیشەکەی ٥ پاداشـتی فلانکەسـی دایـەوە ٥ شانازی بەسەردا کرد.

حَرَّف الشَّيْءَ: شتەکەی لـە شـوێنی خـۆی گۆڕی، لایدا.

حـورف فـلان: رزق‌و رۆزی فـلان کـەم کوری بەسەردا هات.

حَرَّف الشَّيْءَ: شتەکەی لـە شـوێنی خـۆی لادا.

حرَّف القَلَمَ: لایەکی قەڵەمەکەی تاشی.

حَـرَّفَ الكـلامَ: قسـەکەی لەسـەر مانـای خۆی گۆڕی لایدا ٥ مانایەکی تری بۆ دیـاری کـرد ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَن مَّوَاضِعِهِ﴾.

احترف: پیشەی بۆخۆی دیاری کرد.

احترف لأهلـه: کاسـبی بـۆ مـاڵ‌و منـداڵی خۆی کرد.

انْحَرَفَ: لايدا (انحرف مزاجه) تەبیاتی گۆڕا لەسەر شێوەی ئاسایی خۆی نەما.

انْحَرَفَ الی فلان: مەیلی فلانی کرد (انحرف عن فلان) ڕوی لێ وەرگێڕا.

تَحَرَّفَ عنه: بەمانا (انحرف) دێ.

تَحَرَّفَ لعیاله: کاسبی بۆ ماڵو منداڵی کرد.

الْحَرَافَةُ: تیژایی‌و ترشییەکە لە تامدا زوبان دەسوتێنێ ٥ دەگوترێ: (فی الطعام حُرَافة) لە خۆراکەکەدا تیژایی هەیە.

الحِرِّیفُ: ئەو خواردەمەنییەیە تیژایی تێدابێ ٥ دەگوترێ: (بصل حُرِّیف).

الحَرْفُ من کل شیئ: کەنارو قەراغ‌و بیجاخی ٥ دەگوترێ: (فلان علی حَرْف من امره) فلان لایەنێکی نیشەکەی گرتووە ٥ یان لەسەر قەراغ وەستاوە ٥ ئەگەر شتێکی بەدڵ نەبوو یەکسەر لە ڕێبازەکە لادەداو هەڵدەگەڕێتەوە قورئان دەفەرموێ: ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يَعْبُدُ اللَّهَ عَلَى حَرْفٍ فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَأَنَّ بِهِ وَإِنْ أَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ انقَلَبَ عَلَى وَجْهِهِ﴾.

الحَرْفُ من الدواب: وڵاخی کزی ڕەقەڵە ٥ هەر بیستو هەشت پیتەکانی مەبانی کاتێك کەلیمەو کەلامیان لێ پێك نەیە ٥ واتە پیتەکانی هیجا ٥ هەروا هەموو حەرفەکانی مەعانی کەوێڕای ئەوەی مانا دەگەیەنن لە غەیری خۆیاندا ڕەبتی کەلیماتیش دەکەن بۆئەوەی کەلام پێك بێ.

الْحُرْفُ: هەر شتێك گەرمایی‌و ترشی‌و تیژی تێدا بێ.

الحِرْفَةُ: پیشە هۆکارو وەسیلەی دابین کردنی پێداویستی ژیان.

الحِرْفِيُّ: ئەو کەسەی پیشەیەك بۆخۆی بڕیاردەداو دەیکاتە هۆکاری دابینکردنی پێداویستییەکانی ژیانی‌و بەردەوام بەو پیشەوە خەریك بێ جا پیشەکە وەستایی بێ بازرگانی بێ ڕۆژنامە نووسی بێ....

الحَرِیفُ: کەسێك لە پیشەیەك کاربکا.

الْمُحَارَفُ: بێ بەش هەوڵ دەداو داوا دەکاو هیچی دەست ناکەوێ.

المِحْرَافُ: ئەو ئامێرەی قوڵایی برینی پێ ئەندازە دەگیرێ، (ك: مَحارِیف و مَحَارِف)ە.

حَرَقَ الْحَدِیدَ حرقاً: ئاسنەکەی بڕیەوە بە مشار.

حَرَقَ أنیابَهُ: ددانی لێك جیڕکردن هەندێکیانی لە هەندێکیان خشاندن سیرە سیریان هات.

حَرَقَ القصارُ الثَّوبَ: جل شۆرو جل کوتەکە بە کوتکەکەی شوێنکەی لە کراسەکە کرد.

حَرَقَ النارُ الشَّیئَ: ئاگرەکە شوێنی لە شتەکە کرد.

حَرِقَ حَرَقاً: ڕەگی تەنیشتی، ئەورەگەی سەری ڕان‌و کلۆتی پێکەوە دەبەستێتەوە پچڕا، پسا.

حَرِقَ الثَّوبُ: کراسەکە بە کوتك لێدانی جل کوتەکە شەقی برد.

حَرِقَ الشَّعْرُ والریش: مووەکان قژەکان، پەڕو باڵەکانی قرتان‌و هەڵوەرین.

حَرِقَتْ اللحیةُ: مووی چەناگەی لە مووی لا رومەتی کورت تربوون.

حَرِقَ فلان: فلانکەس دەست‌و پەنجەی قەڵشان.

حُرِقَ حَرَقاً: شا دەماری کە کلۆت‌و رانی پێکەوە دەبەستێ پچڕا.

أحرقت النارُ الشَّیئَ: ئاگرەکە شتەکەی سوتاند ٥ دەگوترێ: (أحرقه النارُ) ئاگر سوتاندی.

احْرَقَ الشَّیْئَ: فەوتاندی.

حَرَّقت النارُ الشَّیئَ: ئاگر شتەکەی سوتاند.

احْتَرَقَ الشَّیْئُ: شتەکە سوتا.

تحرّق الشَّیْئُ: بۆ مطاوعەی (حَرَّقَه) دێ.

تَحَرَّقَ النارُ: ئاگرەکە هەڵگیرساو بڵێسەی سەند.

الحارِقُ: ددانی درندە ٥ ئاگر ٥ ئەو رەگەی کلۆت‌و ران پێکەوە دەبەستێتەوە ٥ دەگوترێ: (إمرأة حارقة) ئافرەتێکە زۆر جنێو بە هاوسێکانی دەدا.

الحاروق: شمشێری برندەو تیژ.

الحراق: ئامێرێکە خورمای پێ تەلقیح دەکرێ ٥ هەروا بەوشتە دەگوترێ: کە هەموو شتێك تێك بداو خراپی بکا ٥ دەگوترێ: (نار حِراق) ئاگرێکە هەموو شتێك دەکوژێنێتەوە.

رمي حراق: رەمی توندو تیژ.

الحُراقُ: ئامێرێکە خورمای پێ تەلقیح دەکرێ ٥ ئەوەی ئاگری پێ دەکەوێ لەکاتی هەڵگیرساندا لە پوشوو کەرکۆڵ ٥ هەروا وشەی (الحُراق) بەو مادەیە دەگوترێ: کە هەموو شتێك لەناو دەباو تێکی دەدا ٥ ئاوێك زۆر سوێر بێ ٥ ئەسپی باز هاوێژو گورج‌و بەتەکان.

الحُراقة: ئەوەی ئاگری رێ دەکەوێ لەکاتی هەڵگیرسان دا وەکوو پوشوو کەرکۆڵ.

الْحُرَّاقُ: بەمانا (الحراقة) دێ ٥ ئەسپی باز هاوێژو بەتەکان.

الحَرَّاقةُ: جۆرێکە لە کەشتی شەڕ، شوێنی ئەوەی تێدایە بە تۆپ‌و هاوەن تەقە لە دوژمن بکەی ٥ هەروا ناوە بۆ کەشتی پچوك.

الْحَرْقُ: شوێنکەی سوتانی پۆشاك بە ئاگر ئەو کون تێبون‌و هەڵقرچانەی بەهۆی ئاگرەکەوە پەیدا دەبێ.

الْحَرَقُ: ئاگر، بڵێسەی ئاگر ٥ هەڵقرچانی پۆشاك‌و کون تێبوونی بەهۆی ئاگرەکەوە ٥ یان درانی پۆشاك بەهۆی شتنەوەو کوتانی پۆشاکەکە بە کوتەك.

الْحُرْقَانُ: لێك کەوتنی هەردوو ران لەکاتی رۆیشتندا.

الحُرْقَةُ: گەرمایی، ئەو خەمو نارەحەتیەی توشی دڵدار دەبێ بەهۆی دڵدارییەوە ٥ یان ئەو تیژیو ترشییەی لە خواردندا هەستی پێ دەکرێ.

الْحَرْقُوَةُ: لای ژووروی قورگ.

الحريق: هەڵگیرسانی ئاگرو شت سوتاندنی ٥ بڵێسەی ئاگر ٥ هەروا وشەی (الحريق) بە رەشەبای توندو بە سوتاندنو سەرما بردنی روەكو بەروبومیش دەگوترێ.

الحَرِيقَةُ: گەرمایی ٥ پەلو (ئاردو ئاو تێکەڵ دەکرێ دەکوڵێندرێ).

الْحَرْقَدَةُ: گرێی گەرو.

الْحِرْقِدَةُ: بنی زمان ٥ وشتری رەسەن.

حَرْقَصَ في مشيه وكلامه: هەنگاوی کورتی نان ٥ قسەی خێرا خێرا کردن.

حَرْقَصَ النَّسْجَ: تەونەکەی زۆر توند چنی هەوداکانی لێك نزیك کردنەوە.

الحُرْقُوصُ: دەعبایەکی بچوکە وەکوو کێچ ٥ دەنکی خورما کە بەرسیلە بێ ٥ کەناری قامچی، سەروبنی قامچی، (ك: حراقيص)ە.

الحَرْقَفَةُ: ئێسقانی سەری کلۆت، (ك: حراقف)ە.

الحُرْقُوف: چوار پێی کزو لاواز.

حرك حَرْكاً: سەری شانی ئازاری لێ پەیدا بوو ٥ لە مەسەلەکەدا زۆر جیرە جیری کرد ٥ ئەو مافەی لە ئەستۆی بوو نەیدا ٥ سەرشانی ئاژەڵەکە یان ئادەمیزاد هەنگێورا.

حَرَكَ الحارك: سەر شانی بڕی.

حرك فلاناً بالسيف: بە شمشێر لە ملی فلانکەسی دا ٥ یان شوێنێکی جەستەی بریندار کرد.

حَرَكَ صيد اَلْبَحْرِ حَرْكاً: نێچیری دەریا کەم بوو.

حَرِكَ حركاً: لە بەرامبەر ئافرەتدا پیاوەتی نەما ٥ (هو حَرِيكٌ).

حَرُكَ حركاً وحركةً: بێدەنگی خۆی دڕیو کەوتە جمو جوڵ.

حَرَّكه: لە بێدەنگیو پاڵدانەوەی خۆی رایپەڕاند.

تحرك: بە توندی راساو بێدەنگی خۆی شڵەقاند.

الحارِكُ: ژوورووی شان.

الحَراك: جمو جوڵ.

الحَرِك: منداڵی رۆح سووکی زیرەك.

الحَرَكَةُ: گواستنەوەی جەستەیە بە رۆیشتن لە شوێنێکەوە بۆ شوێنێکی تر ٥ یان گواستنەوەو جمو جوڵی هەندێك لە جەستەی وەکوو جوڵانەوەی ئاش یان مەکینە ٥ لە زانیاری دەنگدا جۆنیەتیەکە بۆ دەنگ پەیدا دەبێ کە بریتییە لە (فەتحەو کەسرەو ضەممە) بەرامبەریان (سکون)ە.

المِحْراكُ: کوڵە وەژ ٥ مقاش.

الْمَحْرِك: ئەوپەڕی مل بەلای ژوورووەوە ٥ کۆتایی مل کە لەگەڵ سەردا بەیەك دەگەن.

الحَرْكَكَةُ: سەری کلۆت ٥ یان قەراخی کلۆت ئەوەی دەکەوێتە سەر زەوی لەکاتی دانیشتندا، (ك: حَرَاكِكُ)ە.

الحُركوك: شان ٥ شتی کەتەو بەهێز.

حَرَمَ فلاناً الشَّيْءَ حرماناً: شتەکەی لەفلان پاساغ کرد بوو.

حَرُمَ الشَّيْءُ: شتەکە حەرام بوو دەگوترێ: (حَرُمَ عليه كذا) ئەو شتەی لێ پاساغ بوو.

حَرُمَ الصلاةُ حُرْماً: نوێژکردنەکەی پاساغ بوو.

أحرم الرجلُ: پیاوەکە چووە حاڵەتی ئیحرامەوە یان چووە ناو مەککەوە، یان کەوتە ناو مانگە شەڕ تێدا قەدەغە کراوەکان ٥ یان چووە ناو پەیمانو بەڵێنەوە.

أحرم بفلان: چووە ناو حەرەمی فلانەوە خۆی خستە ژێر حیمایەی ئەوەوە.

أحرم بالصلاة: نوێژی دابەستو چووە ناو نوێژەوە.

أحرم عن الشَّيْءِ: خۆی لەو شتە گرتەوە.

أحْرَمَ بالحج أو العمرةِ: چووە ناو ئەنجامدانی کاری حەج یان عومرە بەوەش ئەو شتەی لەوەپێش بۆی حەڵاڵ بوو ئێستا لێی پاساغە.

حَرَّمَ الشَّيْءَ عليه: شتەکەی لێ پاساغ کرد، بە حەرامی دانا.

احْتَرَمَهُ: ڕێزی لێ گرت.

تحرَّم منه بحُرْمَةٍ: خۆی خستە پەنای کەسێکەوە بیپارێزێ.

تحرَّم فلان بفلان: لەگەڵ کەسێکدا [illegible]

ژیاو قسەی لەگەڵ کردو دڵنیا بوو کە ڕێزو وەفا لە نێوانیاندایە.

تَحَرَّمَ بطعامه و مجالَسَتِهِ: بە نمەك خواردنیو دانیشتن لەگەڵیدا ئەوەی بۆی هەبوو وەری بگرێ لێی پاساغ بوو.

استَحْرَمَ الشَّيْءَ: شتەکەی بە پاساغ داناو حەرامی کرد.

الحرام: پاساغو قەدەغە ٥ (بيت الحرام) کەعبە ٥ (مسجد الحرام) ئەو مزگەوتەی کەعبەی تێدایە ٥ (البلد الحرام) شاری مەککە ٥ (الشهر الحرام): یەکێك لەو چوار مانگانەی شەڕیان تێدا قەدەغە بووە کە مانگی (ذوالقعدة)و (ذوالحجة)و (المحرم)و (رجب) ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿يَوْمَ خَلَقَ السَّمَاوَات وَالأرض مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ﴾.

حرام الله: واتە سوێند بەخوا.

الحرامی: ئەوکەسەی کاری خراپ بکا.

الحَرَمُ: بەستی مەککە ٥ (الحرمان): مەککەو مەدینە.

حرم الرجل: ئەوەی پیاو شەڕی لەسەر دەکاو دەیپارێزێ، (ك: أحْرام)ە.

الحُرْمَةُ: ئەوەی پاساغە پێ شێل بکرێ جا وادەو بەڵێن بێ یان ماف بێ یان ڕەفاقەتیو هەڤاڵیەتی بێ.

الحُرْمَةُ: ئافرەت، ژن.

حرم الرجل: خێزانی پیاو یان ئافرەتی خزمو خوێش.

الحِرْمِـيّ: ئـەوەی نیسـبەت بـە حـەرەم دەدرێ.

الحريم: ئەوەی پاساغە بۆ شێل بکرێو بەبێ ریزی سەیری بکرێ ٥ کراسی ئەوکەسـەی ئیحـرام دەبەسـتێ ٥ هەروا وشەی (الحريم) شتە پەیوەست بووەکانیش دەگرێتـەوە بۆ نموونـە (حريم الدار) بـەو شتانە دەگوترێ: کـە پەیوەنـدییان بـە خانوەکـەوە هـەبێ ٥ لـە حەوشـەو بـەر بـێلاّو هەیوانو بەردەرگا.

حـريم المسـجد: هەرچی پەیوەنـدی بـە مزگەوتەوە هەبێ لە حەوشەو ژوری ئیمـامو ژوری مجـەوەرو تەعزییـە خانەو خوێندنگا.

الحَرِيـمَـةُ: ئـەوەی لەناوچـووە لـە تـەماع لێکراوەکان.

الْمُحَرَّمُ: ئـەوەی پاسـاغ بـێ ٥ حوشـتری چەموش کە نەتواندرێ کەس بچێتە سـەر پشـتی ٥ یەکـەم مـانگی سـاڵی قەمەری ٥ پێستی دەباغ نەکراو یان ئەوەی دەباغکردنی تـەواو نـەبووبێ هـەروەها شـورکو قامچی کـە نـەرم نەبووبێ ٥ نەرمەی لوت.

الْمَحْـرِمُ: مـەحرەم ئـەو ژنو پیـاوەی بەیـەکتر بێـگانە نـەبن، حـەرام بێ ببنـە هاوسـەری یـەکتریو عەقـدی مارەبڕین ئەنجام بدەن ٥ هەرشتێـك خودا حەرامی کردبێ.

المِحْرَمُ: پۆشاکی ئیحرام بەستن.

الْمَحْرَمَـةُ و الْحُرْمَـةُ: ئـەو شتەی پێشێل کردنـی پاساغ بێ لـە وادەو بـەڵێنو پـەیمانو ئـەو جـۆرە شـتانە ٥ ژنـی پیاو ماڵو منداڵی.

الْمَحْرُومُ: بەدبەختی وەها بۆ هەرشتێك بچی بە دەستییەوە نەیە.

حَرْمَدَ في الأمـر: زۆر جیڕە جیڕی کـردو لە کارەکەی کۆڵیەوە.

حَرْمَزَهُ: نەفرەتی لێ کرد.

الْحِرْمَاسُ: سفتو لـووس ٥ رەقو پتـەو، (ك: جراميس).

الحِـرْمِسُ: بـەمانا (الحرمـاس) دێ ٥ دەگوترێ: (سنة حرمس) ساڵێکی پڕ تەنگژەو گرانـیو قـاتیو قـڕی بـوو، (ك: حَرَامِس).

الحَرْمَـلُ: گیایـەکی کێوییـە لـە بـواری تەندروستیدا بەکاردەهێندرێ.

الحَرْمَلَةُ: پۆشاکێکی کورتو پانە لـە مـل دەپێچـرێو دەکەوێتـە سـەر شـانو بەناوقـەدی پشـتدا شۆڕ دەبێتـەوە ٥ دەق دەشـوبهێتە دەسمـاڵی نـافرەتی کوردەواری.

حَرَنَـت الدابـةُ حِرانـاً وحرونـاً: ولاّغەکـە پاشەو پـاش کشایەوە، کاتێـك داوای لێـکرا بـەرەو پـێش بـڕوا کشـایەوە دواوە.

حَرَنَ فلان بالمكـان: فلاّنکـەس لـەو شـوێنە مایەوەو تێیدا نیشتەجێبوو.

حَـرَنَ العسـلُ في الخليـة: هەنگوینەکـە لـە خەلییەو شانە هەنگوینەکەدا نووسا

بــــه کۆڵەســـــەکەوەو دەرهـــاتنی زەحمەت بوو.

حَرَنَ فلان في البيع: فلانکەس لە مامەڵەکەدا زیادو کەمی ئەنجام نەدا بە نرخی خۆی فرۆشتیەوە، (فهو وهي حرون).

المِحْرانُ من النحل: ئەو هەنگانەن کە بەدیار شانە هەنگوینەکەوە بن‌و بەجێی نەهێڵن.

حرا بە حراً: شیاوی ئەوە بوو (فهو حرىً) ئەو پیاوە شیاوە ٥ (وهي حَرِيَة) ئەو ئافرەتە شیاوە، (ك: حرايا).

حرى الشّيئُ حرياً: ئەو شتە کەم بوو ٥ (حرى عليه): رقی لێ هەڵسا.

حرى الشّيئَ: روی لەوشتە کرد وای بۆچوو ٥ دەگوترێ: (حرى أن يكون ذلك) هیوا وایە ئەوشتە وابێ.

أحْراهُ: کەمی کردەوە.

تَحَرّى بالمكان: لەو شوێنە مایەوە ٥ (تحرّى في الأمور) لەکارەکان دا ویستی باشترەکەیان وەدەست بێنێ.

تَحَرّى الشّيئَ: بەمانا (حَرَاهُ) دێ ٥ (تحرّى الشّيئَ) زۆری لێ کۆڵیەوە ٥ زۆر بەدویدا گەڕاو ویستی بگاتە بنج‌و بناوانی.

الأحرى: باشترو شیاوتر.

الحَرارة: ترش‌و تیژی خۆراك کە لەدەمدا هەستی پێ دەکرێ.

الحَروة: بەمانا (الحَرارة) دێ ٥ هەروا چــوزانەوەو ســوتانەوەیەکە لــە قورگ‌و لە سنگدا هەستی پێ دەکرێ ٥ جۆرە سەر ئێشەیەکە ٥ بۆگەنی زۆر ناخۆش.

حَزَأ الابل ونحوها حَزْءاً: حوشترەکانی کۆکردەوەو لێی خوڕین.

إحْزَوْزَأ: کۆبۆوە ٥ (احزوزأ الطائرُ) باڵندەکە باڵی لێك نان‌و لە هێلکەکانی دوورکەوتەوە.

حَزَبَ الأمرُ حَزْباً: کارەکە توند بوو قورس بوو بە بنبەست گەیشت.

حزب الأمرُ فلاناً: کارەسات تووشی فلان بوو ٥ تەنگ‌و چەڵەمەی هاتە پێش ٥ لە حەدیثدا هاتووە ٥ (كان رَسُولُ اللّهِ صلى الله عليه وسلم اذا حَزَبَهُ أمر صلى): پێغەمبەر (د.خ) هەرکاتێ کارێکی گرنگی بهاتایە پێش پەنای بۆ نوێژکردن دەبرد ٥ بەشێك لە دوعاو پاڕانەوەی پێغەمبەر ئەوەبوو دەیفەرموو: (أللهم أنت عُدّتي ان حُزِبْتُ) خودایە تۆ پشت‌و پەنامی کە توشی ناخۆشی‌و چورتم بووم (هو حازب وهي حازبة).

حازب فلاناً: یارمەتی فلانی داو پشتگیری کرد.

حَزَّبَهُمْ: کردنی بە حیزب حیزب‌و پارچە پارچە.

حَزَّبَ القرآن: قورئانی بەش بەش کرد کردی بەچەند حیزبێك.

تَحَازَبَ القوم: قەومەکە بوون بەچەند پارت‌و لایەنێك.

تحـازبوا عليـه: لـه دژی ئـهو یارمـهتی یهکتریان دا.

تَحَزَّبَ القومُ: بهمانا (تحازبوا) دێ.

الحِـزْبُ: زهوی تونـدو پتـهو ٥ کۆمهڵێـك ئـادهمیزادی بـه ورهو جهربـهزه ٥ هـهر تـاقمو پێـرو کۆمهڵێـك بـیرو بۆچونو ئامانجیان جیابێ ٥ قورئـان دهفهرموێ: ﴿كُلُّ حِـزْبٍ بِمَـا لَـدَيْهِمْ فَرِحُونَ﴾.

حـزب الرجـل: خـزمو خـوێشو یارمـهتی دهرهکانی.

حزب الله: ئهوانهی شوێن پهیرهوو ڕێبازی ئـایینی خـودا کـهوتوون ٥ ئـهوهی ئـادهمیزاد خـووی پێـوه دهگـرێ لـه ئهنجامـدانی عیبـادهتو خوێنــدنی قورئانو زیکرهکان.

الحِزْباءَةُ: زهوی توندو پتهو.

حَزْحَـزَ الشَّـيْءَ: شـتهی جوڵانـدو دووری خستهوه.

حَزْحَزَ القومَ: ههندێ لـه قهومهکـهی پـێش خســتو ههندێــکیانی دواخســت لهکاتی خۆساز دانا.

تَحَزْحَـزَ عـن الشَّـيْءِ: لـه شـتهکه دوور کهوتهوه.

الْحَزْحَزَةُ: ئازارێـکه لـه دڵ پهیـدا دهبـێ بـههۆی نهخۆشـی یـان رق ههڵسـان یان خهفهت یان ترس.

حَزَرَ اللَّبَنُ ونحوه حُزوراً: ترش بوو.

حَزَرَ الوجه: روخساری گرژبوو.

حَـزَرَ الشَّـيْءَ حَـزْراً: لـه گـۆتره شـتهکهی مهزنده کرد (هو حازِرٌ).

الحَزْراءُ: ئهوهی بترشێ له ماستو شتی تر.

الحَـزْرةُ: (حــزرة المــال): مــاڵی بـاشو ههڵبـژارده دهگـوترێ: (هـذا حَـزْرَةُ نفسي) ئهمـه باشـترینو بهنرخترین شتی لای منه ٥ له حهدیثدا هـاتووه دهفهرموێ: (لا تأخـذوا مـن حَـزَرات أنفس الناس شيئاً).

الحَـزْوَرُ: شـوێنی پتـهوو قـایم، رهقـهڵانو سهخت ٥ منداڵی پێـگهیشتو چوسـتو چالاك که بگاته تهمهنی باڵغی.

الحَـزْوَرَةُ: حوشـتری بهسـتهزمانو بـار خۆش ٥ تهپۆلکهی بچوك.

الحَزَوَّرُ: گهنجی بههێز ٥ پیاوی بههێز.

حزيران: مانگی نۆی سورهیانیو مـانگی شهشی رۆمی.

الحزيرة من المال: ماڵی باشو ههڵبـژارده، (ك: حزائر).

حَـزَّ حـزّاً: شـتهکهی بریـهوه بـهڵام دوو کـهرتی نـهکرد ٥ دهگـوترێ: (حـزَّ الشَّـيْءُ في صـدره أو قلبـه): ئهوشـته کاری له دڵو دهروونی کرد.

أحَزَّ على كرم فلان وشرفه: لـه کـهرهمو بهخششی فلانکهسی زیادکرد.

حَـازَّهُ محـازَّةً وحِـزازاً: دووری خسـتهوه ٥ دهگوترێ: (بينهمـا شـركة حِـزاز) ٥ ئـهو دوو پیـاوه هاوبهشـییهکی ناڵـهباریان ههیه هیچیان بتمانه بهوی تریان ناکا.

حَـزَّزَه: زۆری لێ بـری، زۆر لێ کـردهوه

ﻫ دەگـوترێ: (حَــزَزَ اسـنانە) لـە ددانـەکانی زۆر تاشـی ددانـی پچـوك کردنەوە.

احتَــزَّهُ: بـەمانا (حَــزَّهُ) دێ ﻫ هـەروا دەگـوترێ: (احتَـزّ السـياف رأسَـهُ) شمشـێر بەدەسـتەکە سـەری بـڕی، سەری لێ کردەوە.

التحزیـز: دەگـوترێ: (في أسـنانه تحزیـز) ددانەکانی تیژاییەکیان هەیە وەکوو ددانی مشار وەهان.

الحـزاز: ئازارێـکە لـە دڵـدا پەیـدا دەبـێ بـــەهۆی نەخۆشـــییەوە یـــان رق هەڵسانەوە یان تـرس‌و خۆف ﻫ هـەروا ئازارێـکە بـەهۆی خواردنێـکەوە کـە لەگەدەی دا دەترشێ.

الحـزاز مـــن الرجـال: پیـاوی ئـازا بـۆ لێخوڕینی شت‌و بۆ شەڕکردن‌و بۆ کارکردن.

الحزازیُّ: بەمانا (الحزاز) دێ.

الحَـزَز: بـەهێزو تونـدو تـۆڵ ﻫ چـاڵاییەك لـەزەوی بکەوێتـە نێـوان دوو پارچـە زەوی تونـدو پتەو.

الحَزَزُ من الرجال: پیاوی قسە رەق ﻫ کاتو ماوە.

الحَـزَّازُ: ئازارێـکە پەیـدا دەبـێ لەدڵـدا بـــەهۆی نەخۆشـــییەوە یـــان رق هەڵسانەوە یان ترسەوە.

الحُـزَّةُ: پارچـە لـە جـەرگ بڕابـێ یـان لەگۆشت بڕابێ.

الحُـــزَّةُ مـــن الســـراویل: شـــوێنی دوخینەکەیەتی ﻫ شوێنی پشتێن.

الحزیز من الرجال: بەمانا (الحَزَازُ) دێ.

الحَزیز من الأرض: چاڵایی بکەوێتە نێوان دوو پارچـــەی رەق‌و تونـــدەوە ﻫ شوێنێك بەردی زۆر بێ بـەردەکانی تیژبن وەکوو کێـرد شت ببڕن، (ك: احَزّة)ە.

الْمَحَـزُّ: شـوێنی شت بـڕین شـت کـەرت کـردن ﻫ دەگـوترێ: (تکلـم فاصـاب الْمَحَزُّ) واتە: قسەی کـردو قسەکانی بتمانـــە پێـــکراو بـــوون‌و شـــوێنی خۆیان گرت.

الْمِحَزُّ: ئامێرێـکی شـت بڕینـەوەو شت کەرتکردنـــــە ﻫ ئـــامێری شـــــت مەزندەکردن‌و ئەندازە گرتنە.

حَزَقَ القوم به حَزْقـاً: قەومەکـە لـە دەوری کۆبوونەوە.

حَـزَقَ الشَّـيَْ: شـتەکەی گوشـی‌و زەختـی لێکرد.

حَزَقَ الخُـفُّ رجلـه: پێڵاوەکـە (خوففەکـە) قاچی گوشی ﻫ تەنگاوی کرد.

حَزَقَ فلاناً: تەنگی بە فلان هەڵچنی.

حَزَقَ الأسیر: پێوەندو کەلەپچەی دیلەکەی تونـدکرد ﻫ دەسـت‌و قاچـی تونـد بەیەکەوە بەست.

أحْزَقَهُ: مەنعی کرد نەیهێشت.

تَحَزَّقَ: کۆبۆوە یەك هاتەوە.

تَحَـزَّقَ فـلان: فلانکـەس چـروك بـوو، دەستی بـەماڵی خۆیـەوە گـرت‌و لێـی صەرف نەکرد.

الحازق: ئەوکەسەیە پێڵاوی تەنگ بێ و قاچی بگوشێ.

الحازِقَةُ: مێینەی (الحازق) گروپ و کۆمەڵ لە هەموو شتێك.

الحِزاقُ: بۆینباخ ، بازنەی ئەستورو پتەو.

الحزَق: پیاوی چروك.

الحِزْقَةُ: گروپ و کۆمەڵ لە هەموو شتێك، (ك: حِزَقٌ) دەگوترێ: (تتابعوا كأنهم حِزَقُ الجراد).

الحُزُقُ من الرجال: کورتە باڵایەکی وەهایە هەنگاوی کورت بهاوێ ، ئادەمیزادی بەدخۆو خراپ ، چرۆك و دەست قوچاو.

الحُزُقَّةُ: بەمانا (الْحُزُقُ) دێ.

احْتَزَك بالثوب: کراسەکە (قوماشەکە)ی کرد بە پشتێن.

حَزَمَهُ حَزماً: بە پشتێنەکەی توند بەستی بۆئەوەی جوڵەنەکا.

حَزَمَ الشَّيْءَ: شتەکەی کردە کۆمەڵ کۆمەڵ یان باوەش باوەشی کرد.

حَزَمَ أمره أو رأيه: ئیش و کاری خۆی رێك و پێك کرد یان راوو بۆچونی خۆی رونکردەوە.

حَزِمَ حَزَماً: سنگی توشی گرێ و ئازارێك بوو ، گەدەی گەورەبوو (هو أحزم وهي حزماء).

حَزُمَ حزامةً: سوور بوو لەسەر ئەنجامدانی کارەکە.

أحْزَمَهُ: پیاوەکە پشتێنی بۆ دروستکرد یان پشتێنی لەسەر بەست.

أحْزَمَ فلاناً: فلانکەسی بە ورەبەرزو سوور بوو لەسەر هەڵوێست هاتە بەرچاو.

حَزَّمَهُ: پشتێنەکەی توند کرد.

إحْتَزَمَ الرجلُ: پشتێنی لە ناوقەدی خۆی بەست.

تَحَزَّمَ: بەمانا (احْتَزَمَ) دێ ، دەگوترێ: (تَحَزَّمَ للأمر) خۆی بۆ کارەکە ئامادەکردو خۆی هەڵکرد.

تَحَزَّمَ في أمره: بە ورەی بەرزو بتمانە بەخۆ تەصەروفی کرد.

الأحْزَمُ من الأرض: زەوی بەرزی تۆکمەو توند.

الحِزامُ: هەرشتێك لە پشت ببەسترێ حەبل بێ، پەڕۆ بێ، قایش بێ، دەگوترێ: (شَدَّ للأمر حِزامَهُ) خۆی بۆ کارەکە ئامادە باش کردو سوور بوو لەسەر هەڵوێستی خۆی.

حِزَامُ الطريق: ناوەڕاستی رێگەو نیشانەی رێگە ، دەگوترێ: (أخذ فلان حِزام الطريق) رێبازێکی رێك و پێکی گرتەبەر.

الحَزْم من الأرض: بەمانا (الأحزم) دێ.

الحَزَمُ: ئازارو هەست کردن بە گرێ و گیریەك لە سنگدا.

الحُزْمَةُ: هەرشتێك باقە باقە بکرێ و ببەسترێ.

الحُزُمَّةُ: کورتە باڵای تێکسمڕاوی گۆشتن.

الحَزيمُ: ناوقەدی باڵا، شوێنی بەستنی پشتێن ٥ سینگ، ناوەڕاستی سینگ دەگوترێ: (شدّ لهذا الأمر حزيمة) خۆی بۆ ئەم کارە ئامادە کرد، (ك: حُزُمٌ أحزِمة).

الحَيْزومُ من الأرض: زەوی توندو پتەوی رەق و بەرز ٥ سینگ یان ناوەڕاستی سینگ، (ك: حيازم) دەگوترێ: (أشْدُدْ للأمر حَيازيمَك) نەفسی خۆتی بۆ ئامادە بکەو خۆتی لەسەر رابێنە.

المِحزَمُ المِحزَمَةُ: پشتێن، (ك: محازم)٥.

حَزَنَ الأمرُ فلاناً حُزْناً: ئەو کارە فلانکەسی غەمبار کرد ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ لاَ يَحْزُنكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ﴾.

حَزِنَ المكانُ حَزَناً: شوێنەکە زبرو رەق و توند بوو.

حَزِنَ الرجلُ حَزَناً وحُزناً: پیاوەکە خەفەتبار بوو ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ﴾ یان ﴿وَابْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزْنِ﴾.

حَزُنَ المكانُ حُزُونةً: بەمانا (حَزِنَ) دێ.

أحْزَنَ المكانُ: بەمانا (حَزُنَ) دێ ٥ دەگوترێ: (احْزَنَ بهم الْمنزلَ) مەنزڵگاکە پێیان نەکەوت و بەلایانەوە ناخۆش بوو.

احْزَنَ فلان: چووە ناو خەم و خەفەتەوە ٥ سواری وڵاخی چەموش و هاربوو.

أحْزَنَ الأمرُ فلاناً: کارەکە فلانی غەمبار کرد.

حَزَّنَ القارِئُ في قراءَتِهِ: خوێنەرەکە دەنگی خۆی لە خوێندنەوەکەدا باریك کردەوە.

حَزَّنَ الأمرُ فلاناً: کارەکە فلانی غەمبار کرد.

الْحُزانَةُ: کەسو کاری پیاو ئەوانەی هەمیشە لە هەوڵی پێگەیاندن و بەخێوکردنیان دایەو بۆیان غەمبارە ٥ هەرشتێك ببێتە هۆی خەم و خەفەت.

الْحَزْنُ من الأرض: ئەو زەوییەی توندو پتەو بێ.

الحَزْنُ من الدّواب: ئەو وڵاغەیە ژێر بار نەبێ.

الحَزْنُ من الناس: ئەو ئادەمیزادەیە مامەڵەی زبرو توندو تیژبێ.

حَزَا حزواً: رەملی لێدا وای بۆچوو.

حَزَا الشيئَ: بە گۆترە شتەکەی مەزندە کرد.

أحْزَى بالشيئ: شتەکەی زانی (أحزى عليه في السلعة) نرخی کاڵاکەی بەرزکردەوە.

تَحَزَّى: وای بۆچوو بێ بنەماو زانیاری رەملی هاویشت.

الحازي: کوڵە ومنانیو فاڵگرەوە ٥ دەگوترێ: (على الحازي هَبَطْتْ) بەسەر شارەزاو خەبیرەکەدا کەوت بووبە بەشی ئەو.

الْحَزّاءُ: بەمانا (الحازي) دێ.

حَسَبَ المالَ حساباً وحسباناً: ماڵەکەی ژماردو سەر ژمێری کرد ٥ مەزندەی کرد.

حداجة
حربة
مخبض
محدلة الطرق
محبرة
محراب المسجد
خطّ محدّب
محدلة
محجن
حدأة
حجام
قلم الحبر
محجم
حبل
حاجبة الشمس
حجاب
حجاب
محرّد
محراث
حرشف
حزاز
حاجبيّة
ثلاثيّة الحزّات
حبق
حدقة
حرمل
حزنبل
حرذون
حرباءة
حدأة
حجل
حبارى
مالك الحزين
حباحب
حبّار
حراشف

حَسِبَ حسباً: پێستی سپی بوو بەهۆی نەخۆشییەوە ◦ (هـو أحْسَـبُ وهـي حسباءُ).

حَسِبَ الشَّيْءَ كذا حِسَاباً: گومانی وابرد کە ئەوشتە وایە.

حَسُبَ الانسانُ حَسَباً: خۆیو باوكو باپیری خاوەن ڕێزبوونو هەموویان وەجاخ زادە بوون.

أَحَسَبَ: وتـی ئـەوەم بەسـە ◦ (أحْسَـبَ الشَّيْءُ) شتەکە بەشی کرد.

احْسَبَ الشَّيْءَ فلاناً: ئەوەندەی شت دا بەفلاّن تا گوتی بەسمەو هیچی تـرم ناوێ ◦ دەگوترێ: (أعطاه فأحْسَبَ) بەشی دا زۆری پێ بەخشی.

حاسَبَهُ محاسبة وحساباً: توێژینەوەی حیسابی لەگەڵدا کرد.

حَسَّبَهُ: بنەچـەی خوێنـدەوەو باسـی وەجاخ زادەیی ئەوی کرد.

حَسَّبَ فلان فلاناً: فلاّنکەس بەخششی زۆری دا بە فلاّن.

احْتَسَبَ بكذا: کیفایەتی پێکرد.

احْتَسَبَ على فلان الأمرَ: ڕەخنـەی لـە فـلاّن گـرت لەسـەر کارەکـەی ئیشەکەی بەدڵ نەبوو.

احْتَسَبَ الأمْرَ: گومانی بۆ کارەکە بردو وای زانی وەهایە.

احْتَسَبَ به: گرنگی پێدا.

احْتَسَبَ الأجْر على الله: پاداشی خۆی لای خـودا ویسـت، ویسـتی پاداشـی لای خودا بۆ بنوسرێ.

احْتَسَبَ فلان وَلَدَه: فلاّنکەس لە ئاستی ڕوداوی مردنی کوڕەکەی خۆگربوو ویستی خودا پاداشی بداتەوە.

احتَسَبَ ما عند فلان: ئـەوەی هەڵپشکنی کە لای فلاّن بوو تابزانێ چیە.

تحاسَبَا: هەریەك لە هاوبەشەکان حیسابی خۆی لەگەڵ ئەوی تریان کرد.

تَحَسَّبَ الأمْرَ: هـەوڵی دا بزانـێ کارەکە چۆنەو چییە.

الحِسَابُ: هەژماردن ◦ شتی زۆرو کافی ◦ قورئان دەفەرموێ: ﴿جَزَاء مِّن رَّبِّكَ عَطَاء حِسَابًا﴾.

يوم الحساب: ڕۆژی قیامەت.

علم الحساب: زانستی ژمارە.

الحساب الجاري: لـە زاراوەی ئابوریـدا ڕێککەوتنێـکە لـەنێوان دوو کەسـدا کە مامەڵەی هەمیشەییان هەبێ.

حَسْبُ: واتـە: بـەس ◦ دەگوترێ: (مـررت برجـل حسبك مـن رجـل) بـەلای پیاوێکدا ڕۆیشتم چۆن پیاوێك بوو هەر مەپرسە.

حَسْبُكَ هذا: ئەوەت بەسە، هەوڵی شتی تـر مەدە ◦ پێی قنیات بکە.

حَسْبُكَ من شرّ سماعُهُ: کیفایەتـە بیستنی شەڕ کە بیبیستی ئیتر یەکسەر لێی بێزار دەبی.

الْحَسَبُ: حَسَبُ الشَّيْ: ئەنـدازەی شـتو ژمـارەی شـت ◦ دەگـوترێ: (الأجـر

بِحَسَبِ العمـل) كـرێ بـه ئه‌نـدازه‌ی کارکردنه.

اَلْحَسَبُ: ئه‌و به هاوسه‌روه‌ری‌و ڕێزدارییه که پیاو پاڵ باوك‌و باپیرو بنه‌ماڵه‌ی خۆی ده‌دا.

اَلْحُسْبَانُ: ژماردن ٥ ته‌گبیری تۆکمه‌و ورد، هه‌ڵسوڕانی ڕێك‌و پێك‌و هاتوچۆی بێ دواکه‌وتن‌و بێ خه‌له‌ل ٥ قورئان ده‌فه‌رموێ: ﴿الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ﴾ ٥ هه‌وره بروسکه ٥ زریان ساردو سه‌رما ٥ قورئان ده‌فه‌رموێ: ﴿وَيُرْسِلَ عَلَيْهَا حُسْبَانًا مِّنَ السَّمَاءِ فَتُصْبِحَ صَعِيدًا زَلَقًا﴾.

الحِسْبَةُ: حیساب ده‌گوترێ: (فلان حسن الحِسْبَةِ في الأمر) فلانکه‌س حیسابی ڕاست‌و دروسته‌و باش ده‌زانێ کارو پیشه‌ی خۆی به‌ڕێوه به‌رێ.

فعله حِسْبَةً: ئه‌و ئیشه‌ی له‌به‌ر خاتری خودا ئه‌نجام داو به‌ته‌مای پاداشی باشی ئه‌وه ٥ هه‌روا (حِسْبة) (نظام الحسبة): له ڕۆژگاری ئه‌مه‌وی‌و عه‌باسییه‌کانداو له‌وه دواش بریتی بووه له چه‌ند فه‌رمانگه‌یه‌ك پیاوێکی زاناو لێهاتوو سه‌رپه‌رشتی کردوه ئه‌و فه‌رمانگه‌یه چاودێری هه‌ڵس‌و که‌وتی بازاڕو شێوه‌ی ئاداب‌و داب‌و نه‌ریتی کۆمه‌ڵگای کردووه به‌تایبه‌تی نرخی کاڵاو چۆنیه‌تی ئه‌و کاڵایه‌ی له بازاڕه‌کاندا فرۆشراوه ٥ (نظام الحسبة) وه‌کوو (نظام القضاء) فه‌رمانگه‌یه‌کی گرنگ بووه.

الحَسِيبُ: ناوێکه له ناوه جوانه‌کانی خودا ٥ ژمێریار.

الْمُحْتَسِبُ: ئه‌و که‌سه‌بووه که سه‌روکاری فه‌رمانگه‌ی (الحسبه)ی کردوه ٥ وه‌کوو وه‌زیری کاروباری کۆمه‌لایه‌تی وابووه.

حَسْبَلَ: وتی: (حسبى الله).

حَسْحَسَ للشَّيْءِ: ئازاری چه‌شت‌و هێشانی ئه‌و ئازاره‌ی ده‌رخست.

حَسْحَسَ الْلحَـمَ ونحـوهُ: گۆشته‌که‌ی خسته سه‌ر پشکۆ بۆئه‌وه‌ی ببرژێ.

تَحَسْحَسَ للقيام: هه‌وڵیدا بکه‌وێته جم‌و جوڵ.

الحَسْحَاسُ من الرجال: که‌سێکه گورج‌و گۆڵ‌و به ڕاپه‌ڕ بێ.

حَسَدَهُ حَسَداً: ئاواتی خواست ئه‌و خێرو خۆشییه‌ی لای فلانه له‌و ده‌رچێ‌و بێ بۆلای ئه‌م ٥ یان هه‌ر ئه‌و نیعمه‌ته‌ی نه‌مێنێ ٥ ده‌گوترێ: (حَسَدَهُ النِعْمَةَ وحَسَدَهُ عليها).

أحْسَدَهُ: کابرای به حه‌سودو به‌خیل زانی.

تحاسداً: هه‌ریه‌ك له‌و دووانه حه‌سوودی به‌وی تریان برد ٥ له حه‌دیثدا ده‌فه‌رموێ: (لا تحاسدوا ولا تباغضوا ولا تدابروا وكونوا عباد الله اخواناً).

الحسود: ئه‌و که‌سه‌ی به سروشت حه‌سوود بێ، چ پیاو بێ چ ژن.

اَلْحَسْدَلُ: پیرۆیـەکی بچـکۆلەیە قاچـی زۆرن دەعبای پچوك دەخوا.

حَسَرَ الشَّیْئُ حسـوراً: شتەکە دەرکـەوت، ئاشکرا بوو.

حَسَرَ الغُصْـنَ: لقـە دارەکـەی سپی کـرد توێـکڵەکەی لێ داماڵی.

حَسَرَ القوم فلانـاً: ئـەو قـەومە داوایـان لـە فلانـکـەس کـرد ئـەویش چـی هـەبوو پێی دان‌و هیچی نەمایەوە.

حَسَرَ الدابةَ: ولاغەکەی هێندە ماندوو کرد کزو کۆڵەوار بوو.

حَسَرَ الشَّیْئَ عـن الشَّیْئِ: ئەوشتەی لەسـەر ئەوشتە لاداو دەری خست ٥ دەگوترێ: (حَسَـدَ کَمَّـهُ عـن ذراعـه) فەقیانـەی هەڵدایەوەو قۆڵی هەڵماڵی.

حَسَـرت الجاریـة خمارهـا عـن وجههـا: کەنیزەکەکـە سەرپۆشـەکەی لەسـەر رووی خۆی لادا.

حَسِرَ فـلان حَسَـراً: فلانـکـەس خـەفـەتی خواردو دڵگران بوو.

حَسِرَ علی الشَّیْئِ: پەرۆشی شتەکەی بـوو (هو حسرانٌ وهی حَسْری).

حَسُرَ الـبعیرُ والبَصَـرُ حسـارة: حوشـترەکە مانـدوو بـوو چـاو لـە تەماشـاکردن ماندوو بوو.

أحْسَرَ الدابّةَ: ولاغەکـەی لێ خـوڕی هـەتا ماندوی کرد.

حَسَّـرَ الطـیرُ: باڵندەکـە پـەڕو بـاڵی هەڵوەرین.

حَسَّرَ الطـیرَ: پـەڕو بـاڵی باڵندەکـەی لێ کردنەوە.

حَسَرَ الحیوانَ: ولاغەکەی ماندوکرد.

حَسَرَ فلانـاً: فلانکەسـی خستە نـاو خـەم‌و خەفەتەوە یان سوکایەتی پـێ کـردو ئەزیەتی دا.

إنْحَسَرَ: دەرکەوت کەشف بوو.

انْحَسَرَ الماء عـن السـاحل: ئـاوی دەریاکـە کشایەوە زەوییەکە دەرکەوت.

انْحَسَرَ الطیرُ: باڵندەکە پـەڕو بـاڵی کـۆنی هـەڵوەرین‌و پـەڕو بـاڵی تـازەی دەرکردن.

تَحَسَّرَ الشَّعْرُ: مووەکانی هەڵوەرین.

تَحَسَّرَ الطیرُ: پەڕو باڵی فڕێ دان.

تَحَسَّرَت فلانـةُ: فـلان ئـافرەت روبەنـدی لەسەر روخساری خۆی لادا.

تَحَسَّرَ علی الشَّیْئِ: خەفـەتی بـۆ شـتەکە خواردو پەرۆشی بوو.

اسْتَحْسَرَ: ماندوو بوو، وەڕز بوو، قورئان دەفەرموێ: ﴿لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَلَا يَسْتَحْسِرُونَ﴾.

الحاسـر مـن الجنـود: ئەوەیە زرێ پۆشـی و شتی لەوجۆرەی نەبێ ٥ وشـەی (الحَاسِر) ئەگەر بۆ پیاو گوترا بـەمانا سەر روتـە ٥ ئەگـەر بـۆ ئـافرەت بـەکار هـات واتـە سەری‌و قۆڵی روت بن ٥ ئـافرەتی سفور ٥ ئافرەتی روت، (ك: حُسر وحواسر).

الحسار: گیایەکی سـەوزی تەمـەن درێـژە بەسـەر زەوی دا بـلاو دەبێتـەوە بەزۆری لە شوێنی لمبەلاندا دەروێ ٥ ئاژەڵ زۆری حەز لێ دەکا.

الحَسْرَةُ: ئاهو خەفەت خواردنی زۆر.

المُحْسَرُ: دەرخستنی ئەو شوێنانەیە لە جەستەی ئافرەت کە هەوەس دەجولێنن، (ك: محاسر) ٥ دەگوترێ: (فلان كريم المحسر) فلانکەس سەخی سروشتە ٥ (أرض عارية المحاسر) زەوییەکی سوتە مەرۆیەو هیچ گیای تێدا نیە.

حَسَّ الشَّيْءَ حَسّاً: شتەکەی لە بێخ دەرهێنا، دەگوترێ: (حَسَّ البردُ الزرعَ) سەرماو سۆڵەکە کشتوکاڵەکەی لە بێخ دەرهێنا.

حَسَّ رأس الذبيحة: سەری کوشتییەکەی خستە سەر ئاگرو دوایی کەوڵی کرد ٥ دەگوترێ: (حَسَّ عنه الغبارَ) تەپو تۆزی لە ولاغەکە تەکاند بەرنەك.

حَسَّ فلاناً: فلانکەسی کوشت بەوە سەری هەڵکەند ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعْدَهُ إِذْ تَحُسُّونَهُم بِإِذْنِهِ﴾.

حَسَّ الشَّيْءَ وبه حَسّاً وحسيساً: بەیەکێك لە هەستەکانی دەرکی بە شتەکە کرد.

حَسَّتِ النُّفَسَاءُ: ئافرەتەکە ژانی هاتیو بەهۆی منداڵبونەوە ئازاری توش بوو.

حَسَّ لە حَساً: بەهۆی ئازاری ئەوەوە توشی نارەحەتی بوو.

أَحَسَّ الشَّيْءَ وبه: بەشتەکەی زانیو هەستی پێکرد ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَلَمَّا أَحَسَّ عِيسَى مِنْهُمُ الْكُفْرَ قَالَ مَنْ أَنصَارِي إِلَى اللَّهِ﴾ ٥ بە یەکێ لە هەستەکانی هەستی پێکرد.

الحَسُّ: بڕایەوەو هەڵوەری دەگوترێ: (الحَسُّ شَعْرُهُ) واتە: قژی هەڵوەری.

الحَسَّتْ أسنانه: ددانی کەوتن.

تَحَسَّسَ الخبَرَ: هەوڵیدا بنجو بناوانی هەواڵەکە بزانێ ٥ دەگوترێ: (تَحَسَّسَ من القوم) لە هەواڵو بەسەرهاتی قەومەکەی کۆڵیەوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿يَا بَنِيَّ اذْهَبُواْ فَتَحَسَّسُواْ مِن يُوسُفَ وَأَخِيهِ﴾.

تَحَسَّسَ للقوم: هەوڵیدا زانیاریو چۆنیەتی روداویان بۆ کۆبکاتەوە.

الحاسَّةُ: ئافەتێکە توشی کشتو کاڵو لەوەڕگا دەبێ لەناوی دەبا هەڵیدەپروکێنێ لە کەڵکی دەخا ٥ هێزێکی سروشتییە پەیوەندی هەیە بە جیهازەکانی جەستەی زیندەوەرەوە بەهۆی ئەوەوە ئادەمیزادو حەیوانات هەست بەو گۆڕانکاریو روداوانە دەکەن کە بەسەر جەستەیاندا دێ ٥ هەستەکانی ئادەمیزادو حەیواناتی تر پێنجن ٥ دیتن، بیستن، بۆنکردن، تامکردن، لێکەوتن (لەمس) ئەم پێنج هەستە پێیان دەگوترێ: (حەواسی ظاهرە).

حَسَّاسٌ: وشەیەکە کاتێك دەگوترێ: ئادەمیزاد هەوڵی شتێك بداو دەستی نەکەوێ.

الحَسَّاسُ: شوێن دەست، شوێن ٥

دەگوترێ: (ذهب فلان فلآحساس بە): فلانکەس ڕۆیشت و شوێن پێی دیار نییە ٥ یان دەگوترێ: (انه لَيَجِدُ حَسَاسَ الحمى) هەست دەکا سەرەتای پەیدابوونی تا لەجەستەی دا هەیە.

الحُسَاسُ: وردەی شت ٥ وردە باران، وردە بەرد، وردە نان ٥ هتد ٥ ماسییەکە لە وڵاتی بەحرەین هەیە وشک دەکرێتەوە تا هیچ ئاوی تێدا نامێنێ ٥ ڕەوشتی ناشیرین و بەدبەخت.

حَسِّ: وشەیەکە لەکاتی پەیدابوونی ئازاری گۆزو گوممەتدا دەگوترێ ٥ دەڵێی (ضرب فلان فما قال حَسِّ).

الْحَسُّ: وشەیەکە لەگەڵ وشەی (بَسِّ) دەگوترێ: بەمانا ڕازی و نارازی، خۆشی و ناخۆشی ٥ دەڵێی (جئ بهذ الشَّيْئ من حَسِّك وبَسِّك) ئەو شتە بێنە بەخۆشی یان بەناخۆشی.

الحِسُّ: هەست کردن بەشت بەیەکێ لە هەستەکان ٥ دەنگی نزم ٥ ئەوەی دەیبیسی لە خشبەو قرتەی شتێک بەلاتا دەڕواو نایبینی ٥ سەرماو سۆڵەیەک کشت و کاڵ لەناو بەرێ ٥ ئازارێکە توشی ئافرەتی زەیستان دەبێ ٥ سەرەتای پەیدابوونی تا لەجەستەدا.

الحِسِّيُّ: شتی هەست پێکراو بەیەکێ لە هەستەکان.

الْحَسِيسُ: بەمانا (الحِسّ) دێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿لَا يَسْمَعُونَ حَسِيسَهَا وَهُمْ فِي مَا اشْتَهَتْ أَنْفُسُهُمْ خَالِدُونَ﴾

الْمَحَسَّةُ: هەڵپڕوکێنەر ٥ دەگوترێ: (البرد مَحَسَّةُ النبات).

المِحَسَّةُ: ڕنەک؛ ئامێرێکە لە ئاسن ددانی بۆکراون پشتی ولاخی پێ دەخورێنی یان قوڕی پێ لە جەستەی دەکەیەوە.

الْمَحْسُوسُ: ئەوشتەی هەستی پێ دەکرێ بەیەکێ لە پێنج هەستەکان.

حَسَفَ الشَّيْئَ حَسْفاً: شتەکەی سپی کرد، توێکڵی لێ کردەوە.

حَسَفَ التَّمْرَ: خورماکەی لە خشت و خۆڵەکەی پاک کردەوە.

حَسِفَ عليه حَسَفاً: ڕق و کینەی لێ پەیدا کرد.

حُسِفَ فلان: فلانکەس ڕەزیل بوو ڕوخا حەیای چوو لادرا.

حُسَافَةٌ: شتەکەی لە خشت و خۆڵ و پرژو پاڵ پاک کردەوە.

حُسَّفَ شارِبَهُ: سمێڵی تاشین.

الْحَسَفُ: وردو پەت بوو، دەگوترێ: (الحَسَفَ الشَّيْئَ في يديه) شتەکە لە دەستمدا وردو خاش بوو.

تَحَسَّفَ: بۆ مطاوعەی (حَسَّفَهُ) هاتووە ٥ توێکڵی لێ بووە.

تَحَسَّفَ فلان: فلانکەس هەرچی هاتە بەردەستی خواردی، هیچی نەهێشتەوە.

الحُسَافُ: خشت و خۆڵ و پرژو پاڵی هەموو شتێک ٥ لەهی خورما مەبەست توێکڵ و خورما

وشــــكەڵەكانە ٥ لـــە ئـــادەميزاد مەبەست خوێڕیو هەتیو مچەیە ٥ رق هەڵسان ٥ دوژمنایـەتی ٥ ئـاوی کەم ٥ دەگوترێ: (حُسافة الماء).

الحَسَفُ: چقڵ.

الحَسيفَةُ: رقو کینە ٥ دوژمنایەتی.

حَسِكَ المكان حَسَكاً: ئـەو شوێنە گیا حەسـەکەی زۆر بـوو (حەسـەکە گیایێـکە بەرێـکی زبـرو دڕکـاوی هەیـە بـە خـوریو کـولکی مـەڕو حوشترەوە دەنووسێ.

حَسِكَ رأسُه: قـژی سـەری زۆر گشـتو گرژبوون.

حَسِكت الدابَّةُ: حەیوانەکـە گیـا حەسەکەی کرۆشت.

حَسِك علیه: رقی لێ هەڵگرت.

أحْسَكَ النبات: گیا حەسەکە (پەیکوڵ) بەری گرت.

أحْسَكَ الدابَّةَ: نالیكو جۆی دا بە وڵاغەکە.

حَسَّكَ فلان: فلانکەس بەخیل بوو رژدو چروك بوو.

الحُسَاكَةُ: رقو کینو دوژمنایەتی.

الحَسَكُ: گیایێکە بەرێکی زبرو گڕناویو چقڵاوی هەیـە لـە خـوری مـەڕو کـولکی حوشـترەوە دەهاڵـێ، وەکـوو پەیکوڵ وەهایە.

حَسَك السَّعدان: بـەری زبـرو گڕنـاوی گیـا سەعدانە.

الحَسَكَةُ: تاکی (الْحَسَكَ).

الحُسَاكَةُ والحَسيكَةُ: ئـەو ئـالفو ئالیكەیە ئـازەڵ دەیکـرۆژێ وەکـوو جـۆ ٥ قالۆنچە، (ك: حَسَالكَ).

حَسَـلَ مـن الشَـيْئَ حَسْـلاً: لەشـتەکە پـوخلاوات بنـژێلو شـتە خـراپو پوچەکانی هێشتەوە.

حَسَّلَ بفلان: بەشی خراپی بۆ فلان دانا ٥ شتە ناشیرینو خراپەکەی بە شیاوی ئەوزانی.

حَسَّلَ بنفسه: ملی لـە خوێڕیـەتی نـاو کەمتەرخەمی لە کارەکەیدا کرد.

احْتَسَلَ: بێچوی سوسە مـار (ژیشك)ی نێچیر کرد.

الحُسَـالَةُ: شـتی خـراپو بـێ خێـر لـە هەموو شتێك ٥ بروێشی جۆو شتی لەو جۆرە ٥ خڵتەی زیو ٥ دەگوترێ: (هـو مـن حسـالة النـاس) ئـەو لـە خوێڕیو پڕوپوچی ئادەمیزادە.

الحَسْـلُ: نـەبقی کـاڵ، دەنکـە نـەبقی نەگەییشتوو.

الحِسْلُ: بێچوی سوسەمار کاتێ سەری لـە هێلکـە دەجروکـێ، (ك: أحسـال وحسول وحِسَلَة) دەگوترێ: (لا آتيك سِنَ الحِسْلِ) هـەرگیزاو هـەرگیز مـن نایـەم بـۆلات هـەتا سوسـەمار ددانـی نەکەوێ من نایەم ٥ چونکە هـەرگیز ئەو دەعبایە ددانی ناکەوێ.

الحَسِـيلُ: پڕوپـوچو شـتی خـراپ لەهـەر شتێك بێ ٥ گۆلەکەی مـاڵی ٥ دەگوترێ: (اشـرى بقـرة بِحَسِـيلِها) مانگاکـەی بـە گۆلەکەوە کڕی، (ك: حُسُلَ)ە.

الحَسِيلَةُ: تاكى (الحَسِيل)ە ٥ بەمانا پڕوپوچ‌و خوێڕی دێ ٥ دەگوترێ: (هو من حَسيلة الناس) ئەو زەلامە لە خوێڕی‌و پەستە هەتیو مچەکانی ئادەمیزادە.

حُسُمَ فلان حَسْماً: فلاّنکەس بەردەوام بوو لەسەر کار.

حُسُمَ الشَّيْئَ: شتەکەی بڕیەوە کۆتایی بە کارەکە هێنا ٥ دەگوترێ: (حَسمَ الداءُ): بە دەرمان چاری دەردەکەی کرد.

حَسَمَ العرق: رەگەکەی بڕی‌و داخی کرد بۆئەوەی خوێنی لێ نەیە.

حَسَمَ عنه الأمر: دوری خستەوە بۆئەوەی ئیستراحەتی لێ بکا.

حَسَمَ على فلان غرضَهُ: نەیهێشت فلاّن بە ئاواتی خۆی بگا.

حَسَمَت الأم طفلها: دایکەکە منداڵەکەی لە شیر بڕییەوە.

الأحْسَمُ من الرجال: عاقڵمەندێکی ئەوتۆ کە کارەکان بەرێک‌و پێکی‌و چاو نەترسییەوە ئەنجام بدا.

الْحَاسِمُ: یەکالا کەرەوە ٥ دەگوترێ: (رأى حاسم) راوبۆچونەکەی کێشەو نیزاعەکەی یەکالا کردەوە.

الْحُسَامُ: شمشێری برندە ٥ (أحسام السیف) ئەولا تیژەی زەبری پێ دەوەشێندرێ.

الحُسُومُ: بەدبەختی ٥ دەگوترێ: (أيام حسوم وليال حسوم) رۆژگارو شەوگارێکی بێ خێرو بێرو پڕنەگبەتی ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَانِيَةَ أَيَّامٍ حُسُومًا﴾.

الْمَحْسَمَةُ: ئەوشتەیە کارەکان یەکالا دەکاتەوە ٥ دەگوترێ: (هذا مَحْسَمة للداء) ئەم دەرمانە دەردەکە یەکالا دەکاتەوە.

المحسوم: شتی یەکالا کراوە ٥ دەگوترێ: (صبی محسوم) منداڵێکی لەشیر براوەیە یان منداڵێك کە توشی بەدخۆراکی بووبێ.

حَسُنَ حُسْناً: جوان بوو (هو حسن وهي حسناء)، (ك: حِسان).

أحْسَنَ: شتێکی کرد جوان‌و پەسند بوو.

أحْسَنَ الشَّيْئَ: جوان ئەوشتەی دروست کرد.

احسن به واليه: کارێکی جوانی ئەنجامدا، شتێکی جوانی دروستکرد.

حاسَنَهُ: مامەڵەی جوانی لەگەڵدا کرد.

حاسَنَ به الناسَ: بە جوانییەکەی شانازی بەسەر خەڵکدا کرد.

حَسَّنَ الشَّيْئَ: شتەکەی جوانکردو رازاندییەوە ٥ بەرزی کردەوەو حاڵ‌و وەزعی باش کرد.

تَحَسَّنَ: خۆی جوانکردو روخساری خۆی ئارایش دا.

اسْتَحْسَنَهُ: بەجوان‌و باشی لەقەڵەم دا.

الأحْسَنُ: جوانترو باشتر.

الاستحسان: لە زاراوەی زانایانی ئوصولی

فیقهـدا بریتییـه لـەوەی واز لـه (قیاس) بهێنیو كار بـه حوكمێـك بكەی كه بۆ ئادەمیزادەكان سوكترو خۆشتر بێ.

التحاسین: جوانییـەكان، رەنگاو رەنـگ نوانـدنی شتێـك ٥ دەگـوترێ: (مـا أبدع تحاسین الطاوس).

الحُسَّانُ: پیاوێك كاری باشی زۆر بێ.

الحُسَّان: شتی زۆر جوان.

الحَسَـنُ: حـەدیثـێ كـه ڕاوییـەكانی مەشهوربن.

الحُسْنُ: جوانی ٥ هەر پەیڕەوو پرۆگرامێـك كه بچێته دڵی خەڵكەوە، (ك: محاسِـن)ە ٥ ئێسقانی دوا ئانیشك.

سِـتُّ الحُسْـن: گیایەكـه لـه درەخـت دەهاڵێو گوڵێكی جوانی هەیە.

الحُسْـنی: مێینـەی (الأحسـن)ە ٥ سەرەنجامی باش.

الاسماء الحُسْنی: ناوە جوانەكانی خودا.

الحُسْنیان: سەركەوتنو شەهید بـوون لـه ڕێـگەی خـوادا قورئـان دەفـەرموێ: ﴿قُـلْ هَـلْ تَرَبَّصُـونَ بِنَـا إِلاَّ إِحْـدَى الْحُسْـنَيَيْنِ﴾ ٥ دەگـوترێ: (حُسَـیناءُ وحسـیناءِه ان یفعـل كـذا) هـەوڵو مەبەستی ئەومیه ئەوە بكا.

الحَسَنَةُ: چاكه ٥ پێچەوانەی خراپەیە ٥ نـازو نیعمـەت ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿فَـإِذَا جَاءتْهُمُ الْحَسَنَةُ قَـالُواْ لَنَـا هَـذِهِ﴾ ٥ خێـرو چـاكەو بەخشـین بـه ئاتاجـان ٥ خـاڵو نیشانەیە كـه لـه پێستدا دیمەنەكـەی جوانە، ڕوخسار شیرین دەكا.

المُحَسِّنَةُ: ئەوەی شت باش دەكا، بـەلای باشـی دا كـاری تـێ دەكـا، دەگـوترێ: (هـذا الطعـام مُحَسِّـنَةٌ للجسـم) ئـەو خۆراكـه باشـەو بـۆ جەسـته پێـی دەكەوێ دەرەنجامی چاكی هەیە.

حَسَـا الطـائِرُ المـاءَ حَسْـواً: باڵندەكـه بـه دەندوكی پەلاماری خواردنەكەیدا.

حَسَا الرجلِ الحَسَاءَ: پیاوەكـه (پەڵوەكـەی) حەڵواكـەی پـارو پـارو خـوارد یـان شورباكەی قوم قوم خوارد.

احساه الحَسَاءَ: شورباوی بەدەمدا كرد.

حاسَـاه الشَّـرابَ: وایكـرد شـەرابەكەی لەگـەڵ خـواردەوە ٥ كـردی بـه هاوبەشی خۆی له خواردنەوەیدا.

حاسَیْتُهُ كَأساً مُـرَّةً: هاوبەشـیم كـرد لـه غەمو نارەحەتیدا.

حَسَّاه الحساءَ: بەمانا (أحساه) دێ.

احتَسَی الحساءَ ونحوه: شۆرباكەی لرف دا.

احتَسَی أنفـاس النـوم: هەناسـەی خـەوی هەڵمـژی، خـەوی لێ كـەوتو دەسـتی كرد به پرخه پرخ.

احتَسَی مافی نفسـه: هەڵیپشكنی بزانـی چی له دڵدایە.

اختَسَی سیر الفَرَسِ والجمـل والناقـة: شـوێن پێی ڕۆیشتنی ئەسپو حوشـترەكانی هەڵگرت سەرنجی ڕێـگاكەیانی دا.

تحاسَیا: بـون بـه هاوبـەش لـه خـواردنی شۆرباكه، حەڵواكه، پەڵوەكه.

اَلحَسَا: شۆرباوو شتی لەوجۆرە ە پەلۆ، حەلْوا، (ك: أحساء وأحسية).

الحَسَاءُ: بەمانا (الحَسَا) دێ.

اَلْحَسْوُ: کورتو کەم خایەن ە دەگوترێ: (يوم كحَسْوِ الطيرِ) رۆژێکە بە ئەندازەی ئەوەی باڵندە دەندوك بخاتە ناو خواردنەوە، بەکوردی خۆمان دەڵێین: ئەوەندەی مریشك دەندوك بە زەوی دادا ە هەروا ناوە بۆ پەلۆ بۆ حەلْوا بۆ شۆربە.

الحُسْوَة: پڕ بەدەم پەلۆ یان حەلْوا، شتی کەم ە دەگوترێ: (سقاني مثل حسوة الطائر): ئەوەندەی ناو دامێ کە باڵندە بە دەندوك هەڵی دەگرێ.

حَسِيَ الحِسْيَ حَسْيًا: زەوییەکەی هەڵکەند تا ئاوی لێ بێتەدەر.

حَسِيَ مافي نفسه: هەڵی پشکنی بۆنەوەی بزانێ چی لەدڵیدایە.

حَسَّى الحِسْيَ: پارو پارو پەلۆکە، حەلْواکەی خوارد.

احْتَسَى الحِسْيَ: پارو پارو پەلۆکە، حەلْواکەی خوارد.

الحِسْي: دەشتایی زەوی کە ئاوی تێدا رادەوەستێ ە لمبی رەق هەڵاتوو کە ژێرەکەی پتەو بێ.

حَشَاهُ بالعصى أو السوط حَشْيًا: بە گۆچان بە قامچی لە گەدەو لەلا کەلەکەی دا.

حَشَاهُ بهم: تیرێکی لێدا چووە کلۆرایی جەستەیەوە.

حَشَا النارَ: ئاگرەکەی هەڵگیرساند.

الْمِحْشَاءُ: پۆشاکێکی سپی پچوکە دەکرێ بە دەرپێ.

أحْشَبَهُ: رقی هەڵسان.

إحْتَشَبوا: کۆبونەوە.

الحَشِيبُ من الثياب: قوماشی ئەستور ە ئێسقانێکە لەناو سمی ولاغدایە کەوتۆتە نێوان رەگو زەنگی.

حَشْحَشُوا: ویستی راپەڕێ بکەوێتە جمو جوڵ ە قەومەکە هەر دەهاتن و دەچوون و تێکیانەوە دەهاویشت ە لێك بڵاوبوونەوەو هەریەکەیان بە لایەك دا رۆیشت.

حَشْحَشَتِ النار: ئاگرەکە سوتاندی.

تَحَشْحَشُوا: بەمانا (حَشْحَشُوا) دێ.

حَشَدَ الزرعُ حَشْداً: کشتو کاڵەکە هەمووی روا.

حَشَدَت الناقةُ ونحوها: حوشترەکە شیر لە گوانیدا زۆر بوو.

حَشَدَ القومُ أو الجندُ حشوداً: کۆبونەوە، قەومەکە، سەربازەکان کۆبوونەوە بۆ هاریکاریکردنی یەکتری.

حَشَدَ القومَ حَشْداً: قەومەکەی کۆکردەوە ە دەگوترێ: (حَشَدَ لهذا الأمر جميع قواه): هەموو هێزو توانایەکی بۆ ئەو کارە کۆکردەوە (بتُّ لي ليلةٍ تَحَشَّدُ على الهمومَ) لە شەوێکدا مامەوە هەموو خەمو خەفەتی لێ بارکردبووم.

أحْشَدوا: خەڵکەکە کۆبوونەوە بۆ کارێك.

إحْتَشَدُوا: بەمانا (أحْشَدوا) دێ.

احتشدَ فلان في كذا: فلاَنكەس باش خۆی بۆ شتەکە ئامادە کرد.

احْتَشَدَ القومُ على الأمر: قەومەکە لەبارەی کارەکە کۆبوونەوەو هەموویان هاریکاری یەکتری دەکەن.

تحاشدوا: بەمانا (إحتشدوا) دێ.

تحشّدوا: بەمانا (إحتشدوا) دێ.

الحاشِدُ: تێکۆشەرو هەوڵدەر ، دەگوترێ: (عِذْقٌ حاشد) لقە دارێکی بە بەرە زۆری بەروبووم پێوەیە.

المَشادُ: ئەو شوێنانەیە بە کەمێك باران لافاویان لێ هەڵدەستێ ، دەگوترێ: (واد حشاد) و (ارض حشادٌ).

الْحَشْدُ من الناس: گروپو کۆمەڵ.

الْحَشِدُ من الرجال: ئەو پیاوەیە چی لە تواناد ابێ بۆ یارمەتیدانی خەڵك دریغی ناکا.

الحَشِدُ من الأمكنة: ئەو شوێنەیە بەکەمێك باران لافاوی لێ هەڵدەستێ.

الْحَشِدُ من العيون: ئەو چاوەیە هەمیشە فرمێسك دەرێژێ.

المشودُ من النوق: ئەو حوشترەیە زوو شیر لە گوانەکانیدا کۆدەبێتەوە یان ئەو حوشترەیە کە بەیەکەم جار کەڵ بگرێ.

الْمَحشُود: قسە رۆیشتوو ، خزمەتکراو، دەگوترێ: (فلان محفود محشود) فلاَنکەس لەناو قەومەکەیدا قسە رۆیشتووە هەموویان ئامادەن بۆ خزمەتکردنیو بە قسەکردنی.

حشرهم حَشْراً: کۆی کردنەوەو راپێچی کردن ، دەگوترێ: (حَشَرَ الله الْخَلْقَ حَشْراً): خودا ئادەمیزادانی لە گۆڕەکانیان زیندو کردەوەو کۆی کردنەوەو راپێچی سارای مەحشەری کردن.

حَشَرَ الْجَدْبُ الناسَ: گرانی خەڵکەکەی پاڵ پێوەنا بۆئەوەی روبکەنە شارەکان.

حَشَرَ الجدبُ الماشيةَ: قاتو قڕی مەڕو ماڵاتی بە قڕداو هەموی لەناو بردن.

حَشِرَ الشَّيْئُ حشراً: شتەکە لینج بوو ، چلکن بوو.

حُشِرَ في رأسه: سەری زل بوو.

حَشَّرَهُ: کۆی کردەوەو هەنێکی خستنە پاڵ هێندێکیان.

احتشر في أحد أعضائه: ئەو ئەندامی جەستەیەی گەورەبوو.

إنْحَشَرَ: بۆ مطاوعەی (حَشَرَهُ) دێ.

تَحَشَّرَ: کۆبونەوە.

الحاشِرُ: ناوێکە لە ناوەکانی پێغەمبەری ئیسلام ، هەروا ناوە بۆ ئەوکەسەی خەڵك کۆدەکاتەوە ، قورئان دەفەرموێ: ﴿وَأَرْسِلْ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ﴾ ، هەروەها بەو کەسەش دەگوترێ: کە پارەی میری کۆدەکاتەوە واتە کاری (جابی)یەتی دەکا.

الحَشْـــــرُ: كۆبونـــــەوە ٥ كۆبونـــــەوەی ئادەمیزادەكان لە رۆژی قیامەتدا.

يوم الحَشْرِ: رۆژی قیامەت.

الحَشَرُ- الحُشُرُ: شتی لە بێژنگ دراو.

اَلْحَشَـرَةُ: زیندەوەرێــك لــە گیانـدارانی سەر زەوی وەكوو قالۆچەو دوپشكو مشك‌و ژیشك‌و ئەو جۆرە حەیوانانە ٥ لــە زانیـاری زینـدەوەر زانیـدا بـە زیندەوەرێـــك دەگــوترێ: كــە لــە دروســتبوونیدا ســێ قۆنــاغ بــبڕێ: قۆناغێ كە هێلكە بێ ئەمجار ببێتە زاڕۆڵە ٥ ئەمجار فەراشە.

اَلْمَحْشَـرُ: شـوێنی كۆكردنـەوەی ئـادەمیزاد بەهەر شێوەیەك بێ ٥ بە زۆری ئـاوە بـۆ ئــەو شــوێنەی كـــە رۆژی قیامـــەت پەروەردگار هەموو ئادەمیزادەكانی تێدا كۆدەكاتـەوە بۆ حیساب‌و لێـكۆڵینەوە ٥ جۆرە كلاوێكە وەكوو سدارە.

اَلْمَحْشَـرَةُ: ئــەو گیــاو گژەیــە كــە دوای دروێنە دەمێنێتـەوە لـە پەریزەكـەدا ٥ ئـــەوەی دوای دروێنـــە شـــین دەبێتـــەوە ٥ دەگــوترێ: (أرســـلوا دوابَّهُـمْ في الْمَحْشَـرَةِ) ئاژەڵـەكانیان رەوانەی پەرێزەكە كرد.

حَشْرَجَ: هەناسـەكەی لـە قـورگی دا هـاتوو چـۆی كـرد ٥ دەگـوترێ: (حَشْـرَجَ الْمُحْتَضَـرُ عنـد المــوت): كـابرای گەیشـــتوو بـــە حاڵـــەتی گیانـــەڵاو هەناسـەی لە قورگیـدا هـاتوو چـوو، (ك: [illegible] حَشْرَجَ)

روحُهُ في صدره): خەریكە بمرێ.

اَلْحَشْـرَجُ: كونێـكە لـە كێـو ئـاوی تێـدا كۆدەبێتــەوە ئاوەكـە صاف دەبـێ ٥ ئاوێـكە لـە ژێـر زەوی كـەس پێـی نازانـــێ كـــە تـــۆ هـــەڵت كـــۆڵی‌و ئەندازەیەك قوڵت كرد ئـاو فیچقە دەكـــاو هەڵـــدەقوڵێ ٥ گۆزەیـــەكی تــەنك‌و نایابــە ئــاوی تێـدا سـارد دەكــرێ ٥ گــوێزی هیندییـــە، (ك: حشارِجَ).

حَشَّ الشَّيْءُ حَشّاً: شـتەكە تـەڕایی نـەماو وشك بوو ٥ دەگوترێ: (حَشَّ الجنينُ): بێچـوەكە لـەناو منداڵـدانی دایكیـدا وشـك بـوو گەشـەی نـەكردوو لـەبار چوو.

حَشَّتِ اليدُ ونحوها: دەستەكە شەلە پەتـە بوو وشك بوو.

حَشَّ الحشيشَ: گیا حەشیشـەكەی دروەوەو كۆی كردەوە.

حَشَّ الماشية: گیای بۆ ئاژەڵەكان هاویشت.

حَـــشَّ النـــارَ: ســوتەمەنی بـۆ ئاگرەكـە كـۆكردەوە، تێـكی وەردا بۆنـەوەی خۆش ببێ‌و بڵێسە بسێنێ.

حَشَّ الحَـرْبَ: ئـاگری شـەڕەكەی هـەڵكردو خۆشی كرد.

حَشَّ شيئاً بشيءٍ: ئەو شتەی بە شتێكی تر بەهێز كرد دەگوترێ: (حشَّشْتُ النار بالحطبِ وحَشَّ الحربَ بالسلاح وحَشَّ السهم بالريش وحَشَّ مال فـلان بمـال [illegible].)

أَحَشَّ المكانُ: ئەو شوێنە گیاو گژی تێدا روا.

أحَشَّ الكلأ: وەختی دروێنەی گیاکە هات.

أحَشَّ فلاناً: یارمەتی فلانکەسی دا بۆ دروێنەوەی گیایەکەو کۆکردنەوەی ٥ یان یارمەتی دا بۆ ئاگر کردنەوە.

أحَشَّ اللهُ يَدَهُ: خودا دەستی وشك کرد ئەم رستەیە بە زۆری بۆ دوعا بەکاردێ.

أحَشَّت الحاملُ الجنينَ: ئافرەتەکە منداڵەکەی لەبار چوو.

احتَشَّ الْحَشِيشَ: گیایەکەی دروێنە کرد.

احتَشَّ للنارِ: سوتەمەنی بۆ ئاگرەکە کۆکردەوە.

استحشَّ: کزو لاواز بوو ٥ (إسْتحشَّ الجنينُ في الرحم) کۆرپەلەکە لە منداڵدانی دایکی دا وشك بوو.

الأحشُوشُ: کۆرپەلەی وشکەوەبوو لەسکی دایکی دا، (ك: أحاشيش).

الحِشَاش: جەواڵو تاپینچەو شتی وا کە گیاو گژی تێدا بێ.

الحُشَاشي: دەگوترێ: (حُشَاشاكَ أن تفعل كذا): هەرچی توانای تۆ هەیە بریتییە لەوەی ئەوە بکەی، هەرئەوەت لەدەست دێ.

الحُشَاشَةُ: باقی ماندەی گیان لە نەخۆشدا ٥ دەگوترێ: (ما بقي من الشمس الاّ حُشاشة نازع) خۆر خەریکە ئاوابێو تۆزقاڵێکی ماوە.

الْحُشُّ: بەمانا (الأحشوش) دێ ٥ باغ ٥ خورمای کۆکراوە ٥ ئاغەڵو پەناگە ٥ شوێنی دەست نوێژ شتن.

الْحُشَّةُ: تەپۆڵکەی گەورە کە حەشیشەی لەسەر بڕوێ، (ك: حُشَش).

الْحَشَّاشُ: دروێنەکەری گیا حەشیشە ٥ کۆکەرەوەی گیا حەشیش ٥ فرۆشیاری حەشیشە ٥ حەشیشە کێش.

الْحُشَّاش: داس، ماراغان، ئامێرێکە گیاو گژی پێ دەدروێتەوە.

الحَشَّاشُون: پێڕێکن لە شیعەی ئیسماعیلی، حەسەنی کوڕی صەباح ئەم پێڕەی پێکەوە ناوە.

الْحَشِيشُ: گیاو گژی وشك بوو کە بتوانرێ کۆبکردێتەوەو بکرێ بە لەوەڕ بۆ ئاژەڵ ٥ رووەکێکە بێهۆشکەرە.

الْحَشِيشَةُ: باقەو گورزەیەك لە گیاو حەشیشە.

حشيشةُ النار: رووەکێکی تەمەن درێژە لە پێڕی (قَبِيَّات)ە لە خۆرهەڵاتدا هەیەو لە ئەورووپاش شەتڵ دەکرێو لە بواری بۆن خۆشیدا بەکاردەهێندرێ.

المِحَشُّ: داسی دروێنەوەی گیاوگژ ٥ مقاشو کۆڵەوەژی ئاگر تێك وەردانو خۆشکردن ٥ دەگوترێ: (فلان مِحَشّ حرب) فلانکەس ئاگر خۆشکەری شەڕو هۆی هەڵگیرسانیەتی ٥ باش لەشەڕ دەزانێ.

مِحَشُّ الكتيبة: پياوی ئازاو چاو نەترس ٥ كيسەی حەشيشە.
المِحَشَّةُ: بەمانا (المِحَشُّ) دێ ٥ گۆچانێك يان دارێكی درێژ كە گەڵای درەختی پێ بوەرێنی، (ك: مَحَاش).
حَشَفَ حَشْفاً: وشك بوو چرچ بوو وێك هاتەوە ٥ دەگوترێ: (حَشَفَ الضرعُ): شيری گوانەكە سەر كەوتەوەو نەدۆشرا.
أحْشَفَ: بەمانا (حَشَفَ) دێ.
حَشَفَ النخلُ: خورماكە خراپ بوو دەنكەكانی وشكەڵ بوون.
حَشَّفَ عينَيهِ: پێڵوی چاوی وێك نان لە نێوان بژوڵەكانيەوە روانی.
تَحَشَّفَ: بەمانا (حَشَفَ) دێ.
تَحَشَّفَ فلان: فلانكەس پۆشاكی رزيوو دراوی لەبەركرد.
تَحَشَّفَ أوبار الابل: كولكی حوشترەكە لێی بووە بە بادا رۆيی.
إسْتَحْشَفَ: بەمانا (حَشَفَ) و (تَحَشَّفَ) هاتووە.
إسْتَحْشَفَ الأنف: ناو لوتی وشك بوو جمو جۆڵی خۆی بەئاسانی بۆ ناكرێ.
الحُشافَةُ: ئاوی كەم.
الحَشَفُ من التمر: خورمای وشكەڵو خراپ ئەوەی پێش گەيينی وشك بێتەوەو رەق هەڵبێ نە دەنكی هەبێ نە توێكڵ نە شيرنايی ٥ دەگوترێ: (أحَشَفاً وسوء كيلة؟) خورمای خراپيش و پێوانەی خراپيش؟! بە كەسێك دەگوترێ: دوو رەوشتی خراپی تێدا بن ٥ گوانی وشك و بێ شير، نانی وشك.
الحَشِفُ: خراپو بێ كەڵك: دەگوترێ: (تمر حَشِفٌ) خورمايێكە وشكەڵو قرچۆكی زۆرە.
الحَشَفَةُ: ئەوەی دوای سوننەتكردنی ئالەتی نێرينە دەردەكەوێ ٥ دومەڵێكە لە قورگی ئادەميزادو حوشتر دێ ٥ بەردێكە لەناو دەريادا دروست دەبێ، (ك: حشاف) ٥ بنچكی گياو دەغڵو دانی دوراوە دوای درەونە كردنی ٥ پيرێژنی زۆر پيرو پەككەوتە، (ك: حَشَفٌ حِشاف).
الحَشيف: پۆشاكي كۆن.
حَشَكَ القومُ حشوكاً: خەڵكەكە كۆبونەوە ٥ دەگوترێ: (حَشَكَتِ القوسُ) كەوانەكە تيرەكەی زۆر دوور فڕێدا ٥ هەروا ئاوە بۆ هەر گياندارێكی شيردەر كەشير لە گوانەكانيدا كۆ بوبێتەوە ٥ درەختی خورما كە زۆری بەر گرتبێ ٥ هەور كە زۆری باران پێبێ، ئاسمان بارانی زۆری باراندبێ ٥ رەشەبای بەهێز.
حَشَكَ فلان الناقة: فلانكەس حوشترەكەی نەدۆشی بۆئەوەی شير لە گوانەكانيدا كۆبێتەوە.
حَشِكَ الحيوان حَشَكاً: ئاژەڵەكە جوێ كرۆست.

اِحْشَـكَ الدابـةَ: ئالیـكو جـۆی دا بـه ئاژەڵەكە.

الحِشاك: دەمبێن، لوله دارێكه لـه دەمـی بێچـوی ئـاژەڵ دەكـرێ بۆئـەوەی نەتوانێ لـه گوانی دایكی شیر بخوا (ك: حُشُك واَحْشِكة).

اَلْحَشْكَةُ: تاوه بارانو شتی لەوجۆره.

اَلْحَشْـكَةُ: كۆمـەڵی ئـادەمیزاد ٥ دەگـوترێ: (جـاء القـوم بحشـكتهم) قەومەكه تێـكڕا هەموویان هاتن.

اَلْحَشُوكُ: ئەو حوشـترەی خێـرا شیر لـه گوانەكانیدا كۆدەبێتەوە.

اَلْحَشِيكَةُ: جۆ ٥ دەگوترێ: (علف دابتـه حشيكة).

حَشَـمَ فـلان حُشُـوماً: فلاَنكـەس بەخۆیـدا شكایەوەو شەرمی كرد.

حَشَـمَ منـه: شـەرمی لێـكرد ٥ دوای كـزیو لاوازی تەندروستی بەرەو باشی رۆیی.

حَشَمَت الدوابُ في أول الربيع: لەسـەرەتای بـەهاردا ئاژەڵـەكان لـەوەڕی باشیان دەسـت كـەوتو تێریـان خـواردو قەڵەو بوون.

حَشَمَ فلاناً حَشْماً: ئەزیەتی داو قسەی وای لـه روداكـرد پێـی نـاخۆش بـێ ٥ خەجاڵەتی كرد ٥ رقی هەڵساند ٥ به كەسێـكیش دەگـوترێ: كـه جـۆره خواردەمەنیەكی پێش چـاو كەوتبێ (ماالـذی حَشَـمَكَ؟) چـی تـۆی لـەو خواردنه بێزراندوە.

حَشِمَ حَشَماً: ... [illegible]

اَحْشَمَهُ: بەمانا (حَشَمَهُ) دێ كەسێـكیش خواردنێـكی پێش چاو كەوتبێ پێـی دەگوترێ: (ما الذی أحشمَكَ؟).

حَشَّمَهُ: رقی هەڵساند.

احْتَشَـمَ: شـەرمی كـرد ٥ لـه ژیانیـدا رێبازێكی مامناوەندی گرته بەر.

احْتَشَمَ بأمره: گرنگی به كارەكەی دا.

تَحَشَّمَ منه: شەرمی لێكرد.

تَحَشَّمَ الشَّيئَ: خۆی له شتەكه پاراستو خۆی لێ دوور خستەوە.

اَلْحَشَمُ: دارو دەسـتەو تـاقمی كەسێـك كـه بۆ هەموو كارێك گوێ له مستی بن لـه خۆشـیو ناخۆشـیدا هاریكـارو هەماهەنگی بن.

اَلْحُشْمَةُ حُشْمَةُ الرجل: خزمو كەسو كاری پیاو ٥ خێزانی پیاو.

الحِشْـمَةُ: حـەیاو شـەرم ٥ رێبـازی مـام ناوەندیو میانەرەوی.

الحُشـوم: درزو چـرچو لـۆچ ٥ دەگـوترێ: (في یدیـه حُشـوم) دەستی قەڵشتو چرچو لۆچی تێدان.

اَلْحَشِيمُ: ئـادەمیزادی بەحـەیاو رەزانو بەخۆ چاراو ٥ شكۆمەندو رێـزگیراو له لایەن خەڵكەوە ٥ جیران ٥ میوان، (ك: حُشَمَاءُ).

حَشِنَ الوعاء ونحـوه حَشَـناً: قاپەكه گۆڕاو بۆگـەنی كـرد بـەهۆی چـەوری ئـەو ماستەی پێوەی نووساوە.

حَشِنَ فلان: فلاَنكەس كینەی پەیدا كـرد.

أحْشَنَ الوِعَاءُ ونحوه: بـاری بـه شـتنی مەنجەڵەکـەوه نـەگرت گـوێی بـه شتنی نەدا تا بۆگەنی کرد.

حاشَنَهُ: جنێوی پێداو قسەی ناشیرینی ئاراستە کرد.

تَحَشَّنَ: بەمانا (حَشِنَ) دێ.

الحِشانُ: قاپێـك كـه بـۆنی گۆڕاوبـێ بەهۆی ئەوەی چڵكو چەوری پێوه ماوەتەوەو نەشۆراوه.

الحِشْنَةُ: کینەو رقو قار.

الْحَشْوَرُ مِن الدواب: زینـدەوەری قـەباره گـەورەو زەبـەللاح، (ك: حَشَـاوِرُ وحَشْوَرة).

الحَشْوَرَةُ: مێینەی (ألْحَشْوَر) یه.

الْحَشْـوَرَةُ: پـیره ژنـی قسـه خـۆش، (ك: حشاور).

حشا الوِسادة ونحوها: سـەرینەکەی پڕکـرد له لۆکەو شتی لەوجۆره.

حشا فلاناً: زەبرەکـەی ئاڕاسـتەی ڕیخۆڵـەی فلان کرد.

حَشِـيَ السـقاءُ حشـاً: ماسـتەکه بـه دیـوی ناوەوەی مەشکەکەدا نوساو لێی بوو به توێکڵ.

حَشِيَ فلان: ئـاوسکی ئـازاری لێ پەیـدا بـوو ٥ توشـی نەخۆشـی رەبـوه (هەناسـه سواری) بوو.

حُشِيَ فلان غيظاً وكـبراً: فلانکـەس پڕبـوو له قینو قار.

أحشاه: بەشی داپێ، بەخشی ٥ دەگوترێ: (أتيته فما أحلنى وما أحشانى) هاتم بۆلای نه ڕێزی گرتم نەبەشی دام.

حاشا: جگه، وشەیەکه بۆ جەرت کردنه.

حَشّىَ الكتـابَ: پـەراوێزی بـۆ كتێبەكـه كرد.

حَشّى الثـوبَ: پـەراوێزی بـۆ كراسـەكه دروست كرد.

احْتشى: پڕبوو.

إحْتشت المرأة الحشية: ئافرەتەكه دەرپێـی دوو تـوێی لـه پـڕ كـرد یـا فـەروەی ئیسـفنجی خسـتە سـەر سمتـی بۆئەوەی سمتی قەڵەو بنوێنن.

الْحَشَى: دەنگێ تێکەڵ به دەنگی تر بێ (ژاوەژاو).

تحاشى عن كـذا: خـۆی لەوشته بـەدوور گرت.

تَحَشّـتِ المـرأة: ئافرەتەكـه فـەروه یـا ئیسـفنجی خسـتە سـەر سمتـی بۆئەوەی وا بزاندرێ سمتی گەورەن.

تحشت المرأة من فلان: ئافرەتەكه له فلان جاڕز بوو.

تحاشـى في بنـي فـلان: هـەڵی كـرد لـەناو فلان قەوما مایەوه.

تحاشـى مـن القـوم فلانـاً: فلانکەسـی لـه قەومەكه جەرت كرد.

الحاشـية: لـه هـەموو شتێـك، قـەراغو بیجاغو دەوروبەری ئەملاو ئەولا.

الحاشية مـن الابـل: حوشـتری پچكۆله، كۆمەڵـه حوشترێـكی ورد كـه حوشـتری گـەورەیان تێـدا نـەبێ ٥

ماڵو منداڵو خێزان ٥ خزمو کەسو کارو دارو دەستە، دەسو پێوەند ٥ دەگوترێ: (هؤلاء حاشية الأمير) ٥ هەروا (حاشيە) بەو پەراوێزو نووسینە رونکەرەوانە دەگوترێ: کە لەسەر کتێب دەنووسرێن، (ك: حواشی)یە ٥ دەگوترێ: (عيش رقيق الحواشي) ژیانێکی خۆشو پڕ نازو نیعمەتە ٥ (کلام رقيق الحواشي) قسەی نەرمو نیانو لەسەرەخۆ ٥ (رجل رقيق الحواشي) پیاوێکە هاونشینیو رەفاقەتی خۆشە.

الحَشَا: ئەوەی ژێر پەردە ئەو دیو پێستی سك کە هەموو ناوسك دەگرێتەوە بەجەرگو سپڵو ریخۆڵەو ئەو شتانەوە ٥ هەروا بەقەدی باریکیش دەگوترێ ٥ دەڵێ (هو لطيف الحشا): ئەو پیاوە قەد باریكو گەدە بچوکە ٥ بە دەڤەرو ناحیەش دەگوترێ: دەڵێی (أنا في حشاه) ئەمن لە ژێر سێبەرو وڵاتی ئەودام.

الحَشَاةُ: زەوی رەشو سوتە مەرۆ کە هیچ خێرو بێرێکی لێ پەیدا نەبێ ٥ دەڵێی (أرض حشاة).

الحَشْوُ: ناواخن.

الحَشْوُ من الابل: حوشتری بچوك ٥ (الحشو من الرجال) ئەو پیاوانەی پشتیان پێ نابەسترێ ٥ (الحشو من الكلام) قسەی زیادو بێ نرخ (حشو الرجل) خودی پیاوەکەیە.

حشو البيت من الشعر: پێکهاتەکانی شیعرەکە جگە لە عوروزو ضەربەکانی.

الحُشْوَةُ: هەرچی لەناو سکدا بێ جگە لە بەزو پیو.

الحُشْوَةُ من الشاة: ناوسکی مەڕەکە.

الحُشْوَةُ من الناس: خوێڕی هەتیو مچە ٥ دەگوترێ: (ماأكثر حشوة أرضه).

الحَشْوِيةُ، الحَشَوِيةُ: ئەوشتەی نیسبەت دەدرێ بۆلای (حشو)و بە حەشو لە قەڵەم بدرێ ٥ کۆمەڵێکن کار بە ظاهیر دەکەنو بڕوایان بە زۆر شتی (ما وراء المادة) نیە، جەستە بۆ خودا بڕیار دەدەن.

الحَشِيُّ: ئەوکەسەی نازاری ناوسکی هەبێ ٥ شتی وشك بوو، پوشو پەلاش ٥ کە کەڕوی هێنابێو بۆگەنی کردبێ.

الحَشِيَّةُ: راخەرو لێفەی ناودار ٥ دەرپێیەکی کورتە لە فەروە یان لە ئیسفنج دروست دەکرێ ئافرەت لە پێی دەکا بۆئەوەی سمتی گۆشتن بنوێنن، (ك: حشايا)یە.

حَصَا الرضيع **حَصْئاً**: شیرە خۆرەکە تا تێر بوو شیری خوارد.

حَصَا من الماء: تێر ئاو بوو.

أحصأه: تێر ئاوی کرد.

حَصَبَهُ حَصْباً: بەردە ورکەو شتی وای تێگرت.

حَصَب المكان: شوێنەکەی بە بەردە وردکە راخست بەردە وردکەی لە شوێنەکە رۆکردن‌و بڵاوی کردنەوەو تەختی کردن.
حَصَبَ النارَ بالحَصَب: بەردی گۆگردی فرێدانە ناو ئاگرەکە بۆنەوەی خۆش ببێ‌و بڵێسەی زیاد بکا ٥ یان دەستە چیلەی تێ فرێدان بۆنەوەی زیاتر بڵێسەی زیاد بکا.
حَصَبَ فلاناً عن کذا: فلانکەسی لەوشوێنە لەوشتە دوورخستەوە.
حَصِب الطفل: منداڵەکە سورێژەی لێ هاتن.
أحْصَبَ الفرسُ وغیره: ئەسپەکە پەلەی کردو غاری داو تەپو تۆزو زیخ‌و بەردە وردکەی هەڵساند.
أحْصَبَ فلاناً عن کذا: فلانکەسی لەوشوێنە یان لەوشتە دورخستەوە.
حَصَّبَ الحاجُّ: حاجیەکە لە شەودا نزیکەی سەعاتێك لە میحصەب نووست (شوێنێکە لە نزیك موزدەلیفە دەوروبەری مەککە.)
حَصَّبَ المکانَ: شوێنەکەی بە بەردە وردە فەرش کرد.
حُصِّبَ الطفل: منداڵەکە سورێژەی گرت (سورێژەی لێهاتن).
تَحاصَبا: بەردە وردکەیان بە یەکتردادا ٥ شەڕە بەردە وردەیان کرد.
تَحَصَّبَ: بۆ مطاوعەی (حَصَّبَ) هاتووە.
تَحَصَّبَ الطیرُ: باڵندەکە لە لانەی دەرچوو بۆنەوەی دانەوێڵەی دەست بکەوێ.

الحاصِبُ: شوێنی بەردە وردکاوی ٥ رەشەبای توند کە زیخ‌و بەردەوردە هەڵبگرێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّا أَنْزَلْنا عَلَيْهِمْ حَاصِبًا﴾ ٥ هەورێك کە تەرزە ببارێنێ.
الحِصَابُ: شوێنی شەیتان رەجم کردن.
الحَصَبُ: بەردە وردکە ٥ داری سوتاندن ٥ هەرشتێك بخرێتە ناو ئاگرەوە بۆ سوتاندن ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ﴾.
الحَصِبُ: بەمانا (الحاصب) دێ دەگوترێ: (مکان حَصِبٌ وریح حَصِبَة) هەروا دەگوترێ: (لَبَنٌ حَصِبٌ) ماستەکە توند بوو رۆنەکەی لێ دەرنەهات.
الحَصْبَاء: بەردە وردکە.
الحَصْبَةُ: بەمانا (الحَصْبَاء) دێ ٥ سورێژە (کۆکەو هەڵامەت‌و لەرزو تای لەگەڵدایە).
لیلة الحَصْبَة: ئەو شەوەی دوا سێ رۆژەی دوای یەکەم رۆژی جەژنی قوربان دێن.
الحَصَبَةُ: تاکی (الحَصَب).
المَحْصَبَةُ: دەگوترێ: (أرض محصبة): زەوییەکی بەردە وردکاوییە زۆری بەردە وردکە لێ هەیە ٥ یان دەفەرێکە خەڵکەکەی زۆر توشی سورێژە دەبن.
المُحَصَّبُ: شوێنی شەیتان رەجمکردن.
حَصْحَصَ: بەشێوەیەك رۆیشت وەکوو پێوەندی لە پێدابێ ٥ پەلەی کرد لەرۆیشتنەکەی دا ٥ زێدە رۆیی کرد

له ئیشەکەدا گلەکەی ئەمدیوو ئەو دیو کردو پشکنی.

حَصْحَصَ الشَّيءُ: شتەکە دوای نادیاری و نامەعلوومی رون بووەوە، دەگوترێ: (حَصْحَصَ الحَقُّ): حەق‌و راستی روون بووەوە.

حَصْحَصَ البَعِيرُ: حوشترەکە ئەژنۆی خۆی هەڵنان لە زەوی گیر کردن بۆ ئەوەی بەبارەوە هەڵسێ.

حَصْحَصَ بفلان: بە فلانکەسەوە نووساو وازی لێ نەهێنا.

حَصْحَصَ الشَّيْءَ: شتەکەی جولاندو ئەمدیوو ئەودیوی کرد.

حَصْحَصَ الشَّيءَ فِي الشَّيْ: شتەکەی جولاند تالەناو شتەکەی تردا جێگیربوو.

حَصْحَصَ البعير بصدره الأرضَ: حوشترەکە بەسنگی زەوییەکەی تەخت کرد تالەسەری پیخ بخواو پاڵبکەوێ.

تَحَصْحَصَ: بۆ مطاوعەی (حَصْحَصَ) دێ ٥ بەزەوییەکەوە نووساو تەخت بوو.

تَحَصْحَصَ الوبَرُ ونحوه: کوڵکەکە روتایەوەو بلاوبووەوە.

الحَصْحَاصُ: گلێ ٥ (سير حصحاص) رۆیشتنێکە بێ پێچ‌و پەناو راوەستان.

الحُصْحُصُ وَالحُصْحُوصُ: ئەو پیاوەی زۆر بەدوای شت دا بگەرێ‌و شت ورد بکاتەوە بچێتە بنج‌و بناوانی شت بۆ ئەوەی بیانزانێ‌و سەرژمێریان بکا.

حَصَدَ الزَّرْعَ والنباتَ حَصْداً وحِصاداً: گیاو دەغڵەکەی بەداس دروێنەکرد.

حَصَدَ القومَ بالسيف: خەڵکەکەی بە شمشێر کوشت‌و قارە بری کردن.

حَصِدَ الحَبْلُ ونحوه حَصَداً: حەبلەکەی توند باداو گشتی کرد، (هو حَصِدٌ وأحْصَدُ وهي حصداءُ).

وتر أحْصَدُ: ژێیەکە زۆر توند کراوە ٥ (دِرْعٌ حصداء) زرێیەکە ئەڵقەکانی بچوك‌و تۆکمەن.

أحْصَدَ الزرعُ: کشتوکاڵەکە کاتی دروێنەی هاتووە.

أحصَدَ الحبلَ: حەبلەکەی گشت باداوە زۆر بەپتەوی دروستی کردووە.

اُحْتَصَدَ الزرعَ ونحوه: بەمانا (حَصَدَهُ) دێ.

اسْتحصَدَ: توندوپتەوی کرد.

الحَصَادُ: بەمانا (الحَصْدُ)دێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ﴾ ٥ کاتی دروێنە ٥ کشت‌و کاڵی درواوە ٥ بەروبومی درەخت.

الحَصَدُ: توند کردن‌و گشت کردنی وەتەری ئامێری موسیقاو حەبل‌و گوریس‌و زرێ.

الحَصْداءُ من الشجر: ئەو درەختەیە گەڵای زۆربێ.

الحَصِيدُ: کشتوکاڵی درواوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَحَبَّ الْحَصِيدِ﴾.

الحصيدة: بەمانا (الحصيد) دێ ٥ زەوی کشتوکاڵ ٥ لای خواروی روەك‌و دەغڵ کە داس نایگرێتەوە، بەر دەمی داس ناکەوێ، (ك: حصائد).

حصائد الألسنة: قسەو باسێك كە بێ ماناو سودو قازانج بێ ٥ پێغەمبەر دەفەرموێ: (وهل يكب الناسَ الأحصائد السنتهم).

المِحْصَدُ: داس‌و ماراغان ٥ ئامێری دروێنە، (ك: محاصد).

المُحْصَدُ: بیرو بۆ چونی راست‌و دروست ٥ دەگوترێ: (رجل مُحْصَدُ الرأی) پیاوێکە بیرو بۆچونێکی راست‌و رەوای هەیە.

حَصَرت الناقةُ حَصْراً: کونی هاتنە دەرەوەی شیری تەنگەبەر بووە ٥ بۆری میز کردنی تەنگ بۆتەوە.

حَصَرَ الإحْليلُ: بۆری میزی یان بۆری هاتنەوە دەرەوەی شیری تەنگە بەربووە.

حَصَرَ البَعِيرَ: حوشترەکەی بەزنجیر بەستەوە.

حَصَرَ فلاناً: تەنگی بەفلان هەڵچنی‌و هەموو لایەکی لێ بڕیەوە ٥ دەگوترێ: (حصره المرض أو الخوف): نەخۆشی یان ترس مەنعی کرد لەوەی بەردەوام بێ لەسەر کارەکەی، (هو محصور وحصير).

حَصَرَ الشَّيءَ: شتەکەی سەر ژمێر کرد.

حَصِرَ فلان حَصَراً: فلانکەس سنگی توندبوو ٥ بەخیل‌و رژدبوو، دەگوترێ: (حَصِرَ على فلان): یارمەتیەکانی خۆی لە فلانکەس بڕی ٥ شتەکەی لێ یاساغ کرد.

حَصِرَ القارِيءُ: قورئان خوێنەکە زمانی گیراو وشەکانی بۆ دەرنەبڕان ٥ نەیتوانی قسەکانی یان قورئان خوێندنەکەی تەواو بکا.

حَصِرَ بالسِرِّ: نهێنی یەکانی شاردەوەو ئاشکرای نەکردن.

حَصِرَ عنِ الشَّيءِ: بەهۆی نەتوانینەوە وازی لەشتەکە نەهێنا، (هو حصور).

حُصِرَ فلان: فلانکەس توشی گرفت بوو، پیسایی بۆ نەکرا.

أحْصَرَ البَعِيرَ: بەمانا (حَصِرَه) دێ.

أحْصَرَ فلاناً: فلانکەسی بەند کرد.

أحْصَرَهُ المرضُ وأحْصَرهُ الخوف: نەخۆشی یان ترس‌و بیم رێگەی بەردەوامبوونی لەسەر کارەکەی لێ گرت ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ﴾.

أُحْصِرَ فلان: فلانکەس توشی گیرانی ڕیخۆڵە بوو ئەوەی لە گەدەی دا هەیە لە پیسایی نایەتە دەرەوە، دەگوترێ: (أُحْصِرَ الرجلُ وأُحْصِرَ بغائِطِهِ أو بوله، وأحصر عليه غائِطهُ أو بوله).

حاصَرَهُ محاصرةً وحصاراً: دەورەی داو هەموو لایەکی لێ گرت‌و نەیهێشت لە شوێنی خۆی دەربچێ.

احتصر البَعِيرَ: بەمانا (حصره) دێ.

الحِصَارُ: پەت‌و زنجیری بەستنەوەی ولاخ ٥ ئەو شوێنەی ئادەمیزادی تێدا بەند دەکرێ ٥ ئاوازێکە لە

ناوازەكانی موسیقا ٥ شورای دەوری قەڵاو شار، (ك: حُصُرٌ و أحصرة).

اَلحصْرُ: واتە: كورت هەڵێنان ئیثباتی حوكم بۆشتەكەو لادانی لەشتی تر ٥ بەلای مەنطیقییەكانەوە بریتیە لە(قضیەی سنووردار).

اَلحُصُرُ: میز گیران‌و پیسایی گیران.

اَلحَصُورُ: دەست‌و دەم‌و داوێنپاك.

الحَصِيرُ: بێ چكڵدانەو تەنگەتیزەو تورە ٥ رژدو چروك ٥ فەرشی چنراو لەگەلای بەڕەدا ٥ بەندكراو، ئەو كەسەی ناهێڵی یەكێكی تر جم‌و جۆڵ بكا ٥ قەتیسی دەكا وەكوو قورئان دەفەرموێ: ﴿وَجَعَلْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ حَصِيرًا﴾.

الحَصِيرَةُ: حەسیر راخەری چنراو لەگەلای بەڕەدا.

المحصورة: زەوی پەرژینكراو.

حَصْرَمَ فلان: كابرا رژدو چروك بوو بێ خێرو بێرە.

حَصَّ الفرسُ وغيره حصّاً وحُصاصاً: ئەسپەكە رۆیشتنی گورج‌و گوڵ‌و خێرا بوو.

حَصَّ الشَّعْر حصّاً: مووەكانی تاشین.

حَصَّ الشَّيءَ: شتەكەی رۆیاند.

حَصَّ فلاناً كذا من المال: فلانكەس بەشی خۆی لەماڵەكە برد.

حَصَّ الشَّعْرَ: قژەكانی هەڵوەرین ٥ (حَصَّ فلان) ریشی تەنك بوو.

حَصَّ الطائِرُ وحَصَّ جناحهُ: باڵندەكە پەروباڵی تەنك بوون هەڵوەرین ٥ (هو أحَصُّ وهي حصّاء)، (ك: حُصٌّ).

اَحَصَّهُ: بەشی خۆی پێ دا.

حَاصَّهُ وحِصاصاً: شتەكەی بەش بەش كرد هەركەسە بەشی خۆی برد.

حَصْحَصَ الشَّيُ: شتەكە دەركەوت‌و رون بووەوە.

حَصَّصَ الشَّيْئ: شتەكەی بەش بەش كرد.

إنحَصَّ: روت بۆوە تووك‌و قژی هەڵوەرین.

تحاصُّو الشَّيْئ: شتەكەیان كردە چەند بەشێك.

تَحَصَّصَ فلان: قژی روتایەوە.

الأحَصُّ: پیاوێك كە قژی زیاد نەكا، دەگوترێ: (رجل أحَصُّ) ٥ (يوم أحصُّ) رۆژێكی زۆر ساردو سەرمایەو خۆر بەدەرەوە نییە ٥ (سيف أحَصُّ) شمشێرێكە هیچ كەلی تێ نەكەوتوون.

اَلحَصَّاءُ: ساڵی بێ خێر ٥ (ريح حصّاء) بایەكە تەپ‌و تۆزی پێوە نییە.

الحِصَّة:: گیا زەعفەران.

الحاصَّةُ: نەخۆشییەكە دەبێتە هۆی قژ هەڵوەرین.

الحصَّاصة: ئەو تولەی بەمێوەكەوە دەمێنێ پاشی برینی.

اَلحَصَصُ: بەش‌و بار، (ك: حِصَص)ە ٥ ماوەیەكە لەزەمەن.

الحصيصُ من الشَّعْر والريش: ئەو قژو

پەرو پۆڵەیە کە هەڵوەریوە ٥ دەگوترێ: (فرس حصیص) ئەو ئەسپەیە توکی سەرشانی یاتوکی کلکی کورت بێ ٥ بەمانا ژمارەش دێ، دەگوترێ: (حَصِیص القوم کذا) ژمارەی ئەو گەلە ئەوەندەیە.

الحَصیصَةُ: ئەو توك و کوڵك و مووەیە دوای تاشین و هەڵکەندن کۆبکرێتەوە، (ك: حصائص)ە.

حَصِفَ الرجلُ وجِلْدُهُ حصفاً: ئەو پیاوە یان پێستەکەی تووشی گرونیەکی وشك هاتووە، (هو حَصِفٌ)

حَصُفَ الشَیْئُ حصافةً: شتەکە پتەوو تۆکمە بوو کەم و کورتی تێدا نەبوو ٥ دەگوترێ: (حَصُفَ فلان) فلانکەس عەقڵ و ئارەزوی رێك و پێکەو راوو بۆ چوونی لە جێی خۆیەتی، (هو حَصِیفٌ)

أحْصَفَ الفرسُ ونحوه: ئەسپەکە بازی بە هێزی هاویشت و بازەکانی کورت کورت بوون.

أحْصَفَ الشیئَ: شتەکەی پتەوکرد ٥ دەگوترێ: (أحْصَفَ الحائلُ نسج الثوبُ) جۆلاکە تەنینی قوماشەکە (بزوە)کەی زۆر توندو تۆڵ کردوە.

أحْصَفَ الحَرُّ فلاناً: گەرما کاری کردە سەرفلان و زیبکەی لە پێست و جەستەدا پەیداکردن.

أحْصَفَ الشَیئَ عن کذا: شتەکەی لەوە دوور خستەوە.

اسْتحْصَفَ الشَیْئُ: شتەکە باش بوو، قایم و پتەو بوو ٥ دەگوترێ: (اسْتحْصَفَ الحبلُ واستَحْصَفَ الرأی).

استحْصَفَ القومُ: قەوم و خوێش کۆبونەوە.

استحْصَفَ علیه الزمانُ: رۆژگار لەگەڵ فلان دا توندو تیژ بوو.

الحَصَفُ: گرویی وشك ٥ زیبکەی بچوك کە کێمیان لێ دێ بەڵام گەورە نابن، زۆر جار وادەبێ لە رۆژگاری گەرم دا لەورگیش پەیدا دەبن.

المِحْصَافُ من الدواب: ولاخی گورج و بەهێزو خێرا ڕۆ.

المِحْصَفُ وَالمُحْصِفُ من الدواب: بەمانا (المِحْصاف) دێ.

حَصَلَ الشَیْئُ حصولاً: شتەکە مایەوە پەیدا بوو.

حَصَلَ علیه کذا: ئەوەی لەسەر چەسپاو پێویست بوو.

أحْصَلَ النَّخْلُ: خورماکە ئاڵ و بۆڵی لێ پەیدا بوو یان زۆر خورمای خراپ و پوچی تێکەڵاو بوو.

حَصَّلَ النَّخْلُ: بەمانا (أحْصَلَ) دێ.

حَصَّلَ الشَّیْئَ والأمْرَ: شتەکەی یا کارەکەی لە وانی تر جیا کردەوە، دەگوترێ: (حَصَّلَ البُرَّ من التبن) گەنمەکەی لە کایەکە جیا کردەوە.

حَصَّلَ: کۆی کردەوە ٥ (حَصَّلَ علیه) پەیدای کردو وەدەستی هێنا.

حَصَّلَ العلم: زانیاری بەدەست هێنا.
حَصَّلَ المالَ: ماڵو سامانی کۆکردەوە.
حَصَّـلَ الكـلامَ: رسـتەکەی بـردەوە سەربنجو بناوان.
تَحَصَّـلَ الشَّـيْءُ: شـتەکە کۆبـووەوەو چەسپا ٥ دەگـوترێ: (تَحَصَّـلَ مـن المناقشة كذا): لـەوتو وێژەکـەدا ئـەو دەرەنجامە سەری هەڵدا.
الْحَاصِلُ: ئەو زێڕە پاڵفتەکراوەیە کەلە بـەردی کانـەکان جیاکراوەتـەوە ٥ دەگوترێ: (هذا حاصل المال) ئـەوە پوختەو دەرئەنجامی ماڵەکەیە.
حاصِلُ الموضوع: پوختەی باسەکە.
الحُصَالة مـن الحَبِّ: پاڵفتـەکراوی گـەنمو جۆو ئەو جۆرە شتانە.
الحُصَالة: کیسـەی پارە ٥ قاصـەی پـارە ٥ کیسە باخەڵ.
الْحَصَـلُ: خورمـای ئـاڵو بـۆڵ تێـکەوتوو پـێش ئـەوەی شـیرین بـێ ٥ شـتی خراپو کاڵای پوچ ٥ گژنیژو زیزانـە کە تێـکەڵ گـەنمو جـۆو ئـەو جـۆرە شتانە دەبـن ٥ بە بیـژنگو شتی وا ئەو گژنیژو زیزانە جیا دەکرێنەوە.
الحصـیل: مـاڵو سامانی بەدەسـت هـاتوو یاهەرشتێـکی تـر پەیـدا کرابـێ ٥ (الحصـيلة) بـەمانا (الحصـيل) دێ دەگوترێ: (حصيلة الضرائب)و (حصيلة الأرباح) ٥ باقیماندەی شت.
الْمُحَصِّـلُ: ئـەو کەسـەیە گڵـی کانەکـە دەردێنـێ ٥ هـەروا ئـەو کەسـەیە زیوەکە لە گڵو بـەردی کانەکـە جیـا دەکاتـەوە ٥ هـەروا بـەو کەسـانەش دەگوترێ پارەی باسایی لەکرێ چیو سەپانو کارمەنـدان کۆدەکاتـەوە بـۆ حکوومەتو کۆمپانیاکان
الْمِحْصَلُ: بێژینگ، (ك: محاصِيلَ)
الْمَحصُولُ: بـەمانا (الحاصل) دێ ٥ بـاقی ماندەی شت ٥ پاڵفتـە کـراوی شـت ٥ دەگوترێ: (هذا محصول كلامه) ئەمـە پوختـەی قسـەکانیەتی ٥ هـەروا دەگـوترێ: (مـالفلان محصـول ولا معقـول) فلاّنکـەس نـەڕاو بۆچـونی هەیـە نەهـەڵاواردنو لێـك جیـا کردنەوەی هەیە.
حَصَمَ الشَّيْءَ حَصْماً: شتەکەی ورد کردەوە.
انْحَصَمَ العودُ: شورکە دارەکە شکا.
الْحَصِيمُ: بەردە وردە.
المحصَمَةُ: دەسکەوان.
حَصُنَ المكـانُ حَصَـانةً: شـوێنەکە پـارێزراو بوو، پتەوبوو.
حَصُنت المرأةُ حِصْناً وحصانة: ئافرەتەکە داوێن پاك بوو ٥ شوی کرد (هي حصان).
أَحْصَـنَ الرجـلُ: پیاوەکـە ژنـی هێنـا ٥ داوێنپاك بوو دەگوترێ: ٥ (هو محصن وهي محصنة).
أحْصَنَ الفرسُ: ماینەکـە جـوانو ئەسـپی بوو (هي مُحْصِنٌ).
أحْصَنَ الشَّيءَ: شتەکەی پاراست.
حَصَّنَ الشَّيْءَ: بەمانا (أحْصَنَهُ)دێ.
حَصَّنَ الحيوانَ والأنسان من المرض: چەند

پلانێـکی رەچـاو کـرد کەنـەهێڵێ نەخۆشـییەکە توشـی ئـازەڵو ئادەمیزادەکان ببێ.

تَحَصَّنَ: پارێزگـارو قـەڵاو شـورەی بـۆ دروست کرد بۆ ئەوەی بیپارێزێ.

تَحَصَّنَ بالحصنِ: خـۆی بەشوراو قەڵاکە پاراست.

تحصَّنت المرأة: ئافرەتەکە داوێنپاك بوو.

تَحَصَّنَ المهرُ: مـارەیی بـوو بـە شـورا بـۆ ئافرەتەکە.

الحاصنَ والحاصـنةُ مـن النسـاء: ئـافرەتی داوێنپاك یان خاوەن مێرد.

الحِصانُ: ئەسپ، (ك: حُصُن وأحصنة).

الحَصْناءُ من النساء: بەمانا (الحاصن) دێ.

الحِصْـنُ: قـەڵا، سـەنگەر، (ك: حصـون وأحصان وحِصَنة).

أبو الحصن: کونیەی رێوییە.

الْحَصِينُ: شوێنی قایمو پتەو.

الحُصَيْنُ: (أبو الحصين) کونیەی رێوییە.

المِحْصَنُ: قەڵا.

حَصَاهُ حصواً: مەنعی کرد.

الْحَصْوُ: ژان یا پێچ کە بەریخۆڵە دا دێن.

حَصَاه حَصْياً: بەبەردە وردە لـێی دا یان بەردە وردەی تێ گرت.

حَصِيَت الأرضُ حصـىً: زەوییەکـە بـەردە وردەی زۆربوون.

حَصِيَ الرجلُ: پیاوەکە توشی ئەوە بوو بەرد بکەوێتە میزەڵدانیەوە (هو مَحْصِيٌ).

أحْصى الشَّيءَ: ئەندازەی شتەکەی زانی ٥ دەگـوترێ: (أحصـى الكتـابَ) کتێبەکەی لەبەرکرد.

حَصَّى الشَّيءَ: شتەکەی پاراست.

تَحَصَّى: خۆی پاراست.

إسْتَحْصَى: عـەقڵو ئـارەزوی تـەواو بـوو پێکەیی.

الْحَصَى: بەردە وردە ٥ ژمارەی زۆر.

الحُصـاة: تـاك لەبـەردە وردە ٥ میـز خەستبوونەوە لە میزەڵدان دا تـاوای لێ دێ وادەزانـی بـەردە وردەیـە ٥ عـەقڵو ئـاوەز ٥ عـەقڵو بـیرو بـۆ چـون ٥ دەگـوترێ: (مالـە حصـاة ولاأصاة) نە عەقڵی هەیە نەڕاو بیرو بۆ چونی هەیە.

حصاة اللسان: زمانپاراوی.

الحَصِيُّ: پیاوی عاقڵمەند.

الْمَحْصَـاةُ: بـەردەڵان ٥ (أرض محصـاة) زەوییەك زۆری بەرد هەبێ.

حَضَأت النارُ حَضْأً: ئاگرەکە هەڵگیرساو بڵێسەی سەند ٥ دەگوترێ: (حَضَـأت الحرب) شەڕ بەرپابوو هەڵگیرسا.

حَضَـا الـنـارَ: ئاگرەکـەی داگیرسـاندو خۆشیکرد.

حَضَـا الـحـوادثُ الهمـومَ: رووداوەکان خـەمو خەفەتیان هێنا.

احتَضأ النارَ: بەمانا (حَضَأها) دێ.

الحَضَاءُ: بڵێسەی ئاگر.

الحَضِيءُ: زۆر سپی، دەگـوترێ: (أبـیض حضیءٌ) زۆر سپی یە.

المِحْضَأ: مقاش، كۆڵەوەژ، ئەو شتەی ئاگری پێ تێك وەردەدەی.

حَضَبَ النارَ حَضْباً: دارو چیلکەی خستە ناو ئاگرەکە بۆ ئەوەی زیاتر بلێسە بسێنێ ٥ دەگوترێ: (حَضَبَ الحربَ): شەڕی هەڵگیرساند.

تَحَضَّبَ الرجل: ئەو پیاوە ڕێگای ناخۆش و هەڵدێرو پڕ کەندو لەندی گرتە بەر لەبەر نزیکی، بەڕێگای خۆش و تەخت دانەڕۆیی لەبەر دووری.

الحضْبُ – الْحُضُبُ: دەنگی کەوان.

الْحَضَبُ: داری سوتاندن ٥ سوتەمەنی ٥ بۆیە ئیبنو عەبباس لە جیاتی (حَصَبُ جهنم) خوێندویەتیەوە (حَضَبُ جهنم) ٥ هەر شتێك ئاگر خۆش بکاو بلێسەی بداتێ پێی دەگوترێ: (حَضَب).

المِحْضَبُ: بەمانا (المِحْضَأ) دێ.

حَضَجَ عن الطريق: لەڕێگاکە لای داو بەهەڵە ڕۆیی.

حَضَجَ بالشَّيءِ الأرضَ: شتەکەی بەزەوی کێشا.

حَضَجَ بفلان الأرضَ: فلانکەسی بەزەوی دا داو خستی.

حَضَّج كلامَهُ وبه رفيه: قسەکەی کورت کردەوەو لایەنێکی گرت.

انْحَضَجَ البَعِيرُ وغيرُهُ: حوشترەکە یان ولاغەکە لەسەر لا کەوت پیخی خوارد ٥ پیاوەکە لەسەر تەنیشت ڕاکشا ٥ لەڕقا خۆی بەسەر زەوی دا داو داو فیغانی کرد.

انْحَضَجَ على الشيءِ: بەسەر شتەکەدا بلاوکرایەوە.

الحِضْجُ: ئەوەیە بە زەوییەوە بنوسێ ٥ ئەو قوڕو لیتەیە بەبنکی حەوزی ئاوەوە دەنووسێ ٥ ئەو ئاوەی لە دوێلاوی ولاخ و ئاژەڵدا دەمێنێتەوە، (ك: أحضاج) دەگوترێ: (رجل حِضْجٌ) پیاوێکی ئازاو چاونەترسە.

الْحَضِيجُ: (حَضِيجُ الوادي): لای شیوەکە.

المِحْضَاجُ: دارێکە بەئەندازەی کلکە پاچ و بچوکتر جل شۆر کە جل دەشوا بەوداره لە جلەکان دەدا بۆ ئەوەی زوو چڵکەکەیان لێ بێتەوە.

المِحْضَجُ: ئەو کەسەی لە ڕێگا لای دابێ.

المِحْضَجَةُ: بەمانا (المِحْضاج)دێ.

حَضَرَ فلان حَضارةً: فلان لەئاوەدانی دا نیشتەجێ بوو ٥ بوو بەشارستانی.

حَضَرَ الغائبُ حضوراً: پیاوە نادیارەکە هاتەوە، گەڕایەوە.

حَضَرَ الشيءُ والأمر: شتەکە هات، پەیدا بوو. حَضَرَت الصلاةُ: کاتی نوێژ هات.

حَضَرَ عن فلان: لە جیاتی فلانکەس ئەم ئامادە بوو.

حَضَرَ المَجْلِسَ ونحوه: ئامادەی ئەنجومەن و کۆبونەوەکە بوو.

حَضَرَ الأمرُ فلاناً: ڕوداوەکە هاتە سەر فلان ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ﴾.

حَضَرَ الأَمْـرَ بخَير: راوو بـۆ چوونی جوانی دەربارەی هەبوو.

أَحْضَـرَ الفـرسُ أو الرجـلُ: ئەسـپەکە یـان پیاوەکە لەکاتی رۆییشتن دا بـازی دا (هو وهي مُحضار ومُحضير).

أَحْضَرَ الشـيءَ: شـتەکەی هێنـا ئامـادەی کرد.

أَحْضَـرَ الشـيءَ فلانـاً: بەفلانکـەس شتەکەی هێنا.

أَحْضَرَ ذِهنَهُ للأمر: سەرنجی ڕاکێشا بـۆ لای کارەکە.

حاضَرَ القَومَ: لەگەڵ قەومەکە دانیشتو دەرسی دا دان، قسەی بۆ کردن.

حاضَرَ خصْمَهُ: لەگەڵ بەرامبەرەکەی دا دانیشـتو ئـەژنۆیان پێـکەوە نـانو دەستیان کرد بەدەمە دەمێ.

حاضَرَ فلاناً: لەسەر مافی خـۆی بەسـەر فلانکەس دا زاڵ بوو چی کەوت لێـی سەند.

حَضَّـرَ الشَّيءَ: ئامـادەی کـرد ٥ دەگـوترێ: (حَضَّرَ الدواء) دەرمانەکەی ئامادە کرد.

حَضَّرَ الدرس: وانەکـەی لـە ذیهنـی خـۆی دا ئامادە کرد.

احْتَضَرَ المجْلِسَ: بەمانا (حَضَرَهُ)دێ.

احْتَضَرَ المكانَ: لەو شوێنە دا نیشتەجێ بوو.

احْتُضِرَ: کەوتە گیانەلاوەوە.

تَحضَّـرَ: ئامـادەبوو ٥ ڕەوشـتو دابو نـەریتی شارەسـتانیانی هەڵـگرتو وەکوو ئەوان هەڵسو کەوتی کرد.

استحضَرَهُ: داوای ئامادەبوونی کرد.

استَحْضَرَ الفَرَسَ: بازی بەئەسپەکەدا.

استَحْضَرَ الشَّيءَ: بەمانا (أحضَرَهُ)دێ.

استَحْضَـرَ فـلان المسـائل والمعـاني: فـلان مەسـەلەو زانیارییـەکانی بـیر خـۆی هێنایەوە.

الحاضِرُ: خێڵو هۆبەیەك لەسەر ئاوێـك بخەونو جێی نەهێڵن ٥ هۆزو خێـڵ کە بگەڕێنـەوە بـۆ ئـەو خانوەی کە کۆمەڵگاکەی خۆیـانی تێدایـە ٥ ئـەو کەسـەی دانیشـتوی ئـاوەدانیو شارنشـینە ٥ کـاتو سـاتی نێـوان رابردوو داهاتوو، (ك: حُضُور حُضَّـار وحُضَّـر) ٥ دەگـوترێ: (فـلان حاضـر الجـواب) فلانکـەس زوو وەلام دەداتەوەو بۆ قسە دانامێنێ.

حاضر البديهة: زوو لەشت حاڵی دەبێ.

الحاضـرة: قەومێـکی دانیشـتوو لـە ئاوەدانی یەك دا.

حاضـرة الشـيء: نزیـك بـەو شـتە ٥ (حاضـرة البحـر) نزیـك دەریـا ٥ پێچەوانەی خێڵەکیو سارانشـینی ٥ شارو گونـد ٥ (التجارة الحاضرة) واتـە بازرگـانیکردن بەشـێوەی نەقـدو بەدەرێ دەتدەمێ.

الحِضـار: جۆرێـکە لـە رۆیشـتنی وڵاخ، جۆرە رەوتێکە.

الحِضـار مـن الأبـل: حوشـتری بـە هێـزو خۆشـڕەو ٥ هـەروا بـە حوشـتری (سـپی)ش دەگـوترێ ٥ بـۆنی خـۆش

بەسەر روخساری کەنیزەکەوە.

اَلْحِضارة: نیشتەجێ بوون لە ئاوەدانی و شاردا ٥ پێچەوانەی ساراو دەوار نشینی ٥ ژیارو پێشکەوتن لە هەموو بوارێکی ژیان دا هەروا لەروی فەنن‌و ئەدەبیش.

الحَضَرُ: شارو گوندو شارۆچکە ٥ ئادەمیزادی نیشتەجێ بوو لە شارو شارۆچکەو گونددا ٥ کەسێك توانای سەفەری نەبێ.

الحُضْرُ: رۆیشتنی بەباز.

الحَضْراءُ: حوشترێك زۆر پەلاماری لەوەڕو ئاوبدا.

الحَضْرَةُ: حازربوون ٥ دەگوترێ: (کلمتة بحضرة فلان) قسەم لەگەڵ کرد بەئامادەبوونی فلان ٥ بەمانا نزیکی شتیش دێ، دەڵێ: (کنت بحضرة الدار) لەنزیك خانوەکە بوم کەرەستەی خانوو دروستکردن لە گڵ‌و بەردو گەچ‌و قسل خشت‌و بلوك.

الحَضُورِيّ من الثیاب: قوماشێکە لە (حەضورە) وەهێنراوە (حەضورە) گوندێکە لەیەمەن.

اَلْحضِیرَة: پێرێك لەقەوم‌و خوێش، یان گروپێك کە خۆیان بۆ شەڕ ئامادەکردبێ ٥ پێشەتای سوپا ٥ خەرمانی خورما (مشتاخی خورما)، (ك: حضائِر وحضیر) ە.

لِلحُضار: ئەوەیە هەنگاوی بەهێز بهاوێ، (ك: محاضِر).

محاضیر العرب: خێڵێکن لە عەرەب بۆ رۆیشتن بەناو بانگ بوون لەبەر خۆشرەوی ناز ناوی (العدائون)یان هەبووە.

اَلْمَحْضَرُ: شوێنی شت لێ دەرهێنان ٥ ئەو خێڵ‌و هۆبەن دەچنە سەر ئاوێك و لێ ی دەمێننەوە ٥ پەرە کاغەزێکە روداوێکی تێدا دەنووسرێ لەکۆتایی دا چەند کەسێك واژۆی دەکەن ٥ لەوانە مەحضەری ئەنجومەنی وەزیران‌و مەحضەری پولیس‌و ئەو جۆرە شتانە، (ك: محاضر)ە.

اَلْمُحضِرُ: کاربە دەستێکە سەرەنجامی بڕیاری دادوەر بلاو دەکاتەوەو حوکمەکە جێ بەجێ دەکا.

اَلْمُحَضِّرُ: کار بەدەستێکە یارمەتی ماموستایانی (الطبیعیات) دەدا کەل‌و پەلی پێویست بۆ ئەزمونکاریەکە یان بۆ دابین دەکا.

المحضور من الأشیاء: ئەو شتەیە زوو تێك بچێ‌و بفەوتێ.

حَضْرَمَ في کلامه: لەنگی‌و زمانخواری بەقسەکانیەوە دیار بوو.

حَضْرَمَ الشَّیءَ: شتەکەی تێکەلاو کرد.

الحَضْرَميُّ: هەر کەسێك خەڵکی (حضرموت) بێ، (ك: حضارمە)ە.

حَضَّهُ علی الأمْر حضاً: هەڵینا بۆ کردنی کارەکەی ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَلَا یَحُضُّ عَلَی طَعَامِ الْمِسْکِینِ﴾.

حاضَّ فلانٌ فلاناً: هەریەکە لەو دوانە یەکتریان هەڵنا.
حَضْحَضَهُ على الأمر: هەڵی ناو بەجەختەوە داوای لێ کرد کارەکە بکا.
تَحاضُّوا: ئەو کۆمەڵە یەکتریان هەڵنا بۆ ئەنجامدانی کارەکە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿كَلَّا بَل لَّا تُكْرِمُونَ الْيَتِيمَ، وَلَا تَحَاضُّونَ عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ﴾.
التَحْضيض: بەلای نەحوییەکانەوە بەمانا هەڵنانە بۆ کردنی کارێك بەهۆی بەکار هێنانی پیتێك لەپیتە تایبەتییەکانی تەحضیض کە (هلاّ ألاّ ألا لوما لولا)ن.
الحَضْحَضُ: هیچ ٥ دەگوترێ: (ماعنده حضض ولا بضض): واتە هیچی لانیە.
الحِضْضَى: ئیسمی مەصدەرە لەوشەی (الحضّ) وەرگیراوە.
الحَضيضُ: چاڵو زلکاو ٥ هەر شوێنێك لەزەوی کەنزم بێ ٥ هەروا بەتۆپەلاکی کێویش دەگوترێ ٥ بەلای زانایانی ئاسمان شوناسییەوە خاڵێکە بەرامبەر بەرزترین مەنزڵی مانگ.
الْحَضيضَةُ: ئەوەی لەتوانا دابێ ٥ دەگوترێ: (أخرجت اليه حضيضتي وبغيضتي) هەرچیم شك بردو هەم بوو بۆم دەرهێنا.
حَضَنَهُ حَضْناً وحضانةً: خستییە ژێر چاودێری و ژێر باڵی خۆیەوە ٥ دەگوترێ: (حضن الطائرُ البيضَ) باڵندەکە هێلکەکانی خستە ژێر باڵی خۆیەوەو لەسەریان هەڵنیشت ٥ (حَضَنَ الرجلُ الصَّبيَ) پیاوەکە منداڵەکەی پەروەردە کردو چاودێری کرد (هو حاضن)، (ك: حَضَنَة وحُضّان) ٥ (هي حاضنة)، (ك: حواضِن).
احْضَنَ الطائر البيضَ: مریشکەکەی، (پەلەوەرەکەی) لەسەر هێلکە نایەوە.
احْتَضَنَ الشَّيْءَ: بەمانا (حَضَنَهُ) دێ: دەگوترێ: (احْتَضَنَ هذا الأمرَ) سەرپەرشتی کارەکەی کردو داکۆکی لێ کرد.
الحاضِنة: دایەن ٥ ئەو ئافرەتەی لە شوێنی باوكو دایك ئەرکی بەخێو کردنی زارۆك لە ئەستۆ دەگرێ ٥ هەروا بەدارخورمایەك دەگوترێ لاسکی هێشوە خورماکانی کورت بن.
الْحَضانَةُ: سەرپەرشتیو بەخێو کردنی منداڵە ٥ (دور الحضانه) ئەو قوتابخانەن کە منداڵیان تێدا پەروەردە دەکرێن.
الحِضْنُ: باوەش، سینگ تا دەکاتە خوار ناوکەوە.
الحِضْنُ من كل شيء: ئەملاو ئەو لای شتە ٥ دەگوترێ: (مازال يقطع احضان الأرض) (وصنع الطائر عِشّاً في حِضْن الجبل) هێلانەی باڵندەو لانەی ئاژەڵو تۆپەڵو گەوەر.

المُحْتَضَنُ: بەمانا (الحِضْن) دێ.

حضا النارَ حَضْواً: ئاگرەکەی هەڵگیرساند.

حَطا بـه الأرْضَ حَطْـأً: بـەزەوی داداو خستی.

حَطا الرَّجُـلَ: بەبـەری دەسـتی پانـەوپان بەپشتی پیاوەکەی کێشا.

حَطا الشَّيْءَ ربـهِ: شتەکەی پـاڵ پێوە نـاو هاویشتی، شتەکەی لەولاداو داکۆکی لێ کرد ٥ دەگوترێ: (حَطا بفلان عن رأيه).

الحِطْءُ: پاشماوەی ئـاو لـەبنکی پـەرداخ‌و قـاپ دا ٥ کەمێـك لـە خورمـا واتـە ئەوەندە بێ پیاو لە پشتی بەستێ.

الحِطيـىءُ مـن النـاس: هـەتیو مچـەو خوێڕی.

الحُطَيْئَـةُ: پیـاوی کورتـە بـالآ ٥ پیـاوی روخسار ناشیرین.

حَطَبَ حَطْباً: داری سوتاندنی کۆکردنەوە.

حَطَبَ لي حبـل فـلان: پارمـەتی فلآنـی داو کەوتە سەر بیرو باوەڕی ئەو.

حَطَبَ علينا بخير: هەوڵی خێرو خۆشی بـۆ داین.

حَطَبَ الْحَطَبَ: داری سوتاندنی کـۆکردەوە ٥ (حَطَبَ المالَ) ماڵی کۆکردەوە.

حَطَـبَ القـومَ والنـارَ: داری سـوتاندنی بـۆ قەومەکە بۆ ئاگرەکە گرد کردەوە.

حَطَبَ العِنَبَ: وشکەڵ‌و بیژوڵـەکانی لـە دار میوەکـە کـردەوە ٥ یـان بۆڵـە وشـك‌و بیژوڵی لە هێشوە ترێیەکان کـردەوە ٥ (هو حاطب)، (ك: حُطابٌ) ٥ (وهـي حاطبة)، (ك: حَواطبَ).

حاطـب ليـل: ئەوکەسـەی گـوێ نـەداتێ هەرچی بەسەرزاری دابێ بیڵێ.

حَطِبَ المكانُ حَطَباً: ئەو شوێنە دا ری زۆر بوو.

احْطَبَ المكانَ: بەمانا (حَطَبَ) دێ.

احْطَـبَ الكَـرْمُ: داری میوەکـە شـیاوی ئەوەیە بکرێتە داری سوتاندن.

احْتَطَـبَ الْحَطَـبَ: داری سـوتاندنی کۆکردنەوە.

احتَطَـبَ المطـرُ الـزرعَ: بارانەکـە کشـت‌و کاڵەکەی لە بێخ دەرهێنا.

اسْتَحْطَبَ الكَـرْمُ: تولـە میوەکـان وشـك بـوون‌و شـیاوی ئـەوەن بـبڕدرێن‌و بکرێنە سوتەمەنی.

الحِطـابُ: ئـەو تولـە میوانـەن کـە سـالآنە لـەداره میوەکـە دەبـڕدرێ پـێی دەڵێن:مێولاَك.

الحَطَبُ: هەرچی وشك بووبێ لەلق‌و پۆپی درەخت‌و تولـە مێـوو کشـت‌و کـاڵ‌و بکرێتە کەرەسـەی سـوتاندن و ئـاگر کردنـەوە، چـقڵی داری (عیضـا) دەگـوترێ: (فـلان يمشـي بـين القـوم بالحَطَـبِ) فلآنکـەس فیتنـەیی‌و دوزمـانی لـە نێـو قەومەکـەدا بـلآو دەکاتەوە.

الحَطّـابُ: دار گـرد کـەرەوە، دار فـرۆش، (ك: حَطابَةٌ)ە

المَحْطُوبَةُ: کورزەدار.

المِحْطَبُ: بیور، تەور (ئامێری دارکردنەوە).

حَطْحَطَ في عمله أو مَشْيه: پەلەی کرد لەکارەکەی دایان لەڕۆیشتن دا یان کەوتە خوار، بەربۆوە.

حَطَرَ حَطْراً: خستی، کێشای بەزەوی دا.

حَطَرَ بالنبل: تیری پێوە نان، تیرە بارانی کرد.

الحاطورة: برندە ٥ دەگوترێ: (سیف حاطورة) شمشێرێکی تیژەو برندەیە.

حَطَّتِ الدابَّةُ حطاطا: وڵاغەکە بەخێرایی ڕۆیی.

حَطَّ فلان حَطاً: فلانکەس دابەزی نیشتەجێ بوو.

حَطَّ السِّعْرُ: نرخ دابەزی کاڵا هەرزان بوو.

حَطَّ في عرض فلان: تانەی لە نامووسی فلان دا لە ڕێزو نرخی داشکاند سوکایەتی پێ کرد.

حَطَّ الوجهُ: دەمو چاوی زیبکەیان دەردان.

حَطَّ الشَّيْءَ: شتەکەی داگرت دەگوترێ: (حَطَّ رحله): بارو بارگەنەی خستو مایەوە.

الحِطابُ: ئەو تولە مێوانەن کەساڵانە لە دارە مێوەکە دەبڕدرێ پێی دەڵێن: مێولاك.

حَطَّ وِزره: تاوانی لێ داگرتو لە کۆڵی داماڵین.

حَطَّ السِعْرَ: نرخی هەرزان کرد.

حَطَّ الدَّيْنَ: قەرزەکەی لەسەر لابرد.

حَطَّ ورقَ الشجرِ: گەڵای درەختەکەی هەڵوەراند.

حَطَّ الشَيْءَ: شتەکەی دانا.

حَطَّ الجِلْدَ بالحِط: پێستەکەی بە ئاسنێکی سەرچەماوە تیف تیفەدا.

أحَطَّ وجْهَهُ: بەمانا (حَطَّهُ) دێ.

إحْتَطَّهُ: دابەزیو سەرەوژێر بۆوە ٥ (انحَطَّ الوجهُ) بەمانا (حَطَّ) دێ.

اسْتَحَطَّ شيئاً من كذا: داوای کرد لێ ی دابشکێنێ.

اسْتَحَطَّ فلاناً وِزرَهُ: لە تاوانەکانی فلانی کەم کردەوە.

الحُطائط: ئادەمیزادی بچوك‌و کورتە باڵا ٥ مێرویەکی سوری بچوك.

الحَطاط: ڕۆنەکەرە ٥ زیبکەی دەمو چاو.

الحُطاطُ: بۆنی ناخۆش.

الحَطاطةُ: کەنیزەکی بچوك.

الحِطَّةُ: داوای لێخۆشبون لەتاوان ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَادْخُلُواْ الْبَابَ سُجَّداً وَقُولُواْ حِطَّةٌ﴾ ٥ کەمبونەوەی پلەو پایەو ڕێز و نرخ، دەگوترێ: (في عمله هذا حِطَّةٌ له).

الحَطُوطُ: شوێنی دابەزین ٥ فەقیانە.

الحَطيطُ: بەمانا (الحطائط) دێ ٥ دەگوترێ: (هي حطيط الكعب) پوزی قەڵەوو گوشتن، قاپەرەقەی لە گۆشت دا هون بون.

الحَطيطةُ: ئەو برە پارەیەی لە کۆتایی حیسابکردن دا چاو پۆشی لێ دەکرێ‌و دەکرێتە سەماح، (ك: حطائط).

أَلْمَحَطُّ: شوێنی دابەزینو تێدا مانەوە ٥ (مَحَطُّ الكلام) ئەو قسەیەی پڕ سودو مەبەستە.

المِحَطُّ: ئاسنێکی سەرچەماوە بە پێستی پێ تیف تیفە دەدرێ نەقشی تێدا پێ دروست دەکرێ.

المحطوط: شمشێری تیژ دەگوترێ: (سیف محطوط)، (أديم محطوط) چەرمی سفتو لووس کراو.

الْمَحْطُوطَةُ: کە نیزەیەکی قەدو بالاّ جوانو شۆخو شەنگ.

حَطَمَ الشيءَ حَطماً: شتەکەی شکاند ٥ دەگوترێ: (حطمه الكِبَرُ) فیزو خۆ بەزلزانی تێکی شکاند.

حَطَمَ الأسدُ الماشيةَ: شێرەکە ئاژەڵەکەی تێك شکاند.

حَطَمَ الناسُ بعضهم بَعْضاً: خەڵکەکە پاڵە پەستۆیان کردو هەندێکیان ئەزیەتی هەندێکیان دا.

حَطَمَت الريحُ الشيءَ: رەشەباکە بەسەر ئەو شتەدا هاتو شێواندی ٥ (هو رهي حطوم).

حَطَمَ حَطَماً: بەهۆی نەخۆشی یان پیری کزو لاواز بوو.

حَطَمت الدابةُ: ئاژەڵەکە توشی سم قڵیشان بوو.

أحْطَمت الأرضُ: زەوییەکە وشکەڵو پرژو باڵی زۆر بوو.

حَطَّمَهُ: بەمانا (حَطَمَهُ) دێ.

انْحَطَمَ: بۆ مطاوعەی (حَطَمَهُ) دێ.

انْحَطَمَ الناس عليه: خەڵکەکە گەلە کۆمەکیان لەسەر کرد.

تَحَطَّمَ: بۆ موطاوعەی (حَطَّمَهُ)دێ.

تَحَطَّمت الأرض: زەوییەکە هەڵوەری بە هۆی زۆر وشکبوونەوەی.

تَحَطَّمَ البيض عن الفراخ: هێلکەکە پیس بوو بێچووی لێ هاتەدەر بێچوەکە سەری لە هێلکە جووقا.

تَحَطَّمَ عليه غَيْظاً: ئاگرەکە بڵێسەی سەندو نێڵە نێڵەی کرد.

الحاطوم من السنين: ساڵی قاتو قڕی و گرانی.

الحاطوم من الماء: ئاوی خۆشو گوارا.

الحُطامُ من كل شيء: ئەوەی هەڵدەوەرێو وشکەڵ دەبێ.

اَلْحَطَمُ: دەردێکە توشی قاچی وڵاخ دەبێ، سمی دەقەڵشێو ناتوانێ بڕوا.

اَلحطَمُ: شوانی توندو تیژو دڵڕەق لەگەڵ ئاژەڵەکانی دا.

الحُطَمُ من الجبل: دەربەندی کێو: کەسەری کێوەکە کەلی تێکەوێ.

الحُطُمُ: زۆر خۆرێك کە تێر نەخوا.

الحَطْمَةُ: هەڵسانی لافاو.

الحَطْمَةُ والحُطَمَةُ: ساڵێکی قاتو قڕیو گرانی.

اَلْحِطْمَةُ: کوێن، بەرد شکێن، (ك: حَطَمٌ).

اَلْحُطَمَةُ: شوانی توندو تیژ لەگەڵ ئاژەڵەکانی دا.

اَلحُطَمَةُ من الأبل والغنم: ئەو حەیوان‌و ئاژەڵانەن کە بەقاچەکانیان گیاو گەلاً وردو خاش دەکەن گێرەی دەکەن‌و دەیخۆن ◦ ئاگری زۆرو بڵێسەدار.

اَلحُطَمِیَّةُ من الدروع: زرێی پتەوو پان‌و پۆڕ کە شمشێر بشکێنێ.

اَلحَطیمُ: ئەو پوش‌و پەلاشەیە کە ساڵی بەسەردا دێتەوەو وشك وورد بووە ◦ بینایەکە لە بەردەم میزاب دا لەدەرەوەی کەعبە.

حطا الشَّیءَ حَطْواً: بەتوندی جوڵاندی.

إحْطَوْطی: بای کرد.

الحَطا: ئەسپێی گەورە.

اَلحَظْواءُ من الغنم: ئاژەڵی سوور.

حَظِبَ حَظَباً: گۆشتی گرت‌و قەڵەو بوو جەستەی پڕ بۆوە.

اَلحُظُبُ من الرجال: کورتە بالاًو ورگ زل ◦ رەوشت زبرو توندو تیژو بێ چڵێکەدانە ◦ پیاوی سروشت وشك و بەخیل‌و رژدو چروك.

اَلحِظَبُ: بەمانا (الحُظُبُ) دێ.

حَظَرَ الرجلُ حَظْراً وحِظَاراً: پیاوەکە ئامادە باشی خۆی وەرگرت شوێنی بۆ ئاژەڵەکانی بنیات نا بۆ ئەوەی تێیدا بحەوێنەوە لەسەرماو گەرما بپارێزرێن.

حَظَرَ علیه: دەست بەستی کردو قورومتێنەی لەسەر داناو نەیهێشت بەویستی خۆی لە ماڵەکەی بکا.

حَظَرَ الشَّیءَ: شتەکەی لێ قەدەغە کرد ◦ بۆ خۆی دا ناو تایبەتی کرد.

حَظَرَ الماشِیَةَ: ئاژەڵەکەی بەند کرد، لە ناو گەوڕە کە نەیهێشت بڕواتە دەرەوە.

حَظَرَ الشیءَ علی فلان: کەوتە نێوان فلان‌و شتەکەوە.

أحْظَرَ: زورو شوێنی حەوانەوەی بۆ کەسانی دیکە دروست دەکرد.

حَظَّرَ: زیادەرەوی کرد لەدابینکردنی شوێنی حەوانەوە بۆ غەیری خۆی.

احْتَظَرَ: شوێنی حەوانەوەی بۆ خۆی بنیات نا.

أحْتَظَرَ بكذا: پەنای برد بۆ فلان شت تا خۆی تێدا بپا رێزێ.

اَلحَظِرُ: چقل ◦ دەگوترێ: (وقع في الحظر الرطب) کەوتە ناو گۆبەندێکەوە ناتوانێ لەگەڵی دەربەرێ.

الحِظَارُ: هەر شتێك بکەوێتە نێوان دوو شتەوە، پەرژین‌و شورای باخ ◦ زەوی شورا بۆ کراو.

الحظیرة: تەویلەو ئاغەڵ‌و گەوڕ ◦ مشتاخی خورما.

حظیرة القدس: بەهەشت.

المحظار: مێشێکی رەنگ سەوزە دەگەزێ.

حَظَّ حظّاً: شانسی باشی هەبوو دەگوترێ: (هو محظوظ وحظیظ).

أحَظَّ: بەمانا (حَظَّ) دێ ◦ بێ ئاتاج بوو پێویستی نەما.

الحَظُّ: بەش‌و بار ٥ بەخت‌و شانس، (ك: حظوظ وأحاظ)

اَلحَظِيُّ: بە خت دار.

حَظَلَ فلان حَظَلاَناً: لەبەر ئازار يان لەبەر رق‌و كينە قاچى نەبوو بڕوا، واتە: لە رقا يا لەبەر ئازار قاچى عەرزى نەدەگرت.

حَظَلَ فلاناً حَظْلاً: مەنعى فلانى كردو نەيهێشت بە ئامانجى خۆى بگا.

حَظَلَ عليه: تەنگى پێ هەڵچنى.

حَظِلَ فلان حَظَلاً: فلان رژدو چروك بوو ٥ لە ڕۆيشتن دا هەنگاوى كورتى نا لەرقاو لەبەر ئازار نەيتوانى بەرێك‌و پێكى بڕوا.

حَظِلَ البَعِيرُ: حوشترەكە زۆر گيا كاڵەكە مارانە خواردو پێى نەخۆش كەوت.

حَظِلَت النخلةُ: پرژى دار خورماكە هەڵپروكاو بێ كەڵك بوو (فهو حَظِلٌ وهي حَظِلَةٌ).

اَحْظَلَ المكانُ: شوێنە كە كاڵەكە مارانەى زۆر بوو.

حَظَا فلان حَظْواً: فلانكەس كەمێك ڕۆيشت.

حَظِيَ عند الناس حُظْوَةً: لاى خەڵكى ڕێزى پەيدا كردو بە چاوێكى ڕێزەوە بۆى دەڕوانن و خۆشيان دەوێ.

حَظِيَ بالرزق: هەندێ لەرزق‌و ڕۆژى دەست كەوت.

أحْظَاه: پلەو پايەى بەرز كردەوەو لە خۆى نزيك كردەوە.

أحظاه بكذا: پياوەتى لەگەڵ كرد بەوەى ئەوەى بۆ ئەنجام دا.

أَحْظَى فلاناً على فلان: فلانكەسى بەسەر فلانكەس دا پاساو دايەوە زياتر روى دا بە ئەو يان و ئەوى ترى فەرامۆش كرد.

اِحْتَظَى: پلەو پايەى بەرزبووە.

الحِظْوَةُ: پلەو پايەو ڕێز ٥ بەشە رزق‌و ڕۆژى.

اَلْحَظْوَةُ: ئەو تيرە بە پەڕو شان‌و شفرەى نەبن.

اَلْحَظْوَةُ واَلْحُظْوَةُ: تيرو كەوانێكى بچوكە بە ئەندازەى باسكى ئادەميزاد مندالّ بەكارى دەهێنن بۆ فێر بوونى تفەنگ‌و تير هاويشتن.

الحِظْوَةُ- الحُظْوَةُ: بەمانا (اَلحِظَةُ) دێ.

اَلْحُظْياً: ڕۆيشتنى لەسەرە خۆ.

الحَظِيَّةُ- اَلحَظِيَّةُ: ئەو ئافرەتەيە لە هى تر خۆشەويست تربێ.

حَفْ حَفْ: دەنگێكە مريشكى پێ دەردەكرێ.

حَفَأَهُ حَفْئاً: گوللەى پێوە ناو خستى، سەرەنگرێى كرد.

حَفَأَ به الأرضَ: لەسەر زەوى تەختى كرد.

احْتَفَأ الحَفَأ: لەرەگ‌و ريشەوە هەڵى كێشا.

اَلْحَفَأُ: گيا بەرەدايە ٥ روەكێكە گەلاكانى پانن لە ڕۆژگارى كۆن دا بۆ نووسين بەكار هاتووە.

حَفْحَفَ: دەنگى لێوە هات.

حَفْحَفَ الرجلُ: پياوەكە گوزەرانى تەنگ بوو.

حَفَدَ الرجل ونحوه حَفَداناً: پیاوەکە پەلەی کرد لەکارەکە داو زو رایپەڕاند.

حَفَـدَ فلانـاً حَفْـداً: پارمـەتي داو ویستی خزمەتی بکا.

أحْفَدَ الرجلُ: پیاوەکە پەلەی کرد.

أحْفَدَ فلاناً: خزمەتکارێکی پێشکەش بە فلان کرد.

أحْفَدَ الدابَّةَ: ولاغەکەی تاودا بۆ خێرا ڕۆیشتن‌و هەنگاونانی خێرا.

احتَفَـدَ: بـەمانا (حَفَـدَ)دێ ٥ دەگـوترێ: (سیف محتفد) شمشێرێکی بڕندەیە.

الحافِدُ: یارمەتیدەر ٥ خزمەتچی ٥ کوڕی کوڕ، کوڕی کچ واتە: منداڵی منداڵ، (ك: حَفَدَة، حَفَدٌ واحفاد)

اَلْحَفَدَ: کۆی وشەی (الحافِد)ە.

الحفید: کوڕی کوڕ، کوڕی کچ.

حَفَرَتْ أسنانُه حَفْراً: ددانـی خـراپ بـوون بنکیـان کرمـۆڵ بـوو، دەگـوترێ: (حَفَرفـوه) ددانـی هـەموو خـوران هەڵوەرێن.

حَفَرَ عن الشيئ: لەناو زەوییەکە دەستی کرد بەهەڵکۆڵین‌و بەدوا داچون‌و پشکنین بـۆ ئـەوەی شـتەکە بدۆزێتـەوە دەری بێنـێ ٥ دەگـوترێ: (حَفَـرَ عـن الکنـز والأثـر) هـەڵکۆڵین‌و پشکنینی دەست پێ کرد بە دو گەنج‌و خەزێنەو شتی کونینە دا گەڕا.

حَفَـرَ لـری فـلان: دەربـارەی فلانکـەس توێژینـــەوەی ئـــەنجام دا بزانـــێ پیاوێکی چۆنەو چیە.

حَفَـرَ الشَّـيْئَ: چاڵێـکی لەشـتەکە کـرد، قەوارەیەکی تێ خست.

حَفَرَ المرض ونحـوه فلانـاً: نەخۆشی فلانی لاوازی کرد.

أحْفَرَ فلان: فلانکەس ئیشی لـە چاڵەکە دا کرد بەپاچ‌و قوڵنگ.

أحْفَرَ الصبـي والحیوان: منداڵەکـە ددانـی حـــــەوت ســـــاڵەی کـــــەوتن ٥ گیانلەبەرەکە شیلەی فڕی دان.

أحْفَرَ فلاناً الشیيءَ: یارمـەتی فلانکەسی دا بۆ هەڵکۆڵینی شتەکە.

حَافَرَ: زێـدەرەوی کـرد لـە هەڵکەنـدن دا دەڵێی جرجە چۆتە ژێر زەوی.

احْتَفَرَ بکذا: بەوشتە زەوی هەڵکۆڵی.

احْتَفَرَ عن الشیيء: بەمانا (حَفَرَ) دێ.

احْتَفَرَ الشَيْیءَ: شتەکەی هەڵکۆڵی.

تَحَفَّرَ السیلُ: لافاوەکە زەوی دا دڕی.

تَحَفَّـرَ البِئـرُ: بیرەکـە ئـەملاو ئـەولای دا خـــوران‌و لەســـەرەوە بـــۆ خـــوارەوە دیوارەکانی (قەراخەکانی) دا ڕوخان.

استَحْفَرَ النهرُ ونحوه: وەختی ئەوە هاتووە جۆگاکە لێ بدرێ قوڵ بکرێ.

الحافِر من الدواب: سمی ئاژەڵ‌و ولاخ ٥ بۆ ناشـــیرین کـــردن جـــاری وادەبـــێ بەقاچی ئادەمیزادیش دەگوترێ سم، دەگوترێ: (وقع الحـافر علـی الحـافر) بـۆ دەربـڕین ئـەوەی کـە دوشـت یەکیان گرت، هاوکات بوون ٥ هەروا دەگـوترێ: (فـلان یملـك الخـفَّ

والحاضر) فلانكەس دەوڵەمەندە لە هەموو شتێك شتی هەیە.

الحـافرة: مێینەی (الحافر) ٥ زەوی هەڵکەندراو ٥ رێبازی خۆی ٥ دەگوترێ: (رجع الی حافرتـه) ٥ دروستبوونی یەکەمجار، قورئان دەفەرموێ: ﴿يَقُولُونَ أَئِنَّا لَمَرْدُودُونَ فِي الْحَافِرَةِ﴾.

الحِفارةُ: پیشەی هەڵکۆڵین.

الحَفَرُ: ئەو شتەی چاڵ کرابێ ٥ بیرێك زیاد لە ئەندازەی خۆی پان کرابێ ٥ گڵی هەڵکەندراو ٥ کـزیو لاوازی ٥ زەردییەکە دەکەوێتە سەر ددان ٥ یان کلس کردنی بنکی ددانە ئەو توێکڵە سپی یەی بەبنکی ددانەوەیە.

الحِفراء: قولنگ و پاچو شتی لەو جۆرە ٥ درەختێکە لقو پۆپو چقڵی هەیە گوڵێکی سپی هەیە لە خاکی توندا نـەبێ ناڕوێ حەزی بەچەقەنو رەقەنە.

الحُفْرَة: چاڵ.

الحَفـار: کەسێکە پیشەی زەوی چاڵ کردن بێ، بەزۆری بۆ گۆڕ هەڵکەن بەکاردێ ٥ هەروا بەوکەسە دەگوترێ: دار هەڵدەکۆڵی بۆ کورسی و تابلۆ ٥ جۆرە ڤالونچەیەکە شاخی هەن زەوی پێ هەڵدەکۆڵی.

الحفّـارة: ئامێرێکە بەزەوی دا دەڕواتە خوار بەکاری دەهێنن بۆ دۆزینەوەی نەوتو شتی وا.

الحفـيرُ: بیرێکە زیاد لـە ئەنـدازە پـان کرابێ ٥ گۆڕ.

الحَفيرَةُ: بەمانا (الحفیرُ) دێ ٥ هەروا بەو ئامێرەش دەگوترێ کـە بـەکاری دەهێنن بۆ دۆزینەوەی ئاثار.

المحـافِرُ مـن الرجـال: کەسێکە هیچی نەبێ.

المِحْفـارُ: بێڵو خاکەناز ٥ هەروا هەرشتێك زەوی پێ هەڵکۆڵدرێ.

حَفَزهُ حَفْزاً: لەدواوە پاڵی پێوە نا، جا بە هاویشتن یان بە ڕۆیشتنو رادان ٥ دەگوترێ: (حفزت القوسُ السَّهْمَ) (واللیل یحفز النهار) (حفزوا علیهم الخیلَ والرکاب).

حَفَزَ فلانا بالرمح: لە فلانکەسی دا بەرمب، (هو حافز وهي حافزة).

حافَزَه: لێی نزیك کەوتەوەو ئەژنۆی بە ئەژنۆوەنا.

تَحَفَّزَ في جلسته: لە دانیشتنەکەی دا ملی خۆی قیت کردبووەوە ترسێکی هەبوو، دڵنیا نەبوو ٥ خۆیو یەك دەهێنایەوەو خۆی خڕ دەکردەوە ٥ لە ڕۆیشتن بەخێرا پی ڕۆیی.خۆی بۆ کارەکە ئامادە کرد.

احتَفَزَ: بەمانا (تَحَفَّزَ) دێ.

الحَفَّاز: لە زانستی ئیحیادا بە مادەیەك دەگوترێ زۆر کاریگەربێ بۆ تەفاعول کردن بەبێ ئەوەی لە کۆتایی دا خۆی کاریگەری ئەو تەفاعولەی پێوە بێ.

حَفَشَ السيل حَفْشاً: لاوەکە لە هەموو لایەکەوە هەڵساو هەموو ڕویکردە چالآیی یەکەو لە ئەستێراو دا قەتیس ما.

حَفَشَ الفرسُ: ئەسپەکە کەوتە ڕۆیشتن‌و جوان ڕۆیی.

حَفَشَت السماءُ: ئاسمان تاوە بارانێکی بە خوڕەمی باراندو وەستایەوە.

حَفَشَ الناسُ عليه: خەڵك لێی گردبوونەوەو قەرە قشیلەیان لێ کرد.

حَفَشَ في الأمر: گرنگی بەکارەکەدا.

حَفَش المطرُ الأرضَ: باران روەکەکەی لە زەوی وەدەرنا.

حَفَشَ لفلان الودَّ: خۆشەویستی و ئیخلاصی خۆی بۆ نواند.

حَفَشَ السيلُ الوادي: لافاوەکە لە دۆڵەکە دا کۆبوەوە و پڕی کرد

الحافِشة: تاکی (الحوافِش) دەراوی ئاو.

الحِفْشُ: خانووی خراپ (قۆخیلکە) کە هەلآش‌و زەوی لێك نزیك بن ٥ هەلآشی نزم بێ، خانوە قورینەی بچوکی سارا نشینەکان ٥ (یەغدان، صندوق، تورەکە) کە ئافرەت پێداویستی خۆی تێدا هەڵدەگرێ ٥ تورەکەی تەشی‌و ریس‌و شتی کۆن‌و دڕاوو بێ کەڵك، (ك: احْفَاش).

أحفاش الأرض: سوسەمارو قالۆنچە.

حَفَصَ الشيءَ حفصاً: کۆی کردەوە.

حَفَصَ من يده: لە دەستی فڕێ دا.

المُفَاصَةُ: هەر شتێك کۆ بکرێتەوە.

الحفصُ: خانووی بچوك ٥ تورەکەیەك لە پێست دروستکرابێ ٥ بێچوە شێر، (ك: أحفاص، حفوص).

ابو حفص: کونیەی شێرە.

حَفْصَةُ: کەمتیار، هەڵۆ.

أم حَفْصة: هەڵۆ، مریشك.

المِحْفَصَةُ: تورەکەی دروستکراو لە پێست (هەمبانە)، (ك: مَحَفَص)

حَفَضَ العود حفضاً: شورکەکەی چەماندەوە.

حَفَضَ الشيءَ: شتەکەی فڕێ دا.

الحفضُ: کەل‌و پەلی ناو ماڵ ٥ ئەو ولآغەی کەل‌و پەلی ناو ماڵی لێ بار دەکرێ.

الحَنيضةُ: شانەکە هەنگ بنیاتی دەنێ‌و هەنگوینی تێدا دروست دەکا.

حَفِظَ الشيءَ حِفْظاً: شتەکەی پاراست‌و چاودێری کرد.

حَفِظَ المالَ: ماڵەکەی پاراست ٥ (حَفِظ العهدَ) پابەندی وادەو بەڵێنەکەی بوو.

حَفِظَ العلم والكلامَ: زانیاری و قسەکەی پاش لە گوێ گرت‌و هەزمی کرد.

أحفَظَهُ: رقی هەڵساند.

حافظ على الشيءِ محافظة وحِفاظاً: چاودێری شتەکەی کردو پارێزگاری لێ کردو، بەردەوام بوو لەسەر ئەنجامدانی ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿حَافِظُواْ عَلَى الصَّلَوَاتِ والصَّلاَةِ الْوُسْطَى﴾ ٥ دەگوترێ: (هو يحافِظُ عن

المحـارم) ئـەو خۆدەپـارێزێ لـە شـتـە یاساغەکان‌و توخنیان ناکەوێ ٥ (هو ذو محافظــة وحفــاظ) ئـەو مـەردەو کەسایەتی خۆی دەپارێزێ.

حَفْظَــةُ العِلْــمِ والكَــلامَ: وای لێ کــرد زانستەکە لـە بـەربکاو قسـەکان لـە دڵی خۆی دا جێ بکاتـەوەو لـەبیری نەچنەوە.

احْتَفَظَ: بۆ مطاوعەی (أحْفَظَهُ) دێ.

احْتَفَظَ الشَّيْءَ لنفسه: رشتەکەی تایبـەت کرد بەخۆیەوە.

تَحَفَّظَ عن الشيء ومنه: خۆی له شتەکه پاراست.

تَحَفَّظَ بالشَّيْء: گرنگی به شتەکەدا.

تَحَفَّـظَ الکتـابَ: مـاوەو وزەیـەکی زۆری خــەرج کــرد بـۆ ئـەوەی بـەش دوا بەش کتێبەکه لەبەر بکا.

تَحَفَّظَ علیه: پاراستی.

تَحَفَّــظَ في قولــه أو رأيــه: قسـەکەی بـەرەهایی نـەکرد رایەکـەی خـۆی بەرەهای دەرنەبری.

اسْتَحْفَظَهُ الشَّيْءَ: داوای لێ کرد ئەو شتە پارێزگاری بکا.

اسْــتَحْفَظَهُ لـــه: کردیـــه ئەمینـــدار بەسەریەوەو بەئەمانەت لای دانا.

اَلْحَافِظُ: حەرەس‌و چاودێر ٥ دەگـوترێ: (هو حافظ العين) ئـەو خـەوی نایـەو خەوتوخن چاوی ناکەوێ ٥ هەروەها بەمانای رێگای راست‌و ئاشکرا دێ ٥ بـە کەسێکیش دەگوترێ قورئانی لەبەر بێ، یان ژمارەیەکی زۆری لە فەرموودەکانی پێغەمبەر لەبەر بـێ، (ك: حُفّاظ وحَفَظَة).

الحافِظَــةُ: هێـزو توانایـە کـە ئـادەمیزاد دەتوانـێ بەهۆیـەوە ئـەوەی هێـزی وەهمی دەرکی دەکا لـە مـەعانی ئـەو لەبەری بکاو کاتی پێویست بەسـەر روبـەری مێشـکی دا بێنـەوە، پێشـی دەگوترێ (الذاكرة) ٥ هەروا نـاوە بـۆ زەرفێك بۆ جانتایەك پەرەکاغـەزو بەڵگەنامەو شتی لـەو جۆرەی تێدا هەڵدەگیرێ.

الحِفَــاظُ: داکــۆکیکردن لـــە مـــەحرەم‌و ناموس‌و بەرگری کردن لە نیشتمان لەکاتی شـەڕو هـەرادا ٥ پابەنـدبوون بەوادەو بەڵێنەوە.

الحِفْظَــةُ: رق هەڵسان ٥ خـاوەن غـیرەت و پیــاوەتی و نــاموس‌و شــەرەف بــۆ ئافرەتی خزم‌و عەشیرەتی.

الحفيظ: ناوێکە لە ناوە جوانـەکانی خـودا ٥ ئەمیندارو کار بەدەستی دەستپاك ٥ قورئان دەفـەرموێ: ﴿قَالَ اجْعَلْنِي عَلَى خَزَآئِنِ الأَرْضِ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ﴾.

الحَفِيظَــةُ: رق‌و تــورەیی ٥ دەمــارگیری ٥ تـرس و خۆپـارێزی ٥ نوشـتـەو دوعـا کـــە بـــە منـــداڵ دا دەکـــرێ، (ك: حفـــائظ)ە ٥ (أهـــل الحفـــائظ) بـەو کەسـانە دەگـوترێ کـە بـەرگری لـە ناموس‌و شەرەفی خۆیان دەکەن.

المُحَــافِظُ: پارێزگـــار، ئــەو کەســەی

كاروبارى شارێك يا چەند شارێك بەڕێوە دەبا، ئەو ولآتەى پارێزگارى كاروبارەكانى بەڕێوە دەبا پێى دەگوترێ: (المحافظة = پارێزگا) هەر لەم رووەوەيە كە دەگوترێ: (محافظ العاصمة ومحافظ المصرف) هەروەها بەو كەسايەتىو بنەمالآنەش دەگوترێ: كە پابەندى دابو نەريتى كۆمەلآيەتىو راميارى خۆيان دەبن.

المِحْفَظَةُ: كيسە باخەڵ بۆ پارە، يان جانتا بۆ كتێبى قوتابخانەو جلو بەرگو شتى لەو جۆرە.

حَفَّتِ الأرضُ حُفوفاً: زەوييەكە گياو گژو رووەكى وشك بوو.

حَفَّ الطعامُ: كێشتەكە وشك بوو چەور نەبوو، دەگوترێ: (حَفَّ عَيْشُهُ): ژيانى تەنگو كولە مەرگى بوو ژيانێكى زبرى رابوارد.

حَفَّ شَعْرَهُ أو رأسَهُ: موى ريشى يان قژى سەرى ژاكاو پەرشو بلآو بوو لەبەرئەوەى رۆنى لێ نەدابوون.

حَفَّ السمعُ: زۆربەى بيستنى لە دەست دا.

حَفَّ الشَّيءَ حفيفاً: دەنگێكى لێ هات وەكوو دەنگى بالى بالندە ٥ يان وەكوو دەنگى بلێسە كردنى ئاگرە يان وەكوو ئەو دەنگەى كە با لە درەخت دەدا.

حَفَّ الشَّيءَ حَفاً وحفافاً: بەدەورى شتەكەدا سوڕايەوە ٥ دەگوترێ: (حَفَّ الشيء بالشيء) و(حَفَّ الشيءَ الشيءَ) لە

حەيثدا هاتووە: (حُفَّت الجنةُ بالمكارە) دەگوترێ: (حفَّ فلاناً): گرنگى بە فلآن داو مەدحى كرد ٥ (حفّ الثوبَ) قوماشەكەى چنى.

حفَّ شَعْرَهُ ولحيته وشاربه: مووەكانى جەستەىو ريشىو سمێلى تاشين.

حَفَّت المرأة وجْهَهَا: ئافرەتەكە گەندەموو موى دەمو چاو هەڵگرتن.

حَفَّتْهُ الحاجه: ئاتاجى توش هات.

أحَفَّ رأسَهُ: ماوەيەكى زۆر رۆنى لە قژى سەرى نەدا.

أحَفَّ الحيوانُ: ئاژەڵەكەى رۆيانىد تا دەنگى رۆيشت.

أحَفَّ الثّوبَ: قوماشەكەى چنى.

أحَفَّ فلاناً: بەخراپە باسى فلآنكەسى كرد.

حَفَّفَ فلان: فلآنكەس ماڵو سامانى كەم بووە ژيانى زبرو نا خۆش بووە

حَفَّفَ المرأة وجْهَهَا: ئافرەتەكە زێدەڕەوى كرد لەدەمو چاو هەڵگرتنو خۆ ئارايش كردن دا.

حَفَّفَ الشيءُ الشَّيءَ: شتەكە دەورەى ئەو شتەى دا ٥ هەروەها دەگوترێ: (حفَّف الشيءَ بالشيء).

حَفَّفَ الثوبَ: قوماشەكەى چنى.

احْتَفَّ النبتَ: رووەكەكەى پارچە پارچە كرد.

احْتَفَّ الطعامَ: خواردنەكەى خوارد.

احْتَفَّ للمرأة وجهها: ئافرەتەكە داواى لە

کەسانی دیکە کرد مووی دەمو چاوی بۆ هەڵبگرن.

استحفَّ الشَّيءَ: شتەکەی پارچە پارچە کرد.

الحافُّ: ئەو شتەیە دەوری شتێکی تر بدا؛ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَتَرَى الْمَلَائِكَةَ حَافِّينَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ﴾.

الحِفَافُ: (حفاف الشيء): ئەو شتەیە کە دەورەی شتەکەی داوەو لە ئامێزی گرتووە ٥ دەگوترێ: (فلان أصلعُ له حِفَاف) فلانکەس ئەصلەعە بەدەوری روتاوییەکەی سەری دا موو هەیە.

حِفَافا الشيء: دولای شتەکە ٥ دەگوترێ: (حفافا الرأس)، (حَفافا الأناء وحِفافا الجبل).

حِفَافا الرمل: کۆتایی لمبەلان، (ك: أحِفَّة) ٥ دەگوترێ: (جاء علي حفافِ ذلك) لەکاتی ئەو شتەدا هات ٥ (كان الطعام حِفاف ما أكلوا قَدْرَهُ) خۆراکەکە بە ئەندازەی بخۆرەکان بوو نەکەم بوو نەزیاد.

الحُفَافَةُ: ئەو توك و قژەیە کەلەسەرو ریشی چەورنەکراو هەڵدەوەرێ ٥ باقی ماندەی ئالفی ئاژەڵ و ولاخ.

الحَفُّ: شەپیتەی جولا، (ك: حفوف) ٥ دەگوترێ: (هو حفٌّ بنفسِهِ) ئەو پیاوە زۆر گرنگی بە خۆی دەداو زۆر خەریکی رازاندنەوەی خۆیەتی ٥ (جاء علي حفه) شوێن پێی ئەوی هەڵگرت ٥ یان لەکاتی پێگەیشتنی فلان شت پەیدا بوو.

الحَفَفُ: پێداویستی ٥ دەگوترێ: (وِلِدَ له علی حفف) ٥ گوزەرانی ناخۆش و ژیانی زبر ٥ دەگوترێ: (طعام حَفِيفٌ) خۆراکێکی کەم ٥ (معيشة حفف) ژیانی تەنگ و هەژاری ٥ (جاءَ على حَفَفِ ذلك) لەکاتی پێگەیشتنی ئەو دا هات.

الحَفَّافُ: ئەو کەسەی دەمو چاو هەڵدەگرێ، سەروریش دەتاشێ ٥ گۆشتی ژێر چۆڵەمە.

الحَفَّانُ: زیندەوەری بچکۆلە ٥ تاکەکە (الحفانة) ه ٥ خزمەتکار هەروا بە گۆزەو جەرەیەك دەگوترێ تا هەنگلانی پڕ بووبێ.

الحَفَّةُ: ئەوەی لە شتێکی تر کرابێتەوە ٥ مەکوکی جۆلا ٥ یان ئەو دارەیە کە جولا تێوە دانەکەی لەسەر هەڵدەکا ٥ یان بزوەکەی لەسەر هەڵدەپێچی ٥ بژیوو زەخیرە؛ کە بێ زیادو کەم بەشی خێزان بکا.

الحِفَّةُ: دارێکە وەکوو شمشێر جولابەکاری دێنێ بۆشە بێتە پێوەدان.

الْحَفِيفُ من النبات والكلأ: گیاوو لەوەڕی وشك.

المِحَفَّةُ: کەژاوەیەکە گومبەزی نەبێ ئافرەت دەچێتە ناویەوە لە کاتێك دا کەلەسەر پشتی حوشترەکە ئەو کەژاوە قایم کراوە.

اَلْمَحفُوفُ: كە سێكە ژیانی زبرو تەنگ
بێ هەژارو ئاتاج بێ.

حَفَلَ الماءُ واللبنُ حفولاً: ئاوەكە، شیرەكە
كۆبوەوە.

حَفَلَ الدمعُ: فرمیسكەكە زۆر بوون.

حَفَلَ السماء: ئاسمان بارانەكەی زۆر بە
خوڕەم بوو.

حَفَلَ الشیءُ بالشّیْءِ: ئەو شتە بەو شتە پڕ
بوو ٥ دەگوترێ: (حَفَلَ الوادی
بالسیل): شیوەكە بە لافاوەكە پڕ بوو.

حَفَلَ النادی بالقوم: یانەكە بەخەڵكەكە
هاخندرا پڕ بوو.

حَفَلَ فلان اللبن في الضرع: فلانكەس
شیرەكەی لە گوانی ئاژەڵەكە
كۆكردەوە ٥ (حَفَلَ الماء في المكان)
ئاوەكەی لەو شوێنەدا كۆكردەوە.

حَفَلَ الشیءَ والأمْرَ و بە: گرنگی بە
شتەكەدا.

حَفَّلَ اللبنَ في الضرع والماء في المكان: بە
مانا (حفلة) دێ.

حَفَّلَ الناقة: حوشترەكەی چەند رۆژێك نە
دۆشی بۆ ئەوەی شیرەكە لە
گوانەكانی دا كۆ ببێتەوە.

حَفَّلَ الشَّيْءَ: شتەكەی دەرخست
جوانیەكانی ئاشكرا كردن.

حَفَّلَ الجاریةَ: كەنیزەكەكەی رازاندەوە.

إحْتَفَلَ الشیءُ: شتەكە كۆبووەوە ٥
دەگوترێ: (إحْتَفَلَ القَوم في المكان):
خەڵكەكە لەو شوێنە كۆبونەوە.

إحْتَفَلَ: ئاشكرا بوو [illegible]

الطریق) رێگاكە رون بوو.

إحْتَفَلَت المرأة: ئافرەتەكە خۆی رازاندەوە
خۆی ئارایش دا.

إحْتَفَلَ بالأمر: گرنگی بەكارەكەدا.

إحْتَفَلَ بفلان: رێزی فلانكەسی گرت و
گرنگی پێ دا.

تَحَفَّلَ المجلسُ: دانیشتوانی ئەنجومەنەكە
زۆر بوون.

تَحَفَّلَت المرأة: ئافرەتەكە خۆی جوان كرد.

الحافلة: بارهەڵگرێكی درێژە بە گازو
بەنزین دەڕوا.

الحفلُ: كۆمەڵی زۆر گردبووەوە ٥
دەگوترێ: (عنده حفل من الناس)
فلانكەس كۆمەڵێكی زۆری خەڵك
لایە.

الحَفْلَةُ: جوانی، رازاندنەوە ٥ ئاهەنگ
گێڕان، بە خێر هاتن ٥ دەگوترێ:
(أقام لە حفلە استقبال): ئاهەنگی
پێشوازی كردنی بۆ گێڕا ٥ زێدەڕەوی
لە كارێك داو گرنگی پێدانی ٥
دەگوترێ: (أخذ للأمر حفلتە) بە
جیددی كەوتە وێزەی ئەنجامدانی
كارەكە ٥ دەگوترێ: (جاؤوا بحفلتهم)
هاتن بە كۆمەڵ و هەموانی هاتن.

الحفیلُ: زۆر ٥ دەگوترێ: (جمع حفیل)
كۆمەڵێكی زۆرن.

المُحْتَفَلُ: شوێنی ئاهەنگ گێڕان و
كۆبونەوە.

محتفل الشیء: زۆربەی شتەكە.

المَحْفِلُ: شوێنی کۆبوونەوە ◦ ئەنجومەن، (ك: محافل).

حَفَنَ الشيءَ حَفْناً: بەبەری دەستی گرتی، یان بە هەردوو بەری دەستی و بەنجەکانی پێکەوە نوساندبوون شتەکەی هەڵگرت ◦ دەگوترێ: (حَفَنَ لهم) هەریەکەیان لوێچێکی پێدان.

حَفَنَ لفلان حفنةً: کە مێکی لەو شتەدا بەفلان کەس.

حَفَنَ: بەهەردو دەستی شتەکەی بادا ◦ (حَفَنَ الدقيق وحفن التراب) ◦ بە هەردوو دەستی ئاردەکەی رادا ◦ بەهەردوو دەستی گڵەکەی راماڵی.

حَفَنَ الماءَ على رأسه: بە مست ئاوی کرد بەسەری خۆی دا.

حَفِنَ حَفْناً: کە رۆیشت قاچی وەرسوڕاند وەکوو ئەوەی گڵیان پێ هەڵکەنێ.

احْتَفَنَ من الشَّيْءِ: زۆری لەو شتەکرد، هەڵگرت، خوارد...

أحتَفَنَ الشيء: بۆ خۆی هەڵگرت، تایبەتی کرد بەخۆیەوە.

أحتَفَنَ الشَجرةَ: درەختەکەی لە ریشەوە هەڵکەند.

إحتَفَنَ فلاناً: دەستی خستە ژێر رەفیچکیەوەو حەوای دا.

الحُفنةُ والحَفْنَةُ: لوێچێك یان مستێك لەهەر شتێك بێ ◦ چاڵ، مولکە، (ك: حُفَنٌ).

حفاه وحفا به: رێزی گرت ◦ (حفا فلاناً): بەخششی پێ دا.

حفا شاربَهُ: سمێڵی زۆر کورت کردەوە.

حفي حفاً: بە پێخواسی بەبێ ئەوەی نەعل یا خوففی لەپێدا بێ رۆیشت ◦ دەگوترێ: (حَفِيَتْ قدمُهُ، وحَفِيَ من نعله) ◦ (هو حافٍ)، (ك: حُفاةٌ) ◦ (هي حافية)، (ك: حوافٍ)ە.

حَفِيت القدمُ والخفُّ والحاضر: پێستی قاچی بەرە قاچی بەرسمی لەبەر زۆر لەسەر رۆیشتن تەنك بوو.

حَفِيَ بفلان حفاوةً: ئاهەنگی خۆشی بۆ فلانکەس گێڕا.

حَفِيَ اليه في الوصيه: لەوەسییەتنامەکەی دا زیاد لەبەشی خۆی بۆ دیاری کرد.

احْفى فلان: فلانکەس بەری سمی ئاژەڵەکەی تەنك بوو بە هۆی زۆر لەسەر رۆیشتنەوە.

أحفىَ الشَّيْءَ: شتەکەی ریشە کێش کرد ◦ دەگوترێ: (أحفى النبات): گیایەکەی هەڵکەند (أحفى شاربهُ) سمێڵی زۆر کورت کردنەوە ◦

احْفى فلاناً: فلانکەسی وا لێ کرد نە خوففی هەبێ نەنەعل ◦ زۆری پرسیار لێ کردو ماندوی کرد ◦ دەگوترێ: (أحفى السؤالَ وأحفى الكلام) پرسیارەکەی زۆر دوبارەو سێبارە کردەوەو قسەی درێژ کردەوەو گوتیەوە.

حافاه: کێشەی لەگەڵ کردو کەوتە نیزاعەوە لەگەڵی.

اِحْتفى: بە پێخواسی ڕۆیی ٥ (اِحْتفى فلانا وبه) ئاهەنگی بۆ فلان گێڕا.

اِحتفى الشيءَ: شتەکەی لەڕەگەوە دەرکێشا، هەڵی کەند ٥ دەگوترێ: (احتفى النبت واحتفى الشَعْرَ).

تَحَفَّى بفلان: ئاهەنگی بۆ فلانکەس گێڕا.

تَحَفَّى اليه في الوصية: لە وەسێتنامەکەی دا بەشی زۆری بۆ دانا.

استحفى عن الشيء: زێدەڕەوی کرد لە زانینی هەواڵ دەربارەی شتەکە زۆری هەوڵ بۆ دا.

اَلْحفا: ڕۆیشتن بەبێ نەعلو بەبێ خوفف واتە: بە پێخواسی ٥ تەنك بوونی بەری قاچە یان بەری سمە یان هی خوفقە لەبەر زۆر لەسەر ڕۆیشتن.

الحافي: ئەو کەسەی زێدەڕەوی بکا لە ڕیشە کێشکردنی شتێك دا ٥ پێخواس ٥ هیچی لە پێ دا نەبێ.

الحَفِيّ: زاناو لێکۆلەرەوە ٥ بە لوطفو خاوەن بەزەیی ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّهُ كَانَ بِي حَفِيًّا﴾، (ك: حَفَواءُ).

حَقَبَ الحقيبة ونحوها: جانتاکە یان شتێ لەو جۆرەی هەڵگرت.

حَقَبَ الشيءُ حَقَبا: شتەکە گیری خوارد دوا کەوت ٥ دەگوترێ: (حقب السماء وحقِبَ المطر) هەروا دەگوترێ: (حَقِبِ العام): ساڵەکە بێ بارانی بوو بارانی تێدا نەباری.

حَقَبَ عطاء فلان: بەخششی فلان دواکەوت.

حقِبَ امرُ فلان: کار و باری فلانەکە دواکەوت.

حَقِبَ المعدنُ: کانەکە هیچی تێدا نەبوو.

حَقِبَ الحيوان: حەیوانەکە میزی گیرا میزی بۆ ناکرێ ٥ (هو أحقب وهي حَقباء)، (ك: حُقْبٌ).

أحْقَبَ البَعِيرَ: تەنگەی بارەکەی توند کرد.

احْقَبَ الرجلَ أو المزاد والمتاعَ: لە دوا خۆیەوە پیاوەکەی سواری ولاخ کرد ٥ تێشوو کاڵاکەی خستە پاشکۆی خۆیەوە.

احْتَقَبَ الشيْءَ: شتەکەی خستە پاشکۆی خۆی ٥ دەگوترێ: (احْتَقَبَ شراً أو خيرا) خراپەیان چاکەی کردە پاشکۆو تێشوو بۆ خۆی.

احتقبَ الأثمَ: تاوانی ئەنجام دا.

استَحْقَبَ الشيءَ: بەمانا (احتَقَبَهُ) دێ.

الأحْقَبُ: کەرە کێوی ئەگەر بەرورگی پەڵەی سپی تێدا بن.

الحاقِبُ: ئەوەی پیسایی بۆ نەکرێ، قەبزبێ.

الحِقابُ: ئەو سپییەتیەیە کەلە بنکی نینۆك دا دیارە ٥ شتێکە ئافرەت لەناو قەدی خۆی دەبەستێ خشڵو شتی وای پێوە هەڵدەواسێ.

الحَقَبُ: ئەو حەبلەیە کە کورتانی ولاخی پێ لەولاخەکە قایم دەکرێ حەبلێکە سەرێکی لە کورتانەکە بەستراوە بە بەرسنگی ولاخەکەدا دەیهێنێ لەم دیو لە قوڵفی کورتانەکەی قایم دەکەی ٥ حەبلێکە جانتاو حەقیبەی پێ دەبەسترێ.

الحُقْبُ والحُقُبُ: زەمانی دوورو درێژ هەشتا سالّو زیاتر قورئان دەفەرموێ: ﴿لَا أَبْرَحُ حَتَّى أَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِيَ حُقُبًا﴾، یان دەفەرموێ: ﴿لَابِثِينَ فِيهَا أَحْقَابًا﴾.

الحِقْبَةُ من الدهر: ماوەیەکی دیاری نەکراو ٥ یان سالێکە، (ك: حِقَب وحُقُوبٌ).

الحَقِيبةُ: جانتا: صندوق ئەو شتەی پێداویستی و تێشووی تێدەکرێ ٥ هەرشتێك لە کاروان دا پێداویستی قەتارچیو رێبوارانی تێدا هەلگیرێ.

حَقَدَ علیه حَقْداً وحِقْداً: لەدلی خۆی دا رقی لێ بوو قاروکینی لێ خواردەوە ٥ چاوەڕوان بوو هەلی بۆ هەلکەوێو داخی دلی خۆی پێ بڕێژێ ٥ (هو حاقد)، (ك: حَقَدَةٌ)، (وهي حقود)، (ك: حُقُدٌ).

حَقِدَ المطرُ والسماءُ حَقَداً: باران نەباری ئاسمان بارانی نەباراند.

حَقِد المَعْدِنُ: کانەکە هیچی لێ پەیدا نەبوو.

أَحْقَدَ فلان: هەولی دا لە کانەکەدا شتێك بدۆزێتەوە هیچی دەست نەکەوت.

أَحْقَدَ فلاناً: فلانکەسی والێ کرد لە دلێ دا کین و رق هەلبگرێ.

تَحاقدوا: ئەو کۆمەلە هەریەکەیان رقی لەوی تریانە.

إحتَقَدَ المَعْدِنُ والمطرُ: بەمانا (حَقِدَ) دێ.

إحتَقَدَ فلان علی فلان: بەمانا (حَقَدَ) دێ.

تَحَقَّدَ علیه: بەمانا (حَقَدَ) دێ.

الحِقْدُ: رق و کین لەدلێ دا پەزمەندە کردنو چاوەڕوان کردنی هەلکەوتنی هەل بۆ تۆلە کردنەوە.

الحَقِيدةُ: بەمانا (الحِقْد) دێ، (ك: حِقَاد).

حَقُرَ حَقْراً وحقارة: زەلیل بوو حەیای چوو.

أحْقَرَهُ: بەمانا (حَقَرَهُ) دێ.

تَحاقَرَ: خۆی بە بچوك ناساندو نیشان دا.

إحْتَقَرَهُ: بەمانا (حَقَرَهُ) دێ.

استَحقَرَهُ: بەمانا (إحتقر) دێ.

اَلْمُحَقَّرُ: ئەو شتەی داوای سوکایەتی دەکاو بانگەشەی بۆ دەکا.

اَلْمُحَقَّرَات: شتی بچوك و بێ نمود.

حَقِط حَقْطا: جەستە سوكو کورجو گۆلّ بوو، زۆری جمو جۆلّ کرد.

اَلْحَقِطَةُ: ئافرەتی کورتە بالا، جەستە بچوکی فیزە فیزکەر.

حَقَفَ الشَیءُ حُقُوفاً: شتەکە لەخواریو تێك باهەلدراوی دا بەردەوام بوو.

حَقَفَ الحیوانُ: ئاژەلەکە لەناو لمبەلان دا پالکەوت ٥ خۆی کۆم کردەوەو پشتی خوارو دەرپەڕیو.

أحقَوْقَفَ الشیءُ: شتەکە کەوانەیی بووەوە ٥ (إحْقَوقَفَ الظَّهرُ) پشتی چۆمایەوە (احقوقف الهلال) مانگ کەوانەیی بوو.

اَلْمِحْقَفُ: ئەو کەسەیە واز لە خواردنو خواردنەوە دێنێ مان دەگرێ.

حقّ الأمرُ حقاً وحقّةً: چەسپاو کارەکە جێ

بەجێ بوو، کارەکە پێویست بوو دەبێ بکرێ ٥ دەگوترێ: (يحق عليك أن تفعل كذا) پێویستە لەسەرت ئەو کارە ئەنجام بدەی ٥ رەوایە بۆ تۆ ئەوە بکەی ٥ (الْحِقَّةُ) بێچوە حوشتر (سێ ساڵو چوبێتە ساڵی چوارەم).

حَقَّ العقدة: گرێیەکەی توند کرد.

حَقَّ فلاناً: بەسەر فلانکەس دا بالاّ دەست بوو.

حَقَّ الطَّرِيقَ: چووە ناوەڕاستی ڕێگا ٥ ناوەڕاستی ڕێگای گرتە بەر.

حَقَّ: بەڕاستی زانیو شوێنی کەوت.

حُقَّ: بەمانا (حَقَّ) دێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ﴾.

أحَقَّ فلان: فلان گوتی ئەوە حەقە ٥ ڕاستی گوت ٥ داوای مافێکی خۆی کردو چەسپاندی.

أحَقَّ الأمْرَ: کارەکەی چەسپاند (أحَقَّ عليه القضاء) بڕیارەکەی بەسەرا داو چەسپاندی.

أحَقَّ الشيءَ: قایمی کردو ڕاستی کردەوە هەڵەی لێ لابردن

أحَقَّ الرمية: کوشتی.

حَاقَّهُ مُحاقَّةً وحقاقاً: کێشەیان تێکەوت هەریەکێ لەوان داوای مافی خۆی کردو پێی وابوو لەسەر حەقە ٥ بەزۆری ئەم وشەیە بۆ کرداری نادیار بەکار دەهێندرێ، دەگوترێ: (ماله لي هذا حقاق) لەمەدا مافی کێشەی نیەو گێچەڵ دەکا ٥ (فلان نزق الْحِقاق) فلانکەس لەسەر شتی بچوك و بێ نرخ کێشە دەکا.

حَقَّقَ الأمْرَ: کاری چەسپاندو بەڕاستی گێڕا ٥ دەگوترێ: (حَقَّقَ الظَّنَّ) و (حقق القولَ والقضيةَ)

حَقَّقَ الشَّيْءَ والأمْرَ: شتەکەی پتەو کردو باشباش قایمی کرد.

حَقَّقَ الثوبَ: قوماشەکەی باش چنیو چاك پتەوی کرد.

حَاقَقَ مع فلان في قضية: قسەکانی لێ وەرگرتو نووسینی

احْتَقَّ الرجلان: ئەو دوو پیاوە کێشەیان تێ کەوتو هەریەکەیان ئیدیعای ئەوەی کرد کە حەق بە ئەوە.

احْتَقَّ الأمر والشيءَ: کارەکەی پتەو کرد بناوانی شتەکەی شێلا.

احْتَقَّ الطعنةَ: زەبرێکی کوشندەی لێ دا خەنجەرێکی وەشاندو کاریگەربوو.

أحتَقَّ الصيدَ: تفەنگێکی چاکی بەنێچیرەکەوە ناو کوشتی.

انْحَقَّتِ العقدة: گرییەکە چاك توند بوو.

تَحَاقّاً: کێشەیان تێکەوتو هەریەکەیان لافی ئەوەی لێ دا مافی خوراوەو حەق بەئەوە.

تَحَقَّقَ الأمْرُ: کارەکە بەڕاست گەڕاو روی دا.

تَحَقَّقَ الأمْرَ: کرۆکی کارەکەی زانی و لێی حاڵی بوو.

اُسْتَحَقَّ الشَّيْءَ والأمْرَ: شتەکەی بە پێویست زانیو کارەکەی بە واجب دانا.

استحقَّ الإثمَ: شیاوی سزای تاوانەکەیە.

الحاقُ: (حاق كل شيء:) ناوەڕاستی ئەوشتە ◦ دەگوترێ: (حاق الطريق) ناوەڕاستی ڕێگا ◦ (حاق الراس وحاق العين) (حاق الشتاء) ناوەڕاستی زستان ◦ دەگوترێ: (هو رجل حاق الرجل) پیاوێکە تا بڵێی پیاوو ئازایە.

اَلْقيتُهُ عند حاقِ باب المسجد: لە نزیك دەرگای مزگەوت توشی بووم.

اَلحاقّةُ: بەڵاو کارەسات ◦ بەزۆری بۆ ڕۆژی قیامەتو دونیا وێرانبوون بەکاردەهێندرێ ◦ هەروەها دەگوترێ: (هو رجل حاقة الرجل) پیاوێکی پیاوانە و تابڵێی ئازایە.

اَلْحقُّ: ناوێکە لە ناوە جوانەکانی خودا ◦ هەبوونی شت بەبێ ئەوەی گومانی تێدا بێ ◦ قورئان دەفەرموێ: ﴿لَحَقٌّ مِّثْلَ مَا أَنَّكُمْ تَنطِقُونَ﴾ ◦ هەروەها دەگوترێ: (هو العالم حق العالم): ئەو بەڕاستی زاناو خوێندەوارەو گەیشتۆتە ئەو پەڕی.

حقوق الله: ئەوەی لەسەر بەندەکان پێویستە بیکەن بۆ خودا.

الحِقُّ من الأبل: حوشترێکە سێ ساڵەی تەواو کردبێو چوبێتە ساڵی چوارەمەوە بەکەڵکی ئەوەبێ باری لێ بنرێ یان کەڵ بدرێو سکی بێ.

الحُقُّ: قاپێکە بچکۆلە سەر قاپێکی بەسەرەوەیە لەشوشە یان لە داری عاج یان لە شتی تر دروست دەکرێ ◦ کونە مشكو دەعبا ◦ ئەو چاڵایی یەی سەری ئێسقانی ڕانی تێدایە (حەوزی ڕان) هەروا ئەو چاڵایی یەی سەری ئێسقانی شانی تێدایە◦ سەری قوڵ ◦ زەوی دەشتو نەرمان ◦ ناوە ڕاستی هەموو شتێك.

الحقاني: ئەوەی بە حەقگۆو حەقخوازو ناو دەبرێ.

الحِقّةُ: بەش ◦ دەڵێ (هذة حِقّتي) ئەوە بەشی منە ◦ درەختی بچکۆلە:

الحُقّةُ: بەمانا (الحُقُّ) دێ.

الحَقيقُ: شیاو گونجاو ◦ دەگوترێ: (الحقيق بالأمر) لایەقو شیاو بۆ ئەو کارە ◦ قورئان دەفەرموێ: ﴿حَقِيقٌ عَلَى أَن لاَّ أَقُولَ عَلَى اللّهِ إِلاَّ الْحَقَّ﴾.

الحقيقة: شتی ثابتو چەسپاو بەلای لوغەوییەکانەوە ◦ ئەو وشەو ڕستەیەیە کە لەمانای خۆی دا بەکار بهێندرێ.

حقيقة الشَّيء: کرۆكو بالفتەی شت.

حقيقة الأمر: دڵنیایی لە چۆنیەتی کارەکە.

حقيقة الرجل: ئەوەی لەسەری پێویستە پارێزگاری لێ بکاو بیپارێزی.

المحقوق: بەمانا (حقيق) دێ ◦ ئەو کەسەیە حەقی لەسەر چەسپابێ.

حَقَلَ حَقْلاً: ناشتی، چاندی، فەلایی کرد ◦ بوو بە وەرزێر.

حَقِلَت الماشيةُ: ئاژەڵەکە تووشی دەردی (حوقال) بوو نەخۆشی یەکە بەهۆی

ئاوی قوڕاو یان لە وەری گڵ تێکەڵ بوو تووشی ئاژەڵ دەبێ.

أحقَلَ الزرعُ: کشتو کاڵەکە جۆراو جۆر بوو.

أحقَلَت الأرضُ: زەوییەکە بوو بە شوێنی کشتو کاڵو وەبەرهات.

حاقَلَهُ: کشتو کاڵەکەی پێ فرۆشت پێش ئەوەی پێ بگا ٥ موزارەعەو بەر بەنیوەیی کشتو کاڵی لەگەڵ کرد، یان لەگەڵی ڕێک کەوت کە بەشێکی دیاریکراو بدا بەسەپانەکە.

اَلْحَقْلُ: زەوی کشتو کاڵی پانو پۆڕو بەرفراوان کەزرعاتی تێدا بکرێو دیمەنێکی دڵڕفێن بنوێنێ ٥ زرعاتو کشتو کاڵ تاسەوز بێو نەپەڕی بێ.

حقل البترول: ئەو شوێنەی کە نەوتی لێ دەردەهێندرێ.

حقل التجارب: ئەو شوێنەی ئەزمونی تێدا ئەنجام دەدرێو وەکوو تاقیگە بەکاردێ.

الحَقْلِيُّ: ئەوشتە ئەو کەسەی پاڵ حەقڵ دەدرێ وەکوو توتنەوان رەزەوان.. هتد.

المحصولات الحقلية: بەروبوومی زەوی وەکوو پەموو گەنم و جۆو نیسکو نۆکو ئەو جۆرە شتانە.

اَلْحَقْلَةُ: بەشێک لە دێبەرو زەوی کشتیاری.

اَلْمَحْقَلَةُ: زەوی کشتوکاڵی.

اَلْحِقْلُدُ: رژدو چروک ٥ بێ هێزو زەبون ٥ تاوانبار ٥ رقو کینە.

اَلْحَلْقِيمُ: قولینچکی چاو بەلای گوێچکەدا.

حَقَنَ الماءَ واللبن في القربة حَقْناً: ئاوەکە یان شیرەماستەکەی لەکوندەکە یان لە مەشکەکەدا هەڵگرت ٥ دەگوترێ: (حَقَنَ الأناءَ بالماء وغيره): زەرفەکەی پڕ کرد لەئاو.

حَقَنَ بولَهُ: میزی خۆی ڕاگرتو نەیکرد.

حقن دم فلان: نەیهێشت خوێنی فلان برژێ.

حَقَنَ ماء وَجْهِهِ: بێ ئاتاجی کردو لە سوالکردن رزگاری کرد.

حَقَنَ اللبن في القِربة: ماستەکەی کردە مەشکەکەوەو هەژاندی بۆ ئەوەی رۆنەکەی لێ بگرێ.

حَقَنَ فلاناً: لە ڕێگەی دەرزییەوە دەرمانی کردە جەستەی فلان کەسەوە.

اِحْتَقَنَ: کۆبۆوەو حەبس بوو دەگوترێ: (أحتَقَنَ اللبنُ والماءُ) (احْتَقَنَ الدم والبولُ).

اِحْتَقَنَ العُضْوُ: خوێن یان ئاو لە ئەندامێکی لە شی دا کۆبووەوەو هاوسا ٥ دەگوترێ: (احْتَقَنَ الكَبِدُ واحتقنت الكليةُ فالتَضَخَتْ) هەروەها دەگوترێ: (احتقن الضرعُ) گوانی ئاژەڵەکە شیری تێدا ماوە ئەو گوانە کە هاوسا.

احْتَقَنَ المريضُ: نەخۆشەکە میزی گیراو

بە حوقنە میزەکەی لێ دەرهێندرا.

الحاقِنُ: ئەو کەسەیە میزی گیرابێ‌و لە میزەڵدانی دا کۆبوبێتەوەە هەروا بەو کەسەش دەگوترێ: کە میزەکە بە حوقنە سەحب دەکا.

الحاقنة: مێینەی (الحاقِنُ) ە هەرواناوە بۆ مەعیدە.

الحُقْنةُ: حوقنە کردن ە دەرمانێکە پێش حوقنەکەیا لەگەڵ حوقنەکە دەکرێتە جەستەی نەخۆشەکەوە ە هەرواناوە بۆ ئامێری حوقنە کردنەکە.

الحَقْنـةُ: ئازاری گەدە، سك ئێشان، (ك: أحْقان).

المِحْتَانُ: میز گیراو؛ ئەو کەسەیە میزی دەگیرێ، (ك: محاقِن).

اَلمِحْقَنُ: ئامێری حوقنە کردن.

المِحْقَنَةُ: ئامێری حوقنە کردن، (ك: محاقِنُ)

حَقَاه حقواً: لەکەلەکەی دا ە دەگوترێ: (ضَــربةُ محقــاه) لێ ی داو کەلەکەی ئازاری لێ پەیدا بوو ە (حقا الشَّيءُ فلاناً): ئەو شتە گەییشتە کەلەکەی فلان ە دەگوترێ: (نزل في الماء حتى حقــاه): چــوو نــاو ئاوەکەوە ئاوەکە گەییشتە بنهەنگڵی.

حَقِيَ حقاً: کەلەکەی ئازاری پەیدا کرد.

حُقِيَ حقاً: ئازاری کەلەکەی بوو ە سکی هێشا بە هۆی گۆشت خواردن، (هو مَحقُوّ ومَحقيٌّ)

تَحَقّى: بەمانا (حقي)دێ.

الحِقـاءُ: دەرپێ یان دوخینی دەرپی ە ئازارێکە لە سك دا بەهۆی گۆشت خواردنەوە پەیدا دەبێ ە ئەو حەبلەیە کە زینی ئەسپی پێ لە پشتی ئەسپەکە دەبەسترێ، (ك: أحقِيَةٌ).

اَلْحَقْوُ: کەلەکە ە بەرپشتێن ە دەگوترێ: (أخذ بحقوه) و (عاذ بحقوه) دەستی بەبەرپشتی دا کردو لێی پاڕایەوە پەنای بۆ بردو داوای لێ کرد بیپارێزێ.

حَقْوا الثَّنِيَةِ: ئەملاو ئەولای ڕێگەی کەژ.

حَقْو الجبل: تۆقەسەری کێو ە دۆخین ە دەرپێ ە دەگوترێ: (رَمى بحَقْوه) دەرپێکەی فڕێ دا.

حَكَا العُقْدَةَ حَكْأً: زۆر بە توندی گرێی دا، گرێکەی توند کرد

أحْكَأها: بە مانا (حكأها) دێ.

إحْتَكأ: (احتكأت العقدة) گرێکە زۆر توند بوو.

احْتَكَأ الأمر في نفسه: کارەکە لەلای چەسپاو هیچ گومانی تێدا نەما ە دەگوترێ: (لو إحتكأ لی أمری لفعلت) ئەگەر لەسەرەتاوە من لە کارەکەم دڵنیابومایە، ئەوە هەڵس‌و کەوتم بەجورێکی وا دەبوو.

إحْتَكأ العقدة: گرێکەی زۆر توند کرد.

اَلحُكَأة: قۆڕی، سەرمازەڵەی گەورە.

حَكَرَهُ حَكْراً: ستەمی لێ کردو کاڵاکەی لێ کەم کردەوە ە هەڵس‌و کەوتی خراپی لەگەڵ دا کرد.

حَكَرَ السِّلَعَ: كالأكانى كۆكردەوە بۆ ئەوەی بۆ خۆی بەئارەزۆی بیانفرۆشێ‌و کەس دەستی بەردەست نەهێنێ.

حَكَرَ فلان حكراً: زۆری گیرە گیڕ کردو هەوڵی دا مەبەستەکەی خۆی بسەپێنێ.

حَكِرَ برأيه: هەرراو بۆ چونی خۆی بەلاوە پەسەند بوو تا کرەوی کرد.

حَكِرِ السُّلْطَةَ: بەمانا (حَكَرَها) دێ.

حاكرَ: کێشەی لەگەڵ دا کرد.

تَحَكَّرَ فلان على الشَّيْءِ: خەفەتی بۆ ئەو شتە خوارد.

تَحَكَّرَ السُّلْطَةَ: بەمانا (حَكَرَها)دێ.

الحاكورة: زەوییەکە لە نزیك گوندو شار تایبەت دەکرێ بە ناشتنی درەخت.

الحُكْرُ: شتی کەم، (ك: أحكار).

الحِكْرُ: زەوی وەقف کراو لەسەر شتێك، (ك: أحكار).

اَلْحَكَرُ: هەرشتێك هەڵبگیرێ بەمەبەستی گران فرۆشتن ٥ واتە کالآو بژێو بکرێ‌و نەیفرۆشێ چاوەڕوانی گرانبوونی بکا ٥ شتی کەم ٥ دەگوترێ: (ماء حكر وطعام حكر).

اُلْحُكْـرَةُ: شت شاردنەوەو هەڵگرتن بۆ ئەوەی بەگران بیفرۆشێ.

حَكَشَ حَكْشاً: وێك هاتەوە.

حَكَشَ الشَّيْءَ: شتەکەی کۆکردەوە.

حَكَشَ فلاناً: ستەمی لە فلانکەس کرد.

حَكَشَ حَكِشاً: زۆر گیرە گیری کرد (هو حَكِشٌ).

اَلْحُكَّةُ: بارییەکە تۆپێکی گەورە بۆ یاری پێکردن بەکار دەهێندرێ‌و بەدارێك لێ ی دەدەن‌و ئەمبەرو ئەوبەری پێ دەکرێ.

حَكَّ الشَّيْءَ بالشَّيْءِ وعلى الشَّيْءِ حَكّاً: قەبارەیەکی بەسەر قەبارەیەکی تر هێناو برد لێکی خشاندن ٥ دەگوترێ: (حَكَّ الحجر بالحجر) و (حَكَّ جِسمَهُ بيده).

حَكَّ فلاناً جِسمُهُ: داوای لە فلانکەس کرد جەستەی بۆ بخورێنێ ٥ (هو محكوك وحكيك) ٥ دەگوترێ: (حَكَّ الأَمْرُ في صدره): کارەکە کاریگەری بووە لە دڵ‌و دەرونی دا (ماحكَّ هذا الأمر في صدري) بەدڵ ئەو کارەم پێ خۆش نیە ٥ دڵم بۆی لێ نادا ٥ (حَكَّ في صدره من الأمر شيء) لەو بارەوە توشی دڵەڕاوکێ بوو.

حَكَّ الشَّيْءَ: شتەکەی سپی کرد توێکڵەکەی لێ کردەوە.

أحَكَّ فلاناً جِسْمُهُ: بەمانا (حَكَّهُ) دێ.

حاكَّهُ مُحاكَّةً وحِكاكاً: یەکتریان خوراند ٥ پێشبرکێیان کرد لە خۆ خوراندن دا.

حَكْحَكَهُ: بەمانا (حَكَّهُ) دێ.

إحْتَكَّ الجِسمُ: لەشی خورا، حەزی لە خوراندن بوو.

إحْتَكَّ بالشَّيْءِ: بەشتەکە خۆی خوراند ٥ هەروا دەگوترێ: (احتكَّ الأمر في صدره، واحتَكَّ في صدرة من الأمر شيء) بەمانا (حَكَّ)دێ.

تَحَاكَّا: هەردوكيان خۆيان بەيەكترەوە ناو يەكتريان خوراند.

تَحَكَّكَ بالشَّيْءِ: بەمانا (احتك بـه) دێ ٥ هەروا دەگوترێ: (هو يتحكَّك بى): ئەو بەهانەم پێ دەگرێو دەستم بۆ دێنێ.

تَحَكَّكَت العقربُ بالأفعى: دوپشك بەهانە بەمار دەگرێ ٥ كاتێك دەگوترێ: كە شتێك بەگژ لەخۆی بەهێزتردا بچێ.

اسْتَحَلَّ فلاناً جسمُهُ: فلانكەس جەستەی خورا ٥ حەزی لە خواردن كرد.

الاحتكاك: ئەو هێزەی پێچەوانە جولانی قەبارەیەكی ترە كە لەسەر قەبارەیەكی زبر دەجوڵێ.

الحالّ: ئەو كەسەیە زۆر ئیلحاح دەكا لەداوا كاریدا، (ك: حُكُكٌ).

اَلْحَاكَّةُ: ددان ٥ دەگوترێ: (ما بقيت في فيه حَاكَّةٌ)، (ك: حواكّ).

الحِكَاكُ: دەگوترێ: (هو حكاك شرّ) حەزی لەشەڕەو هەوڵ دەدا هەڵیگیرسێنێ.

اَلْحُكَاك: خوێیەكە لە ناوی گەرمدا زوو دەتوێتەوە لەناوی ساردا درەنگ دەتوێتەوە ٥ نەخۆشییەكە وەكوو گرویێ خوران لە جەستەدا دروست دەكا.

الحُكَاكَةُ: وردەو پرژو پاڵ كەلەكاتی خوراندندا هەڵدەوەرن.

اَلْحِكُّ: گومان ٥ دەگوترێ: (هو حِكُّ شرٍ) وحِكاك شرّ.

اَلْحَكَكُ: [illegible]

قسلّ).

الحَكَّاكَةُ: صیغەی موبالەغەیە ئامێری خوراندن.

الحكاكات: گومانو وەسوەسە.

اَلْحِكَّةُ: گومان هۆی پەیدا بوونی خرو لە جەستەدا.

اَلْحَكَكَةُ: تاكەكەی (اَلْحَكَك)ە زەوییەكە بەردە قسڵی تێدابن.

الحُكَيْكَةُ: مەتەڵو لوغزو موعەمما.

اَلْمِحَكُّ: هەرشتێك خۆتی پێ بخورێنی بەرد بێ یان دار بێ.

حَكَلَ عليه الأمرُ حَكْلاً: كارەكە چەواشە بوو ٥ دەگوترێ: (حَكَلَتْ عليه الأخبار): هەواڵەكان چەواشە بوون ناتوانی بزانی كامە راستەو كامە درۆ.

حَكَلَ في مشيه: قونگرانیو تەمبەڵی كرد لەرۆیشتندا

حَكَلَ فلان الرمحَ: رمبەكەی لەسەر یەك قاچ راگرت.

حَكَلَ فلان بالعصا: بەگۆچان فلانكەس لێی دا.

أحْكَلَ عليه الأمر: بەمانا (حَكَلَ) دێ.

أحْكَلَ عليهم: شەڕی پێ فرۆشتن، شەڕی هاویشتنێ.

احْتَكَلَ فلان: دوای عەرەبی فلانكەس فێری زمانی تربوو.

احْتَكَلَ عليهم الأمر: بەمانا (حَكَلَ) دێ.

تَحَكَّلَ: لە نەزانیدا رۆچوو زۆری خۆبێ عەقڵ كرد.

الأَحْكَلُ: گیانداری بێ زمان ٥ حەیوانات ٥ گیاندارێك كەدەنگی نەبیسترێ وەكوو مێرو ٥ (هي حَكْلاء)، (ك: حُكْلٌ).

الحَاكِلُ: مەزندەكار، (ك: حُكْلٌ وحُكَال).

اَلْحُكْلَةُ: ئەوەیە كابرا نەتوانێ مەبەستی خۆی دەربـبڕێ ٥ بـەردەوام بـوون لـە كێشـەو جەدەلـدا بەنـەزانی ٥ زمـان گیران ٥ زمان نارەوان ٥ زمان فسك.

الحكيلـة: ئەوەیـە لـەجیاتی پیتێـك پیتێـكی تر بلێی وەكوو لەباتی (س) (پ)ێ بلێـی لـە جیـاتی (ق) ٥ (غ) بلێی هەروا بەو جۆرە، (ك: حَكَائِل).

حَكَمَ بالأمر حُكْمـاً: بڕیـاری دا، دەگـوترێ: (حكم له، حكم عليه وحكم بينهما).

حَكَمَ الفـرسَ: لغاوی ئەسپەكەی والێ كـرد ئەسپەكە سەرنەرم بێ.

حَكَـمَ فلانـاً: نەیهێشـت فلانكـەس ئـەوەی دەیویست بەدەستی بێنێ.

حَكُمَ حُكماً: بـوو بەپزیشك بەعاقلمەنـدو كاردروست.

أَحْكَـمَ الفَـرَسَ: لغاوێـكی وای لـەدەمی ئەسپەكە كرد سەرنەرم بێ.

أَحْكَمَ فلاناً عن الأمـر: فلانكەسی كـردە كاراما لەكارەكە دا.

أَحْكَـــمَ التجـــارِبُ فلانـــاً: ئـــەزمونو تەجرەبــــە فلانكەســــی كـــــرد بەحەكیمو عاقلمەندو لێزان.

أَحْكَمَ الشَّيْئَ والأمْرَ: شـتەكەی بەرێـكو پێكی ئەنجامدا.

حاكمه الى الله والى الكتاب والى الحـاكم: لەگـەڵیا كەوتـە كێشـەوەو داوای لێ كرد بەحوكمی شەرع یان بـەحوكمی دادوەر كۆتایی بەكێشەكە بێنێ.

احْتَكَمَ الشَّيْئَ والأمْـرَ: شتەكە چەسپاو قایمو پتەو بوو بناوانی شێلدرا.

اِحْـتَكَمَ الخصـمان الى الحـاكم: دوو كێشە كارەكە كێشەكەیان بردە لای دادوەر.

اِحْـتَكَمَ في الشَّـيْئَ والأمـر: بـەئارەزوی خـۆی هـەڵسو كـەوتی لەشـتەكەدا كـرد ٥ دەگـوترێ: (اِحْـتَكَمَ في مـال فـلان): بـەئارەزوی خـۆی دەسـتی خستە ماڵی فلانەوە.

احـتكم في أمـر فـلان: بـەئارەزوی خـۆی سەرو كاری ئیشی فلانـی كرد.

تحاكما: بەمانا (إحتكما) دێ.

تَحَكَّمَ في الأمر: بەمانا (إحْتَكَمَ) دێ.

تَحَكَّمَ: بەگوێرەی رای خۆی كاری كـردو گوێی نەدایە قسەكەی.

تَحَكَّمَ الحرورية مـن الخـوارج: حەرەورییـە خەواریجەكان وتیان: حوكم هەر بـۆ خودایەو بڕیاری عەمری كوڕی ئەبو لعـاصو ئـەبو موسـای ئەشـعەری بایەخیان نیە.

استحْكَمَ الشَّيْئَ والأمرَ: بەمانا (إحتكم) دێ.

إسْـــتَحْكَمَ فـــلان: فلانكـــەس بـــوو بەحـەكیمو ئـەی دەكـا لەوشـتانەی زیانی پێ دەگەیەنن.

اسـتَحْكَمَ عليـه الشَّـيْئَ: شـتەكەی لـێ تێك چوو.

الحاكم: دادوەر.

الحُكْمُ: زانیاریو تێگەیشتنو فیقهـ زانین ٥ حیکمەتو لێزانی ٥ دەگوترێ: (الصمت حُكمٌ) و (الحُكْمُ القضاء).

اَلْحَكَمُ: ناوێکە لە ناوە جوانەکانی خودا ٥ بەمانا دادوەریش هاتووە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿أَفَغَيْرَ اللّهِ أَبْتَغِي حَكَمًا﴾ ٥ هەروا بەکەسێك دەگوترێ: کە هەڵدەبژێردرێ بۆ ئەوەی ناوانی دوکەس بکا کەکێشەیان هەیە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُواْ حَكَمًا مِّنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِّنْ أَهْلِهَا﴾.

اَلْحِكْمَةُ: زانینی گەورەترینو نایابترین شت بە باشترین زانیاری ٥ هەروا بە زانیاریو تێگەیشتن لەشەرعی خوداش دەگوترێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ﴾ ٥ عەدالەت ٥ هۆکار ٥ دەگوترێ: (حكمة التشريع) یان دەگوترێ: (وما الحكمة في ذلك) ٥ وشەی کەمو مانای زۆر، (ك: حِكَمٌ).

علم الحِكْمَة: بریتییە لە زانستی کیمیاو زانستی پزیشکی.

اَلْحَكَمَةُ: لغاو؛ ئاسنێکە دەکرێتە دەمی ئەسپ بۆ ئەوەی بەئاسانی بەیدەست بێ ٥ بەچەناگەی ئاژەڵ دەگوترێ: بۆ ئادەمیزادیش بەخوار دەمو چاوی دەگوترێ: یان بەهەموو روخساری دەگوترێ: ئەوەتا دەگوترێ: (رفع الله حَكَمَتَهُ) ٥ خودا رێزو شکۆمەندی داوە بەفلان.

اَلْحَكِيمُ: ناوێکە لەناوە جوانەکانی خودا ٥ هەروا بەکەسێکیش دەگوترێ: کە خاوەنی حیکمەت بێ ٥ بەفەیلەسوفیش دەگوترێ ٥ بۆ پزیشکیش بەکار دەهێنرێ ٥ ناوی قورئانی پیرۆزیش (والذكر الحكيم) مەبەست قورئانە.

اَلْمُحَكِّمُ: تاکی (اَلْمُحَكِّمَةُ)یە؛ کە پێڕێکی خەواریجەکانن، کە گوتیان: (لاحكم الا لله).

اَلْمُحْكَمُ: شتی چاکۆ دروست کراوو رێك پێك ٥ ئەو ئایەتانەی قورئان کەماناکەیان زاهیرو ئاشکرایە قورئان دەفەرموێ: ﴿مِنْهُ آيَاتٌ مُّحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ﴾.

اَلْمَحْكَمَةُ: دادگا ٥ دەزگایەکە کە کێشەی خەڵك یەکالا دەکاتەوە ٥ شوێنی کۆبونەوەی دادوەرەکان.

حكى الشَّيْءَ حِكَايَةً: وەکوو ئەو شتەی هێنایە کایەوە ٥ لەو چوو لەو دەچێ ٥ دەگوترێ: (هي تحكي الشمسَ حسناً): وەکوو خۆر وایە لەجوانی دا قسەی ئەوی گێڕایەوە ٥ (هو حاكٍ)، (ك: حُكاةٌ).

حَاكَاهُ: لاسایی ئەوی کردەوە لە قسەکرندا یان لە کرداردا یان لەشتی تردا.

الحكاية: بەسەرهاتو چیرۆك جا واقیع بێ یان خەیاڵی بێ ◊ زاراوە دەگوترێ: (هذه حكايتنا) ئەمە لەهجەو زاراوەمانە.

اَلْحَكَّاءُ: حیكایەتخوان ئەوكەسەی حیكایەت دەگێڕێتەوە.

اَلْحَكِيِّ من النساء: ئافرەتی فیتنەو چەقەچەناو.

حَلأَ الْجِلْدَ حَلْئاً: پێستەكەی كەوڵ كرد.

حَلأَ فلاناً: لەفلانكەسی داوە.

حَلأَهُ بالسوط وبالسيف: بەقەمچی بەشمشێر كوشتی.

حَلِئَ الأديمُ حَلَأً: پێستەكەی موی تێدا پەیدا بوو.

حَلِئَتِ الشَّفَةُ: لێوەكە زیبكەی لێ هاتن ◊ زیبكەی لەلێو هاتن.

أَحْلَأَهُ الطعامَ: بەمانا (حَلأَهُ) دێ.

التَّحْلِيُّ: موی پێست ◊ چڵكی پێست ◊ ڕەشایی پێست.

التَّحْلِئَةُ: بەمانا (التَّحْلِيُّ) دێ.

الْحُلاَءَةُ: توێكڵی پێست ئەوەی بەهۆی دەباغكردنەوە لێی دەبێتەوە، ئەو توێكڵەی دەكەوێتە نێوان گۆشتو پێستەوە ◊ بەردێكە بەوردەكەی ئازاری چاو لادەچێ ◊ چاو كەهێشا ئەو جۆرە كلەوردەی تێ رادەدرێ بۆ ئەوەی ئازاری نەمێنێ ◊ ئەو وردە بەردەی لەئاكامی لێك خشاندنی دوو بەردە كل پەیدا دەبێو چاوی پێ دەڕێژرێ.

اَلْحَلَأُ: ئەو زیبكەو دومەڵە بچكۆلانەن كە لەسەر لێوی ئادەمیزاد دوا نەخۆشی پەیدا دەبن.

اَلْحَلوءُ: بەردێكە وردەو هەڵوەریوەكەی چاوی پێ دەڕێژرێ بۆ ئەوەی ئازاری نەمێنێ.

اَلْمِحْلَأَةُ: ئامێرێكە پێستی پێ سپی دەكرێ.

حَلَبَ القَوْمُ حَلْباً وحَلُوباً: قەومو خوێش لەهەموو لایەك كۆبوونەوە.

حَلَبَ الشاةَ ونحوها حَلْباً: هەرچی شیرێكی لە گوانی مەڕەكەدا هەبوو هەمووی دۆشی.

حَلَبَ فلاناً: شیری بۆ فلانكەس دۆشی.

حَلَبَ فلاناً الشاةَ: مەڕەكەی دا بەفلان بۆ ئەوەی بیدۆشێ.

حَلَبَ الدهر أَشْطُرَهُ: رۆژگار هەموو كارو بارەكانی بەتاقی كردنەوە بەخێرو شەڕیەوە.

أَحْلَبَ فلان: حوشترەكانی هەموو بێچوی مێینەیان بوون.

أَحْلَبَ القومُ: لە هەموو لایەكەوە خەڵك گرد بوونەوە بۆ شەڕ یان بۆ شتی تر.

أَحْلَبَ أَهْلَهُ: لەكێوو لەوەرگاوە شیرەكەی دۆشیو ناردی بۆ خزمەكانی.

أَحْلَبَ فلاناً الشاةَ ونحوها: مەڕەكەی دا بەفلان بۆ ئەوەی بۆ خۆی بیدۆشێ.

حَالَبَهُ: بێشبڕكێیان كرد لە شیردۆشیندا ◊ یارمەتی دا بۆ شیردۆشین.

تَحَلَّبَ المائعُ: شلەمەنییەکە ڕەوان بوو ڕژاو ڕۆیی.
احْتَلَبَ الشاةَ ونحوها: بەمانا (حَلَبَهَا) دێ.
استَحْلَبَ القومُ: قەومو خویش کۆبونەوە بۆ هاوکاریکاری کردن.
اِسْتَحْلَبَ الشَّيْءَ: شتەکەی دۆشی ویستی شلەمەنیەکەی دەربێنێ ٥ هێنایە دەرێو هەڵی مژی.
الاِحْلاَبَةُ: شیر لە دەرەوەی ئاوەدانی (لە بەربێر) دەدۆشرێو مەڕدۆشەکە شیرەکە دەنێرێتەوە بۆ خاوەنی مەڕەکان.
الحالِبُ: یەکێك لەو دوو بۆریانەوە کە لەگورچیلەوە میز دەهێنن بۆ میزەڵدان.
حوالب (حوالب البئر): سەرچاوەی ئاوی بیرەکە.
حوالب العیون: سەرچاوەی ئاوی چاو.
الحِلابُ: شیر.
حَلَبُ العصیر: شەراب ٥ هەروا لەباسی تاڵانو دەسکەوتدا بەمانا بەهەرم دێ، دەگوترێ: (هذا فَيْءُ المسلمین وحَلَبُ أسیافهم) ئەوە بەرهەمی شمشێرەکانیانە ٥ بەنووکی شمشێر پەیایان کردووە ٥ هەروا دەگوترێ: (ذاق فلان حَلَب أمره) فلانکەس ناکامی کارەکانی خۆی چەشت.
الحَلْبَاءُ: خاوەن شیر ٥ شیردەر ٥ دەگوترێ: (شاة حلباءُ).
الحَلْبَةُ: ڕەوە ئەسپ لەهەموو لایەکەوە کۆدەکرێنەوە بۆ پێشبرکێ ٥ هەروا ناوە بۆ گۆڕەپانی پێشبرکێکە ٥ هەروا ئەو شوێنەی ئامادە دەکرێ بۆ زۆرانبازیو ئەو جۆرە شتانە.
حَلَبْتَان: بەیانیو ئێوارە.
اَلْحُلْبَةُ: ڕووەکێکە دەخورێو دەشکرێتە دەرمان، (ك: حُلَبٌ).
اَلْحَلاَّبُ: کەسێکە کاری ئاژەڵ دوشین بێ ٥ (یوم حلاَّب) ٥ ڕۆژێك شەونمی زۆربێ.
اَلْحَلَوبُ: ئاژەڵی شیر دەر، (ك: حُلُبٌ وحلائب).
اَلْحَلُوبَةُ: بەمانا (الْحَلُوبُ) دێ.
الحلیبُ: شیر دۆشراو ٥ شەرابی وەرگیراو لە خورما ٥ (دم حَلیبٌ) خوێنی گەش.
اَلْمَحْلَبُ: درەختێکە بەرێکی هەیە بۆ دروستکردنی بۆنی خۆش بەکار دەهێندرێ ٥ بەمانا هەنگوینیش دێ.
اَلْمِحْلَبُ: ئەو مەنجەڵو سەتڵەی شیری تێدا دەدۆشرێ.
الحُلاَبِسُ: شێر ٥ پیاوی ئازا.
اَلْحَلْبَسُ: بەمانا (الحلابِسُ) دێ ٥ ئەو کەسەی زۆر سورە لەسەر کاری خۆیو گرنگی پێ دەدا.
حَلَتَ الجلیدُ حَلْتاً: بەستەڵەکەکە تواپەوە.
حَلَتَ الصُوفَ: خوریيەکەی هەڵکەند لە پێستی خاراو.
حَلَتَ دَيْنَهُ: قەرزەکە دایەوە.
حَلَتَ فلاناً کذا سوطا: ئەوەندە شوڕكو قەمچی لەفلانکەس وەشاند.

اَلْحُلاَتَـةُ: (حُلاَتَـةُ الصّـوف) ٥ بنەشـەو پتکەپتکەی خوری.

اَلْحُلْتِيتُ: صمغێکی راتنجییە لەبواری پزیشکی دا بەکار دەهێندرێ.

اَلْحَليـتُ: ئـەو سیخوارەیە کە شـەوانی سارد دەکەوێتە سەرزەوی.

حَلَـجَ السـحابُ حَلْجـاً: هەورەکـە بـارانی باراند.

حَلَجَ القُطْن حَلْباً: لۆکەکەی لـە پـرزو پاڵو توێـــکڵو خشـــتو خاڵەکـــەی پـــاك کـــردەوە ٥ لۆکەکـــەی لەچـــیکەنەدا، (هو محلوج وحليجٌ).

حَلَجَ الخُبْزَةَ: نانەکەی خشت کرد.

الحِلاَجَةُ: پێشەی هەلاجی کردن.

الحَلاَّجُ: کەسێـکە پێشەی حەلاجی بکا.

اَلْحَلُوجُ: هەورە تریشقە.

المِحْـلاَجُ: ئـامێری هـەلاجی ٥ تـیروك؛ دارێـکە نـانی پـێ پـان دەکرێتـەوە ٥ گوێدرێژی بچوك، (ك: مَحَالِجَ).

حَلْحَـلَ الشَّـيْءَ: شـتەکەی لەشـوێنی خـۆی جولاندو گواستییەوە.

تَحَلْحَلَ: شتەکەی جولاو لەشوێنی خۆی لاچو.

اَلْحُلاَحِــلُ: تــەواو؛ دەگـوترێ: (حـــول حَلاحِـــلٌ) ساڵەوەختێــکی تــەواو ٥ گەورەو سەرۆك هۆزو قسە رۆیشتوو ٥ پیـاوی ئـازاو نـەترس لـە کـۆڕو کۆبونەوەکانی دا، (ك: حَلاَحِلَ).

اَلْمُحَلْحَلُ: بەمانا (الحُلاَحِلُ) دێ.

حَلَزَ الأديمَ وغيره حَلْزاً: پێستەکەی سپی کرد.

حَلِـزَ حَلَـزاً: لەخەفـەتا دڵـی ئـازاری پـێ گەیی.

احْتَلَزَ حَقَّهُ: مافی خۆی وەرگرت.

تَحَلَّزَ الشَّيْءُ: شتەکە مایەوە.

تَحَلَّـزَ القلـب عنـد الحـزن: لـەکاتی خـەم خواردندا دڵی ئازاری پێ گـەیی دڵـی گوشرا.

تَحَلَّـزَ فـلان للأمـر: فلانکـەس خـۆی بـۆ کارەکـــە ئامـــادە کـــردو قـــۆڵی لێ هەڵماڵین.

اَلْحَالِزُ: دەگـوترێ: (قلب حَـالِزٌ) دڵێـکی هێشاو پڕ ئازار.

اَلْحَلِـزُ: دەگـوترێ: (قلـب حَلِـزٌ) دڵێـکی بریندار.

اَلْحِلِزُ: کوندەبەبو ٥ کورتە بالا ٥ پیـاوی رژدو چروك ٥ بەدرەوشت.

اَلْحَلَزُونُ: پێڕۆیەکە لەتەویلەو پشتیرا دەژی ٥ گیاندارێکی ئاوییە لەناو صەدەفەکەی خـۆیدا دەژی ٥ هەنـدێ لـەو گیاندارانـە بەکەڵکی خواردنیش دێ.

اَلْحَلَزُونـی: ئـەوەی پـاڵ دەدرێ بـۆلای حەلەزون.

حَلَسَتِ السماءُ حَلْسـاً: ئاسمـان بارانێـکی وردی بەردەوامی باراند.

حَلَسَـــتِ الدابّـــةُ: ســـەرجلی لەپشـــتی ولاخەکە کرد.

حَلِـسَ بالمکـان وفيـه حَلَسـاً: لـەو شـوێنە مایەوە.

حَلِسَ فُلان: لەبەرامبەر هاوشانەکەیدا خۆڕاگربوو.

حَلِسَ بالشَّيْئِ: شەیدای شتەکە بوو خۆی پێوەگرت ◦ (هو حَلِسٌ، وهي حَلِسَةٌ، هو أحْلَسُ وهي حَلْساء).

أحْلَسَتِ السَّمَاءُ: بەمانا (حَلَتَ) دێ.

أحْلَسَتْ الأرض: گـژو گیاکەی راساو زەوییەکەی داپۆشی.

أحْلَسَت الدابة: بەمانا (حَلَسَهَا) دێ.

أحْلَسَ فلاناً: وادەو بەڵێنی تەواوی دایە.

احْلَسَ فلاناً في البيع: زیانی لەفلانکەس دا لەمامەڵەدا.

أحْلَسَ فلاناً على الأمر: فلانکەسی هەڵنا بۆ ئەوکارە.

حالَسَـهُ: پێوەی نووساو لەکۆڵی نەبووەوە ◦ دەگوترێ: (هو يجالِسُهُ ويُحَالِسُهُ).

تَحَلَّسَ له: دەورەی دا ◦ (تحلس بالمكان) لەو شوێنە مایەوە.

اسْتَحْلَسَتِ الأرض: بەمانا (أحْلَست) دێ ◦ دەگوترێ: (استحْلَسَ السنامُ): بەزی سەریەك نا.

اسْتَحْلَسَ الليلَ بالظلام: تاریکایی شەو پەرەی سەندو تەواو دونیا تاریك بوو.

استحْلَسَ الشَّيْئَ فلاناً: ئەوشتە بە فلانکەسەوە نووساو لەکۆڵی نەبووەوە ◦ دەگوترێ: (إستَحْلَسَه الخوف): ترس دایگرت و لەکۆڵی نەبۆوە.

اَلحَلْسُ: وادەو بەڵێنی تەواو.

اَلحِلْسُ: هەر پارچە قوماشێك لەژێر زین و لەژێر کورتانەوە لە پشتی وڵاخ بکرێ ◦ هەروا هەرشتێك لەماڵا لەژێر فەرشی بەنرخ و ئەو جۆرە شانە رابخرێ وەکوو حەصیرو بەڕە ◦ هەروا دەگوترێ: (هو حِلْسُ بيته) واتە: بۆتە سیپاڵی ماڵەوەو دەرناکەوێ ◦ (هو أحلاس البلاد، وهو من أحلاس الخيل) وڵات بەجێ ناهێڵێ ◦ هەمیشە بەسەر ئەسپەوەیەو دانابەزێ ◦ هەروا ناوە بۆ چوارەم قوداحی قومار کە چوار بەشی هەن ◦ پەیمان و بەڵێن ◦ هەروا دەگوترێ: (هذا ليس من احلاس فلان) ئەو هاوشانی فلان نیە ◦ (أم حِلْس) کونیەی دێڵەکەرە.

الحُلَيْسُ: (ام حُلَيس) کونیەی دێڵەکەرە.

حَلِطَ حَلْطاً: رقی هەڵسا ◦ لەسوێند خواردن دا زێدەڕۆیی کرد ◦ (حَلَط في الأمر) پەلەی کرد.

أحْلَطَ: بەمانا (حَلَط) دێ.

أحْلَطَ فلان: فلانکەس چووە خانوێکی خەتەرناکەوە زەحمەتە بتوانێ ژیانی تێدا بەسەربەرێ.

أحْلَطَ بالمكان: لەو شوێنە مایەوە.

أحْلَطَ فلانا: رقی فلانی هەڵساند.

اِحْتَلَطَ عليه: رقی لێ هەڵسا ◦ (احتلط منه) لێی وەڕز بوو.

حَلَفَ حَلِفاً وحَلْفاً: سوێندی خوارد (هو حَالِف وهي حَالِفَة).

حَلُفَ الشَّيْئُ: تیژبوو ٥ برندە بوو ٥ دەگوترێ: (حَلُف السیفُ وحَلُفَ اللسان).

أحْلَفَت الأرضُ: زەوی (حەلف)ی رواند؛ روەکێکە وەکوو لق‌و پرژی خورما وەهایە لەزەلکاوو دەم ئاودا دەروێ، بەکوردی پێی دەگوترێ (قەفەزاژ).

أحْلَفَتْ: قەفەزاژەکە پێگەیی.

أحْلَفَ الشَّيْئُ: خەلك لە بارەیەوە راوو بۆچوونی جیاجیایان هەبوو بۆیە هەرکەسە بەجۆرێك سوێندی لەسەر خوارد.

أحْلَفَ فلاناً: داوای لێ کرد سوێندی بۆبخوا.

حَالَفَهُ مُحالَفَةً وحِلافاً: پەیمانی لەگەڵ بەست ٥ (حَالَفَ بينهما) برایەتی خستە نێوانیانەوە.

تَحالفوا: یەکیان گرت‌و بوونە هاوپەیمانی یەکتر.

استَحْلَفَهُ: سوێندی دا.

الحَلَفُ: قەفەزاژ؛ روەکێکە پەلکەکانی وەکوو پەلکی دارخورما وایە، لەزەلکاوو گەراوادا دەروێ.

الحِلْفُ: پەیمان بەستن لەسەر هاریکاری کردنی یەکتر، (ك: أحلاف).

الحُلَفَاءُ: بەمانا (الحَلَف) دێ ٥ هەروەها ناوە بۆ کەنیزەکی خراپ‌و ناشیرین، (ك: حُلُفٌ وحُلُفٌ)ە.

الحَلِفَةُ: زەوییەك گیاقەفەزاژی لێ بڕوێ یان زۆری لێ بڕوێ.

الحَلاّفُ: کەسێك زۆر سوێند بخوا ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ مَّهِينٍ﴾.

الحَلِيفُ: یارمەتیدەرو هەمئاهەنگ، (ك: أحلاف وحُلَفاء) ٥ هەروا بەکەسێك دەگوترێ: باربەشتێکەوە بگرێ‌و وازی لێ نەهێنێ ٥ دەگوترێ: (فلان حليف الجود وحليف الفصاحة).

حليف اللسان: زمان تیژو چەقە چەناو.

الحُلْفُقُ: ئەملاو ئەولای پەیژە، شانی پەیژە.

حَلَقَ الضَّرْعُ حَلُوقاً: گوانەکە لەبەر ئەوەی شیری کەم تێدایە هەڵکشاوەتەوە ٥ دەگوترێ: (حَلَقَ لبن الضرع): شیری گوانەکە چۆوە یان کەم بوو.

حَلَقَ فلاناً حَلْقاً: لەگەردنی فلانی دا ٥ دەگوترێ: (حَلَقَهُ الداءُ) دەردەکە قورگی ئازاردا.

حَلَقَ الإناء: گۆزەکەی پڕکرد تا گەیشتە ملی.

حَلَقَ الشَّيْئَ: شتەکەی سپی کرد توێکڵ‌و مووی لێ داماڵی.

حَلَقَ الرأسَ: سەری تاشی‌و مووی سەری لێ کردنەوە.

حلقت الماشية: مەڕو ماڵاتەکە بەسەر گیاو گژەکەدا هاتن هەموویان خوارد.

حَلَقَ القومُ أعداءَهُمْ: قەومەکە هەموو دوژمنەکانیان لەناو بردن.

أحْلَقَ الاناء: بەمانا (حَلَقَهُ) دێ.

حَلَّقَ القَمَرُ: مانگ خەرمانەی داوە ٥

دەگوترێ: (حَلَّقَ علی اسم فلان): بازنەیەکی بەدەوری ناوی فلانکەسدا هێناو لەلیستەکە دەری کردو کۆبوونەکەی بڕی.
حَلَّقَ الاناءُ ونحوه: گوزەکە، جەڕەکە ئەوەی تێیدا بوو تا ملی هات.
حَلَّقَ البسرُ: هێشوە خورماکە دوبەش لەسێ بەشی بوو بەخورمای گەییو.
حَلَّقَ الضِرعُ: گوانەکە پڕبوو لەشیرو هەلاوسا.
حَلَّقَ الطائر: باڵندەکە لەهەوادا زۆر بەرز بووەو سوڕایەوە.
حَلَّقَ ببصره الی کذا: چاوی گێڕاو چاوی بەرزکردەوە بۆلای.
حَلَّقَ بالشیئ الی فلان: شتەکەی بۆ لا فرێ دا.
حَلَّقَ ماء البئرِ: ئاوی بیرەکە داکەوتو کەم بوو رۆچوو.
حَلَّقَتْ عَیْنُ البَعِیرِ: چاوی حوشترەکەی بەقولا چوو.
حَلَّقَ الشَّعْرَ: زێدەرەوی کرد لەتاشینی مووی ریش‌و سمێڵی.
حَلَّقَ الشَّیْئَ: شتەکەی والێکرد بازنەیی بێ.
حَلَّقَ الدابَّةَ: حەیوانەکەی بەداخی کەوانەیی داخ کردو نیشانە زەدی کرد.
احْتَلَقَ الرجلُ: پیاوەکە مووی خۆی تاشین.
احْتَلَقَ الشَّیْئَ: بەمانا (حَلَّقَهُ) دێ.
احْتَلَقَت السنةُ الماشیةَ: ساڵەکە نەهاتی بوو هەموو ئاژەڵی فەوتان.
تَحَلَّقَ القومُ: خەلکەکە بەشێوەی بازنەیی دانیشتن.
تَحَلَّقَ القمرُ: مانگ خشت بوو بوو بە مانگی چواردە.
تحلاق: (یوم تحلاق): ئەو رۆژەیە کە لەشەڕی بەسوسدا بەنو تەغلەب زاڵ بوون بەسەر هۆزی بەکردا، بۆیەش بەوناوە مەشهوربوو چونکە شیعاریان سەر پەڕاندن بووە.
اَلْحَالِقُ: شوێنی بەرز ٥ هەوای نێوان ئاسمان‌و زەوی.
اَلْحَالِقُ من الرجال: ئەو پیاوەیە ببێتە هۆی نەگبەتی بۆ هۆزەکەی.
الحالق من السیوف: شمشێری بڕندەو تیژ.
اَلْحَالِقَةُ: پچڕاندنی صیلەی رەحم ٥ ستەمکاری ٥ قسەی خراپ‌و فیتنە جۆ ٥ ساڵی قات‌و قڕی کە هیچ نەهێڵێ ٥ مردن.
الحالوقُ: مردن.
الحالوقةُ من الرجال ومن السیوف: بەمانا (الْحَالِقُ) دێ.
حَلاَقِ: مردن ٥ ناوە بۆ مردن.
الحِلاَقُ: دوورخستنەوەی کولك‌و مووە لەسەر.
الحُلاَقَةُ: ئەو موانەی کە لەدوای تاشینی سەرو ڕیش دەکەونە سەر زەوی.
الحِلاَقَةُ: پیشەی سەرتاشی.
الْحَلْقُ: گەردن ٥ گەرو، (ك: احلاق وحلوق وحُلُقٌ) ٥ (حرف الحلق) ئەو پیتانەن کە لەگەرو دێنەدەر:
حەرفی حەلقە شەش بوەد ئەی نوری عەین!
هاءو هەمزە حاءو خاءو عەین‌و غەین

حلوق الأرض والآنيةِ والحياضِ: ڕێڕەوی ئاو دۆڵو شیوو تەنگەبەرانی.

الحَلَــقُ: حوشــتری داخکــراو بــەداخی کەوانەیی ٥ گوارە.

اَلْحَلَقَــةُ: هــەر شتێــك كەوانــەیی بــێ ٥ وەکوو ئەڵقەی دەرگا ٥ ئەڵقەی زێڕو زیوو پلاتین کە لـە پەنجە دەکرێ ٥ دەگوترێ: (حَلَقَـةُ القـوم): دانیشتنی کەوانەیی قەومەکە ٥ (تلقی العِلـمَ فِي حَلَقَــةِ فــلان) لەحەلقــەی دەرس وتنەوەی فلان زانیاری وەرگرتووە.

حَلَقَـةُ المَاشِـيةِ: ئـەو داخـە کەوانەییـەی ئاژەڵی پێ نیشان دەکرێ.

حَلَقَة الباب: ئـەو ئەڵقە کەوانەییـەی کە بە دەرگاوەیە بۆ لێدان ٥ (ورفيت حَلَقَةُ الْحوض): حەوزەکە نزیکە پڕبێ.

الْحَلْقَــةُ: چــەك بەگشـتی یــان چــەکی زرێپۆش.

الْحَلاَّقُ: صیغەی موبالەغەیە ٥ یان ئـەو کەسەی پیشەی سەرتاشینە.

المِحْلاقُ مِن الكرم: ئەو تولە میوانەن کە بــــەم لاو بــــەولای کەپرەکــــەدا هەڵدەگــەڕێو پــەل دەهــاون، (ك: محاليق ومحالِقُ).

اَلْمِحْلَقُ: موس ٥ گوێزان ٥ بەرگی زبر.

اَلْمَحْلَقُ: شوێنی سەرتاشینە بـۆ ئیحـرام شکاندن، لەمینا.

اَلْمُحَلِّقُ من الشياه: مەڕو بزنی لەڕو لاواز.

حَلْقَمَ البُسْرُ: هێشوە خورماکـە زیـاد لە دووبەش لەسێ بەشی گەیی.

حَلْقَـمَ الحيــوانَ: ســەری بــڕیو گــەروی هەڵبڕی.

الحُلْقامَةُ: هێشوە خورمـا کـە ئـاڵو بـۆڵی تێــکەوی زیـاد لـەدوو بـەش لەســێ بەشی گەیبێ.

الحُلْقُومُ: گەرو، (ك: حَلاقم وحلاقيم).

حلاقيم البلاد: دەوروبەری وڵات.

حَلْقَنَ البُسْرُ: بەمانا (حَلْقَمَ) دێ.

اَلْحُلْقانـة: بــەمانا (الْحُلْقامــة) دێ، (ك: حُلْقانٌ)ە.

حَلَكَ حَلْكـاً وحُلْكـةً: زۆر ڕەش بـوو (هـو حَلِك وحالِكَ).

اسْتَحْلَكَ: ڕەشـاییەکەی زۆر بـوو وەکوو شتی سوتاو.

اِحْلولَكَ: بەمانا (استحلك) دێ.

اَلْحَلَكُ: شتی زۆر ڕەش.

اَلْحُلْكَةُ: زۆر ڕەش.

حَلَّ الشَّيْئُ حلالاً: شتەکە ڕەواو حەڵاڵ بوو.

حَلَّت المرأةُ: ئافرەتەکـە بـۆ ئـەوە دەبـێ مــارەبکرێ ٥ قورئــان دەفــەرموێ: ﴿فَإِن طَلَّقَهَا فَلاَ تَحِلُّ لَهُ مِن بَعْدُ حَتَّـىَ تَنكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ﴾.

حَـلَّ الْمُحْـرِمُ: حـاجی ئیحرامەکـەی شکاند، ئـەو کەسـەی ئیحرامـی بەسـتبێ بـۆی ڕەوا دەبێ ئەوەی لەکاتی ئیحرامەکەدا لێـی یاساغ بـوو ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿وَإِذَا حَلَلْـــتُمْ فَاصْــطَادُواْ﴾ کــە ئیحرامتــان شــکاند بۆتــان ڕەوایــە ڕاوبکەن.

حَـلَّ الـدين حلـولاً: قەرزەكـە وەختـی دانەوەی هاتو واجب بوو.

حَلَّ غضب الله: رقو قاری خودا نازلّ بوو.

حَلَّ العُقْـدَةَ: گـرێ كوێركەكـەی كـردەوە ٥ دەگوترێ: (حَلَّ المشكلة ونحوها).

حـل الجامِـدَ: سـەهۆڵەكەی توانـدەوە، شـتە رەقبووەكەی شل كردەوە، تواندییەوە.

حَلَّ الكلامَ المنظومَ: دەقە هۆنراوەكەی كرد بە پەخشان.

حَـلَّ المكـانَ وبـه: لـەو شـوێنەدا مايـەوە نيشـتەجێ بـوو، دەگـوترێ: (حللـت القومَ وحللت بهم وحللت عليهم).

حللت البيتَ: لەو خانوەدا نيشتەجێ بوم.

أحَـلَّ: لـەئيحرام بەسـتن زگـاری بـوو ئێسـتا ئەوشـتانەی لـەوەپێش لێـی حەرام بووە بۆی هەیە بيانكا.

أحَلَّ فلان: لەناوچەی حەرەم دەرچوو ٥ خـــۆی لەپابەنـــدبوون بـــەوادەو بەڵێنەكانی رزگاركرد.

احَلَّ فلاناً المكانَ وبه: كابرای لـەو شـوێنە نيشتەجێ كرد.

أحَـلَّ الشَّـيْئَ: شـتەكەی حـەڵاڵ كـرد ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا﴾.

حَالَّــهُ: لەگــەڵیا دابــەزی، پێــكەوە نيشتەجێ بوون.

حَلَّلَ العُقْدَةَ: گرێكەی كردەوە.

حَلَّلَ الشَّيْئَ: شتەكەی گێڕايەوە بۆ حاڵی پێشـــووی ٥ بردیـــەوە ســـەر عونصورەكانی پێشوی ٥ دەگوترێ: (حَلَّلَ الدم وحَلَّلَ البول).

حَلَّـلَ نفسية فـلان: دەروونـی فلاّنكەسـی شـی كـردەوە ٥ نهێنييـەكانی نـاو دەروونی كابرای ئاشكرا كردن.

حَلَّلَ اليمينَ: كەفارەتی سوێندەكەی دا.

حَلَّلَ الشَّيْئَ: شتەكەی حەڵاڵ كرد.

احتل المكانَ وبه: تێيدا نيشتەجێ بوو.

احتلـت دولـةٌ بـلادَ أخـرى: دەوڵەتێـك وڵاتێكی تری داگيركرد.

انْحَلَّتِ العُقْدَةُ: گرێكە كرايەوە.

تَحَلَّـلَ مـن يمينـه وفيهـا: لـەگوناهی سوێندەكەی رزگاری بوو.

اسْتَحَلَّ الشَّيْئَ: شتەكەی بەحەڵاڵ دانا.

اِسْتَحَلَّ فلانـاً الشَّـيْئَ: داوای لەكابراكـە كرد ئەو شتەی بۆ حەڵاڵ بكا.

الإحـــتلال: داگيردنـــی وڵاتێـــك يـــان هەندێكی لەلايەن وڵاتێكی ترەوە.

الإحليـــل: گـــۆی وانێـــكی ئـــادەميزادی نێرينـــە ٥ گـــۆی مـــەمك شـــوێنی لێ هاتنـە دەرەوەی شـير ٥ گـۆی گـوان، (ك: أحاليل).

التَّحِلَّةُ: (تحِلَّةُ اليمين) كـەفارەتی سـوێند ٥ قورئان دەفـەرموێ: ﴿قَدْ فَرَضَ اللَّهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ أَيْمَانِكُمْ﴾.

التحليل: (تحليل الجملة) شـی كردنـەوەی پێكهاتەی رستەو ديـاريكردنی رۆڵـی هەريەكێ لەوانە.

التَّحْليلُ النفساني: بەشێـكە لـە زانستی دەروونناسی.

اَلْحَلاَلُ: شتی حەڵاڵ ٥ شتێك كه پاساغ نەبێ.

الحِلاَلُ: ئامێرێكه ئافرەت سواری دەبێ.

اُلْحَلَلُ: شلیەكه لەقاچی ولاخدا پەیدا دەبێ رەگی قاچی شل دەبن.

الحِلُّ: شتی رەواو حەڵاڵ ٥ شوێنێك كه لەدەرەوەی حەرەم بێ ٥ ئەو مەبەستەی هەوڵی بۆ دەدەی ٥ دەشگوترێ: (فلان حِلٌّ ببلد كذا) فلانكەس نیشتەجێی فلان شارە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَأَنتَ حِلٌّ بِهَذَا الْبَلَدِ﴾ ٥ (فلان حِلٌّ من احرامه) فلان لەئیحرامدا نیه.

اَلْحَلُّ: رۆنی كونجی كه پێشی دەگوترێ (شَیْرَج).

اَلْحُلاَّن: كارەكێوی ٥ هەرشتێك منداڵدانی دایكی هەڵبدرێو بێته سەردونیا.

حَلاَّنُ الیمینَ: كەفارەتی سوێند ٥ (دمٌ حلاَّن) خوێنی ناحەق.

اَلْحَلَّةُ: زەنبیلەیەكی گەورەیه خواردەمەنی تێ دەكرێ ٥ مەنجەڵێكی مەعدەنییه خواردنی تێدا ئامادە دەكرێ.

اَلْحِلَّةُ: خانووی هاووڵاتیان ٥ دیوەخانی خەڵك ٥ كۆمەڵێك خانووی نیشتەجێ بوون ٥ درەختێكه هەركاتێ حوشتر گەڵاكەی بخوا بەئاسانی شیردەدا، (ك: حِلَل وأَحِلَّة).

اَلْحُلَّةُ: پۆشاكی تازەو باش‌و ئەستور، یان [illegible] هەبێ ٥ دوپارچه پۆشاك كەیەك جۆربن یان سێ پارچه پۆشاك ٥ وادەبێ بەكراس‌و دەرپێ دەگوترێ ٥ هەروا ناوه بۆ ئافرەت ٥ بۆچەك، (ك: حُلَلٌ وحِلال).

اَلْحُلُولُ: یەكگرتوویی دوو قەبارە دووماددە بەجۆرێك ئامازە بۆیەكیان بكەی بری ئامازەكردن بۆ ئەوی تریان بكەوێ.

مذهب الحُلُول: ئەو بیرو باوەڕو بۆچوونەیه كه دەڵێن: خودا لەهەموو شتێكدا هەیه.

الحُلُولِیَّة: پیرێكن له سۆفی‌و پێیان وایه خودا له هەموو شتێكدا هەیه.

اَلْحَلِیلُ: پێچەوانەی پاساغە ٥ دراوسێ ٥ (حلیل الرجل) هاسەری پیاو ٥ (حلیل المرأة) مێردی ژن.

المِحْلاَل: (مكان محلال): شوێنێكه خەڵكی زۆر بۆ بچێ.

اَلْمَحَلّ: شوێنی كار ٥ ئەو شوێنەی تێیدا دادەنیشی.

محل الاعراب: لەزانستی نەحوییەكاندا ئەو حاڵەتەیه وشەكە ئەگەر موعرەب بێ ئەو جۆره ئیعرابه وەردەگرێ.

اَلْمَحِلُّ: ئەو شوێنەیه دەبێته شوێنی نیشتەمەنی.

مَحِلّ الدین: كاتی دانەوەی قەرز.

مَحِلُّ الهدي: رۆژی قوربانی ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَلاَ تَحْلِقُواْ رُؤُوسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ﴾.

اَلْمُحَلِلُ: شتی کەم ٥ شوێنێك خەڵكی زۆر بۆ بچیٚ ٥ دەگوتریٚ: (مكان مُحَلِلٌ) شوێنێكه خەڵكی زۆر تیٚ بچیٚ.

اَلْمُحَلِلُ: ئەو پیاوەی ژنی سیٚ بەسیٚ تەڵاقدراوی لیٚ مارە بكریٚ بۆ ئەوەی تەڵاقی بداتەوە ئەمجار مێردە كۆنەكەی مارەی بكاتەوە، بەكوردی (مارە بەجاش)ی پیٚ دەگوتریٚ ٥ پێغەمبەر (د.خ) دەفەرمەویٚ: (لَعَنَ الله الْمُحَلِلَ والْمُحَلَّلَ له).

اَلْمَحَلَّةُ: شوێنی نیشتەجیٚ بوونی نەتەوە ٥ گەڕەك و هۆبە.

اَلْمُحِلَّةُ: خانوێك یان دو خانوو كە بەیەكەوە بن ٥ (تاقە ماڵە یان دوو ماڵ).

الْمُحِلَّاتُ: دیزە ٥ ئاش ٥ دۆڵچە ٥ كوندە ٥ سوێنە ٥ كێرد ٥ پاچ ٥ ئاگر ٥ ئەمانە هەموویان پێداویستی ناوماڵن و گرنگن، هەركەسیٚ ئەمانەی هەبن دەتوانیٚ بۆخۆی سەربەخۆ دوور لەئاوایی ژیان بەسەر بەریٚ.

حَلَمَ حُلْماً وحُلُماً: خەوی بینی ٥ منداڵەكە باڵغ بوو لەتەمەنی منداڵی تێپەڕی.

حَلَمَ بە وعنە: خەوی پێوە بینی (حَلَمَ الشَّئَ وبە) لەخەودا شتەكەی بینی یان خەوی بەو شتەوە بینی.

حَلَمَ الجِلْدَ حَلْماً: پڕزو پاڵو كرمۆڵی لە پێستەكە داماڵی.

حَلِمَ البَعِيرُ حَلَماً: حوشترەكە گەنەی زۆر پێوە بوون.

حَلِمَ الجِلْدُ: پێستەكەی كرمی تێكەوت و دایڕزاند.

حَلُمَ حِلْماً: رقی نیشتەوەو هاتەوە سەرخۆ ٥ لیٚ بوردەیی پەیرەوكرد ٥ عاقل بوو.

أَحْلَمَ: منداڵی لەسەرخۆو ئاقڵی بوون.

حَلَّمَهُ الرضاع والأكلُ: شیرو خۆراك قەڵەوی كرد.

حَلَّمَ القِربةَ: كوندەكەی پڕكرد لەئاو.

حَلَّمَ فلاناً: فلانكەسی والێكرد لەسەرەخۆبیٚ.

حَلَّمَ الحيوانَ: گەنەو ئەسپیٚكانی لەئاژەڵەكان كردەوە.

احْتَلَمَ: بەمانا (حَلَمَ) دیٚ ٥ هەروا بەمانای ئەوەش دیٚ منداڵەكە باڵغ بوو.

تَحَالَمَ: بەرواڵەت خۆی بەلەسەرەخۆ نیشان دا.

تَحَلَّمَ: بەزۆر لەسەرخۆیی و بارقوڵی بەسەر خۆی دا هێنا ٥ بەدرۆ وتی خەونم دیوە.

اَلتِّحْلَمَةُ: (شاة تِحْلَمَةٌ): مەڕێكە زۆری گەنە پێوەن.

الحالوم: لۆرك یان فرۆ ٥ یان شیریژ (شیر خەست ببیٚ و وەكوو پەنیری لێبیٚ و پەنیریش نەبیٚ).

اَلْحُلاَّمُ: كاریلەو بەرخۆلە، ئەو بێچووەی شیری دایكی بخوا.

اَلْحَلَمُ: گەنەو ئەسپێی بچوك یان گەورە.

اَلْحُلُمُ: ئەو شتەیە ئادەمیزاد لەخەودا دەیبینیٚ.

الحلبات العليا
حلّة
حلمة
الحلبات السفلى
شكل حلزوني
حلزونة
حلقة
محلج
محلاج
محلّة
حقّ الطيب
محلق
حقيبة
محفظة
حكّ
التحليل الكهربائي
محسّة
حافلة كهربائيّة
محضاج
حلقة الباب
الحاكي
حصّاد
محشّ
محصد
حشيشة الملاك
حكمة
حشيشة أو قنّب الهند
حلبة
ستّ الحسن
حلبوب
حشيشة الدينار
حافريّة
حافر
حلفاء
حسّون

الحِلْمُ: لەسەرخۆیی‌و دان بەخۆداگرتن ٥ عەقڵ‌و ئاوەز ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿أَمْ تَأْمُرُهُمْ أَحْلَامُهُم﴾.

اَلْحَلَمَةُ: گەنەی گەورە یان بچوك ٥ كرمێكە بەپێستەوە دەنووسێ دەیخوا ٥ جا كە پێستەكە دەباغ دەكرێ پێستەكە كونكون‌و شەقار شەقار دەبێ ٥ هەروا ناوە بۆ گۆی مەمك كە شیری لێ دێتەدەر ٥ گیا سەعدانە.

حلا الشَّيْءَ حلاوةً: شتەكە شیرین بوو.

حَلَتِ الفاكِهَةُ: میوەكە پێگەیی‌و خۆش بوو.

حلا الشَّيْءَ له في عينيه: شتەكەی بەلەزەت بوو جوان بوو.

حلا من فلان: فرسەتی لەفلانكەس هێنا.

حَلاَ المرأةَ حَلْواً: خشڵی دا بەئافرەتەكە.

حلا فلاناً الشَّيْءَ وبالشَّيْءِ حَلْواً: شتەكەی دا بەفلانكەس.

حَلِي الشَّيْءَ: شتەكەی بەشیرین دانا.

أحْلَى الشَّيْءَ: شتەكەی شیرین كرد ٥ بەشیرینی كەوتە بەردەستی.

احلى المكانَ: شوێنەكەی بەلاوە خۆش بوو تێیدا مایەوە.

حالاه: بەخۆشی حسێب كردو خاتری گرت نەگینا وانەبوو.

حَلَّى الطعامَ: خواردنەكەی شیرین كرد ٥ دەگوترێ: (حَلَّى الشَّيْءَ في عينيه): شتەكەی لەپێش چاو شیرین كرد.

تَحَالَى: بەزۆرە ملێ ویستی خۆی بەنەجیب‌و شیرین زمان بخاتە بەرچاو.

تَحَلَّى: شیرین زوبانی لێ داو وانەبوو.

تَحَلَّى الشَّيْءَ: شتەكەی بەشیرین لەقەڵەمدا.

احْلَوْلَى الشَّيْءَ: شیرین‌و جوان بوو.

احلَوْلَى فلان الجاريةَ: كەنیزەكەی بەردڵ كەوت‌و پێی جوان بوو.

اَلْحَلَى: تێمیسك‌و زیبكە، كە لەدەمی مندالْ دێن.

حلاوة القفا: ناوەڕاستی پشتەمل.

اَلْحَلْوَاءُ: حەڵوا، (ك: حَلاَوىَ).

اَلْحَلْوىَ: هەر خواردەمەنییەك شەكر یان هەنگوینی تێكەڵ بكرێ ٥ هەروا ناوە بۆ میوەی شیرین.

اَلْحُلْوَانُ: كرێی دەڵاڵ ٥ بەرتیل.

اَلْحُلْوَانِيّ: حەڵوافرۆش ٥ حەڵوا دروستكەر ٥ حەڵواچی.

اَلْحُلُوُّ: شتی زۆر شیرین.

اَلْحَلِيُّ: شتی باش‌و زۆر شیرین.

اَلْمَحْلَى: شوێنێكە حەڵوای تێدا دروست دەكرێ یان لێی دەخورێ.

حَلَى المرأةَ حَلْيَاً: خشڵی بۆ ئافرەتەكە كرد.

حَلَّى المرأة والسيفَ وغيرهما: بەخشڵ رازاندییەوە.

حَلِيَتْ الجاريةُ حَلْياً: كەنیزەكەكە بوو بەخاوەن خشڵ ٥ یان كەنیزەكەكە خشڵی پۆشی ٥ یان سوودی لەخشڵ بینی.

حَلِيت الشجرة: درەختەكە گەڵای كرد، میوەی وەبەر هێنا.

حَلَّى الجارِيَةَ: خشلی بۆ کەنیزەکەکە هێنا بۆ ئەوە بیپۆشێ ٥ خشلی کردە بەری ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَيُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِن ذَهَبٍ﴾.

حَلَّى السَّيْفَ: شمشێرەکەی خشڵ دار کرد.

حَلَّى فلاناً: وەصفی فلانکەسی لەدڵی کەسانی دیکەدا شیرین کرد.

حَلَّى الشَّيْءَ في عين فلان: شتەکەی لەپێش چاوی فلانکەس جوان کرد.

تَحَلَّى: بۆ موطاوەعەی (حلاّه) دێ.

تَحَلَّت الجاريةُ: کەنیزەکەکە خۆی بەخشڵ رازاندەوە.

تَحَلَّى بالفضيلة: بوو بەخاوەنی رەوشتی جوان.

اَلْحَلَى: تێمیسك و زیبکە، کە لەدەمی منداڵ دێن.

الحَلاَةُ (حلاة السيف): رازاندنەوەی شمشێر.

اَلْحَلْيُ: ئەوشتانەی دەکرێن بەخشڵ و خۆی پێ دەڕازێندرێتەوە، وەکوو مت و میروو بەردی بەنرخ و پارچە زێڕو زیو ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَاتَّخَذَ قَوْمُ مُوسَى مِن بَعْدِهِ مِنْ حُلِيِّهِمْ عِجْلاً جَسَدًا لَّهُ خُوَارٌ﴾.

الحِلْيَةُ: بۆ شمشێر جوانیەکەی بۆ پیاو رەوشت و روخساری.

حَمَأَ البئرَ حَمْأً: قوڕی بنکی بیرەکەی دەرهێنا.

حَمِئَ الماءُ حَمَأً: ئاوەکە قوڕی زۆری تێدا بوو ئاوەکە لێڵ بوو بۆنی ئاوەکە گۆڕا.

حَمِئَ فلان على فلان: فلانکەس رقی لە فلان هەڵسا.

أَحْمَأَ البئرَ: بیرەکەی قوڕاو کرد، قوڕی کردە بیرەکەوە.

اَلْحَمْأَةُ: قوڕو لیتە.

اَلْحَمَأُ: قوڕە رەش و گوراوو بۆگەن ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الإِنسَانَ مِن صَلْصَالٍ مِّنْ حَمَإٍ مَّسْنُونٍ﴾.

اَلْحِمِئُ: پیاوی چاو پیس.

حَمِتَهُ الله عليه حمتاً: خودا بەسەریا رشت و زاڵی کرد.

حَمِت الجوز وغيره حَمْتاً: گوێزەکە پوچەڵ بوو تامی گۆڕا.

حَمُتَ التَّمرُ: خورماکە زۆر شیرین بوو.

حَمُتَ اليوم حموتةً: گەرماکەی تاوی سەندو رۆژێکی گەرم بوو.

حَمُتَ الشَّيْءُ: شتەکەی گەییشتە کۆتایی و باش بەرهەم هات.

تَحَمَّتَ لَوْنُهُ: رەنگەکەی پاڵفتە بوو.

الحَميتُ: زێدەڕۆو توندو تیژ لە هەموو شتێکدا.

الحميتُ: هیزە؛ رۆنی یان هەنگوین یان زەیتی تێدەکرێ.

حَمْحَمَ الفَرَسُ والبرذون: دەنگێکی لێوە هات لەخوار حیلاندنەوە بوو.

تَحَمْحَمَ: بەمانا (حَمْحَمَ) دێ.

تَحَمْحَمَ الشَّيْءُ: شتەکە رەش داگیرسا ٥ رەش بوو.

تاج منقوش بالفضّة
حلية من فضّة
حلقة أذن
حلية للرأس
سوار من فضّة
عقد ذهبي مرصّع بالحجارة الكريمة
وسام
عقد
عقد
حلقة أذن
عقد
حلية
حلية
ابزيم
عقد
خاتم
خاتم
عقد
سوار من فضّة
سوار
حلقة أذن

الحَمَاحِمُ: گیایەکی بۆنخۆشە.

الحُمَاحِمُ: بۆیەکی رەشە.

الحِمْحِمُ: شتی رەش لە هەموو شتێك ٥ روەکێکی ساڵانەیە تام خۆش و بۆنخۆشە.

حَمِدَ حَمْداً: سوپاسی کرد.

حَمِدَ فلاناً: پاداشی فلانکەسی دایەوەو ئەرکی خۆی بەجێ هێنا.

حَمِدَ الشَّيْئَ: لەشتەکە رازی بوو بەدڵی بوو ٥ لەکردەوەی فلان رازی بوو رێرەوی بەپەسەند زانی.

حَمَّدَ فلاناً: چەند جارێك و پەیتا پەیتا سوپاسی فلانکەسی کرد.

تَحَمَّدَ: بەزۆر ملێ و بەتەکلیف سوپاسی کرد.

تَحَمَّد علی فلان بكذا: منەتی بەسەر فلاندا کردو پیاوەتی خۆی بەسەردا باسکرد ٥ وای نیشاندا کە خۆی جێگای سوپاسەو پێویستە سوپاسگوزاری بن.

تَحَامَدوا: قەومەکەی هەریەکەیان سوپاسگوزاری یەکتر بوون.

اِسْتَحْمَدَ الی الناس: داوای لە خەڵکەکە کرد سوپاسی بکەن.

حَمَادِ: سوپاسگوزاری بۆ ئەو.

حُمادي: دەگوترێ: (حماداك أن تفعل كذا) کۆتایی ئەوەی لەتۆ چاوەڕوان دەکرێ ئەوەیە ئەو کارە بکەی.

الحمدُ: باسکردن و وەصف کردن بەچاکەو لەسەر چاکە.

المِحمدةُ: وەصفێکە دەهێندرێ بۆ زێدە موبالەغە.

المَحْمَدةُ: ئەو کردارو گوفتارەیە کە دەبنە هۆی سوپاسگوزاری.

حَمْدَلَ: ئەلحەمدو لیلای گوت.

حَمَرَ الشَّيْئَ حَمْراً: شتەکەی سپی کرد توێکڵەکەی لێ کردەوە.

حَمَرَ الرأسَ والشَّعْرَ والصوف: سەری تاشی ٥ مووەکەی بڕییەوە ٥ خورییەکەی برینگ کرد.

حَمِرَ الفرسُ ونحوه: بەهۆی جۆخواردنی زۆرەوە ئەسپەکە توشی ئینتەلا بوو بۆنی دەمی گۆڕا (جۆگرتی).

حَمِرَت الدابَّةُ: ئاژەڵەکە بەهۆی قەڵەوی زۆر گێژ بووە ٥ وەکوو گوێدرێژی لێهاتووە.

حَمِرَ فلان: فلانکەس رقی هەڵساو سوور بۆوە.

أحْمَرَ الرجلُ: پیاوەکە منداڵی سوورە پێستی بوو.

أحْمَرَ الدابَّةَ: ئەوەندەی جۆ دەرخواردی ئاژەڵەکە دا دەمی بۆ گەنی کرد.

حَمَّرَ: بەزمانی حیمیەری ئاخاوت ٥ سواری ئەسپی هەجین بوو.

حَمَّرَ فلاناً: بەفلانکەسی گوت ئەی گوێدرێژ.

حَمَّرَ الشَّيْئَ: شتەکەی سوورکرد بەرەنگی سور.

حَمَّرَ اللَّحْمَ: گۆشتەکەی بەڕۆن سوورکردەوە تا سوور هەڵگەڕا.

اِحْمارَ الشَّيْئُ: شتەکە وردە وردە سور بوو.

اَحْمَرَّ: سوربوو.

احمرَّ البأسُ: توندو تیژیو ناخۆشی پەرەی سەند.

الأحْمَرُ من الأشياء: ئەوەیە رەنگی سوربێ ٥ زێڕ ٥ زەعفەران.

الموت الأحمر: مردنێك بەکوشتن بێ ٥ یان مردنێکی وا نەخۆشەکە زۆر بەگیانەڵاوە بێ.

الأحمران: زەێڕو زەعفەران ٥ گۆشتو عەرەق ٥ نانو گۆشت.

الأُحَيْمِرُ: چوککراوەی (الأحمر)ە ٥ رەشە بایەکی نەگبەتە کەشتی لەناو دەریادا وەردەگێڕێ.

اَلْحَامِرُ: خاوەن گوێدرێژ ٥ جۆرێکە لە ماسی.

الحامِرَةُ: خاوەنی گوێدرێژ.

الحِمارُ: گوێدرێژ ٥ دارێکە لە پێشی کەژاوە، سواربووەکە دەستی پێ دەگرێ ٥ یان ئەو بنکە دارەیە ئاسنی لەسەر مشتو ماڵ دەکرێ ٥ لەزانیاری وەرزشدا بەوداره دەگوترێ ٥ دوو کەس هەڵی دەگرنو بازی بەسەردا دەدرێ.

حِمارُ الزرد: جۆرە کەرەکێوییەکی رەنگ خەتخەتە.

حِمار قبّان: پێرۆیەکە بچوکە بەزەوییەوە دەنووسێ وەکوو قالۆنچە وایەو لەو بچوکترە کە دەستی دەکەیە خۆتێك دەهاوێتەوە.

اَلْحِمَّارَةُ: ماکەر ٥ بەردی گەورە کە دەخرێتە قەراخی حەوز بۆ ئەوەی ئاوەکە نەڕوا ٥ یان ئەو بەردەیە دەگرێتە کۆختەی راوکەر ٥ دارێکە لە پێشی کەژاوە دەدرێ بۆ ئەوەی سوارەکە دەستی پێ بگرێ ٥ لەقاچیشدا نێوان قاپە رەقەو پەنجەیە.

الحَمَارَةُ: (حَمَارَةُ الْقَيْظِ) وَحَمَّارَتُهُ: توندی گەرما، (ك: حَمَارُ).

الحُمَرُ: خورمای هیندی ٥ جۆرێکە لە چۆلەکە ٥ گۆڕ.

اَلْحَمَرُ: گەدە تێکچوونو ئینتلا کردنێکە توشی ئاژەڵو وڵاخ دەبێ، بەهۆی زۆر خواردنی جۆوە.

الحمراء: لەبزن ئەوەیە یەك رەنگبێ ٥ لەژنیش ئەوەی پێستی سپی بێ ٥ رەگەزی ناعەرەب کە بەزۆری رەنگیان سورو سپییە.

ابن الحمراء: ئەو کەسەیە دایکی عەرەب نەبێ ٥ چەقی گەرمای نیوەڕۆ ٥ ساڵی گرانیو قاتو قڕی.

حُمْراء الشدقين: ئەو ئافرەتەی لەبەر پیریو کۆنەساڵی ددانەکانی کەوتبنو پوکەکانی دیاربن.

حمراء النَّعم: ئاژەڵە باشەکان ٥ حوشترە رەسەنەکان.

حَمراء العِجّان: وشەیەکە عەرەب بۆ زەمکردنی ناحەزیان دەیڵێن.

الحُمْرَةُ: رەنگی سور ٥ نەخۆشی سورێژە ٥ نەخۆشییەکی پێستەو دەتەنێتەوە ٥

شوێنی سورێژەکان سور دەبێتەوە ٥ تایەکی زۆر بەهێواشی لەگەڵدایە ٥ وردەی خشتی سوور.

اَلْحِمِّرُ: لە هەموو شتێك توخ و بەهێزەکەیەتی ٥ دەگوترێ: (رجل حِمِّرٌ): پیاوێکی شەڕانیو بەدخووە ٥ (غَیْث حِمِّرٌ) بارانێکی بەلێزمەو توند تیژە زەوی دادڕ دادڕکرد.

اَلْحَمَّارُ: خاوەنی گوێدرێژ ٥ یان ئەو کەسەی گوێدرێژەکان بەخێو دەکاو سەرو کاریان دەکا.

اَلْحَمَّارَةُ: ئەو ئەسپەی هەنگاوی وەکوو هەنگاوی گوێدرێژ دەهاوێ.

اَلْحُمَّرُ: جۆرێکە لە چۆلەکە، یان قومری.

اَلْحُمَیْراءُ: سورکەڵە ٥ بچووککراوەی (الحمراء)٥ ٥ وەصفێکیشە بۆ دایکی موسوڵمانان خاتوو عائیشە پێغەمبەر (ر.خ) فەرموویەتی (خذوا نصف دینکم من هذه الحمیراء) ٥ هەروا ئاوە بۆ سورێژە.

اَلْمِحْمَرُ: ئەو شتەیە تونێکڵی لێ دەکرێتەوە یان دەروێ یان دەتاشرێ بە کێردو چەقۆ ٥ بەپیاوی لەئیمو خوێڕیش دەگوترێ ٥ بە ئەسپێکیش دەگوترێ کەرۆیشتنی لە رۆیشتنی گوێدرێژ بچێ، (ك: حَمَامِرَ ومَحَامِر).

اَلْمُحَمِّرَةُ: تاقمێکن لەخوڕەمییەکان کە ئاڵاو دوروشمیان سوور بووە، دژی ئاڵاو دروشمی رەش یان سپی بوون.

اَلْيَحْمُورُ: بەمانا (الأحمر) دێ ٥ ئاژەڵێکی شیر دەری کاوێژکارە لە پێڕی حەیوانە کێوییە ٥ کەرەکێوی.

اَلْحُمَارِسُ: شێر ٥ بەهێزو توانا ٥ ئازاو چاو نەترس.

حَمَزَ الشربُ حَمْزاً: شەرابەکە زۆر تیژو کەسکون بوو.

حَمَزَ اللبنُ والرمان ونحوهما: ماستەکە یان هەنارەکە ترش بوون.

حَمَزَ الهَمُّ: خەمو خەفەتەکەی زۆر توند بوون.

حَمَزَ الفؤادُ: دڵو دەروونی قاییمو پتەو بوو.

حَمَزَ الشَّئَ: شتەکەی وەرگرتو لەخۆی گرت شاردییەوە.

حَمَزَ النَّصْلَ: تیرەکەی تیژ کرد.

حَمَزَ الشرابُ اللسانَ: شەرابەکە زمانی گەست، کەسکون بوو.

حَمَزَ الكلمةُ فؤادَه: قسەکە کاری لە دڵو دەروونی کرد.

حَمَزَ الدواءُ الجرحَ: دەرمانەکە برینەکەی هێواش کردەوەو هاوساوییەکەی نەهێشت.

حَمُزَ الرجلُ حمازةً: پیاوەکە خۆراگرو ورە بەرزبوو ٥ دەگوترێ: (حَمُزَ فؤادُهُ):

اَلْحَمْزَةُ: شێر لەڕوانگەی ئازایەتیو جەربەزەییەوە.

اَلْحُمْسُوزُ: بەو کەسە دەگوترێ زۆر بەخەمەوە بێ بۆ ئەو کارو بارەی لێی بەرپرسیارە.

اَلْحَمِيزُ: ئەو کەسەی زۆر زیرەك و لێهاتوو بێ.

محمصة
محور
محور
حاملة الطائرات
حائط
حنفية
حنجور
حمالة البنطلون
محور
محيط
محور الأرض
حنطة
حنظل
حوض الأذن
حمحم
بيض الحمام
ساق الحمام
حمص
حماض
حوذان
حوصل
حندقوق
رعي الحمام
حنطة سوداء
حور
محارة
حمامة
حمار الزرد
حنكليس
يحمور
حمار وحشي
حمار
حوت

اَلْمَحْمُوزُ: بەوکەسە دەگوترێ دەستو پەنجەی بەهێزوبەتوانابن، (ك: محاميز)ە.

حَمَسَ اللَّحْمَ ونحوه حَمْساً: گۆشتەکەی سورکردەوە.

حَمَسَ فلاناً: فلاّنکەسی تەرەکرد.

حَمِسَ حَمْساً: رەق بوو پتەو بوو ە دەگوترێ: (حَمِشَتْ الأرضُ): زوییەکە رەق بوو توندو پتەو بوو.

حَمِسَ الشَّرُّ والوغى: شەڕو گێرەوەژەکان زۆر توند بوو.

حَمِسَ الرجل في الدين: پیاوەکە زێدەڕۆیی کرد لە بواری ئایینداً.

حَمِسَ بالشَّيء: خوی بەشتەکەوە گرتو وەگری بوو ە (هو أحمس وهي حمساء).

حَمُسَ حَمَاسَةً: ئازابوو ە دەگوترێ: (هو حميس)، (ك: حُمَسَاء).

أَحْمَسَهُ: رقی هەڵسان.

حَمَّسَ الْحِمِصَ: نۆکەکەی سورکردەوە.

حَمَّسَ الدواء: دەرمانەکەی خستە سەر ئاگر بۆ ماوەیەکی کەم.

حَمَّسَ فلاناً: رقی فلاّنکەسی هەڵساند.

اِحْتَمَسَ الديكان أو القرنان: دوو کەڵەشێرەکە یان دوو هاوشانەکە هێرشیان بۆ یەکتر هێناو پێك هەڵپڕژان، شەڕیان کرد.

تَحَامَسَ القومُ: قەومەکە لێك تورە بون‌و قسەی ناخۆش‌و جوێنیان بەیەکتر گووت‌و بوو بەشەڕیان.

تَحَمَّسَ: بۆ موطاوعەی (حَمَّسَهُ) هاتووە ە لێکتر دڕ دۆم بوون ە بەرابەر یەك سەررەق بوون.

تَحَمَّسَ الأمر وغيره: کارەکە قورس بوو ئاڵۆزاو حەلکردنی زەحمەت بوو.

تَحَمَّسَ فلان: فلاّنکەس پەنای بردو داوای کۆمەکی کرد.

تَحَمَّسَ فلان للأمر: فلاّنکەس بۆکارەکە امادە باشی‌و سوربوونی خۆی هەیە بۆ ئەنجامدانی‌و حەزی لێیەو کەسانی دیکەش بانگەوازی دەکا بۆ ئەنجامدانی.

الْحَمَاسُ والحماسَةُ: ئازایەتی‌و سوربوون لەسەر شت ە داکۆکی کردن ە بەرەنگاربوونەوە.

اَلْحُمْسَةُ: حەرامبوون.

الْحَمَسَةُ: گیاندارێکی ناو دەریایە لە پێڕی سولەحفاتەکانە.

اَلْحَمِيسُ: تەندور (ك: أحماس).

الْحَمِيسَةُ: مێینەی (الْحُمَيس) ە تاوە: کەشتی تێدا سوور دەکرێتەوە ە گۆشتی تازەو پێگەیشتوو.

حَمَشَ الناسَ حَمْشاً: خەڵکەکەی کۆکردەوە.

حَمَشَ فلاناً حَمْشاً وحَمْشَةً: رقی هەڵساندو تورەی کرد.

حَمَّشَ القومَ: بەرق‌و تورەییەوە خەڵکەکەی پێش خۆی دان.

حَمِشَ الرجلُ حَمَشاً: پیاوەکە قاچی باریك بوون ە دەگوترێ: (حَمِش عظم ساقه وحَمِشَ الوتر).

حَمِشَت اللثة: پوکەکە گۆشتن نییە ە یان تەنك‌و جوانە.

حَمِشَ فلان حَمَشاً: فلاّنكەس رقی هەڵساو توڕە بوو.
حَمِشَ الشَرُّ: شەڕەکە پەرەی ساندو گەرم بوو.
حَمُشَتْ قوائم الدابة: قاچی حەیوانەکە باریك بوو ٥ هەروا دەگوترێ: (حَمُشَتْ ساقە وحَمُشَ الوتر).
أحْمَشَ النارُ: ئاگرەکەی هەڵگیرساندو داری پێوەنان‌و خۆشی کرد.
أحْمَشَ الشحْمَ ونحوه: بەئاگر بەزەکەی تواندەوە خەریك بوو بسوتێ.
أحْمَشَ فلاناً: بەمانا (حَمَشَهُ) دێ.
أحْمَشَ الشرَّ: شەڕەکەی هەڵگیرساند.
أحْمَشَ القومَ: قەومەکەی هەڵنا بۆ شەڕکردن.
حَمَّشَ الشحم والنار: بەمانا (أحْمَشَ) دێ.
حَمَّشَ فلاناً: بەمانا (حَمَشَهُ) دێ.
حَمَّشَ الناسَ وغيرهم: بەمانا (أحْمَشَهُمْ) دێ.
تَحَمَّشَ: بۆ موطاوعەی (حَمَشَهُ) دێ.
تَحَمَّشَ فلان: فلاّنكەس رقی هەڵسا.
تَحَمَّشَ بنوفلان لفلان: هۆزی فلان لەسەر فلاّنكەسیان کردەوە.
اسْتَحْمَشَ: رقی هەڵسا ٥ دەشگوترێ (اسْتَحْمَشَ عليه غَضَباً)
حَمَصَ الوَرَمُ حمصاً وحموصاً: هاوساویەکە فش بۆوە.
حَمَصَ الجُرحُ: برینەکە هاوساوییەکەی نیشتەوە.
حَمَصَتِ الأرجُوحةُ: جۆلانەکە لەهاتوچۆ وەستایەوە.
حَمَصَ الغلامُ: منداڵەکە بۆ خۆی چووە سەر جۆلانەکەو لێ نیشت بەبێ ئەوەی کەسێك یارمەتی بدا.
حَمَصَ العرق عن الجسم: ئارەق بەجەستەیەوە نەما.
حَمَصَ الدواءُ الجُرحَ: دەرمانەکە برینەکەی ساڕێژکرد.
حَمَصَ القذاة: پوشکەکەی لەچاو دەرهێنا بەهێدی.
حَمَّصَ: لەکاتی نیوەڕۆدا ئاسكی نێچیر کرد.
حَمَّصَ الحَبَّ: دانەوێڵەکەی سور کردەوە.
إنْحَمَصَ الوَرَم: هاوساوییەکەی نیشتەوە.
إنْحَمَصَ الجرحُ: برینەکە هاوساوی نەما.
إنْحَمَصَ الانسان أو الحيوان: ئادەمیزادەکە یان حەیوانەکە کزبوو گۆشتی پێوەنەما.
انْحَمَصَت الجرادة: کوللە گەلای درەختی سەلی خواردو سوور هەڵگەڕا.
تَحَمَّصَ اللَّحمُ: گۆشتەکە وشك بۆوە ئاوی پێوە نەما چرچ بوو.
اَلحِمَّصُ والحِمِصُ: نۆك.
الحِمَّصان: نۆك فرۆش.
اَلمِحْمَصَةُ: ئامێری شت سورکردنەوە.
حَمَضت الماشيةُ: ئاژەڵەکە شتی مزرو ترشی خوارد.
حَمُضَ عنه: حەزی لە خواردنی نەبوو ٥ (حَمِضَ به) حەزی لەخواردنی بوو.
حَمُضَ اللَّبَنُ والفاكهةُ حموضةً: شیرەکە یان میوەکە ترش بوو.

أَحْمَضَ المكانُ: ئەو شوێنە شتی ترش (لەوەڕی) مزرو ترشی لێبوو.

أَحْمَضَ القومُ: هۆزەکە لەناو خۆیاندا قسەی خۆش و پێکەنین ئامێزیان بۆیەکتر کردو درێژەیان پێ دا.

أَحْمَضَ الماشيةَ: خۆراکی ترشی دەرخواردی ئاژەڵەکان دا.

أَحْمَضَ الشَّيْءَ: شتەکەی ترش کرد.

حَمَضَ فلانٌ في الشَّيْءِ: فلانکەس لەشتەکەی کەم کردەوە.

حَمَضَ الشَّيْءَ: واتە: (أَحْمَضَهُ).

حَمَضَ الصورةَ: وێنەکەی خستە ناو حەوزی ترشەڵۆکەوە، بۆ ئەوەی وێنەکە بەروونی دەرکەوێ.

تَحَمَّضَ الراعي: شوانەکە ئاژەڵەکانی لە لەوەڕگای شیرینەوە گواستەوە بۆ لەوەڕگای ترش.

تَحَمَّضَ فلانٌ: فلانکەس لە حاڵێکەوە چووە حاڵێکی ترەوە.

اسْتَحْمَضَ اللَّبَنُ: شیرەکە درەنگ مەیی.

الحامِضُ: هەر خواردنێك تیژو ترش بێ زمان بگەزێ، وەکوو سرکەو ماستی ترش.

الحُمَاضُ: حاڵەتێکە لە جەستەدا ماددە ترشەکان زیاددەکەن و قەلەویات کەم دەبنەوە.

الْحَمْضُ: هەر ڕوەك و گیاو گژێك ترش یا سوێربێ قەدی هەبێ و زۆر ڕەگی دانەکوتابێ ٥ ئەم جۆرە خۆراکە بۆ ئاژەڵ وەکوو میوە وایە بۆ ئادەمیزاد، (ك: حُمُوضٌ)٥ ٥ دەگوترێ: (فلوا دحمض ونفس حمضة).

الْحَمْضِيُّ: ئەوەی پاڵ ترشی دەدرێ ٥ دەگوترێ: (أرض حمضية)، (معدة حمضية).

الحُمَّاض: گیاو گژی ترش تام.

الْحَمِيضُ: شوێنێك کە زۆر لەوەڕی ترش تامی تێدابێ بۆ ئاژەڵ ٥ (هو حميض) کۆیەکەی (حُمُضٌ)، (هي حميضة) کۆیەکەی (حمائض).

الْمَحْمَضُ وَالْمُحْمَضُ: لەوەرگایەك زۆری لەوەڕی ترش تێدابێ

حَمَطَ الكَرْمَ: درەختێکی لەنزیك میوەکە ڕواند بۆ ئەوەی سێبەر لەمێوەکە بکا.

الحَمَاطُ: درەختێکە دەشوبهێتە درەختی هەنجیر مارحەز دەکا تێیدا ژیان بەسەر بەرێ ٥ دەرەختی هەنجیرە کێویلە ٥ (شيطان الحَمَاطَ) جۆرێکە لەمار حەزی لەوەیە لە سێبەری ئەو درەختەدا بگوزەرێنێ.

الحَمَاطَةُ: تاکی (الْحَمَاط) ٥ چوزانەوەیەکە لە قوڕگدایە.

حَمِقَ فلان حَمَقاً: ڕیشی تەنك بوو ٥ عەقڵی سوك بوو، (هو أحمق وهي حمقاء) (ك: حُمْقٌ).

حَمُقَ حَمْقاً وحَمَاقَةً: عەقڵی کەم بوو ٥ کرداری ئەحمەقی ئەنجام دان.

حَمُقَ السوقُ: بازاڕ وەستاو کڕین و فرۆشتن کەم بوو.

أَحْمَقَ: منداڵێکی ئەحمەقی بوو.

أَحْمَقَ بە: بەئەحمەق ناوی برد، ڕەوشتی ئەحمەقی پاڵدا.

أَحْمَقَ فلاناً: بەئەحمەق فلانکەسی هاتە بەرچاو.

حَامَقَهُ: لەئەحمەقیدا هاوبەشی کرد.

حُمْقَـةُ: نیسبەتی دا بۆ ئەحمەق و بەئەحمەقی لەقەڵەمدا ٥ وەکوو ئەحمەق مامەڵەی لەگەڵ کرد.

اِنْحَمَقَ: بەمانا (حَمُقَ) دێ ٥ بەبێ لێ ود بوونەوە ملی نا.

اِنْحَمَقَ الثوبُ: کراسەکەی ڕزی.

تَحَامَقَ: لافی ئەحمەقیی لێدا.

تَحَمَّقَ: بەزۆرە ملی ڕەوشتی ئەحمەقی بەسەر خۆیدا هێنا.

اسْتَحْمَقَ: بەمانا (حَمُقَ) دێ.

اسْتَحْمَقَ فلاناً: ئەحمەقیی فێری فلان کرد، ڕەوشتی ناپیاوانەی لەلا شیرین کرد.

الأُحموقـةُ: ئەو ڕەوشتانەی لەیەکێک دیاری دەدەن و بەرەوشتی ئەحمەقانە پێناسە دەکرێن.

الأَحْمَـقُ: ئەو کەسەیە زۆر ڕەوشتی ئەحمەقی لێ ڕوبدەن.

الحُمَاقُ والحُمَـاقُ: ئاولە کە لەنادەمیزاد دێ و بەجەستەدا بلاو دەبێتەوە.

الحَمْقَـاءُ: مێینەی (الأحمـق)ە ٥ (والبَقْلَـةُ الحَمْقَاءُ): پێکولّ.

الحُموقَـةُ: ئەو کەسەیە لەئەحمەقی دا گەییشتێتە ئەوپەڕی.

المِحْمَـاقُ: ئەو ئافرەتەیە هەر منداڵی ئەحمەقی ببن، (ك: مَحَامِق)ە.

الْمُحِقَّات الليالي: ئەو شەوانەیە هەمیشە مانگیان تێدا هەڵبێ.

حَمَكَ الـدليل حَمْكـاً: بەجوانی ڕێبوارانی شارەزایی کردن.

الحَمَـكُ: ئەو شارەزایانەن کە لەسارادا ڕەهنومایی خەڵکی نەشارەزا دەکەن ٥ هەروا ناوە بۆ شتی بچکۆلە لەهەر ڕەگەزێك بێ ٥ بنەمای شت و سروشتی.

حَمَلَت المرأةُ: ئافرەتەکە زارۆکی لەسکی کەوت.

حملت المرأة جنينها وبه: ئافرەتەکە حامیلە بوو ٥ دەگوترێ: (هي حامل وحاملة).

حَمَلَت الشجرةُ: درەختەکە میوەی گرت، میوەی دەرکرد.

حَمَلَ عليه في الحرب: هێرشی بۆ برد.

حَمَـلَ الحِمْـلَ علـى ظهـر الدابـة: بارەکەی خستە سەرپشتی ولاخەکە.

حَمَـلَ الشَّـيْءَ علـى الشَّـيْءِ: شتەکەی پەیوەست کرد بەو شتەوە.

حَمَلَ فلاناً على الامر: فلانکەسی هەڵنا بۆ کردنی ئەوکارە.

حَمَلَ عليه الحِقْـدَ: ڕق و کینەی بۆ لەدڵدا خواردەوە.

حَمَلَ الغضب: ڕقەکەی دەرخست.

حَمَلَ عليه ذنبه: تاوانەکەی خستە سەر.

حَمَلَ فلاناً: ولاغێکی سواری دا بەفلان بۆ ئەوەی سواری بێ.

أَحْمَلَتِ المرأةُ والناقةُ: ئافرەتەکە بۆ ئەوەی مێردی هەبێ مەمکەکانی شیریان تێهات ٥ حوشترەکە بۆ ئەوە کەڵ بگرێ شیری لێ پەیدا بوو ٥ زۆری سك‌و زا کردن.

أَحْمَلَ فلاناً الحِمْلَ: یارمەتی دا بۆ کۆڵ هەڵگرتنەکەی.

حَمَّلَهُ الشيءَ والأمر: داوای لێکرد ئەوە هەڵگرێ.

إحْتَمَلَ الأمرُ أن يكون هكذا: پیدەچێ کارەکە ئاوابێ.

إحْتَمَلَ ماكان منه: چاو پۆشی لێکردو لێی خۆش بوو.

احْتَمَلَ فلان الصنيعةَ: فلانکەس سوپاسگوزاری کردەوە کەی بوو.

احْتَمَلَ الغضبُ فلاناً: رق هەڵسان فلانکەسی والێکرد ئاگای لە خۆ نەمێنێ‌و نەزانێ چی بکا.

أُحْتُمِلَ: کە رقی هەڵسا سور بووە رەنگی گۆڕا.

تَحامَلَ على فلان: ستەمی لە فلانکەس کرد ٥ شتێکی وای داوا لێ کرد لە تاقەتیا نەبێ ئەنجامی بدا ٥ دەگوترێ: (تَحامَلْتُ على نفسي): ئەرکی قورسم خستە سەر نەفسم.

تحامل الشيْءَ وفيه وبه: داوای لێکرد ئەو کارە بکا وێڕای ناخۆشی‌و قورسی کارەکە.

تحامَلَ الزمانُ عن فلان: رۆژگار روی لەفلان وەرگێرا.

تَحامَلَ الرجلان الشَّيْءَ: دوو پیاوەکە بەنۆرە کۆڵەکەیان هەڵگرت‌و یارمەتی یەکتریان دا.

تَحَمَّلَ القومُ: هۆزەکە رەویان کرد.

تَحَمَّلَ فلان: فلانکەس خۆڕاگرو ورە بەرزو ئازا بوو.

تَحَمَّلَ الحَمالَةَ: کۆڵەکەی لەکۆڵێ دا.

تَحَمَّلَ الأمر: کارەکەی لەئەستۆگرت بەنارەحەتی چووە ژێری.

تَحَمَّلَ شهادةَ فلان: لەحیاتی فلانکەس شایەتی دا واتە شایەتییەکەی لێ وەرگرت‌و ئەمجار چو شایەتییەکەی دا.

إسْتَحْمَلَ البعيرُ وغيرُه: حوشترەکە یان ولاخەکە توانای بار هەڵگرتنی هەیە.

استحْمَلَ فلان: فلانکەس هەڵی گرت.

استحْمَلَ فلاناً: داوای لەفلانکەس کرد شتەکەی بۆ هەڵگرێ.

استحْمَلَ فلاناً نَفْسَهُ: هەموو کارو بارو پێداویستی خۆی خستە ئەستۆی فلانکەس خۆی.

الحامِلَةُ: مێینەی (الحامِل) ٥ زەنبیلەو بەچنەو قەرتاڵە کە ترێی تێدا هەڵدەگیرێ ٥ مەکوکی جوڵا

حاملة الطائرات: کەشتی گەورەی زەبەلاح کە لە دەریادا فڕۆکەی لەسەر دەنیشێتەوە هەروا زرێپۆش تۆپ‌و چەکی تریش هەڵدەگرێ ٥ لەناو دەریادا دەبێتە فڕۆکەخانەو سەباز خانە، (ك: حَوامِل).

الحوامِلُ: قاچ ٥ قاچەکان.

الحاملة من القدم والذراع: رەگەکانی قاچو دەستە.

الحَمَالُ: خوێنو غەرامە، کە کەسانی دیکە لەئەستۆی خۆیانی دەگرن.

الحُمَالَةُ: کرێی هەڵگرتنی کۆڵ.

الحَمالَةُ: ئەڵقەی شمشێرو شتی لەو جۆرە کە پێی هەڵدەواسرێ.

اَلْحَمْلُ: دەگوترێ: (فلان حَمْلٌ على أهله) فلانکەس بارە بەسەر خێزانەکەیەوە ئەگەر نەخۆشییەکەی کوشندە بێ ٥ زارۆك کە لەسکی دایکی دا بێ ٥ یان میوە کە بەدرەختەکەوە بێ ٥ کەژاوە ٥ ئەو حوشترەی کە کەژاوەکەی لێ بارکراوە، (ك: أحمال وحُمُول وحِمال).

الحِمْلُ: ئەوەی بەکۆڵ هەڵدەگیرێ ٥ کەژاوە ٥ ئەو حوشترەی کەژاوەکەی لێ باردەکرێ ٥ لەبەزاراوەی (ریاضیات)دا بریتییە لە قەبارەیەك یان قورساییەك کە هەڵدەگیرێ یان رادەکێشرێ بەهۆی ئامێرێکەوە.

اَلْحَمَلُ: بەرخۆلە، (ك: حُمْلانٌ وأحمالٌ) ٥ بورجێکە لەئاسمان لە بورجە بەهارییەکانە.

اَلْحُملاَن: ئەو وڵاخەیە دیارییەکانی لێ دەنرێ کە دەبرێن بۆ شوێنێکی تر ٥ کرێی حەماڵ.

الحِمْلَةُ والحُمْلَةُ: گواستنەوە لە شوێنێکەوە بۆ شوێنێکی تر.

اَلْحَمُولُ: پیاوی لەسەرخۆو هێمنو خۆڕاگرو پشودرێژ.

اَلْحَمِيلُ: منداڵی بێ نازو فرێدراو کە کەسانی دیکە هەڵی دەگرنەوەو بەخێوی دەکەن ٥ فڕێندراو کە لەوڵاتێکەوە دەبرێ بۆ وڵاتێکی تر ٥ غەریبو ئاوارە ٥ ئەو کەسەی پاڵ باوکی خۆی نەدرێ نەزانرێ باوکی کێیە ٥ ئەو پرژو پاڵەی لافاو هەڵی دەگرێ.

اَلْحَمِيلَةُ: مێینەی (الحميل) ٥ ئەڵقەی شمشێر، (ك: حَمَائِلُ) ٥ دەشگوترێ: (هو حميلة علينا) ئەو بارێکە لەسەر شانمان.

اَلْمَحْمِلُ: کەژاوە ٥ دووتای بار کە بەسەر پشتی وڵاخەکەوە بێ ٥ زەنبیلەو بەرچنە کە ترێی تێ دەکرێ، (ك: محامل)٥ ٥ دەگوترێ: (ما على فلان مَحْمِلٌ) فلانکەس پشتی پێ نابەسترێ، بتمانەی لەسەر نییە.

المحمول: بەلای مەنطیقیەکانەوە جێگای خەبەری نەحوییەکان دەگرێتەوە.

حَمْلَجَ الحَبْلَ: جەبلەکەی زۆر توند بادا.

اَلْحِمْلاَجُ: حەبلی گشت بادراو ٥ موشەدەمەی مزگەرو ئاسنگەر شاخی گاو ئاسك، (ك: حماليج).

حَمْلَقَ: چاوی کردنەوە ٥ زۆر بەوردی سەیری کرد.

حِمْلاَق العين وحِمْلَقُها: ئەو شوێنانەی کل رەشی دەکا لەچاو ٥ لە دیوی [illegible]ەکانی چاوەوە، (ك: حَمَاليق).

حَمَّ التنور ونحوه حَمّاً: تەندورەکەی هەڵگیرساند.
حَمَّ الماءَ ونحوه: ئاوەکەی گەرم کرد.
حَمَّ الشَحْمَ ونحوه: پیوەکەی تواندەوە.
حَمَّ الأمرُ فلاناً: کارەکە گرنگی دا بەفلان.
حَمَّ الماءُ ونحوه: ئاوەکە گەرم بوو.
حَمَّ الشَيْئَ: شتەکە رەش داگیرسا.
حَمَّتْ الجرةُ: دیزەکە سوتا ◊ (هو أحَمُّ وهي حَمّاءُ).
حُمَّ حُمَاماً: تای لێ هات.
حُمَّ الأمر: کارەکە جێبەجێ بوو (حُمَّ الشَيْئُ) نزیك بوو.
حُمَّ لفلان: بۆ فلانکەس وامەزندە کراوە.
أحَمَّتِ الأرضُ: لەرزو تا لەو وڵاتە بلاو بۆوە.
أحَمَّ الشَيْئُ: شتەکە نزیك بوو ئامادە بوو.
أحَمَّ الماءَ ونحوه: ئاوەکەی گەرم کرد.
أحَمَّ الطفلَ ونحوه: منداڵەکەی بەئاوی گەرم شت.
أحَمَّ الله فلاناً: خودا فلانکەسی توشی لەرزو تاکرد.
أحَمَّ الله كذا: خودا ئەوەی بڕیارداو ئەنجامی دا.
حَامَّ فلاناً: فلانکەسی نزیك کردەوە ◊ داوای لێکرد.
حَمَّمَت الأرضُ: گیاو گژەکە لەسەوزاییەوە بەرەو رەشی رۆیی.
حَمَّمَ الغُلامُ: کوڕەکە ریشی هات.
حَمَّمَ الفرخُ: بێچوە بەلەوەرەکە بەرو باڵی لێ روان.
حَمَّمَ الماءَ ونحوه: گەرمی کرد ◊ کوڵاندی.
حَمَّمَ الرجلَ: دەمو چاوی پیاوەکەی بەخەڵوز رەش کرد.
احْتَمَّ: گرنگی پێدا ◊ (احتمت عينه) چاوی بەبێ ئازار فرمێسکی رشتن.
احْتَمَّ لفلان: لەبەر فلانکەس رقی هەڵسا.
تَحَمَّمَ: رەش هەڵگیرسا.
اسْتَحِمَّ: چووە گەرماوەوە خۆی شت.
الحَامَّةُ: کەسانی تایبەتی لەخزمو کەسو کارو کوڕونەوە ◊ حوشتری باش.
الحَمَامُ: کۆتر.
الحِمَامُ: قەزاو قەدەری مردن.
الحُمَامُ: لەرزو تای هەموو ئاژەڵو وڵاغێك.
الحَمَامَةُ: تاکی (الحَمَام)◊ بۆ کوتری نێرو مێ بەکاردێ.
اَلْحَمَّ: بەزو پیوی تواوە ◊ پاشماوەی بەزو پیوی تواوە.
حَمُّ الظهيرة: توندی گەرمای نیوەڕۆ.
حَمُّ الشَيْئ: زوربەی شت ◊ جا هەر شتێك بێ.
اَلْحُمَمُ: خەڵوز ◊ خۆڵەمێش ◊ هەر شتێك بەئاگر سوتابێ ◊ تاکەکەی (حُمَمَةٌ).
اَلْحُمىٰ: نەخۆشییەکە جەستەی پێ گەرم دەبێو چەند جۆرێکی هەیە ◊ (تيفو، تيفوس، الدق، الصفراء، القرمزية).
اَلحمّامُ: ئەو شوێنەی خۆی لێ دەشۆی ◊ شوێنی خۆ لێ شتن.

اَلْحَمّـامِيّ: خـاوەنی گـەرماو ٥ نـاتری گەرماو.

اَلْحَمَّـةُ: هـەر سەرچـاوەیەك ئاوەكـەی گەرم بێ‌و لەزەوی هەڵقوڵێ، خـەڵك بە مەبەستی شیفاو چاكبوونەوە لـە نەخۆشی خـۆی لێ بشـۆن، (ك: حَـمٌّ وحِمامٌ).

اَلْحُمَّـةُ: تـا ٥ رەنگێـكە لـە نیـوان بـۆرو شیدا.

اَلْحِمَّةُ: مردن.

اَلْحَمِيمُ: پشكۆ ئـاگر ٥ گـەرمای نیـوەڕۆ ٥ بارانێـك دوای گـەرمای زۆر ببـارێ ٥ ئـاوی كوڵاتـو ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿لَّا يَذُوقُونَ فِيهَا بَـرْدًا وَلَـا شَـرَابًا إِلَّـا حَمِيمًـا وَغَسَّـاقًا﴾ ٥ هـەروا بـە نـارەقیش دەگـوترێ ٥ خزمێـك خۆشی بوێو خۆشی بوێ.

الحميمُ بالحاجـة: ئـەو كەسـەی كارەكـەی دەخرێتە ئەستۆ.

اَلْحَمِيمَةُ: مێینەی (الحميم)٥، ئاوی كوڵاتـو ٥ شیری گـەرم ٥ حوشـتری رەسـەن‌و چاك، (ك: حَمَائِم).

اَلْمِحَـمُّ: قاپێـكی بچـوكە لـە مـس‌و حەوجۆش‌و شتی وا دروست دەكرێ بـۆ ئاوتێـدا گـەرمكردن بـەكار دەهێندرێ.

اَلْمَحَمَّةُ: زەوییەكە لەرزو تای تێدا بڵاو بوبێتەوە.

طعام مَحَمَّةٌ: هەر كەسێك بیخوا تـای لێ دێ، (ك: مَحَامُّ).

اَلْمُسْتَحَمُّ: گەرماو.

اَلْيَحْمُـومُ: هەرشتێـك زۆر گـەرم بـێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَظِلٍّ مِّن يَحْمُومٍ لَّا بَارِدٍ وَلَا كَرِيمٍ﴾ ٥ شتی رەش لەهەر رەگەزو گەرایەك بێ ٥ دوكەڵی رەش‌و گـەرم ٥ جـۆرە كۆترێـكە بـەرورگی‌و ملی‌و سەری رەشە دەنـدەوك‌و قاچی زەرد، (ك: يحاميم).

نبـت يحمـوم: رووەكێـكی تێـر ئـاوە كـە لەسەوزییا رەش هەڵگەڕابێ.

اَلْحَمْنَـانُ: مـەیمونی بچكۆلە ٥ جۆرێـكە لەترێی طائیف رەشی مەیلەو سورە، بۆڵەكـەی گـەورەو دەنكـی نـاوی بچوك.

اَلْمَحْمَنَـةُ: زەوییەكـە مـەیمونی بچـوكی زۆربێ.

حَمَتِ الشَّمْسُ أو النـارُ حُمُـواً: گەرمییەكە پەرەی سەند.

حَمَـى المـريضَ: ئـەو شـتانەی زیـانی بـۆ نەخۆشەكە هەیە لێی قەدەغە كرد.

حَمَى الشَّيْءُ فلاناً حَمْياً وحِمايةً: ئەو شتەی لەفلانكـەس مـەنع كـردو لێـی دوور خستەوە.

حَمِيَتْ الشمسُ والنّـار والحديـد حمياً وحُمُـواً وحَمِيّاً: گەرم بوو.

حَمِي الوطيسُ: شەڕ گەرم بوو.

حَمِـيَ الفَـرَسُ: ئەسـپەكە لەشـی گـەرم داهات‌و عارەقی كرد.

حَمِيَ عليه: رقی لێ هەڵسا.

حَمِيَ من الشَّيْءَ حميةً: بێزی نەهات ئەو شتە ئەنجام بدا.

أَحْمَى الشَّيْءَ: شتەکەی گەرم کرد.

أَحْمَى المكان: شوێنەکەی وا لێ کرد پارێزراو بێ کەس نەتوانێ توخنی بکەوێ.

حامي عنه محاماة وحِمَاءً: داکۆکی لێ کرد.

حامي ضَيْفَهُ: پێشوازی گەرمی لە مێوانەکەی کرد.

احْتَمى في الحرب: لەشەڕدا خۆی پاراست ، خۆی پەنادا.

أَحْتَمى المريض عما يضره: نەخۆشەکە خۆی پاراست لەو شتانەی زیانی پێ دەگەیەنن.

احتمى من فلان: خۆی لەفلانکەس پاراست ، (وبِهِ) پەنای بۆ فلان برد.

تَحاماه: خۆی لێ پاراست.

الحامي من الابل: ئەو حوشترەیە لای خاوەنەکەی بمێنێتەوە تا دەجار سك دەکا، ئیتر ئەوکاتە حوشترەکە مەرەخەس دەکەن‌و هیچ بارو ئەرکی ناخەنە سەر، قورئان دەفەرموێ: ﴿مَا جَعَلَ اللّهُ مِن بَحِيرَةٍ وَلاَ سَآئِبَةٍ وَلاَ وَصِيلَةٍ وَلاَ حَامٍ﴾.

الحامية: مێینەی (الحامي)یە ، ئەو پیاوەی لەشەڕدا پارێزگاری هاوەڵەکانی دەدا ، کۆمەڵێك سەرباز کە پارێزگاری نەفەرێك یان شارێك دەکەن.

حما المرأةِ: باوکی یان مێردی ئافرەتەکە، هەروا خزم‌و کەس‌و کاری مێردی ژن.

حما الرجل: خەزوری پیاوەکە ، هەروا خزمی ژنەکە بەنیسبەت مێردەکەیەوە.

الحِمى: پاوان ئەو شوێنەی لەوەڕگایەو تایبەتە بە یەکێکەوە یان بەبنەماڵەیەکەوە ، شتی پارێزراو.

اَلْحَمَاةُ: مێینەی (اَلْحَمَا)یە ، ماسولکەی قاچ.

اَلْحُمَةُ: ژەهری جانەوەرێکی پێوە بدا ، یان بگەزێ ، چزوی دوپشك‌و زەرگەتەو ژەنگە سورەو ئەو شتانە.

حُمَّةُ البرد: جەنگەی سەرماو سۆڵ، (ك: حُمىً وحُمَات).

حَمْوُ الشمس: گەرمی خۆر.

حَمْوُ المرأة: خزمی ژن بەهۆی مێردەکەیەوە.

حَمْوُ الرجل: خزمی پیاو بەهۆی ژنەکەیەوە.

حُمُوَّةُ الأَلَمِ: ئەو پەڕی ئازارو ئەندێشە.

اَلْحِمْيَةُ: کەمخۆری ، کەمکردنەوە لەو خواردنانەی کە زیانبەخشن.

الْحَمِيُّ: نەخۆش کە خواردنی زیان بەخشی لێ قەدەغە کرابێ.

حَمِيًّا: بۆ هەموو شتێك هەرەتی هێزو تواناو توندو تیژییەتی بۆ گەنج هەرەتی لاوەتی هێزو توانای ، بۆ شەراب، کاتی هەڵچون‌و کفەکردنی ، یان هەرناوە بۆ خودی شەرابەکە.

اَلْحَمِيَّةُ: دەمارگیری ، قورئان دەفەرموێ: ﴿إِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ حَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ﴾ ، پارێزگاری لە ئایین‌و شەرەف‌و ناموس.

المحامي: پارێزەر كە لەدادگادا داكوكی لەیەكێ لە دوو كێشە كارەكان دەكا.

المُحاماة: پێشەی پارێزەریی.

اَلْمَحْمِيُّ: شیر.

تَحَمَّرَ: بەزوبانی حیمیەری قسەی كرد ٥ رەوشتی ناشیرین بوو.

حَنَأَ المكان حَنْئاً: شوێنەكە سەوز بوو گیاوو گژی وەخۆ كەوتو راساو تێك هالاّ.

حَنَّـأَ لِحْيَتَـهُ أو رأسـه: ریشی یـا سـەری بەخەنەرەنگ كرد.

الحِناءُ: درەختێـكە گـەلاّو قـەدی وەكـوو هــی هەناروایــە، گولێــكی ســپی دەردەكـا لـە شـێوەی هێشـوودا لـە گەلاكــەی خەنــەی ســور بەرهــەم دەهێندرێ ٥ تاكەكەی (حِناة)ە.

حَنِـبَ الفـرسُ حَنَبـاً: قاچی خـوار بـوون ٥ نێوان قاچەكانی پان بوو (هو أحنـب وهي حَنباءُ)، (ك: حُنُبّ).

حَنَّبَ الفرسُ: بەمانا (حَنِبَ) دێ.

حَنَّـبَ الكِـبرُ فلانـاً: پـیری فلاّنكەسـی چۆماندۆتەوە پشتی كۆم بۆتەوە.

تَحَنَّبَ: پشتی كـۆم بـۆوە (تَحَنَّـبَ علیـه) بەزەیی پێدا هاتەوە.

حَنْبَلَ: لوبیـای خـوارد ٥ فـەروەی كـۆن‌و رزیوی لەبەركرد.

تَحَنْبَـلَ: سـەری تەقانـد ٥ چـووە سـەر رێبازی ئەحمەدی كوڕی حەنبەل.

الحُنَابِلُ: ژنی ئەستورو پتەو یان حـەبلی ئەستورو قایم.

اَلْحَنْبَلُ: كورتـە بـالاّی ورگ زل ٥ عـەباو فەروەی كۆن‌و رزیو.

اَلْحَنْبَلِـيُّ: ئـەو كەسـەی شـوێن رێبـازی ئەحمەدی كوڕی حەنبەل دەكەوێ.

الحانوت: دوكانی مەی فرۆشی ٥ دوكـانی بازرگانی، (ك: حوانیت).

اَلْحَنْتَفُ: كوللەی پاككراو بۆ چێشت لێنان.

اَلْحَنْتُــوف: ئــەو كەســەی ریشــی هەڵدەكەندرێ.

اَلْحُنْتُمُ: هەموو رەش‌و سەوزێـك ٥ سوالّەتی رەش ٥ جەرڕەی سـەوز ٥ هـەوری رەش ٥ درەختی حەنظەل، (ك: حناتم)ە.

حَنَثَ في يمينه: لە سوێند خواردنەكەیدا راستی نەكرد (سوێندی بەدرۆی خوارد).

حَنَثَ: لەحەق لایداو شتی بـاطل‌و پوچـی پەیڕەو كرد.

أحْنَثَهُ: وای لێ كرد سوێندی لێ بكەوێ.

حَنَّثَهُ: سوێندی لێ خست.

تَحَنَّثَ: خـودا پەرسـتی كـرد ٥ كارێـكی كرد تاوانی سوێندی لێ نەكەوێ.

اَلْحِنْــثُ: تــاوان ٥ قورئــان دەفــەرموێ: ﴿وَكَــانُوا يُصِــرُّونَ عَلَــى الْحِنــثِ الْعَظِيمِ﴾ ٥ هاوەڵدانان بۆ خودا.

اَلْحُمانِثُ: تاوانكار ٥ شوێنی تاوان.

حَنَجَتْ له حَاجَةٌ حَنْجاً: كارێـكی بـۆ هاتـە پێشەوە.

حَنَجَ الشَّيْئَ: شـتەكەی لادا لـەرێبازی خـۆی ٥ (حَـنَجَ الْحَبْـلَ) گوریسـەكەی تونـدكرد گشتی بادا بەتەواوی گرژی كرد.

حَنِجَ كلامَهُ: قسەكەی خۆی گۆڕی.

أَحْنَجَ الشَّيْئَ: شتەكەی لا دا.

أَحْـنَجَ فُـلان: فلانكـەس سـەيری دواخۆيەوە كـرد سـەری و سنگی وەر سوڕاند بۆ ئاوڕدانەوەكەی.

إِحْتَنَجَ الشَّيْئُ: بەمانا (أَحْنَجَ) دێ.

حَنْجَـرَت عَيْنُـهُ: چـاوی قـوڵ بـون ٥ بەقولاچون.

حَنْجَرَ الحيوانَ: ئاژەڵەكەی سەربڕی.

اَلْحَنْجَرةُ: گـەرو ٥ بـۆری هەناسـەدان لـە ئاستی مل.

اَلْحَنْجُورُ: بەمانا (اَلْحَنْجَرَةُ) دێ ٥ سـندوقی بـاوە ـلی بچـوك ٥ شوشـەی عـەترو شتی لەوجۆرە.

اَلْحُنَاجِلُ: كورتە بالای تێكسمڕاو.

اَلْحِنْجِـلُ مـن النسـاء: ئـافرەتی كەتـەی ناشیرین و دەمەوەر، (ك: حَنَاجِلُ).

اَلْحُنْـدُرَةُ: گلێنـەی چـاو، دەگـوترێ: (هـو علی حندرة عينيه).

اَلْحُنْدُورةُ: بەمانا (الحُنْدُرَةُ) دێ.

تَحَنْـدَسَ الرجـلُ: زەعیـف بـوو كـەوت ٥ (تحندس الليلُ) شەوەكە تاریك بوو.

اَلحِنْدِسُ: تاریكی شەو ٥ شەوی زۆر تاریك، (ك: حَنادِس)٥.

اَلْحَنادِسُ: سێ شـەوی كۆتـایی مـانگن (٢٨ — ٢٩ — ٣٠).

اَلْحَنْـدَقوقُ: پیـاوی درێـژی شـل و شـێواو ٥ پیاوی نەحمـەق ٥ گیاییەكـە سالانەیە لەكێوو دەشت دەڕوێ و [illegible] باشە

بۆ ولاخ و ئـاژەڵ ٥ ناوێـكی تـری هەیـە پێی دەڵێن: (الدُّرَق).

حَنَذَ الحَرُّ حَنْذاً: گەرما تاوی ساند.

حَنَذَ لە: ئـاوی كـەم كـردەوەو شـەرابی زۆر كرد.

حَنَذَ العِجْلَ وخيره حَنْذاً وتَحْنَاذاً: سووری كردەوە ٥ گۆلكەڵەكـەی سـوركردەوە بـەم جـۆرە بیخاتـە نـاو ئـاگرەوە، یـان بیخاتـە نـاو شتێكەوە بەئاگر گەرم بوبێ.

حَنَـذَ الشـمسُ الشَّـيْئَ: خـۆر شـتەكەی سوتاندو برژاند.

حَنَـذَ الفَـرَسَ حَنْـذاً: بـازی بـە ئەسـپەكە داو چـەند مەودایـەكی پـێ بـڕی ٥ ئـەمجار لەبـــەر خۆرەتـــاو جلێـــكی بەئەسپەكەداداو بۆ ئەوەی عەرەق بكا.

اسْـتَحْنَذَ: لەبـەر خۆرەتـاو راكشـاو بەتانی و لێفەی بەخۆی دادا بۆ ئەوە عەرەق بكاتەوە.

حَنَاذ: ناوێـكی خۆرە.

اَلحُنْذَةُ: گەرمایی توندو بەهێز.

اَلحِنْـذِيان: ئـادەمیزادی جنێـو فرۆشـی زمان پیس.

اَلْحَنيـذُ: ئـاوی گـەرم ٥ گۆشـتی بـرژاو ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿فَمَـا لَبِـثَ أَن جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِيذٍ﴾.

حَنَـرَ الحـنيرةَ حَنْـراً: تاقـە كەوانەییەكـەی دروست كرد ٥ قەوسی بێ ژێی دروست كـرد ٥ ئـامێری خاوكردنـەوەی لۆكـەی دروسـتكرد ٥ هـەروا (حَنْـر) نـاوە بـۆ هەرشتێـك كەم بێتەوە.

حَنِسَ حَنَساً: لەناو جەنگەی گۆڕەپانی جەنگدا ڕاوەستاو سەنگەری بەرنەدا.

الحُنُسُ: ئەوکەسانەی زۆر خۆلەماڵی حەرامو کاری نابەجێ دەپارێزن.

الحَونَسُ: کەسێك کەس نەتوانێ پڕ بەچاو سەیری بکاو کەس نەتوانێ ستەمی لێ بکا ٥ ئەگەر لەشوێنی خۆی جولا کەس نەوێرێ لەهەڵوێستی خۆیو وەیگێڕێ.

حَنَشَهُ (الحَنُشُ) حنشاً: پێوەی دا گەستی.

حَنَشَهُ: لێی خوڕی دەری کرد ٥ دەگوترێ: (حَنَشَ الصیدَ) نێچیرەکەی ڕاوکرد.

حَنَشَ فلاناً: فلانکەسی هەڵخەڵەتاند.

حُنِشَ: لەحەسەبو نەسەبی کەم کردەوە.

أحْنَشَهُ عن الأمر: پەلەی لێ کرد.

الحَنَشُ: ماری گەورەی ڕەش ٥ ڕەشماری گەورە کە ژەهراوی نەبێ ٥ هەروا پیرۆیەك سەری لەسەری مار بچێ.

المِحْنَشُ: کەسێك زۆر کاسب بێو هەمیشە لەهەوڵی کاسبی ماڵ کۆکردنەوەدا بێ.

حَنَطَ الزرعُ حَنُوطا: کشتوکاڵەکە پێگەیی.

حَنَطَ فلان: هەناسەی قوڵی هەڵکێشا.

حَنَطَ الادِیمُ: پێستەکە سور بوو (هو حانِطٌ).

حَنِطَ الرجلُ حنطا: پیاوەکە ڕیشی گەورە بوو پڕبوو، (هو أحنط).

أحْنَطَ الزَّرْعَ ونحوه: بەمانا (حَنَطَ) دێ.

أحْنَطَ المَیِّتَ: مردووەکەی تەحنیط کرد ٥ بۆنی خۆشی بەمردووەکە کرد.

حَنَّطَ المیتَ: بەمانا (أحْنَطَهُ) دێ.

تَحَنَّطَ مِن الحِنطة: گەنمی خوارد.

اسْتَحْنَطَ فلان: فلانکەس پەلاماری مردنی داو دونیای بەلاوە هیچو پوچ بوو.

الحَانِطُ: بەروبوومی درەختی غەضا ٥ خاوەن گەنم ٥ کەسێك گەنمی زۆر هەبێ ٥ (رجل حانِط) پیاوێکە کشتوکاڵەکەی کاتی دروێنەی هاتووە ٥ (أحمر حانط) سورێکی مەیلەو ڕەش.

الحِناطُ: هەر بۆنێکی خۆش تێکەڵ بکرێ بۆ کفنو جەستەی مردوو وەکوو (میسكو صەندەلو عەنبەرو کافور..)

الحِناطَةُ: پیشەی عەلافی (گەنمو جۆ فرۆشی).

الحِنطَةُ: گەنم، (ك: حِنَطَ).

الحِنطِيُّ: ئەو کەسەی زۆر گەنم دەخوا ٥ کەسێك گەنم ڕەنگ بێ.

الحَنّاطُ: گەنم فرۆش ٥ ئەو کەسەی مردو تەحنیط دەکا.

الحَنُوطَ: بەمانا (الحِناطُ) دێ.

الحَنُوطِيُّ: ئەو کەسەیە کەرەسەی تەحنیط کردنی مردو دەفرۆشێ ٥ هەروا ئەو کەسەی هەڵدەستێ بەکفنو دفنکردنی مردوو.

التَحْنيطُ: بریتییە لە هێشتنەوەی جەستەی مردوو لەسەر حاڵەتی خۆ بەوە لە مادەی نەرمو پێستو پەردەکان بپارێزرێو ناوسکی بەمادەی تایبەتی پاك بکرێتەوە.

حَنظَلَت الشجرةُ: درەختەکە میوەی تاڵە وەکوو کاڵەکە مارانە.

الحَنْظَلُ: ڕەوەکێکە بەسەر زەویدا بڵاو دەبێتەوەو پەل دەهاوێ ٥ بەرەکەی لە قەبارەی ڕەنگی پرتەقاڵ دایە، ناوکەکەی زۆر زۆر تاڵە.

حَنَفَ عن الشَّيْءَ حَنفاً: لەشتەکە لایدا.

حَنِفَ الرجلُ حَنَفاً: قاچی خوار بوون ڕویان لەناوەوە کرد ٥ دەگوترێ: (حَنِفَتْ رِجْلُهُ) (هو أَحْنَفُ)، (يد حَنفَاءُ)، (ك: حُنفٌ).

حَنَّفَهُ: وای لێکرد قاچی خوارو فەیزەن بن ٥ دەگوترێ: (ضَرَبت فلاناً علي رجله فحَنَّفْتُهَا)، (هو أحنف وهي حَنفَاءُ).

تَحَنَّفَ: وازی لەبتپەرستی هێناو موسوڵمان بوو دەستیکرد بەخودا پەرستی ٥ چووە سەر ڕێبازی ئەبو حەنیفە.

تَحَنَّفَ الى الشَّيْئِ: مەیلی بۆ لای ئەو شتە بوو ٥ ڕووی لەو کرد.

الحَنْفَاءُ: کەوان ٥ موس ٥ دەعبای حیربای ٥ ئافرەتی کەنیزەك دەمێ تەمبەڵو دەمێ بەنیشات ٥ سولەحفاتی ناو (کیسەڵی ئاوی) ٥ ماسییەکی دەریاییە ناوی (أُحُوم)ە.

الحَنَفِيُّ: [illegible] حەنیفە.

اَلْحَنيفُ: ئەو کەسەیە لەشەڕ لایدابێ بۆ کاری خێرو باش ٥ ئەو کەسەی لەسەر ئایینی ئیسلام بێو لێی لانەدا ٥ ئەو کەسەی حەجی ماڵی خودای کردبێ، (ك: حنفاء).

الحنفاء: پێرێکی عەرەبی پێش هاتنی ئیسلام بوون لە ناخەوە دژی بتپەرستی بوون یەکێ لەوانە (ئومەییەی کوڕی ئەبی الصلت) بووە ٥ یا ئەوانەی لەسەر ئایینی حەزرەتی ئیبراهیم ماونەوە ٥ حەجیان کردووەو دابو نەرێتی خەتەنە کردنیان ئەنجام داوە بتپەرستییان نەکردووە.

الحنيفية: نەتەوەی ئیسلام دەگوترێ: (ملة حنيفية) ٥ جۆرێکە لە شمشێر کە نیسبەت دەدرێن بۆلای ئەحنەفی کوڕی قەیس، چونکە ئەو یەکەم کەس بووە لەناو عەرەبدا شمشێری داهێنا.

حَنِقَ عليه حَنَقاً: ڕقی لێ هەڵسا ٥ (هو حَنِقٌ وحنيق).

أَحْنَقَ: بەمانا ڕق لێبوونی بەردەوامە.

احْنَقَ الصُّلْبُ: پشتی نووسا بەسکیەوە.

أَحْنَقَ السنامُ: دوگی حوشترەکە لەڕو لاواز بوو ٥ بەمانا قەڵەو بوونی دوگیش دێ واتە: دومانای دژبەیەکی هەیە.

أَحْنَقَ الزرعُ: کشتوکاڵەکە بڵاو بۆوە.

أَحْنَقَ فلاناً: رقی فلانکەسی هەڵساند، (هو مُحْنَقٌ وحنیق).

اَلْحَنِقُ: قەڵەو، (ك: حُنُقٌ).

حَنَكَت اَلأُمُّ الصَّبِيَّ حَنْكاً: دایکەکە مەلاشووی منداڵەکەی هەڵدایەوە.

حَنَكَ فلان الدابةَ: فلانکەس ولاغەکەی لغاوکرد.

حنك التجارب الرجلَ حَنْكاً وحَنَكاً: ئەزمونو تەجرەبە ئەو پیاوەیان قاڵ کردو لەبۆتەیان دا.

حَنَكَ الشَّيْءَ: لەشتەکە حاڵی بوو ٥ شتەکەی پتەو کرد.

أَحْنَكَتْهُ التجاربُ: ئەزمونو تەجرەبە لەبۆتەیان داوە.

احْنَكَ فلاناً عن الأمر: فلانکەسی لەکارەکە گێڕایەوە.

حَنَّكت الأم الصَّبِيَّ: بەمانا (حنكته) دێ.

حَنَّكَ فلان الدَّابَّةَ: دارێکی خستە ژێر مەلاشوی سەروی بۆ چارە سەری نەخۆشیو خوێنی لێهێنا.

حَنَّكَت السِنُّ والتجاربُ فلاناً: تەمەنو ئەزمون فلانکەسی قاڵ کرد.

إحتَنَكَ الدابَّةَ: پەتی لە لغاوی ولاخەکردو رایکێشا بە حەبلەکە.

احْتَنَكَ التجاربُ الجلَ: بەمانا(حنكَتْهُ)دێ.

احتَنَكَ الرجُلُ: پیاوەکە بوو بەحەکیمو داناو پیاوی خاوەن ئەزمون.

احْتَنَكَ الشَّيْءَ: شتەکەی لەبێخ دەرهێنا.

احْتَنَكَ فلاناً: بەسەر فلانکەسدا زاڵ بوو وە[illegible]

﴿لأَحْتَنِكَنَّ ذُرِّيَّتَهُ إِلاَّ قَلِيلاً﴾.

اسْتَحْنَكَ: خواردنی زۆر بوو دوای ئەوەی کەمی دەخوارد.

إسْتَحْنَك الشجرُ: درەختەکە بەڕەگو ریشەوە هەڵکەندرا.

اَلْحانِكُ: رەش.

الحِنَاكُ: ئەو دەزوەی ئەوپەتەی دەمی ولاخی پێ دەبەسترێ.

اَلْحَنَكُ: مەلاشو ٥ دەندوکی باڵندە ٥ کۆمەڵە رێبوارێك لا بدەنە شارێكو ماوەیی تێیدا بمێننەوە، (ك: أحناك)٥.

اَلْحُنْكُ: ئەزمونو تێگەیشتن لەکاروبار.

الحُنُكُ: پیاوی ئاقڵو لێزانو خاوەن ئەزمونو قاڵبوو.

الحُنْكَةُ: بەمانا (اَلْحُنْكُ) دێ.

اَلْحَنِيكُ: پیرەمێردی خاوەن ئەزمون ٥ ئادەمیزادی زۆر خۆر.

اَلْمِحْنَكُ: بەمانا (اَلْحِنَاك) دێ.

حَنْكَلَ في المشي: لەرۆیشتندا تەمبەڵی کردو هەنگاوی قورسی هاویشتن.

اَلْحُنْكُلُ: کورتە بالا ٥ ئادەمیزادی وشكو روگرژ ٥ پیاوی خوێڕیو بێ ئەمەك، (ك: حناكل)٥.

اَلْحَنْكَلَةُ من النساء: ئافرەتی ناشیرینی قولەڕەش ٥ ئافرەتی وشك تەبیاتو مڕو مۆچ، (ك: حَناكِلُ).

حَنَّ حنيناً: ناڵاندی ٥ کورکاندی ٥ باڕاندی ٥ بۆڕاندی ٥ دەگوترێ: (حَنَّت الناقةُ): حوشترەکە قوڕاندی بۆ بێچووەکەی.

حَنَّت الرياحُ: رەشەباكە دەنگی لێ هات وەکوو دەنگی حوشتر دەرچوو.
حَنَّت القوسُ: کەوانەکە دەنگی لێهات لەکاتی هاویشتندا.
حَنَّ العودُ: عودو کەمانەکە بەهۆی پەنجە لێدانەوە دەنگی لێوەهات.
حَنَّ الرجل: پیاوەکە هاواری کرد یا لەخۆشییا یا لەتاو ئازار.
حَنَّ اليه: ئارەزوی دیداری کرد.
حَنَّ عليه: بەزەیی پێدا هاتەوە.
أحَنَّ فلان القوسَ: فلانکەس وای کرد کەوانەکە دەنگی لێبێ.
حَنَّنَ الشَّجرُ: درەختەکە گوڵوکی دەرکرد.
تحانَّ قوم: ئەو نەتەوە هەندێکیان ئارەزوی دیدەنی یەکتر دەکەن.
تَحَنَّنَ عليه: بەزەیی پێدا هاتەوە.
استَحَنَّ الى الشَّيْئ: حەزی لەو شتەکرد.
استحنَّ الشوقُ فلاناً: سۆزو خۆشەویستی فلانکەسی خستە کەیف خۆشیو هەڵپەرکێوە.
التَّحْنَانُ: شەوقو ئارەزۆی زۆر.
الحانّة: حوشتر ٥ دەگوترێ: (ماله حانّة ولا آنة) نەحوشتری هەیە نەمەڕ.
اَلْحَنَانُ: دڵنەرمی ٥ ڕەحمەتو بەزەیی ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَحَنَانًا مِّن لَّدُنَّا وَزَكَاةً وَكَانَ تَقِيًّا﴾.
اَلْحَنَّانُ: خاوەن ڕەحمو بەزەیی ٥ صیفەتێکە لە سیفەتەکانی خودا ٥ کەسێك جاکە لەگەڵ کەسێك بکا کە ئەو روی لێ وەرگێرابێ ٥ تیر بەناو پەنجەکانتا هەڵیسوڕێنی دەنگی لێوەبێ ٥ ڕێگەی ڕاست.
اَلْحَنَّالَةُ: ئافرەتێك سۆزی هەڵسێ بۆ دیتنی منداڵەکەی یان یادی مێردە کۆنەکەی بکاتەوەو بۆی بکورکێنێ.
اَلْحَنَّةُ: (حَنَّة الرجل) ژنی پیاو هاوسەری پیاو ٥ (حَنَّة البعير) بۆڕەبۆڕی حوشتر.
اَلْحِنَّةُ: دڵنەرمی.
اَلْحَنُونُ: ئەو بێوەژنەی لەبەر خاتری بەخێوکردنی منداڵە وردیلەکانی شودەکا بە پیاوێکی تر بۆ ئەوەی ژێواریان دابین بکا ٥ ڕەشەبایەك لورەی بێ وەکوو دەنگی حوشتر.
اَلْحَنِينُ: حەزو ئارەزۆ.
حَنَا عليه حُنُواً: سۆزی بۆی هەبوو ٥ (حنت المرأة على ولدها) بێوەژنەکە لەبەر خاتری منداڵەکانی شوی نەکردەوەو بەبێوەژن کۆشی دوای مردنی مێردەکەی منداڵەکانی پەروەردە کردن.
حَنَا الشَّيْئ: شتەکەی دولا هێنایەوە.
حَنَى العود وغَيْرَهُ حَنياً وحِنايةً: خواری کردەوە ٥ توێکڵەکەی لێ کردەوە.
حَنَى يد الرجل: دەستی فلانکەسی چەماندەوە.
حنى القوسَ: کەوانەکەی دروست کرد.
أحنى عليه: بەمانا (حنا) دێ.
الحَنَ: کۆمایەوە.
تَحَنَّىَ: بەمانا (إلحَن) هاتووە.

تَحَنىً على فلان: سۆزو خۆشەویستی بۆ فلانکەس دەرخست.

الأحنى: پشت کوڕ ٥ (هي حَنْواء).

الحانـاةُ: عەرەقخانـە ٥ شوێنی عـەرەق خواردنەوە (باڕ).

الحانَةُ: بەمانا (الْحَانَاة) دێ.

الحـانوت: بـەمانا (الحانـاة) دێ ٥ دوکـانی مەیفرۆشی.

الحانيـةُ: بـەمانا (الحانـاة) دێ ٥ حوشـترو رەشـە ولاخ کـە ملیـان خـوار بکەنـەوە ٥ مێینـەی (اَلْحَانی)یە ٥ عەرەق.

الحَانِيُّ: خاوەنی حانوت.

الحِنْوُ: هەرشتێك خواربێو سوچو گۆشەی تێدابن.

الْحَنْواءُ مـن الغـنم: ئـەو مـەڕو بزنـەیـە ملـی خـوار بوبێتـەوە ٥ هـەروا بەحوشتری پشت کوڕ.

الْحَنِيَّـةُ: کـەوان ٥ کۆیەکـەی (حنایـا)یـە ٥ دەگـوترێ: (خرجـوا بالحنايا يبتغون الرمايا).

الحَوَانِي: درێژترین پەراسوو.

الْمَحْنِيَـةُ مـن الـوادي: لێـژایی‌و چالایی دۆڵ.

الْمُنْحَنَـى: لێـژایی دۆڵ یـان نزمـایی رێـگە.

حَابَ حوباً: تاوانبار بوو.

أحْوَابَ إحْوَاباً: هەڵخلیسکا بۆ ناو زلکاوی تاوان.

حَوَّبَ فلان: فلانکەس ماڵو سامانەکەی فەوتاو دوایی دەوڵەمەند بوو.

حَـوَّبَ بالابـل: حوشـترەکانی راونـان بـە (حَوْبِ حَوْب).

تَحَوَّبَ: وازی لەتاوان هێنا ٥ دەستی کرد بەخوداپەرسـتی بـۆ ئـەوەی تاوانەکانی پێشوی بشواتەوە.

تَحـوَّبَ مـن القبـيح: شـەرمی هـات لەتاوانکردن.

تَحوَّبَ من الشَّيْئَ: لەو شتە دڵی ئازاری پێگەیی‌و خەفەتبار بوو.

تَحوَّبَ في دعائه: لـە پاڕانەوەکەیدا زۆر لالایەوە.

تَحَوَّبت الأم على ولـدها: دایـك سۆزی بۆ منداڵەکەی بوو.

اَلْحَوْبُ: وەحشەت‌و خەفەت.

الحُوبُ: تاوان ٥ بەهیلاکچوون‌و فەوتان.

الْحَوْبَاءُ: نەفس.

اَلْحَوْبَةُ: تاوانی ئەزیەتدانی باوك‌و دایك ٥ تـاوان بەگشـتی ٥ پێداویسـتی ٥ غـەم‌و نارەحەتی.

الحُوبـة: تـاوان ٥ خـزم بـەهۆی دایکـەوە، ئافرەت یا پیاوی زەعیف‌و لاواز، (ك: حُوَبٌ).

حـات الطـائر علـى الشَّـيْئَ: باڵندەکـە بەدەوری فلان شتدا سوڕایەوە.

حَارَتُهُ: چاووراوی لێکردو فێڵی لێکرد.

الْحَائِتُ: ئەو کەسەیە زۆر لۆمەکاربێ.

اَلْحُـوتُ: ماسـی پچـوك بـێ بـان

گـــەورە ٥ جـــۆرە گیانلەبەرێـــكی شیردەریشە ٥ هەروا ناوی بورجێـكە لە بورجەكانی ئاسمان.

اَلْحُوْتـاءُ: ئەوەیـە كەلەكـەی ئەسـتور بوبن‌و گۆشتەكەیان داچۆڕابێ.

حَوْتَكَ الرجلُ: پیاوەكە رۆیشت بەرۆیشتنی كورتــە بـالاّ، لاسـایی كورتــەبالاّی كردەوە.

اَلْحَوْتَـكُ: ئـادەمیزادی كورتـە بـالاّو كـزو كۆڵەوار.

أحَاثَهُ: جوڵاندی‌و لێكی جیاكردەوە.

أحــاثَ الخَیْــلُ الأرْضَ: ئەسـپەكان زەویەكەیان كوتاو گڵەكەیان وردكرد.

أحـاثَ فـلان الأرْضَ: فـلاّن گـڵ‌و خـۆڵی زەوییەكـەی سـەروناو كـردو بـەناوی دا گەڕا بزانێ چی تێدایە.

اسْتَحَاثَهُ: ویستـی دەری بێنـێ ٥ بـەناو گـڵ‌و خۆڵەكـەی دا گـەڕا بزانـێ شتەكەی لێی گوم بووە بیدۆزێتەوە.

استحاثَ فلان الأرضَ: فلاّنكەس گڵەكـەی سەروناو كرد.

حاثِ باثِ: پەرت‌و بڵاو.

حَوْثُ: بەمانا (حَیْثُ) دێ.

اَلْحَـوْثُ: جـەرگ‌و دەوروبـەری، ریشـەی جەرگ.

حَوثُ بَوْثُ: پەرت‌و بڵاو.

الحُوْثاءُ: جەرگ‌و دەوربەری.

اَلْحَـوْكَمُ: ئـەو گیاندارەیـە ‌چ ئـادەمی ‌چ گیانلەبـەری تـر درێژییەكـەی مـام ناوەندی بێ.

حَاجَ حَوْجاً: پێویستی هەبوو ٥ هەژار بوو.

أحْوَجَ إحْوَاجاً: هەژار كەوت.

أحْوَجَ فلاناً الی كذا: وای لـە فلاّن كـرد موحتاج بێ.

اِحْتَاجَ: پێداویستی هەبوو ٥ هەژار بوو.

تَحَوَّجَ: داوای پێداویستی كرد ٥ دەگـوترێ: (خَـــرَجَ يَتَحَـــوَّجُ) چـووە دەر بـــۆ بەدەســـتهێنانی پێداویســـتییەكانی خــۆی ٥ یــەك بــەدوا یەكـدا داوای پێداویستییەكانی خۆی كرد.

الحَائِجُ: ئاتاج‌و هەژار.

الحائِجَةُ: مێینەی (الحـائج) ٥ هـەروا ئـەو شــتەیە كــە ئــادەمیزاد پێویســتی پێبێ.

الحَوْجُ: پێداویستی ٥ بێوەیی‌و سەلامەتی.

الحَوْجـاءُ: پێداویسـتی ٥ دەگـوترێ: (كَلَّمَـهُ فمارَدَّ علیه حَوْجَاء ولا لوجاءَ) نـە بەچاك نـە بـەخراپ ولاّمـی نەدایـەوە ٥ (مـا في صـدری حوجـاء ولا لوجـاء) هـیچ شك‌و گومانێك لەدڵمدا نییە.

الُمحَوْجَبُ: برۆ پان‌و گەورە.

اَلْحَوْجَلَـةُ: گـۆزەی بنـك ئەسـتور، یـان گۆزەی بچوكی دەم بڵاو.

حادَ عنه حَوْداً: مەیلی كرد.

حَاوَدَتْهُ الحُمیُّ مُحاودةً: ئاو بەناو لەرزو تای بۆ دێتەوە ٥ دەگـوترێ: (هـو يحاردنـا بالزیارة): ناوبەناو دیدەنیمان دەكا.

حـاود فی الأمـر: لەكارەكـە بـووەو تێـی وكری.

حاذ عليه حَوْذاً: پاراستی (حَاذَ الشَّيْئَ) شتەکەی پاراست ٥ بەسەریدا زاڵ بوو.

حاذ الدوابَ: ئاژەڵەکەی بەتوندی لێ خوڕی.

احْوَذَ: پەلەی کرد ٥ دەگوترێ: (أحْـوَذَ السيرَ).

احْوَذَ الدواب: بەتوندی ئاژەڵەکەی ئاژووت.

أحْوَذَ الشَّيْئَ: شتەکەی کۆکردەوە، خستیە پەنایەك.

احوذ القصيدة: چامە شیعرەکەی جوانو پتەو رێك خست.

استحوذ على الشَّيْئَ: بەسەر شتەکەدا بالاّ دەست بوو.

استحوذ عليه الشيطان: شەیتان بەسەریدا زاڵ بوو.

الأحوذي: ئەو کەسەی قۆڵ بۆ کارکردن هەڵدەکا، ئیشەکە لەئەستۆی دەگرێو بەجوانی ئەنجامی دەدا؛ یان خێرا ئەنجامی دەدا ٥ زاناو لێزان لەکاردا.

اَلْحَاذُ: پەناو پشتیوان ٥ دەگوترێ: (فلان خفيف الحاذ) فلانکەس ماڵو خێزانی کەمە زۆر دەوڵەمەندو خێزاندار نیە ٥ درەختێکە لە پێڕی (الحمض) زۆر گەورە دەبێ ٥ لە دەشتاییو لبەلاندا دەڕوێ حوشتر زۆر حەزی لەگەڵاکە یەتی، بەتەڕیو بەوشکی.

الحِواذُ: دووری.

الحوذان: رووەکێکە لەرووەکە دوو فاقەکان، گوڵەکانی جوانن، زۆر جۆری هەیە ٥ لەبەر خاتری جوانی گوڵەکەی دەڕوێندرێ ٥ بۆخۆشی لەکێو دەڕوێ.

اَلْحُوذِيّ: دەرپەڕێنەر ٥ هەڵنەر بۆ رۆیشتن ٥ شۆفێری عەرەبانە.

اَلْحويذ: بەمانا (الأحوذي) دێ.

حارَ حَوْراً وحُئُوراً: گەڕایەوە.

حار الشَّيْئُ: شتەکە کەم بوو.

حار بعد ماكار: کەمی کرد دوای ئەوەی زیاد بوو.

حار الماءُ في الغدير: ئاوەکە لە زەلکاوەکەدا هاتوو چۆی کرد.

حار في أمره: لەکارەکەیدا سەری لێ شێوا.

حار الثوبَ: پۆشاکەکەی شتو سپی کردەوە.

حَوِرَت الْعَيْنُ حَوَراً: سپیایی چاوی زۆر سپیو رەشاییەکەی زۆر رەش ٥ بیلبیلەی چاوی کەوانەییو پێڵوەکانی تەنك ٥ یان رشێنەی چاوی زۆرە وەکوو چاوی ئاسكو گا کێوی ٥ دەگوترێ: (حَوِرَتِ الْمَرأةُ) و (حَوِرَ الظَّبْيُ)، (هو أحور وهي حوراء).

أحارت الناقة: حوشترەکە بوو بەخاوەن بێچوو.

أحارَ الجوابَ: وڵامەکەی رەتکردەوە (دەنگەکەی دایەوە).

حاوره محاورة وحِواراً: وەلامی دایەوە ٥ گفتوگۆی لەگەڵ کرد.

حَوَّر الدَّقِيقَ أو الثوبَ: ئاردەکە یان کراسەکەی سپی کردەوە.

حَوَّر الأديمَ: چەرمەکەی بەرەنگی سور رەنگ کرد.

حَوَّر القرصَ: شتە بازنەییەکەی هەڵخولاند.

حَوَّر الدابَّةَ: ئاژەڵەکەی بەداخی کەوانەیی داخکرد.

حَوَّر الخُبزَةَ: نانەکەی پانکردەوەو ئامادەی کرد بۆ ئەوەی بیخاتە سەر ئاگرەکە بۆ ئەوەی ببرژێ.

حَوَّر الشَّيْءَ: شتەکەی گێڕایەوە.

حَوَّر الله فلاناً: خودا فلانکەسی گێڕایەوە بۆ حاڵەتی دەستکورتی‌و بێ هێزی‌و کەم‌و کوڕی.

حَوَّرَ فلان الكلامَ: فلانکەس قسەکەی گۆڕی.

تحاوروا: گفتوگۆیان کرد ٥ لەنێو خۆیاندا وتو وێژیان کرد ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَاللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا﴾.

احْوَرَّ: بۆ موطاوعەی (حَوَّرَهُ) هاتووە ٥ یان سپیایی چاوی‌و رەشاییەکەی زیاد لە ئاساییە (چاوگەورە).

استَحَارَهُ: بەقسەی هێنا ٥ دەمی پێکردەوە.

الأحْوَرِيُّ: سپی نەرم.

الحائِرُ: سەرلێ شێواو ٥ لاوازو بێهێز.

الحائِرَةُ: بۆ مێینەی (الحائر) بەکاردێ.

الحُوارُ: بێچوی حوشتر لەو کاتەوە لەدایکی دەبێتەوە تا لەشیر دەبڕێتەوە.

الحِوارُ: گفتو گۆیەکە ئەنجام دەدرێ لەنێوان دوکەس یان زیاتر لەبواری شانۆدا.

الحَوَارِيُّ: ئەوەی پۆشاك سپی دەکاتەوە ٥ ئەوەی پاك‌و بێ خەوش‌و هەڵبژێراوە ٥ هاوەڵ‌و یارمەتیدەر، (ك: حواريون)٥.

الحواريون: یارمەتیدەرانی حەزەتی عیسا بوون.

الحُورُ: کەمی‌و فەوتان ٥ پەتاڵ‌و پوچ ٥ دارێکی سپییە دەیمەنێکی لێك چوی هەیە ٥ بۆ دروستکردنی لەوحەی خەشەبی بەکار دێ.

الْحَوَرُ: سپیاتی سپێنەی چاوو رەشایەتی رەشێنەکەی ٥ سێیەم ئەستێرەی کلکی (بنات النَّعْش)٥ دەکەوێتە تەنیشت (نەعش) ٥ هەروا داوو دەرمانێکە لە رەصاصی سوتاو وەردەگیرێ ئافرەت دەموچاوی خۆی پێ میکیاج دەکا ٥ ناویشە بۆ مانگا ٥ چەرمی رەنگکراو بەسور بۆ داپۆشینی شت ٥ چەرمی سپی تەنك جانتای لێ دروست دەکرێ.

الحَوْراءُ من النساء: ئەو ئافرەتانەی سپی پێستن مەبەست ئەوە نیە کە سپێنەی چاوی زۆر سپی بێ.

الْحُورِيةُ: کچێکی ئەفسانەییە خەیاڵ دروستی کردووە، لە ناو دەریاو

چـــــــوّم و جەنگەڵـــــــاندا دەبینـدرێ ‌ە ئـافرەتی جـوانی زۆر ناسـك‌و قـۆز ‌ە حەشـەرەو جـرو جانەوەر لەدوا قۆناغی هێلکەیی دا.

اَلْحُـوَّارَى: ئـاردی سپی ‌ە ئـادی بـێ سـۆو پـرژو پـاڵ ‌ە هـەروا خواردەمەنییەکە سپی بکرێ‌و ئامادەبکرێ بۆ خواردن.

الحُوِيرُ: دوژمنایەتی ‌ە وەڵام ‌ە دەگوترێ: (کلمته فمارَدَّ اليّ حويراً).

الْمُحَارُ: مەرجیع.

الْمَحَـــارَةُ: ئـــەو شـــوێنەی دەنـــگ بداتەوە ‌ە صەدەف‌و مرواری.

المحـــارَةُ مـــن الأذن: دیـوی نـاوەوەی گوێچـــکە ‌ە داخـــی حوشـــتر داخکـردن ‌ە فروێلکـی شـان (حەوشـی شان) ئەو فولکە ئێسقانەی کە سەری شانی تێدا دێوو دەچێ ‌ە حـەوزی ران ئـەو چـاڵە ئێسقانەی سـەر ئێسـقانی رانـی تێدایـە ‌ە راڕەوی هەناسـە بـۆ نزیـك کـە پـو ‌ە ئامێرێـکە لـەو ئامێرانـەی دیـوارو دەرگـاو پەنجـەرەی پێ بۆیە دەکرێ ‌ە ئامێرێکە بینای پێ بۆیاخ دەکرێ.

المِحْـوَرُ: دار یـان ئاسنێـکە بەکرەکـەی لەسـەر هەڵـدەخولێ ‌ە تـیرۆك یـان کۆڵەوەژی نانەوا ‌ە وتوو ‌ە لـەزانیاری ئەندازیاریـدا بریتییـە لـە هێڵێـکی راسـت کـە هـەردوك لای کوڕەکـە دەگرێتەوە، (ك: محاور).

الْمَحُورَةُ: وەڵام ‌ە دەگوترێ: (کلمته فما رَدَّ اليّ مَحُورَةً).

الْمَحُوَرَةُ: بەمانا (المَحُورةُ) دێ.

حـاز فـلان حَـوْزاً: فلانکـەس بەهێواشـی رۆیی.

حاز الشَّيْئَ حيازةً: ئـەو شتەی بـۆ خـۆی هەڵـــگرت پێـــی بـــڕا بـــۆ ئـــەو دەرچوو ‌ە دەگوترێ: (حازَ المالَ وحاز العِقار).

حاز الـدوابَ حـوزاً: ئاژەڵەکانی لەسـەرخۆ لێخوڕی ‌ە بردنی بۆ سەر ئاو بۆ ئـاو خواردنەوە.

حَوَّزَ الدوابَ الى الماء: بەمانا (حازها) دێ.

حَوَّزَ الأمْرَ: کارەکەی توندو تۆڵ کرد.

إِحْتَازَهُ: شتەکەی بۆخـۆی دانـاو بـەخۆی بـڕا ‌ە بەرنـەو کـەوت ‌ە دەگـوترێ: (إحتازه إلى نفسه).

إِنْحـازَ: بـۆ مـوطـاوعـەی (حَـوْزَهُ) هاتووە ‌ە هەروا بـەمانا پـاڵی پێوەدا لەگەڵی کۆ بـووە ‌ە دەگـوترێ: (إنحاز اليه) بەلای ئەودا دایتاشی.

انحازَ القومُ: ئەو هۆزە شوێنی خۆیان واز لێهێنا بۆ کەسانی دیکە.

انحـاز على الشَّيْئ: بەسـەر ئـەو شـتەدا کۆمایەوە خۆی بەسەردادا.

انحازَ عنه: لێی لادا.

تحاوزوا في الحرب: هەریەك لە لایەنەکانی شـەڕ لـەوێ تـر کـەنارگیر بـوو لێـك دوورکەوتنەوە.

تَحَوَّزَ: بۆ موطاوعەی (حَوَّزه) هاتووە.

تَحَوَّزَ الرَّجُلُ: ئەو پیاوە ویستی هەڵسێ‌و بەنارەحەتی راست بووە ٥ مایەوە ٥ خۆی هێشتەوە ٥ قۆرت‌و پێچی هێنانی‌و زاڵ بوو بەسەریدا.

تَحوَّزَ عنه: لێی تەکیەوە ٥ لێی دوورکەوتەوە.

اسْتَحَازَ: خستیە لای خۆی‌و بۆ خۆی داناو کردی بەهی خۆی.

الأحوَزُ: لێخوڕی لەسەرە خۆو هێدی.

الأحْوَزِيُّ: بەمانا (الأحوز) دێ ٥ رەش ٥ ئەو کەسەی بەرێک‌و پێکی کارەکانی بەڕێوە دەبا ٥ کاراما لەئیش‌و کاردا.

الانحياز: پاڵدان بەشتێکەوە ٥ سیاسەتی وڵاتانی (عدم الأنحياز) لەسەردەمی تازەدا بریتییە لەوەی نە بەلای غەرب یان شەرقدا خۆیان ساغ بکەنەوە.

الحَوْزُ: لەسەرە خۆیی ٥ کەم تاکورت ٥ مڵکایەتی.

الحوزُ من الأرضين: ئەو پارچە زەوییەی ئادەمیزاد بۆ خۆی قۆرغی بکاو سنورەکانی دیاری بکاو خاوەنیەتی بکا ٥ سروشت بەچاک‌و خراپیەوە.

الحَوْزَةُ: ناحیەو هەرێم ٥ (حوزة الرجل) ئەوەی کە دەکەوێتە ژێر کۆنترۆڵ‌و دەسەڵاتییەوە.

حَوْزَةُ السَّلام: سنووری ئاشتی‌و ناوچەکانی ٥ [illegible]

گەورەنین.

الْحوزي: ئەو کەسەیە بەتەنیا دانیشێ‌و کەس لەگەڵیا نەبێ‌و تێکەڵاوی کەس نەکا ٥ یان کەسێکە کارو بار جوان بەڕێوە بەرێ.

الحُوَيْزاء: ئەوەیە زەخیرەو بژێو لەهاوەڵەکەی پەنهان بکا.

الحِيازة: (حيازة الرجل) ئەوەی لەژێر دەستی پیاوا بێ لەزەوی‌و ماڵ‌و سامان.

الْحَيِّزُ: هەموو کۆمەڵە شتێك کە پێکەوە بگونجێن‌و کۆببنەوە ٥ شوێن‌و مەکان ٥ موشتەمەلاتی خانوو مەنفەعەت‌و داهاتی.

حاس الغارةُ حَوْساً: هەڵمەت‌و هێرشەکە بەربڵاو بوو.

حاس الرجلُ: پیاوەکە ئازاو بەجەرگ بوو نەترسا.

حاس الأمْر فلاناً: شتەکە کارەکە لەسەر فڵانکەس کاریگەر بوو.

حاس الذئب الغَنَمَ: گورگ کەوتە ناو مەڕو بزنەکانەوەو پەرتەوازەی کردن ٥ دەگوترێ: (حمل على القوم فحاسهم) تێکەڵاوی ئەو گەلە بوو سوکایەتی پێکردن ٥ هەروا دەگوترێ: (حاسَهُمْ خَطْب كريه) بەڵاو کارەساتێکی گەورەیان توش بوو.

حاست الفتنة فلاناً: فیتنەو ئاشوب چووە ناو دڵی فڵانەوەو تێکی دا.

[illegible] ئازابوو خۆگربوو، لە شوێنی

خۆی وەستاو سەنگەری بەرنەدا تا سەرکەوتنی بەدەست هێنا ◦ خۆراکی زۆر بوو زۆر خۆر بوو تێری نەخوارد ◦ (هو أحوس وهي حوساء)، (ك: حُوسٌ).

حاوَسَت المرأة الرجالَ: ئافرەت تێکەڵاوی پیاوان بوو چووە ناویانەوە.

تَحَوَّسَ في الكلام: خۆی ئامادەکرد بۆ قسەکردن و هێزو توانای دایە خۆی ◦ راوەستاو تەمبەڵی نواند.

استَحْوَسَ: خۆی خافڵاندو تەمبەڵی نواند.

الأحْوَسِيّ: بەردەوام و هەمیشەیی ◦ دەگوترێ: (غيث أحوسي) بارانێکی بەردەوامەو هەڵی ناپرووکێنێ.

حاسَتْهُمُ الخطوبُ الحُوسُ: ئەو بەڵاو کارەساتانە کە توشی گەل و نەتەوەیەك دەبێ و برستیان لێ دەبڕێ ◦ یەخەی گرتن.

الحُواسَةُ: خزمایەتی و خوێنکری ◦ هێرش و پەلامار ◦ دەسکەوتی شەر ◦ پێداویستی ◦ کۆمەڵێك لەخەڵکی جیا.

الحُوَاسُ: ئەو کەسەی لەشەڕا بانگی ئەمو ئەو دەکاو دەڵێ: هۆی فلان هۆی فیسار کەس ◦ ئەو کەسەی ئازاو چاو نەترسەو نازناوی کوڕی تەنگانەو کوڕی شەوی هەیە.

حَاشَ الدَّوَابُ حَوْشاً: ئاژەڵەکانی کۆکردنەوەو لێی خوڕین.

حَاشَ القَومُ الصَّيدَ: خەڵکەکە نێچیرەکانیان هێنان و بردیانن بۆ ئەوەی بیانگرن.

حَاشَ اللِّصُّ ونحوه: دزەکەی گرت و نەیهێشت بەحەرام بگا.

أحَاشَ الصَّيْدَ: بەمانا (حَاشَهُ) دێ.

حَاوَشَهُ على الأمر: هەڵی نا بۆ کارەکە.

حاوشَ الرجلُ البرقَ أو المطرَ: پیاوەکە خۆی لە هەورە بروسکەکە یان بارانەکە کەنار گیرکرد.

حَوَّشَ المالَ ونحوه: ماڵ و سامانی کۆکردەوەو پەزمەندەی کرد.

احْتَوَشَ القومُ الصَّيْدَ: خەڵکەکە نێچیرەکانیان هێنان و بردن بۆ ئەوەی بیانگرن.

احْتَوَشَ القوم الشَّيْئَ: خەڵکەکە شتەکەیان خستە ناو خۆیانەوەو دەوریاندا.

إنْحَاشَ: بۆ موطاوعەی (حَشَهُ) دێ.

إنْحَاشَ عَنْهُ ومِنهُ: لێی دوور کەوتەوە ◦ دەگوترێ: (فلان لاينحاش من شيئ) فلانکەس گرنگی بەهیچ نادا.

تحاوشوا الشَّيْئَ بَيْنَهُمْ: شتەکەیان خستە نێو خۆیانەوەو دەوریاندا.

تَحَوَّشَ منه: شەرمی لێکرد ◦ (تحوّش عنه): لێی دوور کەوتەوە.

تحوَّشَتْ فلانةُ من زوجها: فلان ئافرەت بێ مێرد بوو، بوو بە بێوەژن.

الحائش: کۆمەڵێك درەختی دار خورما یان دەرەختی تر.

اَلْحُواشَـةُ: پێداویستی ٥ هەرشتێك شەرمی لێبکرێ ٥ تاوان بێ یان نا.

الحَوْشُ: حەوشەی ماڵ.

الحُوْشُ: حوشتری هارو چەموش.

الحُوشِيُّ من الكلام: قسەو وشەی غەریبو کەم بیستراو.

الحوشيّ من الليالي: شەوی تاریكو نوتەك ٥ دەگوترێ: (رجل حوشيٌّ): پیاوێکە تێکەڵاوی کەس ناکاو تەریکە.

الْمَحَاشُ: ئامێرو کەرەستەی ناو ماڵ.

الحَوْشَبُ: ناو زەنگی ولاخ ئەو شوێنەی سمو ئێسقانی قاچی بەیەك دەگەن ٥ یان خودی ئێسقانی قاچی کە لەگەڵ سمی دا بەیەك دەگەن ٥ بۆشایی سم ٥ کەروێشکی نێر ٥ گۆلك ٥ قەدباریكو ورگ بچکۆلە ٥ یان ورگ زلو کەلەکە هەلاوساو ٥ کۆمەڵێك ئادەمیزاد.

الْحَوْشَكَةُ: ئەو دەنگە دەنگو گاڵو بوغڵییەی لەکۆلان دەبیسرێو تۆ لەماڵەوە گوێت لێییەو تێیان ناگەی.

حَاصَ الثوبَ ونحوه حَوْصاً: کراسەکەی دوریی بەدورین.

حاصَ بين الشيئين: نێوانی دوشتەکەی تەسك کردەوە.

حاصَ حولَهُ: دەورەی داو پاراستی.

حَوِصَ الرجل يحوصُ حوصاً: قولنچکی چاوی ئەو پیاوە چوك بون هەر دەڵێ قولنچکە چاوی دوراون ٥ هەروا بەمانا ئەوەش دێ ٥ چاوێکی لەوی تری پچوکتر بێ ٥ (هو أحوصُ وهي حوصاء)، (ك: حَوِصَ).

حَاوِصَهُ: بەقولینچکی چاوی سەیری کرد تیلەی چاوی دایە.

احْتَاصَ في الأمر: لەکارەکەدا ئیحتیاتی کرد.

الحِـواصُ: دەرزیو سوژن یان شتێکی تری لەو جۆرە کەشتی پێ بدروێ.

الْحَـوْصُ: هەڵوەشاندنەوە، روخاندنەوە، دەگوترێ: (لأطعننّ في حَوْصِهِ) ئەوەی کە دوریویەتەوە هەڵی دەوەشێنمەوە ئەوەی چاکی کردۆتەوە دەیڕوخێنمەوە.

الحَيَاصَةُ: قەیاسەو بەرتەنگەی (ولاخ ئەو حەبلەی کورتانو باری پێ لە ولاخ قایم دەکرێ).

حَوْصَلَ الطائر: باڵندەکە چکڵدانەی پڕ کرد لە خۆراك.

حَوْصَلَ الانسان وغيره: ئادەمیزاد خوار ورگی زل بوو ٥ دامێنی ورگی بەرز بووە.

الحَوْصَلُ للطير: هەلاوسانی چیکڵدانەیەتی خواردنی تێدا کۆ دەبێتەوە پێش ئەوەی خواردنەکە بچێتە مەعیدەیەوە.

حَوْصَلَ الدار: گەنجینەی خانوو.

حَوْصَلَ الحوض: بنکی حەوز کە ئاوی تێدا راوەستێ.

الحَوْصَلُ من الشاة: ئەو ئاژەڵو حەیوانەیە ورگی لەژور ناوکییەوە زل بێ ٥ (ك: حواصل).

الحَوْصَلَة: بۆ باڵندە بەمانا (الحَوْصَل) دێ ٥ بۆ ئادەمیزاد لەخوار ناوکییەوە گەدەی زل بنوێنێ ٥ صندوقە پچکۆلەیەکە پارەو شتی وای تێدا هەڵدەگیرێ.

حاضَ الماءَ حَوْضاً: ئاوەکەی کۆکردەوەو دەورەی دا.

حَوَّضَ: حەوزی دروست کرد ٥ (حَوَّضَ الماءَ) ئاوەکەی لە حەوزەکەدا کۆکردەوە ٥ (حَوَّض حوله): بەدەوری حەوزەکەدا دیواری کرد.

احتاضَ: حەوزی دروست کرد.

استحوض فلان: بەمانا (احتاض) دێ ٥ (استحوضَ الماءُ) ئاوەکە کۆ بۆوە.

الحَوْضُ: شوێنی کۆبونەوەی ئاو ٥ (الحَوْضُ من الأذن): کرکراگەی گوێ ٥ پارچەیەك لەزەوی سنوردار ٥ زرعاتو باخی پەرژینکراو.

حَوْض البحر: ئەو وڵاتو شارانەی دەکەونە سەر لێواری دەریا.

حَوْض النهر: ئەو زەوی‌و زارەی بەناوی روبارەکە ئاو دەدرێو بەناویا تێپەڕ دەبێ ٥ (الحوض الجاف) ئەو حەوزەیە ئاوەکەی بەتاڵ دەکرێو کەشتی تێدا چاك دەکرێتەوە، (ك: أحواض وحياض وحيضان)٥.

المُحَوَّضُ: ئەستێرۆکە بەدەوری بنکی دارخورماو درەختی تردا دەکرێو ئاوی تێدەکرێ بۆ ئەوەی درەختەکە تێر ئاو ببێ.

حاط القومُ بالبلد حِيَاطةً: خەڵکە دەورەی شارەکەیان دا.

حاط الصَّبِيُّ: منداڵەکە پەتی چاوەزاری لە پشتی بەست.

حاط الشَّيْءَ: شتەکەی پارێزگاری کردو بەڵێنی داچی لە بەرژەوەندی شتەکەدابێ بیکاو زیانی لێ دوور بخاتەوە.

أحَاطَ الحائطَ: دیواری دانا، دیواری رابەست.

أحاط القومُ بالبلد: خەڵکەکە دەورەی شارەکەیاندا.

أحاط بالأمر: لەهەموو لایەکەوە گرنگی بەکارەکەداو کونترۆڵی کرد ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿أَحَطتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ﴾.

أحَاطَ الشَّيْءَ: دەورەی شتەکەیدا ٥ (أحَاطَ بالقوم) خەڵکەکەی مەنع کرد.

أُحِيطَ بفلان: فەوتانو تێیدا چوونی فلانکەس نزیك بووە.

اُحِيط بالشر: تێداچوو فەوتا ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَأُحِيطَ بِثَمَرِهِ﴾.

حاوَطَهُ: گفتوگۆی لەگەڵ کرد لەسەر کارێك بۆ ئەوەی رازی بکا.

حَوَّطَ حائطاً: دیواری رابەست ٥ (حَوَّط كرمَهُ) پەرژینی بۆ درەختی مێوەکەی کرد.

حَـوَّط حـول الشَّيْئ: شـتـەکەی بەچـوار دەوری شـتـەکەدا کۆمـەڵ کـردو بـۆی کردە شورا.

حَـوَّطَ الشَّيْئَ: شـتـەکەی چاودێری کـردو پـەیمانی دا پارێزگـاری بکـاو چـی لەبەرژەوەندی ئەودایە ئەنجامی بدا.

إحْتَاطَ: لە کاروباری خۆی دا زۆر وردبینیو لێـکۆڵینەوەی ئەنجامـدا ٥ دەگـوترێ: (إحتاطَ لِنَفْسِهِ وللشيئ).

تَحَوَّطَـهُ: پارێزگـاری شـتـەکەی کـردو پـەیمانی دا چـی لەبەرژەوەنـدی ئەودابێ بیکا.

استحاط في الأمـر: زێـدە ڕۆیی کـرد لـە ئیحتیاتکردندا.

التَّحْوِيطَـةُ: دەزوی دورەنـگو بـادراو (ڕەنگـی سـورو ڕەش) ٥ مـیرووی تێـدەکرێو بـۆ چـاوەزار لـە پشـت دەبەسـترێ ٥ هـەروا بـەمانا نوشـتـەو جادوش دێ.

الحائِط: دیوار ٥ شورای باخ، (ك: حیطـان وحوائط).

الحُوَاطَـةُ: ژورێـك بـۆ هەڵـگرتنو پاراستنی گەنمو جۆو دانەوێڵە.

الحَـوْطُ: دەزوێـکی ڕەنگـاو ڕەنگـە (سـورو ڕەش) مـیروی شـینی پـێ دەهۆنـدرێتـەوە هەرشـکڵی مـانگی یەکشـەوەی لـەزیو دارێـژراوی تێـدەکرێو لـە پشت دەبەسـترێ بـۆ دەفعی چاوەزار.

الحِوَط: تەواوکەری مەبلەغی پارە لەکاتی دابەشـکردنی مـیرات هـەرکاتێ دیرهەمەکان کەمیان هێنا دەگوترێ: (هلم حِوَطَهَا) چەند دیرهەمێك بێنە ئەندازەکە تەواو بکە.

الحَوْطَةُ: بەمانا ئیحتیات دێ.

الحَوطَـةُ: پارییەکـە پاریکـەرەکان تێیـدا بەدەوری یەکتردا دەخولێنەوە.

الحُـوَّاط: راگـر ٥ دەگـوترێ: (حُـوَّاط الأمر): راگری کارەکە.

الحَيْطَـةُ: ئیحتیـات ٥ سـۆزو بـەزەیی ٥ دەگـوترێ: (لـدی فـلان حَيْطَةٌ لك).

الحَـيِّطُ: دەگـوترێ: (رجـل حَـيِّطٌ) پیاوێکە زۆر چاودێری ماڵو منداڵی خۆی دەکا.

المَحَاطُ: ئەو شوێنەی دەبێتە دەوروبەری ماڵو سامان، واتە: پەرژین.

المُحيطُ: دەریا لووش.

حَافَ فلان الشَّيْئَ حَوْفـاً: فلانکـەس لەسـەر لێواری شتەکە بوو.

حَوَّفَهُ: خستیە سەر لێواری شتەکە.

حَـافَ النبـاتُ المكـانَ: ڕوەکـی لـەدەوری شوێنەکە رواند.

تَحَوَّفَ: بۆ مطاوەعەی (حَوَّفَهُ) دێ.

تَحَـوَّفَ الشَّـيْئَ: قـەراغی شـتـەکەی گرت ٥ یان لە قەراغەوە گرتی.

الحَافَةُ: لایەنو کـەنار (الحَافَةُ مـن الشَّيْئَ) کـەنارو قـەراغی شـت ٥ پێداویستی ٥ دەسـتکورتیو

کەم دەرامەتی ژیان.

اَلْحَوْفُ: لایەن‌و قەراغ ٥ پۆشاکێـك منداڵ لەبـەری دەکـا بـۆ قـوڵ وەکـوو سوخمە، (ك: أحْواف).

حَـوَّفَ الصَـبِيَّ: منداڵەکـەی خستـە سـەر پەنجـەی قاچـی‌و بەقاچـی بـەرزی کردەوە.

حاقَ البَيْتَ ونحوه حَوْقاً: ماڵەکەی ماڵی.

حَوَّقَ عليـه: قسـەکانی لێ خـوارو خێچ‌و تێکەڵ‌و پێکەڵ کردن.

حَـوَّقَ راسَـهُ: ناوەڕاسـتی سـەری تاشـی‌و ئەوی تری هێشتەوە.

احتـاق مالـه مـن ورائـه: ماڵەکـەی زەوت کرد.

الْحَوَاقَةُ: ماڵماڵین ٥ جادە ماڵین.

اَلْحَوْقُ: کۆمەڵی زۆرو فەرمباڵغی.

الْحَوْقَةُ: بەمانا (الحَوْق) دێ.

اَلْحُوقُ: چوار چێوەی شت کە بەکەوانـەیی دەوری شت دەدەن.

اَلْمِحْوَقَةُ: گەسك، (ك: محاوِق)٥.

حَوْقَلَ حَوْقَلـةً وحيقـالاً: هـەردوو دەستی خۆی خسـتنە سـەر کەلەکـەی، سـەر سـێ بەنـدەی ٥ بـەخێرایی ڕۆیـی خـەریکبوو ڕۆیشتنەکەی بگاتە ڕاکردن ٥ ماندوبوو.

حَوْقَلَ فلان: وتی: (لاحول ولا قوة الا بالله).

حَوْقَلَ الشَّيْءَ أو فلاناً: پاڵی پێوەنا ٥ هەڵی نا.

الحَوْقَلُ: ئادەمیزادی بەتەمەنی ماندو.

الْحَوْقَلَةُ: دیزەو گۆزەی مل درێـژ کـە ئـاو فـرۆش بـەکاری دێنـێ ٥ بـەمانا (ألحولقة)ش دێ، (ك: حواقل).

حاكَ الشَّيْءُ في صدره أو قلبـه: شتـەکە لـە مێشکی دا یـان لـە دڵی دا چەسـپاو جێـگیربوو یـان بـەمانا دەنەدەنـەو خورانــدن دێ ٥ پێغەمبــەر (د.خ) دەفەرموێ: (الاثم ماحـاك في صـدرك وكرهت أن يطلع عليه الناس).

حاكَ الثوبَ حياكةً: قوماشەکەی چنی.

حـاكَ المطـرُ الـرَوْضَ: بارانەکـە گەشـەی بەگوڵ‌و ڕەوەکی باغەکەدا دەگوترێ: (هـو حائـك)، (ك: حاكـة)، (وهـي حائكة)، (ك: حوائك).

أحَـاكَ: دەگـوترێ: (مـا أحـاك سـيفُهُ) شمشێرەکەی نەی بڕی ٥ (وما أحاكته أسناني) ددانم نەیبڕی.

تَحَـوَّكَ بـالثوب: پۆشـاکەکەی لەسـێ بەندەیەوە هێنا بۆ پێشی ئـەژنۆی‌و لەسەر سیچکانی دانیشت، واتە خۆی کەمەندکێش کرد.

اَلْحَوْكُ: نموونەی وێنـە ٥ دەگـوترێ: (هـذا على حَوْلِ ذاك) ئەوە لەسـەر شێوەی ئەومیە.

اَلْحَوَكَةُ: دەگوترێ: (هم ناس لـيس عليـه حوكـــة هـــؤلاء القـــوم) ئەوانـــە کەسانێکن لەو هۆزو خێڵە ناچن.

الحياكة: جۆلایی.

اَلْمَحْوَكَةُ: شەڕو هەرا.

حـــالَ الشَّـــيْءُ حـــولاً: ساڵێـــك بەســـەر ئەوشتەدا تێپەڕی.

حال الحولُ: ساڵەکە تەواو بوو.

حـال الشـيئُ: شـتەکە گـۆڕا ٥ دەگـوترێ: (حال اللونُ وحال العهدُ).

حال في ظهر دابته: بازی داو لەسەر پشتی وڵاغەکەی وەستا ٥ دەگـوترێ: (حـال علـى الفـرس) خـۆی هەڵدایـە سـەر پشتی وڵاغەکەی.

حال عن العهد: لە پەیمانی خۆی پەشیمان بۆوە.

حال الشـيء بين الشـيئين حـولاً وحيلولـةً: نـاوانی کـردن ٥ بـوو بـە پـەردەو حائیل لەنێوان ئەو دو شتەدا.

حالت النَّخْلَةُ حُئُولاً: درەختـی خورماکە ساڵێـك بـەری گـرتو ساڵێـك بـەری نەگرت.

حَالَتِ الناقةُ: حوشترە مێینەکە کەڵ درا بەڵام ئاوس نەبوو.

حَوِلَت عينه أو طرفـه: چاوی خێـل بـوو، چاوەکەی توشی قیچی بوو.

أحـــوَلَ: ساڵێــــك بەســــەری دا تێپەڕی ٥ دەگـوترێ: (أحْوَلَ الصبيُّ): منداڵەکە ساڵێکی تەواو کرد.

أحْوَلَـت الـدارُ: خانوەکە رۆژگـاری زۆری بەســـەردا تێپــەڕیو گۆڕانکــاری تێکەوت.

أحْـوَلَ بالمكــان: ساڵێــك لــەو شــوێنە مایەوە.

أحْوَلَت المرأة أو الناقـةُ: ئافرەتەکە لـەدوا کچ کوڕی بوو ٥ یان حوشترەکە دوای بێچوی [illegible]

أحْوَلَ عَيْنَهُ ٥ چاوی خێلکرد.

أحَـــالَ: ساڵێـــکی تـــەواوی بەســـەردا تێپەڕی.

أحـــال الـــدارُ: خانووەکـــە گۆڕانکـــاریی بەســـەردا هـــاتو ساڵانێـــکی زۆری بەسـەردا تێپـەڕی ٥ دانیشـتوانەکەی چـەند ساڵو عەیامێـکە لێـی دوور کەوتوونەوە.

أحَالَ الشَّيْئُ الرجلُ: شتەکە یـان پیاوەکە لەحاڵێکەوە چووە سەر حاڵێکی تر.

أحَالَتْ المرأةُ أو الناقـةُ: بـەمانا (أحْوَلَـت) دێ.

أحال بالمكان: ساڵێك لەو شوێنە مایەوە.

أحـال الرجـلُ: ئـەو پیـاوە حوشـترەکانی ئاوس نابنو نـەزۆکن ٥ قسـەکانی دژ بەیـەکنو هیچـی بەسـەر هیچـەوە نیە.

احـالَ عليـە بـالكلام: بەقسـە روی تـێ کـردوو دەسـتی کـرد بـە ئاخـاوتن لەگەڵیـدا ٥ دەگـوترێ: (أحـال عليـە بالسَّوْطِ).

أحَالَ في ظهـر دابتـه وعليـه: بـازی دایـە سەرپشتی وڵاغەکەیو جێگیر بوو.

أحالَ الغريمَ: خاوەن قەرزەکەی رەوانەی سەریەکێکی تر کرد.

أحَالَ الشَّيْئَ: شتەکەی گواستەوە.

احال العمل الى فلان: کارەکەی بەفڵان سپارد.

أحال القاضي القضية الى محكمـة الجنايـات: قـازی روداوو کێشـەکەی رەوانـەی دادگای تاوانەکان کرد.

أَحَالَ الماءَ فِي الجدول: ئاوەکەی کردە ناو جۆگاکەی.

حاوَلَ الأمرَ محاولةً حِوالاً: ویستی بەکارەکە بگاو تەواوی بکا.

حَوَّلَ الشَّيءَ: شتەکەی گۆڕی یان گواستیەوە لە شوێنێکەوە بۆ شوێنێکی تر.

حَوَّلَ فلان الشَّيءَ الى غيره: فلانکەس شتەکەی نارد بۆ لای یەکێکی تر.

حَوَّلَ الأرضَ: زەوییەکەی ساڵە ناساڵێک کێلا بۆ ئەوەی خاکەکەی بەهێزبێ.

حَوَّلَ الشَّيءَ: شتەکەی لە حاڵێکەوە گۆڕی بۆ حاڵێکی تر.

احتولَهُ القومُ: خەڵکەکە فلانیان خستە ناو خۆیانەوە.

احتالَ الشَّيءُ: ساڵێک بەسەر ئەو شتەدا رۆیی.

احتـالَ فلان: فلانکەس ویستی بەفێڵو تەڵەکەبازی فلان شتی دەست بکەوێ.

احْتَـالَ الأرضُ: زەوییەکە بارانی لێ نەباری.

احتـال عليه بالدين: قەرزەکەی حەواڵەی ئەستۆی ئەو کرد.

تَحَوَّلَ: لە شوێنێکەوە گواستییەوە بۆ شوێنێکی تر ٥ یان لەحاڵو وەزعێکەوە کەوتە حاڵو وەزعێکی ترەوە.

تَحَوَّلَ عن الشَّيءِ: لەو شتە وازی هێنا چووە سەرکارێکی تر.

تَحَوَّلَ فلاناً بالنصيحة والوصية والموعظة: تێفکرێ بۆ ئەوەی بزانێ ئاخۆ بەچ شێوەیەک کاری تێ بکاو بیهێنێتەوە سەر رێگای راست.

استَحَالَ الشَّيءُ: شتەکە لاچوو چووە سەر شوێنێکی تر ٥ یان شتەکە خوار بووە چەمایەوە ٥ گۆڕا.

استحال الكلامَ: کەلامەکەی لەماناای خۆی لاداو مانایەکی تری لێ هەڵهێنجا.

استحال الشَّيءُ: شتەکە حەواڵەکرا.

الإحتيال: هەڵخەڵەتاندن جەریمەیەکی یاساییە ٥ بریتییە لەوەی کەسێک بیەوێ بەنارەوا ماڵی کەسێکی تر بخوا.

التحاويل: ئافرەتێکە ساڵە ناساڵێک منداڵی ببێ ٥ هەروا بەزەوییەک دەگوترێ ساڵە ناساڵێک بکێڵدرێو تۆو بکرێ.

الحائل: ئەو شتەی گۆڕان پەیدا دەکا ٥ بێچووە مێینەی حوشتر ئەو ساتەی لەدایک دەبێ ٥ هەرمێینەیەک کە نەزۆک بێ، دەگوترێ: (أمرأة حائل، ناقة حائل، نخلة حائل)، (ك: حُوَّل وحول وحيال).

الحالُ: ئەوکاتەی کەتێیدای.

حال الدهر: گۆڕانکاری زەمانە ٥ (حال الشَّيءِ) صیفەتی شتەکە.

حال الانسان: هەموو کارو بارێکی تایبەتی ئادەمیزاد چ مادی چ مەعنەوی.

الحال في الطبيعة: چۆنیەتێکی زوو

بەسەر چووە وەکوو ترشیو وشکی ساردیو گەرمی..هتد.

الحالُ في علم النفس: بریتییە لەو شێوازە دەروونییەی پەیدا دەبێ پێش ئەوەی بچەسپێ.

الحال في النحو: حاڵ لەزاراوەی نەحوییاندا بریتییە لەزەمانی هەنووکەییو کاتی قسەکردنەکە ٥ وشەیەکە شێوەی ئەو شتەی کارەکە دەکا یان کارەکەی ئاراستە دەکرێ رون دەکاتەوە ٥ لەزاراوەی بەلاغەدا بریتییە لەو حاڵو هۆکارانەی داوا دەکا کەلامەکە بەشێوەیەکی تایبەتی دەر ببڕدرێ ٥ (ك: أحوال وأحولة)ە بە.

الحالَةُ: بەمانا (الحال) دێ.

الحَوَالُ: دەوروبەری شت، دەگوترێ: (رأيت الناس حواليه) خەڵکم بینی دەورەیان دابوو.

حَوَالُ الدهر: گۆڕانکاری رۆژگارو بەڵاو کارەساتی.

اَلْحَوَلَةُ: ئەوەیە خاوەنی قەرز لەقەرزدارێکەوە بگوێزێتەوە بۆ سەر قەرزدارێکی تر ٥ گواستنەوەی ئاو لە چۆمێکەوە بۆ روبارێکی تر ٥ شایەتیدان ٥ بەرعۆدەبوون ٥ چەکێکە یان کومپیالەیەکە پارەی پێ دەگوێزرێتەوە لەشوێنێکەوە بۆ شوێنێکی تر.

اَلْحَوالِيّ وَالْحُوَالي من الرجال: ئەوکەسەیە زۆر فێڵبازو فوڵبڕبێ.

اَلْحَوْلُ: جمو جوڵو هاتو چۆ ٥ ساڵ، (ك: أحوال)ە ٥ ئەملاو ئەولای شت ٥ دەگوترێ: (رأيت الناس حولَهُ).

اَلْحُوَلُ: لەمپەرو پەردەی نێوان دوشت ٥ پیاوی فێڵبازو فوڵبڕ.

اَلْحِوَلُ: زیرەکیو لێهاتوویيو کارامایی لەئەنجامدانی کاردا ٥ ئەو کەندڕو جۆگە هەڵکەندراوەیە کە بەڕیز نەمامە خورمای تێدا دەنێژرێ ٥ دەگوترێ: (هذا من حِوَل الدهر) ئەمە لەکارەسەیرو عەجایەبەکانی رۆژگارە.

اَلْحَوَلُ: پەردەو لەمپەر لەنێوان دوشتدا ٥ خێڵیو فیچی لە ئاراستەکردنی نیگای دوو چاودا.

اَلْحِوَلاءُ: ئەو پەردەی بێچوە حوشتر لەناو سکی دایکی دا لەناوی دایە ٥ وەکوو مەشیمە بۆ زاروك لەسکی ئافرەتدا ٥ ئەو ئاوەیە کە لەپێش سەردەرهاتنی زاروك لەسکی دایکی دەڕژێتەدەر.

اَلْحُوَلاءُ: (حُوَلاء الدهر) سەیرو سەمەرەی رۆژگار.

الحولان: بەمانا (الحُوَلاء) دێ.

الحُوَلَةُ من الرجال: ئەو پیاوەیە زۆر کارامابێ لە فێڵبازیو فوڵبڕی دا ٥ (الحُوَلَةُ من الأمور) کاری سەیرو سەمەرە ٥ دەگوترێ: (هذا من حُوَلَةِ الدهر) ئەمە لەشتە سەیرو سەمەرەکانی رۆژگارە.

اَلْحُوْلَةُ من الرجال: بەمانا (اَلْحُوَلَة) دێ.

اَلْحَوْلِيُّ: هەرشتێك ساڵێكی بەسەردا تێپەڕێ گیانلەبەربێ یان ڕوەك بێ، (ك: حَوَالِيٌّ وحواليه).

الحَـوَّالُ: قەناتێكی بچكۆلەیە ئاوی لێ دەگوازرێتەوە بۆ شوێنێكی تر.

اَلْحُوَّلُ: ئەو پیاوەی خێرا دەگۆڕێ‌و هەر ڕۆژەی لەسەر هەوایەكە ٥ پیاوی فێڵبازی فۆڵبڕ.

اَلْحِيالُ: پەتێكە سەرێكی لەپەتی بەرسنگی حوشتر دەبەسترێ‌و سەرەكەی تری بەپاڵوەكەیەو قایم دەكرێ ٥ پێشی شت ٥ دەگوترێ: (قَعَدَ حِيَالَهُ) لەبەردەمی دانیشت ٥ لەبەرامبەری ڕۆنیشت.

اَلْحِيلَةُ: فێڵ‌و تەڵەكەو بەتوانایی لە بەڕێوەبردنی ئیش‌و كاردا.

اَلْحَيَّالُ: فێڵبازو سیاسەتمەدار.

اَلْحِيلُ: ئەو كەسەی حەواڵەكەی بۆسەر دەنێردرێ ٥ ئەوكەسەی حەواڵەكەی بۆ دەكرێ ٥ بەهەردووكیان دەگوترێ (اَلْحَيِّلان) وەكوو چۆن بەكڕیارو فرۆشیار دەگوترێ (البَيِّعان).

اَلْمَحَالُ: لێزان‌و بەتوانا لەسەر بەڕێوەبردنی كارو بار.

اَلْمُحَالُ: ئەوشتەی نەگونجێ ببێ ٥ وەكوو كۆبونەوەی جم‌و جۆڵ‌و ڕاوەستان لەیەك ساتدا بۆ قەبارەیەك ٥ هەروا كۆبونەوەی تاریك‌و ڕوناكایی ٥ ساردی‌و گەرمی بۆ شتێك لەیەك كاتدا.

اَلْمَحَالَةُ: فێڵ‌و چاوبەست لێ كردن ٥ شتێك لەشێوەی ناعوور ئاوی پێ هەڵدەهێنجندرێ.

المِحْـوَالُ مِنَ الرجال: ئەو كەسەیە لەقسەكردندا پشت بەقسەی پێش خۆیەوە ببەستێ‌و قسەی خەڵك بجوێتەوە.

اَلْحُوَّلُ: ئامێرێكە بەرزو نزمی كارەبای پێ كۆنترۆڵ دەكرێ.

اَلْمُحِيلُ: ئەو كەسەی منداڵی نابێ (نەزۆك).

المستحيلُ: شتی بەتاڵ‌و پوچ ٥ شتێك هەبوونی یان پەیدابوونی محاڵ بێ.

حَوْلَقَ: وتی (لاحول ولا قوة الا بالله).

حـام حـول الشَّيْئِ: بەدەوری شتەكەدا سوڕایەوەو دەوریدا ٥ لە حەدیثی پێغەمبەردا هاتووە دەفەرموێ: (من حام حول الحمى يوشك أن يقع فيه) كەسێك لەتاوان نزیك ببێتەوە لەوانەیە تێی بكەوێ.

حام الشَّيْئَ: هەوڵی بۆ ئەو شتەداو ویستی بەدەستی بێنێ.

حـام علـى قرابته: سۆزی بۆ خزمەكانی نواند پارمەتی دان.

حام الحيوانُ: گیانلەبەرەكە تینووی بوو، (ك: حوائم، حُوَّم).

حَوَّمَ في الأمر: زۆر لەكارەكە ورد بووەو زۆری تێ ڕوانی.

الحَوْمُ: جەڵەبە حوشتری قەرەباڵغ.

الحُوْمُ: شەرابی کۆن.

اَلحَوْمَةُ من البحر والماء والرّملِ: زۆرینەو بەشی هەرە زۆری ٥ لەشەڕو جەنگا بەشوێنی ترسناکی ناو شەڕەکە دەگوترێ.

الحُوْمَةُ: بلور.

الحَوْماتة: زەوی رەقی تەخت (ك: حَوْمان وحَوامين)٥.

الحَوْمَــــلُ: لەهــــەموو شتێــــكدا بەسەرەتاکەی دەگوترێ ٥ لافاوێك ئاوەکەی قوڕاو نەبێ ٥ هەوری رەشی باراناوی ٥ (ك: حَوامِل).

تحَوَّنَ: زەلیل بوو هیلاك بوو.

الحانةُ: دوکانی عەرەق فرۆشتن.

حَوى الشَّيْءَ حوايةً: بەسەر شتەکەدا زاڵ بوو کردییە ملکی خۆی ٥ دەگوترێ: (حَـوَى الحيـة) پشی پشی مارەکەی کردو خۆی بەدەستەوەدا.

حَوِيَ الشَّيْءُ حوى وحُوَّةً: ئەوشتە سەوزی تێکەڵ رەشاییەکەی بوو ٥ یان رەشی تێکەڵی سورییەکەی بوو.

حَوِيتِ شفة الرجل: لێوی پیاوەکە لە سوری دا مەیلەو رەش بوون.

حَوِيَ النباتُ: گژو گیاکە لەسەوزیدا خۆی بەرەش نواند ٥ (هو أحوى وهي حَوّاء) ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَجَعَلَهُ غُثَاءً أَحْوَى﴾.

حَوَّى الشَّيْءُ: شتەکەی وێك هاتەوە

حَوَّى الشَّيْءَ: شتەکەی وەرگرت.

احتوى الشَّيْءَ وعليه: لەخۆی گرت جێی کردەوە.

تحَـوَّى: خـۆی کـۆکردەوەو پاپۆکـەی بەست ٥ دەگوترێ: (تحوّت الحيةُ)

الحاوي: ئەو کەسەی مار بەخێو دەکاو پشی پشییان دەکا ٥ پیاوێك کاری سەر سوڕهێنەر ئەنجام بدا.

الحاوياء: ریخۆڵە ٥ ناوسك.

الحاوية: مێینەی (اَلْحَوى).

اَلحِواءُ: ئەو شوێنەی شتی تێ دەکرێ وەکوو گەنجینە ٥ کادێن ٥ هۆبەو مەنزلی رشماڵ نشین واتە: خانوی لە (موو کوڵك دروست کراو) کۆمەڵە رەشماڵ نشین کە لەسەر ئاوێك کۆدەبنەوە.

الحَـوُّ: مێروە سورە ٥ مێروی سلێمان (مێروە سلێمانە).

حَوّاء: دایە حەوا.

اَلحُوَّةُ: رەنگێکە لەرەنگی ژنگی ئاسن دەکا.

حُوَّةُ الوادي: ئەمبەرو ئەو بەری شیو.

اَلحَــوِيّ: خــڕیو کەوانــەیی ٥ بــۆ هەرشتێك بێ ٥ حەوزی بچوکی ئاو بۆ حوشتر.

اَلحَوِيّـــةُ: پۆشاکێـــکە ئـــاواخنی هەیـــە دەکرێتـە سەرپشـتی حوشـتر ئـافرەت لەسـەرییەوە سـوار دەبـێ ٥ پەڕۆیەکـە لەسەر سەر دادەنرێت کاتێ قاپێك یان شتێـــکی تـــر دەخەیتـــە ســـەر سـەرت ٥ زەوی رەقو روتـەن کـە بـە بەرد یان بەخشتی کاڵو قوڕ شورای بۆ بکرێ.

حاوية البطن: ريخۆڵەو جەرگ‌و سی.

اَلْحَيَّةُ: مار ٥ ئەمیش چەند جۆرێکی هەیە.

المحتوی: هۆبەو رەشماڵ نشین کە لەسەر ئاوێك كۆدەبنەوە.

اَلْحَوْی: بەمانا (المحتوی) دێ ٥ جۆرە بسمارێکیشە.

حَيْثُ: زەرفی مەکانەو ئیضافەدەکرێ بۆلای رستە.

اَلْمَحْوَاةُ: (أرضٌ محواةٌ) زەوی ماراوی کە زۆری مار لێبن.

حَاجَ حَيْجاً: هەژار کەوت.

أحاجت الأرضُ: زەوییەکە روەکی (الحاج)ی رواند.

اَلْحَاجُ: روەکێکی چقلاوییە سەوزییەکەی زۆر درێژە دەکێشێ‌و رەگەکانی زۆر بەزەویدا دەرۆنە خوار ٥ بەعەربی دوو ناوی تری هەن (العاقول، شوك الجمال).

حَيْجَمَ الرجل: پیاوەکە بەسرتە قسەی کردو لەبەر خۆیەوە ورتە ورتی بوو.

حاد عن الشَّيْءَ حَيْداً وحَيَداناً: لەشتەکەی لادا دەگوترێ: (حاد عن الطريق) لەرێگە لایدا.

أحاده عن الشَّيْءَ: لەو شتەی لاداو دوری خستەوە.

حايَدَهُ محايدةً وحياداً: وازی لێ هێناو روی لێ وەرگێڕا ٥ وازی لە دژایەتی ئەو هێنا.

حَيَادِ: دەگوترێ: (حِيدی حَيَاد) وازی لێ بێنەو لابکەوە.

الحِيَادُ: ئەوەیە بێ لایەن بێ پشتگیری هیچ لایەکی کێشەکە نەکەی.

الحِيَاد الا يجابی: لەسیاسەتی نێو دەوڵەتی دا ئەوەیە وڵاتێك هاوکاری یەکێك لەو دەوڵەتە دژە بەیەکەکان نەکاو لەگەڵ باقی دەوڵەتەکانی تردا هاوکارو هاوسۆز بێ بۆ بەرقەرار بوونی ئاشتەوایی گشتی.

اَلْحَيْدُ: ئەوەی لە ئەملاو ئەولای شت هەڵتۆقیێتەوە، دەگوترێ: (حَيْدُ الجبل و حَيْدُ الرأس) ٥ هاوتاو هاوشان ٥ پەراسوی زۆر خوار.

اَلْحَيَدُ: ئاخێ بوونی زارۆکە لەسکی دایکی داو بەئاسانی نەیەتە دەرەوە.

اَلحيَدى: رۆیشتنی بەتەکەبوورو لارو لەنجە ٥ هەروا دەگوترێ: (حمار حَيَدى) گوێدرێژێکە لە سێبەری خۆی دەسڵەمێتەوە ئەوەندە سرك‌و تەڕ دەماخە.

اَلْحَيَدانُ: ئەو بەردو زەیخەیە لەکاتی رۆیشتندا لەژێر پێی وڵاخ دەردەپەڕێ.

اَلْحَيْدَةُ: روانینی بەرق‌و کینەوە ٥ دەگوترێ: (ما نظر الیّ إلا نظر الحَیْدَاةِ) بەخراپە نەبێ قەت سەیری منی نەکردووە ٥ هەروا ناوە بۆ گرێی شاخی کەڵەکێوی.

اَلْعَيِّدُ: گوێدرێژی زۆر سرك‌و تەڕ دەماخ.

اَلْمَحِيدُ: ناچار ◦ دەگوترێ: (مالك محيد عن هذا) چارت ناچارەو ناتوانی خۆی لێ بپارێزی.

حَارَ بَصَرُهُ حَيْراً وحيرةً وحيراناً: تەماشای شتەکەی کردو چاوی نەیتوانی لێی بڕوانێ ◦ چاوی لێی هەڵبەزییەوە.

حـار فـلان: فلانکەس ڕێی لێ گوم بوو ◦ (حار في الأمر) لەو کارەدا سەری لێ تێکچوو.

حار الماءُ: ئاوەکە کۆبوەو هەڵخولا ◦ (هو حائِر وحيران وهي حَيْرى)، (ك: حيارى)◦.

حَيَّرَهُ: خستیە سەر لێ شێوانەوە.

تَحَيَّرَ: کەوتە سەر لێ شێواوییەوە.

تَحَيَّر السحابُ: هەورەکە لەشوێنی خۆی وەستاو بارانی باراند.

تَحَيَّرَ الماءُ: بەمانا (حار الماء) دێ.

تَحَيَّرَ المكان والاناء بالماء: پڕ بوو لەئاو.

استحار الرَّجُلُ أو الماء في المكان: بەمانا (حارَ) دی.

استحير الشرابُ: بەخۆشی شەرابەکەی بۆ قوت چوو.

الحـائِرُ: کەسێك سەرگەردان بێ ◦ شوێنێك ئەملاو ئەولای بەرزبێ‌و ئاوی تێدا بووەستێ ◦ باغ‌و بێستان.

الحارةُ: بەرو بەرماڵ ◦ ناوچەیەك نزیك بێ لەماڵەوە.

الحاري: دەگوترێ: (لا آتيه حارِيَ الدهر) قەت نایەمە لای.

الحِيَـرةُ: سەرگەردانی‌و ڕارایی ◦ زەوی سەوزو پڕ دانەوێڵە ◦ دەگوترێ: (أصبحت الأرضُ حيرة): زەوی سەوز هەڵگەڕاو پۆلکەو پاقلەی باشی تێدا هەن.

اَلْحَيِّرُ: هەور لەگەڵ باران پەیدا ببێ‌و نەڕەوێتەوە.

اَلْمَحَارَةُ: دیوی ناوەوەی مەلاشوو.

اَلْمُسْتَحِيرُ: ڕێگەیەك لەسارایەك دابێ‌و نیشانەی دیارنەبن‌و سەری لێ دەرنەکرێ.

اَلْمُسْتَحِيرَةُ: پێڵوی چاو کە گۆشت‌و چەوری زۆربێ.

حازَ حَيْزاً حيازةً: بڕوانە (حَوَزَ).

تَحَيَّزَ الرجلُ: پیاوەکە ویستی هەڵسێ‌و زۆر بەزەحمەت بوو هەڵسانەکەی.

تَحَيَّزَ اليهم: پاڵی بەوانەوە داو چووە سەر بیرو بڕوای ئەوان.

حـاس الحَيْسَ حيساً: تریتی خورماو کەشکی دروست کرد.

حاس الشَّيْئَ بغيره: ئەوشتەی تێکەڵاوی شتی ترکرد.

حَيَّسَ الحَيْسَ: تریتی خورماو کەشکی دروست کرد.

الحَـيْسُ: خورماو کەشك‌و ڕۆن تێکەڵ بەیەك دەکرێن‌و دەکوترێن‌و دەشێلدرێن دەکرێتە قاوت.

حـاشَ حَيْشاً: ترسا ◦ وەکوو ترسنۆك ڕوویشت.

حاش الوادي: دۆڵەکە درێژ بووە.

حاش فلاناً: فلانکەسی ترساند.

تَحَيَّشَتْ نَفْسُهُ: نەفسی لێی تۆراو پێش چاوی کەوت.

اَلْحَيْشُ: کۆمەڵ.

اَلْحَيْشانُ: پیاوی زۆر ترسنۆك.

حاصَ عنه حيصاً وحيصاناً ومحيصاً: لای داو لەرێگە دورکەوتەوە.

حاصَ القومُ: خەڵکەکە کەوتنە هاتو چۆ دەگەڕان رێگای هەڵاتن بدۆزنەوە.

حَايَصَةُ: چاوو راوی لێکرد ویستی بەسەریدا زاڵ بوو.

حايَصَ الموتَ: سوور بوو لەسەر ئەوەی خۆ لەمردن رزگار بکا.

إنحاصَ: لایداو دوور کەوتەوە.

تحايَصَ عنه: بەمانا (انحاصَ) دێ.

حَاصِ: تەنگانەو نارەحەتی دەگوترێ ٥ (وقع القوم في حاصِ باصِ) خەڵکەکە کەوتە گیرو گرفتو تەنگژەوە.

حَـيْصَ بَـيْصَ: تەنگانـەو نارەحـەتی ٥ دەشگوترێ: (حِيصَ).

الحَيُوصُ: چەمووش ٥ دەگوترێ: (دابة حيوص) ولاغێکی چەموشە زۆر بارنابێو بەویستی خاوەنەکەی ناکا.

اَلْمُحِيصُ: چارەو پەنا ٥ دەگوترێ: (ما عنه محيص): هیچ رێگا چارەیەك نییە بۆ خۆلادان لەوشتە.

حاضت المرأةُ: ئافرەتەکە بێ نوێژ بوو کەوتە عادەتی مانگانەیەوە ٥ (هي حائض)، (ك: حوائض وحُيَّضٌ) ٥ هەروا بەمانا ئەوەیە ئافرەتەکە گەیشتە تەمەنی باڵغیو عادەتی مانگانە.

حاضت شجرة السَّمُر: شتێك لە درەختی سەمورە هاتە خوارێ وەکوو خوێن سورە.

حاض السيلُ: لافاوەکە هەڵسا.

حَيَّضَ الماءَ: ئاوەکەی بەرداو وەکوو لافاوی لێکرد.

تحيضت المرأةُ: بەمانا (حاضت) دێ ٥ رۆژانی عادەی مانگانە ئافرەتەکە وازی لە ئەنجامدانی نوێژو رۆژو هێناو چاوەڕوانی کۆتایی هاتنی خوێنی حەیزەکەی کرد ٥ خۆی بە لەحەیزکەوتوو لەقەڵەمدا ٥ هەڵسو کەوتی وای کرد کە کەوتۆتەوە عادەی مانگانەوە.

اُستُحيِضَتْ المرأة: ئافرەتەکە دوای تێپەڕبوونی ماوەی عادەتی مانگانەی خوێنەکەی نەوەستاو هەر بەردەوام بوو.

الحِيَاضُ: خوێنی حەیز.

الحَيْضُ: ئەو خوێنەی مانگانە چەند رۆژێکی دیاریکراو بەشێوەیەکی سروشتی لەرەحەمی ئافرەتەوە دێتە خوار.

اَلْحِيضَةُ: ئەو پاچە پەڕۆیەیە ئافرەت بەخۆیەوە هەڵدەگرێ بۆ ئەوەی

خوێنەکە لە جەستەیەوە نەچێ‌و بڵاو نەبێتەوە ٥ بەخودی خوێنەکەش دەگوترێ: (اَلْمَحِيضُ): بەمانا (الحيض) دێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذىً﴾.

حَيْعَلَ المؤذنُ: بانگدەرەکە وتی: (حيَّ على الصلاة).

حاف عليه حَيْفاً: ستەمی کرد.

حاف الأبُ: باوکەکە خۆشەویستی‌و ڕێزی بۆ منداڵێك لە منداڵەکانی لەوانی تر زیاتر دەربڕی ٥ گرنگی بە منداڵێکی زیاتر لەوانی تردا ٥ (هو حائِف)، (ك: حُوَّفٌ).

تَحَيَّفَ الشَّيْئَ: وردە وردە لەقەراخ‌و بیجاخی شتەکەی گرت‌و لێی کەمکردەوە ٥ دەگوترێ: (تَحَيَّفَتهُمُ السَّنَةُ) ساڵ‌و ڕۆژگار وردە وردە لەتەمەنی کەم کردەوە.

الحائف (حائف الجبل): قەراخی کێو بنارو دامێنی کێو.

الحافُ: ڕەگێکی سەوزە لەژێر زوبانەوەیە.

اَلْحَافَةُ من كل شيئ: لایەن‌و ئەملاو ئەولای شت.

الحَيْفُ: تیژایی بەرد، (ك: حيوف).

اَلْحيفَةُ: تیژکەرەوەیەکە سەرەتیرو سەرە ڕمی پێ تیژ دەکرێتەوە.

الحيفة من الشَّيْئَ: لایەن‌و قەراخ‌و ئەملاو ئەولای شت.

حاق به الشَّيْئُ حَيْقاً وحيوقاً وحَيَقاناً:

حاق به الأمر: کارەکەی لەسەر پێویست بوو.

حاق فيه السيفُ: شمشێر کاری لێکرد.

حاق الشَّيْئَ: شتەکەی هەنوو وزۆری دەست ڕێ خست.

أحاق به الشَّيْئُ: بەمانا (حاق) دێ ٥ دەگوترێ: (أحاق الله بهم مكرهم) خودا شێوەی مەکری خۆیانی بەسەردا دان.

حَايَقَهُ: حەسوودی پێ بردو ڕقی لێ بوو.

إحْتَاقَ على الشَّيْئَ: ئیحتیاتی کرد بۆ نەوشتە.

اَلْحَاقُ حاق الجوع: برسیایەتی زۆر ٥ ئەوپەڕی برسییەتی.

اَلْحَيْسَقُ: ئەوەی دێتەوە ڕێی ئادەمیزاد لەخراپەکانی.

اَلْحيِّقُ: بەمانا (اَلْحَيْقُ) دێ.

اَلْحَيْقَرُ: لاواز یان نارەسەن‌و بنەچە خوێڕی.

حَاكَ في كذا حَيْكاً: شوێنکەی لێکرد، کاریگەریی لێ کرد ٥ دەگوترێ: (حاك السيف في فلان) شمشێرەکە کاری لەفلان کرد (حاك القول في القلب) قسەکە لەدڵدا کاری کرد ٥ دڵی بریندار کرد دڵی هێشاند ٥ دڵی خۆش کرد.

حاك الْمُدْيَةُ: کێردەکە بڕی.

حاك في مشيته حَيَكاناً: لە ڕۆیشتنەکەیدا لارو لەنجەی کرد خۆی

بادا ٥ بەتوندى پێی لەزەویداو عەرزەکەی کوتایەوە ٥ دەگوترێ: (جاء يحيك) هات لە رۆیشتندا قاچی بلاو کردبوون هەنگاوی پانی دەنان دەتگوت شتێکی لەناوگەڵیدایە لەبەر زۆر قەڵەوی.

حاك النوبَ: قوماشەکەی چنی ٥ (هو حائك وحياك وهي حياكة وَحَيكى وحِيكى).

أحاك فيه السيفَ: بەمانا (حاك) دێ، واتە: شمشێر کاری تێکرد.

إحْتَاكَ بثوبِهِ: بە کراسەکەی خۆی کەمەندکێش کرد واتە: قاچی‌و پشتی پێکەوە بەستن.

تحَايَك: بەلارو لەنجە هات.

حَالَ الماءُ حيلاً: ئاوەکە لەناو شێوەکەدا کۆ بۆوە.

تحَايَلَ على الرجل أو الشَّيْئَ: فێڵی لە پیاوەکە کردو بەسیاسەت لەگەڵی دا هەڵس‌و کەوتی کرد بۆ ئەوەی لێی بەمراد بگا.

تَحَيَّلَ: فێڵ‌و فەجەری بەکار هێنا بەئەنجامدانی کارەکانی.

اَلْحَيْلَ: ئاوی کۆ بووەوە لەناو شێوەکەدا، (ك: أحيال وحيول).

اَلْحَيْلَةُ: جەڵەبە مەڕو بزن ٥ بەردی بەربۆوە لەکێوەوە بۆ دامێنی‌و هێندە کۆببنەوە تا زۆر دەبن‌و دەبێتە بەردەڵان.

حان الأمرُ حَيْناً وحَيْنونَةً: کاتی ئیشەکە نزیک بۆتەوە ٥ دەگوترێ: (حَانَ وقت الصلاة) کاتی نوێژ نزیک بۆوە.

حَانَ الرَّجُلُ: پیاوەکە فەوتا.

أحانَ: زۆر مایەوە.

أحان الشَّيْئَ: شتەکەی فەوتاندو لە ناوی برد.

أحْيَنَ القومُ: گەلەکە کاتی ئەوەی هاتووە بەمافی خۆی بگا.

أحْيَنَ الابلُ: حوشترەکە کاتی ئەوەی هاتووە بدۆشرێ یان باری لێ بنرێ.

أحْيَنَ بالمكان: چەند ماوەیەك لەو شوێنە مایەوە.

حَايَنَهُ محاينةً وحِيَاناً: مامەڵەی لەگەڵ کرد ساڵ لە دوای ساڵ.

حَيَّنَهُ: کاتێکی بۆ دیاری کرد.

حَيَّن الله فلاناً: خودا فلانکەسی هیدایەت دا بۆ رێی راست.

الحائنة: مێینەی (الحائن)ە ٥ بەمانا بەلای کوشندە دێ.

اَلْحِيْنُ: ماوەیەك لەزەمەن کەم یا زۆر.

اَلْحَيْنُ: هیلاك‌و تێداچون ٥ بەلاو ناخۆشی ٥ لەپەندی پێشینانداهاتووە ٥ (اذا حان اَلْحَيْنُ حارت العينُ).

الحِينةُ: بەمانا کات دێ ٥ دەگوترێ: (ما القاه الا الحِينة بعد الحِينة) ناو بەناو نەبێ نایبینم ٥ هەروا دەگوترێ: (هو ياكل الحينةَ: رۆژی یەکجار نان دەخوا.

المِحْيانُ: (مِحْيان الشَّيْءِ) كاتى شت ٥ وەرزى شت.
حَيِيَ حياةً وحيواناً: گەشەى كرد.
حَيِيَ القومُ: قەومەكە وەزعو حاڵيان باش بوو.
حَيِيَ الطريق: رێگاكە ئاشكرا بوو.
حَيِيَ من القبيح حياءً: نەفسى لەشتى خراپو ناشرين هەڵە نگوتو پێى ناخۆش بوو.
حَيِيَ من الرجل: شەرمى لەپياوەكە كرد.
أحيـا القـومُ: زاوو زێيـان زۆر بـوو ٥ وەزعو خـاڵى ئاژەڵـەكانيان باش بوو.
أحيا الله فلاناً: خودا فلانكەسى زيندوو كرد.
أحيـا الله الأرْضَ: خـودا رووەكو گژو گيـاى لـەزەوى دەرهێنـا ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿فَسُقْنَاهُ إِلَى بَلَدٍ مَّيِّتٍ فَأَحْيَيْنَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا كَذَلِكَ النُّشُورُ﴾.
أحيـا الرائـدُ الأرْضَ: كـابرا زەوييەكـەى بينى گژو گياكەى لەوپەڕى گەشـەو سەوزىدا بوو.
أحيا فـلان الليـلَ: فلانكـەس شـەو نەنوست هەر خەريكى خودا پەرستى بوو.
حَيَّاهُ الله: خـودا هێشتيەوە ٥ دەگـوترێ: (حياك الله وبياك) خـودا بتهێڵێتـەوەو لەگەشەو نەشەدابى.
حيّـا الله القـوم بِحَيَـاً: خـودا بـەهاناى ئـەو قەومەوە هاتو بارانى بۆ باراندن.
حَيّا فلان فلاناً: فلانكەس دوعـاى بـۆ فـلان كـرد بەتەمەنى درێژو تەندروستى باش.
حَيّا الخَمسِينَ: لەتەمەنى (٥٠) ساڵى نزيك بۆوە.
حايـا القوم بعضهم بعضاً: قەوم خەڵكە دوعايـان بـۆ يـەكتر كـرد بەتەمـەنى درێژو تەندروستى.
حَيّا النّارَ بالنفخ: ئاگرەكـەى بـەفو لێـكردن هەڵگيرساندەوە.
حَيَّا الصَّبِيَّ: خۆراكى دا بەمنداڵەكە.
تَحايـا القـومُ: خەڵكەكـە دوعـاى تەمـەن درێژىو تەندروستيان بۆ يەكتر كرد.
تَحَيَّا منه: خۆى لێ شاردەوە.
اسـتحيا الأسـيرَ: ديلەكـەى هێشـتەوە نەيكوشـت ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿يُذَبِّحُونَ أَبْنَاءكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءكُمْ وَفِي ذَلِكُم بَلاء مِّن رَّبِّكُمْ عَظِيمٌ﴾.
استحيا فـلان فلانـاً: فلان شـەرمى لـە فلان كرد ٥ دەگوترێ: (استحيا منه واستحاه).
التحية: سەلام.
الحَيَا: هەرزانىو باران.
الْحَيَاءُ: شەرمو شكۆ (الحيـاءُ) بـۆ ئـاژەڵ بە (زێى) دەگوترێ.
الحيـاةُ: گەشـە كـردنو مانـەوە بەزينـدويى ٥ لـەزاراوەى زانسـتى زينـدەوەرزانى دا (حيـاة) بريتييـە لـە كۆمەڵێـك ديـاردە كـە لەگيانلەبـەرو رووەكو درەختـدا دەبينـدرێو جيايـان دەكاتەوە لە (جەمادات).
الحايي: خاوەنى مار ٥ مار بەخێوكەر.
الحَيَوانُ: زيندويىو ژيان.
حَـيَّ علـى كـذا: حـازر بـەو وەرە بـۆ ئەنجامدانى فلان كار ٥ وەكوو (حي على الصلاة وحي على الفلاح).
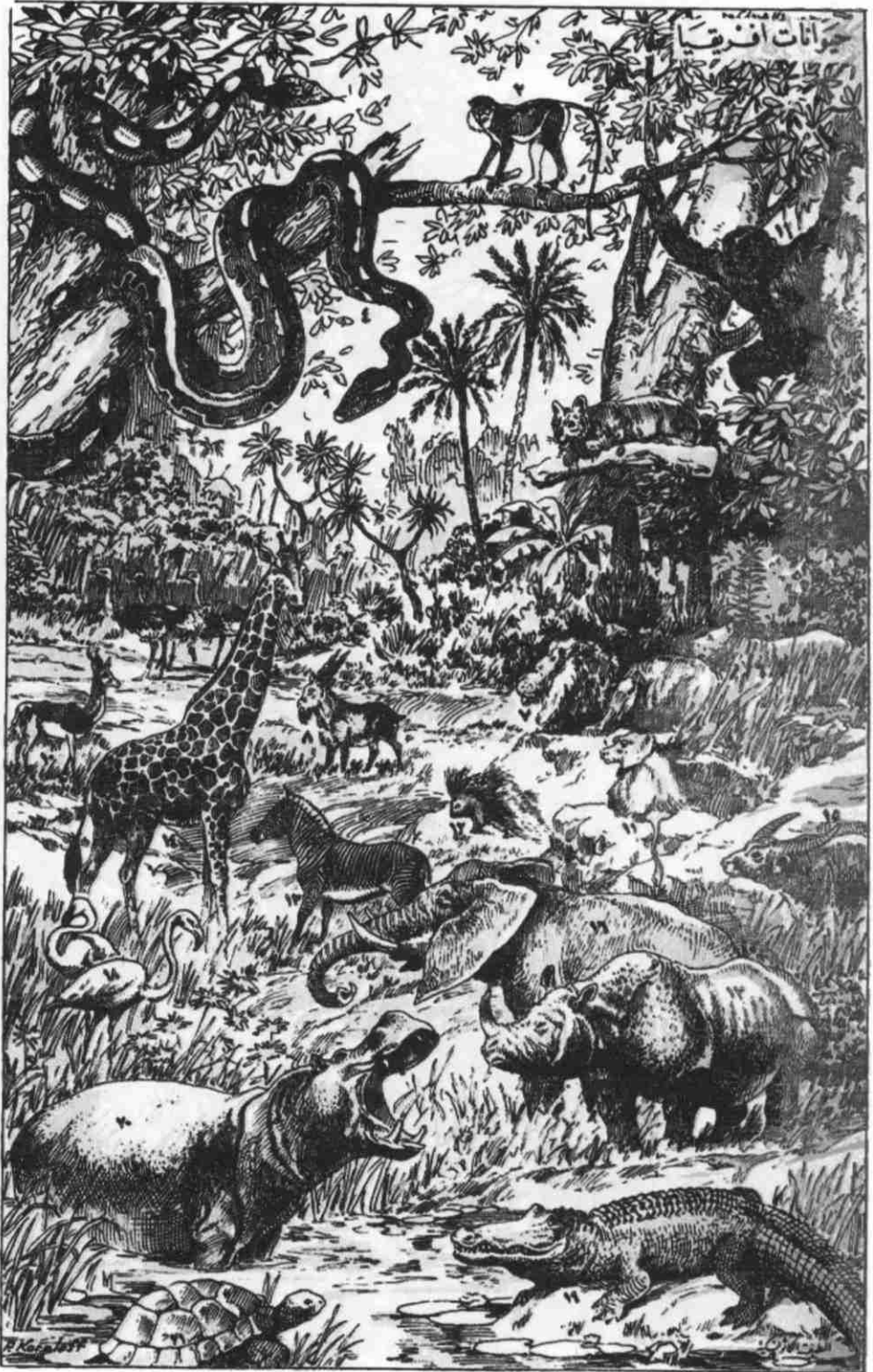
١ غوريلا ◆ ٢ قرد ◆ ٣ ببغاء ◆ ٤ حية ◆ ٥ فهد ◆ ٦ لبوءة ◆ ٧ أسد ◆ ٨ ماعز ◆ ٩ نعامة ◆ ١٠ غزال ◆ ١١ حبار ◆
١٢ دُلدُل ◆ ١٣ حمار الزرد او عتابي ◆ ١٤ زرافة ◆ ١٥ جاموس ◆ ١٦ فيل ◆ ١٧ كركدن ◆ ١٨ نحامة ◆ ١٩ تمساح ◆
٢٠ فرس البحر ◆ ٢١ سلحفاة

١ طائر الجنة ◆ ٢ تدرج ◆ ٣ طاووس ◆ ٤ نسر ◆ ٥ بوم ◆ ٦ شق ◆ ٧ قرد رصين ◆ ٨ خنزير بري ◆ ٩ ضبع ◆ ١٠ دب ◆
١١ أرنب ◆ ١٢ ذئب ◆ ١٣ جمل ◆ ١٤ بقر هندي ◆ ١٥ أوريغو ◆ ١٦ قطاس ◆ ١٧ دب التبت ◆ ١٨ أيل أو وعل ◆
١٩ أروية ◆ ٢٠ حمار بري ◆ ٢١ كركدن او وحيد القرن ◆ ٢٢ ثعلب ◆ ٢٣ فيل ◆ ٢٤ نمر ◆ ٢٥ صل ◆ ٢٦ تمساح ◆
[illegible]

١ كُندور ◆ ٢ ببغاء ◆ ٣ قرد ◆ ٤ عبار ◆ ٥ فهد ◆ ٦ نعامة ◆ ٧ دُب ◆ ٨ كوتي ◆ ٩ بُواء ◆ ١٠ بقر وحشي ◆ ١١ يحمور ◆ ١٢ ألبكة ◆ ١٣ فهد ◆ ١٤ تابير ◆ ١٥ ظربان ◆ ١٦ مدرع ◆ ١٧ آكل النمل ◆ ١٨ سلحفاة ◆ ١٩ تمساح ◆ ٢٠ ضفدعة

١ فلانجر ● ٢ فلانجر طيار ● ٣ كوالي ● ٤ هنار ● ٥ ببغاء ● ٦ برهر ● ٧ نمر ● ٨ قنقر او كنغر ● ٩ قندر ● ١٠ نوع من النعام ● ١١ خنزير بري ● ١٢ جاموس ● ١٣ عصفور من طائفة الجوارح ● ١٤ نوع من القنفذ ● ١٥ تمساح ● ١٦ خلد الماء
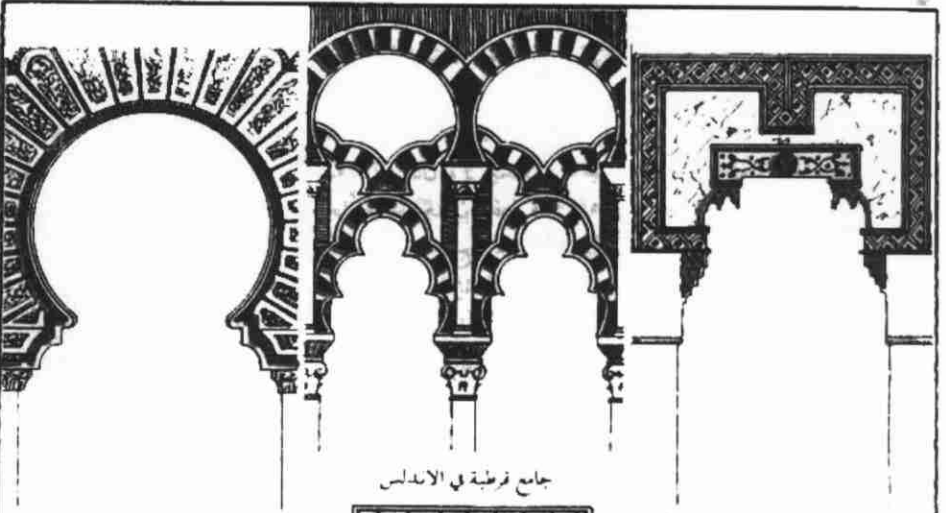
سبيل في مراكش
جامع قرطبة في الاندلس
محراب مسجد الاندلس في فاس
الجامع الكبير في فاس الجديد
حنايا قرطبة
مسجد قايتباي بقرافة المماليك (القاهرة)
مسجد الملك في اصبهان
مدخل قصر بيت الدين
الحمراء في غرناطة